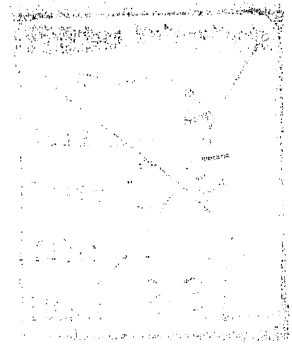
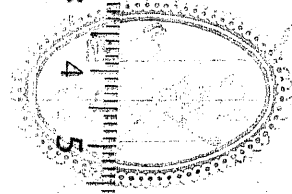

747
818
25.a. 8.
9.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL GRANADA	
Sala:	A
Estante:	1
Numero:	382

DIONIS R. 3803 Bd-

CASSII NICAEL

ROMANAE HISTORIAE

LIBRI (TOT ENIM HODIE
EXTANT) XXV. NIMIRVM

A XXXVI. AD LXI.

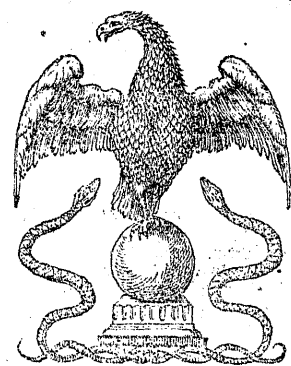
*Quibus exponuntur res geste à bello Cretico usque ad
mortem Claudij Caesaris, quae est historia an-
norum circiter CXX.*

GVLIELMO XYLANDRO *authore damnato*
Augustano interprete. *Chini Secespi permissione*

*Hic accesserunt eiusdem Annotationes, in quibus auto-
ris huius quamplurima aut restituntur corru-
pta, aut explicantur obscura loca.*

Additum est IOANNIS XIPHILINI e Dio-
ne Compendium, Guli. Blanco Albiensi interprete:
ab eodem Xylandro diligenter castigatum.

E
T
V
T
R
I
N

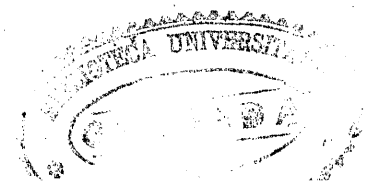

E
T
F
O
R
T
V
N
A.

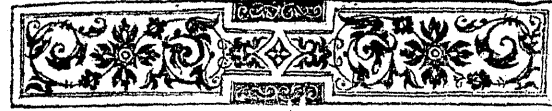
*Med. Colleg.
delecomj de
de Granada*

LVGDVN,
APVD GVLIELMVM ROVILLIVM.
SVB SCVTO VENETO.

1552.

1982893

AD NOBILEM ET
 PRAESTANTISSIMUM VI-
 rum Ioannem Henricum Hervvartum,
 Patricium Augustanum, Guilielmi
 Xylandri Augustani Praefa-
 tio in Dionem à se
 conuersum,

¶

VI lucubrationes suas ma-
 gnis & praestantib. viris offe-
 runt, Hervvarte vir ornatif-
 sime, in earum nuncupatione
 duo ferè sibi proposita habet,
 in quibus elaborent. vnum, vt
 sui in dedicando Opere studij officijque rationem
 exponant: alterum, vt eiusdem Operis dignitatem
 vtilitatèmq; cõmendent. Est vbi tertium quoque
 accedat, cum lector ad intelligendum aut dextre
 cognoscendum id scriptum instruitur. Quibus o-
 mnibus etsi intelligam me potuisse, quantum ad
 te attinet, superfedere: quippe cum & cõstent ti-
 bi cause, quibus impulsus Dionem nostrum tuo
 nomini inscribam: & de scriptoris eius praestantia

iam pridem præclare iudicaueris, sisque in historiæ omni genere summa cum industria fructuque versatus, multæ tamen, gravæque me rationes mouêt, vt de singulis non nihil disseram. Quarum (neque enim omnes, sed præcipuas modò adducendas putauit) hæc potissima est, quòd Reipub. literariæ interesse haud parum existimo, ne ea omittam quæ còmodo eius (nisi fallor) à me dici hoc loco possunt. Proxima, quòd partium id mearum esse, officiumque mihi hoc necessariò incumbere perspiciam. Equidem tantum pondèris habere eas rationes arbitror, tantùmque tuæ bonitati humanitati que tribuo, vt non dubitem te benignas aures trahi, quamquam de bene notis tibi perceptisque rebus verba facienti, accommodaturum: idque eo libentius, quo longius ab assentatione & vanitate, mea omnis aberit oratio. Neque verò video, quorsum attineat multis hic commemorare, quam magnificè semper ac optimè de honestis literis, bonisque autoribus existimaueris, quantum in iis colendis euoluendisque studij operæque posueris, quam benignum te literaturæ studiosorum fautorem exhibueris: quando hæc quidem à te nequaquam gloriolæ alicuius confectandæ, laudisve parandæ cupiditate, sed honestissimo pulcherrimòque, & quod verè tantis hominibus dignum sit instituto, præstita, multi docti ingenitque homines & sciunt, & fitebuntur: atque hac ipsa nostri huius Dionis editione

tione restatum satis superque esse poterit. Non me fallit, esse quosdam ita acerbo, ita iniquo aduersus omnem virtutem animo, vt moderatissimas etiam quasuis egregiorum factorum laudes calumnientur, adulationisque insimulent: sed non debet eorum improbitas apud nos pietati nostræ, officioque grati animi præualere. Dicam itaque quod sentio, imò potius quod omnes boni probabunt. Eorum qui in profliganda barbarie laborant, aut verius in curando, ne pridem eiecta, postliminio (id enim minatur, habetque sibi multos, qui plurimum possint, succenturiatos) redeat, duo gênera esse animaduerto: vnum eruditorum ac laboriosorum hominum, qui docendo scribendoque honestas artes & liberalia studia defendant, ac fines Reipublic. literariæ proferant: alterum nobilium, magnorum, ac virtute præditorum virorum, qui literas bonas & earum cultores excitent, protegant, foueant, augeant. Vtri horum melius de genere humano (quod sine studio sapientiæ quid est obsecro?) mereantur, dictu non facile est, habetque nonnihil controuersiæ. Illud in promptu est, neutrum sine altero valere, ac proinde iuxta gratiam vtrisque habendam. Et tamen viri in aliquo fortunæ fastigio, in aliqua potentia aut rerum arduarum administratione collocati, grauibus plerunque curis distinentur, magnis occupationibus inuoluuntur, vt venia quan-

doque non indigni videantur, si ea negligunt, quæ vulgò iam despectui habentur. adde, gloriæ quoque & memoriæ nomini suo conciliandæ alias nescio quàm consentaneas rationes ferè in usu nunc esse. quo magis (vt mea fert sententiâ) eorum in doctrinam & doctos beneficia ac studia admirationem, imitationem, laudem denique & prædicationem merentur, quàm meæ conditionis hominum, quorum honestos conatus in hoc genere, angustia vitæ sustentanda, & paupertas quasi instigat. Tu itaque, Patrone optime, cum me in familia tua aliquandiu commodè & liberaliter habitum, autoritate, hortatu, officiis insuper & beneficiis eò adduxeris, vt optimum Rom. historiæ conditorem Dionem Cassium de Græco latinum facerem: quantam ea re ab omnib. non historiarum modò, sed totius philosophiæ studiosis gratiam inieris, ex his quæ breuiter attuli, omnes intelligent, & se plurimum tibi debere grato animo agnoscent. Quid possit prodesse Republic. literariæ nostræ hæc Dionis editio, mox ostendam: nunc id addam, quod rem causamque continet. Si qui gloriæ, decorisque sibi parandi causa, ac quo nomen suum immortalitati adsererent, liberalia studia sibi fouenda ac ornanda ducant: equidem eos non improbauerim, & quidem laudandos existimem, quod & posteritatis iudicia ad se pertinere intelligant, & ea re fam

re famam querant, quæ sola omnium verè temporis omnem iniuriam ita effugit, vt ab eo vires etiâ incrementaque accipiat. Enimuerò, qui nullo alio nisi honestatis ipsius ductu, id quod scio tibi consilium fuisse, idem agunt: maiori adhuc laude eos dignos esse perspicuum est. Nam quod est apud Aristotelem, voluptatem non finem, sed omnino tamen comitem esse perpetuam honestarum actionum: idem hæc in re de gloria dici appositissimè potest: non tam gloriæ causâ bonas literas magnis viris defendendas prouehendâsque, quàm sciendû, non posse eos gloriam, etiam si vel maximè velint, effugere. Sed hæc satis apud te: in hoc tantum mihi disputata, vt si qui hæc legent præstantes viri, quib. facultas est tutandi philosophica studia, & miserorum, non tamen ineptorum, pulchros conatus promouendi, cogitent, non defuturam gratitudinem: id quod tu quidem hæctenus in me præstitisti, & fore eundem in me tuum deinceps quoque animum spero. Venio nunc ad Dionem, de quo si paulo fufius loquar, & conuenienter meo muneri. & neque tibi, neque lectoribus aliis ingratam rem facturum me censeo. Primum Suidæ de eo verba ponam, latinè quidè: Dio (inquit) Cassius, cognomento Cocceius, aut, vt aliis placet, Cocceianus, patria Nicæus, professione historicus, vixit tempore Alexandri, qui fuit filius Mamæe. Romanâ historiâ libris LXXX

composuit, qui in Decades sunt diuisi. Præterea historiam Persicam & Geticam, item Itineraria, res gestas Traiani, vitam Arriani philosophi. Hæc Suidas. Quod ad nomina attinet; Dionem Cassium Nicæum vocauit Merula; cum verteret de Xiphilino Neruam, Traianum & Adrianū, Dionique tamen inscriberet, haud scio sanè quo usus exemplari. Isacius Tzetzes in Lycophronem, Dionem cognomine Cocceiani allegat. Ceterū Nicæa, Dionis patria, Bithyniæ vrbs est clarissima: & ipse Dio Bithynum se fuisse non dissimulat, in vita Adriani Imp. Nicæam verò patriam suam in Seuero apertè nominat, itèmq; in Alexandro. Is porro Alexander Mamææ filius, imperium Rom. incepit anno ab V.C. 975, vt Chronologorū ferunt rationes. De opere historico (reliqua enim eius non attigerunt nostrum seculum) dicam post: nunc si quid apud ipsum Dionem, aut eius abbreviatorem Io. Xiphilinum reperio, quod ad vitam auctoris explicandam faciat, adducam. Qua in re non minorem autoritatem habere Xiphilini testimoniū debet, quàm ipsius auctoris: cum constet, ipsis planè verbis, vt erant à Dione scripta, Xiphilinum eius Epitomen scripsisse; rescatis iis quæ prolixius tractata, aut minus necessaria iudicaret. Vnde fit, vt cum in ea Epitoma auctor de se loquitur, de Dione accipiendū id sit, non Xiphilino, nisi cum hoc expressè addidit. Apronianus Dionis

pater

pater fuit, vir consularis, quem & Cōsulem fuisse sub Cōmodi imperio, annaliū indices testantur: & Ciliæ eundem præfuisse, ex verbis Xiphilini, in Adriani & Commodi vitis liquet. Ipse Dio patre non inferior mansit, siquidem bis Consul fuit: quod ipse de se testatur in vita Alexandri, filij Mamææ, cum se iterum Cos. cum eo scribit fuisse: sicut & præturæ suæ in Didio Iuliano mentionem facit, idèmq; præfuisse se prouinciis Africæ, Dalmatiæ, Pannoniæque superiori, libro XLIX testatum fecit, & in Alexandri vita. Quamobrem dubium esse non potest, quin tantus vir, & tā toperè in repub. domi forisque versatus, idque non breui tempore, summam & cognitionem historiæ Rom. habuerit, & delectum ac iudicium, inque cōmentando prudētiam. Vt autem cōderet historiā Romanā, qua ratione impulsus fuerit, eius propriis verbis de vita Commodi huc assumptis patefaciam. Edideram (inquit Dio) librum de insomniis & prodigiis, quorum causa Seuerus Imperium sibi sperabat: quem is à me sibi missum cum legisset, prolixè mihi & amicè rescripsit. His ego literis sub vesperam acceptis, cum inde me quieti dedissem, Dea quædam in somniis iussit vt historiam scriberem: qua hortatione adductus, ea quæ nūc tractantur (loquitur de vita Commodi) cōposui. Hæc cum aliis, tum ipsi Seuero vbi perplacuerant, ibi tū reliquas etiam Romanorum res vt conscriberem:

in animum induxi: neque hanc solam partem seorsim relinquerem, sed in presens opus includerem: quo videlicet vno Opere descriptam ab initio vsque ad id tempus, quod Fortuna destinauerit nobis, vniuersam historiam Rom. posteritati transmitterem. Atque istam ego diuam, que me ad hanc commentationem timidè & trepidè accedentem confirmauit, defatigatūque & iam animum despondentem refocillauit per insomniā, spemque mihi bonam fecit fore, vt venturum tempus meam historiam superstitem pateretur, neque obscuraret: vitæ meæ procuratricem mihi datam existimo, ideòque eam colo. Proinde omnes Romanorum res gestas ab Vrbe condita vsque ad exitum Seueri, decennio toto collegi, aliòsque duodecim annos dum ea stylo persequerer, consumpsi: reliqua ita vti successerint, conscribentur. Hactenus Dionis verba è Xiphilino: à me translata eo libentius, quòd alios eorum sensum non affecutos animaduerteram. Aliud quoque insomnium, quo ad scribendum incitatus sit, in fine Caracalli ponitur. Neque mihi animus est nunc de somniis, & eorum vi: neque de geniis, quos illi homines putauerunt, disputare: & tamen verisimile est, magno & præstanti ingenio ac doctrina præditos viros, agitatione mentis minus tumultibus aliarum cogitationum sensuumque perturbatæ nonnunquam ad aliquam cert

certam rem impelli, quæ illis demonia fuerint. Scitūque est illud Æschyli, quod exprimam, si possum, Latine:

Mens dormiens acutius multo videt,
Eadem futuri improuida est interdum.

Idem Dio testatur, omnia se ea que à Com- Eumeni
modi imperij initio vsque ad finem sui Operis scripserit, non ab aliis accepta, sed sibiipsi: cum interesset omnibus, cognita, memoriæ mandasse. Sub Alexandro, cum esset ipse Cos. I I, in Bithyniam reuersus est, vt securus tumultuum in ocio apud patriam vitæ reliquum exigeret, morbo insuper eum stimulante, vt scribendi finem faceret: quod videre est in Alexandri vita. Alias cum in Italia esset, Capuæ præsertim vixit, ocij itidem causa, quo commodius scribere posset: testis ipse in Seuero. Sed de vita Dionis hæc sufficient. Dicamus de Opere, quod sanè laudare ac commendare sicuti meretur, neque possum, neque velim: quia lectori ipsum sese satis probabit. Dicendum tamen est non nihil. Scripsit Dio Rom. historia libros, vt testatur Suidas, octoginta, seu octo Decades. Inchoasse eū id negotiū ab origine Vrbs, ex iam antè dictis liquet. Neq; ab re fuerit, adducere verba, quæ in præfatiuncula Græca Appiani Alex. operib. præfixa, nescio cuius auctoris, extant & in impresso codice, et in manuscripto amplissi-
me

ma reip. Augustana, hoc sensu: Multi sunt alij quoque, qui res Romanas literis tradiderint, inter quos est etiã Dio. Hic antiquiora paucis perstringens, posteriora, eãq; precipuè, quae acta sunt, postquã ad Caesares monarchia deuenit, vsque ad Alexandrum, Mamae filium (ibi enim historiã suã clausit) susius enarrauit. Et paulò post ait, antiquitatis Romanae notitiam à Dionysio Halycarnass. petendam, Caesarum acta à Dione nostro, singularum prouinciarum res ab Appiano. Atqui ad nos ne tertia quidẽ Operis pars integra peruenit, priores enim volumine XXXVI libros omnes desideramus. (nisi quod exiguũ libri XXXV fragmentum habemus) & posteriores item LX omnes: hoc est, XXV tantum libros nacti sumus: (et eos quidem miserrimè corruptos, quatuor ultimos ita decurtatos & interpolatos, ut in editione Parisiensi pro duobus proponantur: qua de re in Annotationibus nostris ad librum LVII veritatem demonstrauimus) in quibus historia continetur ab anno V.C. 686. & bello Cretico, vsque ad mortem Claudij Caesaris, annum V.C. (quod nos suo loco ostendimus) 806, nempe annorum series CXXI. Porro Ioannes Xiphilinus, de cuius in Dionem epitoma supra memorauimus, cum vixerit annos circiter 500. (siquidem ipse in Augusto testis est, se sub Michaelè filio Constantiniani Ducis, Imperatore Constantinopolitano scripsit)

scripsisse) tamen ne ipse quidem libros Dionis XXXIII primos habuit. Initiũ enim sumit à Consulatu Q. Hortensij, qui competit in annum Romae 685. ut videatur librum Dionis XXXV aut totum, aut maiorem quàm nos eius partem habuisse. Reliquos exinde libros omnes vsque ad finem Operis eum habuisse constat, nisi quòd vitam Antonini Pij intercidiisse queritur. His rationibus adducor, ut veritas Imperatorum, qui post Claudium rerũ sunt potiti à Dione scriptas, aut latitare adhuc alicubi credam, & ab inuidis suppressi: quae eadem multos etiam alios optimos autores captiuitas premit, aut certè non ita dudum periisse. Primos verò illos XXXIII libros iam dudum negligi coepisse, atque inde intercidiisse existimo, quòd superiorum temporũ acta Dionysius Halycarnass. & Appianus Alexandrinus copiosius & satis splendide tradidissent. Id què eò magis mihi probatur, quòd sciam idem Appiano euenisse: nam cuius ea quam citauimus praefatiuncula est, qui Appiani libros, quos habemus, eo ordine in vnum corpus compegit: is aperte ait, Italicum ob id à se omissum librum Appiani, quòd Dionysius omnes istas res prolixius exposuerit: Italicique nomine conicio eum intelligere hos libros omnes Appiani, de Regibus, Italicum & Samniticum, quos scriptos ab eo cum aliis non extantibus quibusdam in manuscripta alia praefatiuncula inueni.

inueni. Equidem ferunt vulgò impressos in Italia Dionis libros XXXVIII, eosque Latinos. & cum Augusta Basileam proficiscens, Tigurum diuertissem, doctissimorum hominum videndorum gratia, Lelius Socinus, Italus natione, homo apprimè doctus & honestus, ea de re candidè & amicè ibi me admonuit. Verùm neque ego habere vnquam certi quicquam potui, quod eorum librorum initium, qui finis, à quo editi aut conuersi essent. & demiror non visos ab iis vnquam in Germania, quos multos & doctos diligentè & de hoc percontatus sum, fierique omnino potest, vt Xiphilini aliquid sit, non Dionis: quando Merula quoque (vti retuli) Xiphilini Neruam, Tratanum, Adrianum, & conflagrationem Vesunij montis, de vita Titi sumptà, Dionis inscripsit. Ego sanè opto vel maximè extare tot, quot illi perhibent, libros Dionis, si omnino plures non supersunt: neque despero, quin nostrum studium alios ad hunc scriptorem eruendum, aut certè vltèrius propagandum sit excitaturum. Nam (vt iam de his qui in meas manus peruenerunt libris, editi à Roberto Steph. viro de literis optimè merito, Parisiis anno 1548. potius dicam, quàm frustra communem iacturam, quam in eo autore fecimus, deplorem) cur id omnes eruditi conari debeant, ita videor posse afferre multas causas, vt magnoperè mirer, tam diu id omissum, inter-

mis

missum'ue ab aliis fuisse. Nihil hic de laudibus historiæ dicam, quas & multi docti passim scriptis suis celebrauerunt: & res ipsa clamat, non esse vllum genus literarum humanæ vitæ vtilius ac commodius. Romanæ historiæ quæ supra alias dignitatis eminentia, quàm ea & mole rerum ac varietate, & illustribus omnis generis virtutum vitiorumque exemplis locuples sit, consultò dicere prætereo. Quæ tamen duo tanta sunt, vt si rectè gratias habemus illis immortales, qui alios historicos in lucem ediderunt, interpretati sunt, emendauerunt, illustrarunt, certè non erat Dioni nostro cur eandem operam denegandam quispiam iudicaret. Certatim & superioribus & hoc ipso nostro feliciss. tempore, à multis eruditione industriæque insignibus viris in antiquitatis noticia & tota historia Romani imperij eruenda, in lucem proferenda, explicandâque laboratū est, non sine honestissimi cuiusque mortalium summo applausu: eorum nullus ferè est, qui non Dionis huius auxilio se vsurum fuisse fateatur. Sunt enim in hoc autore multa diligentius indicata, explicatâque de legibus & institutis Romanorum, quæ antiquiores illi scriptores aut silentio, tanquam nota suis hominibus, trans miserunt, aut attigerūt obiter: quæ tamen non intellecta, multum tenebrarum lectori classicorum autorum offundant: cognita, mirum in modum expédiant. Huius generis sunt (vt de plu

de plurimis pauca referam) cum de centuriatorum comitorum ratione, utque ea soluantur, de modo recuperandi senatoriam dignationem, de adoptandi iure, & magistratuum singulorum functionibus, de Senatusconsulti & autoritatis discrimine, docet: cum leges multas multorum recenset, cum legionum P. R. numerum concipit, cum prouinciarum administrationem diligenter & singillatim explicat: cum eam quæ magna adhuc inter doctos de ratione annorum est controuersia, commodissimè, apertè quidem, & ut fidem mereatur certè, componit: & per multa alia, de quibus nonnunquam monuimus suis in locis. Iam quod spectat ad historiam ipsam per se quam tractat, manifestum est, eam quæ sparsim, diuersis locis, apud diuersos autores, nullo continuo ordine, interrupta, imperfecta, obscure tradita erat, summa perspicuitate & breuitate, optimaque fide à Dione esse compositam, & illustratam, ut non modò res gestæ, sed (quod est potissimum, & cognitu præcipuè dignum) earum causæ, progressus, fines, euentusque ob oculos sint positi. Præterea possem sexcenta proferre loca, de Cicerone, Sallustio, Cesare, Liuiana Epitome, Floro, Paterculo, Cornelio Tacito, Suetonio, ac de Græcis etiam, Plutarcho, & Appiano, quæ uel obscura explicari, uel deprauata restitui, vnius Dionis nostri auxilio possint: sed neque id in præsentia

præsentia fortassis cõueniēs sit, & specimè aliquod in annotationib. tamen nostris exhibuimus. At bellum contra Antonium Cæsaris Octauiani, pugnam Actiacam, ac denique totius Augusti principatum, cladem Varianam, & multa alia quam exquisitè noster, & diligenter, in quibus reliqui nos quasi destituerant. Equidem quæ ab aliis, Latinis præsertim desumpsit, ob ea potissimum terendus est manibus studiosorum non in hoc tantum, quòd quasi Epitomen eorum quæ illi fusiùs tractassent, scripsit, eaque collatio autorum inter se mirificè prodest ad rei veritatè percipiendã, memoriaque insigendam: sed quòd ita & Græca quomodo Latine sint exprimenda, disci potest: & rursum ipsa Latina, quæ obscuritatis aliquid habent, lucè accipiunt: atque hanc quidem esse optimam ac turissimam, addo etiam facilissimam & iucundiss. discendi vtriusque sermonis uiam, satis constat. Genuus dicendi Dio tenuit certè non incultura, (si quid ego iudico) nec inelegans, sed quale omnino eius temporis scriptorib. in usu fuit. satis quidem aptum materiæ quã tractabat. Sententiis grauib. isque aptè & in loco positis, ac quæ scopu eius quod narratur ostenderet, pulchrè exornauit historiã. In orationibus quoque id mihi videtur obseruasse, ut eorum qui dicerent mores affectusque egregiè representaret, & eas prudentib. & ad vitam instituendã accommodatis apophthegmatis condiret:

profectò quaedam ex iis orationib. meruerunt apud doctos tantum, vt seorsim quoque iam antè in latinum sermonem traductæ ederentur. Sed de Dione quoque abundè verborū. Nam etsi haud sum nescius, sug gillari eum à quibusdam, vt dum Xiphilinus prodigiorum tam curiosam enumerationem inuadit. & quandam de Arnuphi Mago in M. Antonino narrationem, alij ob Ciceronem suum ab eo leuitatis, & in ferendis aduersis rebus imbecillitatis notatum incessunt: tamen defensionis nostræ cum nihil opus habeat, inanem operam sumendam mihi non duxi: quippe & Xiphilino quod possit responderi, omnes æqui in promptu habent: & Cicero quis fuerit, ex eius ipsius scriptis, si alia testimonia desint, nemini esse obscurum potest. Proinde consequens est, vt de meo quoque, quem in hanc Dionis editionem contuli, labore nō nihil dicam. Neque existimo mihi hoc loco multis verbis veniam petendam vel audacia meæ, quod iuuenis etiamnum, ingenio mediocri, eruditione perexigua, rerum vsu minimo instructus, neque antè in huiusmodi negotio versatus, in hanc arenam descenderim: vel, si quid in vertendo hallucinatus fuerim, erroris: cum certus sum, apud omnes æquos & modestos homines laudem me potius & gratiam, quàm vituperium & odium inuenturū: iniqui autē nihil moror quin morem suū seruent, quos scio nulla oratione, nullis precib. demulceri flecti, ue posse

posse. Ego cum ab incunte ætate bonas literas flagrati amore essem persecutus, earumq; causa aduersissima & acerbiss. quæque perpeffus, semper plurimū solatij ac recreationis ab his studiis cum petiuissem, profecissemque, vt pro mearum rerum conditione, non nihil: equidē putauī primo quoque tēpore deberi à me aliquos Reip. literariæ fructus. Quod ad meum propositum cum tua, Patrone optime, autoritas accessisset, tūque honorificum id de me iudiciū fecisses, posse te vti mea opera in gratificando historiæ Rom. studiosis, edendōque latinè Dione: nolui meherclè neque tuæ, neque meæ volūtati deesse. Eoque libentius hoc in humeros meos onus suscepi, quod cum viderem (nihil enim aliud cognoui) tam vtilem ac iucūdum autorē, toto iam ex quo editus est Parisiis octennio, negligi & præteriri ab aliis, posse non nihil etiam existimationis ac nominis eo me labore mihi parare censebā: nec id ambitione ductus, à qua absun longissimè: sed quod rerum, seu verius miseriarum mearum rationes id maxime requirunt. Transtuli igitur, dum tecum essem, Dionis hoc opus, siue reliquias potius, quanta potuit à me fieri fide, diligentiaque maxima. Quæ mea interpretatio, si cui aliquando non satisfaciet, (vt neque ipse mihi vbique satisfeci) is cum animo suo reputet, in tam difficili negotio, quàm procliuē fuerit mihi vel errare, vel hallucinari. Omitto ingenij imbecillitatem, etatis

imprudentiam, exercitationis defectum, temporis quoque (nam totus hic labor nobis, quod nosti, intra septimum mensem defudatus est, utcumque aliunde etiam impeditis) angustiam: ex bonis Græcis bonos Latinos libros facere, quantum sit difficultatis, sciunt qui sunt experti. Nam etsi quis sensum auctoris, quem sibi interpretandum sumpsit, optimè animo conceperit: tamen eum bene, Latine, aptè, disertèque efferre, non est nullius artis. Curavi quidem, quantum in me esse potuit, ut Latine Dionem & commodè transcriberem: sed ut maximè stylo quis in suis cogitationibus exprimendis valeat, (id quod mihi non arrogo) tamen persequi alterius, & eius Græco sermone loquentis, vestigia: hoc verò est quod rem facit difficiliorem, præsertim inexercitatis. Verum accessit ad hæc omnia longè maius incommodum: quòd unico exemplari Parisiensi, eoque (quod ingenuè fateatur Rob. Stephanus, qui id excudit) infinitis locis depravato, mutiloque, uti coactus sum. Nam si aliud quodcumque conferre licuisset, non dubito, quin in quibusdam locis commodius me extricassem: adeò nullus est ita malus liber, qui non aliqua parte iuuet. Doctissimus vir Nicol. Leoniceus Italicè iam pridem edidit Dionem, vidi etiam Gallicè redditum: sed mihi cum harum linguarum cognitionem fortuna mea negauerit, nescio an potuissem alias, certè adiuuari inde nihil potui.

Feci

Feci tamè quod potui, consecutus sum omnia quæ diligentissimè, contuli multa multorum auctorum loca. Quid effecerim, annotatiões à nobis additæ testabuntur, in quib. modestè & ingenuè insita loca emendo, multa explico: demonstrat etiam Græcum Dionis exemplum, quod simul editur, plurimo quàm antè correctius. Roberti Steph. hac eadem in re conatū vehementer laudo: verum meā industriam, qua multo plura ac grauiora correxi, scio omnib. probatam fore. Omnino hoc possum affirmare, optimè esse me de Dione meritum: cuius splendorem orationis, si (quod fateor) non æquavi, tamen fidem diligentiamque nostram nemo bonus improbabit: præsertim si intellexerit, mea hac operæ tuæ laudatissimæ voluntati satisfactum, studiumque mei fouendi & ornandi tuum inde auctum esse. Quod ut faceres, etiam atque etiam te orarem, nisi perspectum haberem animum in me tuum: sciremque eam esse tuam humanitatem, ut certò me mihi hoc de te promittere, non petendo demum in dubium vocare velis. Accipe itaque, Patrone humanissime, Dionem tuum (verè enim tuus est, quem & ego tibi debeo, & omnes studiosi bonarum literarum acceptum tibi referent) solita bonitate, & sereno vultu: eumque inter Latinos iam nunc etiam historicos, quod diu expectabas, repone. quem ubi leges, videborque tibi aliquid præstitisse,

b 3

quod tui nominis patrocinio dignum sit, pro certo habe, me hunc præcipuum vigiliarum fructum putaturum. Moram huius editionis, quia ad superiores nuadinas commodè in lucem exire non potuit, non pœnitendo auctario compensasse videor. Addidi enim Ioannis Xiphilini compendium: quod iam antè cùm esset Latine factum, & me graues necessariæque occupationes, ne de nouo conuerterem prohiberent, emendari tamen diligenter & Græcum, qui simul etiam editur, codicem, & ipsam interpretationem, scubi (vt erat innumeris in locis) opus fuit. Non voluisse me in alieno opere ingeniosum esse, fatebuntur omnes, qui verè iudicare possunt, ac volunt: supersedissem enim hac molestia, nisi vidissem esse mearum, vt hoc agerem, partium. Castigavi multa, locupletavi annotationes, rationem emendationis Xiphilini breuiter indicavi: indicem copiosissimum, & in quo desiderari possit nihil, congepsi. Multa errata, si non potui (& posse quenquam vix credo) omnia, inter relegendum sustuli atque caui: ipseque singulas paginas, antequam pælo subijcerentur, inspexi & emendavi: omnia ingentibus & temporis & laborum ac molestiarum impendiis mihi consliterunt. Quicquid est, id omne laudatissimo tuo nomini, Ioannes Henrice Heruuarie, vir præstantissime offero, dedico,

con

consecroque: & precor, vt id meo nomine ita gratum, acceptumque habeas, quemadmodum tuo potissimum, ac meo etiam nonnihil nomine hanc meam lucubrationem omnibus candidis lectoribus placituram confido. Vale. Basileæ, Calendis Nouembr. Anno à partu Virginis, M. D. LVII.

GVILIELMI XYLANDRI AVGVSTANI in Dionem suum Elegia.

Fortè tibi nimium calidus iuuenilibus annis,
Et stimulis actus præpetis ingenij,
Subductisque parum videar rationibus audax,
Tantum onus hoc humeris imposuisse meis:
Quisquis ades nobis sincero pectore Lector,
(Nam te nil sanè liuida turba moror.)
Ne me non dicta damnaueris optime causa:
Forsitan, hæc postquam legeris, æquus eris.
Non me querendi stimulauit nominis ardor,
Scribere nec iussit me leuis ambitio.
Scilicet, ut quinto curarem talia lustro?
Cum nostra fama conditione nihil.
Ceperat à decimo iam me bis septimus annus,
De uita subit cum mihi cura statu.
Quid facerem: totum digna atque indigna per æuum
Pertuleram, Musas dum sequor usque bonas.
Vnicaspes animum, & iam delibata uoluptas
Firmauit nobis hæctenus ancipitem.
Firmat adhuc eadem: neque enim finisse labores,
Hæc cre in mediis sentio meque malis.

b 4

Aduersi infelix comes imprudentia fati,
 Eheu quot nobis tristia damna dedit.
 Certè equidem nimium uelocem sensimus Atem,
 Sed nimium tardas conqueror esse litas.
 In caput hoc seua Fors debacchata procella,
 Iræ uel tandem pone proterua modum.
 Si nihil, at saltem mea te patientia flectat,
 Non studia hæc ullis artibus excuties.
 Non, si me maneat maiorum turba malorum:
 Sola potest ausus mors abolere meos.
 Quò feror, abductus rapidisque affectibus erro?
 Ipse cicatrices quid refricoue meas?
 Viuendum fuit, & studia inter honesta beate
 Encyclopædiæ uitæ ferenda fuit.
 Hanc ego confector, nec acerba & dura recuso,
 Quælibet hanc propter tristia quæq; tuli.
 Ut uiuam, sortem quoniam hanc mihi fata dederunt,
 Fortune reparo damna labore mea.
 Non idem est animus, non illa audacia nobis,
 Quæ quondam septem mensibus antè fuit.
 Tum mihi nobilium præclara exempla uirorum,
 Doctrina æternum qui meruere decus,
 Spectanti, & calido repetenti plurima corde,
 Aemulus ornandi nominis ardor erat.
 Quælia Militiadis uirtute parata trophæa
 Cecropio somnos eripuerè duci?
 Talia feruentem teneris iuueniliter annis
 Magnorum urebant me monumenta uirum.
 Hos inter quondam cupiebam posse referri,
 Atq; apicem late tollere conspicuum:
 Ut patriæ decori, charisq; parentibus essem,
 Et quos fida mihi iunxit amicitia.

Hoc imprudenter, sed & infeliciter ausum,
 Successus miserum destituere boni.
 Non accepta pigro refero mea damna ueterno:
 Nimirum melius conscius ipse mihi.
 Non hebetis fecere moras incommoda mentis:
 Non ita me modici pœnitet ingenij.
 Te mala pauperies, pulcrisq; grauissima cœptis,
 Conatu indignor plus potuisse meo.
 Et te, quam sensi nunquam Fortuna secundam,
 In me constantem conqueror esse nimis.
 Reddita & erratis sua sunt incommoda nostris,
 Diffiteor culpam nec miser ipse meam.
 Vt eumq; excidimus præclaris protinus ausis:
 Iam querant, quibus hoc fati dedere, decus.
 Et mea cùm Fortuna solo me afflixerit, atq;
 Abiectum cogat serpere præter humum:
 Ast aliquò prodiiisse tenuis tamen, & serar inum
 Contentus propria sorte tenere locum.
 Non ita me duri fregit uolentia fati,
 Ut rear hac peius conditione nihil.
 Ergò, diuinis quantumuis eger inherens
 Artibus, & studiis deditus ingenuis:
 Ut tolerare queam uictum, & sustenter honestè,
 Non aspernandi fruge laboris alor.
 Quæ uerò inuidia est, his me nunc artibus uti,
 Quas tam magna mihi discere cura fuit?
 Quas propter tantos toleraui sæpe labores,
 Contentis totis uiribus ingenij.
 Quæmetiam à nobis aliquos Respublica fructus
 Sperat, & ipsa suo patria iure petit.
 Non mihi nunc alios incumbit cura docendi:
 Forsitan hoc aliquo tempore munus erit.

Tempus erit, spero, cum nostra scripta Minerva
 Cum fructu studiis decita turba leget.
 Interea fidi uice nos interpretis uti,
 Et tractare meae res aliena iubent.
 Nec mihi causa fuit nostri reddenda negotij:
 Nec monstranda, patens omnibus, utilitas.
 Iam pridem terras innotuit illa per omnes,
 Nec uisa est quicquam uocis egere meae.
 At graue, nec facile est, transcribere Graeca Latinis:
 Et non nullius, nec leuis artis opus.
 Tene oneri credis iuuenem satis esse ferendo,
 Quod magnis humeros presserat ante uiris?
 Parce precor, neque enim, nisi quae sint ardua nobis,
 Et non à quouis perficienda, placent.
 An ne aliquid uigili sit inexuperabile curae?
 An graue non uincat sedulus omne labor?
 Nec mea cum scriptis magnorum scripta uirorum
 Componi sanus, lector amice, uelim.
 Quod sicri studio, cura, assiduoque labore,
 Sollicita fieri quod potuitque fide:
 Temporis angusti spacium quod pertulit, & quod
 Hac fieri potuit conditione mea:
 Fecimus, huc animum quicumque aduerteris æquum,
 Iam uenia uel te iudice dignus ero.
 Si (quod procliuè est homini, mihi denique) quicquam
 Conuersum rectè senseris esse minus,
 Ignosce, ut censorque emenda candidus, oro:
 Aut me sincero pectore, quæso, mone.
 Conatumque humilis non aspernare Xylandri:
 Idem, si uiuet, mox meliorè dabit.
 Quisquis eris, rerum mitis miserere mearum,
 Et quacunque potes me ratione iuua:

Ac si nil

Ac si nil aliud possis conferre, precare
 Adspiret studiis lenis ut aura meis.
 I liber, atque ægri spes consolare Xylandri,
 Teque bonis, æquis iudicibusque proba.
 Te domini fortuna tui defendet ab atris:
 Intactum his aliquid si tamen esse potest.

IOANNES OPORINVS GVILIELMO Xylandro suo.

Hactenus optatus crebro, notisque petitus,
 Exit Romanus nunc, GVILIELME, Dio:
 Quæsitioque diu latitans interprete frustra,
 Nunc opera loquitur uerba Latina tua.
 Acceptum nobis feret hoc Respublica donum,
 Doctorumque fauor publicus excipiet.
 Ipse quidem lator: sed adest iustissima certè,
 Cur magis hoc faciam nomine, causa, tuo.
 Non ad te nullo delata, hæc gloria fato est,
 Non hæc fortuitis casibus cueniunt.
 Nec quamuis toties iam spe delusus inani,
 Herbam mordaci porrige tristitie.
 Quis scit, an acrias tandem concusserit alas,
 Te deserturos sustuleritque pedes:
 Quæ te tam uariis indignè casibus actum,
 Vexabat miris Fors inimica modis?
 Fortè Litæ, quas te cunctari sæpè querentem
 Audio, iam tardos corripuere gradus.
 Nunc tua per totum uirtus uulgabitur orbem,
 Præsentemque tibi fama parabit opem.
 Non deerunt qui te, tua pulcræque coepta iuuare,
 Auxilium studiis ferre uelintque tuis.
 Scilicet incertæ multi spe frugis alantur:
 Tu Mæcenatis solus egenus eris?

Turqu

Tu? qui iam pridem de te spem uiceris omnem,
 Atq; inter doctos iam numerere uiros.
 Tolle animum, neq; sic sorti succumbe priori,
 Promitte hæc passo iam meliora tibi.
 Nec quia propositum fueris mutare coactus,
 Te crede indignum conditione tua.
 Ut studiis ista communibus utilis esses,
 (Crede mihi) fecit te, ratione, DEVS.
 Perge bonis Græcos libros efferre Latinis,
 Et lucem scriptis addere perge bonis.
 Hoc potes, et firmat te iam matura iuuentus:
 Hoc tibi cum fama commoda certa feret.
 Et q; præ manibus tibi nunc PLVTARCHVS habetur,
 Fortè sui fructum nominis ille dabit.
 Cætera curabunt, quibus est tutela bonorum
 Cordi, qui doctos, ingenuosq; fouent.
 Certabuntq; boni de te, GVILIELME, iuuando,
 Et dignum ponent in meliore statu.

FINIS.

FRAGMENTVM LI.

BRI XXXV. ROMANAE HI-
 storiz Dionis, Guilielmo Xy-
 landro Augustano
 interprete.

* * *

et quia fortuna in utraq; partem ualida usus erat,
 concessit. Cum enim sepenumero uictus fuisset, sepe
 etiam ipse uicisset, non modo non fractus, uerum etiam
 rei militaris peritior euasisse existimabatur. Itaq; tan-
 quam tum primum bellum gerere inciperent, sese para-
 uerunt, missis ad uicinos legatis, Arsacensq; in prms
 Parthum, cum quo de regione quadam controuersia
 iam ante ipsis erat, qua tum ei cedentes, Romanos apud
 eum traduxere, eos si uictoriam obtinuissent contra se
 ab aliis desitutos, in ipsum quoq; arma statim uersuros,
 dicentes: Ita enim ferre naturam, ut omnis uictor inexa-
 tiabili rerum secundarum desiderio efferatur, neq; fi-
 nem ullum cupiditati statuatur: atq; Romanos quidem, qui
 iam multis mortalibus imperarent, ab ipso sibi non tem-
 peraturos. Hæc tum Armenij agebant. Lucullus interea
 Tigranem non insequabatur, sed ei euadendi omnino
 ocium concedebat, unde non ab aliis tantum, sed à suis
 quoq; ciuibus reprehensus est, quod debellare noluisset,
 quò diutius cum imperio esset. Itaq; tum Romani impe-
 rium in Asia prætoribus assignauerunt: atq; deinde cum
 iterum eodem modo se gessisse Lucullum censerent, Con-
 sullem

Victoria'

Lucullus Tigranocerta capit.

sulem istius anni, successorem ei miserunt. Ceterum Tigranocerta urbem Lucullus cepit. Eam inhabitabant peregrini quidam, quorum pars maior Cilices erant, ab Armeniis olim adsciti: hi orta inter ipsos & Armenios seditione, Romanos noctu in oppidum introduxerunt: omnibus præter ea quæ Cilicum erant, direptis, multas optimatum coniuges captas Lucullus ab omni iniuria custodivit: eo factò maritos earum sibi coniunxit, regionemque Commagenæ regionis (hoc nomen est Syria ad Euphratem fluvium & Taurum montem sita) Antiochum: præterea regulum quendam Arabiæ, Alchaudonum nomine, aliosque nonnullos per legatos secum paciscentes in fidem recepit. Per hos certior factus de legationibus Tigranis ac Mithridatis ad Arsacem missis, ipse quoque nonnullos ex sociis ad eundem ablegavit, minas ei, si illos auxilio iuvare, promissiones autem, si Romanorum rebus studere statuisset, proponentes. Arsaces, quod eo tempore Tigrani etiamnum irascebatur, nullamque de Romanis adhuc sinistram opinionem animo conceperat, missis ad Lucillum suis etiam legatis, amicitiam cum eo societatemque contulit. Verum postea temporis cum Secilius ad eum veniret, suspicatus hominem bello clarum non tam pacis nuper in causa, quam ut regionem copiasque suas exploraret, missum, Romanis auxilia nulla suppeditavit: ita tamen, ut ne contra illos quicquam etiam moliretur, sed in medio sese partium contineret, quod (ut ucri haud absimile est) neutrorum potentiam augeri uolebat: sed si bellum utrinque æquis uiribus gereretur, summæ sibi id securitatis futurum arbitratur. Hæc eo Anno Lucullus egit, multis Armeniæ partibus sibi adiunctis. Insequenti anno Q. Marcius Consulatum solus gessit. Nam

Antiochus Commagenæ rex. Alchaudonius. Luculli ad Arsacem Parthorum regis legatio.

Secilius.

Arsaces neque Romanis, neque Mithridati opem fert.

eius collega L. Metellus initio anni diem suum obierat: eoque qui in eius locum subrogatus fuerat, antequam iniret magistratum, uita functo, nullus alius substitutus est. Eo anno Lucullus, mediâ iam æstate (prius enim propter frigus in hostium fines inuadere nequam potuerat) cum exercitu profectus, aliquam regionis partem uastauit, ut barbaros ad eam defendendam, pugnamque eliceret: cumque nihil illi mouerent, ad ipsos contendit. Equites barbarorum Romanis equitibus eo tempore robore præstabant, omnem cum peditibus pugnam detestabant: statimque ubi Lucullus scutatis suis equitatu succurrebat, terga ostendebant: neque tamen cladem ullam accipiebant, sed sagittis in insequentes à tergo emissis, multos interimebant, multos uulnerabant. Ea uulnera grauiâ, difficiliaque sanatu erant: nam duæ erant sagittis cuspides, eaque ita affixæ, ut semper altera in corpore remaneret, siue sagitta extraheretur, siue fixa maneret, quod nulla fibula eam arundini annectebat: itaque presens malum corporibus afferebant. Lucullus cum multi sauciarentur, atque partim ex uulneribus morerentur, partim membris mutilarentur, ac iam penuria quoque annonæ tentaretur, castris inde motis ad Nisibim profectus est. Vrbs ea in Mesopotamia (ita autem omnis quæ Tigrin & Euphratem fluuios interiacet regio appellatur) condita erat, atque hoc tempore nostræ est ditio: nis, coloniæque nostræ habetur: ea uerò tæpestate Parthis eam cum Tigranes admississet, thesauros in ea suos, cateraque multa reposuerat, custodia fratri suo mandata. Eam urbem quanquam haud segniter oppugnabat Lucullus, tamen per totam æstatem frustra tentauit: erat enim duplici

An. 686. V. C.

Lucullus in Armeniam proficiscitur cum exercitu.

Lucullus Nisibim obfidet, & capta Mesopotamia.

plici muro, eoque latericio cincta, magnæ crassiciet, fossaq; magnæ altitudinis circumdabatur, ut neq; concuti murus, neq; subruï posset, atq; ideo neq; auxilio ipsis Tigra- nes ueniebat. In initio autem hyemis, cum barbari uicisse se, Romanosq; iamiam decessuros existimantes, securius non nihil sese gererent, noctem Lucullus nactus, in qua neque luna fulgebat, et imber ingens cum tonitribus coortus erat, ut neque cernere barbari, neque audire quicquam possent, atq; ob id exteriorem murum, fossamq; in medio actam, paucis ibi relictis desererent, ab omni parte murum aggressus est. cumq; per aggeres in eum haud difficulter euasisset, obtruncatis nullo negotio custodibus, qui ibi pauci relictis fuerant, partem fosse aliquam (antè enim barbari pontes deiecerant) ingesta terra æquauit, cum ab hostibus neq; sagittis, neq; igne ob uim pluuiarum lædi posset. fossa superata, urbem ipsam statim cepit: neq; enim erant interiora moenia admodum ualida, quod exterioribus fidebant. eos autem qui in ar- cem confugerant, cum quibus Tigranes quoq; frater erat, fide data acceptaque recepit, multaq; pecunia accepta, ibi hyberna habuit. Dum eo modo Nisibim Lucullus occupa- pat, multa Armeniæ, earumq; quæ circa Pontum sunt regionum loca amisit. Tigranes enim ad Nisibim, quam inexpugnabilem esse existimabat, defendendam se non conuertens, in prædictas regiones profectus est, si qua Lucullo Nisibi intento recipere posset. Igitur Mithri- date domum misso, ipse in Armeniam suam contendit. ibi L. Fannium resistentem sibi obsedit tantisper, dum Lu- cullus re cognita auxilio illi proficisceretur. Interea lo- ci Mithridates alteram Armeniam cæterasq; regiones inuadens, multos Romanorum in iis regionibus uagan- tes ex improuiso adortus interficit, nonnullos prælio

Tigranes in
Armenia L.
Fannium ob-
sedit.

Mithridates
recipit mul-
ta loca.

uictos cædit, pleraque loca magna celeritate recipit. Be- neuolentia enim illi homines erga Mithridatem affecti erant, cum quoddam suæ esset gêtis, tum ob paternum eius re- gnum: iisdemque Romanos odio habebat, partim quod pe- regrini essent, partim quod à præfectis eorum malè tra- ctarentur: itaque Mithridati lubentes accesserunt. iidem haud multo post M. Fabium Romanorum in ijs locis præ- fectum uicerunt. magnopere usi auxilio Thracum, qui cum antea sub Mithridate stipendia fecissent, tum cum Fabio militabant, itemque seruatorum qui in castris Roma- norum erant. Primum Thraces à Fabio speculatum misit, cum nihil sani renunciaissent, isque incautius progressus, cum in Mithridatè inopinato incidisset, Thraces quoque Romanos adorti sunt, libertatemq; ipsis Mithridate de- ferente, ipsum in prælio iuuerunt. * * *

Thracum
perfidia in
Romanos.

haud dubiè omnes perijissent, ni Mithridates dum inter hostes uersatur (natus enim plus quàm septuaginta an- nos, tamen pugnabat) lapide ictus, metum barbaris ne pe- riret incussisset: quibus pugnam idcirco imhibentibus, Fa- bio cum suis in tutum locum perfugiendi spacium conces- sum est. Idem Fabius deinde in Cabiris obsessus, oppugna- tusque, à Triario seruatus est. Is Triarius cum ex Asia e- ad Lucillum iter faciens rem gestam accepisset, coacta ex ijs qui aderant quàm maxima poterat manu, Mithrida- tem totum exercitum Romanum aduersum se uenire pu- tantem terruit, ut is ante quàm in conspectum eius ueni- ret, retrocederet: Triarius audacior factus, usque in Com- magenos fugientem insecutus, ibi uicit. Castra habebat Mithridates ex altera eius fluuij parte qua Romani acce- debant: eos ut ex itinere festos aggredereetur, iste occur- rit: reliquos inter prælium per alium pontem subsidio sibi uenire iussit. Cum diu æquo Marte certatum esset, pons

Fabius in
Cabiris ob-
fessus à Tri-
ario libera-
tur.
Triarius Mi-
thridatè fu-
gar, & uin-
cit.

abruptus, cum multi confertim per eum transire contenderent, Mithridatem subsidijs despoliauit, perturbauitque. Ab hoc conflictu utriusque (hyems enim iam appetierat) se in castella sua receperunt. * Ceterum Comana in ea quæ nunc uocatur Cappadocia, sunt: creditumque est semper in hunc usque diem ibi simulacrum Dianæ Tauricæ, genitricis Agamemnonis fuisse. Quæ quomodo eò peruenerint, ibiue manserint, inter tot opiniones dicere non habeo: id quod exploratum mihi est, dicam. Duæ urbes sunt Cappadociæ, non procul inter se distantes, communiaque omnia habentes: nam cum reliqua omnia similia utrinque fabulantur ostentantque, tum utraque urbs gladium habet, quem uerum Iphigeniæ esse autumat. Atque hæc hæcætenus. Anno proximo, M. Acilio, & C. Pisone Consulibus, Mithridates ad Gazirsa Triario oppositis castris, prouocare hominem ad prælium, atque irritare intendit cum alijs rebus, tum in conspectu Romanorum milites suos seq; in armis exercendorum cum eo congressus ante Luculli aduentum, superiorque factus, quod sperabat, reliquam etiam regni partem recuperaret. Cum Triarium non eliceret, ad castellum cui Dadasa nomen erat, oppugnandum suorum aliquos mittit, in quo impedimenta Romanorum asseruabantur, ut Romanos ei opitulaturos in manus suas perduceret. Neque id eum fecellit. Cum enim eatenus Triarius Mithridatis multitudinem reformidans, Lucullumque, quem accersierat, operiens se continuisset, postquam Dadasa oppugnari accepit, militesque rebus suis metuentes tumultuantes, minati sunt se iniussu eius, nisi ipsos educeret, ad defendendum ituros, inuitus castris excessit. Barbari iam castello appropinquantibus adorti, circumfusi que ob multitudinem suam, partim ceciderunt: partim in campum compulsi, in

Comana.

Dianæ Tauricæ simulacrum.

Iphigeniæ gladius.

V. C. 687. Mithridates Triarium vincit.]

fos, in quem Romani fluuium excurrere ignorabant, circumuecti obruncauerunt. Ac nisi quidam ex Romanis se unum ex Mithridatis comilitonibus (nam, quem admodum antè dixi, eius generis secum is haud paucos habebat) simulans, propè congressus, tanquam dicere quippiam cupiens, regi uulnus intulisset, occisione delicti omnes fuissent: nunc ille huius facinoris autor deprehensus, caesus est. Barbaris uerò ea de re perturbatis, Romani multi effugerunt. Mithridates curato uulnere, suspicatus alios quoque præterea in suo exercitu hostes esse, militum delictum quasi alius rei causa instituit: iussisque singulis consistim in sua tabernacula se recipere, Romanos solos deprehensos occidit. Interim Lucullus aduenit, & quanquam eam de se opinionem præbebat, facile ipsum hic quoque superaturum, amissaque omnia non magno labore recepturum, nihil tum confecit. Nam & Mithridates ad Talaura loco edito confederat, neque ad pugnandam educebat: & Medus Mithridates, alter Tigranis gener, Romanos palantes repente adortus, magna clade affecerat. præterea ipse Tigranes aduere ferebatur. Super hæc omnia in exercitu quoque Luculli seditio erat. Nam Valeriani milites, qui militia liberati prius, iterum stipendia faciebant, iam antè ad Nisibin tumultuati fuerant, uictoria, quieteque, & rerum copia luxuriantes, adhæc absenti Lucullo (quippe is plerumque peregrè ibat) degentes, præcipue uerò commoti à P. quodam Clodio, (quem alij Clodium nominant) homine innata quadam nouarum rerum cupiditate infecto, quanquam eius sororem Lucullus in matrimonio habebat: tum uerò turba inter eos existerant, cum alijs de causis, tum quòd auditum Acilium Consulem, qui ob eas quas memorauimus causas

Mithridates vulneratur.

Mithridates omnes Romanos transfugas caedit.

Mithridates Medus Tigranis gener.

Valeriani milites à Lucullo deficiunt.

P. Clodius legionibus Valerianis ad Nisibin defectionis à Lucullo autor.

Lucullo successor missus erat, appropinquare, faciebat ut Lucullum quasi priuatum iam contemptui haberent. Quibus motus Lucullus, ac præterea quod cum à Marcio (qui ante Acilium Consul fuerat) in Ciliciam sibi mandatam adueniente subsidium petiisset, id non impetrauerat, in magnam sollicitudinem deuenit. Nam & nudatus militibus decedere metuebat, & periculosum uidebatur ibi locorum permanere. Itaque in Tigranè proficisci decreuit: sperans fore, ut eum inopinantem simul ac itinere fatigatum fundens, aliquo modo seditiones militum componeret, quorum neutrum ipsi successit. Etenim milites aliquandiu secuti, cum in Cappadociam iter flectendum esset, omnes unanimiter ne uerbo quidem ullo factio, sese conuerterunt. Valeriani autem cum sibi militiæ missionem factam à magistratibus Romæ audirent, omnino à signis dilapsi sunt. Enim uero mirum uideri nemini debet, Lucullum, cum imperatorie artis peritissimus fuerit, priusque Romanorum cum exercitu belli gerendi causa Taurum transiuerit, duos reges, haud illos imbelles, deuicerit (quos, si celeriter patrare bellum uoluisset, capere potuisset) nequiuisset ita suis militibus præesse, quin & semper tumultuarentur, & ipsum tandem desererent. Multa enim ipsis iniungere solebat, difficilis erat in congressibus, operum exactor perquam attētus, in pœnis irrogandis inexorabilis, ita neque sermone, neque æquitate sibi eos deuincire, neque honorum, pecuniæue muneribus conciliare nouerat: quæ profectò cum omnis multitudo, tum præsertim militaris requirit. Ita factum est, ut quædiu exsententia omnia succederent, prædâsque laboribus pares adipiscerentur milites, Lucullo dicto audientes essent: postea quàm aduersas res experti, pro spe metum propositum sibi uiderunt, eius auctoritatem defugerunt. Cuius

Cur Lucullus à militibus suis destitutus fuerit,

rei certum est signum, quod cum eisdem Pompeius accessisset (is enim Valerianos milites iterum conscripsit) circa omnem seditionem ipsis usus est: ad eum uir uiro præstat. Hæc agentibus militibus, prope totum regnum suum Mithridates recepit, Capadociæque multum detrimenti intulit, neque Lucullo obstante, quod Acilium prope esse prætenderet, neque ipso Acilio defendente. Is enim cum prius festinasset, ut uictoriam Lucullo præriperet, ubi tum quæ acta essent resciauit, ne ad exercitum quidem uenit, sed in Bithynia tempus traxit. Marcus uero Lucullo auxilium non tulit, causatus milites se nolle sequi. In Ciliciam autem cum uenisset, Menemachum quendam, qui à Tigrane defecerat, in suam fidem accepit: P. uero Clodium (cuius sororem ipse quoque coniugem habebat) qui metu perceptorum apud Nisibim, à Lucullo deficiuerat, rein naua-
Acilii igna-
uia.
Marcus
proconsul
Lucullum nõ
adiuuat.
Clodius rei
nauali præ-
fectus, à pi-
ratis capi-
tur.
Antiochiæ
seditionem
mouet.
 li præfecit. Atque is Clodius à maritimis prædonibus captus, ab ijsque Pompeium reformidantibus dimissus, Antiochiam Syriæ se contulit, ut eos cum Arabijs disceptantes auxilio iuuaret. Ibi cum simili modo nonnullos ad seditionem concitaret, parum absuit qui periret. * *

Huius libri trigessimiquinti finis, initiumque sequentis trigessimisepti, interciderunt.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER TRICES-

simus & sextus, Gulielmo Xylandro

Augustano interprete.

* * *

Merelli
res in Creta
gestæ.

Octavianus.

Cornelius Si-
senna.

parcit: dominandique cupiditate impulsus, Cretenses, quibus cum certis conditionibus pactus erat inuasit, nulla habita fœderis, si quando id ei obtendebatur, ratione: ac deo antequam Pompeius adueniret, damnum eis dare properabat. Nam Octavianus quidem, qui sine exercitu aderat (& erat eò non tanquam ad bellum obeundum, sed ad accipiendas in fidem populi Romani urbes missus) nihil interpellabat. At uerò Cornelius Sisenna Græcia ea tempestate præfectus, comperta re in Cretam uenit, Metellumque, ut populus parceret monuit: quem ubi ab instituto deducere non potuit, nihil quicquam ad eum coercendum egit. Itaque Metellus multis afflictis, Eleuthera urbi per proditionem acceptæ (eius proditionis autores turrim latericiam magnæ molis, expugnatiue longe omnium difficillimam, aliquot noctibus continenter ita aceto madefecerant, ut perfringi posset) stipendium imperauit: deinde Lappam uicem cepit, nihil moratus Octavianum, qui eam tum temporis tenebat: & ab Octauio quidem uim omnem abstinuit, Cilices autem quos is secum habebat, interemit. Id uerò indignum ratus Octavianus, non iam ut antè quietem egit: sed primum accē-

pto

pto exercitu Sisennæ, qui tum fortè morbo absumptus erat, oppressis opitulatus est: ijs restitutis ad Aristionem se in urbem Hierapydna contulit, ibique communi consilio bellum gesserunt. Is Aristion tum Cydonia excesserat: & deuictio L. Bassi qui se ei opposuerat, Hierapydna occupauerat. Aliquandiu cum perseuerassent, postquam aduersum se ire Metellum perceperunt, muris relictis uela in altum dederunt: ibi tum tempestate uexati, & in terram multis suorum amissis, eiectioni sunt. Metellus totam exinde insulam subegit. Eo modo Cretensibus, qui ante id tempus in perpetua libertate uixerat, neque unquam alienigenæ domino paruerant, seruitutis iugum impostum est, cognomentumque Cretici Metello dederunt. Is tamen neque Panarem, neque Lasthenem (nam & hunc ceperat) in triumpho ut duceret obtinuit, quos Pompeius auxilio cuiusdam Tribuniplexis ad hoc persuasi Metello eripuit, quod sibi ex pacto eos, non Metello, accessisse diceret. Et Pompeij quidem res gestas iam nunc exponam. Semper quidem nauigantibus maritimi prædones infesti fuerunt, quomodo & terram habitantes ab his qui incontinenti prædas agunt, subinde inuadebantur: atque id quidem & semper contigit, neque finis ulla erit, quandiu eadem hominum natura manebit. Enim uerò superioribus temporibus in certis tantum quibusdam locis, idque sola æstate pauci quidam homines prædationibus cum terram tum etiam mare infestabant. Eo autem tempore, quod uarijs in locis continentia bella fuissent, multæ urbes euersæ essent omnibus qui præsens periculum effugissent, supplicia imminerent, ac nihil usquam tutum ijs esset, horum maxima pars ad prædas exercendas animum adiecit. Quæ incontinenti fiebant, haud difficilimè sublata profligataque sunt: nam

Aristionem

Creta futu-
ra.

Belli piraticæ
origo.

C 4

Et in conspectu populorum incidebant, et ipsum damnum citius sentiebatur, præterea comprehendere autores facile poterant: contra maritima subinde ad summum ingrauescebant. Occupato enim populo Romano in delatandis hostibus, uehementer increuerant piratæ: et multis locis circumnauigatis, sui omnes similes sibi adiunxerant, ita ut nonnulli aliis frequentes admodum ad suppetias tanquam ex foedere ferendas irent. Hoc modo quæ egerint, iam antè dictum est. Postquam ea fœdera soluta sunt, iam non quiescere prædones, uerùm ipsi per se singulatim plurima ac grauiam damna Romanis, eorumque sociis dare: neque iam uelut antè, paucis nauigijs, sed magnis classibus nauigare, imperatoribus ad id delectis, ita eorum quoque nomen iam notum fieri. Principio in nauigantes præsertim uis facta, quibus ne hyeme quidem tutis esse concedebant: adè audacia sua, usu, atque successu elati, etiam tunc temporis securi mare usurpabant: postmodò et eos qui in portibus essent, aggressi sunt. Qui ad nauale prælium aduersus eos tentandum exire ausi sunt, plerique uicti perierunt. Neque si quis superior factus fuit, eorum quempiam potuit comprehendere, tantum uelocitate nauigandi aliis præstabant: itaque tanquam uicissent, paulò postreuerſi, non uillas tantum et agros, sed ipsas etiam urbes uastabant, uel incendebant: nonnullas etiam sui iuris efficiebant, ac in his tanquam apud amicos sua hybernacula edificabant, usque tanquam receptaculis ad bellum utebantur. Cum ex animi sententia hæc succederent, egressi in continentem terram, ibique eos etiã quibus in mari nihil erat negocij, non Romanorum modo socios extra Italiam habitantes, uerùm ipsius quoque Italiae incolas multis modis afflixerunt. Rati enim fore ut si

ab hac

ab hac quoque regione se non abstinuissent, et quæstus uberior ex ea adipiscerentur, et eo maiorem aliis populis terrorem incuterent: cum ad alias Italiae urbes appulerunt, tum ipsa etiam Ostia classe intrauerunt, ibi nauibus combustis, direptis omnibus, tandem, cum impune omnia ferrent, in terra diutius commorati, de mancipijs manubiisque haud minori cum securitate, quam si domi suæ essent, rationes inierunt. Alij autem alijs in locis prædas exercebant (neque enim simul omnes partes maris iidem poterant infestare) tanta amicitia inter se iuncti, ut ignotis etiam non aliter quam quibus cum familiarissimè uixissent, pecuniam et auxilia mitterent: quæ res ad potentiam ipsis tantam obtinendum haud parum attulit. Nam et si qui erant, quorum in aliquos prædonum studium extaret, eos uniuersi in honore habebant, et si qui sui corporis ab alijs læsi essent, eorum res ipsi omnes ferebant, agebantque. Ad tantam tum molem prædonum res accreuerant, ut bellum iam et magnum, et continens, præter et opinionem omnium, et fidem, gererent. Peruenerat iam tunc fama horum ad Romanos, quin et uidebant aliquam partem, cum neque eorum quæ nauibus aduehi solebant, quicquam ad eos perueniret, et frumenti commeatus omnino interclusi essent: sed non magnam eius rei curam gesserant, quo tempore id ex usu cum primis esse poterat, tantum ut ad singulorum annunciationem animo commouebantur, ita naues et imperatores miserant: nihil autem profectum erat, nisi quòd adhuc magis socij ab his ipsis uexabantur. Tandem cum in summo discrimine uersarentur, concione conuocata multos dies deliberatum est, quidnam agendum esset: parum, ac ferè nihil spei erat, posse rem bene ac feliciter geri, cogitantibus eum

quot continenter laboribus ac periculis essent attri-
tum quoddam bellum contra praedones graue ac multiplex
esset futurum, quo nec omnes simul occupari, neque singu-
los inuadi posse eos reputabant, qui et mutuis sese au-
xilij sustentarent, et haudquaquam procliuē futurum
erat undiquaque eos eodem temporis spacio coerceri.
Hæc anxie dispicientibus, A. quidam Gabinus Tribu-
nus plebis, incertum summis sive in hoc ipsum à Pom-
peio, an studio gratiæ ab eo inuendæ adductus, utique
nō eo animo, quod Reipublicæ cōsultū uellet, uir ipse pes-
simus, sententiam tulit, ut ex his qui Consulatum gessis-
sent, unus quispiam deligeretur imperator contra præ-
dones omnes cum plena potestate, imperiūque ei esset
trienne, et uteretur copijs amplissimis, ac multis legatis.
Ipsū quidem Pompeiū nominatim non dixit: at qui
manifestum erat, ubi primum huius rei mentionem plebs
percepisset, ipsum electuros, neque secus ac cogitauit, res
cecidit. Nam et rogationem eam plebs approbavit, et
præter senatum omnes confestim ad Pompeiū declina-
uerunt. Senatus potius quàm ei tantum imperiū man-
daret, quæcunque à piratis mala ferenda iudicabat: pro-
inde ipsum Gabiniū parum absuit quin in consilio per-
merent. Quo ex eorum manibus elapso, cum patrum sen-
tentia plebi innotuisset, tantus est coortus tumultus, ut ad
eos adhuc consultantes opprimendos icrunt: haud dubie
occisuri, nisi curia illi ante plebis impetum exiissent. Di-
lapsis reliquis, et sese abdentibus, unus C. Piso, qui tum
collega Acilio Consulatum gerebat, comprehensus, cum
iam uel reliquorum nomine ad mortem raperetur, Ga-
binio deprecante dimissus est. Ab hoc factio potentiores
quieuerunt, uite usura sibi concessa contenti: nouem an-
tem Tribunos plebis eo adduxerunt, ut se Gabinio oppo-
nerent.

Gabinij ro-
gatio.

An. 687. V.
C.

nerent. Cum ceteri plebem timentes non intercederent,
ibi L. quidam Trebellius, ac L. Roscius ausi contradi-
cere, neque eloqui quæ receperat patribus se dicturos, ne-
que perficere re potuere. Nam cum præstituta dies appe-
tisset, quæ id decretum erat confirmandum, ita res acta
est. Pompeiū magna cupiditas huius imperij potiundi
incesserat, cum iam partim ob insitam ambitionem, par-
tim ob studium populi non tam eam rem honori, quàm si
non potiretur, ignominia sibi duceret: interim quoddam ad-
uersari sibi potentes animaduiceret, simulandum sibi
statuit, inuitum se ad hanc rem adigi. Solitum alias ne-
quaquã palam ferre si quid cuperet, tunc præterea gra-
uæ cause ad simulandum impellebant: una, quod inuidia gra-
ui laboraturum se uidebat, si ultro imperiū ambiret:
altera, quod magnæ sibi gloriæ esse futurum cogitabat, si
nec uolenti sibi id imperiū, nimirum ante alios omnes di-
gnissimo imponeretur. Igitur ad hoc iam antè compo-
situs, tum in concionem progressus: Gaudeo, inquit, Qui-
rites, honorem mihi à uobis haberi: quippe et suapte
natura homines ciuium suorum beneficijs ornati, sese in
his ostentant: et ego sæpius iam à uobis honoribus affe-
ctus, nullam tantam possum præ me ferre lætitiā, quæ di-
gnitatem præsentis rei exæquet. Enimuerò ego sic exi-
stimo, neque uestrum esse, ut tam inexplebili me ornandi
studio teneamini: et in rem meam non est, semper me esse
cum imperio. nã et ipse à puero multos labores tuli, et
uos par est etiam aliorum habere rationem. Numnam
excidit uobis memoria earum arumnarum, quas in bel-
lo contra Cinnam, paruo ipse admodum natu, exhausti:
Quibus negocijs defatigatus sim in Sicilia et Africa,
nondum uerè inter ephebos numeratus: quæ pericula in
Hispania obierim, antequam in senatū essem lectus: pro-
pter

Pompeij ad
populum o-
ratio.

pter quæ omnia ut uos ingrati tudinis incusem, longè id quidem à me abest, qui enim possim? Nam ut cætera præteream, quæ in me exornando posuistis commissum mihi aduersus Sertorium imperium, quo tempore id nemo neque uolebat suscipere, neque poterat obire, tum triumphus præter instituta ciuitatis concessus, summum mihi splendorem attulerunt. At enim tot mihi curis confectus, tot laboribus exhaustus, & corporis uires attenuata, & animus defatigatus est, neque est quod me iuuenem adhuc esse putetis, aut corpus meum ponderetis, amorum uel numerum meorum in eatis: nam si quot obuii imperia, quot pericula subiui numeretis, maiorem eorum summam reperietis, quam sit annorum meorum: idque maiorem fidem uobis faciet, iam deinceps me neque laboribus, neque curis perferendis esse parem. Iam si quis aduersum hæc perdurare queat, tamen conspicuum nobis est, quantum hæc res inuidiæ atque odij gerenti eas consent, quæ ut uos rectè quidem nullo in discrimine ponitis, ita mihi tamen eadem molestissima sint futura, fateor que nullum in rebus bellicis tantum esse periculum, quod magis me quam dictæ res terrere, maiori uel molestia afficere possit. Quis enim sanæ mentis homo gratam sibi uita iudicet apud homines æmulos: aut publicæ rei sibi administrationem expetat, ubi uel re malè gesta iudicium, uel bene gesta inuidia sit subeunda? Quapropter mihi cum ob has, tum alias ob causas concedite ut quiete fruamur, ac res meas agam, familiæq; tandem mea curanda rationes ineam, nè ue tot laboribus consumptus peream. Contra prædones autè alium ducem constitui: magnus est enim eorum numerus apud natu maiores minoresque qui & uelint & possint rei nauali præesse, ut ex tanta copia haud difficile uobis sit unum aliquem deligere. Neque enim

Inuidie
nus.

enim ego solus uos diligo, neque solus peritiam rerum bellicarum habeo, sed & is, & iste, quorum nomina taceo, ne eorum bonam gratiam quæsisse uidear. In hæc uerba locutum, Gabinus ita excepit:

Rem suis consentancam moribus, Quirites, fecit Pompeius, neque expetens Imperium, neque oblatum obuijs uel nis excipiens. Nemo enim bonus uir imperij cupiditate tenetur, sibi uel grauium negotiorum curam exoptat: & in huiusmodi re expedit munus impositum considerat subire, ut tunc id ipsum liceat exequi. Multoties etenim te meritas in se aliquid recipietis præpropera in rebus agendis damnum affert: contra accurata consideratio ab initio adhibita, in actionibus perdurat, omnibusque emolumento cedit. Vos autem æquum est non id quod Pompeio gratum sit, statuere, sed quod ciuitati conducat. idoneos enim conuenit rebus gerendis præficere, non eos qui magistratus ambiant: quos permultos quidem, idoneum uerò præter hunc neminem reperietis. Meministis quæ & quanta in bello contra Sertorium pertulerimus, imperatoris egentes, atque ut eo tempore neminem neque iuniorum neque seniorum ei parem inuenerimus, extra hunc Pompeium, quem cum ætas eius nondum id ferret, necdum in senatu esset adscriptus, pro utroque Cōsule emisimus. Equidem uelim magnam nobis præstantium uirorum esse copiam: idque, si ita factum opus sit, optauerim, at quando res hæc non uotis conficitur, neque forte fortuna hi obtinunt, sed ut ad hoc natus quispiam, ita exercitatus sit, & in omnibus rebus prosperam fortunam expertus, (hæc uerò uni uiro omnia rarissime contingunt) necesse est: si quis talis uir repertus fuerit, eum opus est à uobis omnibus unanimes fauore ad dignitatem istam euehi, estque uobis eo uel inuito utendum, quæ uis & ei qui infert, & ei qui

Gabinij cō-
cio.

» qui patitur est honestissima, dum alter per eam seruatur,
 » alter hoc modo suos ciues asserit, in quos bonus ac ciui-
 » tatis amas uir corpus uitamque suam promptissime im-
 » penderit. An existimastis Pompeium, qui adolescentulus
 ad militiam, duccndos exercitus, augendum nostras, socio-
 rum res tutandas, & aduersariorum nostrae ditioni ad-
 iungendas ualuit, eum nunc adultum, & in ea etate consi-
 tutum, in qua unusquisque sese plurimum praestat, praeterea
 quam maxima rerum bellicarum peritia auctum, non lo-
 gè commodissimum uobis futurum? An cui adolescenti
 imperium obtulistis, eum uirili etate reicietis? Et cui
 equiti adhuc existenti tanta bella credidistis, ei senato-
 ri hoc imperium non committetis? Et quem nullo sui edi-
 to sbecimine unicum ad incumbentia negocia desiderau-
 istis eum satis superque spectatum iam rebus praesenti-
 bus haud minus, quam istae tum urgebant, prementibus,
 non praeficietis? Et quem ob etatem imperio gerendo
 nondum habilem aduersus Sertorium delegistis, hunc
 Consularem iam nunc contra praedones non ablegabitur.
 Sed enim neque uobis aliter agendum est, tuque o Pom-
 pei, mihi, patriaeque concede, cui & natus es, & educatus,
 teque eius commodis inseruire oportet, eorum causa nul-
 los labores, nulla pericula subterfugere: sed etiam si
 res ita straxerit, ut moriendum pro ea tibi sit, quouis mortis
 genere satum anteuertere. Ridiculus nimirum sum, qui
 haec te adhortor, qui fortitudinem, atque in patriam ani-
 mum tuum in tot tantisque bellis demonstraueris. Ergo meis,
 horumque uocibus flectere, neque certorum hominum inui-
 dia terere, quin tu potius ad maioris partis amicitiam re-
 spiciens publicumque bonum, emulos tuos contene: quibus
 ut agra facias, hanc ipsam ob causam imperium suscipe,
 ut contra eorum sententiam & imperium te obtinente,
 & glo

& gloriam reportante, molestia illi afficiantur. Hoc pa-
 to & te dignum tuis prioribus actis sine imposueris, &
 nos multis magnisque malis liberaueris. Haec Gabinio
 differente, contradicere conatus est Trebellius, sed nemi-
 ne animi aduertente obstetit, ne hac de re tribus in suffra-
 gia mitterentur. Id indignè frens Gabinius rogationem
 de Pompeo distulit, aliam uero de ipso Trebellio intro-
 duxit. A septem & decem tribubus, quae priores senten-
 tiam dixerant, iudicatus est inique agere, Tribunatumque
 mouendus esse, idem suffragium iam etiam decimoctaua
 datura, uix tandem Trebellius loquendi finem fecit. Hoc
 uiso Roscius, cum loqui non auderet, manu prolata, duos
 esse deligendos ostendit, ut uel hoc modo potentiam Pom-
 pei accideret. Haec eo gesticatione manus significante,
 ita ingens atque minax à turba sublatus est clamor, ut
 coruus quidam, qui tunc fortè supra uolabat, consterna-
 tus perinde ac si fulmine esset ictus, deciderit: secundum
 hoc factum Roscius non linguam modo, sed & manus
 tenuit. Catulus interea silentium seruauerat: rogatus
 autem à Gabinio ut sententiam & ipse diceret (erat en-
 nim Catulus princeps senatus: uidebanturque eius au-
 toritatem secuti etiam reliqui astipulaturi: spes autem
 erat cum tribunorum periculo permotum, huic senten-
 tia accessurum) cum dicturo populus animi aduertetet,
 quippe quem & omnes reuerenter haberent, & quod
 semper ipsis optima quaeque consulisset egissetque, sus-
 picerent, in haec uerba concionè habuit: Summe me, Qui-
 rites, studiosum multitudinis uestrae fuisse, constat omni-
 bus uobis, quod cum ita sit, necesse est ut ipse quidem sim-
 pliciter quae prodesse Reipublicae cognosco, libero ore
 eloquar; uos autem decet haec placidè audire, ac deinde
 consilium capere. Si quid enim in rem uestram proponi uo-
 bis

Trebellius.

Roscius.

Catuli ad
populum
oratio.

bis potest, id tumultuantes nequaquam percipietis: sin attentè audieritis, haud dubiè aliquid inuenietur, quod certò uobis conducat. Proinde primum hoc & præcipuum dico, non debere uni alicui uiro tot imperia unum ex alio cõmitti, quod & leges hoc prohibent, & experientia deprehensum est, rem eam esse periculosissimam.

Marius & Sylla qua ratione ad tyrannidè peruenierint.

Neque enim Mario alia causa fuit, cur talem sese gereret, quàm quòd breui admodum tēporis spacio tot bellorum administratio ei credita, Cõsulatus sexies intra paucissimos annos mandatus est: neq; Syllæ, quàm quòd posteaquam multis annis absq; ulla intercapedine exercitiis præfuisset, Dictator postea, ac deinde Consul creatus fuit. Ea quippe est natura animorū humanorū: ut non iuuenes modo, uerum etate etiam prouectiores, postquam multum temporis in potestate transfegerint, patrijs moribus haudquaquam sibi uiuendum ducant. Quod ego non Pompeij culpæ causa commemoro, sed quoniam rem hanc & uobis nullo modo conducibilem existimo, neque leges eam permittunt. Etenim si quem hoc imperio dignabimur: id ei honori est futurum: eius uerò par est omnes hoc, ad quos honor is pertinet, potiri: hoc enim popularis rei publicæ status requirit, sin laborem afferet, huius quoque omnes participes fieri conuenit: nam id æqualitas exigit. Præterea hoc quidè pacto fiet, ut multi reperiantur, qui sese in rebus gerendis exerceant, quorum uirtus deinde spectata, facilem nobis curam deligendi ex his aliquè qui negocijs instantibus præficiatur, præbeat. Isto autem modo fieri non potest, quin paucos admodum sitis habituri, qui conuenientibus studijs sese imparauerint, ut res eis tuto committi queant. Ad bellum contra Sertorium dux uobis defuit, haud equidem alia magis de causa, quàm quòd prioribus temporibus diuini

ijssdem

ijssdem hominibus usi eratis: quo fit, ut si iam Pompeius contra piratas omnino deligendus sit, tamen quia id & contra legum sententiam sit futurum, & ipse usus uerum hoc institutum improbet, nequaquam uel uobis, uel ipsi id admittendum sit. Hoc primo loco præcipuè commemorandum duxi: uenio iam ad alterum. Cum nostri homines ordine à legibus præscripto & magistratus & imperia accipiant, itaque nos & duces habeamus, & qui eorum in locum subeant, iam hoc quoque parum & honestatis & utilitatis sit habiturum, si his protectis, nouum quoddam magistratus genus introducamus. Quid enim cause est, cur annui à uobis magistratus eligantur, ubi eorū nullo in id genus negocijs utendum uidetur? An eò creantur, ut in prætextis purpura obambulent uesibus, solo magistratus nomine insignes, effectu spoliati: iure protectò & horum & aliorum, quicumque rem aliquam publicam sibi capeffendam proposuerunt, in odium incurretis, si patrijs magistratibus circumscriptis, nulla re gerenda his qui legitime magistratum obtinuerunt mandata, priuato homini imperium, quale nullum unquam fuit, dederitis. Quòd si enim præter annuos magistratus nouus aliquis est constituendus, habemus & huius rei exemplum à maioribus ad nos deductum: Dictaturam inquam. Sed & Dictatorem, quantus quantus ille sit, maiores nostri neq; cuiusuis rei causa dixerunt, & imperium ei non ultra sextum mensem fuit. Itaque si omnino talis quispiam uobis opus est, licet uobis salua legum maiestate, idque haud neglectum de Republica cõsultantibus uel Pompeium, uel aliquem alium unum Dictatorem creare, modò is ne ultra præstitutum tempus, neue extra Italiam sit cum imperio: non enim uos fugit, studiose id patres nostros cauisse, ut inuenire non sit ullum unquam Dictatorem aliter consli-

Dictatura qualis magistratus.

tutum fuisse, unico eo excepto qui in Siciliam nullam quidem rem gerens profectus est. Enimvero neque Italia tali impresentiarum indiget: & uos tantum abest ut imperium Dictatoris admissuros credam, ut ne nomen quidem eius toleraturos putem. cuius argumentum est indignatio contra Syllam uestra. Quo minus rectum est imperium uos iam, idque triennale in omnes non Italia tantum, sed & externarum regionum res potestatem habiturum, constituere. Notum est enim uobis ex æquo omnibus, quãtã iam antè ex hac re in ciuitates miserie exundarint: quot extiterint, qui ob illegitimam imperandi cupiditatem, & plebem nostram seditionibus agitarint, & innumerorum nobis malorum causa fuerint. Itaque de his dicendi finem faciam. Equis enim est, qui nesciat absque his etiam, neque honestum esse, neque commodum ut ad unum aliquem summa rerum deferatur, unique in omnes nostras res dominium assignetur, quantumuis optimo illi. Magni enim honores, immodicæq; potestates etiã huiusmodi hominum animos ad fastum extollunt atque corrumpunt. Hoc uos dispicere iam nunc uelim, unum uirum nequaquam totius maris potiri posse, aut solum re. etè hoc bellum administrare. Nam si quod factò opus est, agere uolueritis, undique prædonibus bellum est faciendum, ne uel inter se coire, uel hi quibus bellum sit, ad eos qui à bello sunt exempti, subterfugere possint, ut comprehendendi nequeat. Hæc unus homo nullo modo solus imperans perficiet, qui enim possit eodem die in Italia & Cilicia, in Aegypto & Syria, in Græcia & Hispania, in Ionio & insulis bellum gerere? Ergo ut operæ precium faciamus, multos non milites tantum, sed & duces huius negotio destinabimus. Ac si quis dicat, Si uni alicui totius belli summa credatur, habiturum eum omnibus in locis multos

Honores
mutant mo-
res.

multos nauium præfectos, multos legatos: longè cum iustiore, tum utiliorem meum sermonem existimem, si dixerim: Quid ergo obstat, cur non illi ipsi qui sub auspicijs unius istius imperatoris sint cum imperio futuri, à nobis ad id deligantur, plenumque à nobis imperium accipiant? Eo enim pacto futurum est, ut & curam belli attentius gerant, cuius singulis certæ partes sint commissæ, neque habituri sint in quem suæ negligentia culpam referant: quin & maiori inter se contentione atque emulatione operam nauabunt, nimirum & merum imperium obtinentes, & sibi gloriam rerum gestarum, non alij, paraturi. Contrà si priori rationi stetur, quid horum simile res habebit: aut quis rem ullam serio sibi sumet gerendam, cuius perfectæ gloria alij sit cessura? Verum ab uno hoc bellum confici non posse, ipse etiam Gabinius fassus est, multos delecto imperatori adiutores decerni petès. Reliqua est cõsideratio, imperatoresne illi, an legati, itemq; ducesne, & cum iusto imperio, an ut administrari illius uici imperatoris sint emittendi. Meam sententiam magis cum legibus congruere, cum alijs, tum aduersus prædones belligeraturis, nemo uestrum, nisi fallor, dissidebitur. Dempto tamen hoc, uidetis præterea quid rei sit, sub prætextu piratici belli, omnes uelle magistratus alios abrogare, ut nullus eo tempore sit neque in Italia, neq; in subditis nobis regionibus.

* * *
Defunt finis huius orationis, & initium decreti, quo Pompeio imperium est commissum.

*
Et in Italia pro Consule, decreuerunt ei etiam legatos quindecim, omnes item naues, & ut pecunia quatum uellet, itemq; quot uellet legiones acciperet. Hæc Senatus etiã ratæ esse iussit, quãquam inuitus, itemq; alia, quo

pōpelus ut
bellum pi-
raticū con-
fecerit.

Pompeio-
polis.

Lex de am-
bitu lata.

p. 83.

ad hoc negocium conducere intelligebant: idque eò magis fecerunt, quòd cum Piso in Gallia Narbonensi sua prouincia legatis Pompeij delectuum habendorum potestatem denegasset, uehementer eius rei ergò indignatus erat populus: confestimque eum magistratu deiecit, nisi Pompeius deprecatus pro eo obtinuisset. Pompeius cum se ut res ipsa, utque sui spiritus exposcebant, comparasset, uniuersum uno tempore mare in quo pirata grassabantur, partim ipse præsens, partim per suos legatos circumnauigauit, maiori que id ex parte spacio unius anni pacauit. Ad eam rem cum multo nautico, armatorumque militum apparatu usus est, ita ut neque in terra, neque in mari esset qui resistere posset, tum uerò magna erga dedentes se ei humanitate, qua plurimos sibi conciliauit. Vi enim superati postquam eius bonitatem senserunt, promptissime se unusquisque eius fidei permisit. Ipse cum cæteris in rebus eis prospexit, tum ne denuò paupertas eos ad flagitia impelleret, agros eis, quos desertos uidebat, colēdos, habitandasque urbes colonis indigentes tradidit: itaque et alia urbes habitari coeptæ sunt, et quam Pompeiopolim nominant, Solis prius dicta, sita in Ciliciæ ora, quam Tigranes antè uastauerat. Hæc ita gesta sunt, Acilio et Pifone Cos. Lex præterea ab ipsis Consulibus promulgata est de ambitu, ut qui eius conuicti essent, ijs neque magistratum gerere, neque senatoribus esse liceret, sed pecuniaria insuper eis multa irrogaretur. Postea enim quã Tribunis suum antiquum ius restitutum est, cum multi senatoria dignitate antè à Censoribus moti eam recuperare conarentur, de omnibus magistratibus frequentes omnino colitiones conspirationesque fiebant. Eam legem consules tulerunt, non quòd ambitum odissent, nam et ipsi ad consulatum contentissima fauoris uenatione perueniant,

uenerant, diésque dictus ob eam rem fuerat Pifoni, isque unius atque alterius cuiusdam intercessione ne causam diceret effecerat, sed coacti à senatu, idque hac de causa. Qui ambitus rei essent, ijs acerbissimas pœnas statueret. C. quidam Cornelius Tribunus plebis intenderat, approbante id ipsum populo. Senatus immodica supplicia denunciando uidebat quidem terrorem hominibus iniici, quòd tamen ea extrema essent, neque accusatores reorum, neque qui eos condemnarent, facile reperiri posse. Vbi uerò mediocres pœne propositæ essent, ibi et frequentes accusationes fieri, neque à damnando reo indices deterereri. His causis inducti Patres, rogationem eam emendare, de eaque legem Consules ferre iusserunt. Vbi dies comitiorum aduenit, quæ antequam fierent, nulla lex sanciri poterat, cum interim hoc libero tempore qui dignitates ambiebant, multa facinora perpetrassent, et ne à cædibus quidem temperatum esset, decreuerunt, ut contra hos etiam lex promulgaretur, et Consulibus satellitium daretur. Eo commotus Cornelius, sententiam tulit, ne senatoribus liceret aut magistratum alicui qui non legitime peteret, conferre, aut ullam aliam rem quæ ad populum pertineret, sciscere. (Id multis antè seculis lege sancitum erat, re ipsa non obseruatum.) Cum ea res tumultum excitaret ingentem, reclamantibus cum alijs Patribus frequentibus, tum Pifone Consule, cuius fasces turba perfregit, et ad ipsum quoque dilaniandum iam ibat, cum Cornelius plebis conatus cernens, antequam latis suffragijs quicquam statueretur, concionem dimisit. Postea legi adiecit, debere omnino eius legis Patres autores fieri, populumque eorum auctoritatem secutum, ratam eam utique habere. Ita et hanc legem Cornelius perfecit, et alteram huiusmodi. Prætores solebant iura ea secundum quæ

C. Cornelius
Tribunus
Modus sup-
pliciorum sta-
tuendus.

Contentio
de lege am-
bitus.

Pifonis fa-
sces contra
eum.

Lex de iudi-
cibus Præto-
rij.

essent iudicaturi, scripta edere. Neque enim praetores id ius, quod ad contractus dirigendos positum erat, observabant, neque id unquam ficerant, neque scripto iuri steterant, sed se penumero ea variauerant, crebroque per gratiam & odium certorum hominum, ueluti fieri assolent, multa gerebantur. igitur rogationem tulit, ut & statim à principio Praetores praedicerent, quo iure essent usuri, & deinde nequaquam ab eo desisterent. Denique tanta cura tum temporis cauerunt, ne quis largitionibus se corrumpi sinneret, ut praeter poenas quas eius rei manifestis infligebant, accusatoribus etiam honores haberent. Et M. quidem Cotta cum Quaestorem suum P. Oppium, quem donorum acceptorum, & insidiarum suspectum habebat, repudiasset, ipse autem magnam uim pecuniae ex Bithynia corrasisset, à C. Carbone accusatus est, isque Carbo, etsi praeter tribunatum plebis honorem alium nullum gesserat, ob id Consularibus honoribus exornatus est. Atque ipse deinde cum Bithyniam prouinciam obtineret, & quam Cotta moderatiorem se non gereret, ab eius filio uice uersa in iudicium tractus, reusque peractus est. Longè enim procliuius est alios reprehendere, quam sibi ipsi moderari: faciliusque fit, ut quarum rerum causa homines poena dignos alios iudicant, has ipsi easdem admittant: ut argumento non sit propter quae alios accusant, has ipsos odisse. L. autem Lucullus urbana quidem praetura defunctus est: sed cum postea in Sardinia Praetor ut iret sorte obtinuisset, detrectauit, negotiumque auctus est hac de causa, quod plerique in prouincijs perperam omnia agerent. ipse quidem suam equitatem satis superque demonstrauerat. Cumenim Acilius sellam eius, de qua ius dabat, infringi iuberet, quod se praeteruentem aliquando cernes non assurrexisset, nihil animo

Luculli
= unanimi-
tas.

comm

commotus ille, stans deinde, & propter eum collegae etiam, de iure responderunt. Tulit & Roscius legem, & aliam C. Manilius Tribuni spebis: ille quidem, quod de gradibus equitum in theatris accurate ab alijs separatis lex eius esset, laudatus est: Manilio autem parum absuit quin causa dicenda fuisset. Extrema enim anni die, cum iam uesper appeteret, paratis quibusdam ex libertorum gente, qui inter aliam plebem & ipsi sua suffragia ferrent, eos patronis suis adaequauit. Quod ubi mox postridie ijs ipsis Calendis, quibus L. Tullius & Aemilius Lepidus Consulatum inierunt, senatus comperit, legem eius antiquauit: ipse autem territus uehementi plebis indignatione, primum autores huius suae legis Crassum, aliosque quosdam iactauit. Cum autem nemini fidem faceret, Pompeium etiam nolentem adulatus est, praecipue quod Gabinium apud eum plurimum posse intelligeret. Is itaque Manilius Pompeio bellum contra Tigranem ac Mithridatem, tum Bithyniae & Ciliciae administrationem decreuit. Erat tum quoque potentiorum indignatio, disceptatioque, cum alijs de causis, tum quod Marcus, & Acilius antequam magistratus sui tempus exiret, eo se abdicare iubebantur. Populus, quanquam paulo ante ablegauerat, qui captam ditionem componerent, propterea quod Lucullus per literas debellatum esse inuenerat, tamen adductus praesertim à Caesare, Marci quoque Cicerone, legem Manilianam confirmauit. Neuter eò quod id optimo publico futurum arbitraretur, aut quod Pompeij gratiam sibi conciliare uellet, populi tunc partes fuit, sed in ea re, quam nihilominus uidebant effectam iri, Caesar simul populum sibi demerendum statuebat, quem longè potentiolem Patriabus conspiciebat: simul ad hoc se parabat, ut aliquando

Lex Roscia,
de equitum
sedibus in
theatro.
Lex Mani-
lia, An. 688.
V. C.

Caesar & Ci-
cero cur le-
gem Mani-
liam defen-
derint.

d 4

pro se quoque simile decretum fieret. Ad hæc Pompeium ex his quæ ei conferebantur ornamenta, & maiori inuidiæ expositum, & eò magis molestum populo efficere studebat, ut illius tanto maturius satietas eum caperet. Cicero Rempublicam regere affectans tam nobilitati quam plebi ostendebat utri se parti adiunxisset, ei incrementum se additurum. Igitur utrisque se applicabat, modò huius, modò alterius partis res fouendo, & utriusque fauorem sibi concilians. Eo uerò tempore Aedilem se, quam Tribunum plebis fieri malebat, quòd optimos iam antè ad honores alios delectos diceret, atque hac de causa turba accesserat. Etiam post hæc, cum Manilio iudicium à Senatu esset intentatum, isque ei moram iniicere cuperet, Cicero & alias Senatui repugnauit; & quia tum præturam, principatumque in iudicijs gerebat, multo labore obtinuit, ut res in sequentem diem extraheretur, causatus in extremo iam anni esse. Interim plebe Manilij casum indignè ferente, in concionem Cicero progressus, coactus, ut putatur à Tribunis, Senatum uerbis perstrinxit, Manilioq; se patrocinaturum promisit. Cum alijs ob id opprobrijs impetitus est, tum transfuga quoque audiit: quominus autem iudicium rei fieret, coortus confestim tumultus impediit. P. Pætus, & Cornelius Sylla, magni illius Syllæ fratris filius, Coss. designati, largitionis erant conuicti. Hi L. Cottæ, ac Lucio Torquato, à quibus accusati erant, uitæ periculum per insidias creabant: idque hoc magis, quòd hi in suum locum essent elati. Ad id facinus accinxerant se & alij quidam, & Cn. etiam Piso, Luciusq; Catilina, homo audacissimus, iratus ob repulsam, quam in petitione Consulatus passus erat. Frustrati tamen sunt incepto, quòd & maturius palam factæ erant insidiæ, & à Senatu Cottæ Torquatoque additum præsidium, idque

Seditio eorum, qui legibus ambigui interrogati poenas dederant.

contra insidiatores fore edicium erat, nisi quis Tribunus plebis intercessisset. Postquam nihil de ferocia Pisonem Pifo remittere senatus uidit, ueritus ne tumultum concitaret, eum sub titulo imperij in Hispaniam ablegauit, atque is ibi ob iniuriam quandam ab incolis trucidatus periit. Pompeius autem primùm se ad naualem in Cretam & aduersus Metellum expeditionem parabat: ubi quæ acta essent, accepit, egrè se eam rem ferre simulauit, quemadmodum & antè fecerat, & de aduersarijs questus est, qui eum subinde negocijs obtruderent, sperantes fore ut aliquando ijs succumberet: ipse uerò gratissimam eam rem habuit, neque ulla deinceps Cretæ, uel aliorum maritimum negociorum, si qua restabant nondum confecta, ratione habita, in barbarico bello adornando erat. Interea ad tentandum Mithridatis animum, Matrophanem, qui cum eo de amicitia ineunda communicaret, misit. Mithridates Pompeium parui admodum eo tempore pendebat, quòd recens uita defuncto Arsace Parthorum rege, eius se successorem Phraaten familiaritate sibi deuinclurum sperabat. Quem ubi Pompeij amicitia eiusdem rei ergò præoccupatum, eiusdemque impulsu Armeniam Tigrani subditam inuadere percepit, animo collapsus, legatos exemplò ad Pompeium misit, qui de conditionibus pacis agerent. Pompeius, ut arma deponeret, persugasque redderet, iubebat: Mithridati non integrum erat, consilium capere. Nam ubi id primùm in exercitu eius auditum, transfuge, quorum magnus erat numerus, ne traderentur ueriti, atque barbari, ne destituti auxilio horum bellare cogentur, tumultuabantur: iniicissentque ipsi penè regi manus, qui eos egrè admodum inhibuit, non pacis petendæ causa à se missos esse legatos prætendens, sed ut Romanorum apparatus

Pompeius ad bellum Mithridaticum proficiscitur.

Luculli cū
Pompeio
congressus,
& iurgium.

specularentur. Pompeius ubi bellum gerendum esse cognouit, inter alia quæ ad id molendum parabat, Valerianas etiam legiones sibi adsciuit. Cum iam in Galatiam uenisset, L. ei Lucullus obuiam factus est, debellatum omnino esse affirmans, neque expeditione quicquam opus esse militari, hac eadem de causa etiam uiros à Senatu ad res componendas ablegatos, iam adesse: Pompeio cum, ut retrocederet, non persuaderet, ad eum criminandum se conuertit, inter alia probra hominum multarum subinde rerum agendarum, bellique & imperij cupidum nominans. Pompeium parum ea mouerunt. itaque proposito edicto, ne quis in posterum Lucullo obtemperaret, magna celeritate Mithridatem petijt, ut quàm primum cum eo congrederetur. Mithridates aliquandiu subterfugiebat, quòd copijs esset minoribus instructus, uastabatque obuiam quamque regionem: hostemque hinc inde circumducere, & comeatum inopia affligere studebat. Vbi uerò Pompeius Armeniam ingressus est, partim hac ipsa de causa, partim ut eam desertam occuparet, ibi demum ueritus Mithridates, ne ea regio se absente in potestatem hostium ueniret, eòdem perrexit. Tumulum ex aduerso hostium tutum insedit, ipse cum toto exercitu quietem egit, penuria rerum necessariarum Romanum se confecturum sperans, qui sibi in sua ditione commoranti undiquaque affatim aduehebantur. Erat sub eo tumulo planities nuda posita: in eam subinde nonnullos equitum demittebat, qui obuios quosque lederent. quo effectum est, ut crebri ab hoste ad ipsum transfugerent. Pompeius cum eo in loco hostem aggredi non auderet, alium castris locum obtinuit, circa quem omnia syluis erant obsita, ut minus iam hostium equitatus

tus sagittariique nocere possent. Ibi insidijs commodo loco positis, ipse cum paucis ad castra hostium palam accessit: tumultuque excitato ad locum quem destinauerat, è castris eos pertraxit: ita magnam hostium eadem fecit. Addidit ea res animum, ideòque alios ad alias regionis partes emisit, qui commeatus explicarent. Mithridates ubi hostem tutò rerum necessariarum comeatu auctum, Manaiten regionem Armenia, Deo eiusdem nominis consecratam per aliquos cepisse, frequentesque alios ei se adiungere, Marcij quoque exercitum ei accessisse percepit, territus regionem hanc sibi relinquendã statuit, igitur noctu castra mouit, & nocturnis deinceps itineribus Armeniam Tigrani subditam petijt. Cedentem Pompeius inssecutus est, pugnae confertus: neque tamen id prius uel interdum (tum enim hostes castris se continebant) uel nocturno tẽpore ausus est, quòd ignorantia locorum suspectam haberet, antequàm in ipsos limites aduenerunt, ibi demum cum hostem effugitum intelligeret, coactus est pugnam nocturnam tentare. Eo statuto, prior castra mouit, sefellitque barbaros meridie conquiescentes. Qua ituri erant hostes, ibi locum inter tumulos aptè positum occupauit, in sublimem milites eduxit, expectauitque hostium aduentum. Barbari quibus nihil diu aduersi euenerat, & iam in loca tum se accedere credebant, securè neque custodie etiã causa quoquam præmissa ibant, sperantes ab insequendo iam Romanos destitisse. Cum prædictam loci cavitatem attigissent, in tenebris eos Pompeius adortus est, quòd & aliud lumen nullum haberent, nec sidus ullum fulgebat. Porro id prælium sic commissum est. Primò omnium ex composito omnes tibicines simul clasicum cecinere, post & milites & cætera turba clamorem bellicum sustulerunt,

Manaitica
regio.

Fuga Mithridatis.

Pugna nocturna qua
Mithridatẽ

deicit P6-
peius.

rūt, tam alij hastis scuta, alij saxis ærea uasa percusserunt. Montes circumcaui acceptum sonitum quam maxime terribilem reddiderunt; quem ut repente barbari nocturni in desertis locis acceperunt, uehementer animo deiecti sunt, se diuinitus, immisum in malum incidisse rati. Interim Romani undique de sublimi lapidibus, telisque iaculati, & ob tantam multitudinem nullum sine uulnere telum cadere, barbari in summum discrimen adduci. (Non enim ad prælium, sed ad iter se composuerant, obseruabanturque eodem in loco equi, camelique multiplices, tum uiri mulieresque partim equis, partim curru, couinis, carisque promiscue uectati.) Alios accepta uulnera, alios expectata terrere; igitur tanto facilius ipsi se in concursu prementes, perire. Hæc eminus iciti mala tolerabant Romani, cum iacula omnia consumpsissent, in barbaros decurrerunt, ibi extremorum cædes facta (& erant plerique inermes, ita ut ad mortem unus ictus sufficeret) qui in medio erant undique ob præsens periculum se exterioribus recipientibus, premebantur, mutuoque sese trudentes conculcantisque peribant, cum neque se ipsos tutari, neque hostem aggredi possent, quod maior pars equites ac sagittarijerant, quibus neque in tenebris prospectus, neque in tantis angustijs conatus ullus procedebat. Vbi Luna effulsit, barbari utiq; se in luce hostem depellere posse putantes gaudebant; poteratque ipsis commodo esse, nisi eam à tergo Romani habuissent: & modo hac, modo illac incidentes, uisum conatusque eorum magnopere decepissent. Nam quia admodum frequentes erant, simul omnes umbram perquam densam edebant, quæ barbaros cum inuaderentur decipiebat. Frustrà enim inanem umbram, ac si iam cominus starent, impetebant; cumque in umbra manus uellent conferere, nihil ueriti

riti uulnerabantur. Eo modo & plurimi sunt interempti, & haud pauciores uiui in potestatem hostium uenerunt. Cum multis alijs Mithridates ipse effugit: & ad Tigranem contendens, cum ab eo per legatos compellato nullum amicum responsum tulisset, quod is Mithridatem Tigrani filio suo (erat is nepos Mithridatis) contra se seditionis causam fuisse prætenderet, ac ob id præterquã quod Mithridatem non suscipiebat, legatos etiam comprehensos in uincula coniecisset; ita spe sua frustratus, in Colchidem uersus est, atque inde terre stri itinere partim conciliatis hominibus, partim ui adactis, ad Mæotin & Bosphorum peruenit, regionemque suam fecit. Erat tum dominus eorum locorum Machares Mithridatis huius filius, Romanorum rebus studens: eum ita territum, ut ne sub aspectum quidem patris uenire auderet, per eius familiares securitate & pecunijs missis ad facinus impulsos, interfecit. Quo tempore hæc aguntur, Pompeius qui Mithridatem insequerentur emittit, is uerò Phasin flumen transgressus effugerat, itaque urbem eo loco quo uicerat, Pompeius condidit, quam uulnerati, aut etate confecti milites sui haberent, accesserunt his multi uicinorum, hodieque etiam extant Nicopolitæ nomine. uiuunt autem moribus Cappadocum. Hæc Pompeius tum gerebat. Tigranes iunior interim primoribus sibi adiunctis, senioris Tigranis imperio offensus, ad Phraatem confugerat: eumque circumspicientem pro ratione initi cum Pompeio fœderis, quid sibi agendum foret, ut in Armeniam iret, permouerat. Peruenerunt igitur usque ad urbem Artaxata: eam iam obujs omnibus subactis aggrediebantur: (nam eorum metu Tigranes senex in montes concesserat) Phraates cum obsidionem diuturnam fore censeret, filio Tigranis partem copiarum reliquit, ipse domum se recepit. Tigranes

Fuga Mithridatis in Bosphorum.

Machares filium Mithridates necari iubet.

Nicopolis in Armenia minori. Cum Tigrane filio & patre gesta à Pompeio.

granes pater in filium solum relictum profectus, prelio eum uicit, atque is in fuga primum ad Mithridatem auxilium se contulit. Eum autem uictum esse cum intelligeret, atque ipsum auxilio aliorum magis indigere, quam alij possent opitulari, ad Romanos se adiunxit: eoque duce usus Pompeius, in Armeniam, atque aduersum patrem eius exercitum duxit. Tigranes pater re cognita, territus, statim precationem ad Pompeium misit, traditis etiam Mithridatis legatis. Cum filius impedimento esset, ne quicquam tolerabile posset impetrare, nihiloque minus Pompeius transmissio Araxe fluuio Artaxatis appropinquaret, ibi demum Tigranes urbem ei dedit, ipseque sua sponte in castra Pompeij aduenit. Ita se, quo et reuerentia Pompeio, et misericordia dignus uideretur, comparauerat, ut quantum eius fieri poterat maxime inter pristina dignitatem, ac presentem humilitatem medium seruaret statum. Togam namque, quam dimidia sui parte albam gerere solebat, et candym (uestimenti hoc ipsis genus est) purpureum exuerat, tiam autem cum fascia gerebat. Et Pompeius quidem misso lictore iusserat ei, ut equo descenderet, quo uetus patrio more ipsum etiam uallum intraturus fuerat. Pedibus ingressum, proiectoque diademate in terram prolapsus, adorantemque se intuitum Pompeius, misericordia commotus exiit, subleuauitque, et diademate uelatum, in proximo subsellio collocauit, consolatusque est, cum alijs uerbis, tum non cum Armenia regno excidisse, sed insuper Romanorum amicitia auctum esse dicens. His dictis relictum, ad caenam inuitauit. Filium Tigranis, qui ab altera parte Pompeij confederat, neque assurrexit patri, neque alia ulla comitate erga eum usus est, quin et ad caenam uocatus non adfuit, quare in primis filium Pompeij insensum reddidit. Postridie eorum controuersis

Filij in patrem impetras.

Tigranes pater se Pompeio dedit.

auditis

auditis, Pompeius omne autum regnum patri restituit. Nam quae praeter ea sua fecerat, haud illa exigua, (erant enim praeter caetera partes quaedam Cappadociae, Syriaeque, item Phoenice, Sopheneque regio Armenia finitima) ei ademit, atque insuper pecuniam imperauit. Filio solam Sophenem attribuit, in qua thesauri repositi erant, de quibus controuersia inueni erat: et cum frustratus esset (neque enim Pompeius alia ratione pactam sibi pecuniam habere poterat) indignatus, fugam cogitauit. Sensit id maturè Pompeius: igitur cum in liberam custodiam dedit, ad gazas seruatores misit, qui eam omnem Tigrani patri dari iuberent. Cum id recusarent, dicerentque non ab alio quam à Tigrane inuenire, cuius iam tum ea regio esse iudicabatur, debere imperari, is circum castella missus est: quae cum oclusa inueniret, proxime accessit: et quaecumque tum libet inuitus, tamen ut referarentur imperauit. Nihil plus custodes obtemperabant, obtendentes haud sua uoluntate, sed coactum Tigranem hoc iubere. id uerò grauiter ferens Pompeius in uincula Tigranem coiecit, atque sic demum senex thesaurum accepit. Pompeius diuisis in tres partes copijs, in Tanaitica regione, et ad fluuium Cyrrum hyberna habuit. A Tigrane et alia plurima accepit, et uim pecuniae longè maiore quam de qua conuentum erat: eam praesertim ob rem et hunc inter suos amicos, bellique socios multò post tempore retulit, et filium eius Romam in custodia perduxit. Non tamen hyberna ei quieta fuerunt. Albanorum, qui supra Cyrrum fluuimen incolunt, regnum Orases obtinebat: is non nihil etiam ut Tigrani iuniori, amico suo, gratificaretur, sed praecipue quod uerebatur ne Albaniam quoque Romani inuaderent, sperans si per hyemem improuidos, et non uno in loco castra metatos adoriretur, haud dubiè se opere precium

Orases Albanorum rex Pompeium inuadit, ac vincitur.

precium facturum, sub ipsa Saturnalia exercitum aduersus Romanos duxit, ita quidem, ut ipse Metellum Celerem, qui Tigranem secum habebat, aggredieretur: alij autem contra Pompeium, alij contra tertie partis praefectum L. Flaccum irent, ut cum singulis eodem temporis momento negocium faceretur, mutuo sibi subuenire non possent. Nihil omnino ulla in parte successit. Nam Orasem quidem Metellus ui profligauit; Flaccus cum fossae suorum castrorum ambitus tantus esset, ut defendi nequaquam posset, aliam interius egit, credentesque id pauoris causa factum, hostes intra fossam exteriorem pertraxit: tum in nihil tale expectantes impetu facto, multos in ipso conflictu, multos in fuga peremit. Pompeius interea mature de barbarorum contra suos conatu rescuerat: itaque his qui contra ipsum ibant, inopinato occurrit: uicisique ijs redi ad aduersum Orasem ipsum contendit, neque tamen affectus est. Is enim a Celere depulsus, auditis et reliquorum eladibus, fuga se eripuit. Pompeius cum multos Albanorum in transitu Cyrni comprehensos peremisset, eorum deinde precibus concessit, pacemque dedit. Habebat quidem in animo in eorum intrare fines, ut maleficiam reponeret; sed propter hyemem tum haud grauatim bellum prolatauit.

Hec eo tempore a Pompeio gesta.

DIO

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER TRICESIMUS SEPTIMUS, Guilielmo Xylandro Augustano interprete.

INDEX EORVM, QUAE
Hoc libro continentur.

Vt Pompeius aduersum Iberos in Asia bellum gesserit.
Vt pontum Bithyniae adiecerit.
Vt Syriam & Phoenicem subiugauerit.
De morte Mithridatis.
De Iudaeis.
Quomodo Pompeius rebus in Asia constitutis, Romam redierit.
De Cicerone ac Catilina, & eorum actis.
De Caesare, Pompeio, & Crasso, coniurationeque eorum.

ANNI, QUIBUS HAEC
gesta, sunt sex, in quibus hi magistratus recensentur.

689. L. Aurelius M. F. Cotta, & L. Manlius L. F. Coss.
690. L. Caesar, & C. Marcius C. F. Figulus Coss.
691. M. Tullius M. F. Cicero, & C. Antonius M. F. Coss.
692. Decimus Iunius M. F. Silanus, L. Licinius L. F. Murena Coss.
693. M. Pupius M. F. Piso, & M. Valerius M. F. Messala Niprus Coss.
694. L. Afranius L. F. & Q. Caecilius Q. F. Metellus Celer Coss.

Anno v. C.

SEVENTI anno, L. Cotta, L. Torquato Consulibus, contra Albanos, Iberosque bellum Pompeius gessit. Iberi ex utraque Cyrni parte habitant, una parte Albanis, alia Armeniis contemini: cum ijs prius, etsi secus statuerat, coactus est congregari. Rex enim eorum Artoces, ueritus ne aduersum se iretur, ad Pompeium legatos tanquam pa-

Anno V. C.
689.Pompeij contra Iberos bellum.
Artoces.

randæ amicitie causa miserat, interim quomodo ea re fretu inopinato adoriretur, parabat. Hoc presenties Pompeius, antequam is ad eam rem se satis instruxisset, aditumque regionis superatu difficilimum occupasset, regionem eius intravit: priusque ad urbem Acropolim peruenit, quam de eius presentia Artoces cognosceret. Sita erat ad ipsas angustias, quæ Caucasus procurrit, adque aditum custodiendum communita fuerat. Artoces territus, occasione se instruendi præcepti, fluuium transgressus, pontem combussit. Pompeius autem præsidio urbis uicto depulsoque, transitu potitus, fauces eas custodia munivit: inde progressus ipse omnem regionem intra fluuium positam subegit. Transituro iam Cyrnum Pompeio, Artoces per internuncios et pacem ab eo petit, et pontem, omniaque necessaria se præbiturum pollicetur, et utrumque obtinendæ pacis causa præstitit. ubi Pompeius Cyrnum traiecit, rex ad Pelorû (is quoque fluuius Artocis regionem perlabitur) fuga se proripuit, aufugitque ab eo: quem cum transitu posset prohibere, ad se attraxerat. Pompeius re animaduersa, fugienti instat: cursuque assecutus hostem, congressusque prius quam sagittarij arte sua uti possent, haud multo labore fundit. His actis, Artoces traiecto Peloro, atque huius etiam fluminis ponte cremato aufugit: reliqui partim in conflictu, partim pedibus per flumen tentato transitu perierunt. Multi per sylvas dispersi, ab arboribus præcellis iaculando dies aliquot traxerunt: sed et hi postmodò arboribus succis perire. Tum demum Artoces ad Pompeium de pace impetranda internuncios cum donis misit. Pompeius donis acceptis ut à transfactione non abhorreere uideretur (nolebat enim rem diutius extrahi) tamen pacem se daturum negabat, nisi filios prius Artocis obsides accepisset. Artoces aliquandiu rem

suspensam

suspensam tenuit. tandem cum Romani uado fluminis per astatem reperto, nullo quidem repugnante, ægrè tamen transiissent, ibi tum et filios obsides misit Artoces, et cum Pompeio pacem firmavit. Post hæc Pompeius, cum Phasin haud procul abesse didicisset, statuissetque præter eum in Colchidem proficisci, atque inde in Eosphorum aduersum Mithridatem ire, ita uti decrenerat iter ingressus, Colchos, conterminosque ijs populos, partim eorum uerbis, partim terrendo sibi conciliatis, peragravit. ibi comperto, iter terrestre per multas ignotas bellicosasque gentes difficile, maritimum adhuc incommodius propter importuosam regionem, incolasque eius futurum: nauales copias in stationibus Mithridatem ne qua enauigare, neue ad eum com meatu peruehi posset, obseruare iussit. ipse in Albanos profectiorem conuertit, non directo itinere, sed ut eos propter pactum securos inopinato aduentu obrueret, in Armeniam regressus, Cyrnum pedestri itinere, quo loco eum uadosum astat reddiderat, traiecit. Primò equites in flumen demisit, deinde iumenta, postremò pedites, ut et uim aquæ exciperent, infringerentque corporibus suis equites: et si quod tamen iumentum ui aquæ impelleretur, in eos qui altera ex parte comitabantur, incideret, neque ulterius deferretur. Hinc ad Cambysen fluuium perrexit, nihil ab hostibus passus, aestu autem, siti que toto exercitu uehementer afflicto, quamuis nocturnis plurimum itineribus uterentur. Duces itinerum ex captiuis acceperant, à quibus non id iter quod commodissimum erat, demonstrabatur: ipse etiam fluuius parum utilitatis afferebat, cuius aqua frigidissima affatim pota multi admodum lædebantur. Cum ne hic quidem quisquam resisteret, ad Abantem (flumini id nomen est) accesserunt, præter aquam

Pompeij in
Albanos ex
pedicio.

Oroesfes præ
lio à Pom-
peio uictus.

nihil secum portantes, reliqua omnia benignè ab incolis suppeditabatur; itaque & ab omni maleficio in eos temperatum est. Transgressis fluiuium, aduentare Oroesfen affertur. Eum ut Pompeius priusquam multitudinem tantam Romanorum adesse sentiret, retròque cederet, ad pugnam eliceret, equites primo loco constituit, mandatis prius quæ agenda essent: post illos reliquam multitudinem in genua subsidentem, scutisque operam collocat: his uti quiescant imperat: ita eorum præsentiam non ante animaduertit Oroesfes, quàm ad manus uentum est. Igitur equites, quos solos esse putabant, contemnit, inuaditque, & leui momento in fugam quam data opera faciebant, uertit, acriterque cedentibus instat. Tum repenti pedites se erigentes, factò inter se spacio, ut securus suis per medios esset receptus, temerè insequentes hostes excepere, magnamque eorum multitudinem circundederunt, in mediòque deprehensos conciderunt. Qui circumdati non erant, in eos eques partim ad dextram, partim ad leuam à tergo circumuectus, impetum fecit, ita utrobique magna hostium cædes facta est: qui ab utraque clade in soluas fuga se proripuerunt, his accensis periere. Subinde acclamante Romano: Hem Saturnalia, hem Saturnalia. sub id enim tempus antè Albani eos per insidias fuerant adorti. His gestis Pompeius, depopulatamque regionem, Albanis pacem dedit, reliquisque item aliquot Caucasum montem usque ad mare Caspium (nam eousque is mons à Ponto factò initio pertinet) accolentibus populis, per legatos eam petentibus. Phraates cum tanto impetu Pompeium ferri uideret, Armeniamque & Ponti partes eò loci pertingentes ab eius legatis captas esse, Gabinium quoque iam ultra Euphratè ad Tigrim usque proecessisse, eorum terrore perculsus, ut fœdus initum cum Ro-

cum Romano firmaret, in animum induxit, deque patris renouandis ad Pompeium legatos misit: nihil tamen ea legatione affectus est. Pompeius enim rerum successu, speque præsentium rerum fretus, cum parui pendebat: & inter alia responsa, quæ superba legatis dabat, Corduenem quoque regionem, de qua Phraati erat cum Tigraue controuersia, poscebat. Cum legati de hac re (neque enim quicquam habebant in mandatis) nihil responderent, non nihil ad Phraaten scripsit: sed non expectato responso, confestim Afranium in eam regionem ablegauit, eamque nullo labore occupatam Tigraue dedit. Afranium per Mesopotamiam in Syriam, præter patrem cum Phraate initum, proficiscens, in itinere aberrauit, multumque ob hyemem & penuriam uictus incommodi passus est: periissetque cum suis, nisi eos Carrenses, qui Macedonia coloni esse feruntur, & circum ea loca incolunt, excepissent, deduxissentque. Hæc Pompeius sua confusus potentia, tum cum Phraate egit, iniuriam molientibus euidenti admodum exhibitò documento, quòd ab armis omnia pendeant: quibus qui præualet, eius legibus omnes necessariò obtemperent. Phraatis quoque titulos, quibus ille apud alios omnes, ipsosque etiam Romanos gaudebat, quibusque cum illi semper compellabant, ludibrio habuit. Rex enim regum Phraates audiebat. At Pompeius Regum uocabulo amputato, per literas ipsum Regem simpliciter appellauit: quòd nominis Tigraue etiam præter morem Romanum tribuit, cum eum in triumpho duceret. Phraates, quamuis Pompeium & timeret, & demereri studeret, tamen indignè id tulit, ut qui regno etiam suo spoliaretur: itaque per legatos de acceptis iniurijs questus est, interdixitque, ne Euphratem transiret. Vbi nihil mo-

Pompeij in
Phraate ini-
quitas.

Afranius
Pompeij le-
gatus.

Carre.

Armorum
uis.

”

”

Anno V.C.
690.Phraates Ti-
granē uin-
cit, ad Pom-
peium lega-
tos mittit.

derati responsum est, uerno tempore (Consules tum Ro-
mæ erant L. Caesar, & C. Figulus) contra Tigranem,
adhibito filio eius, suo genero, expeditionem fecit: ibi
prelio uictus, postea hosti præualuit. Cùmque Tigranes
Pompeium in Syria agentem accerseret, denuò ad eum
legatos Phraates misit, multa & Pompeium incusans,
& Romanos insumulans, adeò ut & pudorem & ter-
rorem Pompeio inijceret. Igitur neque Tigrani auxi-
lium tulit, & nihil deinceps hostile aduersus Phraatem
exercuit, causas has edens, sibi neque hanc expeditionem
à populo Romano esse demandatam, & Mithridatem in
armis adhuc esse: ad hæc se rebus confectis contentum esse,
neque uelle alia aggredi, ne dum plura appeteret, in his
aduersam fortunam, ueluti Lucullus, experiatur. Hæc
enim tunc Philosophica adducebat, auaritiãque rem
esse perniciosam, iniusticque res alienas appeti tum de-
mum dicebat, cum pro se hand quicquam ea facerent. Po-
tentiam enim Parthi metuebat, inconstantiamque rerum
pertimescens: bellum illud, etsi multi ad id incitarent,
non suscepit: barbari autem accusationes dictis eleua-
bat, non quidem refutans, uerum ei litem cum Tigra-
ne de limitibus quibusdam intercedere se rebat, se missurum
tres uiros, qui eam dijudicarent. Atque eos quidem mi-
sit: hisque Reges tanquã re uera arbitris acceptis, omnem
ipsi inter se controuersiam composuerunt. Tigranem ira
stimulabat, quòd suppetias non impetrasset. At Phraates
Tigranem quoque saluum esse uolebat, cuius olim, si
res ita ferret, auxilio contra Romanos uti posset. Vtri-
que satis constabat, uter ipsorum alterum superasset,
quòd is & Romanam rem sibi infensam redditurus, &
ad resistendum imbecillior esset futurus. His itaque causis
moti, in gratiam redierunt. Pompeius eo tempore Aspidi
erat

Tigranes &
Phraates in
gratiam re-
deunt.

erat in hybernis, aduersantisque sibi etiamnum regio-
nis partes recipiebat: inter alia castellum Symphorium,
tradente Stratonica, accepit. Erat hæc Stratonica Mi-
thridatis uxor: desertamque se succensens, emisso ad com-
meatum parandum præsidio, Romanos acceperat, etsi fi-
lio eius.

Ob hoc solum cum cædis esset, laudatus est: sed &
quòd ludos Romanos, Megalensesque sumptuosissimos
fecerat, defunctoque patri gladiatorium munus magni-
ficentissime ediderat. Sumptus ad eas res partim ipse &
collega eius M. Bibulus in commune contulerant, partim
ipse priuatim: uerum tantum ipse in his rebus eminuit,
ut & alterius gloriam sibi propriam reddiderit, credi-
tusque sit solus omnes impensas sustinuisse. Igitur Bibu-
lus ipse per iocum dixit, idem sibi quod Polluci accidisse,
cui cum templum cum fratre suo Castore commune
esset, solius tamen Castoris dici consueuerit. Atque hæc
quidem Romanis letitiam afferebant: prodigijs uerò
uehementer terrebantur. In Capitolio enim multæ statua
de cælo tactæ, liquefactæq; fluxerant, detectæq; erant
cum alia simulacra, tum Iouis, columnæ insiciens: præ-
terea imago lupæ cum Remo ac Romulo consecrata ce-
ciderat. literæ etiã in columnis, quibus leges inscribebantur,
confusæ atque obliterate erant. Reliqua prodigia
secundum præcepta aruspicum procurata sunt. Ioui autem
statua maior ad orientem Solem, forûmque respiciens po-
ni iussa est: ut coniurationes, quæ Rempub. perturbabãt,
detegerentur. Hæc eo anno gesta. Censores quoque in-
ter se de his qui trans Padum incolunt, dissidentes, cum
alter eis Rempublicam communicandam statueret, alter
negaret, ne in alijs quidẽ rebus quicquam effecerunt, sed
magistratu se abdicauerunt. Ob eam causam successores

Prodigia.

Censores dis-
sidentes se
magistratu
addicant.

C. Papij Tr.
lex.

Vices rerū.

V. C. 691.

Mithridatis
consilia, ur-
que à Phar-
nace filio
suo ad mor-
tem sic com-
pulsus.

quoque eorum sequenti anno nihil egerunt, impedi-
entibus eos in legendo Senatu Tribunis plebis, timen-
tibus ne Senatu ipsi eijcerentur. Interim omnes qui
Romæ commorabantur peregrini, exceptis his qui eam
quæ nunc uocatur Italia, incolunt, ciuitate pulsati sunt,
lata ad hoc lege à Caio quodam Papiro Tribunis plebis,
qui eos per urbem uagari cernens, non idoneos esse iu-
dicabat, qui cum Romanis habitarent. Proximo anno
Figulo & L. Cesare Consulibus, res non ex quidem ma-
gnæ euenerunt, tamen ad incerta rerum humanarum com-
memoratu non indignæ. Nam & is qui ex mandato Syl-
le Lucretium occiderat, & alius quidam multorum à
Sylla proscriptorum percussor, homicidiorum causa in
ius uocati, supplicioque affecti sunt, præsertim id Iulio
Cesare agente. Ita nimirum mutationes rerum eos, qui
aliquando plurimum potuerunt, omni potentia exuunt.
Non ea res tantum præter opinionem uulgò cecidit, sed
& quòd Catilina eadem de causa accusatus (nam & is
proscriptorum multos interemerat) in iudicio absolu-
tus est: isque ab eo longè deterior effectus, tandem hac
ipsa de causa periit. Nam M. Cicerone, C. Antonio Con-
sulibus, quo tempore à Mithridate nullum amplius Ro-
manis periculum erat, sed is sibi ipsi mortem conscie-
rat, is quem dixi Catilina, immutandum Reipub. statum
sibi sumpsit: adscitisque ad hoc coeptum socijs, terrorem
haud mediocri belli Romanis attulit. Vtraque res eo
modo gesta est. Mithridates acceptis cladibus nihil dum
animo fractus, uerum plus in consilio quàm uiribus præ-
sidij ponens, præsertim Pompeio in Syria commo-
rante, ad Istrum per Scythas proficisci decreuerat, at-
que hinc in Italiam irrumperet. Erat is uir magnis agen-
dis rebus natus, qui que & aduersam sæpenumero &

secundam

& secundam fortunam expertus, nihil non audendum,
sperandumue putabat: tum si successus non respondisset
coeptis, potius sibi cum regno, integro adhuc animo per-
eundum, quàm si regno excidisset, in abiecto statu per-
ignominiam uiuendum sibi ducebat. Adhæc igitur ani-
mum obfirmabat, cui tantum uirium creuerat, quantum
roboris corpori decesserat, ut iam huius quoque infirmi-
tatem animi consilijs foueret. Quos autem secum habe-
bat, ij cum res Romana subinde ualidior, Mithridatis de-
bilioer fieret, cui præter ceteras calamitates, terræ motu
etiam post hominum memoriam maximo multæ urbes
deiectæ erant, animos à rege auerterunt, tumultuatum-
que est inter milites, quidamque liberis aliquot re-
gijs correptis, eos ad Pompeium adduxerunt. De horum
facinorum autoribus nonnullis deprehensis supplicium
Mithridates sumpsit, nonnullos quoque ob suspicionem
iratus abripuit, neque iam ulli quicquam fidebat, ad e-
ut aliquot ex suis etiam liberis ob simultatem trucidare
ret. Quibus perspectis Pharnaces, Mithridatis & ipse
filius, partim sibi à patre timens, partim à Romanis re-
gnum se accepturum (erat enim iam ætate uirili) paren-
ti insidiatus est. Verum quòd multi & palàm & furtim
omnia quæ ab eo agerentur, curiose inquirerent, non
fessellit, dedissetque statim pœnas si uel minima beneuo-
lentia pars satellitibus erga senem fuisset: nunc Mithri-
dates, quamuis in omnibus regijs rebus sapientissimus,
hoc tamen non animaduertit, nihil neque arma, neque
multitudinem subditorum sine corundem beneuolentia,
conducere, quinimò hæc ipsa, si fides absit, tãto minus tua
esse, quanto sunt plura. Pharnaces facillimè sibi con-
ciliatis, quos ad eum comprehendendum pater miserat, cū
his, isque quos iam antè parauerat, rectè ad ipsum patrē

Pharnaces
contra pa-
trē acta.

contendit. Is tum Panticapæi degebat, auditæque re, milites nonnullos aduersus filium emisit, ipse statim subsecutus: sed hos quoque, quippe qui Mithridatem ipsi etiam non amabant, Pharnaces leui momento conuertit, urbemque haud inuita occupata, patrem qui in regiam confugerat, interemit. Conatus erat Mithridates seipsum uitæ exuere, ac uxoribus, reliquisque liberis ante se ueneno necatis, reliquum ipse exhausserat: sed neque ei ad mortem uenenum, neque mucro quo seipsum uulnerat, satis fuerunt. Nam ne uenenum quantumuis id mortiferum, sibi letale esse posset, ipse quotidiano amuletorum usu, quibus sibi cauebat, effecerat. Idus autem gladij, quem sua sibi manu intulerat, cum propter ætatem imbecillior, præsentisque quæ circumstabant calamitates, fuit tum ueneni sumptione cuiuscunque tandem debilitatus. Igitur cum neque seipsum confecisset, & diutius tempus trahere uideretur, hi quos in filium emiserat, irruentes gladijs ac lanceis mortem ei accelerarunt. Ita Mithridates quàm maxime uaria per uitam fortuna, summisque eius uicissitudinibus usus, ne morte quidem simplici absumptus est. Nam & inuitus mortem appetijt, cumque sibi ipsi mortem consciscere cuperet, idque & ferro, & ueneno tentaret, haud ualuit. Itaque & à seipso, & ab hostibus cæsus oppetijt. Pharnaces conditum uaria corpus Mithridatis ad Pompeium misit, rei gesta argumentum, simul & se & regnum ei dedens. Pompeius cum uitæ Mithridatis etiam nomē hostile extingui existimans, nullas in defunctum frustra iras exercendas putauit: itaq; nihil eius cadaveri insultans, in patrio id sepulcro condi iussit: Pharnaci in mercedem parricidij Bospori regnum donauit, eumq; amicis sociisque suis adscripsit.

Mithridatis
mors.

psit. Ita Mithridate de medio sublato, regnum quoque eius, paucis locis demptis, captum est: nam etiamnum quidam in præsidio castellarum aliquot extra Bosporum positi, non statim se dederunt, haud resistendi quidem animo, sed ueriti ne cuius pecuniæ sibi tuendæ custodia esset data, eam alij diripientes, sibi culpam imponerent, quibus causis moti, expectandum Pompeium, eique omnia tradenda duxerunt. Pompeius coniectis earum regionum negocijs, Phraate quietem agente, constituta Syria atque Phœnicæ, aduersus Aretam se conuertit. Obtinebat is regnum Arabiæ eius, quæ nunc Romanis seruit, usque ad rubrum mare. cumque prioribus temporibus Syriam frequenter uexasset, essetque ob id à Romanis, qui ad Syriæ defendendas iniurias uenerant, prælio uictus, tamen adhuc bellum gerebat. Aduersus eum, uicinosque facta Pompeius expeditione, ipsum sine labore cepit, præsidiumque eis addidit, inde in Syriam Palestinam, quod huius incola Phœnicæ instassent, profectus est. Eam regebant Hyrcanus & Aristobulus fratres: ac tum fortè propter pontificatum (Regi enim nomen summi Pontificis apud eos est) sui Dei (quicumque is tandem est) dissidentes, urbes seditionibus agitabant. Hyrcanum igitur Pompeius, sine prælio (neque enim is copias quibus resisteret, habebat) statim in potestatem suam redegit. Aristobulum autem in arce quadam circumfessum, ad conditiones pacis accipiendas cōpulit. cumq; is neq; pecunias, neq; arcem traderet, in uincula coniecit: itaque etiam reliquos haud difficulter subegit. Hierosolymorum autem oppugnatio haud paruo ei labore stetit. Urbem quidem ipsam à fautoribus Hyrcani receptus facile obtinuit, templum autē, quod alterius partis homines præoccupauerant,

Pompeij in
Aretâ A
rbem expedi
ditio, & vi
ctoria.

rant haud absque labore cepit. Situm erat loco edito, summo in montibus munitum; nec si ex aequo omnibus diebus id defendissent, expugnatum esset; uerum quod Saturni, quos uocant, diebus, propugnationem intermittentes (et huiusmodi quidem ab omni opere uacant) Romanis eo libero spatio occasione muri subruendi dederunt. Qui ubi huiusmodi hostium morem animaduuerterunt, nihil serio egerunt reliquos diebus: cum uero circumacta septimana, Saturni dies redisset, denud aggressi summa uel templum oppugnarunt. Atque ita tandem Iudaei nihil quicquam propugnantes, in potestatem hostium uenerunt. Ibi tum pecunijs diruptis, regnum Hyrcano datum, Aristobulus abductus est. Haec eo tempore in Palaestina gesta sunt. ita enim antiquitus uniuersa ea gens uocabatur, quae se a Phoenicia ad Aegyptum usque iuxta mare mediterraneum extendit. Habent autem aliud praeterea adsciticiu nomen; regio enim ipsa Iudaea, gens Iudaei appellantur. id cognomen unde initium coeperit, haud scio. equidem et alij homines qui secundum eorum statuta uiuunt, id gerunt, quanquam alienigenae. Est id genus hominum apud Romanos etiam; atque tametsi sepe numerò imminutum fuerit, ita tamen auctum est, ut legum quoque potestate uicere rit. Diuersum à reliquis hominibus obtinent cum alijs in rebus, usumque uitae quotidiano, tum eo praesertim, quod nullum ex ceteris dijs colunt, unum autem quendam summo studio uenerantur. Tum quoque temporis nullum Hierosolymis simulacrum extabat: nimirum suum illum Deum ineffabilem, inuisibilemque existimantes, religioso eius cultu ceteros mortales superant, cui templum summæ molis, pulcherrimumque extruxerunt: hoc dempto, quod apertum, et nullo culmine tectum fuit. Diem quae Saturni uocatur, religioni habent, eamque ab omni opere

Palaestina.

Iudaea.

Iudaeorum religio.

opere actioneque seria uacantes ducunt. Atque is quidem Deus eorum quis sit, unde ita coli coeperit, quanto perere ab ijs timeatur, id à multis dictum est, neque ad presentem narrationem facit. Quod autem dies ad septem sidera illa, quos Planetas appellant, referuntur, id ab Aegyptijs haud ita dudum, ut paucis dicam, institutum ad omnes homines dimanauit. Nam priscis Graecis, quantum mihi constat, notus is mos non fuit: et quandoquidem is nunc et apud omnes homines ubique, et praesertim apud Romanos usitatus est, paucis qua ratione et quo pacto ita institutus sit, disseram. de quo duos sermones accepi, haud ita difficiles cognitu, contemplationi tamen cuidam inuitentes. Nam si quis harmoniam eam quae diatessaron uocatur, quae alioquin in Musica primas obtinere creditur, etiam ad isthac sidera, quibus omnis caeli ornatus constat, ita transferat, quemadmodum ordo conuersionis uniuscuiusque eorum exigit, factoque ab extremo ambitu, quem Saturno tribuunt, initio, deum proximè sequentes duos motus praeteriens, quarti dominum recenseat, iterumque ab eo duobus proximis praeteritis, ad septimam conuersionem deueniat, atque hoc modo diebus singulis eorum inspectiores gubernatoresque Deos in orbem rediens deligat, assignetque: is inueniet omnes dies musica quadam ratione caelesti administrationi congruere. Atque haec prior fertur ratio. Altera haec est. Horas tam noctis quam diei munera, à prima incipiens, eamque Saturno tribue, sequentem Ioui, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veni, Mercurio sextam, septimam Lunae, secundum ordinem orbium, quem eo quo perhibui modo Aegyptij tradunt, hocque aliquoties factò, ubi per uigintiquatuor horas circumiueris, primam subsequenti diei horam inuenies.

Cur dies Planetis assignentur, dux rationes.

inuenies Soli obtingere. Iam si huius quoque dici hora uiginti quatuor eodem modo tractes, ad Lunam referes primam tertiae diei horam: sique eodem modo reliquos etiã dies percurreris, quæuis dies sibi congruentem Deū accipiet. Atque hæc quidẽ ita perhibentur. Pompeius ubi has quoque res expediuit, in Pontum reuersus est, receptisque castellis, in Asiam, indeque per Græciam in Italiam aduectus est. Multis quidem ex prælijs uictoriam reportauit, multos principes regesque partim debellauit, partim conditionibus certis sibi adiunxit: octo urbes, regionesque colonis auxit: complures redditus populo Romano parauit: maiorem earum nationum partem quæ per continentem Asiam Romanorum erant, suis ipse legibus instruxit, eisque rempublicam composuit, adornauitque, ita ut etiamnum huiusmodi eius statutis uiuant. Verum hæc omnia quantumuis magna, & quæ nullus ante ipsum Romanus effecerat, tamen fortunæ quispiam, commilitonibusque eius acceptum referat: id autem quod cum primis proprium Pompeij factum fuit, summamque admiratione dignum est, iam nunc referam. Is enim, cum summam in mari & in terra potentiam obtineret, maximam uim pecuniæ ex captiuis confecisset, principibus regibusque multis amicis uteretur, omnes etiam populos, in quos imperium habuerat, suis beneficijs sibi deuinctos, suisque studiosos haberet, itaque & Italiam sibi subijcere, potentiamque in omnes Romanos sibi parare posset, quod & plerique eum ultrò essent accepturi, & qui se opponerent, tamen utique ob imbecillitatem concessuri essent: nihil horum sibi faciendum statuit, sed ut primum Brundisium est aduectus, ipse sua sponte, nemine iubente, copias omnes dimisit, cum neque senatus, neque populus quicquam de eis decreuisset, & ne in triumpho quidem

Pompeij in Italiam reditus, & triumphus.

Pompeij præstantissimi factum.

eat utendas putauit. Sciebat quanto odio homines Marij Syllæque acta haberent: ijs igitur ne paucorum quidem dierum timoris, dum se eadem passuros uererentur, præbere causam uoluit. Idem etsi multa noua nomina de tot rebus gestis accipere posset, nullum tamen sibi assumpsit. Triumphum decretum sibi accepit, quamuis maiorum institutis sancitum erat, ne cui is absque parte uictoriæ socijs offerretur: duxitque unum de omnibus bellis triumphum, in quo multa trophæa intulit, de singulis rebus gestis unum aliquod perexiguum, unum autem magnum sumptu ingenti apparatus, quod de orbe terrarum inscriptionem habebat. Cognomentum autem nullum adsciuit, sed nomine Magni, quod ante hæc facinora natus erat, contentus fuit: quin nec alium ullum nimum honorem sibi parauit, usque qui ei absenti decreti erant, semel omnino usus est. Decretum autem erat, ut in omnibus festis solennibus lauream gestaret, in usque omnibus paludamentum ferret, uestem autem triumphalem in equestribus certaminibus indueret. hæc enim ei concedebatur, maxime Casare id contra M. etiã Catonis sententiam efficiente. De Casare, quis fuerit, quomodo plebi studuerit, cumque Pompeium alioquin euertendum sibi sumpsisset, ad ea tamen se composuerit, quæ ad populi gratiam inuendã, suamque potentiam augendam facerent, iam antè dictum est. Cato autem iste ex gente Porciorum erat, magni illius Catonis in omnibus rebus imitator, nisi quod eum Græcarum literarum usu superauit: exercebat autem se accuratè in negocijs populi, neque unum aliquem hominem admirabatur: Rempublicam summo amore prosequeretur, odioque omne quod super alia excelleret, ob suspicionem dominandi habebat, omne quod populare erat, commiseratione imbecillitatis motus amabat,

Trophæum P. P. de orbe terrarum.

M. Catonis mors.

Cato decre-
tis Pōpeio
honorib.
reclamāt.

anabat, populūque magis quān quisquam alius dili-
gebat, liberēque etiam cum periculo suo iustitiam pro-
tegebat: atque hęc omnia non potentia, non gloria, non
honoris alicuius adipiscendi causa, sed solius uitę libera-
atque à dominatione tutę studio. His moribus præditus,
tum quoque in publicum progressus, decreto contraxerat,
non quod ullam aduersus Pompeium inimicitiam
gereret, sed quia id contra maiorum statuta erat. Igitur
hęc Pompeio absenti data sunt, aduenienti nihil additum,
quod facturi tamen haud dubie erant, si ipse uoluisset,
nam alijs, qui potentia Pompeium non æquabant sepiam
ingentes honores tribuerant, cum liquido constat id eo
inuitos fecisse. Pōpeius haud ignarus omnia ea quę poten-
tibus & in summo imperio constitutis à populo daren-
tur, ut maximē libentes illi ea decernerent, tamen in eam
suspicionem incurrere, quasi uis, ita ijs qui cum potestate
sunt, machinantibus extorta sint, eademque nullam
cui conferuntur gloriam asferre, quando non à uolentibus,
sed à coactis proficisci, non ob beneuolentiam, sed ad
landi causa exhibita uiderentur: initio statim nemini
de id genus rebus referret, concessit: longē id præstare
dicens, quān si decretos iam honores repudiaret. Hoc
enim cum odio eius magistratus, qui decretum fecisset, &
cum factu contemptūque coniunctum esse, ubi ea recusentur,
quę haud dubie à melioribus, aut certē paribus offeruntur:
alteri uerò & nomen, & rem popularis animi,
neque ostentatione, sed re uera, inesse. His consideratis
Pompeius, qui magistratus atque imperia omnia
ferē secus quān à Patribus acceptę leges ferrent, obine-
rat, reliqua ista quę præter quān quoddam in ijs neque alijs,
neque sibi ipsi prodesse possent, inuidiam etiam odiumque
aduersus se eorum qui ea præstitissent, allatura esse sen-
tiebat,

tiebat, non admisit. Atque hęc tum acta sunt. Annuo au-
tem tunc spacio Romani bellis uacauerunt, ita ut longo tem-
pore intermissum augurium salutis repeterent. Est autem
quoddam diuinationis genus, quo probatur, concedant ne
ipsis Dijs, ut populo salutem postulent: quasi nefas esset
eam prius quān concedatur petere. Ad id dies destina-
tur singulis annis, ad quam diem nullus exercitus ad
bellum sit profectus, nullus hostis in aciem eduxerit, aut
pugnatum sit. Hanc ob causam in continentibus malis,
maximēque intestinis non celebratur: alioquin etiam
difficilimum est Romanis, ut eam diem exactē ab his
omnibus puram seruent: præterea absurdissimum est, cum
ipsi sese mutuo in seditionibus ultrò malis infandis affli-
gant, ut siue uincantur, siue adeò uincant, in miserijs
sint, ita salutem à Deo uelle flagitare. Atqui tūc uideba-
tur id augurium capi posse, nō tamē purum peractum est.
Nam & aues alienę aduolarunt, auguriumque sinistrum
reddiderunt, præterea alia quoque infesta signa euen-
erunt: multa enim fulmina per serenum delapsa sunt, terra
ingenti motu concussa est, multis locis hominum simul-
lacrata apparuerunt, faces in sublime ab occasu ad cælum
recurrerunt, ita ut omnes etiam de populo homines iam
antē præfagirent, quid hęc portenderent. Tribuni enim
plebis adiuncto sibi Antonio Consule, cui cum ipsorum
ingenijs optimē conueniebat, alius filios eorum qui sub
Sylla ciuitate pulsi erant, ad magistratus promouere
alius P. Præto, Corneliōque Syllæ, qui cum eo ambitus
reus peractus erat, senatorij ordinis, magistratusque ca-
pessendi potestatem concedere, alius nouas tabulas, alius
agrorum diuisiones in Italia & Romano nomini subditis
regionibus moliri. Atque hęc quidem à Cicerone, aliisque
qui cum eo sentiebant mature deprehensa, & antē quān

Prodigia.

Tribunorū
plebis & An-
tonij Con-
sulis perni-
ciosa roga-
tiones.

T. Labienus
C. Rabirio
ob eadem
Saturnini
diem dicit.

in rem deducerentur, sedata sunt. Titus autem Labienus Rabirium propter eadem Saturnini in ius uocans, magnum Romæ tumultum excitauit. Nam Saturninus ante annum trigesimū et sextū oppetierat, bellūq; aduersus eum iussu senatus à Consulibus susceptum fuerat. Itaque eo iudicio autoritas decernendi senatui omnis derogabatur, omnisq; reipublicæ ordo conturbabatur. At uerò Rabirius eadem eam nequaquam profitebatur, sed inficias ibat. Tribuni hoc omnino agebāt, ut omni dignitate potestateque senatus sublata, ipsi plenā pro sua libidine omnia agendi potentiā haberēt: ea de causa senatus consulto, et ab eo ordine ante tot annos acta in disquisitionem uocare, ijs qui huiusmodi rem tentassent, impunitatem proponere, eorumq; poenas diminuerent: senatus non id modò iniquū ducere, quòd homo senatoriæ dignitati ob nullum facinus tam magno natu periret, sed multò uehementius indignari, quòd reipublicæ præcipuus status ignominia afficeretur, rerūque potestas ad pessimos homines deuolueretur. Factiones igitur turbulentiæ, contentionesque utriusque partis fieri de iudicio, cum alteri ne fieret, alteri ut fieret instarent. Vbi tandem ea pars, que iudicari rem uolebat, potissimum per Casarem, aliosque nonnullos obtinuit, ac de iudicio conuentū est, (erat enim ipse cū L. Casare iudex, neque leui crimine, sed perduellionis Rabirius arcessebatur) ipsum condemnauerunt, quamuis non à populo, ut quidem mores maiorum ferrebant, sed à Prætore, secus quàm par erat, iudices constituti. Rabirius ad populum prouocauit, sed haud dubie illi quoque causa cecidisset, ni Metellus Celer, qui tum Augur Prætorque erat, id impediisset. is cū ei populus nihil obtemperaret, neque cum animis suis reputarēt iudicium id haud legitime factum esse, in Ianiculū citato cursu per-

Metellus Celer Rabirium oripit.

rexit antequam suffragijs populus quicquam decerneret reuellitque signum militare: itaq; populus nullius amplius decreti faciendi potestatem habebat. Quod de uexillo dixi, ita habet. Cum antiquitus multi hostes circum Romam habitarent, ueriti Romani ne dum ipsi comitia centuriata agerent, hostes per insidias urbem aggredierentur, Ianiculumque occuparent: statuerunt non omnes simul ire in suffragia, sed ut semper aliqui armati per successionem eum locum custodirent. In Ianiculo igitur, quandiu concio durabat, custodiæ agebantur: cum autem soluenda iam erat concio, signum à Ianiculo remouebatur, custodesque discedebant. Non autem licebat custodijs ab arce ea remotis quicquam amplius statuere. is autem mos solis centuriatis comitijs obseruabatur, cum extra urbem omnes in armis adesse res postulabat: et id hodiæ religionis causa fieri solet. Eo tum modo concio dissipata, uexillo amoto, Rabiriusque liberatus est. nam etsi denud causam agendi potestas Labieno superabat, id tamen omisit. Catilina uerò hoc modo, hisque de causis periit. Cum eo quoque tempore Consulatum peteret eiusque obtinendi causa nihil intentatum relinqueret, statutum est à senatu, ut qui largitionis conuincerentur, ijs præter constitutam multam decennali in super exilio plecterentur, Cicerone præcipue autore. Catilina hoc propter se, sicut erat, statutum existimans conatus est parata ad id manu Ciceronem, aliosque primores uiros in ipsis comitijs obtruncare, ut confestim Consul crearetur, neque tamen id efficere potuit. Nam Cicero ante insidias cognitis, eas senatui patefecit, ipsumque Catilinam grauiter accusauit. Cum non persuaderet, ut ea que uolebat, decernerent (nā in suspitione erat, ac si haud probabilia retulisset, sed ob proprias inimicitias falso eos uiros accusasset)

Vexillum in Ianiculo positum.

§. 52. et 56.

De Catilinaria conuersione.

timor cum incesit: quippe qui iam antè Catilinam irritauerat. Igitur non amplius audere in concionem solus, ut alias consueuerat, sed cum familiaribus suis, qui ad defendendam uim parati aderant, progredi, loricaque sicut tutandi, illisque inuidiam conciliandi causa gestare, eamque ideo subinde data opera ostentare. Hanc ob rem, & quòd alioquin rumor increbuerat, tendi insidias Ciceroni, populus uehementi indignatione commotus est: terrique ij qui cum Catilina coniurationem fecerant, quietem egerunt. Ita Consulibus alijs designatis, Catilina non iam occultè, neque soli tum Ciceroni eiusque sectatoribus, sed toti Reipublice perniciem machinari, flagitiosissimum quemque Romæ, nouandarumque rerum studiosissimum sibi adiungere: deinde ex socijs Romanorum etiam quàm plurimos: eos nouarum tabularum, agrorumque diuisionis pollicitatione, alijsque, quæ plurimum apud eos possent, illecebris allicere. Erant inter hos primarij uiri, potentissimique, ac præter alios ipse etiã Consul Antonius. Hos ut se nefando iureiurando adstringerent adegit, puerum enim quendam mactauit, iuramentoque inito super eius uisceribus, ea deinde ipse cum alijs comedit. Romæ negocium gerebat per administratos, Consulem in primis: & P. Lentulum, qui post gestum consulum senatu exciderat: ac Senatorie dignitatis recuperandæ causa præturã tunc gerebat: Fasulis (eò enim seditionis socij consuebant) per Caium Manlium quendam, hominem militiæ peritissimum, qui sub Sylla ordines duxerat, is Manlius apprimè prodigus homo, omnem rem familiarem, quam amplissimam effecerat, in malos usus profuderat: igitur similibus rerum cupiditate tenebatur. Cũ instructa hæc iam essent, primò Cicero de his quæ in urbe agitabantur, certior fit per literas, quarũ autor

non

non extabat, erant autem ad Crassum, aliosque nonnullos nobiles data. Ob hæc decretum est, rem ad seditionem spectare, autorumque harum rerum acquisitionem debere fieri. Secundo loco quæ in Hetruria mouebantur, nunciata sunt, igitur Consulibus custodia urbis & reipublice mandata est, ut Romane erat consuetudinis. Huic enim decreto adscriptum erat, Darent operam Cos, ne quid detrimenti Respublica caperet. His actis, cum multis in locis custodie essent positæ, res in urbe motæ amplius non sunt, adeò ut ob calumniam Cicero iam malè audiret. Ceterum his quæ ab Hetruria nunciabantur, effectum est, ut & fides rei haberetur, & Catilina de ui accusaretur. Catilina primum, tanquam sibi esset optimè conscius, iudicium non detrectare, se ad causam dicendam parare, se Ciceroni ipsi custodiendum, ne scilicet effugere posset, tradere: eo abnuete, ultrò cum Metello Prætorè degere, ne in nouandarum rerum studij suspectus haberetur, dum interim à coniurationis socijs aliquantum roboris acciperet. Cum nihil procederet, quòd Antonius timore percussus trepidabat, Lentulus autem minimè ad agendum idoneus erat, edixit ipsis, ut in domum quandam noctu conuenirent. ibi eos clam Metello conuictos, timiditatis mollicieque causa increpat: deinde exponit quæ passuri sint, detecta re: ea uerò bene gesta, quibus bonis potituri, ita eorum animos confirmat, irritatque, adeò ut duo quidam pollicerentur se summo mane in domum Ciceronis introituros, ibique enim eum confossuros. Verum hac quoque re per iudiciũ detecta (Cicero enim pro sua qua multum pollebat potentia, ut qui multos causarum patrocinijs familiaritate sibi adstrinxerat, alios terrore perculerat, multos qui de his ad se referrent haberet) Senatus Catilinam urbe excedere iubet. Is hac spe-

f 3

Sacramentum coniurationis Catilinae, P. Lentulus.

S. Manlius.

cie *Latus*, Romam *Fesulas* profectus est: *assumptoque* no mine & habitu *Consulis*, iam antè collectas à *Manlio* copias instruxit: interea alios quosdam *liberos* primùm, dein *seruos* quoque sibi adiunxit. His rebus permoti *Romani*, ut ipsum egisse iudicauerunt: *Antonium*q; *Consulem*, ignari cum in parte *conspirationis* esse, ad bellum *coniuratis* faciendum emiserunt; ipsi uestem mutauerunt. Easdem ob causas *Cicero* etiam *Romæ*, permansit. Obi gerat ei sorte *Macedonia* prouincia: sed eam collega concesserat, ut ipse iudicijs adesse posset: ipse *Galliam* pro ea receperat, sed ne in hanc quidem exiit: uerum quod status rerum requirebat, urbis custodiam gessit, misso in *Galliam* *Metello*, ne hanc etiam sui iuris *Catili*na faceret. Fuit hæc eius ad urbem mansio *Romanis* in primis opportuna. Iam enim *Lentulus* se ad urbem quibusdam locis incendenda parauerat, adque cædes *patradas*, auxilio cum aliorum *coniuratorum*, tum *legatis* *Allobrogum*, quos ad societatem impulerat

* * *

comprehensiq; his qui ad eum mittebantur, eos cum *literis* in *Senatum* introduxit: *impunitate*que *proposita*, eo modo hos qui in *coniuratione* erant, coarguit. Ad hæc *Lentulus* magistratu se *abdicare* à *Senatu* coactus, cum alijs qui *comprehensi* erant in *custodiam* datus, *reliquorum* *conquisitio* facta est. Ea *populo* etiam *probabantur*, potissimum cum *Cicerone* de his in *concione* uerba faciente, sub tempus *concionis* *statua* *Iouis* in *Capitolio* dedicata, & ex præcepto *aruspicum* ad *Solem* orientem, *forum*q; *spectans* posita est. Cum enim *arioli* *conspirationem* quandam *ruina* *simulacri* patefactum iri dixissent,

dixissent, eiusq; *statuæ* collocatio in tempus *deprehensio* nis *coniuratorum* incidere: ibi uerò *populus* *numini* *grates* agere, magis *infensus* esse *reis*. Rumor *serabatur*, *Crassum* quoque esse *eius rei* *consciium*: idque ex his qui *capti* erant quidam *indicabat*: paucis tamen *fides* facta est. alij enim *statim* ne *suspicionem* quidem *huiusmodi* de tanto uiro *admittebant*: alij id à *reis* *confingi* *innuebant*, quòd ab eo uiro *summæ* *potentiæ* nonnihil *auxilij* *spera* rent. nec deerant qui cum *fidem* *adhiterent*, *nolebant* tamen *uirum* *primarium* *perire*, aut in *Repub.* plus *tur* barum fieri. Is igitur rumor *penitus* *intercidit*. Cum iam *multi* & *serui* & *liberi* *homines* *partim* *metu*, *partim* *miseri*cordia *Lentuli* & *reliquorum* *moti*, se ad eos *eri*piendos, ne *morte* *plecterentur*, *comparassent*, *re* antè *co*gnita, *Cicero* *Capitolium* *forum*q; *noctu* *occupauit*, *præ*sidioque *muniuit*. Sub *auroram* cum *spem* sibi à *numine* bonam esse *ostensam* *cerneret*, quòd *domi* *sua* *re* *sacra* à *Vestaliis* pro *salute* *populi* facta, *flamma* *longè* *solito* *altius* *fese* *extulisset*, *populo* *imperauit*, ut *sacramen* tum apud *Prætores* *dicerent*, si *fortè* *militibus* *opus* *fo*ret, se *nomina* *daturus*: ipse *co*uocato *Senatu*, ei *pertur* bato & *territo* *autor* fuit, ut de his qui in *custodijs* *tene* bantur, *capite* *animaduertendum* *censerent*. *Discrepa* bant enim *sententijs*, & *parum* *absent*, quin hos *missos* *fa*cerent. Nam *Cæsar*, cum *omnes* qui ante eum *sententiam* *tulerant*, eos *morte* *multandos* *pronunciassent*, ita *cen* sedit, *exutos* *bonis*, *uinctos*q; eos in *urbes* *hinc* *inde* *deden* dos, ea *conditione*, ne *quis* in *posterum* *de* *uenia* *eis* *danda* *referret*: si *quis* *aufugisset*, *urbem* *eam*, *ex* qua *eua* sisset, *inter* *hostes* *habendam*. In hanc *sententiam* *ceteri* qui cum *sub*sequerentur *omnes* *iuerunt*, ita ut *eorum* quoque *pars*, qui ante *Cæsarem* *dixerant*, *suas* *sententias*

Statua Ioui posita.

Crasius de coniuratione suspectus

Cæsaris sententia pro uita coniuratorum.

Catonis sententia.

Coniurati
morte ple-
stuntur.

A. Fulvius à
patre neca-
tur.
Cæsar fit Pō
tifex max.

reuocarent. At postquam Cato ipse morte eos condem-
nauit, reliquosque omnes in suam sententiam pertraxit,
ibi tum illi ex ea sententia quæ obtinuerat, supplicio af-
fecti, sacrificiaque propter eos & supplicatio decreta,
quod in tali re antea factū nunquam erat. Alij quoque, de
quibus indicium factū erat, quæ sit, nonnulli etiā suspecti,
quod se coniuratis essent adiuncturi, in iudiciū pertrahiti
sunt. atque hæc quidem per Consules fiebant. Aulum ne-
rō Fulvium senatorem, ipse pater necauit, non quidem (ut
quibusdam uidetur) solus hoc priuatus ipse agens, non
& alij multi non tantum nō Consules, uerum omnino pri-
uati homines suos filios interemerūt. Ea tempestate pre-
ter hæc quæ retulimus, cum Labienus de pontificibus
creandis rogationem tulisset, Cæsar autem plebem de-
mereretur, iterum plebs contra Syllæ legem, Domitij le-
gem renouauit atque introduxit. Metello enim Pio de-
functo, Cæsar eius pontificatum petebat, iuuenis adhuc,
& qui nondum præturam gesserat: sed in plebe pluri-
mum spei reponebat cum alijs, tum quod Labienum in
Rabiriana causa adiuerat, sententiāque tulerat ne La-
tulus capite plecteretur. igitur cœptū suum perfecit, Pon-
tifexque maximus factus est, multis id quidem uiris prædi-
ris, in primisque Catulo, competitoribus. Promptissimum
erat ad unum quemuis etiam uilissimum hominem deme-
rendum adulandumque Cæsar: ac si quid instituerat, ut
eo potiretur, nullū neque sermonem neque actionem in-
termittebat, parum sollicitus de ea humilitate in quam se
in presentiarum demittebat, dum ex ea potentiam post-
modò adipisceretur. igitur inter quos primus fieri mo-
liebatur, his sese ultrò insinuabat: ea propter plebi charum
acceptusque erat. Eadem Ciceronem ob interfectos ciues
infecta, odio perpetuo prosequeretur, denique cum po-
strema

strema magistratus sui die recensere instituisset omnia,
quæ in Consulatu suo egisset (erant enim homini non
aliene tantum laudes incundæ, sed ipse se quoque libenter
prædicabat) silentium ei indixerunt, neque permiserunt ut
illum præter iuramentum uerbum faceret: ad quam rem
Metello Nepote Tr. pl. adiutore utebantur. Cæterum Ci-
cero contendendi cum eis studio adductus, iuramento ad-
didit urbem à se seruatam esse: quo factò, maiora adhuc
in se odia excitauit. Catilina uerò initio statim eius an-
ni, quo Iunius Silanus, & L. Licinius Consulatum ges-
serunt, perijt. Hactenus enim Lentulum operiebatur, quam-
uis ipse haud paruas haberet copias: cunctatus eo, quod
sperabat, si Cicero prius cum suis occisus esset, reliquum
se posse haud difficulter conficere. Sed postquam Len-
tulum perijisse accepit, eamque ob rem multos à se deficere
sensit. Antonius autem & Metellus Pæsulis circumfesa-
sis, nullam ei progrediendi copiam faciebant, ibi demum
in casum dimicationis uenire coactus, ad Antonium (di-
uersis enim locis Romani castra habebant) se conuer-
tit: quanquā is Metello & autoritate præstantior, & co-
pijs instructior esset. Catilinam uerò mouebat, quod cum
participem coniurationis de uictoria sibi dedita opera
concessurum sperabat. Antonius suspicatus id agere Ca-
tilinam, cui iam fracto non amplius bene cupiebat, (nam
plerique cum alijs pro potentia eorum aut suis ipsorum
commodis amicitias inimicitiasque suscipiunt) ad hæc
ueritus ne cum se strenuè certantem uideret Catilina, cō-
uicijs incesset, prostreretque arcana, ipse quidem morbum
simulauit: Marco autem Petreio pugnam commisit. Pe-
treius conferto prælio Catilinam, cumque eo tria mil-
lia hominum acerrimè pugnantem haud incrueta uictoria
cecidit. nam neque fugerat quispiam hostium, & omnes
in eo

Cice. ut se
magistratu
abdicaue-
rit.

Anno 691.
V.C.

Catilina bel-
lo uictus
perijt.

Amicitie
comparandæ
rationes.

cc
cc

Antonius
Imperator
dicitur.

L. Vettius fo-
cios coniu-
rationis de-
fert, eiusque
falsum testi-
monium.

in eo loco quem ceperant, occiderant. quæ res effecit, ut ipsi uictores Reipublicæ causa magno cum lucro deplorarent tales totque uiros, etsi merito suo, ciues tamē atque socios certē perijisse. Antonius caput Catilinae in urbē misit, ut fidem eius cædi habentes, nihil præterea timerent. ipse huius uictoriæ causa imperator, quanquam caesorum numerus cōstituto minor esset, appellatus est. decretum ad hæc ut sacrificaretur: uestesq; à Romanis tanquam omni malo liberatis mutatae sunt. At socij, qui Catilinae rerum participes fuerant, etiam tum obambulantes, quietem metu supplicij non agebant: sed eos dissipatos quodammodo Prætores aduersum singulos emissi anteuertunt, pœnasque de ijs sumpserunt. Alij autem qui nondum deprehensi erant, iudicio L. Vettiij equitis, qui consors eorum coniurationis, proposita impunitate iudicium professus erat, conuicti atque supplicio affecti sunt: donec nonnullis indicatis, eorumque nominibus in tabulam relatis, deinde multos etiam alios in eam adscribere uoluit. Tum enim senatus eum mala fide agere ratus, tabulam quidem ei non reddidit, ne quos expungeret; ipsum autem eos quos omisos dicebat, nominatim percensere iusserunt: sic pudore & metu confusus, non multos præterea detulit. Cum nomina horū, quos detulerat, ignota, in urbe & apud socios tumultus occasionē præberent, alijq; sibi ipsis frustra timerent, alij insontes alios suspitione grauarent: decreuit senatus, ut eorum nomina publicè ederentur. ita demum innoxij quies facta, rei inuis uocati, pars præsentis, pars cum non apparuissent, cōdemnati sunt. Hæc igitur Catilina perpetravit, eoque patre euerfus est: cuius nomen, ut qui dignam suis factis mercedem tulisset, diu gloriæ Ciceronis, sermonibusque contra se habitis materiam exhibuit. Ciceroni autem pa-

rum

rum absuit quin confestim ob Lentulum reliquosque ca-
ptos interfectos causa dicenda fuisset. ea accusatio ipsi
quidem intendebatur, sed sub hoc prætextu re uera sena-
tus petebatur. Metellus ante alios Nepos cum ordinem
grauiter dictis apud plebem inuadebat, iactans non lice-
re Patribus absque populo ciuem ullum morte damnare.
Nihil tamen ea accusatio Ciceroni obsuit. Senatu enim
omnibus qui tum temporis res gessissent impunitatem
dante, addentēque si quis ex his aliquem ausus fuisset in
ius ob eam causam uocare, eum se pro hoste habiturū, ter-
ritus Nepos quieuit. Id tum temporis senatus obtinuit, ac
præterea hoc etiam, quod cum Nepos sententiam ferret,
ut Pompeius cum exercitu ex Asia Romam uocaretur,
(prætexebat autem Nepos ab eo rempublicam consti-
tuendam esse, cum re uera spem in eo poneret, cum is po-
pulo studeret, posse se per eum ea quæ agitabat perfice-
re) ei Patres obstiterunt. In initio eidē M. Cato & Q. Mi-
nucius Tribuni plebis contradixerunt, scribāque recitā-
tem inhibuerunt: cumque tabulam Nepos ipse lecturus
acciperet, ipsi de manibus extorserunt: cum nihilominus
uerba facere conaretur, os ei compresserunt. Cum utriq;
parti sui succurrerent, iamq; fustibus, lapidib; adeoque
muronib; etiam certaretur, eodem die Patres in Curiam
conuenerunt, uestesque lugubres sumpserunt, & consu-
libus custodiam urbis mandauerunt: curarent, ne quid
ea detrimenti acciperet. Igitur Nepos perterrefactus, sta-
tim se e medio subduxit: propositaq; rogatione cōtra se-
natum, ad Pompeium sese contulit: quanquam nullam no-
stem abesse ab urbe legitime poterat. Post hæc facta, ne
Caesar quidem qui tum Præturam gerebat, quicquam in-
nouauit. Hoc autem agebat, ut nomen Catuli à Iouis Ca-
pitolini templo tolleretur, (eum enim peculatus postula-
bat,

Metelli Ne-
poris cōtra
Senatum &
Ciceronem
rogationes,
Senatus in-
fringit.

M. Cato &
Minuci⁹ re-
fragantur
Nepoti.

bat rationesque pecuniarum insumptarum exigebat) Pompeio autem potestas fieret reliqua negotia exequendi. Superabant enim nonnulla, ut in tanta tamque uaria re fieri assolet, imperfecta adhuc, aut certe Caesar ea comminisceretur, fore existimans, ut Pompeius per Caesarem stitisse existimans quod haec res conficerentur, ei has adscriberet. Neque uero tantopere Pompeio rem grati facere Caesar uolebat, ut eius causa huiusmodi etiā decretum fieri contra se pateretur, quale aduersum Nepotem factum erat, nam ne huius quidem gratia cum se gesserat, sed ut hoc pacto plebem suam efficeret. Enim uero tātus omnes Pompeij metus habebat (nec dum enim uidebatur exercitum dimissurus) ut cum is M. Pisonem Legatum ad petitionem Consulatus misisset, et comitia donec ad ea perueniret, distulerint, et cum Pisonem praesentem omnes unanimi consensu Consulem designarint: Pompeij enim cōmendatio pro eo nō apud amicos tantum, sed apud inimicos etiam ualebat. Interim P. Clodius Caesaris coniugem, idque domi eius, pollutis etiam sacris quae Vestales apud Consules et Praetores pura, omnibus maribus seclusis antiquitus celebrare solebāt, uitiauit: Caesar Clodium in iudicium non pertraxit, (nam compertum habebat cum propter factionem non iri condemnatum) uxorem autem repudiavit, non se quidem credere quae de ea ferebantur dicens, sed non posse eam coniugem habere, quae semel adulterij commisi suspecta haberetur. Pudica enim esse, non modò ut ne quid peccet, sed ne suspitionem quidem ullam turpem de se praebeat. Praeter haec quae in id tempus inciderunt, pons quoque lapideus ad insulam quae in Tiberi extat, pertingens, extructus, Fabrij eiusque dictus est. Anno sequenti, M. Pisonem, M. Messalam Cos. optimates Clodium, quem iam antè odio habebant,

Pompeium
timent
Romi-
mani.

M. Pisonem
Cōsul
designa-
tus.

P. Clodij
adulterium
cum Caesa-
ris uxore,
& sacra ab
eodem pol-
luta.

Caesar de
uxoris re-
pudio.
Pons Fabrij
cuius.

tum

tum uero seclis eius ut expiarent (quum Pontifices in-
stauracionem sacrificiorum ob nefas Clodij non legitime
perpetratorum decreuissent) in ius traxerunt, accusa-
tusque est et ob adulterium, quantumuis Caesare tacente,
et ob defeccionem Nisibiticam, praeterca quod cum sorore
rem habuisset. Absolutus autem est iudicum senten-
tias: quanquam ij praesidium a senatu petuissent, impe-
trassentque, ne uim a Clodio paterentur. itaque Catulus
dictorius eos proscidit, praesidium ab ijs postulatum in-
quies, non ut citra periculum Clodium sententis dam-
nare possent, sed ne pecuniae ipsis, quibus corrupti fue-
rāt, eriperentur. Is Catulus haud longè postuita excessit,
cum semper ante omnia rempublicam posuisset, eiusque stu-
dio omnibus suis aequalibus anteuisset. Eodem anno a
Censoribus omnes hi qui magistratus gesserant, in ordi-
nem senatorum sunt relati, etiam ultra definitum sena-
torum numerum. Populus etiam, qui ante haec tempora lu-
dos gladiatorios, nulla intercedente requie totos specta-
uerat, tum primum inter actionem surrexit, pransusque est.
Isque mos tum coeptus, hodieque quoties Imperator ludos
exhibet, obseruatur. Eo modo in urbe res sese habebant.
Allobrogibus autem Galliam Narbonensem populantibus,
C. Pomptinus Praetor legatos aduersum hostes
emisit, ipse loco commodo castris positus, expectabat re-
rum euentum, ut pro quauis occasione suis et consulere,
et subuenire ut ex usu esset, posset. Manlius Lentinus ad
uentiam urbem castrametatus, ita hostium animos percu-
lit, ut plerique ex urbe aufugerent, reliqui pacem per le-
gatos peterent. interea temporis agrestibus ad defenden-
dum urbem concurrentibus, atque ex improviso irruentibus,
muris quidem pulsus: agrum autem omnem tuto deprae-
datus est, tantisper dum Catugnatus dux eius gentis, cum
nonnullis

Anno 691.
V.C.
Clodianum
iudicium,
utque abso-
lutus.

Carni io-
cus, & mori.

Censores se-
narum le-
gant.

Inter specta-
cula praede-
re coeptum.

Contra Al-
lobroges ge-
sta C. Pom-
pini.

Ventia.

Catugnatus

Allobrogū
dux.
Mālius Len-
tiaus.

nonnullis alijs Ifaræ accolis, regioni subsidio uenit,
 Lentinus cum eos transitu fluminis prohibere non au-
 deret, quod plurimum nauium habebant, ueritus ne in
 unum coirent barbari, si ipsum in aciem educere uideret,
 in locis fluuii proximis, quæ syluis erant obsita, insidias
 collocat, ita ut quique fluuium traicerant, eos excipit;
 dumque fugientes nonnullos insequitur, ab ijs pertractum
 in ipsum Catagnatum incidit: occidionēque ibi tum oc-
 cidisset, ni uehemens tempestas repente oborta barba-
 ros ab insequendo hoste auertisset. Posthæc, Catagnato
 in longinqua profecto, Manlius iterum incurfionem in
 regionem eam fecit: oppidumque, apud quod aduersam
 prius fortunam expertus erat, uic cepit. L. uerò Marius,
 & Sergius Galba trāsmissis Rhodano, Allobrogum ditio-
 ne uastata, ad oppidum tandem Solonium perueniunt, uic
 lidumque supra eam positum castellum ceperunt, hostes
 obsistentes prælio uicerunt: ipsiusque oppidi, quæ è ligno
 edificatum erat, partem aliquam incenderunt: ne autem
 totum caperent, aduentu Catagnati prohibiti sunt. Ea
 re cognita Pomptinus toto exercitu in Catagnatum uer-
 sus, eum obsedit: omnesque hostes, excepto Catagnato,
 manu cepit. his actis, reliqua deinde haud difficulter in
 suam potestatem redegit. Interea temporis in Italiam
 aduenit Pompeius, effecitque ut L. Afranius, & Metel-
 lus Celer Coss. designarentur, sperans se per eos omnia
 quæ in animo habebat confecturum, (inter alia autem
 præcipue cupiebat suis comilitonibus agros tribui, suaq;
 acta omnia confirmari) sed ea spes tum ab re fuit. Potentes
 enim, quibus iam ante parum probabatur, ne suffragijs
 eius acta stabiliarentur, obstiterunt. Atque alter è Coss.
 Afranius nihil ei adiumento fuit: quippe saltationibus ho-
 mo quàm rebus gerendis aptior: Metellus uerò Pompeio
 iratus

Solonium
vbis.

Ad annum
694. V. C.

Pompeij
in Italiam
aduētus, &
postulata.

Metellus

iratus, qui eius sorori susceptis etiam ex ea liberis, nun-
 cium remisisset, in omnibus ei actionibus obstitit. Præ-
 terea L. Lucullus, quem secum in Galatia quondam con-
 gressum Pompeius per superbiam habuerat, magno conatu
 Pompeio resistebat: iubebatque, ut de singulis suis factis
 seorsim referret: neque peteret, ut simul omnia appro-
 barentur: nam & alias iniquum esse simpliciter eius om-
 nia acta, quæ qualia essent, nemo ipsorum compertum ha-
 beret, tanquam à domino quodam patrata, rata haberi: &
 cum ipse ex Luculli actis quedam rescidisset, postulabat,
 ut utrisque in senatu expositis, is utra approbatione di-
 gna uisa forent, confirmaret. Lucillum Cato, Metellus,
 & alij qui cum his sentiebant, enixè defendebant. Proin-
 de cum is Tribunus plebis, qui de agro militibus Pompeia-
 nis diuidendo rogationem tulerat, etiam hoc ei addi-
 disse, omnibus ciuibus suffragium esse dandum, quo &
 hoc facilius iuberetur, & acta Pompeij rata pronunciarè
 tur: Metellus tanta contentione id impugnavit, ut ab eo
 in carcerem duceretur. Cum senatus eò loci conuenire in-
 stitueret, L. Flauius (id enim ei Trib. nomen erat) sellam
 Tribunitiam ad ingressum carceris collocauit: in eaque
 confidens, impedimento fuit ne quis ingrederetur: ius-
 sitq; murum carceris dirui, ut eò senatus introiret, ipse se
 tanquam in eo loco esset, pernoctaturus, cõposuit. Pom-
 peius his compertis, simul pudore suffusus, simul indi-
 gnationē populi ueritus, Flauio iussit ut recederet, dicens
 id à se Metellum petiisse: neque tamen ei creditum est,
 quod magnitudo animi Metelli omnibus esset notissima,
 nimirum qui cum reliqui Tribuni è carcere uellent
 eximere, id abnuerat. Itaque postea loci quoque Flauio
 minante, non passurum se ut in provinciam, quæ sorte ei
 euenerat, exiret, nisi prius de legibus ferendis sibi cõces-
 sisset,

cur Põpeio
infectus.

Lucullus
Põpeio re-
pugnat.

L. Flauius
Tr. Pl. Me-
tellum Cof.
in carcerem
abducit.

Metelli ma-
gnanimitas.

fisset, Metellus nihil omnino de sententia sua mutauit, sed haud agrè in urbe remansit. Pompeius igitur, cum per Metellum & alios staret, ne quid consequeretur, inuideri sibi ab eis, seque rem eam ad populum delaturum dicens: ueritus tamen ne ibi quoque uoti compos non factus, maius dedecus sibi pareret, à petitione destitit: ac tum demum cognoscens nihil se eo modo posse, sed nomen quidem sibi inuidiamque ex ea in qua olim fuerat potentia partam: ipsa uerò re nihil sibi ea conduxisse, poenitudine captus est, quod dimissis exercitibus se ipsum inimicorum iniurijs exposuisset. Clodius uerò odio potentum post iudicium suum Tribuniciam dignitatem affectabat: summis quoque aliquot tribunis, qui rogationem ferrent de Tribunatu patricijs etiam communicando, cum non persuaderet, nobilitate abiurata, ad plebeios desciiuit: in eorumque numerum sese referens, eorum iuris participem se fecit: mox Tribuniciam dignitatem ambiuit. Sed Metellus, qui Clodio affinitate iunctus, facinoribus eius minime delectabatur, ne ea potiretur effecit, causatus Clodium non secundum morem à maioribus acceptum à nobilitate sese abalienasse, quod nisi promulgata lege militari fieri non concedebatur. His eo modo actis, cum uestigalia & urbi, & reliquæ Italia magnopere molesta essent, lex de ijs abolendis lata, omnibus perquam accepta fuit. At Prætori qui eam tulerat (is erat Metellus Nepos) infesti senatores, uoluerunt & nomen eius legi detrachere, & aliud inscribere. Id non in rem quidem perductum, manifestum tamen omnibus factum est, ne beneficia quidem à malis hominibus profecta patres grata habere. Sub idem tempus Faustus Sylla ludos gladiatorios in honorem patris exhibuit, populumque lauto conuiuio excepit, ijsque balnea & oleum donauit. Hæc tum in urbe gerbantur.

Clodius ad plebè trāsīit.

Metellus Clodium in petitione Tribunatus impedit.

uestigalia abrogauit.

Faustus Sylla munus gladiatorii exhibet.

Cæsar autem post præturam, Lusitania imperauit: & cum posset latrocinia, quæ ipsis in asiduo erant usu, haud magno labore excindere, noluit se quieti dare. Quippe homo gloriæ cupidus, Pompeijque, & aliorum qui se priores in magnam potestatem uenissent, æmulus: nihil paruum animo capiebat: sed sperabat se, si quid magnum perpetrasset, statim Consulatu potiturum, atque ita immensa facinora editurum. Præter alia stimulabat eum, quod in Questura sua Gadibus in somnis sibi cum matre sua coire uisus, idque uates ei magnam potentiam portendere interpretati erant. Igitur cum ibidem in delubro Herculis statuam Alexandri positam uidisset, ingenuit, deplorauitque se nihil dum egregij facinoris præstitisse. His causis motus, cum pacis copia ei esset, uelut dixi, ad montem Herminium se uertit: eiusque incolæ in planiciem demigrare iussit, ne uidelicet loco sua natura tuto ad prædæ agendas abuterentur (id enim prætendebat) haud nescius eos id recusaturos, atque ita se belli occasionem inuenturum. Neque eum opinio sua fefellerit, & eos arma capientes oppresit. Quare uicini nonnulli territi, ne aduersum se quoque iretur, liberos, coniugesque suas, & alia quæ habebant preciosissima, ultra Doriū transtulerunt. hæc parantes Cæsar præuertens, urbes eorum occupauit: tum ad ipsos quoque contendit. Barbari greges ante se obiecerunt, ut ad eos diripiendos dispersos Romanos adorirentur: contra Cæsar exercitu emisso, ipse prælium deinde excipiens hostem fudit. Deinde cognito incolæ Herminij defecisse, eiusque reditum per insidias operiri, ea uice aliam uiam ingressus, deinde rursus arma in eos conuertit, uictorque ad Oceanum fugientes insecutus est. Cum continenti relicta in insulam quandam traiecissent, ipse inopia nauium coactus in terra permansit: deinde ra-

Cæsar in Hispania Lusitania res gestæ.

Somnium Cæsaris.

p. Scævili for
tudo.

tibus iunctis, partem copiarum traiecit, ibique multos
suorum amisit. Dux enim eorum terra quae insula adlin-
cta erat aduectus, ibique militibus expositis, tanquam ter-
restri deinceps itinere perrecturis, ipse mari ab aestu re-
currente abreptus eos reliquit. Ibi ceteri fortiter pug-
nantes ceciderunt. P. autem Scævili solus inter hostes
relictus, amisso scuto, multisque vulneribus saucius, in
aquam insiluit, enatauitque. His ita peractis, Caesar à Gadibus
ad se aduechi curatis nauibus, omnibus cum copijs in insu-
lam traiecit, hostesque penuria iam commeatu afflicto
nullo labore subegit. Inde Brigantiam Calaeciae urbem
aduectus, eos qui classem antehac nunquam uidissent,
armamentis erectis territos in suam potestatem accepit.
Hæc ubi perfecit, satis sibi iam aditus ad Consulatum firm-
tum existimans, non expectato successore qui mittere-
tur, magna celeritate ad comitia consularia profectus est.
Statuerat eum petere, antequam triumphum duxisset,
quod à pompa triumphi angustia temporis excludere-
tur. Cum Catonis potissimum intercessione id non obtine-
ret, triumphi quidem curam deposuit, sperans se, si Con-
sul fieret, longe maiores res acturum, longæque splendi-
dus triumphaturum. Nam præter ea quae retuli, quæ ani-
mum eius inflauerant, equus ei quidam fisis in duas par-
tes prioribus unguis natus erat: isque solum Casarem
exultans ferebat, nullum aliū sessorem admittebat. Quæ
propter Caesar nullam exiguam spem agit, ultrò trium-
phum omisit. Sed ubi Romam uenit, in petitione Con-
sulatus eo modo et alios, et Pompeium in primis Craf-
sumque, demeruit, ut cum hi etiamnum aduersum se mu-
tuas inimicitias exercerent, factionesque fouerent, sem-
perque alterius conatus alter cõpertos reprimeret, tum
ad se pertraxerit utrumque, itaque ab omnibus unani-
miter

Caesar Pom-
peium & Craf-
sum in gra-
tiam inui-
cem redu-
ctos, sibi ad-
iungit.

miter designatus sit. Hoc uerò præcipue eius sapientiam
demonstrat, quod et occasionem eorum demerendorum
et modum cognouit: eoque modo instituit, ut uterque dum
alteri resistere cupit, ipsum adiuuarent. Neque hoc esse-
cisse satis habuit, sed ipsos quoque in gratiam inter se redu-
xit, non quod eorum ipsi concordia cordi esset, uerum quod
eos plurimum potentia prestare uidebat: certoque scie-
bat, quod sine utriusque eorum auxilio ad nullam ma-
gnam potestate posset peruenire, atque ut maxime alte-
rius ope niteretur, tamen alterum sibi aduersarium ha-
biturum, plusque ab eo damni, quam ab suo adiutore emo-
lumentum accepturum. Existimabat enim omnes homines
maiori studio inimicis aduersari, quam suis opitulari: non
ob id tantum quod ab ira odioque uehementiores animi com-
mationes, quam à quauis amicitia profisciscuntur, uerum
quia altero sui causa quippiam agente, altero prosper-
alium, neque uoluptas consequutos, neque molestia frustra-
tos proposito eadem sequitur: tum procliuius est impedire
aliquem, cuiusque incrementis obstare, quam eundem uelle ad
magnum fastigium promouere, idque cum alias ob causas,
tum eo præsertim nomine quod is qui obstat alicuius in-
crementis, et ab alijs gratiam inicit, et sibi prospicit: contra
qui alium extollit, is eum et sibi et ceteris molestum effi-
cit. Hæc tum Casari causa fuerunt, cur et se illis insinua-
ret, et eosdem inter se in gratiam reduceret: quia neque sine
his se potentem futurum uidebat, et consultum non puta-
bat, ut alterutrum eorum offenderet. Neque uerò metuebat
ne concordēs illi sibi præualerent, quod exploratum habebat
se et alios ipsorum amicitie auxilio, ipsosque unum per
alterum haud longè post posse superare, cui cogitationi
euentus etiam respondit. Ea propter Caesar eos inter se
reconciliatos sibi adiunxit: Pompeius et Crassus tanquam

Inimicitia
hominibus
amicitijs po-
tiores.
Procliuius
est obstare
alijs, quam
adiuare.

occasione sibi opportuna in manus data, statim in gratiam
 redierunt, Caesaremque in partem rerum suarum recepe-
 runt. Pompeium mouebat, quod de sua potentia diminu-
 tionem factam cernens, Crassum uero multum ualere, Ca-
 sari item res crescere, ueritus ne omnino ab his oppri-
 meretur, sperabat praeterea, si hoc tempore cum ipsis so-
 cietatem iniret, fore ut per eos pristinam potentiam re-
 cuperaret. Crassus et genere et diuitijs omnibus ante
 ire cupiebat, cumque Pompeio esset longe inferior, senti-
 retque Caesarem pleno gradu ad sublimia pergere, sta-
 tuit eos inter se tanquam in certamen committere, ut a-
 ratione neuter excelleret. Sperabat enim fore ut hi
 quasi aequis uiribus certantibus, ipse interim fructus ami-
 citiae utriusque caperet, honoresque sibi quam illis am-
 pliores tribuerentur. Ipse quidem neque ad plebem om-
 nino, neque ad senatum sese accommodabat, omnia proprie-
 tatis causa agebat. Igitur in utriusque ordinis bene-
 uolentiam ex aequo sese ingerere, utriusque inimicitia
 declinare, tantum utrisque gratificari, ut et eorum causa
 fuisse uideretur, quae utrisque essent acceptissima, et mul-
 ta pars rerum difficiliorum ad se pertineret, instituerat.
 Eo itaque pacto, hisque de causis tres praedicti uiri amia-
 tiam iunxerunt, eamque iureiurando firmauerunt, ac in-
 uicem in comune consuluerunt, atque exinde sibi mutuo
 ea tribuerunt, caque alius ab alio acceperunt, quae et sue
 uoluntati satisfacerent, et ad rem presentem ipsis com-
 ponendam uidebantur conducere. Cum hi inter se conspi-
 rassent, sectatores etiam eorum factiones inter se fecerunt,
 impuneque omnia pro suo arbitrio egerunt, fracti istis di-
 cibus. Itaque in solo adhuc Catone, et his qui se eiusdem
 cum eo esse sententiae uideri uolebant, reliqua adhuc era-
 integritas. Nam reliqui quidem omnes, solo dempto Ca-

Cato solus
 Re. pub. istu
 det.

tone, nihil in republica pure, aut sine auaritia agebant:
 quidam tamen uerecundia eorum quae agebantur commo-
 ti, itemque nonnulli studio imitandi Catonis, ipsi quoque
 rem tenarunt, et nonnulla Catonis actionum similia fa-
 cta exhibuerunt: neque tamen hi perseuerabant, quippe
 quia eorum facta non a uirtute, sed ab studio proficiscebantur.
 In eum locum res Romanae eo tempore a tribus illis
 uiris deductae sunt, coniurationem suam, quantum eius
 fieri poterat, maxime occultam habentibus. Nam cum ex
 sua omnia sententia gereret, interim tamen obtendebant
 proponabantque in speciem maxime contraria, ut quam
 diutissime suum institutum clam esset, dum scilicet se satis
 ad omnia parassent. Nec uero deos eorum facta latuerunt:
 sed quae ab his expectanda in posterum essent, eorum iu-
 dicia iam tum statim mortalibus, qui futura ex his prae-
 scere possent, ostenderunt. Tanta enim tempestas repente
 urbem totam, omnemque circum regionem inuasit, ut mul-
 ta arbores radicitus conuulsa, multa aedificia subuersa,
 naues in Tiberi ad urbem, et ad ostia flumini in statione
 locatae submersae, pons ligneus disiectus sit. Ad haec thea-
 trum quoddam ad ludos de Syris extructum, cor-
 ruit: atque horum omnium nihil sine multo-
 rum hominum clade euenit. His igitur
 signis, quae Romanis terra
 marique essent euentura,
 quodammodo re-
 presentatum
 est.

Tempestas
 ingens Ro-
 ma.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER TRICESIMUS OCTAVUS, Guiljelmo Xylandro Augustano interprete.

INDEX CAPITVM LIBRI XXXVIII.

Quomodo inter Cæsarem & Bibulum discordia fuerit, ut Cicero in exilium iuerit.

Quomodo Ciceronem exulem Philiscus consolatus sit.

Quomodo Cæsar bellum contra Heluetios & Ariouistum gesserit. Anni autem duo sunt, in quibus Consulatum gesserunt.

695. C. Iulius, C. F. Cæsar, & M. Bibulus.

Anno V. C. 696. M. Calpurnius, L. F. Piso A. Gabinius, L. F.

CAESAR in id incumbens, ut totius populi gratia sibi conciliaret, eumque sibi arctius deuinciret, optimatum tamen quoque partibus se studere uideri interim uolebat, ne eos inimicos sibi haberet: igitur se penumero dicere solitus erat, nihil se quod non in ipsorum quoque rem foret, promulgaturum. His anno insequenti legem tulit de agro toti populo diuidendo, ita quidem conscriptam, ut ne minimum quidem quicquam in ea reprehendendum extaret: atque hanc quoque se nisi nobilibus id fieret uolentibus, non esse laturum praese tulit. Et legis quidem eius casu culpam a nemine poterat. Ciuium enim multitudo, quae in immensam excreuerat, ac sapius iam seditionibus materiam praebuerat, ad opus faciendum & agriculturam conuertebatur, solitudines autem, quae

Cæsaris lex agraria.

tum erant per Italiam plurimae, frequentabantur: ut iam non in modo qui militia confecti erant, sed & alij omnes uictum sufficientem haberent, neque ciuitate quicquam in id erogante, nec iacturam facientibus potentibus: quinimo ad multos eorum honor ac dignitas inde redibant. Omnem autem regionem quae publica populo Romano erat, excepto agro Campano (hunc Reipublici exemptum ob praesantiam censuit relinquendum) diuisit, reliquam nec inuitis dominis ademit, nec precium arbitrio diuisorum constituit: sed eam primam a uolentibus iussit, deinde tantum numerare precium, quantum in proscriptionibus iudicabatur. Magnam autem uim pecuniae adesse dicebat, partim ex ea praeda quam Pompeius inuexerat, partim ex tributis & uectigalibus iam ante constitutis reliquam: quam impendi in ciues equum iudicabat, quorum periculo esset parata. Praeterea diuisores agrorum constituit neque paucos numero, ne potentiae cuiusdam speciem res ea exhiberet: neque eos qui criminibus erant obnoxij, ne quibus id molestum fieret: uerum uiginti uiros ad id delegit, qui magistratus aliquoties gessissent, tum qui ad eam rem essent quam maxime idonei: ab eorum numero sese exemit, sicuti iam ante testatus abunde erat, ne quid sui ipsius causa decernere iudicaretur. Ipse enim & principem se eius rei & autorem ferebat: aperte autem eam Pompeio, Crasso, aliisque gratificabatur. Legis igitur eius gratia non modo a nemine incusabatur, sed ne hiscere quidem contra eum quisquam audebat: recitauerat enim ante in Senatu, atque unumquemque nominatim compellauerat, si quid ab ullo improbaretur, id se uel emendaturum, uel inducturum omnino promittens. Enimvero optimates omnes, quicumque extra conspirationem

nem erant, maiorem in modum grauerem rem ferebant, hocque ipsum ante alia, quod legem qua uniuersum eorum ordinem erat pressurus, ita composuerat, nulla ut eius inuadendae ansa daretur. suspicabantur enim fore, ut Caesar in omnibus quae ageret populum à primoribus alienatum ad se pertraheret, atque apud omnes homines auctoritatem potentiamque obtineret, ut nemine ipsi contradicente, populus eius statuta utique approbaret. His contenti ceteri, subinde se autores legi futuros pollicebantur, interim tamen promissa exuebant, & alias ex alijs moras atque dilationes interijciebant. At M. Cato (uir bonus quidem ille, & rebus nouis minime fauens, sed qui tamen nec à natura, neque ab institutione uim in persuadendo haberet) etsi promulgationem eam ne ipse quidem reprehenderet, tamen utendum praesenti rerum statu censebat, nihilque praeterea mouendū. Hoc ita commouit Caesarem, ut Catonem è senatu abreptum in carcerem conijci iusserit. Cum promptissimè Cato se abducendam traderet: multique eum sequerentur, atque inter eos M. quidam Petreius Caesari oburganti, quod senatum nondum misso abiret, malle se cum Catone in carcere esse respondisset, quam hinc cum Caesare: ibi tum pudore suffusus Caesar, Catonem liberauit, senatumque dimisit, hoc uno addito dicto: Se senatoribus & iudicium de lege, & potestatem commisisse, ut ab ijs si improbaretur, ne ad populum quidem referretur: nunc, quia uos, inquit, auctores fieri non uultis, ipse populus iubebit legem. Postea nihil quicquam Caesar cum senatu communicauit, sed reuertit ad populum de his quae uellet, retulit, tamen ut nihilominus nonnullos primorum in concione sibi astipulantes haberet (sperabat enim eos sententiam mutatu- ros, ac nonnihil populum reformidatu- ros) à collega suo

M. Cato, &
M. Petreius
contra legē
Caesaris.

Cato à Caesare in carcere coniectus.
M. Petreij
in Caesarem dictum.

exorsus, eum interrogauit, an aliquid in hac lege improbaret. Bibulo nihil aliud respondente, quam se in suo magistratu nullam nouationem admissurum, deprecari eum institit, plebique ut in exorando sibi adesset, persuasit, ita eos legem obtenturos dicens, si Bibulus concessisset: Bibulus magna uoce ad populum haec uerba proclamauit: Ne si omnes quidem uolueritis, legem hanc hoc anno obtinebitis. atque his dictis è medio abiit. Caesar neminem ulterius eorum qui magistratus gerebant, interrogauit, ueritus ne & ex ijs aliqui sibi resisterent: Pompeium uerò & Crassum, quamuis hinc priuati erant, adductos, iussit de sua rogatione sententiam dicere: non quod ignoraret quid ijs sentirent, quippe omnia in commune inter se agebant, sed ut & ipsis honorem adderet, quos cum nullo magistratu degentes in consilium de lege hac adhiberet, & aliorum animos terrore occuparet, si eos qui & primi essent in ciuitate, & plurimum apud omnes possent suae sententiae astipulatores haberet: praeterea, ut populo rem gratam faceret, euidenti signo monstrans rem ab ijs neque absurdam neque iniustam peti, quam ijs uiri & probarent, & laudarent. Ad haec Pompeius, cui ea res perquam grata obtigerat: Non ego solum, inquit, hanc promulgationem, Quirites, probabo, uerum & uniuersus senatus eam approbauit, quo tempore non meis modo, sed etiā Metelli militibus agros diuidendos decreuit. Atque tunc quidem ob paupertatem qua Respublica laborabat, ea donatio haud iniuria dilata est: nunc cum eadem mea opera diuitijs abundet, equum est & his promissa perfici, & fructus communium laborum ad reliquos peruenire. His dictis, singula legis uerba percurrrens, collaudauit summa cum plebis delectatione. Quod ubi Caesar uidit, percontatus eum est,

Bibulus legem Caesaris non admittit.

Pompeius legem Caesaris probat.

uellerent sibi promptè auxilium ferre contra aduersantes huic legi; simul & populum iussit, ut precibus hoc ab eo contenderent. Pompeius ea re animo elatus, quòd suam priuati opem Consul, populi, sive implorasset, multis seipsum cohonestans, extollensque, tandem in hæc uerba erupit: Si quis gladium sumere ausurus esset, se scutum arrepturum. Id Pompeij dictum Crassus quoque laudauit, quo effectum est, ut alij etiam quibus ea lex non placebat, tamen uel hoc ipso ad eam approbandam incitarentur, quòd eam ab his, qui & boni uiri, & Cesaris, inimici iudicabantur, (nec dum enim eorum inter se reditus in gratiam innotuerat) suaderi uidebant. Bibulus autem ne sic quidem cõcessit, sed tribus sibi Tribunis plebis adiutoribus adiutis, ne lex perferretur obstivit: ac postremo, cum nullã aliam rei extrahẽdæ causam haberet, in omnes reliquas eius anni dies ferias indixit: ijs autẽ populo in concionẽ coire legibus permissum nõ est. Cum Cesar Bibulum nihil admodum moratus certam diem prestituisset legi perferendæ, noctuq; plebs forũ occupasset, Bibulus cum suis, quos ad eam rem parauerat, eodẽ contẽdit: & ad Castoris quidẽ templũ ubi Cesar concionem habebat, in forũ peruenit, cedente populo partim ob uerecundiam, partim quòd eum sibi non aduersaturum existimarent. At postquam in superiori loco constitutus contradicere legi aggressus est, & ipse per gradus deiectus, & fasces eius fracti, uerberatque & uulnera cum alijs tum tribunis plebis imposita sunt. Ita lege perlata, Bibulus, qui tam contentus salute sua euaserat, postridie eius diei in senatu eã rescindere conatus est, sed id ab re fuit, quòd omnes reliqui studio plebis mancipati quiescerent. Igitur domum suam se recepit, neque unquam posthac ad extremum usque anni diem in publicum progressus est: sed domi se conti-

Bibulus Cesar
fari se oppo
nit.

nens,

nens, Cesari quotiescunq; is aliquem nouam rem mouebatur, per lictores obnunciavit, dies esse festos. his igitur per leges fas non esse eum quippiam agere. Ea propter quidam Tribunus plebis, P. Atinius nomine Bibulum in carcerem includere aggressus est, uerum id quidem obstantibus collegis omisit: Bibulus autem, Tribuni que qui eum sequebantur, omni Reipublicæ administratione abstinerunt. Metellus uerò Celer, & Cato, ac propter hunc ipsum M. etiam quidam Fauonius, qui Catonem summè imitabatur, etiamnum in legem non iurauerant, quòd id semel factum, deinde in omnibus absurdis rebus requisitum iri perhiberent, igitur serio assensionem abnuerant: precipueque Metellus, qui id factum ad Metellum Numidicum referebat. At postquam dies appetijt, qua multam cõstitutam soluere opus habebat, iurauerunt: siue id humanæ conditioni adscribendum est, quia fit ut sepe penuriam promptiores in promittendo ac minando homines sint, quàm in perficiendo: siue quòd frustra se multam solituros iudicarent, ubi nullum suæ perseuerantiæ fructum Respublica caperet. Sic tandem ea lex perlata est: prætereaque decretum, ut ager Campanus his qui terenos pluresue liberos haberent, diuideretur. atque ita tunc primum Capua inter Romanorum colonias relata est. Ob hæc acta Cesar populum sibi obstrictum fecit. Equites uerò, tertiam eis partem uectigalium, que nomine redempturarum debebant, remittens, ipsi enim omnibus uectigalibus præerant, & cum se penuriam remissionem à Senatu flagitassent, obstantibus & alijs nonnullis, & Catone, nihil impetrauerant. Postquam igitur hunc quoque ordinem memine contradicente sibi deuinxit, primum omnia Pompeij acta confirmauit, neque Lucullo, neque aliorum quoquam repugnante: postmodò alias quoque

P. Atinius
Tr. Pl.

Metellus Ce
ler, Cato, &
Fauonius ut
in legem a-
grariam iu-
rauerint.

Cesar pu-
blicanis ter-
tiam merce-
dum partẽ
remittit.

quoque

quoque multas leges tulit, nemine se opponente, ne ipso quidam Catone. Quanquam hic in Prætura sua, quam paulo post gessit, cognomen harum Caesaris, legum (Iulie enim uocabantur) nullam mentionem fecit, secundum quas tum iudicia fiebant, uerum id ridiculè omnino superpresit. Has ego leges, quia sunt & multæ admodum, neque ad nostrum opus quicquam conferunt, prætereo.

Fufij Caleni lex.

Quæ autem Fufius Calenus, Prætor, cum in certaminibus forensibus promiscuè ab omnibus suffragia ferri, & deinde quenuis meliora suo ordini adscribere, absurdiora alijs impingere uideret, legem tulit, qua singulos seorsim sua suffragia ferre iussit, ut si non uirum (nam occultè hoc fiebat) at certè tribus quenuis quid sentirent, manifestum redderetur. Cætera in urbe Cæsar solus & introduxit, & suasisit, & decreuit in uniuersum omnia, haud aliter quàm si solus Romæ imperaret. Unde saceti quidam Bibuli nomè omnino reticuerunt, Cæsarem autem pro duobus Consulibus & nominauerunt & scripserunt, C. Cæsarem & Iulium Cæsarem Coss. dicentes. Suas autem res Cæsar per alios confecit: id enim magnoperè cauebat, ne quid sibi ipse tribuere uideretur, quæ res effecit, ut facilius omnia quæ uellet consequeretur. ipse igitur nihil se desiderare, sed abundè præsentì conditione contentum ferebat: at uerò alijs, quod rebus eis necessarium ac conducibile fore uidebatur, de omnibus quæ is uellet, referebant, efficiebantque ut decernerentur non à populo tantum, sed ipsotiam Senatu. Nam plebs quidem Cæsari Illyriam, Galliamque cisalpinam decreuit, ut in eas quinque annis toto imperium obtineret, tum tribus legionibus, senatus autem Galliam trans Alpes positam, unamque legionem adiecit. Veritus igitur Cæsar, ne se absente Consulatum gesturo A. Gabinio, Pompeius nouas res moliretur, necesse

Cæsaris cum Pompeio &

necessarium duxit eum, alterumque Consulem L. Pisonem affinitate sibi coniungere: itaque Pompeio suam filiam nuptum dedit, quanquam iam antè alij desponsatam: ipse uerò Pisonis filiam duxit. Eo modo ab omni parte suam potentiam firmavit. Cicero autem, & Lucullus, quibus hæc minime placebant, Cæsari Pompeioque perquendam L. Vettiū necem parauerunt, neque tamen id successit, sed ipsis ferè ea res perniciem attulisset. Vettiū enim per indicium delatus, atque comprehensus antequàm facinus patraret, eius autores nominauit, ac nisi Bibulum quoque tanquam insidiarum participem nominasset, profectò in infortunium habuissent. Nunc cum indicij ulciscendi causa eum qui rem Pompeio aperuerat crimine onerasset, in suspicionem uenit, quasi ne de reliquis quidem uera retulisset, sed ex composito ad calumnie aduersariorum exponendos eos summisus esset. Igitur de his uarij rumores ferebantur, nihil certi cognoscebatur. Vettiū autem ad populum productus, cum eos tantum, quos dixi, nominasset, in carcerem conditus, ibique haud multo post clam necatus est. Et Cicero qui hac de causa Cæsari & Pompeio suspectus erat factus, eam suspicionem ipse in defensione Antonij confirmauit. Hic Antonius multa Macedoniæ quæ Romanis parebat, cuique ipse præerat, multa ei quæ ad Romanos non spectabat, damna intulerat, multa ipse receperat. Nam cum Dardanorum, iisque finitimorum agros popularetur, eos contra se uenientes sustinere non ausus, sed quasi aliud agens cum equitatu aufugit: ita peditem illi circumuentum & exutum præda, regione sua ui eiecerunt. Eodem modo cum socijs Romanorum in Mysia agens, ad Istrorum urbem à Basternis Scythijs, qui auxilio Mysijs uenerant, superatus profugit. Neque tamen his de causis in iudicium per

L. Pisonem affinitas.

L. Vettiū à Cicero & Lucullo percussor Cæsari & Pompeio subornatus.

C. Antonius à Cicerone in iudicio defensus.

Cæsaris in
contumeliis
ferendis æ-
quanimitas,
inque vlti-
ciccedis pru-
dentia.

pertractus, sed cum Catilinarie coniurationis conscius accusaretur, ob prædictas res damnatus est: uenitque ei, ut quorum accesseretur, de ijs non conuictus, eorum causa plecteretur, propter quæ ei dies dictus non fuerat. Et Antonius quidem eo modo penas dedit. Cicero autem quantum temporis pro eo, ut puta quem in suo Consulatu collegam habuerat, dicebat, plurimis uerbis Cæsarem huius iudicij autorem impetierat, ac nonnihil conuictiorum ei fecerat. Cæsar, qui haud dubie id ægrè ferebat, quando tum Consulatum gerebat, tamen eo tempore neque uerbo neque re contumeliam Ciceroni retulit, quod diceret multos esse, qui dedita opera meliores crebris ac uanis dictis profcinderent, ut eos ad contentionem stimularent, utq; hi eiusmodi regeretes opprobria, ipsorum similes haberentur: eam ob rem se cum nullo in id genus certaminis descendendum sibi ducere. Atque hac de causa cum alijs quorum contumelijs petebatur, tum Ciceroni talem se exhibuit: quem cum animaduertit non tam in hoc laborare, ut ipsum traduceret, quam ut uicissim ab eo male audiens, similem sibi efficeret, nullam admodum eius rationem habuit: sed dissimulatis eius opprobrijs, homini liberum usum conuictiorum tanquam laudum suarum non inuidit, quanquam interim tamen non omnino ea paruipendit. Erat enim natura placidus, & nequaquam iracundus: nihilominus in simili causa penas à nonnullis ita exegit, ut nequaquam per iram aut præproperè id ageret. Nihil enim ire indulgebat, sed occasionem circumspiciebat. per eam plerosque nec sentientes ulcisceretur: idque non tam ut penas sumere uoluisset uideretur, quam ut quantum eius fieri poterat, maxime tutus ab inuidia res suas omnes commodè disponere posset. Igitur occultè, & eo modo quo minime quispiam id expecto

pectaret, punire aduersarios solebat: partim ut famæ suæ consuleret, neue iracundus iudicaretur esse; partim ne hi presentientes sibi cauendi locum, aut malum inferendi prius quam ipsi acciperent, locum haberent. Neque uerò tam præteritorum curam gerebat, quam ut in posterum tutus esset. Itaque multis grauissimarum offensarum gratiam fecit, aut leui admodum uindicta contentus fuit; quod eos à maleficio deinceps sibi temperaturos crederet. Contra securitatis suæ causa multos acerbius quam res ferebat ultus est, ab eo quod infectum fieri iam nequiret, certè alios supplicij grauitate absteritum iri affirmas. His ergo cogitationibus Cæsar motus, ipse quidem contra Ciceronem nihil molitus est: Clodium uerò, quod eum ob adulterium non accusauerat, gratiam sibi referre cupere intelligens, occultè contra Ciceronem instruxit. Ac primò quidem eum cupientem plebcio iure uti, & legitime à patricijs trāsire, adiuuante etiã Põpeio, ad plebè traduxit: deinde statim ei Tribunatū plebis cõsecit. Is Clodius & Bibulū, cum Consulatu functus in concione prodiret, ac præter iuramentū decessisset de præsentierum cõditione uerba facere, inhibuit: & Ciceroni perniciem machinatus est. Sed cum eum in Republica ob eloquentiam plurimum posse uideret, idcõque haud ita facile posse opprimi, animum ad conciliandum sibi fauorem non populi tantum, sed equitum etiam, ipsiusque Senatus adiecit, apud quos ordines Cicero primas obtinebat: fore sperans ut his sibi adiunctis, tantò facilius eum euerteret, qui metu magis quam beneuolentia polebat. Plurimos enim Cicero dictis læserat: nec tantum apud eos quibus profuerat fauoris habebat, quantum corū quos offenderat animos à se abalienauerat. Equidem alioquin plerique mortalium procliuiores sunt ad suscipienda

Clodius à
Cæsare ad
plebem tra-
ductus, Tri-
bunus ple-
bis factus,
& Cicero-
ni ut perni-
ciem struc-
ret subor-
natus.

Ciceronis
mores.

pienda contra sibi iniquiores odia, quàm ad gratias defensoribus suis habendas; atque his quidem quorum patrocinio usi sunt, mercedem se persoluisse existimant, aduersarios autè quacunque ratione ulcisci student. Sed præterea etiam Cicero acerbissimos sibi inimicos parauerat, dum semper præstantissimo cuique se præferre studeret, libertateque dicendi in omnes immodica ad satietatem usque uteretur; quippe qui magis facundi ac præ reliquis diferti, quàm boni uiri nomen uenabatur. His de causis, adhæc quòd gloriando ceteros omnes excederet, neminem sibi parem duceret, sed cogitationibus suis, ut et in uita, omnes præ se contemneret, neque idem cum uita institutum sequeretur, oneri plerisque et molestia erat; adeoque hi ipsi, quibus probabatur, inuidia et odio eius tenebantur. His de causis Clodius sperans se eum facile posse opprimere, si senatum prius, equitesque et plebi sibi conciliaffet, frumentum ipsis gratuito distribuit (Nam Gabinius iam et Pisonem Consulibus de frumento pauperibus diuidendo iste retulit, et collegia sociorum, ita inuidie uitandæ causa dicta, quæ antiquitus instituta, aliquandiu iam intercederant renouauit) interdixitque Censoribus, ne quenquam magistratu mouerent, aut ignominia notarent, nisi quis apud utrumque ordinem in iudicio conuictus esset. Cum ad eum modum eos inescasset, aliam legem tulit; que ut intelligi melius possit, pluribus mihi uerbis explicanda est. Cum auspicia publica Romani et de cælo, et alijs quibusdam ex rebus capiant, quemadmodum iam antè dixi, plurimum ponderis cælestia auguria habuerunt, ita ut cum reliqua in singulis actionibus petantur, id singulis tantum diebus semel obseruetur. Eius hoc præcipue proprium erat, quòd præ cæteris omnibus, uel permittebat aliquid agi, nullo deinde amplius augu-

rio

rio obseruato, aut prohibebat aliquam actionem, impediebaturque, ita ut populi suffragationes omnino inhiberet. Porro quoties populus in suffragia ire de certa re uellet, de cælo seruabatur, siue secundum id augurium, siue aduersum eueniret. Huius ego instituti causam non habeo quam commemorem, id quod in communi sermone fertur, scribo. Enim uero multi ut legum lationes, aut magistratum constitutiones de quibus ad populum referebatur, impedirent, de cælo se seruasse obnunciare solebant; igitur fas non esse agi cum populo. Quamobrem Clodius metuens ne si Ciceronem in ius uocaret, eodem moram iudicio nonnulli iniicerent, rogationem tulit, ne quis qui cum magistratu esset, his diebus quibus populus sciscere quicquam debebat, auspicia caperet. Hæc cum Clodius ita aduersum Ciceronem tulisset, Cicero re intellecta L. Ninnium Quadratum Tribunum plebis subornauit, qui his omnibus intercederet; at Clodius ueritus ne ex eo tumultus concitaretur, aut mora rei iniiceretur, Cicero non occurrit, eumque dolo circumuenit, pollicitus se si per eum has leges perferre sibi liceret, nullam ei actionem intentaturum. Ita Cicerone atque Ninnio quiescentibus, et leges eas pertulit, et postea ipsum etiam Ciceronem aggressus est; Ciceronemque quanquam prudētissimum haberi uolebat, tunc à Clodio deceptus est, si modò id Clodio, ac non Cæsari potius, alijsque qui cum Clodio cõspirauerant, adscribendum est. Cæterum ea lex, quam Clodius postmodò tulit, quanquam prima specie non uidebatur contra Ciceronem introducta, tamen re uera eum maxime petebat; nã tacito Ciceronis nomine, contra omnes eos in uniuersum erat statuta, qui ciuem indemnatum à populo occiderent, aut occidissent. At qui ita totus etiã senatus impetebatur, qui et Consulibus custodiam urbis, quæ secum eius re;

h

Anno 696.

Clodij Trib. pl. leges.

L. Ninnius Quadratus Trib. pl. Cic. à Clodio inductus.

Lex Clodij de iis qui ciuem indemnatum necassent, in Ciceronem.

potestatem trahit, commiserant: & ipsi deinde Lentulum, aliosque, de quibus eo tempore supplicium capitis sumptum est, condemnauerat. At uero Cicero, qui & accusauerat eos, & de iis retulerat, quique decretum fecerat, denique per lictores supplicio eos affecerat, uel solus, uel praeter reliquis causam sustinebat. Igitur cum omni conatu Clodio resistit, tum senatoria ueste abiecta, equitis habitum sumpto, circumiuit, potentem quemque non modo sibi fauentem, sed etiam aduersarium, praecipue uero Pompeium ac Caesarem, quippe qui inimicitiam nequaquam praeseferrebant, interdum nocturne accedens orabat, ut sibi praesidio essent. Atque hi quidem simulantes, neque Clodium a se summissum, & leges eius sibi displicere, eam fraudem aduersus Ciceronem excogitauerant, quae & illum laeteret, & sibi dedecori non esset. Nam Caesar Ciceroni consilium dedit, ut se subduceret, ne uel ad urbem manendo, in perniciem deueniret, id quo magis ex beneuolentia consulere uideretur, legato se eo usurum dixit, ut iam non tanquam reus cum ignominia, sed honeste & cum imperio Clodium subterfugeret. Contra Pompeius id quidem aperte esse fugam dicebat, idque consilij Caesarem inimico animo insidiandique per occasionem causa dedisse inuenebat; ipse autem suadebat, ut maneret ad urbem, ac pro se & senatu recte propugnaret, Clodiumque ulcisceretur, qui eo praesente atque repugnante nihil affecutus esset; ad hoc suam quoque opem & auxilium pollicebatur. Haec ita inter se diuersa Caesar ac Pompeius consulebant, non quod sententias ipsi disiderent, sed ut Ciceronem nihil tale suspicantem in fraudem adducerent: isque Pompeio accessit, quem in nulla suspitione habebat, & in quo certum sibi suae salutis praesidium collocabat; quippe & eum plurimum in honore uerecundiaeque habebat, & multos in

Cicero a Caesare & Pompeio inductus.

tos in summo periculo uersantes partim iudicibus, partim ipsis accusatoribus eripuerat. Ad haec Clodium Pompeio affinitate olim iunctum, quique sub eo aliquantum temporis meruerat, nihil contra sententiam Pompeij astiturum arbitrabatur: iam Gabinium haud dubie in potestate Pompeij futurum sperabat, qui eo plurimum utebatur: itemque Pisonem, cum propriae humanitatis causa, tum uero propter affinitatem quam is cum Caesare coniunctam habebat. Haec cogitationes Ciceronem permouere, hominem alioquin plus satis confidentem, ut in spem eratus se superiorem futurum, fugae indicta causa faciendae consilium repudiaret, ueritus ne male sibi conscius alio concessisse existimaretur. Igitur Caesari gratis actis, Pompeij sententiam secutus est: atque in hanc coniectus fraudem, ita se comparauit, ut longe superiorem se inimicis futurum confideret. Praeterea equites etiam in Capitolium conuenerunt, ac deprecatores pro Cicerone ad Consules & senatum cum alios ex suo ordine, tum Q. Hortensium & C. Curionem senatorios uiros miserunt. Ninnius quoque Ciceroni cum aliis astitit, tum populum quoque ut uestem tanquam in publica calamitate mutarent, hortatus est: idque multi etiam Senatores fecerunt, neque prius destiterunt, quam edicto Consulum prohibiti sunt. Verum enim uero potentia aduersariorum Ciceronis maior fuit. Nam neque Ninnio cum populo agendi de Cicerone Clodius potestatem permisit, & Gabinius equites ab accessu ad senatum impediuit: itemque unum ex his, quod uehementius instaret, reipublicae administratione eiecit. Hortensium autem & Curionem, quod coeuntibus equitibus affuissent, legationemque in se recepissent, criminatus est: eosque Clodius in plebem productos per certos homines quos ad id praeparauerat, uerberibus huius le-

Cicero ab aduersariis superatus in exilium abiit, Gabinius.

L. Pisonis
sententia.
gationis causa concidit. Secundum hæc Piso, etsi bene er-
ga Ciceronem affectus uidebatur, ei que consilium dede-
rat, quoniam aliter saluus esse minime posset, ut suū ipsius
interitum fuga euitaret: tamen ira commoto ob hæc Cice-
rone, ut primum per ualetudinem (qua plerunque uteba-
tur infirma) potuit, in concionem progressus, interroga-
tusque à Clodio, quid de lege sentiret, respondit nullū sibi
adeo seuum atque inhumanum factum probari. Similiter
Gabinus interrogatus, non modò Ciceronem non lauda-
uit, sed etiam equites apud senatum accusauit. Iam Cæ-
sar milites extra urbem in expeditione habebat: igitur
eius causa Clodius concionem extra mœnia conuocauit,
ut eum legis suæ approbatorem haberet. Is igitur Cæ-
sar ea quæ contra leges in Lentulum erant acta, damna-
uit: pœnam uerò quam lex ei adioni irrogabat, non pro-
bauit, & quæ de toto eo negotio sensisset, ea omnibus no-
ta esse dicebat: se enim sententiam pro eorum salute tum-
tulisse, interim tamen non conuenire, ut de rebus præte-
ritis talis lex feratur. Atque hæc Cæsaris fuit sententia.
Crassus autem per filium suum Ciceroni opem tulit, ipse
populi studium sectans. At uerò Pompeius, qui auxiliū
promiserat, crebras excusationes afferens, deditaque o-
pera crebras profectioes peregrè suscipiens, Ciceronē
destituit. Is itaq; cum ea uideret, atque in metu esset, ad
arma sumenda se conuertit, manifestò & aliis, & ipso
Pompeio per contumeliam traductis. Prohibitus autem à
Catone & Hortensio, ne bellum intestinum ea res concia-
taret, ita demum inuitus cum dedecore, neque sine infam-
ia, perinde ac si conscientia sua uictus uoluntarium exi-
lium subiisset, urbe excessit. Prius tamen quam discede-
ret, in Capitolium ascendens, simulacrum quoddam Mi-
nerue, quam Custodem appellabat, consecrauit. Contu-
lit au

Cæsaris sen-
tentia.

Crassus sente-
tia.

Cicero in
exiliū it-

lit autem se in Siciliam, cuius aliquando patronus fue-
rat, multumque spei & in populis, & in priuatis homi-
nibus, ipsoque præfecto habebat, se ibi cum honore futu-
rum. Profecto in exiliū Cicerone, statim lex, non modò
nemine iam resistente, sed summo omnium studio confir-
mata est: hique adeò, qui præcipuè Ciceronis rebus faue-
re ante putabantur, ut primum is è medio abiit, eam ap-
probauerunt. Igitur facultates eius publicatæ, ad eiq; eius
tanquam hostis solo æquata, & earum area templo Li-
bertatis consecrata est. Cicero autem exilio damnatus est,
mansioque in Sicilia abnegata, iussusque abesse à Roma
ultra CCCCLXXVIII millia passuum: prætereaque
edictum, ut si intra eos fines ueniret, & ipse, & qui eum
suscepissent, impune à quouis occidi possent. Itaque Cice-
ro in Macedoniam transiit, ibiq; in luctu uitam egit. Ibi
cum eo Philiscus quidam congressus, qui etiam Athenis
cum eo consuetudinem habuerat: Non te, ô Cicero pudet,
inquit, ita lamentari, ac muliebribus affectibus indulgere?
Equidem nunquam te ad tantam animi molliciem redactū
iri existimabam, qui multis ac uariis disciplinis imbutus
esses, multisque ipse consuluisses. Ad hæc Cicero: Atqui
longè aliud est, ô Philisce, pro aliis uerba facere, quàm si-
bi ipsi consulere. Nam quæ pro aliis dicimus, ea cum à re-
cta atq; integra ratione proficiantur, utiq; uim suā obti-
nent: uerum animus, ubi quis cum morbus occupauit, ob-
tunditur, caligòque ei offunditur, ita ut nihil idoneū ex-
cogitare possit. Itaque uetus illud rectissimè dictum est, faci-
lius esse alios adhortari, quàm se ipsum contra aduer-
sas res obfirmare. Humana tu quidem, inquit Philiscus,
naturæ consentanea dicis: atqui te tanta intelligentia us-
sum, ita ad sapientiam exercitatum, ita imparatum ad
humanos casus fore nunquam sperabam, ut non, si quod
h 3

Philiscus Ci-
ceronē exu-
lem cōsolā-
tur.

inopinatum obtigisset, ad id præmunitus esses. Nunc cum in eum locum res tuæ deductæ sint, quid obstat quin ego tecum ea quæ ad rem faciunt disputans, aliquid tibi utilitatis afferam; ac quemadmodum hi qui alios in oneribus baiulandis adiuvant, eos leuant, ita ego quoque tuam tibi calamitatem leviozem reddam: idque tantò minori labore, quòd ne minimam quidem eius partem in me sum recepturus. Neque de dignaberis, ut opinor, aliorum consolationes. Nam si ad hoc tu tibi ipse sufficeres, nihil profectò meo sermone opus esset: nunc perinde tibi venit, ac si Hippocrates, aut Democedes, aliisque quibuspiam præstantissimorum medicorum morbo ægrè sanabili deprehensus: ad eum curandum alieno auxilio eageat. Equidem, inquit Cicero, si talem orationem habes, qua caliginem istam ab animo meo remoueas, ac me in pristinam lucem reducas, paratissimum me ad eum audiendum habes. Quemadmodum enim medicamentorum, sic orationum etiam cum multæ sunt differentie, tum variae vires, ut mirum non sit, me, qui in Senatu, concionibus, iudiciisque præclarus fui, aliqua sapientia tamen à te imbui. Tum Philiscus: Agedum, quando ad audiendum paratus es, id primum consideremus, sint ne hæc uerè mala, quæ te nunc circumstant: deinde uideamus, quo pacto his mederi queamus. Primum omnium ego te (quod nimirum natura primum est bonum homini) sanum corpore, & firma ualitudine præditum uideo. Deinde quæ ad uitam sustentandam faciunt, ea tibi affatim adsunt, ut neque famem propter penuriam perferre opus habeas, neque sitim, neque frigus, neque quicquam aliud mali: quod sanè secundum à naturæ donis bonum hominis merito quis dixerit. Nam si quis corpore bene sano utatur, uitamque ducere sine curis possit, is omnium eorum quæ ad felicitatem faciunt, fructus sentit. At uerò, excipit Cicero, hæc omnia nihil profunt, ubi animo ægrè est, isque re aliqua mordetur. Longè enim maiorem animi sollicitudines miseriam, quam uoluptates corporis delectationem homini afferunt: quo modo nunc ego nec corporis sanitatem magni aestimo, cum animo laborem, nec rerum necessariarum copiam, cum plurimis sim spoliatus. Hæc inquit Philiscus, tibi dolorem afferunt: Equidem si uis, quæ ad uiuendum necessariò requiruntur, carendum tibi in posterum esset, causam haberes, cur amissas res mœreares: at quoniam ea tibi omnia abundè suppetunt, quid est quod tibi molestiam afferat? Omne enim id quod præter ea quæ necessaria habemus, possidetur, superfluum est, in nullòque discrimine, adsit ne uel absit, ponendum. Ergo quoniam antehac etiam iis, quæ necessaria non erant, usus non es, ea aut tunc quoque tibi non adfuisse, aut etiam nunc talia esse, quibus non indigeas, existimare debes. Etenim eorum pleraque non à maioribus tuis acceptas, ut eo nomine maior tibi ratio eorum habenda esset: sed lingua tua, orationibusque tibi parata, iisdemque amissa sunt: itaque te indignari non decet, si quo modo ea quasi uisisti, eodem perdidisti. Ita enim nauicularij quoque cum fruenter iacturam faciunt, id non ægerrime ferunt, prudenter, ut arbitror, reputantes secum, à mari sibi ea eripi, quæ antea idem dedisset. Ac de his quid est satis. Ita enim statuo, homini ad felicitatem sufficere, ut quæ ad usum uitæ opus sunt, omnia possideat, neque ullius rei quæ ad sustentandum corpus indiget, destituatur: omne autem superuacaneum, curas, negocia, & multorum inuidiam secum trahere existimo. Quoniam uerò nullum fructum bonorum corporis esse dicis, nisi animo etiam bene sit, uerum id ego esse sentio, namque fieri non potest, ut animo ma-

Orationis
varia vires.

Quæ uerè
aut mala
sint.

ad felicitatem faciunt, fructus sentit. At uerò, excipit Cicero, hæc omnia nihil profunt, ubi animo ægrè est, isque re aliqua mordetur. Longè enim maiorem animi sollicitudines miseriam, quam uoluptates corporis delectationem homini afferunt: quo modo nunc ego nec corporis sanitatem magni aestimo, cum plurimis sim spoliatus. Hæc inquit Philiscus, tibi dolorem afferunt: Equidem si uis, quæ ad uiuendum necessariò requiruntur, carendum tibi in posterum esset, causam haberes, cur amissas res mœreares: at quoniam ea tibi omnia abundè suppetunt, quid est quod tibi molestiam afferat? Omne enim id quod præter ea quæ necessaria habemus, possidetur, superfluum est, in nullòque discrimine, adsit ne uel absit, ponendum. Ergo quoniam antehac etiam iis, quæ necessaria non erant, usus non es, ea aut tunc quoque tibi non adfuisse, aut etiam nunc talia esse, quibus non indigeas, existimare debes. Etenim eorum pleraque non à maioribus tuis acceptas, ut eo nomine maior tibi ratio eorum habenda esset: sed lingua tua, orationibusque tibi parata, iisdemque amissa sunt: itaque te indignari non decet, si quo modo ea quasi uisisti, eodem perdidisti. Ita enim nauicularij quoque cum fruenter iacturam faciunt, id non ægerrime ferunt, prudenter, ut arbitror, reputantes secum, à mari sibi ea eripi, quæ antea idem dedisset. Ac de his quid est satis. Ita enim statuo, homini ad felicitatem sufficere, ut quæ ad usum uitæ opus sunt, omnia possideat, neque ullius rei quæ ad sustentandum corpus indiget, destituatur: omne autem superuacaneum, curas, negocia, & multorum inuidiam secum trahere existimo. Quoniam uerò nullum fructum bonorum corporis esse dicis, nisi animo etiam bene sit, uerum id ego esse sentio, namque fieri non potest, ut animo ma-

Abundantia

cc

cc

Iacturas
nauarum cum
minus ægrè
ferant.

Corporis &
animi com-
paratio.

lè affecto non corpus etiam unà labore. Veruntamen longè faciliorem esse rationem arbitror curandi, ut animo rectè ualeamus, quàm ut corpore. Corpus enim, ut ex carne compactum, multis per se incommodis obuium est, multo autè numinis auxilio indiget: contrà animus, cuius diuiniore est natura, minori opera cõponi instituique potest. Videamus ergo, si lubet, quæ bona animi tibi adsint, aut quid mali eum occupauerit. Equidem te inter omnes mortales prudentia præstare uideo. cuius rei argumenta habeo, quòd ea quæ uel senatui uel populo cõsulisti, plerumque persuasisti: plurimum autem priuatos homines tuo patrocinio iuisti. Deinde iustissimum te esse censeo, quippe qui semper pro patria & amicis propugnans, in certamen aduersus eos qui his insidias struerent, descendisti; hæc quæ ad eò ipsa, quæ nunc passus es, non alia de causa tibi obtigere, quàm quòd pro legibus & Republica dicere & facere omnia perseuerauisti. Iam temperantia quoque summa te præditum esse, documentum est ipsum tuum uitæ institutum. Impossibile est enim eum qui se seruitio uoluptatum corporis obstrinxerit, in publico subinde uersari, & in foro agere, nisi eorū quæ noctu fecisset, de die testimonia proferre uelit. His ita habentibus, ego te fortissimum quoque esse iudicauit, qui & tantis uiribus animi, & tanto sermonis robore utebaris: uerum uideris mihi ipse de statu animi deiectus infortunio, quod te præter & spem & meritum tuum percussit, non nihil de summa fortitudine detraxisse: quod tamè statim sis recuperaturus. Quamobrem cum tuæ res eo loco sint constitutæ, ut & corpus incolume, & animum integrum habeas, haud equidem uideo quid nam id sit quod te dolore afficiat. Ad hæc uerba Cicero. Ita ne tibi ergo non ingens malum ignominia & exilium uidentur, &

In intemperantes.

dom

domo amicorumque conuersatione carere, patria per contumeliam eiectum in aliena terra uiuere, oberrareque nomen extorris ferentem, risum inimicis, dedecus uerò suis præbentem? Mihi uerò nullo modo, inquit Philiscus. Cum enim duo sint, ex quibus constemus, animus atque corpus, cumque utriusque horum certa tam bona quàm mala præscripta sint à natura, si quod uitium alteri horum incidat, id necessariò & perniciosum & turpe est putadum: sin eadem rectè sese habent, potiùs bene nobiscum agi arbitremur. Porro is planè tuarum nunc est rerū status. Nam cetera ista, ignominia, & si quæ sunt id genus alia, tantum hominum arbitrio atque opinione turpia sunt, & mala, ita ut nullum neque corpori, neque animo detrimentum afferant. Quod enim corpus mihi in morbum incidisse, aut interuisse, aut quem animum iusticiæ scientiæ ue dænum tulisse propter ignominiam, uel exilium, uel aliud quippiam eius generis dicere potes: ego quidem id planè non uideo: atqui in causa est, quòd nihil horum natura sua malum est, sicut nec honores, aut uita in patria acta suapte natura bona sunt: uerum omnia eiusmodi, qualia ea unusquisque nostrum esse indicat. Iam nec honores, neque ignominia apud omnes homines eadè habentur: quin imò quæ apud alios culpantur, eadem alij laudant: & quæ alij honore prosequuntur, ea alij supplicio afficiunt. Sunt qui omnino neque nomen, neque rem ipsam, quæ honor uel dedecus dicitur, norint: idque optimo iure. Quæ enim humanam naturam non attingunt, ea isti ne spectare quidem ad hominem censent. Itaque ut proculdubio perridiculum sit, si quod iudicium aut decretum fiat, quod certum hominem ægrotare, aut inhonestum esse iubeat: eodem modo de ignominia res habet, atque eandem rationem ego exilij esse uideo. Est enim exilium, peregrina-

Exilij, ignominiam & similia, non esse malorum numero habenda.

Exilij definitio.

b 5

Voluntas na-
tura rei nõ
mutat.

Voluntas ne
cessitati ac-
commodanda.
Necessitas.

natio quedam cum ignominia coniuncta: unde fit, ut quando ipsa ignominia per se malum non est, ne exilio qui dem mali quippiam cõciliare possit: siquidem alioquin magnus eorum est numerus, qui plurimum temporis alij inuiti, alij sponte sua peregrinantur; nec desunt qui hinc inde obambulando totum uitæ spaciũ insumãt, tanquam subinde omnibus locis expulsi, nec tamen id si-
bi damno cedere existimant. Neq; uerò interest quicquam, sponte ne aut inuitus quippiam facias: nec enim is qui nolens corporis exercitationi sese dedit, minus roboris eo acquirat, qui ultrò hoc facit; nec qui inuitus nauicularium agit, minorem hinc fructum capit, quam qui uolens. Quanquam non intelligo, quomodo fieri possit, ut uir prudens quicquam inuitus faciat. Itaque si in eo discrimen positum est, bene ne uel male nobis sit, ut ea que uolumus, libenter, que nolumus, inuiti faciamus, in promptu huius rei est me de la. Nam si omnia que aliter fieri nequeunt, uolentes subeamus, neque ulli necessaria rei succumbamus, iam illa etiam que inuitis nobis obuenire putantur, sub his comprehensa erunt. Itaque ut tu illud rectè admodum se habet, debere nos non ea petere ut fiant, que uolentibus nobis euentrent; sed ea uelle, que ex necessitate quadam eueniũt. Neque enim uitam nostro ipsorũ arbitrio ducimus, neque in nostra potestate ea sita est, sed ut uisum fuerit fortuna, ita uiuendum est: et quale situm nostro uitæ curriculo destinatum, talem nostram quoq; uitam esse necessum est. Atq; hæc ita sunt, siue nos uelimus, siue nolimus. Quod si te nõ ignominia hæc, neque ipsum exiliũ affligit, sed quòd non tantum nulla tua in patriam iniuria, uerum etiam summis tuis in eam beneficiis extantibus, ignominia affectus, et cictus ea es, hoc tibi reputandum est: quãdo

quid

quidẽ ita omnino in satis tibi fuit, ut hæc patereris, hoc tibi pulcherrimum et optimũ accidisse, quod nullo tuo merito in hanc deuenires calamitatem. Etenim tu pro tuo officio omnia et consuluisti ciuibus tuis, et egisti; neque ea priuatus, sed Consul; nec ipse per te negocium aliquod curiose suscipiens, sed senatusconsultũ secutus, non se ditionis causa, sed ut quàm optime reipublice cõsuleres; contra certis quidã homines potentia sua et laudendi studio adducti omnia hæc in te machinati sunt. Quo fit, ut illos quidẽ sue iniusticie causa dolere et lugere conueniat; tibi autẽ et pulchrum et necessarium est ea fortiter perferre, que fortuna tibi tua imposuit. Neq; uerò malle Catilinæ et Lentulo conscelerate cõiurationis socius, atque omnia contra reipublice incolumitatẽ molitus, nihil quod ea tibi iussisset secutus, domi manere iniusticie obnoxius, quàm cum officio tuo satisfacisses, solum uertere. Iam si existimationis etiam rationem habes, longè præstat te nullo flagitio admissõ patria excidisse, quàm perpetrato malo aliquo facinore in ea remãssisse. Nã ut cetera omittam, de decus profectõ nõ in eũ qui iniquè in exiliũ mittitur, sed in hos qui contra ius eũ eiciunt, redundat. Quanquã ego te accepi nõ inuitum, aut iudicio damnatum, sed ultro abiisse, quòd apud eos uiuendũ diutius tibi nequaquã duceres, quos neque meliores reddere posses, neque cum ipsis perire uelles. Itaq; non patriam, sed eius insidiatores reliquisti, qui profectõ extorres et ignominia notati sunt, quòd omnia bona ex animis suis profligauerint. Tu uerò honoratus, felixq; es, neq; eũ dedecore seruire opus habes, et rebus necessariis ad uitam affluẽs, siue in Macedonia, siue alibi terrarũ uiuere statueris. Neq; enim loca ipsa felicitatẽ beatitatẽ ue ullam afferunt homi-
ni, sed

Omne solit

forti patria
est.

ni, sed unusquisque nostrum ipse sibi & patriam, & vitam beatam omni tempore ubicunque locorum efficit. Hæc intelligens Camillus, haud grauatim Ardeæ habitauit. Hæc Scipio reputans, absque molestia Linterni uitam exegit. Quid enim Aristidem referam, quid Themistocle, quorum gloria exilio aucta est? Quid Annium, quid Solonem, qui consulto decennium a patria absuit? Et tu igitur ne quid horum quæ neque ad corpus, neque ad animum pertinet, graue iudica, neque indignè tuos casus fer: quandoquidem nulla nobis optio uiuendi nostro arbitrio proposita est (ut dixi) sed necesse omnino habemus omnia tolerare, quæ de nobis Fortuna statuerit. Quod si hoc sponte nostra fecerimus, dolore uacabimus: sin noluerimus, neque ea quæ fatum nobis destinauit, effugiemus: & inanes prætere a in dolores, summum illud malum incidemus. Cuius euidentis indicium est, quod alij mortales etiam res aduersissimas leuiter ferunt, sequæ nullo malo conflictari censent: alij leuissimis oppressos se arbitantes, nullum a se malum quod in hominem cadere possit, abesse putant: itemque alij prosperos euentus male, alij duros rectè accipiunt, efficiuntque, ut res istæ tales alijs esse iudicentur, quales illi ferendo eas esse ostenderunt. Hæc cum animo tuo cogitans, neque præsentem statum iniquo fer animo: neque si eos qui te profligauère, fortuna secunda uti audies, id tibi molestiam afferat. Ea est enim humanarum felicitatum alioquin conditio, ut momentaneæ sint, inque diem durent: ac quanto quis maiora ab his incrementa accipit, tanto facilius auræ instar cõcidit, idque præcipuè in seditionibus. Quippe homines qui in perturbatis, fluctuantibusque rebus uersantur, parum aut nihil potius ab his differunt, qui tempestate iactantur. eodem enim modo sus deque, & in omnes partes abripiuntur: ac

Felicitas
momentanea.

In seditionibus uiuere,
& tempesta

si

si quid eos uel minimum sefellerit, prorsus submerguntur. Ac ne tibi uel Drusi, uel Scipionis, uel Gracchorum, aliorum uel exempla commemorem, memoria tenes quomodo Camillus quondam exul, deinceps post seruatum a se Capitolium uita functus sit: meministi quantum Aristides ab exilio suo Themistocli præstiterit. Igitur tu quoque sperare quidem in primis debes, futurum ut in patriam reuocaris: (neque enim ob aliquod tuum facinus iniustus es pulsus es: atque audio ab his ipsis, quorum opera eiectus es, te requisitum iri, desideratum autem ab omnibus) sin præsens tibi status habendus est, ne ob hunc quidem quicquam te affligere debes. Verum, si meo consilio obtemperaueris, aliquod tibi prædium maritimum deliges, ab hominum frequentia remotum: ubi agriculturæ uacabis, & te ad scribendum exemplo Xenophontis Thucydidi que conferes. Ea enim pars philosophiæ diutissime permanet, ac omni homini, omni administrationi reipublicæ conuenit, ad quam ocium magis idoneum exilium confert. Itaque si immortalitatem consequi cupis, quemadmodum isti consecuti sunt, imitare eos. Etenim nulla re necessaria cares, neque ullius honoris indiges. ac si quid etiam in illis boni est, Consulatum gessisti: atqui iterum, tertium, uel quartum in magistratu fuisse, nihil aliud secum fert, quàm inanes literas, quæ neque uiuo, neque mortuo quicquam conducunt, ut nõ Coruinus potius, aut Marius septem Consulatibus nobilis, quàm Cicero esse uelle debeat. Ceterum te magistratum expetere non arbitror, qui oblatum tibi repudiaris, contempto quod ex eo habetur emolumento, spretaque breui illa potentia, quæ omnibus calumniari uolentibus exposita est. Quæ ego non eò recensui, quasi uerò ad beatitatem necessariò requirerentur, sed ut uideres, si omnino ita opus fuisset, tamen te

te iactari, ac
fina.

in re

in republica etiam satis diu uersatum: ut ex his quæ dixi, animaduerso institutorum uitæ discrimine, alterum deligeres, alterum abiiceres: hoc persequereris, illud fugeres. Exigua enim est uitæ nostræ portio: itaque opus tibi est, ut quanto tranquillitatem perturbatione, quietem tumultu, libertatem seruitute, securitatem periculis potiore cognoueris, tanto magis id uitæ genus amplecti, ad quod te adhortor. Sic enim cum tu beatus, tui tuique uiuentis et mortui nomen magnum erit. Quod si in redditum, et splendorem in republica incumbas, nolo equidem grauius quidquam dicere: sed tamen in rem ipsam intuens, tuamque in dicendo libertatem consideras, præterea multitudinem potentiamque tuorum aduersariorum cernens, uereor ne denuo in periculum adducaris: actum quidem, si exulandum tibi fuerit, poenitentia corripere: si extrema patieris, ne poenitentia quidem locus erit. Enim uero quis non rem horrendam atque turpem esse iudicet, caput hominis amputari, inque foro poni, atque que ita ei et uiros et mulieres insultare: ac ne tu me uana tibi prædicentem oderis, sed ea quæ celestibus auguriis comperta prædico, caue. Neque uero te id decipiat, quod nonnullis ex potentibus tibi amicos habes. Nihil enim tibi horum quæ nunc uidetur amicitia, aduersum inimicos auxilij afferet, quod iam nunc expertus es. Quia cumque enim potentiam affectant, cætera omnia cupiditate sue postponunt, ita ut amicissimos etiam genere que proximos, inimicissimorum loco habeant. His auditis Cicerone, non nihil dolore leuatus est: non autem diu exulauit, sed ab ipso Pompeio, cuius opera præcipue pulsus erat, reductus est. In causa fuisse Clodij facinoræ, qui Tigranem iuniorum, qui etiam nunc in uinculis apud L. Flauium detinebatur, corruptus pecunia eripuerat et dimiserat,

Prædicit Cice, exitium.

indignatosque eius facti causa Pompeium Gabianumque contumeliosus confectatus erat, eorumque affectas uerberibus et uulneribus multauerat, Consulibus fasces confregerat, facultatesque eius sacras esse iusserat. Ob hæc iratus Pompeius, eoque potissimum, quod cum ipse Tribunus plebis potestatem suam reddidisset, eam contra ipsum Clodius usurparet, Ciceronem reuocandum sibi statuit, confestimque eius reditum agitare per Ninnium cepit. Is obseruato tempore quo Clodius non aderat, in Senatu de Cicerone retulit: intercedente autem alio Tribuno plebis, suam rogationem, ut de qua cum populo acturus esset, publice proposuit, atque in omnibus prorsum se rebus Clodio opposuit, unde et contentiones et conflictus utrinque aliquot exorti sunt. Antequam hæc fieret, Clodius suorum consiliorum tanto facilius exequendum causa, Catonem e medio remouere cupiens, atque ut Ptolemaum Cypri regem ulcisceretur, a quo cum a piratis esset captus, redemptus non erat, in insulam Cypri publicam Populi Romani esse iussit, et ad eam constituendam Catonem perinuitum quidem eum amandauit. Hæc ita ad urbem gesta. Interim Cæsar cum nullum in Gallia bellum, omnia quietissima inuenisset, tamen ne in pace degendum esset, ut primum forte fortuna sese bellum obtulit, aliud ex eo tractum est, ita ut quod maxime in uotis habuerat, omnia et bello conficeret, et uictoriam obtineret. Nam Heluctij cum magnopere excreuissent, ac pro multitudine hominum parum sufficientem terram possiderent, partem quidem aliquam suorum alio in coloniam quandam dimittere consultum non putabant, ne a sese inuicem diuisi, insidiis eorum quos aliquando læserant, opportuniore fierent. Igitur postquam omnes domo sua exire statuerunt, ac in meliorem aliquam atque ampliorum regionem

Cæsaribus bellum contra Heluctios.

Heluctij solam uertunt.

nem transire, omnes suos uicos oppidâque incendunt, ne quis spem de reditu in patriam habere in posterum posset; ipsi duce Orgetorige, ascitis nonnullis aliis etiâ populis, quos eadem causâ ad mutandum solum compulerât, Rhodanum transire, regionemque aliquam ad Alpes sitam occupare instituunt. Cæsar ponte rescisso, alia etiam ad transitum eos prohibendos facerent, parabat: ad eum Heluetij legatos mittunt, rogantes ut sibi eius uoluntate liceret transire: promittentesque, se sine ullo maleficio per agrum Romanorum iter facturos. Quanquam minime ipsis fidem haberet Cæsar, neque concessurus erat, ut aliquò progredierentur: tamen quòd nondum satis paratus erat, deliberaturum se cum suis legatis de eorum postulatis respondit, diemque ipsis constituit qua restitutum acciperent: nonnullam quoque eis spem obtinendi transitus ostendit. Interim opportunissima quæque loca fossis ductis, murisque communiit, ut iter ipsis obstrueret. Barbari cum ad tempus expectassent, postquam nihil horum de quibus conuenerat, præstari sibi audiunt, iter ingressi, primum per Allobroges, eò quò instituerant, contendunt. post cum ad munitiones peruenire, in Sequanos conuersi sunt, per eos & Heduos, transitum ipsis, quòd se ab omni maleficio temperaturos pollicerentur, haud inuicem concedentes, iter facientes. Verum cum pactis non staret, sed eorum regionem popularentur, Sequani & Hedui legatos ad Cæsarem mittunt rogatum auxilium: petuntque ne in conspectu eius sibi perendum sit. & quanquam eorum oratio cum re ipsa parum conueniret, tamen id quod petebant, impetrauerunt. Cæsar enim ueritus, ne ad Tolosam Heluetij proficiscerentur, statuit potius iunctis sibi Heduis Sequanisque eis resistere, quàm si cum Heluetiis hi conspirassent (quod haud dubie futurum erat) bel-

lum ad

lum aduersum omnes simul suscipere. Itaque Heluetios transeûtes Ararim flumen adortus, nouissimos in ipso fluminis transitu concidit: qui uerò progressi iam erant, eos repentina ac celerrima insecutione, cladeque suorum ita terruit, ut cum Cæsare agere de regione aliqua, quam ipsis assignaret, cuperent. Id tamen frustra fuit. cū enim obsides ab ipsis peterentur, indignati, non tam fidem sibi non haberi, quàm quòd obsides dare se indignum existimarent, passionum nullam posthac rationem habuerunt: sed progressi ulterius, equitatum Cæsaris, qui à peditibus procul procurrerat, ac iam præter postremi agminis custodes prouectus erat, suo equitatu exceperunt, uiceruntque. Eo prælio sublato Heluetij, Cæsaremque fugere, quia inferior discessisset, præsertim quòd ob penuriam commeatuum ad urbem quandam extra iter propositum sitâ se conuerterat: putantes, non iam ipsi procedere, sed eum insequi cœperunt. Cæsar eo animaduerso, hostium impetum & multitudinem ueritus, peditatum in locum quendam editum subducit, equites autem primo loco exponit, qui cum hoste manus cōfererent, donec ipse castra loco idoneo collocasset. Heluetij cum iterum equitatum Romanum reiecissent, iamque ad ipsum locum quem editiorem occupatum à Cæsare diximus, animose contenderent, Cæsar repente cum suis in eos decurrit: & agmine ordinato hostes nullo ordine obuiam euntes superiori ex loco aggressus, leui certamine repulit. Quos cum fugientes Romani persequerentur, eos alij nonnulli Heluetij, qui prælio partim ob multitudinem, partim ob festinationem reliquorum non interfuerunt, à tergo repente adorti sunt, perturbaruntque neque tamen magnam rem ullam consecuti sunt: quia Cæsar equitibus insecutione fugientium mandata, cum armatis hostem aggressus fudit:

Heluetij
funduntur.Equites Cæsaris
uincuntur.Heluetij
uincuntur.

Et utranque eorum partem usque ad carros uictor fugientem insecutus, ibi denuò fortiter sese defendentes superauit. Hac clade accepta, barbari in duas se partes distinxerunt: quarum altera, conditionibus à Cesare acceptis, in domum suam, unde profecti erant, regressi sunt, ibique urbes suas restitutas incoluerunt: reliqui arma tradere abnuentes, ad Rhenum, quo loco antiquitus habitassent, reuerti se posse rati, iter susceperunt: eos Romanorum socij, per quos iter faciebant, et paucos, et iam ante superatos, nullo negotio pessunderunt. Eo modo Cesar primum bellum patravit. Hoc uerò principio facto, nequam quicquam uiderent, atque res ipsas spei eius respondere, ut et ipsi beneficium offerrent

Belli Caesaris contra Ariouistum occasione. Ariouistus Germanorum rex, socius Romanorum dicitur.

partemque regionis aliquam Germanis finitimis ademerant, eosque sibi stipendiarios acceptis obsidibus fecerant. Facile autem obtinuerunt à Cesare, ut auxilio ipsis ueniret. Germanis illis Ariouistus imperabat, cuius regnum Romani confirmauerant: ipsumque Cesar in Consulatu suo inter amicos sociosque Romanorum adscripserat, Cesar, quod Ariouistus bello clarus, potensque haberetur, parui pendebat: id tantum agebat, ut ab eo occasionem dissidij acciperet, neque prior eum inuadere uideretur. Itaque Ariouistum ad se uocat, habere se de quibus cum eo communicaret, indicans. Ariouistus non obtemperauit, et si quid sibi uellet Cesar dicere, ad se uenire iussit: non tantum quia Cesare ipse inferiorem se non diceret, sed etiam quia qui ab alio quid uelit, ad eum ueniat par est. Quo responso commotus Cesar, quod ad contumeliam nominis Romani spectare uidebatur, confestim ab eo sociorum obsi

rum obsides poposcit: edixitque præterea, ne in eorum regionem ingrederetur, neue ex patria sua auxilia accerseret: neque id spe terrendi, sed irritandi Ariouisti faciebat: existimabatque se ita magnam atque dignam bellum ansam accepturum. Neque eum hæc spes fecellit, nam iniquissimo animo imperata hæc Ariouistus tulit, atque perquam ferociter respondit. Igitur Cesar per legatos minime respondit, sed extemplo Vrsionem urbem Sequanorum, priusquam id quisquam sentiret, occupauit. Interim milites, cum nuntiatum esset Ariouistum magno conatu se ad bellum parare, multitudinè alia Germanorum ei auxilio uenietium partim iam Rhenum transiisse, partim ad ipsum fluuium in insidijs concessisse diceretur, à quibus repente inuaderentur, ingens tristitia occupauit. Ita enim eos magnitudo corporum, multitudinèque, tum audacia, minèque hostium ab ea profectæ terruerant, ut sibi non cum hominibus, sed immanibus ac sæuis belluis rem futuram putarent: itaque sermonem spargebant, bellum à se susceptum esse neque iustum, neque decretum, ob ambitionem tantum Cesaris ceptum: minitabanturque etiam, nisi is sententiam mutaturus esset, se eum deserturos. Ea re cognita Cesar, ut eius gratia uniuersos milites compellaret, consilium non putauit, neque enim censebat commodum esse, huiusmodi orationem ad multitudinem habere, quæ ad hostes deinde enunciaretur, uerebaturque, ne dictio non audientes milites, tumultuarentur, atque malam aliquam rem perpetrarent. Igitur legatos suos, reliquosque minores magistratus conuocauit, atque in hæc uerba eos allocutus est: Idem ego uos, amici, de proprijs atque publicis rebus consilium sequi debere, minime existimo. Neque enim idem est, quod quiuis pro se sequitur, cum eo quod communiter omnibus propositum est. Nam

Trepidatio inter milites Cesaris de Germanis.

Cesaris ad legatos & ceteros suos orationes.

Privatorum
alia confi-
lia, quam re-
rum publi-
carum.

Privata fa-
lia publica
incolumita-
te contine-
tur.

nos quidem ea querere, quae quam maximè comoda, tutissima unicuique nostrum sint conuenit: populo autem ea & suscipere, & agere, quae ei sint optima. Ac quamuis tranquillus status ne priuatim quoque sine industria conseruari potest: tamen cui minimum sit negociorum, is maximè tutus habetur. Ciuitas autem praesertim si quem obtinet dominatum, hac ratione absque mora pessum ierit. Quod non ab homine ita institutum, sed ab ipsa natura lege sancitum, ita semper se habuit, habetque adhuc, & habebit etiam quandiu genus humanum durauerit. Haec cum ita sint, minimè conuenit aliquem uestrum in praesentia maiorem suae uoluptatis atque incolumitatis prouidentiam facere, quam quid uniuersis Romanis & decorum sit, & expediat. Existimare enim debetis praeter cetera, quae par est à uobis expendi, hoc in primis, nos tot tantosque uiros senatoriae equestrisque dignitatis, qui magnam militum copiam sub nobis habemus, magnamque pecuniae uim, non ea de causa huc uenisse, ut ocio indulgeremus, aut neglectum uiueremus: sed ut subditorum res rectè constitueremus, facultates confederatorum tutas praestaremus, uim ijs facere conantes propulsaremus, res nostras aueremus. Etenim nisi haec causa nobis fuerit, quid fuit cur initio expeditionem faceremus, ac non potius domi apud nostras res maneremus: ac praestiterat equidem nunquam omnino suscipere bellum, quam susceptum prodere. Quod si adsumus, alij ea necessitate huc compulsi, quae patriae imperata exequi tenemur, maior uero pars ultrò honorum emolumentique causa, quae militum queruntur, quamnam ratione uel honestum uel pium uideatur, spes nos & eorum qui nos huc miserunt, & nostras ipsorum uanas reddere? Ac priuatim quidem nemo omnium ita potest latis rebus uti, ut non idem cum

republica

republica corruente pereat: at respublica si prospero successu utatur, etiam priuatorum omnes calamitates potest subleuare. Haec non aduersus uos, amici comilitonesque, à me dicuntur, qui adestis, quosque ego nec ob ignorantiam doctrina, neque ob negligentiam admonitione opus habere noui: sed quia animaduerti esse nonnullos ex militibus, qui rumorem diuulgent, bellum nos inconuenienter suscepisse, quique alijs seditionis autores sint, uolui uos ex mea oratione & studij in patriam uestri confirmandi, & illos de officio suo docendi rationes accipere. Plus enim utilitatis capere possunt, priuatim ex uobis & sepius haec audientes, quam de me semel. Hoc igitur illis dicite, maiores nostros non domi residentes, non militiam detrectantes, non bella fugientes, non ignauiae studentes, tantam urbem nostram effecisse: sed cum & animos ad audenda omnia se digna paratos, & corpora prompta ad elaborandam in his, quae decreuissent, haberent: cum suas fortunas tanquam alienam possessionem semper periculis obijcerent, aliorum autem ditionem tanquam ad se pertinere haud cunctanter suam faceret: cum felicitatem in nulla alia re quam sibi honestis actionibus poneret, in ocio autem degere, infelicitatem putarent. Haec illi consilia secuti, cum ab initio tenuissima eorum res essent, urbemque omnium urbium infimam haberent, Latinos in suam potestatem redegerunt, Sabinos uicerunt, Tyrrhenos, Volscos, Opicos, Lucanos, Samnitas subegerunt, modo dico temporis spacio omnem regionem intra Alpes occidentem debellauerunt: omnes alienas nationes à quibus inuadebantur, repulerunt. Quorum imitatione posteriores res Romani, patresque nostri adducti, non contenti sua conditione, neque satis habentes ea quae à suis maioribus acquirant, sed ocium suam certam perniciem, labores autem haud

Romana
res quibus
artibus cre-
uerit.

dubiam salutē esse existimantes, ad hæc ueriti ne res ipsorum suis finibus contentæ detrimentū paterentur, ac senectute quasi conficerētur, de decoroq; sibi ducentes, si quibus tanta à suis præcessoribus relicta erant, ipsi nihil acquirisissent, longè plura maioræque prioribus adiecerūt. Quid enim opus est singulatim cōmemorare, Sardiniam, Siciliam, Mæcedoniam, Illyrium, Græciam, Asiam minorem, Bithyniam, Hispaniam, Africam. Sanè plurimum illis pecuniæ Carthaginenses dedissent, ne ad eas partes terræ nauigarent; plurimum Philippus ac Perseus, ne ab ijs bello peterētur; multum Antiochus, eiusq; filij & posterij, ne Europa fines exirent. Verùm neque illi ocium sine decore, diuitiæque ab omni periculo liberæ ante gloriam, magnitudinēq; imperij posuerunt; neque hi etiam qui apud nos etate sunt prouectiores, qui etiamnum in uis sunt; sed hi quoque cum haud ignorarent, iisdē artibus & quæri bona & retineri, multa ex his quæ iam antè parata erant, confirmarunt, multa autem alia parauerunt. Nam hæc quoque quid attinet singula recēfere, Cretam, Pontum, Cyprum, Asiam, Albaniam, Iberiam, Syriam utramq; Armenias duas, Arabiā, Palestinam: quæ regiones ne nomine quidem prius satis notæ, nunc partim nostro imperio subiacent, partim alijs muneri à nobis concessæ sunt, ita ut ex ijs reditus, copiæ, honores, ac societates ad nos peruenerint. His igitur exemplis usi, nolite aut maiorum res gestas dedecorare, aut imperium quod nunc maximum est, destituere. Non enim nobis eadē quæ his qui nihil eorum quæ recensui possident, consilia capienda sunt. His enim ocio contentis esse, alijsq; sine suo periculo subditis esse satis est: nobis autem necesse est laborare, militare, ac subeundis etiam periculis præsentem felicitatem tueri, cui multi sunt intenti. Omne enim id quod

communem

communem sortē excellit, æmulationi inuidiæq; aliorum obnoxium est. hinc illud eorum, quorum conditio est inferior, contra se superiores bellum perpetuū existit. Proxime aut hoc nobis exoptandum erat, ut ne ab initio quidem tantum supra communem hominum conditionem excreuissemus; aut quandoquidem ad tantum fastigium dominiūque euecti sumus, atque ita fatum nostrum fert, ut uel in alios imperium summa ui retinendum, uel ipsis contra funditus pereundum sit. (Qui enim ad tantam potentiam peruenerunt, eos uitam priuatam sine periculo agere possibile non est) Agedum Fortune nos committamus; neque eam cum ultrò suæque sponte maioribus nostris adfuerit, nobiscūque permanserit, à nobis reiciamus. Quā ut retineamus, non arma nobis abijcienda sunt, non ordines deserendi, non tempus inane domi desidendo transigendum, non apud socios Romani nominis oberrandum est; sed arma semper in manibus habenda sunt: hæc enim solum ratione pax conseruatur, militaria opera prælijs exercenda: hoc enim unico efficiemus, ne semper bellandum nobis sit, socijs auxilio nostro indigentibus absque excusatione opitulādum: ita enim longè plures nobis adiungemus, hostibus ut subinde aliquid mouere non concedendū: hoc enim pacto fiet, ne quis nos in posterum sibi iniuria laceffendos putet. Enimvero si quis Deus nobis spondeat, etiam absque hac nostra opera essent, tamen fore, ut ne quis nobis insidias paret, utque omnibus nostris bonis tutò semper perfruamur, etsi ne sic quidem honestè diceremus, quietis nobis uiuendum esse: tamen aliquam rationem hi afferre possent, qui officium suum detrectant. Sin autem necessariò sit, ut qui aliquid possident, aliorum insidijs impetantur, profectò operans illos dare conuenit, ut conatus horum anteuertant. Ad

Parta cōferenda sententia

Cur belligērandū Romanis.

hec qui sua ociose tenent, in periculum de his ipsis ple-
runque ueniunt: at quibus tantum superest facultatis à
suis rebus, ut aliena quoque bello inuadant, facile hi sua
tuentur. Neque enim quisquam suis rebus metuens, ad
aliena animum adijcit, quod is timor, quem de proprijs
habet, ab omni eum prorsus alienorum cura auerit. Pro-
inde quorsum attinet hoc, quod nonnulli uestrum dicunt,
non opus nobis esse, ut subinde aliquid nobis acquiramus:
Effluxeruntne ex animo uestro ea quæ partim uidiſtis,
partim audiuiſtis, quæ admodum nulla natio earum que
in Italia fuerant, ante patriæ nostræ perniciem struere
cessarit, quàm in eorum ipsorum terras bellum maiores
nostri intulerunt: Nec Epirotæ ante finem iniurijs fecê-
re, quàm nostri in Graciã transierunt: nec Philippus
(qui iam animo agitabat Italicam expeditionem) ante-
quam eius regionem nostri inuaserunt, neque Perseus, ne-
que Antiochus, neque Mithridates, prius quàm idè passi
sunt. Ac, ne alia persequar, Carthaginenses profectò
antequam à nobis hostile in Africa quicquam experti es-
sent, in Italiam traiecerunt, regionem populati sunt, ur-
bes uastauerunt: parumque absuit quin ipsam Romã ca-
perent: ubi primum maiores nostri bellum in ipsos con-
uerterunt, omnino ex nostra terra illi aufugerunt. quod
idem de Gallis Celtisque dicere licet. Quandiu enim Ro-
mani intra Alpes se continuerunt. Galli multoties eas
transcenderunt, multisque Italiae partibus uastitatem in-
tulerunt: at postquam ausi sumus aliquando arma extra
nostros fines efferre, eosque bello aggredi, partem aliquam
regionis suæ ipsis ademinimus, unicumque tantum posthac
in Italia Gallicum bellum uidimus. Quæ cum sint, si quis di-
cat belligerãdum nobis non esse, is aliud nihil dicit, quàm
non debere nos diuites esse, alijs imperare, libertate frui,
denique

denique Romanos esse. Quare sicut talia dicentẽ nullo mo-
do ferretis, o socij, sed manibus potius discerperetis, ita
nunc quoque de his sentire debetis, quorum sententia nõ
ex uerbis, sed actionibus eorum colligere potestis. Enim-
uero neminem uestrum ego esse arbitror, qui secus quàm
dixi sentiendum putet. Quod si quis est, qui propterea
minori alacritate bellum hoc gerendum existimet, quod
de eo neque in senatu deliberatum, neque à populo decre-
tum quicquam est, is consideret quotquot bella à nobis
gesta sunt, partim ita obtigisse, ut ad ea præparari pos-
semus, utque indicerentur, partim ex tempore incidisse.
Itaque si domi nobis in ocio uersantibus aliquod mouetur
bellum, ita ut querelæ initio per legationes fiant, utique tunc
neesse est de eo et deliberari, et scisci, deinde Consules
imperatoresque ad id destinari, exercitusue emitti: sed
quæ iam egressis nobis, eductisque copijs bella exoriuntur,
ea iam nõ in disceptationem adducenda, sed tanquam ipsa
necessitas ea approbauerit, iusseritque, antequam ingraue-
ſcant præoccupanda sunt. Aut quæ tandem populo Ro-
mano causa fuit cur uos amandaret, me statim à Cõsula-
tu meo cum quinquennali imperio, quod nunc primum
post hominum memoriã factum est, quatuor etiam legio-
nibus instructum emitteret, si non bellandum nobis esse
omnino censuit: Neque enim puto esse quenquam, qui
dicat id eo consilio factum, ut frustra aleremur, ut per so-
ciorum urbes, regionesque subditas uagaremur, molestio-
resque ijs quàm hostes ipsi essemus. Hoc igitur facto nobis
et præsens bellum, et quæcũque alia comissa iniunctaque
sunt. Quæ in re prudenter admodum S. P. Q. R. nobis
eam deliberationem liberam fecit, contra quos esset mi-
litandum, nullo certo bello decreto. Longius enim absunt,
quàm ut aut accuratè res sociorum inspicere, aut eadem

Refutat ob-
iectionem,
quod bellum
non decre-
tum gerat.

Ariouisti in
iuriæ.

Præstat sibi
iniciō cauere,
quā in-
iuriā vl-
cisci acce-
ptam.

Suspicioni
cauere.

qua nos facilitate certos, paratosq; hostes aggredi possent. Nos autē qui & iudices, & ministri huius facti bellis sumus, ad hæc arma in hostes manifestō in re ipsa depræhētos inferētes, bellū hoc neque sine deliberatione, neque iniuste, neq; inopinatō susceptum administrabimus. Ac si quis uestrum est, qui secum querat, quōdnā tantum Ariouisti delictum potuerit intercedere, ut ex socio & amico hostis nobis factus sit, is cogitet, non facta modo eorum, qui iniuriam nobis inferre conantur, sed consilia quoque nobis defendenda, & præueniendum, antequam cum nostro damno crescant, neque acceptum de nouum maleficium ulciscendum esse. Atqui Ariouistum quāmaximē hostiliter in nos esse affectū, non aliunde rectius quā ex factis eius demonstrari potest. Cum enim amicē ad eum misissem, petens ut ad nos ueniret, deq; rebus presentibus coram deliberaret, neque uenit, neque uerturum se promisit. An uerō iniquē, iniuste, aut superbe à me factum est, quōd eum tanquam amicum sociūque ad me uocaui? An uerō cum uenire is recusauit, contumeliæ pe-
tulantiq; sibi quicquam reliquum fecit? An dubium est, ipsum uel quōd suspicaretur se aliquid à nobis mali accepturum, uel quōd nos contemptui haberet, id fecisse? Proinde si quam sinistram de nobis opinionem habuit, euidentissimē indicat, se nobis infidari. Nemo enim nobis suspectus est, quem non leserimus; neque suspicari est animi recti sincerique: sed qui se ad inferendam alicui iniuriam præparauerunt, statim eorū conscientia facit, ut se haberi ab illis in suspitione putent: sin uerō nihil eiusmodi in animo suo habēs, tamen nos contempnit, superbisque dictis incescit, qualem eum fore putandum est, si rem aliquam aggressus fuerit. Qui enim in ea re, unde nihil lucri erat sperandum, tanto fastu usus est, profectō

profectō is liquidō demonstrauit, iam dudum se nihil iusti neque animo agitare, neque re præstare. At qui non contentus eo fuit: sed me, si quid uellem, ad se uenire iussit. Nolite putare, exiguum esse, quōd hoc addidit: magnam enim uim habet ad animum eius declarādum. Quod enim ipse ad nos uenire noluit, id si quis pro eo dicere uellet, ignauie, inuacuetudini, timoriue tribuere posset: quōd me accersit, id nullam excusationem admittit, sed arguit non alia id eum ratione fecisse, quā quōd ita sese contempserit, ut neque nobis unquam dicto audiens esse, & ipse contrā nobis imperare uelit. Hoc uerō ipsum, quantæ contumeliæ, quantæ ignominie plenum est? Proconsul Romanus aliquem ad se uocat, is non uenit: barbarus autem Romanum Proconsulem ad se uenire iubet. Neque uerō paruū id aut nullius momenti ducere debetis, quōd mihi Casari non obtemperauit, quōdque me Casarem uocauit. Neque enim ego ipsum ad me uenire iussi, sed Romanus, Proconsul, fasces, autoritas, exercitus: iterumque non ego ab illo euocatus sum, sed isthæc omnia. Mihi enim priuatim cum isto nullum intercedit negotiū, in commune omnes & locuti sumus, & egimus, & responsum tulimus, & iniuriam. Quinimō quo magis se inter amicos sociosque nostros adscriptum dicit, tanto magis odio se dignum demonstrat. quid ita? quia quod nemo unquam eorum fecit, qui se summos nostros esse hostes professi sunt, id ille sub nominis amicitie societatisque perpetravit: quasi uerō sibi hæc eō parauerit, ut impune nos ledere possit. Verū neque eo tempore nos cum eo foedus icimus in hunc finem, ut ab eo contumelijs infidijq; peteremur: neque nunc foedus nos soluemus, nam nos quidem ad eum tanquam amicum adhuc, sociūque nostrum legatos misimus: ipse autem qualē sese nobis exhibuerit,

buerit, uideatis. Quamobrem sicut cum de nobis bene mereri uellet, iure ea nomina quae à nobis postulabat, obtinuit; ita nunc cum omnia his contraria agat, iustissimū est hostis loco ut habeatur. Neque mirum uobis debet esse, me qui aliquando in senatu & apud populum pro eo locutus sum, hanc nunc dicere: eandem enim tunc sententiam secutus sum, in qua nunc sum, neque quicquam mutō. Ea uerō quanam est? Ut honos fidelēque honore afficerem gratiamque eis referrem; malos autem, infidelēque ut ignominia uindictāque prosequerer. Iste autē mutatus est, qui neque bene, neque conuenienter nostris donis utitur. Optimo igitur iure bellum à nobis aduersus eum suscipi, dubium nemini uestrū esse iudico. Quod autem neque inexpugnabilis sit, neque bello insuperabilis, id cum exemplo aliorum eiusdem nationis hominum intelligere potestis, quos cum antehac saepius, tum nuper admodum facilius deuicimus, tum ex his quae de eo afferuntur, colligere licet. Cum enim alioquin copias domesticas ordinatas exercitūque nullas habeat, nunc id quoque accedit, quod nihil hostile expectans, omnino imparatus est. Ad haec neque uicini eum ulli, quantumuis polliceantur, adiuuare uolent. Quis enim propter eius societatem contra nos bellum suscipere cupiat, nullo à nobis accepto maleficio; aut qui non omnes potius nobis quam illi sese adiungentes, tyrannidem istius finitimam destruere, partemque à nobis aliquam eius regionis accipere uelit; atque ut reperiantur aliqui, qui se ei cōiungāt, haud equidem nobis superiores erunt. Ut enim cetera omittā, multitudinem nostri exercitus, etatem, experientiam, res gestas, quis nescit nos totum corpus armis tegere, illos maiore sui parte nudos esse: nos ratione & ordine uti, illos incompósitos ira ad omnia ruerē. Neque enim

Constantia
suam defen-
dit.

Nō esse in-
uictū Ar-
uictū ostē-
dit.

uel impetum eorum, uel magnitudinem corporum, clamoremque reformidare debetis. Nunquam enim uox hominem interfecit; corpora autem illorum, ad agendum minime nostris sunt habiliora, totidē enim manus quot nos etiam habent, ad patiendum longē opportuniōra ob molem & nuditatem erunt. Ceterum impetus immodicus temerariūque ab initio facile euanescit, parūque temporis uiget. Haec ego uobis adhortandi causa commemorō, quae iam antē cum eiusdem generis hostem uinceretis, experti estis, ne uos sermone meo in errorem deduci putetis, utque spem uictoriae firmissimam ex rebus antē actis accipiat. Sanē magna multitudo Gallorum qui hostium similes sint, nobiscum in praelio erunt, ut iam si quid horribile eae gentes habent, id nobis cum ipsis sit futurum commune proinde haec ita uobiscum reputate, aliosque ea docete: ac si qui uestrū à me dissentiant, ipse tamen nihilominus pugnabo, neque deseram eum ordinem, in quo me patria collocauit, contentus decima legione, quam scio per ignem etiam, si ita necessitas postulet, nudam ituram. Vos autem reliqui quam celerim uos hinc auferte, neque me frustra hic molestate, inanes Reipublicae sumptus facientes, aliorumque labores uobis uendicantes, praedamque ab alijs partam inuadentes. Cum haec Caesar dixisset, quanquam nonnulli diuersum omnino sentirent, tamen non modo contradixit nemo, sed assensu sunt omnes, hique in primis, qui Caesari suspecti erant, quasi rumorū illorum, quos ipsis obiecerat, auctores essent. milites ut dicto audientes forent, haud difficulter effecit, quod alij reliquis praelati alacriores facti erant, alij alacritatem eorum contentione quadam aemulabantur. Decimam autem legionem (sic enim secundum ordinem delectū Romanae legiones nominabantur, hodieque

Decimae le-
gionis vir-
tus.

diēque eadem ratione cognomenta sua sortiuntur) Caesar cohortem prætoriam sibi delegit, quod illorum beneuolentiam peculiarem quandam semper senserat. Vbi satis alacritatis suis addidit, non ratus sibi in eo loco diutius manendum, ne diem ducendo suorum animi languescerent, conatimuo motis castris in Ariouistum profectus est: eumque ita repentino aduentu terruit, ut deuo in colloquium de pace uenire cogeret. Cum Caesar omnia imperare, Ariouistus nihil obtemperare uellet, pax composita non est, sed bellum commissum, suspensique erant animi non ipsorum tantum, sed sociorum quoque, hostiumque utriusque partis: prælio enim eos quam primum certaturos, ei que qui semel uicisset, reliqua quoque seruitura putabant. Barbari multitudine, magnitudinēque corporum præcellebant: Romani uero usu militie, armaturaque: Germanorum quoque furori, inconsideratoque et temerario impetui magnitudo animi Caesaris ex equo respondebat: ita utraque partes equali pondere librata, spem alacritatemque æquatis quasi lancibus appendebant. Cum castra iam castris operosuisissent, barbaris sue mulieres uaticinia exercetes interdixerunt, ne prælium ante nouam Lunam committerent. Mouit hoc Ariouistum, qui in huiusmodi rebus plurimum illis tribuebat. itaque etsi Romani eum ad pugnam prouocarent, non tamen statim totis uiribus congressus est: sed emisso solum equitatu, peditibusque qui illis additi erant, Romanos magnopere afflixit: hisque contemptis, locum quandam munitum supra eorum uallum occupare aggressus, eo que potitus est. Cum contra Romani alium similem locum occupassent, Caesarque suos in acie constitutos usque ad meridiem extra castra habuisset, tamen Ariouistus ad dimicationem non uenit: sed Romanos sub uesperum decedentes repente adortus, propemodum uallum eorum cepit

cepit. Eo rerum successu Ariouistus elatus, parum deinceps mulieribus animu aduertit, sed postridie, cum Romani in aciem, quod singulis diebus faciebant, exissent, suos quoque ipse eduxit. Quos cum ex tabernaculis suis progredi Romani uiderunt, non amplius se continuerunt, sed in eos priusquam ordines instruerent, incursum cum clamore fecerunt: iaculationemque eorum, qua maxime barbari fidebant, anteuerterunt: itaque congressi sunt, ut neque cotis, neque gladijs uti possent. Igitur barbari iactare sua corpora, trudereque, hisque magis quam armis, uti, obuiquoque euertendo, deijcicndoque pugnam facere. Multi pugionum quoque usu interclusi, eorum loco manibus atque ore pugnare, aduersariosque quos mole corporum longè excedebant, arreptos calcitrantesque dentibus impetere. Nullum tamen magnum damnum hoc pugnandi genere Romanis intulerunt: uerum hi comminus congressi: armatura atque arte uim barbarorum adæquabant, eosque postquam diu admodum eo modo certatum esset, uicerunt. Pugiones Romanorum, qui Gallicis minores erant, habebantque mucrones ex chalybe factos, summo ipsis usui fuerunt. ad hæc constantia et tolerantia laboris barbaris priores erant, qui acriores in primo incursum, quam perseuerantiores sunt. Germani inferiores facti, non tamen fugæ sese mandarunt, non quidem eo quod id nolent, sed quia consilij inopia ac lassitudo impediēbat. Igitur trecenti quique agmine facto, aliquando plures, aliquando minores: scutis undiquaque sese sepientes, erectisque stantes, neque inuadi, quod erant conferti, neque disturbari ob multitudinem poterant: itaque neque agebant quicquam, neque patiebantur. Romani ut eos neque ad pugnam prodire, neque terga obuicere uiderunt, sed stipatos uno loco turris instar consistere, cum primo congressu pilas

Pugna Cesaris & Germanorum, uictoriaque Romano-
rum.

psi, quorum usus nullus tunc esse poterat, abiicissent, neque gladijs etiam comminus pugnare, capitâque hostium (quibus cum nudis pugnarent, ea parte potissimum uulneribus expositi erant) impetere possent, proiectis scutis, partim cum cursu in barbaros irruerunt, partim eos ex propinquo aggressi sunt, magnamque eadem eorum ediderunt. Itaque eorum multi ceciderunt, quod omnes neci erant expositi: complures antequam caderent, mortui sunt: qui propter densitatem agminis in orbem glomerati etiam confossi recto corpore extabant. Eo modo maior pars peditum ibi perijt, alij propter carros, ad quos compulsi erant, cum coniugibus liberisque obruncati sunt, Ariouistus autem confestim cum equitatu ea regione excessit, iterque ad Rhenum conuertit: insequentisque Romanos nauiculam nactus, effugit.

Ariouisti fu
ga.

Reliquos partim Romani flumen in
gressos interfecerunt, partim
ipse ad se receptos
abduxit.

DIO

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER TRICESIMUS NONUS, Guilielmo Xylandro Augustano interprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

- Quomodo Cæsar bellum contra Belgas gesserit.
De reditu Ciceronis.
Ut Ptolemæus Aegypto pulsus, Romam aduenerit.
Quemadmodum Cato res in Cypro constituerit.
Quomodo Pompeius & Crassus Consules sint facti.
De dedicatione theatri Pompeij.
Decimus Brutus Cæsaris legatus quomodo Veneros nauali prælio superauerit.
P. Crassus Cæsaris legatus quemadmodum contra Aquitanos pugnauerit.
Quomodo Cæsar dum Celtis quibusdam bellum facit, Rhenum transferit: ibidemque de Rheno.
De Cæsaris in Britanniam transitu, deque ea insula.
Ut Gabinius Ptolemæum in Aegyptum reducerit, utque Gabinius eius rei causa sit in iudicium pertractus.
Anni sunt quatuor, Consulésque in his hi numerantur,
497. P. Cornelius P. F. Lentulus Spinther.
Q. Cæcilius Q. F. Metellus Nepos.
498. C. Cornelius P. F. Lentulus Marcellinus.
L. Marcus L. F. Philippus.
499. Cn. Pompeius Cn. F. Magnus II.
M. Licinius P. F. Crassus II.
700. L. Domitius Cn. F. Aenobarbus.
Appius Claudius Ap. F. Pulcher.

Anno V. C.

D hunc modum igitur ista bella confecta sunt. Ad exitum uero eius hyemis in qua Cornelius Spinther, & Metellus Nepos consulatum iniuerunt, tertium ibi bellum exortum est. Variæ atque inter se permixtæ Belgarum gentes

k

Bellum Cæsaris contra Belgas.

propter Rhenum habitabant, ac se usque ad Oceanum Britannicum extendebant. Hæ prioribus temporibus partim foedere Romanis iuncta fuerant, partim nullam eorum rationem habuerant; tunc autem Cæsarem leto successu rerum ferri uidentes, metuentisque ne ad ipsos quoque proficisceretur, coniurationem fecerunt: unanimique consensu, solis exceptis Rhemis, omnes contra Romanos consilia inierunt, Adra summa belli præfecto. De hac re per Rhemos certior factus Cæsar, præsidia contra eos statuit: castrisque ad Axonam flumen collocatis, milites suos in unum locum cõduxit, exercitumque neque prius est ausus in dimicationem cum hostibus uenire, quanquam Rhemorum agros populabantur, quam ij contempto Cæsare, pontem occupare, commeatibusque quos per eum à socijs accipiebat, intercludere ipsum aggressi sunt. Cæsar à transfugis hoc ita futurum edoctus, leuam armaturam, equitesque noctu hostibus inmisit: qui ex improviso barbaros inuadentes, magnam eorum cædem fecerunt. itaque postridie omnes domum suam regredi coeperunt, præcipue quod in suam regionem Heduos irrupisse nunciabatur. Non sefellit eorum discessus Cæsarem, sed propter inscitiam locorum insequi eos ueritus est: tamen ipse assumpto equitatu omni, pedibusque imperato ut sequerentur, hostes affecutus est, congregique ausos (soli enim equites cum Cæsare esse putabantur) detinuit, donec peditus quoque aduenit. ibi tum omni exercitu circumiecto, plerosque hostium occidit, reliquis pacis conditiones dedit: deinceps multos populos, alios citra prælium, alios bello sibi adiunxit. Neruij autem, quia ad pugnam pares non erant, ultrò planis locis Cæsari cesserunt, ac se in montes syluis densissimis confitos receperunt. hinc in Cæsaris copias nihil tale expectantes decurrerunt;

Belgæ à Cæsare uicti.

Neruij à Cæsare uicti.

rerunt: pulsiq; ea parte fugatique, in qua Cæsar aderat, maiori altera sui exercitus parte superiores facti, ipsa extemplo Romanorum castra ceperunt. Cæsar, qui fugientibus instabat, eo animaduerso ab insecutione reuersus, ad castra se contulit: in ijs hostes prædæ intentos deprehendens, circumdedit atque interfecit. ab hoc facto in subigendis cæteris Neruijs nullam difficultatem sensit. Interim Aduatici, qui & genere & animis Cimbri erant, Neruijs uicinis suis opitulatum profecti, postquam de ijs iam actum esse senserunt, domum reuertentur: cunctisque oppidis desertis, sua omnia in unum castrillum, quod ipsis fortissimum erat, contulerunt: oppugnantemque id Cæsare per multos dies reiecerunt, donec ad machinationes se ille conuertit. Quandiu Romanos materiam cadere, machinasque construere uiderunt, ignari quis eorum usus foret, eos irriserunt: postquam opera perfecta sunt, atque undiquaque armati milites illis oppido admouebantur, noua atque inusitata specie commoti Aduatici, legatos ad Cæsarem de pace miserunt, militibus necessarias res suppeditauerunt, nonnihilque armorum de muro proiecerunt. Post, ubi opera ista uiris iterum nudata, Romanos propter uictoriam animo esse hilari uiderunt, pœnitundine ducti, audaciaque recepta, de nocte oppido egressi sunt, ut eos inopinatò obtruncarent: uerum cum in excubitores incidissent, (accuratè enim omnia Cæsar semper curabat) proposito frustrati sunt: ac ne reliquis ullus locus fuit, sed omnes sub hastam missi sunt. His ita gestis Cæsar cum alios plurimos populos partim ipse, partim per suos legatos subegisset, iamque hyemis instaret, in hiberna profectus est. Romani re cognita, mirati tot populos quorum ne nomina quidem satis cognita antè fuerat, eum do-

Aduaticos Cæsar subigit.

Supplicatio
ob res ge-
stas Caesaris
decreta. Ser-
gij Galbae
in Veragris
gesta.

De reditu
Ciceronis,
utque eum
Pompeius &
Milo conse-
serint.

muisse, supplicationem XV. dierum decreverunt, quod
ante id tempus acciderat nunquam. Eodem tempore Ser-
gius Galba Caesaris legatus per astatem, ac priusquam
exercitum in hyberna dimitteret, Veragros, qui ad la-
cum Lemannum, iuxta Allobroges usque ad Alpes in-
colunt, partim vi, partim conditionibus pacis datis rece-
perat, ita ut hyemare quoque ibi locorum constitueret.
Sed postquam milites alij cum eo manserunt, quippe
haud longè ab Italia se abesse rati, plerique verò in alia
loca discesserunt, incolae autem eius regionis eo intellecto
inopinatis ipsum insidijs aggressi sunt: tum ex despera-
tione in furorem versus, repente hybernaculis exiit,
incredibilique audacia hostibus qui eum obsederant con-
sternatis, per eos in locum sublimem euasit: atque in tu-
to constitutus, ultus id facinus hostes in seruitutem re-
degit: hyberna autem ipse eo loco ulterius non habuit,
sed ad Allobroges transtulit. Dum haec in Gallia gerun-
tur, Pompeius interea effecit, ut reditus Ciceroni decer-
neretur. Quem enim Clodij causa expulerat, eum contra
eundem reduxit: ita nimirum facilimo momento mutan-
tur animi hominum, usque uenit ut à quibus se uel adiu-
tum uel laesum iri quis existimet, eos longè alios expe-
riatur. Pompeium ea in re Praetores nonnulli, Tribuniq;
plebis, atque inter eos in primis T. Annius Milo adiu-
uabant, qui etiam ea de re ad populum retulerunt, ac
praeter hos Spinther etiam Consul, partim studio Pom-
peio gratificandi incitatus, partim odio Clodij impul-
sus propter quod eum quoque in iudicio de adulterio
damnauerat. Clodio contra, cum alij qui magistratus ge-
rebant, aderant, tum frater suus Appius Claudius Prae-
tor eo tempore, Consulque Nepos, qui ob peculiarem
inimicitiam Ciceroni insensus erat. Maiores quam ante
tumul-

tumultus inter has factiones coorti sunt, quòd disidijs ci-
uilibus ipsi Consules praerant, multaque cum alia pa-
rum decora perpetrata sunt, tum in ipsa suffragatione
Clodius cognito multitudinem pro Cicerone futuram,
acceptis gladiatoribus, quos frater suus parauerat ad lu-
dos funebres, quos Marco propinquo suo instituerat,
in concione insiluit: multisq; sauciatis, multis occisis, legis
latione impediuit. Ipse deinde his stipatoribus usus omni-
bus iam formidini erat, & dilatatèq; petebat: quod eà ade-
ptus, iudiciũ de ui subterfugiturũ se cogitaret. Detulerat
enim nomen eius Milo, non tamen accusauit: nondũ enim
constituti erant Quaestores, à quib. sortitionem iudicium
feri oportebat: Neposque Praetori edixerat, ne quod iu-
dicium antequam iudices sorte deligerentur, admitteret.
Oportebat autem prius Aediles quam Quaestores con-
stitui, eiusque rei causa potissimum hanc moram iniicie-
bat. Milo cum hoc ipsum impugnaret, multaeq; turba fie-
rent, tandem ipse quoque coacta manu gladiatorũ alio-
rumq; suae sententia hominũ, cũ Clodio aliquoties consti-
xit, saepeq; per totam eam urbẽ caedes grassabantur. Itaq;
Nepos sibi à collega, Pompeioque caterisque optimati-
bus metuens, sententiã mutauit. Hoc factio, referente Len-
tulo, senatus autor factus est, ut Cicero reduceretur: idq;
populus cum uideret utrumque Consulcm autorem esse,
ita iussit. Ac quanquam Clodius ijs reclamabat, tamen
Milone se ei opponente, ita ut uim facere nullam posset,
Pompeio quoque & alijs legi huic astipulantibus, ea fa-
ctio longè superior euasit. Reuersus igitur est Romam
Cicero, factioque sibi à Cos. potestate, senatui in curia, po-
puloque in concione gratias egit: Pompeioque inimici-
tia, quam propter exilium suum susceperat, condonata,
in gratiam redijt, statimque eius beneficium compensa-

Cicero in
patriam re-
dit.

Pompeius
rei frumen-
tariae prae-
fatus.

uit. Cum enim ingens urbem fames affligeret, plebsque uniuersa in theatrum primo (quo tunc temporis unico ad ludos utebantur) deinde in Capitolium aduersum senatum, qui tunc in concilio erat, impetum faceret, ac modo eadem ipsis, modo se eos cum templo combusturum minaretur: Cicero senatui persuasit, ut Pompeio annonae procurationem mandarent, eique imperium Proconsulare ad quinquennium in Italia omnibusque terris darent. Ita futurum erat, ut sicut antea contra praedones, ita nunc caritatis incumbentis causa iterum in omnes terras partesque sub ditione Romana essent, imperium obtineret. At Caesar et Crassus, etsi Ciceronem odio habebant, tamen quia eum rediturum constabat, curam eius aliquam sibi assumpserunt, ipseque Caesar absens beneuolentiam erga Ciceronem aliquam ostendit: nulla tamen ipsis à Cicerone relata est gratia. Quia enim hoc eos non ex animo facere sciebat, existimabatque per eos se praecipue exterminatum fuisse, aperte contra ipsos quippiam tentare non ausus (quod immodice in dicendo libertatis fructus nuper iam sensisset) librum quendam occultum conscripsit, cuius erat inscriptio, De suorum consiliorum rationibus: in eum multa acerba contra Caesarem Crassumque, aliosque nonnullos dicta congescit: metuensque ne se uiuo emanaret, obsequatum filio tradidit cum mandato, ne eum se superstitem aut legeret, aut ederet. Cicero igitur de nouo reuiguit, ac non modo ceteras suas facultates, sed solum etiam adium suarum recuperauit: quamquam id Libertati dedicatum à Clodioque consecratum, et religioni obligatum erat. Cicero autem lationem legis Curiatae, per quam Clodius à patricijs ad plebem ductus erat, improbens, eumque non eo tempore quod praescriptum legibus maiorum fuerat, adoptandum datum di-

Cic. in Caesare & Crassum liber.

tum dices, totum eius Tribunatum, in quo etiam de domo sua decretum fuerat, euerit: indicauitque quia contra quam leges ferrent, is ad plebem transisset, nihil quoque eorum quae egisset, ratum esse habendum: coque Pontifices permouit, ut aream sibi, quae nimirum non sacra, sed profana esset, restituerent. Hac ratione Cicero et suam perficiem adium suarum et pecunias instaurandis adhibuit, ceterisque suis facultatibus quae iniuriam aliquam acceperant reficiendis adeptus est. Alij postea temporis motus propter regem Ptolemaeum exorti sunt. Cum enim magnam pecuniam summam partim domesticam, partim nutu acceptam in Romanos impendisset, ut ab illis regnum sibi confirmaretur, utque amicus ac socius appellaretur, eamque pecuniam uel ab Aegyptijs exigeret, in odia eorum incurrit cum hanc ob rem, tum quod Cyprum à Romanis poscere iussus ab ipsis, aut amicitiae eorum renunciare, non parebat. Itaque cum neque persuadere eis ut quiescerent posset, neque ut eos adigere (conduccios enim milites nullos habebat) ex Aegypto aufugit, Romamque se contulit. ibi se à suis regno eiectionem questus est: petijtque ut à Spinthere Consule, cui prouincia Cilicia mandata erat, restitueretur. Interim Alexandrini cum eius profectioem in Italiam ignorarent, mortem appetijisse arbitrati, filiam eius Berenicen regno praefecerunt. postquam rem ipsam compererunt, centum uiros Romanos ablegauerunt, qui et contra eius accusationes ipsos defenderent, et uicissim ipsum de illatis iniurijs accusarent. Ptolemaeus, quippe adhuc Romae tum erat, eo cognito, emissis in omnes partes certis hominibus, legatis insidias posuit, ac plerosque in ipso itinere interfecit, ceteros partim in ipsa urbe occidit: partim in eodem terrore, aut pecunijs corruptos eum perduxit, ne cau-

Ptolemaeus
rex Aegypti
pulsus Ro-
mam accessit.

Ptolemaeus
largitiones
& caedes le-
gatorum Ale-
xandrinorum.

Fauonius.

Dio prin-
ceps lega-
tionis cor-
ruptus.Oraculum
Sibyllinum
de Ptole-
mæi causa.
C. Caro Tr.
pl. Ptole-
mæi redu-
ctione im-
pedit.

sam, cuius gratia missi erant, apud magistratus agerent, ullamque interemptorum mentionem facerent. Caterum ea res in tantum rumoribus. uulgo iactabatur, ut senatus uehementer indignaretur, præsertim mouente eos M. Fauonio, quod multi sociorum legati Romam missi, per uim uispoliati essent; magnisque eo tempore Romanorum numerus erat, qui iudicandi causa pecunias acceperant. igitur principem legationis Dionem ad se uocauerunt, ut ab eo de ueritate rei certi ores fierent: sed adhuc tantum pecunia poterat Ptolemeus, ut neque Dio in senatum uenerit, neque ulla de cæde interemptorum mentio, quando ipse Romæ fuit, fieret; quinimò ne Dione quidem posthac per dolum necato, ulla pœnas Ptolemeus dedit. nam Pompeius et regem domi suæ accipiebat, et magnopere ei studebat: ad hæc multi, quod se muneribus corrumpi passi essent, insequenti tempore in iudicium pertracti, pauci tamen conuicti sunt, quod cum essent complures eidem crimini obnoxij, unusquisque sibi metuens, alteri auxiliium ferebat. Ea tum mortales pecuniæ studio perpetrabant. Caterum initio statim sequentis anni statua Iouis in Albano monte coelitus tacta, restitutioni Ptolemæi ali quantum moræ iniicit. Cum enim Romani libros Sibyllinos adirent, ita scriptum in ijs inueniunt: Si rex Aegypti auxiliij alicuius indigens uenerit, amicitiam ei ne denegaueritis, nullis autem copijs eum adiuueritis: Sin secus feceritis, labores et pericula habebitis. Admirati igitur id carmen ita ad rem præsentem congruere, omnia quæ de eo decreta fuerant facta, antiquauerunt. C. Catonem tribunum plebis secuti. Atque id ipsum oraculum in populum euulgatum est Catonis opera (non enim licebat Sibyllinum ullum carmen populo enunciare, nisi id senatus decreuisset) nam ut primum oraculi sententia,

tia, quod fieri assolet, uulgo innotuit, ueritus Cato ne id supprimeretur, sacerdotes ad plebem produxit, ac priusquam senatus quicquam statueret, eos coegit oraculum exponere. Quanto enim minus id eis licere uidebatur, tanto magis id populus urgebat. igitur ea sententia fuit oraculi, redditi: mque Latine enunciatum est. Cum deinde sententiæ dicerentur, alijque à Spinthere sine exercitu iuberent Ptolemeum reduci, alij id à Pompeio duobus cum licitoribus fieri uellent (nam Ptolemeus oraculo intellecto id ita fieri petebat, eiusque literas A. Plautius Tripl. publice recitauit) ueriti senatores ne hæc ipsa res Pompeium adhuc maiorem efficeret, sub prætextu mandatæ annonæ ei obstiterunt. Atque hæc quidem L. Philippo, et Cn. Marcello Coss. acta sunt: cognitiisque ijs Ptolemeus de reditu desperauit, Ephesumque profectus, apud Deam commoratus est. Verum anno præcedente iniustata quædam res à nostro tamen opere non aliena, euenit. Lex quædam aperte prohibebat, ne duo quidam ex una gente idem sacerdotium haberent. Spinther autem Consul filium suum Cornelium Spintherem inter Pontifices referre cupiens, cum in eum ordinem iam ante Faustum Syllæ filium, qui ex gente itidem Cornelia erat, adscriptum uideret, suum filium in Manlij Torquati genus adoptandum dedit, eoque modo legis uerba obseruata, ipsa autem res dissoluta est. Clodius ut primum Philippo et Marcellino Cõsulibus adilitatem adeptus est (collata ei autem hæc ultra erat, ut iudicium effugere posset) Miloni diem dedit, quod gladiatorum manum coegisset: quæ enim ipse fecerat, et quorum causa accusabatur, de his contra Milonis nomen deferebat, non quod Milonem se uincere posse expectaret, qui defensores potentes, inque his præcipuos Pompeium et Ciceronem habebat, sed ut eo ob-

An. V. C. 698

Faustus Syl-
la Pontifex.
Clodius Ae-
dilis, Milonem de vi
postulat, Põ-
peium Iudi-
brio habet.

tentu & Miloni negotium exhiberet, & illos conuicijs agitaret. Præter cætera hoc quoque in illos parauit, socios suos instruxit, ut cum ipse in concionibus interrogaret quisnam huiusmodi (certum autem aliquod uitium nominabant) in factis dictisque suis esset, hi Pompeium omnes exclamarent: Clodius quæ uel corporis uel aliarum rerum causa Pompeio uitio uerti poterant, se penumero subito de singulis ijs percontatus est, non tanquam Pompeium notaret: tum alijs incipientibus Pompeium nominare, alijs (ut fieri solet) acclamantibus, subsannatio in Pompeium tanta exorta est, ut neque quietus eam perferre posset, neque ei simile ludibrium reponere uellet, sed uehementi ira ac confusione afficeretur. In uerbo quidem Milo accusabatur, re autem Pompeius contra responsionem coarguebatur. Clodius quod magis propositum suum exequi posset, non passus est etiam rogationem legis curiate fieri: itaque ne de causa quidem uerba cognosci in iudicio licebat, ac tantisper quidem Milonis causa ea conuicia & cædes fieri uidebantur. Interea temporis prodigia quædam euenierant. Nam sacellum quoddam Iunonis exiguum, quod in Albano super mensa dedicatum orientem solem spectabat, ad Septentrionem conuersum erat, faxque à meridie erumpens ad Aquilonem perrexerat, lupusque in urbem intrauerat, tremotus acciderat, aliquot ciues de caelo tacti, tumultusque sub terra in monte Latino exauditus erat. Hæc cum uates expiare instituerent, numen aliquod populo irasci dixerunt, quod in locis quibusdam sacris atque religiosis ædes extruerentur. Ibi Clodius in Ciceronem inuadendi ansam nactus, quod is in area Libertati consecrata edificaret, uerbis uehementer insectatus est: semelque eò se contulit, ut domum à fundamentis iterum dirue

Prodigia.

Clodius Ciceronis domum demoliri denuo conatus.

dirueret: sed id facere à Milone prohibitus est. Cicero haud secus quàm si eam rem Clodius perfecisset, in iram uersus, ac multa de eo questus, tandem assumptis Milone, Tribunisque plebis aliquot, in Capitolium ascendit, tabulasque in quibus legem de eius exilio Clodius posuerat, deiecit. hæc tamen tunc ei à Clodio cum C. fratre Prætoris superueniente ademptæ sunt. Post hæc tempore quo Clodius peregrè profectus erat, obseruato, iterum Cicero in Capitolium ascendit, tabulasque eas secum domum suam deportauit. Ab hoc facto nihil iam alteri aduersus alterum nec dictu nec factu factum uideri, sed se inuicem totis uiribus opprobrijs proscindere, ne ab extrema quidem turpitudine se continere. Cicero Tribunatum Clodij, quasi eam contra leges gessisset, actaque eius tanquam irrita exagitare: Clodius Ciceroni exiliu exprobrare, in id iustè eum missum, reditumque ei iniquè decretum dicere. In hac contentione cum Clodius esset longè inferior, M. Cato reuersus ad urbem eum restituit: quippe Ciceroni insensus, prætreæque ueritus ne quæ in Cypro egisset, (ea uero magni faciebat, rataque ea esse quàm maxime uolebat) rescinderentur, quod eò erat à Clodio Tribuno plebis missus, ei promptè admodum adfuit. Porro Ptolemæus, qui insulam Cyprum eo tempore habuerat, cum quid de se decretum esset, percepisset, & neque Romanis resistere posset, neque regno exutus uitam sibi ferendum duceret, hausto ueneno oppetierat: Cyprij Catonem haud grauatim acceperunt, proseruis se iam deinceps amicos sociosque Populi Romani futuros sperantes. Atque eius quidem rei causa nihil Cato quod se extolleret habebat. Cæterum quia & reliqua negocia optimè constituerat, ac multis mancipijs pecuniisque ex facultatibus regijs collectis nulli

Cicero colinas legum Clodianarum deiecit, et ex Capitolio aufert.

M. Cato Tribunatum Clodij defendit.

Cato quæ in Cypro egessit.

nulli in se repetundarum accusationi locum dederat, sed ab omni crimine liber cuncta Romanis tradiderat, laudē rei bene gestae non minorē, quā si uictor ē bello rediisset, adeptus fuit. Quod enim complures muneribus se corrumpti pateretur, id effecerat, ut pecunias despiceret, quā hostes superare, rarior uirtus haberetur. Igitur Cato eam de se tum opinionem praeiuit, ut honoribus qui uictoribus habentur, dignus existimaretur, Consulēque in senatu praeturae ei decernerent, quam ei leges nondum concedebant. Eam Cato respuit, neque gessit, hocque ipso suam sibi gloriam auxit. Clodius seruos ex Cypro aduectos, Clodios nominare intendit, quod ipse Catonem eamandasset: sed quia Cato obstabat, non obtinuit. igitur Cyprijs cognomen imponit. nam ne Porcios quidem eos appellari, quod nonnulli insituerant, Cato passus est. At Clodius Catoni, quod sibi se opposuisset, succensens, administrationem eius calumnijs impetijt, rationesque eum actorum suorum postulauit, non quod putaret se eum alicuius iniusti facti posse arguere, sed quia naufragio commentarij Catonis fere omnes perierant: id pro se non nihil facturum Clodius arbitrabatur. Adiuuit in hoc etiam Caesar Clodium, quanquam absens: et, ut quidam referunt, accusationes ei contra Catonem per literas misit. Crimini dabatur Catoni inter alia, quod cum de praetura sibi conferenda ipse Consulibus persuasisset ut referrent, consulto se eam omisisse simulasset, ne repulsam passus uideri posset. Ita hi inter se contendeabant. Pompeio autē in diuidendo frumento aliquid tantum temporis insumendum fuit. cum enim multi propter spem quam in eo ponebant, ad liberalitatem excitarentur, intendit eorum descriptionem facere Pompeius, ut cum decore et ordine aliquo annonam hi largirentur

M. Cato Praeturae oblatam respuit. Cyprijs feruit.

Clodius Catonem accusat.

Caesaris literis Clodium aduersum Catonem instruit.

rentur. Atque id quidem ipse negotium cum sua sapientia, tum copia frumenti adiutus, non ita difficulter executus est: in petendo autem Consulatu plus negotij habuit, incurritque in reprehensiones. Molestiam ei afferebant actiones Clodianae, ac praesertim quod ab alijs quoque se despicere uidebat, quos dignitate expectationeque ipse anteciret, contumeliosisque ab his impetebatur, quibus priuatus etiam se honoratiorem fore sperauerat. Atque horum quidem nonnunquam tamen nullam rationem habendam cogitabat: indignum enim ferre solebat in praesentiarum si quis sibi obrectaret: post digressus, secumque suas uirtutes, et uitia aduersariorum ratiocinatus, pro nihilo eorum conuicia ducebat: sed hoc molestē admodum ferebat, Caesarē iam augeri, populoque eius res gestas tantae admirationi esse, ut iam Senatores ad Gallos, tanquam iam prorsus in seruitutem redactos, emitterent: in tantamque spem de Caesare populum erigi, ut uim pecuniae magnam ei decernerent. itaque Pompeius Consulibus persuadere conabatur, ne Caesaris epistolas statim recitarent: sed omnino tantisper occultas haberēt, donec ipsa rerum gestarum fama eodē pertingeret, utque successorem Caesari etiam ante constitutum tempus mitterent. Tanta erat in eo homine ambitio, ut haec quoque, in quibus adipiscendis Caesarem ipse adiuuerat, inuideret, euersaque uellet: eumque sibi molestum haberet, quem magnopere ornatum a se, ad suas res constituendas adhibuerat. Quamobrem populum secum incusabat, quod se neglecto iam Caesari stude-

Que Pompeio causa alteri Consulatu petendi fuerint.

Populi fauor quam diuturnus.

reorum

rerum cupiditatem summa promptitudine se inclinare;
 inuidiaque adductam plebem omne id quod prius magna
 in existimatione fuisset, euertere, propterque spes suas id
 quod se recens ostentaret, euehere. Id agrè Pompeius fe-
 rens, cum neque per Consules quicquam obtinere posset,
 Casaremque maiorem iam factum intelligeret, quam ut
 sibi aduersus eum fides haberetur, non exiguam sibi rei
 curam habendam duxit. Ita uerò existimabat, duas esse
 res, quae amicitias confunderent, metum scilicet, & in-
 uidiā; idque ibi demum fieri, cum uel de gloria uel de
 potentia certamen initur. Nam quandiu ea utrinque
 aequalia sint, amicitiam quoque ualere: ubi alter alterum
 excellat, ibi & inferiorem inuidia permotum, odio supe-
 riorem prosequi; & potentiorē contemptu imbecillio-
 ris elatum, contumeliam ei inferre. Ita accidere, ut cum al-
 ter indignetur se inferiores ferre, alter praestantia sua
 sese extollat, ex pristina amicitia ad discordias ac bella
 deueniatur. Huiusmodi cogitationibus Pompeius contra
 Casarem cum sese armauisset, quod se solum ei deijciendo
 sufficere posse non censeret, Crassum sibi coniunctiorem
 magis adhuc reddidit, cuius auxilio nitretur. Cum inter
 se conspirassent, eas rationes iniuerunt se si priuati ma-
 nerent, nullius rei conficiendae spem habere: sin consula-
 tum cepissent, atque Casarem emulati ipsi quoque se-
 se rebus gerendis dedissent, posse & eum adaequare, &
 ipsi coniunctis uiribus unicum eum quam primum supe-
 rare. Eo modo omnia quae pra se tulissent

Pompeius
 Crassum so-
 cium Casa-
 ris deprimē-
 di adsciscit.

atque ex socijs quidā eos ad magistratū produceret, ne
 gauerunt se Consulatum posthac gerere uelle, quam pa-
 lam deposuissent, etsi nonnullis qui se antea in contentio-
 nibus adiunxerant, eum acquirere cuperent. Quoniam
 uerò

uerò consulatum extra id tempus, quod legibus praesi-
 nitum est, petebant, satisque constabat cum alios tum
 Consules (etenim nonnihil utriusque etiā Marcellinus habe-
 bat) obstituros, ne Consules ipsi declararentur: id esse ce-
 runt, ne eo anno comitia haberentur, summissio. In hoc in-
 ter alios C. Catone, ut interrege prodito, secundum leges
 & petere magistratum ipsi, & capere possent. Et (sicut
 enim hoc sub praetextu quidem Consulibus aliis alio sub
 obtento adornatis, re uera autem ab ipsis, igitur aperte in-
 fensi erant suis aduersarijs) uehemēter indignatus est Se-
 natus, adeo ut res ad pugnam quoque deueniret. & tunc
 quidem ita dirempti sunt. Cum eadem de nouo euenissent,
 decreuerunt ut uestes mutarentur, quod in calamitatibus
 fieri solet; quamuis Catone ex concilio, cum frustra uer-
 bis contendisset, proficiente, ne quid statui possit. Nam si
 quis eorum qui dissentiant, intus sit, nihil decerni licet.
 *Eos enim occurrentes ceteri tribuni pl. introitu prohibe-
 runt, eoque modo id decretum perlatum est: ac praeter-
 ea, ut solennes quoque ludos, qui tum exhibebantur, se-
 natores inspicrent. Cum hoc quoque Cato impugnet,
 frequentes exiluerunt, multisque uestibus redierunt, ut
 uel hoc modo eum deterrerent. Vbi ne sic quidem mode-
 ratiorē se exhibuit, in forum omnes prodierunt, popu-
 lumque qui ad hoc confluxerat, in summam inextremam
 adduxerunt, dicente Marcellino, praesentemque sta-
 tum deplorante: illacrymantibus autem reliquis, in-
 gementibusque, ita ut nemo quicquam contradice-
 ret. His actis in curiam reuersi sunt, cum statuissent
 iram suam in autores malorum conuerrere. Interim Clo-
 dius ad Pompeium se iterum coniecit, eiusque partes
 sibi sequendas sumpsit: sperans fore, ut si Pompeio in
 his quae tum machinabatur consequendis auxilio fuisset,
 eum

Locus men-
 dosus.

Clodius pō-
 peio sese ad-
 iugit, & pe-
 riclitatur.

eum omnino suum deinceps haberet. Igitur ad plebem progressus in conueniente sibi amictu, nihilque eo secutum decretum factū mutato, contra Marcellinum & alios concionē habuit. Cū magna ex eo senatus indignatio concoriretur, Clodius abrupto sermone plebē reliquit, contēdensque in curiam, parum absuit quin periret. Obuij enim facti senatores, ingressu eum arcuerunt: interimque ab equitibus circumdatus, discerptus utique fuisset, nisi plebem inclamasset. ibi multis cum igne accurrentibus, ipsos si quam uim in Clodium fecissent, cum curia combusturis, Clodius cum minimum ab interitu absuisset, seruatum est. Pompeius nihil his territus, in senatum aliquando irrupit: decretoque quod iam fieri debebat, se opposuit, idque decerni prohibuit. Deinde Marcellino interroganti, ipsum in publico, nūmmam re uera consulatum expeteret, sperantique ipsum haud facile confessurū, se magistratibus adipiscendis studere: Bonorū, inquit uirorū causa magistratu mihi nihil opus est, sed propter turbulentos eū uel maximē peto. itaque cum Pompeius apertē in hoc esset, Crassusque idem rogatus, non quidem similiter confiteretur, sed ne inficias quoque iret, ac more suo mediam uiam ingressus, omnia se quæ ex usu rei publicæ futura crederet, facturū diceret: territus Marcellinus, quiq; eū sequebatur, horū apparatu, atq; aduersatione, in posterū curia abstinuerunt. Cum autem non conueniret is numerus, quem ad decretum faciendum leges præscribunt

De senatu loquitur, ut oppresso.

intitio de ipsis potuit, sed ipse adoptionē ita transiuit. Non tamen aut uestem lugubrē posuerunt, aut ad solennes cætus prodierunt, non in capitolio Iouis sacrificio interfuerunt, non ad ferias Latinas (quæ tum de nouo ob non rectē peractum quiddam celebrabantur) in montem

tem Albanum uenerunt: sed quasi in seruitutem redacti, & neque magistratum capeffendorum, neque ciuiliū actionum obediendarum potestatem habentes, ita reliquam anni partem exegerunt. Post hæc Pompeius & Crassus ex interregno Consules creati sunt, cum nemo eorum qui antē eundem magistratum ambiuerant, obnūciaret. Et L. quidem Domitius, qui in petitione ad ultimam usque diem perseuerauerat, tum quoque sub noctē domo egressus, in concionem contendebat: at puero suo, qui laternam præferebat, occiso, territus, ultra progressus non est. Ita cum nemo planē illis resisteret, atque ad hæc P. Crassus, M. Crassi filius, Cæsarisque eo tempore legatus, eiusdem rei causa milites Romam adduceret, facile Consules creati sunt. Cum eo modo principatū cepissent, reliquos quoque magistratus iis conferri curauerunt, quos sibi idoneos intelligebant: Catonēque, ne præturam obtineret impediuerunt, quem uidebant ea quæ agebantur non toleraturum: nolebantque ei ad contradicendum uires legitimas accedere. Ac Prætorum quidem, quod Cato nihil uiagendum sibi ducebat, comitia pacata fuerunt: in Aedilibus autem Curulibus creandis ita res ad cædem deuoluta est, ut Pompeius multo sanguine aspergeretur. Qui à populo delecti erant, eos sibi supplices factos Pompeius & Crassus (ipsi enim comitia habebant) ad ædilitatem admiserunt: cæteros autem Aediles ac plerosque Tribunorum plebis societate sibi coniunxerunt: soli duo Tribuniplexis C. Atilius Capito, & P. Aquilius Gallus non stipulati sunt. Creatis magistratibus, Pompeius & Crassus his quæ expetebant agendis animum intēderunt. Atque ipsi quidem neque in senatu neque apud populum de his uerba fecerunt, nulliusque se rei indigere planē præ se tulcrunt: C. uerò Trebonius Tribunus plebis le-

Pompeius & Crassus
Coff. II.
An. V. C.
699.
L. Domitius,
Consulari
petēs prop
cæsus.

P. Crassus.

M. Cato præ
turæ repul
sam passus.

Aediles Cu
rules per tu
multum elo
cti.

C. Atilius Ca
pito.
P. Aquilius,
Gallus.

C. Trebonij
rogatio.

gem conscripsit, qua alteri Syria cum uicinis regionibus, alteri Hispania (nam ibi quoque nuper motus quidam exorti erant) ad quinquennium assignabantur: utque sumerent sibi quantum uellent militum ex ciuibus & sociis, bellumque & pacem cum quibus ipsis uideretur, contraherent. Grauius hoc multi, atque in primis amici Caesaris, tulerunt, quod futurum erat, ut si hi ea quae intendebant, obtinuissent, Caesar, cui imperij tempus ferè exierat, in arctum redigeretur. Hac de causa cum se ad impugnandum rogationem eam nonnulli pararent, ueriti

Cæsari imperium in
tres annos
protogant.

Consules ne his quae moliebantur exciderent, Caesari quoque se imperium ad triennium (ita enim re uera inuenitur) prorogatos dixerunt, eoque modo illos in suam sententiam perduxerunt. Neque tamen ante de eo ad populum retulerunt, quam suae ipsi res essent confirmatae. Nam qui Caesar cupiebant, eodem modo praecipue occupati quiescebant: ceteri plerique metu capti se continebant,

M. Cato &
Fauonius
Trebonia-
nae legi res-
istunt.

satis habentes si uel ita incolumibus esse liceret. M. autem Cato & Fauonius omnia quae ab istis agebantur, impugnabant, inter alios adiutores duos Tribunos plebis habentes: sed eos libertate sua utentes id potissimum conatu suo frustratum est, quod pauci multis repugnarent. Et Fauonius sanè, cum ad contradicendum unica hora à Trebonio concessa ei esset, eam frustra de ipsa temporis angustia clamando consumpsit. Catoni autem duae ad concionem horae obtigerant. Is eo, in quo res uerteretur, totoque negotio omisso, tempus more suo consumpsit, antequam quicquam de eo quod in manibus erat, diceret: non quod oratio ipsum quam de causa haberet, deficeret, sed ut silentio sibi à Tribonio indicto, dum adhuc superessent quae diceret, eundem hac ipsa de causa incursare posset. Satis enim compertum habebat Cato, se

ne si

ne si tota quidem die peroraret, effecturum quae uellet ipse, decernerentur. Itaque iussus tacere, non statim dicendi finem fecit, sed ex concilio etiam exturbatus raptatusque reuersus est: tandemque in carcerem etiam iussus abduci, nihil remisit. Ea igitur dies ita extracta est, ut ne dicendi quidem copia Tribunis unquam fieret. Nam in omnibus comitiis ubi quid cum populo agendum erat, prius priuatis hominibus concio dabatur quam magistratum tenentibus, ne quis inimirum potentioris, ut fieri a se solet, sententiae praeventus, suam ipse supprimeret, sed summa cum libertate quod sentiret exponeret. Quam ob rem Gallus timens, ne postridie foro intercluderetur, aut maiorem etiam iniuriam aliquam acciperet, sub uesperum in Curiam ingressus, in ea pernoctauit: cum quod eo in loco se tutum crederet, tum ut summo mane in concionem prodire posset. At Trebonius omnilus Curiae ianuis oclusis, effecit ut is & noctem, & diei maiorem partem frustra ibi exigeret. Atium, Catonem, Fauoniumque & ceteros, qui cum his erant, alij quidam de nocte occupato loco, concionis aditu prohibuerunt. Cumque Fauonius & Ninnius occultè eò introissent, Cato autem & Ninnius aliis quibusdam insistentes, ab iisque in sublime eleuati, concionis soluendae causa de caelo seruatum esse dicerent, uterque horum à famulis tribunorum expulsus est: illos autem, caesis quoque nonnullis, iidem famuli uulnerauerunt. Perlatam lege, populoque iam à concione degrediente, Atius Gallus sanguine perfusum (ui enim ex concione pulsus is uulnus acceperat) ad eos qui adhuc aderant produxit: iisque ostendit, dici iisque his quae ad causam faciebant, magnam motum excitauit. Eo Consules percepto, qui haud procul inde rebus suis intenti stationes agebant, magna celeritate superuenerunt cum ma-

Priuari in
comitiis po-
puli priori
sententias
dicunt.

Largitionū
pœna au-
ctā.

Sumptuariā
legem Hor-
tensius im-
pedit.

Theatru Pō
peiij, & spe-
ctacula.

nu suorum, quam haud exiguam secum habebant: terri-
tisque omnibus, concionem iterum conuocarunt, ibique
de rebus Caesaris decretum fecerunt, frustra iisdem qui
antē quoq; restiterant, reclamare aggressis. His cōfirma-
tis, pœnam priore adhuc grauiorem contra eos qui largi-
tiones fecissent, constituerunt; quasi uerò ipsorum delicta
haud palam essent, qui non pecunia, sed uī magistratum
occupassent. Sumptuariam quoque legem (nam in quoti-
diano uictu sumptus ad summum excreuerant) promulga-
re intenderunt, quanquam ipsi ad extremum luxus mol-
licieque prouelli: quod ipsum quoque in causa fuit, quo
minus ea perferretur. Hortensius enim, qui ex iis qui ma-
ximos sumptus facerent, erat, urbis magnitudine uerbis
explicata, Consulibusque sumptuositatis domesticae, ma-
gnificentiaeque ergo collaudatis, eorumque uita suae ora-
tioni tāquam in subsidium adhibita, ut à proposito discea-
derent effecit. Nam disceptationis ea de re moti uerecun-
dia, quodque iij uideri nollent, qui quae ipsi usurparent,
eadem aliis inuiderent, ultrò rogationem istam omise-
runt. iisdem diebus id quod etiamnum insigne habetur,
theatrum Pompeius dedicauit, in eodemque spectacula
cum musica, ludisque gymnicos exhibuit: atque in Cir-
co equorum certamen, multorumque & uarij generis bel-
uarum uenationes praebuit. Quinque enim dierum spa-
cio quingenti leones confecti sunt, elephantique octode-
cim cum armatis depugnauerunt, partim in ipsa pugna
mortui, partim paulo post. Nam populus aliquos etiam
inuito Pompeio miseratus est, cū uulnerati à pugna de-
sitiissent, cir cumcūtesque ad coelum profoscidibus lamē-
tati sunt, ita ut sermoni occasione praebent, non id ab
ipsis temerè aut casu fieri, sed insurandum, quo per-
suasi ex Africa traducti erant, implorantibus, siqu; uindi-
ctam

Elephatorū
natura.

etiam deos poscentibus. Fertur enim haud prius eos in na-
ues ingressos esse, quàm à ducentibus iuramento sibi cau-
tum esset de omni iniuria. Id uerum sit, necne, non scio:
certe hoc quoque memoriae proditum est, praeter quàm
quod elephantum sermonem patrium percipiāt, rerū quo-
que eos caelestium intelligentia esse praeditos. Hinc in noui
lunij, antequam in conspectū hominibus luna perueniat,
eos ad aquam perennem accedere, eaque sese lustrare. Ea-
go & haec ita accipi: & hoc praeterea, id theatrum non à
Pompeio extructum esse, sed Demetrium libertum eius id
ex pecuniis, quas dum miles sub eo esset, parauerat, condi-
disse: isque rectissime nomen eius facti ad Pompeium retu-
lit, ne male audiret, quod libertus tantum pecuniae colle-
gisset, unde tantos sumptus facere posset. Enim uerò his
muneribus Pompeius haud uilem à populo gratiam ini-
uit: ceterum in conscribendo exercitu cum Crasso, quo
ad ea quae ipsis decreta erant, uterentur, magnoperè eos
offendit: multitudinēque poenitentia correpta, Catonem reli-
quosque laudauit. Quare Consules moti, praeterea quae
quod nonnulli Tribb. pleb. iudicium quod uerbis quidem
contra legatos illorum, re autem uera aduersum ipsos
Consules & eorum acta instituebatur, parabant, uestem
(neque enim uī quicquam agere audebant) tanquam in
calamitate aliqua, lugubrem sumpserunt, quod idem à Se-
natoribus quoque factum est qui Consulibus studebant:
quam tamen mox mutata sententia, nulla alia etiam oc-
casione accepta, posuerunt. Cum uerò Tribuni plebis ob-
starent, ne milites conscribere Consulibus liceret, iisque
decretas expeditiones rescindere conarentur, Pompeius
id agere non tulit. Statim enim suos emiserat legatos,
ipseque haud inuitus ad urbem manebat, tanquam ea ca-
gredi prohibitus ob procuracionem rei frumentariae, ut

Demetrius
Pompeij li-
bertus locu-
ples.

Delectib.
Consulium
populismo
lectatus.

Crassus Tribunorum plebis execrationibus impetratus.

Atius Crassum inhibere vult proficentem.

Caesar Venetos subigit.

et Hispanicas res per legatos curaret, et ipse per se cetera in Italia Romaeque administraret. Crassus vero cui neutrum horum aderat, ad arma se conuertit. Tribuni plebis, quia suam libertatem armis destitutam in actionibus eius prohibendis infirmam esse uidebant, a reclamando desisterunt: sed multis eum asperisque dictis iactauerunt, ipsumque diris deuouerunt, quasi uero non in rempublica execratio esset redundatura. Nam et in Capitolio consuetas ei expeditionis causa preces obsecrati, auspicia infesta, prodigiaque obnunciauerunt, et proficentem multis imprecationibus persecuti sunt. Atius quoque in carcere eum abducere aggressus est: sed intercedentibus reliquis Tribuni plebis, pugna morae rei iniicit, atque inter eam Crassus pomperio egressus est: isque seu casu, seu ui imprecationum, haud ita diu post periiit. Caesar Marcellino Philippoque, Cosque in Venetos expeditionem suscepit. Habitant hi ad Oceanum, missosque ad se frumentum petendi causa Romanos milites comprehenderant, legati quoque deinde ad liberandum eos missos retinuerant, spe per eos suos obsides recuperandi. At Caesar obsides minime quidem reddidit: sed dimissis hinc inde suis, aliis ut eorum qui Venetos in defectione adiuuissent, regiones inuaderent, ne coniungi eorum inter se auxilia possent: aliis ad eos qui sub fide erant Romanorum, qui cauerent ne quid ab his moueretur, ipse in Venetos profectus est, praeparatis in mediterraneis regionibus id genus nauigiis, quae ad aestum maris ferendam essent idonea. His per Ligerim fluium deductis, totam propemodum aetatem frustra absumpsit. Erant enim Venetorum urbes in locis natura munitis sitae, ut pedibus adiri non possent: ac si re omnes Oceano alluebantur, ut neque pedestri itinere adiri facile possent: neque nauibus, ob aestum maris subinde incitari

incitatum minuentemque, littorisque difficultatem. Itaque Caesar summam difficultatem pertulit, donec ab interiori mari Decimus Brutus cum celeribus nauibus eodem peruenit. Ac ne ea quidem classe sibi pugnandum existimabat: sed barbari dum nauium exiguitatem atque infirmitatem contemptui habent, superati sunt. Erant enim Romanorum naues ad morem nostrae navigationis comparatae, ut et leues essent, et celeres: barbarorum uero, ut quae propter continuum aestum maris saepius in sicco destituendae, atque ad perferendam uim affluxus refluxusque accommodatae essent, mole ac uehementia longè iis praestabant. Inde factum est, ut barbari, qui eiusmodi naualis praelij periculum nunquam antea fecissent, inspectas Romanorum naues, carumque usum despiciati primo intuitu, confestim suas ex portu contra educerent: minimi rem negotij fore putantes, ut eas contra sub mare detruderent. Incitabantur autem uento multo, coque uehementi, quod uelis ex alutis confectis uterentur, quae omnem uenti impetum affatim exciperent. Brutus, quandiu uentus eorum uelis incumberet, ueritus et copiam et magnitudinem nauium hostilium, uentique impetum cum eorum conatu facientem, aduersam suam classem hostibus constituere non est ausus: sed ad hoc se composuit, ut relictis omnino nauibus, insultus hostium in terra depelleret. Ceterum cum subito uentus cecidit, tranquillitasque in mari extitit, iamque hostium naues ne remis quidem incitari potuerunt, sed immotae quodammodo propter pondus suum constiterunt: ibi demum recepto animo, suas naues aduersum hostem eduxit, cōfertoque praelio in summum barbaros periculum redegit. nam et circumnauigabat citra discrimen, et per medios exibat: ac modo ad

Nauis Romanae manorum & Venetorum.

Nauis cum Venetis praelium.

riendo, modo se recipiendo, quemadmodum singulis momē-
tis ex usu fore putabat, ac iam multis unam nauem circū-
sistendo, iam aequali numero, aliquando etiam minori cō-
gressus depugnabat. Vbi se superiorem posse fieri sentie-
bat, hostē urgebat, nauesq; eius aut abreptas submerge-
bat; aut transcensu in eas facto, classicorum militum cœ-
dem faciebat; sin aliqua in re inferior foret, facillimē rece-
debat. ita semper meliore conditione certabat. Barbari
neque sagittarum, neque saxorum iaculatione opus fore
rati, nihil horum parauerant; inde fiebat ut aliquam cō-
minus congregientes propugnandi sui rationem habe-
rent; sin quis vel modico intercedente spacio eminus pu-
gnaret, ei resistere nullo modo possent. Itaque omni spe
defendendi exclusa, uel uulnerabantur, uel moriebantur;
nauiumque aliæ ab hostibus discerpebantur, aliæ incense
conflagrābāt, quædam uiris nudate trahēbātur. Quo ui-
so reliqui milites classici partim se ipsos, ne uiui in pote-
statem hostium uenirent, interemere, partim in mare se
abiecerunt, ut uel sic in naues hostium conscenderent, uel
à Romanis omnino interirent; quibus animo atq; auda-
cia nequaquam posteriores, nauium stabilitate circunue-
ti, in summam perniciem deuenierant. Quin etiam ne quo
fortassis denuò uento incumbente moueri eæ possent, sal-
ces lōguriis affixas è lōginquo Romani intētābāt, qui-
bus et funes prærūpebāt, et uela scindebāt. Ita Veneti
quasi terrestre prælium contra Romanos de nauibus pu-
gnantes coacti sustinere, plerique in ipso prælio perie-
runt; reliqui omnes capti sunt. Cesar præcipuis eorum
necatis, cæteros uendidit; ipse in Morinos, eorumque
finitimos Menapios arma conuertit; quos et hoc factio
terrore se occupaturum, et non magno cum negotio de-
bellaturum arbitrābatur. Nullam eorum partem tamen
subegit.

Cesarin Mo-
rinos &
Menapios
armaverit.

subegit. Habitant ij populi non in urbibus, sed in tugu-
riis; itaque in montes densissimis syluis obfitos conuasatis
iis quæ in summo precio habebant, plus damni Romanis
qui eò accesserant dederunt, quam ab iis acceperunt. In-
tendit quidem Cesar ad ipsos montes sylua incisa subi-
re; sed ob earum magnitudinem, ac quòd hyems iam sub-
erat, desperata re abstinit. Cum adhuc in Venetis esset Ce-
sar. *Titurium Sabinum legatum in Vnellos miserat,* Vnelli à Q.
Titurio Sa-
bino uicini.
Viridouix.
quibus præerat Viridouix. Eum Titurium in itinere uehe-
mens timor ob multitudinem eius gentis incesserat, ita
ut sua castra defendere satis superque putaret. Postea
quàm uerò animaduertit animorū quidem illis plus hinc
accessisse, ipsa tamen re non esse formidabiles (quæ ferè
barbarorum est natura, ut uanis comminationibus omne
id, cuius causa terribiles haberi uelint, effundant) ani-
mum recollectit. Confligere quidem aperto Marte cū ho-
ste, ut qui numero longè præualeret, ne sic ausus est: ue-
rùm eò illexit, ut castra eius loco edito posita oppugnan-
da sibi imprudenter statuerent barbari. Cum quodā ex
his Gallis, quos auxiliij causa secum habebat, rem compo-
nit, ut is ad hostes perfugæ loco transiret sub uesperum,
barbarisque persuaderet Cesarem magna clade affe-
ctum esse. Creditum hoc à barbaris est, qui cibo potuque
repleti, nihil considerationis adhibebant. Itaque ad op-
primendos Romanos, ne ex suis manibus claberentur,
statim contenderunt, apportatis etiam secum sarmentis
lignisque, quòd existimabant ne nuncium quidem eius
cladis è Romanis reliquum debere fieri, tum per cliuum
sursum contenderunt, magnaque cum celeritate, nemine
prohibente, conscenderunt. Neque antè Sabinus castris
se extulit, quàm in manibus se plerosque habere sensit,
tum demum unàquaque in hostem ex improviso de-
15

Barbarorū
ingenia.

Sabini stra-
tagema.

Galloni te-
meritas.P. Crassus
Aquitanos
subegit.

Bellum Cz-

currit; primisque terrore incusso, omnes per declivem de-
turbavit. Ibi eos inter recedendum partim à se inuicem,
partim uirgultorum fascibus impeditos, ita concidit, ut
neque hi, neque ceteri in posterum quicquam conari au-
derent. Inconsultò enim omnes Galli ad quascunque res
inexplebili cupiditate feruntur, ita neque audaciæ, ne-
que timoris modum sciunt, sed cum ab audacia in subitum
metum, tum ab hoc in temerariam audaciam ruunt.
Iisdem ferè diebus P. Crassus M. F. totam propè Aquitania-
m subegit, quæ pars et ipsa Galliæ est, Celtarum fi-
nes attingens, atque præter Pyrenæos ipsos montes ad
Oceanum pertinens. Eò cum exercitu profectus Crassus,
Apiates prælio superauit, urbem eorum expugnauit,
paucis nonnullis ex uniuerso exercitu in quodam collo-
quio amissis. Quos dum acriter ulciscitur, alios populos
conuenisse ad arma uidet, eosque milites ad se Sertoria-
nos ex Hispania accersisse, bellumque ab his magis arte
militari, quam temeritate administrari, existimareque
eos fore propediem, ut Romani inopia rei frumentariæ
finibus eorum excederent. Quibus motus, metus opinio-
nem de se hostibus præbuit, atque ita in contemptum ad-
ductus, non tamen ut congregari secum uellent, effecit. Cæ-
terum eos iam nullam à Romanis uim timentes, subito
in ipsis castris adortus est. Ea parte, qua oppugnabat,
nihil obtinuit, erumpentibus barbaris, ac summa uir propu-
gnantibus. Sed cum omnes copias suas in eum locum uer-
tissent, Crassus partem suorum ad alteram partem ca-
strorum circumducere curat, qui eam uiris uacuum cum
cepissent, in hostium inde terga inuaserunt. Ita et hi ad
internicionem cæsi sunt, et reliqui populi sine certami-
ne conditiones pacis acceperunt. Hæc ea æstate gesta. Cùm
apud focios in hybernis Romani essent, Tenchtheri et
Vsipe

Vsiptes, Germani populi, cum quòd à Sueuis exacti, tū
quòd à Gallis accersiti essent, Rhenum transgressi in
Treurorum fines per uenerunt. Ibi cum Cæsarem inue-
nissent, metu eius adducti legationem ad eum mittunt, qui
et fœdus icerent, et uel attribui sibi aliquam regionem
peterent, uel concedi, ut occuparent ipsi. Cum nihil ho-
rum impetrauissent, primum polliciti sunt, se libèter do-
mum regressuros, petieruntque inducias: sed cum postea
paucos Cæsaris equites ad se accedere uiderent, qui æta-
te erant ualidioris contemptis, penitentia actorum
correpti, omni saque profectioe, equites Romanos ni-
hil timentes uiolauerunt: sublatisque exinde animis,
bello utendum sibi statuerunt. Maioribus natu ea res
probata minimè est: uique inuitis iunioribus ad Cæsa-
rem profecti, causa maleficij in paucos coniecta, ueniam
implorarunt. Eos Cæsar tanquam haud multo post re-
sponsum laturos, retinuit: ipse ad reliquos in castris
commorantes contendit: eosque meridiantes, neque
hostile quicquam expectantes, quòd sui cum Cæsare es-
sent, aggressus, facta irruptione peditem ingentem ca-
dem edidit: qui nullo arma capiendi spacio sibi relicto,
inter carros promiscuè cum coniugibus et liberis per-
turbati uersabantur. Equitatus tum fortè aberat, qui
ut hac de re certior est factus, domum è uestigio con-
tendit, atque in Sicambros iam recesserat. Cæsar eò
missis suis, eos sibi dedit postulauit, non quòd id se im-
petraturum speraret, neque enim tum tantus Roma-
norum terror eos qui trans Rhenum incolunt, habe-
bat, ut id genus iussis eorum obtemperarent: sed ut hanc
occasionem Rheni transeundi haberet. Maiori enim
quam ullus unquam antè Romanus imperator, rerum
gerendarum cupiditate flagrabat: habebatque in anti-
mo, non

Cæsaris contra
Vsiptes &
Tenchtheros.A Sicâbris
Cæsar profu-
gos Ténchte-
ros postu-
lat.

mo, non modò Germanos longè Galliarum finibus arce-
 re, sed in ipsorum quoque terras proficisci. Itaque cum
 equites non dederentur, atque ipse ab Vbiis, qui Sicam-
 brorum uicini, iidemq; hostes erant, uocaretur, Rhenu
 ponte conbratum transit. Sed cum Sicambros in loca
 munita se recepisse inueniret, Sueuos autem ad auxiliū
 his ferendum coire, intra uiginti diem regressus est.
 Rhenu ex Alpibus Germaniæ, paulò supra Rhetos ori-
 tur, inde uersus occidentem profluens, ad sinistram, Gal-
 liam eiusque incolas, ad dextram Germanos diuidit, tan-
 demque in Oceanum exit. Hic enim limes in hunc usque
 diem earum regionum habetur, ab eo tempore, quo di-
 uersa nomina adeptæ sunt: siquidem antiquitus populi
 qui ex utraque parte Rheni habitabant, Celtæ uno no-
 mine appellati sunt. Cæsar cū primus Romanorum Rhe-
 num transmississet, deinde in Britanniam profectus est,
 Pompeio Crassoq; Coß. Britannia millibus passuum ad
 minimum LVI, à Galliæ parte ea, quã Morini habitant,
 distat, uergit autem præter ceteram Galliam, ferèque to-
 tam Hispaniã, in mare sese extendens. Primis Græcorū
 Romanorūq; ne esse quidem eam comperitum fuit. pos-
 teriores in controuersiam adduxerunt, continēs ne ea
 terra, an uerò insula esset, multaque de utraque opinio-
 ne conscripta sunt ab iis qui certi quidem nihil nouerāt
 (quippe qui nec uidissent, nec ab indigenis qualis esset,
 accepissent) sed coniecturis tantum, quantū uel ocij uel
 studij singulis aderat, niterētur. Successu tēporis, prius
 quidem sub Agricola Propatore, nostris autem tēpori-
 bus sub Seuero Imperatore, liquidò deprehensum est,
 esse insulam. In eam traiciendi cupiditas Cæsarem inces-
 sit, cum Gallias pacasset, Morinosq; etiam in suam pote-
 statē redegisset. Navigatio ei cū pediatu ex animi qui-
 dem sen-

Rhenu de-
scriptio.

Celtæ.

Britannia.

Agricola.

dem sententia successit: nō tamē eò loci appulit, classē,
 quo ex usu erat. Etenim Britanni fama aduentus eius ac-
 cepta, omnes ad egrediendum idoneos locos antepe-
 rant. Itaq; Cæsar promontorium quoddam in mare pro-
 currens circumuectus, ex altera parte terræ accessit. Ibi
 hostes in paludibus exercitum deponenti occurrentes fu-
 dit: ac priusquam ad auxilia amplius cōcurreretur, ter-
 ram occupauit: inde Britannos quoq; impetum facientes
 repulit. Ac quanquam paucos illi suorum amiserant (nā
 essedarij & equites ferē erant: itaq; Romanis, quibus es-
 quitatus nondum uenerat, facile fuga sese eripiebant) ta-
 men percussi fama eorum quæ in continente à Romanis
 gesta audiebant, maximeque quòd ad se nauigare ausi
 fuissent, egredique in terram potuissent, Morinorum
 quosdam amicitia sibi iunctos ad Cæsarem mittunt, pa-
 cēque petunt. obsidēque postulanti, daturos se polli-
 centur. Verū cum interim Romanorum naues & quæ
 aderant, & quæ iam aduehebantur, tempestate afflige-
 rentur, sententiam mutauerunt. Aggredi Romanos,
 quia custodiis utebantur exquisitis, palam non ausi, quos-
 dam ad petendos commeatus tanquam in amicorum re-
 gionem missos, exceperunt: paucisque demptis (nam
 celeriter reliquis à Cæsare subuentum est) interfecerunt.
 Ipsa deinde castra oppugnare aggressi, re infecta, non si-
 ne sua clade depulsi, non tamen antè pacem acceperunt,
 quàm sæpius aduersam fortunam experti sunt. Pacem
 iis dare Cæsar nequaquam in animo habuerat: sed in-
 gruente hyeme, cum nec satis copiarum secum haberet
 ad bellum ibi locorum gerendum, parsque reliqua exer-
 citus tempestate disiecta cursum non tenuisset, præter-
 ea ob suam absentiam noui in Gallia motus coorti es-
 sent, contra animi sui sententiam bellum composuit, po-
 stulatis

Cæsaris in
Britannia
res gesta.

stulatis adhuc pluribus obsidibus, quorum tamen exiguam partem accepit. Ita in continentem Caesar reu-
ctus est: & quæ concitata se absente fuerant sedauit, nihil
neque sibi neque Romæ ex Britannia adeptus, præter
gloriam expeditionis in eam susceptæ, quod cum ipse
magnoperè uerbis exornabat, tum ad urbem Romani mi-
rificè extollebant. Ea quippe quæ ignota antè fuissent,
sibi cognita, accessaque, quorum prius ne fama ad se pe-
ruenisset, uidentes, futurorum spem animo iam percipie-
bant tanquam presentem: & si quæ se consecuturos spe-
rabant, iis quasi iam partis exultabant. Itaque harum re-
rum gestarum causa supplicationem dierum XX decre-
uerunt. Quo tempore hæc gerebantur, Hispania quoq;
concitata fuit, ac propter eos motus Pompeio decreta.
Quidam enim rebellione facta, Vacceos duces sibi se ditio-
nis delegerant, eosq; imparatos etiamnum Metellus Ne-
pos prelio fudit. Eundem ipsi Cluniam oppugnantem
aggressi superarunt, Cluniamque ceperunt: atque alibi
uice uersa uicti, non tamen eò reducti sunt, ut subigi faci-
le possent. Multitudine enim Romanis longè præstabant:
itaq; Nepos satis habuit, si citra periculum quiete frui
posset. Eodem tempore Ptolemæus reductus est, regnūq;
recepit, quāuis decreto factō omne ei auxilium Romani
abnuissent, atq; adhuc largitionib. eius infensi admodū
essent: ea tamen res à Pompeio & Gabinio perfecta est.
Tanta tum potentia, diuitiisque contra cūm populi, tum
senatus decreta uis erat, ut cum Pompeius Gabinio Sy-
rie tum præfecto mandaret, Gabinius autem expeditionem
faceret, quorum alter gratia, alter largitioni conce-
debat, inuita republica, & tum ea, tum oraculo neglecto,
tamen is reduceretur. Dies quidem eius rei causa Gabi-
nio dicta est, sed partim Pompeij opera, partim pecu-
niis

Motus in
Hispania.
Metellus Ne-
pos.

Auaritia, &
turpis lucri
cupiditas a-
pud Roma-
nos.

nihil effectum est, ne damnaretur. Ea tum temporis confu-
sio Romæ erat, ut cum Gabinus exiguam earum pecu-
niarum, quibus ipse corruptus fuerat, partem magistrati-
bus quibusdam iudicibusque largiretur, non modò illi
debita pœna non irrogata sit, sed reliqui quoq; docti sint
pecuniæ causa delinquere, quippe cum se ea facile à sup-
plicio redimere possent. Atque Gabinio quidem ea tum
ut absolueretur auxilio fuerunt. Idem post cūm ob alias
nonnullas causas, tum quòd ex provincia quater milies
sestertium, eoque amplius, compilasset, in iudicium per-
tractus, damnatusq; est. Duæ res Gabinio cum primis mi-
randæ euenerunt: altera, quòd cum priori iudicio pecu-
niæ ergò absolutus esset, posteriori eiusdem causa potissi-
mum damnatus est: altera, quòd cum priore iudicio Pom-
peius longè remotus Gabinium per socios eripuisset, tūc
in suburbano, ferèque ad ipsum Tribunal præfens, nihil
profuit. Porrò omnis ea res ita habet. Gabinius cū multis
maleficiis Syriæ afflixisset, adeoq; plus damni quàm præ-
dones, qui tum maxime uigebant, dedisset provinciae, om-
nem quæstum quem inde ceperat pro minimo ducēs, pri-
mum ad expeditionem in Parthos faciendam, quòd præ-
diuites erant, animum adiecit, atque ad eam se parauit.
Phraates enim à filiis per seclus sublato Orodes in regno
successerat, fratre suo Mithridate ex Media, cui impera-
bat, ciecto: isq; ad Gabinium confugiens, permouit ut se in
reditu conficiendo adiuuaret. Sed simul Ptolemæus cum
literis Pompeij aduenit, magnamq; pecuniā cūm Gabi-
nio, tū exercitui se partim illico, partim postquam resti-
tutus esset, daturū pollicitus est: statim Gabinus Parthi-
co negotio omisso, in Aegyptū cōtendit. Lege cautū erat,
primum ne quis præfectus extra provinciae fines profici
secretur, deinde ne quod suo arbitrio bellum susciperet,
ad hæc

Gabinusve
absolutus &
damnatus.

Gabinus
provincia
affligit.

Phraates.
Orodes.
Mithrida-
tes.

Gabinus v- ad hæc & populus, & Sibylla interdixerant, ne Ptole-
 Ptolemæi reffituerit. meus reduceretur: sed Gabinus quanto magis id ueti-
 tum sciebat, tanto maiorem inde questum faciebat. Ita
 que relicto in Syria filio Sifenna, admodum paruo natu,
 cum per paucis militibus, atque ita prouincia, quæ sibi
 obtigerat, prædonum iniuriis adhuc magis exposita, ipse
 in Palestinam profectus, Aristobulum (qui Roma profu-
 gus, tumultus aliquos ciebat) comprehensum Pompeio
 misit, imperatõque iudeis stipendio, in Aegyptum pro-
 fectus est. Regnum Aegyptiorum ea tempestate obtine-
 bat Berenice. Ea quanquam Romanos metuebat, nihil
 tamen mansueti Ptolemæo exhibuit, sed accersito quo-
 dam Seleuco, qui regie eius stirpis, quæ in Syria quon-
 dam floruerat, esset, eum & maritum appellauit, & re-
 gni bellique consortem fecit. Vbi nullius precij hominem
 uidet, occiso eo, Archelaum Archelai filium, illius qui ad
 Syllam defecerat, uirum rebus gerendis aptum, qui tum
 in Syria degebat, eisdem conditionibus ad se pertraxit.
 Poterat statim initio nascens malum opprimere Gabi-
 ninus: nam id quod rei erat, suspicatus, Archelaum cepe-
 rat, ut iam nihil negocij restaret: Sed ueritus, ne quasi
 nulla magna re gesta minus pecuniæ, quam conuenerat,
 à Ptolemæo acciperet, ad hæc sperans propterea quod a-
 cris, ac magni nominis Archelaus haberetur, maiorem si-
 bi pecuniæ summam futuram: insuper ab ipso Archelao
 magna ui nummorum accepta, hominem quasi is au fugis-
 set dimisit.

Eo modo Gabinus nemine obsistente, Pelusium per-
 uenit, hinc duplici acie instructa progressus eadem die
 Aegyptios occurrentes fudit, mox & flumen classe, &
 terram armis obtinuit. Nam Alexandrinis quidem ad
 aud

audenda omnia satis est animorum, naturæque sunt ad te-
 merè uerbis exequenda quacunque sibi proposuerint, Alexandri-
 norum inge-
 promptissimi; idem ad bellum, eiisque labores omnium
 sunt ineptissimi, quanquam in seditionibus (quæ apud
 eos & frequentissima, & maxima eueniunt) ad cædes
 subinde deueniant, contendendiq; de re proposita studio
 uitam maximè contemnant, in ijsq; perire bonū quoddam
 in primis expetendum existiment. Iis igitur uicis Ga-
 binius, occisisq; præter alios etiam Archelao, è uestigio
 omni Aegypto potitus est, eamque Ptolemæo reddidit:
 Isq; filiam, reliquosque primū ac locupletissimū quem-
 que, ut qui plurima pecunia opus haberet, interemat. Ga-
 binius cum ad hunc modum Ptolemæum restituisse, nihil
 de his actis Romam per literas nunciavit, ne ipse suo-
 rum delictorum delator existeret. Ceterum occultam esse
 tantum facinus non potuit, statimq; id populus comperit.
 Cum Syri plurimū de Gabinio quererentur, idque &
 alijs de causis, & quod per absentiam eius à prædonibus
 infestati uehementer essent, cum item cretræ accederent
 publicanorum querelæ, qui cum per eos impediti uecti-
 galia comportare nequissent, magnum æs alienum con-
 flauerant, irati Romani rem eam iudicandam statuerūt,
 parati Gabinium condemnare: Cicerõque cum alijs ma-
 gnoperè aduersum Gabinium contenderet, tum consilium
 quoque dedit, ut denuò Sibyllina carminarecitantur,
 sperans contra uiolatiorem eorum poenam esse adscri-
 ptam. Gerebant adhuc consulatum Pompeius, Cra-
 susq; eorum alter Gabinio ultrò studebat, alter, ut col-
 legæ gratam rem faceret, simul etiam pecunijs quas Ga-
 binius miserat acceptis: quare uterque aperte eum de-
 fendens, nihil decerni patiebantur, inter alia Cicero-
 ni quoque exilium exprobrantes. Postquam illi magi-

Cicero Gabi-
 ninij crimē
 pestegur.

Pōpeius &
 Crassus Ga-
 binium de-
 fendunt.
 Anno V.C.
 700.

stratum deposuerunt, successeréque in eorum locum L. Domitius, & Appius Claudius, iterum dictæ sunt sententiæ, earumque pleræque Gabinio aduersa fuerunt. Nam & Domitius ob contentione in petitione Consulatus inimicus Pompeio erat, & quod eo inuito magistratum cepisset, & Appius, quanquam affinis Pompeij esset, tamen quia studio permulcendæ plebis ducebatur, sperabatque fore, ut si quid nunc tumultus iniecisset, pecunia demceps à Gabinio corrumpetur, omnes suas actiones eò dirigebat. Gabinium hoc in summam inuidiam uocauit, quod legatum à Crasso sibi qui succederet missum non admiserat, sed magistratum, quasi perennem eum accepisset, retinuerat. Decretum ergo est, ut Sibyllina carmina pronunciarentur, quatumuis Pompeius reclamaret. Interim Tiberis, siue pluuijs supra urbem immensis delatis, siue uento ex mari uiolento effluxu eius repellente, siue Deo id quodam potius (ita enim creditum est) efficiente, incertum est, certè ita ex improviso inundauit, ut omnes in urbe planicies stagnarent, multaque etiam editiora loca aqua comprehenderet. inde ædes, ut latericia illæ, ma defactæ, ruinæque prostratæ, omniæque iumenta submersa, itemque homines qui non in sublimiora euasissent, pars intra domos, pars in compitis deprehensi perierunt, reliquæ etiam ædes, ui inundationis quæ multas dies durabat, uitiata, collapsæque; aliæ cõfestim, aliæ tempore interiecto hominibus damnum attulerunt. Ea mala Romani ægrè ferentes, & (quia ob restitutum Ptolemæum deos sibi iratos esse arbitrabantur) maiora alia timentes, Gabinium absentè etiam tum ut morte multarent properabant, minoribus se malis afflictum iri sperantes, si quam primum eum peremissent. Ac quamuis nihil eiusmodi in Sibyllino oraculo inueniebatur, tanta tamen contentione

in id

Tiberis' exu
datio.

Ira populi
in Gabinium.

in id incubuerunt, ut acerbissimum in Gabinium supplicium statuendi magistratibus ac populo Senatus auctor factus sit. Enimuerò inter eà temporis pecuniæ à Gabinio præmissæ Romam uenerunt, eæ non modò absens, sed ne præsens quidem grauius quicquam ut pateretur, effecerunt. Ipse quidem conscientia tam turpium facinorum ita urgebatur, ut & serò in Italiam aduenerit, & noctu in urbem inuectus sit, multisque diebus extra Italiam conspici se, ferre non potuerit. Accusationes in eum multæ, & actores haud pauci extabant: primum autem de Ptolemæi reductione, ut maximo crimine, cognitum est. In ea actione uniuersus fere populus ad tribunal confluit, sepiisque illis eum discernere animus fuit, præsertim quòd nec Pompeius aderat, & Cicero eum summa dicendi uis accusabat. Nichilo tamen minus absolutus est. Ipse enim, ut qui de tantis criminibus iudicium sustineret, immensam pecuniæ uim elargitus fuerat sociisque Pompeij & Cesaris promptissime ei opitulabatur, aliud tempus à Sibylla, aliudque regem indicatum dicentes: cõque maxime nitebantur, quòd nulla in eo crimine rei perpetrata pœna erat assignata. Parum absuit, quin ipsos iudices populus interfecisset. ijs elapsis, cetera crimina collegit, effecitque ut propter ea tamen perageretur. Quibus enim sorte obtigerat id iudicium, ij simul populum timentes, simul quòd nullum à Gabinio munus acceperant (is enim leuioribus de causis in ius uocatus nullos sumptus iam faciebat, haud dubius causa se tum quoque staturum) eum damnauerunt: quamuis & Pompeius propè adesset, & Cicero pro Gabinio diceret. Pompeius, qui ad rem frumentariam explicandam profectus urbe erat (nam frumenti permultam exundatione Tiberis corruptum fuerat) ac tum in Italia uersa

Gabinus
absolutus,
& deinde
damnatus.

Pompeius
Gabinum
defendit.

batur, ad hoc quoque iudicium ut ueniret, sicuti in priore adfuerat, properauit. Sed cū serius uenisset, ex suburba- nis non ante recessit, quàm id consummatū esset. Idemq; populo extra pomerium congregato, quia ipsi Procon- sulare imperium iam gerenti, in urbem uenire non lice- bat, multa pro Gabinio uerba fecit, recitatis etiam lite- ris, ad se pro Gabinij salute à Cesare missis: iudicēque deprecatus est, Ciceronēque non modò à Gabinio accu- sando auertit, sed ut eiusdem causam ageret effecit, atque hinc Ciceroni nomen criminēque per fugā auctum uehe- mentius est. Nihil tamen ea Gabinio profuerūt, sed exilio damnatus tum est, eūque Caesar postea temporis redu- xit. Sub idem tempus Pompeij coniunx filiā enixa obiit: eamque nonnulli, siue ad hoc à Pompeij Caesarisq; amicis inducti, siue ut eorum bonam gratiam captarent, postquam in foro funebri laudatione ornata fuit, in cam- po Martio sepeliuerunt, quantumuis Domitio resistēte, atque inter alia dicente, non fas esse eam in sacro loco si- ne decreto sepeliri. Tum quoque temporis C. Pomptinus de Gallis triumphum duxit: cuius cum ci nemo ad id tem- pus potestatem fecisset, extra pomerium manserat: ac ne tum quidem obtinisset, nisi Sergius Galba, qui eius in ca- militia socius fuerat, tunc Prætor suffragia quibusdam sub auroram (et si lege cautum erat, ne quid cum popu- lo ante primam horam ageretur) dedisset. Itaque Tribu- ni plebis aliquot concione relicta, inuehenti cum pompa negotium exhibuerunt, ita ut ad cædes quoque deueni- retur.

Ciceronis
leuitas.

Gabinus
exul.

Julia Cæsa-
ris F. Pom-
peij uxor
moriur.

C. Pōptinus
de Gallis
triumphat.

DION

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER Q V A-
dragesimus, Gulielmo Xylandro
Augustano interprete.

INDEX CAPITVM

HVIVS LIBRI.

Quomodo Cæsar denuò in Britanniam traiecerit.
Vt idem è Britània reuersus, aliud contra Gallos bellū gesserit.
Crassus quomodo bellum Parthis fecerit.
De Parthis.
Quomodo ab his Crassus superatus, perierit.
Quomodo Cæsar omnem Transalpinam Galliam subegerit.
Vt Milo Clodium occiderit, ac eo nomine damnatus sit.
De initio dissentionis inter Cæsarem & Pompeium.
Tempus hoc libro continetur, quod reliquum erat de Constu-
tarijs Domitij & Appij Claudij anno, ac præterea anni
quatuor in quibus Consulatum gessere.

701. Gn. Domitius M. F. Calpurnius.
M. Valerius Messala.
702. Cn. Pompeius. Cn. F. III.
Cæcilius Metellus Scipio Nasica F.
703. Seruius Sulpicius Q. F. Rufus.
M. Claudius M. F. Marcellus.
704. L. Aemilius M. F. Paulus.
C. Claudius Marcellus.

Anno V. C.

AE C ita Romæ agebatur, anno ab urbe condita septingentesimo. In Gallia Cæsar, iisdem L. Domitio, & Appio Claudio Consulibus, præter reliquum bellicum appa- ratum, naues edificandas curauit, mediæ inter eas quas secum cele- res adduxerat, atque onerarias quas ibi acceperat, natu-

Cæsar in
Britanniam
posterior
transiit.

re, ut & quam maximè agiles essent, & vim fluctuum
tolerare possent, inq; sicco destituta inuiriã nullam acci-
perent. His paratis, ubi primum tempus nauigationi
commodum incidit, iterum in Britanniam traiecit, eo
obtentio, quòd obsides ad se quos promiserant Britanni,
non omnes missi fuerant. namque illi quod re infecta Cæ-
sar discessisset, nunquam fore putabant ut ad bellum sibi
inferendum rediret. Cæsar re uera insulæ potiundæ in-
genti cupiditate tenebatur, haud dubiè si obsidum non
missorum prætextus defuisset, aliam causam inuenturus.
Is ubi ad insulam classem appulit, nemine resistere au-
so, propterea quòd multitudine nauium, quæ undiqua-
que terræ accedebant, terrebantur, confestim stationem
occupauit. Barbari cum ei ne adnauigaret obstare his
de causis non potuissent, magis etiam quàm antè sibi
ueriti, quòd maiorem quàm prius exercitum Cæsar
adduxerat, in soluis quàm maximè obsita oppida, quæ
cunque preciosa habebant, contulerunt: ea cum incis-
sæ circumcirca arboribus, alijsq; insuper congestis sepiis-
sent, ut haud absimilem uallo speciem præberent, pabu-
latores deinde Romanorum infestauere: semelque pu-
gna in aperto loco uicti, in fuga se eò recepere: inde im-
petu factio, Romanorum plurimos ceciderunt. Post hæc
cum Romanorum classem uis tempestatis denuò afflixisset,
Britanni euocatis socijs, summæque rei ad Suellam,
qui inter eius insulæ regulos plurimum poterat, dela-
ta, ad ipsam nauium Romanorum stationem contende-
runt. quibus obuiam facti Romani, primò effedorum oca-
cursu perturbati sunt: deinde intercapedine inter ordines
facta, cuitatisque effedis, atque ex obliquo in hostem in-
currentem iaculati, pugnam restituerunt. Post eam pu-
gnam utriq; eodem in loco perstitērūt: alio autè conflictu
barbari

barbari cum peditatum Romanorum uicissent, ab equita-
tu afflicti, ad Thamesin flumen sese receperunt: uadoque
sudibus alijs ex aqua exstantibus, alijs infra eam delitescen-
tibus præmunio, ipsi eò loci confederunt. Postquam in
eos Cæsar uiolento factio impetu à transitu quem obstru-
xerant repulit, oppugnatosq; etiam castris, quæ munita
habebant, eiecit, aliæque parte naualia castra aggressos
Romani profligauerunt: tum demum metu perculsi, da-
tis obsidibus, constitutoq; quòd Romanis in singulos an-
nos penderent tributo, pacem acceperunt. His actis Cæ-
sar ex insula prorpius decessit, nulla ibi exercitus partere
lieta. nam & eã fore in periculo, si in aliena terra hyema-
ret, existimabat: neq; consiliū uidebatur ut à Gallia diu-
tius abesset. itaque præsentem rerum statum satis habens
dum duxit, ne maiora expetendo, de hoc ipso in pericu-
lum ueniret. Re ipsa demonstratum est, Cæsarem rectè
eas rationes inuuisse. Nam posteaquam in Italiã profi-
cisci, ut ibi in hybernis esset, instituit, Galli quaquam ple-
risq; præsidia essent imposita, tamen tumultus excitaue-
runt novos, rebellionemq; nonnulli palàm fecerūt. Quòd
si eo in Britannia hyemate euenisset, omnem haud dubiè
Galliã ij motus concitauissent. Bellū ab Eburonibus exor-
tum est, duce Ambiorige, causam motus prætedentibus eã,
quòd se præsentia Romanorū grauatos (aderat enim ibi
in hybernis Sabinus, ac L. Cottæ legati) dicerēt: re uera,
contemptui eos habebant, ad defensionē ipsis nō satis ro-
boris fore existimantes, tum Cæsarem non posse celeriter
aduersum se armis contendere. His constitutis, inopinatò
Romanos aggressi sunt, primo incursum castris eorum sese
potituros cōfisi: quòd ubi nō successit, ad dolum se conuer-
terunt. Ambiorix collocatis locis opportunissimis insidijs,
impetrato per caduatore colloquio, ad Romanos

Eburones
bellum in
Gallia mo-
uent.

Ambiorix
Cottam &
Sabinū de-
cepit cum
exercitu per-
dit.

uenit, inuitum se bellum ipsis facere dicens: atque se quidem mutasse sententiam, ipsis tamen à reliquis cauendum esse: neque enim eos sibi dicto audientes esse, & instituisse eos nocte proxima adoriri, suadere se, ut Eburoniam, in qua cum suo periculo sint futuri, relinquunt, ad milites autem suos in proxima hyberna quam celerrime commigrent. His dictis adducti Romani, eoque magis quod Ambiorigem summis à Cesare beneficijs affectum hanc ei bonam gratiam referre uelle arbitrabantur, collectis uasis magna cum festinatione, statim sub uesperu profecti sunt: ac in insidias illapsi, magnam cladem pertulerunt, Cotta cum multis alijs extemplo interfectis. At Sabinum Ambiorix tanquam seruaturus ad se euocatum (& quia neque facinori huic interfuerat, in fide cum adhuc manere Sabinus existimabat,) comprehensumq; armis ac ueste exutum iaculis confixit, hæc uerba inter alia addens: Quidnam cum tales sitis, tantis nobis hominibus imperare uolebatis? Qui huic cladi clapsi sunt, ij in castra unde exierant, redierunt. ibi cum à barbaris oppugnarentur, neque aut defendendi sui, aut effugiendi facultatem haberent, sese inuicem ipsi interfecere. Secundum hæc facta, alij quoque finitimi populi defecerunt, ac Neruij præcipue: quanquam apud eos Q. Cicero, M. Ciceronis frater, Caesaris legatus in hybernis esset. His sibi adiunctis, Ambiorix cum Cicerone confligit, atque æquo Marte discessit, captis nonnullis Romanorum. Deinde hunc quoque in fraudem adducere conatus, ubi id frustra fuit, obfedit, castraque eius extemplo uallo fossaq; cinxit. Eam ad rem & multitudo ei hominum, & peritia, quam sibi dum Romanorum esset militie socius, parauerat, ex usu fuerunt: præterea singula à captiuis docebatur. Dimicatum quoque aliquoties est, quod in eiusmodi re fieri solet.

Neruiorum defectio, & ab ijs oppugnatus. Cicero.

& quan

& quanquam de barbaris multo plures caderet, quippe & numero præstabant, tamen ij ob abundantiam suorum ne sentiebant quidem si quos amisissent; contra Romani, quorum & antè numerus non ita magnus fuerat, & tunc hinc idem decrefcebat, facile obsidione coercebantur. Cum iam periculum esset, ne in potestatem hostium uenirent, quia neque ad uulnera curanda quibus opus erat habebant, & insperata obsidione obrutis rei frumentaria parum aderat, ac nemo suorum, quamuis nulli haud procul inde hyberna haberent, auxilio ueniret, quippe barbari omnibus uijs accuratè obsecsis omnes ab his emissos excipiebant. atq; in eorum conspectu interimebāt: Neruius quidam, qui ob acceptum beneficium Romanis bene uolebat, ac tum unà cum Cicerone obsidebatur, seruum quendam nuncium ei obtulit: is habitu linguæque cum hostibus eadem utens, cum in eos incidisset, facile eos suum institutum celabat, unusque ex ipsis habebatur; deinde ab illis recedebat. Ita Caesar, cum nondum Italian attigisset, adhuc in itinere comperta re, assumptis militibus ex hybernis per que ibat, magnis ad suos liberandos itineribus contēdit. Interim ueritus ne auxilio desperato Cicero aut extrema pateretur, aut cum hoste pacifceretur, equitem quendam ex socijs (neque uerò fidendum amplius Neruij seruo putabat, quanquam eius animum re ipsa perspexisset, ueritus ne is misericordia suorum gentiliū adductus, magnum Romanis malum daret) qui & lingua & uestitu hostium uteretur, delegit: Et uerbis nihil mandauit, ne uel consulto, uel imprudens enunciare quicquam posset, sed Græcas ad Ciceronem literas dedit, ut si uel interciperentur eæ à barbaris, tamen ab ijs non intellectæ, consilium suum hosti non proderent. Consueuerat alioquin si quid se-

Cæsar ad Q. Ciceronē Græcè literè.

Occultè scribendi ratio Cæsarit.

creti per literas cuiquam significaret, quartū semper cle-
mentū in scribendo pro eo quod scribi debeat, sumere, ne
obuia literarum lectio cuius esset. Is igitur eques ad ca-
stra Romanorum uenit; ac cum propius accedere nō pos-
set, literis iaculo alligatis, id tāquam in hostes cōiecturū
dedita opera turri infixit. Eo pacto de aduentu Cæsaris
Cicero certior redditus, animum resumpsit, maioriq̄e cū
alacritate perseuerauit. Barbaros Cæsar ad auxilium suis
ferendum adueniens diu sefellit; nam & noctu iter facie-
bat, & interdū in obscuris omnino locis subsidebat, quo
uel maxime inopinantibus hostibus superueniret; tandem
re ex summo obfessorum gaudio per coniecturam depre-
hensa, exploratoribus emissis, cum iam appropinquare
Cæsarem intelligerent, aduersus eum ire instituerunt, ut
inopinatio eum aggredierentur. Cæsar maturè eo cogita-
to, noctem in quo loco tum erat, exegit, summo mane
alio quodam sua natura tuto castra posuit, quā potuit
maximè in angustum contracta, ut & paucos secum habe-
re hostibus putaretur, & ex itinere fissus, & uereri ne
ab ipsis inuaderetur, itaq̄ eos ad editum suorum castrorū
locum pertraheret. Neq̄ aliter quidem accidit. Etenim
Galli Cæsare has ipsas ob causas contempto, impetum in
sublime fecerunt: tantāque sunt affecti clade, ut rebel-
landū in posterum sibi nunquam putarent. Ita & Neruij,
& alij populi debellati sunt, neq̄ tamen ut bene Romanæ
rei uellent, effectum est. Nam Treuiri, cum Cæsar in auto-
res defectionis singulos ad se accersitos supplicia statue-
ret, ueriti ne à sese quoq̄ pœna exigenterentur, ab Inducio
maro persuasi denuò contrā Romanos bellum susceperūt:
pertractisq̄ ad defectionis societatem nonnullis etiam a-
lijs ciuitatibus, quæ idem metuebant, aduersus Titum
Labienum, qui in Rhemis tum erat, profecti, à Roma-
nis su-

Neruij à Cæ-
sare uicti.

Treuirorū
sub inducio
maro rebel-
lio.

T. Labie-
nus.

nis subito erūpentibus cæsi sunt. His rebus in Gallia per-
actis, Cæsar ut pacare omnia rectius posset, ibidē in hy-
bernis permansit. Crassus autē cum & ipse aliquid agere
cuperet, quod gloriæ sibi iuxta, atque lucro esset futurū,
posteaquā in Syria nihil huiusmodi esse præ manibus ui-
det (nam & Syri quieti erant, & qui prius Syriā bellis
uexarant, tum potentia Crassi perterriti, nihil mouebant)
in Parthos expeditionem suscepit, cum neque ullam belli
causam contra ipsos afferret, neque id à Senatu decretum
esset; enim uerò & Parthos prædiuites esse acceperat: &
Orodem, qui nuper rex factus esset, superatu facilem spe-
rabat. Tum igitur Euphrate fluuio transmissio, magnam
Mesopotamiæ partem populando peragravit, nemine re-
sistente, quod eius transitus inexpectato barbaris accide-
rat, itaque nulla exquisita regni sui custodia utebantur.
Ac Talymentus Ilaces quidā, eius tum regionis præfectus
regius, paucis equitibus ad Ichniam (id castello cuidam no-
men est) cōgressus, uictisq̄, accepto uulnere ipse ad re-
gem sese recepit, eumque de expeditione hac certiozem
fecit. Interim Crassus & castella & urbes recepit, Græ-
cas potissimū, atque in his Nicephorium. Nam quia Mace-
donū, aliorūmq̄ Græcorum qui militiæ Romanis adfue-
rant, coloni erant, uim Parthorum grauitè ferentes, at-
que in Romanis, à quibus Græcos amari sciebant, multū
spei collocantes, haud grauatim ad eos defecerūt. Soli Ze-
nodotia ciues accersitis Romanis aliquot militibus, quasi
se in fidem eorum daturi, eos cū intra muros accepissent,
obtruncauerunt, quæ ipsis causa ut urbs euertetur
fuit. Præter hoc unū nihil neque fecit, neque passus est ho-
stile Crassus. Ac profectò omnia quæ intra Tigrim sunt
posita castella cepisset, si eodē impetu barbarorumq̄ ter-
rore usus fuisset, ac præter eā hybernis suis in ea regione
habit

Bellū Cra-
ssi Parthici.

Crassus Oro-
dis præfectū
profligat.

Nicepho-
rium.

Zenodotia.

Crassi igna-
uia.

habitis, omnia diligenti custodia cōtinuisset, nunc captis ijs locis, quos primo incurſu capere poterat, neque reliquorū, neq; horū ipſorum quæ ceperat ullā rationē habēdo, dum in Meſopotamia commorari grauat, Syriaq; amcenitatem deſiderat, Parthis ſe ad bellū parādī ſpaciū, relictōſq; in Meſopotamia Romanos milites opprimendi occaſionem præbuit. Hoc initium belli Romanorum aduerſum Parthos fuit. Habitant autem trans Tigrin fluiuium, in arcibus ac caſtellis, adeoque urbibus etiam cum ablyſ, tum Cteſiphonte, quæ regia eorum eſt. Etiam inter antiquos Barbaros genus eorum fuit: nam nomen Parthorum etiam ſub Perſico regno geſſerant. Cæterum eo tempore & regionem haud magnam obtinuerant, neque extra fines ſuos imperium ſuum extulerant. poſteaquā autem & Perſicum regnum euerſum eſt, & Macedonū res floruerunt, ſucceſſoreſq; Alexandri inter ſe diſſidētes, alijq; alijs regiones certas ut adimētes, regna ſibi ſinguli cōſtituerūt, tum primū ſub Arſace quodā Parthi quoque innotuerunt, unde & poſteri eorum reges Arſacidarum cognomentum habuere. Deinde rebus ſecundis uſi, omnes circum ſe poſitas regiones occupauerunt: Meſopotamiāque, quæ prius à præſecto regebatur, ſui iuris fecerunt. Tandem ad id gloriæ ac potentie euecti ſunt, ut & tum temporis contra Romanos belligerarent, & in hunc uſque diem aduerſarij ijs habeantur. Sanè bello multum poſſunt, nomen tamen re ipſa maius adepti ſunt, non quod Romanis ipſi quicquam ademerint (nam de ſuis quoque finibus nonnihil conceſſerunt; ſed quia in ſeruitutem redacti nondum ſunt, atque etiamnum in bello cum noſtris congreſſi ſuperiores euadere ſolent. Ac de populo quidem iſto, regioneque, tum quæ propria ipſorum uitæ inſtituta ſint, multi criſpſerūt, neq; mihi ea perſequi conſili

Parthorum
hiſtoria.

Cteſipho.

Arſaces.
Arſacida.

conſilium eſt. Armatura eorum, uſuſq; armorum (huius enim rei expoſitio ſermoni noſtro coniunctior eſt, iſq; ea opus habet) ualis eſt. Scuto nihil tribuunt, ſed ſagittis iaculisque ipſi equites utuntur, armatique maiori ex parte. pedites inter eos pauci ſunt, iſq; infirmiores, ſed & ipſi ſagittarij, ad quod à pueritia exercentur, cælo ipſis ſua regione ad utrunque cōducente. Regio enim plana ut plurimum eſt, & cum ad alendos equos, tum ad equitandum aptiſſima. Itaque armenta tota equorum in bellis ducūt, ut ſubinde mutatis equis, ſubito ex lōginquo ad equitare, ruſuſque repētē procul referre pedem poſſint. Iam aer apud ipſos eſt ſicciſſimus, humoremque ne minimum quidem continet; itaque ſagittarum uſum ipſis intentiſſimum præbet, excepto eo tempore, quo ſumma eſt hyems, idēque ea tempeſtate nuſquam in bellum proficiſcuntur. Reliquis anni partibus ſi uel in ſua, uel in ſimilis nature terra bellum gerant, pugna ſuperari uix poſſunt. Conſuetudine enim hoc habent, ut ſolis æſtum acerrimum ferant. aduerſum potus defectum multa remedia inuenta ipſis ſunt, quæ res ipſis ad propulſandam uim, ſi quis fines eorum ingrediatur, haud parum prodeſt. Extra ſuos fines trans Eufratem aliquādo pugnis atque excuſſionibus repentinis nonnihil quidem egerunt. tamen iuſtū bellum gerere niſi domi ſuæ non ualent: quippe qui in alienā ſibi & terræ & aeris cōſtitutionem deueniant, ac comæatui impedimētisq; militū ferendis ſarcinas nullas uſurpent. Ita Parthorum res habēt. Cum Craſſus in Meſopotamiā ingreſſus fuiſſet, quemadmodum memorauimus, in Syriam ad eum legatos Orodes miſit, qui & expoſtularēt cum eo, quod eā regionē inuaſiſſet, & cauſas belli exquiserent. miſit præterea Surenā cum exercitu ad recipiēda ea quæ uel capta fuerant, uel deſecrant; ipſe expeditio-

Parthorum
armatura.

Orodis ad
Craſſum le-
gatio, & in
Armeniam
expeditio.

nem

nem in Armeniâ, quæ Tigranis quondam fuerat, instituit, ne Artabazes Tigranis filius, qui tū ibi regnabat, ipse de suo regno sollicitus, ullum Romanis auxilium mittere posset. Crassus legatis respondit, Seleucie se (urbs est Mesopotamiae, in qua nostro quoque tēpore multi Græci sunt) causas belli cediturum. tum quidam ex Parthis sinistram manum dextrae digitis percutiens: Antè, inquit, hinc pilienascentur, quàm tu Seleuciam peruenias. Ea hyeme, qua Cn. Calpurnius, et Valerius Messala Consules extiterunt, multa ad ipsam quoque urbem Romæ prodigia euenērūt. Bubo enim, lupique apparuerūt, canesque oberantes ululauerunt; simulacra alia sudauerūt, alia de caelocæta sunt: magistratibusque nōnihil quidē propter cōtentiones, magistratū etiā auspiciorum atque ostentorum causa uix tandem septimo mense creati sunt. Caterum hæc quidem quid portenderent, palam non fiebat, quia et ad urbem tumultus, et in Gallia noui motus existerant, et cum Parthis bellum contractum erat, incertum Romanis quo euentu. Crasso autem Euphratē apud Zeugma (ita loco isti nomen est ab expeditione Alexandri, quod ibi trans fluium profectus est) transeunti, manifesta, ac quæ quid designarent intelligi facile posset, signa euenērunt. Aquila exigua quædam est facelli effigies, inque ea aquila aurea est collocata. cōstituitur autem in omnibus legionibus Romanis: neque prius hybernaculis effertur, quàm uniuersus exercitus egrediatur. Eam aquilam hæc impositam unus quidam uir portat, cuius hæc pars infima præacuta est, ut in solum defigi possit. Huiusmodi ex æquilis una noluit cū Crasso Euphratem transire, sed perinde ac si terra adnata esset, ita infixæ hæsit, donec tandem à multis circumstantibus uiculsæ fuit, inuitaque comitata est suos. Vexillum præterea quoddam ex eorum numero

An. V. C. 701
Prodigia.

Aquila.

mero quæ magna, uelorumque similia sunt, inscriptū punicis literis, ad noticiam exercitus Imperatorisq; faciendā, inuersum uic uehementis uenti, à ponte in flumen decidit. At Crassus reliquis uexillis quæ eiusdem erant longitudinis, præcisiss, ut breuiora atque ad ferendum aptiora essent, numerum prodigiorum auxit. Tanta enim in ipso fluminis transitu coorta est nebula, ut et ipsi inuicem impingentes corruerent: nec prius terram hostilem cernerent, quàm in ea pedē posuissent. itaque et transgressi Euphratē sunt summa cum difficultate, et de ponte in terram perquam difficulter descenderunt. Sub hæc uentus incubuit ualidus, fulminaque deciderunt, ponsque antequàm omnes transuissent disiectus est. Quæ cum ita euenissent, ut facile stupidum etiam atque imperitum quemque docere possent, calamitatem ipsis prædici, redituque abnuui, metus ac morositas ingens militum animos occupauere, quos ut consolaretur Crassus, exercitum allocutus, non perterreret eos debere dixit, propterea quod pōs disiectus esset, neque id pro portentu accipiendū, iuramentoque confirmauit, statuisse se per Armeniam copias reducere. His dictis cum animum suis reddidisset, addidit magis uoce exclamans: Bono animo este milites, hæc enim nemo nostrum reuertetur. Quo audito dicto milites, idque non minorem reliquis uim ominis habere arbitrati, in maiorem prolapsi sunt tristitiam, ut iam neque cæteris eius cohortationibus animum aduerteret, barbaros uerbis eleuantis, remque Romanam prædicantis, adhæc pecuniam exercitui distribuentis, præmiâque promittentis. Nihilominus sequebatur, neque aut uerbo, aut re quispiam resistebat, siue (ut uideri potest) legi in hoc parentes, siue quod iam animis consternati, neque consilium suæ salutis capere, neque agere quicquam salutare poterant: itaque deinceps

Crassi vox
in omen
uertitur.

Augarus Of-
roenus sub
amicitijs spe-
cie Roma-
nos in per-
niciem ab-
ducit.
Alchaudo-
nius.

Crassi confi-
lia.

Augari per-
fidum con-
siliium.

Prælium in-
ter Roma-
nos & Par-
thos.

deinceps omnia quæ uel animo uel corpore moliebantur, ad perniciem ipsis spectabant, quasi iam tum ab aduerso fato damnatis. Maximam autem calamitatis partem Augarus ipsis Osroenus attulit. Is Romanis antè foedere iunctus sub Pompeio, barbarorum partes tum potiores habuit, quod idem Alchaudonius quoque Arabs fecit, semper potentiore se solitus adiungere. Caterùm hic quia manifestò defecerat à Romanis, cauere facile potuit: Augarus autem cum Partho studeret, simulauit se Crassi amicum, liberaliterque ei pecuniam suam impendens, & explorauit omnia eius consilia, & Partho enunciauit. Idem si quod utile consilium Crassus cepisset, dehortatus hominem est: sin damnosum, confirmauit, ac tandem huiusmodi rem conficit. Crassus Seleuciam contendere decreuerat, quò se tutò cum exercitu ac comætu præter Eufratem, ac trans eundem peruenire posse cogitabat: à Seleucia (quam, ut à Græcis hominibus habitatam, facile sperabat in suam potestatem uenturam) ad Ctesiphontem urbem haud difficulter se traiekturum. Id consilium, tanquam multo tempore opus habiturum, ut repudiaret, ac potius aduersus Surenam, qui propè cum parua manu esset, iret, Augarus persuasit. Quibus consitutis, cum Crassum ut periret, Surenam (cum quo sub speculandi prætextu frequenter congregiebatur) ut su-perare posset, parauisset, Romanos nihil sollicitos ac tanquam ad certam iam uictoriam proficiscentes eduxit, in eisq; tum per insidias opprimendis Parthum adiuit. Res tota ita acta est. Parthi maiore suarum copiarum parte abscondita (erat enim regio aliquibus locis inæqualis, arboribusque constita) Romanis occurrerunt. Quos cum Crassus, Imperatoris filius, qui ex Gallia ad patrem peruenerat, conspicatus esset, atque eos solos hos-

tes

P. Crassus pe-
rit.

tes esse putaret, cum equitatu ijs obuiam uenit, fugaque sese dedita opera mandantes, uictos ratus infecutus tantisper est, dum procul à suorum acie subductus, deinde circumuentus ab hostibus interijt. Hoc factò, in fugam tamen pedites Romani dati nequaquam, sed Crassi ulciscendi causa acriter cū Parthis congressi sunt: uerùm nihil suo nomine dignum efficere potuerunt, cum ob multitudinem hostium, tum ob genus pugne, præsertim insidijs insuper Augari circumuenti. Nam sicubi orbem uoluere intendebant, ut propter densitatem ordinum sagittas hostium euiarent, Parthorum hastati equites magno impetu irruentes, aut confodiebant Romanum peditem, aut agmen utique dissipabant: sin eius uitandi causa sese disiungebant, sagittis Parthorum expositi erant. Ita multi ipso hastatorum incurso consternati peribant, alij ab equitibus deprehensi interficiebantur, alij còtis proturbabantur, confisgebanturue. Quòd si qui denudò pugnam tentarent, iacula quàm plurima undiquaque incidentia ple-rosque eorum letali uulnere sternebant, reliquos pugne inuitiles reddebant. Denique omnibus sagitta iaculaque negotium facefsebant: in oculos, manusque, & uniuersum omnino corpus aduolantia, perque ipsa arma transcuntia, eademque nec cauere à Romanis poterant, & inermes eos crebros ictus expectare cogebant. Nam dum quis aut à iaculo adueniente sibi cauebat, aut infixum corpori suo euellebat, alijs super alia uulnerib; sauciabatur. Itaq; nec loco ne sese mouerent Romani satis scire poterant, an fixo potius uestigio quisq; persisteret, quorum neutrum satis tutum ipsis relinquebatur, sed utrumq; cum pernicie ipsorum coniunctum erat, quorum alterum non licebat per hostes, alterum ut uulneribus opportuniore essent, efficiebat. Hoc modo pugnam aduersus hostes apertè

congressos Romani sustinebat. Postquam Augarus quoa-
 que (nam is aliquandiu se continuerat) ex insidijs eos
 aggressus est, ibi et Osroeni conuersos in Parthum a ter-
 go ceciderunt: et ut a Parthis facilius cædi possent, fece-
 runt. Romani enim coacti acie conuertente in Osroenos, a
 tergo sibi Parthos habuerunt: rursum in Parthos conuersi,
 atque iterum in alteros, tum denuo alteris sese opponentes,
 crebris conuersionibus maiorem suis quam ante pertur-
 bationem attulerunt: ac quia semper ad eam partem unde
 tela ingruerant, sese obuertere necesse habebant, proprijs
 se gladijs confixerunt, multiq; inuicem sese occiderunt.
 Deniq; adeo in arctum ab hoste undiquaque irumpente
 coacti sunt, ut quisque quod inermis in suo corpore erat,
 scuto proxime assistentis, tegendo, in uniuersum ne moue-
 re quidem iam sese possent. Sed ob tantam cadauerum multi-
 tudinem fiebat, ut ne stare quidem firmis uestigijs possent,
 ac collaberentur: tum aestus, sitisq; (quippe media aestate,
 atq; in meridie pugnabatur) puluisq; quem undiq; circue-
 quitado barbari immensum concitauerat, reliquos afflige-
 bat ita, ut multi his confecti sine uulnere caderent. Ac pro-
 culdubio occisione omnes occisi tum essent, nisi barbarorum
 haste partim retusæ, partim fractæ, nec uique arcuum con-
 tinenti iaculatione rupti, sagittæ consumptæ, omnesque
 gladij hebetati, et (quod erat maximum) ipsi uiri ca-
 dendo defatigati fuissent. Ita cum nox superuenisset, Par-
 thi quia procul ipsis ab hoste recedendum erat, equis aue-
 hii sunt: ita enim moseorum fert, ut prope hostem ne ma-
 xime quidem imbecillum castra ponant, quod nec muni-
 tione castrorum utuntur: et si quis eos in tenebris ado-
 rriatur, neque equis, neque sagittis quicquam prestare
 possunt. Nemo ea pugna Romanus ab hostibus captus
 est: sed cum omnes eos Parthi stantes in armis conspicie-
 rentur,

rentur, neque ullum aut ea proijcientem, aut fugam se com-
 mittentem, adesse ipsis adhuc roboris aliquid putauerunt,
 neque aggredi ausi sunt. Post hanc cladem Crassus cum
 ceteris quicumque poterant, Carras sese receperunt, quæ
 urbs tum ipsis a relictis in ea Romanis asseruata fuerat:
 multi ex ipsis, qui uulnerati fuerat, cum neq; pedibus uiam
 capere possent, neq; uehicula ipsis prestò essent, neq; du-
 ctiores (optime enim reliqui contenti erant, si semet ipsos
 hinc auferre possent) in ipso pugnae loco remanserunt.
 Eorum pars ex uulneribus mortui sunt, pars sibi ipsis
 mortem conscuerunt. reliqui postridie capti sunt: quo-
 rum magna pars in uia sese uita exuerunt: multi deinceps
 quoque sauciorum perierunt, cum ab initio qui ipsos cu-
 rarere diligenter, haberent neminem. Crassus animo deie-
 ctus, ne in oppido quidem diutius manere se posse existi-
 mans, statim, quomodo inde fuga se eriperet, rationes ini-
 bat. Quia impossibile erat ut interdum discedens latèret,
 noctem ad id delegit: sed proditus a Luna, quæ tum plena
 luce fulgebat, non se fallit. Itaque eas noctes opertus, in qui-
 bus Luna non luceret, cum suis profectus est: tum eos in
 tenebris, atque aliena in regione iter facientes, eademque
 hostili, ingens metus dissecit, ac pars capti sub diem, pe-
 rierunt: pars in Syriam cum Cassio Longino Quæstore
 incolumes peruenerunt. Crassus cum reliquis in montes
 euasit: ibique ita se parauerunt, tanquam per eos in Ar-
 meniam aufugituri. Surenas eo cognito, metuens ne si id
 successisset, bellum contra Parthos deinde renouarent,
 cum Romanos in sublimi loco, et equitatu alieno aggre-
 di non auderet (armati enim erant, pugnaturique ex lo-
 co edito, tum quod ex desperatione ad insaniam iam ali-
 quam redacti essent, haud citra periculum uidebat se
 eos aggressurum) misit ad eos ex suis, qui condiciones

Crassus Car-
 ras per fugit
 ac rursus
 inde aufu-
 gere tentat.

C, Cassius.

M. Crassus
 a Surena de-
 ceptus po-
 nit.

pacis offerrent, si omni intra Euphratē posita terra excederent. Crassus nihil in dubium uocatam rem credidit. Nam in summo metu constitutus, actum suae, tum publicae calamitatis terrore animo perturbato, ad haec militis iter longum asperumq; reformidare, & ab Orode sibi timere sentiens, nihil eorum quae opus erant prauidere poterat. Quem ubi ad transactionem paratū Surenas animaduertit, cum nollet id negocium per alios confici, sed ipsum Crassum cum paucis in suam potestatem accipere, ostendit se cum eo ipso uelle in colloquium uenire. Conuenit igitur, ut in medio inter utriusq; stationem loco cum aequali uirorum numero utrinque congregerentur. Ita Crassus in planicie descendit, eiq; à Surenas, quò celerius ad eum perueniret, equus dono missus est. dum haesitat Crassus, secumque quidnam ageret, delibere, correptus à barbaris, ut in equum impositus est. Ad hoc repugnantibus Romanis, res ad manus peruenit, quo in certamine cum aliquandiu pares fuissent Romani, tandem succurrentibus alteri parti nonnullis (nam & in plano loco barbari erant, & ad eam rem se composuerant, atq; ita Romanos suis auxilio uenientes anteuertebant) superati sunt. Ibi cum nonnulli suorum cecidissent, Crassus quoq; (neque constat an à suorum aliquo post graue acceptum uulnus, ne uiuus in hostium manus ueniret, an uero ab hostibus) occisus est. Hic ei uitae exitus fuit, in eiusque os, ut quidam referunt, Parthi aurum liquefactum uerbis insuper insultantes infuderunt. Tantum enim fuerat in eo homine pecuniae acquirendae studium, quanquam esset ditissimus, ut quasi pauperem cum miseraretur, qui non ex suis facultatibus exercitum alere possit. Militum pleriq; per montes in amicorum fines per fugerunt, nonnulli ab hostibus capti sunt. Ceterum Parthi eo tempore omni

Crassi interitus, aurumque in os eius infusum.

ditione

ditione intra Euphraten recuperata, eum transgressi non sunt. postmodò Syriam quoque inuaserunt, non magno tamen exercitu, quòd in ea neque milites neque imperatorem ab Romanis esse putabant; itaque Cassius non magno negotio repulit. Huic Cassio cum Carris à militibus odio Crassi adductis imperium esset delatum, atque ipse etiam Crassus ob magnitudinem calamitatis ultrò id concederet, non acceperat; tunc, autem necessitate rerum adductus, Syriam administrauit, idq; deinde etiam. Barbari enim ab incepto non desisterunt, sed maiori cum manu, uocem ducis Pacoro Orodis filio gerente, re uera autè Osace (nondum enim ex ephebis Pacorus excefferat) duce iterum in Syriam projecti, atque in itinere positis locis omnibus in suam potestatem redactis, ad Antiochiam usq; progressi sunt, cum spe reliquorum etiam potiundorum: nam neque Romani iustis copijs eam prouinciam tenebant; & populi Romanorum dominationem molestè ferentes, ad Parthos, tanquam uicinos cognatosque suos inclinabant. Verum enim uero cum Antiochiae capiendae spe deieci essent, Cassio magna uis eos repellente (ipsi autem ad oppugnationem locorum ineptissimi erant) Antigoniam contenderunt; cuius urbis suburbana cum essent arboribus consita, atque eò ipsi accedere neque auderent, neque possent, arbores succidere, locumque solua despoliare instituerunt, ut audacter tuncque urbē eā agredi possent. Cum ne hoc succederet, quia & magni laboris negocium erat, & tempus incassum terebatur, & Cassius palantes ab ipsis affligebat, aliò arma uersuri, Antigonia discesserunt. Interea Cassius collocatis in uias, quā transitori erant, insidijs, se ijs cum paucis ostendit, atque ad insequendum pertraxit: tum suos circumiecit, Parthorumque cum alios, tum ipsum Osacem occidit. Eo

C. Cassius Parthos à Syria repellit.

Osaces dux Parthorum à Cassio uictus perit.

Bibulus Sy-
riae prae-
fectus.
Senarus con-
sultum de
provincia.

Ornodapa-
tes.

Labienu
Ambiorigē
& Treuiros
uincit.

Stratagema

interfecto, Pacorus tota Syria excessit, neque ab eodem
pore unquam in eam intrauit. Pacoro regresso, Bibulus
in Syriam, ut ei regioni praesesset, aduenit: quāquam sena-
tus consulto cautum fuerat, ne quis Consul, uel quis Prae-
tor, neque statim, neque ante quintum annum in provin-
cias exteras exiret, ne uidelicet à provinciis ambiantia-
bus turbæ existerent. Bibulus quietè ea quæ Romanis pa-
rebant, administrauit: ipsos autem Parthos contra sese
inuicem concitauit. Ornodapante quodam praefecto, qui
Orodi infensus erat, sibi adiuncto, persuasosq; per inter-
nuncios, ut Pacorum regem constitueret, atque eius auxi-
lio Orodi bellum faceret. Eo modo bellum Romanorum
contra Parthos, quarto quā incepterat anno, desijt. M.
Marcello, & Sulpitio Ruffo Consulibus. Parthici belli
tempore, Caesar Galliae partes nouis motibus concitatus
armis recepit, multa ipse per se, multa per suos legatos
gerendo, ex his ea tantum quæ memoratū mihi maximè
digna uidebuntur, referam. Ambiorix Treuiris, qui mor-
tem induciomari molestè etiamnum ferebant, adscitis, ma-
gnam sibi manum in ijs locis parauerat, à Germanis quo-
que milites stipendio conductos accersiuerat. Cum eo La-
bienu ut antequam ijs copijs augetur, dimicaret, Tre-
uirorum sine ingredi occupauit. Cum ad defendendam re-
gionem Treuiri non exiret, quia adhuc auxilia expecta-
bant, sed praesidio fluminis, quod inter ipsos ac Romanos
labebatur, contenti quiescerēt, Labienus conuocato exer-
citu concionem habuit, qua hostib; terroris de se ac suis
opinionem praebuit: prius quam Germanorum auxilia
Treuiris aduenirent, ad Caesarem & in tuta loca receden-
dum esse sibi uideri, statimque se signum uasa colligendi
daturū. Nec multa interiecta mora, castra mouit, id quod
accidit, fore sufficit. Barbari enim eo percepto, quibus

Romano

Romanorum consilia cognoscendi multa cura erat, atque
eo sine palam Labienus id dixerat, serio ipsum abire, su-
gāque capere crediderūt: itaque euestigio flumē trans-
gressi, quanta maxima potuerunt celeritate Romanos in-
secuti sunt. In eos palantes Labienus conuersus, primis
perterritis totum agmen in fugā dedit: fugientesque spar-
sim, ac sese inuicem impediētes compulsosq; ad fluiuium,
consecratus, magnum eorum numerum interfecit: complu-
res fuga sese eripuerunt. De ijs Caesar nihil sollicitus, in
Ambiorigē, qui multorum maleficiorum autor erat, mo-
dò hac, modò illac diffugiente, insequendo negocium ha-
buit. Postquam cum nulla ratione comprehendī posse ui-
dit, in Germanos, quod Treuiris suppetias ferre uoluis-
sent, arma cōuertit: inde quoque mature metu Sueuo-
rum se recepit, nulla re perfecta, quā quod gloriā Rhe-
ni altera uice traiecti reportauit: ponti, ea parte quæ
ad Barbaros pertinebat rescissa, castellum imposuit, ut
crebro ea transiturus uideretur. Secundum hæc ira effu-
gij Ambiorigis permotus, eius patriam, quanquam nihil
tum mouisset, omnibus qui uellent diripiendam palam
proposuit, eo consilio, ut quā plurimi ad hoc coueni-
rent: itaque multi cum Galli, tum Sicambri ad prædam
confluxere. Caterum Sicambri non satis fuit ex Eburo
nibus prædam egisse, sed ipsos quoque Romanos petie-
runt: quos cum frumentatum digressos animaduertissent,
castra aggressi sunt: Romanorumque re percepta ad de-
fendendum castra concurrentium multos occiderunt: ab
hoc facto Caesarem timentes, summa cum festinatione do-
num redierunt. Caesar, quia & hyems propè, & Ro-
ma tumultus erant, nullam uindi. tam exigere cum pos-
set, milites in hyberna dimisit, ipse in Italiam profectus
est: uerbo quidem, ut Galliae citerioris curam haberet, re

Caesar Rhe-
num denuo
transit.

Eburonia
depredata
barbaris cō-
cessa.
Sicambri
Romanorū
castra inu-
dunt.

Aruerni du
ce Vercin-
gentorige
bellum mo
uent.

Auarici à
Cesare ut ca
ptum.

ipsa autem, ut haud procul ab urbe remotus, intentus ijs
quæ ibi agebantur esse posset. Interim noui Gallorū mo-
tus coorti sunt. Aruerni duce Vercingetorige descenderūt:
omnesq; Romanos, quos in oppidis finibusque suis inue-
nissent, trucidauerunt; profectique in regiones Romanis
amicas, quoscunque ad societatem defectionis pertrahere
potuerunt, ijs pepercerunt, ceteros maleficijs infestauerunt.
Quibus cognitis, Caesar in Galliam regressus, cum ho-
stes in Biturigum fines intrasse deprehenderet, neque eis
opitulari posset, (nondum enim omnis ad eum exercitus
conuenerat) in Aruernorum ipse contra profectus est re-
gionem, atque ita hostes domum retraxit; ipse tamen, quod
satis uirium sibi ad pugnam non adesset, ante aduentum
eorū discessit. Aruerni denuo in Bituriges profecti, Aua-
rico oppido occupato, diu se in eo sustinuerunt. Difficul-
ter murus adiri poterat, altera parte paludibus imper-
uijs, altera flumine rapido cinctus. Itaque cum Roma-
ni oppugnarent, barbari, quorum immensus erat nu-
merus, facile eorum conatus repellebant: factisque eru-
ptionibus, crebro molesti ipsis erant. Tandem non agris
modò uicisque, sed oppidis quoque, unde Romanos com-
meatus auxilia posse habere existimabant, incensis,
omnem rem frumentariam, quæ Romanis à socijs sup-
portabatur, diripiebant, ita ut Romani obsidentes ipsi
ijs incommodis premerentur, quibus obsessi solent. Acci-
dit, ut Romanis muro succedentibus, effusus imber cum
magna uenti ui coarretur, (hæc enim hyeme iam in-
stante gerebantur) ac primùm ipsos ab oppugnatione
in castra compelleret, deinde Gallos quoque intra do-
mos suas coerceret. Quibus à propugnaculis digressis, Ro-
mani confestim ea utris nudata aggressi, turrim, prius-
quam de eorum aduētū quisquam cognouisset, ceperunt:
reliquisq;

reliquisque iam partibus quoque haud magno labore oc-
cupatis, totam urbem diripuerunt: atque ira oppugna-
tionis, toleratorumque in ea laborum concitati, omnes in
ea homines occiderunt. Secundum hanc rem gestam Cæ-
sar in Aruernorum fines cum exercitu profectus, cum ab
hostibus omnes pontes quæ transcendendum ipsi erat, præ-
occupati essent, dubius ad ripam fluminis aliquandiu iti-
nere facto, uadum quæ pedibus exercitus traduci posset,
querebat. postquam in syluestrem atque umbrosum lo-
cum peruenit, præmissis impedimentis cum copiarum ma-
iori parte, iussisque in longum quam maximè explicato
ordine proficisci, ut totius exercitius speciem præberent,
ipse cum robustissimis substitit, ligna cecidit, ratesque cõ-
pexit: his ipse fluum transiit, dum barbari progressis
intenti, ipsum quoque unâ his adesse Casarem existimât.
Hoc facto, reliquos qui progressi erant, noctu reuoca-
tos, eadem traduxit, totam regionem occupauit: sed Ar-
uerni Gergobiam sese uniuersi, collatis eodem ijs quæ
chæra habebant omnibus, contulerant. in eo oppido obsi-
dendo plurimùm frustra Cæsar laborauit. Erat enim sitū
in egregiè munito colle, murisque defendebatur ualidis.
Galli quoque omnia circum edita loca præoccupauerat,
præsidisque tenebant, ita ut ex ipsi in suis locis essent, ex
decurrentibus plerunque superiora omnia euenirent. Cæ-
sar enim castra loco plano habebat, cum editum nihil ad
manum esset, itaq; oppugnandi ne cogitationem quidem
ullam habebat: contra barbari, ut qui loco sublimiori cõ-
sisterent, in eius castra cum impetu deferebantur, eaq; q;
decuriones ipsis opportunæ erant: ac si quando ulterius
quàm expediret, procurrebant, paruo momento in tutum
se recipiebant, neque enim Romani ad castra eorum in-
tra tantum spacium quantum lapide aut iaculo penetrari

Cæsar in Ar-
uernos de-
uenit.

Gergobia
obsidio.

potest, accedere tuto poterant. Itaque Caesar, cum tempus sine fructu absumeretur, ac tametsi ipsum collem cui oppidum impositum erat, sepe numero aggressus, aliqua eius parte potitus esset, ut iam eo communito facilius oppugnare cetera posset, quia tamen in uniuersum repellebatur, non sine plurimorum iactura militum, postquam urbem capi non posse uidet, Heduique interim novos motus excitauerant, ad quos sedandos ipso profecto, in summum periculum ad Gergobiam relictus exercitus ab hostibus adductus erat. his omnibus causis permotus, castra ab oppido mouere statuit. Porro Hedui cum initio fidem seruassent, Caesarique auxilia misissent, eo tempore contra animi suam sententiam ad rebellionem faciendam pertracti sunt, fraude cum aliorum, tum Litauici in primis. Nam is cum nullis eos rationibus ad fidem uiolandam impellere posset, id obtinuit, ut quos Hedui auxilio Caesari tum mittebant, ipse ad eum perduceret: ea occasione profectus, praemisso equitatu, quibusdam ex ijs iussit, ut reuersi dicerent, ceteris secum praemisissis, ac ijs qui praeter ea ex Heduorum ciuitate apud Caesarem fuissent, Romanos manus inieciisse, atque interfecisse. His ita annuntiatu concionem ad milites huiusmodi nuncio conuenienter habuit: qua effecit, ut et ipsi a Romanis desicerent, et ceteros ad idem faciendum permouerent. Simul atque id Caesar rescituit, Heduos quos secum habebat, qui que interfecti ab eo crediti erant, ad Heduos praemisit, ut uiui ab omnibus conspicerentur: ipse cum equitatu subsecutus est. ita euenit, ut Hedui poenitentia admissi correpti, cum eo in gratiam tum redierint. Haud multo post, cum Romani Caesare absente ad Gergobiam male accepti essent, ac secundum id detrimentum acceptum ab obsidione omnino recederet, ueriti hi qui defectionis autores fuerat, alii que

Heduorum
rebellio facta a Litauico.

qui nouis semper rebus studebant, ne poenas admissorum penderent novos motus excitauerunt. Quod ubi hi qui cum Caesare militabant, cognouerunt, petierunt ab eo ut sibi domum eundi potestatem faceret, polliciti omnia sese composituros. Impetrato comestu, Nouiodunum, quo in oppido pecuniam, frumentum, obsidesque plerosque Romani deposuerant, uenerunt: usque auxilio Nouiodunensium, custodibus de improviso necatis, omnia obtinuerunt, ipsum oppidum loco opportuno situm, ne id Romani receptaculum belli haberent, incenderunt: ac reliquam Heduorum partem in rebellionis societatem pertraxerunt. Caesar confestim in Heduos suscepta expeditione, fluuio Ligeri obstantem, ab incepto hoc quoque desistere coactus est, nulla re perfecta. Sed Labienus insulam in Sequana flumine occupauit, deuictis ijs qui in terra ad arcendum ab ea ipsum confluxerant: traductisque uariè cum secundo tum aduerso flumine copijs, ne si uno loco id conaretur, prohiberi ab hostibus posset. Id priusquam fieret, Vercingetorix Caesare despecto ob detrimenta quae is acciperat, Allobrogibus bellum inferre intendit: Caesarem ijs auxilio proficiscentem in Sequanis deprehensum circumdat. Verum id Vercingetorigi longè secus quam instituerat, cecidit. Nam non modo cladem Romanis nullam intulit, uerum eos desperatione salutis ad fortitudinem compulsi: ipseque temeritate sua, quia multitudini suorum fidebat, succubuit. Haud parum ad eam uictoriam Germani, quos Caesar ad auxilium euocauerat, Romanis contulerunt, qui audaciam suam ingenti corporum mole acrobore confirmantes, circumiektorum hostium ordinem periruperant. Ab ea uictoria sibi oblata Caesar nihil remittendum ratus, hostes Alexiam per fugientes, oppido inclusit, ac in obsidione habuit. Vercingetorix antequam

Allia Heduarum defeccio.

Labienus insulam in Sequana capit.

Vercingetorix in sequanis a Caesare vincitur.

Germanorum opera Caesar vincit.

Alexiam Ce-
sar obsidet.

antequam munitiones Caesaris omni ex parte absolueretur, equitatu à se dimisit, quia pabulum equis non superabat, utque in suas quique civitates profecti, commeatus suppeditasque Alexiam adferrent. Cum ea res extraheretur, acia res frumentaria ipsos deficere inciperet, liberos atque mulieres, atque reliquos bello inutiles oppido expulit, frustra sperans alterutrum fore, ut aut hæc multitudo à Romanis prædæ causa recepta seruetur, aut ipsi certè diutius victum, unde vitam tolerarent, haberent. Caesar enim, qui non ad eam re frumentaria affluebat, ut alijs quoque alijs sufficeret, quod eam multitudinem ad suos reuersam haud dubiè receptam iri putabat, atque ita hostes ad maiorem peruenturos penuriam, omnino repulit, itaque ea turba in medio urbis castrorumque, neutris ipsam accipientibus, miserima morte perijt. Ceterum auxilia equitum, reliquaque à barbaris non multo post cum aduenirent, equestri prælio à Romanis repulsi sunt, maxime Germanis auxiliariibus tum quoque victoriam adiuantibus. Deinde conati noctu per munitiones Romanorum in urbem peruenire, magnum detrimentum passi sunt. In ijs enim locis, quæ equitatu accedi poterant, occultas fossas Romani dixerant, defixisque in eas stipitibus, superficiei tenus texerant, ut æquales reliquo circumposito solo essent: in eas fossas equi uirique imprudentes delapsi peribant. Neque tamen ante Galli quicquam de instituto remiserunt, quam ad ipsas munitiones commisso prælio, cum et ipsi, et qui urbem tenebant, Romanos aggredierentur, succubuerunt. Ea clade accepta, Vercingetorix cum integro etiamnum corpore effugere posset, sperans quia aliquando Caesaris amicitia usus esset, posse se ueniam ab eo impetrare, ad eum non imploratum ante per illum internuntium pacem, se contulit, sedenti pro tribunali repente in conspectum

Vercingetorixem se dedentem Caesar ut acciperet.

dum uenit: quæ res animos quoque nonnullorum terruit. Erat enim Vercingetorix statura proceræ, magnamque armorum gloriam habebat. Facto silentio, nihil locutus in genua concidit, manusque tendens supplicis gestum exhibuit. Erant quibus ea res misericordiam moueret, pristinam hominis fortunam cogitantibus, præsentemque calamitatem ante oculos cernentibus. At Caesar, id quod maxime ad suam salutem ille futurum sperauerat, amicitie prioris coniunctionem cum bello illato contulit: ostensaque quibus eum meritis affecisset, quæque ab eo accipere ipsum par fuisset, delicti grauitatem auxit: eamque causam habuit, cur neque misericordia tum prosequeretur Vercingetorigem, et statim in uincula conderet, quem post in triumpho ductum necauit. Porro reliquos Caesar partim conditionibus pacis impositis recepit, partim prælio superatos subegit. Belgæ enim finitimi ad Comium quendam Atrebatem summa rerum delata, diu restiterunt, duobusque equestribus prælijs cum Romanis incerta uictoria certauerunt. Tertio pedestri prælio congressi, cum incerto adhuc euentu pugnaretur, inuadentibus ex improviso terga ipsorum equitibus, fusi sunt. Ita uicti, qui à pugna supererant noctu desertis castris in syluam quandam se contulerunt: ea incensa, carrisque solis relictis, sperauerunt se, dum hostibus ignis carrique moram inijcerent, in tuta loca posse euadere. uerum hæc spes frustrata fuit. Nam Romani, ut primum fugam hostium cõpererunt, insecuti sunt: cumque ad ignem peruenissent, eo restitito, disiectisque carris, nonnullis etiam per medium ignem currentibus, hostes inopinatos affecuti, ingenti cæde affecerunt. Hoc factum deditio multorum excepit. Comius autem elapsus, ne sic quidem quieuit, quin Labienum per insidias aggredi institueret, atque tum superatus prælio in col

Comij Atrebatem & Belgarum contra Cesarem bellum.

in colloquium ut ueniret, persuasus est. Ibi à quodam Romano uulneratus, priusquam de ulla re conueniret, quòd nunquam certam pacem imiturus uidebatur, ausugit, iterumque Romanis molestus fuit: tandè desperatis rebus, his qui ipsum secuti erāt, impunitatem actorum impetrāuit: sibi que, ne in Romani ullius conspectum unquam ueniret, ita enim quidam referunt. Hoc pacto et hi, et si qui reliqui erant, deinceps pars uolentes, pars bello uicti in Romanorum potestatem redacti sunt. ac Cæsar præsidij conditionibusque impositis, pecuniæque et tributis annuis imperatis, alios fregit, alios mansuetos reddidit. Atque hæc eo modo consummata sunt L. Paulo, C. Marcello Consulibus. Cæsari iam ex Gallia Romã reditū dumerat, quòd et eam omnem subegerat, et temporis ad quod ei imperium concessum fuerat, ratio sic postulabat. Etenim cū id exisset iam, bellumque confectū esset, nullā præterea honestā causam cur exercitū nō dimitteret, priuatūsq; deposito imperio uiueret, habebat. Enim uerò quandoquidem et Romæ seditiones erāt, et Crassus interuenerat, Pompeius autem rursus ad potentiā pristinā peruenerat (quippe et Cōsul tertium fuerat, et in quinque alios annos ut sibi Hispania decerneretur, effecerat) animoque iam à Cæsare alieniore (mortua præsertim iam filia, qua sola eorū amicitiam continuerat) esse incipiebat: ea Cæsarem, ueritum ne legionibus nudatus in Pompeij, in inimicorumque potestate esset, mouerunt ut exercitū retineret. Proinde his iisdem annis multi tumultus in urbe grassati fuerant, potissimum uerò in comitijs, ita ut Calpurnius atque Messala Consules uix septimo tandè mense creati sint. ac ne tum quidē id cōstitutum fuisset, nisi Q. Pompeius Rufus Tribunus plebis, Syllæq; sororis filius, in carcerem à Senatu coniectus esset: quæ eadem poena omnibus qui mali

Cæsar cur bello confecto exercitum dimittere noluerit.

Romæ tumultus. An. V. C. 701 Q. Pompeius Rufus Tribunus plebis in carcerem positus.

mali alicuius facinoris existere autores uellent, cōstituta, potestatesque in eos animaduertendi Pompeio mandata est. Vsu ueniebat quidē aliquoties, ut quia aues interregibus non addixissent, comitia auspicioꝝ causa impediarentur: sed maxime omnium Tribuni plebis, ne magistratus crearentur, obstabant: qui ita omnibus urbanis rebus sese admiscebant, ut ludos quoque populi loco Prætorum ipsi peragerent: atq; hanc ob causam Rufus in carcerem abductus fuerat. Idem post Fauonium Aedilem non magnæ rei causa in eundem carcerem coniecit, ut ignominia nimirum consortem aliquem haberet. Iniciebant autem Tribuni comitijs tum alia impedimenta, tum hoc agebant, ut in locum Consulum Tribuni militum (quò per plures Respublica regeretur, quemadmodum olim institutum fuerat) subrogarentur: cum nemini id persuaderent, Pompeium utique Dictatorem dicendum esse contenderunt, in eaque sententia diu perseverauerunt. Nam et aberat Roma Pompeius et nemo uel decernere ei hunc honorem (nam odio Syllanæ crudelitatis consilium id omnibus inuisum erat) uel metu potentiæ eius denegare satis audebat. Tandem ubi ipse aduenit, Dictaturam, quæ non obscure iam ei offerebatur, repudiavit: atque ut Consules crearentur, curauit. Consules ob tumultus eorum qui cædes edebant, neque successores sibi constituerunt, et tanquam in magnoluctu, senatoria ueste posita, Senatum in uestitu equestri congregauerunt: tum senatusconsultum fecerunt, ne quisquam ex his qui Cōsulatum aut Præturam gessissent, exteriorem aliquam prouinciam ante elapsum quintum annum acciperet: sperantes uel hac ratione certamina de occupandis magistratibus tolli posse, si patèret eum qui obtinisset, non statim cum potentiâ aliqua futurum. Nihil enim sani

Fauonius in carcerem coniectus.

Pompeium Dictatorem Tribune plebis facere uolunt.

Senatusconsultum de prouincijs.

sani moderatiue agebatur, sed cum largitionibus acriter cōtendebant, tum plus etiam dimicationibus, ita ut Consul quoque Calpurnius aliquando uulnus acceperit. Ita factum est ut neq; Consulibus, neque Prætoribus, neque urbanis alijs magistratibus succederetur, sed prima anni parte sine omni magistratu Romæ uiueretur. Ea res cum alijs malis ansam præbuit, et nundine, quæ nono quouis die celebrabantur, ut ipsis Calendis Ianuarijs agerentur effectit. Cum hoc, quasi non forte fortuna ita accidisset, sed prodigij rationem haberet, Romanos terruit, tum quod bubo etiam uisus erat, totōque triduo simulacrum quoddam sudauerat, saxeque à cœli parte quæ meridiem spectat ad orientem transcurrerat, multa quoque fulmina deciderant: sæpius glebis, lapidibusque et testis pluerat. Ac mihi quidem id quoque decretum quod prioris anni exitu de Serapi Isidæque factum erat, inter prodigia nō extremum uidetur locum obtinuisse. Eorum diuorum fana, quæ priuatim nonnulli extruxerant, senatus demoliri iussit, quod eos non magnopere inter numina numerabat, ubi ea sententia obtinuit, ut publicè iam cœli inciperent, extra pomerium eos deos collocauerunt. Cum is Romæ status esset, ac summæ rerum nemo præesset, singulis fermè diebus cædes perpetrabantur, ac quanquam ad magistratus capiendos plurimi contenderent, eaque de causa et largitiones et cædes fierent, tamen comitia non perficiebantur. Milo cōsulatus candidatus, Clodium in uia Appia sibi obuiam factum initid leniter uulnerauit. post ueritus ne is eam rem uindicaret interfecit: sperans, si omnes seruos qui eam cædem fecissent statim manumitteret, facilius se de cæde mortuo Clodio, quàm uulneris eodem superstitite, absolutum iri. Ea re sub uesperam Romam perlata, uehemēs perturbatio

Decretum
de Isidis &
Serapidis
fanis.

Milo Clo-
dium inter-
ficit.

tio coorta est, oblata factionibus ansa belli ac malefactorū: atque hi quoque qui neutrarum erant partium, tamè humane sortis memores, rem indignè ferebant, idque eo amplius, quod hac occasione Milonem quoque de medio tolli cupiebant. Populum ita affectum nacti Rufus, ac T. Munatius Plancus, qui tum Tribuni plebis erant, magis etiã accenderunt, cædauere prima luce in forum prolato, pro Rostrisque exposito, et omnibus ostentui exhibito, hisque lugubri gestu additis uocibus, quæ ad rem præsentem competeabant. Ita plebs iis quæ uiderat, quæq; audiuerat perturbata est, ut ne religionis quidem iam rationem haberet: sed omnibus sepultura ritibus temeratis, prope modum totam urbem incendio misceret. Nam corpus Clodij sublatum ad Curiam honesto cum funere portauere: idque rogo ex subsellis constructo, cum ipsa curia combusserunt, quod non repentino quodam impetu, quales plebem multi solent incescere, sed consultò fecere: iidemque hora demum nona in ipso foro comessati sunt, fumante etiamnum Curia. Milonis quoque domum succendere conati, ab incepto multis eam propugnantibus repulsi sunt. Milo eatenus propter cædem sibi metuens, sese abderat, ac non plebeiorum modo, sed equitum quoque, senatorumque se quorundam præsidio sepierat: tum uerò iram senatus in aduersæ factionis homines ob hoc ab ipsis admissum flagitium conuersum iri sperans, cum senatus statim huius rei causa uesperè in palatio conuenisset, interregemque nominari, eique ac Tribunis quoque plebis, Pompeioq; mandari ut curam urbis susciperent, ne quid ea detrimenti pateretur, iussissent: ipse quoq; in medium progressus, pari, aut maiori etiam quàm prius contentione magistratum petiit. Hinc iterum ad pugnam cædesque res deuoluta est, ita ut senatus decretum id cōfir-

Rufus.
T. Munatius
Plancus.

Curia cum
Clodij cada-
uere cōfla-
grauit.

Seditio post
cædem Clo-
dij.

marit, Pompeiumque Roman euocauerit, ei nouorum scribendorum militum potestatem concesserit, ipsiq; for didam uestem sumpserint. Pompeius paulo post ad urbem uenit: tum circumfuso presidio extra pomerium ad theatrum senatus habitus est, decretumque ut Clodij ossa col ligerentur, Curiamque Faustus Sylla F. restitueret. Curia enim que incendio perierat, Hostilia fuerat, sed à Syl la aliter edificata: itaq; statuerant ut is reficeret, nomina que curia mutaretur. Cum omnium animi suspensi expe ctarent quinam ipsis magistratus praeficerentur, rumores remq; alij spargerent, Pompeium esse Dictatorem crea dum, alij Caesaris qui tum in tanto erat ob res gestas hon ore, ut supplicationes in sexaginta dies earum causa ma dixerint) Consulatum deferendum: Senatus atq; Bibulus praecipue, qui primus sententiam erat dicturus, cum ho rum utrumq; metueret, studiis plebis anteuerterunt, Pom peio Consulatum ne Dictator fieret, tribuētes, eumq; soli ipsi, ne Caesar collega eius fieret, id inuisitatum, neq; ulli an te Romanorum contigerat, haud absurde alioquin factum est. Quia enim Pompeius minus plebi quam Caesar studebat, omnino ab ea ipsum diuellere, sui que iuris efficere se posse sperabant, neq; falsi hac sunt expectatione. Nouo enim & inopinato honore elatus, nihil iam amplius in plebi gratiam agebat, sed omnia plane ex animo Senatus gere bat. Caterum solus magistratum gerere haud uoluit, satisque gloria in eo sibi obtigisse existimans, quod ita de cretum esset, inuidiam eius rei declinandam duxit: quid uerebatur, ne regione armis uacante, Caesar sibi studio militum atque multitudinis collega daretur: ne is omni no neglectus uideri, iustamque irae causam habere posset, per Tribunos effecit, ut Caesari permitteretur legitimum tempore etiam absentis Consulatum petere, ipse

Curia Ho-
stilia à Fau-
sto Sylla re-
ficitur.

Bibulo au-
tore Pom-
peius sic III.
Consul, &
solus.

Caesaris ut
absentis ra-

Q. Scip-
ionem

pionem socerum suum, ambitusque tum reum collegam si-
bi assumpsit. is Scipio cum Nasica esset filius, testamen-
to in genus hereditatemque Metelli Pij adoptatus, atque
hinc cognomen tum Metelli ferens, filiam Pompeio in ma-
trimonium dederat, ab eo contra Consulatum, ac ne cau-
sam diceret, acceperat. Erant omnino multi, quibus ambi-
tus causa dies dictus esset, maxime quia Pompeij legibus
effectum erat, ut iudicia accuratius quam antè haberen-
tur. Nam is omnes ipse delegerat eos, ex quib. iudices
forte duci deberent, certumque utrique parti in iudicio
certantium aduocatorum numerum finiuerat, ne à multi-
tudine horum iudices confusi perturbarentur: ad causam
uerò dicendam actori duas, reo tres horas concedi iusse-
rat: id quoque quod plerumque iudicia corrumpebat, cor-
regerat, interdixit ne qui reorum laudatores haberentur,
aut pro accusatis deprecarentur. Complures enim eo-
rum qui rei facti erant, eo modo, uiris fide atque autori-
tate praclaris intercedentibus, iudiciis crepti fuerant.
Haec, alique horum similia de omnibus iudiciis constitu-
ta erant. Qui uerò largitiones magistratum adipiscen-
dorum causa fecissent, ad eos in iudicium pertrahendos
cum alios accusatores constituit tum hos quoque, qui si-
mili antè de causa damnati fuerat, magno proposito ipsis
delationis praemio. Nam quicumque duos eadem de cau-
sa, aut minori etiam quam cuius ipse damnatus erat,
reos peregisset, aut unum maioris criminis conuicisset, ei
impunitas sui peccati dabatur. Hinc factum est, ut multi
reiserent, ac Plautius quoque Hypsaeus qui in petitione
ne Consulatus cum Milone & Scipione certauerat. Na
ex tribus his ambitus reis, solus Hypsaeus damnatus
est. Scipioni quidem dies dicta erat à duobus, sed pro-
pter Pompeium iudicium effugit. Milo in iudicium

tio habere-
tur in peti-
tione Con-
sulatus, de-
cretum.
Q. Scipio
Metellus Cō-
sul cum Pō-
peio.
Iudicia à Pō-
peio refor-
mata.

In largitio-
nib. magi-
strati que-
rentes statu-
tum.

Plautius Hy-
psaeus reus
ambitus.

Milo in iu-

dictio de cae
de Clodia-
na dānatus.

ob hoc crimen pertractus non est, quia cædis culpa; in qua erat, maior extabat. Cum de cæde Milonis iudicaretur, iudicum sententiis damnatus est. neque enim uim ullam facere poterat: siquidem Pompeius præsidius per totam urbem dispositis, armatis cum militibus ad iudicium uenerat; ac cum Milonis causa nonnulli tumultuarerentur, militibus imperārat, ut eos foro depellerent, trās uersis planiciei gladiatorum ictibus pulsatos: non cessantibus illis, sed in percutientes tanquam in re ludicra conuicia conuicentibus, uulnerati etiam aliqui sunt, ac nonnulli caesi. Ita iudicium sine turba confesso facto, alij alijs de causis, Milo autem cum quibusdam alijs propter cædem Clodij damnatus est, quanquam Cicerone patrocinnante. Cum enim orator ille Pompeium armatis militibus præter consuetudinem in iudicio adesse uideret, animo collapsus, ac terrore percussus ita est, ut nihil eorum quæ præmeditata erant ipsi, diceret, sed breui ac languida oratione contentus, finem dicendi fecit. Quæ enim nunc Ciceronis quasi tum pro Milone habita extat oratio, eam postea temporis Cicero animo collecto per oracium scripsit. Ferturque Milo in exilium actus missam hanc sibi à Cicerone orationem cum legisset, Ciceroni rescripsisse, bene sibi euenisse, quod eā is non in iudicio pronuntiaisset; nunquā enim futurum fuisse, si hoc modo pro se dictum fuisset, tantos ut nullos Massiliæ (eō enim exul se contulerat) ederet, quod Milo non eo animo scripsit, quasi delectaretur præsentis statu (quippe multa reditus sui causa impetrandi molitus est) sed Ciceronem uerbis exagitans, quod cum defensionis tempore nihil causa conducibile dixisset, deinde inutiles orationes componeret, sibi que mitteret, quasi uerò tum aliquid ab his uari posset. Milo itaque ita damnatus est, ac Rufus quoque,

Ciceronis d
rauiditas in
defendēdo
Milone.

Milonis in
Ciceronē io
cus.

Rufus &

que, Plancusque, ut primum magistratu perfuncti sunt, multique præterea alij propter incendium curiæ. Nec profuit Planco Pompeium habuisse sui studiosum: neque liber ab eodem ad iudices missus, quo & laudatio, & deprecatio Planci causa cōtinebatur, M. Catone (is enim de causa cogniturus erat) dicēte, se laudatorē cōtra illius ipsius lege non admissurum. Et quamuis Cato suffragiū de ea causa non tulit (permittebatur enim lege eiusdem Pompeij cum actori, tum reo, ut quinque ex iudicum numero eximeret, quos contra se apertē sententiam dicturos opinione præciperet, idque de Catone sentiens Plancus, ex iudicibus eum exemerat) tamen reliquorum sententiis Plancus damnatus est. Nam & iniquum uidebatur Rufi damnato, Plancum, cuius eadem erat causa, absolui. & quia Pompeius pro Planco gratia certabat, opponere se ei uolebant, ne serui eius potius, quam iudices esse existimarentur. Etenim Cicero tum quoque nihilo dexterius Plancum accusauit, quam defenderat Milonē: quia & iudicij eadem erat quæ tum fuerat facies, & in utraq; causa Pompeium habebat uoluntate atque re ipsa sibi resistentem, eumq; non mediocriter tum iterū offēdebat. Acceffit his illius temporis actis Pompeij, ut legem quoque de comitijs (hæc magistratum aliquem ambientes, ad ipsa omnino comitia præstō esse, neque ullius absentis rationem haberi iubebat) quæ iam neglecta quodammodo erat, renouaret; decretumque paulo prius factum, ut qui in urbe magistratus gessissent, exteras provincias ante quinti anni exitū, ne sortirentur, confirmaret. Nec puduit Pompeium, qui tum ea promulgabat, ipsum Hispaniæ imperium in aliud quinquennium accipere: Casari autem (cuius amici indignissime legem ferebant) absenti quoque Consulatus petendi potestatem eodem decreto

Plancus dā
natus.

Lex de co
mitijs.

Pompeij le
uitas.

concedere. Ad iecerat enim hoc legi, absentibus petere so-
lis his licere, quibus nominatim atque aperte id permit-
teretur. id nihil aliud erat, quam ne prohibitum quidem
omnino esse, quod hi qui potentiam obtinerent, haud du-
bitè effecturi erant, ut sibi hoc decreto indulgeretur. Atque
hæc tum Pompeij erant actiones. Scipio neque legem ullam
tulit, et ea, quæ de Censoribus erat à Clodio statuta, ab-
rogauit, iisque pristinam potestatem reddidit: quod cum in
eorum gratiam factum uideretur, tamè in contrariam partem
uertit. Cum enim et in equestri et in Senatorio ordine
multi nullius precij homines essent, quandiu Censoribus
nullum ex his neque accusatum neque damnatum loco mouere
permissum erat, iutio quoque ipsis dari non potuit, si ho-
mines improbi ignominia non notarentur. At postquam
Censores pristinam suam potentiam (qua priuatim quoque
in uniuscuiusque uitam inquirendi, meritosque infamia
notandi ius habebant) recuperauerunt, neque offende-
re multos, neque in reprehensionem aliorum incurrere,
quasi immeritis sua dignitate despoliassent, uolebant.
Itaque nemo prudens uir Censuram petiit. Cæterum
Cato, quamuis nullum alioquin ipse magistratum desider-
bat, quia tamen Cæsarem Pompeiumque auctos supra quam
è Republica esset, uidebat, cõiecturamque colligebat fore, ut
aut simul summam rerum inuaderent, aut inter se dissidentes,
maximam seditionem excitarent, quique ex iis uicisset, solus
rerum potiretur: statuit potentiam eorum, ante quam ad-
certam deueniret, destruere: idque ut efficere posset, cum
priuatim se nihil obtenturum uideret, Consulatum petiit.
Quia à Cæsaris Pompeijque fautoribus animaduverteba-
tur hoc eum moliri, Consul factus non est: sed M. Marcellus,
et Sulpicius Rufus Coss. creati sunt, alter ob legum pe-
ritiam, alter ob eloquentiam: idque eò magis, quod non largi-
tio

Censoria po-
testas à Q.
Scipione re-
stituta.

Cato Con-
sulatus repul-
sampaatur.

Anno V. C.
703.

tionibus aut uis, sed demulcendis omnibus cõpellandisque
eam dignitatem petierant. Cato neque illum demereri uo-
luit, et in posterum petitione Consulatus abstinuit, quod
diceret uiri boni esse, administrationem reipublicæ, si qui
ipso uti uellent, non subterfugere, neque tamen eam ultra
quam conueniret, expetere. At Marcellus, qui Pompeij
partes sequebatur, confessus in omnia ad deprimendum Cæ-
sarem agitabat: ac cum de aliis contra eum multis ad Se-
natum referret, tum ut ante legitimum tempus ei succes-
sor mitteretur. Marcello, et Sulpicius, et tribuni nomini-
bus resistebant: hi, quia Cæsari cupiebant: ille tum hac ipsa
de causa, tum quia plerisque non probabatur, imperium
cuiquam abrogari, ante quam eius tempus exisset, nullo
eius extante delicto. Hæc ubi Pompeius cognouit (qui
Roma profectus erat, tanquam in Hispaniam cum exerci-
tuiturus, necdum tamen Italia excesserat, sed legatis om-
ni re Hispaniensi commissa, ipse his quæ Romæ ageren-
tur intentus substiterat) simulauit sibi quoque non pro-
bati, ut imperio Cæsar despoliaretur: hoc egit, ut Cæsar
simul atque tempus ei constitutum exiisset, (id statim
insequenti futurum erat anno) depositis armis, priuatus
domum redire iuberetur. Id ut efficeret, C. Marcellum so-
brinum, siue (utrumque enim fertur) fratrem M. Marcellus
li, Cæsaris (quanquam cum eo ipsi affinitas intercede-
bat) inimicum, ad Consulatum euegit: itemque C. Cu-
rionem, qui iam pridem Cæsarem oderat, ad Tribunatum
promouit. Cæsar alioquin difficulter passurus, ut ex tan-
to tamque diuturno imperio redigeretur ad priuatam
uitam, cum præterea uereretur, ne eo facto, in inimi-
corum potestate esset futurus, ita se comparauit, ut uel
inuitis illis imperium retineret. Itaque et novos mili-
tes scripsit, et pecunias confecit, utque suum imperium omni-
tio

Catonis de-
probatio.

C. Marcellus
Consul.

C. Curius Tri-
bunus ple-
bis, ut à
Cæsare cor-
ruptus, eius
rem egerit.

bus quam maximè acceptum esset curauit. Interea res urbanas quoque aliquo modo sibi constituendas putans, iam ut ne ui omnia, sed persuadendo etiam agere uideri posset, cum Curione in gratiâ redire statuit, qui ex nobili Curionum genere ortus, animo perspicaci, uique dicendi præditus magna, atque ad persuadendam multitudinem per idoneus, idemque ut uel ipse primas in aliqua re obtineret, uel alios in simili causa iuaret, nullis pecuniarum profectionibus pepercit. Eum ad magnas spes erectum Cæsar, omnique ære alieno, quo ingenti ob magnam prodigalitatem obstrictus erat, liberatum sibi adiunxit. Nulli omnino pecuniæ impense, ut quod animo conceperat obtineret, Cæsar parcebat: quippe ex ea re confectus satis ad se argenti rediturum sciens, multisque plurima pollicebatur, quorum ne minimam quidem partem præstare cogitabat. itaque non ingenuos tantum, sed seruos quoque, si quos aliquid apud dominos suos posse intelligebat, demeretur, eoque modo plurimos equestris Senatoriæque dignitatis uiros sibi conciliabat. Curio, etsi Cæsaris iam rebus studebat, non tamen confestim id præ se tulit, occasionem quandam probabilem querens, ut non ultrò, sed coactus ad eum transiisse uideretur. hoc quoque existimabat, quanto diutius Cæsaris inimicis, quorum ipse amicus habebatur, adesset, tanto se et plura et maiora eorum secreta posse perdiscere. His de causis diutissime sua consilia texit: ac ne quam de se suspicionem animi immutati præberet, inter eos primas sibi tum quoque uedicauit, qui omnia contra Cæsarem et sentirent et dicerent: ac iam inde ab initio sui Tribunatus concionabatur in eum, multasque iniquas rogationes ferebat, nonnullas etiam contra Senatum, potentissimosque, qui Pompeio maximè studebant, non quòd aut putaret, aut uellet aliquam harum rati-

tam

tam futuram, sed ut ipsis repudiatis, ne contra Cæsarem quidem decerneretur quicquam (multa enim contra eum iam conscripta erant) ipseque hanc transeundi occasionem haberet. Ab eo tempore cum multum temporis aliis atque aliis obtentis causis, ne quid horum omnium decerneretur, consumpsisset, indignè se id ferre simulans, petiit, ut alius mensis ad eas leges tandem perferendas intercalaretur. Ea intercalatio usurpabatur, quotiescumque id res exigebat, tum uerò non competebar: quod Curionem ipsum, quippe Pontificem, minimè fugiebat: uerum tamen opus esse intercalatione contendebat, collegasque Pontificij clamoribus exagitans, cum ut assentirentur sibi persuadere non posset (ac ne uolebat quidem) ne aliam quidem ullam rem quoque decerni passus est: iamque apertè Cæsaris causam defendens, quòd diu contra eum frustra contendisset, omnia ea quæ approbatum iri nequam putabat, obtendit: idque præcipuè uoluit, ut aut omnes qui in armis essent, iis positis exercitus dimitterent: aut ne Cæsar quidem suis copiis nudatus, aduersariorum potentia obiceretur. Id non eo animo pronuntiabat, quod uellet Cæsarem ab armis discedere: sed quòd satis comperatum habebat, Pompeium huic sententiæ non obtemperaturum, unde Cæsar quoque non dimittendi exercitus causam esset habiturus. Eum uerò Pompeius, cum aliis rationibus nihil effecisset, apertè iam exasperatus, omnia palam contra Cæsarem et dixit et fecit: neque tamè obtimuit quicquam, defendentibus Cæsarem cum multis aliis, tum L. Paulo, qui Marcelli in Consulatu collega erat, Lucioque Pifone Cæsaris socero, qui tum Censuram gerebat. Erant eo tempore Censores constituti, Appius Claudius, atque Pifocimuitus quidem hic, quem affinitas Cæsari fauere iubebat. Appius Cæsari inimicus, ac Pom-

Curio Pontifex.

peio cupiens, præter animi sui sententiã Cesari multum profuit. Multos enim equites senatoresq; cū notaret, inuito collega, effecit ut hi omnes deinceps Casarianas partes sequerentur. Etenim Piso cum alioquin quieti studeret, ac propter generi quoque amicitiam multos obseruaret, ipse notandum sibi neminem duxit, collega tamẽ omnes libertinos, multos etiam nobilium, atque inter eos Crispum etiam Salustium, eum qui historiam conscripsit, Senatu eiicienti non repugnauit; Curionem tamen, cui ipsi quoque iam eadem fortuna impendebat, ipse cum Paulo cilius cognato deprecando eripuerunt. Cæterum sententiam de Curione Appius ne sic quidem immutauit, sed eam publicè in senatu edidit, cuius facti indignitate Paulus commotus, uestem suam proscidit; Marcellus arrepto Curione, sperans fore ut odio cūm ipsius, tum Cesaris, Senatus graue quippiam in eum statueret, sententias rogauit de eo. Curio primò contendere cœpit, non esse de se sententias ferendas; mox cognito multos ex Senatoribus qui tum aderant, partim omnino Cesaris rebus studere, partim eum magnopere timere, ut de se cognosceret Senatu permisit; hoc præfatus, ita se sibi consciuum, ea se egisse quæ optima atque ex usu patrie essent, proinde uobis, inquit, corpus uitamque meam dedo, de iis ut uisum fuerit, ita statuite. Cum Marcellus ita eum accusasset, ut damnatum tri nihil dubitaret, postquam pluribus sententiis absolutum uidit, rem indignam iudicã, Senatu exiit; ad Pompeiumq; in suburbium procurrens, eique ipse per se, nullo factò decreto, custodiam urbis mandauit, utq; duas urbanas legiones haberet. Aderant iam tum milites isti, incerti cuiusdam negocij causâ collecti, ea res sic habebat. Pompeius cum adhuc amicitiam cum Cesare seruaret, unam ei legionem ex suis utendam dederat, cum is

Pompeius
ut duas le-
giones Ca-

milite

militibus indigeret, ac Põpeius nullũ bellũ gereret. Postquam inter se dissedere, Pompeius ut & suam legionem repeteret, & aliam insuper Cesari adimeret, Bibulo in Parthos militibus opus esse commentus est; ac ne noui delectus haberentur, quod & celeritatem requiri in hac re, & magnam esse copiam exercituum dicebat, effecit ut decretum fieret, quod iuberet ab utroque, Pompeio & Cesare, singulas legiones Bibulo mitti. Pompeius ex his quas tum secum habebat legionibus nullam dedit; sed qui huic negotio erant præfæcti eos iussit legionem quam Cesari ipse dederat, à Cesare petere, ita cum uterque uideretur unam legionem suppeditare; re ipsa Caesar ambas præbuit. Quod tamen si Caesar intellexerat, tamen ne locum crimini daret, quasi non obtemperasset imperatis, paruit; præsertim quod hac occasione futurum uidebat, ut multo maiorem militum numerum contra deligeret. Hæc igitur duæ legiones ut in Parthos mittendæ, adornabantur; quum uerò nullus eorum ad id bellum usus esset, ueritus iam antè Marcellus ne Cesari redderentur, in Italia retineri iussit; tunc autem Pompeio (quemadmodum dixi) eas tribuit. Et quia hæc exitu anni agebantur, futurumque uidebat Marcellus, ut non diu rata haberentur, cum neque Senatus, neque populus iussisset, Cornelium Lentulum, Caiumque Claudium Coss. designatos secum ad Pompeium perduxit, utque ut eadem mandarent effecit. Quia enim literæ designatis Consulibus traduntur, atque alia quædam ad magistratum eorum pertinentia, antequam eum ineant, agere licet, huius quoq; rei potestatem habere uidebantur. Pompeius, homo in omnibus alijs rebus diligens, legiones animo libenti accepit, nihil neque à quibus neque qua ratione eæ offerrentur, sollicitus. Nihil tamẽ, quale quis tam audaci ex factò expectasset, sub

Consulium
designato-
rum pote-
stas.

set, sub

Curio vrbe
ad Cæsarem
profugit.

set, subsecutum est: sed inimicitia tantum in Cæsare manifesta, ipsi uim præterea nullam parauerunt, Cæsari autem non absurdum prætextum retinendarum suarum legionum obtulerunt. Etenim Curio, cum multus apud populum in Consulibus ac Pompeio accusandis fuisset, postquam satis sibi id fecisse arbitratus est, rectâ ad Cæsarem contendit.

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER Q V A-
dragesimus primus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quomodo Cæsar in Italiam uenit, utque Pompeius ea relicta
in Macedoniam traiecerit.
Ut Cæsar Hispaniam subegerit.
Ut in Macedoniam aduersum Pompeium traiecerit.
Conflictus Cæsaris cum Pompeio apud Dyrrhachium.
Quomodo Pompeium Cæsar ad Pharsalum uicerit.
Annis hæc duobus gesta sunt, in quibus Consules fuere:

Anno V. C. 705 L. Cornelius P. F. Lentulus.
C. Claudius M. F. Marcellus.
706 C. Iulius C. F. Cæsar II.
P. Seruilius P. F. Isauricus.

Anno V. C.
705.

ECVNDVM hæc Curio literis à Cæsare ad Senatam acceptis Romam uenit ad ipsas Calendas, quibus Cornelius Lentulus, & C. Claudius Consulatum ini-

Curio literas Cæsaris

Consules, non ante ipsis exhibuit, quam in Senatam uen-

tum

tum est. Nihilominus diu cunctatos, demum Q. Cassius Longinus, & M. Antonius Tribuni plebis, ut publice recitarent eas, adegerunt. Antonius quidem pro beneficio hoc, quod tum Cæsari præstabat, postea temporis ab ipso magnam gratiam reportauit, & ad summam dignitatem euectus est. In literis Cæsaris cum enumeratio mentorum eius in Rempublicam inerat, tum purgatio eorum quæ obiciebantur criminum: promittebaturque se exercitus dimissurum, à magistratibus decessurum, si quidem Pompeius idem fecisset: qui dum in armis esset, iniquum fore se cogi ut ea deponeret, quippe qui sic hostibus traderetur. Cum sententiæ essent ferendæ, eæ non à singulis pronuntiatæ sunt (metuebant enim ne quis uerecundia timoræ compulsus secus quam sentiret, diceret) sed in diuersas Curia partes discessum est: tibi qui Pompeium (is tum in suburbanis cum exercitu erat) ab armis iuberet discedere, repertus est nemo: Cæsarem uerò uniuersi, præter M. quendam Cæcilium, & Curionem eum qui literas attulerat. De Tribunis enim plebis nihil dico, quod non uel ui intercesserunt, quippe eam potestatem obtinent, siue quid statuere uelint, siue infirmare. His ita decretis, tamen per Longinum Antoniumque effectum est, ut neque ea die, neque postridie eius diei quicquam ratum esse iuberetur. id reliquis indignè ferentibus, lugubremque uestem sumentibus, cum ne sic quidem ratum fieret decretum, tamen ea sententiâ perscripta est. Confestim ad rem ipsam inde peruentum est: quique eius decreti autores fuerant, statim Curia egressi, mutataque ueste reuersi, de suppliciis eorum qui se opposuerant, delibauerunt. Qui cum re percepta primò restitissent, post territi cum aliis de causis, tum quod Lentulus iussisset ut urbe exirent prius quam sententiâ perferretur,

ad Senatam
perfert.

tur,

Decretum
aduertus Ge
fare factū.
Cæsar Ari-
minum, &
inde ad Ro-
mam cum
exercitu cō-
tendit.

Labienuſ a
Cæſare ad
Pompeium
perſugit.

tur, multis uerbis factis obſtatiq; cum Curione ac Cæcilio ad Cæſarem abiēre, non iam magni pendentes, quod eſſent ex Senatorum albo ſublato. Secundum hoc decretum, Conſulibus porro reliquiſque magiſtratibus urbis cuſtodia de more mandata eſt: deinde extra pomerium ad ipſum Pompeium progreſſi, tumultum eſſe eam rem qua tum agebatur, cenſuerunt, ipſique pecunias & milites tribuerunt. Deceuerunt præterea, uti Cæſar imperium ſucceſſoribus traderet, & ante certam diem exercitus dimitteret; ſi non feciſſet, hoſtem habendum, ac contra patriam egiſſe iudicandum. Cæſar cum hæc cognouiſſet, Ariminum perrexit, tunc primum ſuæ provincie ſines egreſſus, ſibi conductis in unum locum militibus, Curionem, qui que cum eo aduenerant, iuſſit coram illis qua acta eſſent narrare. Quo factō, ipſe in ſuper qua præſens negotiū requirebat adiiciēs, adhuc magis ſuorū animos accendit: motiſq; caſtris rectā Romā uerſus exercitum duxit, receptis citra pugnam omnibus que in itinere incidēbat oppidis, præſidiis aliis quod hoſti imparia eſſent diffugiētib; aliis Cæſari ſeſe coniungētib; . Ea percepta Pompeio terrorem incuſſerunt, iuxta omnia qua animo Cæſar agitārat ex Labieno diſcenti. Is enim à Cæſare perſugerat, omniāque eius arcana Pompeio enunciabat. Mirum uideri alicui poſſit, quid Labieno in mentem uenerit, ut à Cæſare deſiceret, à quo in ſummo ſemper honore habitus, omnibuſque que erant trans Alpes copiis ab eo dum in Italia ipſe moraretur, præfectus fuerat: ſed in cauſa fuit, quod Labienus ipſe cum eſſet diuitiis ac gloria auctus, maiori cum faſtu quam pro imperio ſeſe gerebat: eamque Cæſar ſibi exequari uidens, minus iam diligebat. Eam mutationem uoluntatis Cæſaris Labienus non ferens, ſimulque ſibi metuens, deſectionem fecerat. Pompeius hiſ que de Cæ-

ſare perceperat adductus, præterea quod haud poenitentiam manum ille iam coegiſſet, adhuc qui in urbe erant, eōſque in primis qui partib; ſtudebant, memoria Marij Syllæq; ſacrorum territos bellum reformidare, cupereque ab eo citra periculum liberari uidebat, ſententia mutata, legatos ad Cæſarem L. Cæſarem eius agnatū, & L. Roſcium Prætorem, qui ultrò eam provinciam ceperant, mittit, ſi qua eius impetum effugiens mediocribus conditionibus pacem componere poſſet. Cum Cæſar eadem, qua prius per literas ſignificauerat, reſpondiſſet, ac præter ea uelle ſe ipſum cum Pompeio colloqui, eſſi plerique hoc minime acceptum erat, quod timerent, ne contra ſe aliquid illi componerent, tam poſteaquam legati multas laudes Cæſaris retulerūt, idque ad eō, fore ut nemo quiſquam ab eo ullam acciperet iniuriā, utique exercitus ſtatim dimitterētur polliciti ſunt, permiſi hiſ promiſſis, eōſdem legatos ad Cæſarem remiſerunt, magnaque ſemper & ubique locorum ab iis uoce poſtularunt, efficerēt ut uterque ſimul ab armis diſcederet. Metum ea res Pompeio iniecit, ſatis certo, ſe apud populū Cæſare longè inferiore futurum, quando utrique priuato uiuendum eſſet: itaq; prius quam legati redirēt, in Campaniam abiit, ita ſe facilius bellum administrare poſſeratus: iuſſitq; ut uniuerſus ſenatus, omneſque ſe magiſtratus ſequerentur, propoſito Senatuſconſulto, quo impunitatem eius demigrationis oſtendebat: prædictōq; ſecum qui ad urbem remaniſſet, eodem cum hoſtibus habiturum loco: iuſſit etiam decerni, ut ſecum pecunias publicas, omniāque que ad urbem erant diuis dedicata dona auferrent, ſperans inde ſe magnam uim militū poſſe conducere. Tanta erat uniuerſis propemodū Italiæ urbibus beneuolentia in Pompeium, ut haud multo antè cū

Legati Pompeij ad Cæſarem.

Pompeius in Campaniam abiit.

Pompeij decreta.

aud

audiuissent eum periculoso morbo conflictari, pro incolumitate eius publica sacra uouerint. Quod sanè magnū fuisse ac splendidum munus nemo hominum negauerit, ni mirum nulli unquam alij, præter eos qui post ea tēpora summā in omnia potestate obtinuere, decretū: nō tamen id satis firmū argumentum fuit, nunquam eos Pompeiū metu potentioris derelicturos. Porro etsi de pecuniis donariique factum fuit decretum, neutra tamen loco mota sunt. Vbi enim acceperunt Cæsarem legatis iam nihil pacati respondisse, sed insuper uitio eis dedisse, quod de se mendacia retulissent, tum milites ei multos esse, eosque audaces, et ad maleficium omnibus rebus inferendum animo paratos, quemadmodum ferè in id genus negociis omnia magis terribilia referri solent, quàm res ipsa ferat, his nunciis perterriti, prius quàm pecuniam donariū attingerent, magna cum celeritate Romam reliquerunt. Fuit omnino ea fuga alioquin etiam turbatū ac tumultuum plena. Qui enim urbe exibant, (hierant ordinis senatorij equestrisque serè primarij omnes, itēque per multi de plebe) etsi uidebantur ad bellum proficisci, tamē re uera ea patiebantur quæ captiuus usu ueniunt. Summum ipsis afferebat dolorem; quod patriam relinquere, uitamque alibi locorum ducere, murosque extraneos suis magis sibi aptos habere cogebantur. Nam qui cum tota familia emigrabant, ita delubra, ades suas, solimque patriæ relinquebant, ut ea statim aduersariorum fitura scirent: satisque ipsis cōstabat, Macedoniā, Thraciamue sibi, si belli periculum euasissent, habitandam fore, non ignaris sententiæ Pompeij. Qui uerò ad urbem liberos uxoresque suas et preciosissima quæque reliquissent, uidebantur quidem illi spem redeundi in patriam habere aliquam: uerum longè quàm ceteris diffi-

Fuge ex Roma descriptio.

ficillior

ficillior ipsis discessus erat, ab his quæ homines carissima habent, diuisis, duplicique, et inter se quàm maximè contrariæ fortunæ expositis. Quia enim coniunctissimos suos in potestatem hostis dedissent, uidebant se, si in bello parum strenuos sese gessissent, in periculo uitæ futuros: si strenui fuissent, illis priuatum iri: adhuc neutrum se amicum, utrumque infensum habituros: Cæsarem, quod non ipsi quoque Romæ mansissent: Pompeium, quod non omnia sua secum abduxissent. Ita hi sententijs uotisque et spe alterantes, corporibus à suis summè necessarijs diuisi, animis in duas partes distrahebantur. Qui Romæ remanebant, diuersis ab his, sed tamen et ipsis inuicem pugnantibus affectibus percollebantur: quippe à suis se iuncti, ac quasi patronis orbat, cum ad sese defendendos satis uirium nequaquam haberent, bello expositi, futuriq; in potestate eius, qui urbem obtinuisset, ipsi quoque metu iniuriarum ac cædium quas iam tum ante oculos suos representabant, affligebantur: ijsq; hi qui discedebant, alij tanquam desertoribus ea imprecabantur, alij ueniam necessitati dantes, euentura tamen hæc uerebantur. Reliqua omnis multitudo, ut maximè discedentibus genere propinqui non essent, tamen eorum causa dolebant, alius uicinos, alius socios procul à se profecturos, multaque et facturos et perpeffuros indigna existimantes. Suam uerò ipsorum sortem longè maximè lugebant. Cum enim uiderent à magistratibus, Senatūque, et omnibus alijs quorum aliqua esset potentia (neque uerò constabat, ulsine eorum esset Romæ perseueraturus) et patriam, et se deserere, quos nequaquam excessuros urbe censerent, nisi multa ei horrendaque mala imminerēt, iam magistratibus socijsq; destituti, blanè orborum parentibus puerorum, uiduarumque mulierū similes erant. Iam cum

P

iras, cupiditatesque eorum qui Romam petebant, secum expendebant, memoriâque repetebant mala superiorum temporum, quæ partim ipsi senserant, partim ex alijs audiuerant, cogitantes quæ & quanta Marius ac Sylla edidissent facinora, nihil de Cesare moderati sibi pollicebantur: sed longè plura atque atrociora metuebant, quod eius milites maiori ex parte barbari erant. Eo modo omnibus affectis, nemineque rem hanc securo animo accipiente, exceptis his qui Cesari amicitia iuncti uidebantur (tametsi his quoque ipsis non firma fiducia aderat, sed mutatione morum, quos plerique pro rerum statu conuertunt, fidebant) ne cogitari quidem facile potest, quantum in professione Consulû reliquorumque qui eos comitabantur, turbæ atque luctus extiterit. Totam noctem obambulantes, tumultum excitauere, sub diluculum, cum circumeuntes ad singula fana, uoti concepissent, deos inuocassent, solum exosculati essent, quibus & quot ex periculis erepti, nunc (quod nunquam antè tentatum ab ipsis esset) patriam relinquerent, deplorassent, ingès omnium commiseratio coorta est. Iam ad portas urbis ciuitatus plurimus extitit: ibi alius alium, tanquam postremum hoc & ipsum, & urbem uisurus, salutare: alij suam ipsorum sortem lugere, abeuntibus bene optare, plurimi tanquam à suis proditi, eis imprecari: aderam enim omnes quotquot in urbe remanere statuerant, cum omnibus liberis uxoribusque suis. Post hæc illi quidem urbe excesserunt, hi uerò eos deduxerunt, ac nonnulli dum à notis suis detinentur, moras fecerunt, alij in mutuis complexibus diutius hæserunt. Qui in urbe permanere decreuerant, abeuntes quam longissimè comitantes, clamore & commiseratione prosequenti sunt: ac quasi furore diuino concitati, ut aut se unà abducerent, aut ipsi quoque in patria remane

remane

remanerent, obtestati sunt. Ad horum unumquodq; ululatus magnus, lacrymæque adstantium immensa erumpebat. In hoc enim statu spes melioris conditionis menti minime accidebat, sed miserie primò ad urbem manentium, deinde etiam proficiscentium animis obuersabantur. Poterat tota res haud iniuria si quis eam coram inspexisset, comparari duobus populis, duabusque ciuitatibus, quæ ex uno populo, unaque ciuitate existerent, quarum altera in exilium abiret, altera deserta caperetur. Ad hunc igitur modum Pompeius plurimis secum abductis Senatorû (nonnulli enim ibi permanserunt, quorum alij Cesaris rebus, alij neutri studebant) urbe excessit, delectus militum ex oppidis instituit, pecunias coegit, & præsidia in omnes partes misit. Cesar postea quam hoc comperit, Romam quidem non contendit: nam eam in premium uictori propositam nouerat, dicebatque se bello non Romam tanquam hostem, sed propter eam aduersarios impetere. Cæterum literas per totam Italiam circummisit, quibus & Pompeium ad disceptationem cause prouocabat: & alios ut bono essent animo, seque domi continerent, multis annexis pollicitationibus cohortabatur. Ipse Corfinium, quod oppidum à L. Domitio tenebatur, nec dum deditionem fecerat, profectus est: obuiaque sibi manu prælio superata, reliquos obsidione cinxit. Igitur Pompeius, ubi eos obsideri, reliquorum uerò complures ad Cesarem transire sensit, quod iam Italiæ obtinende nulla spes restaret, in Macedoniam, Græciamque & Asiam trajicere statuit. nam & in memoria rerum ibi à se gestarum, & in populorum regumque amicitia multum fiducia collocabat. Et quamuis omnem Hispaniam sub se habebat, tamen tutò proficisci eò non poterat. Cesare Gallias obtinente. Præterea reputabat si ab nauigasset, neminem futurum

Cōparatio.

Corfinium à Cesare obsidetur.

Pompeij de Italia relinquenda cōsiliium.

Pompeius
Brundisium
se recipit,
Domitius à
Cæsare ca-
ptus dimittitur.

qui se persequeretur, cum ob nauium defectum, tum ob anni tempus, iam enim autumnus exierat; interim se ex regionibus populi Romani imperio subditis, atque è sociorum ditionibus magnam et pecuniæ et militum uim cogere posse. His concilijs adductus, Brundisium perrexit; Domitioque madauit, ut Corfinio relicto eodem se conferret. Domitius etsi uirum nonnihil habebat, speque bona utebatur (nam cum alijs rebus milites, tum promissione agrorum sibi deuinxerat: ipse enim Syllanas partes antè secutus, ad magnas opes inde peruenerat) tamen Pompeio parendum ratus, qua ratione tuto Corfinio excedere posset, circumspeciebat. Quod ubi qui cum eo erant animaduertè, discessionem eam, qua à fuga nihil differret, aspernati, Cæsari se coniunxerunt, eiusque signa secuti sunt. Domitius, ceterique Senatores à Cæsare uerbis increpati quod sese ei opposuissent, dimissique, ad Pompeium se receperunt. Magnopere cupiebat Cæsar cum Pompeio congregari antequam enauigaret, bellumque in ipsa Italia conficere, atque ipsum Brundisij adhuc morantem comprehendere. (quia enim ad transportandum exercitum naues non sufficiebant, Pompeius Consules cum alijs quibusdam premiserat, ne in Italia subsistentes noui quid molirentur) uerum locum expugnatum difficilem esse cernens, ad conditiones pacis Pompeium prouocauit, cum pace amicitiam offerrens. Cum aliud nihil is responderet, quam se ea de re cum Consulibus communicaturum, huiusmodi iam antè decreuissent neminem armatum ciuem in colloquium admittere, oppugnationem urbis Cæsar aggressus est, quam per aliquot dies Pompeius defendit, donec nauigia redirent. Quæ simul accepit, inædificata urbe quo tutius auchi posset, noctu naues soluit incolumisque in Macedoniam transmisit: Brundisium, duæque ibi naues uiris re-

Pompeius
Brundisio in
Macedonia
traiecit.

ferre, in potestatem Cæsaris uenerunt. Hoc modo Pompeius patriam, omnemque Italiam reliquit, omnibus et deliberatis et actis modo contrario ei, quæ prius tenuerat, cum in eam ex Asia aduheretur: itaque et fortunam et existimationem priori contrariam nactus est. Nam qui prius Brundisij suos milites, ne quam ciuibus molestiam afferret, dimiserat, tum aduersum eos suis auspicijs alios inde auxit: quique antè diuitias barbarorum Romanu aduexerat, tunc omnia quæcunq; poterat inde alid asportauit: deque rebus patriæ omni spe proiecta, auxilijs alienigenarum, eorumque quos olim in seruitutem redegerat, contra patriam uti statuit, maiusque in illis salutis ac potentia suæ presidium, quam in his de quibus erat bene meritus, posuit. itaque ita abiit, ut pro splendore quem bellis istis sibi parauerat, pusillanimitatem ob metum Cæsaris, pro gloria auctæ patriæ, summam eius à se derelictæ ergo infamiam adeptus fuerit. Enimuerò ut primùm Dyrrhachium appulit, statim malo omine se patria excessisse didicit: nam in ipsa adnauigatione fulminibus aliquot milites exanimati sunt, signaque militaria araneæ infederunt, ipsiusque Pompeij è nauì egressi uestigium serpentes adoluti confuderunt. Hæc portenta Pompeio eueniunt: ceterum alia toti urbi eo anno, ac paulo antè data sunt. nam in ciuilibus discordijs haud dubiè ab utraque parte Respublica detrimentum capit. igitur in ipsa urbe lupi nocturnæque frequentes apparuere, terræ motusque crebri cum mugitibus editi sunt, ignis ab occidua cœli parte in orientalem perlatus est: alius ignis cum aliis aedificia, tum Quirintædem exussit: Sol totus deliquitum pertulit, sceptrum Iouis, galeaque Martis in Capitolio reposita, itemque columnæ in quibus leges extabant, de cœlo tacta sunt. multa item animalia partus monstrosos

Pompeius
intratus.

Omnia Pompeio
cladè
significan-
tia.

Prodigia.

ediderunt, oraculaque quasi Sibyllina cecinere, multi furore diuino correpti futura prædixerunt. Ad hæc nullus præfatus urbis qui feriis celebrandis præfesset, eo anno constitutus (ut more erat receptum) fuit, sed (quæ nonnullorum est sententia) omnia quæ eius officij erant, Prætores administrauerunt: quod tamen in sequenti anno factum, alij memoriæ prodiderunt. Illud quidē denuo quoque euenit: hoc uero Perperna quoque fecit, qui Censor olim cum Philippo cum esset, diem suum clausit, quæ admodum à me relatam antè est, nouissimus omnium eorum qui in Censura eius Senatores fuissent, quod ipsum quoque nouum ille fecisse creditus est. Proinde quæquã his prodigijs perturbabantur (ceu par erat) Romani, tamen quod utraq; factio ea quæ ijs denunciabantur mala in aduersariam partem decubitura speraret, omnis expiatio ab ijs omissa fuit. Caterum Cæsar ne consilium quidē in Macedonia nauigandi eo tempore cepit, quum et nauibus destitueretur, et de Italia sollicitus esset, ne eam Pompeiani legati ex Hispania superuenientes occuparent. Itaque Brundisio præsidium imposuit, ne quis eorum qui ab nauigassent, reuehi eò posset, ipse Romam profectus, ad Senatū, qui extra pomeriū ab Antonio et Cassio (ita qui prius Senatu eieciti fuerant, tunc eundem conuocabant) erat conductus, concionem habuit longam, humanitatisque plenam, quæ et eorum sibi uoluntates ipse conciliaret in præsentia, et bonam spem de futuris ostenderet. Cum enim eos hæc quæ acta erant egrè ferre, sinistrasque de se opinionēs ob militum multitudinē concipere intelligeret, consolandos eos sibi, demulcendosque aliquo modo duxit, ut donec debellaret, quietem agerent. Itaque neque culpauit quenquã, neque minas ulli proposuit: quinimò in eos qui ciuibus suis bellū facere cuperent, non sine imprecationibus

Cæsar Romanam aduenit, ac quæ egerit.

bus inuectus est: denique autor fuit, ut confestim legati de pace et concordia ad Consules et Pompeium mitterentur. In eandem sententiam ad populū quoque, qui et ipse extra urbem confluerat locutus, frumentum ex insulis aduechi iussit, et uiritim se CCC festerios nūmos largiturum recepit, eo modo se eos ille sturū sperans. At uero homines illi cum animis suis reputantes, diuersas planè et sententias esse et actiones eorū qui rem aliquam expectant, eorumque qui ea potiti iam sunt, quando initio his qui resistere inceptis eorū possunt, acceptissima quæque promittentes, re quam consequendam proposuerant, peracta, neque pollicitorū meminere, et suis uiribus contra eos ipsos, à quibus eas accepere, utuntur: memoria quoque repetentes, ut quondam Marius, Syllaque humanissima quæque polliciti fuissent, utque contraria omnia præfessent: ad hæc quid affectaret Cæsar sentientes, eiusque æra plurima per totam partem urbem conspicientes, neque eius dictis fidem habere, neque animo securo esse poterat, sed uersante adhuc animis suis pristino terrore, iam tum de impendente malo coniecturam faciebant. Augebat metum quod legati pacis componendæ causa delecti quidem, non autem profecti fuerant: sed et socero Cæsar's Pisoni crimini dabatur, quod aliquando mentionem eorum fecisset. Iam pecuniam promissam uti tum acciperent, tantum aberat ut reliquæ insuper omnes quæ in ærario habebantur pecuniæ ad sustentandos milites, quorum ipsi metu urgebantur, dandæ fuerint. Inter hæc omnia, tantamquam res læta obtigissent, uictam qua in pace uti solent, quamque ceteris posuerant, resumpsere. Caterum rogationi de pecunijs L. Metellus Tribunus plebis intercessit: cumque nihil obtineret, ad ærarium se contulit, eiusque ianuam custodiuit. Non plurius eius custodiam, quam

Alius cupiensentium aliquid, et alius adeptorum animus.

L. Metellus ærarium contra Cæsarē defendit.

in dicendo libertatem milites fecere: ijsq; sera effracta (claves enim secum Consules abstulerant, perinde ac si non earum loco securi liceret uti) omnem pecuniam abstulerunt. Ad eundem modum, quemadmodum sepius demonstravi, decreta quoq; alia multa facta sunt, sub titulo quidem equalitatis (de plerisque enim Antonius referebat) re ipsa autem dominationis firmade causa. Vtrique enim aduersarios suos, patrie hostes appellabant, seq; pro Republica bellum gerere dicebant: suas tantum uterque res priuatas augebat, remque ex equo publicam corrumpabant. Præterea Cæsar Sardiniam, Siciliamque insulas, excedentibus præfectis earum, absque pugna occupauit, Aristobulumque in patriam eius Palestinam dimisit, ut contra Pompeium is aliquid moueret: filijs eorum qui à Sylla fuerant proscripti, magistratuum petendorum potestatem fecit: denique omnia non Romæ modo, sed per omnem Italiam ita constituit, ut sibi ad præsentem rari essent quam maximè commoda. Quarum rerum cura Antonio commissa, ipse in Hispaniam ire cõtendit: quæ & impense Pompeio fauebat, & metum ei iniecerat, ne Galliam quoque ad defectionem permoueret. Isterim Cicero cum Cæsaris in conspectum nequaquam uenisset, cumque eo alij quidam Senatores, ad Pompeium profecti sunt, quem & iustiore se gerere, & bello uicturum existimabant. Iusserant enim & Cos. ante suum discessum & ipse Cicero tum Proconsul, ut omnes se Thesaloniam sequerentur, Roma ab hoste occupata. ipsi uero Senatus facile principes erant, secumque quocunque deuenissent, speciem Reipublicæ perlaturum itaque eis sese maior pars Senatorum equitumque alij uestigio, alij postmodò coniunxerunt, itemque omnes eæ urbes quæ Cæsaris armis non coercerentur. Enim uero soli ex omnibus

Aristobulus.

Cicero ad Pompeium se confert.

bus Gallia incolis Masilienses neq; Cæsaris partes sequuti sunt, neq; in urbem eum receperunt, & memorabile ei responsum dederunt: Esse se socios populi Romani, ceterum in præsentiarum neq; curiose inquirere, neq; sufficere ad dignoscendum utrius eorū causa sit iniusta: promde si quis amici more ad se uenire uellet, utrunque se absque armis uenientem accepturos: sin bello ueniant, neutrum. idem obsidione circumdatis à Cæsare, cum uim eius propulsauerunt, tum Trebonium & D. Brutum obsidentes diu admodum sustinuerunt. Etenim Cæsar aliquantum temporis in oppugnanda Masilia, quam captu facilem putarat, perseuerauit, indignus ratus se qui Romanam ipsam nullo cum certamine cepisset, à Masiliensibus excludi: posteaquam uerò eos resistendo esse sensit, oppugnatione alijs mandata, ipse in Hispaniam properauit. Eò C. Fabium præmiserat: sed ueritus ne is prælio proprijs auspicijs commisso superaretur, ipse quoq; eò se contulit. Hispania ea tempestate præerat Afranius ac Petreius, idemque saltum quoq; Pyrenæum præsidio firmauerat: omnes autem copias suas ad Ilerdam conducentes, ibi hostium aduentum operiebantur. Fabium quoque qui deiecto Pyrenæi saltus præsidio Sicorim fluium transibat, repente adorti, multos eorum qui ponte in transitu rupto à suis relictis erant, occiderant. Paucis post diebus Cæsar superuenit, aliòque ponte flumen transgressus ad pugnam eos prouocauit: ipsi per multos dies cum prælio congregari non auderent, castris contra Cæsaris castra positis quicauerunt. Quare Cæsari animus ita auctus est, ut locum natura munitum, qui erat inter eorum castra atque oppidum positus, occupare institueret, ea ratione muris hostes interclusurus. Ceterum Afranius cum suis eò Cæsaris proposito præuiso, ipse locum eum antecepit, cõ-

Masilia Cæsarem nõ accipiens, obsequitur.

Cæsaris in Hispania bellum contra Afranium & Petreium Pompeij legatos.

gressosq; secum repulit: quos dum insequitur fugientes, ab ipsis ad castra hostium pertractus, eorum qui inde procurrabant impetum sustinuit: consultoque praelium remittens, in loca sibi idonea pertraxit. ibi eadem eorum priora maiorem edidit. His factus audacior, pubulatores hostium aggressus est, palatesque damnis affecit. Fortè Cesariani quidam fluuium transgressi fuerant, interim tempesta uehemens coorta, pontem, quo utebantur, interruperat. itaq; qui cum Afranio erant, per alterum pontem qui erat prope urbem transeuntes, hostes, quibus nemo suorum auxilio uenire poterat, uniuersos deleuerunt. Hæ res Casarem, cum præterea neque sociorum quisquam suppetias ferret (quippe Pompeiani si quos accedere sentirent, eos statim intercipientes) & ipse in aliena terra rebus aduersis utens, difficultate commeatum laboraret, in summam anxietatem coniecerunt. Quibus auditis hi qui Romæ erant, desperatis Cesaris rebus, quem haud diutius superstitem futurum existimabant, ad Pompeij sese partes inclinauerunt: multiq; ad eum tunc cum alij, tum Senatores quoq; profecti sunt. Eodem tempore D. Brutus magnitudine nauigiorum, classiariorumq; robore fretus, Massilienses auxilio Domitij, usûque rei nautalis præstantes, nauali praelio uictos in urbem penitus compulit: quod nisi euenisset, utique de rebus omnibus Cesaris tum actum fuisset. Nunc id factum dedita opera inflatius quam re uera contigerat Hispanis annunciatum, ita eorum nonnullos affecit, ut mutata sententia Cesaris partes sequerentur * acceptosque perdidit. Afranius cum hæc moleste ferret, Ilerdamq; ad diuturnum bellum sibi neq; tutam neq; idoneam esse animaduertens, ad Iberum fluuium, urbesque propter eam sitas discedere intendit, noctuque siue latendi, siue anteuertendi hostem causa,

Massilienses nauali praelio à D. Bruto vincuntur.

Afranius discedens à Cesare circumuenitur, eoque se dedit.

castris motis profectus est. Caesar, quanquam ea profectio ipsum non fallebat, non tamen illico insecutus hostes est, quod non tutum censebat per tenebras cum regionum ignaris hostem locorum peritum consecrari. Ut uero dies illuxit, magna celeritate usus, in medio itineris Pompeianos deprehendit, usque exercitum à longinquo undique circumfudit: ad quam rem ei & multitudo, (qua hostibus longè anteibat) & locorum concauitas conducebat. Manum uero conferere minimè statuerat, partim quod timebat, ne ad insaniam uersi hostes, atrox aliquod ederent facinus, partim quod eos se sine ui subacturum sperabat. ea spes Casarem nequaquam decepit. Postquam enim sepius conati perirè, nusquam id consequi ualuerunt: iamque & ea re, & uigilia in super, itimerè que defatigati, ad hæc neque cibum habuere (neque enim secum quicquam tulerunt, quia unicus castris se quod statuerant, peruenturos sperauerant) neque potum (est autem ijs locis summa aquarum penuria) pacti, ut & uis omnis à se abstineretur, neque contra Pompeium cum Cesare militare cogerentur, ei sese dederunt. Vtramque conditionem summa fide Caesar præstauit: nam & neminem ex his, quos eo bello cepit, occidit, (quanquam Afranius aliquando induciarum tempore nonnullos de Cesarianis incautos interemerant) neque ad militiam contra Pompeium quenquam adigit: sed dimissis præcipuis ipsorum, reliqui lucri honorumque causa ultrò eius signa sunt secuti. Hoc factum Casari haud paruum cum ad gloriam, tum ad rem gerendam momentum attulit. Omnes enim Hispaniæ ciuitates, omnesque qui in ea erant milites, quorum præter eos qui in Bætica erant, magnum secum M. Terentius Varro Pompeij legatus numerum habebat, sibi adiunxit. Quibus receptis, constitutisque rebus, ad Gades usque

Omnis Hispania à Cesare recipitur.

Gaditani ci-
uitate do-
nantur.

Ata Cesaris
in Pyrenço.

Masilien-
ses iterum
victi, Cæsa-
ri se dedidit.

Militum se-
ditionē Pla-
centiæ, vt
Cæsar com-
pescuerit.

usque decurrit, nemine ulla alia re laeso, præterquam im-
perata pecuniæ: eam enim plurimam exigebat undiqua-
que. Honores quoque priuatim publicæque multis habuit
& Gaditanum populum ciuitate Romana donauit: quam
donationē deinde populus ratam esse iussit. Ita eos in-
somnia ergo remunerauit, quod Quæstor ibi per somnum
uisus erat cū matre sua rem habuisse, atque inde (ut supra
diximus) spem solus rerū potiundi conceperat. His actis, ci-
genti Q. Cassium Longinū præfecit, qui mores Hispaniæ
sub Pompeio Quæstor didicerat. Ipse nauibus Tarraco-
nem usq; subuectus, inde per Pyrenæos montes progre-
sus, trophæū ibi nullum constituit: quoniam ob eam rem
Pompeio iam antè obretractum fuisse nouerat, aram au-
tem magnæ molis ex lapidibus politis constructam hand
procul à trophæis Pompeianis posuit. Quo tempore hæc
gesta sunt, eodem Masilienses nauibus alijs à Pompeio
acceptis, denuò prælio contenderunt. Iterum superati,
quanquam Cæsarem Hispania iam potitum audirent, ta-
men perseuerauere, oppugnantēsque ui repulerunt.
Deinde inducias pacis, dum Cæsar ueniret, in cuius sese po-
testatem dedituros ferebant, Domitium clam ablegauer-
unt, militesque tempore induciarum noctu se adorientes
ita acceperunt, ut in posterum nihil mouere illi auderent.
Ipsi uerò Cæsari ultro se dediderunt, isque tum quidem
arma, nauēsque, & pecuniam omnem eis ademuit: post ue-
rò reliqua etiam omnia, solo relicto ipsis libertatis nomi-
ne: quia Pompeius Phocæam quoque, unde Masilienses
oriundierant, liberam reliquerat. At Placentiæ Cæsaria-
ni quidam milites tumultuabantur, imperiūque detre-
ctabant, obtendentes se iam confectos laboribus esse: re
autem uerā indignè ferebant, quòd ipsis diripiendæ re-
gionis, cæterarūque suarum cupiditatū exequendarum
potesta-

potestatem Cæsar non faciebat. etenim nihil putabant so-
re, quod ab eo impetrare non possent, adeò ipsorum ope-
ra, indigente. At uerò Cæsar nequaquam concessit, sed
conuocatis eis in unum, adhibitisque etiam reliquis suis
militibus, partim quò à seditionis tutior esset, partim ut
hi quemadmodum in istos animaduerteret, cernentes, dis-
cerent nihil sese indignum admittere: Velim quidem, in-
quit, milites, me à uobis diligi, sed eius amoris causa in
partem uestrorum peccatorum uenire nolim: etenim uos
amo, quòd q; pater liberis suis cupit, uelim uos & saluos
esse, & secundis rebus affluere, gloriæque florere. Enim-
uerò existimare non debetis, hoc esse amantis suos offi-
cium, ut hæc eos committere patiatur, unde necessariò
pericula infantiãque consequantur: sed ut eos optima
quæque doceat, à malis admonendo castigandòque coer-
ceat. Vera autem me loqui ita cognoscetis, si non id quod
in presentia iucundum est, sed id quod in perpetuū pro-
dest, utile iudicaueritis: neque implere suas cupiditates
potius, quam moderari iisdem, egregium censueritis. Tur-
pe est enim modò ea uoluptate duci, cuius post poeniteat: &
indignūque est eos qui hostibus suis superiores euase-
rint, uoluptatibus succumbere. Quæ eò à me dicuntur, &
quia uos (dicam enim libero ore, neque quicquam suppri-
mam) rebus omnibus necessarijs abundantes, tamen con-
tenti non estis: cum & stipendia integra legitimo tempo-
re accipiatis, ciboque semper & ubique locorum affatim
saturemini, neque laborem ullum inhonestum, neque peri-
culum ullum inutile subeatis, præterea uirtutis uestre fru-
ctus, multa & magna præmia feratis, pro delictis uix uer-
bis increpemini. Atque hæc mea oratio non ad uniuersos
pertinet (neque enim omnes hoc animo estis) sed ad illos,
qui sua cupiditate reliquos etiam deprauant. nam ple-
rique

Oratio Cæ-
saris ad se-
ditiosos mi-
lites.

Amor ve-
rus.

rique uos accuratè admodum pulchrèq; meis iussis obtemperatis, morèsq; patrios obseruatis: quò effectum est, ut in possessionè tot regionum, tantarumq; diuitiarum & gloriæ peruenieritis. Pauci quidam ingens dedecus infamiamque uniuersis uobis conciliant: quos etsi iam antè quales essent cognoueram, (nihil enim uestrum meam curam effugit) tamen id dissimulaui, fore putans ut qui peccasset, seque id clam me fore arbitraretur, is in posterum melius sese gereret, ne peccata augendo etiam eorum quæ condonata iam fuerant, poenam sibi excitaret: nunc quoniam, perinde ac si suppliciorum remissione licentiam omnia pro libidine sua agendi adepti essent, audacia effuruntur, reliquosque etiam innocentes ad seditionem concitare conantur, mederi huic malo, & animaduertere in auctores opus utique habeo. Nimirum alioquin coetus hominum omnino consistere atque saluus esse potest nullus, ubi non mali castigantur: quòd pars egrotat, nisi medicina conuenienti sanetur, in reliquas etiam omnes morbum diffundat, ut in corporibus cernimus. Verum id in exercitiis præsertim contingit. nam milites cum uirium aliquid habeant, eò magis fiunt audaces, atque in corruptelam bonos etiam adducunt, mæstitia eorum animos implentes, dum se nullum iustitiæ suæ præmium manere putant. Vbi enim audacia priores partes habet, ibi probitatem laborare necesse est: & apud quos iniustitiam poena non sequitur, ibi modestia quoque suo honore spoliatur. Quid enim uos boni speretis, si nullum hi malum inueniant? aut qui consentaneum sit, uos honorem expectare, nisi hi meritas poenas luant? An ignoratis, ubi metus suppliciorum aufertur, ubi spes præmiorum præceditur, ibi nihil boni, mala autem innumera existere? Proinde si uerè uirtutè colitis, hos iuxta hostibus odisse debetis.

Suppliciorum
in cæcibus
humanis nec
cessitas.

tis. Non enim natura inter amicum & hostem distinguit, sed mores, actionesque: ea sunt quæ hoc discrimen faciunt, ac si bona sint, etiam peregrinos nobis omnes familiaritate iungunt: si mala, etiam cognatos à nobis abalienant. Reputate etiam hoc uobiscum, quod uestra refert, omnes non necesse est, ut qui de nostra multitudine ac proposito quicquam perceperit, is crimine paucorum uniuersos nos oneret: ita quibus nihil cum horum libidine commune est, eandem cum ipsis culpam sustinemus. Etenim quis non indignetur, si audiat nos nomen quidem Romanorum ferre, Gallos uerò actionibus nostris representare: aut quis non lamentetur, si uideat Italiam perinde ac Britanniam uastari? Nonne indignum est, cum à Gallorum debellatorum bonis maleficia iam abstinemus, nos eas quæ sunt cis Alpes regiones, Epirotarum, Carthaginensiumue aut Cimbrorum more populari: iam illud quomodo tandem turpitudine uacet, iactantes uos, quòd primi Romanorum & Rhenum traieceritis, & Oceanum nauigaueritis, patriam uestram ab hostibus incolumem diripere? ac pro laude uituperium, pro honore ignominiam, pro lucris damna, pro præmijs supplicia reportare? Neque uerò præferre uos ciuibus qui domi sunt debetis ob id, quia stipendia meretis: Romani enim utrique estis, & leges (quæ maiorem uestra potestatem obtinent) ex æquo maleficijs uos prohibent. deinde tempus haud dubiè ueniet, cum uos quoque arma deponatis. Iam ne multitudini quidem confidere uobis conuenit. longè enim plures sunt hi quos ledetis, si quidem coitionem facere uelint: quòd faciet, si in proposito uestro perrexeritis. Nec quia barbaros deuicitis, hos quoque commendandos putate, quibus & genus, & institutio, & uirtus ratio, & studia uobiscum sunt eadem: Itaque, ut uobis

et conueniens est et conducibile, neque uim neque iniuriam in eos ullam facite, sed à uolentibus ipsis res necessarias accipite, honoresque à nō inuitis expectate. Nam præter hæc, quæ à me commemorata sunt, eaque quæ si quis longam orationem instituire uelit, proponi possent, hoc uos etiam expendere oportet, in hunc nos modò finem huc aduenisse, ut patriæ iniurias propulsaremus, in eosque qui eam malè habuissent, uindicaremus. Etenim nisi eam in malis uersaretur, neque nobis in Italiam cum armis proficiscendum fuisset, cum id alioquin licitum non sit, neque res Gallicas Britannicæque imperfectas reliquissimus, cum eis extremam manum interim imponere licuisset. Qui ergo absurdum non sit, nos qui ad aliarum ulciscenda flagitia huc nos contulerimus, nihil illis lædendi studio inferiores inueniri? qui non miserandum sit, qui ad opitulandum patriæ uenerimus, ei hanc nos necessitatem imponere, ut alios auxiliarios contra nos desideret? Equidem tanto meam Pompeij causa iustior esse censeo, ut sæpenumero eum ad disceptationem iuris inuitauerim: ac quoniam is conscientia sua uictus pacatam transactionem renuit, spero me causa meæ bonitate totum populum Romanum, omnesque socios in partem meâ pertracturum. At uerò si quid huiusmodi nos committamus, neque iustam ipse excusationem, neque quòd iure aduersarios culpam, quicquam habuero. Proinde omnino summa nobis iustitiæ est habenda cura, cum qua etiam de armorum potentia spes bona propozita est, sine ea nihil perpetuum extat, ut maximè in presentiarum quis uictoriã obtineat. Hæc uera esse, plerique compertum habetis: atque ideo, ne mine etiam iubete, officio uestro satisfacitis, quæ mihi causa fuit, ut uos tanquam testes coram his quæ à me dicuntur agunturque adhiberem, uosque probitatis uestre causa laudarem

laudarem. Sed uidetis, quemadmodum pauci quidam non contenti sæpius iam impune deliquisse, insuper nobis minentur. Ego sanè neque aliàs rectum esse arbitror, ut qui magistratum gerit, subditis suis sit inferior: neque salutare quicquam agi posse censeo, ubi hi quibus iniunctum est, ut dicto sint audientes, imperare ipsi uelint. Intelligitis enim quàm probè ornata sit futura ea domus, in qua natu minoribus ætate grandiores despectui sint: aut ludus literarius, ubi discipuli magistratos contemnant: quæ spes sanitatis egrotis, si non per omnia medicis obtemperent: quàm tuta nauigatio, si nauæ gubernatoris iussis non pareant. Ita natura duas necessarias res, easdemque salutares comparauit in humano genere, ut alij cum imperio essent, alij ei subijcerentur: nihilque est quod, absque hæc essent, ne minimo quidem perdurare spacio queat. Proinde decet eum qui alij præfectus est, excogitare quæ usui sint, eaque mandare: qui uerò subditus est, absque omni excusatione obtemperare, inque exequendo mandato elaborare: quæ in re præcipuè prudentiã imprudentiæ, scientiãque ignorantiæ præferri uidemus. Quæ cum ita sint, profectò neque necessitate eò unquã compellar, ut his tumultuantibus quicquã condonem, neque uidegar, ut concedam. Quid enim attinebat ab Aenea et Iulo ortum esse? quid Præturam gessisse: quid Consulatum? quid uos partim domo mecum eduxisse: partim post sacramentorum rogasse: quid tam longo iam tempore Proconsularem magistratum obtinuisse: si cui uestrum seruibo, succumbamque: hic in Italia prope Romam alicui eorum, cum quibus Gallos subegi, Britannosque uici? Quo uerò terrore, cuius metu rei adductus id fecero: an me quis uestrum interficiat? At qui si una esset omnibus uobis sententia, mortem oppetere malim, quàm maiestatem imperij

euertere: animique magnitudinem eam, quam hæc præstantia requirit, deperdere. Longè enim profectò, longè maius periculum imminet, quàm unius uiri iniusta sit cædes, ubi milites consueuerint suis ducibus imperare, iussq; legum in manibus suis ponere. Caterum nemo quidem eorum hoc minatus est. Nam satis noui, talem è uestigio uos reliqui necassetis: at militiam, tanquam exhausti iam laboribus, detrectant, armâque ut defatigati, deponunt: omninoque nisi missionem à me bona uenia impetrent, ordinibus desertis ad Pompeium descendent: id enim nonnulli præ se ferunt. Enimuerò, quis nam est, qui non peruelit huiusmodi homines à se abesserant quis non optet aduersario suo tales milites, qui nec datis contenti, nec iusso audientes sunt, sed ualide ætati senectutem, robori imbecillitatem prætexentes, dominium in magistratus, tyrannidémque in duces suos sibi postulant. Ego quidem infinitis modis malim uel cum Pompeio quibuscunque conditionibus redire in gratiam, uel quæcunque alia perpeti, quàm ut indignum quicquam patria animi altitudine, meoque instituto committam. An uos latet, me neque dominationem, neque opes affectare: nec propositum mihi esse, quacûque ratione cæptum meum conficere, ut et mentendum mihi et assentandum et adulandum esset: Agendum igitur uos, quos quo nomine compellem digno, non habeo: missos uos ab ista mea militia facio: non tamen eorum quem uos decreuistis ac exposuistis modo, sed ut Reipublicæ, mihi que fore bono arbitror. Hæc locutus, sorte eos ad mortem delegit, audacissimisque (ita enim composuerat, ut illi sorte notarentur) uita multatis, reliquos, quod sibi nullo usui essent futuri, dimisit: uerùm hi postea pœnitentia delicti correpti, iterum sub signa Cæsaris recepti sunt. Dum Cæsar adhuc in itinere moratur,

M. Aemii

supplicium
de seditione
suis sumit.

M. Aemilius Lepidus, is qui postmodò Triumuir factus est, Prætor eo tempore, populo consuluit, ut Cæsarem Dictatorem dicerent: idque more patrio statim factum est. Cæsar simul atque Romam peruenit, Dictaturam iniuit: nihil tamen asperum in ea gessit: sed et exulibus omnibus, Milone excepto, reditum liberum fecit, et ad sequentem annum magistratus constituit (hactenus enim in locum eorum qui aberant nullos alios subrogauerant: cùmque nullus Aedilis ad urbem esset, Tribuni plebis eorum munia obiuerant) Pontificesque defunctis suffecit, non quidem omnibus eorum legibus in ea re obseruatis: Galis qui cis Alpes trans Padum incolebant, quod sub suo imperio fuissent, ciuitatis ius dedit. His peractis Cæsar Dictaturæ nomen deposuit, cum nihilo fecius omnè eius potestatem in manibus teneret: nam et armis utebatur, et legitimam insuper potestatem ab eo qui tum Roma erat Senatu accipiebat, concedente, ut quæcunque uellet, liberè agere posset. Hæc adeptus, statim rem magnam necessariamque eam perfecit. Quum enim creditorum acerbitimè à debitoribus suis pecunias (quibus ipsi ob seditiones ac bellum multis opus habebant) exigent, eorumque plerique, etsi maximè uellent, soluendo non essent (quippe ea tempestate nec reddere mutuum acceptum, nec mutuum sumere procliuè erat) itaque multa mala fide inter eos, ac per fraudem agerentur, metusque esset, ne ea res ad summum malum deueniret: quanquam rei fœnabri iam antè quoque Tribuni plebis quidam modum posuerant, tamen ne sic quidem æris alieni dissoluendi ratio constabat, cum debitores rebus oppignatis cederent, creditores nihilominus argento sibi de summa satisfieri antiquo more postularent. His utrisque Cæsar pro uiribus ut succurreret, pignorum precium æstima-

Cæsar Dictator à M. Aemilio Lepido factus.

Cæsaris de dissolutione æris alieni statum.

Lex de pecu-
nia posside-
re modo.

Cæsar Ro-
ma contra
Pompeium
exit.

mari iussit, utq; iudices sorte deligerentur ad huiusmodi
controversias explicandas. Ac quia complures multam
uim pecuniæ habere, eamque omnem suppressere dice-
bantur, edixit ne quis uel in argenteo uel in auro etiã pos-
sideret plus pecuniæ, quam L. X. sestertia: quam quidem
ipse legem non tulit, sed iam antè latam tunc renouauit,
sive ut creditoribus debitores aliquid pendere opus habe-
rent, indigentibusque alij mutuo darent, siue ut locuple-
tes qui essent, manifestum esset, neue quis immodicam pec-
uniam haberet, ne se absente noui motus aliqui exister-
rent. Hac lege populo animis elato, postulanteq; ut seruis
quoque dominos deferentibus indicij præmium propone-
retur, non modò legi nihil ea de re adiecit, sed sibi ipsi
insuper perniciem imprecatus est, si quid unquam seruo
contra dominum dicenti crederet. His confectis Cæsar, et
ornamentis omnibus cum ex alijs locis, tum ex Capitolio
sublatis, sub exitum anni, ac priusquam Consulatus (erat
enim Consul designatus) iniret, Brundisium contèdit.
Expeditionem eo iam moliente, miluus in foro frondem
oleæ unassistentium ei iniicit, deinde cum Fortune sa-
cra faceret, taurus, antè quam feriretur, clapsus, urbe exi-
uit: cumque ad paludem quandam peruenisset, eam tra-
nauit. Hæc Cæsarem mouerunt, ut magis etiam iter ma-
turaret: idque in primis, quòd arioli dixissent, ipsi si do-
mi maneret, interitum: sin mare transmisisset, salutem ac
uictoriam obuenturam. Postea quàm Roma diceffit Cæ-
sar, pueri urbani nemine id iubente in duas partes sese di-
stribuerunt, alterique Pompeianorum, alteri Cæsariano-
rum nomen sibi sumpserunt: tum absque armis commisso in-
speciem prælio, qui se Cæsarianos uocauerant, superiores
disceserunt. Quo tempore hæc Romæ ac in Hispania ge-
sta sunt, eodem M. Octauius et L. Scribonius Libo, P.
Cornel

Cornelium Dolobellam Cæsaris administrum, ex Dalma-
tia, in quâ tum fortè erat, profligauerunt, classe Pompeij
usi. Dehinc C. Antonium subuenire ei uolentem in in-
sulam quandam exiguam concluderunt: ibique ab incolis
desertum, fameque pressum, paucis demptis cum omni
manu quam secum habuerant, ceperunt. Nonnulli enim in
continentem effugerunt, aliique quidam ratibus mare
traicentes, cum intercepterentur, sibi ipsis mortem con-
sciuerunt. At Siciliam Curio sine pugna recepit: cuius
præfectus Cato, cum neque ad pugnam satis esset instru-
ctus, neque frustra urbes obicere periculo uellet, ante
Curionis aduentum in insula relicta ad pompeium contem-
derat. Curio in Africam traiecit, ad cuius aduentum L.
Cæsar Clupea urbe, quam tum fortè tenebat, excessit: ac
P. Attius Varus, qui rebus in ijs locis præerat, multosq;
sub se milites, multas urbes habebat, congressus cum
Curione, prælioque uictus omnia amisit. Sed Iuba Hi-
empsalis filius, rex Numidiæ, qui causam Pompeij præ-
tulerat, quam populi et Senatus esse censuerat, Curio-
niq; cum alijs, tum quòd is Tribunus plebis regno se
spoliare, regionemque publicam Romanis facere inten-
derat, magna uel bellum Curioni fecit. Itaque non præ-
stolans eius in Numidiam aduentum, oppugnanti Miti-
cam occurrit, non quidem omnibus cum copijs suis, ue-
ritus ne Curio (quem non tam reijcere, quam suppli-
cium ab eo sumere cupiebat) re maturè cognita se in tu-
tum reciperet, sed paucis præmissis, sparsosq; etiam ru-
more, quasi ipse in longinquas aliò regiones profectus
esset, suos subsecutus est. Neque falsus sua spe Iuba est.
Etenim Curio audito cum aduentare, in castra se quæ ma-
ri propinqua habebat, receperat: decreueratque, si ab
hostibus premeretur, nauibus cõscensis tota Africa dece-

Curio Sici-
lia potitur:

Curio in Af-
frica. Varo
uictus; à Tu-
ba supera-
tus perit.
Iuba cur in-
fensus Cu-
rioni.

dere. Sed postea quam paucos quosdam, eosque sine Iuba aduenire accepit, animo collecto, statim de nocte tanquam ad certam uictoriam, neue sibi hostes elaberentur, profectus, cum in itinere quosdam qui agmen hostile præcesserant, somno captos interfecisset, longè alacrior factus est. Albente primum cælo cum in reliquos e castris profectos incidisset, quanquam itinere uigiliæque confectos milites habebat, tamen nulla interiecta mora statim manus cum eis conseruit: qui cum resisterent, incertoq; etiãnum euentu certaretur, subito Iuba uisus est, isque Curionem cum suis inopinato superuentu, multitudinèque suorum perdidit, ipsam Curionem cum multis eo ipso in loco concidit, reliquos ad castra usque persequutus est: cæque in trepidatione multis pecunijs potitus, multos interfecit. Complures ex his qui effugerant, partim in contentione propter conscensionem nauium pulsati collapsiq; partim in ipsis nauigijs nimio pondere defidentibus, perierunt. Quibus ita euenientibus, meriti nonnulli ne eandem fortunam experirentur, spe salutis suæ Varo sese dediderunt: sed ne hi quidem humanitatem ullam experti, frè omnes à Iuba, qui per se uictoriam stetisse obtendebat, occisi sunt. Sic Curio cum plurimis in rebus Casarem adiunxisset, maximæque sibi de eo polliceretur, periit. Iuba autem à Pompeio, reliquisque qui in Macedonia erant Senatoribus, honoribus affectus, rexque appellatus: à Casare uerò, isq; qui ad urbem erant, incusatus, hostisque iudicatus est. Bocchus & Bogud, quod hostes Pompeij essent, reges dicti sunt. Anno insequenti Roma duplices magistratus, contrà quàm leges ferret, habuit: eodemque anno prælium ingens commissum est. Romæ duo Consules, Casar & P. Scruilius, Prætores quoque & alij legitimi magistratus delecti erant. Qui uerò Thessalonice

Iuba rex vocatus.

Anno V.C. 706.

degebant, nihil horum constituerunt: quamuis, ut quidam autores sunt, ibi cum Consulibus c. c. senatores agerent, & ad præscriptum legis locum ad auspicia capiendâ publicum fecissent, ut iam uniuersus ibi & populus & urbs ipsa esse uideri posset. In causa tamen fuit, quo minus novos magistratus crearent, quod lex Curiata à Consulibus lata non erat. Itaq; iisdem quibus antè usi sunt magistratibus, appellationibusq; tantum mutatis, eos Proconsules, Proprætores, Proquæstores dixere. Morum enim prætorum magnam adhuc curâ gerebât, quamuis armis caeptis, patriaq; relicta, non omnia quæ ad rē præsentem requirebantur, neq; omnino secundū instituta patriæ persicere possent. Verum enimuero cum hi utraq; ex parte nomen magistratus gererēt, ipsa tamen summa rerum uere pones Pompeium & Casarem erat, qui ut legum à se obseruatarum famam reportarent, hic Consul, ille Proconsulis nomē ferebat; neque tamen ex magistratuū præscripto, sed suo arbitrio cuncta administrabant. Ad hunc modum imperio in duas distracto partes, Pompeius quidem Thessalonice hyemabat, neque oræ maritimæ custodiæ diligenter intentus erat, quod neque rediisse adhuc ex Hispania Casarem putabat: atque ut maxime reuersus esset, minimè tamen suspicabatur eum hyeme Ionium mare traicere ausurum. At Casar Brundusij ueris aduentum præstolobatur: cumq; Pompeium lōgè abesse, parum accuratè oppositam continentē custodiri percipisset, occasione belli gerendi arrepta, cursum ibi expectauit, mediâque iam hyeme cum parte exercitus (neque enim satis nauium habebat ad uniuersas copias simul traicendas) uela dedit: ac non obseruatus à M. Bibulo, cui maris custodia mandata fuerat, ad promontoriū appulit, quæ Ceræunia uocantur, & ab Epiri extremis partibus ad fauces

Pöpeij Thessalonice hyemantis negligētia.

Cæsar in
Macedoniã
transmittit.
Oricum &
Apolloniã
capit.

Apollonia.

Oraculũ ad
Apolloniã.

Ionij maris pertinent. Eò cum prius peruenisset, quàm fama nauigaturum esse afferretur, naues Brundisium ad reliquos etiam transuehendos remisit: quibus in altũ prouectis, Bibulus damnum intulit, ac nonnullas submersit, ut Cæsar ab euentu disceret, fortunã magis quàm consiliũ suæ nauigationi adfuisse. In hac mora Cæsar Oricum, Apolloniãque, & alia item eò loci oppida, à præsidij Pompeij derelicta occupat. Apollonia Corinthiorum colonia loco peropportuno sita est, siue terram, siue mare, siue flumina respicias: idque præ reliquis maximam mihi admirationem mouit, quod ad fluuium Anam ignis multus editur, qui tamen neque in adiacentem tellurem sese exerit, neque eam in qua existit, inflammat aut arefacit: sed ea herbas, arboresque etiam ponè ignem germinantes edit, quæ imbribus superfusus adolescunt, & in altitudinem excrescunt, unde ei loco Nymphæum nomen inditum. Ibi & oraculum editur, idque hoc modo: Thure accepto, precibusque eius rei ergò quam uolunt, factis, ipsum thus ut secum eas preces deferat, ad ignè proyiciunt: tum si ratum sit futurum uotum, ab igni thus euestigio corripitur; ac si thus extra ignem fortè deciderit, accurrens ignis id abripit & consumit: sin irritum erit uotum, neque accipitur ab igni thus; & si in ipsam flammã cõiciatur, recedit ab ea, atque effugit. ita in utramque partè ignis futura prædicit, morte, nuptijsque exceptis: de his enim non licet cuiquã oraculum id cõsulere. Atque ea est istius oraculi ratio. Cæsar Antonio, qui reliquis militib. à Brundisio transuehendis propositus erat, moras faciente, ac ne nuncio quidè ab illis hyeme ac Bibulo prohibentibus, adueniente, suspicatus eos medio inter utramque partè seruato uelle euentũ rerum operiri, quod in bellis ciuilibus serè usu uenit, statuit unicus ipse in Italiã nauigare: itaque

conscenso

conscenso lèbo, seq; alium quendã à Cæsare missum prædicans, gubernatorem ut proueheret, quanquam uetus incumberet, cogit. Postquã à terra prouectos uentus uehementer oppugnavit, procellaque admodum conturbauit, ita ut ne coactius quidem nauis magister ulterius nauigare auderet, sed eo inuito retrò uertere cursum aggeretur: ibi Cæsar se cognoscendũ præbuit, quasi ea re tẽpestatem sedaturus, dixitque: Bono animo es, Cæsarem enim uehis: tanti spiritus illi, tantaque spes erat, siue ea aliunde, siue ex oraculo concepta, ut certissimam sibi salutis fiduciam etiam cum contraria omnia apparerent, propositam teneret. Non tamen transmissum tunc ei mare est: sed multo incassum exhausto labore, ad terram rediit. Secundum id factum Cæsar ad Apsum fluuium contra Pompeium castra posuit. Is enim ubi primum de aduentu Cæsaris certior est factus, nulla interposita cunctatione, quod eo se facile superiorem futurum, antequam is Antonianas copias acciperet, sperabat, magna festinatione cum exercitus parte ad Apolloniã profectus est. Ei Cæsar, cum satis uirium sibi esse aduersum eos qui tum aduenissent putaret, usque ad fluuium obuiam iuit: ibique cum intellexisset se multitudine hostibus lōge imparẽ esse, substitit; ac ne uel timore adductus id agere, uel belli ipse initium uelle facere existimari posset, de compositione ad Pompeium qui loquerentur misit, ipse interim tempus ei rei intentus extraxit. Quibus cognitis, Pompeius dimicandum quàm primum statuens, fluuium transire instituit: sed pōte sub pondere interrupto, amissis aliquot suorum, qui præ ceteris cum transuissent, à suis defecti occidebantur, dolens primum hunc sibi bellĩ conatum malè cecidisse, restitit: territique interim aduentu Antonij, ad Dyrrhachium recessit. Etenim quan-

Cæsar quantum suæ fortunę tribue

Castra Pompeij & Cæsaris opposita ad Apulum fluuium.

Antonius
vt copias
Cæsari ad-
duxerit.

diu Bibulus in uiuis fuit, ne Brundisio quidem auehi Antonius ausus erat, tantam ille in maritimo officio diligentiam adhibebat: postea uero quàm Bibulus tot laboribus miserisq; absumptus obiit, reique naualis administratio ad Libonem deuenit, eo despecto Antonius, uel ui navigationis sibi potestatem paraturus, prouectus est: cumque terram attingisset, Libonem se aggressum ui repulit: eum demque cum ex nauibus egredi deinde uellet, ea continente quam tenuerat, prohibuit. Ita Libo & portus, & aqua egens (insula enim exigua, quæ ante portum sita erat, & ad quam unicam ei naues appellere licebat, aqua, portuque carebat) procul auectus est eò, ubi utrunque se habere posse nouerat. Post cum Antonius quoq; naues soluit, nihilque à Libone, quanquam is in alto eum adoriri instituerat, detrimenti accepit: nam uehemens coorta tempestas & Libonis conatum impediuit, & utrique damnum intulit. Militibus incolumibus in terram aduectis, quemadmodum demonstratum est, Pompeius Dyrrhachium se recepit, cumque Cæsar audacter infectus est, quòd accessione ad suum exercitum tanta facta, multitudine Pompeium anteibat. Dyrrhachium in terra Illyriorum Parthimorum (ita enim primum uocabatur, nunc, ut isto quoq; tempore, Macedoniae annuncratur) positum est, admodum opportuno situ, siue ea Epidamnus, urbsque Corcyrensiū sit, siue alia quædam, qui enim Dyrrhachium ab Epidamno diuersam faciunt urbem, ij illam conditam, nomēq; duxisse à Dyrrhacho quodam heroe asserunt: alij auctores sunt, mutato nomine hanc urbem à Romanis Dyrrhachium esse uocatam, quòd ibi difficilia sint littora (Rachia enim littus Græcis est) quia ipsis Epidamni uocabulum, cum detrimentum, adeoque damnum ipsorum lingua significet, eò traiecientibus sinistro omni fore usum sit.

Dyrrha-
chium.

fit. Ad eam igitur tum Pompeius urbem confugiens, castra extra urbem posuit, eaque actis fossis altis, defixisq; trabibus præsepit. Cæsar castris ei oppositis: postquam à castrorum Pompeianorum oppugnatione, quæ se ob multitudinem militum facile expugnaturum confisus erat, reiectus est, ea operibus claudere instituit. Quo in opere dum uersatur, interim Pompeius alias partes trabibus præfixis firmauit, alias munitionibus fossisque cinxit, in locis editis turres & præsidia constituit, ita ut & circuitus operum infinitus esset, neq; hostes etiãsi uiribus præuulerent, irruere eò possent. Interim crebra prælia, ea tamen parua, fiebant, instabili ferè, ac modò in hanc, modò in illam partem inclinante uictoria, ita ut propemodum idem militum numerus utrinq; desideraretur. Verum ubi Cæsar ipsum Dyrrhachium, quàm inter paludes atque mare positum est, spei eius per prodicionem eorum qui ibi præsidio relicti, erant occupandi, aggressus est, atque in angustias locorum deuenit, ibi multis ex aduerso irruentibus hostibus, multis à tergo adorientibus, qui nauibus in hunc usum subuecti erant, permultis suorum amissis, ipse quoque in summo periculo fuit. Quare Pompeius animo commotus, munitiones Cæsarianas contra se edificatas non tam aggressus, partem earum inopinato aduentu occupauit, multis excubitorum eo loco occisis. Cæsar hoc euentu motus, quòdque frumenti penuria laboraret (nam & mare uicinum, & terra propinqua à Cæsare aliena erat) eiusque rei causa nonnulli transfugissent: metuens ne se Pompeium obsidente debellaretur, aut ipse ab alijs desereretur, omnibus castellis quæ ex edificauerat, deiectis, omnibus munitionibus euersis, subito uasis conclamatis in Thessaliam contendit. Nam quo tempore Dyrrhachium obsessum est, eodem L. Cæsius Longinus, ac Cn. Domi

Pompeij &
Cæsaris ad
Dyrrha-
chium ca-
stra.

Cæsar cla-
dem apud
Dyrrha-
chium ac-
cipit.

Cæsar in
Thessaliam
abit.

L. Cæsius
Longinus.

Cn. Domitij
Caluini ge-
sta in Mac-
donia.

Gomphos
capit & di-
ripit Cæsar:
Metropolis.

Pompeij cõ-
filiã, vq; in
Thessaliam
Cæsam in-
secutus fue-
rit.

Domitius Caluinus, qui à Cæsare in Macedoniã & Thes-
saliã missi fuerant, alter quidem à Scipione, & Sadala
Thrace magna clade affectus erat. Caluinus autem, cum
cum Faustus Macedonia pepulisset, acceptis Locrensisibus
Actolisque, eorum auxilio in Thessaliam profectus est:
Scipionemque duobus prælijs profligato, quorum altero
eum per insidias adortus fuerat, altero eius insidias ut ui-
taret, ipse quoque occultè per dolum hostem petierat, ur-
bes nonnullas in suam potestatem redegerat. Eo Cæsar
properauit, quod & commeatum se facilius cum ijs para-
re posse, & bellũ gerere sperabat. Cũ ob aduersam fortu-
nam, quã ad Dyrrhachium expertus erat, à nemine reci-
peretur, omnis reliquis urbibus etiã contra animi sui sen-
tentia, Gomphos oppidũ Thessaliæ oppugnauit: eoque ui-
potitus, magna edita cæde, omnia diripuit, ut & eo factio
alijs quoque terrorem inieceret. Itaque confestim Metro-
polis, oppidum & ipsum Thessaliæ, antè quã ad manus
deueniretur, sese ei dedit: quibus cũ nihil omnino nocuis-
set, utroque exẽplo plures sibi adiunxit, uiresque suas re-
parauit, Pompeius Cæsarem, quã is & repente & nocte
discesserat, & flumen Genusum magna celeritate trans-
iuerat, insecutus nõ est: debellasse autem iam se persuasum
habebat, Imperatorisq; nomẽ ea ex re acceperat: quãuis
neque orationẽ ullam inflatã habuit, neque fasces lauro
inuioluit, de ciuib; uictis hoc ferre indignum iudicã. Ea-
dem causa ipsi fuit, cur neque in Italiam ipse nauigaret,
neque alios eõ mitteret, quamuis perfacile ei erat uniuersam
regionem occupare, cum ex omnibus locis eodem
momento nauis eõ appellere posset: cãmque alioquin is
esset in Italia rerum status, ut animi hominum à Pom-
picio non essent alieni: atque ut maximè fuissent, tamen ad re-
sistendum uirium nequaquam satis habebant, Ceterum
Pompeius

Pompeius eõ procul ab Italia abesse, ut pro ea bellũ ge-
rere uideretur, neque ullum metum ijs qui tum Romæ ea-
rant, obijcere uolebat: itaque Italiam tunc intentam re-
liquit, ac ne literis quidem ad Rempubliã missis de re-
bus à se gestis, Cæsarem in Thessaliam insecutus est. Cum
castra castris opposita essent, speciem ea res bellũ quã-
dam exhibuit: usus tamen armorum, perinde ac in pace,
intermissus est. Vt cunctarentur, & magnitudo pericu-
li expensa faciebat, & uerecundia mouebantur, quod
eiusdem nationis, adeoque cognati prælio dimicaturi es-
sent: interim de componenda amicitia per internuncios
utrinque actum est: nec defuerunt, qui posse rem ad com-
positionem perducere opimarentur. sed ea spes ab re fuit.
Quippe solus imperium obtinere summum uterque cu-
piebat: cumque & cupiditate honorum naturali, & studio
contendendi quod sibi ipsi adsciuerant (ægerime enim
homines tolerant, sibi à suis æqualibus ac familiaribus
anteiri) ambo ingenti flagrarent, neque concedere de ulla
re alter alteri uolebat, cum uterque uictoriam speraret:
neque si inter eos conuentum fuisset, persuadere sibi alter
de altero poterat, cum non & plus iusto semper appeti-
turum, & denuò propter summam rerum dissidium eru-
pturum. Hoc enim animorum inter eos discrimẽ extabat,
ut neque posterior ullo mortalium Pompeius, & omnium
primus Cæsar esse uellet. Pompeius id querebat, ut à uol-
entibus in honore haberetur, ultròque parẽtibus præfes-
set, atque à subditis diligeretur: Cæsar in nullo discrimine
id ponebat, etiã si inuitos regeret, infensisque sibi impe-
raret, ipseque sibi honorum suorum autor esset. Ceterum
facta quibus ea quæ affectaret, consecuturos se sperabat,
necessariò eadem apud utrunque edebantur. Vt enim
quæ proposuerant sibi, efficerent, contra suos bellum ge-
rere,

Pompeij &
Cæsaris in-
genia.

rere, extraneorum arma in gentiles suos excitare, multas
 pecunias iniquis rationibus cogere multos suorum neces-
 sariorum iniuste interficere opus habebant. Ita in ea cu-
 piditatum diuersitate, tamen actionibus quibus expleta
 ri eas erant, inter se conueniebant. Vnde factum est, ut
 quamuis multa inuicem postulata proponerent, neuter
 tamen neutri quicquam concederent, ac demum rem pre-
 lio committerent. Fuit ea pugna iam magna, cui compa-
 rari nulla alia posset. Primum enim ipsi duces rei milita-
 ris usu ac gloria longè non Romanis modò omnibus,
 sed uniuersis ea tempestate mortalibus præstabant, nimi-
 rum à puero in armis exercitatus uterque, omnem etatem
 militiæ impenderat, res memorabiles gesserat, magna uir-
 tute, multaque fortuna usus, cum imperio tum uictoria
 erat dignissimus. Iam copias Cæsar habebat ex plurimis
 iisque optimis ciuibus constantes, tum ex reliqua Italia,
 ac ex Hispania, omniq; Gallia, insulisque uniuersis qui-
 bus imperabat bellicosissimum quemque. In Pompeij ca-
 stris erant complures senatorij equestrisque ordinis, quos
 que habitis delectibus secum adduxerat: ad hæc magna
 multitudo ex his qui Romano populo parent conflatu,
 itémq; ex confederatis populis ac regibus magnum nu-
 merum collegerat. Nam præter Pharnacem atque Oro-
 dem (hunc quoque et si post Crassorum cadem hostium in
 numero habitum, ad societatem suam pertrahere tentaue-
 rat) omnes alij quos quocunque antè modo amicos ha-
 buisset, tum pecuniam ei suppeditauerant, auxilia par-
 tim miserant, partim ipsi adduxerant: Orodes si Syriam si-
 bi concederetur, auxilium promiserat, Syriam non ade-
 ptus, suppetias non tulit. Sed cum Pompeius multitudine
 longè superior esset, Cæsariani ut pares ei essent, robore
 suo effecerunt: ita cum utrinq; esset quo altera pars alte-
 ram

Copia Cæ-
saris.

Copia Pom-
peij.

ram præstaret, quasi equo libramento ad casum dimica-
 tionis descendebatur. Hæc, et ipsa præterea causa belli,
 finisque ei destinatus, pugnam memoratu dignissimam
 commiserunt: nimirum ubi ipsa urbs Roma, cum suo uni-
 uerso imperio, eo iam tempore longè lateque prorogato,
 uictoria præmium proponebatur, seruitura haud dubiè
 uictori. Id ambo duces tunc cum animis suis, ac præterea
 suas uterque res antè præclare gestas, reputabant: Pom-
 peius Africam, Sertorium, Mithridatem, Tigranem, ma-
 reg; pacatum memoria repetebat: Cæsar Gallias, Hispa-
 niasq; Rhenumq; et Britanniam reuocabat. Hæc eorum
 animos excitabat, cogitate utroque se et hæc omnia sua
 in periculum adducturum, et per uictoria alterius quo-
 que gloriam suam effecturum. Nam cum in aliorum uicti
 bonorum possessionem uictor uenit, tum uerò præsertim
 nominis eius splendorem in se transfert: quantoque po-
 tentiorem quis aduersarium deiecerit, tanto altius ipse ad
 fastigium extollitur, itaque suos uterque milites multis
 uerbis cohortatus est, omnibus que ad præsentis pugnae
 sortem, ex eaque euentura attingebat, in medium adductis:
 similis tamen utriusque fuit oratio: etenim idem uterque
 propositum sibi habentes, ac de iisdem rebus uerba facie-
 tes, quod uterque aduersarium suum tyrannum, se uindic-
 cem libertatis nominabat, nullam diuersa differendi ma-
 teriam habebant. Ergo ex altera parte mortem, captiui-
 tatem, omnium rerum amissionem: ex altera salutem, do-
 minium, omnium rerum possessionem proponebant: de-
 nique extrema mala aut inferenda hostibus, aut ab ijs ac-
 cipienda esse docebant. His dictis animos ciuium cohorta-
 ti, subditis quoque, et socijs spe melioris, ac metu dete-
 rioris conditionis ostenso, inter se prælio homines genti-
 les inuicem, contubernales, eodem uictu, iisdemque fœ-
 deribus

deribus usos commiserunt. Quorsum uerò attinct sortem reliquorum deplorare, cum ipsi duces antè summa inter se necessitudine deuincti, quique multæ inter se arcana communicauerant, multas res communi consilio confecerant, affinitatem olim contraxerant, eundemque infantem alter ut pater, alter ut auus dilexerant, tum pugnam nihilominus cōseruerunt: atque id uinculum cōsanguinitatis, quo eos natura adstrinxerat, inextimabili dominandi cupiditate dissoluere, diuulserunt, dirupuerunt: qua effectum est, ut Roma de seipsa, ac contra seipsam pugnare, ac uincendo uinci cogeretur. Postquam directæ sunt acies, non extemplo concursum est: sed quia eadē ex patria, iisdemque à penatibus profecti essent, armaturaque et ordinibus si militibus uterentur, initium pugnae facere, mutuasque caedes edere uerebantur. erat utrinque altum silentium, inuentusque mœstitia, neque aut progrediebatur quisquam, aut sese commouebat, sed exanimorum instar oculis in terram defixis constiterant. Ibi duces ueriti, ne si diutius caquies militum durasset, languidior eorum uis fieret, aut in gratiam copiae inter se redirent, cōfestim clasticū cani, clamoremque militarem tolli iusserunt. Tantum absfuit, ut animos militum hoc accenderet, ut cū tubas eundē utrimque cantum sonare, suosque clamorem lingua inter se cōuenire audissent, eò magis se eiusdem gentis generisque esse cognoscerent: itaque lacrymæ, luctusque eos occupauerunt. Tandem ab auxiliarijs initio pugnae factis, ipsi quoque congressi sunt. Qui eminus pugnabant, quia quos sagittis, iaculis, fundisque suis peterent, ignorabant, minori malo conflictabantur: at legionarij milites, equitesque pugnam acerbissimam depugnauerunt: quia comminus concurrentes, ita ut exaudiri etiam uoces mutuae possent, hostes agnitos uulnerare, nominatimque compellatos trucidare.

Pugnae Pharsalicæ descriptio.

cidare, interque recordationem communis patriæ spolia legere opus habebant. Hæc conditio Romanorum, reliquorumque Italorum erat, sicubi in se mutuo incidissent, multique eorum suis percussoribus mandata domum perferenda iniungebant. Qui uerò aliàs Romanæ reipublicæ subditi erant, in magna contentione preliabantur, neque sanguini parcebant: utque olim pro sua libertate, ita tunc aduersus seruitutem Romanam laborabant, id secum cogitantes, fore ut eandem cum uictis seruitutē subiret. Fuit ea pugna et maxima, et perquam multiplex cum ob multitudinē, tum ob rei bellicæ apparatus uariū. Vniuersus enim cæpus legionariis militibus, equitibus, sagittariis, funditoribusque opplebatur: itaque passim diffusimodò cum similis, modò cum diuersæ armaturæ hostibus promiscuè confligebant. Pompeiani equitatu, sagittariorumque usu priores erant: itaque si quibus se è longinquo circumfundissent, eos subito inuadebāt, perturbatisque uis recedebant, mox iterum iterumque eosdem adoriebantur, in aliam subinde aliamque partem conuersi. Id ut cauerent Caesariani, explicatis ordinibus hosti irruenti aduersam aciem opponere, in congressu uiros equesque inuadere, acriter prælio contendere, pedites secum usitates habere, qui inter equitatum præliari consueuerant. Hæc non uno, sed multis simul in locis fiebant passim: sic aliis eminus, comminus aliis pugnantibus, aliis ferientibus, aliis ictis, aliis fugientibus, aliis insectantibus, multi et pedestria et equestria certamina cernere erat: multaque insolita præter opinionem eueniebant, qui modò alium in fugam dederat, iam ipse tergum uertebat: qui modò fugerat insequentem, eundem conuersus impetebat: qui alij uulnus imposuerat, ipse sauciabatur: alius collapsus stantē interficiebat, alij nullo uulnere accepto

peribant, alij semimortui cedes edebant: hi gandeabant, latumque clamorem tollebant, illi dolebant ac ciuabant: denique omnia clamoris erant gemitusque plena. hocque ipsum plurimorum animis perturbatione afferebat, quod externorum atque lingua peregrina utentium hominum uoces ignota terrorem offerebant: si qui mutuo intelligeret, iis malum multipliciter augebatur. nam praeter suas miseras, etiam proximorum erumnas conspiciebant, audiebantque. Cum diu admodum ancipiti esset euentu dimicatum, multi que utrinque ex aequo cecidissent aut uulnerati essent, demum Pompeius, cuius exercitus maiori parte ex Asianis, nullumque belli usum habentibus consisterat, uictus est: quod ei iam ante quam praelio decerneret, proditum fuerat. Fulmina enim in castra eius deciderant, ignis in aere supra uallum Caesaris uisus, in castra Pompeij decubuerat: signis eius militibus apertis infederant: uictima multa, cum iam ad altaria adducerentur, auferant. Adde se huius pugnae praedictiones ad reliquos quoque homines extulerant, ut multis in locis eo ipso die, qua ea commissa fuit, exercituum conflictus, armorumque strepitus exauditi sint. Pergami tympanorum cymbalorumque sonitus a fano Bacchi ortus, totam urbem peragravit. Trallibus in templo Victoriae palma enata est, ipsaque dea ad simulacrum Caesaris, cui ex obliquo collocata fuerat, sese obuertit. Syris duo iuuenes pugnae huius exitum annunciantes, nusquam postea apparere. Patruij, quae nunc Italiae urbs est, eo tempore Galliae fuit, aues quaedam non indicia modo huius euentus exhibuerunt, sed quodammodo rem ipsam demonstrare. Nam C. Cornelius quidam, omnia quae euenire eo praelio, praefate ab iis notauit, iisque qui cum ipso erant exposuit. Haec, et his plura, ipso adeo pugnae die ostenta acciderunt: cumque in praesentiarum fides eis non

Pompeius uincitur.

signa Pompeio clade denunciata.

non haberetur, rei gestae nuncio allato, admirationi fuerunt. Ceterum Pompeiani, pars in praelio occubere, pars fuga quod quisque ualebat, dilapsi sunt: reliqui in potestate Caesaris post pugnam uenerunt. Ex his Caesar eos qui ex delectu militarent, condonatis omnibus iniuriis, inter suos milites adscripsit. Ex Senatoribus uero, equitibusque, quos ante etiam captos misericordia prosecutus fuerat, omnes morte multauit, exceptis his, quos amici eius (singulis enim unius salutem donauerat) a supplicio exempterunt. Reliquos, qui tum primum contra ipsum arma tulissent, dimisit, nihil eos contra se deliquisse addens: qui nullo suo beneficio affecti, Pompeij, cuius amicitia usi essent, rebus studuissent. Eundem se regulis etiam, populisque, qui auxilia Pompeio tulerant, exhibuit, omnibusque delicti gratiam fecit. Etenim cogitabat apud animum suum, nullam sibi aut certe exiguam cum his intercessisse noticiam, cum Pompeij multa magnaque in eos constitissent merita. Itaque longe plus laudis eis tribuebat, quam illis, qui cum a Pompeio beneficiis essent affecti, in periculo eundem destituisent: atque alteros quidem illos sibi quoque fidos fore sperabat, hos autem, ut maximam nunc sibi beneuolentiam ostentarent, quia suum tum amicum proiecissent, ne sui quidem olim rationem habituros. Argumento autem huic quod diximus est, quod Sada Venia data Sadalo, Deiotaro Gallograeco, qui in ipso praelio adfuerant, ac Tarcondimoto, qui Ciliciae partem sub se habuerat, re autem nauali Pompeium plurimum iuauerat, pepercit, ne ceteros colligam, qui cum Pompeio auxilia misissent, iis tantum imperata pecunia, neque ullo alio supplicio imposito, aut ulla alia re multatis ueniam dedit: quamuis eorum quidam multa ac magna praemia a Pompeio partim iam ante, partim tunc accepissent. Parte

Caesaris in victos lenitas.

Venia data Sadalo, Deiotaro, Tarcondimoto.

Armenie Caesar que Deiotaro parebat, Ariobarzani Cappadociae regi attribuit: qua in re non modo damnum nullum Deiotaro dedit, sed beneficium adiecit. Non enim ei partem regni ademit, sed omnem Armeniam, que sub Pharnacis imperio restabat, occupatam partim Ariobarzani, partim Deiotaro donavit. Hac in eos cle-

Caesar Pharnaci Pompeium destituiti exprobrat.

Arcanas litteras Pompeij Caesar comburit.

M. Brutus Capio salute a Caesare donatus.

mentia usus, Pharnacem postmodum se purgantem, quia Pompeio non esset opitulatus, id eo que ignosci suis actio- nibus postulantem, non modo nulla humanitate prosecutus est, sed id quoque vitio ei dedit, quod impius in benefactorem suum fuisset. Ea Caesar mansuetudine atque virtute in omnes qui contra ipsum in bello steterant, deinde quoque usus est. Quin etiam cum secretæ literæ in scriniis Pompeij essent repertæ, ex quibus multorum animos quomodo fuissent & erga Pompeium, & contra se affecti Caesar deprehendere potuisset, neque legit eas, neque descripsit, sed extemplo cremavit, ne quid acerbius in quenquam statuere ex literis cogeretur. Itaque merito quis odio eos habere possit, qui insidias deinde vitæ Caesaris struxerunt. quod eo minus temerè à me dictum accipiendum est, quando M. quoque

Brutus Capio, qui eum postea inter-

fecit, ab eo in & captus fuit,

& salute donatus.

*

DIO

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER Q V A
dragesimus secundus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

CAPITA HVIUS LIBRI
H A E C S V N T:

Vt Pompeius in Thessalia victus fugerit, in Aegyptoque perierit.
Quomodo Caesar Pompeium insequendo in Aegyptum venerit.
Quemadmodum Romæ res inter Caesarem & Pompeium gestæ, an-
nunciatæ, ac quæ in honorem Caesaris decreta sint.
De seditione Romanorum per absentiam Caesaris.
Vt Caesar Aegyptios bello subegerit, Cleopatramque gratificatus sit.
Vt Pharnacem idem devicerit.
De Caesaris reditu ad urbem, ac quemadmodum res urbanas consti-
tuerit.
De eiusdem expeditione in Africam.
Hæc gesta sunt partim reliqua eius anni, quo Consules fuerunt
Iulius Caesar I. L. & P. Servilius Isauricus: partim insequenti anno,
in quo Iulius C. F. Caesar Dictaturam iterum gessit, magistro equi-
tum, M. Antonio, M. F. Consules autem fuerunt, Q. Fufius Q. F. Ca-
lenus, & P. Varinius P. Filius.

RAELIO ad hunc, quem expo- Anno V. C
sui, modum cōfecto, Pompeius ne- 707.
que sue virtutis, neque multitudine
nis eorum qui pugna supererant,
militum memor, neque eo secum ex-
penso, quod sepe leuissimo mome-
to Fortuna eos, quorum res sunt af-
flicta, in integrum restituit, omnem de rebus suis spem proie-
cit: cum prioribus temporibus summo animi roboris cōstā-
ter usus fuisset, ac bene semper in rebus aduersis sperare
Pompeij vi-
cti despera-
tio.

7 3

cōsuecisset. Enim uerò in causa hoc fuit, quòd superioribus illis temporibus aequo Marte sibi cum aduersæ partis hominibus contendendum existimans, non præceperat certâ animo uictoriam, sed euctu in utramq; partē præuiso, priusquam uel fiducia efferretur, uel in terrorem perueniret, curam emendandorum aduersorum (si qua accidissent) non omittebat, itaq; neq; cedere infortuniis opus habebat, et detrimentū acceptū sarcire facile poterat. Tūc uerò, quòd multis partibus se Cæsare superiorem futurū persuasum haberet, nihil eiusmodi præuidit, nam neque idoneo loco castra posuit, neq; refugium sibi, si superatus foret, ullū cōparauit: cūmq; rem extrahere, atque in uictoriâ sine prælio obtinere potuisset (nā et singulis diebus copiæ eius augebantur, et rerū necessariarū cōmēntu, ut in amica sibi ferè regione uersans, ac classe præualens, abundabat) tamē sine sponte sua, quasi haud dubia uictoria, siue à suis coactus, signa cōtulit. Vnde factū est, ut simul atque prælio uictus est, mirū in modum attonitus, neq; cōsiliū cōmodum, neq; spē firmā fortunæ de nouo periclitandæ capere potuerit. Quæ enim hominibus præter expectationem, ac quàm maximè inopinatò accidit, ea et animos horum dicitur, et rationem conturbant, ut adferendam de eo quod agendum sit sententiam minime omnium ualeant: neq; enim consiliis iuxta metum locutus est: sed ubi animum consilia anteciperunt, strenuè admodum timores ea exturbant: sin anteueniuntur ab his, succumbunt. Sic Pompeius eo tempore, quia euentum cū animo suo non iam antè considerauerat, nudus inermisque inuentus est: quòd si futura præuidisset, uidebatur facile omnia potuisse recuperare, nam et ex pugna per multi euaserant, et alias non exiguas copias etiamnum habebat: ac (quod præcipuum est) magnam uim pecuniæ possid

Subiti casus.

” ea et animos horum dicitur, et rationem conturbant,
 ” ut adferendam de eo quod agendum sit sententiam mini-
 ” me omnium ualeant: neq; enim consiliis iuxta metum lo-
 ” cutus est: sed ubi animum consilia anteciperunt, strenuè ad-
 modum timores ea exturbant: sin anteueniuntur ab his,
 succumbunt. Sic Pompeius eo tempore, quia euentum cū
 animo suo non iam antè considerauerat, nudus inermis-
 que inuentus est: quòd si futura præuidisset, uidebatur fa-
 cile omnia potuisse recuperare, nam et ex pugna per
 multi euaserant, et alias non exiguas copias etiamnum
 habebat: ac (quod præcipuum est) magnam uim pecuniæ
 possid

Consilia de timor simul locum non habent.

possidebat, mareque uniuersum obtinebat: præterea urbes cum in earegione, tum Asiæ quoque ipsum etiam aduersa passum diligebant. Nunc ubi id, quo maxime cōfissus fuerat, malè ei cecidit, præsentis terrore ita percussus, ut reliquis istis uti non cogitaret, extèplo castris relictis Larissam paucis comitantibus profugit: urbē ipsam, quanquam inuitantibus ciuibus, ingressus non est, ne se recepto culpam Larissæ sustinendam haberent: sed postquam eos ad uictoris amicitiam accedere inuisit, ipse rebus necessariis acceptis, ad mare progressus, nauim oneraria in Lesbum aduectus est: ubi uxorem suam Corneliā, Sextumque filium habebat. His ad se acceptis, ac ne Mytilenas quidem intrans, in Aegyptum nauigare instituit, spè auxiliij à rege Ptolemæo impetrandi: erat enim Ptolemæi eius filius, quem Pompeius per Gabinium in regnum restituerat: itaque naues quoque auxiliio Pompeio miserat. Accepi quidem habuisse in animo Pompeium, ut ad Parthos confugeret, sed credere id nequeo. Tanto enim post Crassæ expeditionem Romanos odio Parthi habebat, Pompeiumque in primis, tanquam Crassæ si necessarium, ut legatum quoque eius suppeticarum petendarum causa missum iure gentium uiolato in uincula coniecerint: neque uerò Pompeius sustinisset supplex rebus euersis ad inimicissimos sibi homines confugere, à quibus saluis etiamnum rebus nihil impetrauerat. Cæterum Pompeius obeas quas demonstrauit causas in Aegyptum contendens, propter continētē ad Ciliciam usque uectus, inde ad Pelusium traiecit, ubi Ptolemæus bellum contra sororem Cleopatram gerens castra habebat. Ibi nauium cursu inhibito, quia egredi in terram nisi tutò sibi id licere comperisset, non audebat, ad regē aliquos de suis misit, qui reuocato ei in memoriâ

Fuga Pompeij in Aegyptum, uique ibi perierit.

Ptolemæus rex Aegypti.

L. Septimius
& Achilles
Pompeio per-
niciem ma-
chinantur.

suo in patrem eius beneficio, peterent, ut certis firmis-
que conditionibus concederetur naues appellere. Ipse
rex (puer enim etate adhuc erat) nihil respondit. At Ae-
gyptij quidam, ac L. Septimius, homo Romanus, qui alia-
quando sub Pompeio stipendia fecerat, & cum Gabinio
fuerat, ab eoque Ptolemæi satellites relictus erat, tanquam
amici ad Pompeium uenere, sed impiè necem ei machina-
ti sunt, unde piaculo & sese & Aegyptum obstrinxerunt.
nam & paulò post ipsos pernicies consecuta est, & Aegyptij
primùm Cleopatrar (quod minime expectauerant) in seruitutè
traditi, ac demceps inter subditos Romanorum relati sunt.
Is igitur Septimius, atque Achilles præfectus militiæ regiæ,
qui cum his alij erant, quò Pompeium deceptum minori labore
interficere, liberè se eum recipere dixerunt, legatosque eius bono
animò ut essent monitos deduxerunt. Ipsi lembis exiguis cõ-
scensis ad Pompeium prouecti, multa comitate ei exhibitæ,
ut ad se sua ex nauì transiret hortati sunt: nam & nauem
ipsius propter magnitudinem, quòdque ibi uadofum
esset mare, ad terram eüci non posse, & cupere regem
ipsam quàm primùm uidere. Pompeius ita persuasus,
quamuis qui unà nauigabant, omnes contradicebant, ex
nauì sua ad eos transit, his tantum uerbis recitatis:

21. Etenim tyranni se quis intrat in domum,
Fit seruus eius, liber etsi uenerit.

22. Postquam terræ appropinquatum est, Pompeium illi, ne
cum Ptolemæo congressus, uel ab ipso rege, uel à Roma-
nis, uel ab Aegyptiis (horum enim magna in ipsum erat
beneuolentia) incolumitati asseretur ueriti, antequàm
ad littus appellerent, interfecerunt, neque uerbum ulli,
neque euilatum edentem, sed simul atque insidias esse, &
se neque defendendi sui, neque effugiendi facultatem ha-
bere

Magni Põ-
peij interi-
tus.

bere uidit, toga capite uelato cadì se præbuit. Hic exitus
uitæ Pompeio illi Magno fuit, euidenti argumento
imbecillitatis atque incertorum casuum humane sortis.
Qui enim prudentiæ nihil sibi antè reliquum fecerat, at-
que ab omnibus malis quæ inferri posse uidebantur, tu-
tissimum se cauendo præstiterat, tum fraude circumuen-
tus est: qui à puero multis per Africam, Asiàmque, &
Europam fidem excedentibus terrestribus, maritimisque
uictoriis potitus fuerat, annum agens duodeseagesimum
inopinatè clade fractus est: qui mare uniuersum, quod
Romanis parebat, pacauerat, in eo ipso periit: ac qui
olim mille nauibus (tot enim feruntur) præfuerat, tunc
in nauicula prope Aegyptum occisus est, idque ab eo
Ptolemæo quodam modo, cuius patrem ipse in eam re-
gionem ac regnum reducerat. Qui enim etiamnum à
militib. Romanis, quos per gratiam Pompeij Gabinius
ei præsidij loco aduersus odia Aegyptiorum in patrem
istius reliquerat, custodiebatur: is Pompeium uideba-
tur tam horum militum, quàm Aegyptiorum ministerio
usus interfecisse. Sic Pompeius inter Romanos quondam
potentia primus habitus, adeò ut Agamemnonis quo-
que cognomentum inde inuenerit, tunc quasi unus de
extreme sortis Aegyptiis, ad montem Casium interiit,
ea ipsa die, qua quondam de Mithridate & piratis
triumphum duxerat: ut ne in his quidem extrema cum
primis conuenerint. Quam enim diem olim summo cum
splendore celebrauerat, ea tunc extremas miseras per-
tulit: cumque omnes ciues de gente Cassia ex oraculo
quodam suspectos habuisset, à nemine Cassio insidias pe-
titus est, sed ad montem Casium & cæsus est, & tu-
mulatus. Qui cum Pompeio adnauigauerant, partim
capti sunt, partim fuga sese eripuerunt, inter quos Pom-
peius

Vitæ huma-
næ incon-
stantia.

Mons Cas-
sius.

Oraculū Põ-
peio dant.

Cornelia
Romam re-
dit.

peij quoque uxor, filiusque suere. Cornelia postea tempo-
ris Romanam proposita impunitate incolumis rediit. Sexa-
tus autem in Africam ad fratrem Cneum (his enim in prae-
minibus differabant hi, cum ambobus Pompeij nomen esset
commune) peruenit. Caesar, compositis omnibus, quae post
pugnam opus erant, suorum nonnullis Graeciae recipien-
dae constituendaque cura iniuncta, ipse Pompeium insecu-
tus est: cumque ad Asiam usque quaenam loca is petiisset
inquirendo perrexisset, quia nemo certo referre potuit,
quorsum Pompeius cursum instituisset, ibi commoratus
aliquandiu est. Tam prospera Caesar in omnibus rebus
fortuna utebatur, ut cum lembo Hellepontum traiceret,
inque classem ibi Pompeianam, cui C. Cassius praerant,
ibidem ueladantem incideret, non modo laesus ab his non
fuerit, sed insuper territos in suam potestatem acceperit.
A quo facto, cum iam se ei nemo opponeret, ea quoque
quae restabant in Asia, occupauit, atque constituit, tan-
tum pecunia, quod supra etiam a nobis est relatum, impe-
rata, ac non modo nullo praeterea maleficio iniuncto, sed
quantum eius fieri poterat, beneficiis in omnes collatis:
Asiam enim a publicanis, qui eam acerbius habuerant,
liberauit, ne flagitiaeque in tributi formam redegit. Inter-
rim audito Pompeium Aegyptum petere, ueritus ne is
eo regno praecipuo uires recolligeret, celeriter naues
soluit: cumque Pompeium, quippe iam uita defunctum,
non deprehendisset, reliquis suis a tergo relictis, cum
paucis ipse Alexandriam aduectus est, antequam a Pelu-
sio Ptolemaeus rediret. Ibi cum tumultuantes ob eadem
Pompeij Alexandrinos reperisset, non ausus statim in
terram egredi, ad anchoras substitit aliquandiu, tan-
dem misso sibi a Ptolemaeo Pompeij capite annuloque,
in continentem posito metu exiit. Cumque multitudo

Fortuna Ca-
saris, utque
ei C. Cassius
classem tra-
didit.

Caesar Ale-
xandriam
uenit.

Aegypt

Aegyptiorum indignè ferens fasces ei praeferrere, non enim
penituit in regiam confugisse, militibus autem eius ali-
quibus arma adempta sunt: reliqui, dum omnes naues ad
litus peruenirent, retrò aucti sunt. Caesar Pompeij capi-
te uiso, illacrymavit, lamentatusque est, eum ciuem gene-
rumque suum nominans, et commemorans quorū quantis
que in rebus mutuas quondam sibi operas praestitissent:
percursoribus tantum absuit ut se gratiam debere fate-
retur, ut et facinus culpauerit, et caput honestè funderan-
dum humandumque aliis dederit. Cuius facti causa ut lau-
datus est, ita simulatione sua risum meruit. Cum enim sum-
mopere dominatione affectasset, Pompeiumque aduersa-
rium suum propterea semper odio habuisset, contraque
eum cum aliis omnia machinatus, tum hoc ipsum bellum
nulla alia de causa molitus fuisset, quam ut eo de medio
sublato, ipse principatum obtineret: cumque aliam nullam
ob rem in Aegyptum aduenisset, quam ut eum, si adhuc
superstes esset, conficeret: tum se eum desiderare, eiusque
interitum egre ferre uideri uolebat. Enim uero Caesar de-
lecto Pompeio nihil iam hostile superesse existimans, in
Aegypto cogendis pecuniis, diiudicandaque lite inter
Ptolemaeum et Cleopatram tempus trahebat: interim a-
lia contra ipsum bella constabantur, nam et Aegyptus ad
defectionem consurrexit: et Pharnaces, cum primum inter
Pompeium ac Caesarem bellum coortum esse acceperat, ad
regnum paternum recuperandum se contulerat. Spes enim
ceperat, fore hoc civile bellum diuturnum, ipsasque in-
ter se Romanorum uires consumptū iri. igitur ubi semel
id negotii coepit, quum praeter ea procul abesse Caesarem
audisset, in incepto perrexit, multaque loca antecepit.
Interim Cato etiam, Scipioque, et qui cum his alij consen-
tiebant, cum ciuile, tum extraneum bellum in Africa ex-

Caesar qua-
lem se uiso
Pompeij ca-
pite exhi-
buerit.

Noua bella
contra Ca-
sarem parata.

Bellū Afri-
citar

canum à Ca-
tone & Sci-
pione exci-
tatum.

Cicero.

Salonæ fru-
stra ab O-
ctavio op-
pugnata.

Gabinij
mors.

citarunt, id que hoc modo. Catonem Dyrrhachij Pöpetu
reliquerat, cum ut traiectum ex Italia custodiret, tum ut
Parthinos, si quid mouerent, coereret, isque primum
quidem bellum eis fecerat. Caterum Pompeio uicto, ex
Epiro sese cum iis, quibus eadē sententia placebat, Cor-
cyrā cōtulerat: ubi quoque reliquos quoque qui ex praelio effu-
gerant, aut alioquin easdē partes sequebatur, ad se accē-
perat. Nam Cicero quidē, aliiq; nōnulli Senatores restā
Romā cōtenderant: pleriq; uerō cum Labieno & Afrā-
nio (quorum neuter spē salutis suæ ullam in Casare postu-
tā habebat, alter quod ab eo perfugerat, alter quod salu-
te à Casare donatus, iterū contra eum arma cepisset) ad
Catonem uenerant, eōq; summā rerum præposito bellum
gerebat. Paulo post se Octavius etiam his adiunxit. Is Io-
nium mare tenuerat, C. Antonium ceperat: multisque op-
pidiis potitus, tamen Salonas diu frustra oppugnauit, à ci-
uibus Gabinij auxilio adiutis ut repulsus. Idem Salonen-
ses ad extremū unā cum mulieribus erumpentes, magnū
facinus ediderunt. Mulieres demissis capillis, uesitu ni-
gro indutæ, acceptis facibus, deniq; quādam maximē terri-
bili habitu compositæ, media nocte ad castra oppugnan-
tium accesserūt: metūque exanimatis excubitoribus (quos
pe demonum speciem illis exhibebāt) omnibus simul loa-
cis castrorū ignem iniecerunt: eas subsequuti uiri, mul-
tos eo tumultu excitatos, multos etiam dormientes occi-
derunt, ita & castra, & stationem nauium, quam Octa-
uius tenebat, confestim occupauere. Sed ne sic quidē quie-
ta ipsis omnia fuerunt. Elapsus enim Octavius, nouis eoa-
lis copiis, praelio uictos denuo obsedit. Interea temporis
Gabinio morbo absumpto, omne ea regione pelagus cū
obtinuisset, egressus in terram, multa ipsis detrimētā in-
tulit. Sed post commissam ad Pharsalum pugnam, cum
mili

milites ipsius ad eos qui Brundusio contra ipsos aduecti
erant, ne tentato quidem praelio defecissent: ibi tum desti-
tutus à sociis, Corcyrā se cōtulit. At Cn. Pompeius prius
quidem classe Aegyptia circumuectus in Epirum incur-
siones fecerat: nec multum absuit, quin Oricum caperet.
Id oppidum M. Acilius præsidio tenebat, introitumque
portus nauibus lapidibus refertis obstruxerat, turrēsque
ex utraque faucium parte in continenti, ac super naues
onerarias exadificauerat. Cneus urinatos immisit, qui
lapides scaphis impositos discicerent: tum nauibus exo-
neratis abductis, portus introitum aperuit: deinde expo-
sitis in utrunque littus legionariis militibus, ipse intrō
nauigauit: sicque & naues omnes, & magnam urbis par-
tem incendio consumpsit. Quod nisi uulnus accepisset, ac
Aegyptiis metum ne ex eo decederet intulisset, reliquam
etiam urbis partem cepisset. Postquam uulnus sanatum
est, oppugnatione Orici in posterum abstinens, reliquas
regionis partes circumuagando uastauit: ipsum quoque
Brundusium aliquando aggressus est, sed frustra is ei, si-
cut & aliis quibusdam, conatus fuit. His rebus intentus,
postquam pater eius pugna superatus est, Aegyptiique
re cōperta domū auecti sunt, ad Catonem ipse concessit.
Huius factum C. quoque Castius imitatus est, qui multas
Siciliæ Italiæque partes uexarat, multa mari ac terra se-
cūda praelia fecerat: complures præterea alij ad Catonē
perfugerūt, quæ uirtute cæteris præstare animaduerte-
bant. His Cato belli consiliorumque sociis ubique usus, in
Peloponnesum, spe eius occupandæ regionis, traiecit,
quia de morte Pompeij nondum rescuerat. Ibi Patris re-
ceptis, multos alios sibi adiunxerunt, atque inter eos Pe-
treium, Faustamque, Cn. Pöpeij generū. Caterum post Q.
Fufio Caleno exercitū aduersus eos ducente, naues sol-
uerunt

Q. Rufius
Calenus in

Graciam à
Cæsare mis-
sus.

C. Cassius
ueniam à
Cæsare con-
sequitur.
Q. Fufius
Calenus A-
thenas &
Megara ca-
pit.

Cæsaris in
Athenienses
dictum.

Seditio in
Hispaniâ
tra Q. Cas-
sium Longi-
num exci-
tata.

uerunt: Cyrenæque delati, ubi de Pompeij morte certio-
res facti sunt, sententiis uariatū inter ipsos est: Catonem,
qui Cæsaris dominationē ferre nullo modo poterat, alij
quidam quibus spes ueniæ consequendæ nulla supererat,
in Africam cum exercitu secuti, ibique aduersus Cæsare
omnia conati sunt. Reliqui aut, dissipati pleriq; alij quō-
quemq; casus deferebat, discessione facta se contulerunt:
alij rectā ad Cæsarem profecti, impunitatem adepti sunt,
atq; inter hos C. quoque Cassius. Calenus ante pugnam
Pharsalicā à Cæsare in Graciam missus fuerat, cumque
Piræcum, nullo enim muro munitum, cepisset, Athenis ta-
men, quanquam omnis generis maleficiis eorum agros
infestasset, ante cladem Pompeij potiri non potuit, ea
audita, ultrò ea ciuitas in deditiōnem uenit, eique Cæsar
nulla multa imposta, omnes iniurias remisit, id modò di-
cens, ipsos qui magnoperè deliquissent, à mortuis serua-
ri. id uerò hac oratione inuuebat, parcere se ipsis propter
maiorum gloriam uirtutēque. Ad eundem modum ple-
raque Graciæ oppida cum Cæsare in gratiam redierūt,
Megareses autem etiamnum restiterunt, ac multò post
partim ui, partim proditiōne in potestatem Cæsaris ue-
nerunt, eorum Fufius, quò meritum de eis supplicitiū sum-
psisse existimaretur, magna cæde edita, reliquos uendi-
dit: ueritus tamen, ne id interitu totius urbis stare, ciues
cum necessariis eorum, tum minimo precio uendidit, ut
libertati restituerentur. His confectis, Patras bellum con-
uertit, eamque urbem sine prælio, terrore iam antè Cato-
ni, hisque qui cum eo erant incusso, recepit. Dum hæc
singula geruntur, interim in Hispania, quæ tum pacata
fuerat, motus coorti sunt. Nam cum in ipsa pace Q. Cas-
sius Longinus prouinciam diuexaret, primò pauci qui-
dam coitionem eius interficiendi causa fecerunt: sed cum
saucius

M. Marcel-
lus Aeserni-
nus.

saucius eorum manus effugisset, atque exinde longè ma-
iores iniurias exerceret, permulti Cordubenses, com-
pluresque milites, qui antè sub Pompeio militauerant, du-
ce sibi electo M. Marcello Aesernino, Questore, contra
eum seditionem mouerunt. Marcellus, instabilitate re-
rum considerati, & ad euentum in utramque partem se-
se accommodare studens, non toto animo id munus in se
recipiebat, sed in utraq; partē inclinabat, atq; in omni-
bus dictis factisque medium obseruabat, ut siue Cæsar, si-
ue Pompeius uicisset, uictori suam operam nauasse uide-
ri posset. Pompeij quidem gratiam eo captebat, quòd mi-
lites ad eum deficientes suscipiebat, quòdque Longino,
qui Cæsaris partes se tueri dicebat, bellum faciebat. Con-
trā Cæsari inserviebat, quòd Cassio nouas res affectante,
ipse milites acceptos Cæsari conseruabat, nec eum bello
peti permittebat, quòdque nomen Pompeij scutis suis
cum inscriberent milites, id ipse debebat. Ita cum alteri
usum armorum, alteri nomen obtenderet, cumque ea
quæ pro uictore gesta essent, sibi assignaret, contraria
uerò necessitati, aliisque adscriberet, tutum se fore spera-
bat. Igitur quanquam propter suorum multitudinē Lon-
ginum facile poterat superare, tamen satius ei uisum est,
rem eò deducere, ut quemadmodum animo agitaret, ta-
lem se ostenderet, atque ad eum quem dixi modum sese
compararet, remque dubiam certas ob causas relinque-
ret, & sicubi succubisset, & sicubi superior factus
fuisset, facultatem uel ad se, uel ad alios ea quæ acta fue-
rant referendi habebat. Hac ratione rē usq; ad uictoriae
tempus extraxit: cumq; Cæsar ei successisset, eumque
relegasset, post reuocatum honoribus affectit. Longinus
autem à legatis Hispanorū delatus, magistratu excidit,
domumq; reuertēs in ostiis Iberi fluij perit. Hæc extra
ita.

Q. Cassij in-
teritus.

Italiam gesta sunt. Romæ autem, quandiu res Cæsaris pœ-
 peiueque ambiguae erant, incertoq; euentu pende-
 bat, ne-
 mo erat qui nō palam Cæsaris rebus cuperet, metu copia-
 rum quas is Romæ habebat, collegæq; eius Seruiliij impê-
 dente. Proinde siue is uicisse nunciabatur, gaudebant; si-
 ue aduersam fortunam sensisse, dolebant: idque alij ex a-
 nimo faciebant, alij simulabant: (multi enim oberrabant
 inspectores, auscultatoresque, quorum erat omnia quæ de
 his rebus uel dicebantur, uel agebantur obseruare) con-
 trā qui Cæsari infensi, Pompeianas partes potiores habe-
 bant, diuersissima ab his quæ palam fiebant, et loqueba-
 tur, et agebant. Itaque prout noui nunciij acciderant, u-
 trique eos suis commodis metientes, uel concidebant ami-
 nis, uel efferebantur: cumque, ut fieri assolet, multi ac u-
 rij rumores sapius una die, ac non raro unius horæ spa-
 cio afferrentur, animi eorum maxima affectuum uicissitu-
 dine laborabant, minimo momento ex leticia in moesti-
 ciam, ex spe in metum coniecti. Vbi de Pharsalica pu-
 gna fama aduenit, diu ei fides habitā non est: nam neque
 Cæsar de eo (quod letari de huiusmodi uictoria uideri
 nolebat, quapropter triumphum quoque eius omisit) ad
 Rempublicam literas dederat, et incredibilem admodū
 rem eam apparatus utriusque, spesque de eis conceptæ,
 efficiebant. Posteaquam tandem creditum est, id tantum
 egerūt quod imagines Pompeij Syllæq; quæ pro rostris
 stabant, deiecere: nam erant complures, qui ne hoc qui-
 dem faciendum putarent: nec deerant, qui ne Pompeius
 acceptam cladem sarciret, uerentes, satis factum eo mo-
 do Cæsari putarent, Pompeium uerò implacabilem sibi
 fore metuerent. Ne mortem quidem eius crediderunt
 antè, quam missum Romam annullum eius (in quo tria
 erant trophæa insculpta, quod Sylla quoq; usurpauerat)

Mutatio a-
 nimorū Ro-
 mæ, post nū-
 cium uictō-
 riæ Pharsa-
 licæ.

Quot, & quā

uiderent: tum uerò iam aperte Pompeio conuicijs exa-
 giato, Cæsarem laudârunt, ac quæcunque excogita-
 re ad honorem eius potuerunt, decreuerunt. Quæ in re ma-
 gnus erat inter primos urbis homines certamen, inuicem
 se adulando Cæsare superare laborantium: magnaq; à
 populo suffragia contentione ferebantur. cum singuli tan-
 quam præsentē atque inspiciente Cæsare acclamationes
 et gestus omnes magno studio composuissent, sperantes
 pro his (quasi uerò aliquid ipsi largirentur, ac non ne-
 cessario id agerent) se alij magistratum, alij sacerdotium,
 alij pecuniam ab eo recepturos. Atque ego sanè eos, hono-
 res Cæsari tum decretos, qui uel alijs quoque iam antè
 concessi fuerant, ut statuas, coronas, primum in concessi-
 bus locum, quæque id genus sunt alia tum hos quoque,
 quos nouos, ac tum primum delatos: ipse Cæsar repudia-
 uit, omittere statui, ne negotium mihi ab alijs exhibea-
 tur, non singulos percensenti: quod idem in sequentibus
 etiam faciam, idq; tanto magis, quanto et plures subinde
 et absurdiores sunt honores constituti: eos tantum com-
 memorabo, qui cum peculiare atque eximium quiddam ha-
 berent, ab ipso Cæsare sunt approbati. Tunc igitur po-
 testatem Cæsari dederunt (non quod is eam non sibi ipse
 parasset sed ut iam nunc secundū leges agere uideri pos-
 set) de Pompeianis suo arbitratu statuendi: deinde, ut
 belli pacisq; dominus in omnes homines esset, etsi neque
 ad Senatum, neque ad populū de ijs retulisset, cuius rei
 species erat bellum quod aduersus ipsum in Africa para-
 batur. Hoc ipsum quoq; iam antè Cæsari aderat, tantis co-
 pijs instructo quiq; bella quidem quæ gesserat omnia fe-
 re suo iudicio cōfecerat. Enim uerò Romani ut adhuc ci-
 ues, suiq; iuris esse uiderentur, hæc Cæsari decernebant,
 quæ uel inuitis ipsis omnia obtinere poterat. Quippe hoc

Quot, & quā
 ti honores
 Cæsari ui-
 & ori decre-
 ti.

etiam accepit, ut quinque continuis annis Consulatus gereret: ut Dictator non ad semestre tantum spacium, sed in integrum annum diceretur: ad hæc Tribuniciam potestatem per omnem suam uitam haberet. Inter eos enim a sidere, atque omnia eorum officia gerere reperiebatur, quod permissum aliis erat nemini. Itaque omnibus comitijs (preter ea que plebis sunt) ipse præfuit, atque ob hanc causam in aduentum eius dilata comitia sub finem anni habita sunt. Idem cum prouincias sorte Cōsulibus tradidissent, decretum fecerunt, ut extra sortem Cæsar eas Prætoribus assignaret. (ita contra quam statutum ab ipsis fuerat, iterum ad Consules ac Prætores redierant) Aliud quoque fuit, quod Cæsari decerneret, usu quidem illud receptum, sed ob temporis anticipationem inuidiæ reprehensionibusque obnoxium. Triumphare enim eum de Iuba, Romanisque qui cum eo militabant, iusserunt, quasi iam parua uictoria; cum ne futurum quidem tunc id bellum sciret Cæsar. His ita decretis, approbatisque, Cæsar, quamuis extra Italiam erat, statim Dictaturam accepit, Magistro equitum assumpto Antonio, qui Prætor nondum fuerat: isque ab hoc magistratu Consul deinde factus est, summo opere reclamantibus Auguribus, non licere Magistro equitum ultra sextum mensem magistratum tenere. Verum hi multo risu excepti sunt, quod cum contra omnia maiorum instituta Dictatori annum imperium statuissent, de Magistro equitum accuratam rationem inire uellent. At M. Cæcilius ausus ea que de creditis pecunijs Cæsar constituerat, tanquam eo uictio atque mortuo rescindere, huiusque rei ergo Roma Campaniæque concitata, perijt. Is primus Cæsaris actionibus resistere ausus est, eratque ob id Prætor creatus. Indignè autem ferens Præturam urbanam sibi non obtigisse, sed collegam Trebonium (qui non electus

Triumphus, antequam bellum geretur.

Cæsar Dictator. II.

M. Antonius Magister equitum.

M. Cæcilij Prætoris contra Cæsaris agra sedicio, fuga & interitus.

de more, sed à Cæsare constitutus erat) sibi prælatum esse, omnibus ei se in rebus opposuit: & cum alia eius officia impediuit, tum non passus est, ut secundum Cæsaris leges ius diceret. Ipse præterea auxilia debitoribus aduersum creditores, mercedisque habitationum annuas se conditoribus donaturum pollicebatur. Ita magna sibi multitudinem adiuncta, impetum in Trebonium fecit: sed is mutata ueste inter turbam elapsus, uitæ periculum euitauit. Vbi is conatus irritus fuit, legem per se promulgauit, qua merces habitationum omnis conditoribus remittebatur, tabuleque novæ proponebantur. Fortè tum milites in Galliam ibant, eos Seruilius Consul ad se uocauit, Senatūque hoc præsidio circumfuso habens, de re præsentis retulit. Cum Tribuni plebis intercedentibus Senatusconsultum non fieret, tamen autoritas Senatus perscripta est: iussitque licetores, ut legis tabulas tollerent. Eos Cæcilius cum repulisset, ac contra ipsum Consulē tumultum concitasset, iterum Senatus militibus septus conuenit, Seruiliōque custodiam urbis (quod qua ratione fieret, supra non semel demonstrauimus) mandauit. Itaque Consul secundum hoc mandatum omni Prætoriam administratione Cæcilium prohibuit, eiusque munus alij Prætori attribuit, ipsum Senatu exclusit, concionarique intendentem de rostris detraxit, eiusque sellam confregit. Quæ singula etsi magnam Cæcilio iram mouebant, tamen quod satis uirum in urbe non habebat, ueritus ne pernas in super daret, in Campaniam ad Milonem proficisci instituit, ipsum quoque nouas res conantem. Cum enim Milo solus exulum à Cæsare in patriam reductus non esset, in Italiam aduenit: ibi magna hominum uis coacta, qui uel egestate, uel metu supplicij tenebantur, regionem maleficijs urgebat, urbesque eum alias, tum Capuam ipsam tenebat.

Milo seditiones mouet.

Cæcilius ut
Roma pro-
fugerit.

Milonis &
Cæcilij inte-
ritus.

Cum eo se coniungendi consilium, eiusque auxilio Cesarem quibuscumque posset modis lædendi Cæcilius ubi cepit, cum nec palam ab urbe proficisci posset (observabatur enim) & consilium non uideretur ut clam profugeret, præsertim quia sub habitu & nomine Prætoris longè plura quàm sine his cõsequi se posse sperabat, ad Consulem accessit, ab eoque commeatum ad Cesarem proficisci orauit. Seruilius, etsi suspicabatur quid ei in animo esset, tamen uehementius instanti, nomenque Cesaris inuocanti, & ad purgationem sui properare simulanti, profectiois facultatem dedit, adiuncto Tribunoplebibus, qui eum, si quid noui moliri uellet, coerceret. Cæcilius postquam in Campaniam adueniens, offendit Milonem re infeliciter ad Capuam gesta in Tifata (montis id Capuæ imminenti nomen est) confugisse, substitit. Itaque ueritus Tribunus plebis ne quid mali agitare, domum eum reducere uoluit. At Seruilius re mature cognita, contra Milonem bello in Senatu decreto, Cæcilium in suburbio manere inquit, ne quid turbæ daret, accurata tamen custodia, ut qui Prætor esset, non obseruauit. Qua occasione usus Cæcilius aufugit, ad Milonemque magnis itineribus contendit: quem si superstitem inuenisset, haud dubiè aliquos tumultus concitasset. nunc Milone Capantia eiecto, atque in Apulia perempto, in Brutios se contulit, quod uel in ijs locis se consequi quicquam posse speraret. Ceterum ab his qui Cesarianis rebus studebant, coitione facta prius quàm ullam rem commemoratu dignam conficeret, cessus est. Hic Miloni ac Cæcilio fuit uitæ finis. Ceterum ne sic quidem Roma quieta fuit, sed multa ac magna mala ei euenerunt, quemadmodum id prodigia portenderant. Circumactio enim iam eo anno, inter alia ostenta, apes quoque in Capitolio iuxta Herculis statuam sedem occu-

pauere,

pauere, cum Isidi sacra fierent. Itaque aruspices omnia templa Isidis, Serapidisque demoliri iusserunt: quod dum fit, Bellone quoque ædes inscientibus illis deiecta est, in eaq; uasa figulina carnibus humanis plena reperta sunt. Anno insequenti terremotus ingens accidit, buboque uisus est, fulminibusque Capitolium & fanum Fortune publicæ, horti que Cesaris tacti, equus inter preciosos habitus ijs exanimatus delubrum Fortune sponte sua apertum est. Præterea sanguis ex pistrino effusus, ad alterius Fortune templum profluxit, quam (quod omnia quæ ante oculos ac post se posita sint, cernat, atque expendat, moueatque debere unumquemque meminisse à quibus maioribus ortus, qualisque ipse sit) nomine Græcis explicatu difficili Primigeniam Latini uocant: infantes etiam nonnulli, sinistras capitibus impositas habentes nati sunt. Cum alia prodigia metum rerum parum fastidarum obtulissent, tum præsertim postremo hoc significari inferioris gradus homines contra nobiliores insurrecturos, & uates prædixerunt, & populus opinatus est. Ita animos Romanorum cum dijs his ostentis conturbassent auxit metum ipsa forma urbis, quæ misera ac insolens cum ipsis Calendis Ianuarijs, tum multo post etiam tempore uidebatur. Neque enim uel Consul ullus, uel Prætor aderat. Antonius quidem ueste (eam purpura prætextam habebat) & listoribus (quibus sex tantum utebatur) & quia Senatuum contuocabat, speciem quandam popularis reipublicæ status exhibebat: gladio autem quo accingebatur, multitudinè que stipantium ipsum militum, ipsisq; præcipue actionibus penes unum esse totam summam rerum demonstrabat: ac non præsens modò conditio Romanis erat molestissima, sed longè plura atque atrociora à Cesare ipso expectabant. Cum enim magister equitum

Antonius
& democra-
tico & mo-
narchico hæ-
bico usus.

ne ludis quidem (quos plerosque ipse Caesaris sumptibus curabat, paucos uero nonnullos Tribuniplex ad ministrabant) gladium deponeret, quid facturum ipsum Dictatorem existimarent? Atque si quibus in mentem de eius clementia ueniebat, qua multis qui contra ipsum arma tulerant, pepercerat: tamen quod diuersos esse animi sensus eorum qui imperium affectant, & eorum qui eam potiti sunt, ipsum quoque immutatum iri censebat. Itaque egrè rem ferentes, uarios inter sese, si qui tutò id poterant, sermones conferebant. Neque uerò tutum erat, cum omnibus communicare, nam qui uel amicissimi esse uidebantur, aut etiam genere propinqui, ipsos deserebant, uel malè detortis eorum dictis, uel mendacijs omnino in eos cõfictis. Quod plerisque mœsticiam augebat, cum neque luctum suum, neque sensum animi sui alijs communicandi facultatem habentes, ea liberari nullo modo possent. Nam ipsa conuersatio cum his, qui in ipsa erant malis, alleuatiouem quandam afferebat: cumque quis tutò & quæ ipse pateretur retulisset, & alterius miserias uicissim exaudisset, sui oneris partem abiectis sibi uidebatur: contra infidelitas eorum quibus cum erat uiuendum, ut mœror in pectore conclusus teneretur, idque magis magisque ureret, efficiebat, ubi nec arcanum proferre, neque ullam eius requiem inuenire dabatur. Huc accedebat, quòd non affectus tantum suos occultos in corde suo quisque seruare cogebatur, sed præsentem in super conditionem laudare, admirationi ducere, dies festos agere, sacra facere, hilaremque sese ostendere opus habebat. Ac perinde uerò atque si non satis malorum ab Antonio haberent, L. præterea Trebellius, & P. Cornelius Dolobella, Tribuniplex, seditione urbem agitarunt: hic debitoribus opitulabatur, nam ipse quoque in eorum

L. Trebellij
& Dolobellij
seditio.

numero

numero erat, ac ea de causa ut posset Tribuniplex fieri, à patricijs ad plebem transiuerat: Trebellius auxilio se nobilitati fore præ se ferebat: ceterum leges promulgare, cadesque exercere, ambobus erat commune. Hinc tumultus ingens existerat, armæque omnibus locis frequentia conspiciebantur: quanquam Senatus consultum factum fuerat, ne quis nouam ullam rem ante Caesaris aduentum tentaret, Antoniusque priuatis gestatione armorum in urbe interdixerat. Cum nemo obtemperaret, sed seditiosi omnia & aduersum se mutò, & contra Senatum, Antoniumque molirentur, tertia factio contra utrumque Antonij ac Senatus fuit, cum Antonio, ut arma potestatemque eam, qua iam antè occupata utebatur, à Senatu uideretur accepisse, Patres permitterent, ut intra urbem exercitum haberet, ipseque cum reliquis Tribuniplex custodiam urbis susciperet. Itaque Antonius ex lege omnia quæ uellet agebat. Dolobella autem, Trebelliusque cum per uim agere dicerentur, freti tamen audacia sua, apparatusque, & se inuicem, & Antonium oppugnabant, tanquam ipsi quoque imperium aliquod à Senatu accepissent. Interim Antonius, cum audiisset milites, quos à pugna Pharsalica Caesar in Italiam præmiserat, ipse statim subsequi in animo habens, mala consilia agitare, uerereturque ne quos nouos motus hi excitarent, urbis cura

L. Cesar vs-
bi p̄fesebat

L. Casari mandata, eoque (quam potestatem nemo unquam magister equitum habuerat) præfecto urbis relicto, ipse ad exercitum eum contendit. Tribuni plebis qui factionum duces erant, contempto ob senectutem L. Casare, multa atrocissima facinora & contra se inuicem, & in alios perpetraverunt: idque tantisper, dum Casarem rebus in Aegypto confectis Romam aduentare fama attulit. Antè enim eum nunquam rediturum, sed in Aegypto (is enim

§ 4

rumor fuerat) perijisse credentes, factionibus urbem agitant: aduentus eius fama audita, aliquandiu sese continere. Sed cum Cæsar antequam Romam rediret, in Pharnacem expeditionem susciperet, seditiones renouarunt. Antonius cum neque compescere eos ualeret, & in Dolobella plebē offendisset, primum Dolobellæ se adiunxit, Trebellianque cum alijs nominibus, tum quod milites ad se pertraheret, criminatus est. Sed cum deinde se apud multitudinem nullo eximio honore affici, eamque soli Dolobellæ intentam esse sentiret, egrè id ferens, sententiam mutauit, quod accedebat, quod fauorem populi sibi cum Dolobella communem esse uidebat, culpam uerò à se natu maiori ex parte sibi attribui. itaque post cum neutri se cupere uideri uellet, clam Trebelliū fouit: eumque cum alijs rebus iuuit, tum militem ad se accipiendi copiam facit: atque ita quasi inspector certaminis huius, iudexque sedit: illi uerò pugnauere, ac loca urbis opportunissima alter alterius profligandi causa occupauerunt: inde cædibus ac incendijs eo modo grassatum est, ut sacra aliquando à Vestalibus templo efferrentur. Quibus incommotis permotus Senatus, iterum Antonio custodiam urbis, idque accuratius quam antè, mandauerunt. Cum iam tota ferè urbs militibus esset referta, non tamen hi motus conciderunt. Dolobella enim, desperatione ueniens à Cæsare impetrande adductus, id iam agebat, ut magno quodam facinore exhibito periret, ex quo sempiternam sui memoriam relinqueret: quippe reperti sunt nonnulli, qui fame cupiditate pessimas res agere animum induceret. is igitur, quemadmodum nominis sui illustrandi causa omnia antè egerat, ita tunc quoque diem constituit, qua die pollicitus est se leges de nouis tabulis, mercedèque quæ conductionis nomine solui solebat, abroganda, perlaturum.

Quæ

Quæ cum recepisset, plebsque aditibus fori obstructis, nonnullisque in locis ligneis turribus erectis, parata esset ad profligandos eos, qui ijs legibus resistere uellent: Antonius ut primum illuxit, magna militum manu de Capitolio deducta, tabulas legum discidit, nonnullosque ne sic quidē tumultuandi finem facientes, de Capitolio precipitauit. Neque tamē ita seditionibus modus factus est, sed quo plures ex seditionis perierunt, tanto maiori contentione reliqui tumultuati sunt, Cæsarem maximo difficilimoque bello distineri arbitantes; neque antè destiterunt, quam is ex impropufo Romam peruenit: tum demum uel inuiti cōquiuerunt, ita quidē, ut extrema supplicia sibi ab eo impendere putarent, deque ipsis per totam urbem plurimus sermo haberetur, alijs aliter de causa eorum statuētibus. Verum Cæsar hic quoque suum morem obtinuit, contentusque in presentiarum omnia esse sedata, nullam de præteritis inquisitionem instituit: sed omnibus pepercit, aliquosque ex ijs honoribus insuper affecit, Dolobellam in primis. Quoniam enim erat eius merito obstructus, eius memoriam sibi abijciendam, aut quia læsus ab eodem esset, ideo acceptum quoque beneficium parui pendendum esse non existimauit: sed eius habita ratione, peccati gratiam Dolobellæ fecit, eumque cum alijs in honore habuit, tum paulo post Consulē creauit, quamuis Præturam is nunquam gessisset. Atque hæc Romæ acta sunt per absentiam Cæsaris, inter cuius ad urbem reditum, mortemque Pompeij ut aliquantum temporis intercederet, hæc causa fuerunt. Aegyptij exactionem pecunie moleste ferentes, idque adeo indignum ducentes, quod ne à sacris Cæsar abstineret (ipsi enim multitudine eorum quæ uenerantur numinum, omnibus mortalibus præpollent: ac quia non una est ipsis religio uniuersis, sed inter se diuersissimi cultus, bellis

Cæsaris clemētia in seditionis.

quoque eius rei causa mutuis se impetunt) ad hæc metu-
tes, ne Cleopatra, quæ plurimum apud Cæsarem poterat,
traderentur, tumultum concitauerunt. Nam Cleopatra, cum
hactenus per alios causam suam contra fratrem apud Cæ-
sarem egisset, simul atque naturam eius cognouit (erat
autem Cæsar amoribus quàm maximè obnoxius, remque
cum multis alijs foeminis, ut ei fortuitò ea oblata fue-
rät, habuerat) per internuncios Cæsari quæstæ est, se pro-
iectam ab amicis, cupereque ipsam per se apud eum litem
suam prosequi. Ipsa uerò aliàs omnibus mulieribus for-
mæ elegantia præstabat, tum flore ætatis admodum erat
conspiciua: incratque ei in uoce summus lepos, ita ut cum
quocunque homine colloqueretur, gratia eum demulce-
ret: denique tanta eius aspectum orationemque uis comi-
tabatur, ut allicere etiam ab amore uel natura uel atate
alienissimum quemque hominem ad sui amorem uale-
ret, quibus rebus instructa, in rem suam existimabat fore,
si ad Cæsaris colloquium admitteretur, inque sua uen-
state præsidium causæ omne reponebat. Impetrato à Cæ-
sare, ut sub eius aspectu ueniret, ita sese exornauit ac cõ-
posuit, ut simul quàm maximam dignitatè præ se ferret,
simul misericordiam Cæsari moueret. his adornatis, noctu
in urbem (degebat enim tum foris, atq; in regiam Ptolemæi
elam peruenit. Quam ubi Cæsar uidit, loquentemq; non
nihil audiuit, ita confestim mancipium eius factus est, ut
statim sub auroram Ptolemæum accerserit, pacificatio-
nemq; tentauerit. Cleopatra enim, cuius antè index esse
uoluerat, tunc aduocatum agebat. Quæ res, quodq; im-
prouisofuâ sororem intus esse uidebat, ita pueri animum
ira inflammauit, ut proliès ad populum, proditū se cla-
maret, ac deniq; diadema capite detractum abijceret. Ma-
gno inde tumultu coorto, Ptolemæum Cæsariani milites
intro

Cleopatra
forma &
mors.

Cleopatra
cum Cæsare
colloquū.

intro abriperunt, Aegyptij autè cõmoti sunt: ac nisi Cæ-
sar metu perculsus ad eos prodijisset, deque loco tuto om-
nia se quæ uellent faciurū promississet, ipso primo impetu
regiã, quã terra mariq; iam inuadebant, occupassent. neq;
enim Romanis, qui se apud amicos uersari credebant, ul-
le ad resistendū aderant uires. Post hæc Cæsar in concio-
nè cum Ptolemæo & Cleopatra progressus, patris eorum
testamentum de scripto recitauit, quo præcipiebatur ut
more maiorū apud Aegyptios, Ptolemæo cõiux Cleopa-
tra esset, regnumque tenerent: eiusque testamenti procu-
ratio populo Romano ibidem assignabatur. His addens
Cæsar, suum qui dictaturam gereret, omnemque populi
potestatem obtineret, esse, ut & liberos curaret, & pa-
tris uoluntatem exequeretur: Ptolemæo & Cleopatra
regnum Aegypti dedit, Arsinoæ autem, Ptolemæoque iu-
niori, germanis horum, Cyprum concessit. in eum enim tūc
terrorè peruenerat, ut his quoque de suo aliquid conce-
deret, nedum ipse ex rebus Aegypti quicquam adipisce-
retur. Ad hunc modum is tumultus sedatus est: sed haud
multo post nouus motus coortus est, adeò ut ad bellum
quoq; res deueniret. Photinus enim Eunuchus, cui Pto-
lemæi pecuniarum procuratio commissa fuerat, quod se-
ditionem Aegyptiorum præcipue cõcitauerat, ueritus ne
eius rei causa ad supplicium deposceretur, clam ad A-
chillam, qui etiamnum apud Pelusium morabatur, misit,
eumque terroribus ac spe propositis in societatem suorum
consiliorum pertraxit: deinde reliquos quoque qui in
armis erant, sibi conciliauit, iniecta suspicione, Cæsarem
quidem componendæ turbæ causa regnum utrisque si-
mul dedisse, sed progressu temporis soli Cleopatrae id at-
tributurū: uidebatur autem ex æquo omnibus res indi-
gna, sub imperio esse foeminæ. Erant tum Achilla eæ co-
pia,

seditio Ae-
gyptiorum
contra Cæ-
sarem, utq;
eam sedauit.

Photinus
Eunuchus,
& Achilles,
bellum cõ-
tra Cæsarem
mouent.

pie, quibus se Caesarianis parem esse confidebat, cum his recta Alexandriam contēdit. Caesar re cognita, hostiumque multitudinem ac audacia territus, ad Achillam misit, qui ei Ptolemæi nomine, ut quiesceret, dicerent: Achilles, quia non regis, sed Caesaris mandatum ferri intelligebat, non modò non paruit, sed insuper eum tanquam sibi timētem, contemptui habens, conuocatis militibus, postquam multa pro Ptolemæo, ac contra Caesarem & Cleopatram uerba fecit, tandem eos ad cædem internunciorum, et si ij Aegyptij erant, incitauit, ut sanguine eorum repleti bellum nullius pacificationis capax gerere opus haberēt.

Internuncij occisi.

Quibus perceptis Caesar milites ex Syria euocat, regis, uicinæque adificia usque ad mare fossa muroque communit. Interim Achilles cum Romanis, reliquisque, quos cum Septimio Gabinius Ptolemæo præsidij loco reliquerat (ij ex mora quam in Aegypto fecerant, mores quoque incolarum iam assumpserant) Alexandriam aduenit, ciuium maximam partem confestim ad se pertrahit, loca commodissima occupat. Exinde multa prælia interdum nocturne committuntur, multa incendia fiunt, inter quæ nauale etiam, penusque frumentaria, Bibliothecæque plurimis (ut fertur) optimisque referta libris conflagrauit. Continentē omnem terram, his locis demptis, quæ Caesar munitionibus clauserat, Achilles tenebat: Caesar mari omnipotiebatur, excepto portu. Cumque naualiceramine uicisset, Aegyptijque metuentes, ne iam in portum quoque nauigare intendere, introitum eius paruo relicto spacio aggere iniecto obstruxissent, ipse illud quoque spaciū, onerarijs nauibus lapidum plenis eodem demersis, obturauit, omnemque e portu exeundi facultatem nauibus hostium interclusit. Vnde effectum est, ut minori negotio res necessarias, aquamque (nam aquationem ex continenti Achilles

Achillas intercisis aquæ ductibus ei ademerat) petere possent. Dum hæc geruntur, Ganymedes quidam Eunuchus Arfinoem negligentius custoditam, furtim ad Aegyptios traduxit: eaque illi regina constituta, iam eo maiori studio bello incubuerūt, quòd ducem ex Ptolemæorum profapia nacti essent. Ea propter Caesar Photinū, ueritus ne is Ptolemæum quoque furtim auferret, interfecit, ac palam deinceps regem diligenti custodia asseruauit. Quo factò magis etiam animis Aegyptiorum exasperatis, cum eorum subinde numerus aueretur, Romani uerò milites ex Syria nondum aduenissent, Caesar ad amicitiam hostes perducendi consilium cepit: Ptolemæumque in eo loco, unde ab illis exaudiri posset, constituto, Aegyptijs dicere iussit, neque se quicquam aduersi pati, neque bello opus esse: proinde pacem componerent, se curaturum ut conditiones conuenirent. Quæ si ipse sua sponte ita pronunciaisset, utique ut bellum pace mutaretur, effecisset: nunc suspicati ad hoc eum à Cesare subornatum esse, nihil à proposito deflexere. Progressu temporis disidiū ijs qui cum Arfinoa erant, incidit: interimendique Achille, quasi uerò rem naualem is prodidisset, autor ei Ganymedes fuit. Quo factò, ipse dux militum constitutus, naues omnes quotquot in flumine ac palude erant, in unum locum conduxit: aliisque præterea edificatis, uniuersas per fossas ad mare deduxit: Romanosque inopinatò adortus, onerarias eorum naues partim cõbussit, partim remulco alligatas abduxit: apertoque portus introitu, ibi nauibus suis in statione locatis, multum Romanis negocij exhibuit. Caesar, ubi eos animaduertit aliquando negligentiores, quòd mari potirentur, subito in portum aduectus, compluribus nauigijs exustis, in Pharum naues suas eiecit, incolisque eius loci occidit, id uidentes Aegyptij, qui in continenti uersa

Ganymedis Eunuchi acta.

Prælium ad Pharum, & periculum Caesaris uicini enauerit.

uersabantur, per pontes auxilio Pharijs uenerunt: uicis-
simque multis Romanorum caesis, reliquos in naues
compulerunt. Hi cum confertim in eas urgentibus hosti-
bus precipitarent, euenit ut multi in mare exciderent,
inter quos Caesar ipse fuit. isque in summo uitae discrimi-
ne constitutus, cum et ueste grauaretur, et ab Aegyptijs
imperatorem esse ex purpura colligentibus, iaculis pete-
retur, proiecta ueste ad scapham enatauit, atque ita praesens
periculum effugit, ne madefactis quidem inter natan-
dum, quos sinistra manu tenuerat libellis, at paludamento
potiti Aegyptij, trophæo id quod de fugatis tum hostibus
statuerent, appenderunt, tanquam ipsum ducem cepis-
sent. idem, quia euocati ex Syria milites Caesaris iam ap-
propinquabant, omnia littora ad quae appellere naues
possent, custodierunt, multumque ijs copijs detrimenti
attulerunt. Atque his quidem, qui ipsi Africae naues ad-
uertebant, aliquam Caesar opem tulit: sed apud ostia Nili
multos Aegyptij ignibus editis, perinde ac si Romani ea
loca obtinerent, deceptos comprehenderunt, ita ut reliqui
eò naues obuertere non auderent, donec Tiberius Clau-
dius Nero in ipsum fluium subuectus, hostibus praelio
uictis, ut sui tuto terrae adnauigare possent, effecit. Eo-
dem tempore Mithridates Pergamenus conatus per exi-
tus Nili Pelusium peruenire, cum nauigijs introitum Aea-
gyptij obstruxissent, noctu ad fossam aduectus est: in
eamque nauibus transportatis (neque enim pertinet in
mare) in Nilum nauib. successit: deinde eos qui ostia Nili
custodiebant, subito è mari fluiusque adortus, ostia ipsa
liberauit: Pelusiumque classe terrestribusque copijs ag-
gressus, in potestatem suam redegit. inde ad Alexan-
driam procedens, cum Dioscoridem quendam obuiam si-
bi ire audisset, eum postis insidijs interfecit. Ne haec qui-
dem

Tiberij clau-
dij Neronis
uictoria.

Mithridates
Pergame-
nus Pelusium
capit Dios-
coridem
uincit.

dem damna Aegyptios, ut à bello desisteret, permouere:
quia tamen eunuchi, mulierisque imperium moleste fere-
bant, arbitrabaturque, si Ptolemaeum sibi ducem cepissent,
Romanis se superiores fieri posse, cum eum nulla ratione
possent eripere (attentissimè enim custodiebatur) fractos
se calamitatibus, pacemque concupiscere simulauerunt:
miseruntque ad Caesarem, qui et de pace agerent, et Pto-
lemaeum peterent, ut cum eo de conditionibus componen-
de pacis consilia inire possent. Caesare uera eos senten-
tiam mutasse, (quippe audierat homines esse timidos, le-
uique momento mutabiles) acceptis claudibus consterna-
tos censebat: ac si uel dolo agerent, tamen assentiendum
sibi esse, ne pacem impedire uideretur, ducebat: itaque
postulatis approbatis, Ptolemaeum ipsis misit. Nam nihil
in eo praesidij cum ob aetatem, tum ob sinistram institutio-
nem collocandum uidebat: ita uero fore, ut aut quibus sibi
probaretur conditionibus, pacem cum Aegyptijs faceret,
aut eos debellandi subigendiue iustiore utique causam,
regniue Cleopatrae tradendi probabiliorè rationem
haberet. Neque uero ne ab ipsis uinceretur ipse, uereba-
tur, praesertim iam auctus exercitu. Aegyptij allato sibi
puero, nulla iam pacis habita ratione, statim in Mithrida-
tem se conuerterunt, quasi magnam quandam propter
nomen ac genus Ptolemaei uictoriam reportaturi: eoque
rege apud paludem inter fluium ac lacus accepto, de-
mò tumultuati sunt. Quos Caesar, metuens ne exercitus
suus diuideretur, tum insecutus non est: noctu autè nauibus
solutis, tanquam ad exitum Nili properaret, accensisque
per omnes naues facibus, quo magis eò contendere uide-
retur, in itinere nauibus prouectus, post lumines extinctis
retro nauigauit: circumuectusque urbem ad Cherrhona-
sum, qui locus ad Africam pertinet, peruenit. ibi expositis
tis mi

Ptolemaei
Aegyptij
fraude paci-
ficationisq;
praetextu à
Caesare im-
petrant.

Caesar Alexan-
drinum bel-
lum uictori-
a praelij co-
ficat.

tis militibus, paludē circumiuit: summoque manē Aegyptios inopinātes adortus, tantum eis confestim incusit terrore, ut statim legatos de impetranda pace miserint. Eorum supplicationem Caesar non admisit, sed acri deinde praelio superavit, edita maxima hostium cæde. à qua nonnulli magna celeritate per fluvium fugam faciētes, perierunt: inter quos ipse etiam Ptolemæus obiit. Ita Caesar

Ptolemæi obitus.

Aegyptum subegit, neq; tamen eam Romanorum dominio subiecit, sed Cleopatræ concessit, cuius gratia totum bellum gesserat. Metuens tamen ne Aegyptij mulieris imperio addicti, denuō tumultuarentur, neue Romanorum in se animos cum huius rei, tum suæ cum Cleopatræ consuetudinis causa commoueret, coniugem eam fratri superstitis esse iussit, regnumque utriusque commune fecit. Id quidem in speciem agebat, re ipsa totum Cleopatræ regnum deferre batur: quippe eius maritus puer ætate erat, ipsa autem apud Cæsarem gratia nihil non poterat. Itaque sub prætextu coniugij quo fratri iungebatur, regni que cum eo ex æquo obtinendi, ipsa sola rerum potiebatur, ac Cæsaris cōsuetudine utebatur: eumque uel diutius in Aegypto detinisset, uel Romam proficiscētem committatū fuisset, nisi Pharnaces & Aegypto Cæsarem inuitum detraxisset, & in Italiam properare uenisset. Is Pharnaces Mithridatis filius, rex Bosphori Cimmerij erat, uti supra ostensum est: ceterum cupiditate regni paterni recuperandi impulsus, quo tempore Pompeius & Caesar armis contendebant, rebellionem fecerat, Romanisque primū civili bello, deinde Aegypto occupatis, Colchidem nullo certamine, itemque omnem Armeniam Deiotaro absente, adhuc urbes aliquot Cappadociae, Pontique, quæ Bithyniæ iurisdictioni subiacebant, in suam potestatem redegerat. Hæc eo agēte, Caesar, rebus in Aegypto

Ptolemæo iuniori, & Cleopatræ regnū Aegypti concessum.

Bellum Cæsaris contra Pharnacē.

pto nondum compositis, cum per alios eum se debellare posse speraret, Cn. Domitium Caluinum ad id bellum missum ut Asiam, qui ibi erant exercitus, ad sese reciperet. Caluinus Deiotaro, ac Ariobarzane sibi adiuncto, rectè aduersum Pharnacem, qui tū Nicopoli iam antè occupata à se degebat, profectus est. cumque Pharnaces aduentu eius territus inducias peteret, ut per legatos res componeretur, Caluinus hoste contempto, negatis inducijs conflixit praelio, superatusque est: quòdque satis uirium non haberet, appetente iam hyeme, in Asiam rediit. Pharnaces iam animo elatus, reliquas Ponti partes recepit: Amisumque urbem, cum diu restitisset, uiribus expugnata diripuit, omnibus puberibus interfectis: ac in Bithyniam Asiamque cum spe eiusdem successus, quo pater eius usus fuerat, contendit: uerū audito Asandrum, cui tubelam Bosphori crediderat, nouas res molitum, substitit. Is enim, simul atque annunciatum ei fuit, Pharnacem longè iam progressum, eumque censeret si uel maximè in præsentiarum Romanos latèret, tamen in posterum id haud impune laturum, bonæ gratiæ à Romanis ineunda causa, speque Bosphorani regni ab eis accipienda, cōtra dominum suum insurrexit. Cuius rei allato nuntio Pharnaces in eum ire instituit, quanquam id frustra fuit. Cæsaris enim aduentu in Armeniam cognito, conuerso itinere ei ad Zela occurrit. Etenim Caesar Ptolemæo mortuo, superatoque Domitio, neque honestam sibi, neque ex usu futuram moram in Aegypto iudicans, magnis inde itineribus in Armeniam peruenit. Barbarus perterritus, magisque ab impetu quàm exercitu eius sibi timens, multos ad eum antequàm propius accederet, legatos de pace misit, si quacunque tandem ratione præsens discrimen euitare posset: idque in primis obtendebat se Pompeium

Cn. Domitius Caluinus contra Pharnacem missus, ab eo uincitur.

Amisus.

Asander cōtra Pharnacem insurgit.

Zela. Victoria Cæsaris de Pharnace ad Zelam.

Pharnacis
interitus.

Cæsar ma-
gnam undi-
que uim pe-
cuniæ cor-
radit, eiuf-
que facti ex-
cusatio.

nullo auxilio iuuisse, sperabátque se Cæsarem in Italiam Africámque properantem ad pacificationem adductu- rum, à cuius discessu bellum renouare facile posset. Sed Cæsar id ipsum suspicatus, comiter acceptis primis ac secundis eius legatis, ut spe pacis quàm maximè incautum inuadere posset, tertijs legatis cum alia crimina obiecit, tum desertum ab eo Pompeium benefactorem: ipse omni mora præcisa, eadem die qua ad hostem peruenerat, ex itinere ad dimicationem descendit: aliquandiuque ab equitatu, curribusque falcatis hostium conturbatus, tandem legionarijs militibus uictoriam obtinuit. Pharnacè ad mare confugientem, atque inde in Bosphorum ui intrare conatum Asander repulit, atque interemit. Ea uictoria, quamuis non splendidissima, Cæsar magnopere sese iactauit, ut nulla alia magis, quòd ea die & peruenisset ad hostem, & uidisset eum & uicisset. Manubias omnes, quàmuis plurimæ erant, militibus donauit: cumque trophæum eo in loco Mithridates de Triario statuisse, quia id consecratum Belli Deis euertere fas nõ erat, ipse de Pharnace suum opposuit, atque ita Mithridaticum obscurauit, quodamque modo deiecit. Postea receptis omnibus, quæ uel Romanis, uel corum socijs Pharnaces ademerat, singula his qui amisserant restituit, parte quadam Armeniæ, quam Ariobarzani dono dedit, excepta. Amisenorum calamitatem libertate eis data compensauit: Mithridati Pergameno tetrarchiam Galatiæ cum regio nomine tribuit, eique bellum contra Asandrum mandauit, quo & eius in amicum perfidia pleste- retur, & Mithridates Bosphori dominus fieret. His actis, reliquis rebus constituendis Domitio præfecto, in Bithyniam uenit: hinc in Græciam, Italiámque deinde nauigauit, magna ui pecuniæ undique quibuscunque titulis confecta, ueluti antè ab ipso quoque factum fuerat. Partim enim

enim eam pecuniam, quæ Pompeio prius promissa fuerat, exigebat, partim alijs obtentis causis alias imperabat. Tyri omnia Hercules donaria sustulit, quòd cõiugem & filium Pompeij in fuga recepissent. multas quoque à principibus regibusque aureas coronas accepit, partiarum uictoriarum ergo. Quæ omnia non improbitate quadam Cæsar fecit, sed quia ingentes sumptus faciebat, longèque maiores in exercitus triumphumque, ceterasque res quibus suam magnificentiam ostentaret, collaturus erat: utque summam dicam, idèò pecunijs conficiendis intentus erat, quòd duas res esse prædicaret, quibus & quæreretur, & conseruaretur, & augetur potentia, milites nimirum, ac pecuniam. nam & suppeditatione rerum necessariarum exercitus contineri, & eam armis parari, atque alterutro deficiente, reliquum simul concidere: hæc de re ita & sentire & loqui subinde solebat. Proinde Africa omissa, quamuis ea ad bellum contra ipsum erat excitata, in Italiam Cæsar properauit, quòd res ad urbem seditionibus agitata accepisset, timebátque ne ea ad extrema mala statum ciuitatis adducerent. Sed ne Roma quidem seuerius in quenquam quicquam stultit, tantum ibi quoquo magna coacta pecunia, quam partim sub ratione muneris (quod genus erant coronæ, imagines, reliquaque eiusmodi quæ offerrebantur) partim etiam mutuo, idque non à priuatis tantum, sed ab ipsis adeo urbibus, accipiebat. Mutui enim nomen ei pecuniæ cuius exigendæ probabilis alia ratio nulla extabat, prætexebat: quanquam alioquin ui eas quoque non secus atque debitas sibi poscebat, neque redditurus unquam erat. Dicere autem solebat, suas se facultates reipublicæ impendisse, idèòque nunc nomina ficere opus habere: unde cum plebs nouas tabulas postularet, renuit, se quoque

Cæsaris di-
ctum, de pe-
cunia & mi-
litibus, qui-
bus poten-
tia & quæri-
tur, & reti-
netur.

Cæsar Ro-
mam ueniens
utque tu-
multus se-
dauit, &
pecuniam
exegerit, &
magistra-
tus ac hono-
res diuulsi-
suis.

Aes alienum
Cæsaris.

obseruatum esse dicens. Palam uerò potentia sua alienas res sibi uendicabat, ut non modò reliquos, sed suos etiam socios offenderet. Ea enim bona, quæ publicauerat ipse, permulta ab ipsis nimio etiam precio empta erant, sperantibus precium sibi persoluendum non fore: quod tamen omne pendere coacti ab eo sunt. Quorum indignationem etsi Cæsar nihili faciebat, tamen ipsos quoque certa ratione singulos demeruit, dum in gratiam multitudinis, usuram quæ ab eo tempore quo in Pompeiũ expeditionem fecerat, debebatur, omnem remisit: nec non et mercedem conductarum habitationum, cuius summa duo milia nummum attingeret, condonauit: ad hæc æstimationes possessionum, secundum quas iuxta leges debitoribus creditores satisfacere iubebantur, ad instantis temporis rationem accommodauit: ac propter multitudinem eorum quæ publicata erant, magnam omnium uilitatem parauit. Hoc modo multitudine sibi conciliata, socios quoque suos, adiutoresque, qui Senatorij ordinis erant, sacrificijs et magistratibus partim in reliquam anni partem, partim in sequentem annum collatis sibi, deuinxit. Ut enim pluribus gratiam posset referre, decem Prætores ad insequentem annum designauit: et numerum eorum qui rebus sacris præessent, supra præscriptum à legibus auxit. Nam et Pontificum et Augurum et Quindecim uirorum collegium uno addito in singula collegia ampliavit: quamuis ipse, ut decretum erat omnia sacerdotia habere statuerat. Equites autem sui exercitus, Centurionesque, et qui his qui minores magistratus obibant, cum alijs premijs affecit, tum nonnullos eorum in Senatum in locum defunctorum subrogauit. Ceterum milites non mediocriter cum perturbauerunt. Hi enim sperauerant plurima se adepturos, ac tametsi meritis suis nequaquam inferiora præmia

præmia acceperant: tamen quod expectationi suæ ea non satisfacerent, tumultus concitauerunt. Erat eorum maior pars in Campania, quos in Africam præmissurus Cæsar fuerat, ab his Sallustius (qui ut Senatoriam dignitatem recuperaret, tum Prætor factus erat) propemodum occisus, cum Romam ad Cæsarem contenderet, ut eum hac de re certiore faceret, insecuti eum complures milites, a nemine manus cohibentes, obuios quosque, atque inter hos duos Senatores occiderunt. Cæsar simul atque id cognouit, immittere eis suas Prætorias cohortes statuit: mox ueritus ne hi quoque in seditionis societatem concederent, conuenit tantisper, dum milites in suburbana aduenirent. Ibi cum essent, misit ad eos qui percontarentur, quid nam peterent, aut cuius rei gratia adessent. Cum ipsi Cæsari se id exponere uelle respondissent, ut sine armis, solisque gladios gestantes (eos enim aliàs in urbe gestare consueuerant, neque tunc eos deponere sustinuisserent) in urbem uenirent, Cæsar eis liberum fecit. Cum milites Romæ apud Cæsarem multis uerbis commemorarent, quot labores pertulissent, quæ pericula subiissent, quæ præmia cum sperassent, tum meruissent, proinde in posterum missionem sibi militiæ fieri peterent, eamque uehementius urgerent, (non quòd cupiditate uitæ in pace agendæ id facerent, homines iamdiu belli lucris assueti, sed quòd Cæsarem ita se perterrituros existimabant, bello Africano subito occupatũ) Cæsar hæc tantum uerba locutus: Enim uerò, o Quirites, rectè dicitis: nam et laboribus et uulneribus exhausti estis, nullo alio responso dato, confestim omnibus sacramentum militare remisit, quasi ad nullam ijs rem indigeret, pollicitus se eis qui legitimum tempus meruissent, et stipendia et præmia persolaturum. Quibus et eis dictis illi in magnum terrorem

Seditio militum Cæsariorum, & quemadmodum Cæsar eam cõpõsisset. Sallustius Prætor.

peruenerunt, cum ob reliquã eius sententiam, tum eo maxime, quod Quirites eos, non milites appellasset. Itaque animis collapsi, ueritique ne quid grauius de se consuleretur, nullo proposito, multis supplices precibus, multisq; promissionibus contederunt, ut se ex lubentissimo animo eius signa secuturos, bellumque hoc solos consecuturos reciperet. Hæc illis agentibus, intercedentẽque etiam Tribuno quodam militũ precib. pro eis: (incertum eorũme mandato, an demerendi Caesaris causa id sua sponte fecerit) Missos, inquit Caesar, facio et uos qui adestis coram, et reliquos omnes, quorum militia tempus exactum iam est, neque enim uobis mihi quicquam opus est. Ceterum premia nihilominus uobis persoluam, ne quis uestrum dixerit, me uobis usum in periculis, ingratum deinde me prestitisse: quantumuis ad reliquias quoque belli faciendas neque corporis uiribus, neque alia ulla re destituti, militiam meam recusaueritis. Hæc astute simulata Caesar (etenim magnoperẽ ijs indigebat) locutus, uniuersis agros partim publicos, partim suos assignauit, alijs aliõ collocatis, longissimẽque à se inuicem distractis, ne si unum locum occupassent, uel finitimis terrori, uel ad nouas denuõ res conandas parati esse possent: debitas uerõ pecunias quas ferẽ ad singula egregia facta daturum se promiserat, se partim iam nunc numeraturum, partim paulo post cum fœnore persoluturum recepit. Postquam his uerbis animos eorum ita obnoxios fecit, ut non modõ non fremerent iam, sed gratias ipsi insuper haberent. Accipistis, inquit, iam à me omnia neque ego quenquam uestrum ad militiam posthac compellam. Si quibus tamẽ me in his quæ restant, absoluendis adiuuare uolentibus est, eos ego lubens recepero. Ea uoce audita, summa omnes uoluptate sunt affecti, neque fuit quisquam, qui non daret nomen.

nomen. Caesar selectis ijs qui miscendis intra alios seditio- nibus apti erant, non quidem omnibus, sed ijs qui ex agricultura uitam mediocriter sustinere ualebant, reliquis militibus usus est: ad eundemque modum reliquorũ etiam militum delectum fecit. Ferociores enim et malis facinoribus edẽdis idoneos, ex Italia secũ, ne quid ibi tumultuum concitare possent, abduxit, eosque in Africa alios alijs occasionibus haud iniquo animo passus est perire, nam et hostibus per eos eadem inferebat, et malis ipse hominibus leuabatur: utque erat mansuetissimo animo, militibusque præ ceteris mortalium gratificandi studiosus, ita seditiosos tamen ex his maxime oderat, seuerissimisque poenis coercerat. Hæc à Cesare eo anno gesta sunt quo re ipsa Dictaturam iterum gessit. cũ Consulũ nomẽ Calenus et Vatinius extremo anno constituti ferrent. Idem Caesar media hyeme in Africam transmisit, quo ipso effectum est, ut hostibus insperatõ superueniens, sæpius rem præclare gesserit. Nam in omnibus negocijs celeritate atque improuisis expeditionibus consecutus est: neque ulla alia causa fuit, cur omnes ea tempestate duces tantum rei bellicæ gloriæ præcelleret. Ceterum Africa ne prioribus quidem temporibus Caesar amica usus, secundum Curionis interitum, planẽ eam hostilem habuit: quippe et Varus, Iubaque rerum ibi potiebantur: et Cato, Scipioque cum ijs qui ipsos sequebantur, eodem (quemadmodum supra dictum est) confugerant: communicatõque inter se bello, non continentem modõ terram ad id accommodauerant, sed Siciliam quoque, Sardiniamque classe infestabant, naues abducebant, ita et arma, et ferrum (quo maxime indigebant) inde parabant. Deniq; cũ neque exercitus illis oppositus ullus esset, et Caesar in Aegypto Romã que moras traheret, tantum apparatus

Anno V.C.
707.

Cæsar in A-
fricam tra-
iicit.

Bellum A-
fricum.

contraxerant, coq; consilijs progressi erant, ut cū Hispaniam seditionibus agitari audiissent, eò Cn. Pompeium probè instructū amandārint. Fore enim iudicabant, ut is propter patrem suum, nimirū Magnum Pompeiū ab Hispaniis promptè acciperetur, rebusq; breui temporis spacio ibi compositis, inde Romam peteret, ipsi uerò unā in Italiam classe adueherentur. Iniecerat eorum consilijs moram ab initio Vari cum Scipione de imperio disceptatio: cum uarus propterea quòd diutius ijs regionibus praesuisset, iubeat insuper uictoria elatus, summam sibi rerum uen dicaret. Sed Catonis ac Scipionis eadem erat sententia: quorum hic dignitate, ille sapientia reliquis longè antebant: quorum auctoritatem reliqui etiam secuti, Scipioni imperium detulerunt. Cato enim cum posset aut equari cum Scipione potestate, aut etiam solus rem administrare utrunque recusauit: quia et illud summo in bellis incommodo cedere existimabat, et ad hoc id plurimum in re militari ualere nouerat, ut dux reliquis legum quoque auctoritate praestaret: ipse uerò in Republica ad tantam, quantam Scipio, dignitatem nunquam peruenerat. Igitur Cato sponte sua de summa rerum Scipioni cessit, et ei exercitum quem secum adduxerat, attribuit. deinde cum Vtica in suspitionem uenisset, quòd Caesaris rebus cuperet, parumque abesset, quin reliqui eam ob id euertirent, Cato urbem precibus suis ab interitu liberauit, eiusque, ac praeterea omnis circum regionis, marisque custodiam, sibi iniunctam suscepit. Reliquorū dux fuit Scipio, ipsumq; Scipionis nomen animos eorum qui in eadē erant causa, magnoperè confirmabat, absurda quadam persuasione nullum Scipionem in Africa infeliciter rem gerere posse opinantium. Eo animaduerso Caesar, cum suos etiam milites id pro certo habere, ob idque sibi metuere intellig

Pompeius
in Hispaniā
missus.

Scipio dux
belli Africi.

Catonismo
deratic ani
mi.

Vticae custo
diam Cato
suscepit.
Scipionū in
Africa no
men.

intelligeret, quendam ex Scipionum genere ortum, idq; nomen ferentem (cognomentum merò Salatonis habebat) secum accepit, atque ita ignorantibus hostibus (neque enim eius aduentum hyeme expectabant) ad Adrumetum mari transmissis peruenit, cum Vticam (que firmo praesidio asseruabatur) appellere naues non liceret. E nauis egredienti Caesari, huiusmodi casus obtigit, ut quamuis aduersam fortunam dii portenderent, tamen ipse id omem latum reddiderit. Cum enim simul atq; pedibus terram attigit, corruisset, eumque in faciem prolapsus uidentes milites morore ac sollicitudine caperentur, ipse nihil haesitans, manu extensa terrā, quasi dedita opera ad eā cōcidisset, attrectauit, exosculatusque est, in clamās: Teneo te Africa. Inde Adrumetū oppugnatione tentauit, repulsusq; et castris exutus per uim hostium, ad oppidū aliud, Ruspina dictum, se contulit. Hic intronissus, hyberna parauit, ex eaque urbe ad bellum dein de exiuit.

Scipio Sa
lato.

Omen Ca
sar ut ex tri
sti latum ef
fecerit.

Ruspina.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER Q. V. A.
 dragesimustertius, Gulielmo Xy-
 landro Augustano in-
 terprete.

HOC LIBRO HAEC TRACTANTVR:

- Quomodo Cæsar Scipionem & Iubam vicerit.
 Ut Numidiam Romani occupauerint.
 Quemadmodum Cato mortem sibi consciverit.
 De Cæsaris reditu ad urbem, triumphoque: & quomodo reli-
 quas res composuerit.
 De dedicatione fori Cæsaris, ac templi Veneris.
 Ut Cæsar annū ad hunc modū, quo nunc vivitur, constituerit.
 De victoria Cæsaris in Hispania aduersus Cn. Pompeium
 Magni F.
 Quomodo primū Consules non ad integrū annum creati
 sint.
 De coloniis Carthaginem, Corinthūque deductis.
 Quemadmodum Aediles Cereales instituti sint.
 Hæc gesta sunt triennio, quo magistratus hi fuerunt.
- An. V. C. 708. Iulius C. F. Cæsar, Dictator, Aemilio Lepido magistro equitum,
 Idemque Consul III. cum eodem.
 709. C. Iulius Cæsar dictator IIII. Aemilio Lepido magistro equi-
 tum, & Consul IIII. solus.
 710. Iulius Cæsar Dictator V. Aemilio Lepido magistro equitum,
 & Consul V. cum Antonio.

Lepidi triū
 phus, & Ma-
 gisterium
 equitum, ac
 Cōsularus.

V. A. E. priori anno Cæsar gesserit, ex-
 posuimus. Sequenti anno Dictaturam
 Consulatumque, tertio utrunque magi-
 stratum, collegæque Lepido gesit. Ut
 enim primū ab eo Dictator proditus
 fuit, statim cum ex Prætura in Hispaniam citeriorem mi-
 sit, reuersoque triumphum, cum neque uicisset quenquam,

uicisset

neque omnino signis collatis dimicasset, concessit, ea præ-
 scriptione usus, quod is Longini & Marcelli adionibus
 interfuisset. Ceterum in Triumpho suo nihil intulit,
 præter eas pecunias quibus socios despoliauerat. His
 rebus Lepido cum gratiam retulisset, collegam eun-
 dem sibi utriusque magistratus adsciuit. Qui cum iam
 inuissent magistratum, hæc prodigia Romanos per-
 turbauerunt: Lupus in urbe uisus, sus factum elephan-
 ti, præterquam pedes, cætera similem cecidit. In Africa
 petreus & Labienus, cum Cæsarem frumentaria rei
 explicandæ causa in pagos digressum animaduertissent,
 equitatumque eius nondū a iactatione maris satis reualui-
 se, Numidis pediatum eius aggressi sunt: ordinibusque
 legionum conturbatis, multos eorum in prælio interfe-
 cerunt: ac reliquos etiam qui in orbem se recipientes in
 locum editum euaserant, expugnassent, nisi uulneribus
 quæ plurima acceperant, impediti fuissent. Cum tamen
 nihilominus in obsidendis ijs perseuerarent, Cæsar in
 magnum metum deuenit, qui cogitans, quia à paucis in-
 commodum acceperat, cum annunciatum esset, Scipio-
 nem etiam ac Iubam cum omnibus copijs appropinqua-
 re, in magna consilij inopia hærebat, nec quid ageret, pæ-
 si quicquam habebat. Videbat enim se neque diutius bel-
 lum id trahere posse, omnemque eius moram, ut ab ho-
 sibus etiam non inuaderetur, tamen ob penuriam ui-
 dus difficilem fore: poro autem discedere se nullo mo-
 do posse, hostibus terra marique sibi imminentibus. In
 hac anxietate constituto Cæsari P. quidam Sittius (si mo-
 do eia, non Fortune potius adscribendum est) & salu-
 tem & uictoriæ attulit. Is Italia pulsus, exulibus quibus-
 dam sibi adiuctis cum in Mauriā traiecit, manu mi-
 litum à Boccho rege impetrata, Cæsarem in hoc bello
 confic

Prodigia.]

Cæsar cla-
 dem à ro-
 treio & La-
 bieno ac-
 cepit.

P. Sittius
 Numidiam
 inuadit, Iu-
 bamque de-
 mum auer-
 tit.

conficiendo adiuuare statuit, cum neque beneficio eius, ante affectus, neque ei notus fuisset. Quia uero Casarem longe abesse à se. audiuerat, neque magnoperè suis copijs (quas non magnas habebat) iuuari posse existimabat, obseruato tempore, quo Iuba regno suo exercitum eduxisset, in Numidiam irrupit, eamque & Gætuliam, quæ pars regni Iubæ est, uastauit: quare Iuba, ut instituto suo omisso, medio ex itinere cum maiori parte exercitus reuerteretur, motus est. Nam partem suarum copiarum Iuba Scipioni aliquando miserat, ut satis uel hinc constaret, si se ei coniunxisset, Casarem eos sustinere nequaquam potuisset. Quamquam ne solum Scipionem quidem Casar aggredi ausus fuit, in primis metu elephantiorum, quos non tam pugnae causa, quam quòd ab ijs equitatus suus conturbabatur, summo opere timebat. Itaque milites, quantum eius fieri poterat, castris continens, ex Italia milites elephantosque euocabat, non quòd his magnoperè in prælio fideret (erat enim non magnus eorum numerus) sed ut equi sui eorum uisui atque uoci assueti, hostium quoque elephantos timere desinerent. Interea & Gætuli ad Casaris amicitiam accesserunt, & nonnulli alij finitimi populi, partim propter Gætulos, quos magnis honoribus ab eo affectos audierant, partim Marij memoria adducti, cui Casar genere propinquus erat. Iam & ex Italia euocati, quamuis tardè, multaque pericula à tempestatibus ac hostibus passi, aduenerant. Itaque Casar non amplius cessandum ratus, in Scipionem exercitum duxit, ut eum ante aduentum Iubæ prælio opprimeret. Vbi ad Uzita oppidum peruenit, in colle, qui oppido, hostiumque castris imminebat, deiecto eius presidio castra posuit, Scipionemque oppugnandi sui causa uenientem ab alto repulit, immisisque equitibus damnum ei intulit.

Eum

Eum collem Casar postquam communiuit, alium quoque ex altera oppidi parte, pulso inde Labieno, occupauit: atque ita totam urbem munitionibus clausit. Etenim Scipio in prælium aduersus Casarem non educebat, ueritus ne ante Iubæ aduentum cladem acciperet: qui euocatus cum tamen non pareret, omnem Africam, quæ Romanis subdita esset, se ei dono daturum Scipio pollicitus est. Ea pollicitatione adductus Iuba, alios Sittio opposuit, ipse retia aduersus Casarem contendit. Interim Casar ut ad pugnam Scipionem eliceret, nihil intentatum reliquerat: quòd cum non succederet, amicos sermones inter milites eius uulgauit, literasque sparsit, quibus promittebat, Africam, qui ad se transiisset, omnem rem familiarem integram se conseruaturum, seque ipsos libertati confirmatum: Romanis autem impunitatem, præmiaque, & alia quæ suis debebat stipulabatur: cæque ratione multos ad se pertraherebat. Idem Scipio etiam conatus efficere, etsi non deerant qui res eius Casaris rebus pretulissent (siquidem similia promissa eius fuissent) tamen quia præmium nullum pollicebatur, libertatem tantum s. r. q. Romani ut defenderent eos hortabatur, dum honestiora quam præfenti negotio commodiora proponit, neminem Casarianorum sibi adiecit. Hæc Scipio tantisper dum Iuba ueniret, agebat: eius aduentu institutum mutauit. Nam tum coniunctis uiribus Casarem ad pugnam prouocabant, detestantemque dimicationem lædebant, equitatuque suo palantes ab eius exercitu intercipientes. Casar neque in aciem exire decreuerat, & munitiones omittens, comatus si irapere posset, satis habebat, aliumque exercitum ex Italia euocabat. Qui cum agrè tandem aduenisset, quippe non cõfertim, sed paulatim cõscriptus erat, neque satis nauium erat, ut simul omnes traicerent) recepto

pto

pto eo animum cōfirmavit, extrāque uallum copijs edu-
ctis, acie instruxit. Hostes eo perspecto, ipsi quoque in acie
suos locarunt, neque tamen signa contulerunt, idque ali-
quot diebus factitatum est, ita ut post leue equitum præ-
lium, utrique nulla re magna tentata in castra reduceret.
Cæsar ubi intellexit, nō posse se eō hostem adigere, ut re-
lictis locis munitis manus confereret, ad Thapsum se con-
uertit, ut uel cum hoste, urbi ei auxilio ueniente, facultate
tem onstigendi adipisceretur, uel eam destitutam cape-
ret. Thapsus sita est in eo loco, qui ab altera palude allui-
tur, peninsuleque similis est. Cæterum inter mare ac palu-
dem arctus admodum isthmus ad urbem pertinet, in eōs
que lacus est, ita ut ex utraque eius lacus parte propter
ipsum litus angustus omnino transitus pateat. Ad eam
urbem Cæsar intra angustias progressus, fossam ac muni-
tiones circumduxit, non obstantibus Thapsitanis: neque
enim ad dimicationē satis erat eis roboris. Scipio autem,
ac iuba conati sunt fauces eius isthmi, qua is in continen-
tem terram desinit, contrā uallo fossaque clausas commu-
nire. In eo opere cum uersarentur, ac singulis diebus ma-
gnam eius partem absoluerent, quōque celerius munia-
tiones perficerent, iis in locis qui nondum obstructi erāt,
quaque hostibus aditus patebat, elephantos constituerēt,
et liqui omnes labori intenti essent, Cæsar subito eos qui
sub Scipione erant, adortus est: cum eminus fundis ac sa-
gittis elephantos conturbasset, eos cedentes insecutus, ex
improviso operatibus superuenit, inque fugā eos dedit, et
cum fugientibus in castra incidit, eaque confectum cepit.
Qua re confecti iuba in tantum terrorem metimque
peruenit, ut neque congregari prælio, neque custodire ca-
stra curaret: Itaque fuga domum properatō cum perue-
nisset, et a nemine suorum reciperetur, idque eo magis,
quod

Thapsus, &
vicina Cæ-
saris ibi de-
structione &
iuba.

iuba & Pe-
trei interi-
as.

quod Sittius iam sibi obiectos prælio uicerat, desperata fa-
lute, cum Petreio, qui ipse quoque uenie nullam spem ha-
bebat, singulari certamine congressus, cumque eo uita fun-
dus est. Cæsar exemplō munitionibus iuba fugiente po-
nitus, maximā omnium in quos incidisset eadem fecit, ne
his quidem, qui sese dedebant, parcens: deinde receptis
nemine resistente cæteris urbibus, Numidas quoque in
suam potestatem accepit, iisque Sallustium, uerbo quidem
regenda, re autem ipsa diripiende regionis causa præ-
fecit. Enim uero Sallustius, et pecunie capte, et compiz-
late Prouinciæ accusatus, summam infamiam reporta-
uit, quod cum eiusmodi libros composuisset, in quibus
multis, acerbisque uerbis eos qui ex prouincijs questum
facerent, notasset, nequaquam suis scriptis in agendo
stetisset: Itaque etsi à Cæsare absolutus fuit, tamen suis
ipsis uerbis proprium crimen abudē quasi in tabula pro-
positum diuulgauit. His ita peractis, ea pars Libyæ, que
circa Carthaginem sita, à Romanis Africa dicebatur, ue-
tus prouincia dicta est, quod iam olim subacta esset: Nu-
midie autē, quia recens debellata fuit, nouæ prouinciæ no-
men inditum est. Scipio ex pugna profugus, nauim natus,
ea consensa in Hispaniam ad Pompeiū cursum instituit:
sed electus in Mauritaniam, Sittium metuens, necē sibi pro-
pria manu attulit. Cato, cum multi ad ipsum cōfugissent,
initio rem gerere, et se à Cæsare defendere aliqua ra-
tione intendebat: sed cum Uticenses ei non obtemperarēt,
qui neque ante animis à Cæsare alienis fuerāt, et iam de ni-
dioria insuper eius cognouerant, cumque Senatores e-
quitisque qui aderant de fuga cogitarent, quod uereban-
tur, ne ab Uticensibus comprehenderentur, ipse cum re-
sistere Cæsari non posset, ne dedere quidem se ei statuit:
non quod periculum aliquod metueret, (id enim sum-
mo stu-

Sallustius
Numidie
præfectus,
ut eā expi-
laucit.

Africa uet-
rus & noua.
Scipionis
intericus.
Cato uticē-
sis ut sibi
ipsum manu
intulerit.

Garo filium
suum ad Ca-
sarem ire iu-
bet.

mo studio agere Casarem satis pro certo sciebat, ut, quò clementiæ opinionè suæ cõseruaret sibi parceret) sed quia libertatis uehementi amore tenebatur, neq; cuiquã quicquam concedere uolebat, misericordiamque Casaris morte sibi longè grauiorem existimabat esse. Itaque ciui- bus suis, qui tum Vticae aderant, conuocatis, percontatus quorsum unusquisque eorum iter instituisset, uaticio singulos instructos dimisit, filium ad Casarem proficisci iussit, eique ecquid non ipse idem hoc faceret, interro- ganti ita respondit: Ego quidem in libertate uitæ dicen- dique educatus, non possum nunc immutata uitæ ratione senex seruituti me adsuefacere: te uerò qui in huiusmo- di rerum statu & natus es, & educatus, eam fortunam quæ tibi obigit, amplecti decet. His actis, rationes Vti- censibus suæ administrationis exhibuit, reliquosq; pecu- niæ eorum, quod apud se habebat, restituto, moriendũ sibi ante Casaris aduentum decreuit. Id quo minus interdiu conaretur, filius, alijq; , qui eum obseruabant, effecerunt: cum aduesperasset, pugione furtim sub puluinari reposito, Platonis librum de Animo (cui Phædoni titulus est) poposcit, siue eo consilio, ut presentes quàm longissi- mè à suspitione inferendæ sibi mortis abduceret, ac quàm minimè ab eis obseruaretur, siue ut eius libri lectione, nonnihil consolationis ad mortem obeundam quæretet. Libro lecto, media iam nocte, pugione arrepto uulnus si- bi in uterũ ingessit: ex eoq; ictu exanguis factus, animã statim egisset, nisi à grabato delapsus, strepitu edito eos qui ante id conclaue dormiebant, excitasset. Tum in- trò se conijcientes filius, ceterique repositis in uentrem intestinis, medicinæque adhibita, sublato pugione, ianuas clauserunt, ut somnũ Cato caperet: neq; enim ex hoc ul- nere decessurum putabant. Sed Cato iniectis uulncri

ma

manibus, diruptisque futuris, expirauit. Ita Cato inter omnes suæ ætatis uiros popularis status studiosissimus, animoque firmissimus, constantissimusq; , etiã morte suæ magnam gloriam obtinuit, Vticensisq; cognomentũ tu- lit, quòd & Vticae mortem eam oppetiisset, & publicis eius ciuitatis sumptibus sepultus esset. Casar cum se Ca- toni irasci dixisset, quòd gloriam salutis suæ sibi inuidis- set, filium eius more suo, sicut reliquos etiam complures qui se ei pars statim, pars interposita mora (quòd eum de ira interim remissurum aliquid sperabant) ultrò dedide- runt, incolumes dimisit. Afranius autem, & Faustus Syl- la fuga in Mauritaniam perlati (etenim Casaris se po- te stati permittere nolebant, satis certi id sibi suo exitio staturum) ibi à Sittio comprehensi sunt, eosque iudicia causa Casar tanquam captiuos occidit. L. autem Casar- em, cognatum suum, ultròque sibi supplicem factum, ta- men quòd toto bello contra se stetisset, primum causam suam dicere iussit, eo consilio, ut iudicio uictũ condẽnas- se uideretur: uerum cũ eum sua uoce morti addicere ue- reretur, iudicio suspensio, post paulò per insidias homi- nem interemit. Si quos enim Casar secum habebat, quo- rum consuetudine non capiebatur, eos partim ab ad- uersariis interfici haud agrè passus est, partim per suæ ipsorum partis homines inter præliandum occidi iussit. Neque enim apertè de omnibus, qui ipsum lesissent, uindictam exigebat: sed si qui erant, quibus nullum sa- tis magnum crimen obiecere, ut poenas de iis sumeret, po- terat, eos latenter è medio tollebat. Nihilominus tamen secundum eam uictoriam omnes literas, quæ in secretis Scipionis scriniis continebantur, non lectas combussit: multis quoque eorum qui contra ipsam arma tulerant, aliis sui ipsorum causa, aliis in gratiam amicorum sibi

Catonis
laus.

Afranius,
Faustus syl-
la, & L. Ca-
sar à Casare
necantur.

Literæ Sci-
pionis secre-
tæ à Casare
cremantur.

u

tē concessit. Nam ut supra quoque diximus, unicuique cō-
 militonū atque sociorum suorum unum ut poenae excimeret,
 potestatem fecit. Ipsum quoque Catonem quin incolumita-
 tate fuerit donaturus, non dubium mihi uidetur. In tan-
 ta enim admiratione eum habuerat, ut cum postmodum
 Cicero de Catonis laude librum composuisset, id egrē
 non tulerit: quanquam ipse etiam libri autor in bello
 contra se fuisset, sed librum tantum condiderit, cui An-
 ticato nomen fuit. Caesar his confectis rebus, dimissisque à
 se confectam aetate confectis militibus, antequam in Ita-
 liam traiceret, ne denuò seditionem mouerent, rebusque
 in Africa quam potuit breuissimo temporis spacio con-
 stitutus, ad Sardiniam usque tota classe prouectus, inde co-
 piis in Hispaniam aduersus Pompeium cum C. Didio mis-
 sis, ipse Romam petiit, animo cum ob rerum gestarum
 splendorem, eum nonnihil etiam ob Senatūsconsulta de
 se facta elato. Decreuerat enim Senatus, ut propter uir-
 tueriam eius quadraginta diebus sacrificaretur, utque in
 triumpho iam antè concessō, equis albis, apparitoribusque
 cum his quos secum habebat, tum iis quos in prima,
 quosque in secunda Dictatura habuerat, uteretur. Prae-
 terea morum eum magistrum (ita enim uocabant, quasi
 non satis digno Censoris nomine) ad tres annos, Dictato-
 rem in decennium deinceps constituerunt, utque semper
 Consulibus in sella Curuli in consilio assideret, semper
 primus omnium sententiam diceret, in omnibus equestri-
 bus certaminibus praemia diuideret: magistratus, reli-
 quosque honores, quos alijs populus tribuere consueue-
 rat, ipse conferret, currusque ipsi aduersum Iouem spe-
 ctans in Capitolio collocaretur. Ipse quoque super ima-
 ginem orbis terrarum positus, statueretur, cum ea inscri-
 ptione, Semideus est: utque deletō Catuli nomine, Cesa-
 ris Cap

C. Didius in
 Hispaniā cō-
 tra Cn. Pom-
 peium mit-
 titur.

Caesari de-
 creti hono-
 res.

ris Capitolio inscriberetur: quasi uerò Caesar id templi,
 de cuius perfectione Catulum ad disquisitionem uocare
 intenderat, perfecisset. Haec ego sola recensui, quamuis
 multa alia et decreta et approbata fuerunt, quia haec tā-
 tum reliquis repudiatis admisit. Caesar postquam Romā
 aduenit, suamque potentiam Romanis et animi altitudi-
 nem suspectam esse, eosque sibi de ipso non minora quam
 olim perpepsi fuerant, mala polliceri, itaque non beneuo-
 lentia erga ipsum motos, sed adulandi causa immodicos
 istos honores decreuisse, consolandi eos, inque spem ad-
 ducendi gratia, haec in senatu uerba fecit: Nemo uestrum,
 P. C. existimare debet, me propterea quōd uictoria po-
 titus, loquendi quae uolo, agendique liberam, ac nulli
 iudicio obnoxiam potestatem habeo, uel uerbis idcir-
 cō uel actionibus grauem uobis futurum. Nec, quoniam
 Marius, Cinna, Syllaque, et reliqui ferē omnes, qui ad-
 uersarios suos superauerunt, dum rem aggredierentur,
 plurima in dicendo agendoque humanitate usi (qua re
 praesertim multos sibi conciliauere, ut uel adiutores se
 ipsis praerberent, uel certē non repugnaret) postea quā
 uictoria parua id quod concupiuerant, adepti sunt, lon-
 gē à prioribus diuersum et sermone et re ipsa osten-
 derunt, idēd me quoque horum similem futurum quis-
 quam suspicetur. Neque enim aut dissimulata mea natu-
 ra superioribus temporibus fictis apud uos moribus usus
 sum, ut nunc licentiam adeptus, audaciter meo ingenio ef-
 ferar, neque rursus rerum secundarum copia ita elatus,
 fistiue inflatus sum, ut tyrannidem in uos affectem: quo-
 rum alterutrum, ut mihi uidetur, si non utrumque, his quos
 commemorauit uiris inerat. Ego uerò et ea sum natura,
 qua me esse experti ipsi estis (quid enim refert singula re-
 censentem, me ipso laudando uobis molestum esse?) neque

Caesar Ro-
 mam adue-
 nit.
 Caesaris ad
 Senatum or-
 ratio.

fortunam contumelia afficiendam mihi existimo: sed quãto ea se mihi benigniorem præstitit, tanto minus ea abuti in omnibus rebus decreui. Quippe cur tantam obtinere potentiam, ad tantamque peruenire fastidium contenderem, ut et poenas sumere de omnibus qui bello se mihi opposuissent, et ad sanam mentem omnes consiliorum meorum impugnatores reducere possem, nulla mihi alia causa fuit, quam ut tutò meam uirtutem mihi exercere, meaque fortuna cum gloria uti liceret. Quanquam aliis mihi iniquus is uideatur, qui quæ aduersariis suis uitia obiecerit, eorundem ipse coargui potest: neque uelim sanè quibus actionum similitudine componi merear, ius solius uictoria gloria præstare. Iam cuius partes potius sunt, ut plurimum cæteris profit, quam eius qui plurimum potest? Quis contra minorem delinquendi causam habet? Cuius uerò est, prudentissimè muneribus Deorum uti, potius quam eius in quem illi summa contulerunt? Quis præsentia bona rectius administranda curabit, atque is qui plurima possidet, præque reliquis ne ea amittat, timet? Et perdurant, potentiæque mediocriter usurpata, omnia bona conseruat, ac (quod potissimum est, minimeque in obtingit, qui sine uirtute uiuunt) et uiuentes sincero amore diligi, et defunctos ueris laudibus ornari facit. Contra qui immodicè suam in omnibus rebus potestatem abutiuntur, is neque beneuolentiam ueram, neque securitatem certam inuenit, quantum uis palàm ficto eum studio homines adulentur: ab omnibus enim is, qui in eos summam potentiam obtinet, iisque præsertim quibus cum eo negotium est, in suspitione habetur, timeturque. Quæ ego uos à me non ostentationis gratia, aut quod casu ad mentem meam accidissent, tractata existimare uelim, sed

Res secundæ
quomodo fecerunt.

im

ita intelligere, me iam inde ab initio, quoniam et conuenire mihi ea, et conducere iudicabam, ita sensisse, locutumque fuisse. Proinde non in presentiarum tantum bonos esse animo hortor, sed de futuris quoque bene sperare: id cogitantes, quod si quid hætenus simulassem, iam nunc tamen hac ipsa die quid serio uellem omni sublata mora me declaraturum fuisse. Sed neque aliter unquam antè sensi (quod ipsa mea acta ostendere possunt) et nunc multo maiori cura id agam, non profectò ut dominium in uos, sed ut tutelam uestrum geram, neque tyrannus; sed dux ut sim: ita ut in omnibus his, quæ uestra causa sunt agenda, et Consul, Dictatorque, in lædendo autem quopiam, (nihil enim grauius dicendum censeo) priuati loco sim. Qui enim aliquem ex uobis morte afficiam, qui me nulla iniuria læsistis: cum neminem eorum qui in acie contra me steterunt, etiam horum qui in me oppugnando alios summo studio adiuuerunt, occiderim, sed misericordia omnes qui semel arma contra me tulissent, prosecutus, nonnullis etiam qui denuò contra me dimicassent, salutem concesserim. Qui uerò iniuriarum acceptarum meminerim? cum arcanas Pompeij Scipionisque literas neque lectas neque descriptas extemplo combusserim. Proinde confirmatis animis, P. C. in gratiam redeamus, omniumque quæ necessitas quædam diuinitus imposita attulit, recordatione proiecta, age dum omni suspitione ommissa mutuo amore nos inuicem, tanquam nouos ciues, complectamur, ut et uos me tanquam patris loco accipientes, metu tristiorum pulso, meæ prudentiæ procuratio uisus uestrum fructus capiatis, egoque uos liberorum instar paterna cura tuear: id quidem in uotis habens, ut omnia semper quam rectissime à uobis agantur, si quid ita me secus accidat, ferendam esse necessario humanam

sortem sciens. Caterum milites ne vobis timorem offerant, neque enim aliter, quam mei uestrique imperij causa fodes eos esse, existimare debetis: quos quidem ali necesse est propter multitudinem, alentur tamen non contra uos, sed uobis uti presidio sint, contentique his que suppeditantur, eos à quibus accipiunt, amabunt. Atque hanc ob causam pecunie etiam plus solito exactum est, ut et seditiosi placarentur, et uictores ne ob rerum necessarium defectum materiam seditiones mouendi haberent. Ego quidem de his pecuniis nihil in meam rem uerti: quinimo omnes meas facultates, contracto in super magno ere alieno, uestris rebus impendi. ipsi uero cernitis pecunia exacte partem in bella in sumptam, reliquam uobis adseruatum esse, ita ipse quidem inuidiam imperatae pecunie in me solum recepi: eius autem fructus, sicut et omnis mea militie, in uos publice redundat. semper enim uobis armis opus est, sine quibus tantam urbem, tantumque imperium tenentibus tutò uiuere non licet: ad ea autem plurimum conducit pecunie abundantia. Quod reliquum est: nemo suspicetur me uel diuiti ulli iniuriam facturum, uel noua uestigalia constituturum. nam et presentibus contentus ero, et maiorem curam geram rem uniuscuiusque uestrum augendi, quam contra quenquam pecunie causa iniuste agere. Hæc Caesar in Senatu primum, deinde apud populum locutus, aliqua eos timoris parte lenauit, ut uerò omnino considerent, id persuadere prorsus quam promissa representaret, non potuit. Post hæc ceteris omnibus rebus magnifice, sicuti par erat, tot tantisque simul partis uictoriis, adornatis, quatuor continuis diebus de Gallis, Aegypto, Pharnace, et Iuba triumphos singulos duxit. Reliquus triumphus spectatores delectabat: sed Arsinoe Aegypcia, que ipsa quoque inter captiu

Quatuor
facis triam-
phi.

captiuos ducebatur, liſtorum multitudo, de cinibus qui in Africa perierant, pompa instituta, magnum ipsis dolorem offerabant. Nam et liſtorum tantum numerum, quantum prius uiderant nunquam, moleste ferebant: et Arsinoe quondam regina dicta, cum tunc (quod Romæ ante conspectum fuerat nunquam) in turba captiuorum cerne retur, multam commiserationem mouebat: faciebaturque ut cum eius in specie lugerent uicem, quisque proprias calamitates deplorarent. Caterum Arsinoe in Germanorum gratiam dimissa, Vercingetorix cum aliis necatus est. Porro quibus Romanis ea que retuli, indignatione mouerant, tamè iudicabant ne confrenda quidem hæc cum captiuorum multitudine rerumque gestarum magnitudine esse: itaque in summa apud eos Caesar admiratione. Eam augetat maxima eius in militum dicacitate ferenda lenitas: qui et allectos ab eo in Senatum dictis mordebant, et ipsi Casari inter alia conuicia Cleopatra præsertim amorem, consuetudinemque quam is adolescentulus cum Bithyniæ rege Nicomede habuerat exprobrabant, adeo ut dicerent Gallos à Casare, Casarem uerò à Nicomede subactum: quibus denique singulis una uoce acclamabant: Si rectè egeris, pleſtere: sin malè, regnabis. iis uerò uerbis hoc significabant, si (quod æquum esse arbitrabantur) Caesar populo liberum suarum legum usum redderet, fore ut eorum que præter leges egiſſet, iudicium sustinendum haberet: sin (quod iniuste cum futurum censebant) suam potentiam retineret, regem cum futurum. His ita iactatis, tantum ab indignatione absuit Caesar, ut gaudis etiam sit, et suos dicendi libertate uti, quod ipsum nunquam suscipi certò crederent. Consuetudinem autem cum Nicomede uitio sibi uerti ægrius tulit, palamque se molestia hinc affici ostendit: sed excusare ausus, atque iuramentum

Omen finitru in triumpho.

to adhibito se purgare, risu exceptus est. Ceterum prima triumphi die omen ei aduersum obtigit, axe currus triumphalis apud sanum Fortunæ à Lucullo edificatum intacto fracto, ut ad reliquam partem triumpho perficiendâ alio curru opus fuerit. Caesar uerò gradus in Capitolio genibus ingressus descendit, nulla neque currus qui ei ex aduerso Iouis positus fuerat, neque imaginis orbis terrarum pedibus suis subiecta, neque inscriptionis eius habitus ratione, post semidei quoque nomen de illo titulo sustulit. Ad hunc modum peracto triumpho, magnificum populo epulum dedit, addito extra ordinem frumento, oleo que. Distributo frumento in populum, uirum in super trecentenos numos distribuit quos promiserat, adiectis aliis centenis militibus autem bina in singulos sestertia diuisit. Nec sola munificentia contentus, cetera quoque accurate inspexit: cumque numerus eorum, qui ex publico frumentum accipiebant, non legitime, sed eo modo quo in seditionibus fieri assolet, exercuisset, instituta recensione, dimidiam circiter partem eius amputauit. Ceteris triumpho diebus è more transactis, ultima post coenam soleis indutus, omniuariisque floribus coronatus in forum suum prodiit, atque inde domum uectus est, comitante ipsum toto ferè populo, multisque elephantis facies praesertentibus.

Forum Caesaris, Romanum, Magnum.

Amphiteatrum.

Forum enim Caesar extruxerat, quod ab ipso nomen obtinuit, Romano pulchrius, sed tamè Romani ex eo dignitas aucta est, ut forum magnum diceretur. Forum uerò et templum Veneris (quam sui generis auctorem secebat) à se condita Caesar statim tunc consecrauit, multaque ibidem et uaria spectacula edidit. Theatrum quoque ad uenationes aptum edificauit: quod, quia undiquaque habet sedes, scenaeque caret, Amphiteatrum cognominatum est. Deinde in honorem filiae suae uenationes, ludosque gladiatorios exhib

exhibuit: quae si singula enumerare intendam, fortasse non probabili aceruo opus institutum confundetur, cum id genus res inflatus soleant referri. Itaque hic et in sequentibus ea omitam, nisi quid omnino dictu necessarium occurrerit. Id nunc commemorabo, animal id, quod Camelopardalis nominatur, tunc primum à Cesare Romam adductum, publiceque ostensum fuisse. Est autem camelus omnino simile animal, nisi quod membrorum non eandem ubique proportionem seruat. Nam partes eius posteriores humiliores sunt, à clunibus paulatim erigitur, uideturque quasi ascendere: cumque diu iam altius subinde factum est, reliquam corporis partem prioribus pedibus eleuat. collo uerò sua peculiaris altitudo adest: colore, ut pardalis, uariiegato est, unde nomen ex Camelo et Pardali compositum habet. Viros alios singularibus certaminibus, ut Romana erat consuetudinis, commisit: alios plures simul in Circo, equites equitibus, pediteribusque pedites, aliosque promiscue, equali utrinque numero, erant etiam XL uiri, qui ab elephantis pugnarent. Denique praelium nauale non in mari, neque in palude, sed in terra exhibuit, effosso ad id loco in Campo Martio, eoque aqua repleto, inducitisque nauibus. In omnibus his certaminibus depugnabant captiui, qui que erant capitis damnati: quidam etiam equitum filij, adeoque cuiusdam qui Praetura gesserat, filius, singularia certamina obibant, quum etiam Senator quidam Fuluius Setimus in armis pugnare uolebat, sed Caesar nunquam se id concessurum asseuerans, hominem prohibuit: equitibus uerò id concessit. Etiam Troiam antiquo more patriciorum filij luserunt: iuuenesque, qui dignitate aequales erant, curribus certauerunt. Etenim caedes in iis spectaculis Caesari uitio uersae sunt, quod nondum ipsis satiatas esset, quodque populo malorum suo-

Camelopardalis.

Ludi & certamina.

Nauale praelium.

rum imagines ante oculos repræsentaret: hoc uero longè maiorem ei inuidiam confluxit, quod in hæc sumptus immensos fecisset, itaque ad singula spectacula acclamabant, cum iniusta de causa maiorem pecuniarum partem exegisse, quibus in huiusmodi res abuteretur. Vnū commemorabo sumptuositatis, quæ tunc à Cæsare adhibita est, exemplum, ex quo reliqua omnia deprehendi possunt. Ne quis enim spectantium à sole molestaretur, sericas cortinas, ut quidam auctores sunt, super eos extendit. Est autem sericum textura barbaricæ luxuriæ, ab iisque ad luxum mulierum nobilium inuecta. Hæc cum alij necessario silentio transmitterent, tumultus à militibus coortus est, quos non tam inutiles sumptus mouebant, quam quod ea pecunia non in ipsos erat collata: neque prius sine turbarum fecerunt, quam Cæsar unum ex iis subito superueniens sua ipse manu correptum ad supplicium tradidit. Sed præter hunc, alij quoque duo uiri sacrificij præscriptione iugulati sunt, neque mihi cõstat, qua id de causa factum fuerit, certè, cum neq; Sibylla hoc præcepisset, nec aliud in hanc sententiã oraculũ extaret, tamen in campo Martio à Pontificibus & Salio immolati sunt. Leges prætereà nonnullæ sancitæ sunt, ex quibus pauca commemoratu maxime dignas, omnis reliquis recitabo: Iudicia solum Senatoribus equitibusque mandauit, ut ea quàm iustissimè fierent, cum antè his quoque in dicendo iure nonnulli plebeij affuissent. Cum locupletiores nullum sumptibus suis modum statuerent, eos non legibus tantum temperauit, sed re ipsa attentè obseruauit. Et quoniam exhausta uehementer erat urbis frequentia, propter eorum qui decesserant multitudinem, quod ex recensione (eam autem, & reliqua ei affinia munera, tanquam Censor peragebat) ipsosque etiam conspectu liquet

Sericæ cortina.

Homines immolati.

Leges à Cæsare late, de iudiciis, sumptibus.

bat, iis qui multos liberos procreassent, præmia proposuit. Et quoniam se ipsum nouerat, propterea quod multis continenter annis contra Gallos cum imperio fuisset, inde ad dominandi cupiditatem prouectum fuisse, seque ad confirmandam suam potestatem parauisse, lege cauit, ne quis omnino Prætor anno, aut Consul biennio amplius à suo magistratu continuo imperaret. Iam cum annorum dies inuicem sibi non satis congruerent, (eo enim tempore etiamnum Lunæ reuolutionibus menses æstimabant) annum Cæsar ad eum qui hodièque obseruatur modum constituit, intercalatis septem ac sexaginta (quamuis alij falso plures perhibuerint) qui ad summam exactã requirerentur, diebus. Eam rationem ipse dum Alexandria uersaretur addidicerat: quamuis hoc uariat, quod Alexandrinis unusquisque mensis triginta diebus constat, deinde in singulos annos quinque dies additur. Cæsar uerò & eos quinque dies, & duos insuper alios, quos unimensem detraxerat, reliquis mensibus coaptauit: diè quoque illam, quæ ex dierum quadrantibus conficitur, ad quartũ quenque annum (tribus in medio annis omisissis) apposuit, ut iam ne in horis quidem annorũ error, nisi per quã exiguus, incidere possit, qui tantus est, ut intercalatione unius diei M C C C L X I quoque anno indiget. Hæc omnia Cæsar, quæq; alia de Republica statuit, nõ proprio consilio, sed semper communicata prius re cõprimoribus Senatibus, aut toto aliquãdo ordine decreuit: quo fiebat, ut quamuis nonnullas leges asperiores aliquantum promulgasset, tamen Senatui se probauerit, laudatissimè fuerit. Enim uerò quod eorum, qui exilio iudicum uocibus damnati fuerant, multis per Tribunos plebis reditum conficiebat, quodque iis qui ambitus condemnati fuerant, in Italia uersari permittebat, nonnullisq; pa-

Liberorum multitudi-
ne.
Prouinciis.

Anni emendatio.

rum di

Cleopatra
Romam ve-
nit.

Bellū Hispa-
niense, Cæ-
saris contra
Cn. Pōpeiu.

Scapula.
Aponius.

rūm dignos in Senatum adscribebat, multis ac nauis de-
se rumorib. occasionem præbuit. Cleopatræ uerò amor,
neque is iam, cui in Aegypto seruiert, (quippe eius summa
tantum Romam uenerat) sed cui in ipsa urbe deditus ce-
rat, magnoperè ei ab omnibus uitio uersus fuit. Venerat
enim Romam cum marito suo Cleopatra, domiciliumque
ei in eadibus ipsius Cæsaris designatum fuerat, ut iam u-
triusque rei nomine malè audiret; ipse infaniam eam ni-
hil curans, inter amicos sociosque Romanorū reges ad-
scripsit. Iam quæ in Hispania Pompeius ageret, omnia
Cæsar percipiebat. & quamuis cum hostè superato haud
facilem esse censeret, tamen primò classem à Sardinia ad-
uersum eum emisit; dein de exercitum quoque habito de-
lectu, sperans se horum opera id belli patraturum. Sed
posteaquam Pompeij uires augeri, suos ad bellum ei fa-
ciendum non sufficere animaduertit, ipse Romæ custodia
Lepido, ostoque ut nonnulli uidetur, uel, quod magis
creditum est, sex urbis præfectis iniuncta, in Hispaniam
expeditionem suscepit. Enim uerò exercitus in Hispania
sub Longino & Marcello tumultuati fuerant, nonnullaq;
urbes ad nouas res consurrexerant; uerum huius motus Lon-
gino mortuo, succedenteque ei Trebonio, conquieuerant.
post paulò iidem animaduersum in se à Cæsare iri timen-
tes, clanculum ad Scipionem legatis missis, ei se dedide-
rant; isque cum alios, tum Cn. Pompeium ad eos miserat.
Pompeius insulas Baleares aggressus, reliquas sine præ-
lio, Ebusum uic cepit; ibique morbo correptus, cum militi-
bus suis aliquandiu remansit. Cum tempus tereretur, mi-
lites qui in Hispania erant audito Scipionè periisse, didic-
erunt aduersum se cum classe proficisci, ueriti ne si Pompeium
præstolarantur, ante eius aduentū opprimerentur, duci-
bus electis T. Scapula, ac Q. Aponio, eque stris dignitatis
uiris,

uiris, Trebonio electo omnem Beticam ad defectionis so-
cietatè perduxerant. Interim Pompeius alleuato corpo-
re in oppositā Hispaniā traiecit: nonnullisq; urbibus (quæ
se ultro ei dederant, præstolorū imperiis grauari, spæq;
in Pompeio patris eius memoria renouata haud exiguam
habentes) receptis, Carthaginem, quia pacificationè re-
pudiauerat, oppugnat. Quod ubi Scapula cum suis co-
gnouit, ad Pompeium se contulerunt, cum Imperatorem
sibi delegerunt, omni cura studioque eius iussibus parue-
runt, commoda periculūque cum eo sua communicarunt,
unanimitèrque se & ad uitanda mala, & ad confectandū
feliciorem statum confirmauerunt, Pompeio nihil nō ad
gratiam ab iis bonam inuendam (quem morem in eiusmodi
imperiiis, rerūque statu seruare omnes homines so-
lent) & loquente & faciente: idque eo magis, quod à se
nonnulli Allobroges, quos in bello contra Curionem Ita-
lia captos dono ipsi dederat, transfugerant. Ita Pōpeius
effecit, ut non hos modò iam longè alacriores haberet,
sed multi etiam contrariæ partis, præsertimque hi qui
sub Afranio militauerant, accederent; ex Africa etiam
præter alios Sextus frater, Variusque & Labienus cum
classe ad Pompeium uenerunt. Itaque multitudine stu-
dioq; militū elatus, regionem peruagatus, urbes partim
deditione, partim uic in suam potestatem redegit, ut iam
plus ipso Cæsare posse uideretur. Qui enim Cæsaris in
Hispania erant legati Q. Fabius Maximus, & Q. Pe-
dinus, cū se satis instructos ad confligendū cū Pompeio nō
putarent, nihil aliud agebant, quàm quod Cæsare, ut ad-
uentum suum maturaret, hortabantur. Cum is rerū iam
in Hispania status esset, præmissique Roma à Cæsare nō
nulli aduenissent, ipsiusq; iam Cæsaris aduentus expecta-
retur, territus Pompeius, cogit insq; ad totam Hispaniā
obtin

Pompeius
summæ re-
rum contra
Cæsare præ-
fectus.

Allobroges
à Pompeio
deficiunt.

Q. Fabius Ma-
ximus.
Q. Pedius.

Varus à Didio nauali praelio vincitur.

Pōpeius Villam oppugnat.

Cn. Pōpeius Villa omiffa ad Cordubā se confert.

obtinendam sibi non esse satis uirium, ne accepto damno demum cōsiliū capere opus haberet, mat urē, antē quā cum hoste manū conseruisset, in Baticam se recepit, e iūsq̄ discessu statim omnis ora maritima desceit. Varus uerō à Didio apud Crantiam nauali praelio superatus, in terram euasit; coniectisq̄ in introitum portus ancoris, ita ut una ab alia teneretur, cū ad eas tanquam ad scriptum quoddā primæ insequentium naues offendissent, periculū totius classis amittēda declinauit. Mediterranea uerō Hispania omnis ista Pompeio se coniunxerat, excepta Vlla urbe: eam quōd noluerat ad amicitiam suam accedere, oppugnabat. Interim Caesar cum paucis Hispaniā attigit, præter expectationem non Pompeianorū modō, sed suorum quoque militum. Tanta enim itineris usus erat celeritate, ut antē quā audiretur ipsum in Hispaniam aduenisse, à suis, hostibūsq̄ ibi conspiceretur. Proinde (maximam enim militū partem in itinere post se reliquerat) sperabat se ea celeritate, solōq̄ suo aduentu tantum Pōpeio terrorem iniecturū, ut & ab urbis obsidione desisteret, & de tota re trepidaret. Pompeius uerō uirū uiro longē præstantiorem esse existimans, fretūsq̄ suis uiribus, nihil eius aduentu consernatus, in oppugnatione urbis haud secus quā antē pergebat. Caesar paucis ibi locorum militibus, qui cæteros præuenerant, relictis, ad Cordubam se conuertit, cū spe eius per proditiōē potiundæ, tum uerō in primis, ut ei metuentem Pompeiū ab Vlla auerteret: responditque huic consilio euentus. Initiō enim Cneus relicta ad Villam parte exercitus, Cordubam uenit: eāque occupatam, Casare cedente, Sexto fracti custodiendam tradidit. deinde cum ad Villā nihil proficeret, cūque urbis turri ob multitudinem propugnatorum collapsa, eā milites irrupentes, malē accepti essent,

sent, interim Caesar noctu suppetiis in urbem missis, ad Cordubam iterum castra posuisset, obsidionēque eā cinxisset, ibi demum Cneus Vlla omnino relicta, omniq̄ exercitu ad Cordubā conuersus, tantum profecit, ut Caesar, qui tunc morbo conflabatatur, eius aduentu auditorecesserit. Verūm Caesar recepta sanitate, militibūsq̄ qui subsecuti erant, ad se acceptis, coactus est hyeme bellum gerere: nam & tabernaculis exercitus incommodis usus laborabat, & cibaria decrant; quibus rebus Caesar (eo autem tempore Dictaturam gerebat, & sub exitum demū anni Consul creatus fuit, conuocato eius rei gratia populo per Lepidum, qui tum magister equitum erat, eūq̄ titulum sibi Consul contra maiorum instituta sumpserrat) ad bellum hyberna tempestate exequendum adactus, Cordubæ oppugnatione, quōd eam ualido presidio teneri norat, abstinens, ad Atteguam urbem, ubi magnam uim frumenti repositam esse audierat, se conuertit, sperans se multitudine militum suorum, repentinōque aduentu perterritis hostibus, facile eam in suam potestatem redacturum, eāque munitionibus clausit. Pompeius nature loci fidens, ratusque Casarem propter anni tempus obsidionem trahere non posse, simul quōd milites suos frigore affligere nolebat, urbem defendendam sibi primū non arbitratus est: postquā uerō cauallo circumclusa à Casare, & circumfessa est, ad propugnandum eam timore adductus, nactus nubilam noctem, repente excubitores inuasit: compluribūsq̄ horum casis, cum eos qui in oppido erant, duce carere intelligeret, Munatium Flaccum ad eos intromisit. Ceterū is hoc artificio in oppidum peruenit. Noctu solus custodes aliquot adit, tanquam ad inspicendas excubias à Casare missus, tesserāque eos sibi dicere iussit, qua percepta (neque enim quis esset,

Lepidus Consul & magister equitū.

Attegua urbs ut in potestatem Casaris uenerit.

Munatius Flaccus ut Atteguam perueniret.

esset, illi norant: solusque cum esset, non aliunde uidebatur ad eos quam ab amicis uenisse) digressus, extra munitiones circumiuit: cumque uenisset ad alios excubitorum, tesseram eis nominauit, simulansque se ad recipiendum per proditionem oppidum à Cesare uenire, ab iis deductus introiit: quanquam spes quidem retinendi oppidi eum decepit. Nam et alia incommoda nonnulla euenerunt, et cum operibus Romanorum aliquando ignem oppidani iniiecissent, non modo nullum iis memorabile detrimentum attulerunt, sed ipsi maximum damnum inde reportarunt. Coortus enim uehemens ex aduerso oppidi uentus, adificia oppidi incendio miscuit, multique inter fumum prospectu omni adempto, lapidibus ac iaculis percussi perierunt. Eo incommodo accepto, cum agri uastarentur, mirique pars cuniculis actis corruiisset, dissentire coeperunt, ac prior Flaccus ad Cesare[m] pacis, impunitatisque sibi et suis impetrande causa misit: cum eam non obtinisset, quod arma tradere nolebat, oppidani à Cesare pacem acceperunt, cum imperata fecissent. Attegua capta, reliquæ etiam urbes aut ad Cesare[m] legatis missis ad eum descuerunt, aut ipsum, legatosue eius aduenientes receperunt. Itaque Pompeius consilij inops, cum aliquandiu hinc inde passim uagatus esset, ueritus ne ea re moti ceteri quoque à se descicerent, in discrimen summæ rerum pugnare statuit, quanquam cladem ei haud dubie dii portendebant. Nam simulacrorum quidem sudores, sonitus in aere exercituum, multi animalium monstrousi partus, facies à cæli facie in occiduam partem percurrentes, quæ eotempore per Hispaniam prodigia edebantur, non aperte utri uinarentur perniciem sciri poterat: uerum aquile exercitus Pompeiani, alas suas concuientes, fulminaque, quæ aur ea nonnulla pedibus gestabat, proiecit

Attegua Cesarideditur.

Prodigia Mundæsem pugnâ præcedentia.

proicientes, Pompeio exitum palam obnunciabant. ipsaque ad Cesare[m] auolabant. Sed Pompeius ea ostenta nihil curabat. iamque bellum eo deductum erat, ut signis collatis discernendum esset. In utriusque ducis exercitu præter Romanos, sociosque, multi Hispani, Maurique erant, nam Bocchus filios suos Pompeio auxilio miserat, Bogud uero ipse cum Cesare militabat, ipsum nihilominus prælium non per alios, sed solos Romanos factum est. Milites enim Casariani cum multitudine et usu rei bellicæ, tum uero præcipue præsentia Cesaris freti, hoc omni stuido agebant, ut iam nunc militiæ, miseriarumque quas in ea diu iam tulissent, finem imponerent: Pompeiani his quidem rebus inferiores, tamen quia spem salutis nullam nisi in uictoria sibi restare uidebant. (plerique enim eorum antè cum Afranio et Varrone à Cesare superati, uitæque donati fuerat, eosque desperatio ueniæ ad furorcm quendam incitabat, ut uel fortiter uincendum, uel pereundum omnino sibi statuerent) animis ad pugnam parati erant. Itaque ad conferendum manus nulla ipsis adhortatione opus fuit, cum toties iam bello congressi, omnem uerecundiam proiecissent. Primo conflictu sociorum auxilia utraque ex parte terga ostenderunt. fugæque se commiserunt: ipse uero Romanorum acies comminus congressæ, diuturnum summa contentione prælium fecerunt: nam neque loco suo excedebat quisquam, sed aut cædens, aut cadens eum tegebat, et quisque in se totius uictoriæ aut cladis summam collocatam ducebat. Itaque nullam pugne suorum auxiliariorum rationem habere, ipsi in prælium totis animi uiribus incumbere, neque clamor militaris, neque gemitus exaudiri, id tantum uociferari, feri, cæde, ipsi manibus lingue officium longè anteuenire. Cesar et Pompeius, eques uterque ab edito loco pugnam conspiciebant,

Prælium à Cesare & Pompeio apud Mundam commissum.

neque quid statuerent habebant, sed ambiguis sententijs alternantes, metu fiduciaque ex aequo conflictabantur: erat enim aspectu res difficilis, cum aequo Marte depugnantes uidentes, uterque suos superiores cernere cuperet, metueretque ne pellerentur, & simul uota mente, simul deprecationem agigaret, simul confirmaret animum, simul trepidaret. Neque uero continere sese diutius uterque potuit, quin equo desiliens, in praelium ad suos descenderet: ad eum corporis sui labore ac periculo potius, quam animi anxietate suis adesse, & uel momentum pugnae suis militibus praesentia sua asferre, uel certe amissa uictoria una occumbere decreuerant, eamque ob causam ipsi quoque pugnam obibant. Neutris sui ducis praesentia uictoriam attulit, sed cum eos una periculum subire uiderent, ad longè maiorem mortis contemptum, inferendaeque aduersae parti caedis cupiditatem excitati utriusque sunt: itaque neutri fugere, sed quia idem animus utrisque erat, pugnam quoque aequis uiribus sustinebant. Quod nisi Bogud qui extra aciem cum suis constiterat, se ad castra Pompeij capienda conuertisset, profectò aut uniuersi in acie cecidissent, aut nox incerta uictoria praelium dimisisset. Nunc, cum Labienus animaduerso Bogudis instructo, ordine relicto aduersum eum contendere, Pompeiani eum fugere opinati, animis ceciderunt. Et quanquam eius consilium postea cognouerunt, tamen rem in integrum restituere non ualere, sed partim in urbem Mundam, partim in castra fuga se proripuerunt. Qui in castra confugerant, hostem inuadentem fortiter repulerunt; nec prius occubuerunt, quam parem hostibus cladem reposuissent: qui uero in oppidum se receperant, diu id aduersus hostem obtinuerunt, nec nisi ipsis omnibus inter excursions, quas crebras faciebant, oppressis, id in hostium potestatem

Labienus ordinè relinquens, causa cladis est fuis. Pompeiani vincuntur.

potestatem uenit. Enim uero tanta utrinque Romanorum caedes eo praelio facta est, ut Caesariani cum dubitarent, qua nam ratione urbem circumuallarent, ne quis nosse euaderet, ex ipsis cadaueribus aggerem comportarint. Caesar uictoria ad hunc modum potitus. Cordubam consecravit, quia urbe Sextus ante eius aduentum excesserat, oppidanis deditioem facientibus cepit: quanquam serui manum si resisterent, quorum Caesar is qui armati fuerint interfectis, reliquos uendidit, eodemque modo Hispali egit. Qui eam urbem tenebant, cum non agrè passi essent praesidium sibi à Caesare imponi, post eo occiso bellum susceperunt. Caesar cum exercitu eò profectus, remissionem aliquanto obsidionem instituit, ita ut effugiendi spes oppidanis ostentaret: cumque urbe eos egredi passus esset, per insidias interceptos occidit, atque ita urbem quoque sensim uiris nudatam cepit. Post hæc Mundam quoque, & cetera oppida, partim uel & ingenti resistantium caede, partim deditioem recepit: pecunijsque consociendis ita intentum se praebuit, ut ne à monumentis Herculi Gadibus consecratis abstineret: agros etiam quibusdam ademit, stipendiaque imperata auxit. Hæc in eos statuebat, qui rebellasset: quorum uero beneuolentia usus erat, eos agris alios, alios immunitate, ciuitate nonnullos, aut iure municipali donauit, quamuis hæc ipsa etiam non gratuita. Ceterum Pompeius fugae cladi elapsus, ad mare peruenit, se classem, quæ Carthagine stabat, utendæ: Sed cum eam ad uictorem descisse offenderet, conscendit scapham, ut ea profugeret. Sed ex uulnere ibi fortè accepto aeger, iterum ad continentem appulit: quosdamque qui eò confluxerant, ad se recipiens, ad loca mediterranea contendit: ibi cum in Cesenniu Len-tonem incidisset, superatus, cum in syluam confugisset, ibi

Vallum cadaueribus structum. Caesar Cordubam, Hispali, Mundamque occupat.

Cn. Pompeij interitus.

Didij ince-
situs.

Palma.
Octavius.

Triumphus
Cæsaris, Fa-
bij, Pedijq;
de Põpeio
uictõ.

Parilia.

perijt. Didius autem eius rei ignarus, cum hinc inde uide-
garetur, ut Pompeiũ alicubi deprehēderet, in alios quos-
dam incidit, ab ijsq; occisus est. Ac profectõ Cesar si quis
ei optionem dedisset, maluisset ibi ab hostibus suis in bel-
lo cum gloria uitam suam amittere, quã in patria, atque
in Curia ab amicissimis suis occidi, id quod ei non multõ
post euenit. Id postremũ bellum ab eo cõfectum est, hancq;
ultimam uictoriam reportauit: quanquã quasuis res ma-
ximas se perfecturum speraret, cum alijs de causis, tum
quod ex eo loco, in quo pugnatiũ fuerat, statim à uictoria
germen palmæ enatiũ esset. Id uerõ nõ Cæsari quidem, sed
Octauio, sororis Cæsaris nepoti, faustum ostētum fuit, qui
tunc cum Cæsare militabat: eratque futurũ, ut ex suis la-
borib; periculisque magnum splendorem consequeretur.
Quod nesciens Cesar, sibi de seipso multa ac præclara
pollicitus est: ac tametsi quasi immortalis si esset, ita animo
efferebatur, nihil tamen eorũ quæ sibi proposuerat, pere-
git. Proinde triumphũ (cum nõ modõ de extraneo hoste
nullo uictoriam reportasset, sed tantum etiam ciuium nu-
merum perdidisset) non ipse tantum duxit, exhibito ite-
rum populo prandio, tanquam in cõmuni quadam felicia-
tate, sed Fabio etiam, Pedioque legatis suis, qui que nihil
proprijs auspicijs gesserant, triumphandi potestati fecit:
qua in re idrisum multum excitauit, quod ij imaginibus,
ferculisq; nonnullis non eburneis, sed ligneis utebantur.
Nihilominus tamen aperte triplex triumphus, triplexq;
pompa Romæ de uictoria Hispaniensi habita est, feræque
insuper quinquaginta dierum actæ, præterea institutum,
ut Parilibus, (quo festo die equorum certamen celebra-
batur) dijs immortalibus sacra fierent, non eam ob cau-
sam, quod is dies natalis urbis erat, sed quod nuncius de
uictoria Cæsaris pridie eius dici sub uesperam allatus fue-
rat.

rat. Hæc urbi Cesar cum dedisset, ipse ex decreto uestem
triumphalem omnibus ludis gestauit, semperque ubi-
que laurea corona usus est: cuius quidem præscriptione
hac utebatur, quia recaluafter esset. Sed occasionem de se
obrectatoribus eo præbebat, quod etiam maiore iam na-
tu formæ studeret: quippe semper laxiori ueste delicatè
utebatur, & cinctura fluxiore, aliquãdo etiam ueste sub-
limiori ac rubea utebatur more regum, qui Albæ quon-
dam imperauerant, cum à Iulo id adipfos pertinuisset.
Omnino uerõ Venerẽ colebat, à qua se etiam formæ quan-
dam uenustatem habere, persuadere omnibus nitebatur.
Igitur Venerem armatam annulo insculptam gestabat,
eãque tessera in rebus summis plerunque utebatur. Certè
laxam eius cincturam Sylla quoq; notauit, qui cum neci
Cæsarem destinasset, deprecantibus pro eo respondit, se
quidem eum ipsis concedere, uerũ ab isto malo præci-
mãdo sibi cauere. Quod cum Cicero non intellexisset, post
accepta clade, Nunquam, inquit, putabam fore, ut ab hoc
ita malè cincto Pompeius uinceretur. Id obiter commemo-
randum duxi, ne quid eorum quæ de Cæsare feruntur,
ignoraretur. Porro Senatus non hæc modõ quæ recēsui,
propter uictoriã Cæsaris decreta fecit, sed nomen ei præ-
terea Liberatoris tribuit, atque ita in fastos retulit. præ-
terea decreuit, ut Libertati ædes publicè extrueretur.
Imperatoris quoque nomen, non antiqua tantum pro-
consuetudine, qua id cum alijs, tum ipse quoque sæpius
ex bello reportauerant, neque ea ratione, quod ei me-
rum imperium, absolutamque potestatem deferrent, Cæsa-
ri tribuerunt, sed eo modo, quo nunc his qui summum
imperium obtinent, tum primo Cæsari primum imposue-
runt, tanquam ipsi proprium: eò etiam adulationis pro-
gressi sunt, ut filios quoque eius, nepotēsque ita nominari

Cæsaris in
uestitu mol-
licies.

Cæsari Ve-
neri conie-
ciatus.

Syllæ iocus
in Cæsaris
cincturam.
Ciceronis
dictum.

Imperato-
ris nomen,
idque dupli-
ci ratione
gestum.

iuberent, cum neque filium ipse ullum haberet, & iam senex esset. id uerò nomen imperatoris à Iulio, quem admodum etiam Cæsaris nomen, tanquam peculiare summi Imperij cognomentum, ad omnes deinceps imperatores dimanauit non tamen sublata antiqua huius nominis ratione, sed utraque integra. itaque denuò imperatoris nomen adsciscit, qui uictoriam eo dignam obtinuit. Imperatoris igitur nomen, ut & reliqua, omnibus ex æquo imperatoribus primum tribuitur; qui uerò in bello rom eo cognomento digna gessit, is antiqua consuetudine imperator denuò salutatur: unde fit, ut quis secundò, tertio, ac toties omnino, quoties id mereatur, imperator nuncupetur. Aedes præterea publica Cæsari ex decreto cõcessæ sunt, utque dies quibus uicisset festi essent, sacrificareturque ijs; ac ne quis militiæ imperium cum Cæsare habere, aut rei cõsectæ partem sibi uendicare auderet. Enim uerò hæc omnia, etsi nimia ac insolentia esse uidebantur, tamen à statu populari Reipublicæ non abhorrebant; alia autem decreta sunt ei, quæ regem ipsum palam facerent. Quippe omnes magistratus eius potestati, etiam plebeios, permiserunt, ipsumque Consulcm ad decennium continuum, sicut antè Dictatorem, constituerunt: utque solus milites haberet, solus publicas pecunias curaret, iussu ferunt: ac ne cui alter utro horum ipsius iniussu uti liceret. Statuam quoque tunc eburneâ Cæsaris ac posthensam in Circensibus pompis cum deorum simulacris uehi iusserunt, aliâque imaginem cum inscriptione Dei inuicti in fano Quirini posuerunt; aliâque iterum in Capitolio iuxta reges, qui quondam Romæ regnauerant. Ac mihi fortuitū istum cajum admirari subit, quod eū essent octo statuæ, septem positæ regibus, & una Bruto ei qui Tarquinius euerit, iuxta Bruti huius statuam Cæsaris

Cæsari statua inter regum Romanorum statuas posita.

tu ne

tunc reposita est: nimirum hæc quoque res in primis M. Brutum ad insidias Cæsari faciendas incitauit. Hæc igitur (neque tamen omnia, sed quæ digna relatu uidebantur, enumeravi) ob uictoriam Cæsaris decreta facta, & alijs alia diebus cõprobata sunt: Cæsar alijs statim uti cepit, alijs in posterum usus erat, quâ tum ea ommitteret. Consulatum cõtinuò, antè etiam quàm urbem intraret, occupavit: non autem toto anno gessit sed postquam in urbem uenit, eo se abdicauit, Consulisque fecit Q. Fabium, ac C. Trebonium: Fabioque extrema magistratus sui die mortuo, statim in residuas horas C. Caninium substituit. Hæc in re dupliciter præuaricatum est à Cæsare contra instituta maiorum: quòd Consulatus non toto anno, neque omnino reliquo anni tempore gestus est, sed ipse uiuus, ac neque legibus patriæ, neque edicto quodam iussus eo se abdicauit, aliumque subrogauit: deinde quòd is Caninius simul & Consul creatus est, & gessit magistratum, & deposuit: quòd Cicero cauillatus, tanta fortitudine ac cura Cõsulem eum in suo magistratu usum dixit, ut ne breuissimum quidem in eo somnum admiserit. Verum ab eo tempore cõceptum est, ut per pauci toto anno Consulatum gererent, sed alij pauciores, alij plures menses dieisque, prout cæsus tulisset, eo magistratu fungerentur: ac nostro quidem tempore nemo neque ad integrum annum, neque amplius duobus mensibus, ferè cum collega aliquo Consul est: in ceteris ab antiquo more nihil discrepamus. annorum autem numerus, his qui initio eius Consules fuerunt, adscribitur. Ego itaque in singularum rerum gestarum expositione ordinis causa eos Consules ponam, qui initio anni magistratum gesserunt, etsi nihil hi egerint: reliquorum autem Consulum, quoties id res ipsa exigent, mentionem faciam. De Consulibus dictum iam est: reliqui magis

Anno V. C.
769.
Cæsari III.
Consul.

Q. Fabius.
C. Trebonius.
C. Caninius.
C. Caninius.

Cicero's
iocus in Canini
Consulatum.

stratus in speciem quidem à plebe & populo secundum instituta maiorum deligebantur, recusante Casare id muneri, ut ipse eos constitueret: attamen re uera per ipsum creabantur, ac sine sorte in prouincias exhibant. Numerus autem magistratum in reliquis idem qui antè obseruabatur, sed Prætores XIII, quadraginta quaestores facti sunt. Aliam enim Casar rationem præstandi ea quæ multis multa promiserat, nullã habebat: adscripsit etiam complures in Senatum, nullo in discrimine ponens sine quis miles esset, siue libertinus, adeo ut summa Senatorum DCCCC fuerit. Multos quoque in patriciorum, Consularium, eorumque qui alios magistratus gessissent, numerum retulit: quin etiam quosdam in ius uocatos ob donis corrupta iudicia, conuictosque absoluit, non sine suspitione acceptæ ob rem iudicandam pecuniæ, quã suspicionem auxit, quod loca publica nec profana modò, sed sacra etiã sub hasta proposuit, ac pleraque uendidit. Porro autem amicis suis partim pecunia donada, partim uendendis prædijs multa largitus est: L. cuidam Bacilo Præturam tum gerenti nullam prouinciam cõcessit, magnam autem pecuniam eius loco donauit: Bacilusque & eo nomine, & quod ea contumelia, qua prætor à Casare affectus esset, permotus, uitam reliquisset, in ore omnium habitus est. Erant huiusmodi Casaris actiones his qui uel accipiebant, uel expectabant munera, qui que Reipublicæ suam utilitatem anteferebant, admodum gratæ: ceteri ægrè ferebant, uariòsque inter se sermones conferebant, & quibus id tutò licebat, libera uoce, libellisque sine auctore diuulgatis reprehendebant. Hæc eo anno gesta, erarijque procuratio à duobus ædilibus administrata est, quia nullus Quæstor creatus fuerat, eo enim tempore, sicut & antè per absentiam Casaris factum, præfecti urbis

L. Bacili
sus.

cum

cum Lepido Magistro equitum omnium rerum curam gesserunt, accusati que, quod licitoribus, uesteque ac sede Curuli, haud aliter atque Magister equitum, nisi essent, lege se defenderunt, qua usus earum rerum his permittitur, quibus magistratus à Dictatore est commissus, atque ita absoluti sunt. Ceterum publicæ pecuniæ administratio à Quæstoribus tunc ad ædiles translata, postmodò ad Quæstores non redijt, sed tandem Prætorijs uiris mandata est. Sed, ut dixi, eo anno duo ædiles thesauris publicis præfuerunt, alterque horum Casaris sumptibus ludos Apollini fecit, atque ex Senatusconsulto Megalenses ludi ab ædilibus plebis celebrati sunt. Præterea ædilis ferijs constitutus, alium in suum locum postridiè subrogauit, isque rursus alium: quod neque ante, neque post id tempus unquã factum est. Anno sequenti Casar Dictator quintum fuit, collega assumpto M. Antonio: eo anno sedecim Prætores fuerunt, idque in multos annos, Tribunal quoque cum antè medio in foro constitisset, in eum locum, quo nunc est, translatum fuit, restitutumque sunt iuxta illud Syllæ ac Pompeij statuæ, qua re laudè Casar inuenit, sicut & eo, quod gloria huius operis, inscriptionemque Antonio cõcessit. Theatrum quoque exemplo Pompeij edificare instituit, sed id ne absolueret, morte præuentus est, idque Augustus postea perfecit, ac M. Marcelli sororis suæ filij nomine inscripsit. Casari autem hoc uitio datum est, quod demolitus domos, templaque quæ in eo loco erant, simulacra, quæ ferè omnia lignea fuerant, combussisset, magnosque pecuniæ thesauros repertos sibi reseruasset. Leges præterea Casar tulit, pomœriumque amplius extendit. In his & alijs id genus actionibus Syllam uidebatur imitari: sed quod omnem culpam his, qui contra se in bello steterant, remittebat, impunitatemque ex æquo omnibus proponebat,

magistratus à Dictatore creatis, quæ permilla.

An. V.C.
710.

Corinthus
& Cartha-
go iustaura
re & colo-
niae factae.

Parthicum
bellum Cae-
sari manda-
tum.

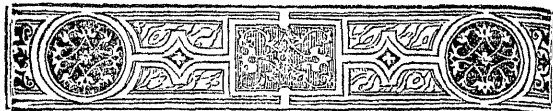
Magistra-
tus in trien-
nium in-
uens con-
stituit.

filiisque partem facultatum donabat, magnopere Syllae
crudelitatem redarguebat, ac non fortitudinis tantum,
sed clementiae summam gloriam reportabat, quamuis ar-
duum omnino sit, posse eundem apud populum, & belli
& pacis laudibus clarere. Addidit hoc etiam suis praecela-
ris factis, quod Carthaginem, Corinthumque instaurauit.
Quod enim multas alias urbes per Italiam, atque extra
eam partim refecit, partim nouas condidit, id cum alijs
quibusdam ei fuit commune: Corinthum uero, Carthagi-
nemque urbes antiquas, splendidas, illustres, quae iam pe-
rierant, colonias Romanorum deduxit, quod ex usu fo-
re censebat, easque pristinis suis nominibus decora-
uit, restituitque eas memoriae eorum, qui olim eas ha-
bitauerant, ut ostenderet se nullum aduersus loca nihil de
se male merita ob inimicitias habitatorum odium exerce-
re. Ita Carthago & Corinthus, quae urbes prius uno tem-
pore deletae fuerat, tunc simul quasi reuiuiscere coeperunt,
olim clarae rursus futurae. Haec Caesare peragente, magna
populum Romanum cupiditas incescit, Crassum, amisa-
sumque cum eo exercitum ulciscendi, spesque Parthos deca-
bellandi: id igitur bellum Caesari unanimi consensu decre-
uerunt, summoque ad id studio sese comparauerunt. Ac
praeter caetera quae eius belli causa agebant, ut & admi-
nistrorum copia Caesari esset, & eo absente neque sine
magistratibus urbs esset, neque si ipsa eos delegisset ciui-
tas, res ad motus intestinos rediret, magistratus iam antea
ad totum triennium (tantum enim temporis Parthicae ex-
peditioni impendendum existimabant) constituere inten-
derunt, qui tamen non omnes tum ordinati sunt. Horum
dimidiam partem Caesare, quod lege quadam ei concessum
fuerat, re ipsa autem omnes designabat. Eodem anno pri-
mum sex Aediles sunt constituti, duo Patricij, qui Cere-

ris

ris Aediles uocarentur, quatuor plebij. isque mos ad no-
stram usque aetatem exinde perductus est. Praetores autem
creati sunt sedecim: ne hi quidem secundum instituta ma-
iorum. Inter hos Praetura P. Ventidius etiam obtigit. Is
Ventidius, ut supra demonstravi, ex agro Piceno oriun-
dus erat, in belloque quod a socijs contra Romanos ge-
stum est, ipse quoque aduersus urbem arma tulerat, eumque
captum Pompeius Strabo in triumpho uinctum duxerat.
Post dimissus, successu temporis in Senatum alleclus, ac
tum a Caesare Praetor creatus fuit: ac tantos progressus
fecit, ut Parthos deinde superauerit, ac de ijs trium-
phauerit. Ac magistratus quidem, qui primo proximo
anno Rempublicam administrarent, omnes tum designa-
ti sunt, in secundum autem annum Consules tantum &
Tribuni plebis, tantum absint, ut tertij quoque anni magi-
stratus ordinarentur. Caesare autem his iisdem duobus an-
nis Dictator futurus, Magistros equitum sibi alios, atque
horum alterum Octauium, adolescentulum etiamnum, de-
legit: ipse Dolobellam pro se Consulcm esse iussit, Anto-
nio Consulatum ad finem usque eius anni gerente. Lepido
Galliam Narbonensem, Hispaniamque finitimam ei pro-
uinciae mandauit. Ita in Antonij, Lepidique locum
duos alios Magistros equitum suffecit. cum enim
plurimis beneficia deberet, his magistratibus,
ac sacerdotijs collatis eis satisfecit:
itaque x v. sacerdotibus unum,
collegio septenario
tres addidit.

DIONIS

DIONIS ROMANAE

HISTORAE LIBER QVA-

dragesimusquartus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

De decretis in honorem Cæsaris factis.

De conspiratione in mortem Cæsaris inita.

Vt Cæsar interfectus sit.

Vt Senatusconsulto mutuarum iniuriarum memoria sit prohibita.

Quomodo Cæsar sepultus fuerit, oratioque in eius funere habita.

Continentur autem hæc omnia eo adhuc anno, quo Cæsar Dictator
V. fuit, M. Antonio magistro equitum.

ITAQUE Cæsar ad bellum aduersus
Parthos se hoc modo parabat. Enimue-
rò sceleratus furor certos quosdam ho-
mines inuasit, qui & suos Cæsari hono-
res inuidebant, & cum sibi prælatum
agrè ferebant, ut eum iniusta cade perimerent: idque
facinus & nouum nomen peruersa hominum opinione
inuenit, & decreta populi Romani inuertit, iterumque
ex concordia seditiones, ciuiliæque bella Romæ intulit:
quippe etsi ea illi præscriptione usi sint, se Casare sub-
lato populum in libertatem afferuisse, re uera tamen &
impiè ei perniciem machinati sunt, & urbem recta-
iam Reipublicæ administratione uti incipientem in seditio-
nes coniecerunt. Equidem populi in Reipub. princia-
patus nomen speciosum habet, uideurque ex legum
æqualitate

Democra-
tia Monar-
chiam po-
tiores esse.

æqualitate non plus uni quàm alteri tribuere: uerùm ipsa
re comprobatur nihil ei cum sua appellatione conueni-
re. Contrà monarchiæ nomē auditu difficile, pence unum
tamen summam esse Reipublicæ, conducibile omnium
maximè est. Facilius enim unus quispiam uir bonus,
quàm multi, reperitur: ac si hunc inueniri difficulter
quidã existimant, omnino fateri illi cogütur impossibile
esse, ut multi boni inueniatur, quando uirtuosos esse mul-
tos consentaneum non est. Quo fit, ut si quis summæ re-
rum uitiosus præsit, tamen satius id sit, quàm à sui simi-
lium multitudine Rempublicam administrari. Cuius rei
fidem facere possunt res gestæ Græcorum, barbarorum-
que, & ipsorum etiam Romanorum: mirum cum sem-
per & præstantiora longè, & plura sub regibus quàm
sub populari gubernatione urbes ac priuati ciues bene-
ficia adepti fuerint, longèque minus rerum aduersarum
sub unius, quàm multitudinis sub imperio sustinuerint.
Ac si qua aliquando Respublica sub populari admini-
stratione floruit, id tantisper durauit, dum neque ad ma-
gnitudinem, neque ad uires altiores peruenissent: tum
enim ex rebus secundis libido, inuidia ex contentionib.
apud eas exorta sunt. Proinde in urbe Roma, que eo
tempore tanta erat, præstantissimas partes orbis terra-
rum, que quidem notæ essent, ferè omnes possidebat,
multis, uariisque inter se diuersis moribus, gentibus im-
perabat, diuitias immensas habebat, omnis generis rerum
gestarum successu publicè priuatimque usa fuerat, in
populari Reipublicæ statu impossibile erat ciues animis
suis moderari: atqui continentia sublata ut concordēs
permanerent, id adhuc minus fieri poterat. Quæ si cum
animis suis M. Brutus, & C. Cæsius reputassent, nunquã
presidem procuratoremque Reipublicæ necassent, neq;
sibi

Causa odio
rum in Cz-
sarem.

Nimis lau-
des.

Honores
Cz-sari de-
creti.

sibi aliisque qui ea tēpestate uiuebant hominibus, ita infi-
nitorum malorū autores fuissent. Ceterum res ita acta est,
Quamquam Cæsarem in inuidiam (quæ ei causa mortis
fuit) ipsi præsertim Senatores adduxerunt, primò nouis
immodicisque honoribus hominem erigentes, instantesq;
deinde eorundem causa reprehendentes obrectantesq;
quòd promptius æquo eos accepisset, maiorque ab ijs fa-
ctu uteretur: tamen ipse etiam inuidiæ eius causam aliquã
præbuit, quòd nonnullos admisisset, digni que se ijs re-
uera iudicari credidisset. Maior tamen Senatorum culpa
fuit, qui dum eos honores Cæsari tanquam digno deferunt,
decretis suis crimini eum obiecerunt: cum nec renuere om-
nia auderet, ne contemptui habere ea uideretur, nec si
admisisset, tutus esse posset. Nam immoderati honores
laudesque, leuitatem animi etiam modestissimo cuique af-
ferunt, ut se iam tales esse, quales prædicantur, existimēt.
Porro autem decretos Cæsari honores, præter eos quos
suprà recensuimus, hoc loco simul commemorabo, quan-
quam non omnes eodem tempore neque decreti, neque
approbati fuerint. Primum ei datum est, ut semper ute-
retur ueste triumphali, etiam intra urbem: deinde ut sem-
per Curuli sella sederet, exceptis ludis: tum enim sessio
ei in Tribunicio subsellio cum ijs qui quoque tempore
Tribunatum plebis gererent, concedebatur, præterea,
ut opima spolia in templo Iouis Feretrii suspenderet,
quasi sua manu imperatorem hostium aliquem occidisset:
ut eius lictores semper laureas coronas gestarent: ut ipse
ferri: Latinis peractis, ex Albano in urbem curru in-
ueheretur. Ad hæc nomen Patris patriæ ei imposuerunt:
ipsius imagine pecuniam signauerunt: sacra publicè fieri
natali eius die iusserunt: utque in omnibus urbium,
omnibusque Romæ templis eius statua poneretur: in
ipsis

ipsis rostris duas ei statuas collocarunt, ciuica unam, al-
teram obsidionali corona insignem, quasi & ciues ab
interitu, & urbem ab obsidione liberasset: insuper nouæ
Concordiæ templum edificari, annuumque ibi festum
celebrari iusserunt, quòd Cæsar ipsis pacem restituisset.
Eos honores cum Cæsar accepisset, ut Pontinas paludes
iniecito aggere complanaret, Isthmumque Peloponnesia-
cum perfoderet ei mandatum est, utque nouam Curiam
extrueret. Erat enim Curia Hostilia cum resecta fuisset,
denudò destructa, eo uerbo, quòd ibi templum Felicitatis
ponere instituisset: quòd Lepidus cum magister equi-
tum esset, absoluit: sed re ipsa ob hanc causam, ut ne in
eo quidem loco Syllæ nomen superesset, ac noua Curia,
Iulia uocaretur: sicut & mensam, in quem Cæsaris nata-
lis compete bat, Iulium, unamque tribum sorte ad hoc ip-
sum deletam, Iuliam cognominauerunt: quinctiam de-
cretum, ut Censor solus, idque quandiu uiueret, esset:
utque eodem quo Tribunio plebis, beneficio uteretur, ni-
mirum ut qui ei uel uerbo uel re iniuriam intulisset, is
ut sacrilegio ac piaculo sese obligasse existimaretur: ut
si filius Cæsari nasceretur, is summus Pontifex constitu-
retur. His, cum ea Cæsar læto animo accepisset, additum
est, ut sella aurata uteretur: statuæque ei posita est, qua-
lis regibus quondam: additum quoque ex equitibus
& Senatoribus satellitium: item ut quotannis uota pro
salute eius publicè fierent, ut per fortunam eius ius-
iurandum, conciperetur, ut omnia quæ acturus foret,
rata haberentur, ut quinquennalia ei tanquam
Heroli, festa agerentur. tertium item quoddam colle-
gii sacerdotum, qui Lupercalia celebrarent, institutum,
iique Iulij uocati sunt, unisque ei ludorum gladiato-
riorum singulorum, siue ij Romæ, siue alibi in Italia
cederen

Antonius
Flamē Dia-
lis Caesaris.

ederentur, dies consecratus est. Cum hæc etiam Casari placuissent, iam in theatra etiam sellam eius auream, coronamque gemis auròque præsignem, (qui honor aliis Dijs tribui solebat) inferri, atque in Circu etiam introduci à multitudine iusserunt: denique Iouis ipsi cognomen palam imposuerunt, Templumque ei Clementiæ dedicari iusserunt, sacerdotioque eius Antonium, quasi Flaminem Dialem aliquem, præfecerunt. Enimvero hoc potissimum animi eorum sententiam declaravit, quòd dum hæc decernerent, interim sepulcrum ei intra moenia uti fieret permisserunt, decreta hæc in argenteis columnis, literis aureis perscripserunt, easque sub pedibus Iouis Capitolini collocauerunt, quo satis ipsum aperte admonebant, ut se hominè esse intelligeret. Initiò enim honores ei detulerant, cum animo moderato ijs usurum existimarent: post cum his eum gaudere, (per paucos enim non admiserat) sentirent, identidem alios aliisque ultra modum accumulauerunt, alij studio adulandi eum nimio, alij ut eum obtrestationibus exponerent. Quippe inuenti sunt, qui potestatem ipsi cum quibuscunque uellet foeminis rem habendi permitterent, nam plurimis etiam tum quinquagenario maior utebatur. Maior tamen pars hæc edebant ut ipsi in maiorem inuidiam reprehensionemque adducto, perniciem maturarent, idque consilium euentus probauit. Quanquam ipse Casar insidiarum securum sese existimabat, quòd nec ab his eas qui hos ipsi honores decreuissent, neque ab alijs etiam, hos nimirum metuètibus, structum iri putabat: quæ causa ei fuit, cur satellitio Senatorum ac Equitum recusato, etiam corporis sui stipatores à se remoueret.

Caesar Sena-
tui non af-
urgit.

* * *
Cum enim quadam die in Senatu de summis ac multis
Casari

Casari deferendis honoribus sententiæ latæ essent, còsque unanimi consensu præter Cassium, quosdamque alios (de quibus iam tum quòd ei minus cuperent, fama increbruerat, idque, euidentissimo Casaris clementiæ argumento, impune faciebant) omnes decreuissent, ad eumque in uestibulo Veneris templi sedentem, ut decreta hæc ei annunciarent (absente enim ipso huiusmodi res agebantur, ut non à coactis, sed ultrò uolentibus agi uiderentur) accessissent, non assurrexit, sed sedens Senatum ad se uenire passus est. Id siue fatali quodam errore, siue nimio gaudio correptus aduenerit, non constat: certè tantam ea res non Senatorum modò, sed reliquorum etiam iram aduersus ipsum excitauit, ut excusationem percussoribus eius uel præcipuam præbuerit. Quòd enim nonnulli purgandi Casaris causa postea attulerunt, profluuiò cum uentris laborasse, ueritatemque ne inter assurgendum aluum deijceret, consedisse, id propterea creditum non est, quòd paulo post pedibus ipse domum rediuerit: sed fastu elatum hoc fecisse suspicabatur, eumque superbiæ nomine odio prosequerentur, quem immodicos honores defrendo ipsi superbum reddiderant. Accessit hoc etiam ad augendam suspicionem, quòd deinde Dictatorem se perpetuum creati passus erat. Itaque Casare talem sese gerente, iam ei ab inimicis haud dubiè insidiæ parabantur, qui ut etiam amicissimorum ei hominum odia aduersus eum excitarent, cum alijs calumnijs eum petiuerunt, tum regem quoque uocauerunt, idque nomen diuulgauerunt. Id nomen cum Casar recusaret, ac qui ita se salutassent aliquando increpisset, neque tamen quiequam ageret quo se id nomen uerè agrè ferre probaret, illi clam imagini ipsius quæ pro rostris stabat, diadema imposuerunt: id à C. Epidio, et L. Cestio Flacco Tribunis plebis detra-

Caesar rex
nominatur.
C. Epidius.
L. Cestius
Flaccus.

Et cum esset, quāvis ij neque ignominiosum quicquam dixissent, & ipsum apud plebem laudassent, quod huiusmodi honores non desideraret, molestissimè tulit, & egregiè se quim in eos aliquid statueret, continuit. Sed post, cum ab Albano in urbem equo aduehentem, nonnulli regem salutassent, atque ipse quidem non regem se, sed Casarem esse respondisset, idem uerò Tribuni plebis ei qui primus regis nomine Casarem appellasset, diem dixissent, iam ab ira superatus, ac tanquam ab illis aduersum se tumultus excitarentur, ingenti indignatione eam ob rem commotus, tamen ultionem aliquandiu distulit. Cum uerò Tribuni illi post paulò promulgationem eaderent, neque licere sibi, neque tutum esse de Republica liberè agere querentes, summo dolore affectus, in Curiam eos adduxit, accusauitque, & sententias de eorum poena rogauit. Ac timetis non deerant, qui capite plectendos eos censebant, tamen uitæ eorum parcens, opera Heluij Cimæ collegæ sui, Tribunatu spoliatos Senatu mouit. Idq; ij gratum habuerunt, aut certè simulauerunt gratum sibi euenisse, quod iam nihil opus habentes subeundorum libertatis in Republica curanda retinendæ causâ periculorum, tunc quæ agerentur inspicere possent: Casari uerò uitio datum est, quod cum odio prosequi deberet eos, qui ipsi regis nomen obtulissent, ijs omisissis Tribunos plebis accusasset. Hæc cum ad hunc modum euenissent, alia insuper res incidit, quæ euidentius argueret, ipsum regium nomen uerbis respuere, re uerò ipsa affectare. Lupercalibus enim cum pro rostris aurea in sella confedisset, regia ueste, aureâque corona exornatus, Antonius cum collegis sacerdotibus regem salutauit, diademâque imponens: Hoc, inquit, populus tibi per me exhibet: Casar responso dato solum Iouem Romanorum regem

Tribuni plebis à Casare magistratu depositi.

Antonius Lupercalibus Casarè regem salutauit.

regem esse, missoq; in Capitolium diademate, nihil omnino successit, quin etiam in acta publica referri iussit, regnum se à populo sibi per Consulem oblatum, non accepisse. Hinc suspicio insinuauit, id ita ex composito actum esse, ac Casarem regis nomē expetentem, ut id susciperet coactum uideri uelle. Itaque odijs aduersum Casarem iam multorum flagrantibus, magnanimus quisque

Brutumque & priuatim accedentes hortabantur, & publicè incitabant. Quia enim idem cum nobili illo Bruto, qui Tarquinius quondam detecerat, nomen gerebat (quanquam hic quidem Brutus nullam progeniem reliquerat, sed quos solos habebat duos filios adolescentulos etiamnum ipse interfecerat) ea nominis cōmunitate abusi, M. Brutum ab illo Bruto ortum ferebant, ut ad simile facinus, quasi id generi suo conueniens, hominem excitarèt, subiectis eius rei causa crebris literis, subindèque acclamantes: O Brute, Brute, diu itantèsque Bruto aliquo sibi opus esse: ipsiusque adeò prisca illius Bruti statua subscripta inserunt: Utinam uiueres, Tribunali etiam M. Bruti (præturam enim gerebat) inscripserunt: Dormis Brute, ac non es Brutus. Hæc igitur Brutum ad insidias Casari faciendas incitauerunt: quò faciebat, quod iam antè ab initio contra Casarem arma tulerat, quanquam post ab eo beneficijs affectus: quòdque Catonis eius qui Uticensis (uti supra ostendi) cognomentum inuenit, & sororis filius, & gener erat. Atque coniugem eius Porciam, solum ex omnibus mulieribus perhibent consciam insidiarum fuisse. Ea cum maritum hæc ipsa de re cum animo suo deliberantem offendisset, percontata eequid sollicitus esset, posteaquam nullum responsum tulit, suspicata à Bruto sibi fidem non haberi propter infirmitatem cor-

Brutus ad Casarè necandam incitatur.

Porciæ fortitudo.

poris, ne quid fortè quæstioni subiecta, eique perferenda impar, enunciareret, magnam rem causa est. Vt enim periculum sui ipsius faceret, posset ne aduersum tormenta perdurare, uulnus clam femori suo ipsa inflixit: cumque dolori non succumberet, contempto uulnere, ad Brutum progressa: Tu quidem, inquit, mi uir, quamuis animum meum arcanis satis fidum custodem credebas, tamen communem hominum opinionem secutus, diffidebas corpori meo: ego autem hoc quoque taciturnitatem seruare posse deprehendi. His dictis, femur ei ostendit, causamque uulneris exposuit: Proinde, inquit, audacter mihi occulta tua consilia aperi. neque enim adeo muliebri sum natura. ut me ad efferendum arcanum uel flamma, uel flagra, uel stimuli adigere possint. Quod si fidem mihi non habueris, nemo iam me uel Catonis esse filiam, uel tuam uxorem existimare debet, nisi mortem uite prætulero. Quibus auditis Brutus, uirtutem mulieris admiratus, ipse quoque animo inde magis confirmatus, totam rem coniugi enarravit, Caiumque postea Cassium sororis suæ maritum, quem ipsum quoque Caesar salute donatum Prætura in super ornauerat, aliosque nonnullos idem sentientes sibi adiunxit, ut iam eorum qui in Caesaris necem conspirassent, haud exiguus esset numerus. Ego autem cur ceterorum nominibus recensendis molestus esse debeam, non uideo: Trebonium tamen, ac D. Brutum, quem Iunium quoque, & Albinum uocauerunt, silentio præterire non possum, qui summis à Cesare affecti beneficijs, ac D. quidem Brutus Consul etiam in secundum annum constitutus, tamen ei uite periculum creârunt. Parum absuit quin ipsorum consilia manifesta fierent, cum ob multitudinem consociorum (quanquam Caesar nullum de huiusmodi re indicium admitteret, deferentisque ad se id genus

C. Cassius.

Trebonius,
& D. Brutus
insidiarum
contra Cæ-
sarem socij.

id genus sermones magnis pœnis coercebat) tum ob cunctationem, quippe reuerbantur adhuc tamen Cæsarem, ac tametsi nullis stipatoribus utebatur, tamen metuentes sibi ab his, Cæsari semper aderant, rem extrahebant, ut iam discrimen ipsis impenderet, ne manifesti insidiarum facti perirent: neque id effugissent, nisi præter animi sui sententiam coacti fuissent institutum accelerare. Enim uero sparsus fuerat rumor, siue is uerus fuit, siue (ut fieri plerumque solet) confictus, sacerdotes, quos Quindecim uiros uocabant, perhibere, ita Sibyllæ uaticio prædictum esse, Parthos nisi à rege subigi non posse: eos igitur xv. uiros de appellatione regis Cæsari tribuenda relaturos, quoniam id oraculum uerum esse iudicarent: atque etiam magistratibus dicendam fore sententiam in tanta rei deliberatione. Itaque Brutus & Cassius (quia ipsi quoque magistratum gerebant) cum neque contradicere, neque tacere sibi integrum fore cernerent, insidias antequam de eo negotio quidquam statueretur, maturare decreuerunt. Proinde Curiam ad eam rem præagendam delegerunt. nam & Cæsare, qui in eo quidem loco minime aduersi quicquam metueret, insidijs opportuniorẽ futurum, & gladios se facile habituros, qui in scrinijs loco libellorum collocati importarentur, tum ceteros inermes nõ posse succurrere Cæsari sperabant: ac si quis omnino id conaturus esset, habituros se auxilium gladiatorum, quos multos in Pompeij theatro, à quo non procul Curia aberat, tanquam ad spectaculum exhibendum adornauerant. His constitutis, postquam dies rei destinata appetijt, in Curiam conuenerunt, Cæsaremque ad se uocauerunt. Cæsari insidias & uates denunciauerant, & insomnia. Ea enim nocte, quæ cædis eius diem præcessit, uxor eius domum suam corruisse, uirumque à quibusdam confossum in sinum suum

Occasio ma-
turadarum
insidiarum.Cæsari inte-
ritum præ-
dicentia si-
gna.

confugere secundum quietem putauit. *Cæsar* in somnis sibi supra nubes sublimis ferri, ac *Iouis* dextram tangere uisus est: præterea arma *Martis*, quæ secundum instituta maiorum apud ipsum, summum Pontificem, aseruabatur, noctu sonitum magnum ediderunt, forēsque cubiculi sponte patuerunt; hostijs quæ eorum causa fiebat, litatum non est: aues etiã domo eum exire prohibuerunt. Id quoque post peractam cædem in omen tractum est, quod fellam eius auream, cum uenire cunctaretur ipse, famulus *Curia* extulit, existimans ea posthac opus non futurum. His de causis moras faciente *Cæsare*, ueriti conspiratores ne dilato negotio (iam enim domi eam diem mansurus *Cæsar* ferebatur) insidiæ patefierent, ipsiq; comprehenderentur. *D. Brutum*, qui *Cæsaris* summus amicus habebatur, nuntunt, qui eum in *Curiam* adduceret. Is clementis omnibus quas *Cæsar* prætendebat causis, Senatũque dicens magnoperè eum cupere uidere, *Cæsarem* ut prodiret permouit. Domo exeunte eo, statua quedam ipsius in uestibulo posita, sponte decidit, ac comminuta est. Etenim erat omnino *Cæsari* ea die moriendum. Igitur neque hoc omnino motus est, neque insidias sibi has indicanti animum aduertit, oblatũque sibi libellum, in quo omnia quæ in ipsius perniciem erant præparata, accuratè consignata erant, non legit, rem non necessariam eo contineri putãs. Erat omnino tanta animi fiducia, ut uati quoque, qui iam antè ipsum ut hanc diem caucret, monuerat, per iocum diceret: Vbi ergo tuæ prædictiones, an non diem hanc, quam tu metuebas, me uiuo adesse uides: isq; aliud nihil respondit, quàm adesse quidem eam diem, non tamen præterijisse. Vbi in *Curiam* *Cæsar* uenit, *Antonium Trebonium* extra *Curiam* detinuit (etsi enim statuerant *Antonium* quoque, *Lepidumq; simul* occidere, tamen ne multitudine *cæsarum*

Cur Antonius & Lepidus non simul cū Cæsare necati.

cæsarum calumnie de se locum præberent, quasi non liberandæ urbis, quod præ se ferebant, sed dominationis parandæ causa negotiũ suscepissent, consilium solius *Cæsaris* necandi prætulerunt, *Antonium*que ei neci interesse noluerunt, *Lepidus* enim apud exercitũ in suburbio erat) reliqui *Cæsari* confertim circumfusi, quippe is homo ad congressus colloquiãque facilis, ut quisquam alius, natura erat, omnis suspicionis tollendæ causa alij confabulari, alij deprecari cœperunt. Postquam uerò tempus rei agenda uenit, tanquam quidam gratiarum agendarum causa accedens, togam *Cæsari* ab humero detraxit: id enim signum conuenerat inter eos ut daretur, ceteri undique impetu, facto multis uulneribus confecerunt, propter instantem multitudinem neque loqui, neque agere quicquam ualentem, sed ueste capiti obductũ sibi se præbentem. Ita enim rei ueritas habet: quanquam non desint, qui *Bruto* uiolentam plagam insipienti dixisse ferant: Tu ne etiam filii ingenti autem tumultu eorum qui in *Curia* erant, eorumque qui extra eam stabant, quod ea cædes subito nemine expectante edita erat, & neque de percussoribus, neque de eorum numero, consilioque constabat, omnes quasi in periculo futuros trepidatio incessit, obuiosque sibi iidem perterruerunt, nihil certi dicentes, atque hoc tantũ clamantes: Fuge, claude, fuge, claude. Eum clamorem alij ab alijs acceptam propagarunt, urbeque luctu repleta, ipsi in officinas domosq; confugiens sese abdiderunt: quanquam *Cæsaris* percussores rectè in forum contenderant, & satis cum habitu, tum uociferando ostendebant nihil esse timendum, subindeque *Ciceronem* nomine uocabãt. Ceterum plebs, quæ neque credebatur uera eos loqui, neque sedari faciliè poterat, mixta tandem, idque ægre admodum, cum neminem cædi, nemini

Cæsar in Senatu occiditur.

Tumulus à cæde *Cæsaris*.

manus iniici uideret, animo recepto trepidādi tumultuandique sine factō conuincit. Populo in concionem congregato, cedis auctores multis contra Cæsarem, ac pro statu Reipublicæ populari uerbis factis, bono animo cives esse iusserunt, nihilque malimetuere, non enim Cæsarem a se ideo occisum, ut uel dominationem, uel commodū aliquod aliud propriam inde haberent, sed ut libertate, legumque usu restituto Respublica rectè administrari posset. His uerbis, eoque in primis, quod neminem quenquam ladebant, multitudinem pacauerunt, ipsi ne uicissim aliorum insidijs impeterentur, in Capitolium, tanquam deos comprecaturi, concesserunt, ibique diē istam, noctemque exegerunt. Sub uesperam alij quidam etiam primarij uiri eodem se contulerunt, qui etsi negotij huius participes minime fuerant, quia tamen laudari id factum uidebant, in partem gloriæ, et præmiorum quæ sperabantur, uenire cupiebant; Sed iustissimè euenit, ut in contrarium eis hoc consilium uerteret, nam neque nomen huius facinoris, à cuius communicatione omnino abfuerant, adepti sunt, et in eadem pericula quæ percussores Cæsaris post sustinuerunt, ipsi quoque ut insidiarum socij, peruenerunt. Hæc cernens Dolabella, ipse quoque cessandum sibi minime ratus, Consulatum, quanquam is nondum ad ipsum pertinebat, inuasit, habitaque oratione quadā de re præsentī, in Capitolium ipse quoque ascendit. Interim Lepidus his quæ acta essent, cognitis, noctu forum militibus occupauit, concionemque contra percussores Cæsaris sub auroram habuit. Antonius autem, quanquam statim Cæsare occiso fugerat, proiectaque, quod facilius lateret, ueste Consulari, sese occultauerat ea nocte, tamen ubi percussores in Capitolio, Lepidum in foro esse intellexit, Senatu in Telluris templum conuocato, de statu rerum præsentī

Cæsaris percussores in Capitolium concedunt.

Dolabella Consulatum inuasit.

Lepidus militibus forum occupat.

Senatus in æde Telluris habitus.

præsentī retulit. Ibi cum uariæ uariè affectorum sententiæ dicerentur, Cicero, cuius auctoritati obtemperatū etiā est, in hæc uerba disseruit: Omnibus ego, P. C. in consultationibus neque gratiam spectandam, neque odia esse existimo, sed eam unumquemque sententiam debere dicere, quam ipse optimam esse censat. Quippe iniquum fuerit, cum Prætoris Consulesque nostros omnia ex præscripto rectæ rationis agere iubeamus, uisque etiam fortuna præstanda sit, si quid minus rectè gesserint, nos in deliberando, ubi suam quilibet sententiam in sua potestate omnino habet, priuatarum cupiditatum causa commodum Reipublicæ prodere. His ego de causis cum arbitrer semper nobis in consilio capiendū aequitatis rationē habendam esse, id eo magis in præsentī negotio nobis faciendum censeo, quod uideo nos, si omnis non necessarijs rebus concordiam seruemus, salutē nostræ consulere, aliosque etiam nolentes nobis coniungere posse. * uereor autem, ne malè, sed initio orationis nolo quicquā durius dicere. Superioribus quidem temporibus aliquandiu is fuit Reipublicæ status, ut eam hi qui plurimum armis possent, obtinerent; ipsi nobis quid decernendum esset præscriberent, non nos quid ipsis agendum esset prospiceremus. Nunc eò res redierunt, ut in nostra sint omnia potestate, penesque nos sit potestas aut concordiam, cumque ea libertatem, aut dissensionem iterum ac ciuilia bella, dominiūque exinde deligendi. Id enim Senatusconsultum, quod hodie facietis, omnes etiam alij sequuntur. Quæcumque, ut quidem mea fert sententia, in sese habeant, censeo nobis omnibus inuicè inimicitijs, ac contentionibus, aut quicquid id tandem mali est, omnis, ad pristinam illam pacem, amicitiam, concordiamque redeundum esse, id certe, si nihil aliud præterea, expendentibus, quod quandis

Ciceronis oratio in Senatu, quam mutuo ab obliuiscendis obliuiscendæ uitæ perpetua præteritas iniurias suadet.

his usi sumus in Republica procuranda, regiones, diuitias, gloriam, sociosque nobis parauimus: postquam ad intestinas clades deuenimus, non modò nihil nostris rebus accessisse, sed longè omnia deteriora facta. Tantum uerò abest, ut ego aliquid aliud esse existimem, quod in presentiarum salutem urbi afferre possit, ut nisi nos concordiae autores citò, adeoque iamiam fiamus, restitui urbem in integrum non posse iudicem. Vera autem esse quae dico, ita cognoscetis, si & presentem conditionem inspexeritis, & antiqua memoria repetieritis. Nonne enim uideatis, populum iterum diuidi, diuellique, aliosque haec, alios diuersa sentientes, in duas iam diuisas partes, una castra habere: atque hos quidem Capitolium occupasse quasi terrore à Gallis impendente: alios in foro se ad oppugnandum Capitolium parare, quasi Carthaginenses ipsi, ac non etiam Romani: essent? Nonne audistis, ut prius quoque saepius dissensionibus coortis, alij Auentinum ac Capitolium, alij Sacrum montem tenuerint? At qui hi, quoties aequis conditionibus, aut alteri alteris modicum quicquam de suo iure concedentes in gratiam rediissent, statim odiorum sine factorumque temporis in pace & concordia exegerunt, ita ut multa magnaque bella communi opera feliciter confecerint: quoties autem ad caedes peruenissent, alteri acceptas iniurias ulciscendi cupiditate, alteri ne qua in re inferiores fuisse uiderentur, contendendi studio decepti, nihil unquam commodum ipsis euenit. Quorsum enim attinet Valerium, Horatium, Saturninum, Glauciam, Gracchosque uobis ex aequo haec mecum cognoscentibus, pluribus uobis commemorare? Quae cum exempla non peregrina, sed domestica habeatis, ne cunctemini ista quidem imitari, haec uerò uitare: sed cum res ipsa euentum consilio-

rum

rum uestrorum comprobatum uobis exhibeat, non iam orationem meam, quasi nuda uerba, considerate, sed ita accipite, ut quae Republicae ex usu sint, ac ipsa iam re se probent: neque enim spem incertam cogitatione quadam dubia consecutandam, sed certitudinem consiliorum fidei quodam quasi uadimonio confirmatam animo percipiendam habetis. Ac quanquam quid uobis in deliberando sit sequendum, à domesticis maiorum nostrorum (quemadmodum dixi) exemplis petere potestis, ut mihi extraneis documentis utendum esse non ducam: tamen cum infinita in medium possim adducere, unum commemorabo optimae antiquissimaeque urbis, à qua etiam petere leges certas maiores nostri non dedignati sunt, quòd turpe utique sit futurum, nos qui tantum uiribus atque iudicio Athenienses praestamus, in capiendo consilio ab ijs superari. Hi uerò (de re nota loquor) olim dissidijs ciuilibus agitati, atque hinc bello à Lacedaemonijs attriti, sibique ciuium potentiolem tyrannidem redacti, non ante exitum suis calamitatibus inuenerunt, quam pacificatione composita, memoriam omnium malorum, quae passierant plurima à se inuicem ac grauissima, abolerent, ita ut iniuriam acceptam non modò iure persequi, sed ne reminisci quidem ulli liceret. Postquam ita respicerent, non à tyrannide modò & discordijs liberati sunt, sed ceteris etiam rebus secundis usi, urbem suam recuperarunt, denique saepenumero salutem perniciemque ipsorum Lacedaemoniorum, Thebanorumque in sua manu positam habuerunt. Quòd si hi, qui custodibus capti ex Piræo in urbem uenerunt, de urbis habitatoribus uindictam sumere uoluissent ob acceptas iniurias, facinus fortassis causam satis honestam habens perpetrassent, mala tamen & intulissent multa, & accepissent.

Athenienses
quemadmo-
dum obli-
uione inu-
riarum abo-
lita Rempu-
blicam res-
tituerint.

Incerta fortuna in ciuilibus motibus.

pissent. Nam quemadmodum ijs præter suam spem superiores facti fuerant, ita fieri poterat ut rursus inopinatò succumberent. Nam in id quidem genus reb. nulla inest constantia, nec qui semel præualuit, uictoria omnino potitus est: sed multi cum suis rebus considerent, in calamitatem inciderunt, multi ulcisci alios cupientes, ipsi una perierunt. Neq; enim qui rebus aduersis præmuntur, quatumuis iniurijs aliorum sint expositi, semper eã sortem perferunt, neque potentia, utcumq; aliquãdiu perduret, semper prospero successu utitur: sed utrunque inopinatè humanarum rerum uicissitudini, fortunæq; inconstantiæ obnoxium, sæpè numero non pro sua spe, sed improuisa horum mutatione momenta accipit. His igitur de causis quidam, atque ex studio contendendi, uehemens enim est omnibus homo, cum uel affectus est iniuria, uel affectum se esse putat) supra uires suas audacia efferuntur, & ultra quã, robore suo possint, decertandi studio flagrant, aut superaturos se sperantes, aut certè non sine clade inimici perituros. Hi quidè modò uincètes, modò uicti, alternisq; clades accipientes edentesq; partim penitus perierunt, partim misera, atque (ut prouerbio dicitur) Cadmea uictoria potiuntur: tuncque demum sentiunt se malè de rebus suis statuisse, cum id nihil iam prodest. Quod ita se habere, res ipsa uos docuit, atque aegedum considerate. Aliquandiu in ciuilibus seditionibus Marius præualuit: deinde profligatus, copijs iterum coactis quid egerit, satis uobis liquet.

Marius.

Sylla. Similiter Sylla (ut Cinnam, Carbonemque, & reliquos qui in medio fuerunt, præteream) cum primò potentia præstaret, post superatus, iterum dominatione potitus, nihil crudelitatis sibi reliquum fecit: ne quid tam de Mariio iuniore, Cinna, Carbonèue dicam. Post hos Lepidus, quasi uindictam de his sumpturus, peculiarem ipse seditionem

Exempla domesticæ proponit.

Marius.

Sylla.

Lepidus.

tionem excitauit, uniuersamque propemodum Italiam cõturbauit. Postquam hoc quoq; exonerati sumus, nostris quot quantisque nos incommodis Sertorius, reliquique exules cum eo affecerint, iam ut Catilinam, Clodiumque taceam, nonne Pompeius, ipseque Caesar primò bellum alteri fecerunt, ne affinitate quidem eos inhibente: deinde innumeris miserijs non urbem modò, aut Italiam, sed totum serè orbem terrarum impleuerunt? Mortem ne igitur Pompeij, ingentemque ciuium istam cladem, quies excepit: nunimè uerò, cum & Africa & Hispania conscie sint multitudinis eorum, qui ibi occubuerunt. Quid quòd ne sic quidem pacatæ sunt res? iacet enim Caesar ita interfectus, occupatum est Capitolium, forum armis repletum est, terror urbem occupauit. Ita ubi ciues seditiones mouere inceperunt, uimque ui ulcisci student, neque æquitate humanitatèue uindictam, sed cupiditate armorumque licentiã metiuntur, necessariò clamitates quasi orbe quodam semper reuoluuntur, continentique successione mala malis redduntur. Res enim secundæ in libidinem mortalibus exundant, ut nullum cupiditatibus modum statuunt: contra calamitatibus pressos, ira malorum exagitat, ut cum non confestim perierint, ulcisci eos à quibus afflicti sunt, concupiscant, donec animum suum exatiant. Reliqua multitudo, etiam si nullam rerum societatem cum his contraxerit, tamen oppressorum misericordia, metuque eiusdem sortis, odioque eius que præualuit, ac spe eiusdem licentiæ adipiscendæ, miseris opitulatur. Ita fit, ut hi quoque ciues, qui neutram partem antè sequebantur, in seditionis partem ipsi quoque alligantur, alique subinde alijs sub specie ultionis (quam semper hi qui oppressi sunt, exigunt) in uindicandis iniurijs succedant, idque malum quasi legitimum iam in orbem

Sertorius.

Cladium acceptari bello Pompeij & Cesaris enumeratio.

Circulus malorum in seditionibus.

orbem recurrat, quibus uicibus cum alij alijs priuati pe-
reant, ipsam interim Rempublicam omnes ex aequo pes-
fundant. An non uidetis, quanto temporis spacio nos inui-
cem bello civili attriuerimus, quot & quanta mala ex-
hauscrimus, aut quod tandem indignum facinus à nobis
prætermisum est? Quis enim numerum inire possit eius
pecuniarum multitudinis, quam cum socijs ademissimus,
deos despoliassimus, ipsi supra quam facultates nostræ
ferrent, contulissimus, contra nos inuicem impendimus?
Quis rationem subducere queat eius uirorum multitu-
dinis, quæ perijt, non quidem reliquorum istorum, quo-
rum summa inuestigabilis est, sed equitum, senatorumque,
quorum unusquisque bellis extris uel uiuens, uel mo-
riens uniuersam ciuitatem seruare potuisset? Quot enim
Curtij, Decij, Fabij, Marcelli, Scipiones, occubuerunt,
non profecto ut Samnites, Latinos, Hispanos, Carthagi-
nensē sue profligarent, sed ut ipsi, pariterque uictores
interirent. Ac quamuis uel maxime lugendi sunt nobis
hi qui in armis ceciderunt, tamen est cur æquiore ani-
mo eorum sit ferendus interitus: uolentes enim (si quidem
is uelle dici debet, qui metu cogitur) in pugnam pro-
gressi sunt, mortemque indignam quidem, sed uiro cer-
tè dignam oppetierunt, interque spem uictoriæ sine sen-
su mortis occubuerunt. Qui uerò in domibus, in uijs, in
foro, in ipsa Curia, Capitolioque, nec uiri tantum, sed mu-
lieres, neque ualida ætate solum, sed senes etiam, pueriq;
miserè sunt trucidati, eorum quis satis exitium deplora-
re possit? Quæ cum eiusmodi sint, ut neque nos prioribus
temporibus unquam ab uniuersis hostibus nostris tantam
perniciem accepimus, neque illis intulerimus, quantum
nos inuicem affecimus, tamen ab ægre ferendo hæc, curaq;
finem ijs nobis dignum statuendi ita absumus ut gaudea-
mus

mus in super, ac dies festos ducamus, horumq; malorū au-
toribus benefactorum nomē tribuamus? Ego quidem nō
hominum nos uitam hanc, sed ferarum quarundam qui-
bus se inuicem perdere natura est, uixisse arbitror. Ve-
rū enim uerò quid præterita luctu profecti attinet, quæ
infecta quidē nunquam reddemus? Quin præsentibus po-
tius rebus prospicimus, quarum ego causa præteritorum
mentionem feci, non ut cōmunes calamitates (quæ utinam
nobis nō accidissent) commemorē, sed ut uobis earum ra-
tione habita persuadeā, ut saltē quod reliquum est adhuc,
cōseruetis: ad id enim solum recordatio acceptorū malo-
rū conducit, ut nos ad cauenda similia in cōmoda adhortea-
tur. In præsentī autē re id uobis facere maxime licet inia-
tio adhuc huius mali, ac à paucis etiam factu coitione,
priusquā alteri sperātes se superiores futuros, alteri in-
dignè frētes se abiectos esse, inconsideratē ad rem armis
decernendā contra suum ipsorū commodū efferantur. Ei
malo occurrere potestis sine labore, sine periculo, sine im-
pensa, sine cædibus, si hoc unū decretū feceritis, ut iniuria-
rum nutuō omnis aboleatur memoria. Non enim id nunc
est tempus, ut si quid à certis hominib; peccatum est, id in
disquisitionē uocare, arguere, uindicareq; expediat. Ne-
que enim de causa nunc aliqua cognoscitis, ut exquisitē
iūs dicendum sit, sed deliberatis quānam ratione præsens
rerum status tutissimè componi possit, quod fieri non po-
test, nisi ad nonnulla conuincatis. Quæ admodum etiam
in puerorum uitam non exactē inquirimus, sed multa
dissimulare opus habemus, quippe cū mediocria delicta
non extremis sint plectendā supplicijs, sed leniter casti-
ganda: ita nos etiā qui patres populi non tantum nomine,
sed re uera sumus omnes, non expedit in omnia curio-
se inquire, ne id nostra fiet omnium pernicie. Multa
quidem

Malorum
præteritorū
recordatio
ad quid
profit.

Cōparatis
puerorum
castigatio-
nis.

quidem sunt, quæ Cæsari uitio uerti possunt, ita ut iure cæsus uideri possit, multa etiam crimina obijci eius interfectoribus possunt, ut poena digni existimari queant: uerum hoc agere, hominum est nouas seditiones expectantiū: qui autem rectè consultum rebus uolunt, non summum ius persequendo incommodare urbi, sed eam æquitate adhibita conseruare decet. Itaque quæ iam antè euenērūt, eo modo quo grandines diluuiæque accidere solent, nobis obtigisse rati, obliuioni mandate, et iam nunc agnoscentes uos inuicem gentiles esse ac ciues, ad concordiam redite. Neque uerò suspicari quisquam uestrum debet, me propterea Cæsaris percussoribus gratificari, quòd ipse quoque Pompeij partes secutus fuerim: quid enim uerbis opus est: cū censeam persuasum uobis esse omnibus, me neque amicitiam, neque inimicitiam ullam mei ipsius causa suscepisse, sed semper in amore odiisque uestrum omnium commodum, publicamque libertatem concordiamque spectauisse. Igitur de mea quidem uoluntate dicere super se deo, pauca quædam in rem uestram loquar. Ego tantum abest ut priuatæ beneuolentiæ causa, ac non cura communis salutis hanc sententiam tulerim, ut etiam reliquis omnibus qui Cæsare adhuc rerum potiente contra leges ac consuetudinem patriæ deliquerunt, poenā omnem remittendam censeam: neque id solum, sed ut honores, magistratus, donaque ab eo sibi data retineant, quantum aut in his sunt, cum quibus mihi non conueniat. Nam ut autor uobis ego nequaquam esse uelim huiusmodi aliquid agendi, huiusmodique magistratus deligendi: ita cū acta hæc iam sint, nihil mouendū uobis statuo. Neque enim tantum ad uos redire detrimentum potest, si certi quidam contra leges indignique ipsi ea habeant, quantum profuerit, quòd potentioribus nullum metum conturbatio-

nemue

Summum
ius aliquan-
do summa
est iniuria.

nemue offertis. Hæc mihi in presentiarum dicta sint, quæ res ipsa postulauit: postmodò rebus constitutis, etiam de reliquis consilium capiemus. Hac oratione Cicero Senatū permouit, ut Senatusconsultum facerent, ne quis acceptæ ab alio iniuriæ in posterum meminisset. Interim percussores Cæsaris militibus etiam promiserant, nihil se eorum quæ Cæsar egisset, rescissuros. Cum enim eos uehementer indignari animaduertissent, uerentes ne his quæ ipsis largitus fuerat Cæsar, spoliarentur, præoccupandos sibi eos antequam Senatus quicquam decerneret, statuerunt: euocatisque iis qui subter Capitolium aderant, in locum unde exaudiri ipsi possent, quæ ad institutum suum faciebant, apud eos locuti, literis in forum missis, polliciti sunt, se neque adepturos quicquam cuiquam, neque alia ulla re lesuros, uniuersasque Cæsaris actiones ratas esse iussuros, summisque sese iuramentis obstringentes, uerè se hæc præstaturos, ad assensum eorum animos impulerunt. Ita postquam etiam Senatusconsultum annuntiatum est, cum milites iam Lepido dediti amplius non essent, eumque exinde percussores non metuerent, ad pacificationem utrinque concessum est, maxime Antonij opera: quanquam is longè aliud animo suo conceptum habebat. Nam Lepidus ulcisci uelle Cæsarem præseferens, nouas res affectabat, ac quoniam exercitum habebat, succedere in Cæsaris posse potentiam sperabat, cuiusque rei causa bellum adornabat. Sed Antonius cum hoc eius propositum perspiceret, ipse autem nullis suffultus uiribus ad nouas res consurgere auderet, Lepido, ne is præualeret, persuasit ut maiori parti concederet. Itaque pacificatum est iis quæ decreta fuerant conditionibus: neque tamen antè hi qui in Capitolio erant, descenderunt, quam Lepidi Antonique filios obsides acce-

Senatusconsultum factum de obliuione præteritorum malorum.

Lepidi & Antonij institutum.

Obsides.

Cassij dicti.

perunt. Ita Brutus ad Lepidum, propinquum suum descendit, Cassius ad Antonium, proposita securitate. Inter coenandum cum (ut solet fieri) uarij sermones incidissent, Cassium Antonius eoque adhuc pugionem sub ala gestaret percontatus est: Nimirum (inquit ille) magnum admodum, si tu quoque tyrannidem occupare cupueris. His ita tum peractis, neque actum quicquam grauius pretereà est, neque expectatum: gaudebat populus à dominatione Caesaris liberatus; nec defuerunt qui eius cadauer inhumatum projicere in animo haberent. Percussores ociofo animo, nulli pretereà rei intenti, libertatis restitutores, tyrannicideq; cognominabantur. Ceterum post recitatio Caesaris testamento, cum populus cognouisset Octauium à Cesare adoptatum, Antonium uerò, D. Brutum, aliosque percussorum quosdam secundos heredes institutos, munera alia alius, populo autem hortos ad Tiberim, ac uirum ceteros uicenos, ut Octauius ipse autor est, ut alij, trecentenos sestertios legatos, animi eorum commoti sunt, eosque Antonius uehementius adhuc irritauit, corpore in forum (còsilio profecto perquam uerocordi) illato, propositoque sicut erat à cæde sanguinolentum, uulneribusque extantibus, habita in super oratione, (elegantifane ea, splendidaque, sed presentierum statui minime conducibili) in hanc sententiam.

M. Antonij oratio funebris in Casarem.

Si me priuato Caesar, Quirites, priuatus ipse etiam diem clausisset, longo sermone mihi usus non fuisset, neq; singulas eius res gestas enumerandas habuissem, sed paucis de genere, educatione, moribusque eius dictis, mentio neque aliqua eorum quæ Reipublicæ causa gessisset, facta. perorassem, ne molestiam his aliqua, qui Casari necessitate nulla iuncti essent, afferrem. Nunc cum is summum gerens apud nos magistratum perierit, ego autem proximum

num ab eo magistratum administrem, necessario duplici mihi sermone, qui et heres ab eo sum dictus, et cum magistratu sum, utendum est, nihilque eorum quæ dici par est, omittendum: sed quæ uniuersus populus, si uno ore loqui posset, in laudem eius uiri predicaturus erat, ea omnia edisserere. Equidem non me fugit, quam difficile sit eam orationem instituire, quæ animis uestris satisfaciat, cum alioquin non proclive sit huiusmodi rem tentare, quoniam nulla omnino oratio magnas res adæquare potest, et uos ob conscientiam uitæ Caesaris inexatiabili uoluntate erga eum affectos, grauisimos ego iudices orationis meæ sum habiturus. Quod si apud ignaros uerba essent facièda, facile erat eos magnitudine rerum perterritos adducere; nunc loquenti mihi apud eos, quibus res eæ notæ sunt, omnino quæcunque dicentur, rebus ipsis inferiora uidebuntur. Nam sicubi apud extraneos inuidia obstat, quo minus fidem uerba inueniant, attamen ea ipsa efficit, ut sufficisse hæc quæ dicta sunt, uideantur: uobis autem necesse est satis fieri nullo modo posse, propter beneuolentiam qua erga Casarem estis affecti, cuius ipsi uirtutum usi fructibus præcipue, laudes eius non cum inuidia, tanquam nihil ad uos pertinentes, sed summo cum studio, tanquam uobis proprias, audire uultis. Itaque uestra uoluntati satisfacere omni ego uicabor: id persuasum mihi habens, uos non uoluntatem meam orationis facultate æstimaturos, sed studij mei habitatione id quoque in quo oratio mea deficiet, suppleturos. Dicam autem primum de genere Caesaris, non quidem id propterea, quod id splendidissimum est: quamquam id quoque ad uirtutem haud parum facit, non fortè fortuna, sed cognata quadam præparatione bonum fieri. Qui enim obscuro loco nati sunt; possunt quidem ij

Genus.

Cæsaris ge-
nus.

hoc sibi adsciscere, ut boni uiri sint, attamen eorundem ignobilitatem innata quedam uitia aliquando arguunt. Quibus uero semina uirtutis à maioribus per multū tempus ducta adsunt, fieri non potest quin & ingenta & perpetua uirtute sint præditi. Ego autem non id nūc potissimum in Cæsare laudo, quòd si quis nouissimam progeniei eius partem spectet, à multis nobilibus uiris, si antiquissimam, à regibus & diis immortalibus prognatus est: sed primū quòd totius urbis nostræ cognatus est: (quos enim ille generis sui autores, eos Roma conditores habet) deinde quòd cum primū eius patres propter uirtutes suas deorum progenies existimati sint, hic non modo confirmauit eam famam, sed auxit etiam: ut si quis antè in dubium uocauerit, filiusne Veneris fuerit Aeneas, nunc certè credere cogatur. Sanè deorum filij quidā immeritò nominati sunt: Cæsarem uero nemo indignum diuina origine iudicauerit. Aeneas quidem, eiuſq; aliquot nepotes posterique, reges fuerunt ipsi quoque: Cæsar uerò in tantum ipsos excelluit, ut cum illi Lauinij Abæq; regnassent, ipse regnum Romæ aspernatus sit: cumque illi fundamenta urbis nostræ tecerint, ipse tantum ad fastigium eam erexerit, ut præter reliqua sua facta, colonias etiam maiores his urbibus quarum illi reges fuerant, deduxerit. Dixi de genere Cæsaris: consequens est, ut de educatione institutioneque dicam, quam nobilitatis magnitudini consentaneam fuisse, non aliunde melius, quam ex actis ipsius demonstrari potest. Non enim fieri potest, ut non optimè educatus fuerit is, cuius & corpus & animus ad omnia pacis belliq; opera abundè suffecerunt. Eaque quidem difficile est eundem uirū & pulchritudine corporis, & tolerantia ceteris præstare, eundemq; & corpore esse ualidissimo, & animo prudentissimo: difficilium etiā, eund

Educatio
Cæsaris, ani-
miq; & cor-
poris bona.

eundem & sermone & actionibus pollere. At uerò Cæsar noster (loquor autem apud conscios, ut neque mentidum mihi sit, quippe confessim coargutum iri cum sciam: neque inflatus quicquam prædicandum, ita enim in contrariam proposito meo partem deferrerem: nam & optimo iure loquacitatis insimularer, uirtutemque eius minorem ea quam uos de ea habetis opinione, efficere uelle iudicaret. Omnis enim, quæ de huiusmodi re instituitur oratio, si uel exiguam mendacij partem assumpserit, non laudis, sed culpæ oratori datur, cum enim auditoribus res ipsa de qua dicitur, nota sit, ea noticia cum mendacio non conueniens, ad ueritatem fertur: eaque contenta, qualis oratio fuisse debuerit intelligit, eaque collatione uitium depræhendit.) Enim uerò Cæsar, quod uerè possum affirmare, & corpore firmissimo fuit, & animo promptissimo. Erat in ipso uis quedam naturæ admirabilis: sed eam exercitatione omnis generis ita confirmauerat, ut non immeritò omnes res & cognoscere celerrimè, & exponere summa cum fide, & administrare prudentissimè posset, nunquam ipsum aut repentinum temporis momentū præuertit, aut occultata dilatio sefellit: ita omnia prius quam acciderent, iam antè cognita habebat, atque ad ea se comparauerat: in indagandis occultis, dissimulandisq; his quæ cognita habebat, plurimum ualebat: arcana se cognoscere, cognita sibi ignorare simulandi, his occasiones temporis accommodandi, rationesque de his in eundem, singulæque ad finem perducendi artem mirè callebat. Cuius rei certum est signum

Vis ingenij
Cæsaris.

In re familiari curanda attentus, iuxtaq; liberalis fuit. Nā & facultates suas ut sibi sufficerent, conseruare studebat, & sumptus ubi res id exigebat, amplos faciebat. Propinquos suos, nisi qui essent sceleribus extremis pol-

Cæsaris in
necessarios,
amicos, ini-
micos, & ho-
res animo?

Luti, summopere dilexit, neque aut ullum ex his afflictum aduersis rebus neglexit, aut felicitatem inuidit, sed & his sua bona auxit, & illis quæ deerant, suffecit, aliis pecunias, aliis prædia, magistratibusque, & sacerdotia aliis largiens. Amicis etiam familiaribusque suis mirifice usus est, ita ut neminem horum contemneret, neminem contumelia afficeret, omnibus se in colloquiis facilem præberet, quorum in ipsum extarent officia, eos multipliciter remuneraret, reliquos beneficiis sibi deinceps: neque uero splendore ullius inuidit, augeſcentemue depreſſit, sed gauisus est, si quam plurimos sibi æquaret, quod eorum dignitatem, potentiam, decusque etiam ad se aliqua ex parte redire existimabat. iam inimicis quoque non crudelem se, non inexorabilem præbuit, sed multis priuatarum offensarum uindictam remisit, multos qui bellum ipsi intulissent, indenes dimisit, honores etiam magistratusque quibusdam detulit. Ad eod totus ad uirtutem natus fuerat, ut non modò ipse uitio nullo laboraret, sed ne aliis quidem ea inesse crederet. Sed quia hæc hactenus dicendo progressus sum, incipiam iam nunc de eius in Rempublicam actionibus uerba facere. Nam si in ocio uixisset, suam quidem uirtutem minus manifestam habuisset: nunc ad eod euectus, ut non sui modò temporis homines, sed omnes qui potentia aliquid unquam ualuisse, superauerit, longè clariorem uirtutem suam effecit: utque illos ferè omnes potentia declarauit quales essent, ita Cæsarem eadem iam antè notum, illustriorem fecit. Cum enim eas res agendas suscepisset, quæ uirtutem ipsius adæquarent, parem se esse iis ostendit: solusque inter homines cum tantam fortunam sibi uirtute parasset, eam neque calumniis aliorum exposuit, neque contumelia affecit. Ego autem quæ Cæsar in militia sua, muneribusque inferioribus ordinatim suscep-

Que Reipublicæ causa Cæsar egerit.

ptis gessit, silentio præteribo, quanquam ea tanta sunt, ut alij cuidam ad laudem abunde satis futura sint: sed minima quædam conſectari uideri poſſim ea enumerans, si quis ad splendorem ſubſequentium eius actorum reſpiciat, quæ ipſa tamen quoque non ſingulatim accurata narratione proſequar, quod & exponere omnia non poſſum, & uobis omnium conſciis moleſtus potius ſim futurus. Itaque primò omnium Cæſar ex Prætura in Hiſpaniam proſectus, cum eam non ſatis fidam offendiſſet, minimè concedendum putauit, ut ſub nomine pacis ij aduerſarios ſe gererent, maluitque ea agere quæ ex uſu Reipublicæ forent, quàm per oculum tempus magiſtratus ſui exigere. igitur cum ultro reſiſcere Hiſpani nollent, ui eos caſtigauit, tantùmque ea re eos qui gloriam prius ab Hiſpania reſortiaſſent, ſuperauit, quanto difficilius eſt conſeruare res, quàm parare, aut id officere, uti ne quos nos motus ſubditi excitent, quàm eos ab initio integris adhuc rebus utentes ſubigere. Ea propter & triumphum Cæſari uos decreuiſtis, & ſtatim Conſulatum commiſiſtis. Vnde liquidò conſtat, cum non ſuæ cupiditatis, gloriaque ſtudij cauſa id bellum geſiſſe, ſed ad reliqua ſe comparaſſe, cum triumpho omiſſo, ita rebus urgentibus, actis que uobis pro eo honore, quem ſatis ad gloriam ſibi eſſe ducebat, gratis, Conſulatum coſcepit: in quo quæ in urbe geſſerit, inſinitè commemorari poterant. Sed poſtquam Conſulatu perfunctus, ad bellum Gallicum miſſus fuit, quot quantuſque res geſſerit, mihi conſiderate. Sociis non modò oneri non fuit: ſed cum eos infidelitatis nullius ſuſpectos haberet, uideretque ab hoſtibus detrimèta accipere, auxilio etiam iuuit. Hoſtes igitur, neque eos tantum qui ſociorum erant uicini, ſed alios omnes Gallicam incolentes ſubegit: regionemque permagnam, ur-

A' Prætura in Hiſpania acta.

Res in Galia geſtæ.

bésque innumeras, ante ne nomine quidem nobis notas, ditioni nostræ adiecit. Hæc omnia, quamuis neque iustis copiis, neque sufficienti pecunia à nobis instructus, tanta celeritate confecit, ut prius eum uicisse, quam bellum gerere compererimus: tam uerò tuti omnia constituit, ut in posterum in Germaniam, adeoque Britanniam, per Galliam transitus patuerit. Itaque nunc Gallia ista, quæ quondam Ambrones Cimbrósque nobis immisit, in seruitutem redacta agriculturam, sicut ipsa Italia, exercet: nauigatur non Rhodanus tantum, Ararisque, sed et Mosæ, et Ligeris, et ipse Rhenus, ipseque adeo Oceanus. quorū enim prius uix nomina ad nos peruenerant, quæque an essent dubitabamus, hæc illa nobis ex ignotis accessit, ex inexploratis nauigabilia. sua altitudine animi magnificentiaque effecit. Ac nisi quidem ei, aut uobis uerius, hunc successum inuidentes, seditionibus motis eum ante constitutum tempus huc redire coegissent, utique totam Britanniam cum omnibus circumiacentibus insulis, omnemque Germaniam ad Oceanum usque septentrionalē subegisset: ut imperij nostri limites non amplius populi, terræ uel, sed aer et mare exterius ambiens fuissent. Cuius rei causa uos, cum magnanimitatē eius, resque gestas, ac fortunam animaduerteteris, cum quam diutissime cum imperio esse iussistis, octo nimirum continuis annis: quod ab eo tempore, quo per populum res publica geri cœpit, nulli unquam concessum fuit. Sed non dubitabatis, quin omnia ea uobis pararet: neque suspicabimini fore unquam, uti is aduersum uos cresceret. Cum igitur cuperetis, ut plurimo temporis spacio in iis regionibus atesset, ij qui sibi solis rei publicæ administrationem, quasi non amplius communem, uendicabant, neque eum reliqua conficere, neque ustrum sub dominium ea omnia uenire passi, sed multa ne-

faria,

Bellum contra Pōpeiū.

faria, abusi eius occupationibus, ausi sunt, ita ut Cæsaris uobis auxilio opus esset. Itaque Cæsar institutis negociis intermissis, celeriter uobis auxilium tulit, uniuersamque Italiam ab impendentibus periculis liberauit, Hispaniam ab alienatam recuperauit. Cūque uideret Pompeium relicta patria propriū sibi in Macedonia regnum parare, eò uestra bona transferre, subditos uestros contra uos armare, uestrisque uos pecuniis oppugnare: primum priuatim publicèque ad eū legatis missis conatus est persuadere, ut ab incepto desisteret, sententiāque mutaret: summūque ei se fide obstrinxit, uelle se cum eo iterum pari conditione uti, postquam nullo modo Pompeium à proposito deducere potuit, isque non reliquo modo iure, sed affinitate etiam, quæ ipsi cum Cæsare intercedebat, uiolata, bellum contra uos suscepit, tum demum Cæsar coactus est bellum ciuile attingere. In quo qua audacia aduersus Pompeium hyberno tempore nauibus prouectus sit, quam confidenter cum eo uniuersam quantumuis regionē obtinente congressus sit, quam fortiter eum militum numero longe superiorem uicerit, quid dicam? quæ si quis singulatim exponere uelit, Pompeium illum, cuius tanta fuit admiratio, puerum fuisse ostendit, adeo artibus imperatoris omnibus à Cæsare superatum. Verum hæc quidem missa facio, de quibus neque Cæsar ipse gloriari solebat, odiosoque necessitatē istam prosequeretur. Postquam iustissimo arbitrio belli controuersia, à Diis immortalibus est diiudicata, quemnam ille tum, qui quidem tunc primum in potestatem eius hostis uenisset, occidit? quem Senatorem, aut equitem, aut denique ciuem, quinimodò quem etiam sociorum, subditorumue P. R. non honore affecit? Certè horum nemo necatus est, neque culpatus ab eo, neque priuatus, neque rex, neque populus, neque

Clemētia in uictos.

urbes: sed alij eius sunt deinde castra secuti, alij honestam impunitatem adepti, ita ut ab omnibus hi qui perierant, deplorati sint. Tantum enim Cæsaris clementia abundauit, ut non modò eos qui Pompeium adiuuissent, laudauerit, omniaque iis ab eo tributa conseruauerit: sed Pharnacè etiã, Orodemque odio habuerit, quòd amico ipsorù Pompeio opem non tulissent: quorum alteri paulo post bellum intulit, in alterum uerò expeditionem cogitabat. Ipsum quidem Pompeium, si quidem uoluisset, uiuum capere facile potuisset. quod ex eo constat, quia cum non statim insecutus est, sed ausugiendi liberum tempus concessit, mortemque eius non sine dolore cognouit: tantumque à laudando eius occisores absuit, ut eorù paulo post cade hanc necem compensarit. ipsum quoque Ptolemæum, quòd ad benefactoris sui interitù coniuere sustinuisset, quamuis puerum adhuc, interemit. Quemadmodum autem secundum has res gestas Aegyptum constituerit, quãtãque uim pecuniæ inde attulerit, superfluum fuerit dicere. Pharnacem bello inuadens, qui tam haud exiguã Ponti Armeniæque partem occupauerat, simul et annunciatus est uenire, et uisus est adesse, et collatis signis uicit, uana omnia die: quod non minimo esse potuit argumento, nihilo ipsum Alexandriæ deteriorem redditum, neque luxuriæ causa ibi commoratum fuisse: nunquam enim eam rem nisi multa providentia, multoque robore usus peregisset. Pharnace fugiente, cum se ad conuertenda cõfestim in Parthos arma comparasset, iterum in urbe seditionibus coortis, contra animi sui sententiam huc aduenit: resque ita omnes pacauit, ut nunquam conturbata fuissent uicri potuerint. Nemo enim horum motuum causa, aut morte, aut exilio, aut ignominia ulla affectus fuit: nõ quòd non optimo iure multis pœnæ luende fuerint, sed quòd

Aegyptus.
Pharnaces.

Seditio cõ-
politica.

quòd hostes affatim delendos, ciues autem, etiam si qui improbi sint, seruandos Cæsar existimabat. Ita fortitudine extraneos debellauit, humanitate autem salutem ciuibus tumultuantibus, quamuis sepe numero indignis ea, conseruauit. Idem hoc in Africa quoque, Hispaniãque egit, dimisis omnibus quos non antè quoque captos misericordia prosequutus fuerat, aduersariis. Sic enim statuebat, stulticiæ esse, non mansuetudinis, eos qui sepius ipsi insidias struxissent, conseruare: primi uerò delicti gratiam facere, neque iram implacabilem gerere, honoribusque etiam huiusmodi homines afficere: sin autem in malicia sua perseuerassent, è medio eos tollere, id sui officij esse. Quamquam hoc quoque cur ego dixi? cum multos etiam ex his salute donauerit, amicis suis, uictorieque sociis singulis unius horum captiuorum supplicio eximendi potestate concessa. Quæ eum innata quadam bonitate, non simulata, aut spe emolumenti alicuius assumpta (qua complures alij in alios usi sunt) fecisse, hoc ipsum satis testatur, quòd perpetuò talis fuit, neque cum uel ira exasperauit, neque res secundæ corruperit, neque alium potentia fecit, neque licentia mutauit: cum tamen difficilimum sit, hominem in tot tantisque, atque iis continentibus negociis occupatum, quorum partem confecerit, partem præ manibus habeat, quædam adhuc expectet, eandem semper bonitatem retinere, ac non aliquando durius grauiusque aliquid statuere, si non ulciscendorum præteritorum, at certè sibi in posterum cauendi causa. Hæc nimirum ad bonitatem eius demonstrandam sufficiunt. Enim uerò uerè à diis prognatus fuit, qui unum hoc norat, salutem iis, qui quidem salui esse possent, donare. Huc accedunt hæc quoque, quòd neque de iis qui cõtra ipsum arma tulissent, supplicia alio-

Quærenus
ignoscédit.

runt

Bonitascius
in dānatos
ab alijs.

rum ministerio usus sumpsit, & eos quorum antē res cor-
ruerant, restituit. Effecit enim ut omnibus his qui cum
Lepido Sertorioque fuerant, impunitas daretur: omni-
bus qui à Sylla proscripti supererant, incolumitatem pa-
rauit, eosq; postea reduxit: omnium eorum filios, qui à
Sylla uocati essent, honoribus & magistratibus dignatus
est, & (quod uel summum est) omnes in uniuersum literas
arcanas Pompeij Scipionisque repertas, non lectas à se
combussit, ne ad seruandas quidem ratur, ne qua aliis ma-
lesficiorum exercendorum inde occasio suppeteret. Quod
eum sic egisse etiam, ac non tantum uerbis præ se tulisse,
res ipsa declarauit: nemo enim his ex literis non modò in
periculum, sed ne in metum quidem peruenit: ac nemo co-
gnouit, quidnam iis in literis contineretur, præter hos
ipsos qui scripsissent. Id uerò ita admirabile hac in re est,
ut magis esse nullo modo possit, quod quicumque erant
consiliorum istorum literarumq; conscij, & dimissi prius
quam accusati sunt, & salutem prius quam periclitaren-
tur acceperunt: ipseq; qui eos saluos fecit, ignorauit quo-
rum miseretur. Has ob eius res gestas, ac cætera etiã,
quæ legibus ferendis emendandoque Reipublicæ statu
præstauit: quæ singula commemorare opus non est, ma-
gna quidem per se, sed prædictorum respectu non multi-
ponderis, uos eum tanquam patrem amauistis, dilexistis
ut benefactorem, iisque honoribus exornastis, quos alij
nulli unquam obtuleratis, præfectum eum urbis imperijq;
habere perpetuum cupiistis, nihil de nominibus anxij,
quæ omnia ueluti ipso inferiora, ei attribuistis, ut quod
unicuiq; eorum secundum instituta maiorum usurpato
ad perfectionem honoris potenti, & exprimendam desi-
ceret, id reliquorum additione suppleretur. Ea de causa
Pontifex maximus de eorum respectu, nostrum Consul, mi-
litum

Honores Cæ-
sari decreti.

litum Imperator, hostium Dictator est creatus: quanquã
hæc ipsa cur numero? cum paulò post eum patrem pa-
tria appellaueritis, ut reliqua cognomena reticeã. Cate-
rum is Pater, is Pontifex maximus, is sacrosanctus, is He-
ros, is Deus, mortem obiit, obiit (proh dolor) non morbo
confectus, non senio absumptus, non foris in bello uulne-
ratus, non cœlitus inmissio aliquo casu abreptus, sed hic
intra moenia dolo circumuentus perit: qui tutò in Britan-
niam exercitum duxerat, in urbe ea per insidias extin-
ctus est, cuius urbis ipse pomerium protulerat: in Curia,
cũ ipse aliam ædificasset, occisus est: uir bello clarus, in-
cris: nudus, qui pacem constituerat: ad tribunalia, qua ius-
dex fuerat: à magistratibus ipse magistratũ gerens: à ciui-
bus, quem etiam in mare excidentem hostium nemo in-
terficere ausus fuerat, à sociis, quos nõ semel misericor-
dia profecutus fuerat, ne catus est. Quid tibi tandẽ, ô Cæ-
sar, profuerunt clemẽtia, sacra & inuiolabilis potesta-
tes, legesq;? At tu, qui lege etiã sæpius caueras, ne quis ab
hostibus trucidaretur, miserè ab amicis tuis casus es, nũc-
q; ingulatus iaces in eo foro, per quod sæpenumero coro-
natus pōpam duxeras: uulneribus concisus pro rostris po-
situs es, unde ad populũ sæpe concionem habueras. Eheu
mihi, canos tuos sanguine foedatos: heu uestem tuam la-
niatam, quã, ut uidetur, in hoc solum acceperas, uti in ea
confodereris. Hæc Antonio perorante, populus irritatus
primò est: deinde ira commotus, tandem ita exarsit, ut
percussores Cæsar is quæsitum irent: Senatoresque etiam
reliquos incusarent, quòd passi essent eum uirum inter-
fici, pro quo uti quotannis publicè uota conciperentur,
decreuerant: perque cuius ualetudinem, fortunamque
iurabant, quem iuxta Tribunis inuiolabilem esse iusse-
rant. Post corpus Cæsar is acceptum alij in eam Curiam
Corpus Cæ-
in qua

Amplificat
indignitatẽ
cædis, Cæsa-
ri illatæ.

faris crema
tū in foro.

in qua occisus fuerat, alij in Capitolium ferre, ut ibi comburerent, intenderunt: sed à militibus prohibiti, meuentibus ne simul Theatrum quoque & templa conflagrarent, in foro rogam extruxerunt, eique cadauer imposuerunt. Verum sic quoque multa uicina foro edificia incendio absumpta fuissent, nisi milites obstitissent, nonnullique audaciorum Consulum iussu, de rupe Tarpeia precipitati essent. Quamquam ne sic quidem reliquitumultuandi finem fecerunt, sed ad aedes percussorum tetenderunt; obuiosque cum alios, tum Eluium Cinna Tribunum plebis obruncauerunt, idque immeritò, neque enim ex insidiatoribus, sed à iis qui maxime Casarem diligebant, unus is fuit. uerum errore nominis ea aedes facta est, quòd Cornelius Cinna Prator Casariae necis socius fuerat. Consules armorum gestatione cum omnibus, praeter milites, interdixissent, à cædibus cessatum est: aram autem multitudo eo in loco, quo rognus fuerat, extruxit, (nam cremati reliquias liberti eius sublatis, in monumento eius reposerant) sacrificareque apud eam, & immolare Casari, tanquam Deo, instituit. Cōsules arā eā subuerterunt, quosdāque indignè ferentes supplicio affecerunt: legem etiam tulerunt, ne quis in posterum Dictator crearetur: execrationesque addiderunt, ac mortem ei qui mentionem Dictaturae fecisset, aut cum magistratum in se recepisset; poenam, pecuniāque ei qui talem occidisset, constituerunt. Hæc tum ut secuturis temporibus consulerent, decreuerunt: quasi uerò in uocabulis uis rei, ac non in aramis posita esset, quæ unusquisque suo more & sumit & usurpat: ii que cum magistratum in quo iis utitur, ut cunque is nominetur, polluit. Eos etiam tum, quibus ager à Casare assignatus fuerat, statim in colonias miserunt,

Eluij Cinna
interitus.

Cornelius
Cinna Prator,

Ara.

Lex de Dictaturæ abolitione in perpetuum.

ne quid

ne quid nouarum rerum molirentur. Percussores, quibus prouinciae sorte contigerant, in eas amandauerunt, reliquos diuersa in loca aliam sub praescriptione ablegauerunt, multique eos benefactorum suorum numero contentes honorauerunt. Ita Casar uitam suam clausit, ac quoniam in Curia à Pompcio edificata, ac pone statuam eius ibi positam occisus fuit, uisus est ei poenas aliquomodo per soluisse: quòd accessit etiam, quòd ingētia tonitrua, & effusus imber id facinus subsecutus est. Porro in eo tumultu res commemoratu non indigna accidit. C. quidam Casca cum Heluio Cinnae causam interitus fuisse animaduertisset, quòd idem cum Cornelio Cinna Pratore nomen gesserat, ueritus ne ipse quoque periret, cum P. Seruilius Casca unus ex Tribunis & percussoribus Casaris fuisset, literas publice proposuit, quibus & nominis communionem, & diuersitatem sententiarum utriusque exponebat: ac neuter quidem in periculum uenit, quòd Seruilius custodia ualida utebatur, C. tamen Cascae factum id memorabile esse iudicatum fuit. Huiusmodi erant, quæ eo tempore ab aliis, & ab ipsis Coss. agebantur. Nam Dolobellam Antonius, etsi in initio statuerat ad Consulatum non admittere, nondum ad eum pertinentem, tamen collegam sibi esse, ne seditionem moueret, passus fuit. Porro sedato tumultu Antonius, postquam ei acta Casaris inspicere, exequique quæ is fieri iussisset, mandatum fuit, continentiam animi exiit, atque ut primum tabulas in suam potestatem accepit, multa deleuit, multa uicissim in eas retulit, leges etiam alias supponens, pecunias magistratusque aliis ademit, aliis tribuit, quasi ex Casaris mandatis ea agens; pecuniam etiam multam hac ratione coegit, multa priuatos homines, populosque expilauit, regebatque aliis terrā, aliis libertatem, aliis ius ciuitatis, aliis

Percussores
Casaris emilli.

C. Casca ut
uitæ suæ cō
suluerit.

P. Seruilius
Casca.

Dolobellæ
consulatus.

Antonius
la fide man
data Casaris
exequitur.

imm

Antonij in
Octaviū in-
iuriæ.

Lepidi &
Antonij af-
finitas.

Lepidus p̄
tifex Maxi-
mus.

immunitatem uendidit. Hæc omnia in columnas æneas in-
cidit, quanquam senatus edicto cauisset, ne qua statua, de
legibus à Cæsare factis, poneretur: quin etiam cum uehe-
mentius instaret Antonius, atque Cæsarem multarum ac
necessariorum rerum autorem fieri dixisset, Senatus in-
benti, ut eorum disquisitione cum optimatibus comuni-
caret, non paruit. Octaviū porrò, adolescentem adhuc,
rerumque imperitum, hereditatemque ut difficilem, ac
quæ teneri facile non posset, à se remouentem, prorsus de-
spexit: atque ipse ita omnia gessit, quasi hæres non facul-
tatum modò Cæsaris, sed potentia etiam relictus esset. In-
ter alia quæ egit, exules etiam nonnullos restituit: cumque
Lepidus multum potentia ualeret, eumque Antonius ma-
gnoperè metueret, filiam suam Lepidi filio nuptū dedit,
ipsūque patrem Lepidum Pontificem Maximum, ne in
ipsius actiones inquireret, constituit. Quod ut facilius ef-
ficeret, Pontificis Maximi electionem à populo ad Pon-
tifices iterum transtulit, per eosque Lepidum, om-
nibus ferè maiorum institutis neglectis, ini-
tiauit, cum ipse id sacerdotium obti-
nere potuisset. Hæc erant quæ
tum Antonius a-
gebat.

*

DIO

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVA-

dragesimus quintus, Gulielmo Xy-

landro Augustano in-

terprete.

CAPITVM HVIVS LIBRI INDEX.

De C. Octauiō, qui post eā Augustus cognominatus est.

De Sexto Pompeio, Pompeij filio.

Quomodo discordia inter Cæsarem & Antonium obortæ sint.

Ut Cicero aduersus Antonium concionem habuerit.

Hæc autem acta sunt reliqua parte eius anni, quo Iulius Cæsar fuit

Dictator V. M. Aemilio Lepido Magistro equitum, & Consul.

V. cum M. Antonio.

C. OCTAVIUS Cæpias (hoc enim
nomen fuit Attiæ filio, quæ sororis
Cæsaris filia erat) Velitris Volscorū
oppido oriundus fuit, pupillus autem
à patre suo Octauiō relictus, apud ma-
trem, & uitricum suū L. Philippum
educatus est. Postquam adoleuit, cum C. Cæsare uixit, qui
liberis ipse carens, magnamque de eo adolescente spem
habens, summo cum amore complexus est atque fuit,
eumque sibi nominis, fortunarum, regni que sui heredem
constituerat. Quod quo magis faceret, Attia etiā mouit,
quæ etiam atque etiam affirmabat, Octauiū hunc ex
Apolliæ conceptum fuisse: quod cum in eius Dei templo
quodam tempore obdormiisset, uisa sibi esset cum draco-
ne coire, ac tempore ad eum conceptum competenti,

C. Octauij
(qui deinde
Augustus
fuit) genus,
Educatio.

A

Octavius
Apollinis fi-
lius creditus.
Nigidus Vi-
gulus.

Octavius peperisset: præterea autè quàm eum partum edidisset, per quietem sibi visum esse, quasi intestina sua in cœlum efferrentur, atque hinc supra uniuersam extenderentur terram. eademque nocte Octavius ex coniugis pudendis solè exoriri imaginatus fuit. infanti recens edito, Nigidius Figulus Senator statim imperium uaticinatus est, qui ea tempestate omnè cœli descriptionem, siderumque differentias, & eorum proprias, quasq; coituum interuallorumque suorum ratione effectiones ea edunt, præ cæteris adeò callebat, ut prohibitis quibusdam studijs eum uti crederetur. Is Figulus Octaviu, qui ob filij natiuitatem in Senatum tum fortè conuocatum tardius ueniebat, obuiam factus interrogauit, cur cunctatus fuisset, cognitaque causa exclamauit: Dominu nobis genuisti. Eo sermone conturbatum Octaviu, ac necare infantem uolentem, inhibuit, quòd ei infanti tale quid euenire impossibile foret. Hæc ea die qua in luccem natus est C. Octavius, acta sunt. Cum in agro is educaretur, aquila panè ei è manibus eripuit, ac in sublime euolauit, post se iterum demisit, panemque ei reddidit. Puer adhuc cum Romæ ageret, in somnis Cicero uidit eum aurea catena è cœlo in Capitolium demitti, flagellaque à Ioue accepisse: cumque ignoraret, quem nam cum uidisset, postridie in eum fortè fortuna in ipso Capitolio incidit, agnouitque, & ijs qui aderat quæ sibi apparuissent exposuit. Catulus autem qui ipse quoque Octaviu nunquam uiderat, per quietem putauit omnes nobiles pueros ad Iouem in Capitolio accedere. eumque imaginem Romæ in Octauij sinum iniecisse: eo in somnio territus, in Capitolium adorandi Iouis causa ascendit: cumque ibi Octaviu, qui ipse quoque fortè eodem se contulerat, offendisset, formam eius cum ea quæ in somnis oblata sibi fuerat, contulit, ueritatè que in somnij

apud

apud se confirmauit. Postquam Octavius ætate adultior factus uirilem togam assumpsit, toga ea utrinque ab humeris rupta ad pedes ei decidit. id per se non in præsagium bonæ alicuius rei trahum est. sed dolorem presentibus attulit, quòd in assumptione uestis uirilis accidisset: sed Octavius, Dignitatè, inquit, Senatoriam omnem sub meis pedibus habebò, idque ab eo tum temerè, ut in buccam uenerat, prolatum, euentus comprobauit. Hæc Cæsarem in magnam de Octauio spem adduxerant, ideoq; cum ad Patricios reducerat, adque gerendum magistratum erudiebat, in omnibusque ijs, quæ in eo requiruntur, qui tanto imperio rectè, ac ut dignum est præesse debet, accuratè instituebat. Oratoria etiam arte non in Latina tantum, sed Græca quoque lingua instruebatur, in militia laboribus magnopere exercebatur, omnes Reipublicæ gerendæ, magistratuumque administrandorum artes disciebat. Proinde is Octavius, quo tempore Cæsare occisus fuit, Appolloniæ (quæ urbs est ad Ionium mare) disciplinæ capiendæ ergò morabatur, missus è à Cæsare Parthiam expeditionem parante, Cæsaris morte audita, quantum, ut par erat, agrè eam ferret, tamen noui quicquam conari non audebat, cum quòd nondum audierat se filium, heredemque ab eo institutum fuisse, tum quòd initio populi consensu ea cædes approbata nunciaretur. Cum uerò Brundisium transmisisset, ibique de testamento Cæsaris, posteriorè que populi sententiâ certior factus esset, omni mora præcisa, idque eo magis, quòd secum magnam uim pecuniæ militumque à Cæsare præmissam habebat, statim nomen Cæsaris assumpsit, hereditatè que iniit, & ad negocium exequendum se contulit. Videbatur eo tempore temerariè nonnullis, nimisque audacter agere: sed post quia fortuna prospera usus, rem præclare gesserat,

Institutio
Octauij.

Octavius
quemadmo-
dum heredi-
tatem suã
adierit.

Ciceronis
somnia de
Octauio.
Catuli in-
somnia de
eodem.

Concilia fe-
rè euentu pò-
derantur.

fortitudinis titulum inuenit. iam enim usureceptum est, ut qui rem aliquam non rectè aggressi, tamen feliciter perficiunt, optimo consilio usi existimentur: alij contrà scilicet culpentur, cum re optimè deliberata, uoti compotes facti non sunt. Quem ad modum Octauius quoque rem periculosissimam conatus est, quòd cum iam primum ex pueris excessisset, annum agens decimumoctauum. cumq; uideret successionem in hereditatem ac genus plenam inuidiæ criminumque esse, tamen ea ausus fuit suscipere, quæ Cæsari inultæ cædis causam attulissent. idque neque percussores eius, neque Lepidum, neque Antonium metuens, iudicatus tamen est, non mala consilia secutus fuisse postquam rem feliciter confecit. Cæterum diuinitus quoque haud obscure significatum est, qui tumultus eam rem essent comitaturi. Ingrediente enim Romam Octauius,

Itis circum
Solem,
Cæsaris O-
ctauij mo-
deratio in
petenda hæ-
reditate.

Antonij in
Cæsare in-
iuriæ.

uiris ingens, eaque uaria solem ambiuit. Proinde Cæsar, qui ante Octauius, post Augustus dictus fuit, sic rem aggressus est: ita uerò confecit, ut uiros omnes audacia, inuenens omnes prudentia superasse uideatur. Primum in urbem tanquam solius hereditatis ad eundem causa priuatorum habitu cum paucis, absque omni apparatu, intrauit, neque aut minatus est ulli, aut se ea que acta essent molestè ferre, poenâsue exacturum ostèdit: deinde tantum à repetendis ab Antonio, quas ille interceperat, pecunijs absiit, ut eum demereri contrà, quanquam contumelijs ab eo iniurijsq; affectus, instituerit. Antonius enim præter quam quòd re uerbisque Octauium aliàs lædere solebat, promulgationem legis curiatæ, (secundum quam eum in familiâ Cæsaris adoptari oportebat) quanquam se eam ferre simulabat, per Tribunos plebis quosdam ex-
traxit, ut Octauius cum nondum secundum leges filius Cæsaris esset, neque de facultatibus eius inquirendi potestatem

testatem haberet, & in reliquis quoque rebus infirmior esset. Quæ etsi erant Cæsari molesta, tamen quòd tuto sibi liberè agere non licebat, tantisper tolerauit dum multitudinem, cuius opera patrem suum eò incrementi peruenisse, nouerat, sibi conciliaret: eam cum iratam propter huius cædem animaduerneret, sibi que ut eius filio cupituram speraret, esseq; eam Antonio, propterea quòd magister equitum fuisset, quòdque in percussores Iulij Cæsaris non uindicasset, infensam cerneret, Tribunatum plebis affectauit, ut & populum demulcendi, & Tribunicia potestate utèdi facultatem haberet. itaque Cinna in locum, cui successum nondum erat, ut substitueretur contendit: cumque id ne fieret, Antonius effecisset, ne sic quidem quieuit, quin Tiberio Cannutio Tribunus plebis persuaderet, ut se ad populum produceret, eius muneris nomine, quòd populo Cæsar legauerat, itaque Octauius ad populum habita oratione, quæ instituto suo negotio conueniret, numeraturum se statim eam quam Cæsar iussisset, pecuniam, pollicitus est. iniecta etiam multorum aliorum donorum spe. Deinde ludos institutos ob perfectionem fani Veneris, quos uiuo adhuc Cæsare quidam sese celebraturos receperant, sed tum sicut & eque stre certamen Parilibus, negligebant, ipse suis sumptibus, tanquam ad se ratione generis pertinens, ad captandam populi gratiam fecit: sellam tamè Cæsaris auream, coronamq; gemis ornatam in theatris (quamuis ita fuerat constitutum) Antonij metu non intulit. Cæterum stella quædam quotidie inter Septentrionem & Occasum apparuit, eamq; Cometes. Cometen uocantes nonnulli, ea portendere dicebant, quæ aliàs huiusmodi signum sequi consueuissent: creditum quidem hoc à plebe est, sed tamen Cæsari eam, immortalitatem nimirum iam adeptò, inq; siderum numerum

Cæsar Tri-
bunatū ple-
bis affectat.

Tib. Cannu-
tius Tribu-
nus plebis.

Ludi ob per-
fectam Vene-
ris ædem
acti.

allecto, sacram esse dixerunt. Ea re Caesar animo confirmato, statuam patris arcam, cum stella supra caput, in Veneris templo posuit. Cum id metu plebis nemo prohiberet, reliqua etiam quae iam ante in honorem Caesaris decreta fuerant, facta sunt: quippe & mensis Iulius nominatus, & propter uictorias eius feriae institutae, sacrificiumque est. Has ob causas milites etiam prompte Caesari sese adiunxerunt, praesertim nonnullis pecunia conciliatis, iamque murmura suboriebantur, uidebanturque nouae res impendere. Quam opinionem uel maxime confirmabat, quod Caesarem in Praetorio conatam de sublimi conspicuoque loco, ut patre superstiti consueuerat, uerba facere, Antonius prohibuerat, detractumque per lictores exturbabat: id magnam apud omnes indignationem mouebat, ac praecipue, quia exinde Caesar se omnino abstinerebat, ut Antonij inuidiam auerteret, animosque multitudinis ad se pertraheret. Quapropter metu persusus Antonius, ijs qui sibi aderant dixit, se neque iratum Caesari esse, & beneuolentiam ei se debere fateri, paratumque esse ad omnem similitatem abolendam, quae cum Caesari essent annunciata, congressus est cum Antonio, uisique sunt in gratiam mutuo rediisse. Vterque enim etsi satis certus suae sententiae erat, tamen tunc eam exponere, intempestiuum existimabat: itaque alter alteri nonnihil concedebant. Cum aliquot deinde dies quieuisent, post nouae suspiciones insinuauerunt, inimicitiasque instaurauerunt, siue ille metu uerarum insidiarum, siue falsis ex calumnijs (uti fieri in huiusmodi rebus assolet) oborta. Qui enim post uehementes inimicitias in gratiam redeunt, multa leuiscula, ac temere accidentia in suspicionem rapiunt, atque in uniuersum omnia tanquam consulto & malam in partem facta, ad conceptum ante odium apponunt. Hanc ad rem illi,

Antonij & Caesaris offensae, ac reditus in gratiam.

Eorum qui in gratiam redierunt, mutuae suspensiones.

illi, qui inter hos obuersantur, haud parum conferunt, qui beneuolentiae praetextu subinde aliquid annunciantes, animos iam ante irritatos magis exasperant: plurimi enim sunt, qui potentiorum inimicitijs gaudeant, quorum animi cum sint etiam ante similitibus inuicem correpti, facile eorum in hoc ipsum paratis sermonibus decipiuntur: qui odio ipsorum delectari, insidias ipsis sub amicitiae nullius doli suspectae specie struunt. Quo sane modo Caesar quoque & Antonius, cum neuter alteri crederet, magis etiam animis a se inuicem abalienati sunt. Antonius ergo, cum augeri potentiam Caesaris perspiceret, ad inescandam plebem, si qua eam ratione a Caesare auellere, sibi que adiungere posset, animum adiecit, igitur per L. Antonium fratrem suum, Tribunum plebis, promulgationem tulit de multis agris, ijsque etiam qui essent in paludibus Pontinis (cum tamen eae nondum complanatae, nedum agriculturae aptae essent) populo diuidendis. Erant eo tempore tres fratres Antonij, gerebantque quilibet eorum aliquem magistratum, M. Consulatum, L. Tribunatum plebis, C. Praetoratum: itaque facile etiam poterant eos qui socijs subditisque, P. R. praerant, percussoribus tantum Caesarisque, hisque qui ijs fidi erant, exceptis, praefectura deponere, aliosque in eorum locum substituere, aliosque contra imperium ultra quam Iulius Caesar constituisset, prorogare. Proinde hoc agebant, ut Macedoniam, quae M. Bruto sorte obtigerat provinciam, C. Antonius sibi uendicaret; Galliam uero Cisalpinam D. Bruto assignatam, quod & militibus & pecunijs instructissima esset, ipse M. Antonius cum eo exercitum, qui Appolloniam fuerat praemissus. Haec igitur decernebant. Praeterea Sexto Pompeio, qui iam magnas copias contraxerat, impunitas, quae ei a Caesare cum multis alijs data fuerat, confirmata est: decretumque, ut pecunia, quae in

Antonius quae in populi gratia, & sui ipsius usum, decreta fieri cura uerit. L. Antonius Tribunus plebis. C. Antonius Praetor.

Macedoniam & Galliam Antonij sibi uendicat.

Sextus Pompeius in integrum restitui iulius.

Sexti Pompeij res in Hispania gestas, & discessus ex ea.

C. Asinius Pollio.

Error historiam uictoriam Sexto parit.

Lepidus Pompeio restituitur.

argento auroue ex paternis eius bonis in ararium essent reposita, restituerentur: prædiorum autem maiorem partem Antonius habebat, neque quicquam reddebat. Sed iam res ipsius quoque Sexti exponendæ sunt. Is cum à Corduba profugisset, primum in Lacetanis se abdens, persecutores latuit, quòd patris memoria eum is populus beneuolentia prosequeretur: post cum Caesar in Italiam se recepisset, in Bætica exercitu non magno relicto, Lacetani, atque hi qui ex prælio superfuissent, Sexto sese coniunxerunt. Cum his Pompeius in Bætiam, quòd eam suis rebus commodiorem iudicabat esse, regressus, multis urbibus, alijs deditione, alijs uereceptis, uique eo facilius, quòd iam Caesar mortem oppetierat, nihilque uirum præcætius eius C. Asinius Pollio habebat, ad Carthaginem, eam quæ in Hispania sita est, arma conuertit. Cùmque Asinius per absentiam eius socijs ipsius maleficium inferret, reuersus ualida cum manu Sextus, prælio congressus cum Pollione, in fugam cum conuertit: reliquos fortiter pugnantibus casu quodam huiusmodi accidente terruit, ac uicit: Asinius quo facilius in fuga latèret, paludamētum abiecerat, alius quidam inter equites præcipuus, cognominis Polioni, ceciderat: ita cum alterius paludamētum in hostium potestatem uenisset, alter occubisset, militesque alterum uidissent, alterum audissent, in eum errore delapsi sunt, ut ducentem suum casum crederent, itaque cesserunt. Sextus ea uictoria potitus, totam ferè eam regionem obtinuit. Cum iam potentia ipsius aucta esset, Lepidus finitimæ Hispaniæ præfaturus aduenit, persuasitque ei, ut redditis sibi bonis paternis pacificationem admitteret, idque Antonius amicitia Lepidi, odiòque Caesaris ita uti decerneretur, perfecit. quibus conditionibus acceptis Sextus Hispania excessit. Interim Caesar & Antonius, quam

quam aperte inter se bellum non commiserant, tamen ita contra se mutuo omnia agebāt, ut quantumuis id occultarent, tamen res ipsæ omnia hostilia arguerent. Erant eo tempore omnia Romæ incomposita atque confusa: in pace enim bellum gerbatur, imago quædam libertatis proponebatur, atqui ex potentia omnia agebantur: palam Antonius, nimirum Consul, præualebat, ceterum fauor populi ad Caesarem inclinabat, partim propter patrem, partim ob spem sibi ab hoc promissorum: uerum præcipue hac de causa, quòd Antonij magnam iam potentiam, moleste ferebant, Caesarem uerò minus ualidum adhuc, adiuuabant. Nam neutrum quidem diligebant, sed homines semper nouarum rerum appetentes, quorumque ita ferret natura, ut demoliri potentissimum quenque, oppressum autè adiuuare studerent, Antonio Caesareque ad suas cupiditates explendas utebantur: itaque cum tunc per Caesarem Antonium deiecissent, post Caesarem quoque euertere conati sunt. Quippe semper insensi potentioribus, infirmioribus opem præstare, isque in superioribus deprimendis usi, ipsos quoque deinde odio habere consueuerant, cum ad statum inuidiæ expositum eueissent: quo fiebat, ut eosdem amore odiòque prosequerentur, eosdem exaltarent atque humiliarent. Ita Romanis erga Caesarem Antoniumque affectis, bellum tali ex principio coortum est. Antonio Brundisium ad milites, qui eò ex Macedonia transmiserant, profecto, Caesar eodem suos cum pecunijs, qui sibi illos milites conducerent, premisit, ipse in Campaniam usque progressus, magnam manum, ex Capua præsertim contraxit, quòd hi à patre ipsius eam urbem agrosque acceperant: multis pollicitus est, deditque confestim singulis duo millia nummum. Hæc legio Euocatorum appellata fuit, quòd nisi facti à militia, rura

Romæ res in statu incerto.

Romanorum consuetudo in euerendis potentibus, & abieciis ad potentiam euehendis.

Belli contra Antonium occasiones.

Caesar exercitum parat.

Oratio Cæsaris ad populum.

Antonium milites dereliquerint.

Quo confilio Cæsar D.

sus ad eam conuocarentur. His ad se receptis, Cæsar antequam Romam rediret Antonius, in urbem reuersus ad plebem sibi in hoc à Cannutio paratam progressus, memoriam patris sui, multis apud eos uerbis renouauit, eis res egregie gestas recensuit, de se quoque multa modestè dixit, Antonium accusauit; milites qui se essent secuti laudauit, quòd ad auxilium urbi ferendam adessent, seque ad id delegissent, ac per se id populo exponerent. Ob hæc uerba laude, ut compositum fuerat, plebis, multitudinisque quam secum habebat, exceptus, in Hetruriam profectus est, ibi quoque militum cogendorum causa. Antonium autem milites qui Brundisij erant, primò amice acceperunt, sperantes se plura his quæ à Cæsare promissa fuerant accepturos: nam & longè locupletiores eo esse credebant: postquam cccc tantum singulis sestertios pollicitus est, ortoque tumultu eam ob rem, ante oculos suos uxorisque cædi centuriones quosdam iussit, eo quidem tempore quieuerunt: sed cunctes in Galliam, cum non procul ab urbe abessent, tumultuati sunt: spretisque tribunis militum sibi prefectis, cõplures ad Cæsarem transiuerunt: legioque Martia tota, & legio quarta ei se adiunxerunt. His Cæsar acceptis cum sicut prioribus argentum diuisisset, multos etiam reliquorum ad se pertraxit, elephantisque Antonij subito omnib. potitus est, cum in eos præteruehentes incidisset. Postquam uerò Antonius Romam reuersus, constititque ibi rebus, & militibus reliquis, Senatoribusque qui cum ijs erant sacramento adactis in Galliam, ne in hac quoque motus aliqui existerent, prope rauit, Cæsar nulla mora interposita eum insecutus est. Præerat eo tempore Gallie D. Brutus: in quo, quia Cæsaris cædis particeps fuisset, haud parum spei sibi Antonius ponebat. Verum Brutus cum neque Cæsarem ulla in suspitione haberet (nihil enim is patris sui percursoribus minatus fuerat) & Antonium non minus suum aliorumque omnium qui potestatem aliquam haberent, quam Cæsaris hostem ex insita hominis cupiditate cognosceret, Antonio non cedit. Cæsarem ea res diu suspensum tenuit, nam utrumque oderat, neque tamen utrumque simul oppugnandi facultatem habebat, quòd uix dum aduersus alterutrum satis uirium haberet. Verebatur etiam, ne si hoc conaretur, ipsos inter se coniungeret, bellumque aduersus ambos gerendum haberet: itaque id cogitans, in præsentiarum sibi aduersus Antonium certandum esse, ultionis autem cædis paternæ tempus nondum adesse, cum Decimo sibi societatem iungendam statuit: haud ignarus se cum, si nunc eius auxilio præsens negotium obtinisset, in posterum facile debellare posse: fore autem ut hoc pacto Antonij summum hostem nunc secum haberet. nam inter Brutum ac Antonium summa erat dissentio. itaque ad Brutum misit, qui ei suam amicitiam, bellique societatem offerrent, si quidem Antonium non recepisset: eoque effectum est, ut oppidani etiam Cæsaris rebus studerent. Tunc igitur in Senatu (iam enim in exitu annus erat, ac neuter Consulum ad urbem erat, Dolabella etiam in Syriam ab Antonio præmisso) decretae sunt laudes Mutinensibus (eam enim D. Brutus urbem tenebat) militibusque, qui Antonium dereliquerant: Tribunis etiam plebis suffragantibus. Utque initio noui anni tutius possent in rem presentem consulere, militum præsidio Curiam munire statuerunt: idque cum reliquis qui tum Romæ erant plerisque, magno Antonij odio flagrantibus, placuit: tum uerò in primis Ciceroni, qui cum insensibilis esset Antonio, Cæsari studebat, omnique & oratione & actione, pro uiribus Cæsarem iuuabat, Antonioque incommo-

dabat:

Brutum sibi contra Antonium adsciuerit scitum.

Militibus, & Mutinensibus gratie actæ.

dabat: cuiusque rei causa, cum esset urbe profectus, filium suum, quem Athenas disciplina capiendae gratia mittebat, comitaturus, postquam bellum inter eos coortum audiuit, Romam se recepit. Hæc eo anno acta sunt. prætere à Seruilius Isauricus extrema senectute diem clausit. Cuius hac de causa mentionem feci, ut ostenderem quantum eo tempore Romani reuerentia erga eos qui dignitate aliqua præstarent, usi, quantoque odio impudentes, etiam minimis in rebus, persecuti fuerint. Is enim Isauricus, cum sibi pedibus ingredienti quidam equo uehēs obuiam factus equo non desiliisset, sed recta præteruehens esset, ubi eum fortè in iudicio uadimonium habentem agnouit, rem eam iudicibus narrauit; ilq; tanta indignatione correpti sunt, ut indicta causa hominem condemnarent. A. Hirtilio, C. Pansa (nam is quoque tum erat Consul creatus, quanquam pater ipsius in tabula proscriptionis Syllanæ signatus fuerat) Consulibus, Cal. Ianuarijs Senatus est conuocatus, perque dies continuos tres deliberatum; ita enim perturbati erant instante bello, prodigiisque quæ multa & terribilia acciderant, ut ne religiosi quidem diebus consultationem de sua salute intermitterent. Fulmina nanque per multa deciderant, quibusdamq; cella Iouis Capitolini quæ erat in templo Victoriae, tacta fuerat: uentus uehemens coortus, columnas quæ posite erant circa fanum Saturni & Fidei euulserat ac dissipauerat. statuam quoque Mineruæ custodis, quam ante exilium suum Cicero in Capitolio collocauerat, deiecerat ac confregerat, quo Ciceroni perniciēs portendebatur. Ad terrorem autem reliquis iniiciendum accesserant terræmotus ingens, & quod taurus in templo Vestæ mactatus post rem sacram exiluerat: sax per cælum ab ortu ad occasum percurrerat, stella quædam antè non uisa per multas

Seruilius Isauricus mors.

An. V. C. 711

Prodigia.

Minerua Ciceronis.

tas dies apparuerat: solis lumen aliquando diminui, extinguique, aliquando intra tres circulos effulgere, quorum unum corona spicarum ignita circumdaret, uisum fuerat: quo id quod futurum erat, euidentissimè fuit demonstratum. nempe triumuirorum, Cesaris, Lepidi, Antoniique potestas, è quibus Cesar deinde rerum potitus est. Quinetiam uaticinia quæ status Reipublicæ popularis euerfionè prædicerent, euenerunt. Nam corui in Castoris templum inuolauerunt, nominæque Coss. Antonij & Dolabellæ in tabella quadam scripta rostris exciderunt. Canes multi noctu urbem totam peruagati, ac maximè ad Lepidi pontificis Max. ædes concursu facto ululauerunt. Padus cum in adiacentes terras admodum exundasset, repente retrocessit, magnamque serpentium multitudinè in sicco destituit. pisces innumerabiles ex mari per ostia Tiberis in continentem eiccti sunt. Hæc omnia pestis uehemens excepit per totam ferè Italiam: atque eius causa decretum est, ut Curia Hostilia reficeretur, isque locus in quo naualis prælij specimè exhibitum fuerat, terra imiecta compleretur. Neque tamen hæc finis malorum fuit: quinetiam altero Consulium sacra Calend. Ianuarijs faciente, quia tum magistratum imibat subito licitor concidit, atque expirauit. Igitur istis diebus consultatum est, multisque in utranq; partem sententijs dictis, hæc Cicero orationè habuit: Cur profectioem ab urbe, P. C. quasi diu abfuturus instituerim, curque celeriter in urbem redierim, spe plurimum uobis commodi adferendi, antè uobis exposui: quod nimirum neque in dominatione tyrannidæque uiuere possem, ubi neque rem publicam curare, neque liberè sine periculo sententiam dicere, neque mortè adeò meam uestra cum utilitate coniungere possem, quòdque uicissim nullum mihi periculum subterfugiendū esse

Oratio Ciceronis in Senatu contra Antonium.

esse existimare, si quid in rem uestram efficere possem. Tam enim uiri boni officium esse iudico, se ipsum patriae usibus conseruare, cauereque ne temere pereat, quam officio suo neque dicendo deesse, neque agendo, neque mortem etiam pro salute eius detrectare. Quae cum sic se habeat, etsi Caesaris opera effectum uidebatur, ut satis tuto possimus consilium de rebus urgentibus inire: tamen quoniam decreuistis, ut praesidio adhibito Senatus coiret, omnino in hoc nobis incumbendum est, ut et in praesentiarum ita rem constituamus, et futuris ita prospiciamus, ne pari ratione deinde de iisdem deliberandi nobis necessitas imponatur. Enim uero rem difficilem atque arduam esse, ac quae diligentia curaque magna indigeat, uos ipsi si nulla alia re, certe praesidio Curiae circumfuso declarauistis, quod nunquam instituissetis, siquidem solito ornatu atque securitate consultare uos posse iudicassetis. Quare etiam propter milites qui adsunt, necesse habemus aliquid operae precium statuere, ne dedecus aliquod nobis contrahamus, qui tanquam aliorum metu militibus adscitis, ita deinde negligenter rem agamus, quasi nullo impendente terrore.

Offendere incipit, Antonium arma contra urbem cepisse.

* * *

Quasi uero opus sit eum ultra reliquos exercitus, quos contra patriam contrahit, hos etiam accipere, ne quid uel hodie aduersus ipsum decernatis. Quamquam eo impudentiae quidam progressi sunt, ut dicere ausi sint, eum non aduersus urbem bellum parare, adeoque stultos nos esse existimant, ut putent ipsorum nos uocibus potius, quam Antonij actionibus fidem habituros. Quis igitur est, qui potius quam consideret actiones eius, exercitus quos contra socios nostros senatus populique iniussu conduxit, incurssiones in agros

in agros, obsidiones urbium, minas quas contra nos omnes iacit, spes, quibus fretus haec omnia agit, horum uerbis, commentis, et uanis praetextibus animu cum sua pernicie aduertere malit? Ego certe tantum abest ut haec eum legitime ac recte facere censeam, ut propter haec eius facta, ac quod Macedoniam sibi sorte traditam reliquit, quod loco eius Galliam nihil ad se pertinentem inuasit, quod exercitus, quos Caesar aduersum Parthos praemiserat, assumptos secum habet nullo belli terrore in Italia exstante, quod tempore sui Consulatus urbe excessit, populationibus ac maleficijs hinc inde uagatur, iam dudum hostem eum omnium nostrum esse pronunciem. Quod si uos non statim initio sensistis, neque singula haec facinora indignatione persecuti estis, tanto is maiori odio dignus est, quod uos homines tanta bonitate iniurijs laedere non desinit, sed cum primorum suorum peccatorum ueniam fortassis impetrare posset, eum non intermissa sua improbitate perrexit, ut primorum etiam delictorum poenas luere opus habeat. Quo magis longe maximam curam huic negotio impendere uos expedit, cum perspicia-
tis eum qui tantis in rebus toties uos contemptui habuerit, nullo modo uestra aequanimitate ac clementia posse ad uoluntariam resipiscentiam adduci, sed necesse esse, ut armis, quoniam quidem id ante omissum est, uel iniustus coerceatur. Neque uero quod partim persuadendo, partim cogendo uobis decreta pro se quaedam extorsit, ideo minus iniuste eum egisse, aut minori supplicio dignum esse, iudicare debetis: quinimo hoc ipsum uel maxime in eo plectendum est, quod cum statuisset multa ac grauia facinora cedere, etiam a uobis traditis occasionibus (cum uos nihil de ipsius animo compertum habentes, aut prouidentes, ad certa decreta facienda compulit.) contra

Antonius lenitate Senatus abusus.

De his quae Antonio decreta fuerant, disputat.

tra uos ipsos usus est. Quid enim uos, nisi inuiti, praefecturas à Cesare uel sorte certis hominibus assignatas immutauissetis? Antonioque eam potestatem concessissetis, ut reliquas socijs amicisque suis conferret, C. fratrem suum in Macedoniam mitteret, ipse Galliam cum exercitibus, quibus pro uobis uti opus non habebat, obtineret? An non meministis, quemadmodum uos ob necem Caesaris turbatos aggressus, omnia ex animi sua sententia consecutus sit, cum de quibusdam subdole et ex tempore uobiscum communicaret, quaedam ipse per se mala fide adderet, omnia autem ui ageret, militibus, iisque adeo Barbaris aduersus nos usus? Neque uero mirari quisquam debet, aliquid eo tempore secus quam conueniebat decretum fuisse, quandoquidem ne nunc quidem liberè quicquam loqui aut agere quod res flagitaret, potuissimus, nisi praesidio firmati: quo si tunc muniti fuissimus, neque ea is, quae obtinuisse dici potest, tunc obtinuisset: neque ex his auctus, ea egisset quae egit. Proinde nemo uobis ea quae iussi, coacti, cum luctuque ei dare uisi sumus, tanquam legitimè ac iure concessa ei quisquam obijciat, cum ne in priuatis quidem rebus ea rata sint, quae quis ui ab alio adactus fecit. Quaequam haec ipsa uestra decreta si expendatis, neque magni momenti, neque magnopere à consuetudine nostra aliena inuenietis. Quid enim tandem mali est, si alij in alius locum Macedonia aut Gallia habenda data est? aut si Consul milites assumpsit? Verum haec demum grauias ac miserae sunt, regionem nostram infestari, socias urbes oppugnari, nostros milites contra nos armari, nostris nos sumptibus peti: quorum à uobis nihil unquam decretum, nihil cogitatum est. Non itaque propterea quod nonnulla ei concessistis, ideo etiam ut inconcessa agat ei permittere, sed contra odisse eum, ac supplicio afficere debetis,

betis, quod honoribus clementiaque uestra non in his quidem tantum, sed reliquis etiam omnibus in rebus contra uos abuti ausus fuit. Quod, ut intelligatis, considerate ipsius omnes actiones. Pacem ac concordiam me autore mutuum decreuistis: cui gubernadae cum Antonium praeficissetis, talem se is arrepta orationis in Cesarem finibus occasione gessit, ut tota propemodum urbs incendijs mixta, caedes ingens hominum edita sit. Omnia quae Caesar uel dederat quibusdam, uel legibus sanxerat, confirmauistis: (non quasi ea probaretis, à quo longissime ab estis: sed quod uidebatis expedire ne quicquam eorum immutaretur, quò facilius sine suspicionibus et offensis unà degere possemus) ei negotio Antonius exequendo praefectus, multa Caesaris acta euertit, multa in eius commentarios uicissim intulit, agros, ciuitatem, immunitates: aliosque id genus honores ijs quibus Caesar ea dederat priuatis, regibus, urbibus ademit, alijs ea tribuit, corruptis ob hanc rem Caesaris commentarijs: his qui eius postulatis non satisfaciebant ea eripiens, alijs qui quod petiisset dabant, ea atque alia uendens. Quod ipsum cum uos prouidissetis futurum, edicto cauistis, ne post Caesaris exitum columna aliqua figeretur ullius eius beneficij: tamen is post hoc edictum saepius eas fixit, quod diceret necessarium esse, ut quaedam in libellis Caesaris extantia et ederentur, et agerentur. Vos ut haec cum principibus ciuitatis conferret, iussistis: is uero adeo scilicet uestram auctoritatem sequi instituit, ut nihilominus solus omnia quae ad leges, exules, ceteraque quae modo recensui spectaret, peregerit. At uero in his tantum rebus talis fuit, reliqua rectè administrauit? non ita est P. C. Nonne enim pecunias publicas à Cesare relictas conquirere et proferre iussus, ad se rapuit: earumque partem creditoribus suis

Antonium
omnia fecit,
quod Senatus iussit
fecit, egisse.

reddidit . partem luxu consumpsit , ut nulla iam earum portio superet: Cum nomen Dictaturæ odio Caesaris potentia protinus ex Republica sustulissetis, non ne eo quidem is nomine (quasi ipsa per sese uocabula nocerent) abstinuit , sub Consulari autem nomine Dictaturæ actiones & potestatem exeruit? Non ne uos eum concordie præfictum esse uoluistis: is uero suo arbitrio tantum bellum neque iustum, neque à uobis decretum contra Caesarem ac D. Brutum, quos uos laudauistis, suscepit? Denique, si quis singula persequi uelit, innumera proferri possunt, quæ sibi ut Consuli illi à uobis iniuncta, nullo modo ut par erat gessit: sed in omnibus diuersum secutus, potentiam sibi à uobis concessam, aduersum uos conuertit. Num nam igitur hæc quoque malè ab ipso acta in uos recipietis, uobisque causam eorum omnium adscribetis, propterea quòd administrationem executionemq; earum rerum ipsi commisistis: id uerò absurdum fuerit. Neque uerò si quis dux aut legatus constitutus à uobis nihil rectè gerat, eam culpam uobis sustinendam uos existimabitis. Indignum enim fuerit ab ijs qui rebus gerendis præficiuntur, emolumenta honoresque capi, crimina & culpam uobis impingi. Quamobrem ne Antonius quidem audiendus est, si dicat: Vos tamen Galliam mihi concessistis, uos pecuniæ publicæ procuracionem mihi mandauistis, uos mihi exercitum qui ex Macedonia ueniebat, dedistis: nam hæc quidem ita decreta sunt (si quidem ita loquendum est, ac non potius ab ipso poena exigenda, quòd uos ea decernere coegerit) non tamen hæc etiã, ut exules restitueret, ut alias leges subrogaret, ut ciuitatis ius, remissionesque uectigalium diuenderet, ut publicam pecuniam peculiararetur, ut res sociorum diriperet, ut urbes maleficijs infestaret, ut tyrānidem in patriam afflaret.

E am

Mon esse Senatu iadscribenda, quæ præter eius sententiam Antonius gessit.

Eam enim potestatem neque Antonio, neque ulli alij, quantumuis ei multa decreuissetis, unquam dedistis, ut pro sua libidine omnia ageret, sed supplicia ijs qui hoc conarentur, imposuistis potius: quo hunc etiam modo tractabitis, si quid mea oratio apud uos ualebit. Quippe is non in his modò rebus talem se præbuit, qualem uos eum nostis & experti estis, sed in omnibus omnino suis actionibus quantumdiu ipse in Republica uersatus est. Nam de ea quidem ciuis uita, quã priuatus egit, eiusq; libidinibus ac cupiditatibus data opera nihil dicam, non quòd non multa possint eius graua flagitia referri, sed quòd pudeat me herclè apud uos, quibus mecum hæc nota sunt, commemorare, quomodo puericiam suam instituerit, quomodo adolescentiam proficitur, quomodo clam meretrix, palam scorator fuerit, quomodo pro uiribus suis omnia & passus sit & fecerit turpia: quomodo lustris ac temulentia, alijsq; horum uitiorum comitibus uitijs deditus uixerit: quippe impossibile est, hominem in ea libidine atque impudentia educatum, non omnem suam uitam contaminare, ita ut ille à rebus priuatis obscenas uoluptates & auariciam ad publicas attulit. Hæc igitur omittam, cuiusque etiam in Aegyptum ad Gabinium profectionem, & in Galliam ad Caesarem fugam, ne, si singula accuratè persequar, pudorem uobis iniicere uelle uidear, qui eum cum talem esse cognitum haberetis, tamen Tribunum plebis, magistrum equitum, Consulémque etiam creauistis: hæc tantum in medium adducam, quibus his ipsis in magistratibus per temulentiam & petulantiam flagitijs debacchatus est. Tribunus plebis primò omnium obstitit nobis, quo minus res instantis bono in statu collocaremus clamantem uociferansque, & solus omnium communi urbis paci sese opponens. Postquam uos indignè id ferentes, decretum

Totam uitam Antonij cõuicijs exagitat.

Antonij in Aegyptu & Gallia profectio.

Tribunus plebis Antonij.

propter ipsum istud fecistis, non tantum relicto suo magistratu, urbe profugit, à qua ei unam noctem abesse per leges non licebat: sed ad Caesaris arma confugiens, eum contra patriam adduxit: nosque Roma, & tota ex Italia exturbauit, ac fere omnium eorum malum, quæ postea in bellis ciuilibus pertulimus, causa præcipua fuit. Nisi enim se is nostris consilijs opposuisset, nunquam Caesar belli causam aliquam inuenire potuisset: aut si uel ad extremam impudentiam progressus, præter nostra decreta copias iustas contraxisset, tamen aut ultro, aut ui coactus, ab armis ad sanam mentem rediisset. At uerò Antonius occasiones ei suppeditauit, Senatus dignitatem euertit: militum audaciam auxit: is senina eorum quæ post pullulauerunt malorum iecit: is communis non nostrum modò, sed totius propè orbis terrarum pestis fuit. Quod ipsum etiam diuinitus euidentissimè demonstratum est. Cum enim admirabiles illas suas rogationes ferret, omnia tonitrib. ac fulguribus repleta sunt, quæ sceleratus ille, quamuis se Augurem esse diceret, pro nihilo habens, multis, ut dixi, ac magnis malis non urbem solam, sed omnes terras repleuit. Quid dicam, quemadmodum postea toto anno fuerit magister equitum: quod ante ipsum fecit nemo. Quid, quòd uobis per ebrietatem deinceps illufit, inque concionibus pro ipsis rostris inter concionandum crapulam euomit: quid, quòd exoletos ac scortis, & ioculatores, mimasque cum licitoribus laurum gestantibus secum ducens, Italiam circumiuit: quid quòd solus omnium hominum Pompeij bona emere ausus est, neque suam dignitatem, neque illius memoriam reueritus: eaque cum uoluptate rapuit, quæ nobis etiam num luctum mouebant: Quippe & in ea bona, & in multa alia inuasit, sperans sibi præcium nunquam fore persoluendum: quanquam id non sine

Omnium malorum quæ bellis ciuilib. inuecta sunt, causam Antonio impunitat.

Magisterii equitum. Vomitus pro rostris.

summa

summa contumelia ab eo Caesar uixegit, tanti scilicet ipsum faciebat. Caterum Antonius tot tantisque possessiones, pecuniàmque omni ratione compilatam, Charybdis cuiusdam in morem alea, scortis, heluando, compotandoque absorbuit. Verum hæc quoque mitto. Contumelias autem eius in Rempublicam, cadésque per uniuersam urbem ab eo editas quis silentio prætereat? Meministis uerò, ut aspectu uobis grauis, longè molestissimus actus suis fuerit: Qui, proh deos, proh terram, primum ausus fuit hoc in loco, intra mœnia, in foro, in Curia, in Capitolio, uentem purpura prætextam gestare, ac simul gladio se accingere, idem licitoribus iuxta & militum præsidio uti. Deinde cum posset etiam reliquos tumultuantes sedare, non modò id omisit: sed partim sua ipsius, partim aliorum opera nos concordēs ad disidia concitauit. Ipse quidem alteri sese factioni adiungens, eamque adiuuans, unica causa fuit ut ex ea complures occiderentur. Ne autem Ponti reliquæ partes, Parthique statim post obtentam de Pharnace uictoriam in nostram redigerentur potestatem, per solum Antonium stetit. Nam propter res ab eo commotas coactus Caesar huc celeriter aduenire, à perfectione istarum rerum prohibitus fuit. Sed ne hæc quidem Antonio respiscendi causam attulerunt. Consul enim uerò, P. C. nudus, unguentisque delibutus in forum uenit sub specie Lupercalium peragendorum: progressusque cum licitoribus ad rostra, inde concionem habuit, quod post urbem conditam à nemine non modò Consule, sed ne Prætores quidem, aut Tribuno plebis aut Aedili factum est. Nimirum agenda ei erant Lupercalia, uni ex collegio Iulio. (sic enim eum loqui Sextus Clodius docuit, accepta mercede duobus milib. iugerum agri Leontini) At uerò Consulatum gerebas, uir bone (loquar enim

Antonius Charybdis.

Antonius armatus iuxta & toga tus.

Seditionibus urbs ab Antonio agitata.

Consulatus Antonij, & turpiter in eo acta.

tanquam ad presentem) & cum minime decebat, aut licebat tibi ea in cōditione constituto, uoluisti in foro apud rostra omnib. nobis presentib. perorare, nimirū uti corpus tuum admirabile, obesum illud & delicatum uideremus, unctamq; tuam impuram uocem grauib. istis in uerbis audiremus. (hæc enim de tuo ore dicere, quam alterum illud, malo) Nimirū Lupercalia debita sua cerimonia caruissent, nisi tu totam urbem eo gestu, ne quid dicam de oratione, dedecorasses. Quis enim ignorat, Consultatum totius populi publicū esse, cuius maiestatem ubique conseruare, nullo modo autē denudare, turpitudinēue aspicere oporteat? Sed forsatis Horatium illum priscū Antonius imitatus est, aut antiquam illam Clæliam: quorum hæc omni uestitu induta fluuium tranauit, ille etiam armatus se in flumen abiecit. Dignum profecto Antonium, cui ipsi quoque statua ponatur, ut Horatius cum armatus in Tiberi cōspiciatur, hic nudus in foro cernatur: quippe isti nos seruarunt, ac in libertatem asseruerunt, hic uerō, quantum in ipso fuit, libertate nos spoliavit, popularem reipublicæ statum dissoluit, dominum pro Consule, tyrannū pro Dictatore nobis dedit. Etenim memoria tenetis, quæ progressus ad rostra dixerit, quæ conscensis rostris egerit. Qui uerō is, qui cum esset Romanus ac præterea Consul, ausus est aliquem in foro Romano, apud rostra Libertati sacra, omni populo, uniuerso Senatu presente regem nominare, diademaque capiti eius rectā imponere, addereque hoc nobis omnibus exaudientibus mendacium, à nobis sibi iniunctum esse, ut hæc diceret, facerētque: qui inquam, is non extrema quæuis ausit: à qua re, etiam difficilima, se continere possit. Nos ne igitur tibi M. Antoni, nos hæc mandauimus, qui Tarquinius ciccimus, Brutum amplexi sumus, Manlium de saxo deie-

Iocose exemplis maiorum adductis eū exagitat.

Antonium Cæsari regnum tradidisse suo socius, antonio.

cimus,

cimus, Spurium occidimus? nos te regem aliquem salutare iussimus qui illud nomen, atque huius causa etiam Dictatoris appellationem diris execrationibus deuonimus? nos tibi tyranni alicuius constituendi potestatem dedimus, qui Pyrrhum ex Italia profligauimus, Antiochum ultra Taurum montem repulimus? non ita non per fascēs Valerij, per legem Porcij, per cruce Horatij, per manum Mutij, per hastam Decij, per gladium Bruti. Tu autem, hominum sceleratissime, supplex factus orauisti, ut seruitres, scilicet exēplo Posthumij, ut Saunitibus dederere, Reguli uerō, ut Carthaginensibus redderis, aut Curtij, ut in hiatum præcipitare tibi liceret? Vbi uerō id scriptum inuenisti? Quæ admodum hoc quoque, ut Cretenses à Bruti præfutura liberi forent, quibus nos uti imperarcimus post Cæsaris mortem, decreuimus? Proinde cum in tot tantisque rebus sceleratam eius sententiam deprehenderitis, agite, pœnas ab eo non exigite, sed expectate, dum re ipsa quoque experiamini, quid nam hic armatus sit acturus, qui nudus hæc edidit. Nisi creditis hunc ad tyrannidem non aspirare, sed eam cupiditatem ex animo suo eiecturum, quæ semel insedit, aut eum spem regni depositurum, cuius causa cum tot diuisis factisque Rempublicam uiolasset, impune id tulerit? Aut quis nam hominum est, qui cum in regno obtinendo alium uoce adeo sua (quam solam in sua potestate habuisset) adiuerit, non idem sibi ipsi si eius facultas offerretur, paraturus sit? Quis, cum alium quendam tyrannum patriæ, sibi que ipsi imponere ausus fuerit, non ipse eandem expectat? Quare, si tum ei pepercistis, at nunc certè ob ista facinora odio ipsum habere debetis, neque expectare quid obtentæ uictoria conaturus sit: uerum consideratis his, quæ iam antè ausus est, prouidere ne quid in posterum

Demonstrat Antonium tyrannidem assecutur.

damni accipiatis. Equidem ne id quidem Caesaris factum laudem meretur, quod neque nomen Regis, neque diadema accepit, (quanquam ijs Antonium offeredis male egisse satis patet, cum ne Caesari quidem probata fuerint) sed culpam debet, quod initio huiusmodi aliquid audiens ac uidentem sustinisset. Quod si id Caesari iustam necis causam attulit, quid est, cur Antonio, qui confessus quodammodo esse tyrannidem expetere, non optimo iure perreundum sit? Tentatam uero ab Antonio esse tyrannidem, satis quidem ex his quae commemorauimus, liquet, sed euidentissimè ex sequentibus eius actionibus arguitur. Cuius enim rei causa, cum tutò posset quiescere, turbas mouere, adque res nouas cõsurgere aggressus est? Cur exercitum educere ac bellum gerere statuit, cum citra periculum domi posset manere? Cur cum multi ne in suas quidem provincias exire uoluerint, ipse non modo Galliam nullo iure ad se pertinentem inuadit, sed inuitam etiam armis cogit? Cur D. Bruto, se, militesque, et urbes nobis dedente, ipse non modo hoc eius factum non imitatur, sed eum obsidione cinctum oppugnat? quae omnia alio consilio nullo quam contra nos ille molitur. Haec nos cernentes, tamen cunctamur, et ignauia nostra tantum aduersus nos tyrannum armamus? Id uero cum summa turpitudine coniunctum est, cum maiores nostri in seruitute educati, libertatem affectauerint: nos qui in libera haecenus Republica, uiximus, spontaneam seruitutem subire. Cumque magno nostro cum gaudio regno Caesaris liberati fuerimus, cuius tamen in nos multa constabant beneficia, nunc Antonium ultrò dominum nobis adsciscere: qui quanto deterior Caesare sit, satis uel ex hoc uo constat, quod Caesar multis à se bello uictis pepercit: Antonius cum nihil etiamnum potentiae adeptus esset, trecentos

Alia argumenta tyrannidem affectari ab Antonio ostendunt.

Antonius quanto deterior Caesare.

centos milites, inque his Centuriones aliquot, infontes omnes domi suae trucidauit, presente uxore sua, ita ut illa cruore oppleta fuerit. Qui cum tanta in hos crudelitate usus sit, eoque ipso tempore, quo demerendi ipsi potius fuerant, quid se uiciciae putatis eum in nos sibi reliquum, si quidem uicerit, facturum? aut cum haecenus summam per lasciuam suam uitam traxerit, quam tandem libidinem tantam esse iudicatis, à qua is potestate armis parum temperaturus sibi sit? Quare satius est, ut antequam aduersi quid patiamini, uobis caueatis, quam re ipsa haec mala expertos sententiam mutare: miserum enim est, cum anteuertere incommodum possitis, admittere ut id uobis eueniat, ac deinde poenitentia corripitur. Neque uero rem eò deduci sinite, ut Casij demum Brutisque ea indigeat, ridiculum enim fuerit, cum liceat iam uobis ipsis mature Reipublicae opem ferre, uelle postmodò eos querere, qui libertatem nobis restituant: quanquam periculum est, ne ij inueniri nequeant, praesertim ubi nos eo modo de re praesenti statuerimus. Quis enim pro populi ciuitatis statu suam sibi salutem in discrimen conijciendam existimet, cum publice animos nostros ad seruiendum propensos uideat? Verum enim uero Antonium nullum posthac suis coeptis finem facturum esse, sed in remotis locis, ac minoribus in rebus sibi aduersum nos uires parare, satis in promptu omnibus est. Non enim aliam ob rem D. Bruto bellum facit, Mutinamque oppugnat, quam ut eo uicto, acceptisque ijs copijs contra nos parare se possit: neque enim ulla à Decimo est affectus iniuria, ut eam ulcisci uideri possit: neque adeò istorum bona appetit, ut cum eorum causa pericula laboresque perferat, à nostris facultatibus, quibus et istorum res, et aliae plurae continentur, ultrò sibi abstinentum putet. Idne igitur

Antonium non cessaturum uicta Gallia.

operiemur, dum his aliisque suam in potestatem redactis, grauis nobis hostis euadat? Eademque ei habebimus decipienti nos, ac se non contra urbem bellum gerere distant: Quamquam quis eò stultitiae peruenit, qui ex uerbis potius, quam actus eius iudicandum putet, an id bellum contra nos geratur? Ego sanè non nunc primum, ex eo quod ex urbe profugit, bellum socijs intulit, Brutum oppugnat, urbesque obsidet, mala cum consilia agitare statui, sed ex his etiam, quae prius non modò post exitum Caesaris, sed uino etiam tum eo, improbe ac flagitiose egit, hostem insidiatoremque Reipublicae, libertatisque nostrae cum esse definio. Quis enim unquam patriae amans, aut tyrānidi insensus, horum quicquam egit, quae hic multa ac uaria perperatuit? Porro, quoniam iandudum omni ex parte Antonius hostis noster esse conuincitur, ita res habet, ut si statim in eum iudicemus, etiam eorum quae prius amissimus recuperandorum locum simus habituri: in hanc occasionem negleximus, idque praestolati fuerimus, dum in insidias se nobis facere palam fateatur, omnia perdemus. Nāne si ad ipsam quidem urbem exercitum adducat, hostiliter se agere confitebitur: sicut neque Marius id confessus fuit, neque Cinna, neque Sylla, sed ubi omnia in sua potestate habuerit, omnia eorum crudelia facta aut aequabit, aut superabit. Nam à uerbis eorum qui rem aliquā peragere cupiunt, haec quae ea re confecta ab ipsis aguntur, discrepare solent. Eius enim rei consequendae causa nihil non simulant, consueti nihil quod libido sua suaserit omittunt. Accedit huc, quod semper posteriores priorum conatus excedere cupiunt, ac similia priorum facinoribus facinora uilia iam, propterea quòd iam antè uisa sint, esse censent inaudita autem, tanquam sola ipsis digna, propter nouitatem sibi proponunt. Quae cum perspiciamus,

P.C.

Promissa, & acta potentia affectatum, & obsequentium.

P.C. age dum cunctandi finem faciamus, nec tranquillitate praesenti inducamur potius, quam uitae in posterum quoque tutò agendae prospiciamus. Qui enim turpe non sit Caesarem, qui nuper admodum ex pueris excessit, interque puberes adscriptus est, tantam Reipublicae curam gerere, ut et salutis eius pecunias impenderit, et milites contraxerit, nos neque agere quicquam quod ex usu sit, neque eum adiuuandum nobis ducere, cuius studium nostri res ipsa testatum iam fecit: qui nisi cum militibus ex Campania collectis huc aduenisset, proculdubio Antonius rectè à cum omnibus copijs à Brundisio torrentis instar in urbem irruisset. iam id quoque indignum est, ueteranos milites, neque aetatis suae, neque uulnerum ob patriam antè acceptorum, ratione habita, ultrò sese nobis ad praesentem rem gerendam obtulisse, nos bellum, iam nunc ipsorum suffragijs decretum, nolle comprobare. Tanto enim inferioribus ijs, quorum periculo id bellum agetur, sumus uirtute, ut cum milites collaudauerimus, quod flagitijs Antonij cognitis, ab eo quantumuis Consulatum gerente, ad Caesarem, id est ad nos per eum signa transtulerint, tamen ea quae rectè ab ipsis facta dicimus, decreto confirmare trepidemus. Bruto gratias habemus, quòd Antonium neque admisit in Galliam, et nunc bellum infrenatè repellit: cur igitur non idem nos agimus? cur non quos tanquam rectè de rebus statuentes laudamus, eos imitamur? Quamquam alterutrum horum faciamus oportet: aut Caesarem, Brutum, ueteranos, legionesque malè egressisse dicamus, supplicioque afficiendos, quòd iniussu nostro populique ausi sunt, hi quidem à Consule desiscere, illi uerò ad signa confluentes bellum contra ipsum gerere: aut fateamur, Antonium iandudum à uobis re ipsa hostem esse indicatum, ac de communi sententia esse in ipsam

Caesaris, & ueteranorum exemplo Senatum stimular.

Dilemma, quo ostēdit bellum contra Antonium esse, decernendum.

Antonium
rei gerendæ
ineptum ef-
fe.

Antonij in
Cæsarem &
Clodium
infidelitas.

Antonium
causam Cæ-
sari inter-
tusattulisse,
eoque gau-
dere.

ipsum exemplum statuendū. Quod posterius cum iniustis,
tum magis è re uestra fore, nemo est qui ignoret. At enim
Antonius neque ipse rebus gerendis idoneus est (qua enim
ratione possit, homo per ebrietatem aleasque om-
nem uitam ducens) neque ullum secum habet, qui in ali-
quo sit numero habendus. Sui enim similes is tantū diligit,
sociosque omnium manifestorum occultorumque consi-
liorum habet. In magnis autem periculis timidissimus est,
idēque angustissima fidei in summos suos amicos, quo-
rum neutrum Imperatori belloque cōuenit. Quis autem
ignorat ipsum, cum omnia ciuilia mala nobis conflasset,
in minimam periculi partem uenisse? qui Brundisij
tanto temporis spacio ob timiditatem substitit, ut paruum
absuerit, quin Cæsar desertus ab eo periisset: qui ab om-
nibus deinde bellis, Alexandrino, Pharnacio, Africo, Hispano
absuit. Quis nescit eum cum Clodio familiaritatem
contraxisse, eiusque Tribunicia potestate in rebus pes-
simis ab usum, sua tamen cum uoluisse manu occidere: idque
transegisset, siquidem ego cum id mihi deferret, promissa-
tionem eam approbassem? Cæsarem uero, cui et Quaestor
Proprætori in Hispania adfuerat, et Tribuni ple-
bis ei contra omnium sententiā ad stipulatus, immensam
pecuniæ uim honoresque inmoderatos acceperat, de affe-
ctatore regno suspectum reddere, calumniisque exponere
ausus est, quæ necis causa Cæsari potissimum fuit. Ta-
men ei interfectores à me esse subornatos aliquando dixit:
ad eò nimirum stupidus est, ut falso mihi tribuere tan-
tam laudem non uereatur. Ego uero ipsum Cæsaris pa-
ricidam esse haud quaquam dixerim, non quod uoluntas,
sed quia audacia defuerit, cæteris re ipsa Cæsari ab Anto-
nio perniciem esse paratā affirmo. Hic enim eū eo crimi-
ne grauauit, ut iure insidijs absumptus uideatur, dum re-

gens

gem eum nominauit, dum diadema obtulit, dum eum suis
amicis inuisum reddidit. Egone autem gaudeo morte Cæ-
saris, ad quem præter libertatem nihil inde rediit? An-
tonius autē eam dolet, qui omnes eius fortunas diripuit,
multa ex eius commentarijs mala fide egit, denique qui
succedere ei in potentia contendit? Sed, ut eò rediam unde
digressus sum, Antonius neque ipse in se imperatoriā
ullam laudem aut uictoriæ iustam spem positam, neque
copias magnas aut prælio suffecturas habet. Militū enim
maior ac melior pars eū deseruit, elephantis prostratis spo-
liatus est: reliqui ad maleficia, adque sociorū res prædan-
das quàm ad bellū gerendū sunt exercitatiores. quorum
mores ac sensus uel ex eo satis intelligi possunt quales
sint, quod etiamnum Antonij signa sequuntur: ignauiæ
autem, quod Mutinam tanto tempore iam à se oppugna-
tam nondum ceperunt. Huiusmodi status est Antonij, ac
eorum quos ille secum habet. Cæsar autem, D. Brutus,
quique his adsunt, ea sunt conditione, ut per se quidem
uinci haud facile possint, cum Antonianos complures
milites Cæsar sibi adiunxerit, Brutus uero Antonium
Gallia arceat, quod si uero uos etiam auxilium ijs tuleris,
primū ea collaudādo, quæ priuatis ipsi consilijs e-
gerunt, deinde actū eorum confirmando, ac in posterū le-
gitimam potestatem eis tribuendo, præterea ad bellum
utrumque Consulem emittendo, nemo iam posthac eor-
um qui cum Antonio sunt, eum defendet: aut si quis om-
nino eum eo permancat, cæterorum tamen omnium uim
sustinere non poterit Antonius: sed uel sponte sua, ubi
primū de uestro hoc decreto certior fiet, armis deposti-
tis potestati sese uestræ permittet, uel unico prælio in po-
testatem uestram ueniet. Hæc ego uobis suadeo: quod si
Consu-

Facile esse
bellum cō-
tra Anto-
nium pro-
bat.

Legatos de pace ad Antonium nequaquam esse mittendos arguit.

Consulatum hoc tempore gererem, utique ipse ea transgerem, sicut antè etiam cum in Catilnam ac Lentulum, Antonij huius necessarium, iudicatum à me est. Quod si quis uestrum rectè hæc dici existimat, legatos tamè prius à nobis ad eum mittendos censet, ac deinde cognita eius sententia, uel quiescendum, si is quidem sponte sua ab armis discedat, ac se uestræ potestati permittat: sin in incepto perseueret, tum bellum contra eum decernendum esse (audio autem esse quosdam, qui uos ad hoc cohortari uelint) is oppidò speciosam uerbis, re autem turpem & periculosam urbi actionem suadet. Est enim omnino turpe, præconibus nos & legatis uti ad ciues: nam cum extraneis quidem rectum ac necessarium est prius per internuncios, & legatione quàm ui agi: ciuibus autem iniustis supplicia infligenda sunt confestim: iudicio quidem, si sententias de eis ferre liceat: sin ad arma confugerint, bello persequendi sunt. Huiusmodi enim homines omnes serui sunt uestri & populi, & legum, siue uelint, siue nolint, neque blandiri eis, aut ita ut cum hominibus summa in libertate constitutis agere deceat, sed in eos, tanquam in fugitiuos seruos inquirendum, animaduertendumque in eorum insolentiam est. Quomodo autem iniquè comparatum non sit, eum in exercendis contra nos iniurijs haud cunctari, nos autem ultionem morari: ipsum arma in manibus iam dudum habentem, hostiliter omnia agere, nos decretis faciendis ac legatis mittendis tempus consumere: cuiusque iniurias longè antè re ipsa comperimus, eum solis uoculis ac uerbis à nobis tractari? Quàm speciem fore putamus, ut aliquando uerecundia correptus nobis obtemperet? Equidem fieri id nullo modo potest, cum eò iam progressus sit, ut ne si uelit

uelit quidem, populari in statu Reipublicæ nobiscum degere possit: qui si unquam æquo sibi iure nobiscum uiuendum statuisset, ne in itinè quidem eas res conatus fuisset: quas si errore quodam animi, aut temeritate tentasset, certè ab iisdem ultrò statim destitisset. Nunc postquam semel sua sponte legum & Reipublicæ limites egressus est, potentiàmque inde & licentiam sibi aliquam parauit, ne is nunquam uolens institutum mutabit: decretàque nostra obseruabit: sed necesse est eum his ipsi armis puniri, quibus nos ledere ausus fuit. Ac nunc mihi hoc eius dictum cum primis uelim memoria repetatis, cum aliando dixit, saluos uos esse nisi uictoria obtenta nõ posse. Ideò qui legatos mitti iubent, nihil aliud hi uolunt, nisi ut uobis moras neclentibus, sociorum uestrorum res remissiores ac languidiores fiant: iste autem per quietem omnia quæ instituit, conficere, Decimum Capere, Mutinam expugnare, Galliam uniuersam occupare possit: ut nos cum rationem nullam ei resistendi inuenire possimus, fracti animis demereri eum ac adorare cogamur. Vnum hoc de legatis mittendis addam, post dicendi finem faciam: Antonius nihil de his quæ acturus fuerat, ad uos retulit, itaque ne uobis quidem id faciendum est. His aliisque omnibus de causis consulo uobis ego, ne cunctemini, aut rem extrahatis, sed bellum ei quàm primùm inferatis: id cogitantes, plura negocia oportunitate occasionum, quàm uiribus esse rectè confecta. Qua occasione uobis utendum esse, uel maxime ex hoc ipso intelligere potestis, quod nunquam ego belli uobis suscipiendi auctor fuisssem, pace (si tamem hic rerum status pacis nomen meretur) neglecta, in qua & plurimum ualeo, & honores diuitiasque sum adeptus, nisi id uobis ex usu futurum e-
 fuissem

Antonium ab incepto non destitutum.

Occasio.

fuissem. Tibi uero, Q. Fusi Calene, reliquisque qui idē quod tu sentiunt, suaserim, ut quieti ea, quæ oportet, decreta faciendi facultatem Senatui cōcedatis; neque uestræ priuatae gratiæ, qua Antonium prosequimini, causa, communem omnium nostrum utilitatem prodatis. Ego quidem, P. C. ita sum animo affectus, ut si meam sententiam secuti fueritis, fructus libertatis incolumitatisque uobiscum libentissimè percepturus; sin diuersum statueritis, uitæ mortem sim prælaturus. Cùmque in libertate dicendi seruanda nunquam mortem reformidauerim, quod mihi causa fuit, ut res præclarissimas gererem (quàm uero egregia sint mea facta, inde patet, quod ob acta Consulatus mei sacrificia ac ferias decreuistis, id quod ante me contigit, qui quidem togatus rem gessisset, nemini) iam nimè eam extimesco, non immaturam mihi qui ante tot annos Consul fui, futuram. (quanquã memoria tenetis, me hoc uobis in ipso meo Consulatu dixisse, ut mihi mortem contemnenti eo facilius in omnib. obsequemini) nulla uero mihi grauior accidere res possit, quàm si hostes uestri mihi timendi, seruiendumque uobiscum alicui sit. Quorum ego hoc quidem calamitatem esse, perniciemque non corporis tantum, sed animi quoque, gloriæq; , quæ sola nos aliquo modo sempiternos effecit, esse iudico; illud uero, mori inquam pro uobis omnia & dicentem & loquentem, immortalitati comparo. Quæ si Antonius sentiret, nunquam huiusmodi ad res sese contulisset, sed mori quemadmodum auus ipsius maluisset, quàm quicquam facinoribus Cinnae, à quo is est interfectus, simile perpetrare. cum quidem Cinna paulo post ab alijs ipse quoque huius aliorumque flagitiorum causa occisus fuerit. Quare hoc quoque in Antonio demiror, quod eius acta imit

Cicero gloriatur se mori pro libertate æquo animo uelle.

imitans, non eundem metuit exitum, præsertim cum estimationem aliquam hereditariò ab auo suo acceperit: sed enim iam indignus est qui propter cognatos suos conseruetur, cum neque auum imitatus fuerit, neque patris sui hereditatem adiuerit. Id uero neminem latet, quod cū multos in exilium missos nō Cesare modò supersite, sed defuncto etiam, ex libellis scilicet eius in urbem reduxerit, patruo suo non subuenerit, sed Lenticulum, qui cum aleam ludere solebat, propter uitæ nequiciam patria ex terminatum restituerit: Bambalionem, etiam ipsius cognomenti ratione infamem, diligit: sibi autē genere proximis ita utitur, quasi illis si succenscat, quod talibus natalibus sit ortus. Itaque eorum facultatum quidem heres factus nō est, in aliorum autem per multorum bona, quorum partim neque uiderat faciem, neque nomē audierat, partim uero adhuc uiuunt, heres successit. Hos enim ita omnibus rebus exiit ac de prædatus est, ut à mortuis nihil differant.

Lenticulus.

Bambalio.

C

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVA.

dragesimus sextus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quae pro Antonio Ciceroni Q. Fufius Calenus responderit.
Vt Antonium Caesar & Consules apud Mutinam vicerint,
Quomodo Caesar Romam venerit, ac Consul creatus fuerit,
De coniuratione Caesaris, Antonij, & Lepidi.
Vnico anno haec gesta sunt, quo Consules fuerunt
C. Vibius Pansa Capronianus,
Aulus Hirtius A. F.

Anno V.C. 711

Oratio
Q. Fufij, Caleni
in Cicero-
ne pro An-
tonio.

POST QVAM finem orationis
suae Cicero imposuit, Q. Fufius Ca-
lenus surrexit, & in haec uerba
locutus est: Quanquam neque An-
tonium defendere, neque contra
Ciceronem dicere statueram, ut
qui in huiusmodi, qualis praesens
est, deliberationibus simpliciter suam unicuique senten-
tiam dicendam, non disputandum iudicarem, quorum al-
terum in consultatione, alterum in iudicio requiritur: ta-
men quoniam Antonium Cicero mutua inimicitia impul-
sus maledictis inceffit, (quem si quid is deliquisset, in ius
potius postulare debuisset) ac praeterea me quoque perstrin-
xit, quasi suam in dicendo uim aliter quam impudenter a-
liis traducendis ostendere non posset, mearum esse partem
existim

existimo, ut partim ab eo obiecta crimina resutem, partim
sua ipsi obiiciam, ne audacia ei sua uerbis a nemine inhi-
bita, silentiumque meum cum aliqua mala conscientiae suspi-
cione coniuncta prosint, neue uos eius oratione inducti,
odium eius in Antonium pro communi utilitate accipie-
tes, deterius quaequam statuatis. Neque uero aliud hac
oratione ei quaeritur, quam ut nos omni cura de incolu-
mitate Reipublicae prospiciendi, iterum seditionibus agi-
temur; neque id nunc primum agit, sed ab eo tempore, quo
Rempublicam attigit, omnia sursum deorsumque con-
turbare non desistit. Nonne enim is est, qui Caesarem Po-
peio inimicum reddidit: qui ne in gratiam redirent, im-
pediuit: qui uobis persuasit, ut haec in Antonium statura-
retis, quibus irritatus Caesar fuit: qui Pompeio Italia ex-
cedendi, ac in Macedoniam commigrandi (quae omnium
eorum malorum, quibus deinceps afflicti sumus, unica
causa fuit) consilium dedit: qui Milonis opera Clodium
occidit, Bruti manu Caesarem interfecit: qui Catilinam
ad bellum contra nos gerendum impulit: Lentulum in-
demnatum necauit: Quare magnopere mirum mihi ui-
debitur, si quem ante poenitentia quod ei obtemperauis-
setis, correpti supplicio affecistis, ei nunc eadem dicenti
agentique parebitis. Videtisne ut post Caesaris obitum,
rebus ab Antonio (quod ne ipse quidem negare potest)
potissimum constitutis, alienum ac periculosum sibi fore
existimans, ut inter nos qui ad concordiam redieramus,
uiuere, peregre abiuerit: mox ubi conturbatas iterum
res intellexit, multa salute filio Athenisque dicta, redie-
rit: Atque is Antonium, quem amauisse haecenus dicit,
contumeliis opprobriisque inceffit: Caesaris uero, cuius
patrem interemit, ipsi quoque per occasionem paulo post
insidiaturus, partes fouet: homo natura infidelis ac turbu-

Ciceronem
miscendis se-
ditionibus
studere affe-
rit.

Abitum &
reditum Ci-
ceroni ex-
probrat.

Ciceronis
quæstus.

lentus, cuiusque animus nullis repagulis continetur, qui omnia miscet ac conturbat, pluribus ipse vicibus quam id ad quod confugit fretum agiatus, ut rectè nomē transfige inde inuenerit: isque suo ex arbitrio nos amicos hostesque iudicare poscit. Eum hominem uobis cauendū habeo ob causas existimo. est enim impostor, ac prestigiator, qui ex malis aliorum diuitias remque suam auget, calumniando, diripiendo, ac more canum lacerando innoxios: idēque communi in concordia diffuit ac tabescit. neque enim huiusmodi orator amicitia bene uolentiāque nostrū mutua alere se potest: nam qui ibi aliis artibus eum ad diuitias, prestantiāque eam peruenisse censetis? Neque enim pater ei genus opes uereliquit, fullo, operasque in colēdis uineis ac oleis locans, eoque quæstu, & eluendis pannis abunde contentus uitam sustentare, sordidissimo uictu uinter diu noctūque se explens. Inter quæ noster hic educatus, haud absurde ad meliores conculcandos & eluendos accedit, conuiciis ex officinis sedentariis, truiuisque depromptis instruetus. Ergo talis cum sis, qui nudus inter nudos adoleueris, sordes lanarum, simumque & merdas colligens, ausus es homo impurissime, primū Antonij adolescentiam obrectare, qui, ut suo genere dignum erat, pedagogis preceptoribusque usus est: deinde id uitio uerte re, quod Luperalia, festum à maioribus ad nos deductū, faciens, nudus in forum uenit? Quid autem, cō semper secū dum paternum artificium uestibus alienis use, atque ab obuiis eāsque cognoscentibus, iis excute, fecisset aliud homo non modo sacerdos, sed & collegij eius princeps: nonne ducenda ea pompa, peragendum id festum, sacrificandum ritu à maioribus instituto fuit: nonne denudandum corpus? nonne inungendum? Non hæc, inquires, criminor, sed quod nudus in foro conspectus est, quod con-

Lupercalia
Antonij ex-
cufat.

cione m

cionem talem habuit? quippe in fullonia taberna ita decurate quid quenque deceret dicit, ut quid peccatum esset, uerè intelligere, eiusque causa obiurgare alios posset. Verum ego pro his omnia quæ ad rem pertinent, commemorabo, nunc percontari ab eo quædam licet: Nonne tu inter aliorum damna educatus, inter uicinarum calamitates institutus es, ideoque liberalem disciplinam tenes nullam, hoc uero loco collegium parauisti, ubi meretricis in morem semper eum qui daret aliquis, expectas? ac quasi lenones tuorum emolumentorum certos semper habes? ideo curiosè inquiris quis quem iniuria affecerit, aut affecisse uideatur, quis quem odio habeat, quis cui insidias struat. His ades, hinc te alis, his spem fortune obnoxiam uenditas, his in suffragiis iudicum obtinendis mercede conductus operam nauas. Amicum hunc solum quouis tempore habes, qui plurimum dat: inimicos uero omnes quibus nihil est negotiorum, aut qui alium quam te patronum deligunt: quos iam in manibus tuis habes, quasi ignorans negligis: qui uero iam primum ad te accedunt, eis ab blandiris ac arrides, quemadmodum muliercule tabernarum meritoriarum solent. Quanto autem melius fuerat tecum actum, si Bambalio ipse fuisses (si quis omnino est Bambalio) quam id uita genus assumpsisse, in quo necessarium omnino est aut sermonem pro iusta causa uenalem habere, aut malos conseruare: quam ne hæc quidem rectè præstas, etsi triennium totum Athenis commoratus. Ita enim tremebundus ad tribunal accedere soles, ac si de uita dimicaturus: locuti sunt humile quid & exanimunt, discedis, neque eorum memor quæ domi præmeditatus fueras, neque quod ex tempore diceres inueniens quicquam. Audacia enim in affirmando & promittendo omnes homines excedis: in

Timiditate
in causis agendis ex-
probrat.

ipsis autem certaminibus conuiciis ac maledictis exceptis, infirmisissimus timidissimusque. Putasne esse quenquam, qui ignoret nullam admirabilium earum orationum tuarum quas edidisti, à te dictam esse, sed omnes deinde conscriptas, quemadmodum alij duces ac magistros exquitum ex luto fingunt? Quod si negas, recordare quomodo Verrem accusaueris, quanquam ex arte paterna ei aliquid adhibebas, tamen minxisse te. Enimvero metuone dum de te accuratè ita ut mereris loquor, uidear orationem meipso parum dignam habere. Itaque ea missa faciam, ac Gabinij quoque in hercule causam, cui cum accusatores subornasses, deinde ita pro eo dixisti, ut damnatus fuerit, omittam etiam libros quos contra amicos conscribis, in quibus adeò tibi ipsi improbitatis conscius es, ut in publicum emittere eos non audeas: certè miserrimum est, ea non posse negare, quæ fateri sit turpissimum. sed his missis, ad reliqua pergo. Nos sanè, qui bis mille iugera agrum Leontini, quod tu dicis, magistro dedimus, nihil iis dignum didicimus: tuas uerò artes quis non miretur?

Artes Ciceronis.

Quæ sunt autem eæ? Semper meliori inuidere, excellentioribus emulari, calumniari eos qui honore præstant, obtrectare potentibus, omnes ex æquo bonos odisse, simulare se amicum iis tantum per quos malum aliquod facinus editurum te speres, eiusque rei causa subinde minores natu aduersus seniores concitare: fidem tibi habentes, postquam in periculum adduxeris, deserere. Quod ita esse, satis ex hoc constat, quòd nullam illustri uiro dignam rem neque in pace neque in bello conficisti. Quo enim in bello uicimus te duce, aut quam regionem Consule te populus Romanus acquisiuit? Verum tu primores semper fraude circumueniens, ac tibi adiungens, priuata tua negocia per eos consequeris ex animi tui omnia sententia,

sententia, publicè autem magna uoce proclamas impuros istos tuos sermones: Ego solus uos amo, & si res ita fuerat, atque iste, reliqui omnes uos odio habent; ego solus bene uobis cupio, reliqui omnes insidiatur; his & huiusmodi aliis uerbis nonnullos inflatos ac elatos prouiciis, alios territos tibi adiungis. Tum si quid boni eorum aliquis peregit, id tibi sumis, tibi que adscribis, dicitur te dicente, referetèque ista acta esse: si aliquid secus cecidit, te ipsum ex iniis, reliquos omnes culpas: nunquam ergo, dices ego Prætor, aut legatus, aut Consul fui? ita ubique omnibus conuicia facere soles, audacisque in dicendo libertatis opinionem magis studes, quam iis dicendis, quæ ex usu sint, nihilque Oratoris nomine dignum ostendis. Quæ enim res à te publica conseruata aut in meliorem statum posita est: quem in patriam iniuriam in tus pertraxisti quem re uera nobis insidiantem indicauisti? Nam, ut reliqua præteream, ita nunc Antonium accusas, ut nulla quidem ei iusta pœna propterea irrogari possit. Quid enim cause fuit, cur cum ab initio uideres nos ab eo iniurias premi (id enim tu affirmas) non statim in eum uindicandum duceres? aut eum accusares? Nunc nobis recedes, quæ is Tribunus plebis contra leges fecerit, quæ magister equitum peccata admisserit, quæ Consul deliquerit, cum in promptu fuerit tibi statim de singulis pœnam meritam ab eo iure exigere, atque ita & tu amore ciuitatis egisse uideri poteras, & nos citra damnum ac periculum in eius facinora animaduertere potuissemus. Profectò alterutrum horum necessariò constat, aut te tum Antonij actum pro sceleratis habuisse, tamen certamina pro nobis suscipere noluisse, aut cum scias te nullius eum maleficij conuincere potuisse, nunc frustra cauillari: quod sic esse, per singula Antonij facta uobis, P. C. iam nunc ostendam:

Obiicit Ciceroni, quod non initio statim Antonium accusauerit.

Acta ab Antonio in Tribuna tu excusat.

Dixit in Tribunatu suo quaedam pro Caesare Antonius: nimirum dicentibus Cicero et aliis pro Pompeio, quorum sum ergo huic uitio dat, quod Caesaris amicitiam obseruauit, ac se et alios qui contrariae parti fauerunt, non attingit: Obstitit tum Antonius quibusdam decretis, quae contra Caesarem parabantur: nempe Cicero omnia quae pro eo decernebantur, impediabat. Atqui communi, inquit, sententiae Senatus repugnauit: qui uero potuit id uerus uir, aut si eius rei causa damnatus fuit deinde, ut hic refert, cur non supplicium ei impositum est? Quia fugit, aufugit ad Caesarem. Atqui tu Cicero nuper non peregre abieras: sed, sicut prius quoque, profugeras. Quare noli tua ipsius crimina ita temere omnibus nobis impingere. Fuga enim ea est, qualem tu fecisti, cum iudicium metueres, ac ipse te supplicio dignum esse praediuicauisses. At uero reditus decretus tibi est: quo modo, aut cuius opera, omitto quidem id dicere, sit sane decretum de reditu tuo factum, neque tu prius quam id consecutus es, pedem in Italia posuisti: Antonius autem et abiit ad Caesarem, quae acta essent annuntiaturus, ac, nullo ad id opus habens decreto, rediit, denique totam etiam pacem amicitiamque omnibus, quos in Italia tum offenderisset, cum Caesare ipse composuit, cuius reliqui quoque participes facti essent, nisi te autore profugissent. Quae cum ita sint, tamen audes dicere, Caesarem ab Antonio contra patriam adductum, ab eo bellum civile excitatum, eum unicam omnium quae subsecuta sunt, nobis causam malorum fuisse? Nequaquam ille quidem, sed tu, qui Pompeio alienas legiones et imperium tribuisti, Caesari ea, quae ipsi fuerant concessa, adimere aggressus es, consilium Pompeio et Consiliibus dedisti, ne conditiones a Caesare latas acciperent, urbem, Italiamque uti relinquerent: qui Caesarem Romam aduen-

Ciceronem fuisse malorum intestinorum causam.

aduenientem non aspexisti, sed in Macedoniam ad Pompeium transfugisti: neque ei quidem auxilium attulisti, sed ad ea quae agebantur coniuens, post infortunio afflictum deseruisti. itaque ne initio quidem ei tanquam iustioris causam agere optulatus es, sed seditione concitata, rebusque conturbatis, ex securo loco eorum certamen spectauisti: ab eo qui succubuit, quasi inique is quicquam egressus, statim discessisti, ad uictorem tanquam iustioris inclinauisti. Accedit ad reliqua tua uitia tanta ingratitude, ut non contentus salute ab eo donata, indigne etiam seras te non esse magistrum equitum factum. Horum tibi conscius, tamen audes dicere: Non fuisse Antonio magistrum equitum toto anno gerendum, neque enim Caesarem toto anno Dictaturam gessisse. Sed haec siue recte, siue necessario ita acta sunt, certe utrumque ita decretum fuit, placuitque uobis, placuit populo: hi tibi accusandi sunt Cicero, non ij quibus is honor habitus est, qui quae se tales gesserunt, ut eo digni essent. Quapropter si is tum rerum status fuit, ut etiam contra quam alias deceret ea fierent, cur nunc in Antonium ea confers, cur non tum potius (si quidem potueras) contradixisti? Quia mehercule metuebas. Ergo tuae timiditati ignoscendum est, quod tum tacuisti: Antonio, quo tibi prelatum fuit, crimini sua uirtus danda est: Quoniam loco hoc ius, et has leges didicisti? At uero abusus est magistrum equitum: quid ita? Quia, inquit, bona Pompeij emit. Quot praeter eum sunt, qui aliorum facultates emerint, neque ulli horum uitio id uertitur? In hunc enim finem proscribuntur ea, et sub hasta ponuntur, publicique praecoris uoce proclamantur, ut ab alio emantur. Atqui Pompeij bona uenire non debuerunt: nos igitur peccauimus, et male egimus, qui ea prostituimus, aut (ut nos ac te culpa leuemus) Ca-

Acta ab Antonio Equitum Magistrum defen-

Contraria in
Ciceronis
oratione ef-
fe.

far utique deliquit, qui id fieri iussit, quem tamen tu non incusasti. Sed stultitia in hac re palam coargui potest Cicero, qui duo inter se diuersissima crimina Antonio obiecerit: unum, quod cum Caesarem in plerisque rebus adiunxisset, multaque idcirco ab eo recepisset, tamen deinde precium bonorum Pompeii ab ipso Caesar uix exegit: alterum, quod cum ne in paternas quidem possessiones successerit Antonius, omniaque bona pro sua libidine dilapidauerit Charvbdis instar, (semper enim aliquid Siciliense nobis Cicero profert, quasi memoria nobis exciderit, exulem ipsum eum profugisse) nihilominus id precium omne persoluit. Neque hic tantum egregius ille orator quam maxime contraria inuicem locutus deprehenditur, sed, per Iouem, in hoc etiam, quod modum eum omnes Caesaris actiones adiunxisset, ideoque omnium inuestigantium malorum potissimam causam fuisse dicit: modum timiditatem exprobat, qui nulli rei, praeterquam in Thessalia gesta est, adfuerit. Id quoque inter crimina Antonio obiecta est, reductos esse ab eo exules, cula patiturque, quod non auunculum etiam suum restituerit. Quasi uero quisquam credat, si is ullius restituendi potestatem habuisset, non primo omnium hunc fuisse restitutum, cum nullae inter ipsos unquam intercesserint lites, quod ipse nouit Cicero: qui quanquam se pius turpissimis mendacius eum traduxerit, tamen hoc dicere non est ausus. Ad eum in nullo discrimine hic ponit, omne id quod in buccam uenerit, tanquam spiritum effundere: quae quis tandem possit omnia persequi? Nam quod obambulas rem uerbis exaggeret, perhibetque Antonium Magistrum equitum, eum magistratum molestissimum omnibus reddidisse, ubique et semper cum gladio simul ac purpura, lictoribusque iuxta et militibus obuersatum: respondeat mihi diserte uelim, quidnam ad nos inde damni redierit?

cert

certe nullum dicere poterit, ac si potuisset, nihil prius sibi dicendum putasset. Secus habent omnia. Trebellius erat et Dolabella, qui seditiones excitarent, ac omnia mala perpetrarent: Antonius neque mali quicquam facinoris exhibuit, et omnia pro nobis egit, ad eum ut custodia quaeque urbis ei contra facinorosos mandata fuerit, non modo non contradicente hoc mirabili oratore (aderat enim) sed astipulante etiam. Nullum enim potest uerbum commemorare a se tum editum, cum uideret impurum istum ac flagitiosum (sic enim contumeliose eum nominat) ad id quod nihil recte ageret, hanc etiam potestatem a uobis accipere. Sic magnus ille orator, ac ciuitatis amator, qui nunquam non id in ore suo habet: Ego solus pro libertate certo, me neque amicorum gratia, neque inimicorum terror a commodis uestris proficiendis depellit. ego si mihi pro uobis uerba facienti moriendum sit, eum ipsum uita exitum gratissimum habuero. is ergo tum nihil horum quae nunc magna uoce iactat, mussare ausus est. Neque id iniuria. Reputabat enim secum, adesse ex instituto maiorum Magistrum equitum Antonio lictores et purpuram, usum autem esse eidem gladii ac militum contra seditiones, qui nullum certe ne extremorum quidem facinorum sibi reliquum facturi erant, nisi is munitus istis fuisset, quando sic quoque nonnulli eum contemptui habuerunt. Haec omnia, ac reliqua quoque recte, ac omnino ex sententia Caesaris acta esse, res ipsae ostendunt: nam neque seditio ulterius progressa est, et Antonius non modo eorum causa multatus non est, sed Consul quoque deinde creatus: quem magistratum ut gesserit, aegidum mecum considerate inuenietis enim, si attentè inspexeritis, eum urbi magnoperè utilem fuisse. Quod cum ipse Cicero perspectum haberet, liuore uictus, aususque est ea reprehendere in

Consultatus
Antonij a-
cta defen-
dit.

dere in Antonio, quæ uellet à seipso acta fuisse, itaque de-
nudationem, unctiorem, ac ueteres illas fabulas protulit,
non quòd nunc eorum usum esse aliquem putaret, sed ut
externarum rerum uituperatione luminibus ipsius Consu-
latus scienter ac præclare gesti obstrueret, eius uiri, qui,
proh Deum atq; hominum fidem, (altius enim quam tu excla-
mabo, ac iustiori de causa eos obtestabor) cum tyrannide
captam urbem re ipsa esse uideret, quòd & exercitus Cæ-
sari parebant, & S. P. q; R. eidem concedebant, ita ut ei
quandiu in uinis esset, Dictaturam darent, utque appa-
tu regio uti posset permitterent, ipse & manifestissime
eã tyrannidẽ detexit, & tutissima ratione inhibuit, ita ut
Cæsar uerecundia correptus, ac territus neque nomen re-
gis, neq; diadema (quæ erat sibi ipsi nobis inuitis daturus)
acciperet. Si quis alius id fecisset, quod tũ Antonius fecit,
iussu se à Cæsare hoc fecisse diceret, necessitatemq; pre-
tenderet, & ueniam haud dubiẽ consequeretur, factis
iam tot nostris decretis, & in tanta militum potentia: sed
Antonius, cui animus Cæsaris exploratus penitus erat,
quiq; omnia quæ is parabat, cognita exacte habebat, pru-
dentissimẽ eum auertit ab instituto, & retinuit. cuius si-
gnum euidentis est, quòd Cæsar prorsus nihil deinde pro-
potentia egit, sed promiscuẽ præterea ac sine satellitio
inter nos uersatus est, quo factum est præcipuẽ, ut ea quæ
pertulit, accidere ipsi possent. Hæc ita egit, ô Cicero, siue
tu Cicerculus, Cicercius, aut Cicerithus, aut Græculus,
aut quocunq; tandem nomine gaudes, ille malẽ institu-
tus, nudus, & unctus, quorum nihil tu præstitisti, qui di-
sertus, qui sapiens es, qui plus olei quam uini usurpas, ue-
stemque usque ad talos dependentem trahis, non quidem
histrionum more, qui suis personis te uarietatem motuum
animi docent, sed ut turpitudinem tuorum crurũ tegas.

Neq;

Mollitiem
Ciceroni
abiicit.

Neq; enim id studio modestiæ à te fit, qui tam multa im-
pudicẽ de uita Antonij dixeris. Quis enim non uidet te-
nues istas tuas lanulas? Quis non canorum tuorum peccati-
nibus comptorum odorem percipit? Quis nescit, quem
admodum priore tua coniuge, quæ duos tibi natos peperat,
erata, aliam uirginem duxeris, ipse ætate decrepita,
ut ex eius facultatibus æs alienum dissoluere posses?
Sed ne eam quidem retinuisti, nimirum ut liberẽ Cerelliã
habere posses, quam tanto te ætate superiorem, quanto
inferior ea puella fuit quam duxeris, stuprauisti, ad quã
ipsam eiusmodi literas scribis, quales scribi par est à scur-
ra, linguæq; incontinentis uiro, cum muliere septuagena-
ria decertante. Hæc ut dicerem P. C. euagatus sum obi-
ter, ne non hac etiam in parte æquum auferret. Conuiuũ
etiam quoddam exprobrare Antonio ausus fuit, ipse a-
quam, ut quidem refert, bibens, ut sermones contra nos
elucubrare possit: filium uerò in tanta temulentia edu-
cat, ut sobrius neque interdum sit, neque noctu. Os etiam
Antonij turpitudinis insimulare instituit, ipse per om-
nem uitam tanta libidine ac impuritate usus, ut ne à pro-
pinquissimis sibi abstinerit, uxorem prostituerit, cum
filia incestum commiserit. Sed his misis, ad institutũ re-
uertar. Antonius, quem iste insectatus est, cum uideret
Cæsarem sese supra Rempublicam efferre, ea re, qua ma-
ximẽ gratiam Cæsaris captare uisus est, effecit ne is ea
quæ animo iam destinauerat, re perageret. Qui enim
rem aliquam semel haud recte expetitã consequi omni-
no cupiunt, eos nihil magis ab instituto reuocat, quam se
hi, qui aliquid mali ab iis expectant, præ se ferunt, sibi id
uolentibus euenturum: quod etsi illi conscientia suæ in-
iusticiæ nequaquam credunt, tamen propositum suum in-
notuisse opinantes, uerecundia metuque corripuntur,
cũque

Cerelliã cũ
Cicerone a-
dulterium.

Cicero filiũ
temulentus.

Antonij fa-
ctum, quòd
Cæsari dia-
dema obtu-
lerit, lau-
dat.

cumque alioquin sermonem, tanquam adulationem quamdam, non nisi cum inquisitione accipiant, tamen ea quæ euentura sint cum pudore cõiciunt. Quæ cum essent perfecta Antonio, primum Luper calia sibi delegit, ut Cæsar inter hilaritatem ac ludicram actionem absque periculo posset castigari, deinde forum, rostraque, ut ipsa loca pudorem Cæsari obiicerent; affinxit etiam populi mandatum, ut Cæsar eo audito reputaret non quid dixisset Antonius, sed quid populus Romanus eum dicere iussurus fuisset; qui enim crederet populi hoc esse mandatum, cum sciret neque decretum sibi esse tale quicquam, et non acclamare populum sentiret? Enimvero debuit hæc audire Cæsar in foro Romano, quo loco sæpenumero pro libertate à nobis deliberatum est: apud rostra, propter quæ infinita pro statu populari sunt consultationes peractæ: Luper calibus, ut Romuli recordaretur: è Consule, ut in memoriam præscorum Consulum acta reuocaret: sub nomine populi, ut ei in mentem veniret, non in Afros ipsum, neque Gallos, Aegyptiosue, sed in Romanos tyrannidem moliri. Hæc illum uoces conuerterunt, hæc deiecerunt. Hæc est, ô Cicero, Antonij actio, cum neque crus in fuga fregisset, ut ipse effugere posset, neque manum exarsisset, ut Porcenam terreret, sed Cæsaris tyrannidem sapientia atque calliditate compesceret, artificio supra hastam Decij, et gladium Bruti laudando. Tu uero, Cicero, quid in tuo Consulatu, non dico sapienter aut bene: sed quid egisti, quod non extremum meruerit supplicium? Nonne tu urbem quietam ac unanimum perturbauisti, ac seditionibus agitauisti: forum et Capitolium cum aliis hominibus, tum seruis etiam euocatis repleuisti: nonne Catilinam magistratum tantum ambientem, nihil prætere à mali agentem, impiè perdidisti: nonne Lentulum

Consulatu
Ciceronis
inuidit.

ciijs

eiusque socios nullo ipsorum facinore extate, neque accusatos in iudicio, neque conuictos miseranda morte affectos: siquæquam tam frequens ubique à te fiat legum ac iudiciorum metio, ut si quis eam orationibus tuis subtrahat, reliquum nihil sit futurum. Tu quidem Pompeio uitio dedisti, quod Nilonis iudicium præter instituta maiorum fecisset, ipse autem nihil ne minimum quidem eorum quæ legibus constituta sunt in causa Lentuli adhibuisti, sed citra defensionem ac iudicium uirum bonum, ac senem in uincula condidisti, qui à maioribus suis multa amoris in patriam pignora habebat, neque ei uel per ætatè, uel per mores licebat quicquam noui moliri. Quod enim ei adfuit incommodum, quod rerum mutatione sanare cuperet: quæ autem ei non adfuerunt bona: de quibus omnibus si quid noui aggredi uoluisset, in periculum ei erat ueniendum. Quæ arma parauit, quos socios collegit: ut ita miserè ac impiè homo Consularis, Prætor, nullo neque dicto, neque audito quod esset contra patriam, in carcerem poneretur, ibique tanquam flagitiosissimus aliquis capite plesteretur: Hoc enim potissimum egregius iste Tullius exoptauit, ut in Tulliano, loco sibi cognomini, Lentuli istius, Tullianæ, qui quondam princeps Senatus fuerat, nepotem occideret. Quid uero acturum fuisse eum censemus, si armatam potestatem adeptus fuisset, qui hæc tanta atque huiusmodi solo sermone perfecit: scilicet hæc tua sunt splendida ista facinora, hæc magnæ illæ tuæ artes ac cõsilia imperatoria, propter quæ non ab aliis tantum damnatus es, sed ipse proprio suffragio ita iudicium de iis fecisti, ut antè, quam de re cognosceretur, profugeris. Quæ uero alia maior tui pericidij potest adduci demonstratio, quam quod ferè ab his ipsis pereundum tibi fuit, quorum te causa ea fecisse præte tuleras: metuisti que istos, quos beneficio ea re affectos

Fuga Cice-
ronis,

Etos

Historia a
Cicerone
conditam
substanta.

Eos dicebas: neque uel audire aliquid ex iis, uel aliquid
ipsis dicere sustinuisti, qui disertus, qui animi bonis abun-
dans, qui aliorum adiutor haberi uis, sed fuga salutem tamquam
ex proelio quaesiuisti: Tamē eō impudentia processisti, ut
hæc talia conscribere institueris, quæ ne ab ullo alio memo-
ria traderentur, in notis tibi habendum fuit, quod hoc saltem
commodi ad te rediret, ut tecum res tuæ gestæ perirent, ne-
ue ulla eorum ad posteritatem mentio transmitteretur.
Sed ut ridere possitis, attendite hominis sapientiam: Cum
proposuisset sibi omnium huius urbis rerum historiam scri-
bendam (nam et disputatorem, et Poetam, et Philosophum,
et Oratorem, et Historicum se profiteretur) non
ab urbe condita initium duxit, quod alij fecerunt, sed à
Consulatu suo, ut retro procedendo, initium Commenta-
rij sui Consulatum eum, finem uero, regnum Romuli faci-
at. Agedū responde mihi, qui ea scribis ac præcipis, quæ
uiro bono et dicenda sunt, et facienda (facilius enim aliis
quæ recta sunt, consulere, quam ipse ea agere potes;
faciliusque alios culpas, quam te ipsum emendas) quanto
præstabat te tui animi corporisque molliciem deponere,
quam Antonio timiditatem obicere; te neque insidum
quid facere, neque transfugam esse, quæ ei insiditatem expro-
brare: te benefactores tuos non afficere iniuria, potius
quam eum ingratitude accusare. Est enim in hoc ho-
mine insidorum uitiorum id quoque in numero, quod om-
nium maxime eos odit, à quibus beneficium accepit: cum-
que ceterorum semper aliquos demereatur, his nunquam
non insidias struit. Nam, ut cætera transiliam, miser-
cordia saluteque à Casare affectus, atque in patriciorum
numerum relatus, eum occidit, non quidem sua manu
(qui enim id faceret homo meticulosus et effeminatus?)
sed subornatis qui id facerent: id autem me uerè loqui,

Ciceronis
in benefa-
ctores suos
Cæsarem &
Antonij in-
gratitudo.

ipsi percussores Cæsaris declarauerunt, cum in forum cum
nudis gladijs procurrentes, Ciceronem uobis audientibus
nominatim subinde uocauerunt. Eum igitur suum benefa-
ctorem necauit, ac præterea Antonio, à quo et sacerdos
est factus, et Brundisij, cum ei periculum uitæ à militi-
bus impenderet, conseruatus, eam gratiam refert, ut hæc
quæ neque ipse, neque alius quisquam ullo tempore cul-
pauit, tanquam crimina ei obtrechet, eaque exprobret,
quæ in alijs laudare solet. Etenim Cæsarem, qui neque
per ætatem adhuc ad magistratum capessendum, geren-
damue rem aliquam publicam aptus est, neque ad id à no-
bis delectus, cum uideat copias contraxisse bellum neque
decretum à nobis, neque mandatum sibi suscepisse: non mo-
dò nõ accusat, uerum etiam laudat: adeo neque iusticiam
ad leges, neque utilitatem ad commodum Reipublicæ exi-
git, sed sua pro uoluntate omnia iudicat: et quæ in alijs
predicat, in alijs eadem reprehendit, idque et mendacia
de uobis confingendo, et uos præterea quoque calūnian-
do. Quæ enim post obitum Cæsaris acta sunt ab Antonio,
omnia iussu uestro acta esse reperietis. Ac de pecuniæ
quidem administratione, deque his quæ ex libellis Cæsa-
ris acta sunt, dicere superuacaneum existimo. Nam de
priori eum potius inquirere conuenit, qui heres est Cæ-
ris, in posteriori autem si quid omnino fuit mala fide
actum, tunc statim fuit impediendum. Non enim sub axilla,
Cicero, furtim quicquam actum est: sed te ipso teste, in ta-
bulis omnia edita fuisse. Quod si Antonius adeo palam
ac impudenter, quod tu dicis, dolo malo egit, ut præter
reliqua Cretam totam Reipublicæ eripuerit, ac post exitum
Bruti præfecturæ liberam esse iusserit, tanquam ex
Cæsaris literis, cum tamen Bruto ea prouincia post mor-
tem demum Cæsaris fuerit mandata: hæc si sunt inquam,

Galliam &
exercitus re-
tē Antonio
esse cōmis-
sa.

quī fiebat ut tu taceres, ac reliqui etiam id admitterent: Sed, ut dixi, hæc relinquam, quod minor pars eorum nominatim est commemorata, quodque Antonius abest, qui accuratè vos singulatim de suis actis docere poterit. Verum de Macedonia, Gallia, reliquisque gentibus & exercitibus uestra extant, P. C. Senatusconsulta, quibus cū alia alijs mandaueritis, Galliam cum exercitibus Antonio dedi-
stis, idque Cicero etiam nouit: interfuit enim cum hæc decernerentur, suamque uobiscum sententiam dixit. At quanto melius fuisset, tunc ipsum si quid non rectè ageretur, contradixisse, eaque quæ nunc obtēdit, uos docuisse, quàm tum quidem silentem ad erratum uestrum conuere, nūc autem uerbis quidem Antonium accusare, re ipsa Senatum: Neque enim sanæ mentis quisquam dicere potest, Antonium uos ut hæc statueretis uidegisse, nam neque militibus tum erat instructus, ut uos contra sententiam animi uestri decernere quicquam cogere posset, & ipsa res pro Republica acta est. Quippe cum Caesar legiones præmisset, eaq; iam conuenissent, metus autem erat, ne audita Caesaris necesse tumultuarentur, hominēq; aliquem nequam sibi ducem constituentes, bellum mouerent, rectè & præclare à uobis decretum est, ut Antonius ijs legionibus præficeretur, qui & Consul esset, & concordia constituenda præfuisset, & Dictaturam prorsus de Republica sustulisset: ei igitur pro Macedonia Galliam tribuistis, ut in Italia manens neque mala quid fide agere posset, & continuo ea quæ uos iussissetis exequeretur. Hæc eò ad uos uerba fieri, ut intelligeretis rectè uos tum rebus consuluisse. Ad Ciceronem autē hoc quoque satis fuerat dixisse, quod & adfuerit his omnibus, & uobiscum ea decreuerit, cum neque ullos haberet Antonius milites, neque ullum nobis terrorem offerre posset,
quo

quo ad publicam utilitatem negligendam cōpelleremur. At uerò, quando tum silentium tenuisti, uel nunc expone, quid faciendum nobis eo tempore, eoque rerum statu fuit? Exercitusne sine duce dimittendi? qui uerò non innumera-
rabilibus malis Macedoniam, Italiāque repleturi fuissent? Atqui alij cuidam committendi fuerunt. Quem autem uel oportuit potius ijs præficere, uel quis fuit ad eam rem magis idoneus quam Antonius? qui Cōsul erat, qui omnes res urbis administrabat, qui tanta concordiam in custodia habuerat, qui infinita suæ in Rempublicam uoluntatis documenta dederat. Quem percussorum Caesaris huic negotio præposuissimus, cum esse cis ad urbem alioquin tutum non esset? Quem aduersariorum: cum omnibus essent suspecti? Quis præter Antonium auctoritate tum, quis peritia excellabat? Sed nimirum indignè fers, quod non te deligimus. Quem uerò tu magistratum gerebas? Quid uerò non egisses, armis militibusque assumptis, qui in Consulatu tuo, sola dicendi arte, studijsq; tuis (quæ sola in tua erant potestate) fractus, tantos motus concitaueris? Sed eò reuertor, unde digressus sum. Adfuissti igitur, cum hæc Antonio decernerentur, neque contra quicquam dixisti, sed tanquam optimis ac necessarijs concilijs assensisti: neque uerò libertas dicendi tibi deerat, solito sæpius ab re oblatrare, neque metuebas etiam quenquam, tu enim cum nudum ut exhorruisses, quem armatum non times: aut solum, quem nunc non reformidas tot militibus circum: quāquam hoc ipso te iactas, quod mortem (ita enim refers) ostēdit, nō Antonium, sed aduersarios eius, in Rempublicam peccare.

est, aut D. Brutus, qui eum ista regione prohibet? Antoniusne, qui socios uestros cogere uult, ut decretis uestris obtemperent, aut illi, qui praefectum à uobis missum non recipiunt, eum uerò cui abrogatus est magistratus, adiuant? Antoniusne, qui milites uestros retinet, aut milites, qui ducem suum reliquerunt? Antoniusne, qui nullum ex his militibus, quos ei uos dedistis, in urbem adduxit: aut Caesar, qui pecunia allectis ueteranis, huc ut uenirent persuasit? Ego quidem ne uerbis quidem rem opus habere existimo, quin ita iudicetis, Antonium omnia sibi à uobis imposita rectè administrare: illis uerò alijs supplicium esse subeundum eorum nomine, quæ suo iudicio aggressi sunt. Qua de causa etiam praesidium militum accepistis, ut tutò de impendentibus negocijs consultare possitis, non quidem Antonij causa, qui neque priuato consilio egit quicquam, neque ullum urbis terrorem ostendit, sed propter eum, qui contra Antonium exercitum conduxit, qui aliquoties intra mœnia ipsa suos milites habuit. Hæc propter Ciceronem à me dicta sunt, qui iniquis nos sermonibus prior inuasit, cum alijs neque litigator sim, quemadmodum iste, neque curiosus de alienis rebus, quo se iste studio usquequaque iactat: nunc quod uobis consilium dem, idque neque Antonij gratia, neque Caesaris aut Bruti obtrectandi, sed (sicuti conuenit) publici commodi studio motus, exponam. Ego ita iudico, neminem eorum qui in armis nunc sunt, hostem à uobis esse iudicandum, neque accuratè de eorum actis inquirendum: (nam neque praesens tempus id fert, et cum ciues nostri illi omnes ex æquo sint, siue quis eorum succumbet, is nobis peribit, siue superior euadet, aduersum nos uires acquirat) sed esse eos ciuilitè ac mansuetè tractandos, mitèdòsque ad unūquenque eorum, qui ab armis eum discedere

Fufij sententia de mittendis ad utrosque legatis.

dere, ac sese militesque in nostra potestate esse inbeat: bellum autem nondum ulli eorum inferendum, sed responsa expectanda: tum demum eos qui parucriint iussis nostris, laudandos, non obediētes autem, bello persequendos nobis esse. Id enim et iustum, et conducibile uobis est, ne festinctis, aut temerè quicquam agatis: sed pauperser expectantes tempus mutandi propositi ipsis, militibusque concedatis: deinde bellum, si eo opus sit futurum, Consulibus mandetis. Te autem, o Cicero, adhortor, ne mulierum more exaspereris, neue Bambaltonem imiteris, neu bellum excites, ac priuati in Antonium odij causa publice totam ciuitatem denuò in periculum adducas. Bene egeris, si cum eo in gratiam redeas, cum quo multo amice sepius egisti: sin cum eo reconciliari nullo modo uis, at nobis tamen parce: neque concordiam eam, cuius nobis autor fuisti, conturba, sed reminiscere istius dici, orationisque à te in Telluris templo habitæ: aliquidque concordiae etiam huic, de qua nunc deliberamus, gratificare, ne istius quoque prioris tuae orationis existimationi detrahas, tanquam non ex recta ratione, sed alio quodam ab effectu profectæ: id et ciuitati utile, et tibi gloriosum est futurum. Neque existimare debes, ferociam istam aut laudabilem esse, aut tutam: neque mortem à te contemni gloriari debes, aut laudem inde aliquam sperare: qui enim uitam suam proijciunt, eos tanquam ex insania quadam rem aliquam magnam tentaturos, reliqui omnes suspectos, odioque habent: quos autem plurimam salutis propriae rationem habere uident, eos laudant, et praedicant, tanquam nihil morte dignum commissuros. Proinde tu etiam si uerè incolumitatem patrie curas, ea dic, ea que age, quibus tuâ ipsius quoque salutem tuearis, non ea quæ nobis unâ tecum exitium afferant.

Cōtempus mortis non omnis laudabilis.

Hæc postquam Calenus dixit, Cicero (qui ut libertate dicendi in omnes intemperati ac nimia uti consueverat, ita eandem aliorum aduersum se minimè ferre poterat) se non continuit, quin ommissa consultatione de republica, ad conuicia Fusio facièda prorueret, quæ nō minima causa fuit, cur ea dies frustra consumeretur. Postridie eorum, qui Cæsaris causam agebant, factio obtinuit: itaque decretum est, ut Cæsari statua poneretur, ut inter Quæstorios esset Senator, ut petendi reliquos magistratus maturius quàm legibus præcipiebatur petendi ius haberet: ut pecunias quas militibus dederat, ex ærario (quia pro republica eos, priuato licet consilio, conduxisset) reciperet. Præterea decretum, ut militibus qui à Cæsare conducti fuerat, ac his qui ab Antonio discesserant, perfecto hoc bello uacatio militiæ daretur, statimque agri diuiderentur. Ad Antonium autem missi legati sunt, qui eum iuberent Gallia, exercitibusque dimissis in Mæcedoniam proficisci: militibus eius dicerent, ut ante certam diem domum discederent: nisi fecissent, hostium loco futuros. Senatores etiam, quibus Antonius prouincias assignarat, deposuerunt, reliquosque eorū loco amandandos statuerunt. Hæc tum decreta sunt: paulo post, priusquam de Antonij sententia fierent certiores, tumultum urbi impendere censuerunt, uestem Senatoriam exuerunt, bellum contra Antonium Consulibus, & Cæsari, cui Prætoriam potestatem tribuerant, iniunxerunt, ijsq; Lepidum, & L. Munacium Plancum, qui parti alicui Gallie transalpinæ præerat, auxilio esse iusserunt. Ea ratione Antonio, iam tum bellum expectanti, ab ipso Senatu occasio hostiliter agendi præbita fuit. is enim lato animo ea quæ decreta essent arripuit: statimque legatis exprobrauit, quòd secum respectu adolefcentis (Cæsarem notabat) neque rectè, neque

Honores Cæsari & eius militibus decreti.

Legati ad Antonium missi.

Lepidus, L. Munacius Plancus.

quo

æquo iure egissent, missisque ipse alijs uicissim legatis, quòd causam belli in Senatum reijceret, eas condiciones obtulit, quæ ipsi honestam aliquam speciem afferebāt: fieri tamè nullo modo poterat, ut à Cæsare eiusque adiutoribus staretur. Cum enim in animo haberet, nihil eorum quæ ei Senatus præcipiebat facere, satis cōpertum habens ne illos postulatorum ipsius ulli satisfaciuros, pollicitus est se omnia quæ decreuissent, facturum, ut excusationem quasi eorum auctoritati paruisset haberet: utq; illi cū condiciones ab ipso latas respuerent, uiderentur causam bello præbuisse. igitur pollicitus est, Gallia se discessurum, exercitumque dimissurum, si Senatus suis militibus eadem quæ Cæsarianis essent decreta, præmia cōferret: ac si Cassius & Brutus Consules (id enim eò petebat, ut uiros sibi istos conciliaret, ne succenserent ipsi propter ea, quæ contra D. Brutum coniuratum cum ipsis egerat) crearentur. Hæc duo Antonius petebat, quorum neutrum nouerat futurum. Neque enim Cæsar passurus erat, ut uel patris sui paricidæ Consules fierent, uel milites Antonianæ eadem cum suis præmia accipientes, Antonium adhuc magis diligerent. igitur neutra conditio approbata est, sed bellum potius iterum Antonio indictum, militibusq; iussu eum deserere, aliæque dies constituta: saga autem omnes Romani, etiam hi qui non proficiscebātur in bellū sumptulerunt: Consulibusque custodia urbis mandata, ac Senatus consultum pro consuetudine additum, darent operam, ne quid Respublica detrimenti caperet. Ac quoniam multi ad bellum gerendum pecunia opus habebant, unusquisque uigesimam quintam suorum bonorum partem in commune contulit: Senatores præterea quaternos obolos in singulas tegulas earum ædium quas in urbe uel suas, uel conducticias habebant, persoluerunt: ad hæc

Antonij responsum, & conditiones ab eo latæ.

Apparatus belli cōtra Antonium.

multa alia locupletissimus quisque suppeditauerunt, arma & alia ad usum belli necessaria. multae urbes, multae etiam priuati homines ultro donauerunt (tanta enim tum erariū laborabat inopia, ut ne ludi quidem qui eo tempore fieri debebant, peragerentur, paucis quibusdam exceptis, qui ad soluendam religionem urbem celebrabantur) Haec ij qui studebant Caesari, qui que Antonium odio habebat, prompte agebant: ceterum plerique bellis iuxta, pensio-
 nibusq; iam defatigati, id bellum egre ferebant: tantoque magis, quod incerta partium uictoria, certum erat ei qui uicisset seruendum esse. Itaque complures qui Antonio cupiebant, partim ad eum profecti sunt: quo in numero etiam Tribuni plebis quidam, Praetoresque fuerunt: partim Romae manentes, omnia quae poterat, uel clam uel aperte ea defendentes pro Antonio agebant. inter quos Fufius etiam Calpurnius unus fuit. Hi uestem non statim mutauerunt, sed Senatui persuaferunt, ut denuo ad Antonium legatos mitteret, atque inter eos Ciceronem, uerbo quidem, ut eum ad pacificationem impelleret, re ipsa, ut eo liberarentur. sed Cicero re intellecta, ac ueritus se Antonij armis permittere, legationem eam non obijt: quo factum est ut ne reliqui etiam proficiscerentur. Interim prodigia non uilia urbi, ipsiq; Consuli Vibio Pansa euenerunt. In ultima enim concione, a qua in bellum profectus est, uir quidam morbo comitali laborans concidit, orante ad populum Consule, eaque die, eaque ipsa hora qua is ad bellum profectus est, statua aerea in uestibulo domus collocata, sponte sua euersa est: ac in sacris quae initio belli haberi consueuerant, extra ab aruspiciibus propter multitudinem sanguinis dijudicari nequiuerunt: interimq; puniceam ei quidam uestem asserens, in effuso cruore lapsus, casu suo uestem contaminauit. Haec ei ostenta acci-
 derunt,

Antoniano
rum actio-
nes.

Fufius.

Cicero lega-
tus ad An-
tonium de-
lectus.

Prodigia
Pansae & pu-
blice obla-
ta.

derunt, quae si priuato oblata fuissent, ad solum ipsum pertinuissent: quia uero Consulatum eo tempore gererat, ad omnes ex aequo pertinebant. iam matris etiam Deum simulacrum in Palatio, cum ante solis ad ortum spectasset, tunc sponte sua in occasum conuersum fuit. & Dianae simulacrum, quod Mutinae (apud quam urbem praecipue bellatum est) colebatur, multum sanguinis, ac deinde lactis effudit. Consules quoque ante ferias Latinas urbe profecti sunt. quod quotiescunque factum fuit, pernicie ipsorum stetit: sicut tum quoque ambo Consules, ac magna multitudo de plebe, ac post paulo multi equestris Senatoriaeque dignitatis uiri potissimumque praestantissimi interierunt: ac partim praелиjs, partim cadibus Syllano exemplo iterum editis, omnis flos populi Romani, qui ad ea tempora superstes manserat, ijs qui eas peregerunt caedes exceptis, absumptus est. Eius sibi ipsis calamitatis auctores ipsi Senatores fuerunt, qui cum unum aliquem qui optime de Republica sentiret, praeficere rebus, eumque per omnia adiuuare deberent, contra certos homines quosdam ad opprimendos alios instruxerunt, ac deinde hos quoque euertere aggressi sunt: quo factum est, ut amicum neminem, inimicos omnes haberent. Diuerso enim modo a plerisque mortalium iniuriae atque beneficia accipiuntur. nam irae quidem uel inuiti memoriam retinent, memoriam autem beneficiorum ultro proijciunt. hoc quod ij uidere nolunt, qui tanquam imbecilliores ab alijs sint aduerti illud, quia nolunt suspicionem timiditatis de se praebere. si quidem iniurias sibi illatas non ulciscantur. Quae causa Senatui Romano fuit, ut cum neminem unum fouerent, sed modo hunc, modo alterum certis in negocijs adiuuarent, ac modo pro eo, mox aduersus eum statuta facerent, multa mala propter eos toleranda haberent, mul-

Senatus sibi
suae calamitatis
autor.

Beneficiorum
minor, quam
iniuriarum
ratio a plerisque
habetur.

cc

cc

cc

ta quoque ab ijs ipsis pateretur. Erat enim istis omnibus unus belli hic scopus, ut populi potestate delecta, regnū stabili-
 bilirent. Ita dum utraque pars armis de domino cui seruiat, disciparet, utrique suam incolumitatem perdebant, & pro fortuna belli diuersam existimationem adipisciebantur. Quibus enim prosperæ erant res, ij bene consuli-
 uisse, ac ciuitatis amatores esse dicebantur: quibus aduersa eueniebant, ij patriæ hostes, & scelerati nominabantur. Ad eum statum res tum Romanæ deuenerant, sed iam singula uti acta fuerint, explicabo: id enim ad instituen-
 dam uitam apprimè conducere iudico, ut actiones cum consilijs conferrantur: & cum quales eæ sint, ex his deprehendatur, tum consilia ipsa ex euentu cuiusmodi fuerint existimetur. Antonius Mutinæ D. Brutum obsidebat, quòdis unus ex percussoribus Cæsaris esset: hoc enim prætexebat. uera autè causa erat, quod Gallia Brutus sibi cedere uolebat: sed quia eam causam parum honestam esse intelligebat, uidebatque in oculis populi esse Cæsarem, quia eum ulturum cadem patris sui sperabat, eum belli, quem dixi, prætextum obtendebat, cum obtinenda Gallia causa id se egisse satis ipse ostēderit, cum peteret, uti Cassius & M. Brutus Consules designarentur, sui commodi causa res inter se duas diuersissimas simulans. Cæsar autè etiam, quàm ei id bellum Senatus mandato iniunctum esset, in armis fuerat, neque tamen ullam rem memoratu dignam gesserat. Vbi quæ decreta essent, comperit, gauisus est: idque eo magis, quòd cum habitum ac potestatem prætoriam acciperet, sacrificanti, omnium hostiarum (erant autem duodecim) iocinora gemina inueniebantur. id uerò ægrè ferebat, quòd & legati & mandata ad Antonium mittebantur, ac non potius rectè à ei bellum nulla per interuuncios tēta pacificatione indiceba-

D. Brutus
 Mutinæ ab
 Antonio
 obsidatus.

indicebatur: idque adhuc magis, quòd animaduernerat Consules seorsim ad Antonium de concordia scripsisse, literasque eius ad senatores quosdam scriptas, interceptasque, à Consulibus, clam se illis redditas esse, quòdque huius prætextu bellum neque serio, neque statim à Consulibus gerebatur. Quæ profrendi cum nullam rationē haberent, quia neque alienos eorum à se animos reddere uolebat, nec persuadere eos aut ui adigere ad rem gerendam poterat, ipse quoque Foro Cornelij in ocio hyematus est, donec Decimo metuens, ad subueniendum ei proficisceretur. Is Brutus cum prius Antonium ui repulisset, post in suspicionem uenit nonnullos in urbem submissos esse ad corrumpendos milites: eos ut deprehenderet, conuocauit omnes qui intra muros aderant: paucisque uerbis factis, locum commonstrauit: ad eius alteram partem milites, ad alteram oppidanos secedere iussit, eaque ratione eos qui ab Antonio uenerant, dubios utram in partem se reciperent, solòsque in medio relictos deprehendit, ac in uinculis habuit. secundum hoc factum undique munitioibus circumdatus ab Antonio fuit. Itaque metuens Cæsar, ne aut ui expugnaretur, aut penuria ad deditioem compelleretur, Hirtium ut secum expeditionem ad liberandum eum faceret, compulit. (Nam Vibius adhuc Romæ delectus habebat, & leges Antonij antiquabat.) Itaque profecti coniunctis copijs Cæsar & Hirtius, Bononiam à præsidio destitutam: citra certamen receperunt, equitesque obuiam factos in fugam dederunt: sed à fluuio, qui Mutinam præterfluit, custodiãque ad eum positam, progredi ulterius prohibiti sunt: ut tamen de presentia sua Decimum certiore redderent ne is pacatione aliquã faceret, primum à celsissimis arboribus ignes ediderunt, postquam id Brutus non intellexit, in te-
 nuem

D. Brutus
 Mutinæ.

Cæsar & Hirtius
 D. Bruto succurrunt.

nucem ex plumbo ductam laminam quaedam uerba inscripserunt, eam chartæ instar conuolutam urinatori cuidam noctu ad Decimum perferendam tradiderunt. Ita Brutus præsentia eorum, auxiliique promissione cognita, ad eundem modum rescripsit: ac deinde continenter mutuis literis quæ ex usu essent, significabant. Antonius cum de ditionem à Bruto iam non amplius speraret, relicto in obsidione urbis curanda L. Antonio fratre suo, in Casarem & Hirtium profectus est. Cum castra castris essent opposita, per aliquot dies equestria prælia leuia & dubia uictoria cõmissa sunt: deinde Germani equites, quos cum elephantis Cæsar adeptus fuerat, iterum ad Antonium defecerunt: egressique castris cum reliquis Cæsarianis, progressique ante reliquos, tanquam soli cum hostibus occurrentibus constituri, mox conuersi in Cæsarianos, qui nihil sinistri suspicantes subsequerantur eos, magnam stragem ediderunt: post hæc cum utriusque partis uagabulatores congressi essent, ac auxilia suis utrinque ueniret: acri coorto prælio Antonius superior discessit. Quibus rebus elatus, cum appropinquare Pansam sentiret, hostium castra oppugnare aggressus est, sperans se ijs captis facilius deinde bellum posse ducere. Cum Cæsar Hirtiusque paratim memoria acceptæ cladis, partim spe auxiliij à Pansa, castris suos continerent, eaque custodiret, Antonius relicta ibi parte suarum copiarum, qui castra oppugnaret, ut & ipse adesse omnino crederetur, & nemo eum à tergo aduiri posset, clam de nocte in Pansam Bononia tum procedentem profectus est, eumque insidijs exceptum uulnerauit, milites eius occidit, reliquos intra uallum inclusit, cepissetque, si obsidionem uel minimo temporis spacio ducenda putasset: nunc postquam prima oppugnatio frustrata fuit, ueritus ne tempus traheret, atque interim à Cæsare & reli

Brutus quo
artificio de
eorum ad-
uenatu cer-
tior factus.

Germani
equites ad
Antonium
deficiunt.

Antonij vi-
ctoria.

Pansa ab
Antonio vi-
ctus.

& reliquis aliquid detrimenti acciperet, aduersum eos contedit. Quam rem cum Cæsar Hirtiusque intellexissent, Hirtius ex itinere utroque, pugnaque defatigato Antonio occurrit, Cæsare ad castra defendenda relicto, eumque insigni uictoria superauit. Antonio uicto, non Hirtius tantum, sed Pansa quoque, qui aduersum prælium fecerat, & Cæsar, qui pugna non interfuerat, à militibus Senatusque Imperatores nominati sunt: decretumque ut ij qui eo in prælio ex Consulium parte cecidissent, publice sepelirentur: liberisque & parentibus eorum ea præmia darentur, quæ ipsi si uiuissent, accepturi fuerant. Eodem ferè tempore T. Munatium Plancum Pötius Aquila, Legatus D. Bruti, atque ipse quoque unus ex occisoribus Cæsaris, prælijs aliquot uicit: Brutus Senatoris cuiusdam qui ad Antonium transfugerat non modo non est ira profectus facinus, sed omnem etiam ei suppellestem quam Mutina reliquerat, emisit: quo factò animi militum Antonianorum à duce suo abalienati sunt: quidamque è populo, qui cum Antonio prius senserant, ab eo dissentire cœperunt. His successibus accessit animus Cæsari, Hirtioque, ita ut ad castra Antonij progressi cum ad pugnam prouocarent: Antonius aliquandiu metu perculsus quieuit, sed copijs à Lepido sibi auxilio missis, auctus, animum recolligit. Nam is quidem Lepidus Antonium necessarium suum amabat, à Senatu autem contra eum euocatus erat: itaque ut receptum ad utramque partem sibi pararet, M. Silano tribuno militum exercitum suum ducendum dederat, ita ut expresse ei nõ mandaret, utri parti cum adiungeret, neque manifestum fecerat, utri auxilium id mitteret: sed is Silanus sententiam Lepidi satis exploratam habens, ad Antonium sua sponte sese adiunxerat. His suppetijs confisus Antonius, cum subito eruptionem fecisset, magna utrinque edita

Antonius
clade ab
Hirtio affi-
citur.
Præmia vi-
ctoria.

Pontius A-
quila T. Mu-
natium Pla-
ncum uincit.

Lepidi am-
bigua fides,
eiusque exer-
citus cum
Antonio
coniunctus,
M. Silanus.

Antonius
iterum vi-
ctus.

Cōsulum
bitus.

edita cæde, suis suis aufugit. Hactenus Cæsar à populo Se-
natiq̄ue auctus fuit, ita ut cum alios sibi honores, tum
Cōsulatum speraret. nam Hirtius in capiendis Antonij
castris, Pansa non multo post ex uulneribus perierat, ita
ut eorū mortis culpa Cæsari tanquam successionis cupido
impingeretur. Senatus cum nondum constaret, ad utram
partē uictoria esset inclinatura, omnem potestatem, quæ su-
perioribus tēporibus certis quibusdā hominibus erat præ-
ter maiorū instituta cōcessa, antiquat: quæ etsi aduersus
utrosq; statuebantur, ut uictoris cupiditas ea ratione an-
teuerteretur, tamen in causa ut hæc decerneret, is erat fu-
turus, qui succubisset. Ita q; edictum fierat, ne quis diu-
tius anno cum imperio esset: itēq; ne quis solus annona
procurator, reiue frumentariæ præficus esset. Sed post-
quam quæ res gesta esset acceperunt, Antonij clade lati,
ueste mutauerūt, supplicationesq; dierū L X. habuerunt;
omnes qui cum eo militassent, hostes iudicauerunt: iisque, si-
cut ipsi quoq; Antonio, facultates ipsorum ademerunt. Ut
uerō Cæsari magnum aliquid iam præterea tribuerent,
tantum absuit, ut conati sint etiam detrabere de eius di-
gnitate, omniq; quæ is se accepturū sperauerat, Decimo
tribuerunt: cui nō sacrificia tantum pro re bene gesta, sed
triumphum etiam decreuerunt, eiq; belli reliquias man-
dauerunt: militib; Decimi, qui cum eo in obsidione habiti
fuerant, cum alias, tum Pāsæ legiones addiderūt: iisdēq;
Bruti militibus collaudationes, & ea præmia, quæ antè
Cæsaris militibus promissa fuerant, tribuerunt: cum ta-
men ij ad uictoriam nihil contulissent, sed prælium de mu-
ro spectauissent. Aquilam qui in pugna perierat, statua
honorauerunt, pecuniāque quā is ex suis bonis D. Bru-
ti militibus impenderat conducendis, hæredibus eius red-
diderunt. Denique omnia quæ prius contra Antonium
Cæsari

Senatus con-
sultum.

D. Bruto tri-
bura à Se-
naru.

Pōtj Aquilæ
obitus,
& honor.

Cæsari dederant, tunc aduersus hunc ipsam decreuerunt:
ac ne is ulla ratione ad aliquam posset peruenire poten-
tiam, omnes eius inimicos instruxerunt, re nauali Sexto
Pompeio commissa, M. Bruto Macedonia, Cæsar Syria,
& bello contra Dolobellam. Quod nisi militum erga
Cæsarem beneuolentiam cognitam habuissent, haud du-
lie eos quoque ipsi ademissent: quia tamen palam hoc de-
cernere non audebant, id tamen conati sunt efficere, ut &
inter se ipsos dissentirent ij, & à Cæsare. Neque enim om-
nes laudibus honoribusque affecerunt, ueriti ne animis
magis adhuc erigerentur: neque rursus omnes præterire,
ac inhonoratos relinquere uoluere, ne eos à se abalie-
natos ad mutuam inter sese concordiam compellerent.
Itaque mediam uiam ingressi, quosdam collaudauerunt,
quosdam præterierunt, quibusdam oleaginam coronam
ludis gestandam dederunt, quibusdam negauerunt: alijs
bis mille quingentos denarios, alijs ne æreolum quidem
dare decreuerunt: ea ratione ipsos inter se commissum
iri, uimque suam amissuros sperantes. Hæc qui militibus
annunciarent, non ad Cæsarem, sed ad ipsos milites mise-
runt. Cæsar magno dolore ea ex re affectus, permisit qui-
dem legatis, ut se absente cum exercitu loquerentur: præ-
dixit tamen eos nullum prius responsum accepturos, prius
quàm ipse quoque accersitus esset: ita postquam ad exer-
citum uenit, ac unā percepit quæ Roma ad ipsos manda-
ta missa erant, longè adhuc arctius sibi ex ijs militum
suorum animos deuinxit. Nam quibus præ reliquis ho-
nor habebatur, ij non tam prærogatiua ea gaudebant,
quàm suspicabantur quorsum id ageretur, Cæsaris præ-
sertim instigantibus: quibus nullus honor deserebatur, ij non
suis sibi prælatis succensebant, sed decreti sententiam
calumniati, ignominiam eam ad uniuersos pertinere
ostende

Senarus in
Cæsarem in
iuriæ.

Sex. Pōpej
rei nauali
præficus.

M. Bruto
Macedo-
nia.

Cæsar Syria,
& bellū
contra Do-
lobellam de-
cretum.

Honores
Consulares
Cæsari de-
creti.

ostendebant, omnesque ad iram concitabant. Quod ubi Romæ intellectum est, territus Senatus, ne sic quidem Consularem Cæsarem designauit (id uero potissimum expe-
bat) honoribus tamen consularibus ornauit, ut sententia etiam inter Consulares dicendæ ius haberet: quæ cum is parui admodum faceret, decreuerunt, ut proxime Prætor, ac deinde Consul crearetur, existimantes se ad hunc modum cum Cæsare adolescente, aut puero etiam (ita enim uulgò uocabant) sapienter planè egisse. Cæterum is cum alia indignè ferens, tum id indignissimè, quòd puer uocaretur, omni dilatione amputata, ad arma et uim animum adiecit, clam cum Antonio per internuncios egit, eos qui ex prælio profugissent, uictos à se, ac à Senatu hostes iudicatos, collegit, apud eos frequenter Senatum populumque accusauit. Quæ Romæ audita etsi aliquandiu negligebantur, tamen postquam Antonium cum Lepido societatem coisse senatus sensit, Cæsarem demereri iterum instituerunt, eique bellum contra illos mandauerunt, ignari eorum, quæ is cum Antonio egerat. Id bellum Cæsar suscepit, spe Consulatus obtinendi: idque omni studio cum per alios agebat ut Consul designaretur, tum per Ciceronem, quem sibi collegam assumpturum pollicebatur: sed cum ne sic quidem Consul crearetur, se ad bellum, quod ei Senatus iniunxerat, gerendum parare simulans, interim effecit, ut milites inuicem sese iuramento obstringerent, contra nullum se exercitum qui Cæsaris fuisset, pugnaturum: id uero ad Lepidi Antonique exercitus pertinebat, qui maiori parte ex Cæsarianis militibus constabant. Huius sacramenti inter milites suos dati causa Cæsar suspenso interim negotio legatos Romam quadringentos ex his ipsis militibus misit. Verum ea quidem species eras legationis, re autem pecuniam promissam, Consulatum

Cæsaris cum
Antonio et
Lepido cons-
piratio.

Cicero.

Militum Cæsaris coniu-
ratio.

Cæsaris lega-
tio Ro-
mam missa,
& postula-
ta.

fulatumque Cæsari ut poscerent, adueniebant. Cum responsum dare, ut in re deliberatione opus habente, Senatus differret, legati iussu Cæsaris impunitatem ijs qui Antonij partes secuti essent, petiuerunt, quem admodum consentaneum erat: quòd faciebant, non quòd eam impetrare cuperent, sed ut Senatorum animos explorarent, ac irascendi occasionem, si negaretur, eam haberent (cum non impetrassent, nemine quidem contradicente, sed ita multis hoc idem alijs quoque postulantibus, ut negandi honestam excusationem Senatus haberet, ibi apertè iratis legatis, unus eorum curia egressus, gladioque resumpto (inermes enim ad Senatum introiuerant) manu eum tangens: Si uos inquit, Cæsari Consulatum non datis, atqui hic dabit, responditque ad ea uerba Cicero, Si ad hunc modum petierint, fore ut Consulatum Cæsar obtineat: sed ea quidem petitio Ciceroni ipsi exitium attulit. Id militis dictum Cæsar non reprehendit, quòd autem legati sui in Curiam introeuntes arma deponere iussi sunt, interrogatique à quodam, ab exercitum an à Cæsare missi essent, in eo sibi à Senatu factam iniuriam duxit, celeriterque iussis ad se propius accedere Antonio, ac Lepido, quem ipsum quoque pro eius cum Antonio necessitudine sibi adiunxerat, ipse coactus à suis militibus Romam cum ijs contendit. eodem tempore equitem quendam, quem exploratum res ipsorum uenisse suspicabantur, interfecerunt: agros eorum, quorum diuersa erat sententia, infestauerunt, multaque alia maleficia eo prætextu ediderunt. Senatores aduentu eorum intellecto, pecunias ipsis antequam urbi appropinquarent, miserunt, ijs acceptis eos recessuros sperantes: cum uero ijs nihilominus pergerent, Cæsarem Consulè designauerunt. Sed ne hoc quidem profuit, quòd quæ nõ ultrò, sed ui coacti faciebant, pro ijs gratias

Militis dictum.

Cæsar cum armatis Romam contendit.

agendas milites non putarent: sed asperos inde magis se aduersum hos, quibus terrorem se iniecisse uidebant, exhiberent. Senatus igitur eo animaduerso, sententiam mutauit: ijsq; interdixit, ne ad urbem accederent, sed ut ultra XCIII. milia passuum ab ea abessent: ipsi uestem denuo mutauerunt, Prætorib; custodiam urbis pro more imposuerunt, custodias certis locis urbis collocauerunt: Ianiculum militū præsidio, quos ad urbem habebant, ijsq; qui ex Africa aduenerant, occupauerunt. Hæc agebantur, dum adhuc in itinere Caesar erat, unoq; animo omnes quotquot Romæ erant, ijs intenti erant: quemadmodum solent pleriq; antequam in conspectum atque experientiam periculi perueniant, audaces esse. Postquam autem in suburbana Caesar aduenit, animos timori submiserunt: ac primò Senatorū nonnulli, deinde etiam complures ex populo ad eum trāsierunt. Itaque Prætores etiam à Ianiculo descenderunt, seq; milites Caesari dederunt. Ita Caesar Romanam nullo certamine occupauit: ac quia comitijs habendis interrex in tanta temporis angustia, plerisque etiam qui patricios magistratus gerebāt absentibus, prodi non poterat, duo Procōsules (consultius autem ipsis uisum, ut de his deligendis Prætor urbanus decretū faceret, quàm ut ipse Consul crearet, quòd hi duo tātum comitia peracturi, ac nihilo potentiorē deinde magistratum habituri uidebantur) qui comitijs præessent, delecti sunt, Caesarq; à populo Consul factus. Quod etsi metu armorum fiebat, tamen Caesar, ne uim intulisse populo existimaretur, comitijs non interfuit: quasi uerò præsentia eius, ac non potentia reliquis terrori esset: ita Consul creatus est, collega (si quidē is collega, ac non potius legatus dicendus est) addito Q. Pedio. Magnos id spiritus Caesari addidit, quòd ea ætate, qua nemo unquā ante se mortalium, Consulatum esse

Caesar Romanam occupauit.

Comitia Cōsularia à Procōsulis habitata.

Caesar & Q. Pedius Cōsules designati.

esset gesturus: præterea quòd prima comitiorum die in Campum Martium progressus, sex uultures, ac post conuersionem ad milites habens, alios duodecim uidisset. id enim ad Romulum, auguriumque eidem oblatum referens, regnum quoque eius sibi sperabat. Ac tametsi iam ante Consulatus ornamentis decoratus fuerat, non tamen hunc suum Consulatum, secundum nuncupauit: idque in similitudinem ab omnibus deinceps usque ad nostra tempora obseruatum est. Primus enim omnium Seuerus Imperator cum Plautiano honores Consulares tribuisset, eumque deinde in Senatum adscriptum, cum Consulem postea faceret, iterum Consulem esse dixit, idque exemplum alij deinde sunt secuti. Caesar rebus urbanis suo arbitrio constitutis, militibus pecunias diuisit, non ijs tantum quibus Senatus decreuerat, sed reliquis etiā singulis, ut ipse quidē præseferbat, suis ex facultatibus, re autem ipsa ex publicis. Quam pecunie distributionem alij deinde ita interpretati sunt, ut omnibus urbanis exercitibus qui cum armis Romam aduenissent, necessariò uiritim dena ista sestertia diuidenda iudicarent. Igitur hi quoque milites, qui ad euertendum Iulianum cum Seuero in urbem uenerunt, eas postulantes, ingentem ei nobisque terrorem incusserunt: cōsque Seuerus, ignorantibus reliquis quid peterent, nullenis nummis placauit. Enimuerò Caesar militibus eo dato congiario gratias egit, idque ex animo, quippe cum sine eorum præsidio ne in Curiam ire auderet: Senatui autem gratiam se habere simulauit, ac que ijs ui adactis adeptus fuerat, ea quasi ab ipsis ultrò sibi oblata, beneficium se putare fingebat. Senatores uerò gloriabatur, quòd ea ipsi sua sponte contulissent: ac præterea ipsi, quem paulo antè Consulatu non dignabantur, id dederunt, ut peracto Consulatu, quotiescunq; apud

Augurium.

Plautianus.

Pecunie militibus semel date, in consuetudinem à posteris rapiuntur. Seueri largitio.

Senatus que Caesari dedit.

exercitum esset, Consulibus quoque tempore honore anteciret: ac cui iudicia & poenam minati fuerant, quod priuato consilio copias contraxisset, eum alios etiã iam exercitus parare iusserunt: & cuius ignominia afficiendi, opprimendique causa bellum D. Bruto contra Antonium mandauerant, ei Bruti quoque legiones adiecerunt, deinde que urbis ei custodia commissa est, ut agere pro suo arbitrio etiam præter legum præscripta posset omnia. Deinde de secundum instituta maiorum in Cæsaris familiam adoptatus est nomenq; mutauit. (quanquam enim iam antè, ut fert quorundam sententia, Cæsaris nomen sibi cum hæreditate assumpserat: tamen neque id nomen constanter, neque apud omnes gerebat, priusquam more Romano id confirmasset) ac C. Iulius Cæsar Octavianus dictus est. Sic enim institutum est, ut qui adoptatur, ab adoptante appellationem accipiat: nomen tamen eorū quæ prius gesit aliquod, aliter paulò formatum seruet. Ego autem non Octavianum eum sed Cæsarem nominabo, quòd ita usus obtinuit, ut nomen id omnibus Romanorum summis Imperatoribus tribuatur. Cognomētum etiam Augusti adeptus est idem, quo ipso etiam posteriores Imperatores utuntur. sed de eo cognomine suo loco dicam: interim Cæsaris nomen satis sit de Octauiano hoc intellexisse. Is igitur Cæsar, ut primùm milites sibi deuinctos, Senatū seruitute quadam oppressum habuit, statim ad ulciscendam patris cædem se cõtulit: ueritūsq; ne populi aliquis inde tumultus existeret, non antè suum consilium patefeci: quam legata à patre ijs reddidisset: ita demū plebe etiam pecunia (quanquã ea publica fuerat, ac belli nomine congesta) sibi cõciliata, patris sui interfectores aggressus est. Qua in re ne ui, sed iure agere existimaretur, legem tulit de questionibus in eos habendis, iudiciãque de absentibus

Cæsar adoptatus in familiam & nomē Iulij Cæsaris.

Cæsar uindicandum patris cædem instituit.

tibus constituit: (aberant enim plerique, eorumque nonnulli prouincijs præerat: qui uerò tum Romæ erant, ij metu iudicij furtim urbe discedebant) damnatique sunt absentes non hi modò qui Cæsari manus attulissent, aut cum his coniurassent sed multi alij, Cæsari non modò non insidiati, sed ne eo quidem tempore Romæ uersati. id autem præsertim in Sextum Pompeium parabatur, qui facinoris istius minimè omnium particeps, tamen, quòd hostis eius erat, damnabatur. Damnatis autem aqua & igne interdicebatur, eorumque bona publicabantur: omnes autem præfecturæ, non eã modò quæ tum ab istis tenebantur, sed reliquæ etiam cunctæ amicis Cæsaris tradebantur. Fuit inter istos reos etiam P. Seruilius Cæsca Tribunus plebis: isq; coniecturam de Cæsaris animo mature sciens, ante aduentum eius Roma discesserat. aduersus eum P. Titius collega populo in unum congregato, magistratu eum, quòd contra leges urbe excessisset, depofuit, reumque peregit. Verùm is Titius haud multò post diem suum obiit, idque quòd antiquitus iam notatum fuerat, suo exemplo firmauit. Animaduersum enim est necminem ab initio urbis ad ea usque tempora, qui collegam suum magistratu deiecisset, ipsum annum superuixisse. sic Brutus cum Collatino Consulatu abrogasset, statim occidit. Gracchus cum Octauium deposuisset, cæsus est. Cinna Heluius cum Marullum Flauiumque magistratu exturbasset, mox ipse interijt. Porro qui Cæsaris percussores postularent multi fuerunt, partim Cæsaris filij studio adducti, partim ab alijs eò permoti: præmium enim accusationis accipiebant, pecuniam ex bonis, & honorem magistratuum (si quem is gerebat) accusati, uacationemque à militia pro se, filijsq; & nepotib. suis. iudicium autem plerique reos fauore ac metu Cæsaris impulsu damnauerunt,

Percussoribus Cæsaris aqua & igne interdicitur. Sextus Pompeius.

P. Seruilius Cæsca, P. Titius Tribunus plebis.

Qui collegam suum deiecisset, annum nunquã superuixit.

Sicilius Co-
ronas M.
Brutum ab-
soluit.

Vienna.

Lugdunum
edificatum.

iure se id facere aliqua ratione ostendentes, eorum alij secundum legem de supplicio hoc latam iudicabant, alij armis Caesaris suam sententiam adscribebant. Inuentus est etiam Sicilius Coronas Senator, qui M. Brutum aperte absoluit, eoque iudicio tum gloriatus est, occulteque ab alijs laudatus, ac de Casare opinioni clementiae occasionem praebuit, quod non statim morte pleberetur: sed is post inter proscriptos necatus est. His ita actis, Caesar expeditionem tanquam contra Lepidum Antoniumque fecit. Nam Antonius cum e pugna profugisset, cumque neque Caesar, quippe Decimo bellum erat mandatum, neque D. Brutus insequeretur, quod inimicum Caesaris delere nollet, collectis ijs qui ex pugna supererant, ad Lepidum aduenerat, qui ipse quoque cum se parauisset tanquam in Italiam exercitus ducturus, iussus id Senatusconsulto iterum mandatum acceperat, ut eo in loco, in quo tum erat, maneret. Senatores enim cum audiuissent Silanum Antonij rebus fauere, Lepidum, ac L. Plancum timentes, ne hi quoque se Antonio adiungerent, miserunt ad eos qui dicerent, nihil iam eorum Rempublicam opus habere. Ac ne quid sinistra suspicarentur, facinusque aliquod perpetrarent, iussi sunt a Senatu, ijs qui quondam Vienna, quod est praouinciae Narbonensis oppidum, ab Allobrogibus expulsi, ad confluentes Rhodani Ararisque fluuiorum confederant, urbem condere. Itaque illi subsistentes, Lugdunum (quod olim Lugudunum uocatum fuit) edificauerunt, non quoddam, si quidem uoluissent, non possent cum exercitibus in Italiam proficisci, cum eo tempore nihil Senatusconsultis ijs tribuerent, qui exercitus habebant: sed exitum belli Antoniani expectantes, interim Senatui obtemperantes uideri, suasque res confirmare uolebant. Certè Silanum Lepidus ob uitam cum Antonio societatem culpauit,

pauit, neque eum ad se uenientem continuo ad colloquium admisit, quinimò apud Senatum quoque per literas eum accusauit, ita ut laudatus ob hæc, bellumque ei contra Silanum iniunctum sit. Reliquo tempore, iisdem de causis neque recepit Antonium, neque repulit: sed passus in uicinia agere, ac cum militibus suis eum conuersari, ipse tamen cum eo collocutus non est: uti uerò eum cum Casare pactionem fecisse percepit, ipse quoque utrisque sese adiunxit. M. Iuuentius autem, legatus Lepidi, primo eum conatus ab hoc consilio auertere, cum nihil officeret, in conspectu militum seipsum interfecit. itaque huic Senatui laudationem, statuamque & publicum funus decreuit: Lepidi autem statuam in rostris positam remouerunt, hostem eum iudicauerunt, bellumque ijs qui cum eo erant, minati sunt, nisi intra dictam diem ab eo discessissent: propterea uestem (nam Consulatu Caesaris eam quam leto rerum statu gerunt, resumpserant) mutauerunt, ac M. Brutum & Cassium, Sextumque Pompeium accerserunt, qui bellum ijs facerent: hisque cunctantibus, Casari (quem coniurasse cum ijs nesciebant) id bellum commiserunt. Proinde Caesar id bellum, quanquam ea, quae supra demonstrauit, ut inter se sibi sacramento confirmarent milites effecerat, cum gerendum recepisset, nihil quod ad id pertineret egit: neque id eò, quod pactionem cum Antonio, Lepidoque per eundem factam, magnificeret, sed quod potentiam Antonij Lepidique uidebat, eosque ob propinquitatem generis consentire, nec ui à se posse superari, quodque sperabat se eorum auxilio Cassium Brutumque, qui iam ad magnam potentiam peruenerant, consecuturum, ipsosque deinde unum alterius opera posse se opprimere. His causis etiam inuitus conuentibus stabat, Antonioque & Lepido ueniam à Senatu populisque impetrare

M. Iuuentij
interitus.

Brutus, Cas-
sius & Pom-
peius euocã-
tur à Sena-
tu.

Antonio &
Lepido ue-
nia & redi-
tus datur.
D. Bruti in-
teritus.

Heluius
Blasio.
Antonij, Le-
pidique cū
Cæsare apud
Bononiam
congressus,
& coniu-
tio.

intendebat. Ne uerò suspitioni alicui de his quæ inter ipsos composita erant, locum daret, ipse de uenia non retulit, sed cum exercitu profectus urbe est, tanquam bellum ipsis facturus. Quæ autem Peditus quasi propria ex sententia retulit, ut impunitas ijs reditusque concederetur: neque tamen antè ea ijs data sunt, quàm Senatus cum Cæsare eam rem, tanquam inscio, communicauit. isq; inuitus, militumque (ut ferebat) uic adactus assensit. Dum hæc aguntur, interim D. Brutus inuitò ut bellum contra Antonium Lepidumque gereret profectus, L. Plancum, qui cum Consul ad sequentem annum designatus fuerat, socium sibi adscuerat; sed ubi se damnatum, eos inter se coniunctos rescituit, cum aduersus Cæsarem uellet exercitum ducere, à Planco, qui Lepidi & Antonij partes prætulera, destitutus, relicta Gallia, per Illyricum pedestri itinere in Macedonia proficisci ad M. Brutum instituit, præmisitq; milites quosdam, dum cæteras res quas præ manibus habebat, constitueret. His ad Cæsarem deficientibus, cum reliquos etiam Antonius Lepidusq; per suos consecrati ad se pertraxissent, desertus à suis, in manus inimici cuiusdam peruenit: cumque iam iugulandus iniquo animo suum casum ferret, ac deploraret, suo cum exemplo Heluius Blasio quidam, qui propter communem militiam cum amore prosequeretur scipsum eo inspiciente interficiens, ad tolerandam necem animauit. Ad hunc modum sublato D. Bruto, Antonius ac Lepidus, relicta in Gallia legatis, in Italiam ad Cæsarem contenderunt, secum maxima atque optima exercitus parte abducta: nam neque satis fidebatur Cæsari, neque eius beneficio suam impunitatè ac reditum debere, sed ea per se, suisque uiribus sibi parauisse uideri uolebant. ad hæc sperabant propter suorum militum præsentiam Cæsarem reliquosque Romanos omnia que ipsi

ipsi uoluissent facturos. Eo animo per prouinciam tanquam amicam sibi profecti sunt: quanquàm ob multitudinè ac ferociam militum ei non minus quàm in bello damni iniunctum fuit. His Cæsar cum ualida militum manu prope Bononiam occurrit, satis paratus ad uim propulsandam, si quam ij inferre uoluissent. Sed armis contra se inuicem tum quidem opus ipsis non fuit. Et si enim summis mutuo se odijs prosequerentur, tamen quòd æquis uiribus erant instructi, quòdque mutuis prius operis ulcisci suos alios inimicos uolebant, pacem ac concordiam fictam cõposuerunt. Congressi sunt autem ad colloquium in insula quadam eius fluuij, qui præter Bononiam labitur, cum æquo numero militum, nemine præterea præsentè: proculque ab ijs quos secum eò adduxerant digressi, postquàm unus alterum excussisset, ne quam sub ala sicam portaret, summissa quedam uoce collocuti sunt, quorum summa erat, de dominatione sibi confirmanda, ac inimicis delendis, coniuratio. Ne uerò palam rerum summam ad paucos se omnem reducere uelle uiderentur, ideòque aliorum inuidia, ac suorum cæptorum impugnatione locum darent, ita inter eos conuenit, ut publicè quidem ipsi tres constituendis administrandisque rebus præficerentur, idq; non in perpetuum, sed in quinquennium: ita ut omnia ex animi sui sententia, etsi neque ad Senatum, neque ad populum de his retulissent, agere, magistratus, aliosque honores, quibus ipsi uellet, tribuere possent: priuatim autè, nè uiderentur omnes prouincias sibi ipsis arrogare uelle, Cæsari Africa utraque, Sardinia & Sicilia: Lepido Hispania omnis, ac Gallia Narbonensis: Antonio reliqua omnis Gallia quæ cis ac trans Alpes iacet, tribueretur. Vocatur autem, uti suprà ostendi, altera quidem tota Gallia, quòd reliquis uideatur esse pacatior, quòdq;

Conuentus
& pacta ip-
forum.
Triumui-
ratus.

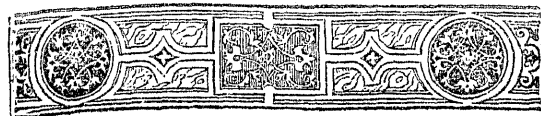
Gallia To-
gata & Co-
mata.

urbani Romanorum uestitum usurpet: altera comati, quod Galli isti comā gerunt promississimam, eoque à reliquis dignoscuntur. Hæc ita inter se sortiebantur, ut & ipsi provincias ualidissimas haberent, & alijs opinionē de se præberent, quasi non omnia appeterent. Præterea compositum inter ipsos est, ut inimicos suos cæderent, utque Lepidus in locum D. Bruti Cōsul fieret, Romamque & totam Italiam in custodia haberet: Antonius uerò & Cæsar contra Brutum & Cassium bellum mouerent. Hæc cum iuramento sanxissent, conuocatis militibus, ut ij & consij & testes pactorum essent, eam ad ipsos orationem habuerunt, quæ honesta in speciem esset, ac tutò haberi poterat. Eodem tempore milites Antonij, filiam Fuluie uxoris Antonij, quam Clodio pepererat, Cæsari, instinctu haud dubiè Antonij, in matrimonium dederunt: quāuis is aliam iam tum duxerat, neque id Cæsar detrectauit, quod arbitrabatur eas nuptias nullo sibi obstaculo

Priusquam
Antonij Cæsar ducit.

futuras in ea re quam contra Antonium animo iam præceperat: cum alioquin Iulium Cæsarem patrem suum cognouisset nihil moratum affinitatem cum Pompeio initam in suis contra eum actionibus fuisse.

DIONIS

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS SEPTIMUS, Gulielmo XY= landro Augustano interpretate.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

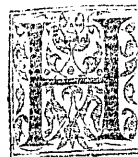
Quemadmodum Cæsar, Antonius, & Lepidus Romam reuertere cædes fecerint.

De Bruto, & Cassio, ac quæ ante pugnam Philippensem egerint. Ut Brutus & Cassius à Cæsare uicti obierint.

Hæc gesta sunt reliquo tempore eius anni, quo C. Vibius Pansa, & A. Hirtius Consules fuerunt, anno sequenti, quo Cōsulum gesserunt

M. Aemilius Lepidus. I L.
L. Munatius Plancus.

An. V. C. 712

Is illi ad eum modum inter se compositis, in itaque coniuratione Romam contenderunt, cum ex æquo omnes tres summæ rerum præfuturi uiderentur, priusquam uerò sibi unusquisque eam destrueret animo. Euidētissimè autem cum antè, tum eo ipso tempore eorū quæ ipsis euentura essent, indicia acciperent. Serpens enim gladio Centurionis Lepidi circumuolutus fuerat: lupusque in castra, tentoriumque Lepidi cœnatus ingressus, mensam euerterat: quo ostento & potentia Lepido, & difficultates in ea significari uidebantur. Circū castra Antonij lac circumfluxerat, concentusque exauditus fuerat: quibus & uoluptates, & perniciēs eas consecutura ipsi portendebantur. Hæc antè quàm in Italiā uenerent,

Prodigia
Lepido facta.

Antonio.

Cæsari. renit, euenerunt. Cæsari autem inter ipsam pactionē aquila, quæ tabernaculo eius infederat, duosq; coruos aduolantes, alisq; sibi conuellerē conatas occiderat, uictori. am de utroq; eorum addicebat. Hi itaq; eo modo, primò Cæsar, deinde reliqui duo, Romã seorsim unusquisque cum suis omnibus militibus ingressi, statim quæ cõstituerant legib. opera Tribunorũ sanxerũt. nam quæ dolo ac uii sibi cõsequēbantur, ea & legis nomen ferebant, & consolationi erant Romanis, cum essent summis precibus ad ea singula admittenda Triumuiro adigendi. Itaque & sacrificia eorum nomine, tanquam felici rerum conditione oblata, decreta sunt; & uestis ea quæ latis rebus gestari consueuit, resumpta, quanuis multum terroris cum ex ipsis que tum agebantur rebus, tum uerò à prodigijs etiã impenderet. Signa enim eius qui urbem custodiebat exercitus, araneis sunt repleta: arma è terra cœlum uersus ascendere uisa: eorum multus sonitus auditus, in culmen adis Aesculapij multæ apes confluxerãt: uultures complures in templo Genij P. R. ac Concordiæ infederant, quibus adhuc eodem in loco commorantibus, cædes illæ, quales olim Sylla proscriptione usus fecerat, editæ sunt, ac tota urbs cadaueribus impleta. Nam multi intra domos, multi in cõpitis, in foris, in locis sacris promiscuè necati sunt, eorumq; capita pro rostris tum quoque posita trunci abiecti, & à canibus uolucrisq; uorati, aut in fluuiũ proieccti sunt, omniãque exemplo Syllanæ calamitatis acta, nisi quòd duæ tabule peculiare, una Senatorum, alia reliquorum hominum propositæ sunt. Quod qua de causa sit factũ, neque ex alio discere, neque ipse excogitare potui. falsum enim fuerit, si quis ex eo, quòd numerus occisorum quàm sub Sylla minor fuit, conijcere uelit, unicam tantum

Triumuiro
rum Romã
aduentus.

Prodigia.

Syllanæ &
Triumuiro.
lis proscri-
ptionis col-
lacio.

tantum tabulam proscriptionis editam fuisse: longè enim plures, quippe à multis, inscripti sunt, quanquam numerus casorum priorem tamen non excessit, quòd nomina optimatum non promiscuè inter uulgares, sed seorsim relata, multũ erroris circa eos, qui ob similitudinem nominis occidendi fuissent, attulerant: uerum in locum multitudine peremptorum, alia non pauca acerbissima tum successerũt mala, quantumuis Syllana tanta fuisse uiderentur, ut addi posset nihil. Verum qui sub Sylla eas cædes peragebant, excusare se aliquo modo prætextu audaciæ quam in nouo, ac non antè aut perpetrato, aut præmeditato facinore adhibebant, poterant: ac pleraque minus malitiosè ab his fiebant, nimirum non tam consultò, quàm fortuitò agentibus: qui uerò interficiebantur, ij repentinis ac inauditis miserijs obruti, tolerabiliorem aliquo modo calamitatem eam habebant, quòd ex insperato incidisset. Hoc autem tempore, cum Syllanæ tempestatis facinora alij ipsi peregissent, alij uidissent, alij recens audita memoria repeterent, ac expectatione similium rerũ eo quod intercesserat tempore alij quæ addituri essent prioribus illis excogitassent, alij nouorum malorũ in metum deuenissent, illi quidem emulatione superioris ætatis facinorum, studioque eadem nouitate quadam superandi plurima fœda opera exercebant: hi autem cum reputassent omnia quæ sibi euenire possent, maximos animo dolores, illæsis etiã annuum corporibus, tanquam iam in ijs malis constituti, percipiebant. iam id quoque presentia mala augebat, quòd sub Sylla nemo, nisi eo iubente, cædebatur, solis ijs exceptis, qui maximas diuitias possidebant, (ijs enim in huiusmodi casu nihil contra uim potentiorum tuti est) tum uerò non inimici modò aut diuites,

Amici etiā
Tulumuro
rum quare
proscripti
sūt.

uites, sed etiam amicissimi præter opinionem peribant. Quippe & si perpauci priuatis de causis Triumuiris iniusti erant, ut ijs ea res necem afferret, tamen publicæ res, & dominationum permutaciones in causa uehementibus illis cum amicitijs, tum odijs erant: quicumque enim unum ex his uel studio, uel factio suo adiunxisset, statim inimici loco reliquis habebatur, ita idem homo alicui ipsorum amicus erat, & inimicus omnium: effectumque, ut dum quis suos inimicos ulcisceretur, iuxta illis quoque summos suos amicos pessundaret. Etenim cum propter ea, quæ ipsi contra se inuicem egerant, cum eorum qui suis rebus fauissent, tum qui repugnassent, unusquisque rationem aliquam haberet, nullus tamen ipsorum aut poenas de inimico suo, qui alij amicitia erat iunctus, sumere poterat, nisi de alio contra ei concessisset, sed id facile fiebat, cum ira præteritorum, ac suspicio futurorum efficeret, ut præ ulciscendi cupiditate salus sociorum prorsus negligeretur. Itaque inter se amicissimos suos pro ijs quorum odio flagrabant, & summos inimicos pro socijs coniunctissimis, modo æquali numero, modo plures pro uno, uicissimque permutauerunt, uendentes, auctionantesque tanquam sub hasta positos: sicubi unus alij precio par esse existimaretur, simplex fiebat permutatio: qui uerò ob uirtutem aliquam, aut dignitatem, aut propinquitatem maioris præcij censebantur, eorum interitus plurimum nec compensabatur. id enim quoque, nimirum in bellis ciuilibus, quæ longotempore per uarias actiones se extendissent, eucenerat, ut complures etiam inter genere proximos inuicem offensæ in factionibus incidissent. Sic Antonij L. Cesar auunculus eius, Lepidi frater L. Paulus hostis fuerat. Verum hi quidem incolumes euaserunt: reli-

L. Cesar.

quorum multi ab amicis suis, ac necessarijs necati sunt, à quibus uel maxime seruari eos oportuerat *
de præmijs metuens, quod M. Cato Quæstor cum esset, à nonnullis qui Sylla cædes executi fuerant, omnia bona eorum repetiisset. * cur cum occiderent, prædixerunt, se nullum eorum in publicas tabulas inscripisse. Propterea cum in alijs necandis fuerunt promptiores, tum uerò in locupletibus, etsi nequaquam eos odissent. Quia enim multæ ipsis admodum pecuniæ opus erant, neque aliter militum desideria explere ualebant, communiter omnibus diuitibus inimicitiam indixerunt. Ea ratione inter multa alia contra legum præscripta acta, puerum etiam quendam togam sumere uirilem iusserunt, ut quasi uir iam esset, interfici ab ipsis posset. Hæc præcipue agebantur ab Antonio & Lepido, qui diuissime à superiori Cesare in honore habiti, ac in multis magistratibus prouinciisque uersati, inimicos habebant multos. Videbantur tamen pro communiione dominationis etiam à Cesare agi, qui ipse quidem sui causa multos occidendos non existimabat, homo natura nequaquam crudeli, ac patrios mores à puero edoctus, inuenisque adhuc, ac recens ad res gerendas progressus, neque opus habebat ut odisset multos, & amari ipse cupiebat. id hinc constat etiam, quod postquam eos collegas habere dominationis desijt, ac solus rerum summam obtinuit, nihil in posterum huiusmodi egit: quinimò eo ipso tempore non modò paucos interfecit, sed plurimos potius conseruauit: grauisimè in eos statuens, qui dominos aut amicos prodidissent suos: summa autem benignitate utens in hos, qui eosdem adiunxissent. Cuius exemplum euidentius est, quod adducam. Tanusia mulier illustris T. Vinium proscriptum, maritum suum, primò in arca quadam

Puer uirili
toga sum-
pta occidi-
tur.

Cesaris in
proscriptio-
ne modera-
tio & cle-
mentia,

T. Vinium à
Tanusia cõ-
iuge sua ser-
uatus.

quadam apud Philopœmenē libertum deposuit occultatum, ita ut fidem fecerit, eum mortem obiisse: post observado tempore, quo ludi publici à quodam suo cognato erāt faciēdi, opera Octaviae sororis Caesaris effecit, ut ex triūuiris solus Caesar in theatrum iret, eò ipsa insiliens, rem eam Casari inscio eius aperuit, arcam inferri iussit, uirūque extraxit: itaque Caesar miraculo rē habens, omnibus ijs ueniam dedit (nam his quoque qui occultassent aliquem proscriptū, mors proposita erat) Philopœmenē uerò etiā inter equites retulit. Neq; tantum Caesar quādam potuit multos conseruauit, sed Lepidus quoque fratri suo Paulo concessit, ut Miletum aufugeret, & de reliquis non inexorabilem sese praeuit. Sed Antonius crudeliter, ac citra omnē misericordiam non proscriptos modò, sed eos quoque, qui opem ferre alicui horum ausi fuissent, trucidauit: eorūque inter cibum capiendū etiam capita inspexit, ac se diutissimè nefario isto ac miserrimo spectaculo exatiuit. Fulvia uerò multos ipsa quoque morte affecit, inimicitia alios impulsit, alios propter pecunias, nonnullos etiam uiro suo nunquam cognitos: qui cum unius aliquādo eorum caput uidisset, Hunc quidem, inquit, ego non noueram. Cum tandem Ciceronis quoq; allatū caput esset, is enim in fuga depræhensus ac iugulatus fuerat, Antonius multis in eum atrocibus conuicijs inuectus, caput pro rostris poni iussit, magis conspicuo quàm cetera loco, ut quo de loco contra ipsum concionans Cicero auditus fuisset, ibi caput eius cum dextra (nam haec quoque amputata fuit) conspiceretur. Fulvia autem id caput arreptum, priusquam auferretur, insultansque amarulentis uerbis, & conspuens, genibus suis imposuit: orique eius aperto, linguam extractam, acubus (quales secum comendi capitis causa mulieres ferunt) compunxit, addi-

Lepidi, humanitas.

Antonij & Fulviae in proscriptos crudelitas.

Ciceronis capiti ab Antonio & Fulvia insultatum, idque cum dextra pro rostris positum.

ditis crebris ac turpibus opprobriis. Ea tamen, maritusq; eius, salutem nonnullis dederunt, accepta maiori ab ipsis pecunia, quàm quantam caesis ipsis reperituros se sperauerant, in eorūque locum, ne uacua nominum horum spacia essent, alios proscripterunt. Hoc unicam ab Antonio est bene actum, quod auunculum suum, matrem suam Iulia summis id precibus efflagitante, dimisit. Interim uariis modis & iugulati sunt multi, & seruati: multi ab amicis caesi, multi ab inimicis erepti: multi seipso occiderunt, multos percussores immisi tanquàm occisos, incolumes dimiserunt: qui prodidissent dominos aut amicos suos, alij supplicio, alij honoribus affecti, itēque qui salutis ipsam autores fuissent: uidelicet cum non unus aliquis, sed tres uiri omnia, sua propria quilibet ex cupiditate, proque suo commodo agerent, ac nec amicos, nec inimicos hi eosdem haberent, ac sepe numero eum saluum esse, quem alij perire uellent, sepe eum perdere, quem superstitem esse reliqui cupiebant, sicut uariè illi uel bene, uel malè certis hominibus uolebant, ita uarios quoque casus eorum euenire necesse fuit: quorum ego singulos accurate scribendo persequi omittam, rem & operosam, & nihil magnoperè huic historiae conducentem: quae uerò memoratu potissimum digna arbitror, ea recensebo. Herum quidam suam in cauernam abstruserat, quem cum indicio alieno iam iam periturum animaduerneret, uescem cum eo suam permutauit, heriique cum habitu percussoribus occurrit, ac pro suo ipse hero occisus est: herus autem diuersis iis, cum se eum quem uoluissent, interfecisse crederent, aliò effugit. Alius quidam similiter omni habitu cum domino suo permutato, ipse in lecticam operam se coniecit, in eaque ab suo domino uectus est: in bos cum emissarij incidissent, seruus ne uisus quidem ab

Fides seruorum in dominos.

uis iugulatus est: dominus autem tanquam famulus aliquis esset dimissus. Hi duo benefactoribus suis gratiam retulerunt. Caterum quidam seruus stigmaticus, tantum a domino suo prodendo, qui eum notis compunxerat, absiit, ut eum paratissimo potius animo periculo eripuerit. Cui enim eum aliquò euehens esset deprehensus, persecuerenturque eum sicarii, quendam obuium sibi forte factum obruncavit, amictumque huius domino suo tradito, eadem uer rogo imposuit: ipse indutus uestem annuli inque herilem, persecutoribus obuiam dedit, commentisque est herum fugientem a se occisum: creditumque id ei ob exuuias & stigmata est: itaque & hero uitam, & sibi honores consecit. Sed horum quidem nomina non extant. Hostium autem Getam filium, funere eius tanquam defuncti parato, neci subtraxit. Q. Ciceronem Marci fratrem filium occuluit: ac quantum in ipso fuit, seruauit: nam & occulauit patrem, ne inueniri is posset: & cum in quaestione adductus omnibus tormentis interrogaretur, nihil enunciauit: sed pater re cognita, miratus simul ac miseratus filium, ultro in publicum prodit, ac se occisoribus exhibuit. Hac sunt uirtutis & pietatis illustria opera. Popilius contra Lenas M. Tullium Ciceronem occidit, quam eius beneficio causam pro se dicentis usus: isque ut Ciceronem occidisse non ex sermone tantum, sed uisilitiam aliqua re crederetur, suam ipsius imaginem prope caput Ciceronis coronatam collocauit, in scripto suo nomine ac facinore. quod adeò gratiam Antonij ei conciliauit, ut maiorem ab eo promissa pecuniam accepit. M. Terentius Varro, tribunus plebis tum temporis, eandem cum quodam proscripso appellationem gerens, uno excepto cognomento, cum alioquin nihil contra triam uiros deli. iussit, ueritus ne idem sibi quod Cimæ accideret,

Filiorum in parietes pictas.
Geta Hostium.
Q. Ciceronis obitus.

M. Cicero à Popilio Lenate casus.

Verrianius ad notas Varro de Ling. Lat. in eius uita. p. 195.

deret, edito scripto eam rem declarauit, hocque eo natus est factus, ut iocis risuque agitaretur. Incertitudinem autem uitæ humanæ L. Philuscius demonstrauit, qui ante à Sylla proscripatus, cum periculum euassisset, tum denuò proscripatus, & occisus est. At M. Valerius Messala cum morti ipsum Antonius destinaisset, non modò tuto supernixit, sed etiam in ipsius locum postmodum Consul est creatus. Adeò multi ex summis periculis euadunt incolumes, & non pauciores, cum maximè suo statui fidat, intereunt: quam obrem consentaneum est neque ita ad subitas nos calamitates animo corruiere, ut omnem spem proiciamus: neque letis in presentiarum rebus usque adeò ef ferri, ut prouidentiam etiam perdamus: sed spem futuri in medio utriusque fortunæ collocatam habere, & tuto in utramque partem consilium capere. Præterea uerò multi eorum, qui proscripatus non fuerunt, propter diuitias suas inimicitiasue perierunt: multi ex proscripatis non modò necem euitauere, sed post etiam in patriam reuersi sunt, ac nonnulli magistratus quoque gesserunt. Hi autem se ferè ad Brutum, Cassiumque aut ad Sextum Pompeium recipiebant, ad Sextum uerò plerique ei enim prius classem imperium fuerat commissum. cumque aliquandiu mare obtinisset, etsi post à Casare erat ea præfectura spoliata, tamen proprias sibi uires parauerat: Siciliamque occupata, cum proscripatus ipse quoque inter reliquos esset, scædè que ista fierent, multum hominibus eiusdè fortunæ profuit: quippe haud procul ab Italia classem tenens in statione, Romam, aliasque ad ciuitates mittebat, qui dupli eius mercedis, quæ erat occisoribus proposita, ei qui aliam quem proscripatorum saluti afferuisset, suo nomine pollicerentur, hospitiumque proscripatis, auxilium, pecuniam & honores à se promitterent. Itaque multi ad eum omnia

L. Philuscij casus.

M. Valerius Messala. Humanæ uitæ inconstantia.

Perfugium proscripatorum.

no perucnerunt, quorum ego numerum omisi, sicut et proscriptorum, et occisorum, et claspforum: nam multi primò in isto albo propositi, deinde deleti sunt: reliquorum complures mortem effugerunt, multi autem alij etiã occiderunt. Occisos ne lugere quidem cuiquam licebat, sed multi ob eam rem quoque perierunt. Denique cum iam calamitatibus omnis simulatio esset uicta, ac ne fortissimi quidem iam iis resistere possent, sed mœsticiam in omnibus sermonibus actionibusque præferrent, initio anni, cum esset festum de more celebrandum, editum est, ut læto essent omnes animo: quique id non fecisset, ei mors supplicium est constitutum: itaque hi coacti sunt communibus malis, quasi rebus in lætis gaudere. Quanquam quid hoc referre oportuit: cum Triumuiris istis alios honores decreuerint, qui benefactoribus ac seruatoribus urbis tribui solebant, et coronas etiam ciuicas: neque enim ij culpa di, quòd interfecissent aliquos, sed laudandi, quod non plures occidissent, sibi uidebantur: aperteque tum ad populum dicebant, se neque Marij Syllæque crudelitatem imitari uoluisse, ne odio haberentur, neque Cæsaris clementiam, ne in contemptum adducti, exinde insidijs peterentur. Hunc ad modum peractis cædibus, multa etiam circa reliquorum facultates turpiter acta sunt. Nam quamuis uxoribus interfectorum dotem, liberis autem eorum mascululis decimam, uicesimam foemellis partem bonorum reddituros promiserant, ut et iusti et clementes uideri possent, tamen neque hoc nisi paucis quibusdam representatum est, et in reliquorum etiam bona impetus impune factus. Primum eam mercedem domorum, que inhabitacionis nomine annua pendeatur, ab iis qui condictionas aedes habitarent, totam: ab iis qui proprias possiderent, dimidiam, non Romæ modò, sed per totam Italiam

exeg

Triumuiris honores decreti.

Facultates ut à Triumuiris direptæ, pecuniæque cœta sit.

exegerunt. Deinde alteram partem reddituum iis, quibus prædia essent, ademerunt: præterea milites, ac alimèta ab iis urbibus, in quibus hyemabatur, sine precio sibi suppeditari iusserunt. Iam dimissis suis per uniuersam regionem, qui bona aduersariorum (qui etiamnum supererant, ac quòd intra prædictum diem non destitissent ab incepto, hostes iudicati fuerant) inuaderent, etiam reliqua direpti sunt ab iis omnia. Suis enim, quòd paratiores ad omnia eos haberent, si mercedem ante labores accepissent, hæc agere permittebant: iisdemque urbes et agros se daturos recipiebant: quique agris diuidendis et condendis urbibus præsent uiros constituiebant, ea ratione uulgus militum ij sibi deuinciebant. Ceterum primores parum possessionibus occisorum inescabant, eas uel uili precio, uel gratis omnino tribuentes, partim magistratibus, sacerdotibusque honorabant. Ut autem tuto præstantissima prædia atque edificia ipsi occupare, ac quibus uellent, dare possent, edixerunt ne quis eorum qui nihil empturus esset, in forum ueniret: qui secus fecisset, morte multatum iri: qui uerò uenissent, eos ita tractauerunt, ut eum ea que licitati essent, plurimi emere cogentur, ne modo deinde emendum sibi quicquam statueret. Proinde interfectorum magistratus ac sacerdotia, non ex præscripto legum, sed suo arbitrio aliis tribuerunt: Cæsar consulatu (quem adeò appetitum, ut bellum eius adipiscendæ causa susciperet, ultrò deponebat) sese cum abdicasset, eisque collega decessisset, P. Ventidium Prætorem, cum alio quodam Consulem creauerunt, Præturamque eius Aedili cuidam tradiderunt: omnibusque post Prætoribus, magistratum, quem quinq; adhuc dies gesserant, abrogauerunt: iisque in prouincias emissis, alios in eorum locum substituerunt: leges alias antiquarunt, alias pro iis statue-

Militibus diripiendi facultas data.

Magistratum collatio.
Cæsar Consulatu se abdicat.

P. Ventidium Consul.

runt: utque uno uerbo dicam, omnia ex sui animi sententia egerunt, adeoque omnia suo pro arbitrio ac cupiditate administrarunt, ut regnum Cesaris (cuius regni nomen inuidie obnoxium, ac propter eam deletum non accipiebant) aureum fuisse ostenderint. Hæc igitur eo anno gesserunt, ac præterea templum Scrapidi isidi que decreuerunt. M. Lepido iterum, L. Planco Coss. iterum tabula proscriptionis propositæ sunt, nemini mortem imponentes, sed uiuis facultates adimenes. Cum enim opus haberent pecuniis, nimirum multum militibus debentes, magnosque sumptus ipsi in iis rebus quas agebant facientes, maioresque adhuc impensas bella quæ erant præ manibus requisitura existimantes, hæc eas ratione cogebant. Enim uero uectigalia, quæ partim prius abrogata, tum renouabantur, partim noua constituebantur: pensionesque, quas multas de agris, mancipiisque exigebant, ma diocrem tantum hominibus molestiam afferebant. Id uero uehementer omnes dolebant, eos qui diuites utcumque essent, non Senatores tantum equitesque, sed liberos etiam, ac tam mulieres quam uiros proscribi, ac nouas quasdam decimas iis imperari, nam uerbo quidem decima pars bonorum ab unoquoque eorum exigebatur, cum re ipsa nemini ne decima quidem pars suorum relinquere tur, cum non certa quedam pecunie summa pro ratione facultatum pendii iuberetur, sed cuius suarum ipsi estimandarum necessitas incumberet, ac deinde quasi non uere suum censum professi essent, delati, etiam reliquum perderent. Quod malum si qui effugissent, tam en tributis his in arctum relacti, cum argenti magna esset apud eos penuria, sic etiam quodammodo omnibus suis rebus spoliabantur. Erat et aliud quoddam, auditu difficile, difficillimum re ipsa inuentum: Concedebatur ei, qui ultrò bonis

Anno V. C.
712.

Proscriptio
noua, qua
bona adi-
mebantur
proscriptis.

suis omnibus cessisset, ut deinde eorum trientem repetere posset, id uero erat, neque accipere quicquam, et inane negocium suscipere: Qui enim ui aperte esse suorum bonorum spoliati erant, quoniam modo ij trientem recepissent, præsertim tam uili precio cum ea uenderentur? quod fiebat partim ea ex causa, quia multorum facultatibus simul uenum propositis, ac plerisque auro argentoque carentibus, cæteris emere nihil audētibz, ne si quid possidere adhuc uiderentur, id quoque amitterent, precia omnium rerum imminuta erant: partim quod milites omnia quam maximo uendebant. Itaque nemo ciuis, qui à militia uacabat, quicquam alicuius precij ex suis bonis retinere poterat, cum ad onera cætera hoc quoque accederet, quod seruos ad classem, etiam emptos sua pecunia, si cui mancipia non essent, dare, ac Senatores uis suis sumptibus curare cogebantur. Soli autem ij, qui arma gerebant, diuitiis abundabant. Hi neque stipendio suo, quantum uis plus quam sufficere, neque auctariis plurimis quamquam illis contenti, neque cædi præmiis amplissimis, neque prædiis, quorum ipsis possessiones gratuito prope modum obtigerant: insuper alij bona defunctorum omnia petierunt atque impetrarunt, alij ui in senum, quibusque liberi non essent, genera sese intulerunt, adeoque auaricie impudentiæque progressi iam erant, ut quidem Attiæ, quæ Cesaris mater tunc diem clauserat, publicaque sepultura honorata fuerat, ab ipso Cesare bona posceret. Præter has actiones Triumui ri Cesare quoque superiorum summis honoribus affecerunt. Nam ipsi quoque ad regnum aspirantes, percussores eius (ut impunitatem sibi ipsis quoque pararent) reliquos ulciscerantur, et quæ ad eius honorem spectarent, promptè admodum agebant, spe uisidam quoque olim se dignos iudicatum iri, itaque non modò decretis honoribus

Militum auaricia, et impudentia.

Attiæ mater Cesaris.

Trium viti
quos hono-
res Cæsari
superiori
detulerint.

Natalicia
Cæsaris.

Curia Iulia.

Afylum.

eum adornauerunt, sed alia ipsi quoque adiecerunt. Igitur Calendis Ianuariis iuramento sese, aliòsque obstrinxerunt, omnes eius actiones se ratas habituros (nostro tempore fit pro omnibus summis Imperatoribus, siue uiuis, siue iam defunctis, ac non per ignominiam eo fastigio deturhis) sacellum ei in foro, eo in loco, ubi crematus fuit, erexerunt; statuam eius in equestribus certaminibus quandam cum alia Veneris statuam inuexerunt: Si qua esset uictoria annunciata, supplicationes seorsim pro uictore, seorsim ipsi iam mortuo decreuerunt: imperauerunt, ut natalis ab omnibus animo læto, lauroque coronatis celebraretur; qui id neglexissent, ij execrationibus Iouis Cæsarisque ipsius haberentur obnoxij, ac si Senator, aut filius Senatoris in eo deliquisset, is multam decies sestertium penderet. Ac quoniam die Cæsaris natali Apollinares ludi fiebant, pridie eius diei Natalicia Cæsaris peragi iusserunt, quòd Sibyllino oraculo interdictum esset, ne ea dies alij cuidam deo præter Apollinem festa esset. His ei honoribus tributis, diem cædis eius, qua statutum erat ut semper Senatus ageretur, atram esse pronunciarunt, domumque in qua cæsus fuerat, statim obstruxerunt: Curiam Iuliam ab eo dictam, ex decreto prius factò edificauerunt propter Comitium, Edixerunt porro ne in funeribus eorum qui Cæsari sanguine iuncti fuissent, Cæsaris, nimirum qui uerè deus esset, ulla imago (sicut tum adhuc pro antiquissima consuetudine fiebat) gestaretur: ac ne quis impunitatis causa in eius sacellum confugiens, inde eijceretur aut abriperetur, quòd nemini ne deo quidem tribuerant antea, iis quæ sub Romulo acta sunt, exceptis. Quamquam id Romuli Afylum etiam, postquam is multitudinem uirorum eius nomine collegit, deinde titulum tantum loci sancti inuiolatique habuit, non rem, ita obse-

ptum

Vestialium
lictiores.

Bruti & Ca
sij res gestæ
secundum ne-
cem Cæsaris.

Athenienses
Bruto & Cas
sio statuas
ponunt.

ptum, ut nemo omnino in id posset intrare. Virginibus porro Vestalibus dederunt, ut singulis lictoribus uterentur, eò quod quædam ex iis à cæna sub uesperam domum reuertens, cum quæ esset ignoraretur, uim passa fuerat. Magistratus autem urbanos in multos annos iam tum antè designauerunt, ut iis et necessarios suos honorarent, et successione magistratum eorum adiuti, rerum ipsi quam diutissime potirentur. His ita confectis, Lepidus Romæ permansit, urbem (sicuti supra demonstrauimus) Italiamque omnem gubernaturus, Cæsar autem et Antonius ad bellum profecti sunt. Brutus enim et Cassius, primò secundum passionem cum Antonio ac reliquis cõpositam, in forum prodierant, eodemque quo prius ordine Prætoras suas gesserant. Postquam uerò nonnulli mortè Cæsaris indignè ferre coepissent, profecti urbe, in prouincias sibi mandatas properantes, (erat quidem tum Prætor urbanus Cassius, nec dum Apollinares ludos curauerat, uerum eos per collegam Antonium absens etiam splendidissime percgit) ac non statim Italia relicta in Campania subsistentes, obseruarant quæ agerentur, Romam interim aliquoties ad populum tanquam Prætoram adhuc administrantes missis literis. Cæterum ubi Cæsar Octavianus ad res gerendas accessit, plebemque sibi deuincire institit, ibi simul spe popularis Reipublicæ status tenendi abiecta, simul Cæsarem metuentes, ex Italia soluerant: Athenasque delati, magnificè accepti, ac cum essent etiam ferè ubique locorum propter factum suum honorati, ab Atheniensibus etiam æræ statuæ eis iuxta Harmodium ac Aristogitonem, tanquam horum inuictoribus, poni iussæ fuerant. Interim Brutus ac Cassius, cum audirent Cæsarem augeri, Creta ac Bithynia (eò enim missi erant) neglecta, quòd eas sibi prouincias

F 5

Brutus quē-
admodum
Græciam &
Macedoniā
in suam po-
testatem re-
degerit.

C. Antonius.

Q. Hortensius.

Vatinius.

non magnopere profuturas iudicarent, ad occupandas Syriam ac Macedoniam animam adiecerunt, nihil quidem ad eos pertinentes eas, sed quod eo tempore pecunia copiisque florebat. Itaque Cassius ad Syros, motos sibi, et amicos à Crassi expeditione, contendit; Brutus Græciā, Macedoniāque sibi adiunxit. Id quo facilius posset, cōsuebat, quod alioquin ob gloriam rei gestæ, spemque similibus facti ab iis populis colebatur, quodque multos secum milites habebat, quos partim etiam tunc à Pharsalica pugna ibi uagantes, partim cum Dolobella ex Italia profectos, ac uel ob morbum relictos, uel ab ordinibus dilapsos, ad se receperat, accepta etiam ex Asia à Trebonio pecunia. His instructus, nullo omnino labore Græciam, in qua nihil admodum militum erat, occupauit. In Macedoniā autem uenit eo ipso tempore, quo C. Antonius eodē peruenerat, ac Q. Hortensius, qui antè præfuerat ei regioni, discessum parabat: neque tamen laboris quicquam ibi sustinuit, cum Q. Hortensius statim se cum eo cōiungeret, et Antonius prohibitus, Romæ tum rerum potente Cesare, quicquam eorum que summi essent magistratus agere, nihil uirium habebat. Vatinius autem, qui illiis finitimis præerat, inde profectus, Dyrrachium occupauit, Bruto in tota dissensione ciuili aduersarius: ueruntamen ei nihil detrimenti ualuit iniungere, cum à militibus in odio haberetur, ac propter morbum contemptus, ad Brutum iis transeuntibus desereretur. His quoque assumptis, Brutus ad Dyrrhachium aduersus Antonium profectus, obuiam sibi euntes milites ad se ut transferrent signa effecit, eumque intra muros confugientē obsedit, per proditiōem autē in suam potestatem redactio pepercit. His rebus gestis cum totam Macedoniam Epirumque cepisset, literis ad Senatum datis, ei que gessisset exposuit, sequēque milites

ac

ac prouincias in eius potestatem tradidit. Senatus, quod iam tum suspectum habebat Cesare, summo perē cum laudatum, omnibus illi regionibus præesse iussit. Quo Senatus consulto confirmato sibi imperio Brutus maiora iam conari cepit, subditis sibi ad hoc per omnia iam obtemperantibus: ac Cesari per epistolas, ut Antonio (adhuc enim eum à Cesare oppugnari putabat) resisteret, ac secum in gratiam rediret, suasisit: ipse autem se ita comparabat, ut si Senatus euocaret, in Italiam traiceret. Sed posteaquā Cesar rerum Romæ protinus potitus, apertē de suis patris interfectoriis supplicium statuit: Brutus suo loco remanens, id consideratē intendit, quomodo aduenientem eum profigare posset. His intentus, cum alia per Macedoniam negocia optimē curauit, tum exercitum ad seditionem à C. Antonio concitatum pacauit. Is Antonius, quanquam prætoris quidem etiam ornamentis à Bruto ipsi relictis, tamen non contentus ocio cum incolumitate, adeoque honore frui, ad defectionem Bruti milites sollicitabat: sed, maturē deprehensus, priusquam aliquid malum dare posset, insignibus prætoris priuatus: ac in liberam custodiam, ne quid noui mouere posset, traditus, ne sic quidem quietus, sed magis etiam quam antè nouas res molitus est: ita ut milites inter se quoque ad dimicationem uenirent, ac nonnulli ad eripiendum ipsum Apolloniam contenderent. Brutus re per intercepas quasdam eorum literas præcognita, eorum conatum irritum fecit, Antonio tanquam ægroto in currum operatum coniecto, atque ex urbe elato: igitur milites cum neque inuenire Antonium possent, et Brutum metuerent, colatam quandam urbi imminentem occupauerunt. Eos Brutus ad deditiōem perduxit: paucosque audacissimorum uel interficiens, uel ab exercitu remouēs, ita animos militem

Bruto Macedoniæ & Græciæ præfectura à Senatu mādatur.

C. Antonius inter milites Bruti seditionē miscet.

Brutus ut et multum militum cōpofuerit.

tam

etum mouit, ut relegatos tanquam causam præcipuam seditionis apprehenderint, necauerintque: *Questorem autem, & legatos Antonij dedit sibi ad necē postularint. Sed Brutus neque eos dedit ipsis, sed iniectos in naues, tanquam submersurus, in tuta loca amandauit. & ueritus ne si ea quæ Romæ acta fuissent, terribilius quàm res ferret annunciata audiuiſſent, iterum à se defectionem cogitarent: relicto Apollonie Antonio, eiusque custodia C. cuidam Clodio mandata, ipse cum maxima ac ualidissima exercitus parte in superiorem Macedoniam abiit: ac deinde hinc in Asiam transmisit, ut suos milites quam longissime ab Italia seductos, ibi ex subditorum opibus aleret. In Asia cum alios auxilarios sibi parauit, tum Deiotarum, quanquam & extrema senectute uirum, & qui prius auxilium Casio denegauerat. Dum in Asia Brutus agit, Gellius ei Poplicola insidiatur: Antonium autem M. frater missis ad hoc negocium nonnullis eripere conatur. Itaque C. Antonium Clodius cum saluum retinere nequirit, necauit, siue proprio usus consilio, siue Bruti iussu: fertur enim Brutum, cum prius summam salutis C. Antonij curam habuisset, post intellecta D. Bruti necē, eam abieciſſe. Gellius autem insidiarum conuictus, nullo supplicio est affectus: nam eum cum semper inter primos amicū sibi Brutus duxisset, ac M. Messalam fratrem eius Casio coniunctissimum uideret, missum fecit. Sed idem Gellius post Casio quoque perniciem machinatus est, iterum quidem impune, cum mater eius Palla maturè cognitis insidiis, Casio metuens ne iis opprimeretur (uehementer autem eum diligebat) filio uerò, ne deprehenderetur, ipsa ultrò insidias Casio detexisset: ac filij salutem præmium habuit, ne sic quidem meliorem factum, quàm à suis benefactoribus ad Casarem & Antonium transfugeret.*

Bruti clemētia.

Bruti in Asiam profectio.

Deiotarus.

C. Antonij necatur. Gellius Poplicola insidias Bruto & Casio struit, dimissusque cum eorū hostibus se coniungit.

Palla.

ret. Brutus ubi primum M. Antonij conatum, ac mortem C. Antonij cognouit, ueritus ne qui etiam alij se absente noui motus in Macedonia existerent, in Europam festinat se recepit: regioneque Sadali, qui sine liberis decedens, eam P. R. reliquerat, recepta, in Bessorum ingressus regionem, eo animo, ut & in eorum maleficia uindicaret, & nomen sibi imperatoris (quod facilius contra Casarem & Antonium bellum gerere posset) adipisceretur, utrunque Rhascipolide regulo magnoperè adiuuante perſecit. Hinc in Macedoniam progressus, omnibusque suam in potestatem redactis in Asiam reuectus est. Hæc Brutus egit: qui etiam numismati quod faciebat, suam imaginem cum pileo ac duobus pugionibus incidit, eo, & inscriptione declarans, Patriam à se & Casio esse in libertatem uindicatam. Eodem tempore Casius in Asiam anreuerſo Dolobella ad Trebonium traiecit: acceptaque ab eo pecunia, permultos sibi equites, ex his qui à Dolobella in Syria præmissi fuerant, multosque item alios Syrios ac Cilices adiunxit: tum Tarcondimotum, ac Tarſenses ad societatem secum ineundam compulit: hos quidem inuitos, nam adeò Casari priori, ac eius gratia etiam posteriori fauebant, ut urbem suam pro Tarſo Iulio polin uocauerint. his ad is in Syriam uenit, ibique & populum & exercitus omnes nullo certamine suos fecit. Eratum is status Syriæ. Cæcilius Bassus equestris ordinis uir, cum sub Pompeio militasset, Tyrum deinde se receperat ibique in eo loco, ubi mercatorum negociationes exerceri solent, latitabat, Nam tū Syriæ Sextus Iulius præerat, quem *Questorē ac propinquū suum Casar in sua ex Aegypto contra Pharnacem expeditione omnibus iis regionibus præfecerat. Bassus igitur primum uitæ usuram admodum satis habens quicuerat: post sui similibus nonn*

Brutus in Europā rediit, Bessos uincit, Imperator dicitur.

Bruti numisma.

Casij res in Asia gesta.

Cæcilij Bassi in Syria acta.

Sextus Iulius.

nonnullis ad se receptis, sibi que militibus Sexti diuersis temporibus, aliquib. ad custodiã urbis uenientibus, cõci- liatis, cum multe res aduersæ Cæsaris ex Africa nuncia- rentur, non contentus iam priori sorte, siue ut Scipionẽ, Catonẽque & Pompeios adiuuaret, siue ut sibi ipsi po- tentiam aliquam pararet, ad nouas res consurrexit: de- prehensusq; in hoc à Sexto, antequam sese parauisset, au- xilium se Mithridati Pergameno ad occupandũ Bosporum parare dixit, habitaq; sibi fide dimissus est. Deinde ex literis, quas à Scipione sibi missas fingebat, retulit, Cæsarem in Africa uictũ interiisse, sibiq; imperiũ Syriæ mã datũ. itaq; cum iis quos ad hoc instruxerat militibus Ty- rum occupauit; hincq; ad Sexti copias procedens, ab ob- uio sibi factõ eo uictus, uulnus accepit. Secundum id acce- ptum incommodum, ut quidem agere quicq; in posterum nõ conatus est: sed missis suis ad milites, qui certas spes ipsis proponerẽt, adeo eorũ quosdam sibi ad sociauit, ut Sextũ ipsi trucidarẽt. Sexto mortuo, Bassus omnẽ exerci- tũ, præter paucos qui Apameæ hyemauerant, quos inde ante suũ aduẽtũ egressos in Ciliciã usq; insecutus frustra fuit, ad se pertraxit: reuersusque in Syriã, Prætor nomi- natus est, Apameãq; occupauit, ut eam domiciliũ quasi belli haberet: omnes qui ualida essent ætate, nõ liberos tan- tũ, sed seruos etiã ad militiã delegit, pecuniã conficit: ar- ma fabricauit. Hæc cum agentem, C. Antistius quidã ob- sidione circumclusit: ac cum aliquandũ equis uiribus cer- tassent, neuterque præualere alteri posset, induciis nullo pacto firmatis, ad auxilia paranda bellum suspenderunt. Antistio finitimi qui Cæsaris rebus studebant, missique Roma milites à Cæsare accesserunt, Basso autem Alchan- donius Arabs. Is cum (ut supra retuli) antè cum Lucullo pæctum icisset, deinde uerò Parthis contra Crassum sup- petias

Sexti Iulij
interitus.
Apamea.

C. Antistij
contra Bas-
sum acta.

petias tulisset, tum ab utroque aduocatus, cum in medium intra urbem ac castra locum aduenisset, ac prius quàm al- terutri quicquam responderet, auxilium suũ uenale pro- posuisset, Basso plura danti se coniunxit, ac in pugna sag- gittis longè superior hostib. fuit. Parthi quoque à Basso euocati, aduenerant, sed ob hyemem non diu adfuerunt, neque memorabile quicquam egerunt. Bassus uerò cum aliquandũ præualuisset, postea à M. Crispo, & L. Statio Marco iterum est in obsidione habitus. Ad hunc statum rebus Syriæ perductis, Cassius superuenit, ac continuo om- nes urbes gloria rerum in Quæstura à se gestarum, reliquõq; eius nomine ad ductas in suam potest. tẽ, ex cre- citisq; item Basti ac ceterorũ sine ullo labore redegit. Cum uno loco cum his omnibus castra Cassius locasset, re- pentè magna uis aquæ de celo decidit, a prique omnibus portis simul in castra irruẽtes, omnia que in ipsis erant, confuderunt ac conturbârunt, adeo ut quidam ex iis po- tentiã eius mox futuram, ac paulo post interitum aduen- turum præfagierint. Syria occupata Cassius in Iudæam contenaît, quòd eò progredi Cæsari mos milites in Ac- gypto relictos audiret; eos, Iudæosque nullo cum negocio sui iuris fecit: secundum hæc Bassum, & Crispũ, reliquõs que qui sub se militare nollent, nulla iniuria affectos dimi- sit: Statio autem & eam dignitatem cum qua ad se uene- rat, integram reliquit, & classẽ præterea commisit. Sic uires paruo temporis spacio Cassius nactus, Cæsari de re- ditu in gratiam, Senatui de præsentis statu rerum eadem que Brutus scripsit, eique his de causis Senatus imperiũ Syriæ confirmauit, ac bellum contra Dolobellam decre- uit. Dolobella Syria prouincia fuerat decreta, Consul- que Roma ad eam capeßendam profectus, in itinere per Mæcedoniam ac Thraciam anno serè circumacto in A- siam

M. Crispus.
L. Statio
Murcus.
Caius Sy-
riã, & oẽsin
ea exercitõ,
in suam po-
testatẽ acci-
pit, itẽmque
Iudæam.
Prodigium.

Starius Mur-
cus Caij
clalis præ-
fectus.

Dolobella
Trebonio
Smyrñe per
fraudem ne-
cato, hostis
iudicatur.

stiam

Trebonij
interitus.

Dolobellæ
acta in Cili-
cia.

fiam uenit. Ibi commoratus, ut de Senatusconsulto ei annunciatum est, in Syriam progrediendum non existimās, in Asia remāsit: ac Trebonio ita usus est, ut is summam sibi Dolobellæ benevolentiam polliceretur, eius militibus alimenta ultrò daret, ac cum eo citra omnem metum conuictum haberet. Quam ad confidentiam postquam Trebonius deuenit, ac nulla sui ipsius custodia usus est, Smyrnam (ibi enim degebant) repente noctu Dolobella occupauit, Trebonium interfecit, eiusque caput ad Cesaris statuam proiecit, omni ipse Asia deinde potitus est. Hæc cum Romani in urbe audiuisent, Dolobellam hostem iudicauerunt (nondum enim Cesar neque Antonium uicerat, neque res urbis suæ potestatis fecerat) iis qui cum eo erant, diem nominauerunt, ante quam diem ab eius amicitia discederent, aut ipsi quoque hostium loco essent: bellum contra eum Consulibus omnino, si præsentia negotia conficissent, mandauerunt, (neque enim sciebant iam à Casio Syriam obtineri) ac ne interim Dolobellæ uires auergerentur, finitimarum nationum præfectis negotium dederunt: post de Casij rebus certiores facti, ei bellum id mandauerunt, cum nihil dum à præfectis istis actum esset. Proinde Dolobella ad hunc modum Asia occupata, in Ciliciam uenit, (erat tunc in Palestina Casius) Tarsosque per spontaneam deditorem recepit, quædam præsidia Casij quæ Aegis erant, uicit, ac in Syriam inuasit, reiectusque ab Antiochia, præsidio urbem defendente, Laodiceam absque omni oppugnatione cepit, oppidanis se ob fauorem quo priorem Cesarem prosecuti fuerant deditibus. Ibi locorū cum aliquot dies potētia obtinuisset, præsertim classe eum sua celeriter ex Asia subsecuta, ad Aradum traiecit, ab his quoque pecuniâ & naues accepturus: quo in loco deprehensus cū paucis, ac im-

peri

periculo constitutus, fuga elapsus, Cassio iam exercitum adducenti obuiam dedit, uictusque ab eo pugna, ac Laodice circumfessus, oppugnatusque est. A terra quidem omnino excludebatur, cū Cassius & alij, & Parthorum auxilijs uteretur, nauibus tamen Asiaticis, Aegyptijsque, à Cleopatra, pecuniâque quam eadem miserat, ualebat. Verum postquam Staius classe collecta, in Laodicensem portum nauibus ingressus, occurrentes sibi prælio nauali superauit, ac mare etiam ei obstruxit, ibi tandem utraque ex parte subuectione necessariarum rerum interclusus, cum ob penuriam excursionem tentata, in urbem statim compulsus esset, uidens se destitutum, metuensque ne uiuus in hostium manus perueniret, seipsum interfecit, idemque M. Octauij Legatus eius fecit. Eos quanquam Trebonium inhumatum proiecissent, tamen sepultura dignatus est Cassius: quique corū castra secuti supererant, quanquam erant ab ijs qui Romæ erant, hostes iudicati, nihilominus salute eos donauit, impunitateque neque Laodicensis præter impositam pensionem ulla mulcta affecit, atque idem compluribus postea ipsi perniciè struentibus etiam supplicia remisit. Interim Tarsenses Tullium Cimbrum, qui Bithyniæ præsidebat, ipse quoque unus ex Cesaris percussoribus, ad opem Casio ferendam properantem conati transitu Tauri prohibere sunt, mox eius claustra metu correpti deserentes, quod multas cum Cimbro esse copias putabant, pactiōnem cum eo fecerunt: post intellecta militum eius paucitate, neque urbe eum receperunt, neque commeatum ei suppeditarunt, itaque Cimber auxilium Casio ferre, quam Tarsum expugnare potius existimans, castello ipsis obiecto in Syriam abiit. Tarsenses eò cum armatis profecti, castello eo occupato, aduersum urbem Adana (quæ urbs uicina ipsis, semper controuere-

Cassius Dolobellā uicium Laodice & ad mortem adigit. Staius naualis uictoria.

M. Octauij interitus.

Tullius Cimber. Tarsenses Casio infidi, utque mulctati ab eo.

Adana.

G

L. Rufus.

Cleopatra
filius à Tri-
umuiris rex
Aegypti fa-
ctus.
Cesaris.
Cassii & Bru-
ti in Asia
congressus,
ac delibera-
tio.

stiam cum ipsis habuerat) quam Cassij partibus fauere dicebant, arma uerterunt. Cassius de hoc certior factus, dum adhuc uiueret Dolobella, L. Rufum contra Tarsenses misit: deinde uerò ipse quoque aduenit, ac cum Tarsenses iam Rufo deditioem fecissent, omni eos publica priuataq; pecunia multatos, supplicio nullo alio affecit. Tarsenses autem à Triumuiris (qui iam Romæ rerum potiebantur) laudati sunt, spesque eis facta, fore ut pro ijs quæ amiserant, aliquid reciperet: iidem Triumuiros Cleopatræ propter auxilium Dolobellæ subministratum dederat, ut eius filius Ptolæmus, cui tanquam ex Cesare nato Cesarionis cognomentum dederat, rex Aegypti diceretur. Cassius rebus in Syria ac Cilicia constitutis, in Asiam ad Brutum profectus est. Eò enim conueniebant, cum iam de conuiratione Triumuirorum comperissent, ac de his quæ contra se ab ijs acta essent, arctioremq; adhuc rerum omnium societatem inibant: itaque eandem causam belli habentes, idemq; periculum timentes, sententiãque de tuenda populi Romanæ libertate adhuc in animis suis retinentes, ipsosque Triumuiros, quorum huius modi essent facta tollere, sicut antè Cesarem, cupientes, summa cum alacritate in medium consulebant, eandemque causam agebant. Conuenit autem inter eos ut in Macedoniam se conferrent, ac uel eò transire hostem prohiberent, uel ipsi in Italiam trajicere occuparet. Verum postea quàm eos adhuc crebus Romæ componendis intentos esse acceperunt, Sexto etiam in propinquo aduersum eos stationem seruante, occupatos fore indicantes, id quidem suum propositum distulerunt: ipsi uerò circumeuntes, aut legatos suos emittentes, eos qui nondum secum amicitiam iunxissent, sui iuris fecerunt, pecuniam & milites contraxerunt. Hoc agentibus alij omnes qui in istis partibus terræ agebant,

bant, ac prius de societate compellati non fuerant, statim accesserunt. Ariobarzanes tantum, & Rhodij, Lycijque ceteri non resistebant, societatem tamen detrectauerunt. Eos Brutus ac Cassius suspicati aduersæ parti cupere, quòd essent beneficijs à superiore Cesare affecti, ueritque ne quid se absentibus mouerent, ac reliquos etiam ad mutandam fidem concitarent, primò omnium sibi aggredandos esse statuerunt: sperantes se eos, quibus & armis longè essent superiores, & beneficia liberaliter conferrent, facile aut suadendo, aut uel ad suam amicitiam perducturos. Cassius igitur Rhodios nauali pugna (quantum ij tantum re nautica fidebant, ut ad Cassium in continentem quoque adnauigauerint, eique compedes ostenderint, quas secum attulerant, tanquam multos hostium uiuos capturi) primò apud Myndum, deinde Statij opera ad ipsam insulam Rhodum superauit, magnitudine ac numero nauium, ipsorum peritiam uincens: ab his pugnis ipse in Rhodum aduectus, cum neque resisterent iam, & ipse insulã, in ea disciplinæ causa aliquando uersatus, diligeret, nauibus Rhodios, & pecunia spoliatos, facta etiã, & donarijs omnibus præter currum Solis, cetera indemnes reliquit. Ariobarzanes deinde comprehensus occidit. Brutus autem Lyciorum exercitum in finibus eius regionis sibi oblatum prælio uicit, ac cum fugientibus in castra irrumpens, eodem momento ijs potius est: urbes plerasque deditioem accepit. Xanthum oppugnans, oppidanis repente excursionem facientibus, ignemque in machinas iniicientibus, simulq; tela & sagittas iaculantibus, in summum discrimen adductus, extractumque omnino de ipso fuisset, nisi milites per ipsum ignem impetum in hostem fecissent. Hi Xanthios nudos de improviso adorti, in urbem repulerunt: unãque irruentes

Cassius Rhodum capis

Ariobarzanes interitus.
Brutus Xantho, Patariis & Mæris captis, Lycios subigit.

intro, ignem domibus nonnullis immiserunt. id incendium
 & perterruit proximos, & eis qui longius aberant, ca-
 ptæ prorsus urbis opinionem præbuit. itaque uicini suis
 quoque ultro reliquis domibus inflāmatīs, maior pars se
 inuicem interfecerunt. Xantho ad hunc modum capti,
 Brutus ad Patara uenit: ciuibꝫque ad amicitiam uocatis,
 cum non parerent (serui enim libertatem, pauperes libe-
 ri nouas tabulas nuper consecuti, pacificationi obstabāt)
 captiuos Xanthios, quod plerisque horum cum Pataren-
 sibus affinitas intercedebat, ijs misit, sperās horū opera se
 eos ad amicitiam adducturos: cum nihilo magis à propo-
 sito deducerentur, quamuis unicuique eorum suos ne-
 cessarios dono dedisset, catastam sub ipso muro, in tuto
 loco constituit, primoresque singillatim productos uendi-
 dit, si fortè hoc Patarense per mouere posset: cum ne sic
 se dederent, paucis uenditis, ceteros missos fecit. Eo uiso
 oppidani, miratique hominis uirtutem, deditioem tan-
 dem fecerunt, ac præter pecuniam exactam nihil damni
 passi sunt. Idem Myrij fecerunt, cum eorum Prætorem in
 naualē captum Brutus dimisisset. eodēque modo reliqua
 etiam paruo temporis spacio confecit. Hæc postquam
 Brutus, & Cassius peregerunt, in Asiam reuersi sunt:
 omnibusque suspicionibus quas ex aliorum calumnijs al-
 ter contra alterum conceperat (quod in huiusmodi rea-
 bus fieri frequens est) priuato colloquio, propositis, ac
 sublatis, in Macedoniam festinauēre. Nam C. Norbanus ac
 Decidius Saxa antè quam Staius cum classe aduenisset,
 Decidius Saxa ante quam Staius cum classe aduenisset,
 Ionium mare transmiserant, ac ante Bruti Cassijqꝫ ad-
 uentum in Macedoniam, omni regione ea usque ad Pan-
 gæum occupata, apud Philippos castra posuerant. Philip-
 pi oppidum est Pangæo & Symbolo, adiacens: Symbo-
 lum autem uocatur iste locus à Græcis, quia is mons alij
 in med

Bruti & Cas-
 sij per Asiā
 in Europā
 iter.
 C. Norba-
 nus.
 Decidius Sa-
 xa.
 Legati An-
 tonij.
 Philipporū
 situs.

in mediam terram se extendenti committitur: estque is
 locus intra Neapolim & Philippos, quorum oppidorum
 illud quidem ad mare è regione Thasi situm est, hoc uerò
 in campo inter montes. Quamobrem, cum compendiosis-
 simos eorum montium saltus Saxa & Norbanus antece-
 pissent, ea transire ne conati quidem Brutus & Cassius,
 ad alium transitum iuxta Crenidas longiorem circummie-
 runt: ibiqꝫ etiam præsidio inuento, pulso eo, intra montes
 peruenerunt: ac locis editis ad urbem accedentes, ca-
 strametati sunt: seorsim quidem, ut uidebatur, uterque,
 sed re ipsa coniunctim. Erant enim castra, quo facilius in
 officio retineri milites possent, inter se diuisa, sed inter-
 uallum fesso erat ualloque munitum, ac utraque castra
 uno ambitu comprehendebantur, cuius munitionibus ex
 æquo utraque defendebantur. Erant autem à copijs lon-
 gè quàm hi qui tum aderant hostes, paratiores: ideoque
 eis Symbolo deiectis, ipsi locum occupauerunt: iamqꝫ &
 facilius à mari cōmeatus ipsis subuehebantur, & ex cam-
 pis, facta decursione, petebantur. Norbanus autē, & Sa-
 xa, non ausi in discrimen pugnæ rem adducere, sed emis-
 sis quoties uidebatur cōmodum equitibus, cum nihil pro-
 fecerent, ac custodiæ magis, quàm pugnæ milites adhibe-
 rent, Casarem, Antoniumque ut celeriter uenirent, hor-
 tabantur. Hi enim, quandiu Brutum & Cassium Rhodij
 Lycijsqꝫ subigendis occupatos audiebāt, fore ut bellum id
 extraheretur in multam tempus crediderāt: ideoqꝫ nihil
 festinantes, Norbanum cū Saxa in Macedoniam præmise-
 rant. Cæterum audito Rhodios ac Lycios in potestatem
 hostium uenisse, ijs collaudatis, muneribusque promissis,
 ipsi statim urbe egressi sunt: iterumque Antonius Brun-
 dusij à Statio inclusus, Caesar autem Rhegij à Sexto Pom-
 peio impeditus, qui Siciliā obtinens, Italiam quoque atten-

Castra Cas-
 sij & Bruti
 ad Philip-
 pos.

tabat, moras traxerunt. Sed cum Sextus haud facile uini-
ci posse uideretur, Cassij autem & Bruti bellum magis
eos urgeret, parte exercitus ad custodiendā Italiam reli-
cta, maiori parte Ioniū traiecerunt: Cesareq; egrotante
Dyrrhachij Antonius reliquit, ad Philippos accessit. Ibi
cum statim suorum animos auxisset, hostium quosdam fru-
mentatores ex insidijs adortus, re infeliciter gesta, ipse
quoque animū demisit. Caesar hoc audito, ac utrumq; ueni-
tus, ne se absente aut uinceretur Antonius, aut uinceret;
quorum alterū si euenisset, Cassium & Brutum contra se
uiribus auctū iri, sin alterum, Antonium contra se inua-
liturum certō putabat; etsi nondū alleuato corpore, tamen
festinatō ad Antonū perrexit, Antonianisq; animum red-
didit. Ac quoniam diuersis locis habere castra parū uide-
batur tutum, uno in loco, ac intra unas munitiones tres
exercitus cōduxerunt. Cum castra castris iam essent oppo-
sita, quanquam excursionēs utrinque & leuia certamina
promiscuē fiebant, tamen nonnihil temporis consumptum
est ita, ut nunquam collatis signis acie deceretur: quan-
quam Caesar pugnam, Antoniusq; magnopere expetebāt,
copijs quā hostes robustioribus instructi, ac non tā ex-
plicatis cōmeatibus utentes, quōd classe ipsorum Sextum
oppugnante, mare in sua potestate non habebant. His de
causis, ac quia Sextus Siciliam tenens, Italiam affēctabat,
metus erat ne se cunctantibus Italia ille occupata in Ma-
cedoniam adueniret, praelium committere quā primū
cupiebant. Contra Cassius ac Brutus, etsi ne ipsi quidem
dimicationem reformidabant, ut qui uirtutem hostilis exer-
citus suorum militum multitudine aquarent: tamen &
hostium, & suis occasionibus consideratis, cum auxiliis si-
bi singulis diebus affluerent, ac à nauibus alimenta abun-
dē supportarentur, id agebant, ut sine periculo & into-
ritu

Caesar Dyrrhachij egrotat, Antonius & Caesar ad exercitum ueniunt.

ritu hominum uictoriam consequerentur. Quippe uiri
summo populi amore affecti, ac contra ciuis bellum ge-
rentes non minus pro aduersarijs, quā pro suis solliciti
erant, ac utrorūque & salutem, & libertatē pariter qua-
erebant. Igitur aliquantū hi temporis, ne maximum confere-
rent, se continuerunt. Verū ubi exercitus, cuius maior
pars ex Romanorum subditis constabat, & moram egre
ferre, & hostem cōtemnere, quōd lustrationem exercitus
(que antē quā praelium committatur, fieri solet) intra
castra, metu uidelicet adducti, fecissent, & pugnam posce-
re, ac si res diutius extraheretur, se ex castris alium aliō
discessuros minitari ca piri: multi etiam ad tentandam pu-
gnae fortunam Cassius Brutusq; compulsi sunt. Omnium
que ciuilibus bellis depugnata sint, praeliorum, id praelium
decretum fuisse maximū, haud iniuria dicere quispiam
poterit: non quōd omnia alia uel multitudine, uel uirtute
etiam pugnantium excesserit, (saepe enim & à pluri-
bus, & à melioribus confictum fuit) sed quōd non ullo
magis praelio quā isto, de libertate & statu Reip. popu-
lari aduincit. Nam etsi ante, & post hanc pugnam, ciuili-
bus bellis etiam in acie dimicatum est: tamen ijs pugnis
questum est, cui nā Populus Romanus pareret, hic uerō
alteri populū Romanum subijcere suae dominationi, alte-
ri libertati cum asserere conabantur. Itaq; ab hoc praelio
unquam ad libertatem P. R. oculos sustulit, quanquam à
nullo extero hoste superatus (quippe subditorū, ac socio-
rum que aderant manus, quasi auctaria tantum Romano-
rum exercituum erant) sed ipse & sui ipsius uictor, &
à ipso superatus, sibi ipsi & cladem attulit, & accepit:
extinctoq; populi principatu, regia potestas uires assump-
si. Neque ego hoc dico, non fuisse tum in re ipsorum, ut
succumberent, (quid enim aliud dici potest de his qui ex

Brutus & Cassius ad compositum dūm praelij ministeriū adacti.

Exaggerat praelij Philippense a sine.

Ostēdit, Mo-
narchiā ex
ultū Romæ
fuisse.

Propitia pu-
gnam Phi-
lippensem
precedētia.

utraque parte tum bello congressi sunt, quā uictos esse Romanos, uicisse Cæsarem: cum in eo Reipublicæ statu, qui tum Romæ erat, diutius ipsos in concordia persistere fuerit impossibile. Neque enim fieri potest, ut in eo Reipublicæ statu, ubi penes populum est imperium, si is ad summum fastigium, ac tantam, quanta fuit tum Romano- rum, potentiam, erectus fuerit, animis suis ciues moderari queant: ita euentum erat, ut multa, multis de causis alia huiusmodi bella contra se inuicem ineuntes, omnino aut in seruitutem ad extremum redigerētur, aut penitus ex- cinderentur. Etiam ex ostentis, quæ tum temporis uisa ab eis sunt, colligere licet ad maximum proculdubio id certamen ipsos descendisse, cum diuinitus (quemadmodum res maximè omnium admirandas dii predicere ferè so- lent) omnia quæ id certamen secutura essent, diligenti- sime sint & Romæ, & in Macedonia prædicta. Roma enim sol aliquando diminutus, & minimus uisu appa- ruit, aliquando maximus, cum duobus alijs conspectus est, aliquando etiam noctu effulsit: fulminibus cum alia multa hinc inde loca, tum ara Iouis Victoris tacta est: facies multis locis accensæ, clangor tubarum, strepitus ar- morum, clamores exercituum sub noctem ex Cæsaris Antonij que hortis, qui ad Tiberim siti, inter que se ui- cini erant, exauditi sunt: canis caninum cadauer ad Cæ- reris proripuit, terræque pedibus effossa, ibi sepelijt: in- fans denos in utraque manu digitos habens, natus est: mula monstrum bisforme peperit, anteriori parte equi, posteriori mulo simile: currus Mineruæ ad Capitolium ex equestri quodam certamine reuectus, contractus est: simulacrum Iouis quod Albæ fuit, ipsis ferijs ex dextro humero, & dextra manu sanguinem stillauit: quida- fluuij in agro Romano aut planè defecerunt, aut reu-
fluere

fluere cœperunt. His deorum ostentis uidentur hæc quo- que adiungenda, quæ fortuito homines prodigij uim ha- bentia fecerunt. Nam cum essent Ferie, præfectus urbis Ioui Latiali solenne sacrum fecit, cum neque sui mun- eris id esset, neque eo tēpore fieri consueuerit. Aediles ple- bis Cereri loco ludorū equestrium, gladiatorios exhibue- runt. Hæc & alia nonnulla, tum, & antè eueniunt, quæ statum Reipublicæ popularem euersum iri significarent. In Macedonia uerò (Macedoniæ enim Pangæum etiam cum circumiacente regione adscribitur) apes multæ Cas- siji castra circundederunt: in lustralibus eius sacrificijs coronam ei quidam inuersam imposuit: puer uictoriam in pompa, quales à militibus ducuntur, gestans concidit: & (quod maximè perniciè eis significauit, ita ut hostes quoque id animaduertent) multi uultures aliæque aues quæ cadaueribus pascuntur, super solos ipsos uolauere: in eos intuiti sunt, terribilēque clangorem & stridorem ediderūt. Ab altera parte prodigia nulla eueniunt, quod

Infornia.

Medici Cæ-
saris som-
nium, quod
salutem Cæ-
sari attulit.

Descriptio
Philippen-
sis prælij
inter Bruti
Cassiumq;
& Casarē
ac Anto-
nium.

Cohorta-
tiones.

Clasfici ca-
nendi apud
Romanos
mos.

difficuler, idque inermis, propter imbecillitatem, in acie
tamen stetit. Res ita gesta est. Diem prælij inter se nullam
certam dixerant, nihilominus tanquam ex composito om-
nes sub auroram suos armatos in aciem eduxerunt. Ordi-
nibus instructis, ad exercitum utriusque partis cohorta-
tiones, aliæque ad singulos milites habitæ sunt ab ipsis im-
peratoribus, à legatis, à centurionibus, quales de instan-
ti pugna discrimine, deque pugna subssecuturis rebus di-
ci ab ijs par est, qui iam casum dimicationis subituri sunt,
quique de futuris laborant. Erant pleraque apud utram-
que similima quæ dicebantur, quoniam utrorumque co-
piæ ex Romanis, & socijs Romanorum erant conflatae;
ueruntamen hoc inter eas orationes intererat, quod Brui-
tus suis libertatem, Reipublicæ administrationem popula-
rē, uitam tyranno dominoque nulli addictam proponebat,
commemoratisque ijs quæ in æqualitate bona, in tyrannide
mala contingerent, quæ uel ipsi experti essent, uel
ex alijs audiissent, singulisque his expositis, ad appetē-
da bona, declinanda autem fugiendaque mala eos summa
cum obtestatione hortabantur. Diuersæ partis duces mi-
lites suos ad exigendum de parricidis supplicium; ad oc-
cupanda aduersariorum bona, ad imperium in omnes suos
gentiles parandum, uerbis excitabant: & (quod maxi-
mè militibus animum addebat) uiritim uicena sestertia
daturus se promittebant. Thessera deinde militaris (ea
Bruto erat libertas, nam de alterius partis signo non cō-
stat) data est. Secundum hæc utrinque buccinator clas-
sicum intonuit, deinde reliqui etiam concinuerunt: prio-
res quidem ij qui loco in rotundo quodam constituti, cer-
tum genus modulationis tuba caneant, quo ut in ordine
starent, & arma expedirent milites monebantur; deinde
autem reliqui, qui animos militum concitarent, & ad congres-

gressum instigarēt. Deinde subito altum est coortum
sistentium, paulisperque eo seruato, ipsi mox alta uoce ce-
cinerunt simul classicum, ac clamor utriusque exercitus
est sublatu. Tum uerò legionarij milites pila scutis colli-
dere, eademque in hostem conijcere, funditores, ac sagitta-
rij lapides ac tela emittere, tum equites conligere, ac lori-
cati milites eos subssecuti manus conferere. Primores
multa corporum iactatione, multa gladiatorum dimicatio-
ne agi, dum unus quilibet alterum uulnerandi, sibi uerò
ab ictu cauendi, ac iuxta hostem ferendi, & sui protegen-
di curam gereret; deinde ubi feruor animorum creuit, ac
ira exarsit, inconsideratè iam cum hoste hostis congre-
di, nullam sibi cauendi rationem habere, sed cupiditate
sternendi hostis usque ad sui quoque corporis neglectum
efferrī. Ibi alij scutis proiectis cum qui cum congressi
fuisent arripere, & uel galea tracti tergum ferire, uel
armis nudatum potius percutere; alij gladijs aduersario-
rum comprehensis, eos tanquam inermes confodere, alij
partem corporis uulneri hostis exponere, ut reliquo
in eum expeditius uti possent: nec deerant qui se mutuo
complexi, inferendi uulneris adēpta facultate, gladiatorum
ac corporum suorum confractu perirent; alij unico uulne-
re, alij multis concidebant; ac nec sensum uulnerum, nec
lancetandi sui interitus spacium erat, morte utrunq; præ-
ueniente; quique alios cadebāt, gaudio elati similem per-
nicem non providebant: & qui cadebant, sensu priuati
miseriam suam non intelligebant. Vtraque autem acies
suum locum omnino tuebatur, & ex eo neque pedem re-
ferendo, neque hostē insequendo excedebat: uerū ubi
quisque constiterat, ibi aut uulnerabat hostem, aut sau-
ciabatur, aut sternebat, aut cadebat, pugnamque in mul-
tam diem hoc modo protrahebant. Quod si aut omnes u-
trinque

Victoria,
& clades v-
triusque
partis.

trinque copia simul conflaxissent, quæ admodum in huiusmodi casu euenire solet, aut Brutus Antonio, Cassius Casari oppositus fuisset, æquo Marte à pugna discessum profecto eadem die fuisset. Nunc et Brutus Casarē infirmū loco expulit, et Cassium Antonius re bellica sibi nequaquam parē uicit, ac eo factū est, ut nō tota alterutra pars uel uinceret, uel uinceretur, sed propemodum eadem utrinque fortuna esset, utrisque et superioribus factis, et superatis, pulso utrinque hoste, utrinque fuga, utrinque insecutione facta, utrorumque castris captis. Capus enim pugnantium multitudinem maiore sui parte repletus, prospectum utrisque adimebat, nisi quantum in prælio quisque circa se cernebat: igitur fuga imminuit, utriusque contrario cursu ad sua castra cōtinenter cōtenderunt: atque hæc ob causam, tum propter immensum puluerem exitum pugnae non cognouerunt, sed qui uicissent sibi oppositos, tota suorum esse uictoria, qui fugissent, omnes suos uictos putauere. Neque prius res ipsa ut haberet cognitum est, quam castra direpta, uictoresque in sua utriusque castra redeuntes, obuia sibi inuicem facti sunt. Itaque quod ad pugnam attinet, utraque pars et uicit et uicta est, neque enim prætereā tum ad manus uenerunt, sed cum in discessu se mutuo uicissent, ac quid actum esset, sensissent, nihil amplius conati inuicem sibi uia excesserunt. Quod autem dixi, utrinque et uictoria partam fuisse, et cladem acceptam, sic patet. Castra Casaris, Antoniique prorsus cum omnibus quæ in ipsis erant, capta fuerunt, quo maxime somnium uerum esse comprobatum fuit. Si enim in castris Casar mansisset, haud dubie cum reliquis perierat. Cassius autem prælio superstes, castris suis exutus, cum alio diffugisset, Brutum quoque succubuisse, uictoresque iam ad se tedere suspicatus, Centurionem quendam suum emisit, qui exploraret rem, ac nunciaret, ubi nā Brutus esset, quidque is ageret: is Centurio in equites à Bruto, ut

Cassium

Cassium quaereret, emissos incidit, proinde quasi nemine uigete, ac nullo periculo impendete, cum ipsis lento gressu redijt: eosque Cassius procul conspectos cum hostes esse opinaretur, Pindaro liberto suo interficiendum se præbuit. Ceterum, cum se ei sua tarditate causam mortis dedisset intelligeret, ipse quoque sibi mortem conscium. Brutus Cassij corpus statim clam in Thasum misit, ueritus id eo in loco sepelire, ne ea res militibus luctum afferret, animosque deijceret. Reliquis autem militum ad se receptis, eos uerbis consolatus est: donatisque pecunia loco eorum quæ amiserat refecit: ac in castra Cassiana, quod opportuniora suis essent, commigravit. Ex ipsis castris educta suorum manu, hostibus et alia dāna intulit, et ad eorum castra nocturno accessit, pugnae committere rem in posterum nolens: magnaque spe ductus, posse eos tempore ipso citra periculum à se confici. Itaque eos cum alijs, tum nocturnis terroribus agitare conatus, aliquando etiam flumine extra alueum suum auerso, magnam partem castrorum hostilium inundatione perdidit. Casar et Antonius non modo uictus ac pecunia defectu laborabant, ideoque suis militibus nihil pro amissis rebus reddiderat: sed copias etiam eorum à Brudasio trañciantes nauibus onerarijs, Stadius deleuerat, neque tamē tutum aut alium locum quempiam petere, aut in Italia reuehi poterat: sed in solis armis spem non uictoria tantum, sed salutis etiam suæ collocabat: cupiebantque prælio decertare, priusquam incommodum quoque mari acceptum sui hostesque rescirent. Cum Brutus prælium detrectaret, libellos in castra eius furtim iniecerunt, quibus milites hortabatur ut aut ad se transiret (erat enim adiunctæ pollicitationes) aut secum ad certamen deuenirent, si uel minimum haberent uirium. In hac mora nonnulli Germanorum ad Brutum ab ipsis persugerunt: uicissimque ad eos transijt à Bruto Amyntas Deiotari dux, et Rhascipolis: quam

Brutus ut
bellum de-
inceps ad-
ministran-
dum sumpt-
erit.

Stadius ho-
stium copias
transfretan-
tes perdidit.

Amyntas.

quāquam eum domum abiisse quidam autores sunt. Hæc pauorem maioris defectionis Bruto obiecerunt, itaque committere prælium cum ipsis statuit. Cum autem in suis castris multos captiuos haberet, ac neque quōnam modo eos prælij tempore custodiret, neque qua ratione fidem ipsis adhiberet, nullum eos maleficium esse perpetraturus, inueniret, maiori eos ex parte interemit, necessitati etiam præter animi sententiam seruiens: eoque id facilius, quia captiui ex suo exercitu ab hostibus erāt occisi.

Bruti infelix præliū.

His sublatis, in aciem suos eduxit: iamque ordinibus instructis, aquila duæ, ex utraque parte una, supernolantes, inter se certare: ac prælij quæ esse finis futura, ostendere. Quemadmodū enim aquila quæ a parte Bruti erat, uicta fugit: ita legiones eius cum diu admodum anticipituentu pugnassent, tandem superatae sunt: multisque occisis, equitatus etiam, quāquam fortiter eō usque pugnas, concessit. Eos fugientes in diuersas partes uictores insecuti, neque occiderunt quenquam, neque ceperunt: sed tantum circumseßis, ut singuli se fuga in alia atque alia loca proripuerant, iterum cocundā inter se facultatem eis ademerunt. Brutus in locum quendam natura tutum effugerat: conatusque in castra peruenire, cum nulla ratione id efficere ualeret, audito etiam militum nonnullos uictoribus se dedidisse, rebus omnibus salutēque desperata, uiuum autem in hostium peruenire potestatem se indignum iudicans, ipse etiam ad mortem confugit. atque uocere citato Herculis isto dicto, O infelix uirtus, itane, cū nihil quādam nomē esses, ego te tanquā rem aliquā exercui, cum tu fortunæ seruiers: suorum quendam sibi manus afferre iussit. Eius corpus Antonius humandum tradidit: caput autem Romam missum, in transmissione à Dyrrhachio tempestate coorta, in mare abiectum est.

Mortuo

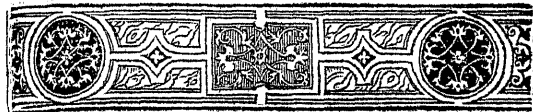
Herculis de uirtute dictum.

Bruti mort.

Mortuo Bruto, exercitus impunitate sibi proposita, signa ad uictores transtulit. Porcia autē, pruna ardenti deglutita mortem sibi consciuit. Virorum autem primario- rum, qui uel aliquem magistratum gessissent, uel ex percussoribus Cæsaris, aut proscriptorum in numero erant, plerique confestim manus sibi ipsis attulerunt, aut capti (inter quos Fauonius fuit) perierunt: reliqui ad mare profugerunt, ac deinde Sexto se Pompeio coniunxerunt.

Porciæ obitus.

Fauonij interitus.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS OCTAUIUS, Gulielmo Xylandro Augustano interpretate.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRĒ

- Bellum, quod contra Fuluiam & L. Antonium Cæsar gessit. Ut Sextus Pompeius Siciliam occupauerit. Quemadmodū Parthi omnem regionem ad Hellepontum uisum obtinuerint. De pace, quæ cum Sexto Pompeio Cæsar & Antonius fecerunt. Quomodo P. Ventidius Parthis uictis Arabiam recuperauerit. Ut Cæsar bellum contra Sextum Pompeium moliri inceperit. De Baiis. Annis hæc acta sunt quinque, quibus Consules hi fuerunt:
713. L. Antonius.
P. Seruilius P. F. Isauricus
714. Cn. Domitius M. F. Calpurnius, I. I.,
C. Asinius Pollio.
715. L. Marcius.
C. Sabinus.
716. Ap. Claudius C. F. Pulcher,
C. Norbanus C. F. Placcus.
717. M. Vipsanius L. F. Agrippa,
L. Caninius L. F. Gallus.
- An. V. C.

AD hunc

AD hunc igitur modum Brutus & Cassius oppetierunt, ijs quibus Caesarem interfecerant gladijs confossi: qui uero alij earum insidiarum participes fuerunt, aut ante, aut tum, aut postea temporis, pauci quibusdam exceptis perierunt. Ita nimirum & iustitia postulabat, & Deus uolebat eos interire, qui uirum ad id uirtutis ac fortunæ progressum, ac insuper benefactorum suum occidissent. Caesar autem & Antonius statim à uictoria Lepidum, qui eius uictoriæ socius non fuerat, antecelluerunt, ipsi quoque paulo post sese inuicem aggressuri. Difficile enim erat tres, aut etiam duos uiros æquali dignitate sublimes, cum bello tantas res adepti fuissent, concordiam seruare. Itaque quæ hætenus in aduersarijs euerendis unanimi consilio consecuti fuerant, eam præmia suarum inuicem contentionum facere ceperunt. Statim enim imperium Caesar Antoniusque inter se partiti sunt, ac Caesari quidem Hispania & Numidia, Antonio Gallia atque Africa adsignatæ sunt: ea conditione, ut si id animo iniquo Lepidus ferret, Africa ei concederetur. Has tantum regiones sortiti sunt, quod Sardiniam Siciliamque Sextus adhuc tenebat: reliquæ extra Italiam prouinciæ pacatæ nondum erant. Italiam autem eximiam semper in huiusmodi rerum statu fuisse, dicere nihil attinet, cum non de ea, sed pro eius salute certare se ij præ se tulerint. Ea igitur in medio relicta, Antonius id sibi negocij sumpsit, ut rebellia omnia pacaret, & pecuniam, quæ militibus promissa fuerat, conficeret. Caesar uero, ut Lepidum, si quid is moueret, opprimeret, contra Sextum Pompeium bellum gereret, ueteranis qui sua signa essent secuti, agros quos polliciti fuerant, diuideret, qui & statim dimissi sunt. Ad hæc conuenit, ut duas

Cæsaris &
Antonij
partio.

legiones Caesar Antonio secum abducendas daret, ipse uicissim ab eo duas alias tum in Italia morantes acciperet. Hæc ita inter se composita, conscriptaque & consignata alter ab altero accepit, ut uter eorum conuentis non stetit, is ex syngrapha conuinci posset: hisque actis, Antonius in Asiam, Caesar in Italiam cursum conuertit. In itinere ac nauigatione Caesarem morbus tanta ui afflixit, ut ijs qui Romæ erant, mortis quoque suæ opinionem præberet: sed existimantes ij, non tam infirmitate detentum, quàm mali aliquid molientem moras necitare, sibi omnia quæ possent accidere mala, præ sagiebant: quauis ei cum alios, qui solent uictoribus, honores decreuissent (est enim in huiusmodi rebus receptum usu, ut ij qui perierunt, in reprehensionibus omnium sint: qui uicerunt, honoribus afficiantur) tum ut quotannis supplicationes eius nomine haberentur: atque hoc quidem uel inuiti. Ipse enim Caesar aperte iusserat, ut id supplicio de parricidis exacto fieret. Aduentum igitur suum profertente Cesare, uarij sermones uulgò iactati, uarièque homines inde affecti sunt. Inter alios rumores is quoque spargebatur, diem cum suum obiisse, eratque id multis uoluptati: alij malum aliquot ipsum machinari ferebant, multisque metum iniiciebāt, ut ut alij res suas absconderent, sui que custodiam agerent: alij de loco in quem profugerent, sibi prospiciebant: plerique in tantum pauorem deuenerant, ut cum nullas uire suæ salutis rationes possent, interitui sese omnino pararent: paucissimi erant, qui animo essent bono. Nam cum prius tanta & tam uaria facultatum iactura esset facta, tot homines periissent: iam, ut qui prorsus in potestatem Cesaris uenissent, nihil sibi leuius, omnia grauiora pollicebantur. Quare Caesar metuens ne qui noui tumultus concitarentur, Lepido præcipuè præsentem, literis ad

H

Anno V.C.
713.
Fulvia vici-
lis animi
mulier.

De L. Anto-
nij triumpho.

Cæsaris Ro-
mam redi-
tus, & ori-
go belli ei
Cotta L. An-
tonij & Ful-
viam.

Senatum datis bono eum esse animo hortatus est, pollicen-
tisque se omnia in presentiarum clementer humaniter-
que acturum. Anno sequenti P. Scruilius & L. Antonius
nomen Consulium, Consulatum autem hic & Fulvia ges-
serunt. Hæc Cæsaris socrus, ac M. Antonij uxor, Lepido
propter ignauiam cõtempso, ipsa Rempublicam admini-
strauit: ita ut neque Senatus, neque populus quicquam
præter eius sententiam statueret. Ipse L. Antonius cum
de quibusdam Inalpinis à se uictis triumphare uellet, quan-
diu Fulvia contradixit, ei is triumphus à nemine conces-
sus: ubi ea de nulla concessit, ab omnibus decretus est. ita
uerbo quidem L. Antonius de his quos uicisse aiebat (ne-
que enim aut triumpho aliquid dignum egerat, aut omni-
no cum magistratu ullo ibi locorum fuerat) triumphauit
autem, & triumphus idæ, & honor Fulviae fuit.
Proinde & magis eo, & uerius illa superbijt: est enim
maius, triumphandi potestatem alicui concedere, quam
eum concessum ab alio ducere: ac cum habitum triuma-
phalem induisset Lucius, currum conscendisset, reliqua
pro more fecisset, ipsa Fulvia eos ludos hoc usa admini-
stro uisa est exhibere. Triumphauit autem Calendis Iau-
narijs: ac se in eo Mario parem iactabat, quod qua die
magistratum initurus esset, triumphasset. imò & præfere-
bat se Mario, se uolentem triumphii ornamentis depositis,
ac togatum, Senatum conuocasse dicitans: Marium id co-
actum fecisse. Præterea Mario aut nullam, aut unicam
omnino coronam datam: sibi uerò & alias, & tributim à
populo (quod ante ipsum obtigisset nemini) oblatas: id
uerò factum erat propter Fulviam, & pecunias clam cer-
tis hominibus diuisas. Eo anno Cæsar Romam uenit: per-
actisque ijs, quæ ex instituto maiorum pro uictoria fieri
solent, ad res constitucndas expediendâsq; se co-
tulit.

Nam

Nam Lepidus quidem partim metu Cæsaris, partim ani-
mi infirmitate à nouis rebus agitandis detentus fuit. Cate-
rum L. Antonius & Fulvia, quia & propinqui erant eius,
& consortes principatus, etsi primò quicuerant, tamen
post progressu temporis dissidium inter eos coortum est.
Antonio & Fulvia id prætendentibus, quòd in partem di-
uisionis agrorum cam quæ ad Antonium pertinebat, re-
cepti non fuissent: Cæsare, quòd legiones sibi ab ijs reddi-
te non essent. Hoc dissidio & affinitas dirempta est, &
ad bellum apertum res producta. Cæsar enim cum in so-
lentiam socrus suæ non ferret (malebat autè uideri cū hac
quam cū Antonio sibi non conuenire) cū filia eius, quam
adhuc uirginem esse sacramento contendebat, diuortium fe-
cit, nihil curans fidesne sibi nõ haberetur, tanto cum hanc
tempore secum illibatam habuisse: an uerò existimaretur
hoc diu autè secum ita statuisse, cum se ad futura præpa-
raret. Secundum hoc repudium nihil inter eos amice actum
est: sed L. Antonius cause societate cum Fulvia contra-
xit, ac si id fratris sui Marci causa faceret, (nam Pij
quoque cognomen sibi propter suam in fratrem pieta-
tem sumpserat) strenuè eam agebat. Cæsar M. Antonium
nihil culpans, ne eum populos Asianos sub se habentem,
hostem sibi redderet, Lucium & Fulviam incusabat. ac
repugnabat ijs, nõ ea ex Marci eos sententia agere, sed
peculiarem sibi dominationem quærere iactans. Erat
autem utrique parti magna potentia spes in diuisione
ne agrorum posita, ideòque de ea primum inter se con-
tenderunt. Cæsar secundum id, quod cum Antonio post
uictoriam fecerat, pactum, omnibus suis Antonique
militibus, agros diuidere uolebat, ut eorum sibi ani-
mos beneuolentia obstringeret: Antonius & Fulvia suis
militibus competentem partem ipsi assignare, ipsique

Cæsar Ful-
uie filia re-
pudiat.

colonias deducere uolebant, ut eorum uires sui iuris efficeret: uidebatur enim utrisque expeditissima ea ratio, bona in ermium suis militibus largiri. Postquam igitur praeter ipsorum opinionem magnus tumultus exitit, et res ad bellum spectauit, ac Caesar, cum initio omnes per totam Italianam agros (nisi quem miles aliquis dono acceperat, aut ex publicis agris partem emerat,) una cum mancipijs et instrumento reliquo, dominis adimere, et militibus dare statuerat, eorum qui suis bonis spoliabantur, uehementia in se concitauisset odia, mutare sententiam Fulvia et Antonius coeperunt. Existimabant enim plus sibi praesidij in ijs, quos Caesar ea iniuria laesisset, quam in ijs qui agros essent accepturi, futurum. igitur his omisissis, ad illos, quorum et numerus erat maior, et iusta iram propter res ademptas sibi conceperant, se conuerterunt: eos sibi singillatim coniunxerunt, eos adiuerunt, ac inter se societate copulauerunt, ita ut qui ante Caesarem metuisset, iam patronos adepti animam resumerent, ac de suis facultatibus nemini cederet, cum Metia Antonio hoc ita uideri iudicaret. Hos igitur Consul et Fulvia ad suam causam ita adiunxerunt, ut interim in nullam Caesarianorum militum offensam incurrerent. Ostendebant enim ijs agrorum diuisione nulla opus esse, sed hostium superatorum bona suffectura eis indicabant, praesertim cum praedia, ac suppellex extaret, uendita partim, partim non uendita: ea igitur, aut precium pro ijs solutum dari eis iubebat: ac si ne haec satis forent, ad spem praedae Asiae animos eorum erigebant. ita mox factum est, ut Caesar, qui possessoribus suam adimebat, laboremque et pericula omnibus ex aequo de ijs parabat, et dominis bonorum, et militibus in offensa esset. Isti uero, quia neque quenquam suo spoliabat, et promissa se representaturos sine ullo certamine ex

partis

partis bonis ostendebant, utrosque suos habuerunt. His rebus, ac fame (qua summa premebantur, mare Siculum Sexto Pompeio, Ionium Cn. Domitio Aenobarbo obtinente, qui et ipse unus ex Caesaris interfectioribus ex Philippensi pugna effugerat, parataque classe aliqua, Ionium mare aliquandiu iam tenebat, ac multa rebus hostium damna inferebat) effectum est, ut Caesar in summis difficultatibus haereret. Accedebat ad eas, quod in contentionibus quae militibus cum Senatoribus, aut reliquos qui agros possiderent, intercedebant, (cuiusmodi in certamine de re maximi momenti accidebant plurima) neutris tunc poterat astipulari: nam utrisque iuxta gratificari, erat quidem id impossibile, cum alteri iniuriam inferre, alteri eam defendere, alteri aliorum res inuadere, alteri suas retinere cuperent. Quoties igitur modo huic, modo illi parti, quemadmodum id necessitas postulabat, accederet, in odia alterius statim incurreret: neque tantum gratiae ab his, quibus officium suum exhibuisset, quantum odij ab his, quibus negasset aliquid, consequeretur. Alteri enim ita accipientes quae desiderauerant, tanquam debitum sibi si exolutum esset, nullum id beneficium putabant: alteri suis se spoliari aegre ferebant. Sic Caesar identidem alterutram partem offendens, ac modo ob populi studium, modo ob militum male audiens, nihil proficiebat, experiebaturque ipsa res, armis eorum beneuolentiam, quos iniuria affecisset, parare se sibi non posse: sed posse quidem omnes qui non obtemperassent ipsi, armis ad interitum adigi, cogi uero armis, ut eum quem nollet, amaret, neminem posse. igitur inuitis etiam se subduxit, ac neque iam Senatoribus, abstulit quicquam (primo enim horum quoque agros omnes militibus diuidere decreuerat, interrogatis eos: Vnde enim alias militibus praemia persoluemus?

H 3

Quasi uerò aut belligerari eum quisquam, aut tanti ipsi promittere iussisset) & ijs quoque agris abstinuit, qui uel à mulieribus dotis nomine, uel ab alijs possidebantur, minores quam ut promissæ in singulos milites quantitati satisfacerent. Hoc factò & Senatus, ac quibus præterea nihil eripiebatur, melius de Cesare iam sentire coeperunt. Milites autem, quantum istis Caesar pepercissent, aut honorem habuisset, tantum sibi ignominie ac detrimenti accidisse, seque minus spe sibi facta accepturos putantes, indignabantur, multosque centuriones, aliosque Caesaris familiares, qui eos ne tumultuarentur inbibebant, complures interficiebant: parumque absuit quin ipsum quoque necarent: ac quamcunque arreptam occasionem, in istam suæ iræ causam faciebant. Nec antè finem indignandi fecerunt, quam impetrauerunt, ut cognatis suis, & eorum qui in prælijs cecidissent parentibus ac liberis, omnes agri quos nonnulli ad eos pertinentes possidebant, permitterentur. Hoc rursum milites Cesari coniunxit, plebis autem iram concitauit, ita ut ad manus quoque deuentum sit, conflictumque continenter, ita ut utriusque multi sauciarentur, perirentque, militibus armorum genere, ac bellorum usu, plebe numero ac iaculatione de testis præualete. itaque & domus per multæ combustæ sunt, & annua habitatio, ijs qui Romæ erant, ad mille nummos usque in continuū, qui uerò alibi in Italia habitaret, quarto quolibet anno remissa est: Pugnabatur enim in omnibus urbibus similiter, ubicunque milites in plebem incidissent. His malis, ac eo præterea quòd milites à Cesare in Hispaniam præmissi, tumultum Placentiæ quendam edidissent, ac nò antè, quam ab incolis eius regionis pecunias acciperent, conquisissent, eosdemque Calenus, & Ventidius, qui Galliæ transalpinae præerant, Alpiū transitum prohib

Conflictus
plebis cum
militibus.

prohibuissent, territus Caesar ne quid grauius pateretur, cum Consule & Fulvia pacem cõponere statuit: & quia ipse per se priuatim nihil efficiebat, ad ueteranos confugit, ac per eos de pacificatione egit. At Lucio Fuluiæque animus auctus his euentis erat, adiunxerantque ad suam causam eos quibus agri adimebantur: eos Lucius undiquaque circumiens, à Cesare abalienatos in unum cogebat. Fulvia autem Preneste occupato, ac ad suam societatem pertracto, Senatores & equites à sua parte stantes habebat. cum ijs de omnibus negocijs consilia inibat: identidemque edicta, ut ex usu uidebatur, proponebat. Id quidem mirandum adeò non est, cum gladio etiam se accinxerit ipsi, tesseram militibus dederit, se penumero concionem apud eos habuerit. Caesar, hoc sibi uidens ad cetera multum accedere, neque opprimere eos ualens, non modò à potentia, sed à studijs etiam hominum lōge ipsis inferior (multos enim lædebat ipse, illi uerò bonam omnibus spem faciebant) cum aliquoties per amicos priuatim compositionem apud eos frustra tenuisset, tandem legatos ex ueteranis ad eos misit, in eum præcipue finem, ut pace impetrata res constituere, ac deinde ipsis resistere posset: quòd si eã non esset consecutus, at certè causam discordiæ non sibi, sed ipsis imputatum iri existimans: neque falsus est sua opinione. Cum enim ne militum quidè actione interposita res succederet, senatores ad L. & Fuluiam misit, qui & pacta sibi cum Antonio facta eis exponerent, & de controuersia cognoscerent, ubi ne sic quidem effectum quicquam est (nam & multas condiciones ferebant, quibus status Caesar non esset, & omnia se iussu Marci Antonij agere perhibebant) ibi demum Caesar ad ueteranos se iterum cõtulit. Veterani Romam frequentes, tanquã cum populo ac Senatu aliquid acturi, aduenere: ac in Capito-

Fulvia gladio se accinxit.

Veterani & troueris inter Cesarem & L. Antonium atbitri.

lium congregati, omnis istis, conuentus Antonij ac Caesaris recitari sibi iusserūt: eos approbauere, seque arbitros litis eorum cōstituire eaque acta in tabulas relata obsignataque Vestalibus uirginibus adseruanda dederūt: Caesarique praesenti. L. autē Antonio et Fulviae per legatos diem dixerunt, ad quā disceptandae rei causa Gabios uenirent. Caesare se promptū ad iudicandā litem exhibente, ijs autem pollicitis quidē se adfuturos, non tamē uenientibus (incertum metūne, aut contēptu potius id ab ipsis factum, certē enim iudiciū uerbis exagitatāt, ac inter alia Senatum Calligam ab usu militaris, uestimētī nominabāt) iniuriarū Lucium et Fuluiam ueterani damnauere, Caesaris causam suscepere; ac sepius deinde cōsultatione habita, bellum contra L. et Fuluiam instituerunt. atque ad id gnauiter se parauerunt, pecunia undique contracta, atque etiam ex sacris rebus conflata, (omnia enim ornamenta per totam Italiam, quā in sua eam potestate habebant: ac Romae etiam, quae quidem pecunia commutari possent, ex templis abstulerant) ex Gallia etiam Togata, quae tū Italiae legibus ac institutis formata fuerat, ne in cisalpina regione eius gubernandae causa essent exercitus alendi, pecunia ipsis, militesque adducebātur. Dum Caesar haec adorant, Fulvia etiam ac Lucius ijs quae in suam rem essent, parandis, exercitūque cogenda intenti erant: utriusque autem legatos suos, ac milites, Tribunōsque, hac illac circummittebant: et ciuitates alias sibi adiungebant, ab alijs non recipiebātur, quorum ego pleraque, ubi nihil memoratu magnopere dignum actum fuit, praeteribo: quae autem referre operae precium esse existimo, ea breuiter recensere. Nursia Sabinorum oppidum est, eō Caesar primum cum exercitu accessit: fugatoque quod ibi stationes agebat praesidio, ab oppido à Titifieno Gallo repulsus,

Nursia,

in Umbriam digressus, Sentimates oppugnauit. Interim Antonius missis occultē Romam ad amicos militibus, alios alio sub praetextu, ipse repente superuenit: equitatuque qui sibi occurrerat uicto, pedibusque intra muros compulsi, cum praemissi intro milites Antonij urbis defensores adorirentur, urbem cepit: neque Lepido, cui eius erat mandata custodia, quicquam resistente (erat enim homo natura ignauius) neque Seruilio Consule, ipso quoque nimis quietis studioso. Eo cognito Caesar, relicto ad oppugnationem Sentimatium Q. Saluidieno Rufo, Romam ipse contendit. Antonius autem ante eius aduentum urbe exiuit, cum effecisset, ut decreto tanquam ad bellum proficisci iuberetur, concionatusque esset militari habitu indutus, quod factum ab alio nemine unquam fuerat. Ita Caesar in urbem citra omne certamen receptus, Antoniumque frustra insecutus, reuersus Romam accuratiori custodia firmauit. Caesare à Sentinatibus discedente, ut dixi, ac C. Furnio, (qui ei oppido praerat) eius insequendi causa ab oppido longius progresso, Saluidienus ex improviso oppidum aggressus cepit, diripuit, incenditque. Ceterum Nursinis sese dedentibus nullum est damnum iniunctum: post autem cum eos qui in praelio (confixerant enim cum Caesare) ceciderant sepelientes, eorum monumentis inscriberent, pugnantes eos pro libertate occubuisse, tanta ab eis multa nomine exacta est pecunia, ut urbe agroque omni cesserint. L. Antonius Roma profectus, in Galliam ire intendit: sed itinere prohibitus, Perusiam (urbs est Etruriae) se conuertit: ibi eum deprehensum primum legati Caesaris, deinde ipse Caesar oppugnauerunt. Durante obsidione (nam et natura munitus est is locus, et satis instructus erat omnibus rebus ad defendendum necessarijs, et emissi ab Antonio, antequam

L. Antonij
deditio.

An. V. C.
714.

Fuga ex Ita-
lia Fulviae,
Iuliae.

Tib. Clau-
dij, Nero-
nis.

Liviae Dru-
sillae.

operibus urbs omnino clauderetur, equites, multum Casari-
rianis damni inferebant, ac multi alij diuersis ex locis ue-
nientes enixè Antonium defendebant multa utrinque ac-
ta sunt, in quibus cum plerumque Antonius priores tu-
lisset, tamen fames tandem ei deditiōē extorsit: uenia ipsi
aliisque nonnullis data, plerique Senatores, equitesque,
qui cum Antonio fuerant, necati sunt, neque id comuni
more (siquidem uerum est, quod fertur) sed cccc. equi-
tes, Senatorēsq; cum alij, tum T. etiā Canutius, qui olim
Tribunus plebis multitudinem Casari Octauiano con-
uocauerat, ad aram Casari superiori sacratam adducti,
ibique mactati sunt: Perusini, alique ibi tum capti, plerū-
que trucidati, urbs ipsa tota combusta, fano solum Vulca-
ni seruato: simulacrum Iunonis casu ab incendio superstitis,
Romam aduectum est propter somnium Casaris quoda-
dam, concessūque ab eo, ut qui uellent, eam urbem resi-
cerent, ac habitarent, ager tamen urbi datus non totum
milliare explens. Perusia capta (quod fuit Cn. Domitio
Caluino iterum, Asinio Pollione Cos.) reliqua etiam Ita-
liae oppida partim ui, partim deditiōe recepit Casar:
Itaque Fulvia cum liberis ad uirum aufugit, ac ex primor-
ribus etiam complures partim ad Antonium, partim ad
Sextum Pompeium in Siciliam abierunt, inter quos Iulia
etiam Antoniorum mater ad Sextum uenit, ab eoque ami-
cissime excepta, et ad filium Marcum missa est, ut de am-
icitia cum eo ageret. Inter eos qui ex Italia tunc ad Anto-
nium profecti sunt, Tiberius etiā Claudius Nero, prae-
sidio in Campania quodam oppido praefectus, cum Cas-
saris res obtinerent, cum uxore sua Livia Drusilla, et fi-
lio Tiberio Claudio Nerone, eodem abiit: sed postea tem-
poris res quam maximè admirabilis, ac praeter omnium
opinionem euenit, ut Livia, quae tum Casarem fugiebat,
ci nube

ei nubere, atque is Tiberius, qui cum parētibus tunc suis
solum uertebat, Imperator post Casarem fieret. Eodem
tempore in urbe togae (eas enim, etsi decretum factum
non fuerat, à plebe coacti posuerant) resumptae, sedique
dies acti sunt. Casar habitu triumphali in urbem adduc-
tus, fertoque laureo honoratus: et decretum, ut quo-
ties triumphans aliquis eo uteretur, Casar quoque eodē
decoraretur. Casar Italico negotio confectio, cum mare io-
nium etiam liberatum iam esset (nam Domitius suis uiri-
bus ad id tenendum diffidens, ad Antonium auctus erat)
ad bellum Sexto Pompeio inferendum se parauit: sed cum
de potentia eius esset factus certior, eumque cum Anto-
nio per matrem legatosque agere audisset, ueritus ne cō-
tra utrunque sibi bellum simul esset gerendum, Sextum
et fidei et uirium plus quam Antonium habentem ut
sibi consiliaret, matrem ei Mutiam misit: sororemque L.
Scribonij Libonis (socer is Sexti erat) ipse duxit, sperans
et beneficio et affinitate se amicum sibi Pompeium red-
diturum. Is Pompeius cum secundum pactū cum Lepido
imita ex Hispania discessisset, ac non multo post classi
esset praefectus, cum Casar ei eam praefecturam ademise-
ret, nihilominus naues retinens, ausus fuerat in Italiam na-
uigare: mox cum eam iam Casar occupasset, se autem
inter superioris Casaris occisores damnatum esse audi-
ret, à continenti abstinens, et circum insulas nauigans,
euentum expectarat, uisumque citra ullius inturiam
sibi pararat: fore sperans, ut quoniam caedis particeps
non fuisset, ab eius filio ipso reduceretur: uerum cum
se quoque proscriptum esse intellexisset, desperato in
patriam reditu, ad bellum se instruxit, triremes fabrica-
tus est, profugos ad se recepit, praedones maritimos so-
cios sibi adsciuuit, electosq; patria suscepit. Ita paruo tem-
pore

Cesar de cō-
ciliando Se-
xto Pom-
peio agit.

Mutia ma-
ter Sexti Pō-
peij.

Sextus Pō-
peius ut Si-
ciliae compo-
situs sit sa-
uus.

Pöpeius Bi-
thynicus.

pore uiribus acquisitis, marique Italiae vicino potitus, in portus eius subuectus, naues abripuit, ac prædas exortacuit: rebus succedentibus, ita ut iam et milites et pecuniã haberet, in Siciliam nauigauit, Mylasque et Tyndaridem citra etiam pugnam cepit: à Messana autem cum Pöpeius Bithynicus, Siciliae ea tēpestate præfectus, repulit, quanquam ne sic quidem Sextus omnino eam missam fecit: sed in agrum eius incursionem faciendo, commedibus intercludendo, subuenientes Messanae partim metu eiusdem incommodi obiecto, partim per insidias damno dato, prohibendo, Quæstorem cum pecunijs, ac tandem et Messanam, et Bithynicum, cum conuenisset, ut insulam: quata potestate regerent, in suam potestatem redegit, ac tum quidem Bithynico nihil mali exhibuit: Messanensibus autem arma et pecuniam ademit, dein Syracusas, et alias nonnullas urbes subegit, ac milites ab ijs accepit, mittente etiam ei milites ex Africa. Q. Cornificio. Pompeij, ita augetentis aliquandiu Cæsar nullam curam habuerat, quod et contemnebat hominem, et alijs negocijs distinebatur: sed cum fame multi in urbe perirent, ac Italiam quoque Sextus attentaret, ita demum classe paratam Saluidienum cum magnis copijs Rhegium præmisit. Is Pompeium ab Italia reiecit, regressoque eo in Sicilia, naues ex pellibus ad imitationem eorum qui Oceanum nauigant facere instituit, intus baculis lenibus conferens, foris autem pellem bouis crudam in formam rotundi clypei obducens. Verum risui habitus, ac periculum, si is trans fretare conaretur, ueritus, pelliceis nauigijs istis omnis classe, quæ iam instructa aduenerat, traicere aggressus est: frustra id quidem, cum et multitudo et magnitudo nauium eius multum peritiae et audacie hostium concederet. Hæc gerebantur eo tempore, quo in Macedoniam Cæsar

Saluidienus
à Sexto Pö-
peio uictus:

Cæsar expeditionem faciebat: isque inspector huius nauis prælij, egrè admodum tulit se primo hoc congressu uinci, ac non ausus ui transmissionem posthac tentare, quamuis plerisque nauibus suis saluis, sed septennero clanculum factio periculo, quod utique si in insulam peruenisset, pedestribus copijs uicturum se facile speraret, cum nihil proficeret, ualida ubique insulam custodia obseruante, constitutis alijs quibusdã, qui Siciliae intenti essent, ipse Brundisium ad Antonium perrexit, auxilioque nauium, Ionium mare traiecit. His actis, totam insulam Pöpeius occupauit, Bithynicum insidiari sibi prætendens, occidit: spectacula, qualia uictores solent, edidit: captiuorum naualem in freto, prope Rhegium, ita ut hostium in conspectu esset, pugnam exhibuit, comissis inter se ligneis, et pelliceis ad deridendum Saluidienum nauiculis: deinde naues plures extruxit, mare circum insulam obtinuit, auetus ea etiam gloria atque fastu, quasi Neptuni filius esset: nam et pater quondam eius imperiũ mari uniuersum habuerat, Hæc à Sexto Pöpeio gesta sunt. Cæsij adhuc Bruti que rebus saluis. Secundum eorum interitum, cum alij ad eum, Statium etiam Murcum sese receperunt: Statium Pöpeius libèter accepit (nimirum ut copias, quibus ille præerat, ad se traduceret) deinde autem strenuũ et magnanimum esse uidens, interfecit, prodicionis eum in sinuulans. Deinde eius classem, ac multitudinem seruorum qui ex Italia aduenerant, ad se recipiens, magnoperè creuit: tantus enim fuit fugitiuorum numerus, ut Vestales etiam cum rem sacram facerent, uota conceperint si finis auferendi factus fuisset. His de causis, ac potissimum quod exules recipiebat, et cum Antonio de iungenda amicitia agebat, Cæsar cum eo pacem inire cupiens, ubi id non successit, M. Vipsanio Agrippæ bellum contra eum gerentem

Bithynici
interitus.

Agrippæ
prætura.

rendum iniunxit, ipse uero in Galliam profectus est. Quare cognita Pompeius, obseruato eo tempore, quo Apollinaribus ludis exhibendis occupatus Agrippa erat, (Præturam enim tum gerens, ac præcipuus amicus Cæsaris splendide omnia agebat ludosque inter cætera equestres biduo præbebat, & Troiam uocatum ludum per nobiles pueros magnifice exercebat) in Italiam transmisiit, ac tandem in ea prædas agendo commoratus est, donec Agrippa adueniret: sub eius aduentu relicto in quibusdam locis præsidio, in Siciliam reuectus est. Cæsar primò per alios Galliam occupare conatus, cum Fusius hæcenus, & alij Antonij rebus fauentes id impediissent, eo tempore obtinuit, cum morbo absumptum Fusium inuenisset, cuiusque exercitum nullo labore ad se transtulisset. Lepidum moleste ferentem se sua imperij parte spoliari, in Africam misit, ut sibi eum eo amicio rem haberet, quod à se solo, ac non etiam Antonio eam prouinciam accepisset. Erant in Africa duæ Romanorum, uti supra demonstratum est, prouinciæ: præerant autem ante Triumviratum, Numidiæ T. Sestius, alteri Cornificius ac D. Lælius, ille quidem Antonij, hi Cæsaris rebus studentes. Sestius primò cum eos (longè enim paratiores à copijs erant) in suam prouinciam irrupturos putaret, ad propulsandam eorum uim se parauerat: post eos ob cunctationem despicens, elatus præsertim prodigio, quod bos humana uoce (ut fertur) ei ut ageret quæ instituisse, iusserat, in somnioque, quo taurum quendam in oppido Tuca sepultum, imaginatus fuerat sibi dicere, ut caput eius effusum, periticæque impositum circumferret, ita enim fore ut uinceret. is animo confirmato, præcipue cum taurum eo in loco quem ei somnium demonstrauerat inuenisset, omni mora præcisa, in Africam profectus, Adrumetum & alias quasdam

Cæsar Galliam occupat.

Vt Sestius Africa ornari positus sit, Cornificio & Lælio sublati.

quasdam urbes inopinantes aggressus cepit. Postea hoc successu elatus, cum minus accurata uteretur custodia, à Questore insidijs petitus, magna parte exercitus amissa in Numidiâ abiit: eamque cladem eò referens, quod tauri caput secum non habuisset, denuò se ad expeditionem parauit. Interim aduersarij occupauerant in Numidiâ intrare, ac alijs Cirtam oppugnantibus, Questor cum equitatu aduersus ipsum Sestium tendens, eum equestribus aliquot prælijs uicit, ac collegæ Questuræ sibi adiunxit. Sestius autem nouis subsidijs auctus, denuò rem in periculum pugne adduxit: superatoque uicissim Questore, Lælium agros populantem in castra compulit, obseditque Cornificium autem ei subuenientem opinione Lælij iam capiti deceptum animoque consternatum, uicit, & in prælio occidit: ac Lælium quoque, qui ut à tergo adoriretur hostes, castris exiuerat. His actis, tuto deinceps utrique prouinciæ præfuit, donec Cæsare ex pacto cum Antonio Lepidoque inito, imperium in eas nactus, ac C. Fuficiu Phangonem eis præficiente, ultrò cessit. Post pugnam Philippensem cum Cæsare & Antonio inter alia Africam quoque diuisissent, ita ut Numidiâ Cæsare, Antonio Africam acciperet (Lepidus enim nomine tantum imperabat, ac ipsam quoque sepe in literis mittebatur) Fulvia Sestio suasit, ut Africam occuparet: (commorabatur enim adhuc in Africa Sestius: uerbo quidem, propter hyemem: re autem quod fore sperabat, ut aliqui noui motus ibi existerent) is cum Phangoni non persuaderet, ut sibi prouincia cederet, prouinciales, qui Phangonis imperium iniquo animo ferebant, nanque is Phango ex militate mercenario Senator factus, quod multis eius similibus obtigisse supra demonstraui, malè regebat prouinciam) socios sibi adsciuit. Igitur Phango in Numidiâ abiit:

Lælij & Cornificij interitus.

Sestius ut Africam omiserit, iterumque receperit.

Phango eius acta & interitus.

Cirt

Arabio ditione sua pulsus perit.

Cirtensibusque ipsum spernentibus, damno graui imposito Arabionem, qui in barbaros uicinos imperium habebat, ac prius Lælio, deinde Sestio opem tulerat, propterea quod sibi opitulari nollet, ditione eiecit, isque ad Sestium comfugit. Phango à Sestio Arabionem postulauit; cumque non dederetur, iratus in Africam irruit ac nonnihil maleficij regioni intulit: sed à Sestio obuiam sibi cum exercitu profectio prelijs aliquot non magnis superatus, in Numidiam recessit, insequente Sestio, qui equitatu potissimum Arabionis confidens, sperabat se breuiter uictoriam ab aduersario reportaturum. Sed postquam Arabionem suspitionis cuiusdam causa Sestius per fraudem interfecit, indignè eam necem equitibus ferentibus, eamque deferentibus, ac plerisque Phangoni se adiungentibus, nihil efficere potuit. Proinde quasi causa belli è medio sublata, Phango & Sestius amicitiam iniuere, qua fretum Sestium cum animaduerteret Phango securè agere, in Africam inuasit: preliisq; commisso, uterque & uictus & uictor discessit. Nam Phango equitatu Numidico, legionibus Romanis Sestius preualebat: igitur ita utrinque castra ab hostibus direpta sunt, ut neutri quid socijs suis factum esset, scirent. Cum sese recepissent à pugna, & quid euenisset, rescuissent, denuò cõgressi sunt. Ibi suis Numidis Phango in montes confugit. noctu autem cum bubali ibi transcurrerent, equitatum hostium adesse opinatus, se ipsum interfecit. Ita Sestius reliquam prouinciam absque labore illo recepit, Zonam autem diu admodum resistantem, fame subegit, iterumque utrique prouinciæ præfuit usque ad Lepidum aduentum: huic, siue quod ex sententia Antonij aduenire cum putaret, siue quod longè maiores secum is copias habebat, non repugnauit Sestius: sed id quod necessarium faciebat, gratificari se Lepido simulans, quieuit. Lepidus utramque

Lepidus Africam occupat.

utramque prouinciam in suam potestatem accepit. Eodè ferme tempore, M. Antonius à pugna Philippensi in continentem Asiam uenit: tibi partim ipse circumiens, partim alios emittens, pecunias ab urbibus exegit, ac ditiones uendidit: interim Cleopatra in Cilicia uisâ amore correptus, nullam deinde honestatis curam gerens, Aegypcie mulieri seruiuit, eiusque amori uacans cum alia turpia multa fecisset, ac fratres eius Ephesi à templo Diane abreptos necasset, tandem Planco in Asia, Saxa in Syria relicto in Aegyptum profectus est. Præbuit ea res multis motibus occasionem. Nam & qui Aradum insulam incolabant, eis qui ad se pecunie exigendæ causa missi essent, non obtemperabant, nonnullis etiam eorum occisis, & Parthi cum iam antè se commouissent, tum magis adhuc contra Romanos insurrexerunt, ducibus Labieno & Pacoro: quorum hic Orodis regis Parthorum filius erat, ille T. Labieni, qui qua ratione ad Parthos uenerit, ac cum Pacoro rem istam gesserit, iam explicabo. Cassij & Bruti commilito fuerat Labienus hic, de quo nobis sermo est: missusque ad petendum auxilium ad Orodem, ante pugnam Philippensem, aliquandiu apud eum commoratus est, cum nulla sui haberetur ratio, quod & adiuuare eos Regi in animo non erat, & negare auxilium uerebatur. Post cladem annunciata Labienus, cum aduersariorum nemini ueniam daturus uictores putaret, potius sibi cum barbaris uiuendum ratus, quam in patria pereundum, apud Parthos remansit: ac ubi primum Antonij desidiâ, amorèmq; & protectionem in Aegyptum intellexit, Parthis inferendi Romanis belli autor fuit, quorum exercitus partim perierant, partim damnium accepissent, reliqui autem inter se dissiderent, ac denuò ad bellum deuenturi, intestinum essent: quare Regi suasis, ut dum in Italia Caesar Sex-

Antonij in Asia acta, & amor Cleopatrae.

Aradorum rebellis.

Pacorus. Parthorum dux.

Labienus quomodo dux Parthorum factus.

ti Pompeij causa detineretur, Antonius autem in Aegypto amori indulgeret, ipse Syriam & uicinas ei regiones subigeret: se autem ducem belli futurum, ac ita multos populos, qui Romanis propter damna quibus ab iis contumis affligebantur, insensu erant, ad defectionem permuturum pollicitus est. Hoc sermone cum Regem ad bellum gerendum adduxisset, acceptis ab eo magnis copiis, filioque regis Pacoro, in Phoenicem irruit, ac Apameam aggressus, à muro reiectus, deditone uoluntaria praesidia quae erant in ea regione posita accepit. Ea ex militibus Cassianis ac Brutianis constabant, quos Antonius in suum exercitum allectos, Syriae tum, regionis nimirum eius peritos, custodiendae reliquerat. Igitur Labienus eos facile, tanquam familiariter sibi notos, sui iuris fecit, Saxa qui tum iis praerat, excepto, qui frater praefecti exercitus, ac Quaestor, solus Labieno se non adiunxit. Hunc Saxam Labienus pro alio congressum, multitudine ac uirtute suorum equitum uicit, ac noctu ex castris aufugientem insecutus est, iaculatus etiam ante libellos in eius castra, ad perducendos ad suam societatem eius milites: quod ne fieret ueritus Saxa, fugae se dedit, affecutusque eum Labienus, plerosque qui cum eo erant, interfecit. Saxa autem Antiochiam cum perfugisset, ipse Apameam, iam non amplius repugnantem, quod opinio de morte Saxae insinuauerat, accepit, ac post Antiochiam etiam, à Saxa desertam: denique ipsum etiam Saxam in Ciliciam fugientem confectatus, occidit. Saxa mortuo, Syria Pacorus subegit uniuersam, Tyro excepta: quam urbem Romani reliqui, ac qui cum his sentiebant Syri anteceperant, ac neque suasionibus, neque uicinas classem Parthi nullam secum habebant) in potestatem eius redigi potuerunt. Syria reliqua omni Pacorus accepta, in Palaestinam prof

Phoenicē Labienus subiigit, & Saxa uincit, & interfecit.

Saxa uincit, & perit.

Tyros Parthis resistit.

professus, Hyrcanum, qui tum praepositus à Romanis ei regioni imperabat, deposuit. fratremque eius Aristobolum praefecit. Eodem tempore Labienus Ciliciam, & Asiae urbes in continenti sitas (eius enim metu in insulas traiecerat Plancus) praeter Stratoniceam omnes, pleraeque sine bello, Mylassa autem & Alabanda ui occupauit. Haec urbes cum praesidium à Labieno accepissent, iis die festo quodam necatis defecerunt. Igitur Labienus Alabandis captis, ciues supplicio affecit, Mylassa autem relicta, ab incolis diruit: Stratonicea cum diu obsedisset, nullo tamen modo potiri urbe ea potuit. Proinde pecunia confecta, ac spoliatis fanis, Parthicum sese imperatorem nominauit, ratione à more Romano diuersissima. Quos enim aduersum Romanos ducebat, ab iis nomen sibi sumebat, quasi uerò eos, ac non ciues suos uicisset. Antonius cum & haec, & quae in Italia agebantur, audiret (nihil enim omnino ignorabat) neutris rebus in tempore consuluit: sed amore, temulentiaque detentus, neque sociorum neque hostium ullam curam gessit. Etenim quantisper humili loco constitutus, summum gradum affectaret, summo studio rebus intentus fuerat: postquam autem potitus & fastigio esset, nihil iam diligenter curabat, sed cum Cleopatra & Aegyptiis luxuriae deditus usque ad perniciem extremam suam desidebat. Vix tandem coactus consurgere, ad Tyrum nauigauit, tanquam auxilium urbi laturus: sed occupatam iam ab hoste omnem circum regionem cernens, praetendens Pompeij bellum, eam deseruit: contra quod eam rem non maturasset, Parthos sibi in mora fuisse causabatur. ita euenit, ut neque socijs auxilio ueniret, propter Pompeium, (hoc enim praetextebat) neque Italiae, propter socios. Proinde continentem praeteruectus ad Asiam usque, in Graeciam transiit.

Hyrcanus. Aristobolus.

Stratonicea.

Labienus Imperator Parthicus. Antonij luxuria & defidia.

Antonius cū
Sexto Pom-
peio amici-
tiā facit, &
in Italia Ce-
sarē aggre-
ditur.
P. Seruilius
Rullus.
Agrippa.

Fulvia
mors.

Pax inter
Caesarem &
Antonium.

Antonij pī
dīa in Pom-
peium.

ibi cum matre & coniuge sua congressus, Caesarem hos-
stem suum fecit, & cum Pompeio amicitiam iunxit: deinde
de in Italiam transuectus, Sipuntem cepit: Brundisium,
quia dedere se nolebat, oppugnauit. Iam ex Gallia Caesar
redierat: is audito quae ageret Antonius, contractis co-
piis, P. Seruilium Rullum Brundisio tuendo, Agrippam
Sipunti recipiendo misit. Agrippa Sipuntem ui recepit.
Seruilium autem Antonius subito adortus, multos eius
milites interfecit, multos ad se pertraxit. Ad hunc mo-
dum commisso inter Caesarem ac Antonium bello, cum u-
terque urbes, ueteranosque, unde sibi aliquid auxilij spe-
rabat, circummissis suis administris sollicitaret, alii que iam
tum alterutri accederent, alij differrent, noui per Italia,
ac Romae potissimum, coorti sunt tumultus. Suspensis &
ducum & auxiliariorum animis, Fulvia Sicyone, ubi
morbo correpta decumbebat, moritur: effecit autem &
amor Cleopatrae, & petulantia ipsius Fulviae, ut Anto-
nius causam ei mortis attulisse uideretur. Enim uero Ful-
uia mortua, statim uterque armis positus, in gratiam rea-
dierunt, siue quod reuera ad bellum ipsos Fulvia incitasa-
set, siue hac praescriptione utentes, cum alter alterum me-
tueret, & uterque aequis uiribus & spe uteretur. Tū Ca-
sari Sardinia & Dalmatia, Hispaniaque & Gallia, An-
tonio reliquae omnes trans Ionium mare regiones adscri-
ptae sunt. nam Africas prouincias Lepidus habebat, Sici-
liam Sextus. haec tum denuo imperij diuisio facta, belli-
cōtra Sextum Pompeium societas inter Caesarem & Anto-
nium inuita, quanquam Antonius per internuncios sacra-
mento se obstrinxerat Pompeio ad consortium belli cōtra Ca-
sarem. Quae causa praecipue fuerat Casari, cur impunitate
proposita omnes ad se reciperet eos, qui bello Perusino
contra se stetissent, ac nonnullos etiam ex patris percussori

foribus, interque eos Domitium, omnes item proscrip-
tos, ac qui Cassij Brutique castra secuti fuissent, uel Antonium
postmodum adiunxissent. Adeo in seditionibus & bellis om-
nia praeter rationem eueniunt, ubi non iure, sed utilitate
sua ac necessitate amicos inimicosque suos hi qui rerum
potiuntur aestimant, ac pro opportunitate temporis eos-
dem & hostes, & necessarios suos iudicant. His ita in ca-
stris ad Brundisium compositis, conuiuio se mutuo acce-
perunt, quod Caesar more militari ac Romano, Antonius
Aethiaco Aegyptioque instruxit. Cum in gratiam redi-
issent (ut quidem sibi uidebantur) milites qui tum cum Ce-
sare erant, Antonium circumsteterunt, postulantes pecuniam,
quam ipsis de pugna Philippensi promiserat, cuiusque
cumulate conficiendae causa in Asia missus fuerat, ac uim
ei intulissent, nisi eos spe iniecta Caesar inhibuisset. Postea
emeritis in colonias dimissis ne ulterius tumultibus exci-
tandis progredierentur, Caesar & Antonius ad bellum cō-
tra Pompeium ferendum se contulerunt. Pompeius enim
secundum foedus cum Antonio patratum in Italiam uene-
rat, eius auxilio contra Caesarem belligeraturus: sed cer-
tior factus de eorum pactione, in Siciliam reuersus, Me-
nae liberto suo, quem plurimum faciebat, imperauit, ut cum
classis parte circumuectus hostium ditionem infestaret.
Menas Hetruria haud leuiter uexata, M. Titium, Titij
filium eius, qui proscrip- tus, ad Sextum Pompeium con-
fugerat, ac cum eo erat, classem sibi peculiaris potentiae
obtinendae causa parantem, & in Narbonensi prouincia
stationem habentem, uiuum cepit. Huic Titio propter pa-
trem suum, ac quod nomen Pompeij milites eius suis scu-
tis inscriptum ferebant, uenia data est: sed is malam suo
benefactori gratiam retulit, quem & debellauit, & occi-
dit: quae res inter similia exempla maxime commemoranda

Domitio
Caesar igno-
scit.

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

Menas Sex-
ti Pompeij
libertus quae
egerit.
M. Titij in-
gratitudo.

Sardinia à
Mena capi-
tur.
M. Lurius.

Helenus.

Cesar & An-
nius ad se-
ciendam cū
Pompeio pa-
cem adigun-
tur.

Octavia An-
tonio nupti-
data.

tur. Menas his actis in Sardiniam nauigauit, ibique cum
M. Lurio infulæ præfecto confisgens, primo pulsus est:
deinde inopinato conuersus in hostem inconsideratè ina-
sequentem, uictoriam recuperauit, infulamque Lurio
cedente occupauit, deditioe cætera, Aradin autem
(quod ex pugna complures confugerant) expugnatioe.
Captiuos cum alijs, tum Helenū Cesaris libertum, eique
maximè charum, sine precio redemptionis dimisit, bene-
ficiū hoc multò antè apud Casarem deponens, & per-
fugium sibi, si res ita ferret, apud eum præparans. Ro-
mæ, Sardinia amissa, cum ora maritima populationibus
uexaretur, annonæ commeatu interclusus esset, famet,
uestigia multa & omnis generis pensionesq; ijs qui ma-
cipia haberent impositæ cum molesta hæc omnia admodū
essent, ciues nō amplius se continuerunt, sed quantum læ-
ticia Cesaris ac Antonij pacificatione acceperant (siti
enim pacem ex eorum concordia sperabant) tantum, aut
plus etiam indignationis inter eos propter bellum eorum
contra Pompeium est coortum. Itaq; qui modo Casarem
Antoniumq; equitates tanquam in triumpho quodam in
urbem adduxerant, uestiq; triumphali eos exornauerāt,
ludos ut sellis curulibus sedentes spectarent, iusserant,
Octauiam Cesaris sororem, marito eius defuncto, præ-
gnantem tum, Antonio coniugem conciliauerant, ij ad-
eò mutati sunt, ut uel coitionibus factis, uel ad spectacu-
lum congregati, eos ad pacem cum Pompeio componen-
dam hortati sint; multo eam rem clamore agentes. Cum
nihil efficerent, ab alienati animis ab ipsis ad Pom-
peium inclinauerunt, ac cum alijs studio eius sermones
sparserunt, tum ludis equestribus illatum Neptuni simul-
lacrum multo plausu honorauerunt, eoque magnoperè
delectati sunt: cumque id per aliquot dies non inferre-
tur

tur, lapidatione in magistratus facta, eos foro eiecerunt,
Cesaris & Antonij statuas deiecerunt, ac tandem cum
nihil consequerentur, impetum in eos necis inferende
causa fecerunt. Ibi Cesar suorum nonnullis uulneratis, ne-
se lanata se ad deprecandum multitudinem conuertit:
Antonio autem asperius cum ipsis agente, magisque ad-
huc iræ plebis aucta, ita ut graue aliquod ab ea facinus ex-
pectandum esset, ita demum ad Pompeium de pace in-
cunda mittere coacti sunt. Interea temporis, etsi iam
in exitu erat annus, abrogato Prætoribus & Consuli-
bus magistratu, alios ijs suffecerunt, nihil curantes, quod
ij paucos dies essent cū ea dignitate futuri. Fuit inter eos
qui tum Consules facti sunt, L. Cornelius Balbus, Grabi-
bus natus, tantum suæ etatis homines diuitijs & magnifi-
centia superans, ut mortis populo Romano in singula ca-
pita uicenos quinos denarios legauerit. Aedili quodā ex-
trema anni die mortuo, alius quidā in reliquis horas suf-
fectus est. Eodē tempore aquæ, quas Iulias nominant, in
urbem canalibus ductæ sunt, ludosque quos pro bello con-
tra Cesaris percussores uouerant, Consules exhibuerūt:
ac quia septē uiri non aderant, corū munus pōtifices obie-
rūt, quod alijs etiam sepe factum est. Hæc eo anno acta.
Sphæru etia Cesar, pædagogū & libertū suū, publice se-
peliit, ac Saluidienū, quod ab eo insidijs peteretur, neca-
uit. Si Saluidieno, obscurissimo genere nato, pascētigre-
gem flamma è capite emicuit, eamque Cesar ad id digni-
tatis euexerat, ut Consul, cum Senator nunquam fuisset,
designaretur, utq; frater eius, qui prior uir abierat, pon-
te in Tiberi facta, super eum efferretur. Sed, ut nihil est in
rebus humanis: perpei uū, idē in Senatu ab ipso Casare ac-
cusatus, ac tanquā Cesaris, & populi totius hostis, iugua-
latus est, supplicationesq; eius rei ergo decreta, ac Triu-

Magistrat-
præter con-
suetudinem
P. R. collari.
L. Corneli-
Balb? Consul.

Aquæ Iulicæ.

Sphærus,

Saluidieni
fortuna, &
interitus.

Intercala-
tio.
Nundinae.

uiris custodia urbis mandata, addito pro more, Curaret, ne quid ea detrimenti caperet. Priore anno utri equestris ordinis ferias equestri ludorum Apollinarium certamine confecerunt, diesque una intercalata praeter consuetudinem, ne Calendis Ianuarij insequentis anni nundinae essent (id enim antiquitus diligentissime curatum est) ac deinde alia exempta dies, ut tempus ad Iulij Caesaris ordinationem competeret. Castori etiam cuidam Attali et Deiotari in Gallograecia defunctorum ditio tradita est, et lex Falcidia à P. Falcidio Tribuno plebis lata, quae nunc quoque plurimum ualet in hereditatibus ad eundis: ea autem permittit, ut haeres, si adire hereditatem grauetur, quadrante accepto, reliquum dimittat. Haec eo biennio acta. Qui proximus fuit post id annus, L. Marcio, C. Sabinus Coss. eo Triumuiri quae ab inito eo Magistratu egissent, omnia rata esse Senatus iussit, cum uetigalia noua iam ante instituisent, quod longè maiores sumptus quam quos Caesar superior statuerat, fiebant: cum enim immodicam pecuniam impenderent militibus, turpe sibi putabant, si praestitutum sumptibus modum ipsi seruarent. Etenim Caesar tum primum barbaram radens, ipse splendide diem eum festum egit, et publicum epulum dedit: ab eo tempore genas leues seruauit, sicut alij solebant, iam enim Licinius ansare ceperat, ideoque Scriboniam, cum filiolam sibi peperisset, eadem die repudiauera. Enim uero quia sumptus longè fiebant quam ante maiores, ac reditus alioquin non sufficientes, minores etiam tum essent propter civilia bella, noua uetigalia quaedam excogitata ab eis sunt: in Senatum etiam adscripti permulti non modo de sociis, militibusue et libertinis: sed serui etiam. Sane Maximum quendam Questuram ambientem domus suus cognouit, et abduxit, idque impune factum ei, qui au

Lex Falcidia.

Anno V. C.
715.
Triumuirorum acta rata esse iubentur.

Caesar Scriboniam repudiat.

Serui in Senatu alleci.

qui ausus esset magistratum petere: alius quidam seruus inter milites deprehensus, de rupe Capitolina deiectus est, prius manumissus, ut cum dignitate supplicium in eum statueretur. Ansam autem multitudini eorum, qui in Senatum allegerentur, expeditio Antonij, quam in Parthos parabat, praebuit, unde et magistratus alij in aliquot annos, et Consules in octo totos annos tum ordinauerunt, partim gratiam iis referentes, quibus usi erant adiutoribus, partim alios iis honoribus demerentes. Consules autem electi sunt, non, ut moris erat, duo, qui annuum magistratum gererent, sed ipsis Comitiis tum prius plures designati simul sunt. Equidem iam ante quoque nonnulli alij in Consulatu substituti fuerant, neque mortuis, neque per ignominiam aut alias eo depositis, uerum hi tamen ipsi ex arbitrio eorum, quibus Consulatus in totum annum mandatus fuerat, constituti: tum uero annuus Consul nullus est creatus, sed alij ad alias partes temporis eius designati, quorum primi nomen Consulum per totum annum gerebat, ut nunc quoque fit, reliquos ij qui Romae aut in Italia erant, sui quemque magistratus tempore Consulem nominabant, (quod ipsum hodie etiam obseruatur) reliqui aut omnes istos, aut plerosque ignorabant, ideoque eos Consules minores appellabant. Caterum cum Sexto Pompeio primum de conditionibus pacis futurae per socios actum est: deinde uero apud Misenum Caesar et Antonius cum eo ad colloquium uenerunt, cum ipsi in continenti starent, Pompeius autem in aggere quodam circumfluo in mari ad hoc ipsum congesto, quod tutior esset, aderat autem ipsi uniuersa sua classis, illis autem pedestres omnes copiae: ita quidem, ut haec in terra, Pompeiani autem in nauibus armati astaret: ut uel ex hoc perspicuum omnibus esset, eos metu aduer-

Consulatus
non annuus.

Pax apud
Misenum cum
Sexto Pompeio facta.

se partis virium, ac coactos illos quidem à populo, Pompeium uerò ab his quos secum habebat, pacem composuisse. Eius uerò pacis hæc fuerunt conditiones: fugitiuis da-
 Cōditiones. rilibertatem, exulibus omnibus, Caesaris percussoribus exceptis, reditum (hi autem excipiebantur, quamuis horum etiam quidam restituti sunt, ac ipse etiam Sextus inter eos numeratus fuerat) cum impunitate, & quadrante bonorum suorum, quæ publicata fuerant, atque horum quibusdam Tribunatus plebis, Præturas, & sacerdotia tribui: ipsum uerò Pompeium Consulem creari, & augurum, ac ex facultatibus paternis ei reddi septingentes sestertium: quinquennale ei esse imperium in Sicilia, Sardinia, & Achaia, ita ut neque fugitiuos recipere, neque naues alias pararet, neque castella in Italia obtineret, sed pacem eius in mari ipse tueretur, ac certâ summam frumenti ad urbem mitteret: id uerò tempus ei præscriptum fuit, quòd ipsi etiam uolebant uideri, non perpetuâ, sed certo tempore definitam potentiam habere. His cōpositis, ac conscriptis, literas huius pactiois apud Vestales uirgines deposuerunt, ac deinde dextras mutudixerunt, seque osculati inuicem sunt. Quo factò, immensus clamor & in terra, & in mari sublatu8 est. Nam multi milites, multi inermes aderant frequētes, qui bellum exosi, ac magnoperè pacem expectentes, cum repente se malis bellorū liberatos uiderent, ac deò exclamauerunt, ut sonitum montes reddiderint, horroreque & terror ingens coortus sit, quo ipso multi statim exanimati sunt, multi conculcati & suffocati perierunt. Qui in nauibus erant, non expectato dum terra naues appelleret, in mare prosilierunt, uicissimque alteri à terra in mare decurrerunt: ibi simul natantes, sese mutud saturabant, amplectebanturque: eratque ea res & uisu & auditu mirabilis. Nam ac
 lij suos

Varij affectus hominum pace composita moti.

lij suos cognatos aut amicos superstites uidentes, ac præsentibus, expleri uoluptate, quâ inde capiebant, nõ poterant: alij quos perisse existimauerat, eos tum præter suam opinionem saluos cernētes, dubij secū, ambigentēsq; hærebant, neq; fidē oculis suis habentes, & id maxime optantes, ne ij fallerēt: neq; prius suos agnoscebāt, quàm eos nominatim uocassent, ac uocem eorū exaudissent. Ibi uerò tantū erat gaudiū, quantū fieri par erat, si ij mortui iam antè tū ab inferis exitiissent: cumq; cumulatisimā delectationē ex eo caperent, ea absq; lachrymis frui nequibāt. Contrò alij cum de eorum, quos charissimos habuerant, interitu nõ cognouissent, eosq; in uiuis etiamnū extare ac adesse putarent, circuibant eos querētes, ac unumquemlibet, in quē incidissent, de iis percontabantur: & quandiu nihil certi cognoscerent, mente captorum similes dubij hærebant, & inuenturos se ipsos sperantes, & mortuos esse uerentes, neq; eos uel desperare cupiditas, uel securo animo esse spes sinebat. Vbi uerò rem ipsam comperissent, tū crines suos laniabant, uestem rumpebant, nominatim eos inuocabant, perinde ac si exaudire illi possent, & quasi eo in loco mortuos ac iacentes complorabant. Quòd si quis sui ipsius causa nihil huiusmodi patiebatur, attamen aliorum eorū affectus perturbabant, & uel socius alicui leticia, uel lugenti doloris fiebat. Itaque et si maxime perse animo non commouebatur, tamen propter aliorum presentiam quiescere nequibat. Ita & dies & noctis pars maior ab eis exacta est, cum neque satietate, neque pudore, ninurum inter sui similes uersantes, afficerentur. Secundum hæc conuiuissese mutud & alij, & ipsi principes exceperunt. Sextus Pompeius copius erat instructior: is itaque non antè in terram egressus est, quàm Caesar & Antonius in nauem ad ipsum uenissent: ac poterat sanè
 utrumq;

Sexti Pompeij fides, & scemma in Antonium.

Carinae Pompeij.

Affinitas Sexti Pompeij cum Caesare.

Antonius Bacchum se vocat.

P. Ventidij de Parthis & Labieno victoria.

utrumque in nauī cum paucis quibusdam habens interfecerit, quod ei consilium Menas tum dedit, sed id quidem noluit; ac quamuis Antonium scitissimo dicto falsē notauit, tamen nihil praeter ea egit, quo se memoriam acceptarum iniuriarum ostenderet. Ceterum id dictum tale fuit: Carinae loci nomen est Roma, quo in loco Pompeius Magnus aedes habuerat, quas tum temporis Antonius possidebat; porro autem nauis quoque aliqua pars, carina dicitur; ea ambiguitate ludens Sextus, conuiuium dabat se ipsis in Carinis suis praebere. Postridie ipse conuiuium exoptus, filiam suā M. Marcello, cuius auunculum erat Caesar, despondit. Id igitur bellum ad hunc modum in aliud tempus reiectum est: bellum uero Labieni ac Parthorum, in hunc modum confectum. Antonius in Graeciam ex Italia reuersus, permultum ibi temporis exegit, simul ut suae cupiditati satisfaceret, simul ut quam maxime debilis prouincia Pompeio traderetur, urbes affligēs. ibi inter alia quae contra patrium morem agebat, Bacchum se alterum nominauit, idque nominis sibi tribui ab aliis uoluit. cumque Athenienses inter reliquos honores ei etiā Mineruam despondissent, probare se id matrimonium dixit; dotisque nomine quadragies tertium exegit. his rebus ipse occupatus, P. Ventidium in Asiam praemisit. Ventidius autē ad Labienum peruenit, quam is id futurum cognosceret, territumque repentino aduentu, exercitūque suo (solus enim tum cum collectis ex Asia militibus Labienus ibi agebat, absque Parthis) inde ne ausum quidem congregi profligauit, fugientemque in Syriā insecutus est cum expeditissimis sui exercitus militibus; deprehensumque apud Taurum montem, ulterius progredi prohibuit. Eo loco complures dies oppositis inuicem castris quieuerunt, Labieno Parthos, Ventidio legiones

exp

expectante. Cum iisdem diebus utrique id quod operiebatur aduenisset, Ventidius, quia equitatum Parthorum metuebat, in sublimi loco (ibi enim castra posuerat) praesidiū: Parthi uero sua multitudine freti, hostemque olina a se superatum contemnentes, antē quam se Labieno coningerent, summomane ad tumultum accesserunt; ac nemine contra exeunte, subire ad ipsum collem intenderunt. Cum iam in sublime euasissent, Romani decurrētes, haud magno labore eos per decliue praecipites egerunt; ita Parthi pars a Romanis trucidati, maior pars in receptu se inuicem per diderunt, cum alteri iam fugerent, alteri tum praecipuum colli succederent. Ventidius Parthos non ad Labienum, sed in Ciliciam fugam conuertentes usque ad castra insecutus, uiso ibi Labieno substitit. Nam Labienus cum se ad pugnam composuisset, uidens militum suorum animos fuga barbarorum consternatos, non ausus constringere, sub noctem aufugere aliquid instituit. Ventidius ree profugis praecognita, multos in ipso discessu per insidias interfecit, reliquos omnes a Labieno desertos sibi adiunxit. Labienus ueste mutata effugit, ac aliquandiu in Cilicia cum latuisset, a Demetrio (fuerat hic superioris Caesaris libertus, ac tum Cyprum, ab Antonio praepositus ei infula, regebat) postmodō, qui ubi delitesceret cognouerat, indagatus ac captus est. His ita gestis, Ventidius Ciliciam recepit, ac constituit: Vpedium autem Silonem cum equitibus ad Amanum praemisit. Amanus mōs est in confinio Ciliciae et Syriae: ante eū sunt in eius trāitu angustiae, ut quondam portae fuerint in iis cum muro extructae, ac loco nomen inde inditum. Eas Silo obtinere non ualuit: quinimō a Pharnapate Pacori legato, qui cum transitum custodiebat, in summum discrimen coniectus peruisset, nisi forte fortuna Ventidius pugnantibus

sup

Demetrius.

Vpedio Silo. Amanus per trā.

Pharnapates a Ventidio cum exer

citu fufus.

superueniens, suos conseruasset: is Parthos & ex impro-
uiso, & numero sibi impares adortus, Pharnapate cum
multis aliis caeso, Syriam à Parthis relicta, iam citra pra-
lium recepit, Arado tantum excepta, ac deinde Palaestina
nam etiam, Antigono eius rege perterrefacto. Quibus
perfectis, pecuniam multam à singulis aliis, multam uero
in primis ab Antigono, Antiochoque, & Malcho Nabataeo
exegit, quòd ij Pacorum auxilio iuissent. Haec ob fa-
cta nullum ei à Senatu premium datum est, quia non im-
perator ipse, sed alienis auspiciis rem gessisset: Antonius
autem laudatus, supplicationesque eius nomine decretae
sunt. Aradij autem metuentes ne eorum quae contra An-
tonium ausi fuerant, poenas dare cogerentur, Ventidio se
non dediderunt, quanquam aliquandiu ab eo oppugna-
ti, ac uix tandem postea temporis ab aliis expugnati sunt.
Eodem tempore etiam apud Epidaurios (Parthi norum
urbs est Epidaurus) tumultum coortum Pollio factis a-
liquot praелиis compefcuit. Ceretani quoque in Hispania
rebellionem fecerunt, eosque Domitius Caluinus sube-
git, non antè tamen, quam legatus eius rem & bene ges-
sisset contra eos, & infeliciter, à barbaris insidijs cir-
cumuentus, & à militibus desertus. Itaque Domitius hos-
tem non nisi sumpto prius de militibus supplicio aggressus
furus, conuocatis quasi aliam ob causam fontibus, reli-
quam eis exercitum circumfudit, ac è duabus centurijs
decimam quemque supplicio sorte delegit, in Centuriones
etiam complures, & primi pili quoque Centurionè ex-
plo statuto. His actis, ita ut propter punitum exercitum
etiam M. Crassi nomen inuenerit, in hostem duxit, eum-
que haud difficulter debellauit. Triumpho autem sibi
concesso (quamuis enim Hispania Caesaris imperia sube-
rat, tamen honores legatis tribui solebant ex sententia

Aradij
perinacia.Pollionis
res gesta.
Ceretanos
rebellantes
Domitius
Caluinus
coerces.
Militis sup-
plicio affi-
cit Domi-
tius.Domitij
triumphus.

eorum qui summam imperij tenerent) aurum, quod in
triumphum conferri ab urbibus solet, à solis Hispaniae
ciuitatibus accepit, atque eius aliquam partem in trium-
phi apparatus insumpsit, maiorem uero in Palatium re-
ficiendum: id enim incendio absumptum instaurauit, ac
dedicauit, cum alijs rebus splendide ornatum, tum ima-
ginibus, quas à Cesare mutuo acceptas cum deinde repo-
scretur, non reddidit, facete cluso Cesare: nam perinde
ac si ipse famulorum non haberet satis, mitte (respondit
Caesari) qui eas à Palatio domum tuam deferant: Caesar
autem locum sacrum despoliare ueritus, eas reliquit. Haec
eo tempore gesta sunt. Appio Claudio, C. Norbano Con-
sulis, qui primi binos Quaestores habuerunt, plebs sen-
tationem contra publicanos, qui eam grauissimè urgebāt,
mouit, ita ut cum iis, ac ministris militibusque quos ij se-
cum in exigenda pecunia habebant, manus conserue-
runt: eodem anno LXXVII. Praetores fuerunt, alijs sub-
inde in aliorum locum subrogatis, quidam puer Quaestor
factus, postridie uirilem togam sumpsit: alius in Senatum
adscriptus, gladiatoris loco dimicare uoluit, sed is quidè
hoc facere prohibitus est: edictòque praeterea cautum
fuit, ne quis Senator dimicaret ludis gladiatorijs, neue
quis seruus licitor esset, ac ne mortui intra duo millia pas-
sum ab urbe cremarentur. Multa ante id tempus euen-
rant prodigia, idque inter alia quòd oleum apud Tiberim
flumen scaturierat, multa tunc quoque uisa sunt. Cella
enim Romuli, cum in ea Pontifices sacrum fecissent, incen-
dio inde absumpta est, statua Virtutis quae ante portam
quòdam stabat, in faciem decidit: ac quidam furore matris
deum correpti, irasci populo diuā dixerunt. Eius rei cau-
salibri Sibyllini sunt inspecti, ac ex iis respondere XV. ui-
ri succensere deam populo, simulacrumque eius esse ad ma-
re

Palatij refo-
rum & or-
natum.Anno V. C.
716.
Morus ple-
bis contra pu-
blicos.

Prodigia.

re deportandum, ibique aqua lustrandum, id cum fieret, dea cum adhuc longè à mari abesset, à terra in id progressa est: ac aliquandiu ibi morata, uix tandem rediit. Id prodigium Romanis metum haud exiguum iniecit, nequante animum receperunt, quàm palma quatuor ad delubrum eius deae, ac in foro enatae sunt. Eodem tempore Caesar Liuiam duxit. Filia erat hæc Liuii Drusi (qui ex proscriptis unus, seipsum post pugnam in Macedonia uicauerat) coniux uerò Neronis, cum quo, sicuti supra ostensum est, aufererat, ac tum fortè sextum iam mensum ex eo grauida uterum ferebat. Ambigenti autem Casari, ac sciscitanti à Pontificibus, fâsne esset sibi eam prægnantem ducere: responsum est, si quidem ex quo mulier concepisset, dubitaretur, opus esse ut nuptiæ differrentur. quia uerò de eo constaret, nihil impedire, quin statim fierent: id quidem ut in iure à maioribus traditio inueniret, fortassis fieri potuit: sed profectò sic responsuri uere, ut maxime non ita inuenissent. Elocabat autem Liuiam ipse maritus, patris loco. In conuiuio fortè puellam quidam, quales garrulitate amabiles matronæ nudos delectationis causa aliquos alere solent, cum diuerso loco Liuiam cum Casare, diuerso autem Neronem cum alio quodam accumbentem uideret, accedens: Quid hic, inquit, agis domina? maritus tuus (monstrabat Neronem) isthic accumbit. Liuiam cum Casare agens, Claudium Drusum Neronem peperit: eumque Casar tollens, patri suo misit, ac id ipsum in sua commentaria sic inscripsit: Casar filiolum, quem sua coniux Liuiam peperit, Neroni patri reddidit. Qui Nero paulò post moriens, Casarem tutorem huic suo filio, & Tiberio reliquit. De hac re uulgò multa dicta ferebantur, idque etià, fortunatis etià trinites nasci liberos, quod deinde in prouerbiū abiit.

Romæ

Cæsaris &
Liuiæ nu-
ptiæ.

Ci. Drusus
Nero.

Romæ acta. Sub idem tempus Bogud Mauritanie rex in Hispaniam, siue Antonij iussu, siue suapte uoluntate, nauigauit, eique & dedit multum mali, & uicissim accepit: interimque deficiētibus ab eo Tingitanis, & ex Hispania recessit, neque suum regnum recepit. Quippe qui in Hispania Casari fauebant, ij Bocchi auxilio Bogudem uicerunt, Bogud ad Antonium se contulit, Bocchus regnum eius occupauit, idque Casar ei confirmauit, ac Tingitanis ciuitas data est. Hoc ipso tempore, ac paulo superius, bellum inter Casarem & Pompeium exortum est. Quia enim non sponte sua, sed coacti pacem iniuerant, haud diu eius condiciones seruauere, sed statim ijs neglectis ad disidium redierūt, haud dubie bellum moturi, etiamsi prætextum eius nullam inuenissent. Cause autem belli ipsi hæc fuerunt. Menas cum adhuc in Sardinia Prætoris loco esset, in suspicionem Pompeio uenerat, propterea quòd Helenum dimisisset, ac cum Casare colloquutus fuisset: huc accedebant eiusdem conditionis hominum calumniam, qui Menæ potentiam inuidebant. Is igitur cum eum Pompeius, ut de administratione frumenti ac pecuniæ sibi rationes redderet, euocaret, dicto audiens non fuit: sed missos ad se necauit, præmissisque ad Casarem qui de pace agerent, se & insulam, cum classe & exercitu ei tradidit. Casar Menam libentissime accepit (nam Sextum quoque neglectis pacis conditionibus fugitios recipere, triremes struere, castella in Italia obtinere dicebat) neque dedit Pompeio postulanti, & magno insuper in honore habuit, annulisque aurcis decorauit, & in equestrem ordinem adscripsit. Nam apud antiquos Romanos non modò liberti, sed ne ingenuo quidem ulli aureo annulo (sicuti supra ostendi) licebat uti, nisi Senator esset, aut equestris ordinis. Proinde is qui summæ rerum præerat,

Bogud re-
gno suo ex-
cidit, eique
Bocchus sub
stituitur.

Tingitanis
ciuitas da-
ta.

Occasiones
belli inter
Cæsarem &
Pompeium.
Menas ad
Cæsarem trã-
fugit.

Annuli ge-
standi ho-
nor.

K

Menecrates
Cāpaniam
uezat.

Antonius in
Italiam re-
dit, & re in-
fecta rece-
dit.
Prodigiū.

Nauale præ-
lium Mene-
cratis & Cal-
uisij.

libertis quibus uolebat. et si aurum alioquin gestarent ij, tamen honoris causa, ut libertis præstantiores uiderentur, & equestris dignitatis, annulorum usum largiebatur. Sextus Pompeius non hoc modo nomine Cæsarem accusabat, sed Achaiam quoque uezatam, ac non representatas ijs qui restituti erant promissiones: igitur Menecratem, libertum hunc quoque, in Italiā misit, eiusque opera cum alia Campaniæ oppida, tum Vulturnum infestauit. Hoc cognito Cæsar, pactorum literas à Vestalibus repetijt, Antonium ac Lepidum accersijt: quorum hic quidem non statim paruit, Antonius autem cum Brūdusium usque accessisset ex Græcia, antè quàm ad Cæsarem (is tū in Hetruria erat) perueniret, territus prodigio, quod lupo in prætorium suum intrasset, & milites aliquot laniasset, specie Parthici belli urgentis usus, in Græciam reuectus est. Cæsar, etsi omnino ideo existimabat desertum se ab Antonio esse, ut solus bellum hoc sustinendum haberet, tamen iram palam non tulit: Pompeius uerò rumores spargens, Antonij Cæsaris causam non probare, maiori etiam conatu in rem propositam incubuit, ac tandem ad Italiam quoque adnauigauit, ingressusque in continentem, damna multa aduersarijs iniunxit, multa ipse recepit. Eodē tempore nauale prælium apud Cumas inter Menecratem & Caluisium Sabinum commissum est: in eo etsi à parte Cæsaris plures naues amissæ fuerant (nam cum hominibus mare semper exercentibus res erat) tamen Menecrates cum Mena quæ maximè oderat congressus, atque interfectus, parcam calamitatem Pompeij effecit, ita ut neque hic uictoriam sibi uendicaret, & Cæsar cladis suæ solatium haberet. Is tum Rhegij erat, itaque Pompeiani & morte Menecratis perculsi, & ueriti ne Cæsar in Sicilia transfretaret, Cumis discesserunt. Sabinus eos insecutus, usque

Cæsaris &
Apollopha-
nis nauama-
chia.

Cæsaris clas-
sis tempesta
te affligitur.

usque ad Scyllæum (Italia hoc est promontorium) tutò peruenit, ibi autem cum steteret cursum, uentus cum uehemens adortus, nauium magnam partem promontorio allisit, alias in alto submersit, reliquas disiecit. Pompeius eo audito, Apollophanem in eas cum classe emisit: qui cum eo loco circumnauigantem Cæsarem cum Sabino in Sicilia traiciendi consilio offenderet, aduersus eum se conuertit. Cæsar naues in ordinem collocans, & armatos milites ad eas defendendas statuens, primò hostes fortiter omnino repulit: (nam naues eius prorsus aduersus hostem directis, non concedebant, ut is tutò idum ijs infirre posset, sed cum & crassiores & celsiores essent, maius damnum accedenti hostili naui inferebant: adhuc milites cum hoste manus conferentes, longè superiores fiebant (sed cum Apollophanes se recipiens saucios ac fessos subinde in alias naues ad hoc destinatas exponeret, aliosque integros pro ijs reciperet, ac crebrò naues ad hostem appelleret, igniferis etiam iaculis uteretur: tandem Cæsar pulsus ad terram confugit, & in stationem subduxit. Cum etiamnum instarent hostes, quidam repente anchoris abscissis obuia ijs ex improviso prouecti sunt: id, ac nox superuentens effecit, quo minus omnes naues Apollophanes accenderet, aut abduceret. Postridie uentus aduersus Cæsarem ac Sabinū (uno enim in loco stationem habebant) ita afflixit, ut prius incommodum exiguum iam uideretur. Ac Sabini quidem classis minus lesa est. Menas enim rei maritimæ multo usu peritus, cū tempestatem præuidisset naues in altum deduxit, anchorisque laxioribus, ne siuncs inter tendendum rumperentur, fixit, eoque modo uerò restit, cum neque funes ulli intenderentur, & semper eodem in loco ipse cum nauibus persisteret, naues in eum locum, unde eas uentus propulisset, renigando reducens.

Reliqui verò, qui & pridie magno essent periculo confisi
 Etati, neq; nauticas artes satis tū callerēt, ad terrā propin-
 quam alissi, multas naues perdiderunt: ac nox, quæ præce-
 denti die haud minimo ipsis auxilio fuerat, tum summum
 eis detrimentum attulit. Nam uentus sub noctem validior
 factus, naues ab anchoris reuulsas in scopulos impulit, &
 cum ipsis socij nauales etiam, ac classici: milites, quia &
 tenebræ propectum omnem adimebant, & propter tu-
 multum, ac sonum à montibus redditum, uentumq; obstre-
 pentem exaudire nihil poterant, unā perierunt. Hac ac-
 cepta clade Caesar, Siciliae potiundæ spe abiecta, cōtentus
 fuit cōtinentis horam maritimam tueri. Pompeius autem
 magis tum clatus animò, uerè Neptuni filius esse creditus
 est, uesstemque cæruleam induit, & (ut quidam referunt)
 equos uirosque uiuos in fretum coniecit: Italianam postea
 ipse uastans, Apollophanem in Africam misit, quem conse-
 cutus Menas, damno affecit. Cæterum incolis earum que
 sunt circum Siciliam insularum ad Pompeium deficienti-
 bus Lipareses Cæsar anteuertit, & ex insula in Campa-
 niam traslatos, Neapoli habitare usque ad finem belli
 coegit. Interim per uniuersam fermè Italiā naues ædifica-
 bat, remiges primū ab amicis, tanquā ultrò conserentibus,
 deinde à reliquis etiā Senatoribus, equitibusq; & plebei-
 rum locupletibus accipiebat, classiariorū delectus agebat,
 pecuniā ab omnibus ciuibus, socijs, subditisq; & intra &
 extra Italiā contrahabat. Nauibus parandis, & colligen-
 dis exercendisq; remigibus totus is cum sequēci annus est
 cōsumptus: Cæsar hæc & reliqua omnia quæ & in Italia,
 & in Gallia fiebant, inspiciebat, atque uti fierent manda-
 bat, Agrippæ rei naualis apparandæ negocio dato: Nam
 in Gallia quoque rebellio facta erat. & Agrippam (Con-
 sulis tum erat cum L. Gallo) contra eos qui defecerant,
 bellum

Sextus Pom-
 peius Neptu-
 ni filius.

Lipareses
 à Cæsare in
 Campaniā
 translati.
 Cæsaris ap-
 paratus ad
 bellū Pom-
 peianum.
 Anno V. C.
 717

bellum gerentem, cuius causa etiam secundus ipse inter
 Romanos Rhenum transiit, tum Cæsar euocatum, &
 triumpho honore affectum, classi fabricandæ, exercendisq;
 naualib. socijs militibusque præfecerat. Igitur Agrippa
 triumpho omisso (turpe enim putabat esse, si re à Cæsa-
 re infelicitè gesta ipse exultaret) omni studio in manda-
 tum sibi munus incubuit: proinde in uniuersa ora mariti-
 ma Italiae naues conficiebantur. Sed quoniam littus nul-
 lum erat quo tuto illæ in statione locari possent (eo enim
 tempore pleræque eius continentis partes portum nul-
 lum habebant) opus præclarum & excogitauit Agrip-
 pa, & perficit, quod ego copiosius exponam, ut & qua-
 le fuerit, intelligi possit, & quæ præterea sit eius loci na-
 tura. Cum e urbs est Campaniæ, ibique locus quidam in
 luna formâ curuatus, inter Misenum & Puteolos, is enim
 ferè totus montibus paruis ac nudis circumdatur, habetq;
 tres sinus maris, quorum unus extrâ, prope ipsas urbes
 est, Tyrrhenum uocant, quòd ad mare Tyrrhenum per-
 tinet: secundus exigua intercapedine à priore dirimitur,
 Lucrino nomen est: tertius in ipso recessu interiori sta-
 gni in morem extat, Auerni nomine. Proinde Agrippa in
 ea maris parte, propter ipsam continentem, id intersti-
 cium, quod Lucrinum lacum utrinque à mari dirimebat,
 angustis faucibus, per quas naues introire possent, aper-
 tus perdidit, effecitque portus nauium stationi aptissimos.
 Cum id opus fieret, supra Auernum lacum simulacrum
 quoddam (siue id Calypsus fuit, cui sacrum eum locum
 esse dicunt, qua etiam Ulysses nauis intrasse perhibent,
 siue alius cuiusdam heroinæ) sudore tanquam humanum
 quoddam corpus repletum est: id quomodo factum sit non
 habeo quod dicam, reliqua autem quæ eo in loco comme-
 moratione digna uidi, exponam. Montes isti, qui ad inte-

Situs lacus
 Auerni, Lu-
 crini, item-
 que Baiarū
 describitur.

Portus ad
 Baias ab A-
 grippa fa-
 ctus.
 Prodigiu.
 Calypso.

Baiarum natura explicat.

riores sinus extant, fontes habent ignis multi cum aqua commixti, ac nequaquam uel ignis uel aqua seorsim reperitur, uerum ex eorum inter se coitu & aqua calescit, & ignis fluidus fit: atque ea quidem aqua per montium procurrentes ad mare extremitates in cisternis defertur: uaporem autem in edes sublimiores canalibus subducunt, ac eo calefiunt. nam quæ longius à terra & aqua sursum se attollunt, ea sicciora redduntur. Igitur uterque locus preciosa habet ædificia, estque & ad delectationem uitæ, & ad medendum aptissimus. Hæc is mons habet, præterea uerò terra ibi hac natura est, ut (quoniam ignis uim coëurendi propter aquæ coniunctionem omnem amiserit, nihilominus tamen diuidere ac colliquare obiectam materiam possit) terræ eò loci pinguedine omni consumpta, tantum duræ eius & quasi ossæ partes relinquuntur. igitur glebæ necessario sunt cauernose, & si estiuo in loco ponantur, in puluerem abeunt, sin aqua admiscetur, ita coherent, ut quandiu humectæ sint, condensatæ in lapidis modum consistant. cuius rei causa est, quod eius terræ friabilis per se, ariditatē ignis cognatus auget atque eam comminuit: idem admixtione humoris cum refrigeretur, interiores huius terræ partes humor constipat, ita ut dissolui inuicem haud possint. Hæc est Baiarum (id enim ei loco nomē) natura. Porro Agrippa cum primum istum locum ita fabricatus esset, ut naues eò subire possent, naues conduxit, easque intexit, remigesque congregatos mos ducere in transtris docuit. Romæ autem hominum animi prodigijs turbati sunt: inter quæ multa annuntiatæ, etiam id relatæ est, Delphinos apud Clysæam, Africa urbem inter se depugnasse, ac perisse: præterea ad ipsam urbem sanguis e caelo defluerat, cumque aues in uaria loca distulerat: ludis quoque Romanis nullum Senatorem

in Cap

in Capitolio epulatum esse, quod aliàs more receptum erat, in prodigium tractum fuit. Liuiæ autem huiusmodi prodigium euenit, quod ei uoluptatem, alijs metum attulit: Aquila gallinam albam in gremium eius abiecit, quæ ramum lauri fructum suum ferentis gestabat. Liuiæ, quod id ostentum haud exiguum duceret, gallinam adseruauit diligenter: Laureum autem ramum seuit, atque is radicibus actis adoluit, ita ut postea temporis frondes triumphantibus diu admodum suppeditauerit: ac futurum erat, ut Liuiæ suo in sinu potentiam Cesaris, ipsumque omnibus in rebus parentem sibi haberet. Ad prodigiorum terrorem accessit etiam magistratum crebra commutatio, quæ Romanorum animos haud mediocriter mouebat, cum non Consules modo & Prætores, sed Quæstores etiam alij alijs identidem sufficerentur. in causa autem fuit, quod unusquisque id expetebat, non tam ut domi aliquandiu cum magistratu esset, quam ut inter eos qui magistratum gessissent relatus, honorem inde, ac prouinciam aliquam acciperet. itaque non ad certum quoddam tempus magistratus dabatur, sed pro arbitrio eorum penes quos suprema erat potestas, idem & accipiebat nomen alicuius magistratus, & deponebat, id quod multi utrumque eadem die fecerunt: nec desuerunt, qui propter suam paupertatem omnino magistratus non adierunt, inter quos (præterea enim eos, qui cum Sexto Pompeio fuerant, ac ignominia quadam tanquam damnati afficiebantur) M. Oppius cum adilitatem omittere paupertatis causa (hic enim, & pater quoque eius, in proscriptionum numero fuerant) statuisset, plebs id non permisit, sed stipem ei contulerunt cum ad sustentandam rem familiarum, tum ad impensas muneris adicilij, ferturque quosdam flagitiosos personatos pro histrionibus in theatrum

Liuiæ ostentum facti.

M. Oppium quanto studio populus profecutus.

ingressos pecuniam prae buisse. Non uiuus modò iste Op-
pius ita gratus plebi fuit, sed defunctum etiam ijdem pau-
lò post in campum Martium extulerunt, crematumq; ibi
humarunt: quod plebis studium erga Oppium omne indi-
gnè ferens Senatus, ossa eius monitu Pontificum tanquam
loco sacro non ritè posita, inde remouit, quanuis & antè,
& post multos eodè loco sepelierint. Circa hoc tempus

Antonius
in Italiã ue-
nit, & inde
abiturum.

Antonius ex Syria in Italiam uenit: ac prae se ferebat, ue-
nire se ad belli societatem contra Sextum Pompeium ge-
rendi, aduersa fortuna Cæsaris permotus: sed quia re ipsa
magis speculandi causa quam agendi aderat, nauibus suis
Cæsari datis, alijsq; quas mitteret promissis, receptisque
loco earum militibus, discessit, bellum Parthicum obtin-
dens. Antequam discederet ex Italia Antonius, ipse &
Cæsar mutuo primum per amicos, post coram expostula-
uerunt: ac quia non uacabat ipsis bellum mouere, in gra-
tiam redierunt, Octauiae præcipue opera. Ac quò artio-
ri necessitudinis uinculo continerentur, Cæsar Antyllo

Nouæ affi-
nitates cõ-
tracta.

Antonij filio filiam suam despondit, ac contra Antonius
suam ex Octauia filiam Domitio (quanquam is & ex
percussoribus Cæsaris unus esset, & proscriptus fuisset)
desponderunt: hæc uerò ita ab ijs fingebantur, quæ factu-
ri haud quaquam erant, sed tantum simulabant, quia
præsentia negocia id poscebant (Octauiam quidem
Antonius statim à Corycra in Italiam remisit, ne sui in
Parthico bello periculi consors ea foret.) Prætereà ue-
rò Sexto Pompeio Consulatum & sacerdotium, quæ ei
destinata fuerant, ademerunt illi, ac in aliud sibi quin-
quennium (iam enim exierat prius) principatum proro-
gauerunt: deinde Antonius in Syriam profectus est, Cæ-
sar bellum incepit, in quo ex sententia ei omnia successerunt,
nisi quod Menas homo natura fidei ambigua, ac
semper

Menas ad
Pompeium
rursum tra-
xit.

semper felicioris partes potiores habes, cū præterea in-
digne ferret nullū sibi propriū esse imperiū, sed Sabino
se esse subiectum, iterū ad Sextum Pompeium transfugit.
Hæc hyeme gesta, L. Gellio, Cocceo Nerua Consulibus.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVAV-
dragesimus nonus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quomodo Cæsar Sextum Pompeium uicerit, & Lepidum de
sua dignitate deiecerit.

Ut Ventidius Pacorum superauerit, ac occiderit, & Parthos
trans Euphraten compulerit.

Quemadmodum Antonius à Parthis superatus sit.

Cæsar quomodo Pannonios subegerit.

Ut Antonius Artaxasdem Armeniæ regem in fraudem indu-
ctum ceperit.

De dedicatione porticus Pauli.

Quomodo Mauritania, quæ est circa Cæsaream, in Romano-
rum potestatem uenerit.

Hæc gesta sunt annis quatuor, quorum Consules,

718. L. Gellius L. F. Poplicola.

M. Coccius Nerua.

719. L. Cornificius L. F.

Sex. Pompeius Sex. F.

720. M. Antonius. M. F. I. L.

L. Scribonius L. F. Libo.

721. Cæsar. I. I.

Volcacius L. F. Tullus.

An. v. C.

LASSE parata, Cæsar initio ueris, Baijs
naues soluit, ac præter Italiam prouectus
est, magna cum spe Siciliam undique circū-
dandi. nam & naues plurimas secum habe-
bat, & missæ ab Antonio iam fretò Siculo appulerant, ac

Cæsar in
bellum con-
tra Sextum
Pompeium.

Lepidus auxiliū uel inuitus promiserat. Fidebat etiā plurimū altitudini nauū, lignorumque ex quibus eae compactae erant crassifici, quae modum utraq; excedebant, efficiebantq; ut maximus classicorū militum numerus recipi posset: erantq; eae naues turritae, ut ex editiore loco tanquam de muro pugnarent, ipseq; naues ad hostiliū conflictum facilerē resisterent, harūque rostra, si uolentius alliderētur, auerterent. His cogitationibus adductum

Cæsar incōmodum patitur.

Menas rursū ad Cæsarem rediit.

Cæsare, ac iam Palinurū promontorium præteruētū inueniens tempestas inuasit, ac multas naues perdidit: reliquas dissectas Menas adortus, complures ex ijs uel combussit, uel secum abripuit. Quod nisi Menas iterum uenia & alij pollicitationibus quibusdam adductus ad Cæsare desciuisset, receptisque eius triremibus, quae se à Cæsare ad ipsum transire simulabant, omnem cui præerat classem prodidisset, frustra utiq; tunc etiam Cæsar eam navigationem instituerat: Menas autem ut deficeret à Pompeio causa fuit, quod is cum neque ad bellum contra Lepidū gerendum adhiberet, & in omnibus negocijs suspectum haberet. Cæsar Menam denuò lubentissimè recepit, ita tamē ut nullam ei deinceps fidem haberet: ipse refectis nauibus, quae laesa fuerāt, libertateque donatis triremium remigibus, ac ijs qui suis nauibus iam instructis supererant (multi enim naufragio perditis nauibus enatauerant) in Antonij classem, quae paucitate hominum laborabat, collocatis, in insulam Liparam aduectus est: ibi Agrippa cum classe relicto, continentem petiit, ut per occasionem pedestres quoque copias in Siciliam traiceret. Pompeius eo cognito, Messane in statione classem habens, eius transfretationem operiebatur, Damocharē qui Mylis cum classe subsistens Agrippam obseruaret, constituto. Effluxit permultum temporis, dum hi leuibus, ut res subinde festabat,

rebat, prælijs alter alterius uirium periculum facerent, in discrimen autem naualis pugnae totam classem deducere nollet, quia & copias alter alterius quantae essent ignorabat, & omnia utrinq; inflatus ac terribilius quam pro rei ueritate referbantur. Tandem Agrippa cunctationem sibi non conducere intelligens (Pompeianis enim, qui in sua regione stationem agebant, nihil cause erat, cur festinarent) optimis nauium acceptis, Mylas cursum instituit ad explorandā hostium multitudinem: & quia neq; uniuersos eos uidere poterat, neque quisquam aduersus ipsum exibat, contempto hoste Liparam reuectus, ita se parauit, tanquam postridie totam classem Mylas adducturum. Idem hoc Damochari contigit: is eas tantum naues Agrippam habere existimans, quae Mylas aduenissent, easque propter molem suam tardissimas esse conspicatus, noctu ad se uocato Pompeio, omnia ad hunc modum cōposuit, ut qui ad Liparā accedere statuisset. Orta luce, uterque aduersus alterum tanquam minoribus copijs instructum prouectus est. Vbi uerò classes inuicem sibi appropinquauere, & uterque hostium longē maiorem suam opinionē numerum conspexit, terror utriusq; pariter incidit, neq; defuerunt qui retrorsum naues suas agerēt. Sed post fugam magis quam pugnam metuentes, cum in hac spes uictoriae esset reposita, in illa autem extremae omnium perniciē metus, ad confligendum nauali prælio progressi sunt. Erant multitudinē nauium alteri, alteri peritiam rei nauticae superiores; atque alteris nauium altitudo, crassificis epotidū turresq; proderāt, alteros facultas enauigandi adiuuabat, & contra robur classiariorum Cæsaris, audacia Pompeianorum (quippe plerique ex Italia cum perfugissent ex desperatione salutis ad furorē uertebantur) sufficiebat. Itaque cum utriusque in quo hostibus præstarent

Nauale prælium apud Mylas inter Agrippam & Damocharē.

starent suis haberent, quasi æquatis uiribus cõgressi sunt, diuque æquo Marte pugnatũ est. Põpeiani enim aduersarios suos impetu terrebant, nauis que nonnullas uehementius incitatis suis inuadentes, ita ut earum remos quoque exteriores detergerent, uulnerabant: sed de turribus in conflictu iaculis petiti, manibusque ferreis iniectis affixi hostium nauibus, non minus damni recipiebant. Casariani etsi hostem comminus pugnantibus, & in eius nauim transeuntibus, superabant, tamen hoc uicissim Pompeiani præstabant, quod nauibus suis subsidentibus, facile in mare exilliebant, & in alias naues se recipiebant: ad quam rem & natandi usus, & leuis habitus eis conferebat. Nauium etiam ab altera parte agilitatẽ, ab altera moles & firmitas adæquabat. Serò admodum, & iam inst. ante nocte Casariani superiores euaserunt: neque tamen hi hostes infecuti sunt, quod (ut mea quidem fert opinio, & uerisimile est) neque assequi eos possent, & uerebantur ad terrã suas naues appellere, uadorum (quæ ante eam erãt) imperiti. Sunt qui dicant Agrippam quia non sui ipsius, sed Casaris causa pugnat, satis habuisse fugatis à se hostibus, solitumque dicere ad amicissimos suos, esse hunc morẽ plerisque principibus, ut nolint quenquam ipsis præstantiorẽ haberi, ideoque eos plerasque res ipsos gerere, ubi uidelicet haud magno labore sit statura uictoria, contra difficultiora incertioraque negocia alijs eos iniungere: ac si cogatur aliquando his rem aliquam minus incommodam mandare, tum gloriam eos horum iniquissimo animo ferre: atque ut aduersam eis fortunam esse non cupiunt, ita timuli rei alicuius feliciter gestæ nolle ipsi adscribi. proinde duo hæc eum, qui suæ ipsius incolumitatis curam gereret, obseruare iubebat. unum, ut negotio præfectus, difficultatem eius à sese remoueret: alterum, ut rei bene gestæ nomen

ijdem

ijdem referuaret. Ego autem uera quidem hæc esse, & Agrippæ cordi fuisse compertum habeo: quod autem non insequeretur hostem, has ei causas fuisse non arbitror, ut quem si uel maxime uoluisset, consecrari nõ potuerit. Nautalis huius pugne tempore, cum primum Cæsar Sextum Messana abiisset, fretumque præsidio nudatum intellexit, ea occasione belli haudquaquam neglecta, confestim conscensis Antonianis nauibus, Tauromenium transiit: uerum hoc ei factum secus cecidit. Nauiganti quidem ei, ac in terram egredienti, adeoque castra etiam ponenti nemo impedimento fuit: sed peracto nauali prælio, Pompeius cum Messanam festinatò rediisset, ac de presentia Cæsaris cognouisset, celeriter integros in naues suos eorum loco qui in pugna fuerant imposuit: atque in nauibus Cæsarem mari, & terra militibus armatis aggressus est. Cæsar contra pedestres copias pugnantibus sibi non ratus, nauibus hostium contemptis, quia & pauca erant, & iam ante uictæ, prouectus contra eas, maiorem suæ classis partem amisit: ipse propemodum unda cum periisset, ad suos qui in Sicilia erant per fugere non potuit: sed euasisse in continentem optime contentus fuit. Ibi quamuis in tuto erat, tamen exercitum in insula destitutum egre ferebat: neque prius animum recepit, quam pisis quidã sponte sua, ex mari profiliens ad pedes eius se proiecit: id cum aruspices imperium ipsi maris portendebat, dicerent, confirmato animo Agrippam uocauit, ad opem eis ferendam. Obsidebantur autem in Sicilia Cæsaris copie: cumque iam & commotus eos deficeret, & auxilium nullum appareret, ueritus Cornificius (nam is exercitui præerat) ne si eo in loco maueret tandẽ fame ex-pugnaretur: secumque reputans, neminem hostium, (erat enim à militibus ipse instructor) pugne facultatem

factu

Agrippæ dictu de Principum ingenii, utque eorum administrari se gerere debeant.

Cæsar Tauromenium traiecit, & eadem patitur.

Pisis ad Cæsaris pedes se proiecit.

Cornificius quomodo Cæsarianum exercitum obsidioni exemit.

facturum, si quidem ibi perstitisset: sin aliò se cõferret, fore ut uel ad pugnam euocatum hostem uinceret: uel pugnam detrectante eo, in locum se tutum recipere, & cibarijs potiri posset, ac uel à Cesare, uel ab Agrippa subsidij acciperet. his motus, naues quæ à pugna supererant, & ad castra delatae fuerant, combussit: castrisque relictis, Mylas iter conuertit. Quo in itinere eminus ab equitibus & leuis armaturæ peditibus infestati Cesariani, in summis difficultatibus uersati sunt. Nam Pompeiani & ingruebant, quoties id opportunum uidebatur, & se statim recipiebant: contrà Cesariani grauis armaturæ usu ab infestandis hostibus detinebantur, præterea etiam inermibus, qui ex classe superstites erant, defendendis occupati: itaque ulcisci nullo modo poterant damna quæ ab hostibus accipiebant. Ac si quando se in eos conuertissent, in fugam eos tantum dederunt, insequi ultra non potuerunt: quinimò hi reuertentibus, ac facta excursione à suis diuisis, uehementius molesti erant. Cæterum in transeundis præsertim fluminibus summopere affligebantur, circumfusus tum potissimum hostibus, ac (ut ratio itineris exigebat) paucos simul properato & sine ordine euntes, nudatosque quæ uulneribus maxime expositi erant, in limoq; detentos, aut rapidiore fluminis cursu labantes, eminus uulnerantibus. Ita tribus continuis diebus uexati Cesariani, nouissima autem extremis malis affecti, cum Pompeius ipse cum grauis armaturæ militibus superueniret. Itaque iam eorum qui peribant, nullam habebant rationem: ac potius bene cum ijs actum esse censebant, quibus nullum præterea accidere incommodum posset: ipsi que superstites desperatione salutis, eorum sibi conditionem operabant. Saucij autem, quorum quam mortuorum maior erat numerus, (quippe lapidibus & iaculis eminus impetiti, nullum

nullumque comminus ictum ferentes, uaria, nec letalia uulnera accipiebant) non ipsi modò in summis erant miseris, sed reliquis etiam plus quam hostes laboris exhibebant. nam siue portabantur, hos etiam qui ferebant, secum perdebant: siue relinquebantur, lamentando totum exercitum in mœrorem conijciebant. Actum omnino fuisset de toto exercitu, ni Pompeiani quantumuis inuiti ab eo discedere opus habuissent. Agrippæ enim uictor à nauali prælio Liparam repetierat: ibi audito Pompeium Messanam confugisse, Democharem aliò discessisse, in Siciliam transmisit: Mylisque & Tyndaride occupatis, Cornificiano exercitui frumentum & milites misit. Pompeius igitur ipsum quoque ad eos aduenturum pugnans, territus tanta celeritate discessit, ut uasa quoque & cibaria nonnulla in castris suis reliquerit: ita Cornificius cum suis copia alimentorum potitus, ad Agrippam euasit. Hunc exercitum Caesar laudatum donis etiam refecit, quo insolenter admodum post naualem Agrippæ uictoriam, quasi iam confecto bello, usus fuerat. Ipse Cornificius tantum sibi obseruat os à se milites tribuit, ut Romæ, quoties foris deinde cœnaret, elephantum domum reuectus sit. Cesari post hæc facta in Siciliam profecto, apud Artemisium (sanum Dianæ Latini uocant) Sextus Pompeius castra opposuit: ibi commissis leuibus aliquot equitum pugnis, aliquandiu à iusto prælio temperatum est: interimque Gallus Tisienus Pompeio, Cesari Lepidus cum copijs accessit. Lepidus enim ea, quam commemorauimus, tempestate, & à Damochare etiam uexatus, amisso nauium magno numero, non statim ad Cesarem perrexerat: sed Lilybeo appulerat, siue ob acceptum dænum, siue ut solus Caesar belli labore detineretur, siue ut Pompeium ab eo reuelleret. Eò ad bellum contra eum gerendum

Agrippæ in Sicilia res gestæ.

Gallus Tisienus.

Lepidus cū
Sexto Pom-
peio occul-
ta consilia
traçat.

gerendum missus fuerat Gallus: & cum nihil efficeretur, uterq; inde ad Artemesium uenerunt. Gallus Pompeij uires auxit: Lepidus autem, dissidio inter ipsum ac Caesarem oborto, (quia ipse ut collega Caesaris, omnia aequo imperio administrare, Caesar autem Lepido in omnibus rebus tantum legati loco uti uolebat) ad Sextum Pompeium inclinauit, ac occultè cum eo consilia agitauit. Caesar cum id quod res erat, suspicaretur, & neque aperire animum suum auderet, ne eum palàm hostem sibi redderet, neque tutò occultare posset (suspicioni enim occasionem præbebat, si qua de re non communicasset cum eo: porro autem incommodum uidebatur, omnia ei consilia referre) statuit quàm primum prælio decernere, priusquam noui aliqui motus existerent: quanquam aliam festinandi causam habebat nullam. Nā & alimentis & pecunia Sextus destituebatur, ita ut spes esset, posse prope diem citra prælium eum euertere. Proinde Caesar pedestres copias in aciem ante castra eduxit. Agrippa naues in mari constituit: idque aliquot continuis diebus factum, ita ut Pompeius neutris copijs congregeretur: erat enim multo imparatior. Postremò Pompeius metuens ne contemptus ob hæc, à socijs defereretur, nauibus (hac enim parte magis confidebat) occurrere hosti suos iussit. Signo proposito, postquam classicum concinuisset, omnes naues iuxta terram congressæ, sunt: simulque pedestres copie in acie in ipso littore collocatæ, sanè quàm memorabili spectaculo. Omne enim eius loci mare nauibus, quæ multæ admodum cum essent, maximum spatium occupabant: terra mari uicina, armatis militibus: proxima deinde, turba reliquorum hominum repleta, erat. Itaque ipsum certamen quanquam naualium tantum copiarum futurum uidebatur, tamen re ipsa ad alios etiam pertinebat. Alac-

Nauale præ-
lium, quo
Pompeius
ab Agrippa
uictus est.

criores enim classici pugnam obibant, ut suis inspectantibus sese ostentarent: contraque illi etsi non configebant inter se, tamen ipse pugnae conspectus suum quoddam apud eos certamen excitabat. Quandiu enim æquis uiribus utrinque certatum est (erat autem hæc naualis pugna prioris similitudo) ipsorum quoque spectantium animi in neutram partem commouebantur, & sperabant quidem omnino eam pugnam bello finem imposturam: sin minus, at certe Casariani si hanc quoque uictoriam obtinuissent, nullum sibi deinde magnum laborem reliquum fore: Pompeiani, si nunc superarent, postea nunquam succubituros se esse. Hæc spe animos utriq; confirmabant suos: ideoq; silentium tenebant, quo melius pugnam spectare possent, neue eos qui decertabant, à contentione auerterent. Clamorem autem exili utebantur, sicubi pugnantibus clamarent, aut deos inuocarent, uictores laudarent, uictos conuicijs exagitarent. Multis autem & suos uicissim hortantur, & mutuò alteri contra alteros uociferantur, ut sui facilius exaudirent, & hostes suorum uocem minus perciperent. Hæc utrinque fiebant, quandiu dubia uictoria pugnatum est, quin etiam motu corporis signa suis dabant, quasi aut uidere ea illi, aut intelligere possent. Sed postquam Pompeiani in fugam compulsi sunt, tum confertim, atque uno impetu & Casariani latum clamorem, & Pompeiani ululatum sustulerunt: atque hi quidem, quasi unà cum suis uicti, statim Messanam petierunt. Caesar autem eos qui uicti ad terram efferebantur, excepit: ac ipse in mare progressus, omnes naues quæ in paludes eiecæ erant, combussit, ut iam neque nauigantibus securitas esset, hos enim Agrippa cædebat, neque ad terram appellentibus, quos Caesar interficiebat: ita per pauci Pompeiani fuga elapsi, Messanam sese corripue-

Democharis mors.
Apollonphanes & Gal-
lus Cæsari
se coniungunt.
Fuga Pompeij.
Lepidi & Cæsaris rixa.

runt. In hoc prælio captus Demochares seipsum interfecit, Apollonphanes nauis sua integra etiã cum possit effugere, ad Cæsarem se contulit, quod idem cum alij non pauci, tum Gallus etiam, omnesque eius equites, & pedites aliquot fecerunt, quæ non minima causa fuit Pompeio, ut desperatis rebus de fuga cogitaret. itaque filia, amicisq; & pecunijs, cæterisque rebus preciosis in naues superstites, quæ essent quæ maxime agiles, collocatis, noctu abiit, nemine insequente: quia & elanculum discedebat. & Cæsarem continuo ingens tumultus exceperat. Lepidus enim Messanam profectus, receptusque incendio ac direptione urbem uastauerat. quod cum Cæsar celeriter inhibendi eius causa aduenisset, urbe relicta propter metum, in colle quodam munito castris factis, Cæsarem culpauerat, recensitis omnibus eius iniurijs, repositensq; ea omnia, quæ a coniuratione prima sibi data fuerant, & Siciliam quoque sua opera subactam sibi uendicans. hæc Cæsari obiecerat, & missis suorum nonnullis, eum ad disceptationem prouocabat. Habebat autem secum eas copias, quas ex Africa adduxerat, omnesque eos qui Messana remanserant: hi enim simul atque Lepidus Messanam uenit, & spem nouarum rerum ostendit, sese ei adiunxerant. Cæsar ad obiecta nihil respondens, ac omne ius in se armisq; quibus Lepido præstabat, ponens, statim cum paucis quibusdam in Lepidi castra aduenit, sperans se eum repentino aduentu, hominem alioquin parum strenuum, perterritum, eiuisque milites sibi adiuncturum. Admissus autem, quod propter suorum paucitatem uidebatur pacificum aliquod acturus, cum non ex sententia Lepidi militum esset locutus, ad iram hi concitati, impetum in eum fecerunt, Cæsarianisque aliquot caesis, ipse Cæsar suis proprocrato subuenientibus periculum euasit. Quapropter

post

post cum uniuerso suo exercitu aduersum eos profectus, in castris obsedit: milites Lepidi cum metuerent ne ui caperentur, etsi Lepidum reuerentes publicè nihil mouebant, tamen priuatim ab eo sensim ad Cæsarem descuerunt. Lepidus igitur eorum defectione adactus est supplex pullo uestitu ad Cæsarem uenire, eique principatus prorsus ademptus, uitæque in Italia non sine custodia concessa est. Equites & Senatores, qui Pompeio fauissent, supplicio affecti, paucis exceptis. Legionarios milites ingenuos Cæsar in suas legiones adscripsit, seruos dominis reddidit, ut penas darent: qui non inueniebant dominos suos, in crucem acti. Vrbes quæ ultrò deditioem faciebant, ueniam inuenerunt: in eas quæ resistebant, uindictam est. Hæc agentem Cæsarem, militum suorum seditio excepit. Hi multitudinem suam elati, pericula & spes sibi propositas reputantes, præmia immodica petebant, ac colloquentes inter se poscebant singuli ea quæ animo destinauerat: cum eos sermones frustra serere se uiderent, (Cæsar enim eos nihil iam curabat, quia nullus supererat hostis) tumultuati sunt, ac ipsi Cæsari à se exanclatas ærummas recensuerunt, promissaq; eius commemorauerunt: minis crebrò adiectis, uel inuitum cum sperantes in ipsorum potestate futurum. Cum nihil obtinerent, cum ira atque clamore immoderatis missionem postulauere, non quod eam cuperent, (erant enim plerique integra adhuc ætate) sed quod iam bellum contra Antonium futurum præidentes, existimabant si se à signis eius discessuros minitarentur, fore ut ea impetrarent, quæ alioquin frustra poposcerant. Sed ne hac quidem uia successit. Nam Cæsar, etsi satis compertum sibi erat de bello futuro, & eorum consilia intelligebat, tamen, non concessit eis: ita iudicans, non debere principem præter animi

Lepidus Cæsari se dedit & imperio deturbatur.

Seditio militum Cæsaris.

sui sententiam quicquam agere coactum à militibus; quibus si semel morem gessisset, statim eos alia quæ postularent inuenturos; proinde simulans se eorum petitionem æquam iudicare & humanam, primum eos exautorauit, quibus bello Mutinensi contra antonium usus erat; deinde instantibus reliquis, omnes quoque alios qui decennio meruissent; ad inhibendos autem ceteros dixit se nullo eorum quos missos fecisset posthac usurum, uel maxime id flagitante, neque ijs omnibus ea quæ promiserat representaturum, aut agros daturum: sed his tantum, quos primo dimisisset, & reliquorum dignissimo cuique quod dicto effecit, ut nihil præterea milites dicerent, sed ipsum studiose obseruarent. Itaque singulis quingentos denarios nauali prælio uictoribus etiam coronam ex olea dedit, spem quoque fecit cum alijs, tum centurionibus, quasi eos inter Senatores in sua quæcunque patria adscipiturus; inter alios honores legatis suis exhibitos, Agrippam aurea corona rostrata donauit, quod neque ante, neque post eum contigit ulli: estque deinde Senatusconsulto statutum, ut quoties triumphans aliquis coronam lauream ferret, ipse nauali hac uteretur. Ita militibus suis placatis, pecuniam statim, agros paulò post id tempus Cæsar dedit: ac cum ager publicus non sufficeret, alios etiam coemit; multos uerò à Campanis ijs, qui Capuam colebant, quorum urbs colonis multis indigebat: ijsque aquam Iuliam, & Cnosiam (regionis hoc nomen est) præcij loco dedit quibus ij maxime letantur. Sed hoc postea temporis factum est: tunc uerò Sicilia constituta, per Statillum Taurum utramque Africam citra negocium recepit; Antioque æqualem nauium numerum pro amissis remisit. Eodem tempore seditio in Hetruria coorta, statim hac audita eius uictoria, sedata est. Romæ autem Cæsari laudatio

Agrippa corona nauali donatus.

Cæsar Africa potitur. Seditio in Hetruria.

datio unanimiti consensu, statueque, primus locus in concessu, arcus trophæo ornatus, utque eques in urbem intraret, semper lauro coronaretur, ac die ea qua uicisset, qua ferre anniuersariae essent, in eade iouis Capitolini cum conuigijs & liberis epularetur, statim post uictoriam decretum est. (Eam uictoriam primus annuntiavit miles quidam ex ijs qui tum ad urbem erant, furore deum alicuius correptus ea ipsa die, isque multis alijs & dictis & factis, tandem in Capitolium se proripuit; gladiumque, quasi eo posthac opus non habiturus, ad pedes iouis deposuit. Deinde alij quoque qui prælio interfuerant, missi ad hoc à Cæsare) posteaquam uerò ipse Cæsar aduenit, aduocato in concionem extra pomerium populo, sicut moris erat Romani, res gestas à se exposuit, eorumque decreta crant, quædam recusauit: pensionem quæ ex professione census imposita fuerat, ac si qua alia in publicum conferri ante tempus belli ciuilibus huius iussa, adhuc debebantur, remisit: uectigalia nonnulla abrogauit: Pontificatum Lepidi sibi oblatum non accepit, (neque enim licebat eum uiuo alicui adiri) tum uerò longè plura in eius honorem decreta facta sunt. Iam enim non deerant, qui hunc sermonem disseminarent, Cæsarem ea propterea à magnificentia tunc usum esse quo Antonium ac Lepidum inuidia hominum obiceret, & causam eorum quæ iniuste prius acta fuerant, in eos solos conferret: alij dicebant, quia satisfactum iri sibi de his debitis nullo modo sciret, uoluisse eum ex inopia ciuium gratiam sibi bonam sine ullo damno suo captare. Porro autem decretum fuit Cæsari, uti in publico habitaret, (Aræam enim in Palatino emptam à se domus sibi ædificandæ causa, quod esset de celo tacta consecrauerat, & Apollini dedicauerat) ut neque uerbo eum quisquam, neque re læderet; qui læsisset, obnoxius

Cæsar Romanam reuertitur. quæ egerit.

Domus publica Cæsari decreta.

Valerius
Messala Au-
gur fit. Vti-
censibus ci-
uitas dara.
Purpurâ ge-
stare.
Magistra-
tus inter-
misi.

Mæcenas.
Sexti Pom-
peij fuga,
& consilia.

ei pœne esset, quæ Tribunum plebis uiolanti dicta essent in subellijs Tribunorum plebis Caesar adfideret. Hæc Senatus tum Cesari tribuit. Valerium uerò Messalam, quem antè inter proscriptos Antonius morti destinauerat, Caesar inter augures, numerum etiam eorum augens, adscripsit. Vticensibus ciuitatem dedit: edixitq; ne quisquam nisi Senator qui cum magistratu esset, purpuram gestaret, quam iam uulgò sumi uidebat. Eodem tempore neque Aedilis quisquam fuit, nam quibus conferri is magistratus debebat, uij paupertate ab eo detinebatur, idcoq; munera Aedilium Prætores & Tribuni plebis obiuere; neque præfectus urbis ad feras creatus fuit, sed Prætoris quidam eius officium peregerunt: reliquas res non Romæ modò, sed per totam Italiam isto, ac diu etiam sequenti tempore C. Mæcenas equestris dignitatis uir administrauit. Caterum Sex. Pompeius Messana profectus, insurrectionem metuens, proditionisque suos comites suspectos habens, cum eis dixisset, se per altum uela daturum, extincto igne, quo naues prætoris reliquis præluere solent, ut subsequi certius possint, oram Italie legit: hinc ad Corcyram, ac deinde in Cephalleniam traiecit, ibique alios ad se recepit, fortè eò tempestatis uicinctos, quibus conuocatis, habitu deposito militari, exposuit fore, ut si unà omnes manerent, neque satis mutuo sibi prodesse, neque latere possent: sin dissipati hinc inde essent, facilius diffugituros. idcoq; monuit, ut quisque seorsim sua salutis rationes intreret. Cui admonitioni cum plerique obtemperantes, alij aliò discessissent, ipse cum reliquis in Asiam transmisit, eo animo, ut se statim Antonio adiungeret. Sed cum Lesbum uenisset, ibique audiret Antonium in Medos expeditionem fecisse, inter Casarem autem & Lepidum bellum extitisse, in ea insula hyemandum sibi statuit,

statuit. Lesbij eum propter patris memoriam libentissimè & recipientibus, & detinentibus. Verum cum percussisset Antonium in Media aduersam fortunam sensisset, C. uerò Furnium Asia eo tempore præfectum parū anicè erga se affectum expertus esset, spe concepta in Antonij imperium succedendi, cum & ex Sicilia & aliunde multi ad se uenirent, partim paternæ gloriæ opinione, partim uictus inopia exciti, his permotus, imperatorio habitu resumpto ad occupandam continentem oppositam se accinxit. Interim Antonius cum in sociorum euassisset terram, actis Pompeij cognitis, ei si ab armis discessisset, ueniam ac amicitiam promisit. Pompeius cum ita facturum se esse rescripsisset, Antonio propter acceptam calamitatem, & quòd is statim in Aegyptum abiret, contempto, in instituto, perrexit, & cum Parthis de sociate per internuncios egit. Qua re cognita Antonius ab itinere suo quidem non reflexit: M. uerò Titium, qui quondam ad se à Sexto Pompeio descuerat, cum classe contra ipsum misit: qui cum futurum hoc animaduertisset, sibi que metueret (neq; enim paratus adhuc satis erat) ea loca petijt quæ maximè effugere posset. Verum Nicomediæ deprehensus, pacem per legatos petijt, spem eius impetranda in beneficio quo Titium ipse quondam affecterat, positam habens: Titius pacem se ei, nisi nauibus & copijs omnibus sibi traditis, concessurum negauit. Proinde Pompeius desperata à mari salute, apparatu grauiori in naues coniecto, ijsq; accensis, in mediterranea contendit: quem insecuti Titius ac Furnius, Midaj (Phrygiæ oppidum hoc est) deprehenderunt, circumdatumque in sua potestatem uiuum redegerunt. Antonius certior ea de re factus, ira permotus, confestim eis per literas mandauit, ut interficerent Pompeium: paulo post penitentia captus, salute

Antonius:
qualem se
Sexto Pom-
peio præbu-
erit.

M. Titius.

Sextus Pom-
peius capi-
tur, & nega-
tur.

Antonio ho-
nores à Cæ-
sare tribuiti.

Ventidij in
Parthositra
tegemn.

Chaunæus.

eum donari iussit. Atqui cum priorem tabellarium poste-
rior præuenisset, Titio posteriores eæ literæ sunt reddi-
te, quibus necare Pompeium iubebatur, easq; uel scriptas
omnino posterius esse ratus, aut cognita quidem rei ue-
ritate, fidem tamen habere nolens, ordinem literarum ut
sibi reddite erant, non sensum secutus est. Ita Sextus Pom-
peius mortuus est, L. Cornificio, & Sexto alio quodam
Pöpeio Cösulibus, eiusq; mortis causa Cæsar ludos eque-
stres exhibuit, Antonioque currum apud rostra, & sta-
tuas in templo Concordiæ posuit, potestatemque dedit
ibi cum coniuge & liberis conuiuandi, sicut antè sibi de-
cretum fuerat. Nam adhuc fingebat se eius esse amicum,
eumque de Parthica clade consolatus est, inuidiamque
aduersus se uictoriæ suæ, & honorum ob eam decretorum
nomine obortam exposuit. Porro autem Antonij & Bar-
barorum res ita habent. P. Ventidius cum Pacorum exer-
citus colligere, & in Syriam proficisci audisset, in me-
tum peruenit, cum neque urbes essent adhuc constitu-
tæ, & exercitus in hybernis etiamnum dispersi: utq; &
moram Pacoro iniiceret, & tarditati suarum copiarum me-
deretur, regulum quendam Chaunæum notum quidem sibi fa-
miliariter, sed quem certò sciebat Parthis magis cupere,
cum alioquin tanquam fidissimum sibi in honore habuit, tum
consilium quoque nonnullis in rebus ab eo petijt, ita ut ci-
tra suum tamen detrimentum ei hanc de se opinionem præbe-
ret, quasi conscium eum suorum arcanissimorum consilio-
rum faceret, eò re deducto, simulauit metuere se, ne Barba-
ri consueto suo Euphratis transitu, qui est apud urbem
Zeugma, omisso, alia uia infra eum locum flumen transiret,
quod hic capi Parthis, ibi uerò colles sibi comodi essent:
idque & persuasit Chaunæo & per eum etiam Pacorum
decepit, ita ut campestri itinere (qua Ventidius sinxe-
rat se

Ventidius
Parthosiu
cit.

Pacorus ca-
dit.

Syriam Vé-
tidius reci-
pit.

Antonij in-
nidia in Vé-
tidium.

rat se eum nolle uenire) prolixiori delecto, spaciū co-
pias suas cogendi Ventidio daret. Porro Ventidius ita pa-
ratus, Pacorum in Syria Cyrrhestica prælio uicit. Nam
cum & passus esset Parthos fluiuium transire, neq; secun-
dam transitum eos adortus esset, in eam ipsos opinionem
adduxerat, ut effœminatos ac imbecilles esse Romanos
indicantes, castra quoque eorum quamuis edito loco posi-
ta aggredierentur, spe ea primo impetu capiendi: ue-
rum à Romanis repentina eruptione facta, non magno
labore per decliue depulsi (equites enim erant) deinde
fortiter quidem pugnantes (& erat pleriq; grauis arma-
tura) tamè improviso hostium incursum perturbati, ac su-
perati à legionibus Romanis sunt, maxime funditoribus
uictoriam adiuantibus, qui eminus uolentis ictibus Bar-
baros impetentes summopere affligebant. Pacorus quo-
que in ea pugna cæsus, maximum attulit suis damnum.
quem simul atque Parthi cecidisse uiderunt, pauci pro-
cius cadauere alacriter certauere: quibus ipsis quoq; cõ-
cisis, reliqui omnes cesserunt, ac partim per pontem, do-
mum confugere conati, præuenti ab hostibus perierunt,
partim in Cömagenem ad Antiochum profugerunt. Ven-
tidius Syriam, quæ suspensio animo euentum belli expe-
ctabat, (nam iustitiæ ac clementiæ nomine Pacorum Sy-
ri summo amore prosequerantur, ita ut maiori nullum
unquam regem) circum urbes nullo Pacori capite cum
facile pacauisset, contra Antiochum duxit, eo obtento,
quod is ei seruos non dedidisset: re autem uera, pecuniæ,
quam plurimam Antiochus possidebat, spe potiunda.
Hoc agenti ei Antonius subito superuenit: ac non modò
non gauisus est, sed inuidit etiam ob rem proprio ductu
præclare gestam: & quamuis sibi propter utrunque fa-
ctum Ventidij & supplicationes & triumphus erant de-
rat se

Ventidij triumphus de Parthis.

Antonij cum Antiocho pactum.

Alexandri mors.

Sosius Aradios & Iudæos subigit.

creti, tamen cum officio suo detruxit, & neque tum neque deinceps ulla in re opera eius usus est. Romæ autem Antonio hæc decreta sunt, tum ob eius eminentiam, tum secundum leges, quia ea provincia ipsius fuerat: nihilominus tamen Ventidius quoque eadem concessa sunt, quia videbatur Crasi calamitatem Pacorus abundè compensasse, præsertim cum eadem anni die utraque res euenisset. Sed ut Ventidius solus uicerat, ita solus quoque triumphauit de Parthis, (Antonius enim ante quàm triumphare posset, periit) eaque res, & fortune opus mirum, auxere gloriam Ventidij: quippe olim in triumpho Pompeij Strabonis cum alijs captiuis ductus, primus postea temporis de Parthis inter Romanos triumphum duxit. Antonius porro tunc Antiochum aggressus, Samosat:isque obsessum oppugnauit: sed cum nihil proficeret, & tempus frustra cõsumeretur, suspicareturque milites ob affectum ignominia Ventidium animo à se esse alieno, clanculum de pace cum Antiocho egit, ut recedere honestè posset: nimirum ipse nõ plures duobus obsides, ac ne hos quidem illustres, neque eam quam poposcera pecuniam accepit: Antiocho concessit, ut Alexandrum necaret, qui prius ab eo ad Romanos transfugerat. His actis Antonius in Italiam cursum instituit. C. autem Sosius Syriæ & Ciliciæ ab Antiocho præfectus, Aradios hactenus oppugnationem perperos, famèque & morbo confectos subegit: Antigonum, qui præsidium Romanum quod apud se erat, occiderat, prælio uictum, Hierosolymis (eò enim confugerat) in expugnauit. Iudæi, ut est gens ea ira, si semel ea corrupta fuerit, acerbissima, multa ac grauiamala quidem in Romanis intulerunt, longè tamen plura passi sunt: capti enim ab his sunt priores quidem illi, qui pro templo Dei sui propugnabant: post reliqui etiam Saturni die,

die, quam tanta religione festam agunt, ut hi qui prius cum templo erant capti à Sosio, instante die ea à Sosio ueniam exorauerint, ac in templum adscendentes, cum reliquis rem sacram pro more peregerint. Sosius Herodi regno Iudæorum concesso, Antigonum cruce alligatum (quo supplicio nullus unquam rex à Romanis erat affectus) flagris cecidit, ac deinde iugulauit. Id factum Claudio & Norbano Consulibus. Anno insequenti, nihil memoratu dignum à Romanis in Syria actum est. Nam Antonius in Italiam cundo, ac inde reuertendo totum annum exegit. Sosius Antonij, non suam gloriam aucturus, metu inuidiæ iræque eius, ita id tempus consumpsit, ut non quomodo re aliqua egregiè gesta Antonium offenderet, sed quomodo ociatus eius gratiam iniret, cogitauerit. At Parthi ipsi nemine laceffente nouum bellum ingens mouerunt, idque hac occasione. Orodes rex Parthorum cum & senectus eum, & Pacori luctus conficeret, uinuis adhuc regnum Phraati filiorum ætate maximo tradidit: in regno accepto, omnium se mortalium sceleratissimum gessit. Nam & fratres suos ex Antiochi filia natos, se & uirtute, & materno genere præstantiores, dolo necauit: & Orodem ipsum indignè id ferentem occidit: ac post etiam nobilissimum quenque, ac præterea tam multa flagitiosè egit, ut primorum permulti ab eo partim alio, partim ad Antonium, in quibus etiam fuit Monæses, concesserint. Euenit hoc Agrippa & Gallo Coss. Reliqua hyemis parte, Gellio & Nerua Consulibus, P. Canidius Crassus in Iberos exercitum duxit: uictumque pugna regem eorum Pharnabazum ad societatem belli compulit: ac cum eo in Albaniam progressus, uictum eam gentem, & regem eorum Zoberem similiter sibi adiunxit. His, & Monæsi fidens Antonius, (is enim se ducem belli futurum ac sine

Herodes regno Iudæorum præfectus. Antigonus supplicio afficitur.

Phraates regno Parthiæ potius quàm impie se gesserit.

Monæses ad Antonium confugit. P. Canidij Crasi res contra Iberos & Albanos gestæ.

ac sine ullo labore plerasque Parthiæ partes occupatum promiserat) bellum Parthicum Monefi gerendum iniunxit: atque inter alia præmia ei trium Romanis subditarum urbium reditus fruendos usque ad finem belli concessit, regnumque Parthiæ promisit. Phraates cum eius rei causa sibi metueret, præsertim quia fugam Monæsis Parthi molestè ferebant, legatos ad Monæsem misit de pace, summisque pollicitationibus ut retrò cederet persuasit. Quod cognitū etsi, ut par erat, stomachū Antonio mouit: tamen Monæsem, quem in sua adhuc potestate habebat, nō occidit: (quia si id fecisset, neminem Barbarum deinceps ad suam amicitiam accessurum putabat) sed fraudem contra hostem struens, eum dimisit, tanquam eius opera cum Parthis amicitiam facturum: misitque cum eo legatos ad Phraatem, qui uerbis pacem componerent, si quidem rex signa & captiuos, quæ Crassi calamitate Parthi ceperant, Romanis reddidisset. Sperabat autem se regi spe pacis imparato superuenturum. Ipse interim ad bellū se cōparās, usq; ad Euphraten processit, existimans eum nullo præsidio teneri, quod ubi eo loco uidit diligētissimè positum, auerso inde itinere, in Armeniam statim ire instituit, ad bellum Artaxasdi Medorum regi faciendū, ab Artaxasde Armeniæ maioris rege, inimico eius, impulsus: cumq; intelligeret regem Mediæ ad opem Parthis ferendam procul domo abiisse, impedimentis ac parte exercitus cum Oppio Statiāno reliquit, subsequique se iussis, ipse cum equitibus ac peditatus optima parte festinatō profectus est, sperans se primo impetu omnem Mediam subacturum: cumque ad Praaspa (regia hæc est Mediæ) uenisset, aggere lactea oppugnare cepit. Sed Parthus ac Medus cum id cognouissent, laborare eum frustra in oppugnada urbe ualidis muris, ac multis defensio-

Antonius fallaciam Parthis struit.

Antonius ab Armeniæ rege inductus, bellum Mediæ inferc. Oppius Statiānus.

Praasporū obfidio.

ribus munita passi sunt: ipsi uerò Statiānū in itinere fatigatū improviso adorti, ad unū omnes qui cum eo erant, conciderūt. solo Polemone Ponti Rege capto, ac pecunia data dimisso. Fuit autem hoc barbaris factū facile, quia Armeniæ rex ei pugna non intererat: qui cum, ut autores sunt quidam, posset Romanis subuenire, non modò id fecit, sed ne ad Antonium quidem, uerū in regnum suum discessit. Antonius etsi ad primum Statiāni nuncium festinārat, ut suis auxilium ferret, tamen tardius uenit, ac præter mortuos neminem inuenit. Itaque tametsi clade hac terrebatur, tamen quia nemo barbarorum sibi occurrebat, censens eos propter metū aliquò abiisse, animū re-sumpsit: ac non multò post cum eis congressus, funditorū opera (quorum magnus erat numerus, iaculaque ipsorum sagittis hostium longius procedebant, ita ut armaturæ quoque grauis miles ab ijs tutus non esset) in fugam eos coniecit: sed propter celeritatem equitandi barbarorum, non magnam stragem eorum edidit. Porro iterum Praasporum oppugnationem aggressus, hostibus quidem (cum & præsidium eum magna ui repelleret, & qui foris erant hostes, congregiendi facultatem non darent) damni nihil admodum intulit: suorum autem permultos inquerendis ac supportandis commeatibus amisit, multos ipse supplicio affecit. Nam initio quidem, cum cibaria ex uicinia Romani haberēt, & obsidioni urbis, & cōmeatibus parandis faciliè suffecerant: postquam autem propinquis omnibus absumptis, milites frumentatum longius abire opus habuerunt, eueniebat ut si pauci emitterentur, non modò nihil apportarent, sed ipsi quoq; perirent: sin multi, oppugnatoribus nudabantur Praaspa, ac barbaris erumpentibus multi milites, multæ machinæ Romanorum perdebantur. Igitur Antonius omnibus suis militibus

Romani cū Statiāno à Parthis cæsi. Polenso cæsus. Armeniæ rex in Romanos perfidus.

In Praasporū oppugnatione. Antonius quæ egerit.

Supplicium
militare.

Antonius
spe pacis à
Phraate de-
ceptus, ob-
sidiionem
soluit.

militibus hordeum pro frumento dedit, & de quibusdam decimum quinquē ad supplicium sorte legit: omnino autē cum uideretur alios in obsidione habere, ea patiebatur quæ obsessis usu uenire solent. Nam & oppidani diligerter tempus eruptionibus idoneum obseruabant: & qui foris erant, Romanos, sicubi dispersos intelligerent, celeriter eos adoriendo, ac statim se recipiendo, plurimum uexabant: frumentatores uerò in pagos exire illasos stantes, in reditu palantes subito inuadebant. Cum nihilominus obsidionem Antonius produceret, ueritus phraates, ne si ea diutius continuaretur, Antonius uel per se, uel auxilio etiam aliquo auctus, eam incommodo aliquo afficeret, subornatis qui eum ad pacem à se petendam spe eius facile impetrandæ permouerent: cum Antonius persuaderi id sibi passus, legatos eius rei causa ad ipsum misisset, aurea sella sedens, ac neruum arcus pulsans, multisque uerbis in Romanos inuectus, tandem pacem ea conditione promisit, ut continuo exercitum abducerent. Hoc audito Antonius cum & factum regis metueret, & si discessisset aliquò, pacem se habiturum crederet, à Phraate recessit, operibus, quæ ad oppugnandam urbem fecerat, tanquam in sociorū terra iam uersans integris relictis. Sed enim dum pacis compositionem expectat, interim Medi opera incendunt, ac aggeres disciunt: Parthi autem pacis mentione omissa, eum subito adorti, multis ac magnis incommodis afficiunt. Itaque se deceptum intelligens, nō ausus præterea legatos mittere, cum neque tolerabiles iam pacis conditiones latū iri putaret, & in maiorem conijcere milites frustra tentata pacificatione nollet, properandum in Armeniam, quoniā semel castra mouisset, sibi statuens, aliāque uiam (quæ enim uenerat, eam sibi omnino interclusam opinabatur) ingressus

ingressus, cum exercitu extrema mala pertulit. Nam & regionū imprudentia ipsis oberat, & barbari angustijs preoccupatis, fossis, operibusque transitū obstruebāt aquationem ubique difficilem reddebant, pabulatione arcebat: ac si quando erat forte per commodiorem aliquem locum iter faciendum, falsis nuncijs summissis eos ab his deterrebant, tanquam ab hostibus insiderentur, in loca autem quæ suas ipsi insidias collocassent, auertebant: his incommodis, ac fame multi perierunt, iamque ad hostem per fugere ceptum est: ac nisi perfugas Parthi in reliquorum conspectu sagittis confecissent, uidebantur omnes ad barbaros transaturi, sed Parthorum crudelitas eam defectiōnem inhibuit. Hoc quoque ipsis fortuna interitus sui es fugium dedit: Cum aliquando in insidias incidissent, ac frequentibus sagittis ptererentur, repente clypeis constipatis testudine effecta, sinistro genu in terram procubuerunt. Barbari autem, qui nihil unquam huiusmodi uiderant, putantes eos propter uulnera cōcidisse, ac iam simul omnes posse concidi, proiectis arcibus ab equis desiluerunt, ac in acibusque nudatis ad cædendum eos accurrerunt. Tum Romani consurgentes, signo dato, phalangemque unā explicantes, singulique proximum hostem à fronte adorti, armati inermes, inopiantes parati, sagittarios legionarij, barbaros Romani, tanta clade affecerunt, ut reliqui statim discesserint, neque unquam postea insequuti ipsos sint. Porro testudo talis est, & hoc modo fit. Impeditis, & leuis armaturæ militibus, equitibusque in medio exercitus collocatis, grauis armaturæ pedites, hi qui oblongis clypeis cauis, ac in morem tubi incuruatis utuntur, in extremis partibus quasi tegularum loco ponuntur, ita ut foras obuersi cum armis suis reliquos ambient. Cæteri qui lata gestant scuta in medio conferti, ea supra se & reli

Romano-
rum in Ar-
meniam re-
cedentium
miseria.

Testudo mi-
litaris, Ro-
manos ab
extrema
pernicie de-
fendit.

Testudinis
militaris
descriptio
ac usus.

Et reliquos omnes tollunt, ita ut nihil aliud quam clypeus à tota phalange conspiciantur, omnesque propter densitatem ordinum à telis protecti sint: est enim hæc clypeorum densatio adeo firma, ut et super ea ingredi aliquot homines possint, et equis eadem, vehiculisque ferendis est, si in cauo ac angusto loco constipetur. Hæc figura est illius ordinis, nomenque testudinis propter firmitatem, ac quodam egregie exercitum contegit, inuenit. vsus porro eius duplex est. Nam aut in oppugnando aliquo loco facta testudine succedunt ad murum, ac sepe numero ad ipsam murum quosdam ea attollunt, aut à sagittariis circumdati, omnes genu nituntur simul, equi etiam (nam hos quoque se in genua inclinare adfuefaciunt) opinionemque de se tanquam confectis præbita hostibus accedunt, nitibus eis, repente, nec sine terrore eorum, insurgunt. Antonius hostibus præter ea non urgentibus, frigore magnopere confectus est. iam enim hyems inierat, et montes Armeniae per quos solos facere iter tutum poterat) nunquam non glacie integuntur: ac tum maxime eos uulnera, quæ multa acceperant, molestant. Idcirco multis mortuis, multis ad bellum inutilibus redditibus, Antonius quia non ferebat hæc singula audire, interdixit ne quis tale sibi quicquam annuntiaret: regi autem Armeniae, quæquam ei quod se deseruisset, succenseret, ac ulcisci eum in animo haberet, ab blanditus est, ac demeruit, ut ab eo pecuniam ac alimenta acciperet: denique cum neque ulterius ferre iter milites, præsertim hyberno tempore, possent, et alioquin frustra essent hæc ipsis miserie tolerande, cum statuisset ipse parua interiecta mora in Armeniam redire, regem adulando ac pollicitando identidem permouit, ut sibi in suo regno hyemam præstatem faceret. uere iterum contra Parthos ducturo exercitum. Allate sunt ei etiã à Cleopatra pecunie, ex quibus

Antonius in Armeniam venit, utque regem demulserit.

Militibus pecuniam adidit.

bus cætenos quadragenos sestertios singulis legionariis, ac reliquis ratam portionem diuisit: et cum ea pecunie non sufficerent, ex suis facultatibus reliquum addidit, Cleopatra suos etiã sumptus acceptos referens. multum enim ei etiam amici contulerunt pecunie, multum à sociis exegit. His actis Antonius in Aegyptum abiit. Romæ etsi nihil horum quæ acta fuerant, ignotum esset (non quod ipse ueritatem perscripisset, solitus omnes acceptas clades occultare, aut de iis contrarium, quasi re feliciter gesta, scribere, sed quia fama rem, sicut habebat, ipsam annuntiabat, Cæsarque et qui cum eo erant, diligenter et explorabat omnia, et diuulgabant) tamen publicè ea non sunt indicata: quinimo sacrificatum etiam est, et dies festi acti. Quia enim adhuc Cæsar contra Pompeium bellum gerebat, neque conuenienter, neque opportunè ea palam proponi poterant. Antonius his ita actis, Amynta, qui scriba Deiotari fuerat, Galatiæ principem constituit, Lycaoniæ, Pamphyliaque partibus quibusdam adiectis: Cappadocia eiectio Ariarathæ, Archelaum, cuius genus paternum deducebatur ab Archelais, qui contra Romanos belligerauerant, mater autem ei erat scortum Glaphyra. Hæc tamen ciues eo minus uitio dederunt Antonio, quod de alieno liberalis fuerat. Cleopatrae autem nomine magnopere culpatus est, quod et liberos ex ea suscepisset, prius gemellos Alexandrum et Cleopatram: deinde Ptolemæum, Philadelphum cognomine, quodque multas Arabiae Nabatae, Ituraeque (Lisaniam enim quem regem eorum fecerat, in simulatum quod studeret Pacoro, necauerat) Phoenicemque, et Palaestinae, ac Cretæ partes, et Cyrenen quoque ac Cyprum ipsi donauisset. Anno subsequente, Pompeio et Cornificio Consulibus, bellum regi Armeniae facere instituit, haud parum spei in rege Mediae ponens, qui Phraati

Antonius ut prouincias Romanas regulis distituerit.

An. V. C. 719 Antonius bellum contra Armeniae regem moliens,

amicitiā
Medo iun-
gic.

succensens, quod neque prædæ magna parte, neque alio honore esset præditus ab eo, cupiensque Armenia regem ulcisci propter inductos sibi ab eo Romanos, Polemone ad se misso, amicitiam ac societatem suam ambierat: quare adeo delectatus est Antonius, ut inita cum Medo pacis præmium legationis Polemoni Armeniam maiorem possea dederit. Proinde Armenia regem primò in Aegyp- tum tanquam amicum euocauit, ut ibi deprehensum sine labore occideret. Cum autem is dolum suspicatus non uenisset, rationes cum aliter decipiendi iniuit. neque enim iram contra eum palam ferebat, ne eum ad bellum excitaret. Igitur tanquam iterum contra Parthos profecturus, quo imparatum Armenium inueniret, ex Aegypto abiit. In itinere autem cognito Octauiam Romanam aduenire, in Aegyptum reuersus est, statim eam domum redire cum iussisset, ac dona eius cum alia, tum milites, quos in hunc finem ea à fratre suo petierat, accepisset: atque ita deinde magis adhuc amori & imposturæ Cleopatræ seruitiuit. Interim Cæsar Pompcio mortuo cum res Africæ compositione indigerent, in Siciliam uenit, inde in Africam transmissurus: sed ibi tempestate detentus, quo minus deinde traiceret, hanc causam habuit. Salasi & Taurisci, Liburnique & Iapydes, cum iam ante in Romanos haud mediocriter iniurijs fuissent, ac stipendio quod pendere debebant, non soluto, etiam in finitima inuassent, eaque maleficijs infestassent, tum aperte propter Cæsaris absentiam rebellauerant. Ea propter Cæsar ex Sicilia reuersus, ad bellum contra eos se parauit. In eo apparatu cum nonnulli quibus missio militiæ facta fueret, tumultuarentur, ac quia nulla præmia accepissent, iterum stipendia merere uellent, omnes in unam legionem eos conscripsit, ut à cæteris segregati, neque cor- rumpe

Octauia An-
tonio dona
adfert.

Ceterū qua-
rundā Pāno-
niæ & Illy-
ricovicinā-
rū rebellio.

Milites tur-
bulentos ut
composue-
rit Cæsar.

rumperere alios, & si quid mouere noui instituisset, statim deprehendi possent: cumque ne sic moderate se gere- rent, paucos ex ipsis, qui natu erat maximi, in Galliam in colonias dimisit, sperans reliquos etiam idem sperantes quieturos: & cum nihilominus fremerent, in quosdam eorum exemplum statuit: irritatos reliquos eo facto quæ si alius rei causa conuocauit, circumfusisque exercitu, arma eis ademit, & exautorauit. Hi cum simul & quàm parum ipsi possent, & Cæsaris magnanimitatem cognouissent, mutata uerè sententia, multis precibus à Cæsare impetrauerunt, ut inter milites denuo reciperentur. Cæsar, quod & militibus indigebat, & metuebat ne eos Antonius sibi adiungeret, ueniam dedit, eorumque deinceps opera usus est in omnibus rebus optima. His actis, alii si- que ad alios populos subigendos missis, Iapydas ipse bello petiit: quorum eos, qui citra montes haud procul à mari habitabant, non omnino difficulter in suam potestatem redegit, qui uerò montes, & ultra eos incolebant, eos non sine maximo labore perdomuit. Hi Metulo maxima sua urbe occupata, Romanos oppugnantes multo- ties repulerunt, machinas multas combusserunt, Cæsar è ipsum à lignea turri quadam murum conscendere coactum grauiter sauciauerunt: tandem cum nihilominus propositum urgeret, copiasque euocaret, simulantes se pacem facturos, præsidium in arcem acceptum noctu in- terfecerunt, ædes suas incenderunt, scipfos, ac quidam etiam uxores & liberos simul occiderunt, ita ut nihil prædæ inde ad Cæsarem redierit, cum captiui etiam pau- lo post necè sibi ipsis cõsciuerint. Cum ad hunc modum hi peruisissent, reliqui in potestatem eius nulla re memorabili gesta uenissent, in Pannonios exercitum duxit, neque læsus quidem ab iis unquam, neque ullum crimen obiectus,

Cæsar ut Iapy-
pudes sube-
gessit.

Metulum.

Cæsaris in
Pannonios
expeditio,
& gesta in
ca.

Pannonia
descriptio.

Dio Africe,
Dalmatię et
Pannonię
prouinciis
pręfuit.

Pęones qui
sunt.

sed militum exercendorum simul, & alienis bonis alendo-
rum causa, omne id iustum esse censens, quod armis potē-
tior contra infirmiore[m] decerneret. Pannonij habitant
ad Istrum fluuium a Norico usque ad Mysiam Euro-
pęam, Dalmatis uicini: tolerant autem omnium homi-
num uitam durissimam: nam neque terram, neque aërem
felicem habent: neque apud eos oleum, aut uinum, nisi
paucissimum, nascitur: neque enim hæc colunt, cum maio-
rem partem acerrima in hyeme uiuant: sed hordeum &
milium & edunt, & potum ex eis conficiunt: cęterum
omnium, quos nos quidem nouerimus, hominum fortissimi
mi sunt, nimirum cum nihil uita honesta dignum habeat,
ad iram & cędes propensissimi. Quod ego non audire
tantum, aut lectione sed re ipsa cognitum, cum præesset
uidelicet ei nationi, scribo. Nam post Africę præfectu-
ram, Dalmatię, quam olim pater quoque meus aliquan-
diu administrauit, & Pannonię superiori præpositus
fui: unde hæc quę scribo, explorata mihi sunt. No-
men autem Pannonibus inditum est ex eo, quod tunicas
manicatas ex pānis more suo concisis ac consutis confa-
ciunt: uerum siue ea nominis est ratio, siue alia, certe qui-
dam Gręci ueritatis ignari, Pęones eos uocarunt, quod
ipsum quidem etiam nomen antiquum est, non tamē istius
populi, sed eius qui ad Rhodopem montem, & Mac-
doniam maritimam (sic enim nostro tempore uocatur) ha-
bitant: quapropter ego hos Pęonas, istos Pannonios no-
minabo, sicuti & ipsi sese, & Romani eos appellant.
Enim uerō Cęsar in Pannonios profectus, primum a ra-
pinis se continuit, quamuis ij pagos in campestribus si-
tos deseruerant, quod sperabat se eos citra uim sibi ad-
iungere posse: sed cum ad Sisciam accedentem eum lassif-
sent, ira correptus agrū eorū ussit, prædāsque quas potuit
maxi

maximas egit. Cum urbi appropinquasset, incolæ a pri-
moribus persuasi, statim ei se dederunt, & obsides præ-
buerunt: postea autem portas cum occlusissent, in obsi-
dione habiti sunt, cū & muris ualidis, & duobus naviga-
bilius fluuiis confiderent. Fluuius enim Colops ipsa mœ-
na alluens, in Sauum defluit, qui & ipse tum haud procul
ab urbe meabat, & nunc totam urbem circumambit, a
Tiberio magna fossa eò adductus, per quam rursum in an-
tiquum alueum exit: eo autem tempore cum Colops ipsis
mœnibus allaberetur, & Sauus haud magno inde spacio
preterflueret, interuallum uacuum relinquebatur, quod
fossis & palis ad is munitum erat. Cęsar itaque nauibus,
quas socij iis in locis parauerant, acceptis, iis per Istrum
in Sauum, atque inde in Colopem subductis, urbem ter-
ra simul fluuioque aggressus est, ibique naualia nonnulla
prelia fecit. Barbari enim in tribus paratis, ad pugnam exi-
bant: inque fluuiio inter alios Menam etiam Sex. Pompeij
occiderunt, ac in terra quoque Cęsarem fortiter propul-
sarunt, donec tandem audito quosdam sociorum suorum
insidiis exceptos perisse, animi collapsi deditiōne fece-
runt. Ita his in potestatem Cęsar's receptis, reliqua etiam
Pannoniæ pacis conditiones accepit. Ibi Cęsar cum exer-
citus parte Fufio Geminio relicto, Romam rediit: trium-
phumque sibi decretū in aliud tempus reijciens, Octauia,
& Linię statuas dedit, utque sine tutore suis ipsarum fa-
cultatibus uteretur, sacrosanctęque eodem iure quo Tribu-
nibus essent. Cum autem in Britanniam etiam expediti-
onem, patrem amulatus, intendere, iamque in Galliam
usque eius rei causa progressus esset ea hyeme, qua Con-
sulatum Antonius iterum, & L. Libo gerebant, Panno-
norum recens subactorum, & cum eis Dalmatarum re-
bellio exorta est: & Pannonios quidem Geminus, quāuis

Siscia vrbs
Pannonię ca-
pta a Cęsa-
re.

Colops.
Sauus.
Tiberij op^s.

Menas occi-
dit.

Fufius Gemi-
nus.
Honores Li-
uię & Octa-
uię dati.
Cęsar in Bri-
tanniam ire
instituit.

Rebellio
Dalmatarū
& Pannonū.

Anno V. C.
720.

Antonius
quemadmo-
dū p fraudē
ceperit regē
Armenie,
vīq; eū tra-
hā.it.

Artaxes rex

Tusciam ab iis eiectus, tamen præliis aliquot superatos rece-
pit. Salassos autem, & qui eorum rebellionis socij fuerāt,
Valerius Messala domuit. in Dalmatas autem Agrippa
prius, deinde Cæsar ipse exercitum duxit, eosque plerof-
que hi multis ac magnis tamen acceptis incommodis (nam
& Cæsar uulneratus est, & militibus propter delictum
quibusdam hordeum pro tritico datum est, & alij qui or-
dines deseruissent, decimus quisque sorte ad poenam de-
lectus) subiugauerunt. contra reliquos Statilius Taurus
bellum gessit. Hoc tempore Antonius eadem die & inuit
Consulatum, & deposuit, substituto in suum locum L.
Sempronio Atratinio: itaque hunc nonnulli, non Antonium
in enumeratione Consulū recensent. porro autem que-
rens rationem, qua minimo labore regem Armeniæ uici-
sci posset, misso ad eum Q. quodam Dellio exoleto suo, fia-
liam eius, suo filio Alexandro eam uidelicet matrimonio
coniuncturus, multis pollicitationibus interpositis popo-
scit postremo repente sub initium ueris Nicopolin Poma-
peij uenit, eoque eum ad se exciuit, scilicet ut opera &
consilio eius in bello Parthico uteretur. Cum Artaxasides
insidias esse suspicatus non ueniret, iterum Dellium ad eū
misit colloquij causa: ipse interim celeriter ad Artaxata
progressus est. sic eum partim sociorum opera persua-
dendo, partim copiis terrendo, cum & scriptis & actis
eius se amicū omnino ostendisset, eō uix tandem addu-
xit, ut in castra sua ueniret. Tum comprehensum, pri-
mum absque uinculis circum castella in quibus thesauri
erant repositi, circumduxit, spe eorum sine certamine po-
tiundi, simulans se eum non alia de causa captiuum habe-
re, quam ut ab Armeniis pro liberatione ac regno eius
pecuniam colligeret. postquam autem custodes gazæ ei
non obtemperarunt, & qui in armis erāt, Artaxā maxi-

mum

num natu inter filios eius regem eius loco constituerūt, Armeniæ.
argentis Artabazum catenis uinxit, quia nimirum tur-
pe erat regem ferreis in catenis haberi. Post hæc uniuersam
Armeniam partim ui, partim deditione in suam po-
testatem accepit: nam Artaxes prælio congressus, & ui-
ctus, ad Parthos concesserat. His peractis, Mediæq; regis
filia arctioris amicitie causa filio suo in matrimonium im-
petrati, relicto in Armenia exercitu, magnam prædam,
Artaxasidemque cum coniuge & liberis secum abducēs,
in Aegyptum reuersus est, eosque inter alios captiuos ante
se in triumpho Alexandriam introduxit, curru ipse inue-
nit. In Cleopatræ autem gratiam & cetera egit: & Ar-
taxasidem cum suis, aureis in uinculis ad eam in medio po-
puli, tribunali argento obducto, auratæque sella sedentē,
adduxit. Barbari autem neque supplices ei facti sunt, ne-
que in genua conciderunt (quanquā & minis & promisa-
sis hoc crebrò inberentur) sed nomine eam suo compella-
uerunt: atque ideo magnos quidem habere spiritus exi-
stimati, durius autem propterea tractati sunt. Deinde
Antonius Alexandrinis epulum præbuit, ac in cōcilio po-
puli Cleopatræ eiusque liberis propter se sedem dedit, ha-
bitaque ad populum quadam oratione, Cleopatram regi-
nam regum, Ptolemæum, Cæsariōnem cognomine, regem
regum appellari iussit: uisq; Aegyptum & Cyprum, alia
à priore diuisione instituta, addixit. Dicebat autem illam
uerè Cæsaris superioris coniugem fuisse, hunc eiusdem
legitimum filium: fingebatque se studio eius Cæsaris ad-
ductum hæc facere, quò Octavianum non natum eius, sed
adoptatum filium in inuidiam adduceret. Suis uerò ex
Cleopatra sibi natis liberis, Ptolemæo Syriam, & omnes
cis Euphratem usque ad Hellepontum regiones: Cleo-
patræ autem Africam Cyrenaicam: Alexandro fra-

Armenia &
cupata ab
Antonio.

Antonius A-
lexandriæ
que in gra-
tia Cleopa-
træ egerat

Cleopatra
regina re-
gum.

Cæsario rex
regum.
Diuisio Ro-
manatū di-
uinciarū in
familiam
Cleopatræ.

trierorum Armeniam, & alias trans Euphratem usque ad Indiam, quasi uerò iam eas occupasset, largitus est. Neque uerò Alexandriæ modò hæc egit, sed Romam quoque perscripsit, ut ibi rata esse iuberentur: quæ tamen literæ publicè recitatae non sunt, Domitio, Sosioque, qui tum Consules Antonio quàm maxime fauebant, etsi maxime ut id fieret Caesar efflagitabat, obstantibus. Contra Caesar hoc obtinuit, ne quid eorum quæ cum Artauasde Antonius egerat, in publicum offerretur: quia & regem, cum quo occultè aduersus Antonium consilia ipse agitarat, miserabatur, & triumphum Antonio inuidebat. Antonius his actis, tamen ausus fuit ad Senatum scribere, uel se magistratu abire, omnesque res S. P. Q. R. potestati permittere: non quòd ita facere instituisset, sed ut spe de se hac exhibita efficeret, ut Caesar, qui ad urbem erat, aut cogeretur se prior ab armis discedere, aut si id recusasset, in inuidia esset eorum. Ludos præterea Veneri genitrici Consules ficerunt, & ad ferias præfecti urbis à Casare constituti sunt pueri impuberes, equestris, non patricio genere nati. Porticum, quæ Pauli dicitur, Aemilius Lepidus Paulus propriis impensis perfecit, & in Consulatu suo (gerebat enim eum in parte istius anni) dedicauit. Agrippa aquam Marciam, quæ propter corruptos canales defecerat, suis sumptibus reparauit, ac per multas urbis partes deduxit. Hi quidem omnes cum de suis facultatibus liberales fuissent, summisse tamè se ac moderatè gesserunt: contra alij quidam minimùm etiam magistratùm aliquè obtinentes, triumphum sibi uel à Casare uel ab Antonio concedi impetrauerunt, eiusque nomine multum aurum à populis coronarium exegerunt. Anno sequenti Agrippa uerò Aedilis factus est, omniaque ædificia publica, omnes uias priuatis impedire refecit, cloacas expurgauit, ac per eas in Tiberim

Porticus }
Pauli.

Agrippæ Ac
dilitas &
magnificen
tia.

berim subuectus est. In Circo cum uideret errare homines propter multitudinem metarum, Delphinas, & ouata opera posuit, quibus cursuum circuitiones & conuersiones ostenderentur: oleum etiam & salè populo distribuit, ac balnea publicè & tonsores uiris ac mulieribus gratis toto anno præbuit: ludis autem, quos multos & omnis generis exhibuit, tanta usus est munificentia, ut pueros etiam qui Troiæ equestris certamine luderet, precio cõduxerit, ne quis sumptum faciendum haberet: denique tesseras in theatrum de sublimi loco proiecit, quibus argentum, uestis, uel aliæ quædam res offerebantur: alias item multas res uenales in medium propositas, diripiendas uulgo concessit: præterea autè Astrologos & præstigiatores urbe eiecit. isidè ferè diebus Senatusconsultum factum est, ne quis Senatorij ordinis Latrocinij causa in ius uocaretur: eo & rei huius criminis impunitatem sunt consecuti, & in posterum eorum maleficiorum licentia permissa est. Caesar Consulatum, quem secundum collega L. Tullo gerebat, statim prima die, exemplum Antonij secutus, deposuit, inter patricos plebeios aliquot adscripsit, Senatum id decernente, & cum L. quidam Asyllius Prætura propter diuturnum morbum se abdicaret, filium eius ei suffecit, in alius Prætoris locum extrema magistratus die defuncti, alium ad reliquas horas ordinauit. Boccho quoque (fuit is rex Mauritanie Cæsariensis) uita functo, regnum eius nemini alij tradidit, sed inter prouincias Romanas retulit. Ex magnibus porrò Dalmatarum protinus subactorum, fornices, & bibliothecas, à sororis nomine Octauianas dictas, extruxit. Antonius hoc tempore usque ad Araxem profectus, quasi Parthis bellum illaturus, satis habuit cum Medorum rege societatem iunxisse, cuius ratione mutua sibi auxilia, Antonius Medo contra Parthos, Medus Antonio ad-

Latrocinio-
rum questio.

Anno V. C.
721.

Bocchi
mors.
Mauritania
Cæsariensis
prouincia
facta.
Bibliothecæ.
Antonij cum
Medo pactum.

Iotape.
Polemo.

uersus Casarem spondunt, militesque nonnullos eius rei causa permutauerunt, & Antonius Medo parte Armeniae recens occupata tradita, filiam eius Iotapen, ut Alexandri coniugem futuram, & signa militaria, quae in Stadiani pugna amiserat, recepit. Secundum haec Polemonem Armenia (ut supra ostendi) minore donauit, Consulatumque simul & dedit L. Clauio, quem secum habebat, & ademit: deinde in Ioniam, ac in Graeciam inde belli contra Casarem adornandi causa properauit. Mediae rex in initio usus Romanorum auxilio, Parthos & Artaxam contra se profectos, uicit: deinde autem cum Antonius & suos milites euocasset, & istius quoque milites non reddidisset, uicissim superatus in potestatem hostium uenit. Ad hunc modum Armenia simul cum Media amissa est.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QUIN-

quagesimus, Gulielmo Xylandro
Augustano interprete.

*

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quomodo inter Casarem & Antonium bellum coortum sit.
De uictoria Caesaris contra Antonium Aetia.
Acta sunt biennio, Consulibus
Cn. Domitio Aenobarbo,
C. Sosio.
72) C. Casare Octauiano III.
M. Valerio Messala Coruino, M. F.

Anno V. C. 712

72)

POP

OPVLVS Romanus amisso iam principatu, nondum tamen sub unius potestate deuenerat, sed Antonius ac Caesar aequata potentia rerum potiebantur, pleraque inter se sorte partiti: cetera cum maxime communia inter se faterentur, tamen uterque sicu- bilicentiam consequbatur, alteri praeripiebat. Postea uero quam Sextus Pompeius obiit, Armeniae rex captus, gentes quae bellum contra Casarem mouerant, domite sunt, Parthique quieuerunt, ipsi quoque bellum inuicem susceperunt, populisque omnino est in seruitute redactus. Belli inter Casarem & Antonium haec fuerunt cause, ac pretextus. Accusabat Antonius Casarem, quod Lepidum magistratu detrussisset, prouincias & exercitum, cum Lepidi, tum Sexti sibi uendicasset, quae debuerant communia ambobus esse: horum dimidiam partem postulat, ac militum etiam, quos ex Italia utriusque communi Caesar delegerat. Caesar Antonio inter alia obieciebat, quod Aegyptum sorte sibi non datam obtineret, quod Pompeium a se ultro dimissum (sic enim ferebat) occidisset, quod Artuafda per fraudem capto, inque uincula coniecto infamiam magnam populo Romano conciliasset: manubiarum etiam partem dimidiam poscebat, ac omnium maxime Cleopatram ei, liberisque ex ea susceptos, ac donatas his regiones exprobrabat, idque praecipue, quod Caesarionis nomen filio Cleopatrae indidisset, & cum in Caesaris genus retulisset. Haec mutuo criminabantur, ac excusabant etiam per literas inuicem missas, & apud Senatum Caesar coram, Antonius per epistolas se defendebat: hacque occasione alter ad alterum crebro legatos mittebat, quod & suam causam quam maxime iustam esse ostenderet, & aduersarij res exploraret, interim pecunia quasi

Caesaris &
Antonij
tuz obie-
ctiones.

Cōsules Cn. Domitius, C. Sossius Antonio fauēt. Occasiones belli ciuilib inter Cæsarem & Antonium.

Nonius Balbus.

Cōsules ad Antonium abeant.

quasi in alium quendam finem contrahabant, & ad bellum sese tanquam contra alios quosdam hostes parabant, donec Cn. Domitius, ac C. Sossius, Antoniarum uterque partium, Consulatum ceperunt; tum enim demum patiam ad bellum ciuile descenderunt. Eares ita acta est. Domitio, quia multas ante calamitates expertus esset, nihil noui agitante, Sossius homo aduersa fortune rudis, ipsis Calendis Ianuariis multa uerba in Antonij laudem, & uituperationem Cæsaris fecit: ac edictū contra hūc facturus confestim erat, nisi Nonius Balbus Tribunus plebis intercessisset: Cæsar autem cum coniectura præcepisset quid acturus esset Sossius, quia neque conuiuere ad id, neque si repugnasset, bellum incepisse prior uideri consulatum putabat, neque in Senatum uenerat, neque omnino in urbe eo tempore manserat: sed cum huius rei causa, tū ut per ocium de annunciatis sibi actionibus eo certius consilium capere posset, causam quandam commentus, peregre abierat. Post uerò reuersus Romam, Senatum conuocauit: præsidioque militum, & amicorum pugiones oculatè gestantium septus, sella curuli in medio Cōsulum sedens, multa in defensionem sui ipsius inde mediocria locutus est, multis Sossium & Antonium accusauit: ac cum neque alij, neque Consules ipsi quicquam dicere auderent, conuenire eos ad certam diem iussit, scripto ipsis Antonij tum iniurias demonstraturus. Consules neque contradicere ausi, neque tacere sustinentes clanculum ante eam diem urbe profecti, ad Antonium se contulerunt, eosque reliquorum Senatorū multi secuti sunt. Eo cognito Cæsar, cū eos à se ulterò emissos dixisset, ne propter aliquā iniuriā suam ab iis desertus uideretur, reliquis etiam qui uellent ad Antonium abire, ut tutò id facerent permisit. Cōpensauerunt hoc eorum factum alij ab Antonio ad Cæsarem

rem fugientes, interq; eos Titius etiam, Planciusque, quos Titius & Plancius ad Cæsarem deficiūt. Antonius & præ reliquis omnibus in honore habuerat, & secretorum suorum conscios fecerat. Hi cum post discessum Consulatum Cæsar Senatu congregato recisisset de scripto ac perorasset quæ uoluisset, Antoniusq; iis auditis, Senatu præsentium habito, multis contra dictis bellū suscepisset, ac Octauiam repudiasset, offensi eius actionibus non nihil, ac Cleopatras consuetudinem molestè ferentes, ad Cæsarem per fugerunt, qui eos & libentissimè recepit: & ab iis cum omnia alia acta ac consilia Antonij didicit, tum testamento eius quæ essent statuta, ac apud quem id esset, rescituit. nā id Titius ac Plancius ob signauerant. Cæsar uerò de testamento Antonij certior factus, ingenti dolore correptus, statim & quaesitit id, & inuentum in Senatum, ac deinde etiam in concionem attulit, recitauitque, quod factum etsi erat iniustissimum, tamen ea que testamento continebantur, huiusmodi erant, ut omnem Cæsaris facti inuidiam tollerent. Nam Antonius eo testamento Cæsaroni testimonium ferebat, quod esset uerè Cæsaris filius: suis autem ex Cleopatra filiis immensa munera dabat, suum mortui corpus Alexandria cū Cleopatra sepeliri iubebat. Hæc tantam indignationem apud omnes excitauerunt, ut reliqua etiam quæ uulgò iactabantur, uera esse crederent, nempe Antonium si rerum potitus foret, Romam Cleopatras dono daturum, ac imperium in Aegyptum translaturum: proinde uehementi ira correpti omnes eum non inimici modò, aut qui neutri parti studebant, sed hi quoque iam qui summa ei iuncti fuerant amicitia, summopere culpauerunt: quippe hi testamento recinato territi, ac exinde suspitioni, in qua Cæsarem habuerant, repugnantes, cum reliquis sentiebant. Itaque unanimiti consensu Antonio Consulatus (erat enim Consul iam desig

Octauiam Antonij repudiat.

Testamentū Antonij publicè Cæsar recitat.

Contra Antonium decreta.

designatus) adeptus, ac reliqua etiam potestas omnis abrogata est: ac tametsi hostis appellatus non est (metuebant enim eos qui cum eo erant: qui ipsi quoque, nisi ab eo discessissent, hostium numero habendi erant) nihilominus re ipsa hostis palam declaratus est: nam & impunitas, ac laudatio eis proponebantur, qui Antonium deseruissent, & Cleopatrae bellum manifestò indicebatur: ac quasi id iam gereretur, saga ipsi sumpserunt, & ad eadè Bellonæ progressi sunt, ibique Cæsar tanquam Fecialis omnia quæ antè quàm bellum iniretur, fieri Romano more consueuerant, iussu eorum peregit. Quæ etsi omnia uerbo contra Cleopatram fiebant, tamen re ipsa ad Antonium pertinebant. Ad eò enim hunc mancipauerat sibi Cleopatra, ut eum Gymnasiarcham Alexandrinorum efficeret, ab eo regina ac domina appellata sit, milites in suo satellitio Romanos habuerit, omnèsque ij in suis elypeis nomè Cleopatrae inscripserint: ipsa cum Antonio in forum prodebat, ludos cum eo curabat, cum eo iudicia obibat, cum eo equitabat, in urbibus ipsa curru uehebatur. Antonius pedester cum eunuchis eam sequebatur: prætorium suum, regiam nominabat: aliquando acinace se accingebat, peregrinòque uestitu utebatur: in sedili & curru aureis in publico uersabatur: Osiridem se & Dionysium, ipsa se Lunam & Isidem scribebant ac fingebant: quò magis prestigijs quibusdam ad insaniam ab ea adactus uidebatur. Ipsa enim non Antonium modò, sed omnes etiam qui in aliqua apud eum essent exiustimatione, huiusmodi incantatione quasi usa constrinxerat, ut sibi ipsa imperium in Romanos ausa sit sperare: ac si quid iureiurando affirmaret, ius quod esset ipsa datura in Capitolio iuramentum fecerit. Enim uerò bellum contra Cleopatram his de causis decretum fuit, contra Antonium nequam

Antonij &
Cleopatrae
vitæ uirginitatis
ratio Alexan-
driz.

quam. Satis enim sciebant alioquin eum se hostem habituros, nunquam Cleopatra proiecta Cæsaris rebus accessurum: uolebantque hoc ipsum ei crimè obici posse, quòd contra patriam nihil à suis laesus, ipse ultrò bellum pro Aegypcia muliere suscepisset. Proinde iuuentus ab utrisque magno studio ad arma conuocabatur, pecuniæ conficiebantur: omnia quæ bello gerendo sunt necessaria, festinatò comparabantur: fuitque eius belli apparatus longè prioribus omnibus maior, multis utriusque ad hoc bellum gentibus auxilia subministrantibus. Cæsarem Italia omnis (quos enim Antonius in colonias deduxerat, eos Cæsar partim metu, pauci enim erant, partim beneficio sibi adiecerat: cuius rei causa inter alia Bononiam quoque denudò coloniam militibus constituerat, ut à se id beneficium ij habere uiderentur) Gallia, Hispania, Illyricum, Africa cum ea quæ antiquitus sub Romanis fuerat, exceptis Cyrenaica, tum ea quæ Bogudi prius ac Boccho paruerat, Sardinia, Sicilia, ac reliquæ insula prædictis terris continentibus uicinæ adiunxerunt, Antonio regiones Asiae continentis Romanis parentes, Thraciæq; Græcia, Macedonia, Aegyptus, Cyrenaica cum finitimis, insulae etiam propinquæ, regesque & principes strè omnes, quotcunque tum Romani imperij fines attingebant, alij ipsi, alij per suos opitulabantur. Tanta autem contentione uterque utebatur, ut sociorum auxilia etià sacramento rogauerint. Antonius se quoque suis militibus uicissim iuramento obstrinxit, bellum se non denunciatum gesturum, ac imperium intra secundà à bello perfecto mensam depositurum, idque omne S. P. Q. R. redditurum: ac uix tandem persuaderi sibi passus, ut sexto demum mensis faceret, quo rectius per oclum res constituere posset, ita factum se pollicitus est, etsi nequaquam ita in animo

Apparatus
ad bellum.
Bononia.

habe

Largitiones
Antonij.

prodigia.

haberet. Victoriā quidem sibi certam promiserat, quod
 & longē maiorem sibi quā aduersario adesse multitu-
 dinem uidebat, & istius copias se largitionibus corruptu-
 rum sperabat, ideōque omnia ad defectiōē à Cesare solli-
 citandi, sibi que adiungendi causa aurum identidem in Ita-
 liam, ac in urbem ipsam summittebat: quæ Cesari causa
 fuit, ut & attentiores ubique custodias institueret, & pec-
 uniam suis militibus diuideret. Hæc Cesare Antonioq;
 agitantis, ac parantibus, uarij ac multiplices rumores
 uulgō ferebantur, multa etiam diuinitus euidētia signa
 ostendebantur. Sacrificio quodam simius in sanum Cere-
 ris ingressus, omnia quæ intus erant confudit: Bubo in
 templum primū Concordiæ, deinde in reliqua etiam fra-
 re omnia quæ sanctissima habebantur delubra, deuola-
 uit: ac cum undique exigeretur, in æde Genij populi con-
 sedit, ac neq; captus est, & tardē omnino auolauit: Cur-
 rus Iouis equestris ludis Romanis fractus est: fax multas
 dies supra mare Græcum suspēsa, in cælū euolauit: multa
 tempestate afflicta sunt, inter quæ trophæum quoddam
 in Auentino positū cōcidit, Victoriæq; simulacrū à scena
 theatri deicētū est, pōnsque ligneus totus corruit: multa
 ignis absumpsit, ac ab Aetna quoq; is purrimus exunda-
 uit, damnūq; urbibus & agris dedit. Hæc Romanis par-
 tim uisa, partim audita. Draconē quoq; in memoriā reuo-
 cauerunt, ipsum etiam eis portendere aliquid in præsen-
 tia existimantes: nam paulō superiorib. diebus in Hebræ-
 ria draco biceps, lōgus pedes LXXXV. subito apparue-
 rat, ac multis editis maleficijs fulmine ictus conflagraue-
 rat. Hæc prodigia ad uniuersum populum spectabant: nā
 & Romani utrinque erāt qui pugnaturi essent, & futu-
 rū, ut ab utraq; parte multis perditis, reliqui omnes in po-
 testate uictoris forent. Antonio autē clades à pueris Ro-

me

me prædicta est, qui nullius iussu in duas partes diuisi,
 quarum altera Cesariani, altera Antoniani uocarentur,
 biduum conflixerunt, ac succubuerunt Antoniani. Statua
 quoque Antonij in Albano iuxta Iouem posita lapidea,
 multum sanguinis effudit, quo ei interitus portendeba-
 tur. Suspensis iam omnium ex æquo animis, eo tamen an-
 no nihil amplius actum est. Nam Caesar rebus in Italia
 constitutis, eoque magis, quod eō ab Antonio misse pecu-
 niæ aduenissent, ante hyemem occurrere ei nequirit: An-
 tonius eū ad Italiam cursum intendisset, ibi bellū inopinan-
 tibus aduersarijs gesturus, cum Corcyram ueniens au-
 dissebatur Cesaris naues, quæ ad speculandum præmissæ fue-
 rant, apud mōtes Ceraunios stare, suspicatus eō Cesarem
 cum tota classe uenisse, in Peloponnesum (iam enim sub
 finem autumnū erat) reuēctus, Patris hyemauit, dimissis
 in omnia loca militibus, ut & custodirēt ea, & facilius ali-
 menta eis suppeterent. Interim & sponte sua utrinque
 ab altero ad alterum quidam Senatores, ac nonnulli alij
 uenerunt: & explorator quidam L. Mesiū à Cesare
 deprehensus est, cum Cesaretsi ante Perusie quoque ce-
 perat, omnibus ei prius suis copijs monstratis dimisit. An-
 tonioque scripsit, uel recederet à mari tanto spacio, quan-
 tum una die equus conficere potest, ita se ad eum fide in-
 terposita ad nauigaturum, ut nimirum intra quintū diem
 congregarentur: uel ipse eadem conditione in Italiam
 trañceret, non quod putaret hoc futurum, (Nam Anto-
 nius quidē Cesarem huius postulati nomine derisit omni-
 no, ac dixit: Quis ergo noster erit iudex, si quid contra
 quā conuenerit, agetur?) sed quia hoc modo suis militi-
 bus audaciam, hostibus terrorem se iniecturum censebat.
 Anno sequenti, cum essent Consules ad eum designati Cæ-
 sar & Antonius, idque iam olim, cum in octo continuos

L. Mesiū
speculator.

N

(ex quibus hic ultimus erat) annos magistratus ordinasse, Antonio deposito, sicuti à me demonstratum est. Valerius Messala, quondam ab his proscrip- tus, cum Cesare Consul fuit. Eo tempore quidam mente captus cum ludis essent, in theatrum insiluit, coronamque superioris Caesaris rapuit ac sibi imposuit, estq; à circumstantibus discerptus. Lupus in adem Fortune ingressus, deprehensus occisusq; est. Canis canem in Circo cum maxime equestre certamen fieret, lanxavit ac deuorauit. ignis cum alia multa, tum magnam ipsius Circi partem, templaque Cereris & Spei absumpsit. ad incendium liberti uidebantur ex- citasse, quibus cum imperatum esset, ut quotquot in Italia degentes ducenta sestertia aut amplius possiderent, octa- uam partem suarum facultatum conferrent in publicum, turbas, sedes, ac incendia ediderant multa: neque prius finem fecerant, quam armis essent domiti. Horum clades liberos compefcuit, ne quid ipsi etiam tumultus concita- rent, sed sine praelio uel inuiti quadrantem annui redditus sui (nam is exigebatur ab omnibus ingenuis, qui in Ita- lia prædiū haberent) penderent. Enim uero id incendium etsi uidebatur insidijs libertorum euenisse, tamen propter multitudinem eorum qua conflagrârunt, inter prodigia etiam maxima adscriptum est. Neque tamen istos ea ter- ruerunt, aut eo remissius ab ijs bellum gestum est. To- hyems speculando, uicissimq; obiter damna iniungendo exacta est. Nam Caesar cū Brundisio soluisset, ac Corcy- ram usque prouectus esset, hostes apud Actium in statio- ne morantes inopinatō aggressurus, tempestate coorta afflictus, re infecta reuerterat. Vere inito Antonius us- quam progressus est: nam socij nauales quos ad tyrimas suas remiges habebat, promiscuè ex uarijs nationibus col- lecti, cum procul ab ipso hyemassent, neque exercuerant

Valerius Mes-
sala Consul.
Prodigia.

Libertorū
penſio.

Bellū ciuile
inter Anto-
nium & Ce-
sarem init.

se,

se, & morbo insuper ac perfugiendo diminuti erant. Et Agrippa Methona expugnata, ibiq; occiso Bogude, ob- seruans naues onerariae quibus locis appelli comode pos- sent, diuersis subinde locis in Græciam egressus, magno- pere eum perturbabat. Caesar his animo auctus, cupiensq; quam primum alacritate exercitus egregie exercitati uti, ac bellū in Græcia, Antonijq; regionibus potius quam in Italia prope Romam gerere, Brundisium omnes mili- tes qui alicuius essent precij, omnesque Senatorum equi- tumque primores conduxit: alteros, ut eorum opera in- agendo uteretur: alteros, ne soli relicti ad nouas res con- surgerent: potissimum uero, ut ostenderet hominibus, ma- ximam ac optimam Romanorum partem secum sentire. Ibi cum iussisset ut certū numerum seruatorum singuli ad- ducerent, alimentaq; (excepti tamen hic sunt milites) se- cum afferrent, Ionium mare cum omnibus copijs traiecit, ducebat autem non in Peloponnesum, aut contra An- tonium, sed ad Actium, ubi classis Antonianæ maior pars stationem habebat, quam se uel deditioe, uel ui captu- ram Caesar sperabat: idcoque pedestres copias infra mon- tes Ceraunios expositas eō mittens, ipse Corcyram à præsidio destitutam nauibus occupauit: ijsq; in portum dulcem (sic dicitur, quia à fluuio eō effluente dulcis eius aqua redditur) subductis, stationem ibi fecit. Inde ad Actium cum classe profectus, cum neq; exiret ad pugnam quisquam, neque ad colloquium (nam Antoniani uel ad deditioem, uel ad pugnam prouocati, alterum fidci, alterum metus causa detrectabant) locum cum occupa- uit: in quo nunc Nicopolis sita est: ibique in sublimi, un- de uniuersum mare quod est ad Paxos, interiusq; sinus Ambracius, & mare interiacens, in quo sunt portus ad Ni- copolim, cōspici poterat, castra posuit, locumq; muniuit:

Bogudis in-
teritus.

Cæsar Actū
transmittit
copias.

Corcyrā ca-
pit.

Actium de-
scribitur,

X
Antonius
Actium perue-
nit.

ac muros ab eo ad portum exteriorem, Comarum nomi-
ne, perduxit, ac deinceps & terra & mari Actium obser-
uauit. Accepi etiam eum triremes ex mari exteriori per
murum in sinum Ambracium transtulisse, loco sulcorum
per quas ea educerentur, tergoribus animalium recens
direptis, oleoque inunctis usus; sed quia nihil actum in si-
nu eo istis nauigijs inuenio, fabule quoque huic fidem ad-
hibere nequeo. Neque enim parui res erat laboris, per
tam angustum locum, tamq; inaequale triremes super pel-
libus transportare. Ceterum Actium, Apollinis templum
est e regione portuum qui sunt apud Nicopolim, ante
fauces sinus Ambracij situm; qui sinus per angustias lon-
gè sese effundens, ipse, & qui ante eum positi sunt loci,
appellendis nauibus, stationique sunt comodissimi. Quos
Antoniani cum praecoccupassent, ex utraque faucium para-
te turribus adificatis, ac medio inter has interuallo nau-
ibus munito, ita ut intrare ac exire nauibus tuto posse-
rent, ipsi in altera sinus parte iuxta templum castra ha-
buerunt, loco aequali ac lato, & ad pugnam quam ca-
stra habenda aptiori, quæ ipsa haud minima causa fuit,
cur & hyeme & astate morbo magis affligerentur. Ant-
onius simulatque de aduentu Caesaris cognouit, nihil
cunctatus, cum ijs quos secum habebat, Actium haud
multo post uenit, & quanquam Caesar identidem pede-
stres copias ante castra in acie constituebat, ac nauibus
sepenumerò ad hostes aduehebatur, eorumque onera-
rias abducebat, ut cum his solis antè quam omnes eor-
um copiae conuenissent, decertaret; tamen Antonius
hanc ipsam causam habuit, cur non periclitandam pug-
nae fortunam cogitaret, leuibusq; certaminibus tantum
uires hostium exploraret, donec suus exercitus, alioquin
iam minus instante Caesare, transfretauit. Eo recepto, ca-
stra

stra haud procul à Caesare ipse posuit, & utraque ex
parte sinus equitatum etià subsidio collocauit. Igitur Ce-
sar quiescens ipse, ac nullum praelium ultro suscipiens, in
Graeciam ac Macedoniam quosdam misit, qui cò Anto-
nium auocarèt. Eo tempore Agrippa Leucadem repente
aduectus, insulam & naues quæ in ea erant, cepit; ac Pa-
tras deinde, uictò nauali pugna Q. Asidio; post Corin-
thum quoque recepit. Quæ cum euenissent, ac præterea
M. Titius & Statilius Taurus subito adorti equitatum
Antonij fudissent, sociumque sibi Philadelphum regem
Paphlagoniæ adsciuisent, & Cn. etiam Domitius in sen-
sus Cleopatras redditus ad Caesarem transiisset (qui etsi
Caesari nihil profuit, nã paulò post morbo decessit, tamen
uisus fuit propterea ab Antonio profugisse, quòd de re-
bus eius desperasset) eiusque factum multi essent secuti,
Antonius audacia perdita, omnes suos in suspitione habe-
re cepit, ex ijsq; cum alios, tum Iamblichum Arabiæ cu-
iusdam partis regem inter tormenta occidit; quibusdamq;
negocium dedit, ut Q. Postumium Senatorem discerpe-
rent. Veritus deinde, ne Q. etià Dellius, & Amyntas Ga-
latis, quos ad conducendos stipendiarios milites in Macce-
doniam & Thraciam miserat, res Caesaris præferrent, ad
eos contendit, ut si qui hostes eos inuasissent, auxilium
suis ostèderet. Interim naualis pugna huiusmodi incidit.
Sofsius sperans se, si L. Tauresium, qui paucis cum nauibus
stationem aduersus Antonianos seruabat, ante reditum
Agrippæ (cui uniuersa Caesaris classis cõmissa erat) aggre-
deretur, posse rem aliquam memorandam gerere, sub auroram repente contra eum euectus est, obseruata
densa nebula, ne Tauresius nauium suarum multitudine
preuisa fugeret; ac eum primò conflictu fugatum cum
insequeretur, obuiam factò forte fortuna Agrippa non

Agrippæ res
gestæ.
Q. Asidius.
M. Titius.
Philadel-
phus rex
Paphlago-
niæ.
Cn. Domi-
tij defectio
ab Antonio
& mors.
Antonij in
suis crude-
litas.
Iamblicus.
Q. Postu-
mijus.
Q. Dellius.
Amyntas.
Nauali pu-
gna Sofsius
& Tarcon-
dimotus pe-
reunt.

modò non affecutus est Tauresium, aut uictoriae fructum aliquem percepit, sed ipse cum Tarcondimoto, alijsq; multis interijt. Hoc Antonium, & quia ipse reuertens eques tri praelio ab excubijs Caesaris superatus fuisset, a consilio castra castris hostium opposita habendi detraxit. Itaque noctu ijs relictis ad alteram sinus partem discessit, ubi castra copiae eius ampliores habebant. Et cum iam commecatibus etiam interclusum alimenta deficere inciperent, deliberationem proposuit, an ibi manentes praelio decertarent, an uerò aliò digressi, bellum tempore traherent. ibi cum esset sententijs uariatum, Cleopatra consilium uicit, quae suadebat ut opportunissima loca praesidijs firmarentur, ac secum & cum Antonio reliqui in Aegyptum abirent. Prodigia autem eam utinam sentiret impulerant. Nam hirudines circa eius tentorium, ac in praetoria naui ipsius nidificauerant, ex cera lac sanguisq; profluxerant: statuæ eius & Antonij, quas Athenienses deorum forma factas in arce posuerant, sublimi in theatrum deiectæ fuerant. His signis, exercitusq; praeterea à moestitia ac infirmitate Cleopatra territa, Antonio quoque timorem iniecerat. Neque uerò aut furim, aut palam fugientium more auehi statuerunt, ne socijs quoque metum incuterent: sed tanquam ad nauale praelium instructi, ut etiam si quis obstare uellet, ui dicessem sibi conficerent. igitur primum optimis quibusque nauibus delectis (nam & militum numerus cladibus ac fugis diminutus fuerat) cæteras combusserunt: deinde noctu preciosissimis quibusque rebus in eas comportatis, cum essent omnia iam instructa, Antonius conuocatos milites ita est allocutus. *Quæ à me, milites, ad hoc bellum comparari debuerant, consecuta omnia satis sunt. Est enim uestrum multitudo ingens, ex omni flore sociorum ac*

Antonij de
liberatio.

Prodigia.

Fugam An-
tonij ad
militis suos
oratio.

subdito

subditorum delecta, & ad omne genus pugnae composita, quod quidem in usu apud nos sit: deinde tot opifices, ita ut singulae nostrarum copiarum partes seorsim hostibus formidini esse possint. Videtis enim ipsi, quot & quales socios nauales, militesq; classicios habeamus, quot legionarios quot equites, funditores, quot cetratos, sagittarios, pedites, equitesq; quorum pleraq; militum genera uel desunt hostilibus, uel certè multo & pauciora infirmioraq; nostris adsunt. iam pecunie etiam ipsis & pauca sunt, & ea ipsæ pensionibus uiolentis coactæ, ut neque sufficere diu ea possint, & eos qui contulerunt, nobis quam eis propensiores effecerint: qui cum alioquin eis non optime uiderent, etiam aperte nunc seditiones mouebunt. Contra nobis pecunie sunt & ex abundantibus diuitijs collectæ, neque cum ullius parte iniuria, profuturæq; omnibus. Quæ cum tot tantaq; nobis adsint commoda, nihil quidem statueram de me ipso magnifice loqui: sed tamen quoniam ad summam hoc quoque facit, ac apud omnes homines maximi ponderis existimatur, nimirum ut qui bellum feliciter sint gesturi, optimum habeant imperatorem: ipsa res hoc ita fert, ut necessario omnino mihi de me ipso sit dicendum, quò intelligatis, & uos tales esse, qui etiam sine bono duce uincere possitis: & me eum esse, qui uel malis cum militibus uictoria potiri queam. Eam enim nunc etatem ago, qua hominum & corpora & animi quam maximè uigent ac neq; iuuentutis temeritas, neq; senectutis debilitas eis officit, sed medio inter utrumq; loco constituti plurimum ualent. Deinde hac ego & natura sum, & ita institutus, ut & intelligere quæ in rem uno quoq; tempore sint, & efferre ead. in facillimè possim: experientiam quoq; (quæ stupidis etiã & disciplinæ experientibus aliquid existimationis conciliat) rerum & civilium,

Suas copias
laudat, hos-
tium exa-
gitat.

De seipso.

Accas.
Natura.
Disciplina.
Pauca.

et bellicarum mihi paravi, ab ineunte aetate ad hunc usque diem in utrisque exercitatus. Saepenumero parvi aliorum imperijs, saepenumero alijs imperavi, itaque et quid imperare, et quid subditum obtemperantem agere conveniat, novi. Timui, audax fui, eoque et timoris et audaciae modum calleo; fortuna et secunda et adversa usus sum, ut neque desperandum quicquam, neque contemnendum sciam. Haec apud conscios vos loquor, vosque testes facio eorum quae dixi, non ut me ab re vobis iactarem (mibi enim ad gloriam satis est, mearum vos esse laudum conscios) sed ut hoc ipso quoque intelligeretis, quanto hostibus paratiores simus. Qui etsi nobis multitudine militum ac pecuniae, ac multiplici apparatus varietate cedunt, tamen nulla alia res magis eos inferiores nobis efficit, quam aetas et imperitia ducis, cuius singillatim omnia vitia recensere opus ego non habeo: id summam dicam, quod vos quoque compertum habetis. Nimirum igitur et corpore est infirmissimo, neque ulla insigni aut terre stri aut navali pugna ipse victoriam paravit. Profecto enim apud Philippo in ipso praelio victus ille est, ergo vici. Habetis quanto sim Cesare praestantior. Enimvero ferè penes eos victoria solet esse, qui instructiores sunt. Quod si igitur et hostium aliquod est robur, certè id in legionibus, et in terra esse inveniatis: navibus autem ne congregi quidem omnino nobiscum poterunt. Videtis enim ipsi molem ac crassiciem nostrarum navium, ut si etiam numero nos hostium navibus aequales essemus, tamen ij neque nostris impellendo, neque oppugnando ledere possint nostras, quas etiam defensoribus vacuas, crassicies tamen lignorum, et altitudo ipsa facile tutas praestiterint. At vero cum nostris navibus tantus sagittariorum ac funditorum vehatur numerus, ijque etiam de turribus desuper iaculantur

Caesare con-
terminit, &
verbis obte-
rit.

lentur, audebit quisquam ijs hostis appropinquare? aut si appropinquarit, qui tandem non à multitudine ipsa remorum nostrorum eius navis subvertatur? qui non undique nostris à tabulatis navium ac turribus iacula conijcientibus, navis eius obruta subsidat? Neque vero quia victoria navali apud Siciliam potitus est Agrippa, ideo eos classe aliquid posse existimare debetis. Neque enim tum cum Pompeio ipso, sed cum servis eius depugnauerunt, ac contra eos, qui multo imparatiores nobis erant: aut si quis omnino eam victoriam magnificat, merito is cladem qua ipse Caesar à Sexto affectus est, ei opposuerit: ac sic etiam nequaquam pares Caesaris nostris vires, sed longe omnibus partibus nostras et maiores et praestantiores inueniet. Denique, quanta tandem portio Sicilia est nostri imperij: aut quam rationem Sexti copiae ad nostras habuerunt? quae causa est, cur si Caesar maxime easdem quas tum habuit, copias habeat, neque augmentum, neque detrimentum passas, potius propter secundam quam sensit fortunam, is metuendus, quam propter cladem acceptam contemnendus sit? Quibus ego necum cogitatis, nolui pedestribus primùm copijs fortunam pugnae tentare, quibus eum alibuantum posse opinio est, ne si quid ea nobis incommodi accidisset, animo quisquam nostrum caderet: sed navibus, quibus et plurimum ualeamus, et longè maiorem hostilibus numerum habemus, pugnam intre statui, ut si his vicissemus, etiam pedestres deinde eius copias despiceremus. Nam hoc quoque satis notum vobis est, quod in classe utriusque nostrum totius belli omne momentum est positum, qua si nos superiores euaserimus, nihil est quod reliquos deinde hostes metuamus, quos taquam in exigua insula circumfessos, cum omnia circumcirca in nostra sint potestate, nullo nego-

Victoriam
Caesaris Si-
ciliensem
eleuat.

Cur classe
pctius, quã
acie pede-
stri voluerit
decertare.

Quae victis
timenda ef-
fent propo-
nit, Caesaris
iniuriis ac
crudelitate
in alios &
se enumera-
tis.

cio, ac si nulla alia re, fame certè expugnabimus. Porro autem certamen nobis futurum non de rebus exiguis aut uilibus, sed pugnantibus acriter, maxima præmia; scilicet autem, extrema pericula proposita esse, uerbis indigere non arbitror. Quid enim uictores isti si fiant, crudelitatis in nos sibi reliquum facient? qui ferè omnes uiros illustres quotquot cum Sex. Pompeio fuerant, interfecerint? multos qui eis cum Lepido auxilium tulerant, uenerint? Imò autem qui Lepidum nulla eis iniuria, ac subfido etiam exhibitò, principatu prorsus spoliauerint; ac tanquam captiuum in custodia teneant? Qui libertis omnibus per totam Italiam, omnibusque alijs qui prædia possiderent, ita pensionem imperauerint, ut quosdam eorum ad arma capienda adegerint, eaque occasione per multos occiderint? scilicet hi nobis parcent, qui ne à socijs sibi temperarunt? abstinebunt rebus nostris, qui suis etiam tributum imposuerunt? Clementia uictores utentur, qui etiam ante uictoriam tales se exhibuerunt? Ac ne quas in alios ij fecere iniurias omnes enumerando prolixior sim, hæc potius quæ contra nos ausi sunt, referam. Quis enim nescit, me participem rerum ac collegam Cesaris constitutum, curamque Reipublicæ cum eo æqualem sortitum, iisdemque honoribus & magistratibus ornatum, tantumque hæcenus temporis in ijs uersatum, nunc, quantum quidem penes Cesarem est ijs omnibus spoliatus, ex imperatore priuatum, ex Consule honoribus exutum effici, non quidem iussu populi, Senatus, que qui enim isthuc: cum palam ex urbe profugerint Consules, & alij nonnulli, ne quid huiusmodi decernere opus haberent, sed Cesaris ipsius opera, eorumque qui eum sectantur, neque sentiunt se ei regnum in seipos primum usurpandum parare. Nam qui ausus est mei uiuentis, tantis copijs instructi,

structi, Armeniæ uictoris, testamentum querere, id habentibus ui eripere, resignare, publicèque legere, quomodo hic uobis, aut ulli alij parcat? Qui talis in me amicum, conuictorum, cognatum suum fuit, quanam humanitate hic in eos, quibus cum ei nihil intercedit iuris, utetur? Quod si eius rei cõiecturam sumere libet ex his quæ iste decreuit, uos quidè hostes plerosque iudicauit, & manifestò uobis minatur: mihi uerò nihil huiusmodi indixit, cum & bellum contra me gerat, & omnia non quasi me uicisset, sed quasi etiam interfecisset, iam nunc agat. Quomodo si me tractat, quem nondum hostis se loco habere simulat, minime quidem à uobis se continebit, contra quos bellum se suscepisse palam fatetur. Quid autem sibi uult, qui cum arma contra omnes nos ferat, in decreto tamen alijs se bellum facere, alijs non facere asserit? non profestio, non eo animo, quod discrimen aliquod inter nos statuat, aut si uicerit, diuersis alios atque alios modis tractare statuerit: sed ut seditionem inter nos misceat, inuicemque commissos, infirmiores reddat. Neque enim ignorat, se nobis, si concordia seruata uno omnia animo agamus, superiorem nequaquam futurum; dissentientes autem nos, ac in diuersa studia scissos, spem sibi uincendi esse, ideoque ad hunc modum nobiscum agit. Proinde quemadmodum ego, & qui mecum sunt Romani, periculum nostrum præuidimus, quantumuis decreto nobis securitas promittitur, eiusque insidias intelleximus, ac quemadmodum neque uos destituimus, neque priuatim nostrum commodum prospicimus: sic uos etiam, quos ipse non negat se hostium, ac quidem summorum hostium numero censere, deest hæc cum animis uestris reputantes arbitrari, pericula ac spes ex æquo ad omnes spectare, ideoque omni conatu rebus communibus opitulari, omnique alacritate

in ijs

in ijs nobiscum elaborare, componentes inter se ea quae uictis patienda, & uictoribus obtinenda nobis sint. Equidem magnum est hoc effecisse, ne uicti contumelias, iniuriasque patiamini: id uero longè maximum, uictoribus licere ea quae uotis quisquam expetenda haberet, omnia agere. Tot uero, talesque cum simus, tam praecclare armis, pecunia, nauibus, equisque instructi, petora nos uelle melioribus praeferre, cumque possimus alios etiam in libertatem uindicare, uelle cum illis seruitute subire summum id uero dedecus fuerit. Hoc enim inter me & Caesarem differt, quod is rex uester esse cupit, ego autem ipsius quoque partes sequentes libertati asserere, ut iureiurando etiam confirmauim. Itaque, milites, tanquam pro utrisque certantes, & communia omnibus bona paraturi, ita contendamus, ut & nunc uincamus, & deinceps perpetua felicitate fruamur. His peroratis, Antonius primores ex ijs quos secum habebat, in naues imposuit, ne si in sua ipsorum potestate essent, noui quid tentarent, quod Dellius & nonnulli alij ad Caesarem perfugientes fecerant: permultos autem sagittarios etiam, funditoresque & armatos milites imposuit. Quia enim propter magnitudinem nauium Caesaris, ac multitudinem classiariorum Sex. Pompeius praecipue uictus fuisset, naues Antonius edificauerat multo hostilibus maiores, paucas quidem triremes, reliquas omnes à quaternis usque ad denos ordines remorum capaces, turresque in ijs altas extruxerat, multitudinemque in ijs hominum collocauerat, qui quasi de muro pugnarent. Caesar apparatus hostium conspicens, ipse etiam se ad pugnam composuit, sed ubi consilium eorum ex alijs, ac maxime Dello intellexit, conuerso in unum locum ipse quoque exercitu, hanc orationem habuit.

Dellius ad
Caesarem per-
fugit.

Naues An-
tonij qua-
les.

Cum

Cum & auditu, milites, accepissem, & re ipsa expertus essem, maximas ac plurimas bellicas, aut potius omnes actiones humanas, feliciter ab ijs confectas, qui in consilio capiendo, inque agendo iustitiam & pietatem praeter alijs obseruassent, nunc id & mente cum primis repeto, & nos considerare iubeo. nam etsi tantis sumus instructi uiribus, ut etiam in causa iniquiore uictoriam sperare nobis liceret, tamen haud paulo plus fiduciae in belli causa, quam in apparatus robore pono. Romanos enim nos, ac maximis optimisque orbis terrarum partibus imperantes, despectui haberi, conculcarique ab Aegyptia muliere, indignum quidem fuerit maioribus nostris, qui Pyrrhum, Philippum, Perseum, Antiochum debellauerunt, qui Numantinos & Carthaginem exciderunt, Cimbro & Ambrones ad internecionem delerunt: indignum autem nobis quoque ipsis, qui Gallos domuimus, Pannonios subegimus, ad Istrum usque progressi sumus, Rhenum transiimus, in Britanniam traieccimus. Qui enim non dolore afficiantur omnes isti, qui quas dixi praecclaras res confecerunt, si nos sentiant mulieri perniciose subiectos esse? Qui uero nobis non ingens sit dedecus, si qui omnibus haec uirtute praestitimus, nunc horum contumelias aequo animo toleremus? Qui, proh, deum fidem, cum sint Alexandrini, ac Aegyptij, (quo neque uerius, neque maius eorum dedecus dici potest) cum deorum loco reptilia, ac alia animantia colant, immortalitatis opinionem ut consequantur, cadauera sua condiant, qui ad ferociam pronisissimi, ad fortitudinem imbecillissimi cum sint, ac (quod summum est) foeminae pro uiro seruiant, tamen ausi sunt bona nostra affectare, ac nostrum ipsorum opera ea adipisci, ut nos ultra eis felicitate nostra cedamus. Cui enim non dolorem moueat, si uideat reginam eorum Romanis militi

Caesaris ad
militibus oratio.

A maio-
rum, & suis
rebus ge-
stis.

militibus stipatam? Quis non gemat, si audiat equites
 & Senatores Romanos Eunuchorum instar eam adula-
 ri? Quis non lugeat, audiens uidentisq; Antonium ipsum,
 qui bis Consul, Imperator sepius fuit, qui mecum Reipu-
 blica prefecturam gessit, cui tot urbes, tot exercitus cō-
 missi sunt, nunc omnibus patrijs uiuendi moribus reli-
 ctis, barbaricos & peregrinos omnes imitatum, nostri le-
 gumque ac deorum à maioribus nostris ad nos trans-
 missorum nullam curam habentem, mulierem istam pro
 Iside aut Luna adorare, natis eius solis ac Lune nomi-
 na tribuere, denique seipsum Osiridem ac Dionysium ap-
 pellare? hinc quasi si uniuersæ terræ dominus esset, totas
 insulas, ac continentes etiam terras donare? Equidē noui,
 milites, incredibilia uobis hæc, & mirabilia uideri: quò
 magis indignationē hæc uobis concitare par est, cum que
 uos ne auditis quidem creditis, uerè ab ipso agantur: &
 quæ cognoscere sine dolore nemo potest, ea is per luxu-
 riam edat, quod summam meritò uobis irā mouere debet.

Suam æqua-
 nimitatem
 proponit.

Ego autem inuito tanto eum studio colui, ut & partici-
 pem principatus mei fecerim, & meam ei sororem nu-
 ptum dederim, exercitusq; donauerim: postmodò ea usus
 sum in illum humanitate ac beneuolentia, ut neque pro-
 pter ea quòd sororem meam ignominia affecisset, neque quòd
 quòd natos sibi ex ea liberos neglexisset, neque quòd
 ei Aegyptiam prætulisset, neque quòd huius libris omnia
 frerē uestra bona dono dedisset, neque ullam aliam
 ob causam bellum ei faciendum duxerim. Primò enim exi-
 stimabam non eodem modo quo Cleopatram, Antonium
 etiam tractandum esse: cum ista ex his quæ egisset, quia
 alienigena esset, statim hostis iudicaretur: Antonius au-
 tem, quòd ciuis esset, ad sanitatem mētis reduci posset. de-
 inde sperabam si non sponte, at certè uel inuitum propter
 decret

decretum contra eam factum, poenitentiam ceptorū actu-
 rum esse. Has ob causas igitur nullum ei bellum indixi.
 Quoniam uerò his spretis ac despectis, neq; ueniam no-
 bis dantibus ignosci sibi uult, neque misericordia nostra
 nisi statuit: sed siue stultitia adductus, siue insania (audi-
 ni enim, ac fidem audito habui, esse eum detestatæ illius
 mulieris incantamentis peruersum) nihili faciens no-
 strum beneficium, nostramque in se humanitatem, seruiens
 mulieri, eius causa bellum & pericula ultrò contra nos
 & patriam suscipit, quid nobis reliquum est, nisi ut in
 eum unà & in Cleopatram uindicemus. Nemo proinde
 eum pro Romano, sed Aegypto habeat: nemo Anto-
 nium nominet, sed Serapionem aliquem: nemo Consu-
 lem aut imperatorem fuisse, sed Gymnasiarcham existi-
 met. Hæc enim pro istis uolens recepit, omnique patrio
 splendore proieccto, unus ex cymballistis Canopi factus
 est. Neque metuere quisquam debet, ne is aliquod mo-
 mentum bello sit allaturus: nam prius quoq; nullius eum
 precij fuisse bellatorem, uos nouistis, qui eum apud Mu-
 timam uicistis. Quòd si quid uirtutis dum nobiscum mili-
 tauit, iste sibi parauit, scire tamen oportet, omnem eam ui-
 tæ hæc mutatione eum perdidisse. Fieri enim non potest,
 ut in qui regio luxui, mollicicique muliebri indulget, uiro
 aliquid dignum uel consulat, uel agat. Est enim necesse
 omnino, ut quibus unusquisque uitæ rationibus utitur, ea-
 rum similibus reddatur. Cuius signum euidentis est, quod cum
 interea temporis unum tantum bellum gesserit, ac unicam
 expeditionem fecerit, in prælijs plurimos ciues ami-
 sit: turpissimè autem à Praæspis recedens, plures adhuc
 suorum in fuga perdidit. Etenim si quis uestrum ridiculè
 saltare, ac chorcam Bacchi ducere opus habeat, omnino
 is ab Antonio superabitur ea in re: nam saltare hic didi-
 cit: siu

Antonij mo-
 res & stu-
 dia deridet.

cit: sin pugna & armis opus est, quid tandem in eo timen-
dū est: nam etas: atqui ea desloruit, & effoeminata est. A-
nimi uis: atqui muliebris & cinedica lasciuia eum corru-
pit. pietas erga deos nostros? atqui contra hos & pa-
triam bellum suscepit. fides erga socios: quis autem ne-
scit quomodo inductum in fraudem Armentie regem ce-
perit? Num eius in amicos bonitas? quis ergo non uidit
quam miserē eorum multos interemerit? Existimatio e-
ius, in qua est apud milites: quasi uerò non hi quoque de
eo desperauerint: id quod ex eo patet, quòd ad nos ab eo
per multi quotidie trāseunt. Atq; ego quidem hoc actu-
ros omnes ciues existimo, sicut antè etiam fecerunt, cum
is à Brundisio in Galliam iret. Quandiu enim eis spes
diuitiarum sine periculo potiundarum adsuit, omnino
libenter cum eo multi manserunt: nunc uerò ubi pu-
gnandum eis erit contra nos suos gentiles pro ijs qui nihil
ad ipsos pertinent, certè prælium detrectabunt: eò ma-
gis quidem, quòd nobiscum ipsis saluis esse & beatis tutò
licet. At uerò multos auxiliarios secum, magnam pecunie
uim habet? Certè Asiæ continentis habitatores crebrò à
nobis uictos fuisse, nouit Scipio Asiaticus. Sylla Felix, Lu-
cullus, Pompeius, pater meus Cesar: nouistis uos ipsi,
qui Asianos Bruto & Casio opem ferentes deuicistis.
Iam quo maiores Antonij diuitias esse cogitatis, tanto
magis in id uobis incumbendum est: ut uestras eas faciatis.
Pro maximis enim præmijs, maxima etiam certamina
subire conuenit. Quanquam ego quidem maius uobis hu-
ius belli præmium propositum esse nullum dixerim, quam
ut dignitatem maiorum conseruetis, ut magnanimitatem
uestram tueamini, ut eos qui à nobis defecerunt, ulciscamini:
ut uindictam ab his qui iniurijs uos affecere, su-
matis: ut uictores omnibus hominibus imperetis: ut ne pa-
tiamini

Præmium
bello pro-
positum.

tiamini ullam mulierem uiris æquari. Num uerò qui tot
prælia, uos ipsi qui nunc mihi adestis, contra Tauriscos,
Iapydes, Dalmatas, Pannoniosq; propter oppida qua-
dam, & terram desertam fecistis, eosque omnes, bellico-
sissimos omnium opinione habitos, subegistis, imò etiam
de unica Sicilia contra Sextum Pompeium, de Mutina
sola contra hunc ipsum Antonium certauistis, ac utrum-
que uicistis: iam minus gnauiter pugnandum uobis arbi-
trabimini contra scæminam omnibus uestris rebus insidia-
tam: contra maritum eius, omnia uestra bona filijs eius
elargitum: contra egregios eorum socios ac mensarum af-
fectas, quos ipsimet stercorearios uocant? Quid ita uerò?
an propter multitudinem eorum? atqui hæc nihil contra
uirtutem corporum potest: propter nationem: atqui one-
ra baiulare magis didicerunt, quam bellare propter peri-
tiam: at temos ducere magis, quam nauali prælio pugna-
re nouerunt. Me quidem pudet, cum huiusmodi homini-
bus nobis esse conflegendum, quos si uicerimus, gloriæ id
futurum nobis non sit: dedecori autem, si uincamur. Por-
rò neq; magnitudinem nauium, neque crassiciem ligno-
rum uirtuti uestræ parem esse censete. Quæ enim unquã
nauis per se aut sauciauit ullum, aut occidit? qui autem
fiet, ut non propter ipsam altitudinem ac crassiciem &
difficilius à remigibus impellantur, & gubernatoribus mi-
nus pareant? Quid proderunt his qui ab ijs pugnabunt,
qui neque enauigare, neque circumnauigare (quæ pugna
naualis sunt opera) poterunt? Neque enim pedestre præ-
lium nobiscum in mari conserent: neq; ad hoc parati sunt,
ut tanquam intra muros aliquos circumsesi oppugnentur.
Nobis quidem admodum erit commodum, eos ligneis quasi
menijs septos aggredi. Si enim eodem loco naues hostium
uelut infixæ substiterint, rostris eas nobis perrumpere

Copias &
apparatum
Antonij ele-
uat.

licebit, aut tormentis eminus pertundere, ignique ex oculis ignitis inflammare: sin se loco mouere ausæ fuerint, neque insequentibus aliquam nostram consequentur, neque fugientes euadent, propter grauitatem suam ad agendum aliquid incommodissimæ, propter molem autem ad accipiendam damna opportunissimæ. Quamquam quid attinet multis uerbis tempus terere, cum iam aliquoties periculum eorum fecerimus, & apud Leucadem, & nuper, non modò non superati ab ipsis, sed omnibus partibus uictores. Itaque non tam meo sermone, quam uestris ipsorum actis confirmati, nunc ad imponendum toti bello finem animos intendite: hoc scientes, quòd si hodie uicerimus, nullus nobis sit labor reliquus futurus, nam & alioquin hominum id natura fert, ut primis certaminibus aduersam fortunam experti, etiam ad cetera sint animo demissiores, & nos extra omnem controuersiam terra ijs praeualemus, ita ut etiam nullam ante cladem passos uincere possimus. Quæ ipsi hostes etiam cognita habent, adeò ut consternati animis (nihil enim uos eorum que audiui, celabo) propter accepta detrimenta, speq; salutis, si hic remaneant, amissa, ideò effugere aliquò conentur, atque ob id classem nunc educere non naualis prælij conferendi, sed fugæ consilio capiendæ instituerint, ac optimas preciosissimasq; suas res in naues imposuerint, ut si possint, cum his effugiant. Nos igitur eos, qui ipsi confitentur se nobis uiribus impares esse, ac suis in nauibus uictorie nostræ præmia uelint, ne patiamur aliò enauigare, sed hoc ipso in loco uictis omnia auferamus. Secundum hanc orationem Cæsar id consilij cepit, ut hostibus enauigandi facultatem concederet, quòd fugientes à tergo adoriretur, nam & celeritate suarum nauium fretus, facile se eos affecuturum iudicabat, & fore ut cum pateretur Anto-

nium

nium aliquò effugere conari, ceteri omnes ultrò ad se traherent. Verum prohibitus ab Agrippa id consiliu exequi, qui metuebat ne hostes, quia ijs uelis essent usuri, assequi non possent, uictoria præterea facilioris spe cõcepta, quòd effusus imber, ac multa grando Antonianæ classi incidisset, eamq; conturbasset; omisso suo proposito, multos ipse quoque pedites nauibus suis imposuit, in scaphas ad obsecunda ministeria omnibus auxiliarijs collocatis, qui ceteriter circumnauigantes, & pugnantes, de ijs quæ res ipsa postularerit monerent, & sibi omnia quæ opus esset annuntiarent: ipse hostium exitum præstolatus est. Qui cum classico dato naues eduxissent, easq; confertim in aciem ante fauces constituisent, neq; iam amplius quoquam progredierentur, Cæsar ad eos classem direxit: ut uel cumstante eorum classe pugnaret, uel eam retrocedere cogere; cum ne sic quidem uel ad pugnam exirent, uel recederent, sed eodem loco manentes ordines magis magisque densarent, hæsitans Cæsar remigibus ut remos demitterent iussit: ac paululum cunctatus, subito cornua dato signo utrinque eduxit, circumflexitque, consilio hostem circumdandi, aut certè ordinem eius disijciendi. Itaq; Antonius ueritus ne circumueniretur, quantum potuit suos etiam ad pugnam eduxit, ad eamq; uel inuitus accessit. Ad hunc modum prælium nauale commissum est cum & in sua alacritate arteq; utrinq; classarij multum spei haberent, & pedites eos utrinq; in terra collocati acclamantes cohortarentur. Erat autem pugna dissimilis inter partes ratio. Nam Cæsariani, impetû concitatis nauibus suis quas & minores & celeriores Antonianis habebat, hostiles naues inuadebant, undiq; tessi ad uitanda uulnera: itaq; aut submergebant aliquam nauem hostilem, aut si nequirent, antequam ad manus deueniretur sese recipiebant, tumque

Omen futuri euentus naumachig

Nauale apud Actium prælium, quo Antonium Cæsar superauit.

aut iterum eandem nauim aggrediebantur subito, aut ea omissa ad aliam se conferebant: atque inde rursus celeriter se ad aliam, aliamque inde conuertebant, raptim ea que possent agentes, ut quam maxime inopinantes hostes adararentur. Nam et robur hostium propter multitudinem, et dimicare communis metuentes, neque in appellendis nauibus, neque in receptu moras trahebant: sed subito irruentes, ut iaculationem hostium auerterent, ac uel uulnerata aliqua naui, aut conturbata, ita ut apprehendi ab ea non possent, statim retro cedentes, telorum ictus euadebant. Contra Antoniani hostes accedentes multis lapidibus ac iaculis impetebant, nauibusque eorum propius aduentus manus ferreas iniiciebant, ea si opportune incidissent, superabant hostem: sin aberrassent, aut nauibus suis pertusis mergebantur: aut dum ne ea perforarentur, propugnando tempus terunt, ab alijs hostibus facilius inuadebantur: duae enim, aut tres simul naues Caesarianae, unam adoriebantur, ac partim damnum ei inferebant, partim accipiebant. Altera ex parte laborabant maxime et fatigabantur gubernatores et remiges, ex altera classici milites. Erantque Caesariani equitibus similes modo irruentibus, modo se recipientibus, eo quod appellere subinde, ac retro abducere naues ipsi suas tantum poterant. Contra Antoniani legionis armatae speciem habebant, appropinquantes sibi obseruantis, eosque retinere omni studio conantis. Proinde illi eo hosti incommo- dabant, quod accedentes subito, remos nauium hostilium detergebant, hi contra desuper eos saxis ac tormentis ferientes submergebant: uicissimque hi ea re ab hostibus superabantur, quod eos propius aggressos ledere nequebant: illi contra eo, quod si nauem hostilem aggressi non submersissent, iniecta manu ferrea constricti nequam

quam

quam aequis uiribus pugnam sustinebant. Cum diu iam dubio esset euentu certatum, tandem Cleopatra quae in anchoris post classem pugnantem stabat, cum non ferret diuturnam ac incertam euentus expectationem, mulier quippe, et Aegyptia genere, diutius suspensa animi sollicitudine, ancipitisque praelij exitus expectatione uicta, signo suis dato fugae se dedit: qui cum uela confissim erexissent, ac in mare se dedissent, eosque forte fortuna coortus uentus secundus impulsisset, opinatus Antonius eos non dato a Cleopatra signo, sed metu coactos tanquam uiolos fugam cepisse, ipse etiam eos secutus est. Hoc facti reliquorum etiam militum animi consternati sunt, ac ipsi quoque de fuga cogitantes, alij uela sustulerunt, alij turres et armamenta nauium in mare proiecerunt, ut exoneratis nauibus facilius esset fuga. Caesariani, quibus neque uela erant, et ad nullam aliam rem nisi praelium nauale se parauerant eos qui iam fugam cepissent, non insecuti, reliquos qui eam adhuc adornabant, adorti, multis suis nauibus singulas hostiles circumdantes, eminus conuulsusque pugnam conseruerunt. Erat hoc ipsum etiam certamen narium plane, acerrimumque, cum Caesariani inferiores partes nauium circumcirca perforarent, remos detingerent, gubernacula abrumperent, in tabulata hostilium nauium conscendentes alios repellerent, cum alijs dimicarent: (erant enim iam etiam numero aduersarijs aequales) contra Antoniani contis hostium naues detruerent, securibus caederent, eis saxa aliasque in id ipsum paratis molis iniicerent, ascendentes arcerent, cum communis congressus pugnarent. Poterat qui eam pugnam spectasset, haud inepte (modo parua liceat magnis componere) eam oppugnationi murorum, aut multarum in mari exiguarum insularum conferre: eam utrorumque conatus spe-

Cleopatra
fuga.Antonius fu
git.

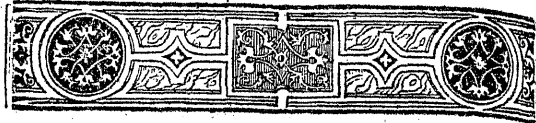
Cōparatio.

Ignis nauibus Antonianis iniicitur.

ciem præ se ferebat, cum alteri in naues hostium, quasi in continentem terram aut arcem conscendere cuperent, omniâque quæ ad id perficiendum facere uidebantur, summo studio apparerent; alteri nihil eorum quæ fieri in huiusmodi re solent omittentes, eos arcerent. Cum ancipiti euentu esset diu pugnatum, Cæsar ignem ex castris afferri iussit: neque enim aliud consilium uictoriæ explicandæ habebat: quanquam potiundæ hostilis pecuniæ causa in timore steterat incendio abstinere. Igne alato, statim aliud genus pugnae accidit. Cæsariani undique ad hostilem aliquam nauim accedentes, iacula ignis in eam emittere, facies manu conijcere, ollulasque etiam caribonum picisque plenas eminus tormentis eodem iaculari: Antoniani hæc singula repellere, si quod incidisset, quia id statim apprehensis lignis multam in nauim flammam excitabat, primum eam aqua, quam potus causa secum tulerant, restinguere: post ea absumpta, marinam haurire: eaque si multam simul adhibuissent, nonnihil obistere ignis uolentia: quia uero id non ubique fieri licebat (nam et urnas habebant haud iustæ magnitudinis, et terrore iniecto eas tantum dimidia sui parte aqua repletas traherent) non modò auxilium nullum ferebatur, sed uires malo addebantur, (aqua enim marina flammæ non multa infusa, magnopere eam exuscitat.) Proinde aquæ præsidio deficiente, centones, et cadauera flammæ Antoniani iniiceret: id aliquandiu inhibuit ignem, ac compesci incendium uidebatur: post his ipsis etiam auctum, præsertim quia uentus uehementior incidere maius effulsit. Ibi uero hi, dum partes nauium flamma depascebatur, incendio succurrere, in ipsam flammam insilire, alias partes rescindere, res in alia loca differre, easue aut in mare projicere, aut in hostes, ledendi causa: alij ad integras partes nauis

Aqua marina.

nauis sese recipientes, manibus ferreis, ac longurijs tum maxime uti, ut nauim hostili sibi annexa, aut in eam exilientes, periculum incendij euaderent, aut eam saltem unam comburerent. Cæsariani hoc ipsum ne fieret, ad naues ipsorum non appropinquare. Itaque cum ignis iam et latera nauium corripuisset, et in solum usque descenderet, tum demum in summis Antoniani uersari miserij: quippe alij, ac nauis potissimum, fumo, antequam ignis ad eos peruenisset, necabantur: alij in medio incendio tanquam in camino assabantur: alij armis ignem concipientibus colliquabantur: alij antequam aliquid huiusmodi paterentur, nonnulli etiam semuisti, armis proiectis uel uulnerabantur eminus, uel in mare se deicientes suffocabantur, uel ab hostibus icti mergebantur, uel à belluis marinis laniabantur: solis his æquior inter tantas miseras mortis fuit conditio, qui prius quàm huiusmodi mala subirent, mutuis se inuicem uulneribus interfecerunt, aut sibi ipsis manus attulerunt, non expectato cruciatus ullo genere, ac cum nauibus suis tanquam rogo cremati sunt. Cæsariani qui se, dum defendendi sui aliqua facultas adfuisset hostibus, ab earum nauibus abstinerant, cum uiderent nauibus igni correptis, homines ne sibi ipsis quidem auxilio esse, nedum aduersarium ledere posse, celeriter aduecti pecuniæ eripiendæ studio, ignemque à se immissum restinguere conati sunt: horum quoque per multi cum ipsis nauibus à flamma correpti, et harpagonibus hostium, perierunt.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus primus, Gulielmo Xy-
landto Auguftano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quomodo Cæſar à victoria Actiaca res conſtituerit.
De Antonio ac Cleopatra, ac eorum poſt acceptam cladē actū.
Vt Antonius in Aegypto uictus, ſeipſum occiderit.
Quomodo Cæſar Aegyptum ſubegerit.
De Cæſaris reditu Romam, triumphūque ab eo ductū.
De curiæ Iuliæ dedicatione.
Vt Myſia in poteſtatem populi Romani venerit.
Acta ſunt hæc reliqua parte eius anni, quo Cæſar I I I. Conſul
fuit, collega M. Valerio Meſſala. Coruino, ac biennio de-
inceps, cuius Conſules,

Anno V. C. 714. Cæſar I I I.
M. Licinius M. F. Craſſus.
715. Cæſar V.
Sextus Apuleius Sexti F.

In hunc modum pugna naualis facta eſt,
I I I. Nonas Septembris. Id à me non
frustra commemoratum eſt, dies annota-
re alioquin non ſolito: ſed quod ab ea die
primium Cæſar ſolus rerum potitus eſt,
Imperijq; eius recenſio præciſe ab ea ſumitur. Eadem die
Cæſar Apollini, qui apud Actium colitur, trirēmem, quad-
drirēmem, ac alia nauium genera uſque ad decirem
ex captis nauibus conſecrauit, templum maius extru-
xit, ludos Muſicos ac Gymnicos, & certamen eque ſtre-
cum

Qua die Cæ-
ſaris Monar-
chia cepe-
rit.

Apollo A-
ctius.

cum ſacro quinquēnali * (ſic enim hi qui annone ſunt
preſecti, appellantur) conſtituit, Actios illos ludos dicēs, Actij Iudi.
urbemque eo loco ubi caſtra habuerat, effecit: partim
collectis ad eam incolendam hominibus, partim eò trans-
latis ſinitimis, eique urbi Nicopolis nomen indidit: ac lo-
cum in quo tetenderat, lapidibus quatuor pedum magni-
tudine conſtrauit: roſtrisque nauium captarum ornauit, Nicopolis.
ſacrarium ibi Apollinis ſub dio conſtituens. Verum hæc
poſtea temporis facta ſunt: tunc autem emiſit claſſis
ſuae partem, quæ Antonium ac Cleopatram inſequeren-
tur: quæ cum conſequi eum non poſſet, reuerſa eſt: cum
reliquis uerò iſe caſtra hoſtium, iſis propter paucitatem
non reſiſtentibus occupauit, ac deinde reliquum exerci-
tum deprehendens iter in Macedoniã intendentem, ſine
pugna ſibi adiunxit. Diffugerant autem iam tum alij
quidam primores Romani ad Antonium, auxiliarij au-
tem in ſuam quiſque patriam: uerum hi contra Cæſarem
nullum præterea bellum geſſerunt: ſed & ipſi, & omnes
populi qui antè etiã Romanis ſubditi fuerant, pars ſtatim,
pars poſt pacis conditiones à Cæſare acceperunt. Cæſar
urbib; pecunia imperata, ademptaq; eis in ciues ipſarum
poteſtate, quam in concilijs populi uſurpabāt, regulis ac
regibus omnia oppida quæ ab Antonio acceperant, excep-
tis Amynta & Archelao, abſtulit: Philopatorem Tar-
condimoti filium, & Lycomedem regnum in parte Cap-
padocici Ponti obtinentem, principatu ſpoliauit: Alexan-
drum autem Iamblichii fratrem non modò regno exiit,
quod præmium propterea quòd ipſum accuſaſſet accepe-
rat, ſed in triumpho quoque ductum occidit: Lycomedis
ditionem Medeo cuidam conceſſit, qui ante pugnam na-
ualem Myſos Aſianos ad deſcendum ab Antonio pera-
mouerat, eorumque opera bellum Antonianis fecerat:

Acta Cæſa-
ris à uictoria.

Quomodo
in hoſtes
Cæſar ani-
maduerte-
rit.

Amyntas.
Archelaus.
Philopator
Lycomedes.

Alexander.
Medeus.
Cydonij.
Lampeia.

Cydonijs ac Lampæis libertatem dedit præstiti sibi auxilij causa, instaurata etiam Lampæorum ciuitate, quæ euersa fuerat: Senatores, equitesque, & alios insigniores uiros qui Antoniū aliqua in re adiunissent, multos pecunia multauit, multos occidit, quibusdam pepercit. Inter uita donatos præcipuus fuit Sosius, qui cum bello sepe Cæsarem petiisset, tunc fuga elapsus occultatusque, post inuentus ac dimissus est: & M. quidam Scaurus, ueterinus Sexti Pompei frater, ipse quoque neci destinatus, propter Muciam matrē uitam obtinuit. Inter supplicio affectos potissimum commemoratione dignus uidetur Curio, filius Curionis istius, cuius Cæsar superior opera plurimum usus fuerat: & Aquilij Flori, pater ac filius: quorum cum alter tantum, in quem fors incidisset, mori à Cæsare iussus fuisset, uterque perijt. Nam & filius prius quam sortiretur se percussori præbuit ultro, & pater dolore rei permotus, sibi ipsi necem intulit. Porro autem Antonianos milites in exercitum suum Cæsar allegit, ac ueteranos ciues nemini quicquam dans, in Italiam, reliquos sparsim aliò dimisit. Quia enim in Sicilia post uictoriam metum ei obiecerāt, ueritus ne denuò tumultuarentur, ut præueniret omnem motum, alios sibi omnino ab armia reijciendos, reliquorum multitudinē diuellere à se inuicē statuit. Libertis, quia adhuc eos suspectos habebat, quantam pensionem remisit, quam adhuc ad pendendam pecuniam sibi imperatam debebant: hique non tam acceptæ iniuriæ memores, quam pro beneficio remissam pensionem habentes, gauisi sunt: milites quoque qui nondum annos militiæ impleuissent, nonnihil inhibiti à Tribunis militum, potissimum autem spe Aegyptiarum diuitiarum illecti, quicquid fuerunt. At qui uictoriæ socij, tum à militia dimissi nullo premio dato fuere, indignè id ferentes, seditiones

tionem paulo post agitare cœperunt. Id ueritus Cæsar, ac ne Mæcenatem, tum Romæ Italiæque administrandæ præfectum, contemptui, quod equestris tantum ordinis homo esset haberent, Agrippam quasi aliam ob rem in Italiam misit. Tantam enim in omnibus rebus potestatem Mæcenati ac Agrippæ Cæsar eo tempore tribuerat, ut literas quoque ipsas, quas ipse ad Senatum aliòsue scribebat, antè quàm redderentur, legerint, ac quæ uisum fuisset mutauerint: cuius rei causa annulum quoque ab eo accepterant, ut obsignare eas possent. Sigillum enim, quo tum maxime utebatur, duplex parauerat, Sphynge in utroque eadem insculpta: (nam serius incepit suam imaginem in eo incidere, ac ea literas obsignare, quod omnes deinceps imperatores imitati sunt, excepto Galba, qui canem ex prora nauis prospectantem, signum à maioribus suis ad se delatum, usurpauit) ac si quid uel ipsas, uel alijs suis necessarijs scriberet arcani, proximè sequentem semper litterā pro ea quæ exarari deberet, ponebat. Proinde quasi nullo iam imminente à ueteranis amplius periculo, res Græciæ constituit, ac duorum diuorū sacris initiatus est: deinde in Asiam profectus, rebus ibi quoque constitutis, quid Antonius ageret expectauit: ac se ita parabat, ut si certum quoniam is perfugisset comperiret, expeditionem contra eum faceret. Interim ipsas aperte tumultum concitantibus, quod proculipse abesset, metuens ne si quem ducent inuenissent, mali aliquid facinoris ederent, alijs ad Antonium inuestigandum constitutis, in Italiam properauit, media hyeme, se quartum, & M. Crasso (hunc enim collegam habebat, quanquam & Pompeianas & Antonianas prius partes secutum) Consulibus. Cum Brudisium peruenissent, iam eò uniuersus Senatus audito eius aduentu, tantum Tribunis plebis ac duobus prætoribus ad

Agrippæ & Mæcenatis potestas à Cæsare ipsis data.

Sigillū Cæsaris.

Galbæ signum. Scribendi occultæ ratio.

Cæsar sacris initiatus.

Seditio militum abente Cæsare.

bus ad urbem ex S. C. relictis, occurrerat, cum equitibus, ac magna plebis parte, ac multis alijs qui uel legati, uel sua sponte eò frequentes conuenerant, itaque aduentu Caesaris, & studio maioris partis effectum est, ut nemo uilam rem nouam tentare auderet, quin ipsi milites, partim metu, partim spe, nonnulli etiam euocati eodem confluerunt. Horum Caesar alijs pecuniam dedit; alijs, qui eos conuentus Italia, qui Antonij rebus studuissent, extorres egerat militibusque agros eorum donauerat, extorrium autem plerisque Dyrrachium, Philippos, & alia oppida habitanda concessit; reliquis pecuniam pro agro aut numerauit, aut numeraturum promisit. Et si enim ex uictoria magnam uim pecunie adeptus fuerat, tamen impense fiebant longè maiores: ideoque in foro uinum proposuit sua & sociorum aliquot bona, ut uel emere ea, uel pro agris recipere liceret ei qui uellet; quae quidem nemo fecit, (quis enim ausus fuisset?) promissioni tamen ea ratione honestam nactus dilationem, eam ex Aegyptiaca deinde praeda representauit. Haec, & alia necessaria cum ita constituisset, iiisque quibus impunitas data erat, concessisset ut in Italia morarentur, id quod antè non licebat, populo qui Romae remanserat, nec ad se Brundisium uenerat, neglecto, in Graeciam aequum est, trigesimo quam in Italiam uenerat die, ac propter hyemem nauibus per Isthmum Peloponnesiacam translatis, tanta celeritate in Asiam aduenit, ut de eius discessu simul redituque Antonius & Cleopatra cognouerint. Hi dum pugna nauali fuga elapsi, usque ad Peloponnesum simul cum peruissent, ibi praeter animi sui sententiam diuisi inuicem sunt, Cleopatra in Aegyptum contendente, ne clades audita novos ibi tumultus concitaret. Haec ut tunc in Aegy

Caesar ut militem defideria ordinauerit.

Caesar sua & amicorum bona describit.

Caesaris celerissimus in Asiam aduentus.

Cleopatra ut in Aegyptum redierit.

in Aegyptum adnauigare posset, uictoriam metibus, pro uas coronauerat, cantionesque uictoria obtentu usurpari consuetas tibijs concini iusserat: postquam in tutum peruenerit, multos primores, semper sibi infensos, ac tum clade eius animo auctos, occidit. horum facultatibus, & reliquis, diuis etiam consecratis (neque enim ab ullo quantumuis inaccessu sacrario se abstinerebat) ingentem pecuniam confecit, copias comparauit, auxilia quaesit: utque Media regem ad suam societatem pertraheret, Armenia regi caput amputatum ei misit. Ceterum Antonius in Africam quosdam misit ad Pinarium Scarpum, & exercitum quem is iam antè ibi conscriptum ad tuendam Aegyptum habebat: uerum cum neque reciperetur ab eo, & missos quoque ad se is occidisset, nonnullosque milites id moleste ferentes necasset, infecta re Antonius ipse quoque Alexandriam se contulit. Ibi & alia quae bello accelerando conueniunt, ab ijs parata sunt, & filios suos, Caesarionem Cleopatra, Antyllum ex Fulvia sibi natum Antonius in uiros retulerunt, ut & Aegyptij uiro sibi imperante essent alacriores: & reliqui eos duces habituri, si quid Antonio & Cleopatra accidisset, animis eò magis constarent, ad quidem factum perniciem adolescentibus istis attulissent, ut Caesar ijs, tanquam uiris iam, & principatum aliquem gerentibus non parceret. Antonius autem ac Cleopatra in se parabant, tanquam & classe & pedestribus copijs beligeraturi, in eumque finem uicinos populos, & reges amicitia sibi iunctos ad auxilia conuocabant: nihilo tamen minus etiam ad hoc se instruebant, ut si qua necessitas urgeret, in Hispaniam, alioquin etiam pecunia multitudine se eam regionem posse ad defectionem compellere sperantes, nauigarent, aut ad rubrum mare concederent. Quae concilia ut quam diutissime occulta haberent, ac Casarem

Cleopatra flagitia, Antaua dicitur interitus.

Pinarium Scarpus.

Antonius Alexandriam uenit, eiusque & Cleopatra concilia.

Caesario & Antyllus in uiros relati.

Cleopatra
Caesari mu-
nera mittit.
Responsum
Caesaris:

Arabes na-
ues Cleopa-
trae combu-
runt.

Q. Didius:
Gladiatoru-
m fides in An-
tonium.

Cesarem uel fallerent, uel etiam dolo necarent, miserunt ad eum qui de pace agerent, ac interim pecunia eius exitum corrumpere. Interim Cleopatra clam Antonio sceptrum aurum, coronam auream, sellamque regia Caesari misit, quasi regnum cum ijs trades, ut is si omnino exitum haberet Antonium, ipsam saltem misericordia prosequeretur. Caesar autem acceptis muneribus, omnisque loco ductis, Antonio nullo dato responso, Cleopatrae palam quidem multa comminatus est, idque etiam respondit, si ea ab armis & regno destitisset, consilium ipsum capturum quid eam fieri deberet: occulte autem ei impunitatem ac regnum integrum pollicitus est, si Antonium occidisset. Eodem tempore Arabes a Q. Didio Syriae praefecto persuasi, naues in sinu Arabico fabricatas ad nauigationem in rubrum mare, combusserunt, populi que & reguli omnes suppetias Antonio Cleopatraeque denegauerunt. Ac multi quidem mirari subit, cur reliqui complures eos deseruerint, multis ab ijs ornati beneficijs, cum qui ad ludos gladiatorios alebantur: conditione abiectissima, summum studium eorum ostenderint, pro ijsque fortissime certauerint. Hi gladiatores Cyzici ad ludos triumphales, quos de uictore Caesare se facturum Antonius sperabat, eum exercebantur, ubi primum que essent acta cognouerunt, in Aegyptum ad ferendum eis auxilium iter instituerunt: eumque haud parum incommodi Amyntae in Galatia, filijsque Tarsodimoti in Cilicia exhibuissent, (qui summa ante amicitia cum Antonio & Cleopatra iuncti, tunc fortunam secuti defecerant ab ijs) multa etiam Didio, qui transitu ipsos prohibebat, neque tamen in Aegyptum euadere possent, sed circunuenti essent, ne sic quidem uillo modo, quantumuis multa Didio pollicente, ad desertionem perducere passi, Antonium ad se accerserunt, facilius

ius se putantes cum eo coniunctos in Syria bellum posse gerere. Tandem cum neque ueniret Antonius, neque nuncium mitteret, perijisse eum rati, inuiti se Didio dederunt, ea conditione, ne gladiatores posthac essent: utque Daphniam Antiochiae suburbium eis habitandum concederet, donec Caesari res ea significaretur. Hi quidem gladiatores postea a Messala decepti, alij alio dimissi, quasi in legiones adscribendi, ac per occasionem interfecti sunt. Antonius & Cleopatra postquam Caesaris responsum ex legatis cognouerunt, alios miserunt, ac Cleopatra quidem per eos magnam ei uim pecuniae promisit: Antonius autem amicitiae eum ac propinquitatis admonuit, suam cum Aegyptia muliere consuetudinem excusauit, ipsorum mutuum quondam amorem, ac societatem actorum in adolescentia enumerauit: denique P. Turullium Senatorem, unum ex Iulij Caesaris percussoribus, amicum tum suum, Caesari tradidit, ac seipsum etiam interfecurum pollicitus est, si eo facto salus Cleopatrae representari posset. Caesar Turullio occiso, idque in Co insula (ita ut uisus sit Turullius poenas Aesculapio dedisse, cuius in luco, qui in Co insula est, arbores ceciderat) Antonio ne tum quidem respondit quicquam. Egitur tertiam legationem Antonius, ac filium suum Antyllum cum multo auro misit. Caesar auro accepto, eum sine responso proposito irritum a se dimisit: Cleopatra ut primo, sic secundo etiam, ac tum tertio, multas & comminationes, & pollicitationes proposuit. Nihilominus tamen ueritus ne Antonius & Cleopatra, desperata uenia impetratione inuicem perstarent, ac uel suis uiribus uincerent, aut in Hispaniam ac Galliam traicerent, aut pecunias, quas immensis esse audierat, corrumpere: (nam eas omnes Cleopatra in sepulcrum congererat, quod parauerat

Daphne.
Messala gla-
diatores ex-
cudit.

P. Turullius
interitus.

in re

Thyrus ad
deciendam
Cleopatram
Cesarem mis-
sus.

Cornelius
Gallus,
Antonius
infeliciter
ad Parato-
rium gerit.

Cesar Pelu-
sio potitur.
Cleopatra
Pelusium pro-
dit, & totam
causam.

in regia: ac si uel in re minima fortunam aduersam sensisset, omnes secum crematuram minitabatur. Thyrus uero bertum suum ad Cleopatram misit, qui humaniter multa cum ea loqueretur, & Cesarem eius amore captum diceret, sperans eam, quae ab omnibus hominibus amari uolebat, eo adduci posse, ut Antonio necato seipsam & pecuniam incolumem seruaret. Neque Caesar eo consilio filius fuit. Verum ante quam haec acta sunt, Antonius cognito Cornelium Gallum accepto Scarpi exercitu, subiecto Paratonium occupasse, et si in Syriam proficisci euocatus a gladiatoribus in animo habebat: tamen eo omissio, ad Paratonium contendit, sperans quidem se eas copias a Gallo ad se sine ulla labore traducturum, (nam beneuolentia erga se affectos propter communem militiam uenerat) sin aliter nequiret, ut certe potiturum: nam & nauales & terrestres copias secum adducebat magnas. Sed neque colloqui cum ijs potuit, quanquam ad murum accederet, & alta uoce clamaret (concinere enim tubicines iusserat Gallus, ita ut nemo exaudire quicquam posset, & praeterea subita eorum eruptione damnata accepit, ac classis quoque incommodum passus est. Catenas sub aqua latentes aliquot noctu per fauces portus Gallus extenderat, ac deinde nullo aperte praesidio portum custodiens, absque omni timore Antonij naues cum sui contemptu intro nauigare passus fuerat. postquam ea intro peruenerunt, attractis per instrumenta ad hoc parata catenis, naues simul terra, marique, & ex adibus circumuectas partim incendit, partim submersit. Dum haec fiunt, Caesar Pelusium ui, ut ferebatur, re uera autem prodicione Cleopatrae cepit. Haec cum nemo suppetias ferret, Cesari autem resisti nullo modo posse audiret, ac ex sermonibus Thyrsi (quo maxime mouebatur) crederet eum suo amore

amore captum, cum quod id ita esse cuperet, tum quod eadem ratione patrem eius, ac Antonium sibi mancipauerat, ideoque non ueniam modo sibi, & regnum Aegypti, sed Romanorum imperium sperabat, statim ei Pelusio cesserat. Post cum idem ad Alexandriam accederet, ciues occulte prohibuit contra eum exire, cum palam eos ut hosti occurrerent cohortari uideretur. Antonius cum ad nuntium eorum quae Pelusij euenissent, Paratonio discessisset, ante Alexandriam Cesari obuiam factus, equitatu eum ab itinere fatigatum superauit. Hinc aucta confidentia, ac eo etiam, quod iaculatus in Caesaris castra libellos: sena in singulos sestertia promississet, pedestri etiam certamine congressus, uictus est. Etenim Caesar ipse ultrò libellos militibus suis recitans, Antonium criminatus, turpitudinemque prodicionis eis ostensa, ac studio sui renouato eo adiegit, ut fidem suam tentatam indignè feretes, streptos esse fidelesque demonstrare summo studio amitterentur. Antonius in sperato uictus, ad classem confugit: ac eo se comparauit, ut aut nauali pugna decerneret, aut in Hispaniam transmitteret. Sed Cleopatra eo intellecto, id effecit, ut naues ab eo transfugerent: ipsa autem confestim in monumentum insiluit, uerbo quidem, quasi id metu Caesaris ac mortis sibi consciscendae causa faceret, re ipsa autem, quod eodem Antonium quoque uenire uolebat. Antonius etsi se proditum esse suspicabatur, tamen amore ne id crederet obtinuit, ac fratre magis eius, quam sui ipsius commiseratione afficiebatur: id exploratum habens Cleopatra, speransque fore, ut si ipsam obuisse audiret, ipse etiam superuivere nollet, sed confestim mortem expeteret, in sepulcrum cum Eunucho & duabus ancillis cucurrit, atque inde nuntium suae mortis emisit. Quo audito Antonius, nulla mora interposita, ipse quoque

Antonius uenit
Cesarem,
& superatur.

Cleopatra
Antonium
prodicit.

Antonius
mortem
6-

bi ipsi con-
fessit.

mori decreuit, ac primum quendam eorum quos secū habebat, orauit ut se occideret: cum uerò is gladio nudato semetipsum interfecisset, imitari hoc factum cupiens, sibi ipsi uulnus in gessit: collapsusq; in faciem, mortem obisse ab absentibus iudicatus est. Inde coorto tumultu, Cleopatra cum id sensisset, ex fastigio sepulcri prospexit: (nam ianua eius ita erat parata, ut aperiri semel clausa nequiret, sola partes superiores ad fastigium non aum erat absoluta) quam cum uidissent quidam, ad eò exclamauerunt, ut Antonius quoque exaudierit: isque intellecto eà esse superstitem, consurrexit, quòd uiuere se posse arbitraretur. Sed multo profuso sanguine, desperata uita, obtestatus est presentes, ut se ad sepulcrum deserrent, ac per funes qui ad extrahendos lapides suspensi erant, demitterent, sicq; in gremio Cleopatræ diem suū clausit. Cleopatra non nihil Cesari fidens, omnem ei rem statim significauit, tamen metuens sibi ne quid durius in se statueretur, in sepulcro remansit: ut si nulla alia ratione salutem consequi posset, ac certè metu pecuniarum amittendarū sibi ueniam à Cesare & regnum redimeret: ad eò etiam inter tantas calamitates regni memoriam retinebat, ut mallet nomine & ornamentis eius retentis mori, quàm priuata uita frui: ideòque & ignem paratum perdendis pecuniis habebat, & aspides, aliòsque serpentes, quibus se ipsam interficeret: qui quo modo mortem afferrent, in aliis iam antè hominibus periculum fecerat. Cæsar etsi gaza potiri, eamque uiuam capere cupiebat, ut in triumpho duceret: tamen si quid fide interposita promississet, in postor uideri nolens, id agebat, ut cum ea captiua, ac inuite in suam potestatem redacta, agere ex animi sententia posset: itaque C. Proculcium equitem ad eam misit, & Epaphroditum libertum, mandato quæ loqueretur, age-

C. Procu-
leius,
Epaphrodi-
tus.

rentq;

rentque. Hi cum Cleopatra congressi, tolerabilibus ei conditionibus propositis, subito eam priusquàm assentiretur, corripuerunt: remotisque omnibus iis rebus, quæ ad mortem consciscendam facerent, aliquot diebus ei ibi ut comoraretur, dum Antonij cadauer condiret, concessis: deinde in regiam adduxerunt, nihil ei de comitatu ac consueto cultu detrahentes, quò magis ea quæ cupiebat, impetraturam se speraret, ac ne quid sibi ipsa mali iniungeret: quin etiam cum petisset Cesaris colloquium, obtinuit: ac ipse, quò magis eam deciperet, se uenturum ad eam promisit. Tum Cleopatra conclaui ornatisimo, ac sella preciosissima parata, se ipsam cultu quàm maxime abiecto adornauit (nam habitus eam lugubris mirè decebat) ac in sella consedit, appositis multis ac uariis Cesaris superioris imaginibus, inq; sinū suum epistolis ab eo ad se datis acceptis. Ingredienteq; Cesare, pudore suffusa exiit, & Salue, inquit, ò domine, hoc enim nomen mihi adpetum Dij tibi tribuerunt: Sed uides nimirum ipse hic patrem tuum, qualis se penumerò ille ad me ingressus est, audivisque quos mihi honores tribuerit, qui me etiam reginam Aegypti constituit. Ut autem aliquid eius etiam ex me peripias, accipe & lege eas literas, quas ipse sua manu exaratas ad me misit. His dictis, multa amatoria Cesaris uerba recitauit, ac modò illucramauit, literasq; ex osculata est: modò ad eius imagines deuoluta, eas adorauit, palpebrisque in Cesare reflexis, artificiosum luctum, ac uoces ad molliendum animum appositas edidit, aliàs has: Quònam mihi Cæsar he tuæ literæ redierūt: aliàs: At uerò in hoc tu quoq; mihi superstes es: deinde iterum: Vtinam quidem te prior ego mortem obissem: mox rursum: Atqui cum hunc habeo, te quoq; habeo. Hac uarietate & sermonis & gestuum usq; alia quædam & uoce & intuitu ei ad-

Cleopatra
capiunt.

Cesaris &
Cleopatra
colloquii.

blandita est. Caesar quanquam mulierem ciendis affectibus intentam animaduertebat, tamen eo dissimulato, oculis in terram defixis, hoc unum pronunciauit: Bono esto animo mulier, nihil enim mali patieris. At Cleopatra ingenti dolore correpta, quod neque aspexisset eam Caesar, neque de regno aut amore ullum fecisset uerbum, ad genua eius se proiciens, stetit inque edens: Viuere quidem, inquit, o Caesar neque uolo neque possum, hanc autem a te per patris tui memoriam peto gratiam, ut quoniam ab eo me fortuna Antonio despondit, cum eo etiam mori liceat. Vtinam uero statim post mortem Caesaris uita excessissem: nunc quoniam ut haec perferrem in fatis fuit, mitte me ad Antonium, neque mihi communem cum eo sepulturam inuide, ut quemadmodum eius causa pereat, ita etiam apud inferos cum eo sim. Ad haec uerba nihil Caesar respondit, ueritus autem ne se ipsa occideret, iterum animo ut esset bono hortatus est: ac neque solitam ei uitae rationem ademit, et accuratè obseruari iussit, adhibiturus eam ad exornandum suum triumphum. Quod ita fore suspicata Cleopatra, ac infinitis mortibus id acerbius ducens, mori serio cupiit, multisque Caesarem precata, ut quacunque ratione uitam sibi adimeret, multis idem ipsa modo dissentauit. Sed cum frustra id esset, sententiam se mutasse finxit, ac multum spei in Caesare, multum in Livia habere, ultròque se uelle nauigare dixit, cimeliisque quaedam quae dono huic ferret, parauit, sperans futurum, ut si idem faceret se mori nolle, minusque attentè custodita, necesse sibi consciscere posset. Neque eam haec spes frustrata est. Igitur ubi cum alij, tum Epaphroditus, cui custodia eius mandata erat, ex animo ita eam sentire putantes, de diligentia obseruanda ipsius remisserunt: ad id se componens, ut quam minimo cum dolore diem suum clauderet, epistolam,

epistolam,

epistolam, qua à Caesare petebat ut cum Antonio sepeliri ipsam iuberet, Epaphrodito dedit perferendam, obsignatam quidem, ut is aliud quiddam contineri ea existimans, occasione epistolae Caesari reddendae è medio remoueretur: eoque digresso, rem propositam exequendam sibi sumens, ueste se omnium elegantissima induit, ac quam potuit pulcherrimè exornauit, omni que habitu regio assumpto, uita excessit. Quo mortis genere obierit, certum nemo nouit: punctura tantum exiguae in brachio eius reperiuntur. Perhibent quidam eam in urna illatam aspidem, aut inter flores quosdam, corpori suo adhibuisse: alij acutum ab ea, qua capillum componere solita esset, ueneno inuentam tradunt: cuius ea fuerit natura, ut cum corpori aliis nullum damnum iniungat, ubi primum tamen sanguinem uel minimum attigerit, mortem et celerrimam, et absque omni dolore afferat. Hanc acutum ab ea more suo in capite eatenus gestatam, tum detractam, brachioque in hoc sauciato, sanguini immixtam fuisse. Ad hunc igitur Cleopatra modum, aut certe minimè dissimili ratione cum ancillis duabus mortua est. Nam Eunuchus simul atque Cleopatra capta fuit, serpentibus sese ultrò mordendum praeparauerat, morsusque in foueam praeparatam sibi ad id inciderat. Caesar audito Cleopatrae interitu, attonitus, corpus eius uidit, remediaque ei, et Psyllos adhibuit, si qua eam ratione uitae restituere posset. Psylli enim bi uiri sunt (neque enim foemella nascitur Psylla) qui possunt omnium serpentum uenena ex hominibus nondum mortuis exugere, neque ipsis morsus à serpentibus incommodum ullum accidit. Nascuntur autem ex seipsis, natosque aut serpentibus continuo iniectis, aut ipsis fasciis in serpentes coniectis probant: nam serpentes neque ledere infantem possunt, et uestibus eius impositis, torpore corripiuntur.

Cleopatrae mors.

Eunuchi fides.

Psylli.

tur. Cum nullo modo ad vitam reduci Cleopatra posset, miratus eam, ac misericordia profectus, magnopere donavit, omni se triumpho sui gloria spoliatum esse ratus. Ita Antonius ac Cleopatra multorum malorum & Aegyptiis & Romanis autores, & bellum gesserunt, & morte operetierunt, ac eodem modo conditi, in eadem arca sepulti sunt. Fuit autem haec utriusque animi natura, & vita fortuna. Antonius quae ex usu essent intelligendo nemini concessit, idemque multa imprudenter egit. in nonnullis rebus fortitudine claruit, multas propter timiditatem infeliciter gessit: par in eodem magnanimitas ac pusillanimitas erat, aliena rapiebat, sua negligebat, multos praeter rationem miserabatur, plures iniuste plectebat. his artibus ex infirmissimo potentissimus, ex pauperrimo ditissimus effectus, neutro bono usus est: sed cum solus Romanorum imperio potiri cuperet, seipsum interfecit. At Cleopatra modum neque rei uenerae, neque auariciae statuere nouerat, multa per ambitionem prodigalitate, multa etiam temeraria superbia utens, regnum Aegyptium amore parauerat, ac eadem arte Romanum quoque adipisci intendens, & hoc non consecuta est, & suum insuper perdidit: cumque duos uiros Romanorum suo tempore maximos sub se redegisset, propter tertium necem sibi ipsa concessit. Haec illorum & uita fuit, & exitus. Ex liberis autem eorum Antyllus, quanquam ei erat Caesaris filia desponsata, ac in patris eius sacellum a Cleopatra factum concesserat, statim iugulatus est: Caesario autem in Aethiopia fugiens, interceptus in itinere, necatus: Cleopatra autem Iuba, Iuba filio in matrimonium tradita est. Hunc Iuba Caesar in Italia educatum, ac suam militiam secutum hoc regno, & paterno etiam donauit: hisque etiam Alexandrum & Ptolemum concessit: sororis suae filiatas, quae

Antonij ingenium.

Cleopatrae natura.

Caesar in liberos eorum quid statuerit.

Antylli & Caesariois interitus.

Cleopatra Iuba nupta.

Alexander, Ptolemus.

ex Ant

ex Antonio susceperat Octauia, ac nutruerat, pecunias ex bonis paternis tribuit. Iulio Antonij & Fuluae filio libertos eius consistim ea omnia dare iussit, quae morientes ei relinquere legibus iuebantur. Qui Antonij rebus fuissent, eorum alios supplicio affecit, alios uenia, uel sua sponte, uel amicis intercedentibus. Cumque inuenisset apud Antonium per multos principum ac regum liberos, alios obsidum nomine, alios per contumeliam educatos fuisse, eorum partem domum remisit, partim coniugio inuicem copulauit, alios retinuit: ego caeteris omisis, duo tantum exempla eius rei nominatim commemorabo. Iotapem regi Medorum, qui ad se uictus confugerat, ultrò reddidit: Artaxae autem, quia is Romanos, qui in Armenia super fuerant, occidisset, fratres suos quantumuis praetenti non remisit. Aegyptiis porro, Alexandrinisque uniuersis ignouit, ac nullum eorum occidit: cuius causa reuera haec fuit, quod nolbat tot talesque uiros, qui multis in rebus magnopere Romanis profuissent, extremis malis afficere. nam praetendebat huius suae clementiae causam, Deum Serapim, Alexandrumque urbis conditorē, tertiumque praeter eos Arcum Alexandrinum ciuem, cuius olim in philosophia opera ac conuersatione usus erat. Orationē autem, qua causam ueniae ipsis date exponeret, Graece habuit, ut intelligi ab ipsis posset. Deinde corpus Alexandri inspexit, idque attrectauit, ita ut nasi quoque (ita enim fertur) particulam aliquam fregerit: Ptolemaeorum autem corpora, quanquam ea ostendere Alexandrini enixè uolebant, non spectauit, regem se, non mortuos uoluisse uidere dicens: eademque de causa Apim quoque noluit accedere, deos se, non boues adorare consueuisse perhibens. Aegypto autem tributariae facula Cornelium Gallum praefecit. Multitudo sane hominum, urbium, ac agrorum, ac

Iotape patri reddita.

Artaxae in Romanos iniuria.

Alexandrinis cur praecerit.

Arcus philosophus.

Corpus Alexandri.

Apis.

Aegypto tributariae faculae Cornelium Gallum praefecit.

mores eius gentis leues efficiebant, tum copia annonæ & pecunie efficiebant, ut non modo committere prouinciam Senatori nulli auderet, sed & proficiscendi in Aegyptum potestatem, nisi ipse nominatim alicui permisisset, omnibus adimebat: adeo enim suspectos Aegyptios studij nouarum rerum habebat, ut nemini eorum Senatorem esse Romæ permiserit, sed cæteris quidem urbibus suo unicuique modo, Alexandrinis sine Senatoribus Rempublicam administrare iusserit. Quæ eo tempore constituta, reliqua quidem omnia hodiè que constant: Senatores autem Alexandria sunt, & esse ceperunt sub Seuero Imperatore, Alexandrinique in Senatum etiam Romanum adscripti sunt à filio huius Antonino. Hoc patet Aegyptus in seruitutem redacta est, omnibus qui resistissent, paulo post subactis. quod ipsis diuinitus etiam euidenter præmonstratum fuit. Nam & pluit iis in locis, in quibus antè nulla unquam gutta deciderat: idque non aqua, sed sanguine: & simul arma in nubibus apparuerunt, sonitiq; ab alia parte tympanorum ac cymbalorum, fistularumq; & tubarum uoces exaudite sunt. Draco quidam immodicæ magnitudinis repente apud Aegyptios uisus, immensum sibilauit: apparueruntq; eodem tempore Cometæ, & mortuorum imagines, simulacraque tristitiam præ se tulerunt, & Apis lugubrem mugitum, ac lacrymas edidit. Ceterum magna pecunie uis in regia reperta est (omnia enim ferè etiam sanctissimorum templorum donaria sustulerat Cleopatra, ac Romanis prædam sine ipsorum scelere aliquo adauxerat) multæ etiam ab iis, qui criminis alicuius rei fierent, exigebantur, ac reliqui seorsim omnes, quibus crimen nullum obici poterat, beßem bonorum suorum poscebantur. Inde omnibus militibus stipendia debita numerata sunt: qui ues-

ro tum

Alexandri-
ni quando
Senatores
Romæ esse
ceperunt.

Prodigia
seruitutem
Aegypto præ-
dicentia.

Cometa.
Maxima
præda Ro-
mani poti-
ti.

ro tum quoque cum Cæsare erant, ducentos quinquagenos singuli denarios acceperunt, ne urbem diriperent: omnibus qui mutuum antè aliquid dedissent, exolutum id est mutuum Senatoribus ac equitibus qui in belli societate fuerant, dona data sunt. In summa, Imperium Romanorum diatum est, templaque eorum exornata. His actis, Cæsar eo quoque ibi in loco quo pugnatum fuerat, urbem condidit, idemque ei & nomen, & ludos eosdem attribuit: fossas autem quibus aqua ducebatur, partim expurgauit, partim nouas egit: omnibusque quæ ex usu erant constitutis, per Syriam in Asiam prouinciam profectus, hyberna ibi egit: simulque & subditorum omnia negotia, & Parthicum composuit. Coorta enim inter Parthos discordia, ac quidam Teridates contra Phraaten insurrexerat, & primum, quandiu res Antonij adhuc

Nicopolis
in Aegypto.

Cæsar in A-
siam it.

Parthicum
negocium ut
Cæsar com-
posuerit.

ac etiam post nauale prælium poscentibus, nihil aliud quam deliberaturum se respondit, occupationem Aegyptiam prætendens, cum hoc uerè ageret, ut ipsorum mutuo bello uires attererentur. Tunc autè Antonio mortuo, cum Teridates uictus in Syriam confugisset, Phraates uictor legatos ad Cæsarem misisset, iis Cæsar amicè respondit: ac Teridati quidem auxiliū nullum promisit, ut tamen in Syria uersaretur, concessit: filiumq; ab eo Phraatis benefici loco acceptum, Romam adduxit, obsidisque loco habuit. Hoc, & superiori tempore, per multa Romæ in honorem Cæsaris propter uictoriam naualem sunt facta decreta: nam ei & de Cleopatra triumphus cõcessus est, & fornice trophæum gerens Brundisij, aliiq; in foro Romanorum, utq; sacrarij Iulij captiuarum nauium rostris ornaretur, Iudicq; in honorem eius quinquennales haberenatur, ferie essent natali eius die: ac ea die, qua uictoriæ nū-

Teridates.

Phraatis fi-
lius obses à
Cæsare ser-
uatur.

Honores Cæ-
sari decreti.

Cicero iu-
nior.Quasi Mi-
nerva, suspe-
cta lectio.Anno V. C.
725.

cuius allatus fuit, utque ei in urbem ingredienti Vestales uirgines, Senatus, populusque cum coniugibus & liberis obuiam irent. Iam enim superfluum est uota, imagines, primum in confesso locum, aliisque id genus referre. Hec igitur primo decreta sunt, ornamentaque Antonij partim deiecta, partim deleta, diesque eius natalis nefastus iudicatus: & edicto cautum, ne quis ex ea familia Marci praenomen ferret. Postquam uero mortuum eundem esse annuntiatum est, eo ipso anno, in cuius aliqua parte Cicero Ciceronis filius Consulatum gessit, quidam hoc non sine numinis alicuius consilio censuerunt accidisse, quod pater eius fuerat ab Antonio occisus: Caesarique praeterea decreta sunt coronae & supplicationes multae, eique etiam alius de Aegyptiis triumphus concessus est. Neque enim uel ante, uel tunc etiam Antonium ac Romanos qui cum eo fuissent, eo nomine habebant, ut de iis triumphandum esse statuerent. Dicim quo capta fuit Alexandria, festum esse censuerunt, ab eoque reliquis annis numerandi initium sumi, utque Caesar per omnem suam uitam Tribuniciam potestatem haberet, eique qui ipsum implorassent intra pomerium, ac extra usque ac D. passus auxilium ferre posset, nemini quidem hoc Tribunopletis concessum: utaque ad eum prouocationes fierent, ac ipse omnibus iudicis suffragium quasi Minerva ferret, ut sacerdotes ac sacerdotes mulieres cum pro S. P. Q. Romano uota conciperet, pro ipso quoque uota facerent: ut in conuiuiis non modo publicis, sed priuatis quoque pro eo liberetur. Caesare V. Sexto Apuleio Consulibus: praeterea iuramento omnia eius acta confirmata sunt, Kalendis Ianuariis ipsi: cuiusque etiam a Parthis litterae uenissent, decretum ut in hymnos iuxta diis immortalibus ipse adscriberetur, tribus Iulia ab eo denominaretur, corona triumphali omnibus ludis

liter

ueteretur, Senatores socij eius uictoriae in triumpho cum ipso inueherentur uestibus purpura praetextis induti, ut dies qua in urbem intrasset, sacrificiis publicis celebraretur, semperque festa esset: ut sacerdotes quocumque uellet etiam neglecto numero antiquitus recepto constitueret: quod quidem ab eo acceptum, deinceps in infinitum excreuit, ut mihi nequaquam opus sit de numero sacerdotum accuratè commentari. Caesar omnia haec paucis demptis admisit. id uero apertè recusauit, ne omnes qui in urbe erant, obuiam sibi procederent. Sed ex omnibus his decretis nullum ei maiori uoluptati fuit, quam quod portae Iani ab ipsis clausae sunt: quasi omnibus bellis confectis: ac quod augurium salutis factum est, haecenus ob eas quas dixi causas intermissum. Erant quidem tum quoque in armis Treuiri, Germauis sibi adiunctis, & Cantabri, Vacciae, Asturesque: uerum hos Statilius Taurus, illos Nonius Gallus domuit: extabantque apud istos populos quidam tumultus: sed quia nihil magnū inde euenit, neque Romani bellum esse suscipiendum eo tempore uisum est, ego quoque nihil insigne quod de iis scribam habeo. Caesar hoc tempore cum alia quaedam egit, tum templum Romae, ac patris sui, quem herosem Iulium uocabat, Ephesi & Nicae fieri permisit, (haec enim tum urbes Asiae & Bithyniae clarissimae habebantur) utque ab incolis Romanis colerentur: exerant autem hominibus, quos Graecos ipse appellabat, concessit ut sibi ipsi quoque templa facerent: Asiani quidem Pergami, Bithyni uero Nicomediae. Id ab hoc initio tractum reliquorum in honorem deinceps imperatorum non à Graecis tantum factum est, sed & omnibus aliis populis Romano imperio subditis. nam Romae quidem, & in Italia nemo unquam alicuius precij hominid facere ausus est: quanquam de fundis imperatoribus

Ianus à Caesare clausus.

Bella barbarica.

Caesar patri & sibi diuinis honoribus dat.

Imperatoribus

ribus diuini honores dantur.

Valerij Potitij Consul.

Cæsaris ob aduentum Romæ sacrificatur.

Agrippa honore aificitur, & milites donis, ac populis.

Triumphus Cæsaris tres.

C. Carinares gestæ & triumphas.

ribus, qui imperio rectè usi sint, cum alij diuini honores dantur, tum sacraria tribuuntur. Hæc ea hyeme acta, & Pergamæus quoque ut ludos quos sacros dicunt, in honorem templi eius celebrarent permissum. Aestate in Græciam, atque hinc in Italiam Cæsar transmisit, eoque urbem intrante rem sacram & alij fecerunt (quod decretum fuisse supra demonstratum est) & Consul Valerius Potitius, qui Apulcio successerat, Cæsare toto hoc anno, sicut & priori biennio, Consulatum obtinente. Igitur Potitius publicè pro S. P. Q. R. propter aduentum Cæsaris sacrificauit, quod ante illi temporis pro nemine unquam factum fuerat. Deinde Cæsar legatos suos collaudauit, honoribusque decorauit, ut consuetudinis suæ erant: Agrippamque in primis præter alios honores uexillo ceruleo, quod uictoriæ naualis esset testimonium, exornauit, militibus suis munera quædam præbuit, populo uirritim quadringentos nummos diuisit, pueribus primitiæ, deinde etiam pueris, in gratiam Marcelli, sororis suæ filij. Hæc, & quod ab urbibus Italiæ aurum coronarium non acceperat, omnia quæ ipse debebat, persoluerat, sibi debita etiamnum ab aliis nequaquam exigebat, (quod debitum quale fuerit, supra meminisse ostendere) effecerunt, ut omnium malorum Romani obliuiscerentur, ac triumphos eius libenter admodum spectarent, tanquam de solis exteris superatis ductos. Tantum enim pecuniæ per uniuersam urbem ferebatur, ut & facultatum census auctus sit: & foenus quod ante denario pendebatur, tum ad orientem eius reciderit. Prima die Cæsar triumphum egit de Pannoniis, Dalmatis, lapidis, finitimisque eorum, & nonnullis Galliæ ac Germaniæ populis. Nam C. Carinas Morinos, aliosque eorum rebellionis socios domuerat, Sæuosque Rhenum aliquoties transgressos profligauerat.

ratibusque & ipse triumphum (quamuis pater eius à Syl-la interfectus, & ipse cum eiusdem conditionis hominibus magistratum gerere prohibitus fuerat) duxit, & Cæsari quoniam uictoria ad summam rei præfectum imperato rem referri solebat. Secunda die Cæsar de Astiaca naualipugna triumphauit. Tertia, de subacta Aegypto. Erant quidem reliqui etiam triumphus insignes, propter spolia, quæ tanta parata fuerant, ut apparatus omni facile sufficerent: Aegyptius tamen preciosissimus fuit, & ornatissimus apparatus. Inter alta quæ in eo triumpho inferebantur, Cleopatra etiam in culcitra portabatur, ad imitationem mortis eius efficta, ut quodam modo ipsa etiã inter reliquos captiuos, cum Alexandro filio suo, filiisque Cleopatra, quibus Solis & Lunæ nomen indiderat, spectata fuerit. His omnibus triumphis Cæsar in urbem inuectus, ex consuetudine nihil non egit, præterquam quod collegam & reliquos magistratus passus est præter morem se se cum Senatoribus uictoriæ sociis: alioquin enim magistratus præcedere, subsequi autem Senatores istos receptum fuerat. Deinde Mineruæ templi, & quod Chalcidicū uocatur, tum Curiam Iuliam in honorem patris sui factam dedicauit in eaque imaginem uictoriæ positam, quæ hodie quoque extat, Tarento olim Romam aduectam, ac à Cæsare tum in Curia posita, & spoliis Aegyptiis decoratam: quo Cæsar nimirum ostendebat, Imperium se ex uictoria esse adeptum. Iulij quoque patris sacrarium multis in eo suspensis donariis ex præda Aegyptiaca exornauit, multa etiam Ioui Capitolino, Iunoni quæ & Mineruæ consecrauit, cum ex S. C. omnia in eorum templis suspensa ornamenta, tanquam contaminata, essent detracta. Ita Cleopatra, quanquam uicta & captiua, gloriam tamen consecuta est, cum eius ornamenta in templis nostris affixa sint.

Mineruæ templum, Chalcidicū. Curia Iulia.

uictoriæ imago.

Cleopatræ imago.

Ludi in cōsecratione tēpli Iulij.

Q. Vinteli.

Hippopotamus.

Rhinoceros.

Daci & Suedi cōmissi.

Suedi qui?

Daci qui?

et ipsius aurea imago in templo Veneris conspiciatur. Porro in sacrarij consecratione, ludi omnis generis facti sunt, patriciique pueri Troiam luserunt, virique similitudine equis celeribus, bigisq; et quadrigis certauerunt. Q. Vintelius Senator pro gladiatore pugnavit, multa fere, ac animantia, et inter hæc Rhinoceros, et equus summitilis (Hippopotamum Græci dicunt) tunc primum et nisi Romæ, et occisi sunt. Hippopotamus quale sit animal, multi tradiderunt, multo plures uiderunt: Rhinoceros autem cætera elephantis similis est: cornu autem ex ipso naso prominens habet, hincque suum nomen inuenit. Turmæ quoque Dacorum et Sueuorum depugnantes inimicem introductæ sunt: quarum altera Scythica est quodammodo, altera Germanica natio, nam Suedi, si accuratè loquamur, trans Rhenum incolunt, quam multi quoque et Iij Sueuorum nomen sibi sumunt: at Daci ex utraq; parte Danubij habitant: quorum qui citra id flumē sunt, Triballorum uicini, Mysorum morè uiuunt, ac Mysi ab omnibus, nisi qui easdem regiones incolunt, appellantur: qui ultra Danubium degunt, Daci uocantur, siue Getæ ij sint, siue Thraces, orti ab illis Dacis, qui Rhodopen quondam incoluerunt. Hi Daci ad Cæsarem superioribus temporibus miserant legatos, ac cum nihil eorum quæ peterent impetrassent, ad Antonium inclinauerant: uerum intestina seditione turbati nihil magnoperè ei profuerant: ac deinde capti quidam, tum cum Suedis dimicare coacti sunt. Hæc spectacula multis (ut par erat) diebus edebantur, neque propter agrotationem Cæsaris interpolabantur, sed etiam eo absente ab aliis curabantur, iisque ludis singuli Senatores unam diem in uestibus domorū suarum epulati sunt, quod qua de causa fecerint, neque compertum mihi est, neque à quopiam traditum. Porro autem

autem Cæsare adhuc quartum Consulatum gerente, Statilius Taurus Amphitheatrum in campo Martio suis sumptibus absoluit, inque eius dedicatione munus gladiatorum exhibuit: id eoque ei à populo concessum est, ut quotannis unum Prætozem eligendi potestatem haberet. Ferè eodem, quo hæc agebantur, tempore, M. Crassus in Macedonia et Græciam missus, contra Dacos et Bastarnas bellum gessit. De Dacis qui essent, et cur bellum suscepissent, diximus. Bastarnæ inter Scythas uerè numerantur, hi tum transgressi Istrum, Mysiam sibi oppositam, finitimisque eius Triballos, Dardanósque, ibidem habitantes subegerant: et hætenus quidem nihil eis erat cum Romanis rei. Postquam uerò Acno monte superato in Thracum Dentheletarum, quibus cum P. R. fœdus erat, regionem incursionem fecerunt, ibi demum Crassus cum ut Sitæ Dentheletarum regi luminibus capto auxilium ferret, tum uerò ut Macedonia caueret, contra eos duxit: ipso suo aduentu perterritos sine prælio ea regione expulit. Porro domum fugientes insecutus, Segeticam cepit: in Mysiam inuasit, agrum instauit: aggressusque oppidum benè munitum, nonnullos eorum quos præmiserat Mysis eos solos esse coniectatis, ac obuiam egressus, perdidit: toto autem exercitu auxilio suis profectus, hostem repulit, oppidumque obsidione cepit. His agendis intentio Crasso, Bastarnæ in fuga substitit: ad fluuium Cedrum euentum rei expectantes: hi cum Crassus uictis Mysis aduersum eos quoque iret, missis legatis ne se insequeretur interdixerunt: neque enim se ullam Romanis iniuriam fecisse, Crassus legatos retentos, tanquam perfridie respon surus, humiliter tractauit, umoque inebriauit, quod immodicè Scythica omnis natio ingurgitare solet, faciliq; eo replētur, hæcque arte omnia eorum consilia

Amphitheatrum Statilij Tauri.

M. Crassus bellū cōtra Dacos & Bastarnas.

Sitas rex Dētheletarij.

Segetica,

Cedrus fluuius.

filia expiscatus est. Interim in syluā de nocte progressus, speculatoribusque ante eam constitutis, exercitum quiete refecit. Bastarnæ speculatores conspicati, cum solos esse putarent, impetū in eos fecerunt: iisque in loca arboribus constita se recipientibus instantes, magna & ibi, & rursum fugientes clade affecti sunt. nam & à tergo curus ipsorum obiecti fugam impeditabant, & uxores simul liberosque eripere cupientes, peribant unā: & regem ipsorum Deldonem ipse Crassus interfecit, utique si imperator ac propriis auspiciis rem gessisset, opima Ioui Ferretio spolia lecturus. Reliqui aut in syluam confugiētes, cum ea cremati sunt: aut in oppidum euadentes, expugnatione capti, aut in Istrum incidentes, uel per regionē hinc inde dispersi perierunt. Quidam superstitēs loco munito occupato, per aliquot dies Crassum obsidentem sustinuerunt: post Rola Getarum regis auxilio eos Crassus cepit. Is Roles ad Casarem profectus, amicus ab eo factusque dicitur. captiui inter milites diuisi. His gestis Crassus in Mysos se conuertit, quorum aliis persuadendo, aliis terrefaciendo, nonnullis uero in suam potestatem redactis, ac præter paucos admodum, tota ea gente subacta, magno quidem cum labore & periculo: deinde quia hyems instabat, in sociorum terram reuersus est, multis à frigore, pluribus à Thracibus, per quos ut amicos iter faciebat, incommodis acceptis: quæ ei causa fuit, ut hunc regerendæ modum statueret. Sanè horum factorum causa non modò Casari, sed Crasso etiam sacrificia & triumphus decreta sunt: neque tamen (quod quidam tradiderunt) imperatoris nomen Crassus accepit, sed solus Casar. Cum uerò Bastarnæ calamitatē qua affecti fuerant, egrè ferrent, auditōq; cum ab expeditione contra ipsos facta deslitiſſe, iterum contra Dentheletas & Sitam, quos

Deldo rex
Bastarnarū
à Crasso occi-
sus.

Roles Getarū
rex, adiua-
uar Romanos.
Myli subacti.

Bastarnæ
iterū domiti.

causam sui mali fuisse unicam arbitrabantur, proficiscerentur. Crassus uel præter animi sui sententiam excitatus, maturato itinere, inopinatò eos adortus uicit, pacisq; pro suo arbitrio conditiones eis dedit. Ac quoniam semel arma cepisset, ulcisci Thracas statuit, à quibus in reitu ex Mysia læsus fuisset, qui que iam tum oppida munire, & bellum parare strebantur. Ex his etsi non minimo negotio, Mærdos & Serdos prælijs superauit, captiuorumque manus amputauit, reliqua usque ad Odryssios populatus est. His Bacchi cultoribus, cum sine armis obuiam sibi processissent, pepercit: eisq; regionem in qua Decum istum colunt, Bessus tum eam obtinentibus ademptam, dono dedit. Hæc cum agentem Roles contra Dapygem quorundam Getarum regem bellum gerens ad se uocauit: isq; auxilio ueniens, equitatum hostilem in peditatum compulit: itaque utrisque perterritis, nulla pugna opus deinde habuit, sed utrarumque copiarum fugientium magna strage facta. Dapygem qui in castellum quoddam confugerat oppugnauit. Ibi Crassum obsidioni intentum quidam Græcè de muro salutauit, collocutusq; prodicionem commisit, quo modo barbari in hostium potestatem cum uisisse se uiderent, mutuis cædibus sese occiderunt: inter quos etiam Dapyx obiit, cuius fratrem captum Crassus omnis mali expertem dimisit. His peractis, ad speluncam, cui Ceira est nomen, exercitum duxit. Is locus adeò magnitudine ac munimentis reliquis omnibus præstabat, ut fabulati sint Titanas ipsos à dijs superatos eò confugisse, eum indigenæ occupauerant magna cum multitudine hominum: aliasq; res preciosissimas suas, & greges eodem omnes contulerant. Crassus aditus omnes, qui & obliqui erant, & difficiles inuestigatu, perscrutatus cum obstruxisset, his quoque fame deditorem extorsit. Ita succeden-

Traces à M.
Crasso domiti.

Merdi.
Serdii.
Odryssij.

Dapygem
Getarum regem,
Roles adiuuas excindit Crassus.

Ceira Getarum spelunca capitur.
Titanum refugium.

Genucla.
Zyraxes Ge-
tarum rex.
C. Antonio
à Bastarnis
uius.

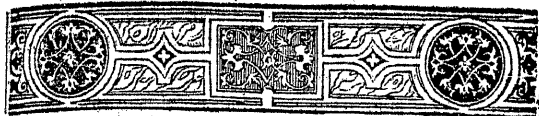
tibus rebus, neque à reliquis etiam Getis, quamuis nihil ad Dapygem pertinentibus, abstinuit: sed ad Genuclā, quod omnium sub Zyraxis imperio oppidorum erat ualidissimum, profectus, quod ibi signa militaria adseruari audierat, quae C. Antonio Bastarnae apud Istrorum urbem ademerant, oppidum id simul à terra & à flumine (Nam Genucla ad Istrum edificata erant) oppugnans, paruo temporis spacio, non tamen sine magno labore cepit, Zyraxe quidem absente: nam is simul ac de instituto Crassi cognouerat, acceptis secum pecunijs in Scythas auxilij causa profectus, nec dum reuersus erat. Hec in Getis à Crasso gesta. Mysos autem qui à se subacti rebellionem fecissent, aliorum opera recepit: in Artacios autem, aliosque nonnullos populos neque subiugatos unquam, neque dedere se uolentes, ac non modò hoc suo proposito superbientes, uerum alios quoque suo exemplo ad indignationem sollicitantes, ipse arma conuertit: eosque haud segniter se defendentes partim ui, partim quoddam captiuis suis metuerent, in suam potestatem redegit. Atque haec quidem eo tempore acta sunt. Ego autem & haec ipsa eo quo ab alijs tradita sunt modo perscripsi, & ipsa etiam

Mysia quae
lit.

populorum nomina. Nam antiquitus Mysi ac Getae omnem eam regionem quae Aemum ac Istrum interiacet, incoluerunt: progressu uero temporis, alia quidam eorum nomina acceperunt: Mysiaque nomine omnis ea regio, quam Sauus in Istrum incidens, supra Dalmatiam & Macedoniam Thraciamque à Pannonia dirimit, uocari coepit, in qua Mysia cum alijs multae gentes sunt, tum qui olim Triballi appellati sunt, ijque quos hodie etiam Dardanos nominant.

Triballi.
Dardani.

DIONIS

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus secundus, Gulielmo Xy-

landro Augustano. in-

terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quemadmodum Caesar consilium Monarchiae deponendae inierit, & ut imperator uocari inceperit.
Acta sunt haec reliqua parte eius anni, quo Caesar V. & Sextus Apuleius Consules fuerunt.

HAEC itaque Romanis sub regibus, inque populari Reipublicae administratione, ac certorum deinde hominum principatibus acta sunt annis ab urbe condita DCC

XXV. Hoc autem anno uere iterum penes unum hominem summa totius Reipublicae esse coepit: quam armorum deponendorum, resque omnes Senatus populique potestati tradendi consilium Caesar agitauerit. Ad quam deliberationem cum Agrippam Maecenatemque adhibuisset (nam cum his de omnibus suis arcanis communicare solebat) prior in hanc sententiam Agrippa locutus est. Et si te, Caesar, solo summae totius imperij praefecto, multa inde ad me redierunt bona, mirari tamen non debes me ab ea Reipublicae administratione te dehortari. Nam siquidem ea tibi quoque conducibilis futura esset, omni studio in ea tibi adseruanda laborassem: nunc cum longè di-

Quando monarchia Romana coepit sub Imperatoribus.

Agrippae oratio, qua Caesarem ad deponendum principatum

Serreddendā
populo Ro-
mano pote-
statem ad-
horatur.

uerſa ſit huiusmodi Imperatoris, & amicorum eius com-
ditio, cum hi quos uelint fructus citra inuidiam ac pericu-
la percipiant, ille utriſque his ſit obnoxius, non priua-
tam nec commodum, quod ne in alijs quidem nego-
cijs ſequi ſoleo, ſed tuam, ac publicam ſalutem ſpe-
ctandam mihi eſſe cenſui. Proinde per ocium omnia ea,
quæ ad ſunt Imperio huic, quod unus ſupremum gerit,
expendamus; eoque factio id ſequamur, quod ipſa nobis
ratio oſtendet, neque enim quiſquam dicet omni modo
id imperium, et ſi minime nobis expediat, eſſe à nobis ex-
petendum. Nam ſi id quidem ſtatu crimus, alterum ho-
rum accidat nobis neceſſe eſt, ut uel ſecundam fortunam
ferre non potuiſſe; ſucceſſuque rerum proſpero de ſanita-
te mentis detecti uideamur; uel cum iam dudum ſummam
rerum affectauiſſemus, pietatis in patrem tuum, inq; S. P.
Q. R. præſcriptione uſi cenſeamur, non ut hos inſi-
diatoribus liberaremus, ſed ut ipſos in ſeruitutem redi-
geremus: quorum ſanè neutrum crimine uacat. Quis enim
non indigne ferat, alia nos in ore, alia in pectore geſiſſe
cernens: qui uerò non maioribus nunc odijs impetamur,
quàm ſi initio ſtatim cupiditate noſtra detecta regnum
affectauiſſemus? Nam uel aliquid tentare, et ſi id cum iniu-
ria aliorum coniunctum eſt, tamen humanæ naturæ conue-
niens quodammodo eſſe exiſtimatur: qui enim alios quæ-
ſiam in re præſtat, ijs plus habere ſe æquum iudicat:
idq; ſi conſequatur, fortunæ potentia: ſi minus, ſati legi-
bus adſcribitur. Qui uerò inſidioſe ac malitioſe idem con-
natur, primum fraudulentus, peruerſus, improbus, prauis-
que ingenij homo eſſe iudicatur: (quæ tibi aliorum uel
ſermone, uel opinione tribui ſatis ſcio te ferre non poſſe,
ſi etiam orbis terrarum inde ad te redeat arbitrium) deinde
de uel adeptus id quod petebat, iniuſtè reliquis ſuperior
factus;

Non ſimpli-
citer eſſe ex-
petendam
monarchiā

Vis facilius
ueniam in-
uenit, quàm
ſimulatio.

factus: uel ſi ſecus ei comatus occiderit, meritum infortu-
num tuliffe cenſetur. Quæ cum ita ſint, certe non minus
crimen nobis impingetur, ſi etiam initio nulla huiusmodi
cupiditate acti, nunc ea appetamus. Longe enim deterius
eſt præſenti conditioni ſuccumbere, & ſe continere ne-
quire, donisq; fortunæ non rectè uti, quàm aduerſis rebus
impulſos alijs iniuriam inferre: hoc enim ijs faciunt, qui à
ſuis calamitatibus etiam inuiti utilitatis ſuæ cauſa aliquid
peccare coguntur, cum illorum impotentia uoluntaria ſit,
ac præter ipſorum quoque commodum ea agant. Nam qui
nulla æquanimiſſe ſunt præditi, neque moderari oblatiſ-
ſibi bonis poſſunt, quomodo eos putandum eſt aut alijs
rectè imperaturos, aut res aduerſas rectè toleraturos.
Proinde ita nos hanc deliberationem incamus, ut neutro
horum uitiorum laborare, aut imprudenter uelle quic-
quam agere uideamur; ſed id ſecuturi, quod conſultanti-
bus nobis optimum uſum fuerit. Dicam autem liberè
quod ſentio, nam neque aliter ipſe loqui poſſum; & men-
dacia adulationibus coniuncta te nequaquam liberè au-
diturum noui. Aequalitatis & nomen eſt ſpectoſum, &
reſ iuſtiſſima. Qui enim eandem naturam acceperunt, ex
eandem gente ſunt nati, iſdem moribus educati, iſdem le-
gibus inſtituti; eundem corporum animorumque uſum
patriæ exhibent, qui non inſtum ſit eos cæterorum quo-
que omnium communiatem habere; qui non optimum
ſit, neminem alteri niſi uirtutis cauſa præferri? Qui enim
eandem ſunt conditione nati, æqualitatem appetunt, eaque
potiti gaudent, deſtituti dolent: hominesq; cum & ex
Dijs ſint orti, & ad eos reditur; ſuſum reſpiciunt, ac ne-
que uolunt ſub unius ſemper eſſe imperio, neq; ſerunt ſe
laborum, periculorum, impendiorumq; participes, rerum
meliorum communicatione priuari: ideoq; ſi cogantur

Moderari
fortunæ nō
poſſe, turpe
eſt.

Commēdat
æqualitatem,
cum eodeſſe
in Republi-
cā iure uiui-
tur.

omnino aliquid huiusmodi tolerare. eum à quo sibi uis facta est odio habent. Omnes enim habere in alios impetrium cupiunt, ac propterea ipsi quoque aliqua ex parte parere alijs dignantur: nolunt alios se potiores esse, ideoque ipsi etiam alijs se ui non praeferunt: gaudent honoribus ab equalis dignitatis hominibus, laudant supplicia ex praescripto legum irrogata. Qui, si hac ratione Respublica administraretur, communia & bona & mala ducentes, nihil aduersi ciuium suorum ulli, omnia prospera contingere optant: ac si quis ipsorum uirtute aliqua praeditus est, eam & ostendit promptè, & exercet studiose, & libentissimè illustrem facit: sin uirtutem aliquam in alio inesse animaduertit, eam & producere in medium paratus est, & omni studio augmenta eius adiuuat, honoresque ei summos deserit, ibi si quis improbè quicquam agit odio cum reliqui omnes, sin aduersam patitur fortunam, misericordia prosequuntur: commune totius ciuitatis & damnum, & dedecus quod inde accidat existimantes. Haec sunt ubi populus in Republica principatum obtinet: in unius principatu diuersa eueniunt omnia. Quae ne singillatim persequar, nemo certe est, qui sibi boni aliquid adesse uideri uelit, nam plerumque id inimicitia eius qui summam rerum obtinet, sequitur: uerùm huius mores unusquisque sibi regulam uitae suae proponens, ipse etiam ea tantum exercet, unde sine periculo priuatum lucrum speret: quo fit, ut plerique proprio tantum commodo intenti, omnes alios oderint, eorumque felicitatem suam damnum, infortunia suam emolumentum putent. Quae cum ad hunc modum se habeant, non uideo quid te merito ad principatum cum nemine alio communicandum incitare debeat, cum non modo is populo molestus, sed tibi ipsi longe sit futurus difficilior. Nonne enim uides quomodo urbs,

Cóparat ià
Monarchiã

ip̄i principi
Monarchiã
esse molestã

resque urbanae etiamnum sint conturbatae? quam difficile sit futurum plebi nostrae libertatem, in qua tot annos uixit, adimere? quam arduum socios, subditosque, partim antiquitus populari imperio rectos, partim à nobis ipsis libertate donatos, nunc in seruitutem redigere, idque tot circum nobis instantibus hostibus? Utque ab eo quod priuatum est, ac minimum, ordiar, pecunias te multas undique conficere necesse est, neque enim ex his qui nunc sunt reuerentibus cum ad alia, tum ad alendos exercitus impensae suppetent. Iam etsi nulla Respublica sine sumptibus consistere potest, tamè in ea, ubi penes populum est imperium, multi multam pecuniam conferunt, etiam liberalitatis opinionem ut consequantur, ac pro ijs honores meritos adipiscantur: quod si etiam uniuerso populo pensionem imperare necessitas postulat, tamen id eò perferunt, quod sibi ipsis se obtemperare, ac in suam ipsorum usum conferre pecuniam arbitrabantur. At contra ubi unus omnium dominatur, eum ut diuitijs abundantem solum impensas facere aequum esse cuncti iudicant, studiosius redditus, quam sumptus quos is faciendos habet, indagantes, ac neque priuatim libenter ultròque aliquid pendunt, neque sua sponte publicas pensiones offerunt: quorum illud quidem nemo facere animum induxerit, (neque enim facile diuitem se esse confitebitur quisquam) neque ex usu principis esset hoc fieri, statim enim is qui ultrò pecuniam obtulisset, à uulgo ciuitatis studiosus iudicatus, animo elatus concutere presentem statum Reipublicae institueret. Hoc autem posterius omnino molestum plerisque est, idque eo magis, quod damnum esse suum, emolumentum ad alios redire uident. Nam ubi popularis est Reipub. gerendae ratio, per multi quoque eorum qui pecuniam pendunt, stipendia merere solent, atque ita quo-

I. Difficultas pecuniarum conficiendarum in Monarchia.

II. Difficultas in iudiciis executis in monarcha.

dam pacto eam recipiunt: sub unius dominio si re alij sunt qui agros colunt, nauigant, ac ciuilia munia obeunt, quibus praesertim pensiones incumbunt: alij uero arma ferunt, & mercedem militiae accipiunt. Atque haec una est earum rerum, quae tibi molestiam exhibebunt. Altera haec est. Omnino opus est, ut unoquoque tempore in maleficos homines animaduertatur. Plerique enim (quod in tanto imperio, tanta hominum multitudine, maxime statu Reipublicae immutato fieri solet) non admonitionibus, non exemplis in alios. statutus emendantur, sed necessitas exigit, ut ignominia, exilio, aut morte multati coercerentur. Quibus si alios iudices constitueris, utique absoluentur fauore eorum damnatione euitata, hi in primis, quibus tu insensus esse putaberis, (nam iudices nihil potenti a sibi arrogat, si quid contra principis sententiam fecerint) aut si qui condemnantur, ex composito in tui gratiam damnati uidebuntur: sin ipse iudicis munus obire statueris, multis tibi aequalium tuorum (quod quidem durum est) supplicium irrogandum erit, omninoque ira magis, quam iure in eos uindicasse existimaberis. Nemo enim credit eos qui uim inferre possunt, si iudicum munere fungantur, ex iusticia agere: uerum haec omnium est opinio, speciem eos, ac quasi adumbratum quoddam exemplar Reipublicae propter uerecundiam ueritati actionum suarum pretendere, ac sub iudicij nomine cupiditatem suam explere. Atqui ubi Respublica populi arbitrio gubernatur, longe secus euenit. Hic enim priuatis criminibus priuati iudices, publicis publici constituti sunt, qui sorte lecti sententias ferant: itaque iudiciorum exitum facilius homines ferunt, cum eum neque potentia iudicis, neque gratiae imputare possint. Ad haec praeter facinorosos, multi genere, diuitijs, aut alia quidam re clati,

III. Strenuos & nobiles uiros.

clati, uiri alioquin boni principatui tamen unius hominis insensu existunt: hos neque si augeri patiare, tutus uiues: neque si opprimere coneris, iuste ages. Quanam igitur eos ratione tractabis? Si generis eorum dignitatem deicias, diuitias imminuas, spiritus eorum magnos deprimes, omni te subditorum beneuolentia priuabis. Quis enim ei bene cupiat, per quem neque nobili, neque honestis diuitijs praedito, neque potenti, neque forti, neque prudenti esse cuiquam liceat: Sin haec singula crescere sines, haud facile tibi erit rationem inuenire, quomodo ijs utaris. Nam si unicus ipse ad ciuilia simul bellicaque negotia recte & suo quaeuis tempore conficienda sufficeret, neque adiutores tui ad haec opus essent, alia nimirum fuisset ratio: nunc cum tibi ea omnino incumbat necessitas, ut multos habeas laboris tui socios, quorum opera tot terras gubernes, eosque omnes utique fortes esse prudentesque expedit, nonne si ijs exercitus ac prouincias committeres, periculum erit ne tu, ac Reipublicae sub te instituta forma euertatur: (neque enim uir egregius ullus sine magno animo nascitur, neque ea magnanimitas ex seruilium uita ratione oritur: neque fieri potest, quin animo sublimi ac spiritibus altis praeditus, libertatis cupiditate ductus, dominumque omnem oderit) sin huiusmodi uiros nullis negocijs praeficias, sed ea ignauis ac nullo in numero reputatis hominibus iniungas, celerrime & strenuorum iram propter contemptam a te eorum fidem concitabis, & maximis in rebus clades patieris. Quid enim praecleari homo ignauis aut ignobilis gerat? quis eum non despiciat hostis? quis ei socius obtemperet? quis militum non dedignetur eius dicto audiens esse? Enim uero quae inde mala proueniant pleraque, nihil opus habeo tibi, qui ipse compertum hoc habes, exponere: hoc, omittendum.

libertatis studiosos esse, & plurimum negotij monarchae exhibere.

Gradatio.

unum non fuit, huiusmodi uirum si rem male gerat, plus tibi damni, quam ab hostibus sit expectandum, daturumque sine recte aliquid egerit, statim eius animum, omnis nimirum bonae disciplinae expertem, amentia correptum iri, eumque inde tibi ipsi formidabilem fore. Quod mali à Reipublica statu eo, cui populus praest, longè abstrubi quanto plures uiri diuites ac strenui fuerint, tanto hi magis urbem liberalitate ac uirtute sua augent, isque urbs laeta utitur, nisi si quis tyrannidem affectauerit: in eos enim acerrime uindicant. iam Graecorum etiã res hoc approbat, longè meliorem esse populi principatum unius alicuius imperio; quia hi quoque quandiu unus solus Reipublicam eorum gessit, nihil egregium perfecerunt: postquam autem eam populus administrare cepit, praeclearissimam famam adepti sunt. Apparet idem ex alijs etiam populis, quorum qui sub tyrannis uiuunt, apud eos perpetua seruitus, et insidiae contra principem reperiuntur: qui uero annuis magistratibus, aut etiam ad longius tempus consuetutis utuntur, liberi ac suis legibus utentes agunt. Quãquam quid attinet uti nos exteris exemplis, cum domestica suppetant? Nos enim ipsi Romani cum ante diuerso modo Republica instituta multa pertulissetus incommoda, deinde libertatem appetiuiimus, eamque consecuti, ad presentem potentiam peruenimus, non alijs quidem ullis, quam popularis Reipublicae administrationis adiuti bonis, cum et Senatus autor fieret, et populus iuberet, eum et milites strenui, et duces liberales essent. In regno quidem nihil horum fit, ac propterea eius tanto odio prisci Romani affecti fuerunt, ut detestarentur eam Reipublicae formam. His omnis, si etiam de tuo priuati commodo dicendum est, quomodo laborem die nocteque tot tantisque rebus administrandis impendendum toleraturum te putas?

Exemplis ostendit Democratiã Monarchiam praestantior rem. Graeci.

Romanorum exemplum.

De priuatis incommodis, quae Caesar Monarchia sit senturus.

te putas? quomodo ualctudinem tuam ad id suffecturam quomodo is te, quae homines bona habent, fructuram? Aut quomodo his spoliatus, felix futurus es? quando tantum aut ueram uoluptatem aliquam senties, aut à magnis molestijs uacabis? Necessam enim omnino est, ut qui tantum imperium gerat, multis curis ac timoribus conficiatur, uoluptates minime percipiat, molestissima quaeque identidem et uideat, et audiat, et sentiat: quae, nisi fallor, causa Graecos Barbarosque nonnullos mouit, ut oblati regna respuerent. Haec igitur mature cognoscens, prius expende, quam ea tibi eueniant. Turpe enim, aut potius impossibile est cum qui se semel in ea demiserit, iterum inde emergere. Neque imponere tibi debet uel potentiae magnitudo, uel diuitiarum abundantia, uel stipatorum frequentia, uel te demerentium turba: nam et magnitudinem potentiae occupationes multae, et magnas diuitias impense ingentes necessario sequuntur, et tantus satelliticum numerus propter multitudinem insidiantium contrahitur; adultores uero ad perniciem quam salutem parandam plus faciunt. Haec igitur nemini sano cause appetenda summi imperij debent esse: sicut ne haec quidem, quod locupletare, ac conseruare, multisque alijs beneficijs multos is qui solus summæ rerum praest, imò uero etiam contumelijs ac iniurijs afficere quos uult potest. Nam qui propter ea censet fastigium illud ambiendum esse, maximo errore is ducitur. Quid enim tibi commemorare, quam turpe, quam periculosum, quam Dijs hominibusque exosum sit, libidini et flagitijs se dedere, cum neque in te hoc competat, et ipse statuerim dicere, non modò quae is, qui potentia sua recte uti nesciat, mala edere possit, uerum etiam quae is et agenda et toleranda sint, qui omnium optime eam potentiam gerant. iam quam plurimis posse

Obiectioni occurrit.

Relectio.

Beneficentiam à Monarcha difficilime potest exerceri.

posse benefacere, est hoc quidem dignum quod magno studio quisquam consequi curet, verum si eam beneficentiam priuatus aliquis exercet, tum & honesta, & uenerabilis, & gloriofa, & tuta est. in unius principatu priuata non tanti est, ut reliqua incommoda, quae sunt multa, compenset, neque haec quoque propter eam sint ferenda, praesertim cum huius fructum alij sint percepturi, ad te uero solum istorum molestia reditura. Deinde non est perinde, ut uideri alicui potest, ea res simplex ac expedita, neque unus ille summam in omnia potestatem obtinet, omnibus qui aliquid beneficij desiderant, satisfacere poterit. Omnes enim ferme homines ab eo aliquid accipere postulant, etiam si nullum ijs beneficium debent, (quippe ita comparatum est à natura, ut unusquisque sibi placeat, ac boni aliquid ab eo qui dare potest, adipisci uelit) atqui respectu tanta eorum qui beneficia postulant multitudinis, facile numerus iri eorum potest, quae ipsis largiri ille queat, honorum inquam, magistratum, & aliquando etiam pecuniae. Quae cum sint, in oculis eorum qui id quod petebant nacti non sunt, facilius incurret, quam eorum fauorem consequatur, quorum uoto satisfactum est. Hi enim, inquam debito sibi exsoluto, aliorum quam etiam non existimantes magnam se ei qui dedit gratiam debere, cum sint nihil sua opinione amplius consecuti, praeterea quoque gratiarum actionem subterfugiunt, ne ea re se indignos acceptorum beneficiorum sese profiteantur, illi spe sua frustrati, duplicem iniquo id animo ferendi causam habent, unam, quod priuati re sua (praecipuum enim animo omnes ea quae cupiunt) sibi uidentur, alteram, quod sibi alicuius culpe conscij, eam quae impetrarent id quod sperauerant, obtinisse putant. Nam qui beneficia conferre recte intendit, is pro suo unumquemque

quemque merito ut tractet, prouidet, ac ita alios muneratur, alios praeterit: ut iam huius ipsius iudicium aliorum animos extollat, aliorum indignationem ipsa conscientia eos simulante excitet. Quae si quis ueritus, distribuere beneficia discrimine isto neglecto statuerit, uehementer errabit, nam & mali inconuenienter honore affecti, deterioriores fient, uel laudari se tanquam bonos, uel tanquam formidabiles demulceri opinantes: & boni, cum se malis potiores non haberi, neque plus illis sibi tribui uideant, maiorem ex eo quod malis aequati sint molestiam, quam ex beneficio gaudium percipient, ac proinde omisso uirtutis studio, deteriorum uitam imitabuntur. Quo efficitur, ut ab hac ipsa munificentia neque bonus aliquis ad principem redeat fructus: & qui beneficijs afficiuntur, peiores abeant, ut si prorsus aliquid in regia potestate inest, quod te delectet, certe intelligas difficilimam tibi hanc rem futuram. Quapropter haec, & quae paulo ante retulimus, cum animo tuo cogitans, consilium dum res patitur capere, ac populo arma, prouincias, magistratus, & pecunias redde, quod si ultrò nunc feceris, cum summa id tua apud omnes mortales gloria, ac securitate fiet: sin expectabis, dum uis tibi imperatur, fortassis malum aliquod cum dedecore patieris. Documento sint Marius, Sylla, Metellus, & Pompeius initio, qui rerum potiti, statim à dominatione se abstinentes, omnia pericula euitauerunt: contra Cinna, Carbo, Marius alter, Sertorius, atque idem Pompeius postea temporis principatum affectantes, male perierunt. Haud facile enim haec urbs, quae tot annos populi arbitrio gubernata est, tot populis imperat, seruire alicui dignabitur. Audiuisi etiam hoc, quemadmodum Camillum maiores nostri, quod albis equis in triumpho usus esset, in exilium egerint: ut Scipionem euerterint, quod

Conclusio.

Exempla.

Camilli exilium.

Scipio.

Julius Ca-
sar.

quod eum Rempublicam defraudasse iudicassent, me-
ministi quae in patrem tuum statuerint, quod regnum
eum petere suspicarentur: at certe praestantiores his uiri
nulli unquam extiterunt. Neque ego tibi: suadeo, ut tan-
tum principatu deponas, sed ut prius omnia quae ex usu
Reipublicae sint, agas, tuumque principatum edictis ac le-
gibus, quas fieri expedit, claudas, Sylla exemplo, cuius est
post quaedam statuta abolita sunt, pleraque tamen et po-
tiora supersunt. Neque est quod obicias, futurum ut hoc
modo seditiones quidam excitent, multo enim minus (ut
prius ostendi) sub unius potestate esse tolerabunt. Imque
si omnia quae expedire possunt, praemeditati fuerimus,
absurdissimum fuerit profecto potius seditionum quas po-
pularis Reipublicae status secum fert, metu moueri, quam
tyrannidis, quae ex unius imperio enasci solet: cuius de
malis dicendum mihi non duxi, quia non consilio tradu-
cendi rem, alioquin criminationibus opportunissimas,
haec uerba feci, sed ut ostenderem hanc esse eius naturam,
ut neque boni uiri

Desunt haud
pauca, per-
orationem
Agrippae, &
prima par-
tem comple-
ta eius ora-
tionis, quam
Maecenas
ad Caesarem
habuit, ad
retinendum
imperium
eum cohortans.
Maecenatis
oratio.
Liberata ali-
cuius pote-

neque persuadere facile aliquid propter libertatem sui
dissimilibus possunt, etiam si res ijs dissentientibus pro-
sperè gerat. Quamobrem si tibi patria cordi est, pro qua
tanta bella obiisti, cui lubens etiam animum impenderis,
transforma eam, ac in meliorem formam castigatam redi-
ge. Nam licentiam habere omnia ex animi sui sententia
agendi loquendique, id si in sapiente homine spectaueris,
esse causam publicae felicitatis inuenies: si uero in stulto, co-
munis perniciet: ideoque qui eam potestatem homini fatuo
cõcedit, infanti scilicet hic, aut infano gladium porrigit: qui
autem prudenti eam tribuit, hoc efficit, ut is omnibus, ip-
sisque ad eod fatuis nec uolentibus salutem afferat. Quare te
quoque

quoque, uelam non ad uocabulorum decoram speciem respicientem
decipi: sed ea quae inde sequuntur praemeditantem, sero-
ciam plebis compescere, administrationem Reipublicae tibi
optimisque alijs uiris sumere, ut prudentissimi consilia
incant, artibus imperatorijs instructissimi exercitus du-
cant, robustissimi ac pauperrimi stipendia faciant. Hac
enim ratione fiet, ut cum suas quisque partes studiose obe-
at, mutuæque operæ tradantur, neque suum quisquam de-
fectum sentiat, et uerum populi imperium, libertasque tu-
ta parentur. Illa enim plebis licentia, qua optimus quisque
seruire cogitur, et acerbissima est, et utrisque commu-
nem perniciem adfert: haec autem, in qua modestia ubique
praefertur, ac unicuique id quo dignus est tribuitur, om-
nes ea uententes ex aequo felices efficit. Neque enim id exi-
stimare debes, autorem me tibi esse, ut tyrannidem in S. P.
Q. R. in seruitutem redactum teneas, quod neque dice-
re meum, neque facere tuum est: uerum haec ego consulo,
quae et tibi et urbi honesta ac utilia sint futura, nepe ut
tu cum optimatibus omnia quae ex usu sint, decernas, ne-
que contradicente, neque repugnante quoquam ex popu-
lo: utque uestra arbitrio bella gerantur, omnibus reliquis
mandata uestra exequentibus: ut uestra sit potestatis crea-
re magistratus, praemiaque ac supplicia irrogare: ut quod
in optimatibusque communi sententia statueritis, id sta-
tine legis uim habeat: ut bella occulte ac per occasiones
hostibus inferantur: ut quibus ea committuntur, ijs non for-
te aut ambitione, sed uirtutis gratia ad id deligantur: ut
boni citra inuidiam honoribus ornentur, mali sine seditio-
ne plectantur. Sic demum Respublica rectè geretur, cum
neque omnibus consilia de ea inita uulgentur, neque in
aperto ea agitentur, neque ijs qui ultrò sese obtrudunt
mandentur, neque ob eorum ambitionem in periculum
ueniant.

itas quomo-
do Reipu-
blicae uilis.
Ratio bonae Monar-
chiae.

Ostēdit De-
mocratiā
feditiōib⁹
quā m-
ximē obno-
xiam effē.

ueniant. Ita nostris nobis licebit perfrui bonis, neque bella periculosa, neque impia seditiones mouentibus. Atqui hæc mala usuuenire solent ubi penes populum est summa Reipublicæ: cum potentiores & ad primatum aspirant, & infirmiorum operas mercede conducant, atque ita omnia perturbent. Sensimus hæc ipsi id diu, neq; alia præter eam quam dixi, ratione finis eis imponetur. Cuius rei euidens signum est, quod longo iam tempore bellis & seditionibus uexamur propter hominum multitudinem, ac rerum magnitudinem: quia & homines tam uarij nationib; ac natura, ac tam multipliciter diuersis affectibus præditi sunt, & res ipsæ eo perductæ sunt, ut difficulter administrari possint. Id me uerè loqui, res ipsæ testantur quæ euenerunt nobis. Nam quantisper neque ingens fuit Romani populi multitudo, neque multo præstantior uicinis, & ciuitas bono in statu fuit, & Italia serè tota ab ijs subacta est. Postea quàm uerò extra Italiam progressi, in uarias terras insulasque traiecimus, omnia maria, omnes terras nomine potentiaque nostra repleuimus, ex eo iam nihil boni nobis accidit: sed primum domi atq; intra moenia coitionibus factis Rempublicam concussimus, deinde in exercitibus quoque id mali propagauimus. Itaque urbs nostra nauis onerariae magne similis est, quæ repleta uaria turba, ac destituta gubernatore cum sit, multis nunc seculis uarijs procellis agitata fluctuat, ac hinc inde nullo retinaculo firmata iactatur. Eam tu ne tempestate commissa tam negligas: uides enim ut iam plurimum aqua hausit, neque abrumpi retinaculum prorpius patere: est enim conquassata iam, neque diutius durare poterit: sed quoniam dii miserati patriam, ei te rectorem ac magistrum dederunt, noli eam proicere, quim sicut ea per te nunc paululum respirauit, ita effice, ut sequentibus quoque seculis

culis tuta permaneat. Ac iam dudum quidem te meum consilium, quo te ut sub unius tui imperio populus regatur adhortor, probare existimo. Quod si ita est, agendum id imperium tu promptus ac paratus suscipe, imò uerò ne depone. Neque enim de eo deliberatio nobis est, quānam id ratione adpiscaris, sed ne id amittas, ac præterea in pericula incidas. Quis enim tibi parceret, ubi omnes res uti nunc esse sunt, populi, aliorumque potestati permittes, cum & permulti à te sint offensi, & omnes ferè summam rerum tentaturi, quorum alteri & ulcisci te, alteri aduersarium sibi te è medio tollere cupient: Argumento sit Pompeius, qui cum potentia sua ultrò cessisset, contemptui deinde habitus, insidijq; petitus, eo periit, quod recuperare eam non ualuit: pater item tuus cum idem facere uellet, interijt, quod idem Mario quoque & Sylla accidisset, nisi morte præuenti essent, quanquam sunt, qui Syllam quoque cum hoc ipsum timeret, morte sibi confecta aduersarios anteuertisse dicant: certè permulta eius leges, ipso etiamnum uiuente, antiquari cœperunt: ut tibi etiam multi Lepidi, Sertorij, Bruti, Cassijq; sint expectandi. Hæc tu cernens, reliquis etiā rationibus subditis noli uitandæ eius opinionis gratia, quasi sponte tua principatum appetijsses, te ipsum & patriam prodeire. Primum enim etsi quis maxime hoc suspicabitur, tamen is certè conatus non est ab hominis natura alienus, sed honestus, deinde quis nescit, qua necessitate ad hæc agenda compulsus fueris: ut si quid culpam in hac re possit, id omne iustissime patris tui occisoribus imputetur: qui nisi ita impie ac misere eum trucidassent, neq; tu quidem aut arma sumpsijsses, aut exercitum collegijsses, aut cum Antonio & Lepido pactum icijsses, aut in hos ipsos deinde uindicajsses. Quæ omnia te rectè & iuste egisse nemo est qui

periculosā
fore Cæsari
depositionē
Imperij con-
firmat.

Exempla.
Pompeius.
Iulius Cæ-
sar.
Marius.
Sylla.

Dicitur Agrippæ argumentum fore dicitur ut si Monarchiā retineat Cæsar, uideatur eius gratia omnia priora egisse.
Translatio culpa.

ignoret: ac si quid adeò delictum est tuto id corrigere non licet. Igitur et nostrum imperium, et civitatis causa, agendum pareamus fortunæ, tibi uni imperium deferentibus agamusque ei ingentes gratias, quod non bellis tantum civilibus nos replevit, sed constitutionem quoque Reipublicæ à te fieri voluit: cuius cum eam quam par est, curam gereres, manifestum efficias ab alijs motus illos ac mala fuisse edita, te vero esse bonum civem. Neque vero magnitudinem imperij metueris, quod quanto maius est, tanto plura etiam quibus conferretur habet: longèque facilius est parva tueri, quam adipisci quicquam. cum ad hoc labores et pericula requirantur, illud curam tantum me diocrem desideret. Quod si in eo gerendo meum consilium sequi institueris, nihil est quod verearis, ne non et summa cum securitate tibi vivere, et omnibus homini concessis bonis frui possis. In quo meo consilio explicando si pluribus verbis sum usus, non debes iudicare, voluisse me à proposito sermonem deflectere, aut loquacitatis studio in id deductum esse: sed à me hoc fieri in hunc finem, ut perspicuum tibi reddam, hominem prudentem posse, ac facile quidem posse et rectè, et sine periculo summæ rerum præesse. Principio igitur statim Senatores omnes accuratè examinandi, ac delectus eorum tibi habendus (nam multi in eum per seditiones parum idonei adsciti sunt) boni retinendi, reliqui autem expungendi sunt: hic neminem bonum virum paupertatis causa remouebis, uerum ipsi pecuniam potius quam opus habet, dabis: et in locum reiectorum, nobilissimos optimosque et ditissimos sufficies, non ex Italia tantum, sed à confederatis etiam ac subditis desumptos, sic fiet, ut neque multis rerum agendarum socijs opus habeas, et omnium populorum primarios viros in tuto constitues: ac neque populi,

cum

Magnitudinem imperij non esse metuendam, alteri quod obiecerat Agrippa, soluit.

Præcepta fideliter administrandi Imperij Romani. Senatus delectus. Etiam peregrinos in Senatum allegendos.

cum nullum præclarum ducem habeant, presentem conditionem labefactabunt, et qui apud eos primas gerunt, cum videant te secum imperium communicasse, amore te prosequentur. Idem in equestri ordine faciendum. In hunc ordinem omnes eos, qui ubique locorum genere, uirtute, ac dignitatis secundum locum merentur, adscribes. In Senatoribus autem, equitibusque legendis, nihil anxius de numero, omnes quotquot tibi digni uisi fuerint, recipies: quæto enim plurcs uiri eximij tecum erunt, tanto facilius omnia que factio usus erit, perficies: subditosque in hanc persuasionem adduces, quod eos non seruatorum, aut deterioris quam Romani sint conditionis hominum loco habeas, sed cum eis omnia nostra bona, ac ipsum etiam imperium communices, ut ipsi quoque maiori studio in id ad se quoque pertinens tuendum incumbant. Tantum uero abest ut hoc quasi non rectè à me dictum retractandum arbitrer, ut hoc in superaddam, omnibus ijs esse civitatem donandam, ut huius quoque participes fideles nobis socij sint, nostram quasi unicam urbem ipsi quoque incolentes, eamque uerè urbem, suas autem patrias agros et pagos putantes. Verum de hoc accuratius postmodò consultabimus quid sit statuendum, ne simul eis omnia largiamur. Cæterum in equestrem sortium allegendi, octoddecim annos ætatis habere debent, hac enim ætate potissimum et corporum firma affectio, et ingenium conspicitur: in Senatum uero adscribendi, annos uiginti et quinque. quomodo enim non sit turpe ac damnosum, cum nemini ante id ætatis suorum bonorum administrationem concedatis, his qui eam nondum attigerint, rempublicam uos credere: iisdemque cum quaesuram, ædilitatem, ac Tribunatum plebis gesserint, annum ætatis trigessimum habentes Prætores fiant: ad quos magistratus, ut ad Consulatum etiam, solos Romanos ti-

Equestris ordinis examen & alleatio.

Ciuitatè socijs dandæ.

Ætas allegendorum.

Prætura.

Magistra-
tuum pote-
stas immi-
nuenda.

bi deligendos censeo, partim propter institutorum patria
memoriam, partim ne protinus immutare Reipublice sta-
tum uidearis. Eos magistratus ipse tu constitues, neque
plebi aut populo potestatem eorum creandorum permi-
seris, contentionum euitandarum causa, neque Senatui, alio-
quin enim per ambitum petentur: magistratuum autem
potestatem antiquitus ijs concessam nequaquam serua-
bis, ne eodem res recidat: sed honore eorum integro reli-
cto, tantum potentiae detrahes, ut neque dignitas eorum di-
minuatur, neque noui aliquid molendi facultas ulli adsit.
Id cum alijs rationibus tum hac praecipue consequeris, si
eos omnes in urbe tantum geri iusseris, ac neque magistra-
tus tempore, nec statim ab eo, sed interposito quantum sin-
gulis sitis uidebitur tempore, arma eis committes: ita neque
magistratus titulo elati, insuperque exercituum compotes fa-
cti, ad concutendum Reipub. praesentem statum accedent:
et mitiores eo efficiuntur si aliquandiu priuatim post ge-
stum magistratum uixerint. Hi autem, ut singulorum erit
officij, ludos ac iudicia omnia, praeterquam de caede, tempo-
re urbani sui magistratus edant, nam iudices quidem etiam
ex reliquis Senatoribus ac equitibus sunt deligendi, sum-
ma tamen rei penes istos sit. Praefectus etiam urbis ex pri-
marijs uiris quidam creandus est, qui omnes magistratus,
quos geri ante hunc conuenit, gesserit, non ut per absen-
tiam magistratuum Rempublicam administret: sed ut cum
reliquis in rebus urbi praesit, tum causas quoque eas qui-
bus prouocatio competit, capitalesque etiam omnes ijs ex-
ceptis quas post dicam, in urbe, ac extra eam usque ad
LXXXI millia passuum diiudicet. Alius quidam ex eo-
dem ordine deligi debet, qui genera, facultates moresque
Senatorum et equitum, adultorum iuxta ac puerilis eta-
tis, itemque mulierum, et familiae totius ex aminet ac proce-
ret,

Praefectus
urbis.

ret, eaque corrigat, quae cum supplicio nondum digna sunt,
tamen neglecta multis ac magnis malis occasionem praebent:
de maioribus autem ad te referat. Hoc munus patri-
tricio alicui post praefectum urbis praestantissimo, potius
quam equiti iniungendum est, nomenque a tua Censura
(nam omnino in hac te primas gerere conuenit) haud
absurde habebit, ut Succesor ille dicatur: hisque duobus
magistratus per omnem suam uitam prorogetur, nisi
quis aliquod crimen admiserit, morboe aut senectute
confectus sit: nam ex diuturno hoc magistratu nihil po-
test mali accidere, cum alter omnino armis careat, alter
paucos milites habeat, ac coram te maiorem partem sui
magistratus obeat. At reliquos qui gerent magistratus,
ledere aliquem aut iniqui aliquid agere magnopere ue-
rebuntur, cum se priuatos rursum, aliosque cum poten-
tia futuros prauideant. His etiam occupationum ac di-
gnitatis nomine praemium aliquod dandum est. Prouin-
ciae porro tantum praetorijs uiris sunt mandandae: reli-
qui eo quem monstrabo ordine Propratores sint semel
atque iterum, et ad Consulatum ea ratione accedant, si
praeturas recte gesserint, ac deinde maioribus praefician-
tur imperijs. Hoc autem est meum de ordinanda hac re
consilium. Vniuersam Italiam, quantum eius ultra
XCIII. millia passuum ab urbe distat, caeterasque om-
nes nobis subditas terras insulasque secundum populos ac
nationes distribue, ita ut singulis urbibus, quae unius ali-
cuius hominis mero imperio possunt gubernari, milites
imponantur, ac Consularis unus, et duo Praetorijs uiri eis
praesint, quorum alter tunc primum extra Romam aman-
datus, priuatorum negocijs, rebusque necessarijs parandis
occupetur: alter iam ante hoc munere functus, Rempublicam
urbium procuret, ac imperium in milites obtineat,

Succesor.

Praemium.

De admini-
stratione Ita-
liae, & pro-
uinciarum.

Consulares.
Praetorijs.

exceptis his casibus, in quibus ignominia aut morte ple-
 scendum est. Hi autem omnes casus ad Consularem refe-
 rentur, nisi qui ad Centuriones ac primarios priuatorum
 hominum pertinent: quorum puniendorum nemini alij
 potestatem facere tu debes, ne is idem formidabilis alijs
 fiat, ut contra te etiam aliquando quicquam conetur.
 Quod autem dixi, alterum ex pratorijs debere militi-
 bus praefici, ita accipiendum est, si pauci quidem milites
 in ext-ris urbibus sint, aut una legio urbana: sin duae ur-
 banae legiones eodem in loco hyberna habeant, (plures
 enim his ut uni committas, nequaquam tibi autor fuerim)
 oportebit duos pratorios diuiso imperio, legionibus, ac
 rebus ciuitatum priuatorumque hominum praesse. Con-
 sularis uero cum ea quae dixi munera obicit, tum eas cau-
 sas, in quibus a pratorijs ad ipsum fit prouocatio, cogno-
 scet. Porro quod Italiam in tot partes distribuendam ti-
 bi consulo, mirari non debes: cum enim & magna sit,
 & hominum in ea summa frequentia, ab urbanis magi-
 stratibus recte gubernari non potest, oportet enim praefec-
 tos semper ijs quos regendos habent, adesse, neque eis
 alia quam quae exequi possint negotia incumbere. Cate-
 rum omnes illi, quibus aliquod extra urbem imperium
 committitur, singuli rationi sui officij congruentem acci-
 piant mercedem: nam neque ex suis facultatibus in alie-
 nis locis uiuere eos consentaneum est, neque rursum immen-
 sis ac nullo certo modo definitis sumptibus eos uti. iidem-
 que neque minus triennio (nisi quis quid deliquerit) neque
 plus quinquennio magistraturam obeant, nam & annui
 illi magistratus, ac pauco tempore circumscripti hoc ha-
 bent, ut cum quis aliquid in ijs addiderit, prius decedat,
 quam eius specimen exhibere possit: & diuturniora im-
 peria multos ad fastum, ac tentandas res novas extollunt.

Quamo

Quamobrem maiora imperia nequaquam unum ex alio
 eidem tribuenda censeo, cum quod nihil interest, in ca-
 dem ne aliquis prouincia, an uero in diuersis continenter,
 diutius quam expedit cum imperio sit, tum quod hi alij
 quo inter magistratus suos intericisio interuallo, domum
 reuersi, ac priuatim uiuentes, meliores redduntur. Ac
 de Senatoribus quidem, quae officia ijs essent assignan-
 da, satis dixi. Proinde ex equitibus duos quosdam praefi-
 cantissimos satellitio tuo praeficies. Nam uni id commit-
 tere, periculo, multis uero, turbis non caret. Duo igitur
 sint, ut si alter etiam insidias tibi creare conetur, tamen
 habeas adhuc qui te custodiat. Hi ex ijs qui aliquoties mi-
 litiam fecerint, deligendi sunt, quique multis alijs etiam
 officijs functi sint, imperium autem obtineant in stipato-
 res, omnesque per Italiam totum milites, ita, ut capite etiam
 fontes praeficiendi potestatem habeant: demptis tamen Cen-
 turionibus, ac reliquis, in quos Senatorijs magistrati-
 bus tantum est potestas, ac ea ipsa quoque libera, ut poe-
 nas aut praemia suo arbitrio imponere possint. Verum
 hi duo, quos dixi, satellitij tui praefici, in ceteros per to-
 tum Italiam milites ius habeant, ac in Caesarianos etiam
 qui in tua sunt familia, reliquosque omnes, quorum aliqua
 est habenda ratio. Vicarios autem habeant hi suos ne-
 cesse est, alioquin pluribus, quam quibus sint expedien-
 dus onerati negotijs, exequi ea quae usus postulat, omni-
 busque simul istis praesse non poterunt. Hi, quem admodum
 etiam Praefectus urbis, & subcensor, magistratum omni-
 nite sua tempore retineant. Praeterea ex equitibus pro-
 xime dignitatis, unus nocturnae custodiae magister, &
 alius qui annonam procuret, ad certum tempus, ut Sena-
 torij quoque magistratus, constituantur: et ararj quoque publi-
 ci, ac fisci, praeterea negotiorum aliorum Romae, & per

Equites qb;
 rebus praefi-
 ciendi.
 Praefecti sa-
 tellitio.

Nocturna-
 rum uigilia-
 rum praefe-
 ctus.

R. 4

Praemij ma-
 gistratu.

Italiam administratio equitibus mandetur. His ipsis etiam merces, quæ honori ac functioni eorum respondeat, danda est, quia Senatoribus pauperiores, Romæ etiam nequeunt obeuntes aliquem magistratum ex suis facultatibus uiuere: sed tamen ijs quoque officia quadam committi, ex usu est, cum neque fieri possit, neque expediat, ut iisdem & exercitus, & pecuniam in sua potestate habeant: ac præstat per multos publica negocia administrari, ut & complures hinc emolumentum sentiant, & experientiam rerum gerendarum consequantur, ita enim & subditi maiori te beneuolentia prosequuntur, multipliciter bonis publicis fruentes: & tu semper copiam eorum habebis, quibus ad quasque necessarias res conficiendas utaris. Ceterum Romæ satis est ad unamquamque rationem pecuniæ colligendæ, foris autem in singulis prouincijs, unico equite, qui quot opus fuerit administratos sub se habeat ex equitibus sumptos, ac ex libertis. Nam hos quoque eis adiungi prodest, ut & famulis tuis præmium uirtutis extet, & non desint tibi, ex quibus uel inuitis cognoscere possis, si quid peccatum fuerit. Iam si quis eques multis negocijs obeundis adeò clarus euadat, ut dignus sit qui in ordinem Senatorium recipiatur, id ætas eius quominus fiat impedire nullo modo debet: quoniam etiam ex ijs qui ordines in ciuilibus legionibus duxerunt, in Senatuum adscribendi aliquando nonnulli sunt, modo ne stipendiæ meruerint: quippe turpe ac probrum sit, eos in Senatorum numero haberi, qui aliquando stercora ac corbes gestauerint: alioquin ex ijs qui centuriones ab initio fuere, nihil impedit quin præstantissimi inter Senatores referantur. Hoc quoque te summopere hortor instituas, ut Patricij equestrisq; ordinis homines, dum adhuc puertitiam agunt, ludos literarios frequentent: adolescentes autem

In Senatum qui ex equitibus adscribendi.

Studia puertorum & adolescentium

autem facti, equos & arma tractare discant, ad utrumq; doctoribus publicis certo stipendio conductis. Ita enim statim à puero discantes ac exercentes omnia ea, quæ adultis sunt usurpanda, ad omnia negocia aptiores habebis. Optimi enim ac egregij principis est, non modò ipse ut omnia ex officio agat, uerum ut qua ratione etiam reliqui omnes quàm optimi fiant prospiciat. Id autem tu ita præstabis, si non permittas omnia eos ex libito agere, ac deinde delinquentes corrigas: sed si prius quàm peccauerint quicquid, omnia eos doceas, quæ exercentes & tibi & sibi ipsi maiori sint usui: ac si omnem occasionem propter diuitias, nobilitatem, aut aliam quancumq; præstantiam uitæ per desidiam, molliciem, aut praua studia ducendæ occasionem præcidas. Et enim permulti metuentes ne istiusmodi bonorum nomine inuidiæ ac periculis sint obnoxij, multa se ipsi indigna agunt, quo tutius uiuere possint, atque inde misericordiam consequuntur: quia hoc ipsum iniquè eis accidisse uidetur, quòd sibi rectè uiuere opinati sint, ad principem uerò & damnum, bonis uiris destituto, & infamia huius causæ redit. Id igitur ne fiat, cauendum tibi est: neque metuendum, ne quis eorum quem dixi modo educatus, institutusque, consilium conuelliendi status Reipublicæ sit inuitus: quoniam id à disciplina nulla formatis, à libidinosi timendum est: hi enim nimis facillimè eò adducuntur, ut turpissima ac pessima quæque in se & alios statuunt. Qui uerò rectè educati institutiq; sunt, cum alium neminem iniuria afficere, tum minime omnium eum uolunt, qui ipsi educationis huius ac discipline autor fuit. Quòd si omnino quis peruersus ingratusque existet, nullum ei huiusmodi negocium commiseris, unde aliquid mali facinoris edere possit: aut si nihilominus aliquid molitur, conuictum supplicio affi-

Boni principis officium. Disciplina, & institutio primæ ætatis bona quid possit.

ce, neq; est quod uerere, ne quis tibi id uitio uertat, qui nō magis propter punitū malum culpaberis, quā medicus propter uſta aut exciſa corporis uitia: ille uerō ab omnib; accuſabitur, qui eodem quo reliqui modo eductus ac inſtitutus, periculū tibi creare auſus fuerit. Ac de ſenatoribus quidē & equitibus haſtenus. Milites autē perpetuō alēdi ſunt, ex ciuib; federatis, ac ſubditis delectis, ad prouincias tutādas, pro ratione neceſſitatis temporibus diuerſis plures paucioresue, qui ſemper in armis ſint, bellicāſque artes aſiduō exerceāt, hyberna locis opportuniſſimis habeāt, certum militie tempus expleant, ita ut nonnihil etatis etiam ante ſenium ſuperſit. Non enim ex tempore contractis auxilijs amplius uti poſſumus, qui & tā procul ab extremis imperij noſtri ſiniſibus diſtamus. & undique conterminos noſtris hoſtes habemus: ac ſi omnibus qui integra ſunt etate, armorum & rei bellicae uſum concedamus, ſemper ſeditiones ab ijs, & bella interſtina excitabuntur: iam ſi armorum eis uſu interdiciamus, ac poſt ſuppeditas ab eis accipere opus habeamus, periculum eſt ne imperitis ac inexercitatis militibus utendum nobis ſit. Itaque hęc mea eſt ſentētia, ut robuſtiſſimi omnes, quique ſibi alendis quā minimē ſufficiunt, in exercitus conſcribantur, ac in armis exerceantur, reliqui omnes ab armis & re bellica uaccnt. Nam & illi ſoli militie dediti, rectius eam facient: & hi facilius agriculturam, nauigationes, reliquāſque pacis adiones exercebunt, cum neque ad arma concurrere opus habeant, & alij eorum defendendorum cauſa exercent. Iam ea hominum multitudo, quę etate ac uiribus ualidiſſima, raptō uiuere poſſiſſimum cogitur, citra ullius iniuriam aletur, & reliqua pars ſine periculo degent. Vnde ergo, in quiete, pecunię in hos, & in alias res impendendę ſuppeditent? Enim uerō id

Milites quo modo bendi.

De Ratione pecuniarę rei explendę.

mox oſtendam, hoc præſatus, etiamſi Reipublicę ſummam penes populum eſſe ſinamus, utique tamen pecunię opus nobis futurum, cum impoſſibile ſit & ſine bello noſtitos eſſe, & milites ſine ſtipendio habere, ne iam uel unius principatum quaſi is ſolus neceſſariam pecunię collectionē requirat, accuſemus, uel propter hanc ab eo abhorreamus: ſed ita conſilium capiamus, ut qui nouerimus in qualicunq; Reipublicę forma pecuniã neceſſariō eſſe conſiciendam. Porro quod ad eam rem attinet, primō omnium debes, ut ego quidem ſentio, omnes publicas res (cuiuſmodi bellis partes eſſe multas uideo) uendere, paucis omnino tibi admodum utilibus ac neceſſarijs exceptis, preciumque earum mediocri ſenore omne mutuo dare. Hac ratione & terra fertilior erit, dominorum opera propria cum colatur, atque hi ea occaſione locuple tiores cum euadunt, plus in publicum conferent, Reſque publica redditus ſufficientes ac perennes habebit. Deinde horum omnium, ac eorum quoque quę ex metallicis fodinis, aut aliunde certo ad nos redeunt incunda eſt ratio: ac contra computandę impenſę, quę nō in milites modo, ſed etiam in alia ad urbis rectam adminiſtrationem faciētia inſumuntur, tum quę in repentina bella, aliāq; ex tempore accidentia neceſſariō conferuntur: ſic cōparatis rationibus, ut reliqui ſumptus ſuppeditent, penſio imperanda eſt de omnibus ijs, quę aliquem poſſeſſori quaſtum ferunt, uectigalięque imperanda omnibus noſtris ſubditis. Iuſtum enim æquūque eſt, neminem horum neque priuatum hominem, neque populum immunem eſſe, cum ex æquo ad omnes utilitas eorum, in quę inſumuntur, redeat. Exaſtores porro ubique locorum conſtituendi ſunt, qui ſingulis ſue functionis temporibus ex omnibus redditibus quantum par eſt exigant: ita cum paulatim

Agrippe ſententiam reſoluit.

Penſio. Vectigalia.

ac cer

Obiectioni
occurrit.

De sumpti-
bus ædifi-
ciorum &
ludorum.

ac certis spacijs subditi nostri ea pendant quæ debent, ac non aliquandiu neglecti, post simul omnia postulant, & pensionem istam exoluentibus ea res haud minimum commodi asferet, & exactoribus facilius erit sui officij ratio. Neque clam me est, nonnullos tributa ac uectigalia constituta ægre laturos esse: uerum hi ipsi, si neque alio præterea damno afficiantur, & re ipsa comperiant, hæc ipsorum salutis causa, utque cæteris suis bonis tantò perfrui possint, exigi, præterea cum plerique ipsorum eam pecuniam, alij magistratum gerentes, alij præfecti regionum, alij militantes accipiant, magnas etiam tibi gratias agent, quòd exiguam suorum reddituum partem tibi conferentes, reliqua omnia sine damno percipere possint. Idq; eo magis fiet, si te continenter uiuere, ac nihil prodigere uideant. Quis enim, cum uideat te in re familiarum summa parsimonia uti, in publica liberalissimum esse, non ultrò uelit aliquid conferre, cum tuas diuitiarum suam securitatem ac copiam esse iudicet? Itaque pecunia etiam plurimè tibi suppetent. Reliqua ad hunc modum tibi meo iudicio sunt peragenda. Romam omni magnificentiâ exornabis, omni ludorum genere decorabis: nam quia multis imperamus gentibus, conueniens est nos omnibus alijs hac in re præstare: atque hæc res efficit quodammodo etiam, ut socij nos obseruent, hostes reformident. Quod ad externos pertinet, neque populus ullus cuiusquam rei potens sit, neq; in concionem omnino coeat, nã neq; boni quicquã stant, & subinde turbas aliquas excitabunt, idèoque ne nostro quidem populo cõcedi debet, ut ad iudicia, comitia, alij due huiusmodi conciliũ re alicuius sciendæ causa conueniant. A edificijs neque numero neq; mole quam pro necessitate maioribus utantur, neque in ludos multos ac uarios sumptum faciant, ne uel

uanijs studijs occupentur, uel sumptibus absurdis certantes ad inimicitias mutuas progrediantur. Ludos quoque & spectacula sua habeant, excepto nostro equestri certamine, non tamen ita, ut rem publicam familiarẽque suã corrumpant, cogantque peregrinos apud se aliquid sumptuum facere, aut omnibus qui quocunq; certamine uicerint, cibum perennem tribuant: Nam rationi consentaneum non est, ut diuites extra patrias suas cogantur impensas facere, & præmia certantibus ubique constituta sufficiunt, nisi quis Olympiaca, Pythia, aut alia id genus certare uelit certamina: his enim solis cibum præbendus est, ut neque urbes frustra impendijs onerentur, neq; nisi dignis opera certaminibus quisquam exerceatur, cum possit aliquid aliud patriæ, sibiq; utilius tractare. Porro ludos equestres qui sine Gymnicis certaminibus fiunt, nulli alij urbi exhibendos censeo, ne uel multæ pecuniæ ab re infumantur, uel homines ad malum furorem exagitentur: ac præcipuè idèò, ut militantibus copia optimorũ equorum sufficiat: hi itaq; ludũ non alibi quàm Romæ dari debent, in reliquis eam moderationem adhiberi, ut singulis in locis spectacula & musica cum fiant tolerabilibus impendijs, locus sit modestiæ ac tranquillitati. Vti prætereunimismate, ponderèque uel mensura peculiari urbs nulla debet, sed nostris: neque ad te legationem nisi res discussionem tuam requirat, ullam mittant, sed quæ uoluerit, præfecto suo indicet, ac per eum ad te de sua uoluntate referant: ita & sumptus, & turpis rei conficiendæ ratio uitabitur, ac integræ responsa sine ullo impendio ac labore auferent. Reliqua etiam omnia uideris mihi, hæc ratione optime omnium confecturus, si legatos ab hostibus, aut à confederatis regibus populisque missos primum in Senatum introducas: (alioquin enim è dignitate Reipublicæ

De legationibus.

Reipublica est, uideri omnia esse in potestate Senatorum, ac multos esse eorum aduersarios, qui eum spernant) deinde Senatorum opera omnia de eis statuas quas legibus sunt sancita, nihilque iniussu eius cum quoquam agas. hoc pacto et dignitas imperij magis confirmabitur, et legum instituta aperta ac conspicua omnibus erunt.

De cognitione causarum & criminum.

Tertium est, ut Senatores, liberis que et mulieres eorum, si quod crimen perpetraverint, ignominia, exilio, aut etiam morte plectendum, nullo facto praedicio in curiam adducas, integramque de causa cognitionem Senatui permittas, ut et fontes citra tuam inuidiam rei coram sua sortis hominibus peracti plectantur, reliquique metu publici iudicij meliores euadant. Haec de ijs criminibus loquor, de quibus et leges extant, et iudicia secundum eas sunt. Nam quod conuictum tibi quisquam fecerit, aut obtrectauerit, neque deferente aliquo audire, neque ulcisci debes. Turpe enim fuerit te id credere, inuentum qui te neminem ledentem, omnibus beneficientem ignominia affecerit, idque soli mali credunt principes, quos ad fidem dictis habendam conscientia mouet. Deinde iniquum est ea agra ferre uelle, quae si uera sunt, praestit non admisisse: sin falsa dissimulare. cum multi haec uindictas, pluribus ac grauioribus de se sermonibus occasione praebuerint. Hic igitur est meus sensus de obtrectionibus, ac conuenit te omni altiore esse iniuria, et neque ipsum id in animum tuum inducere, neque alijs eam opinionem subijcere, extare qui in te contumeliosius esse auserit: ut iam idem de te, quod de dijs immortalibus iudicatur, esse te uenerandum. Quod si perniciem tibi machinatus fuisse quispiam culpetur (quod sane fieri potest) eum tu ipse neque iudicabis, neque praedictum contra afferes: est enim absurdum eundem et accusatoris, et iudicis pati

Negligenda & contemnenda conuicta sibi facta. Casus docet.

De insidiatoribus,

eis partibus fungi) sed in Senatum adductum, causam dicere iube, ac si conuincatur, quam fieri potest moderatissimo supplicio plecte, ut fides crimini fiat. Nam plerique difficulter omnino adducuntur ut credant ab inermi insidias armato structas: quod haec solum ratione consequeris, si neque ex ira, neque extremo supplicio (quantum quidem eius fieri licet) in huiusmodi reos animaduertas. Hic tamen eos exclusos uelim, qui cum exercitum obtineant, palam contra te insurgunt: neque enim hi in iudicium pertrahendi, sed hostium exemplo puniendi sunt. Proinde haec, et pleraeq; alias res maxime ad Rempublicam spectantes Senatus potestati permittes: nam et Rempublicam communi consilio administrari par est, et natura sua apte homines gaudent ijs, quae tanquam conditione aequales a maiori adipiscuntur, omniaque quae is cum ipso consilio discernit, tanquam propria laudant, ac tanquam ultro a seipsis statuta diligunt. De his itaque ad Senatum referre te iubeo, omnesque Senatores ex aequo de plerisque rebus sententiam ferre: sed ubi quis Senator reus agitur, non omnes, nisi reus aut Senator nondum sit factus, aut Quaestorius adhuc sit. Est enim a ratione alienum, eum qui nondum Tribuni plebis, aut Aedilis fuerit, de eo qui hos magistratus obierit, suffragium dicere, aut hos de Praetoribus, uel rursum hos de Consularibus: uerum Consularibus liceat de omnibus suam sententiam ferre, reliquos de aequalibus, aut minoribus. Ipse autem seorsim de causis in quibus prouocatione certatur, iudicium facies, quae a maioribus magistratibus, tutoribus, praefecto urbis, subcensore, praefidis prouinciarum, annonae procuratore, et nocturnae custodie magistro ad te referuntur. nemo enim ita meorum imperium obtinere debet, ut non ab eo prouocari possit. De his igitur causis, et equitum, Centurionumque, privato

In feditiofos.

In damnando quomodo sententia ferenda.

Prouocationes.

Quomodo
cōsiliariis,
& bellorū
legatis vte-
dum.

Libertas.

Legatorum
opera.

priuatorūq; primariorum cognosces, ubi de capite aut ignominia erit controuersia: nam hæc ad te solum debent referri: ac nemo, ob eas quas dixi causas, alius iudicare de ijs debet. Adhibere autem unoquoque tempore ad ea iudicia potes prestantissimos quosq; patricij equestrisque ordinis uiros, aliosque ex Cōsularibus & Prætorijs, alios alto tēpore, ut & tu prius moribus eorū hac ratione certius perspectis, rectè uti cis possis: & illi consuetudine habita tuorum morum ac consiliorum, ita demum in provincias exeat. Hos in causis grauioribus sententias nõ a pertè rogabis, ne necessariis suis fauentes, non liberè quid sentiant pronuncient: sed in tabella eas scriptas ad te solum, ne cui alij innotescat, perferri, ac deleri statim lectas iube. Sic enim uniuscuiusque sententiā certissimè cognosces, si eam illi à nemine alio cognitum iri persuasum habeant. Præterea ad iudicia, ad literas, ad urbium decreta, ad priuatorum hominum postulata, ad aliāque omnia quæ administrationi imperij competunt, adiutores adiutoresque ex equitibus quosdam habebis: sic & facillius singula peragentur, & neque tu per errorem falleris, neq; solus omnia conficiens fatigaberis. Libertam dādi tibi ex animi sui sententiā consilij omnibus potestatem facies, proposita securitate: nam & si cuius tibi sermo probabitur, multum inde utilitatis ad te, & si non placebit, nihil incommodi redibit: quorum consilium sequendum existimabis, eos collauda, ac honora: (nam illorū inuentis gloriā tibi paries) quorum uerò reijcies, nequaquam eos aut ignominia afficies, aut culpabis, cum ad eorum tibi uoluntatem, non successum eius sit respiciendum. Quod idè in re bellica etiam tibi obseruandam est, ne uel fortuito alicuius infortunio succenseas, neque re benè gesta inuideas: ita libentes alacresque pro te omnes pericula suscipient

scipient, cum neque infeliciter re gesta supplicium, neque prosperè, insidias sibi timendas persuasum habeant. Nam multi cum eorum penes quos summa esset imperij nactuerent inuidiam, eadem accipere quàm uictoria potiri maluerunt, eoque sese tutos præstiterunt, damno illis iniuncto: quare tu, ad quem utriusque euentus uel commoda uel incommoda maxima sui parte referentur, nequaquā debes uerbo quidem aliis, re autem ipsi tibi inuidere. Ea autem dices, ac ages, quæ sentire ac facere præfectos tuos uelid enim facilius eos officium suum docebit, quàm metus legum: cum alterum imitatione constet, alterum timore: ac facilius meliora imitentur homines cum ea in re ipsa conspiciant, quàm peiora uitent, uerbis eas prohibita audientes. Ipse igitur omnia summa cum diligentia ages, nihil tibi ipsi ignoscens: sed certum hoc habens, omnia tua & dicta & facta statim omnibus nota futura. Vires enim ueluti in quodam orbis terrarum theatro, nec ferri potest, ut uel minimum tuum peccatum lateat: nihil enim sine arbitris, sed semper in magna hominum multitudine ages, & perscrutari acta principum omnes homines libentissimè solent. Qui si semel compererint te a lia aliis præcipere, alia ipsum agere, non iam minas tuas metuent, sed facta imitabuntur. Aliorum uita inspicienda quidem tibi, non tamen grauius inquirendum: sed quæ ab aliis accusantur crimina, de iis iudicandum: reliqua accusatore carètia tu quoque dissimula, nisi quid in Rēpublicam sit delictum: de his enim exigenda est merita pena, etiam si nemo deferat. Priuata autem cætera, cognoscenda quidem sunt, ne erres aliquando huiusmodi inepto homine ad functionem aliquam adhibito, non tamen coarguenda. Nam natura multos homines eò rapit, ut contra leges delinquant: quæ si quis omnia accuratè

Quomodo
aliorum uita
& virtutes
rectè tra-
ctentur.

Aequitas, delicta persequi uelit, aut neminem, aut perpaucos im-
 punitos relinquat; sin humaniter aequitatem iuri misceat,
 fortassis eos emendet. Lex enim quanquam necessario pec-
 nas graues statuit, tamen naturam coercere non semper
 potest; ceterum homines quidam cum occulta esse sua pec-
 cata putant, aut saltem mediocriter uerbis castigantur,
 uitam emendant, partim quod metuunt ne manifesti de-
 licitorum fiant, partim denuo peccare ueriti: iidem pa-
 lam factis uitiiis suis pudore proiecto, aut immodice puni-
 ti, omnia iura confundunt ac conculcant, soli sique naturae
 impetibus seruiunt. Quamobrem neque facile est omnes
 peccantes punire, neque decorum eos qui aperte libidi-
 ne mala feruntur, negligere. Habes rationem peccata ho-
 minum, nisi extrema omnino sint, tractandi. At egregia
 eorum facta etiam maiori quam mereantur honore sunt
 ornanda. Ita enim potissimum efficies humanitate tua, ut
 a deterioribus abstineant: et munificentia, ut meliora
 sequantur. Neque enim timendum est, ne te aliquando
 pecuniae, aliaue, quibus compenses uirtutem tuorum, de-
 ficiant. nam te in tot terras ac maria imperium habente,
 citius arbitror defuturos, qui donis tuis digni sint. neque
 id uerendum, ne qui a te ornati, ingratos se exhibeant,
 cum nulla alia res perinde hominis ingenium subigat ac
 conciliet, quam si is non modo nulla iniuria, sed etiam be-
 neficio afficiatur. Eum te aliis ut praebeas consulo. Nam
 quod ad te ipsum attinet, nihil insolens, aut superbum ad-
 mittere debes, tibi uel ab aliis uel a Senatu uerbis aut re
 oblatum. Ut enim alios honores a te dati ornant, ita tibi
 maius his que habes dari nihil potest: sed quidquid des-
 tur, multam fuci suspicionem se cum fert. nemo enim est, qui
 sponte sua aliquid tale ei qui summam rerum obtinet, decer-
 nere uideatur: que uero sibi ipsi quispiam tribuit, neque laus
 dari so-

Immodici
 honores non
 admittendi.

risolent, et risu excipiuntur. Ideo splendorem tu tibi
 praeclaris facinoribus para, statuas tibi neque aurcas neque
 argenteas fieri unquam sine. nam non modo magnis sum-
 ptibus ea constant, sed infidiis etiam opportuna, ac paru-
 diuturna sunt: benefaciendo autem alias tibi statuas in a-
 nimis hominum nulli interitui obnoxias effice. Templum
 quoque nullum tibi patere edificari. Quippe in huiusmo-
 di res incassum multa pecuniae infumuntur, quas necessa-
 riis rebus impendere praestat. Etenim diuitiae magna
 non tam multa accipiendo, quam non multos sumptus
 faciendo colliguntur: et id genus res nullam gloriam
 adferunt. Ac uirtus multos Diis aequat; nemo autem un-
 quam mortalium suffragiis Deus effectus est. Ita tibi si
 bonus fueris, ac recte imperaueris, uniuersa terra tem-
 plum erit, pro delubris omnes urbes, omnes homines pro
 statuis, quorum in animis semper cum gloria insidebis: qui
 uero imperium summum male gerunt, eos ista ornamen-
 ta, quanquam in omnibus urbibus posita, tantum abest ut
 decorent, ut etiam reprehensionibus eos hominum expo-
 nant, cum sint trophaea quaedam maliciae eorum, ac iniu-
 sticiae monumenta: quae quod diutius perdurauerint, eo lon-
 gius quoque infamia istorum permanet. Itaque si reuera
 immortalis fieri cupis, ita ut dixi agendum tibi est. Deos
 quoque semper et ubique ita cole, ut moribus patriae est re-
 ceptum, ad eundemque cultum alios compelle: peregrina-
 rum uero religionum autores odio et suppliciiis prose-
 quere, non modo Deum gratia, quos qui continent, haud-
 dubie nihil quoque aliud magni faciet, sed propterea et-
 tiam, quod qui noua numina introducunt, multos ad pe-
 regrinis legibus utendum pellicunt: inde coniuratio-
 nes, coitiones, et conciliabula existunt, minime unius prin-
 cipatui commoda res. Itaque neque deorum contemptorem,

Partimo-
 nia.

Pietas.

Magica,

Philosophi
falli.Auscultato-
ribus quare
nus creden-
dum.

neque prestigiatores ullum tolerabis. Nam diuinationis quidem necessaria est, id eoque omnino aruspices et augures tibi sunt constituendi, quos consulere possint qui uolunt: magi uero omnino ferendi non sunt, qui cum seapeniterò uera etiam dicant, tamen frequentius mentiendo hominibus nouarum rerum tentandarum causam praebent. Quod iam philosophiam quoque proficetes haud pauci faciunt: quos ipsos quoque cauere te iubeo. Neque enim quia Arcum et Arthenodorum bonos ac honestos uiros expertus es, omnes alios idem studium praeseferentes similes eorum iudicare debes, cum hac specie usi multi infinita mala populis priuatisque hominibus adferant. Animo quidem te quam maxime pacis studioso, nihilque praeter ea quae possides appetente esse decet, interim tamen ad bellicam rem paratissimum, ut neque uelit quidem, neque ausit quisquam te ledere: aut si omnino id conetur, facile et extemplo plecti possit. Ac quandoquidem ob hanc et alias causas habere te oportet auscultatores ac exploratores, quorum opera omnes tui imperij res cognoscas, ne quid custodia aut emendatione indigens te fallere possit: memento non omnia statim quae ab his referuntur, credenda, sed diligentem considerationem adhibendam esse. permulti enim eorum uel odio aliorum, uel eorum bona sibi petentes, uel in gratiam quorundam, uel irati ob postulatam ab aliis ac non acceptam pecuniam, falso crimine seditionis tentatae, aut contra Imperatorem alicuius facti uel dicti improbi eos onerant: ideo non facile iis animus est aduertendus, sed omnia accuratè indaganda. Quod si enim tardius fidem adhibueris, nullo tuo magno id fiet damno: festinando autem fieri potest ut peccatum aliquod irreparabile admittas. Ad haec libertorum te tuorum ac familiarium optimum quemque in honore habet

habere oportet, quia id et decus tibi magnum, et securitatem afferet: nulli tamen nimia est indulgentia potentis, sed ita moderandum omnibus, ut ne inquam te reprehensionem coniciant. Nam quaecumque uel rectè, uel secus egerint, omnia tibi imputabuntur: talēque te omnes iudicabunt, qualia eos facta exercere permiseris. Ergo potentibus omnibus iniuria alios afficiendi, calumniandi que facultatem adimes, ut si nihil etiam delinquat, tamen ne posse quidem id culpari queant. Inferioribus fortis hominibus iniuriam passis omni opera succurre, ita tamen ut eorum querelas haud temerè accipias, sed rem ipsam per se intuearis, neque potentiores omnino suspectos, neque infirmioribus in omni re fidem habens. Operantes, artibusque utilibus deditos honoribus afficitos, otiosos aut negotiis prauis intentos odio habeto, ut illa utilitatis gratia amplectentes, haec propter damna omittentes, et priuatae et publicae rei magis conducant. Expedit porro priuatorum ciuium controversias quam fieri potest maxime dirimere, ac quam celerrimè componere: id uero magis adhuc praestat, populorum studia inhibere, ac cum uota facientes pro imperio, salute, et fortuna, cogere aliquos uolunt, ut aliquid ultra facultates suas agant impendantue, id non concedere: praeter ea inimicitias eorum contentionesque penitus praecidere neque concedere, ut inania coguomenta, aut alia unde discordiae incidere possunt, sibi sumant. In quibus, inque aliis omnibus, facilius tibi omnes et priuatum et publicè parebunt, si nihil horum ulli praeter alios permiseris. Nam aequalitas etiam ea quae bene in unum coaluerunt, dissipat. Itaque omnino pati non debes, ut quis horum quicquam à te petat, quod ei daturus non sis: sed hoc summo perè conari debes, ut ne quid uetitorum possit

Quomodo
tra Gandi fa-
miliates.

Potentes.

Inferiores.

Aequalitas.

Potentia re
cū viciū

quisquam. In summa autem id tibi consilium do, ne quādo abutaris potentia tua; neque eam putes esse diminutionem eius, si non simul omnia facias quæ possis, sed quāto magis omnia quæ statueris, potes perficere, tanto magis cura, ut optima quæque tibi proponas. semper tecum ipse expende, rectene an secus quid egeris, quo facto amore tibi concilies necne: atque ita hæc vita, illa suscipere. Neque si neminem te incusare audias, ideo existimare debes te iure posse aliquid contra agere; neque expectare debes, dum eo quispiam insania progrediatur, ut aperte tibi obtrectet: hoc enim nemo etiam summè laesus faciet; quinimò multi eos à quibus iniuriam acceperunt, palàm laudare coguntur, dum id efficere conantur, ne succensere uideantur. At principis est, non ex sermone aliorum de animo ipsorum coniecturam facere, sed ex iis quæ eos sentire sit uerisimile. Hæc te et similia horū agere uelim. Multa enim prætereo, quod simul ea omnia dici non possunt. Vnum dicam, quod caput est et summa omnium eorum quæ uel dicta sunt, uel ad dicendum restant. Si hæc tua sponte omnia egeris quæ uelles aliū in te imperium habentem agere, nulla in re peccabis, omnia prosperè conficies, uitamque exinde et suauissimam et tuatissimam duces. Qui enim non patris ac seruatoris locote omnes et suspiciant, et diligant, cum uideant te modestum, uitæ integræ, bello ac pace præstantem? cum neminem contumelia, neminem iniuria afficias: cum uitæ æqualitatem serues: cum non ab aliis pecuniam exigens, ipse diuitias afferues: cum non alios affligens, luxuriæ ipse: cum non alios castigans, ipse libidini indulgeas, sed in omni re tuam uitam eorum moribus accommodes? itaque fretus eo præsidio, quod in te ipso, si neminem laeseris, magnum habebis, crede mihi, neminem tibi neque infestum

Caput totius
adhortationis.

Iucundavit

stium futurum, neque periculum creaturum: quo præsentem, uitam esse iucundam omnino necesse est. Quid enim dulcius, quid felicius, quàm cum uirtute omnibus humanis bonis fruente, iisdem alios quoque impertire posses? His itaque, ac reliquis quæ recensui omnibus confidatis, assentire mihi, neque aspernare fortunam, quæ te ex omnibus delectum summæ rerum præfecit. Quod si unius imperij summam re ipsa tibi sumens, regni nomen ut execrabile reformidas, potes eo omisso sub Cæsaris nomine omnia in tua potestate habere: sin alias etiam appellationes desideras, dabunt tibi Imperatoris titulum, etiã patri tuo quondam datum, exornabunt autem te præterea alio etiam quopiam cognomento, ita ut regni omnibus bonis sine eius inuidiosa nuncupatione perfruaris.

His Mæcenas ita peroratis, contulit. At Cæsar cum utrumque sapientie, copiosæque et liberæ orationis causa magnoperè collaudasset, Mæcenatis consilium prætulit: non tamen omnia statim quæ is suasset, agere institit, ueritus ne si subito homines in alium traducere statum cuperet, res ea parum sibi esset successura, indeoque alia confestim mutauit, alia postea temporis: nõnulla etiam sequentibus imperatoribus perficienda reliquit, quæ successu temporis commodius constitui posse iudicabat. Neque uerò minori Agrippa, quamuis contrariam sententiam tulisset, in hoc exequendo instituto est usus industria, quam si ipse autor eius fuisset. Hæc sunt, et ea quæ ante has orationes retuli, quæ Cæsar egit eo anno, quo Consul quintum fuit. Eodem anno etiam Imperatoris nomen accepit, non quale propter uictoriam tribui uetusto more solebat, (id enim sepius et antea, et postmodò ex ipsis actionibus reportauit, uicies quidem Imperator dictus) sed quo summa im-

Mæcenatis
sententia præ
lata.

Imperato-
ris nomen
Cæsar adsi-
mit.

Censura Cæ-
saris, & le-
gitio Sena-
tus.

Q. Scatilius.

Senatorib⁹
peregrina-
tionib. in-
terdictum.

Antonij li-
teræ.

perij demonstraretur, quod patri quoque eius Iulio, & eius filii fuerat decretum. Deinde Censor collega Agrippa fuit, emendauit que cum alia quædam, tum Senatū examinauit. Nam in eum ordinem multi equites ac plebei indigni bellis ciuilibus adsciti erant, ita ut ad millenarium numerus Senatorum peruenisset. Hos ut remoueret, nullum eorum ipse deleuit: sed cum hortatus fuisset, ut sua ipsi conscientia teste de genere & uitæ sua iudicium ferrent, primum quinquaginta uiros permouit, ut Senatu cederent, deinde ad horum exemplum sequendū alios CXL adiecit. Horum nomina edidit, at primis quod nulla interiecta mora dicto paruissent, hanc quoque ignominiam remisit. Porro hi sponte sua priuati facti sunt. At Q. Scatilius idem inuitissimum quidem Tribunatu, qui ei destinatus fuerat, prohibuit: alios quosdam Senatores effecit: in numerum Consularium duos ex patribus retulit, C. Cluuium, & C. Furnium, quod Consules designati, eum magistratum ab aliis præuenti non gessissent. Patriciorū etiam familias Senatu id permittente, quia pleræque perierant, suffecit: quippe præsertim nobiles in bellis ciuilibus pereunt, at qui patriciis ad plerisque patrios magistratus obeundos opus est. Præterea edixit, ne quis Senator iniussu suo permissūque extra Italiam abiret, id quod hodie etiam obseruatur, cū nulli Senatori aliò quàm in Siciliam, Galliamq; Narbonensem liceat peregrè proficisci: eo autem propter propinquitatem, ac quia pacatae sunt regiones armisque uacant, etiam sine uenia impetrata licet quoties uelint Senatoriū proficisci, iis qui aliamquam ibi locorum habent possessionem. Ac quoniā multos etiamnum Senatores, aliorūque ordinum homines parum ipsi fidere animaduertebat, eosque ne quid noui machinarentur uerebatur, omnes se literas in Antonij scripsit.

scripsit repertas combussisse dixit: nam re uera nonnullæ erant perditæ, at pleræque summo studio adseruabatur, quibus in posterum uti haud dubitauit. Carthaginē quoque denuò coloniam deduxit, quia Lepidus partem eius cum habitatoribus orbasset, uidebatur ius coloniarum dissoluisse. Antiochum Commagenum ad se exciuit, quod is fratris sui, cum quo litem habebat, Romam missum legatum dolo occidisset: eum Antiochum in Senatum adductum, damnatumque interfecit. Capreas à Neapolitanis, quorum antiquitas erant, permutatione agri redemit: hæc sita est insula haud procul à Surrentana cōtinente, ad nullam quidem rem utilis, nomen tamē adhuc hodie, propter eam quod ibi habitauit Tiberius, obtinens.

Colonia
Carthaginē
sis instaura-
ta.
Antiochus
Commage-
nus capite
plectitur.
Capreas Cæ-
sar emit.

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER QVIN-
quagesimustertius, Gulielmo Xy-
landro Augustano
interprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

De dedicatione templi Apollinis in Palatio.
Quomodo Cæsar in Senatu orationem de deponendo imperio habuerit, ac deinde cum Senatu prouincias partitus sit.
De constitutione præfectorum, qui in prouincias mitterentur. Ut Cæsari cognomen tum Augusti sit datum.
De nominibus, quæ Imperatoribus dantur.
Septa quemadmodum fuerint consecrata.
Cæsar ut bellum contra Astures & Cantabros obierit.
Quomodo Galatia à Romanis regi cæperit.
De dedicatione porticus Neptuni, & balnei Agrippæ.
De Panthei dedicatione.
Quemadmodum Augusto necessitas legibus parèdi sit remissa.
De expeditione in Arabiam felicem suscepta.
Annis gesta hæc V l. in quibus Cofs. fuere

- Anno V. C. 726 Cæsar V I.
M. Vipſanius L. F. Agrippa II.
727 Cæſar VII.
Agrippa III.
728 Cæſar Auguſtus V III.
T. Statilius Taurus.
729 Auguſtus IX.
M. Iunius Silanus.
730 Auguſtus X.
C. Norbanus. C. F. Flaccus. I I.
731 Auguſtus XI.
Cn. Calpurnius Piſo, Cn. F.

Agrippæ cū
Cæſare affi-
nitas, hono-
résque ab il-
lo ei exhibi-
biti.

Census.

Apollinis tē-
plum.
Ludi quin-
quennales.

III. Sacer-
dorum gene-
a.

A N N O inſequenti Cæſar Conſul V I,
cū alia omnia ſecūdam inſtituta ma-
iorum egit, tum ſaſces cum Agrippa
collega ſuo partitus eſt, ita ut dimidia
iſpe parte uteretur: ac perfunctus ma-
giſtratu eo, iuramentum patrio more
præſtitit. Que poſtmodò etiam anſecerit, incertus ſum.
Profectò enim Agrippam plurimi fecit: cui etiam ſoro-
ris ſue filiam in matrimonium locavit: & ſi quando ſi-
mul in bellum proficiſcerentur, tabernaculum ſui ſimi-
le dedit, ac ſignum militare ut ab utroque acciperetur
iuſit. Eo quidem anno cenſum etiam peregit, princeps-
que Senatus ipſe in eo dictus eſt, pro eo more, qui in-
tegro etiamnum populi in Republica ſtatu erat rece-
ptus: præterea Apollinis in Palatio templum, ac Bi-
bliothecas perfecit, & dedicavit: ludos propter Actia-
cam uictoriam decretos cum Agrippa exhibuit, & in
iis equeſtre certamen per pueros & uiros patricios pe-
regit: iſque deinceps ad noſtram uſque ætatem ludi quin-
to quoque anno facti ſunt, eorumque curatio quatuor
ſacerdotum collegiis per ordinem incumbit, Pontifici-
bus nimirum, auguribus, ſeptemuiris, & quindecim-
uiris. Gymnici quoque ludi, ſtadio in campo Martio
extru

extructo ligneo, acti ſunt: & munus gladiatorum de-
pugnantibus captiuis exhibitum. Hæc per aliquot dies
ſpectacula edita, neque propter inualetudinem etiam
Cæſaris intermiſſa, eius quoque partes Agrippa ob-
eunte. Ad ea Cæſar ſumptus ſuis ex facultatibus ſuppe-
ditauit: cūque publicum ærarium pecuniis egeret, mu-
tuo ſumptas in id contulit. inſtituit etiam, ut admini-
ſtrationi ærarij quorundam bini prætorij uiri præſiceren-
tur. populo quadruplum frumenti prioris diuiſit. Se-
natoribus quibusdam pecunias eſt largitus, cum eorum
multi ad eò eſſent re tenui, ut propter impenſarum
magnitudinem nemo eorum uellet Aedilitatem gerere.
ſed cum alia, tum iudicia ad eum magiſtratum pertinen-
tia Prætoribus, ut ſit, partim urbano, partim peregrino
mandarentur. Prætozem urbanum Cæſar ipſe cõſtituit,
idque aliquoties etiam inferioribus temporibus: ſpon-
ſiones quæ Reipub. factæ fuiſſent ante pugnam Actia-
cam, omnes ſuſtulit, exceptis his quæ eſſent de ædificiis:
ſyngraphas antiquas eorum qui Reipublicæ aliquid
deberent, cremauit: Aegyptiis diis ſacra fieri intra
pomœrium non eſt paſſus: templorum tamen curam geſ-
ſit, ut quæ priuatus quiſpiam feciſſet, ea ab horum
filii ac poſteris, ſi qui ſuper eſſent, adornarentur: re-
liqua ipſe reſecit. Horum reſectorum gloriam ipſe ſibi
non uendicauit, ſed iis qui ea inſtauraffent, eam attri-
buit. Ac quoniam multa omnino in ſeditionibus ac bel-
lis inteſtinis, præſertim in Triumuiratu iniuſtè & ini-
què conſtituta fuerant, unico edicto ea omnia antiqua-
uit, ſine iis quæ abrogaret, ſexto ſuo Conſulatu poſito.
Ob quæ cum eſſet in oculis omnium, ac laudibus aſſicre-
tur, ad oſtendendam nouam magnanimitatem, quo ma-
gis

Aegyptij
dij.

Triumuirat-
us ad aabo-
lia.

gis suus honor augetur, imperiumque in Republica u-
 nius hominis uolentibus ciuibus, ne coacti uideri pos-
 sent, stabilendum animum adiecit. itaque septimū Con-
 sulatum gerens, cum ad id aptissimū quemque Senatorū
 sibi comparasset, in Senatum uenit, atque hanc de scripto
 orationem recitauit: Satis compertum, Patres, habeo
 fore ut nonnullis uestrū, incredibile propositum meum
 uideatur: quæ enim nemo facere ipse uelit, ea si alium se
 facturum dicere audiat, nequaquam fidem habet. quò ac-
 cedit, quod cum superioribus omnes inuideant, iis de se
 ipsis loquentibus eò promptius diffidant. Iam ne hoc qui-
 dem me fallit, hos qui ea dicant, quibus fides habenda nō
 uidetur, nō modò non persuadere auditoribus, sed securas
 etiam iudicari. Verū enim uerò si quid ego huius-
 modi polliceri instituissem, quod non confestim essem re-
 presentaturus, profectò haud facillè animum induxissem
 id proferre, ne malam pro bona gratiam inirem: nunc
 cum uerba mea statim, hæcque ipsa die sim re confirmatu-
 rus, equidem confido me non tantum in nullam mendacij
 infamiam incursum, uerū omnes homines honesto
 nomine superaturum. Proinde posse me perpetuum in
 uos obtinere imperium, ipsi cernitis. Nam & aduersarij
 mei omnes aut supplicio coerciti sunt, aut misericordia
 affecti ad sanitatem redierunt, & auxiliarij mei benefi-
 ciorum talione mei sunt iuris facti, societateque rerum
 muniti, ita ut nemo ad res consurgere iam nouas possit.
 Quod si quis tamen ausus fuerit, contra eum auxilia mi-
 hi uel maxima in promptu sunt, cum & exercitus habeā
 ualidos, & beneuolentiam roburque eorum, & pecunias,
 & socios, ac, quod præcipuum est, cum uos populūque
 eo in me sitis animo, ut præesse me uobis omninò uelit.
 Neque uerò diutius uos uerbis suspensos meis tenebo,
 neq

Cæsaris in
 Senatu ora-
 tio, qua se
 imperio abi-
 rorum polli-
 ceretur.

Eidem sibi
 conciliat.

Potestatem
 suam prædi-
 car.

neque est quòd dicat quisquam omnia quæ ante hoc tem-
 pus egi, esse à me propter summum mihi imperium pa-
 randum facta. Iam enim id imperium omne depono, resti-
 tuo uobis omnia protinus, arma, leges, provincias, neque
 ea tantum, quæ mihi commisitis, sed hæc etiam omnia, quæ
 ego deinde parauit: ut iam ex re ipsa perspiciatis, me ab
 initio nequaquam potentiam aliquam animo propositam
 habuisse: sed hoc uerè cupiuisse, ut patris mei miserè
 interfecti cædem ulciscerer, urbemque magnis & conti-
 nentibus malis liberarem. Utinam quidem nunquam mi-
 hi hæc res suscipiendæ fuissent: utinam, inquam, mea opera
 nunquam ad hæc negocia indiguisset ciuitas: sed quomò-
 do olim maiores nostri in pace & concordia etatē trans-
 egerunt, ita nobis quoque licuisset. At quoniam fatum a-
 liquod, ut uidetur, eò rem deduxerat, ut me quoque quā-
 uis paruo tum natu, opus uobis esset, usi: que: quamdiu
 res meum auxilium desiderauit, omnia studio summo, e-
 tiam supra quàm anni mei ferrent feci, omnia felicius quàm
 pro uiribus ad eò meis gessi, neque me ulla res à subsidio
 uobis in periculo uersantibus ferendo auertit, non labor,
 non terror, non inimicorum minæ, non amicorum preces,
 non multitudo seditiosorum, non furor aduersariorum
 quin propter uos me in omne discrimen prorsus darem,
 eaque & agerem, & sustinerem, quæ nota sunt, & un-
 de nihil mihi quàm liberatio patriæ, uobis autem salus
 & quies parata est. Quando igitur fortuna, ut par fuit,
 pacem sinceram, ac concordiam tranquillam uobis mea
 opera restituit, recipite iam nunc libertatem, & pristina
 Reipublicæ formam, accipite arma, gentesque uobis sub-
 ditas, & uestro more rempublicam gerite. Neque uerò
 mirum uobis uideri potest, quòd ita sentio, si bonitatem
 meam in cæteris omnibus rebus, clementiamque, & trā-
 quillè

Promittit sa-
 cessurū im-
 perio.

Suas actio-
 nes, & eard
 finem addu-
 cit.

suas ipsius
virtutes præ
dicat.

Iustum &
utile.

Factū suum
de reddenda
Republ.
extollit cō-
paratione
reliquorū.

quillitatis studium consideretis: ac reputetis, nihil me unquam fastuosum, aut ceteris sublimius, quanquam multa vobis mihi huiusmodi decernentibus, accepisse. Neque stulticiae me damnabit, quod imperium in uos, ac principatum tot terrarum ultrò asperner: nam si iusticiam quam respiciat, ego sanè iustissimum esse censeo, uos uestras res ipsos administrare: sin utilitatem, mihi utilissimum esse iudico, ne negotiis destinear, neue inuidia & insidiis sim obnoxius, uobis autem, ut in libertate placidè ac amicè rempublicam teneatis: sin gloriam, (propter quam multi bella sepe & pericula susceperunt) nonne summæ mihi sit gloria, à tanto me imperio abstinuisse, ac sponte mea ex tanto principatus fastigio ad priuatam uitam descendisse? Etenim si quis uestrum est, qui in alio quodam homine nullo tantum continentia esse, aut uerè eum hæc de se dicere posse putat, is tamen mihi hæc tribuere debet: nam cum multa possim, & magna mea, patrisque mei in uos beneficia referre, propter quæ meritò nos plus ceteris & amare & honorare debeatis, nullum tamen aliud est quod potius prædicem, aut quo magis glorier, quàm quod regiam potestatem & is à uobis datam repudiavit, & ego eam habens depono. Cum quo beneficio quis tandem comparare uelit Galliam subactam, aut Mysiam captam, Aegyptum domitam, aut Pannoniam in seruitutem redactam? quis Pharnacem, Iubam, Phraatem, expeditionem Britannicam, Rheni transitum? Hæc quidem tot tantæque sunt, quot quantæque patres nostri omni superiore tempore non præstiterunt. Verùm neque horum ullum præsentificto est conferendum, neque hæc etiam, quòd bella ciuilia maxima ac multiplicata, eademque continua, & consecimus prosperè, & uictoriam summa humanitate temperauimus, omnibus aduersariis, tanq

tanquam hostibus, superatis, omnibus subiectis, tanquam amicis, conseruatis, ita ut si in fatis ita sit, rursum nostram urbem laborare, optandum sit, eo iterum modo eadem seditionibus agitari. Id uerò humano amplius est ingenio, nos, cum in nostra uos essetis potestate, cum nos tantum uirtute ac fortuna floreremus, ut uolentibus nolentibus, uobis imperare possemus, tum nos neque animis elatos fuisse, neque ad regnum aspirasse, sed patrem meum id à uobis oblatum respuisse, me id acceptum reddidisse. Neque hoc à me temerè iactatur: (nam si quid mihi his uerbis queri putassem, nunquam omnino ea protulisset) sed ut intelligatis, cum multis nos in Rempublicam meritis, multis nostris ornamentis gloriari possumus, hoc nos maxime exultare, quòd ultrò ab his abstinuerimus, quæ alij per uim etiã sibi querunt. Quis enim me (ne defuncti patris denuò cõmemorem) animi magnitudine diuinitateque præbet? Ego enim, pro Deum fidem, cum habeam tot tantosque milites, ciues & socios qui me amant, cum ferè toti mari mediterraneo imperem, in omnibus continētibus terris urbes & populos possideam, cum nemo uel exterius bellum, uel ciuis seditionem moueat, cum uos omnes in pace, concordia, & felici statu agatis, quòdque maximū est, sponte uestra mihi pareatis, tamen ultrò, nemine iubente, tanto imperio tantisque diuitiis abeo. Quòd si Horatius, Mucius, Curtius, Regulus, ac Decij pericula & mortem sustinere uoluerunt, ut magni facti atque præclari alicuius nomen sibi pararent, cur non ego id potius egissem, quo consequi possum, ut uiuus etiam istos, ac mortales omnes gloria excellam? Nolite enim ita existimare, priscos illos Romanos uirtutis ac famæ studiosos fuisse, nunc omnem animum uirilem ex ciuitate euauisse. Neque suspicari quisquam debet, me uobis præteri

Magnanimitatè, & diuinæ naturæ similitudinem suã iactat.

Quietem &
securitatem
se querere
sugit.

teritis, summam Reipublicæ malis quibusdam hominibus, aut turbæ (unde non modò boni nihil, sed extrema mala nunquam non proueniūt) tradere instituisse, quin imò uobis, uirtute & sapientia præstantissimis Rempublicam ego committo. illud enim nequaquam facturum fui, etiam si uel milles mihi moriendum, uel omnino regnandum fuisset: hoc uerò in meam & ciuitatis utilitatem facio. Ipse enim laboribus & ærumnis confectus sum, neque iam uel corpore uel animo perdurare possum: deinde de preuideo odia & inuidiam, quæ multi contra optimos etiam uiros suscipiunt, insidiâsq; ex iis nascentes, idèq; priuatim potius cum gloria uiuere, quàm regnum gerere cum periculo statui. Res autem publica rectius còmuni consilio, & à multis, non uno aliquo gubernabitur. Quapropter summis precibus à uobis omnibus contendo, ut meum hoc propositum studiose approbetis, ac uobiscum reputantes, quæ & bello & pace à me pro uestra salute acta sint, pro istis omnibus eam mihi gratiam referentes, reliquam ætatis partem me per quietē traducere sinatis, intelligatisq; me scire non tantum imperare, sed etiam imperiis aliorū obtemperare, omniâq; quæ aliis mādauī, pati ut mihi uicissim intungantur. Equidē spero me tutò uicturum, ac neq; uerbo, neq; re à quoquam læsum iri, tantum me meâ conscientia uestræ iubet tribuere beneuolentiæ; quòd si quid mihi, quemadmodum multis euenit, se cuius accidet (neque enim possibile est, ut unus homo, præsertim qui tot bella ciuilia externâque, totq; magnarum rerum administrationem obierit, omnibus placeat) paratior sum omnino etiam ante definitum mihi à fato tempus mori priuatus, quàm rex perpetuò uiuere. Id enim ipsum laudi mihi cedit, quòd tantum abfuerim à quoquam occidendo, regni mihi parandi causa, ut mortem

adeò

adeo oppetierim, ne rex essem. Qui uerò me interficiet, is utique à dijs & uobis suum inueniet supplicium, quemadmodum patri quoque meo contigit. Is enim inter deos relatus, consecutusque est sempiternos honores, cum eius occisores digno suis factis interitu perierint. Immortalitatem quidem homo consequi nemo potest, ueruntamē hæc ipsa quodammodo uita honesta, honestaq; morte nobis paratur. Quibus motus ego, cum alterum iam habeam, alterum sperem me adepturum, restituo uobis arma, prouincias, reditus, legesque: hoc tantum addens, ne uel magnitudine rerum, difficultateque eas administrandi terenti animo sitis trepido: uel ijs contemptis, ac facilem esse earum rerum tractationem putantes, negligentia uos detis. Quanquam non piget me de singulis maioribus rebus in summa uobis consilium quod sequamini dare. Primum igitur leges firmiter retinete, neque quicquam in his mutate: nam quæ eadem semper manent, etsi sint non nihil uitiosa, utiliora tamen sunt his quæ subinde, etiam si in melius, immouantur. Deinde quæ legibus præcipiuntur, ea uos exequi, quæ prohibent, ab ijs cauere iubeo: nec uerbo id tantum, sed facto: & non publicè modò, sed priuatim unumquemque in eo esse, ne pœnam, sed præmia consequatur. Præterea prouincias & pacatas, & in quibus bella sunt, optimis ac prudentissimis mandate, non inuidentes hic cuiquam, neque certorum hominum commodâ, sed urbis incolumitatem & felicitatem spectantes. Porrò hos honoribus, diuerso modo in Republica uersantes, pœnis afficite: res priuatas ciuitati tanquam publicas exhibete: à publicis tanquam alienis abstinete: res uestras diligenter adseruate, aliorum nequaquam desiderate: socios neque iniurijs afficite, neque expilate: hostes neq; iniuste lædite, neque timete: arma semper in manibus

Immortalitas.

Præcepta bene administrandæ Rei pub.

T

habete: uerum ijs neque contra uos mutuo, neque contra pacatos utimini: militibus alimenta quae satis sint, praebete, ne per egestatem alienas res appetant: ita uero eos continete in disciplina, ne quid mali ex ferocia eorum nascatur. Sed quid attinet multis me uerbis omnia quae agenda sint uobis exequi, cum ex dictis reliqua facile intelligatis? Vnum hoc addendum est, si qua dixeratione, Rempublicam geretis, felices eritis, gratiasque mihi agetis, qui uos male seditionibus fluctuantes accipiens, ad hunc statum perduxi: si uero committetis ut horum quae consului quicquam non agatur, me quidem ut facti poeniteat efficietis: uos ipsos autem rursum in bella multa, ac ingentia pericula conijcietis. Haec cum Caesar ita recitasset, mire Senatorum animi affecti sunt. Fuerunt pauci, qui eius animum intelligerent, ideoque astipularentur: reliqui aut suspicabantur quo haec consilio dicta essent, aut fidem ijs habebant. Horum alteri artificium in callide occultanda sua sententia Caesaris admirabantur: alteri hoc eius propositum, alteri egregie eius uersutiam, alteri poenitentiam coepta Reipublicae procurationis ferebant. Iam enim extiterant, qui popularem Reipublicae formam ut turbulentam odissent, ac mutationem eius approbarent, Caesarisque imperio delectarentur. Ex his diuersis affectionibus eadem tamen omnium sententia proueniebat, nam neque qui credebant eum ex animi sententia locutum, gaudere, (quod eos, qui abire Caesarem imperio uoluissent, metus, qui nolissent, spei suae iactura à leticia detinebat) neque qui fidem orationi non habebant, eum reprehendere aut coarguere poterant: quia uel audacia his, uel uoluntas deerat. Itaque ei omnes cum aut uere crederent, aut credere se simularent, laudare tamen nemo eam orationem

tionem ausus est, cum alteris ea non probaretur, alteris metus obstaret. Proinde cum frequenter etiam dicenti adhuc occlamaissent, ubi perorauit, multis omnes eum uerbis precati sunt, ut solus imperij summam gereret: multisque quibus id ei persuaderent, adductis argumentis, tandem eò compulerunt, ut principatum solus obtineret. Tunc statim stipatoribus eius, quo accuratori custodia nimirum munitus esset, duplex eius quod reliquis militibus pendebatur stipendium ut daretur decretum est. Hac arte Caesar, cum se uelle imperium deponere simulasset, effecit ut ei à Senatu, populoque confirmaretur. Is ut popularis opinionem sibi nihilominus aliquam pararet, recepta in se omni Reipublicae cura, negauit se omnes uelle prouincias obtinere, aut quas regendas sumpsisset, in perpetuum gubernare, ideoque infirmiores, nimirum quia essent paciores, alijs attribuit, potentiores prouincias, ut quae plus periculi ostenderent ac uel hostes accolae haberent, uel nouos per se ipse aliquos motus turbare possent, sibi retinuit. Id faciebat sub hac specie, ut cum Senatus tuto bonis imperij perfrueretur, ipse laboribus & periculis obiectus uideretur: at sub eo praetextu eum uere inermem imbellemque efficiebat, & ad se solum arma militumque transferebat. Haec de causa Senatus populoque Africa, Numidia, Asia, & cum Epiro Graecia, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta, Africa Cyrenaica, Bithynia cum Ponto finitima, Sardinia atque Hispania Betica ascriptae sunt: Caesari autem Hispaniae quod reliquum erat, ut Tarracoenensis, Lusitaniaque, tum omnis Gallia & Narbonensis & Lugdunensis, Aquitaniaque, & Celtica. cum ijs populis qui eorum coloni essent, (nam Celtae quidam, quos Germanos uocamus, cum omnem Celticam regionem, quae ad Rhenum est, occupassent, effecerunt ut ea Germa-

Caesar cogitur solus Reipublica regere.

Diuisio prouinciarum inter Caesarem & s. r. q. Romanam.

Germania duplex,

nia uocaretur, superior ea quæ Rheni fontibus propior est: inferior, quæ ab hac usque ad Oceanum Britannicum se extendit) item Cœlesyria, Phœnice, Cilicia, Cyprus, Aegyptus: ex his tamen postea temporis Cæsar Cyprum ac Galliâ Narbonensem populo reddidit, pro eisque Dalmatiam recepit, quæ permutatio etiam, ueluti in processu operis dicam, in alijs quibusdam prouincijs est facta. Recensui autem prouincias hoc modo, quoniam nunc earum quæuis suum habet peculiarem præfectum, cum antiquitus binis uel ternis singuli præfuerint: cæteras, quæ uel tum temporis nondum à Romanis erant subactæ, aut subactæ quidem fuerant, suis tamen legibus adhuc utebantur, uel regibus concessæ fuerant, non recensui, quarum quæ post id tempus sub Romanam ditionem perueniunt, semper Imperatori accesserunt. Cæsar quo longius Romanos à suspitione regiæ potestatis sibi proposita adduceret, Imperium in suas prouincias decemale suscepit, hoc etiam iactanter addito, si breuiori spacio eas posset pacare, eo citius se imperio destitutum. Deinde utriusque sortis prouincijs Patricios præfecit, Aegypto tantum equestris dignitatis uirum, ob eas quæ supra sunt commemoratæ causas; annuas autem esse eorum præfecturas iussit, nisi quis multitudinis liberorum, aut nuptiarum ratione priuilegium haberet, utq; de communi Senatus consilio mitterentur, neque gladio accincti, neque militari habitu utentes: Proconsules autem eos diuoluit, non modò duos istos Consulares, sed reliquos etiam Prætorios, aut qui prætoriorum loco haberentur, utq; lictores utrisque tot, quot in urbe permissum est legibus habere, adessent, ut imperij insignia statim atque extra pomerium uenissent, adsumerent, & usque ad reditum in urbem ea seruarent: qui neque Consulares, neque Prætorij

Imperij decemale Cæsar suscepit,

90

torij essent, ipse delegit, ac legatos suos, & Proprætores nominauit. Nam cum hæc nomina diu admodum in prioris Reipublicæ forma floruisent, Prætores in quâ & Consulibus, Prætoris nomine, ut bellis maximè ab antiquis inde temporibus conueniens, à se delectos insigniuit, Proprætores eos nuncupans: Consulum appellatione reliquos, ut paci propinquiores affecit, Proconsules dicens. Hæc nomina in Italia Cæsar reseruauit, qui extra Italiam imperarent, quasi eorum locum tenentes, Præfectos appellauit. A se porrò designatis præter nomen Proprætorum hoc etiam tribuit, ut plus quàm annum essent cum imperio, quatenus uidelicet ipse statuisset, ut militarem habilitatem haberent, gladiumque, & ius capite plectendi militis haberent. Neq; enim ulli Proconsuli aut Proprætori Præfecto licbat gladio se accingere, quo ipso licentia necandi militis adimebatur: nam & Senatoribus, & equitibus, quibus alterum conceditur, alterum quoque adest. Omnes autem Proprætores, ac qui non sunt pro Consulibus, sex utuntur licitoribus, nomenque inde apud Græcos habent ἐξαρκελεύς: utrique autem imperij insignia statim atque uenerint in prouinciam ipsis destinatam, accipiunt: persundique eo, statim deponunt. Ad hunc itaque modum decretum est, ut cum in Cæsaris, tum in reliquas prouincias Prætorij ac Consulares præsides mitterentur, eosque imperator in quas uisum est ipsi regiones, ac quando ipsi uideretur, dimisit: multiq; etiamnum Prætorum aut Consulatum obeuntes prouincias administrauerunt: quod nostro etiam tempore nonnunquam fit. Senatoribus autem seorsim Africam & Asiam, prætorijs reliquas prouincias adscripsit: utrisque autem ex æquo interdixit, ne ante quintum annum à gesto in urbe magistratu prouincias sortirentur: ita fiebat, ut et si eorum

Præfecti.

Gladij gestus di ius.

numerus quam prouinciarum erat maior, tamen ad omnes tandem imperium perueniret. Post Caesaris autem Octauiani tempora, cum nonnulli eorum malè gessissent magistratum suum, Imperatori istæ quoque prouinciæ sunt adiectæ, ac sic his etiam ipsis quodammodo is prouinciæ assignabat: nam iubebat tot uiros, quot essent prouinciæ, sortem inire: quidam Imperatores etiam à se delectos in istas prouinciæ legatos miserunt, ac nonnullis per plures annos imperium prorogauerunt, & aliquando loco Patriciorum equites præferunt. Hæc ergo ita statuta sunt de Senatoribus ijs, qui potestatem mortis in subditos habent. Mittuntur enim & quibus ea non est in eas prouinciæ quæ populi Romani esse dicuntur, ijsque ex Questoribus & legatis eorum qui prouinciæ gubernant, sorte deliguntur. Hos legatos seu assessores potius aut consiliarios suos singuli sibi prouinciarum præfecti adsciscunt, unicum quidem Prætorius ex sui aut inferioris ordinis hominibus, tres autem Consularis ex eiusdem dignitatis uiris accipit eos, qui ipsi Imperatori probentur. Esi enim de his quoque posteriores Imperatores nonnihil innouauerunt: quia tamen id statim desijt, satis erit suo loco indicasse. Satis dictum, quomodo legatos præfecti prouinciarum P. R. acciperent. At in prouinciæ Caesaris, & urbanis legionibus à pluribus instructis præfectis, ab ipso Cesare legati mittuntur, plerumque quidem ex Prætorijs, nonnunquam tamen ex ijs etiam qui Questuram aliumue intermedium magistratum gesserint. Atque hæc de Senatoribus. At equitum Imperator eos, qui tribuni militum, aut in Senatu fuerint, aliisue ijs rebus, de quibus supra dictum est, præstant, partim ad mæniorum Romæ, partim ad urbium aliarum tutelam constituit, sicut tunc ab ipso Cesare est institutum; Imperator etiam curatores (sic enim ij uocantur,

Assessores
seu consilia
rij.

Cæsar's pro
uinciæ ut ad
ministraren
tur.

Curatores.

cantur, qui publicos redditus colligunt, certasque impensas faciunt) in omnes prouinciæ suas ac populi Romani ex equitibus alios, alios ex libertis mittit: eo dempto, quod Proconsules quibus locis præsent, ipsi tributa exigunt. Certum etiam stipendium istis curatoribus, ut etiam Proconsulibus, edicto constituitur: quia tum etiam Caesar ut merces eis sua daretur, consuerat. Antiquitus quidem qui aliquod à Republica munus suscepissent, omnia suis ipsi impendijs agebant, sub Cesare primum accipere stipendium cœperunt, non idem omnes sed quemadmodum muneris eorum rationi congruebat: sanè curatoribus istis ipsum nomen sui officij à numero pecuniæ quam eius nomine acciperent, inditum est. Hæc uero leges ad omnes ex æquo prouinciarum administratores erant factæ: ne quem delectum militum agerent: ne pecuniam præter tam quæ constituta erat, exigerent Senatus Imperatorisue iniussu: cui successor missus esset, is ut statim ex prouincia abiret, ac ne in redeundo domum tempus tereret, sed intra tertium mensem Romam reuocaretur. Hæc omnia cœsare tempore ita sunt instituta. At re ipsa Caesar unus in omnibus rebus plenum erat imperium habiturus, cum & pecuniam (nam etsi suas ab ærario separatim habebat, tamen his quoque suo arbitrio utebatur) & milites in sua haberet potestate. Ei cum primum decennium exiisset, aliud quinquennium, atque eo circumactior rursus aliud quinquennium, post decennium, ac eo finito aliud iterum decretum est, ita ut continuatis decennijs per totam uitam summam imperij obtinerit. Quam ob causam posteriores quoque Imperatores, etsi non ad certum tempus, sed per omne uitæ spatium ijs Imperium deferatur, tamen singulis decennijs festum pro eius renouatione agunt, quod hodie etiam fit. Cesari cum orationem de e-

Stipendia.

Leges gene
rales.

Ærari
duo.

irando regno ac diuidendis prouincijs habuisset, multi erant honores delati, nempe ut ante ipsius domum in Palatio lauri ponerentur, ac super eas coronæ quærna suspenderentur, nimirum quod perpetuus hostium uictor, ac ciuium esset seruator: (Imperatoris autem aedes Palatium nominantur, non quod ita aliquando decretum sit, sed quod in Palatio Caesar habitabat, ibique Prætorium eius erat, ac nonnihil domus eius nomen ab eo monte, propterea quod ibi quondam Romulus inhabitabat, splendore accepit: ideoque etsi alii Imperator domicilium suum habeat, tamen id quoque Palatij nomen obtinet.) Sed posteaquam ea quæ pollicitus fuit, re ipsa perfecit, ibi deum Augustus à Senatu populoque appellatus est. Et enim cum statuissent peculiari eum quodam cognomento insignire, ac alij alia referrent ac probarent, Caesar quantum Romuli nomen uehementer appetebat, tamen cum sentiret hinc se suspectum affectati regni fieri, eo omisso, Augustus, quasi hominis natura amplior ipse, cognominatus est: augusta enim ea quæ honore dignissima, ac sanctissima sunt, dicuntur, ideoque $\alpha\epsilon\beta\alpha\gamma\delta\psi$ Græci Augustum interpretati sunt, quasi uenerandum dicas. Hoc pacto omne populi Senatusque imperium ad Augustum rediit, ab eoque perfecta

Augusti cognomen Cæsari accipit.

Vnius enim dominatio, etsi aliquando duo uel tres simul rerum potiti sunt uerissime dicitur. Et quidem nomen eius imperij, quo omnis penes unicuique esset potestas, ad id uisum Romanis fuit, ut ne Dictatorem quidem nominare sustinuerint, cum tamen ad Imperatores summa Reipub. referatur, si ri non potest, quin sub regno Romani sint. Nam qui ex præscripto legum magistratus habentur, plerumque nunc etiam

Censor

Censuram constituuntur, ceterum omnia ex sententia Imperatoris aguntur. Quod ne uideatur Imperatores ex potentia potius quam legibus habere, omnia quæ in populari forma Reipublice multum ualuerat, Senatu populoque uolentibus, ea cum ipsis nominibus in se recipiunt, excepta Dictatura. Consules enim sunt septuaginta, quoties extra pomerium sint, Proconsules dicuntur, nonnomenque Imperatoris, non modò si qui aliquam uictoriam retulerint, sed et alijs reliqui omnes, ad significandam plenam suam et perfectam potentiam, semper gerunt, loco nominis regij et Dictatoris: quæ semel à Reipublica sublata ut non imponunt sibi, ita eorum uim ac rem ipsam Imperatorio titulo confirmant. Horum nominum ratione exercitus scribendi, pecuniæ conficiendi, bella suscipiendi, pacem faciendi, peregrinis atque urbanis rebus perpetua et in omnia ualente potestate imperandi, atque etiam intra pomerium equites Senatorisque necandi, aliisque omnia quæ Consulibus aliisque cum pleno imperio magistratibus facere licet, agendi ius habent. Ex Censoria autem appellatione in uitam et mores inquirendi, census agendi, in equestrem ac Senatorium ordinem adscribendi, aliisque ex ijs remouendi pro suo arbitrio licentiam consequuntur. Quod autem omnibus sacerdotibus inaugurati sunt, ac plerisque in ea collegia adsciscunt, semperque unus eorum (si quidem duo uel tres simul Imperatores sunt) summum Pontificatum gerit, eo fit ut omnes religiones et sacrificia in sua habeant manu. At Tribunicia potestas, quam præclarissimus quisque Imperator habuit, efficit ut intercedere ijs, quæ ab alijs contra ipsorum placitum mouentur, possint, ac sacrosancti sint, ita ut si uel nunimo sermone se ab aliquo lesos existimarent, De potestate & cognominis Imperatorum. Consulatus. Proconsulatus. Imperatoris nomina.

Censura.

Sacerdotia.

Tribunicia potestas.

T 5

ment in diſta cum cauſa tanquam qui ſe piaculo obſtrinxerit, necare queant. Gerere quidem tribunatum plebis neſas ducunt Imperatores, cum utique ipſi Patricij ſint; omnem uerò Tribuniciam poteſtatem, quanta unquã maxima fuit, accipiunt; & quia quotannis eam cum Tribunicis plebis eius anni renouant, annorum imperij ipſorum hinc ſumma concipi ſolet. Hæc igitur ſingula cum legibus fuerint ſtabilita in ea Reipublicæ inſtitutione, qua penes populum eſt ſumma rerum, Imperatores cum ipſis nominibus ſibi ſumunt, ut nihil ſibi à ſubditis non datum habeant uideantur. Aliud porro quoddam ius habent nulli unquam Romano apertè & in omnibus rebus conſeſſum. Legibus enim ſoluti ſunt Imperatores; quo ipſo ſolo & ea quæ retulimus, ac reliqua etiam omnia agendi licentia eis datur. Ad hunc itaque modum ratione eorum nominum, quæ in populari ciuitatis ſtatu uſurpantur, omnem totius Reipublicæ poteſtatem accipiunt; ac regiam etiã, niſi quod inuidiam nominis uitant. Nam Cæſaris & Auguſti uocabula, nihil eis quidem ea potentie adiiciunt peculiaris, ſed alterum ſucceſſionem ſtirpis, alterum ſplendorem dignitatis ſignificat. Patris autem nomen tametiſi eis aliquod ius in ſubditos tribuit, quale eſt parentum in liberos, tamen in initio non in hunc finem eis impoſitum eſt, ſed honoris gratia, utque admonitioni eſſet ipſis, ut ſubditos liberorum loco, hique ruruſus ipſos reluti parentes ſuos charos haberent. Hæc ſunt appellationes iſte, quibus Imperatores ſecundum leges, ac inſtituta noſtri etiam temporis utuntur; noſtra uerò ætate omnia eis hæc tribuuntur, Cenſorio excepto, ac olim ſingula ex legibus decreta eis ſunt. Cenſoris autem nomen etiam quidam Imperatorum more antiquitatis recepto acceperunt, idque Domitianus per totam ſuam geſſit uitam, nunc uerò

1101

non amplius fit. Cum enim rem ipſam noſtri temporis Imperatores habeant, neque deliguntur ad Cenſuram gerendam, neque eius magiſtratus nomen, præter quam in agendo cenſu, ſerunt. Enim uerò quæ ad modum Reipublicæ in meliorem ac ſalubriorem formam (neque enim fieri poterat, ut ſub populi imperio ea diutius eſſet incoluſis) fuerit, ordinemque commutata, expoſitum eſt hæcenus. Cæterum quæ poſtea reſ geſte ſunt, eodem modo quo ſuperiorum temporum acta perſcribi non poſſunt. His enim omnia quæ uel procul ab urbe agerentur, Senatui populoque recitabantur, idcircoque multi ea ſtylo perſequebantur; & quamuis non deerant, qui metui aut gratie, inimicitieque, uel amicitie in condenda hiſtoria aliquid tribuerent; tamen apud reliquos, ac in publicis Commentarijs ueritas reperiri quodammodo poterat. Verum à tempore immutatae Reipublicæ, quia pleraque occultè agi cœperunt, parum fidei eorum narratio inuenit; quin etiam ſi quid apertè ac publicè ageretur, tamen ei quoque non multum certitudinis, rei quippe non ſatis exploratæ tribuitur. Eſt enim ſuſpicio, omnia dici agique ad arbitriũ Imperatorum, eorumque qui horum ſunt potetie comites; inde fieri, ut multa conſecta diuulgentur, multa quæ uerè acta ſint, ignorentur, denique omnia ſecus quam euenierint, edantur. Iam ipſius etiam imperij moles ac rerum multitudo efficit, ut difficiliſimum ſit omnia accuratè memoria prodere. Etenim per multa quotidie Romæ, multa in ſociorum regionibus, multa contra hoſtes geruntur, de quibus præter eos qui ea conſciunt, nemo quicquam certi cognoscit, plerique etiam ne facta quidem eſſe audiunt. Idcirco deinceps omnia ego ea, quæ recēſere opere eſt, ita ut ab alijs indicata ſunt, commemorabo, ſiue ita rei ueritas, ſiue etiam aliter; mea tamen nonnunquã ap-
poſita

Cauſas reddere, cur ſequentes hiſtorie minus certè tradiqueat.

Legibus ſoluti.

Patris nomen.

Cenſuram Imperatores non omnes gerunt. Domitianus.

Omen.

posita opinione, si quando fieri potuit, ut ex multis his quæ legi, uidi, audituue accepi, aliter rem quam traditam sit gestam coniectarer. *Cæsari, cum Augusti cognomen, quemadmodum retuli, accepisset, signum haud nullius momenti ea ipsa nocte euenit. Tiberis enim exundans ita omnia quæ in plano iacerent Romæ loca repleuit, ut nauigabilis esset: id sic interpretati sunt arioli, ut eum ad magnum fastigium euasurum, totamque urbem in sua manu habiturum dicerent. Cum alijs alij immodicè ei modis gratularentur, Sextus quidam Pacuuius, quem alij*

Sextus Apudius seu Pacuuius se Cæsari Augusto consecrat.

Consecrati Imperatori.

Apudium nominant, omnium studia superauit, more Hispanorum se Cæsari consecrans: idemque ut facerent, alijs autor existens. Id cum Augustus impediret, ad multitudinem adstantem (Tribunus enim erat plebis eo tempore) prosiluit, eosque, & reliquos per compita & angustos circumuagando, ut suum factum imitarentur, ac se Augusto consecrarent, adiecit. Vnde tractum, ut hodie etiam qui Imperatorem uerbis adhortantur, se ei dicant esse sacros. Is igitur Pacuuius obtinuit, ut ab omnibus sacrificaretur ob hanc rem, ac in plebe aliquando professus est se Cæsarem heredem ex æquo cum filio suo nuncupaturum, non quod possideret quicquam, sed ut Augustus cum huius studij causa remuneraret, quod etiam factum est. Porro Augustus cum alia quæ ad imperium pertinerent maiori iam studio, quippe cui id ultro esset oblatum, egit, tum multas leges condidit: quarum ego actionum, præter eas quæ conducere nostro aliquid operi possunt, singulas persequi opus non habeo: idem in reliquis etiam facturus ne molestus lectori sim, ea introducens, quæ ne hi ipsi quidem accuratè recitarunt, qui maxime hoc propositum sibi habuerunt. Enim uero non omnia proprio consilio Augustus egit, sed multa publicè de-

Augustus consiliarius uisus.

liberanda

liberanda proposuit, ut si quid alijs displiceret, corrigere id posset: omnes uero adhortatus est, ut suum sibi consilium aperirent, si quid rectius inuenirent, libertatem omnem eis concedens, eorum motus sententijs quædam retraxit: præsertim uero à Consulibus, aut si ipse Consulatium gereret, à collega suo hoc contendit. Ex reliquis etiam magistratibus singulos, ex Senatoribus sorte quindecim delegit, qui per sex menses consiliarij sui essent, ita ut uideretur per hos etiam reliquis omnibus ea quæ statueret communicare. (de nonnullis quidem ad uniuersum Senatum retulit, tamè præstare ratus est, ut cum paucis per ocium de plerisque & maximis rebus consilium caperet.) Hos etiam iudicijs aliquando adhibuit, cum nihilominus Senatui quoque sua essent, ut prius, iudicia, ac legatis & oratoribus populorum regumque responsa dedit. Comitiam uero populi etsi nihilominus habebantur, tamen nihil præter uoluntatem Augusti agebatur: magistratus partim ipse designabat, alios populo plebique creandos permittebat, id modo curans, ne qui indigni percoitiones aut ambitum designarentur. Hæc fuit Augusti generalis Imperij administrandi ratio: nunc singula, quæ necessaria relatu uidebuntur, ordine prosequar cum Consulibus, sub quibus acta sunt. Anno eo, quem supra demonstraui, cum uideret Augustus uias extra urbem aliquandiu neglectas, difficilia itinera exhibere, reliquas patrum quibusdam proprijs sumptibus reficiendas mandauit: Flaminiam, quoniam ea ducturus erat exercitum, ipse procurauit, estque ea statim instaurata, ac ob id statuæ Augusti sunt supra aras in ponte Tiberis, & Arimini posita. Reliquæ uia posteriori tempore refectæ, siue publicis, (neque enim Senatores libenter sumptus faciebant) siue ipsius Augusti sumptibus hoc

Viarum refectio.

bus hoc factum quis dicere uelit: neque enim inter huius, & publicum aerarium quid interfuerit, satis uideo, quantumuis Augustus statuas nonnullas suas argenteas, ab amicis sibi & populis datas, in numisma conciderit, quod existimaretur ex suis facultatibus omnia quae praeseferat impendere. Itaque mihi animus non est dicere, pecuniarum suarum aut publica Imperatores quicquam persequerint, cum utrumque sepius obtigerit; neque mihi est alienum factum, aut donationes, & alia id genus referre lubet, cum haec omnia populus cum Imperatore semper communia habuerint. Augustus his peractis cum exercitum ab urbe profectus est, ut in Britanniam bellum transferret; uerum postquam in Galliam uenit, cum Britanni oratores petitum pacem ad eum misissent, componendis Galliarum rebus, quae quia subactis illis statim bella ciuilia subsecuta fuerant, etiamnum fluctuabant, Gallorumque agendo censu, uitaeque & republica formanda aliquid temporis extraxit. Inde in Hispaniam profectus, eam quoque provinciam constituit. Anno sequenti, Augusto VIII. Statio Tauro Consulibus, Agrippa, quia nullam uiam sternendam susceperat, Septem dedicauit. Septem locus est in Campo Martio, eum ad habenda tributa Comitia Lepidus undique porticibus circumductis edificauerat, tabulis lapideis & picturis a se exornatum Agrippa, Septem Julia ab Augusto cognominauit. Hic quidem Agrippa eo facto non modo inuidiam nullam, sed magnos honores apud Caesarem omnesque alios inuenit; nam omnibus rebus Caesari quam maxime clementiam, gloriosamque & utilem actionum auctor adiutorque cum esset, nihil tamen eius gloriae sibi arrogabat, honoresque ab eo sibi tributos non in priuatum suum commodum aut uoluptatem, sed in Augusti ac Reipublicae utilitatem conuertebat. At

Cor

Augustus
res Gallicas
& Hispani-
cas compo-
nit.

An. V. C.
728.
Agrippa Se-
pta exor-
nat.

Septem Julia.

Cornelius Gallus ad libidinem ex honore sibi ab Augusto dato praecipitauit, ita ut multa contra Augustum uana dicta deblateraret, ac multa flagitiose ageret, statuas sibi ipsi per uniuersam propemodum Aegyptum ponens, suamque astra in Pyramides inscribens. His de causis accusatus a Valerio Largo, qui socius eius & conuictor fuerat, ignominia ab Augusto affectus est, prohibitusque intra provincias eius degere. Eo facto, multi quoque alij Gallum aggressi, uaria eius crimina detulerunt: decretumque est ab uniuerso Senatu, ut iudicio damnatus exularet, bona eius augusti essent, ac rem sacram eius rei causa Senatus fieret. Gallus dolorem non ferens, morte uoluntaria damnationem prauehit. Documento fuit is Galli casus, quam parum sincere plerique beneuolentia alios prosequerentur: quando eos se Gallo, quem adulati haecenus fuerant, praebere, ut eum ad inferendas sibi manus adgerint, & ad Largum, quoniam eum iam crescere uidebant, studia sua conuertere, proculdubio si quid similis rei euenisset, eadem in ipsum statuturi. Certè Proculus ita de Largo sensit, ut obuiam eo forte facto, nares suas osque manu compresserit, ijs qui secum erant significans ne respirare quidem Largo praesente quenquam tuto posse. Alius quidam Largum accedens, adhibitis arbitris, Largo ipse ignotus, percontatus est, Notissime ei esset: & abnegante id Largo, rem in tabulas adsignauit: quasi uero homo improbus non possit etiam ignotum calumnijs impetere. Adeo autem plerique magis actiones aliorum, quamlibet prauas, imitantur, quam infortunia eorum cauent, ut tum temporis etiam M. Egnatius Rufus, qui cum Aedilis plebis fuisset, eo quoque in magistratu praeter alia multa recte facta, edificijs quoque suo anno incendio correptis seruorum suorum, aliorumque mercede conductorum

opera

Cornelij Gal-
li interitus.

Valerius
Largus.

Poculij de
Largo sen-
tentia.

M. Egnatij
Rufi aedilis
in Augusti
cōtumelia.

opera succurrisset, id eoque ei à populo sumptus in eum magistratum dati, & ipse præter leges Prætor creatus esset; animo propter hæc sublato, Augustus despererit, ac publicè scriptum proposuerit, sese illasam integramque successori urbem tradidisse. id iram cum aliorum in Republica principum, tum ipsius Augusti mouit, qui paulò post Egnatium ne quid præter ceteros sibi sumeret, edocturus, tunc satis habuit Aedilibus mandasse, cauerent ne quæ incendia existerent, aut si extitissent, ignis restringendi curam gererent. Eodem anno Polemo rex Ponti in socios ac fœderatos P. R. adscriptus est, ac prima subsellia in theatris per totum eius regnum Senatoribus tributa. Augustum iam in Britanniam, quia de pacto non conueniebatur, expeditione animo agitantem, Salassi, Cantabri: Asturesque rebellionem facientes redhibuerunt: quorum, Salassij sub Alpibus habitant, ut supra dixi, alteri uerò regiones Hispanie planas ad Pyrenæum montem, ac minutissimas Pyrenæi partes incolunt. Igitur Augustus, qui tum nonum Consulatum, M. Silano collega gerebat, aduersum Salassos Terentium Varronem misit, ipse bellum contra Cantabros & Astures suscepit gerendum. Varro in terram hostilem multis simul locis, ne coire inter se, ac iunctis uiribus uictoriã distingere possent, irrumpens facillimè Salassos, non magnis nimirum sibi agminibus occurrentes, uicit, & ad accipiendas pacis conditiones adiegit: tum certam argenti summam eis imperauit, quasi nihil prætereà damni accepturis, ad id argentum exigendum undique dimissis militibus, omnes qui essent iuuenili ætate, comprehendit: diuendiditque ea conditione, ne quis eorum ante uicesimum annum liber fieret. Agri eorum pars optima cohortibus prætorianis data, urbs Augusta Prætoria fuit. Cum Astures ac Cantabri, simul bello à

Aedilib. in cendiorum cura mandata.
Polemo socius Roma norum factus.
Salassorum, Cantabrorum, & Asturum rebellio.
An. V. C. 729.
Terentius Varro Salassos imperdonat.

Augusta Prætoria.

Cæsare petiti, neque dederent se locorum naturæ confisi, neque etiam manum confererent, quippe & numero longè inferiores, & uelites plerique, cumque eum, si quæ se commoueret, subinde editioribus locis occupatis, ac syluestribus conuallibus insidias collocantes, frequenter infestarent: Augustus in summis difficultatibus constitutus, ac ex labore curisque in morbum prolapsus, C. Antistio ei bello præfecto, Tarraconem se contulit. Antistius in eius belli administratione multa præclare gessit, non quòd artibus imperatoris Augusto anteciret, sed quòd eo contempto Barbari, ausi sunt prælio congregari, idque fistrum fecerunt: ita & multa ipse oppida cepit, & T. demede Carisius Lanciam, quæ est maxima Asturiæ urbs, desertam occupauit, multaque alia in suam potestatem rediegit. Finito hoc bello, Augustus emeritos milites exhortauit, urbemque eos in Lusitania, Augustam Emeritam nomine, condere iussit: ijs qui militari etiamnum erant ætate, spectacula quadam per Marcellum ac Tiberium, quasi Aediles, in ipsis castris exhibuit: iubeatque pro paterno regno Getulie quasdam partes quoniam pleræque ad morem Romanum composite erant, & Bocchi Bogudisque ditones dedit: Amynta mortuo, regnum filijs eius non tradidit, sed prouinciam P. R. fecit, atque exinde Gallogracia cum Lycaonia Romanum habere præfectum cepit: oppida Pamphylie, quæ prius sub Amynta fuerant, sue sunt libertati restituta. Fere hoc ipso tempore M. Vinicius Germanos quosdam ultus, qui Romanos uiros in ipsorum regionem commercij gratia ingressos obtruncauerant, ipse quoque nomen Imperatoris Augusto parauit, triumphique ei propter hanc, aliasque res tum gestas decreti sunt: quos cum recusasset, Fornix trophæum ferens in Alpibus ei positus est, datique potestus Calendis Ianuarij

Cæsar bello Cantabrico ægrotat.

C. Antistius Astures uincit.

T. Carisius Lanciam.

Augusta Emerita.

Spectacula castrensia, iubeatque regnum

Amyntæ mors, Galatia & Lycaonia prouincia Romanæ sunt.
M. Vinicius Germanis uictoria

Iani templi
clauditur.

Agrippa
porticū Ne-
ptuni & bal-
neum Laco-
nicū & Pan-
theum ex-
guit.

Nuptiæ Mar-
celli & Lu-
liæ.

Agrippa co-
habitator
Augusti.

C. Toranij
in patrē pie-
tas P. Scru-
lius feratū
confector.

singulis corona & uestis triumphalis gestandæ. Augustus bellis ad hunc modum confectis, Iani templum, quod propter hæc bella fuerat reueratum, clausit. Agrippa autem eodem tempore proprijs sumptibus urbem exornauit: nam & porticum Neptuni propter uictorias nauales extruxit, & Argonautarum pictura decorauit, & sudatorium Laconicum fecit. Lacedæmonicum autem uocatur id genus balnei, quoniam hi tum nudari corpora, & inungi oleo præcipue uidebantur. Pantheū quoq; perfecit Agrippa: id sic dicitur formatū, quod in simulacris Martis & Veneris multas Deūm imagines acciperet: ut uerò mihi uidetur, inde id nominis habet, quod forma conuexa fastigiatum, cæli similitudinem ostenderet. Voluit Agrippa in eo Augusti quoque statuam collocare, nomenq; operis ei adscribere: neutrum autem eo accipente, in Pantheo ipso Cæsaris superioris statuam, suam & Augusti in uestibulo posuit. Quæ quoniam non eò, ut cum Augusto de liberalitate contenderet, sed firma erga hunc beneuolentiæ, & perpetuo Reipublicæ studio ab Agrippa fierent, non modò nō culpauit Augustus, sed magnis potius est profectus honoribus. Nam cum propter morbum nuptias filie suæ Iuliæ, & Marcelli (erat is sororis Augusti filius) Romæ non posset facere, Agrippa eas celebrauit opera: cumq; domus in Palatino monte, quæ prius Antonij, deinde Agrippa & Messalæ concessa fuerat, incendio esset absumpta, argento Messalam donauit, Agrippam in suam domum ad se recepit. His rebus haud equidem inuiriæ animum Agrippa sustulit. C. etiam quidam Toranij nullam culpam meruit, quod Trib. plebis patrem suū, libertum quidem cum alicuius, in theatrum introduxisset, ac in subsellio Tribunicio apud se collocasset. Innotuit quoque P. Scruilius, qui ludis quibusdam urfos trecentos,

& totidem

& totidem alias Africas belluas interfecisset. Augusto X.C. Norbano Consulibus, Calendis Ianuarijs Senatus iuramento confirmauit se eius acta approbare: cumq; iā urbi appropinquare diceretur (nam propter morbum diutius abfuerat) ac pollicitus populo uirum cætenos esset denarios, negassetq; se prius id proscribiturū, quàm Senatus assensisset omni eum legum necessitate Senatus liberauit, ut, ueluti demonstratum à me est, uerè cum plena potestate perfecteq; sui iuris, legibusq; solutus, agere aut non agere omnia suo posset pro arbitrio. Hæc absenti Cæsari decreta. Postea quàm in urbem aduenit, alia pro salute & reditu eius acta, ac præterea decretū, ut Marcellus inter Prætorios in Senatu esset, decennioq; maturiùs quàm leges postulant, Consulatu peteret. Tiberioq; permissum, ut singulos magistratus quinquennio ante quàm constitutū fuit, adire posset, statimq; alteri Quæstura, alteri Aedilitas data est: & quia ij qui Quæstores prouinciariū essent, numerū non explebant, sorte ad id delati sunt omnes qui citra hoc officū superioribus usq; ad decimū annis Quæstores fuissent. Hæc tum in urbe memoratu digna acta sunt. Cæterum Cantabri & Astures, ubi primū Augustus ex Hispania, L. ei Aemilio præposito, discessit, rebellionem extemplo facta, ad L. Aemilium prius quàm ei quicquam sui consilij indicarent, miserūt qui dicerent, frumentum ipsos aliasq; quasdam res exercitui donare: atque ita cum nati essent permultos Romanos milites ad ea apportada profectos, in loca sibi opportuna adductos interfecerunt. Sed hoc eis gaudium diuturnum non fuit quin agro ipsorum uastato, incensis oppidis, & maxime * celeriter manu caperentur. Interim alia quoque expeditio quedam simul & cepta moueri, & desita. In Arabia Felicē, cuius tum rex erat Sabos, Aelius Largus exercitū ad-

An. V. C.
730. In acta.
Augusti Senatus iurat.
Augustus legibus soluitur.

Marcello et Tiberio tepus petendi magistratus remissum.

Cantabrorum et Asturum rebellio.
L. Aemilius.

Aelij Largi
in Arabiam
Felicem in-
felicis expedi-
tio.

ducebat. Cui etsi primò in conspectum nemo prodiret, ita-
men haud exiguo id iter labore stetit: nam solitudo regio
nis, sol quoq; & aquæ natura infestæ, ita eos afflicere, ut
maior pars exercitus periret. Morbus ipse nulli notorum
assimilis, in caput decumbebat: eoque exiccato, multos
statim perimebat: qui uerò euasissent mortem, ijs in pe-
des per totum corpus transibat, eosque ita afficiebat, ut re-
medium nullum prodesset, nisi quis oleum uino mixtum bi-
beret, eoque se inungeret, quod sanè paucissimis licebat
facere, cum neutrum in ijs locis nascatur, neque ipsi eius
secum copiam attulissent. Inter hæc mala barbari, qui
prius si quando prælium commississent, semper inferiores
discesserant, ac oppida quædam amiserant, morbo auxilia-
rio suo usi, Romanos aggressi sua receperunt, reliquosq;
Romanos sua regione expulerunt. Hi primi, atque, ut
mea fert sententia, ultimi etiam Romanorum eo usque in
Arabia ista bello progressi sunt: Athlulorum enim tenus
(urbis ea insignis est) peruenierant. Augustus x i Con-
sul, cum Calpurnio Pisonè, adeo graui morbo decubuit, ut
nulla salutis spes adesset: itaque omnibus ita ut fatis con-
cessurus dispositis, magistratibus, & Senatorum equitum-
que primoribus ad se conuocatis, nemine sibi successore
(cum omnes putarent, Marcellum ad hoc ab eo destina-
tum iri) constituto, cum quædam ijs de publicis negocijs
expouisset, Pisoni libellum, in quem exercituum & redi-
tuum publicorum indicem conscripserat, Agrippæ annu-
lum tradidit. Antonius uerò Musæ, cum nihil Augustus eo-
rum quæ maximè ad sanationem opus erant, posset face-
re, lauacris frigidis, frigidisque potionibus sanitati resti-
tuit: quam ob rem etiam pecunia ei ab Augusto & Sena-
tu multa, ususq; annuli aurei (libertus enim erat) datus
est, immunitasq; non ipsi modò, sed omnib. eandem artem
exerc

Athlula.
An. V. C. 731
Augusti
morbus gra-
uissimus.

Antonius
Musæ Augu-
stum resti-
tuit sanita-
ti.

Immunitas
medicis cõ-
cessa.

exercitibus in posterum quoque tempus concessa. Ve-
rum enim uerò ut palam conuinceretur hic Musæ opus
fortunæ fatique sibi arrogasse, euenit paulo post ut Mar-
cellus agrotans, eademq; ratione à Musæ eodem curatus,
mortem obiret: quem funere publico elatum, laudatum-
que pro more Augustus in sepulcrum ab ipso factum con-
didit, memoriæque cum thatri eius quod antè ceptum à Cæ-
sare, Marcelli dictum est, honestauit: iussitque ut ludis Ro-
manis effigies Marcelli aurea, aureæque corona, & sella
curulis in thattrum inferretur, mediæque inter præfectos
ijs ludis magistratus collocaretur. Verum hæc postea tem-
poris acta sunt. Tum uerò Cæsar ualetudine recuperata,
testamentum quod fecerat in Senatum intulit, uoluitque
recitare, ostendens hominibus neminem se sui principa-
tus successorem constituisse, ne tamen legeret, ab omnibus
prohibitum fuit: id uerò summam eius apud omnes admi-
rationem excitauit, quod Marcello, quem sororis suæ fi-
lium, generumque suum amauisset, quem tot honoribus
ornasset, cuius munus Aedilicium adeo splendide adorna-
uisset suo auxilio, ut per totam æstatem supra forum co-
nopea suspenderit, equitem saltantem, insignemque mulie-
rem in orchestram introduxerit, tamen ei principatum
non credidisset, sed ei Agrippam prætulisset. Nimi-
rum Cæsar nondum animo iuuenis Marcelli satis fisus
erat, & uel populum libertatem suam recipere uolebat,
uel Agrippam summæ rerum ab eo præfici, quem cum
compertum haberet à populo summopere diligi, tamen nõ
lebat ipse ei imperium mandare. Porro Augustus allua-
to corpore, cum intelligeret his de causis Marcellum simul-
tatem aliquam contra Agrippam suscepisse, ne si uno in lo-
co mansissent, offense inter eos ac contentiones interce-
derent, Agrippam cõtinuò in Syriam amandauit. Agrippæ

Marcelli
mors, & qui
bus eum ho-
noribus Au-
gustus orna-
uit. Marcellus
theatrum

Agrippa ob
simultates
cum Mar-
cello in Sy-
riam amand-
atus.

Decem Praetores.

L. Sestius Consul.

Honores Augusto decreti.

Tribunicia potestas ab Imperatoribus usurpata.

pa urbe praefectus, in Syriam non perrexit, sed adhuc maiori usus moderatione, eò missis legatis suis, ipse Lesbi permansit. Augustus uerò decem tantum Praetores, quia pluribus opus non haberet, constituit, idque in plures etiam annos: quorum reliqui eadem quae prius officia exequerentur, duo uerò administrationi singulis annis praesent. His singulis ordinatis, in Albanum exiit, ac Consulatu sese abdicauit. Quoniam enim ipse iam inde à compositione Rei publicae ac nonnulli alij toto anno Consulatum gesserat, inhibere eum morè cupiens, ut ad plures Consulatus perueniret, extra urbem magistratu abiit, ne impediretur. Laudatum est hoc eius factum, idque etiam, quod in suum locum subrogauit L. Sestium, qui uir semper Bruti rebus fauerat, omnibusque in bellis ei adfuerat, ac adhuc eius memoriam colebat, imagines eius habebat, eumque laudare solebat: amicitiae uerò obseruantiam, fidemque Sestij non modò non odio, sed honori etiam habebat Augustus. Ea propter Senatus Augusto hos honores decreuit, ut Tribunus plebis perpetuus esset, ut quoties Senatus haberetur, etiam si Consulatum non gereret, de quibuscunque rebus referre posset, ut Proconsulare imperium semper haberet, neque id in urbem intrans deponeret, aut renouando opus ei esset, ut maior ipsi in prouincijs quam praefectis earum semper esset potestas. Inde exortum est, ut Augustus, quique eum sunt secuti Imperatores, lege quadam reliquis huius, et Tribunicia potestate uterentur. Nam Tribuni plebis nomen neque Augustus, neque ullus alius Imperator gessit. Ac nihil sane haec ei tunc non adulantes, sed uerè tribuisse Romani uidentur: ninurum in omni re cum ipsis tanquam liberis hominibus agebat: ita cum Teridates, ac legati à Phraate Romam aduenissent, suarum controuersiarum causa, in Senatum eos Augustus introduxit,

ac

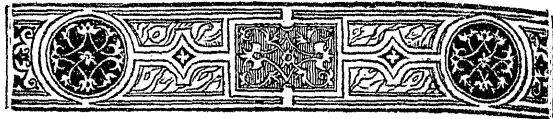
ac deinde mandata sibi à Senatu litis cognitione, Teridatem Phraati nequaquam tradidit: filium tamen Phraatis, quem ante ab eo acceperat, patri remisit, ut pro eo captiuos, signaque militaria Craffi et Antonij cladibus amissa reciperet. Eodem anno Aedili cuidam plebis mortuo, Calpurnius, qui tamen ante Aedilis curulis fuerat, successit, quod aliàs factum fuisse memoriae proditum nusquam est. Ferijs bini singulis diebus praefecti urbis fuere, interque eos unus qui nondum iuuenilem aetatem attigerat. Sane mortis Marcelli causa Livia à quibusdam imputata est, quae eum suis filijs praeferrè indignè tulisset: eam tamen suspicionem dubiam effecit eius, ac sequentis anni tempestas, ita uitiosa, ut ingens hominum multitudo morbis absumpta sit. Tum quoque (ut ferè huiusmodi mala signis suis praenunciantur) lupus intra urbem deprehensus est, ignisque et tempestas multa aedificia laesit, Tiberisque auctus pontem sublicium euertit, fecitque ut urbs triduum esset nauibus peruia.

V 4

Augustus ut controuersiam Teridatis ac Phraatis diiudicaret,

Aedilis curulis Aedili plebis succedit.

Livia suspecta ob mortem Marcelli, Morbosa constitutio aëris.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimusquartus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

CONTENTORVM IN HOC DIO-
NIS LIBRO, INDEX.

Quomadmmodum procuratores uiarum & annonæ ex Præto-
rijs uiris sint delecti.

Vt Noricum fuerit subactum, ac Rhætia.

Quomodo Alpes maritimæ Romanis obedire ceperint.

Vt Balbi theatrum fuerit dedicatum.

De Marcelli theatri dedicatione.

De morte Agrippæ, utque Cherrhonesus in bonis Augusti esse
ceperit.

Quomodo Augustalia instituta fuerint.

Annis hæc acta XIII. quorum Coss. hi recensentur.

M. Claudius M. F. Marcellus Aferminus.

L. Aruntius L. F.

An. V. C. 731

735. M. Lollius.

Q. Lediplus.

734. M. Apuleius Sex. F.

P. Silius. C. F. Nerua.

735. C. Sentius P. F. Saturninus.

L. Lucretius Q. F. Vispalio.

736. Cn. Cornelius L. F. Lentulus

P. Cornelius P. F. Lentulus Marcellinus.

737. C. Furnius C. F.

C. Iunius C. F. Silanus.

738. L. Domitius Cn. F. Cn. N. Aenobarbus.

P. Cornelius P. F. P. N. Scipio.

739. M. Drusus L. F. Libo.

L. Calpurnius L. F. Piso.

740. M. Licinius M. F. Crassus

Cn. Cornelius Cn. F. Lentulus.

741. Ti. Claudius Tiberij F. Nero

P. Quin

P. Quintilius Sex. F. Varus.

742. M. Valerius M. F. Messala Barbatus.

P. Sulpicius P. F. Quirinius.

743. P. Fabius Q. F. Maximus.

Q. Aelius Q. P. Tubero.

744. Iulius Antonius M. F.

Q. Fabius Q. F. Africanus.

NNVS insequens M. Marcellum, L.
Aruntium Consules habuit. Eo anno ite-
rum Tiberis inundatione Romæ nauis
bus uehelicuit, fulminibus cum alia mul-
ta, tum statuæ in Pantheo ictæ sunt. ita

An. V. C.
732.

ut hasta etiam è manu Augusti excuteretur. Pestis eo an-
no per totam Italiam ita grassata est, ut agris colendis ne-
mo uacaret, quod idem exteris etiam regionibus euenisse
opinor: itaque Romani lue ista, famèque attriti, existi-
mantes id sibi haud alia de causa contingere, quam quòd
Augustum non eo etiam anno Consulem haberent, Di-
ctatorem eum dicere uoluerunt, inclusumque in Curia
Senatum eò ui compulerunt, ut hoc decernerent, ni se-
cissent, incendium minitantes. Ipsi cum XXXIII. sa-
scibus ad Augustum accessere, orantes ut se Dictato-
rem creari, annonæque procuratorem exemplo Pom-
peij pateretur. Augustus inuitus quidem, tamen annonæ
procuratorem suscepit, iussitque ut singulis annis duo uiri,
qui ante quinquennium Præturam gessissent, frumento di-
tribuendo constituerentur: Dictaturam autem nequa-
quam adnuit. quinimò cum alia ratione neque uerbis
neque precibus populum posset inhibere, uestem suam
discidit, rectè inuidiam atque odium eius nominis uitans,
cum honorem & potestatem maiorem etiam Dictato-
ria haberet. idem fecit, cum eum Censorem perpe-
tuum constituere uellent: neque enim hunc honorem
accepit, sed Censores statim alios fecit, Paulum Aemiliū

Prodigia.

Augustus
Dictaturā
& Censurā
recusat.

Censores. Lepidum, & L. Munatium Plancum, fratrem hunc eius qui quondam proscrip- tus fuerat: Lepidum uero eum, qui tunc ipse proscrip- tus fuit. Hi postremi Censores ex priuatis fuerunt, quod statim eis est ostensum. Tribu- nal enim ipsorum cum prima magistratus die conscen- derent, corruit & con- fractum est, nec deinde alij Cen- sores eorum similes creati sunt. Augustus quanuis his Censura esset mandata, multa tamen quae eorum es- sent officij egit, collegiorum alia prorsus sustulit, alia cor- rexerit, ludorum curam omnium Praetoribus iniunxit, ita ut eis à populo aliquid daretur: edicto etiam addito ne quis plus reliquis ex suis facultatibus in eos impenderet, neue munus gladiatorum iniussu Senatus, aut saepius duabus quotannis uicibus, aut plurium quam centum & uiginti gladiatorum exhiberet. Aedilibus Curulib. incendia extinguenda mandauit, sexingentis seruis quo- rum ad hoc uterentur opera datis. Ac quoniam equites, & foeminae illustres adhuc in Orchestra saltabant, prohi- buit ne non modò patriciorum liberi (id enim iam ante cau- tum erat) sed etiam nepotes eorum, quiq; equestris essent ordinis, amplius id facerent. In his actionibus legislatoris Augustus, & Imperatoris speciem noménque ostendit: in alijs adeò se demisit, ut amicis quoque in ius uocatis au- xilio fuerit. M. cuidam Primo dies erat dicta, quòd Macedoniae praefectus, bellum Odrysis intulisset: is cum modò Augusti, modò Marcelli ex sententia id se fecisse diceret, Augustus nemine uocante ad tribunal uenit, interrogatusque à Praetore, mandassetne id bellum Pri- mo, inficiatus est: tum Licinio Murenae, qui causam Pri- mi agebat, multis eum maledictis incessenti, ac percon- tanti quid hic in foro ageret, aut à quo uocatus adesa- set. A re, inquit, publica. Propter haec ij qui sanae erant

Omen.

Augustus quae Romae correxerit.

Orchestra.

M. Primus.

Licinij Murenæ in Augustum eodem tumelia.

mentis

mentis Augustum laudauerunt, adeò ut Senatum quo- ties uellet conuocandi licentiam ei darent: reliqui ma- le de eo senserunt: inuentique non modò qui Primum suis suffragijs liberarent, sed etiam qui in Augu- sti perniciem conspirarent. Eius conspirationis dux fuit Fannius Cepio, socij autem nonnulli alij, interque eos Murena etiam siue uerè, siue falso habitus, qui libera- tate dicendi contra quoscunque intemperanti ad fasti- dium usque utebatur. Hi cum die dicta in iudicio non comparuissent, absentes exilio danati sunt, & paulò post necati: neque auxilio fuit Murenae neque frater eius Pro- culius, neque sororis maritus Maecenas, qui tamen sum- mo erant apud Augustum loco. Hi conspiratores cum ni- hilominus quorundam iudicum sententijs absoluerentur, legem Augustus tulit, ne quis occultè in iudicijs eorum qui ad nomen die dicta non respondiissent, suffragium ferret, utque hi omnes in dicta causa ab omnibus damna- rentur. Quod cum non iracundia commotum, sed propter utilitatem publicam instituisse, ipse euidenter demon- strauit. Cum enim pater Cepionis alterum seruorum, qui cum filio eius fugerant, manumitteret, quòd ei ad mor- tem cum raperetur, opitulari uoluisset: alterum qui heri- prodidisset, per medium forum tractum cum tabula cau- sam supplicij indicante, in crucem tolleret, Augustus id factum indignè non tulit: quod nisi in quodam iudicio pas- sus fuisset aliter quam lege ipsius cautum fuerat, suffragia ferri, profectò omnem eorum qui facta ipsius improba- bant, reprehensionem resellisset. Eo tempore Cyprum ac Galliam Narbonensem, quia nihil armis suis indigerent, populo reddidit, atque ita Proconsules etiam in istas pro- uincias mitti coeperunt. Iouis etiam Tonantis templum de- dicauit, de qua re duo haec commemorantur, & in ipso

Cōspiratio contra Augustum.

Fannius Cepio.

Proculius Maecenas.

Augusti humanitas.

Cyprus & Gallia Narbonensis populo redduntur.

tunc

Iouis Tonantis ædes.
Somnium Augusti.

tunc sacrificio tonitrua accidisse, et somnium deinde Augusto tale oblatum. Cum propter nominis ac formæ eius Iouis nouitatem, et quod ab Augusto is consecratus esset, maximè autem, quod adscendentes in Capitolium ad eum primò perueniebant, Iupiter Tonans, ab omnibus frequentaretur ac coleretur, imaginatus est in somnis Augustus Iouem Capitolinum secum expostulare, quod secundo iam ipse loco haberetur, seque respondisse, excubitem hunc Tonantem ei Capitolino à se esse positum: ideoque orta die, tintinnabulum Ioui Tonanti appendit, somnij confirmandi causa. His enim tintinnabulis ianitores nocturni utuntur, ut si quid usus sit, significare possint. Hæc tum Romæ acta. Sub idem ferè tempus Cantabri Asturesque rebellionem fecerunt: hi quidem propter fastum ac crudelitatem Carisij, illi autem quod Astures iam defecisse sentirent: contemptoque C. Furnio, quem quia recens aduenisset, imperitum suatum rerum esse iudicabant. Verùm hunc longè alium utriusque experti sunt, cum auxilium Carisio ueniens acie utrosque uictos in seruitutem redigeret. Cantabrorum pauci in hostium potestatem uenerunt: nam cum de libertate desperassent, uita quoque contempta, incensis munitionibus seipsum interfecerunt, aut unà conflagrarunt: alij publice sumpto ueneno perierunt, ita maxima ac ferocissima pars Cantabrorum periit. Astures uerò ut primum ab oppugnatione oppidi cuiusdam repulsi, prælio etiam deinde uicti fuere, armis positis statim perdoniti sunt. Hoc ipso ferè tempore Aethiopes qui supra Aegyptum habitant, duce Candace regina usque ad urbem Elephantinam populando obuia quæque progressi sunt. Ibi cum audirent C. Petronium Aegypti præfectum contra se uenire, ante eius aduentum discesserunt, ut se fugam eriperent:

Cantabrorum & Asturum rebellio.
Carisius.
C. Furnius.

Aethiopum in Aegypti expeditione, sub Cadace.

eriperent: sed deprehensi in itinere, uictique, etiam in suam regionem eum pertraxerunt. Ibi quoque egregie regesta Petronius, cum alias urbes, tum regiam Tanapem occupauit: ea diruta, præsidioque alio quodam loco relicto, cum maiore parte exercitus recessit, cum neque progredi propter arenam et æstum, neque ibi commodè cum toto exercitu permanere posset. Interim audiens Aethiopes eos quos in præsidio posuerat aggressos, iterum in eos exercitu ducto, suos liberauit, Candacemque ad conditiones pacis accipiendas coegit. Interea temporis Augustus in Siciliam profectus est, ut eam, ac omnes alias ad Syriam usque prouincias constitueret. Per eius absentiam populus Romanus in creandis Consulibus seorsum agitatatus est, quod ipsum satis ostendit, incolitiam Rempublicam si sub populi esset imperio, manere non posse, cum parum abfuerit, quin ipsis comitijs ac magistratibus constituendis, ubi populi est potestas, res ad tumultum peruenerit. Consulatus locus alter Augusto seruabatur, ideoque anni initio M. Lollius solus Consulatus gessit. Cesare autem Consulatum non accipiente, Q. Lepidus et L. Silanus eum ambiuerunt, itaque fauoris uenatione sua omnia conturbauerunt, ut cordati uiri Augustum Romam euocarent. Augustus ipse quidem Romam non rediit, sed Consulatus petitores ad se profectos, uerbis increpatos, iussosque cum suffragia ferrentur, abesse, dimisit. Nihilò sedatius res acta est, sed tantum denuò factionum ac turbarum extitit, ut uix tandem Lepidus Consul creatus fuerit. Quæ Augustus moleste ferens, cum neque soli Romæ uacare posset, neque eam sine gubernatore relinquere auderet, de præficiendo ei aliquo cogitans, Agrippam ad id aptissimum esse iudicauit: plus tamen ei maiestatis addendum ratus, quò facilius

Elephantina.
C. Petronius.
Tanape.

Romæ turba Comitibus Consulibus.

Agrippa gener Augusti.

factus, Ro-
ma præfici-
tur.

Mæcenatis
dictum.

Aegyptia
sacra.

Augustus vt
res in Sici-
liâ, Græcia,
& Asia cõ-
posuerit.

Portentum.

facilius regere urbem posset, uxore cum sua (quanquam hæc sororis Augusti filia erat) repudiata, Iuliam ducere iussit: ac continuo Romam misit ad nuptias peragendas, urbisque administrationem suscipiendam: quod ut faceret, præter alia etiam Mæcenatis cum dictum mouerat, qui consultus hac de re: Tantum, inquit, Agrippam iam fecisti, ut uel gener tuus fiat, uel occidatur necesse sit. Agrippa cum turgescentes adhuc motus in urbe inuenisset, omnia sedauit, & sacra Aegyptia, quæ iterum in urbem iam insinuabant, repressit, edicto ne quis ea in suburbano intra D. passus ageret. Tumultum autem qui propter præfectum urbis ad ferias constituendum extiterat, cum componere non potuisset, annus ille sine hoc magistratu transactus est. Augustus rebus in Sicilia ordinatis, Syracusis que & alijs quibusdam urbibus coloniarum Romanorum ut essent destinatis, in Græciam transiit: Lacedæmonios Cytheris donauit, conuicti que suo honorauit, quod ibi Liuia cum uiro & filio ex Italia profuga commorata fuisset. Atheniensibus autem Aeginam, & Eretram (harum enim fructus capiebant) ademit, sicuti quidam sunt auctores, quod Antonio fauissent: ac præterea edixit, ne quem ciuem accepta pecunia facerent. Id Atheniensibus uidebatur eo portentum fuisse, quod statua Minervæ accidit: quæ ad solem orientem spectans in arce posita, obuersa ad occasum, sanguinem expuit. Rebus in Græcia confectis, Augustus in Samum nauigauit, ibique hyemauit. Vere in Asiam perrexit, M. Apuleio, P. Silio Consulibus, ibique & in Bithynia omnia constituit, non minori eas, ut & priores prouincias, cum essent populi, quam suas procurans. Nam & omnia ut conueniebat, emendauit, & pecunias alijs largitus est, alijs etiam ultra tributum nouas impera

imperauit. Cyzicenos, quod in quadam seditione nonnullos Romanos flagris caesos necassent, in seruitutem redegit: idemque in Syriam cum aduenisset, Tyrijs & Sidonijs propter factiones supplicium irrogauit. Interim Phraates quia nihil dum eorum quæ pactus fuerat, percipisset, ueritus ne bello ab Augusto impeteretur, signa militaria, & captiuos omnes, paucis demptis, qui se ipsos perire moti interemerat, aut in Parthia occulte remanserant, misit, eaq; Augustus quasi bello aliquo Parthum uictus accepit. Nam hanc rem magne sibi laudi ducebat, quod prælijs prius amissas res, citra ullum certamen recepisset. Itaque & sacrificia eius rei causa, & templum Martis Vltoris in Capitolio ad imitationem Iouis Feretrijs, quod signa ea militaria suspenderetur, decerni iussit, ac deinde perfecit: equo etiam ouans in urbem inuectus, ac fornice trophæum gestante honoratus est: ceterum hæc omnia postea temporis hanc ob rem acta sunt. Tunc autem ipse uiarum quæ sunt circa Romam curator constitutus, miliarium aureum, quod uocatur, fecit: qui que uis munitendis præsent Praetorios uiros, qui binis lictoribus uterentur, designauit. Iulia autem eo tempore Caium peperit, sacrificiumq; perenne natalibus eius cum quibusdam alijs decretum est: priuatim uero Aediles natalibus Augusti ludos equestres & uenationem ediderunt. Dum hæc Romæ sunt, Augustus interim subditos ex Romanarum legum præscripto composuit, foederatos uti maiorum suorum institutis permisit neque quicquam uel illis adimere, uel bello acquirere, sed contentus esse partis statuit, idque etiam ad Senatum scripsit: itaq; tunc temporis nullum bellum attigit: principatus uero Iamblichus Iamblichii filio paternum in Arabia, Tarcondimotusq; eam, quam pater eius Tarcondimotus in Cilicia habuisset, maritimis

Cyzicenis,
Tyrijs, Si-
donijsque
libertas a-
dempta.
Phraates
Parthi
Augusto capri
uos & signa
militaria
reddidit.
Martis Vltor
is templum.

Viarum re-
fectio.
Miliarium.
Caius natus
est.

Principatus
accipiunt
Iamblichus.

Tarcondi-
motus.
Archelaus.
Herodes.
Zenodorus.
Mithrida-
tes.
Armenie tu-
multus.
Artabazes
perit.
Tigranes.
Tiberius in
Armeniam
vocatus.
Augurium.
Samiis li-
bertas data
Indi pacem
cum Augu-
sto compo-
nunt.
Tigris.
Homo siue
humericus.

Zarmarus
Indus sese
comburit.

mus quibusdam exceptis, quæ Archelao cum minoris Ar-
menie regno donauit. Medo rege, qui regnum id quoque
ante obtinuerat, uita functo: Herodi Zenodori cuiusdam
Tetrarchiam, Mithridati cuidam Commagenem, quod
eius rex patrem huius Mithridatis occidisset, puero e-
tiamnum attribuit. Cum Armenie maioris populus Ar-
tabazem accusaret, Tigranemque fratrem eius qui tum
Romæ erat, euocaret, Augustus Tiberium accersit, ut
Artabazem regno pelleret, Tigranemque ei præficeret. Ti-
berius ab Armeniis ante eius aduentum occiso Artabaze,
nihil suo apparatus respondens perferit: tamen ea se re,
quasi sua quicquam uirtute egisset, iactauit, præsertim
cum sacrificia propter eam essent decreta: ac iam de sum-
mo imperio cogitationes animo agitabat, quod cum ad
Philippos accederet, tumultus ex eo loco, in quo ante de-
pugnatum fuerat, tamquam ex castris auditus fuerat, ac ignis
ex ara in castris olim ab Antonio posita, effulserat. Au-
gustus in Samum reuersus, libertatē hospitij Samiis præ-
mium dedit, ac non pauca eo tempore negocia confecit.
Frequentes enim eo ad ipsum legati commearunt, ac Indi
pacē, quam antea per oratores petierant, tunc interposito
foedere sanxerunt, mittentesque donas: inter quæ tigris etiā,
animalia tū primum Romanis, ac Grecis etiā, ut ego exi-
stimo, uisa, ac adolescentē etiā quendam humericum caren-
tem, (cuiusmodi Mercurij fingi solent) qui manuum loco
pedum omnia officio peragebat, ijs arcum tendebat, sagi-
tas emittebat tuba canebat: quod quomodo potuerit, equi-
dem nescio, ab alijs tamen tradita scribo. Vnus ex Indis
Zarmarus, siue ex sapientibus eorum unus, ac propterea
uel glorie causa, uel senectutis secundū leges patrias, siue
ut ostentaret se Augusto & Atheniēsisibus (Athēnas enim
uenerat) mori uolens, deorum sacris et si (ut referunt)
non le

non legitimo tempore initiatus in gratiam Augusti, inde
se in ignem dedit. Eo anno Consul fuit C. Sentius, cui cū
collega esset dandus (nam tum quoque reseruatū sibi
Consulatum Augustus non accepit) iterum seditiones ac
caedes Romæ euenērunt, adeo ut urbis custodiam Sentio
Senatus mandauerit: quam cum non reciperet in se, lega-
tos ad Augustum cum binis lictoribus miserunt. Augu-
stus re cognita, cum uideret nullum mali finem fore si ean-
dem quam prius rationem teneret, unum ex legatis Q.
Lucretium nomine, qui unus ex proscriptis fuerat, Con-
sulem designauit, ac ipse Romam contendit. Ob reditum
eius, ac propter ea quæ absens egisset, multa ac uaria in
honorem eius decreta sunt, quorum ille nihil accepit, ni-
si quod Fortuna Reduciarum consecrari, diemque sui re-
ditus inter ferias referri, & Augustalia dici passus est. Cū
nihilominus magistratus populique in hoc essent, ut ob-
niam ipsi prodirent, noctu in urbem inuectus est: postri-
die Tiberio Prætorios honores dedit. Drusoque conce-
sit, ut quinquennio maturius quam consuetudo Reipub.
ferret, magistratus posset petere. Et quoniam ea quæ se
absente per seditiones, reuerso autem per metum egis-
sent, non consentiebant, decretum ei est, ut magister mo-
rum per quinque annos esset, potestatemque Censoriam
per id temporis, Consularem autem quandiu uiueret, ha-
beret, ut semper ei fasces duodecim præferrentur, ac in
medio Consulū semper sella curulis sederet. Hæc cum
decreuissent, contendunt ab ipso, ut emendaret omnia
suo arbitrio, ac leges quas uellet ferret. iisque Augustarū
nomen indiderunt, ac obtemperaturos unanimiter illis,
uelle se iuramento obstringere professi sunt. Augustus
cum reliqua, ut necessaria, admisisset, iuramentum ei: re-
misit: nimirū satis intelligēs quæ ex animo decreuissent,
non le

Anno V.C.
735.
C. Sentius
Consul.

Tumultus
propter Co-
sularum.

Q. Lucreti-
us Consul.
Augustus Ro-
mam redit.
Fortuna Re-
dux.

Augustali

Tiberio &
Druso ho-
nores obla-
ti.
Magisteriū
morum.

Consulatus
perpetuus.

Leges Augu-
stæ.

Agrippa
Gallicas &
Hispanicas
res compo-
nit.

Cantabrorum
rebellio.

Ignominia
militaris.

Aqua virgi-
nalis, & lu-
lia.

ea ipsos etiam non iuratos seruaturos: quæ contra, ne si infinitis quidam modis spondissent, firma habituros. Hoc ipso tempore quidæ Aedilis ultrò propter egestatem magistratu sese abdicauit. Agrippa, qui prius ex Sicilia ad gubernandam urbem fuerat missus, Gallis tum administrandis est præfectus: tum multo abantur enim inuicem Galli, & à Germanis infestabantur: iis motibus sedatis, in Hispaniam transit. Nam Cantabri qui in bello capti fuerant, ac uenditi, singuli suis dominis interfectis domum suam redierant, multisque ad defectionis societatem permotis, castellis quibusdam occupatis ac communitis, præsidia Romanorum adoriebantur. Contra hos cum exercitu profectus, primo in militibus suis in officio retinendis laborauit. ueterani enim multi erant, qui continentibus bellis confecti, ac Cantabros ut bellicosos metuentes, dicto audientes esse recusarent. His celeriter quæ consolando, quæ minando ad obtemperandum sibi compulsis, ad Cantabros cum peruenisset, ab hoste, qui cum Romano seruisset, rerum inde peritiam sibi pararat, ac spem salutis, si captus fuisset, nullam reliquam habebat, multis est in commotis affectus: tandem cum multos milites amisisset, multos propter rem male gestam ignominia notasset (nam præter cetera, totam legionem quæ Augusta uocabatur, eo nomine uti prohibuit) Cantabros qui essent militari ætate omnes prope deleuit, reliquos dearmauit, & ex montanis locis in campestres transtulit. De his tamen rebus neque literas dedit ad Senatum, neque triumphum Augusti iussu ei decretum, egit: sed hic quoque soliti animi moderatione usus fuit. Idem aliquando à Consule de eius fratre sententiam interrogatus, eam non tulit: aquam, quæ Virginalis uocabatur, propriis sumptibus in urbem adduxit, Augustumque nominauit: quod ita gratum fuit Augusti

Augusto, ut inopia aliquando uini existente, cum quereretur populus, satis prouisum diceret esse ab Agrippa, ne quis eorum siti periret. His moribus Agrippa fuit. At uerò alij quidam qui nequaquam tantas res gessissent, sed uel latrocinia excidissent, uel seditiones urbium pacasse, triumphum ausi sunt petere, impetrati, quæ duxerunt: nam & in hoc, & in publicæ sepulturæ honore concedendo facilem se initio Augustus præbebat, itaque his honoribus adeptis superbiebant. Ceterum Agrippam ad imperium quodammodo Augustus prouexit. Cum enim Rempublicam exquisita uideret cura indigere, insidiasque ipse metueret, quæ in huiusmodi re plerunque eueniunt, contra quas sanè parum præsidij sibi futurum in thorace (quem frequenter etiam cum in Senatum iret sub ueste gestabat) putaret, primum in aliud quinquennium suum sibi principatum prorogauit, cum iam decennium esset in exitu: (id enim agebat, P. iam, & Cn. Lentulus Cōsulibus) deinde Agrippæ cum alia ferè eadem quæ sibi, tum Tribuniciam potestatem, itidem ad quinquennium dedit: tot enim ipsis annos tunc sufficere dicebat, ac non multo post pleraque Imperatorie potentie propria accepit, ut iterum decennium eius principatus duraret. His actis, Senatorum delectum instituit, quorum ut magnus ei esse numerus uidebatur: ita plerique nullius erant eius existimatione precij, quippe qui non maliciofis modo, sed adulatoribus etiam apertis insensus esset. Et quoniam neque ultrò quisquam (quod antea factum fuerat) dignitate Senatoria cecebat: neque ipse solus omnem cul-pam, si qui ea essent deieci, sustinere uolebat: triginta uiros optimos (hos enim se delecturum iureiurando affirmarat) ex omnibus elegit, eos iuramento eodem adactos in sit in tabellas quinque uirorum nomina conscribere

Agrippæ po-
testas Tribu-
nicia data.

Anno V. C.
716.

Examen Sc-
narus.

re, ita tamen ut ne ij cognatos suos inter hos referret: deim de hoc quinario unum sorte delegit, qui Senator esset: post alios quinque eadem ratione, iterumque alios conscribi ac deligi curavit, donec numerus triginta Senatorum hoc modo conficeretur: qui uero peregre aberat, in eorum locum alij sorte suffecti sunt. Hoc primum aliquot ita diebus actum est. Post cum mala fide quadam acta essent, non amplius Quæstoribus tabulas credidit, neque forti quinariis istas classes comisit: sed ipse reliquos qui ad explendam Senatorum summam accesserant, elegit, donec numerus sexcentorum Senatorum completeretur. Statuerat quidem trecentos tantum secundum antiquam consuetudinem constituere, abunde contentum se esse debere censens, si tot dignos Senatoria maiestate reperisset: sed omnibus hoc ægre ferentibus (futurum enim erat hac ratione, uti plures Senatu mouerentur, quam in eo remanerent, maiorque iccirco apud unumquemque metus amittende dignitatis quam spes eius retinendæ erat) D.C. Senatores collegit. Neque uero hunc finem eius rei fecit. Quia enim et indigni nonnulli sic quoque cooptati fuerunt, et Licinius quidam Regulus, deletum se ex albo Patrum, cum filius ipsius, et multi alij, quibus se prestantiorem esse iudicabat, in eolgerentur, in ipsa Curia ueste lacerata corpus nudauit: enumeratisque militibus suis, cicatrices ostentauit, et Articuleius Petus in Senatum receptus, eiectione patre, orauit ut sibi patri loco cedere liceret. his motus Augustus, denuo examen Senatus instituit: quibusdamque depositis, alios subrogauit. Cum sic quoque multi ordine Senatorio moti essent, quorum nonnulli causas, ut fieri in huiusmodi rebus assolet, afferebant cur inique se cum ita actum esset, iustum Augustus inter Senatores, eodemque habitu coniuua et spectacula frequentandi, ac deinceps magi

Numerus Senatorij.

Licini⁹ Regulus.

Articuleius Petus.

magistratus petendi copiam fecit: horum plerique postmodum in Senatum recepti sunt: pauci in medio inter Senatum ac populum loco reputati manserunt. His ita actis, complures statim, multi deinde delati sunt, quod Augusto Agrippæ insidias struxissent, siue id crimen iure, siue iniuria eis obiectum fuerit. in huiusmodi enim rebus nemini præter eos ad quos ea spectat, certo quicquam cognoscere licet. Cum enim Imperator de multis, quasi insidiis eorum petitus, uel ipse uel per Senatum supplicium exigat, etiã insidiosisimè fiat, tamen fraude id agere eum apud multos suspicio insinuat: itaque mihi huiusmodi res omnes ita ut uulgò feruntur scribere in animo est, (nisi quando ea aperte falsa sint) nihil curiosius scrutaturo, neque disputaturo iustè aut secus ea acta, aut uerè an falso memoria sint tradita. Tum igitur Augustus nonnullis poenam irrogauit: Lepidum autem cum odio haberet et aliis de causis, et quia filius eius perniciem ipsi machinatus fuisset conuictus, poenas dederat, tamen interficere nolens, alia tantum supra aliam ignominiam affecit: nimirum ex agro in urbem inuitum eum uenire iussit, ac subinde in concilia populi introduxit, ut propter potentiam ac dignitatis in contrarium mutationem risui et ludibrio omnibus esset. cumque aliàs nulla in re eum ut alicuius precij adhiberet, tunc postremum ei inter omnes Consulares locum assignauit, cum reliquos conuenienti ordine, ac sibi placito collocasset. Eadem contumelia Lepido etiã à Consulibus illata est. Cum Antistius Labeo (cuius arbitrio legendum Senatum Augustus permiserat,) in Senatorum numerum Lepidum retulisset, periurium ei Augustus obiecit, suppliciumque minatus est: raturnis responduisset, non uideri sibi rem indignam hanc à se factam, quod eum uirum in Senatu retinisset, quem ipse Augustus adhuc

Insidiæ in Augustum & Agrippa.

Augusti in Lepidum contumelia.

Antistius Labeo Augustum contra.

pateretur esse Pontificem Maximum, iram omnem Au-
 gustus renuit, qui sanè cum se penumerò & priuatim &
 publico iudicio hoc sibi sacerdotium expetisset, non cen-
 suit tamen id uiuo Lepido occupandum. Hoc itaq; dictum.
 Antistij haud importunè prolatum esse uidebatur, sicut
 ne illud quidem, cum in Senatu mentione aliquando illa-
 ta, conuenire ut Augustum ipsi per ordinem singuli custo-
 dirent, neque contra dicere ausus, neq; assentiri sustinès,
 somnolentum se, & excubiis pro eo agendis inhabilita esse
 dixit. Interea alia ab Augusto tum statuta hoc quoque fuit,
 quòd eos qui largitionibus factis magistratum aliquem
 ambiissent, quinquennium ab iis arcuit, grauiorem mul-
 tam in nuptis utriusque sexus imposuit, contraque nu-
 ptiarum & multitudinis liberum præmia constituit. Ac
 quoniam masculi patricij generis numerum patriciarum
 foeminarum multò antebant, liberum fecit, ut qui uel-
 lent, (modò Senatores ne essent) libertas etiam ducere
 possent, eorumque liberos legitimos esse iussit. Interim
 cum in Senatu de mulierum ac iuuenum immodestia oc-
 clamaretur, que uidelicet causa esse, quo minus facile ma-
 trimonia contraherentur, contenderentq; ab eo ut huic
 quoq; emendationem adhiberet rei; (quo ipso eum tacitè
 subsannabant, quia cum multis mulieribus rem haberet)
 primum respondit, que maxime essent necessaria, ea se
 constituisse, reliqua autem eodem modo determinari ne-
 quaquam posse; deinde is ei sermo ui extorsus est, ut dice-
 ret, debere ipsos ea que uellent, coniugibus suis præcipe-
 re ac admonere, quemadmodum ipse faceret: tum uerò
 multò magis instare Senatores, & cupere discere, que
 nam essent eæ admonitiones, quibus se ad Liuiam suam
 uti dixisset. Itaque Augustus etsi perinuitus, nonnulla
 de uestitu, ac reliquo mundo muliebri, de progressuq; in-
 puli

Lex ambi-
tus.

Nuptiarum.

Liberarum
coniugia.

publicum & modestia mulierum retulit, nihil curans q
 res ipsa fidem dictis non faceret. In Censura cum addu-
 ceretur ad ipsum adolescens quidam, qui mulierem cum
 qua adulterij consuetudinem habuisset, uxorem duxe-
 rat, essetque multis accusatus, diu anceps hæsit, cum ne-
 que conuiuere ad eam rem, neq; poenam irrogare aude-
 ret, tandem collecto animo: Seditioes, inquit, multa mala
 nobis attulerunt, ea obliuioni demus, id uerò curemus, ne
 quid simile in posterum fiat. Quidam de infantibus pa-
 ctiones nuptiales faciebant, ac fructum ipsi ex bonis de-
 sponsorum percipiebant, res ipsa non representabatur:
 id ut corrigeret, edixit, ne qua pactio nuptialis rata esset,
 ubi ultra biennium essent nuptiæ differenda, id est, ut om-
 nino ea decem annos nata esset, quam despondere aliquis,
 & fructum bonorum eius percipere uellet: puellis enim,
 uti diximus, duodecimus annus perfectus, maturitatis ad
 nuptias terminus est. Præterea instituit, ut ad distribuendam
 annonam magistratus singuli singulos, ex iis qui an-
 tetriennium Præturam gessissent, proderent, ex iis qua-
 tuor sorte delecti frumento diuidendo uacarent ordine: ut
 unus semper præfectus urbis propter serias, non plures,
 constitueretur: & quia iam uetustate libri Sibyllini exo-
 lescebant, Pontificibus negocium dedit, ut sua manu eos de-
 scriberent, ne quis alius eos legeret: omnib; qui quadrin-
 genta sestertia possiderent, ac magistratus gerere eis
 per leges liceret, eorum petendorum potestatem dedit.
 Hunc enim primum censum Patriciorum constituerat,
 quem deinde usque ad decies sestertium protulit, quibus
 dumque honestè uiuentibus, qui prius minorem quam
 quadringenta sestertia, aut post minus quam decies sester-
 tertium possiderent, quantum defuit, dono dedit: id eòq; præ-
 toribus, si qui uellent permisit ut triplum eius pecuniæ

Adulterio
parit Censuram.Pactiones
nuptiales.Sibyllini li-
bri exseri-
pti.Census pa-
triciozum.

quæ ad ludos faciendos ex arario præbebatur, insumeret. Itaque etsi non defuerunt, qui ob reliquas leges nimis præcise ab eo latas indignarentur, tamen propter hæc, & quod Pyladem histrionem per factiones ex urbe prostigatum reduxit, ea omnis indignatio euanuit. Promde sapienter admodum Pylades ab eo obiurgatus, quod cum Bathyllo eandem artem exercente, & Mæcenatis familiaris rixaretur, respondisse fertur: Expedit tibi Cæsar, populum nobis intentum tempus consumere. Hæc eo anno gesta. C. Furnio, C. Silano Consulibus, iterum natus est Agrippa filius, cui Lucio nomen factum: hunc, & fratrem eius. Caium Augustus, quo tutior esset ab insidiis, non expectato dum uirilem ætatem attingeret, statim adoptauit: festum, quod Virtuti & Honori celebrabatur, in eam diem, qua hodie agitur, transtulit: iis qui triumpharent, mandauit ut in rerum à se gestarum memoriam aliquod opus ex manubiis facerent: seculares ludos quinto perfecit: oratores iussit causas nullo accepto premio agere, qui secus fecisset, eum quadruplum acceptæ mercedis pendere: qui quotannis iudices sorte deligerentur, iis prohibuit ne eo anno in domum alicuius eorum qui causam in iudicio agendam haberent, ingrederentur. Et quoniam negligentius in Senatum Senatores ueniebant, iis qui tardius absque probabili causa uenissent, maiorem quam antè, multam proposuit. His constitutis, L. Domitio, & P. Scipione Consulibus, in Galliam profectus est, obtendens causam huius profectiois bella quæ ibi cõurbata essent. Cum enim diuturna eius in urbe commoratio molesta multis esset, ac multos qui contra leges deliquissent plectens, offenderet, multis parcens, cogeret ut suas ipse leges præuaricari, peregrè abire Solonis exemplo statuit. Fuerunt qui propter Terentiam Mæcenatis uxorem eum discede

Pylades & Bathyllos histriones.

Anno V. C. 737. Lucius & Caius Agrippæ filij, ab Augusto adoptantur. Festum Virtutis & Honoris. Seculares ludi.

Anno V. C. 738.

Augusti in Galliam peregrinatio.

Terentia Mæcenatis uxor.

discedere suspicarentur, ut quoniã multi Romæ de ipsorum amore sermones per uulgus darentur, in peregrinatione sua citra omnem rumorem eius rei cum ea uiuere posset. Eam enim adeo amabat, ut aliquando effecerit, ut ea cum Liuia de forma certaret. Ante suum abitum, templum Quirini de nouo edificatum dedicauit: id eò commemorandum duxi, quod id templum cum sex ac septuaginta columnis decorasset, totidemque omnino annos ipse uixit, occasionem nonnullis dedit ea res, ut dicerent non fortè fortuna, sed consulto ipsum hoc columnarum numero usum fuisse. Munus quoque gladiatorium per Tiberium & Drusum permissu Senatus id agentes, exhibuit. De inde urbis & Italiæ gubernatione Tauro iuncto (nam statim Agrippam in Syriam miserat: erat autem ei Mæcenas propter uxorem minus iam gratus), ac Tiberio secum accepto (quanquam is tum Præturam gerebat, cum tamen Prætorios honores iam antè haberet), ab urbe profectus est: Tiberij Præturam Drusus ex senatus consulto ad finem usque gessit. Augusto & Tiberio Roma profectis, ædes Iuuentutis in sequenti nocte cõflagrauit: huius, aliorumque quæ tum præterea accidere prodigiorum causa (nam & lupus uia sacra in forum irruerat, ac homines aliquot occiderat, & procul à foro apertissime fornicarum examen confluxerat, & fax totam noctem à meridie aduersus Septentrionem lata fuerat) uota sunt pro reditu Augusti concepta. Tum quinquennales etiam ludi propter principatum eiusdè ab Agrippa (nam is quoque à collegio Quindecimuirorum, quibus per ordinem horum ludorum curatio incumbebat cooptatus, & inauguratus fuerat) exhibiti sunt. Multi quoque alij motus in id tempus inciderunt. Camuni & Venonates gentes Alpine, arma contra Romanos sumpserunt,

cenatis uxor, Cæsaris adultera.

Templum Quirini. Anni uicæ Augusti.

Taurus Italia præfectus.

Tiberij Prætor.

Drusus Prætor. Prodigia.

Quinquennales ludi.

Camunorum & Venonensium bellum.

P. Silius
Pannonij.
Norici.

Dalmatici,
Hispanici,
Macedoni-
ci tumult.
M. Lollius
Rhymetal-
res.
Bessi.
Saurematæ.
Germanicū
bellū, & cla-
des Lollia-
na.

Anno V. C.
719.
Cetus ma-
gnus.

Licinnius
Galliæ præ-
fectus, cuius-
que auari-
cia & ne-
quicia.

uictique à P. Silio & subacti sunt. Pannonij cum Norici-
in Histriam incursionem fecerunt, & à Silio cuiusque lega-
tis incommodis affecti, rursus pacem acceperunt, Nori-
cisq; etiam causam seruitutis præbuerunt. Qui in Dalma-
tia & Hispania tumultus extiterat, paruo negotio sunt
sedati. Macedoniam Dentheletæ & Scordisci infestauê-
re. In Thracia M. Lollius Rhymetalci auunculo & tuto-
ri filiorum Coceyos auxilium ferens, Bessos domuit: post
eum C. Lucius eadem de causa contra Sauromatas bel-
lum gerens, uictos trans Istrum repulit. Cæterum maxia-
mum ea tempestate bellum, quod ipsum ad eò Augustū ur-
be extraxit, cōtra Germanos fuit. Sicambri, Vsiptæ, &
Tenchteri, primū quosdam in suo territorio deprehē-
sos Romanorum in crucem egerant: deinde Rheno trans-
misso ex Gallia, prædas egerant: equitatum Romanorū
contra se missum per insidias circumuenerant: & à su-
gientibus usque ad Lollium præfectum præter opinionem
suam pertracti, hunc quoque uicerant. Quibus cognitis
Augustus aduersus eos expeditionem cum suscepisset,
bellum nullum gerendum habuit. Barbari enim cum Lol-
lium arma parare, Augustum exercitum adducere audia-
rent, in suam terram regressi, obsidibus datis pacem acce-
perunt. Itaque Augustus etsi nihil armis ad id bellum
fuit opus: tamen reliquis rebus constituendis, hunc & po-
steriorem proximè annum, quo Consulatum gesserūt M.
Drusus Lito, & L. Calpurnius Piso, absumpsit, cum
multa Germani, multa Licinnius moueret. Idq; uidetur
mihi potissimum cetus is præmonuisse, qui uiginti pedes
latus, LX. longus, ac præter caput, cætera mulieri simi-
lis, in terram ex Oceano profiluerat. Licinnius origine
Gallus erat, captusque à Romanis, seruus Iulij Cæsaris
fuerat, & ab eo manumissus, ab Augusto Gallie præ-
fectus

us fuit. Is cum auaricia barbarica maiestatem Romæ
nam usurpans, omne id quod sibi præferreretur, euertebat,
omne quod in præsentia uires haberet, opprimebat, multas-
q; ex officio sibi intuctas pecunias exigebat, multas at-
tem sibi & suis quoq; cōsticiebat: iamque eò malitia per-
uenerat, ut quoniam singulis mensibus tributū erat Gal-
lis pendendum, quatuordecim menses anni constitueret,
Decembrem mensem uerè decimum dicitans: itaque duos
quoque alios Augustos menses, undecimum, & duode-
cimum à se uocatos, esse, pecuniãque ijs competentem
Gallis conferendam. Has ob fraudes in periculum ue-
nit Licinnius, Gallis apud Augustum grauissimè cum ac-
cusantibus, ita ut partim indignationem ei, partim mise-
ricordiam mouerent, utque quædam se ignorare diceret,
quædam credere dissimularet, nonnulla etiam occultaret,
uerecundia affectus, quòd tali usus esset præfecto. Verum
alio Licinnius usus artificio, Gallos ludificatus est. Cum
uideret Augustum sibi infensum, pœnãque se daturum
intelligeret, in ædes eum suas adduxit, multisque argenti
aurique thesauris, multis aceruis demonstrantis, Hæc,
inquit, domine data opera tibi ac Romanis collegi, ne Gal-
li tanta ui pecuniæ instructi deficerent: itaque omnia &
conseruauit tibi hæc, & nunc do. Ita Licinnius quæ-
si uires Gallorum in Augusti gratiam eneruasset, discrimen euasit. Eo tempore à Druso & Tiberio hæc res sunt
gestæ. Rhæti inter Noricum & Galliam ad Alpes Italiæ
finitimas, quas Tridentinas nominant, sedes suas habent:
hi uicinam Galliam frequenter populati, ex Italiæ finibus
prædas egerant, Romanosque & eorum socios iter per
ipsorum terras facientes infestauerant: id quidem consue-
tudine iam receptum erat, ut in eos qui nullo essent foe-
dere iuncti, ita statuerent: sed præter hoc omnes masculos
quos

Licinnius
actu pericu-
lum effugit.

Rhæti à
Druso & Ti-
berio suba-
cti.

quos comprehendissent, etiam in utero adhuc matrum (id enim quibusdam diuinationibus inuestigabant) morantes necabant. Ea propter Augustus principio Drusum contra eos cum exercitu misit, isque Rhatos apud Alpes sibi Tridentinas obuiam factos, praelio congressus, haud magno certamine fudit, cuiusque uictoria ergo Praetorios honores adeptus est. Deinde cum ab Italia reiecti Rhati nihilominus Galliam urgerent, Tiberium quoque contra eos misit. Proinde Drusus ac Tiberius simul multis locis in Rhetiam irrumpentes, legatorum opera, ac ipse etiam Tiberius per lacum nauigiis subuectus, exterruerunt ea re barbaros: dissipatosque aggressi, haud difficulter multis exiguis praeliis dispersas eorum copias deleuerunt: reliquosque infirmiores exinde, ac animis collapsos in suam potestate redegerunt. Quia uero populosa erat gens Rhetorum, uidebanturque bellum retentaturi, maximam eius, et etate ualidissimam partem inde abduxerunt, iis relictis, qui et colenda ei regioni sufficerent, et ad rebellandum non satis uirium haberent. Hoc ipso anno Vedius Pollio mortem obiit, uir qui alioquin nihil memoria dignum egerit, libertinus genere, et equestris ordinis, diuitiarum tamen et seruitiae nomine celebratissimus, ita ut in historiis quoque locum inuenerit. Ne uero molestus sim, singula eius facta recensendo, habuit is murenas (piscis est hoc nomen) quae humana carne uesci didicisset, eas in piscinis alebat, mancipiaque eis quae morti addixisset, obiciebat. Cum aliquando Augustum conuiuio excepisset, et calicem crystalinum minister poculorum fregisset, murenas eum, ne conuiuiae quid est pudore motus, proiecisset: cum puer ad Augusti pedes prociideret, ei que supplicaret, primum Augustus persuadere Pollio conatus est, ne quid huiusmodi agerct; quod ubi frustra fuit, Age-

Vedij Pol-
lionis mors
lux, & cru-
delitas.
Murenae.

Augustus uir
Vedij inhi-
buert.

dum, inquit, profer omnia pocula quae huius generis, aut alioquin preciosa habes; ut iis utamur: allata omnia confringi iussit. Quod etsi indigne ferebat Vedius, quia tamenque propter unicum poculum respectu tantae eorum quae perierant multitudinis amplius irasci, neque poenas eius quod Augustus egisset a seruo exigere poterat, inuitus etiam conuenit. Hic igitur uir erat Pollio, qui tum morantus multis multis legauit: Augusto autem magnam haereditatis partem, et Paufilypum uillam inter Neapolim et Putolos iacentem, iussitque ut is populo aliquod splendidum opus faceret. Eius operis causa facienda uerbo, re autem, ne quod Vedij in urbe extaret monumentum, edes Pollionis funditus euertit Augustus: porticumque ibi circumducta, non Pollionis, sed Liviae nomen inscripsit. Sed haec posterioribus temporibus facta sunt. Tum uero multas in Galliam et Hispaniam colonias deduxit, Cyzicenis libertatem restituit: Paphis terrae motu afflictis largitus est, iussitque ut urbem Augustam nominarent. Id non eo admitteretur, quasi non aliis quaque urbibus multis prius ad posterum in simili infortunio Augustus ac Senatores auxilium tulerint, quas si quis omnes enumerare uelit, res infinitum se extenderit: sed quod cognomina etiam urbium honoris causa Senatus eis imposuit, et non, quod nunc fit, ipse sibi nomina quotquot uellent delegerunt. Anno sequenti, M. Crassus et Cn. Cornelius Consulatum gesserunt: Aediles, quia aures eis non addixissent, cum se magistratu abdicassent, eundem rursus aliis comitiis contra maiorum instituta susceperunt. Pauli porticus incendio absumpta est, ignisque ab ea ad Vestam usque grassatus, ita ut sacra ad Vestalibus (nam earum summa sacerdos excata fuerat) reliquis in Palatium sint translata, et in domo Flaminiis dialis posita. Haec postea porticus uerbo quidem

Paufilyp.

Potticus Li-
uiz.

Cyzicenis li-
bertas red-
dita.
Paphos Au-
gusta.

Cognomi-
na urbium.
Anno V. C.
740.

Incedium.
Pauli porticus.

Pannonij. dem ab Aemilio, qui ab eo qui primus hanc fecerat genus suum trahebat, re autem ab Augusto & Pauli amicis recepta est. Tunc autem Pannonij rebellantes, denuo subigati sunt: Ligures etiam Comati, qui Alpes maritimas liberi hactenus coluerant, in seruitutem redacti sunt, res quoque in Bosporo Cimmerico ad defectionem spectantes, pacatae. Scribonius quidam Mithridati se nepotem esse perhibens, sibi que id regnum, quia Asander diem suum clauserat, ab Augusto traditum, uxorem Asandri Dynamis, cui à marito regnum fuerat relictum, filiam Pharnacis, neptem Mithridatis in matrimonium duxit, Bosporumque occupauit. Agrippa re audita, Polemonem Pontii eius quae est ad Cappadociam sita regem misit, ut ei bellum faceret, isque Scribonium superstitem non inuenit, (fraude enim eius cognita Bosporani iam necauerant hominem) resistentes tamen Bosporanos: quod metuebant, ne is rex ipsi constitueretur, praelio uicit, neque tamen eos subegit: cum uero Agrippa contra ipsos exercitum adducens Sinopen peruenisset, armis demum positus Polemoni traditi sunt, coniuxque Dynamis data, Augusto nimis mirum id probante. Ob haec supplicatio Agrippae nominis fuit, neque tamen is triumphum, etsi decretum sibi duxit: sicut neque initio quicquam de his rebus gestis ad se natum perscripsit. Cuius exemplum pro lege quadam acceptum posteriores imitati, ne ipsi quidem Senatuum per litteras de re gesta certiores fecerunt, neque triumphum duxerunt: ideoque ut ego censeo, nulli etiam alij qui eius similis esset, triumphus concessus deinde est, sed solis triumphalibus honoribus sunt ornati. Augustus rebus Gallicis, Germanicis, Hispanicisque omnibus confectis, cum multos in singula sumptus fecisset, magnam ab aliis pecuniae uim accepisset, libertatem ac ius ciuitatis aliis dedisset,

Triumpho omnino, triumphali honore esse contentum, unde accepit.

set, aliis admississet, Druso in Germania relicto, Romam reuersus est, Tiberio & Quintilio Varo Cos. Nuncius aduentus Augusti forte iisdem diebus Romam allatus est, quibus theatrum Cornelius, Balbus, quod nunc quoque ab ipso nomen habet, dedicans, spectacula exhibebat: itaque Balbus id sibi gloriae duxit, quod Augustum etiam ipse esset in id introducturus, (quanquam tantum aquae Tiberis exundans per urbem diffuderat, ut non nisi nauim in theatrum posset ueniri) eumque in honorem theatrium Tiberius sententiam primum omnium rogauit. Conuenit enim Senatus, ac statuerat inter alia ara in ipsa curia pro reditu Augusti consecrare, utque qui Augusto cum esset intra Pomocrium supplices fierent, impunitatem haberent. Neutrum horum Augustus accepit, ut neque passus est obuiam sibi ire populum, sed noctu urbem intravit: solitus hoc semper se facere, siue in suburbana, siue alio profectus fuisset, ne cui molestiam exhiberet. Perstridit quam in urbem uenit, in Palatio populum salutauit: & in Capitolium ascendens, lauream fascibus detraxit, ac ad Iouis eam genua apposuit: eademque die balnea & tonsores populo gratis praebuit. Deinde conuocato Senatu, ipse grauedine laborans nihil locutus, Quaestori libellum recitandum dedit: eo recensebantur res ab ipso gestae, anni militiae ciuibus determinabantur: quantumque pecuniae emeritis stipendiis pro agro quem nunquam non petebant, essent accepturi, uidelicet ut constituto certo militiae praemio, nullam tumultuandi causam haberent. Erant autem definiti anni praetoris cohortibus duodecim, aliis sedecim, pecuniaeque etiam plus illis quam his. Hoc institutum a neminem militum in praesentiarum neque uoluptate, neque indignatione mouit, cum neque adipiscerentur omnia quae cupiebant, neque omnes eorum spes

Anno V. C. 746. Augustus Romam redit. Cornelij Balbi theatrum.

Augusti modestia.

Militiae tempus & stipendium.

irrit

Theatrum
Marcelli.

Caius.
Natalicia
Augusti.

Senatus cen-
setur.
Census Se-
natorius.

Senatuscon-
sultum de
XX. uiris, &
Tribuni-
plebis.
XXXVI. vi-
ti.

irritæ fierent: reliquis autem spes bona ostensa est; fore ne posthac suis fortunis spoliarentur. Post hæc theatrum Marcelli Augustus dedicauit, ludisque eius rei gratia factis, Troiam inter alios patricios pueros nepos Augusti Caius iussit ferre Africanæ D. C. occisæ. Natalem Augusti diem Iulius Antonij F. Prætor equestri certamine & uenatione celebrauit, & ex senatusconsulto epulum Augusto & Senatoribus in Capitolio dedit. Secundum ea iterum Senatus censura inuenta est. Cum enim initio Senatoribus census esset definitus quadringenta sestertia, quoniam multi bellis intestinis paternas facultates amiserat, progressu autem temporis, ac locupletioribus factis hominibus, usque ad decies sestertium auctus fuisset, nemo iam inueniri potuit, qui sponte sua Senator esse uellet; sed suere filij etiam, nepotesque Senatorum, qui siue reuera inopes, siue propter maiorum calamitates animis fracti, non modo non affectarent Senatoriam dignitatem, sed eam quoque adscripti in Senatorum numerum eiurarent. Itaque absente adhuc ab urbe Augusto Senatusconsultum fuerat factum, ut XX. uiri (magistratus hoc nomen est) ex equitibus constituerentur, quorum deinde nullus in Senatū est allectus, nisi quæ etiam alij magistratū, cuius ratione Senator posset fieri, gessisset. Porro hi uiginti uiri in locum uiginti & sex uirorum successerunt, eorum tres ad capitalia iudicia sunt ordinati, alij tres cuedo nominati præsent, quatuor uias urbanas curant, decem iudicibus iis quæ ad Centumuiros sorte deferuntur, præficiuntur, duo enim ij, qui uias extra urbem curabant, & quatuor qui in Campaniam mittebantur, tunc abrogati erant. Id igitur Senatusconsultum factū est Augusto absente: decretumque præterea, quoniam nemo facile Tribunatū plebis

bis petebat, ut sorte ex ijs qui Quæstores fuissent, nec dum quadragesimum annum attigissent, ij deligerentur. Tunc uerò Augustus omnem eum ordinem examinauit: omisissique ijs qui trigessimū quintum annum superassent, reliquos omnes qui censum Senatorium haberent, neque corpore essent manco, Senatores esse coegit. Ipse quidem corpora eorum inspexit: de fortunis autem iurando ut uerum profiterentur eos obstrinxit, iuratis etiam ijs qui testimonium ferrent, simulque rationem paupertatis & uitæ eos poposcit. Neque uerò hac in publicis cura usus, priuata neglexit: quinimò Tiberium increpauit, quod ludis uotiuus quos pro suo reditu faciebat, Caio iuxta se sedē dedisset: populūque obiurgauit, quod plausu & laudibus eam rem profecutus esset. Lepido postea mortuo Augustus cum esset summus Pontifex creatus, ac propterea decernere quædā ipsi Senatus uellet, professus nihil se admissurum, cum nihilominus instarent, surgens è Senatu abiit. Ita neque eorum decreta approbata sunt, neque domum publicam accepit: sed cum omnino publicam esse Pontifici maximo habitationem oporteret, suam ædium partem ipse publicam esse iussit, ac regis sacrificuli domum uirginibus Vestalibus dedit, quoniam eorum ædibus contigua erat. Cum Cornelius Sifentius propter uitam uxoris suæ culparetur, ac in Senatu dixisset, se eam & sciente, & suadente Augusto duxisse, uehementi ira correptus Augustus, nihil neque locutus neque agens grauius, è curia se proripuit, pauloque post reuersus est, quod malebat (ita enim amicis suis deinde referebat) hoc potius quanquam inconueniens facere, quam ibi manens, aliquo grauori facto opus habere. Post Agrippam ex Syria reuersum, Tribunicia potestate in aliud quinquenniū prorogata cohonestituit, ac in Pannoniam,

Manci corpore, Senatu prohibiti.

Tiberius ab Augusto notatus.

Augusti pontificatus maximus.

Cornelius Sifentius, Augustus ut iræ moderatus sit.

Agrippa Tribunicia potest. ac ornatus in uā noniā mititur.

An. V. C.
742.Agrippæ
mors.Augustus ut
funus Agrip
pæ honesta
uerit.Censori lu
stro condē
do cadauer
uidere ne
fas.Agrippæ
laus.

ubi iam bellum gliscbat, cum maiori imperio quam ullus alius extra Italiam haberet, misit. Agrippa eam expeditionem iam hyeme instante, qua M. Valerius Messala Barbatus, & P. Sulpicius Quirinius Consules fuere fecit: quo eius aduentu exterriti Pannonij cum à rebellione destitissent, reuersus, cum in Campaniam uenisset, morbo decubuit. Augustus tum fortè Quinquatrib. munus gladiatorum filiorum nomine exhibebat: ij simulac de casu Agrippæ cognouit, properatò ex urbe profectus, mortuum eum inuenit, corpus eius in urbem aduexit: ac in foro propositum, funebri laudatione decorauit, cortina inter se & mortuum expansa. (Id uelut quid sibi uoluerit, equidem certus non sum. Qui enim dicunt, propterea quòd summus Pontifex, aut quòd Censor esset Augustus, ideo hoc factum, utrique errant: nam neque Pontifici Maximo cadaueribus aspiciendis interdictum est, neque Censori, nisi cum lustrum condit, hic enim si quod ante lustralia sacra mortui corpus intueatur, omnia ab eo antè acta rescinduntur) deinde funus eius extulit in eum locum, in quem deinde ipse elatus est, suoq; eum in sepulcro condidit, cum esset Agrippæ proprium in campo Martio monumentum concessum. Ille fuit Agrippæ uitæ exitus, uero citra controuersiam omnium suæ ætatis hominum optimo, amicitiaq; Augusti ad eius, Reique publicæ summam utilitatem uso. Quanto enim alios uirtute anteibat, tantum ultrò concedebat Augusto: cui cum omnem suam sapientiam ac fortitudinem cum summo eius commodo utendam daret, honores ac potentiam ab eo recepta in bene merendum de alijs impendebat. Vnde factum est, ut neque Augusto molestus unquam esset, neque inuidie aliorum obnoxius: sed & Augusto ita imperium stabiliiuit, ut eam formam Reipublicæ ipse maximè appetiisse uideri

uideri posset, & populum beneficijs ita sibi deuinxit, ut omnium maximè popularis iudicaretur. Moriens etiam populo hortos, & balneum à se denominatum legauit, ut gratis lauarentur, prædia quædam ad hoc Augusto tribuens. Augustus non hæc modò populo dedit, sed uirum quoq; pecuniam à se, quasi Agrippa ita mandasset, dimisit. Nam plurima bona defuncti Agrippæ ad Augustum redierunt, interq; ea Cherrhonesus etiam apud Hellespontum, quæ nescio quo iure ad Agrippam peruenerit. Desiderium autem Agrippæ diu admodum tenuit, ideoq; & apud populum eum honoratum effecit, & filium qui ei mortuo natus fuit, Agrippam nominauit. Tamen ne quid eorum quæ antiquitus instituta erant, intermitteretur cauit: & quanquam nemo optimatum ludis interesse uellet, tamen ipsi gladiatorios ludos perfecit, qui se quoque absente sæpius facti sunt. Certè Agrippæ casus adeo non priuatim ad eius domum, sed publicè ad omnes Romanos spectauit. ut tunc quoque ea quæ maximas calamitates præcurrere solent signa eucnerint. Bubones enim in urbem frequentes uenerunt, fulmine domus ea in Albano, in quam Consules sacram rem ibi facientes, diuertere solent, icta fuit, Cometa cum multos dies urbi imminens apparuisset, in faces abiit, incendio multa urbis ædificia, ac Romuli inter hæc tabernaculum conflagrauit, cum in id corui carnes ignitas ab ara quadam raptas coniecissent. Secundum hæc Augustus in aliud quinquennium magister correctorque morum constitutus (nam hoc quoque, ut & imperium, ad certum tempus accipiebat) iussit, ut Senatores quoties in Curiam conuenire, aut se accedere uellent, suffitum adolerent: eo & religionis studium inculcabatur, & signum conueniendi facilius dabatur. Cum Tribunatus plebis propter dissolutam eius

Cherrhonesus Augusti.

Agrippa Augusti
Posthumus

Prodigia.

Augustus
morum magister.
Senatus conueniendi sanctionia.
Tribunatus
petitio.

Asie peditū
Cesar per-
soluit.

um à perpaucis peteretur. legem tulit, ut ex equitibus, qui non minus quam decies sestertium possiderent, unusquisque magistratus unum deligeret, atque ex his populus eos qui deficerent designaret, si quidem ij equites deinceps patricij esse uellent: sin minus, licere ijs ad equestrem ordinem redire. Præterea quoniam Asia provincia ad miniculo aliquo indigebat, terræ motib. potissimum concussa, ex suis pecunijs tributum eorum annuum in ærarium intulit, sorteque non suffragijs lectum ei præsidem ad biennium dedit. Cum aliquando in iudicio de adulterio Apuleius & Mæcenas male audirent, non quod ipsorum esset crimen, sed quia reo studiose patrociniabantur, uenit in Curiam Augustus, ac pro tribunali sedens, nullo alio acto quam quod accusatori edixit, ne suos cognatos amicosque traduceret, surrexit. Ob hæc & alia eius facta eum collata ad id pecunia statuis honorauerunt, permiseruntque id quod antea nequaquam licebat, ut natalicij Augusti in nuptiis in nuptiisque inter alios spectare, epulisque interesse possent. Agrippa mortuo, quem non necessitudinis, sed uirtutis causa dilexerat, cum opus quodam haberet, qui se in rerum administratione adiuarct, qui ipse tamen honoribus & potentia reliquis longè esset superior, quò omnia commodè & citra inuidiam insidiasque aliorum administrari possent. inuitus etiam Tiberium ad hoc adsumpsit, cum nepotes sui puerilem adhuc ætatem agerent. Itaque Tiberio adempta quam habebat uxore (filiam Agrippæ ex alia quam Iulia coniuge) quæ & infantem ex eo natum iam aiebat, & uterum ferebat, Iuliam ei copulauit, ac contra Pannonios eum misit, qui cum metu Agrippæ quiescissent, eo defuncto ad bellum consurrexerant. Eos Tiberius, usus egregia Scordiscorum qui Pannoniorum fines attingebant, eodemque belli apparatu

Augusti in
suos famili-
ares amor
in alios mo-
destia.

Tiberius ge-
ner Augusti
fit, & in lo-
cum Agrippæ
succedit
Pannonij à
Tiberio do-
mitti.
Scordisci
Romano-
rum socij.

ratu utebantur, opera, multis, maleficijs agro mortalibus impostis domuit, arma ademit, iuniorum plerosque in alias regiones abducendos uendidit. Harum rerum gestarum causa Senatus Tiberio triumphum decreuit: queni ut duceret, Augustus non permisit, eius loco triumphalibus cum honoribus ornans. Idem hoc Druso etiam obtigit. Hic cum Sicambri, eorumque auxiliarij propter absentiam Augusti ac quia uidebant Gallos iugum seruitutis grauatim ferre, bellum mouissent, Gallorum primoribus sub prætextu eius festi, quod hodie etiam Lugduni ad aram Augusti celebratur, euocatis, motum subditorum preoccupauit: inde Germanis intentus, quando Rhenum transirent, eos repulit, atque ipse deinde in Vspetarum regionem secundum insulam Batauorum, atque inde in Sicambrorum terram transgressus, magnam agri partem uastauit. Inde secundo Rheni in Oceanum deuectus, Frisios subegit, ac per paludem in Chaucorum fines profectus, in periculo fuit, nauibus propter defluxum maris in sicca destitutis: tamen Frisiorum opera, qui pedestri militia se ei iunxerant, superato discrimine inde digressus (iam enim hyems appetebat) Romam peruenit, ibique Prætor urbanus, quanquam Prætorios honores iam adeptus, est creatus, Qu. Aelio Tubero, Paulo Fabio Maximo, Consulibus. Initio ueris rursus ad bellum profectus, Rhenum transiit, Vspetas subiugauit, Lupiaque fluminis ripis ponte iundis, in Sicambros irrupit, perque eos in Chaucorum regionem usque ad Visurgim processit: id ut ciceret, Sicambrorum in Chattos, qui soli finitimorum auxilia negauerat, totius populi uiribus facta expeditio effecerat, quo tempore Drusus ijs imprudentibus regionem peragrauit, Visurgim etiam transiturus, ni eum inopia alimentorum, ac hyemis propinquitas, præterea examer-

Drusi res e-
gregie gestæ
in Germa-
nia.
Sicambri
Ara Augusti
Lugduni.
Vspetas:
Iusula Bata-
uorum.
Frisij tuba-
ti.

An. V. C.
743.

Lupias flu-
uius.
Visurgis
fluuius.

apum in castris uisum deterruissent. Regressus in sociorum terram, in summum deuenit periculum, insidijs hostium frequenter laesus, & aliquando in loco angusto ac concauo circumclusus, haud procul absuit quin cum toto exercitu periret, à qua eum pernicie nihil aliud eripuit, quam hostium temeritas, qui cum uno omnes Romanos impetu deleri posse crederent, nullo ordine seruato eos aggressi, uicti inde, ferociâque sua fracta discessere. Ex eo Barbari propius adire ueriti, eminus tantum hostem infestauere, ita ut Drusus uicissim ijs contemptis, castellum contra eos ad Lupiæ & Alifonis fluuitorum confluentes, aliudq; in Chattis ad ipsum Rhenum extruxerit. Ob hæc ei honores triumphales, ut ouans in urbem inuheretur, ac peracta Prætura cum Proconsulari imperio esset, decretum est: nomen autem Imperatorium, etsi sicut Tiberius etiam, à militibus imperator fuerat dictus, ac utraq; re gesta id abundè meruerat, nondum ab Augusto datum est. Hæc eo tempore à Druso gesta sunt: ludique quos Prætor ipse tum faciendos habebat, maximo sumptu exhibuit, ac natalis Augusti in circo & uarijs alijs urbis locis, uenationibus celebratus est: idque etsi non decretum, tamen quotannis ferè à Prætoribus factum: Augustalia etiã que hodie celebrantur, tunc primum ex senatusconsulto acta sunt. Tiberius autem Dalmatas rebellantes, ac Pannonios qui per eius, ac maioris partis copiarum absentiam res nouas moliti fuerant, utrisque simul bello illato, ac modo hæc, modo illac transferendo in suam potestatem redegit: quas ob res gestas iisdem ei qui Druso honores sunt tributi, ac exinde Dalmatia, ut que arma semper & perse, & ob propinquitatem Pannonie requireret, Augusti custodiæ comissa est. Sub idem tempus Vologeses Thrax, Bessus natione, sacerdosque Bacchi, qui apud eos colitur, multos

Honores
Druso dati.

Augustalia.
Dalmatæ, et
Pannonij do-
miti à Tibe-
rio.

Dalmatia
Augusto cõ-
missa.

Vologesis
Tracis ac
Bessorum bel-
lum, & ur à
L. Pifone ui-
cti.

multos uana religione obiecta sibi ad sociavit, eorumque auxilio facta defectione, Rhasciporim Cotys filium uictum necauit, ac deinde Rhymetalcem superstitionis uana prætextu uisus citra prælium exercitu nudatum in fugam coniecit, eumque in Cherrhonesum irrupit, ac multum ei damni intulit: Sialeta quoque Macedoniam infestauere. Contra hos populos bellum gerere iussus L. Pifso, qui tum Pamphylie præerat. Cuius aduentu præcognito cum recessissent Bessi, ipse in eorum regionem exercitu adducto, primò prælium sinistrum fecit: deinde recuperata uictoria, Bessorum & circumiacentes eorum qui defectionis socij fuerant, agros uastauit, omnes eos populos partim ultrò sibi se dedentes, partim terrore ut id facerent compulsos, nonnullos etiam pugna superatos subegit, ac nonnullos deinde rebellionem retentantes, de nouò in seruitutem coniecit. Ob has ei res gestas supplicatio & honores triumphales decreti. Interea Augustus indicem omnium suorum honorum perinde ac si esset priuatus homo conscripsit, Senatûq; legit: & cum uideret nõ semper frequentes conuenire Senatores, senatusconsultum etiam à paucioribus quàm CCCC. Senatoribus ut fieri possent statuit, cum antè ea hunc numerum, ut rata essent, requirerent. Cumq; iterum pecuniam ei ad imagines faciendas Senatus populusq; conferrant, nullam quidem sibi salutis autem publicæ, Concordiæq; & Pacis posuit: Semper autem ferè, utcunq; se eius occasio obtulerat, id faciebant, ac tandem ipsa prima anni die eam non in comune iam contulerunt, sed ad ipsum Augustum accedentes, plus minúsue singuli ei porrexerunt: atque ipse tantundem aut plus etiam addens ipsis reddidit, non patriæ modò, sed reliquis etiam. Accipio etiam ex oraculo quodam, aut somnio, quotannis certa die argenti nonnihil

Rhascipo-
ris mors.

Sialeta.
L. Pifso Thræ-
ces domat.

Senatuscon-
sultum quot
Senatores
facerent.

Salutis pu-
blicæ, Con-
cordiæ et Pa-
cis statum.

Augustus est
pè colligit

Octauiae
mors.Flamé Dia-
lis.
Quæstorum
officium.Daci & Dal-
matæ arma
capietes à
Tiberio cõ-
pescuntur.
Chatti à
Druso uictiAn. V. C.
744

ab accidentibus quasi emendicantem accepisse: id si quis credendum non putet, tamen ita traditum est. Eodem anno Iuliam Tiberio matrimonio coniunxit, & Octauiam sororem uita defunctam in sacrario Iulio publicè exposuit; cortinâq; ut antè, extensa pro corpore, funebrem orationem habuit, Drususq; pro rostris, uidelicet in publico luctu, Senatoriam uestem lugubri permutauit: tum funus eius generi extulerunt, Augustus autem non omnia quæ in eius fuerant honorem decreta admisit. Tum quoque primum post Merulam flamen Dialis creatus est: Quæstoribus etiam quæ unoquoque tempore fierent Senatusconsultis adseruanda tradita, cum Tribuni plebis, ac Aediles, quibus antè id negocium datum fuerat, per apparitores hoc suos egissent, atq; inde error & confusio incidisset. Decretum quoque est, ut Iani Gemini templum quod ijs quæ dixi bellis exortis apertum fuerat, ijs iam compositis clauderetur: uerum id ne fieret: Daci obstiterè, qui Istri frigore concretum transgressi, ex Pannonia prædas abstulerant: Dalmatæ quoq; propter exactum tributum rebellionem fecère. Hos motus Tiberius ex Gallia, in quam cum Augusto profectus fuerat, euocatus, pacauit. Germanos cum alios, tñ Chatts (hi enim quoq; relicto eo agro, quem Romani ipsis assignauerant, Sicambri se coniunxerant) Drusus partim maleficijs infestauit, partim subegit. His peractis Tiberius & Drusus cū Augusto, qui in Lugdunensi Gallia plerunq; uersabatur, haud procul à bello Germanico remotus, eiusq; euentui intentus, Romam redierunt, ac ea quæ uictoria impetrata fieri leges iubent, aut alias conuenit, peregerunt. Hæc acta Iulio, ac Fabio Maximo Consulibus.

DIONIS

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus quintus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

- De morte Drusi.
Vt Liuiæ templum fuerit dedicatum.
Vt Campus Agrippæ fuerit dedicatus.
Vt Diribitorium fuerit dedicatum.
De discessu Tiberij in Rhodum.
Vt Augusti ædes, sanumque in ea Martis fuerint consecrata.
De morte Lucij & Caij Cæsarum.
Quomodo Augustus Tiberium adoptauerit.
Quemadmodum Liuia Augustum adhortata fuerit, ut clementius imperaret.
De legionibus, utque constituti sint, qui pecuniam militarem administrarent.
Vt vigiles nocturni fuerint instituti.
De bello, quod contra Dalmatas & Pannonios Tiberius gessit.
Annorum historia XVI I, hoc libro narratur, in quibus Consularum habuerunt:
745. Claudius Nero. Ti. F. Drusus.
T. Quintus T. F. Crispinus.
746. C. Marcius Censorinus.
C. Añnius C. F. Gallus.
747. Ti. Claudius, Tiberij F. I. I.
Cn. Capurnius C. F. Pifo I. I.
748. D. Lælius D. F. Balbus.
C. Antistius C. F. Veter.
749. Augustus X II.
L. Sylla.
750. C. Caluissus Sabinus. II.
L. Paficienus Rufus.
751. L. Cornelius. L. F. Lentulus.

An. V. C.

Y 5

- M. Valerius M. F. Messalinus.
 751. Augustus XIII.
 M. Plautius M. F. Syluanus.
 753. Cossus Cornelius Cn. F. Lentulus.
 L. Calpurnius Cn. F. Piso.
 754. C. Cæsar Augustus XIII I.
 L. Aemilius L. F. Paulus.
 755. P. Vinicius M. F.
 P. Alfenus P. F. Varus.
 756. L. Aelius L. F. Lamia.
 M. Serullius M. F.
 757. Sex. † Aemilius Q. F. † Catus. † alij Aelius.
 C. Sentius C. F. Saturninus. † al. Catulus.
 758. L. Valerius Potiti F. Messala Volens.
 Cn. Cornelius L. F. Cinna Magnus.
 759. M. Aemilius L. F. Lepidus.
 L. Arruntius L. F.
 760. A. Licinius Nerua Silanus.
 Q. Cæcilius Merellus Creticus.
 761. Furius M. F. Camillus.
 Sex. Nonius C. F. Quintilianus.

Prodigia.

NNO insequenti, Druso & T. Quintio Crispino Consulibus, signa Druso haud leua acciderunt. Inter multa alia quæ tempestate & fulminib. perdita fuerunt, templo quoque nonnulla, a deoque Iouis etiam Capitolini, & huic adiunctum sanum læsa sunt. Quibus neglectis, Drusus in Chattorum fines ingressus, obuia quæque non sine magno labore subigendo, congressosque prælijs haud incruenta uictoria superando, usque in Sueuos peruenit: inde in Cheruscos conuerso itinere, Visurgim transgressus, omnia populando ad Albim usque perrexit, qui ex Vandalicis montibus profluens, in Oceanum Septem

Drusi res gestæ.

Albis.

Septentrionalem magnus admodum factus effluit. Hunc cum frustra conatus esset transire, trophæis constitutis recessit: etenim mulier quædam humana amplior forma ei obuiam facta: Druse, inquit, quò tandem nullum cupiditati tuæ modum statuens contendis? non tibi fatis concessum hæc omnia uidere, quin tu abi: iam enim & operu tuorum & uitæ instat tibi terminus. Oblatam à deo aliquo hanc uocem, mirum profecto est, neque tamen mihi fides abroganda uidetur huic rei, quam statim euentus comprobauit: nam & continuo retrò ire Drusus cepit, & in itinere prius quam Rhenum attingeret, morbo decessit. Astipulantur huic quod commemorauimus prodigio, etiam alia: namque & sub mortem eius lupi circum castra ipsius uagati ululabant, & iuuenes duo per medias munitiones equis transuecti apparuerant, cuiusque muliebris auditus fuerat, & stelle in caelo discurrerant. Ad famam egrotantis Drusi Augustus, qui non ita procul ab eo aberat, celeriter Tiberium accersit, isque animam adhuc trahentem fratrem suum reperit, Romamque corpus defuncti attulit, portantibus id principio usque ad hyberna centurionibus ac Tribunis militum, inde singularum in itinere urbium prioribus. Caduere in foro proposito, duplex Drusi laudatio, una à Tiberio in ipso foro, altera in Flaminio circo ab Augusto habita est, qui cum exercitu urbe profectus, neque fas ei erat intra pomerium intrare, cum ea quæ ante id sacri instituta maiorum iubent, nondum perficisset. Drusi funus ab ijs qui equestrem ordinem cum dignitate seruabāt, & à patricijs in campum Martium est allatum, ibi cremati reliquie in Augusti sunt sepulchrum conditæ, Germanicique cognomen ei & filijs datum, honores

Ostentum Druso factum.

Mors Drusi.

Laudationes funebres Drusi.

Germanici cognomen.

honorēque statuarum, fornicum, & honorarij ad ipsum Rhenum tumuli dati. Tiberius, quod uiuente adhuc Druso Dalmatas & Pannonios nonnihil motuum ostendentes opprefferat, ouans in urbē equo inuectus est, epulimque populo in Capitolio partim, partim alijs locis urbis exhibuit, simulque Liuia & Iulia mulieribus epulū dederunt, eadēq; Druso etiam parabantur, ferieq; iterum agenda in eius Triumpho gratiā erat, cum is interitu suo hęc omnia irrita fecit. Liuia autem solatij causa stautis donata, & in matrum quę ter peperissent numerum relata est: quibus enim uel uiris uel mulieribus fortuna tertiam prolem non concessit, eorum nonnullis tamen lex quędam à Senatu primū, nunc autem ab Imperatore etiam lata ius trium liberorum largitur, ut neque multa ea quę sterilibus est proposita teneantur, & paucis dumtaxat exceptis, copiose proli constituta pręmia omnia adipsantur.

Liuje status,
& honor ea
rum quę ter
peperissent.
Ius trium li
berorum.

& non modò homines, sed Dij quoque hęc inueniunt, ut quod ijs moriens aliquis legauit, accipiant. Augustus porrò edixit, ut certis diebus Senatus ageretur, de quibus cum antehac nihil esset definitum, ideoque multi abessent, singulis mensibus dies certos habendū Senatus constituit, ad quas necessariò omnes hi, quos leges in Senatum uenire iubent, adessent: ac ne qua absentie posset obtendi excusatio, cauuit, ne quod iudicium, aut alia ulla res Senatoribus competens eo tempore fieret: numerum etiam, qui ut ratum esset Senatus consultum requiritur, secundum singulas, ut paucis dicam, Senatusconsulti formas definiuit: multamque eorum qui nullam ob iustam causam in Senatum non uenissent, adauxit: & quoniam multe huiusmodi culpę ob multitu-

dinent

Senatus ha
bendi lex
ab Augusto
facta.

dinem reorum poenam effugiebant, iussit ut si plures hoc modo peccassent, quintus quisque in quem fors incidisset, plecteretur: omnia nomina Senatorum in albo conscripta publicè edidit, qui mos etiamnum inde tractus permanet. Hoc modo ad compellendos in concilium Senatores usus est Augustus. Quod si quando casu fieret, ut non tot quot opus erat conuenirent, (nam præterquam quod Imperatore præsentē numerus Senatorum qui adessent, accuratè inibat, idem hoc etiam fermè omnibus alijs etiam quibus Senatus habebatur diebus fiebat) consilium quidem ij capiebant, & quod statuissent, id perscribatur: non tamen uim Senatusconsulti obtinebat, sed autoritas Senatus dicebatur, quę uidelicet ostenderet quę fuisset sententia eorum qui consilio interfuerant Senatorum. Idēque hoc etiam tum obseruatum est, cum aut loco aut tempore alieno, aut nullo legitimo edito uocati festinatò conissent, aut Tribuni aliqui plebis intercessissent, nam hic quoque cum Senatusconsultū fieri nequireret, tamen sententiam suam Senatus nolebat esse occultam, quę deinde more Romano rata foret, ac nomen Senatusconsulti acciperet. Idq; ab antiquis multo tempore studiosissimè retentum, nostro tempore ferè exoleuit, sicut & id, quod de Prætoribus sanxit Augustus: his, cum indignè ferrent se, cum honore tamē Tribunos plebis anteirent, in Senatu sententiam dicendi ius non habere, Augustus id iuris concessit, quod tamen tempus eis postmodò abstulit. Hęc omnia Augustus antequam sanciret, in tabula perscripta in Curia proposuit, & Senatoribus binis ingredientibus liberum fecit ut legerent, ac si quid displiceret, aut melius eo aliquid inuenirent, id ut exponerent. Omnino autem ad dō popularis uideri uolebat, ut cum commilitonum suorum cuidam patrociniū ipsius peten-

Quid differat Senatusconsultū, & Autoritas Senatus.

Prætoribus datū, ut sententiam in Senatu dicerent.

Augusti Cęsaris modestia & facilitas.

petēti, quia ipse occupationibus destineretur, amicum quē dā patronum dedisset: isque iratus, se ipsi auxilio indigēti, non alium quendam suo loco misisse diceret, sed sese ubique pro eo pericula obiuisse, motus eo dicto ipse in forum uenerit, ac causam hominis egerit. Amico cuidam in iudicium pertracto adfuit, communicata prius cum Senatu re, eumque reis exemit; actorem autem non modō irā nulla est profecutus, quāuis multa usum in dicendo libertate, sed etiam morum causa reum factum absoluit; id dicens, libertatem eius propter multorum maliciam ex usu ipsis esse alioquin quos insidias sibi struxisse iudicio cognouerat, supplicijs afficere solitus. **Questores** etiam in ora maritima prope urbē, & alijs Italiae locis ut praesentem constituit, idque pluribus annis fecit. In urbem tamen intrare tunc propter mortem Drusi noluit; sed anno proximo, C. Asinio Gallo, & C. Marcio Censorino Consulibus, Romam inuuit, laureamque in Iouis Feretrii templum praeter consuetudinem Romanam intulit, neque ulum diem tamen festum egit, plus sibi morte Drusi damni, quā uictorijs commodi accidisse existimans. **Consules** uerō ea quae pro uictoria fieri solebant, fecerunt, ac inter alia captiuos quosdam dimicare iusserunt. Augustus deinde cum Consules & reliqui magistratus culparetur, quod largitionibus eas sibi dignitates parassent, neque inquisitionē instituit, & totam rē dissimulauit; quia neque punire quēquam, neque criminis manifesto ulli ueniā dare statuerat; sed pecuniam pignoris loco ab ijs qui perituri essent magistratum aliquem accepit, quā qui largitiones fecisset, amitteret, idque eius factum ab omnibus laudatum fuit. Quod uerō cum non liceret seruum contra dominum adhibitis tormentis quae stioni subijci, huiusmodi seruos si usus postularet, uel Reipublicae uel si

Questorum
imperium.

Ambitui
obuiam it
Augustus.

Seruum nō
licet cōtra
dominum
torqueri.

bi uen

bi uendi iussit, ut alienae iam possessionis, nec iam domini prioris qui reus esset, existens, examinari posset, id a nonnullis culpatum, legē dissolui ea domini mutatione quarerentibus, alijs necessario id fieri dicentibus, cum multi hoc facti contra ipsum ac magistratus conspirarent: Post haec Augustus cum principatum deposuisset, (hoc enim praesentem ferebat) exactio decennio altero, inuitus iterum suscepit, & in Germanos bellum molitus, ipse domi substitit. Tiberius autem Rhenum transiit. Eorum uim metuentes barbari omnes, exceptis Cantabris, legatos miserunt pacem petentes, sed neque tum eam impetrauerunt, cum Augustus nisi Cantabris ad causam adiunctis negaret se eam daturum, neque deinde, cum Cantabri quoque legatos misissent: quos Augustus cum per urbes quasdam disposuisset, (erant autem multi ac praecleari inter suos) tadium rei non ferentes, manus sibi ipsis intulere. Ita quoque pax infecta mansit: sed barbari cum aliquandiu se continuissent, postmodō affatim à Romanis uindictam sui doloris repetierunt. Augustus praeterea militibus, non quidem uictoriae nomine (quanquam & ipse Imperatoris nomen acceperat, & Tiberio dederat) sed quod Caesariū tunc primum militarijs exercitijs deditum secum habebant, pecuniam largitus est. Caterum Tiberium Drusi loco ad imperium prouehens, imperatoriōque ob id nomine decoratum, Consulem iterum fecit, iussitque eū more antiquitus recepto antequam magistratum iniret, literas publice proponere, triumpho etiam ipsum ornauit. Nam ipse quidē Augustus triumphū ducere nolebat, sed id potius accipiebat, ut natalicijs suis perennes ludi essent equestres. Idem pomerij quoque terminos protulit, mensēque Sextilem, Augustum nominauit: quod nomen cum alij Septembri, quo mense natus esset Augustus,

Augusti &
Tiberij ex-
peditiones.

Cantabro-
rum legari
malē tra-
gati.

Tiberio al-
ter Consu-
latus desti-
natus.
Consulum
designato-
rum pote-
stas.

Pomerium
prolatum.

Augustus
mensis.
Mæcenatis
obitus, &
laus.

stus, indere uellent, ipse Sextilem prætulit, quod eo mensis se primum Consul factus, ac eo multis magnis prælijs uictoria potitus esset. Ut lata hæc Augusto fuere, ita Mæcenatis obitu grauius affectus est, cuius egregia cum in alijs rebus operæ usus fuit, ita ut equestris etiam duntaxat ordinis homini urbis custodiam diu commiserit: tum uerò sicubi ira impotentius efferretur, utilem cum sibi habuit, à quo ab ira ad mansuetiorem animum redeo- retur. Vnum eius rei documentum proferam. Præsentem aliquando Mæcenate Augustus pro tribunali sedens, cum multos esset morte damnaturus, præuidens hoc fore Mæcenas, cum per circumstantium coronam ad ipsum irrum- pere ac proximè assistere nequiret, hæc uerba in tabella scripsit: Surge uerò tandem carnifex: eamque tabellam quasi aliud quid indicantem in sinum Augusti proiecit, qua lecta, is statim surrexit, nemine morte multato, ne- que uerò huiusmodi res stomachū Augusto mouebat, sed gaudebat quantum ipsum sua natura & necessitas rerū ad iram etiam præter decorum prouexisset, tantum a- micorum libertate corrigi. Virtutis uerò Mæcenatis ma- ximum id indicium fuit, quod cum Augusti cupiditatibus resisteret, tamen ab eo inter familiares habitus, reliquis etiam se omnib. probauit: & quod, cum plurimum apud hunc posset, adeo ut ab eo multis honores magistratūque impetrauerit, tamen animo nihil elatus, in equestri statu uitam suam exegit. Hæc in causa fuere, cur uehementem luctum Mæcenatis mors Augusto afferret, quo ea etiam accessit, quod Mæcenas quamuis propter uxorem suam ei esset infensus, tamen hæc eadem cum nuncupauit: ac præter minima quedam, in eius potestate reliquit, si uellet amicis suis quedam dare. Idem primus Romæ natorum aquis calidis refectum instituit, primusque ad ce- lerita

Augustus
repræhen-
siones ab a-
micis equi-
simè fere-
bat.

Natorum
salidum.

leritatem scribendi notas quasdam literarum excogi- tavit, quam rem Aquila liberti ministerio multos do- cuit. Tiberius Calendis Ianuarij, quibus Consulatum ini- git cum Cn. Pisone, in Octauij Curiam (hæc enim erat ex- tra pomerium) conuocato Senatu, sanum Concordiæ si- bi parari iussit, ut suo id & Drusi nomine inscriberet, ac deinde triumphauit: triumpho perfecto templum Liuiæ dedicauit cum matre, ac ipse Senatum in Capitolio, Liuiæ autem seorsim matronas epulo excepit. Paulo post Tibe- rius coortis in Germania motibus ad bellum profectus est, ac pro eo ludos uotos pro Augusti reditu Caius ac Piso fecerunt. Campum autem Agrippæ, porticum excepta, ac Diribitorium, ipse Augustus dedicauit. Diribitorium do- mum omnium earum quæ unquam uno culmine fuissent maximam (nunc omni eius tecto diruto, quia rursus com- mitti inter se non potuit, aperto fastigio conspicitur) Agrippa imperfectum reliquerat, tunc uerò ad finem perdu- ctum erat opus. Porticus in campo, quam eius soror Pola, quæ etiam cursus ordinauit, parabat, absoluta nondū erat. Enebre quoque gladiatorum munus, primò singulis con- tra singulos pugnantibus, post æquali numero commissis, editum est. idque in Septis, cum in honorem Agrippæ, tum quod multa circa forum ædificia incendium absumperat: spectantibus omnibus, ipsisque adeo filijs Augusti (is enim eam non sumperat) in pulla ueste, incendij causa in alie- no ere confictos collata est, quasi ij cum se magnis dam- nis affectos existimarent, consultò id parauissent, spe de- bitorum Leuandorum. Verum hi nihil consecuti sunt, pro- curatores autem uicorum plebeij sunt constituti, quibus ueste quam magistratus gerunt, ac lictoribus binis in ijs locis quibus præcessent uti certis diebus concessum, ac serui- cia quæ ante cum ædilibus in usum incendiōrum restinguen-

Notæ litera-
rum com-
pendiosæ.
Aquila.

An. V. C.
747.
Octauij Cu-
ria.
Tib. Trium-
phus.

Liuiæ templi.
Campus A-
grippæ.
Diribitorium

Pola soror
Agrippæ.

Incendij.
Procurato-
res uicorū.

XIII. re-
giones ur-
bis.

An. V. C.
748.

C. & L. Ca-
sarum mali-
mores.

dorum fuerant, addita, urbsq; tota in regiones diuisa fuit tunc quatuordecim, quibus sorte diuisis hi uicorum curatores, Tribuni plebis, & Praetores praesent, idq; hodie etiam sit. Eo anno in Germania nihil memorabile actum.

Annus deinde proximus C. Antistium Veterem, D. Laelium Balbum Consules habuit. At Caius & Lucius Caesares, ut puta in principatu educati, patris sui Augusti mores nequaquam imitabantur, non modo delicatius uiuentes, sed insuper etiam ferocientes: quippe Lucius iniussu aliquando in theatrum ingressus cum omnium applausu, partim ex animo, partim ab adulatione profecto exciperetur, aucta petulatia, ausus est petere ut Caio fratri, nondum ex ephebis egresso, Consulatus daretur. Haec ubi aduertit Augustus, indignatus optauit, ne quando ea quae ipsi quondam impenderat, temporum iniquitas eueniret, ut Consulatus ei mandandus esset, qui nondum uicisimum annum attigisset: cum nihilominus filij hoc ab ipso contenderent, tunc demum inquit hunc magistratum alicui esse suscipiendum, cum & ipse a peccando sibi caueret, & populi cupiditatibus resistere posset. Deinde sacerdotium Caio, utq; in Senatum ire, ac inter Senatores spectaculis epulisque interesse licere, dedit: ut uero aliqua ratione modestiores eos efficeret, Tiberio Tribuniciam potestatem in quinquennium concessit, Armeniamq; quae defecerat mandauit. Hoc frustra ab Augusto factum, & hos, & Tiberium offendit: hos quod se spretos iudicabant: Tiberium, quod iram eorum uerebatur: itaque se in Rhodum hic contulit, quasi discipline capiendae causa, ne comitatu quidem omni suo secum accepto, ut & a conspectu se eorum, & actionibus subduceret: nec desunt, qui hoc cum propter Iuliam coniugem fecisse putent, quam ferre diutius nequiuerit, certe eam Romae reliquit.

Ceterum

Tribunicia
potestas Ti-
berio con-
cessa.
Tiberius
Rhodum se-
cedit.

Ceterum Augustus multitudinem eorum qui frumentum ex publico accipiebant, ad hominum CC milia redegit: in singulos eum dedisse ducentos quadraginta denarios nonnulli autores sunt: spectacula cum exhiberet, aquam in Circum Flaminiu[m] induxit, in ea triginta sex crocodili sunt concisi: Praetorianorum quoque militum duos praefectos tum primum instituit. Iuliam filiam suam adeo lasciuiae progressam, ut in ipso etiam foro & rostris nocturnas comestiones ac copotationes ageret, sero tadem cum deprehendisset, (nam etsi ante coniectabatur, eam non recte uiuere, tamen non adhibuerat fidem: nimirum cum principes omnia facilius quam sua cognoscerent, ac neque clam suos quicquam agant, neque eorum res curiose scrutentur) adeo immodica ira correptus est, ut eam domi suae non continuerit, sed cum Senatu etiam communicauerit. Itaque Iulia in Pandatriam (quae est sita ad Campaniam insula) relegata est, ultrò cum ea Scribonia matre abeunte: qui uero cum ea rem habuissent, Iulius Antonius, quasi spe Imperij occupandi id fecisset, cum alijs nonnullis morte multatus est, reliqui in insulas exulatum missi. Multis autem alijs etiam mulieribus ob similem culpam delatis, non omnium causas iudicandas suscepit, sed tempus certum nominauit, ante quod si quae acta esset, de ijs inquisitio nulla fieret: ita alijs parcendum duxit, qui nihil mediocre in filiam statuisset, atque adeo cum Phoebe liberta Iuliae, eiusque uitiorum adiutrix, morte sibi illata supplicium praeuenisset, huius se, quam Iuliae patrem esse male dixit. Caio autem ad bellum Armeniae missus, Tiberius in Chium profectus, ei se submisit: neque Caio solum, sed omnibus qui cum eo erant, Phraates rex Parthorum cum de pace ad Augustum literas dedisset, isq; rescribens, Phraateu tantum nominasset, omisso titulo Regis re-

Frumentum
ex publico
accipientium
numerus im-
minutus.
Crocodili
spectaculis
conci.
Iulia lasciu-
a, et ueciam
Augustus
punluerit.
Principes
sua plerumq;
ignorant.
Iulij & Scri-
boniae exi-
lium.
Iulij Anto-
nij interitus

X

Phoebe li-
berta Iuliae.
Caio ad bel-
lum Arme-
nicum mis-
sus.

Phraatis factus, ut quæ Armenia Romanis cesserit.

C. & Lucij mors. Tiberij reditus Romæ. Tiberius Astrologiæ callentissimus. Thrasyllus Astrologus.

gum, iussissetque Armenia eum cedere, ad eò nihil territus est Phraates, ut rescribens superbe, sibi ipsi Regis regum titulo dato, Augustum tantum Caesaris uocabulo affecerit: post uero cum Caium in Syriam aduenisse audisset, ac res domi odio sui conturbatas suspicaretur, ea conditione ut Armeniam missam faceret, in gratiam rediit. Statim post hanc rem, Caius & Lucio mortuis, Tiberius Romam à Rhodo rediit. Erat eius diuinationis, quæ ex astris ducitur, cum ipse peritissimus, tum Astrologia omni præstantissimum secum habebat uirum, Thrasyllum nomine, unde & suum, & ipsorum satum omne comperit habebat. Erunt eum aliquando cum esset in Rhodo, Thrasylli de muro præcipitandi consilia animo aguisse, quod is solus omnium suarum cogitationum conscius esset: inde cum tristem uideret, percontatum quid ita uultum contraxisset, cumque respondisse, periculum se aliquod suum uereri, admirationeque motum Tiberium propositum abiecisse. Is quidem Thrasyllus ad eò omnia certò habebat cognita, ut cum procul aduentare nauim uidisset, quæ nuncium reditus Romam, à matre & ab Augusto uehebat, prædixerit quæ is esset annuntiaturus.

* * *

Corpora porro Caij & Lucij à tribunis militum, ac singularum ciuitatum proceribus Romam apportata sunt, parumque & hasta, quas aureas ab equitibus cum uirilem togam sumerent acceperant, in Curia suspense. Augustus eo tempore dominus saluatus, non modo prohibuit, ne quis ipsum hoc nomine compellaret, sed summopere etiam id cauit. Tertio quoque iam decennio completo, in quartum decennium, coactus scilicet, Imperium suscepit, quod manijetior iam ac seignior ad Senatores exasperandos contra se factus,

Domini nomen Augusti inuisum

se factus, nolebat quenquam eorum amplius offendere. Cum fortè Palatium incendio periisset, multique multa ei largirentur, nihil præter aureum a singulis conuentibus, à priuato homine denarium accepit. Aureum uero uocò id nomisma, quod uiginti quinque denarios continet: sic enim nostrates aureum accipiunt, estque ita inuenire apud Græcos quosdam autores, quos propter linguæ Atticæ studium legimus. Ceterum resectam domum suam Augustus, totam publicam esse iussit, siue quòd ad eam edificandam populus pecuniam contulisset, siue quòd Pontifex Maximus cum esset, simul in proprijs ac in publicis ædibus habitaret. Cum magnis ab eò precibus populus contenderet, ut filiam reduceret, citius respondit aquæ ignem mixtum, quam illam in patriam restitutum iri: ac quantumuis populus multos in Tiberim ignes contulisset, nihil tamen tum impetrauit: postea tamen uicium eò perpulit, ut in continentem saltim eam transferret. Tiberium adoptauit, ac Tribunicia potestate ad annos decem data, in Germaniam ablegauit: ueritus tamen ne is aliquando animo elatus nouas ad res consurgeret, Germanicum Drusi fratris filium ei adoptandum dedit, quanquam ipsi Tiberio natus fuerat filius. Inde animo fiducia concepta, his quasi successoribus, ac adiutoribus, iterum Senatus delectum habere instituit: decemque quibus plurimum tribuebat Senatoribus, ei rei destinatis, sorte ex ijs tres delegit qui Senatum examinarent: neque tamen multum inuenti sunt, qui (quod antè factum ab alijs fuerat) licentia sibi eius permissa ultrò Senatoria dignitate cederent: pauci etiam inuiti ea moti sunt. His per alios transactis, ipse recessum eorum qui in Italia habitarent, ac ad ducta sestertia possiderent, inuit, pauperioribus ac ijs qui extra Italiam uiuerent omisissis, ne quid barbarum

Palatij incendium.

Aureus quasi præcij.

Magnificentiæ Augusti.

Seueritas in filiam, Ignis Græcus.

Tiberij Augusti adoptat, ac Tribunicia potestate munus.

Germanicus Caesar à Tiberio adoptat. Senatus delectus. Censuratus ab Augusto.

Munificen-
tia Augusti.
Lex de ma-
numissione
Insidiarum
in Augustum.
Cn. Corne-
lius.
Livia cum
Augusto col-
loquitur, quo-
eum ad cle-
mentiam et
fugias in-
sidias hortat-
ur.
Cur tam mul-
ti principu-
bus insidie-
tur.

darent. Id ne Censor facere uideretur, cuius rei causa su-
pra est à me indicata, ad hunc censum peragendum, iustra-
leque sacrum faciendum Proconsulare imperium accepit.
Cum multi patricij ac equestres iuuenes citra ullum cri-
men ad paupertatem redigerentur, plerisque censum con-
stitutum eorum ordini compleuit: octoginta autem qui-
busdam eum usque ad duodecies sestertium adauxit. Quia
multi multos manumittebant, et aetatem quam et manu-
mittens, et manumittendus habere deberent, iurisque qui-
bus erga libertos cum alijs, tum ipsi patroni uterentur,
constituit. Interim insidijs impetitus, quarum precipuus
autor erat inter alios Cn. Cornelius Cinna Magnus, filia
Pompeij Magni natus, aliquandiu consilij inops fuit, cum
neque necare eos uellet, quia nihilo tutior editis cadibus
suebat, neque dimittere impunes, ne alios quoque con-
tra se incitaret. Dubium quid statueret, ac neque dies, ne-
que noctes sine cura, ac cum quiete agentem, Livia ali-
quando percontata est, quid nam rei eum à somno deti-
neret: Quis uerò, inquit Augustus, uel minimum tem-
poris à curis uacet, qui tot inimicos habeat, alijsque super
alias insidijs petatur? an uerò non cernis quam multi et
mihi et imperio nostro periculum struant? quos ne sup-
plicia quidem coercent, quin contra ceteri punitorum
exemplo, quasi uerò hi aliquid egregij egissent, perire
studeant. Quo sermone audito Livia: Perniciem, ait, tibi
creari, neque mirum est, neque ab humana sorte alienum,
multa, ut in tanto imperio, agenti, multosque offendenti. Ni-
mirum fieri non potest ut princeps omnibus placeat, ac
ne uel iustissime regens, per multorum in odia incurrat.
Maior enim pars hominum iniusta iustis potiora ducunt,
quorum expleri cupiditates nequeunt. Iam uirtuosorum
quoque alijs magnas ac multas res expetunt, quas consequi
non

non possunt, alijs alijs posthabitos se indignantur, itaque
utrique culpant principem: quapropter certum ab his
malu impendet, ijsque deinde qui insidias struunt, non qui-
dem tibi, sed principatui. Etenim priuato nemo tibi mali
quicquam, nisi à te accepta iniuria, fecisse uoluit: principa-
tum, eiusque bona potens quisque etiam infirmioribus
promptius appetit. Id etsi est iniustorum hominum, ac mi-
nimè prudentium, tamen inter alia uitia ijs inest, ac ne-
que monitis, neque ui eximi potest, quòd nulla lex, nul-
lus metus eis quae natura insunt plus ualeat. Hæc tu tecum
reputans, aliorum peccatis minus succense, tui autem ac re-
gni custodiam exquisitam institue, ut id non poenis irro-
gandis, sed summopere custodiendo tutum seruemus. Ad
hæc Augustus: Sanè, inquit, cognitum habeo mulier,
cum alia magna ab inuidia et insidijs tuta non esse, tum
uerò in primis summum imperium: deum certe immorta-
lium princeps esset similis, nisi maioribus quam priuati cu-
ris, occupationibus, ac sollicitudinibus teneretur. Me uerò
hoc ipsum potissimum angit, quòd hæc ita fieri necessum
est, neque ullum contra ea remedium excogitari potest.
Cum sint omnino, respondit Livia, qui inique agere uelint
ab ijs ergo caueamus. Sunt nobis multi milites, quorum
alijs hostibus opponantur, alijs te stipent, ac nos custodiant,
ac domi forisque securitatem nobis præsent. Tum Augu-
stus: Multos se penumerò à suis interfectos esse, uerbis
opus non habet. Nam inter cætera hoc difficilimum est
in imperio, quòd non reliquorum more tantum ab hos-
tibus nobis, sed ab amicis quoque timemus, quòdque multo
plures ab his, quam ab alienis perniciem inuenerunt.
Dies enim noctesque adsunt, nudis etiam ac dormientibus,
et cibum potumque ministrant: contra hostes quidem ami-
cos opponere licet, contra hos nullum est auxilium. Ita

Omnè prin-
cipatui, mul-
tis periculis
& timori-
bus esse ob-
noxium.

Domestici
principibus
timendi.

semper nobis & solitudo est grauis, & hominum frequen-
tia: uacare custodia periculosum, periculosissimum esse in-
ter stipatores: hostes molesti, molestiores amici, (hoc
enim eos etiam minime dignos nomine appellare oportet)
quos ut etiam bonos quis nanciscatur, nunquam ta-
men tantum eis fidei tribuere potest, ut cum ijs puro, cu-
risque & suspicionibus uacuo corde conuersetur. Porro
autem id grauissimum est, necessitatum imponendi insidia
toribus supplicij incumbere, quod & gerrime bonus quis-
que facit. Recte tu quidem hæc, inquit Liuia. Ego au-
tem habeo quod tibi dem consilium, (modò ne id repu-
dies, aut indignè seras me, mulier cum sim, tibi consulere
ausam) quod nemo etiam summus amicus tibi dare pos-
sit: non quia scientia, sed quia deest audacia. Iussa deinde
quid id esset proficere: Dicam, inquit, liberè, tecum uideli-
cet bonorum ac malorum participes, te incolumi ipsa quo-
que hodie regnans. eademque unà si quid (quod abomi-
nor) durius accidat, peritura. Homines quosdam ipsa ad
peccandum impellit natura, eiusque cupiditas coerceri dif-
ficulter potest. Iam, ut plerorumque de malicia nihil di-
cam, multos omnino opinio boni ad delinquendum mouet:
multos generis splendor, diuitiarum fastus, honoris magni-
tudo, ac fortitudinis comes audacia, & potentie moles,
ut à recto cursu exorbitent, facit. At neque nobilitatem
in obscuritatem, neque fortitudinem in ignauiam, neque
prudentiam in stupiditatem mutare licet, neque fortunas
hominum accidere, aut spiritus deicere insontium decet:
quod ut iniustum est, ita sumpta de noxijs hominibus
uindicta, offensas ac infamiam parit. Agedum alia uia
insistamus, ac uenia eos prosequamur. Ego enim in
iudicio, plus clementiam quam seniciam proficere: nam
misericordes non ij tantum quibus delicti gratia facta
est cha

Liuiæ con-
siliium.

Ocasiones
delinquendi.

Clementiã
commendat

est charos habent, ac gratiam referre student: sed reliqui
etiam omnes reuerentur ac colunt, ita ut nemo eos deim-
de ledere ausit. At qui ira inexorabili utuntur, non mo-
dò eos odio habent ij qui sibi meiuunt, sed ceteri quoque
inensi insidias structis suam perniciem euitare statuunt.
Vident ut medici rarissime sectiones & ignes adhibeant,
ne ipsa uidelicet uitia corporis magis exasperent, plera-
que autem lenibus corporis exercitijs, & mitibus medi-
camentis molliunt ac sanant: Neq; enim putandū est, quòd
hec corporum, illa animorum sunt uitia, ideò esse inter se
dissimilia. Etenim etsi animi hominum incorporei sunt,
tamen multa habent cum corporum natura conuenientia:
contrahuntur metu, turgent ira, dolore minuuntur, au-
dacia insistantur, ut non multum à corporum natura dissi-
mant, atque eandem ferè sanationem requirant. Nam ser-
mo lenis ad aliquem habitus, omnem fremitum laxat, con-
trà asper remissum etiam ad iram concitat: uenia data se-
rorem etiam quenque placat, supplicium uel mitissimos
animos exasperat: uiolente enim actiones, ut sint omni-
nò iustissimæ, irritant, mansuete placent, ideòq; facilius
persuadendo quispian quam cogendo eò adducitur, ut
uel grauissima subeat. Quod ad eò est natura compara-
tum, ut brutorum quoque animantium multa robustissi-
ma alioquin & ferissima, blandiendo cicurètur, inescan-
dòq; perdomentur, alia timidissima atq; imbellissima ma-
le habita ac territa ad iram concitentur. Neq; ego omni-
bus ex æquo noxijs parcendum esse dico, sed audaces, in-
quietos, maliciosos ac sinistra consilij homines, immedica-
biliq; & continue malicie aduetos, excindere te iu-
beo, exemplo earum corporis partium, que medicinã non
patiuntur: reliquos, qui propter ætatè, imperitiã, im-
prudentiã, aut alio casu quodam uel uolentes uel inuiti

Simile.

Animi &
corporis
morborum
similitudo.

Belluæ ci-
curatur ob-
sequio.

Modum in-
dulgentiæ
prescribit.

peccat, uerbis castigare, minis corrigere, aliaue tolerabili ratione tractare: utque in alijs rebus modò grauiores, modò mediocres pœnæ irrogantur, sic in hac quoque recitra periculum exilijs alios, alios ignominia, uel pecunia mulctare, aut in diuersa loca urbisue relegare licet. Annæti nimirum sunt, qui cum spes ac cupiditates eorum irritæ factæ fuissent, ad sanitatem redierint: alios in confessu locus inhonestus, aut factiones probrosæ, doloresque et terrores ante oblatis emendauerunt, pro quibus hominobilis ac fortis mortem sibi optauerit. Quo intelligitur, pœnas non faciliores, sed grauiores etiam futuras, cum nos inculpati interim tuto uiuere possimus, qui nunc multos inuidia, auaricia, metuue fortitudinis aut nobilitatis necare existimamur. Haud enim facile creditur, eum qui in tanta potentia ac licentia uiuit, ab inermi homine priuatoque insidijs peti posse: idèd alij hos de nobis rumores diuulgant, alij falsis delationibus nos fidem adhibere distant, cum exploratores auscultatoresque emissarij nostri odio iræue, aut ab inimicis eorum quos accusant accepta pecunia, negatæ ue ab his indignatione adducti multis insontibus perniciem struant, non modò quidd egerint, agendumue sibi proposuerint quicquam, sed quodd etiam certi quippiam dixerint, auditoue tacuerint, risuq; aut lacrymis dictum exceperint. Possum infinita id genus referre, quæ si maximè uera sint, tamè ea te apud liberos homines perscrutari, eaq; tibi annunciari indecorum est, cum si te fallant, damnatum nihil adferant, relata uel inuito (quod cum alijs, tum uerò principe indignum est) stomachum moueant: at multi complures indicta causa, iudicis subdole parato iniuste exitium repperisse autumant: neque testimonia, cruciatus, aut alia contra illos usurpata pro ueris habent. Hæc etsi nonnunquam

Delatorum
faudes.

quam iniuste, tamen de omnibus ita capitali supplicio affe-
ctis uulgo memorantur: tuum autem, Auguste, est non
modò ab iniustitia, sed ab opinione quoque eius abesse:
quorum alterum in priuato, alterum in principe requiri-
tur. Hominibus enim, non belluis imperas, eaque est unica
beneuolentiæ ipsorum ueræ consequendæ ratio, si hoc
ipsis persuasum efficias, neque à uolente, neque ab inui-
tote quenquam eorum ledi. Cogi quidem ad metuendum
aliquem homo potest, ad amandum autem persuasione o-
pus est: ea beneficijs in eum collocatis, quæq; alijs uideat
tribui, paratur. At qui iniuste alium morte affectum suspi-
catur, eandem sibi fortunam metuens, cædis autorem ut
odio habeat impellitur: porro autem inuisum esse subdi-
tis, neque honestum est, et minime expedit. Hæc est quippe
hominum sententia, priuato omnes iniurias esse perse-
quendas, ne uel contemptui inde habeatur, uel opprima-
tur: principem uerò debere ea quæ in publicam rem pec-
catur, ulcisci, priuatim in se admissa tolerare, cum qui ita
deliquerint, neque ex contemptu, neque ex incurso pos-
sint ipsum tanta septum custodia damno afficere. Quæ
ego audiens, ac in ca intuens, parum abssum quin tibi sua-
deam, ut neminem omnino ob huiusmodi causam uitæ
spolies. Nam in hoc principatus instituti sunt, ut salutem
subditorum cõsulatur, ne inuicè, aut ab exteris ij iniurias
accipiant, nõ profecto ut si quid principem offenderint, ab
eo interiri possint: ac legibus quidem, beneficijs et ad-
monitionibus eos princeps instituire debet, ut in offi-
cio maneant, uitiosis mederi quodam modo, ac sanare ne
prorsus pereant. Est uerò magni animi, eximiæq; naturæ,
uulgi peccata ferre: quæ si quis omnia puniendæ cogitet,
imprudens plerosque hominum occidet. Proinde id ti-
bi consulo, ne quem posthac facinoris alicuius causa ca-
pite

Opinio etiã
iustitiæ ca-
uenda prin-
cipi.

Quomodo
trahandi
subditi;

Neminem
capite ple-
ctendum
consultit.

pite plectas, sed alio quodam modo castiges, ne quid in posterum facioris edere possit. Quid enim mali tibi inferat in insulam quandam deportatus, aut in uilla, uel opido non modo absq; pecunie & seruiorum copia, sed etiam in custodia positus, sicubi res id requirat: Nam a gentibus in uicinia hostibus, maxime ab alienato, aut si in ipsa Italia urbes muris & armis munitæ essent, quò per fugere fontes possent, si sue occupatis terrorè nobis incutere, alia ratio inuenda fuisset: nunc cum omnia armis & munitionibus bellicis uacent, ac longissimè absint hostes, tot maribus, terris, montibus ac fluminibus inuis interiectis, quis certum aliquem hominem metuat nudum, priuatum, hic in medio tui imperij, ac intra tua arma inclusum: ipsa sanè neque cogitaturum tale quid ullum, neque si omnino uelit, agere posse censeo. Ergò ab his, qui nunc sunt rei insidiarum apud te facti, periculum facere incipimus, fortassis & hi mutabunt sententiam, & alios meliores facient: uides Cornelium & nobilem, & fama clarum esse, humaniter etiam peccatum eius expendi par fortassis sit. Non omnia gladius cõficit (magnum enim bonum is fuisse, si emendare homines, ac persuadere ualeret, & ad sciendum sincerum amorè adigere) sed ut corpus abolere alicuius potest, ita ceterorum animos à cædis autore auertit, qui non propter supplicium sumptum uindictam amare, sed ob metum mali odisse solent. Cõtra quibus delicti uenia est donata, pernitidine ducti benefactorè ledere in posterum uerentur, sed spe consequendi maiora præmia eum suis officijs colunt: uidelicet qui iniuria affectus, salutem eam inferenti concesserit, eum omnes putant beneficia summopere cõpensaturum. Morem itaq; mi uir, gere mihi propositumq; muta, consecuturus hoc quoq;, ut cetera à te grauius facta, necessitatem tibi extorsisse iudicetur, quia

quia tantam urbem ex populari forma Reipublicæ in unius hominis potestatem redigere sine sanguine impossibile est: quòd si in cõcepta ratione perseveraueris, uidebere hæc quoq; duriora sponte fecisse. His Liviæ uerbis adductus Augustus, omnes reos uerbis castigatos indemnes dimisit, Cornelio etiam Consulatu donato: eoque facto ita sibi omnium animos deuinxit, ut non modo infidiæ contra ipsum nullæ deinde componerentur, sed opinio quoq; omnis earum intercederet. Liviæ autem, potissima tum Cornelio salutis causa, posterioribus temporibus mortis Augusti culpam sustinuit. Ceterum ea tempestate, Cn. Cornelio Cinna Magno, ac Valerio Messala Consulibus, horrendi terræ tremores acciderunt, Tiberisque deiecto ponte, urbem septem diès nauigabilem effecit, sol aliqua parte lumen suum amisit, fames coorta. Eodem anno Agrippæ nihil eorum quæ fratribus obtigissent potito uirilis toga est data: Iudi Circenses seorsim à Patricijs ac Equestribus spectati sunt, quod adhuc moris est: cumque nobiles agrè suas filias in collegium Vestalium darent, lex lata est, ut eo sacerdotio uti etiam libertinis uirginibus liceret: eaq; cum plures de eo disceptarent, in Senatu forte lectæ, presentibus earum patribus, nulla tamen tunc in id sacerdotium cooptata. Cum milites præmiorum exiguitatem ob impendentia bella agrè ferrent, ac nemo extra tempus militiæ constitutum arma sumere uellet, decretum est, ut cohortibus Prætorijs, postquam annos sexdecim meruissent, uiritim uicena nullia nummum, reliquis exactis uiginti annis militiæ, duodena darentur. Alebantur eo tempore legiones urbane xxiii, aut, quem alij numerum ponunt, xxv. nostro tempore solæ xix. restant, nempe secunda legio Augusta, cuius in superioribus Britannia sunt hyberna, tres Tertiæ, una in Phœnicia,

Liviæ confilium sequitur Augustus. Cornelius Consul.

An. V.C. 738.

Agrippa uirilem togam sumit.

Vestales lectæ.

Præmiū militibus statutum.

Legionum Romanorum enumeratio.

cia, Gallicæ nomine, altera in Arabia, Cyrenaica dicta le-
gio, tertia Augusta in Numidia, quarta Scythica in Sy-
ria, quinta Macedonica in Dacia, Sextæ duæ, una in infe-
riori Britania, Victrix: altera in Iudæa, Ferræ uocabulo
in signis, septima in Mysia superiori, Claudia præcipue
nuncupata Octauia Augusta in Germania superiori, deci-
ma Gemella in Pannonia superiori, ac in Mysia alia deci-
ma, undecima in Mysia inferiori, Claudia cognomēto)
hæ duæ legiones à Claudio sunt nominatæ, quod in sediti-
one Camilli nõ rebellasset ipsi) duodecima in Cappadocia
Fulminifera, decimatercia Gemella in Dacia, decima
quarta Gemella in Pannonia superiori, decimaquinta
ta ab Appolline cognominata in Cappadocia: uigesima
Valeriana & Victrix, in Britannia superiori uersantes,
quos ipsos, ut mihi uidetur, cum ea legione cui nomen
est uigesima, ac hyberna in superiori sunt Germania, ac
non ab omnibus Valeriana dicitur, neque hodie id no-
men retinet, ipse acceptos adseruauit. Hæ legiones Au-
gusti supersunt, reliquis aut omnino dissipatis, aut ab Au-
gusto & alijs Imperatoribus inter ceteras legiones ad-
mixtis, unde Gemellarum appellatio tracta putatur. Ac
quoniam quidem semel de legionibus dicere coepi, lubet
reliquas etiam ab alijs Imperatoribus institutas hoc loco
referre, ut qui de his cognoscere cupit, uno omnia loco fa-
cilius percipiat. Nero legionem primam, Italicamq; nun-
cupatam instituit, in inferiori Mysia hyemantem: Gala-
ba primam Auxiliariam in inferiori Pannonia, septimam
in Hispania: Vespasianus secundam Auxiliariam in Pan-
nonia inferiori, quartam in Syria Flauiam: Domitianus
primam Atheniensem in Germania inferiori: Traianus
secundam Aegyptiam, trigesimam Germanicam, quibus à
suo nomine nomen imposuit Marcus Antoninus: item se-
cun-

Legiones
Claudia vn
de dictæ.

Gemellæ
legiones.

cundam in Norico, tertiam in Rhetia: quæ etiam Italica
uocantur. Seuerus Parthicas primam & tertiam in Me-
sopotamia, secundamque mediam in Italia. Nostro itaque
tempore tot sunt legiones præter Urbanam & Prætoriam:
sub Augusto autem xxiiii. uel xxv. istæ alebantur, ac
multæ etiam aliæ auxiliariæ equitum peditumque &
classiariorum, quorum certus numerus mihi non constat. Sti-
patores autem corporis Imperatoris sunt decem millia, in
decem diuisi partes, urbis præsidio destinati sex millia,
quadrisariam hi diuisi, tum equites alienigenæ extraor-
dinarij, Bataui appellati à Batauia quæ est in Rheno insu-
la, cuius incolæ arte, equitadi pollent: eorum, sicut & Euo-
catorum summam dicere nõ possum. Vti illis Augustus cœ-
pit tum primam, cum ueteranos patris contra Antonium
conuocauit, seruauitque deinde, & sunt una adhuc le-
gio peculiaris suos habens fasces, quemadmodum centu-
riones. His de causis cum indigeret pecunia, Senatam cõ-
sultit de reditu quodam perpetuo constituendo, unde ci-
tra ullius iniuriam stipendia ac præmia militibus suffice-
rent: in eo querendo cum uersarentur, ac nemo sua spon-
te Aedilitatē peteret, quidam sorte lecti ex ijs qui Qua-
stores aut Tribuni plebis fuissent, ad eam gerendam ad-
asti sunt, quod sæpius etiam alias factum. M. Aemilio
deinde Lepido, L. Arruntio Consulibus, cum nullus re-
ditus excogitari posset, quem omnes probarent, omnesq;
eum queri indignaretur, Augustus pro se & Tiberio pe-
cuniam in ærarium, cui militaris nomen indidit, intulit,
cuiusque administrationem Prætorijs tribus sorte le-
ctis ad triennium mandauit, qui binis licitoribus, ac mini-
stris alijs quos conueniebat uterentur. (id per successio-
nem aliorum in multos annos productum: nunc ab Impe-
ratore eliguntur, & lictores non habent.) Itaq; illata pe-
cuni

Satellitum
Imperato-
ris nume-
rus.
Vrbis præsi-
dium.
Extraordi-
narij equi-
tes Bataui.
Euocati.

X

An. V. C.
759.

Ærarium
militare Au-
gustus con-
stituit.

Delibera-
tio de per-
ennireditu.

Vicesimahe
redituū &
legatorum
arario mili-
tari desti-
natur.

Fames velle
mens.
Iustitium.

cunia ab ipso promissioque id se quotannis facturum, a re-
gibus etiam, & populis promissa sunt quaedam: nam, a pri-
uatis, quamuis multi se libenter collaturos eò pecuniam
dicerent, nihil omnino accepit. Verum cum hæc pecunia
sumptuum magnitudinem minima parte attingeret, ac
perenni copia esset opus, Senatoribus negotium dedit, ut
pro se quisque aliquam rationem inueniret, eamque in libello
conscriptam ipsi traderet expendendam: id non eò fie-
bat, quòd ipse nihil reperiret, sed ut eis persuaderet, quò
hanc maxime uiam, quam ipse probabat, sequendam du-
cerent. Certè multis uariè propositis, nulla earum proba-
ta, instituit ut uigesima pars hereditatum ac legatorum,
exceptis ijs quæ proximè genere iunctis ac pauperibus
morte aliorum relinquebantur, in ararium militare infer-
rentur, quasi scriptum in Casaris commentarijs id pensio-
nis genus reperisset: fuerat enim iam antè etiam eius rei
mentio illata, sed omissa rursum, tunc relata est. Ita autem
reditibus, tres ex consularibus uiros Augustus, quibus fors
id officij obtulisset, ad sumptus partim contrahendos, par-
tim tollendos adhibuit. Hæc Romanis molesta fuerunt, ac
fames præterea ingens, ad eò ut gladiatores, mancipiaque
uenalia ultra LXXX. M. passus sint ab urbe reiecta, mul-
tosque ex suis ministris cum alij, tum ipse Augustus ab-
legauerint, iustitium indictum; Senatoribus, ut quò uel-
lent proficiscerentur, permissum fuerit, ac ne Senatus-
consultis inde uis aliqua decederet, omnia quæ Roma
præsentibus decreuissent, rata esse iussa, uiri Consulares
frumento & pani præfecti fuerint, qui certâ singulis sum-
mam uenderent: dedit quidem gratis etiam Augustus fru-
mentum ijs qui ex publico id alioquin accipiebant, tantum
quantum ijs alijs dabatur: quod cum non sufficeret ijs,
non passus est eos epulari publicè natalibus suis. Cumque
eo tem

eo tempore multa in urbe incendiis essent uastata, liberti-
nos septem locis ad ea curanda constituit, equitem eis
præfecit, quos etsi haud diu id officium gerere pati statue-
rat, tamen re ipsa expertus utilissimū ac maxime necessa-
rium esse eorum munitis, perdurare iussit: suntque nostra æ-
tate nocturni hi custodes non ex libertinis tantum,
sed ex alijs etiam militibus, murōsq; in urbe tenent, &
mercedem publicè accipiunt. At plebs fame, tributo, in-
cendijs affecta indignari, multa palam de nouis rebus lo-
qui, multos noctu libellos proponere, quæ omnia P. cuius-
dam Rufi instinctu fieri crebantur, suspicio autem ad al-
ios inclinabat: ipse enim Rufus procul ab his excogitan-
dis faciendisque aberat, sed alij sub eius nomine credeban-
tur nouandis rebus studere. Itaque decretum est factum, ut
in eos inquireretur, indicibusque præmia constituta, nõ
nullique delati sunt. Non antè hi tumultus in urbe conse-
derunt, quam annonæ difficultate finita Germanicus Cæ-
sar, & Ti. Claudius Nero filij Drusi, in honorem patris
munus gladiatorium præbuerunt: hoc plebem memoria
Drusi consolatum est, idque etiam, quod in dedicatione æ-
dis Castoris & Pollucis non Claudiani modò (adoptatus
enim in familiam Augusti, Claudianū se nuncupabat) sed
Drusi etiam nomen ei imposuit, frequenter solitus ab
administratione bellorum, quoties liceret in urbem com-
meare, partim ob negotia quedam, potissimum uerò me-
tuens ne quem ipsi absenti alium Augustus præferret.
Eodem anno cum mediante imperio Achaïæ præfectus
diem suum clausisset, Quæstori eius ac Legato, alteri
provincia intra Istrum, alteri reliqua mandata est. He-
rodes Palestinus à fratribus accusatus, trans Alpes est
relegatus, ac pars eius ditionis in publicum redacta. Eo-
dem tempore multa bella extiterunt. In multas regiones à

Nocturni
custodes
instituti.

Nouæ res à
plebe tenta-
tæ.

P. Rufus.

Germanic⁹
Cæsar.
Ti. Claudi⁹
Nero.
Aedes Casto-
ris.

Præfecto p-
uiciz Quæ-
stor & lega-
tus succe-
dunt.
Herodes Pa-
lastinus re-
legatus.

prædonibus sunt incursiones factæ, ita ut Sardinia per aliquot annos nullum Senatorem præfectum, sed milites et duces equites habuerit: urbes haud pauca defensione motæ, ita ut populi Romani prouincias iudem præfecti non sorte, sed suffragiis lecti per biennium rexerint, cum alioquin Cæsaris prouincias iudem multos per annos soliti essent regere. Hæc singula persequi non statui, quia multis singulis locis, nec ea memoratu digna acta sunt, quæ curiose exposita nihil utilitatis adferant, quæ memoria digna sunt, paucis, nisi res sint maximæ, perstringam. Isauri facti ad prædationibus initio, usque ad belli molem prouecti, domitique eo sunt. Getuli inique ferentes Iubam regem, non Romanos sibi præesse, contra eum insurgentes, finitima uastarunt, multosque Romanos cum exercitu contra se profectos interfecerunt: denique ad eum elati sunt, ut propter ipsos subactos Cornelius Cossus Triumphalibus honoribus et cognomento Getulici ornatus fuerit. In Germanos expeditionem cum alij, tum Tiberius fecit, progressusque est primò ad Erygrum, deinde ad Albinfluuios, nihil tamè magnoperè memorandū actū est: quàmquam de Germanis Imperatoris nomen non Augustus modò, sed Tiberius etiam inuenerit, honoresque triumphales C. Sentius Germaniæ præfectus, quod horum metu bis Germani pacem accepissent. Ea cur mox iis, cum tamen fidem uiolassent, redderetur, res Dalmaticæ ac Pannonicæ maioribus motibus concitate, celerisque correctio nis indigentes in causa fuerunt. Dalmaticæ tributa moleste ferentes, cum superiori tempore uel inuiti se cõtinuisent, postquam Tiberius secundam in Germanos expeditionem fecit, ac cum eo magna parte exercitus abacta, ipsi quoque Dalmaticis milite imperato ad bellum Germanicum Valerius Messalinus, Dalmaticæ ac Pannoniæ tum præfectus, ab

Isauri prædantur.
Getuli rebelantes Iube, à Cornelio Cossio subacti.

Getulicus.

Expeditio in Germaniã Tiberij.

C. Sentius.

Dalmaticis et Pannoniis cum bellum à Tiberio cõfectum.

Valerius Messalinus.

stus, abiit: cum eam ob rem ipsi conuenissent, iuuētutemque suam florentē conspexissent, cunctatione abrupta, primò pauci quidam rebellauerunt, Batone quodam Dyfidiato eos maximè concitante, Romanosque obuam profectos sibi fuderunt. Inde reliqui quoque Dalmaticæ defecerunt, ac Breuci Pannonica gens alio sibi quodam Batone duce sumpto, et ad Sirmium quod Romanorum tenebatur præsidio accesserunt. Id ne caperēt, Cæcina Seuerus propinquæ Mysiæ præses rebellionem eorum intellecta, celeriter eos ad Drauum flumen consecutus prælio uicit. Sed quoniam multi etiam Romanorum in ea pugna ceciderant, sperantes Barbari sarcire se facillè acceptum damnum posse, ad auxilia sociorum paranda se contulerunt, ac quos potuerunt sibi coniunxerunt. Interim Bato Dalmata ad Salonas agmine ducto, grauiter saxo ictus, infestaque re alios emisit, qui maritimis omnibus usque ad Apolloniã uastatis, cum Romanis prælio congressi, uictique primum, deinde eos ipsi uicissim superauerunt. Hæc cum cognouisset Tiberius, metueretque ne in Italiam irruerent, ex Germania reuersus, Messalino præmisso, ipse cum maioribus copiis subsecutus est. Bato eorum aduentu accepto, etsi nõdum ex uulnere reualuerat, tamen obuam Messalino profectus, collatis signis superior discessit, hinc insidiis circumuentus uictusque, ad Breucum Batonem abiit, iunctaque belli societate hi montem Almam occupauerunt: ibi à Rhymetale Thrace, præmisso aduersum eos à Scuero, paruo cõflictu superati, Seuerum ipsum uel sustinuerunt. Qui cum in Mysiam propter Dacos Sauromatasque eam infestantes rediisset, Tiberius autem ac Messalinus Sisciæ commorarentur: ipsi incursionibus in sociorum Romanorum agros factis, multos ad rebellionis societatem pertraxerunt, cum Tiberio, qui iam ad eos accedebat, ma-

Bato Dyfidiatus.

Breuci.
Bato Breucius.
Cæcina Seuerus.

Salonas expugnatus.
Illyrici uastatur.

Messalini et Batonis cõflictus.

Alma mōs.
Rhymetalces Rom. socius.

num conferere detrectantes, sed aliò subinde uagati, multa uasta dederunt, (nempe qui ob regionum peritiam & habitum leuem facile quo uellent, euadere possent) idque multò magis hyeme iam imminente. ceterum hos iam in Macedoniam rursus inuadentes Rhymetalces, fraterque eius Rasciporis pugna fuderunt: reliqui agris suis deinde uastatis, quod fuit Q. Cæcilio Metello Cretico, A. Licinio Nerua Silano Consulibus, iis relictis in loca natura munita confugere, atque inde captis temporibus decursiones fecerunt. De quo Augustus certior factus, in suspitione Tiberium habens, quasi is cum posset hostem paruo temporis spacio in potestatem redigere, bellum consultò traheret, quo diutius eius specie in armis esset, Germanicum cò misit, Quæsturam tunc gerentem, additis ei militibus non ingenuis modò, sed libertis etiã, quorum multos à uiris ac mulieribus cum cibariis sex mensibus certo precio redemerat. Præter hunc belli apparatus, equitum quoque inspectionem quæ in foro habebatur, in aliud tempus distulit, ludosq; magnos uouit, cùm mulier quædam literis aliquibus in brachium suum incisis, quasi diuino afflatu mota quædam uaticinia edidisset: quam cum satis ipse sciret non numine correptam, sed ex composito id agere, tamen perturbato uehementer ob bella ac famem quæ rursus ingruebat populo, se quoque fidem eius dictis adhibere simulauit, omniãque quæ ad cõsolandam plebem facerent egit, necessaria putans. Annone procurationem rursus ob penuriam duobus Consulibus mandauit, additis licitoribus: pecunia ad bella & nocturnos custodes alendos cum opus esset, tributum instituit, quod de precio mancipiorum uenditorum quinquagesimam partem exegit: & quam pecuniam Prætores ex arario acceptam gladiatoris spectaculis infumebant.

Rasciporis,
Anno V.C.
760.

Germanic⁹
ad bellum
Dalmaticū
missus.

Mulier uaticinans.

Quinquagesima mancipiorum precij.

mebant, expendi uetuit. Quòd autem Germanicum, non Agrippam ad bellum misit, Agrippæ seruiles mores in causa fuerunt, soliti ferè mare exercere, unde sibi ipse Neptuni nomē sumpserat, iraq; uti præcipiti, Iuliamque quasi noueram cõuiciis proscindere, ipsumq; sepius Augustum propter patris bona insimulare: itaque cum finem nequiciæ non faceret, abdicatus ab Augusto, eius facultates in ærarium militare relatæ, ipse in Planasiam Corsicæ propinquam insulam est relegatus. Cum Germanicus in Pannoniam uenisset, eoque unidique exercitus confluerent, Batones obseruato tempore, quo ex Mysia Scæurus accederet, improuiso adorti sunt castra ad Voleas paludes ponentem, eos qui extra uallum erant, intra id compulerunt: sed excipientibus suos iis qui intus erant, uicti sunt: inde Romani in multas partes diuisi, ut hostiũ agros simul multis locis inuaderent: tum à reliquis nihil memorabile gestum: Germanicus Mazæos gentem Dalmaticam pugna uictam damnis affecit. M. deinde Furio Camillo, Sex. Nonio Quintiliano Consulibus, pacificatione Pannoniæ ac Dalmatiæ expetiuerè, fame primum, inde eam secuto morbo, ac uariarum quibus uesci opus habuerant herbarum ac radicum esu: quo minus tamen eam per legatos peterent, sed etiam num resisterent, per eos effectum est, qui nullam salutis spem apud Romanos reliquam habebant. Germanico Drusi filio bellam iis faciente, urbemque ualidam obsidente, neque expugnare eam ualente, Pulio eques, Germanus natione, saxo in murum coniecto, ita propugnaculum concussit, ut statim id cum uiro ei incumbente corruerit: id sic perterriti, reliquos, ut muris relictis in arcem confugerint, ac post sese & eam dederint. Cum Bato, qui concitatis ad rebellionem Dalmatis, multam incommodi Romanis exhibue-

Agrippæ
mores ista
probijs utiq;
sic relegat⁹

Planasiã.

Cæcina Batones uincit.
Voleas paludes.

Mazæos
Germanic⁹
vincit.
Anno V.C.
761.

Pulionis equitibus Germani rosbur.

Batonis Dal-
matæ distū
in prouin-
ciarum ini-
quos prefe-
ctos.

Dalmatia
recepta.

Batonis
Breuci inte-
ritus.

Syluan⁹ rē
gerit cōtra
Pannonios.

Pannonij
pacē acci-
piunt.

rat, tandem ad colloquium de pace cum Tiberio congres-
sus, post die cum in tribunali sedentem accessisset, percō-
tatus est Tiberius, quid ita desicere, ac tantum temporis
rebellare Romanis statuissent? Vos, respondit Bato, in
culpa estis ipsi, qui ad uestros greges custodiendos non
canes pastoresue, sed lupos mittitis. Ita Dalmatia par-
tim bello, partim pacificatione ad Romanos rediit. Au-
gustus Senatui potestate data, ut se absente de plerisque
causis cognoscerent, progressu in publicum abstinuit: ut
que priori anno cum turba essent, ipse omnes magistra-
tus ordinauerat, ita tunc tantum literis quibusdam propo-
sitis, eos quibus cupiebat, populo commendabat. Ad bel-
lorum uero administrationem ita intentus fuit, ut quo
propius quæ in Pannonia ac Dalmatia gerenda essent sub-
inde monere posset, Ariminum se contulerit: in eius ab-
urbe exitu uota nuncupata, ac redeunte sacrificatum, tã-
quam si ex hostico rediisset. Sub idem tempus Bato Breu-
cus, qui prodito Pinne mercedis loco regnum Breucorū
acceperat, captus ab altero Batone, occisusque est. Suspe-
ctam enim ille fidem subditorum habens, circum castella
profectus, obsides postulabat: eumque alter re cognita in-
fidiis interceptum, prælioque superatum in arcem quan-
dam compulit: traditumque ab iis qui arcem tenebant, in
castra adluxit, & damnatum mori coegit. Quo factō cū
iterum permulti Pannonij rebellassent, Syluanus in eos
exercitu ducto, Breucis uictis, reliquorum nonnullos abs-
que prælio recepit. Igitur Bato in Pannonia nihil spei
reliquum uidens, præfidiis aditus ex ea in Dalmatiam
pertinentes muniiuit, Dalmatiamque uastauit. Sic reliqui
etiam Pannonij, cum ager eorum à Syluano maleficiis in-
festaretur, pacis conditiones acceperunt, nisi quòd latro-
cinia quedam, ut quæ in huiusmodi tumultu diu iã exer-
citat

citata essent, superferere: (res nunquam non, præsertim a-
pud istos populos, usitata) ipsa etiam ab aliis deinde ex-
cisa.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVINVS

quagesimus sextus, Gulielmo Xy-
landro Augustano
interprete.

CONTENTA HOC IN LIBRO.

Quemadmodum ad eos quibus liberi essent, ac deinde ad eos
quibus liberi coniugisque non essent, Augustus uerba fecerit,
ac quæ de iis constituerit.

Vt Quintilius Varus à Germanis uictus obierit.

Quomodo templum Concordiæ fuerit dedicatum, ac Liuia pot-
ticus.

De morte Augusti.

Annis acta hæc sex, in quibus Consules:

762 Q. Sulpicius Q. F. Camerinus,

C. Pompeius Q. F. Sabinus.

763 P. Cornelius P. F. Dolabella,

C. Iunius Silanus.

764 M. Aemilius Q. F. Lepidus,

T. Statilius T. F. Taurus.

765 Germanicus Cæsaris F. Cæsar,

C. Fonteius C. F. Capito.

766 L. Munatius L. F. Plancus,

C. Silius C. F. Cæcina.

767 Sex. Pompeius Sex. F.

Sex. Apuleius Sex. F.

Anno V. C.

AETERVM Tiberius Romam uenit
secundum eam hancem, qua Q. Sulpicius
Camerinus, & C. Poppæus Sabinus Consu-
les fuerunt: ei in suburbana obuiam pro-
gressus Augustus, cū eo in Septa uenit, ac de tribunali sa-

Anno V. C.
762.

lutato populo, alia quæ uictoria impetrata fieri receptū erat, peregit, ac spectacula eò pertinentia Consulū opera præbuit. Quoniam uerò inter hæc equites magno studio eam legem quæ de coniugij liberorumque expertibus lata fuerat, antiquari cupiebant, eorum cœlibes seorsim, seorsim nuptos aut quibus esset proles, in concionem conuocauit: ac ubi hos numero illis longè inferiores uidit, dolore commotus, hos in hæc est ferè uerba allocutus:

Augusti oratio ad eos qui uxores ac liberos habebant.

Et si respectu tantæ huius urbis molis perpauci, longèque aliis qui officium suum detrectant pauciores estis, tamen propter hoc ipsum ego uos eò magis laudo, ac gratias maiores habeo, quòd & audientes dicto fuistis, & patriam ciuibus impletis. qui enim uestro more uiuunt, multos posteritati Romanos relinquent. Ita ab initio cum Romanorum esset perquam exiguus numerus, nuptiis studentes, liberòsque procreantes, non uirtute modò, sed multitudine etiam hominum omnes mortales superauimus. Quorum memores nos mortalitatem naturæ conuenit perpetua stirpis successione quasi facem aliis subinde aliis porrigentibus compensare, ut qua sola re à diuina felicitate absumus, eam perennitatem mutuo inuicem nobis tradamus. Quam potissimum ob causam primus iste ac maximus qui nos condidit Deus, humanum genus in duas partes cum secuisset, ac masculam unam, alteram muliebrem fecisset, amorem eis ac necessitatem coitus inter se indidit, eamque fecundam esse uoluit, ut ex his qui alij ex aliis nascerentur, humanum quoque aliquo modo sempiternum existeret genus. Quin ipsorum quoque Deum uiri quidam, ac licet mulieres esse, genuisq; alij alios traduntur, adeò etiam iis nihil harum rerum indigis nuptiæ & procrea-

Deorū coniugia.

Mortalitas generis humani, stirpis successione corrigitur. Sexuū ratio.

tio liberum pulcra uisa sunt. Proinde rectè uos deos imitati, ac parentum uestrorum exempla secuti estis, ut quo modo uos ij progengerunt, ita uos aliam sobolem sufficiatis: utque istos maiores uestros ducitis ac uocatis, ita alij uobis idem nomen tribuant: ut quas res illi uobis cū gloria præclare tradiderunt, id aliis uos transmittatis: quæ bona ij parta uobis reliquerūt, uos eadē aliis ex uobis ortis transmittatis. Quid enim causæ est, cur nō optima res sit uxor pudica, domus custos, administratrixq; libero rū nutrix, quæ & sanū exhilarare, & egrū curare, letis utēti rebus sociæ esse, aduersas consolari possit, iuuentutis nimiam animi naturam coercere, effœtam senectæ austeritatem temperare: non sit suaue, ex utrisq; natum infantē alere ac educare, imaginem corporis animiq; sui, ut in eo adolescente alter tute nascaris: non beatissimum, uita abeuntem proprium ac ex te ipso editum relinquere, qui in facultates ac stirpem tuam succedat, ac naturæ humane ratione dissolutum, eius successione uiuere: neq; quod in bello sit, inter alienos uersari, ac protinus semel perire? Hæc commoda priuatim eos sequuntur, qui nuptiis & liberis student. At uerò Reipublicæ, cuius causa etiā contra animi nostri sententiam multa nobis sunt facienda, qui non sit & utile, & necessarium (siquidem urbes & populi durabunt, ac uos aliis imperabitis) multitudinem esse hominum, quæ pacis tempore terram colat, quæ nauigationes exerceat, quæ artes & opera tradat: quæ in bello promptior generis sui causa sit ad res tuendas, ex qua in amissorum locum alij possint substitui: Vos itaque ego ò uiri (soli enim uos hoc nomen meremini) atque ò patres (hæc enim uobis meritò communis est mecum appellatio) hac de causa & amo, & laudo, præmiisq; quæ constitui, uos orno, ac præterea aliis honoribus etiam

Honestæ uxoris cōmoditates.

Prolis iucti diras.

Successio.

Reipublicæ uirtutes.

magistratibusque decorabo, ut et vos magnos inde fructus percipiat, et non minora uestris bona liberis relinquantis. Nunc uero ad reliquos descendam, qui ut omnia uestris factis dissimilia egere, ita diuersa quoque omnia habebunt, ut non uerbis modo, sed ex re ipsa magis adhuc intelligatis, quanto iis uos prestetis. Hæc locutus, ac nonnullis eorum certa præmia confestim largitus, reliqua pollicitus, digressus ad alteros, in hanc sententiam eos appellauit:

Augusti in
caelibes a-
spera ora-
tio.

Miro modo uestrum causa affectus sum o uos, quos nescio quo nomine compellem: uirorumne? at uirile nihil exhibetis. ciuium? at quantum in uobis eius situm est, ciuitas perit: Romanorumne? at qui hoc nomen destruere intenditis. Quicumque uero tandem estis, aut quocumque nomine uos fertis, inusitata, inquam, res mihi accidit. Solitus enim nihil non semper agere, quo magnam uestrum efficerem multitudinem, nunc ad uos uerba facturus, ægre fero tantam esse uestrum copiam: maluisseque tantum esse eorum numerum, quos iam sum allocutus, uos autem aut cum istis fuisse, aut omnino mihi non uisos: qui nulla neque deum prouidentia, neque maiorum cura uestrorum habita ratione, omne uestrum genus abolere, ac uerè morti obnoxium efficere, omne autem nomen Romanum perdere, ac finem ei imponere in animos uestros induxistis. Quod enim generis humani semen relinquatur, si factum uestrum omnes alij populi imitentur: cuius cum initium apud uos sit, iure uniuersalis interitus culpa sustinebitis. Quod si nemo exemplum uestrum sequatur, optimo iure hanc ipsam ob causam odio omnibus eritis, cum ea negligatis, quæ nemo alius: et eas leges feratis, ea studia introducat, quæ si imitari uelint uniuersi, perniciosi incidant: sin odio habeant, uos dam-

Caelibatus
vituperatio.

nent.

ment. Neque enim quia non omnes homines latrocinia aut sacrilegia aliæque flagitia perpetrant, ideo his deprehensis parcitur: quinimò poenam luere coguntur ob hoc ipsum, quod soli aut cum paucis ea egerint, quæ nemo alius. Quæquam si quis maxima omnia flagitia enumeret, nec singula quidem, sed uniuersa cum eo quod nunc tractatis componat, tamen ea omnia magnitudinem uestri non adæquent. Nam et homicidium est quod facitis, qui eos ne gignitis quidem, quos nasci ex uobis conueniebat: impietatis uos obligatis, qui nomina ac honores maiorum cessare cogitis: sacrilegium committitis, qui genera uestra à diis immortalibus monstrata aboletis: maximumque donariorum iis sacrorum, humanam naturam pessundatis, eoque templa eorum arasque euertitis: quin etiam ciuitatem dissoluitis, legibus non obtemperantes: proditis patriam uestram, sterilem eam atque infœcundam reddentes: imò uero funditus eam demolimini, dum habitatoribus eam orbatis. Neque enim ciuitas donibus, porticibus, aut foris hominum manibus, sed uiris constat. Considerate uero, an non summam iram iure Romulus auctor noster concepturus sit, si suos natales cum uestro instituto conferat, qui ne ex legitimis quidem nuptiis prolem generare uultis: quid eos qui cum eo fuerunt Romanos, si expendant se alienas uirgines rapuisse, uos ne uestras quidem amare: se bello prolem quæsisse, uos ne ex ciuibus uelle? Quid Curtium, qui mortem pertulit, ne nuptis sui spoliarentur: quid Herfiliam, quæ filiam suam secuta, nuptiales uobis ritus ostendit? Enim uero patres nostri et bellum contra Sabinos pro nuptiis gesserunt, et pacem composuerunt, ipsis eos mulieribus ac natis in gratiam inuicem reponētibus, iureque iurando et foederibus eas stabiliuerunt: uos hæc omnia confunditis: quam obrem?

Confert caelibatus cum aliis flagitiis.

Romuli stadii in prole sulci. Edapi

Curtius. Herfilia.

Excusat suā
asperitatem
orationis.

obrem: ut scilicet cœlibes sitis, exemplo Vestalium uirginum: Ergo si pudicitiam non seruaueritis, itidem ut illæ, supplicio afficiendæ: Atque satis comperum habeo, acerbum uobis meum, asperumque sermonem uideri: sed primum cogitandum uobis est, à medicis quoque permultos, quando aliter nequeant, urendo sanari: deinde, me non libenter hanc ad uos orationem habere, qui id ipsum quoque crimen uobis obiciam, quod in hæc uerba me prouexeritis. Quod si uerba mea molesta sunt uobis, nolite ea agere, ob quæ necessariò malè sit uobis audientium: si enim uos mea dicta mordent, quanto magis me & reliquos Romanos uestra facta? Ergo si uerè ea uos laedunt, poenitentiam agite, ut laudandos uos & gratias agendas habeam, quem natura haudquaquam difficili præditum, omnia quæ bonum legum latorem decebant constituisse ipsi quoque nostis. Et quidem neque ante me cuiquam permissum erat coniugium ac sobolem negligere, cum initio sub primam Reipublicæ constitutionem de eare diligenter legibus sit cautum, multaque inde de eadem Senatus, populusque statuerit, quæ recensere superuacaneum esset. Ego autem multam non obedientibus adauxi, ut eius metu in officio continerentur, præmia autem obtemperantibus tot ac tanta, quanta nulli uirtuti præterea essent proposita, constitui, ut si nihil aliud, ea saltem ad coniugia & liberorum procreationem uos excitarent. Vos autem neque præmia appetentes, neque poenam timentes, omnibus his spretis, ac quasi in nulla uiueretis ciuitate conculcatis, expeditam istam, ac liberam uitam extramrimonium & sine sobole prætulisse uos dicitis, cum interim latronibus ac immanissimis belluis nihilo præstetis: neque enim adeò solitudo uos uiuendi capit, ut absque mulieribus degatis, ac nõ qui libet

Cœlibatum
fidem exagitat.

uestrum mensæ ac lecti sociam habeat, sed licentiam libidini ac lasciuie uestræ exercendæ queritis. At ego teneas adhuc puellas, & uiris immaturas ut ambiretis uobis permisi, ut cum sponso, propediem nuptias celebraturorum nomen ferretis, eò magis rem familiarem curaretis: Libertinarum quoque matrimonia iis qui Patricij non essent concessi, ut si quem eò amor aut consuetudo impelleret, lege id facere posset: Neque sistinare uos quicquam coegi, primum triennio, deinde biennio ad parandam rem dato. Atqui neque minando, neque hortando, neque differendo, neque orando quicquam profici. Ipsi uideatis, quam multo plures maritis uos sitis, cum debueritis totidem, imò uerò multiplices uestrum iam liberos nobis dedisse. Qua enim alia ratione genera constabunt: quæ respublica conseruabitur, neque uxores ducantibus uobis, neque prolem creantibus: nisi fortè expectatis, dum, quod in fabulis fertur, ex terra aliqui existant, qui res uestras publicamque excipiant. Nefas uerò sit, uos nostro genere ac nomine Romano extincto, alienigenis hominibus Græcis Barbarisque urbem tradere. An in hoc potissimum mancipia libertate donabimus, ut quam plurimos ex iis ciues fiant, sociis ciuitatem communicabimus, ut ea frequentior sit: uos autè ipsi à prima origine Romani, Quintos, Valerios, Iulios enumerantes, cum uobis simul & gètes, & nomina abolere in animo habetis: Verecundia profecto moueor, quod hæc mihi dicenda sunt, quæ uos facitis. Ea propter insanie modum ponite, ac iam nunc repente demum, fieri nullo modo posse, ut cum multi identidem morbis ac bellis absumentur, salua urbs esse queat, nisi multitudo eius subinde aliis natis expleatur. Ac ne quis putet ignorare me, esse quædam etiam in matrimonio & liberorum procreatione difficilia ac molesta: sed

hoc

Molestias
coniugij
extenuat.

hoc cogitate, cum nullū bonū habeamus, cui nō sit aliquid acerbi admixtum, tum plurimis & optimis bonis animata esse plurima etiam ac maxima tristitia; quæ si declinare uelitis, ne bona quidem appetenda uobis erunt, quando ad uirtutem ac uoluptatem nullam sinceram perueniri potest, nisi in ea paranda, obtinenda, ac seruanda labor impendatur. Quæ singula prolixè referre quorsum attinet? Quin si in coniugio etiam & suscipienda prole quædam sunt molesta, meliora cum iis conferte potius, eaq; plura & magis necessaria inuenietis: quippe præter ea commoda, quæ res ista suapte natura secum fert, ipsa etiam legibus proposita præmia, quorum uel exigua pars ad mortem subeundam aliquos pellicit, utiq; ad parenū mihi omnes adducere debent. turpe enim profectò sit, eorum causa, propter quæ alij suam uitam concedunt, uos nolle mulieres ducere, ac liberos alere. De his ego uobiscum ò ciues (iam enim uos persuasos uelle ciuium nomen retinere, ac uirorum patrūque cognomen accipere confido) ita expositulandum duxi: illibenter quidē, sed necessariò, neque ut inimicus, nec qui odio uos, sed qui amore prosequeretur, cuperemque uestrum similes multos acquirere, ut penates legitimos habitantes, domosque plenas progeniei habentes, cum coniugibus liberisque ad deos accedamus: æquatissime inter nos iis quæ in publicum conferuntur, ac qui inde fructus percipiuntur, conuerseremur. Quomodo enim ego præesse uobis rectè possim, si semper diminutionem de uobis aliquam fieri patiar? quomodo pater uester iure dicat, cum uos nullam prolem educetis? Quare si uerè me diligitis, ac nomen mihi patris non adulationis, sed honoris gratia dedistis, date operam ut mariti patresq; fiat, quo & ipsi participes eius reddamini, & ego meritò id gerā. Postquam

quam ad hunc modum cum utrisque fuisset locutus, liberos deinde habentibus præmia adauxit, & multa maritos à cælibibus secreuit, annuo spacio præstituto, intra quod qui eius iussis parere cœpissent, culpa uacaret, cuiq; lege Voconia mulieribus prohiberetur, ne qua maiorem centum millibus nummum hereditatem posset adire, eaque quoque lege quasdam soluit: iis quæ perpetuam uirginitatem seruarent, eadem quæ matribus præmia largitus est. inde lex quoque Pappia Poppæa à M. Pappio M. Poppæo Secundo lata est, qui parte eius anni Consules, uterque neque uxorem neque liberos habebat: quo ipso deprehendū potuit, quàm ea lex necessaria fuisset. Dum Romæ hæc aguntur, Romani ad Rhetinū Dalmatiæ urbem cum Germanico profecti, damnum tulerunt. Hostes horum multitudinem pressi cum resistendo non essent, studio ignem in moenia & iis uicina ædificiamicerunt, prouiso diligenter ne is statim effulgeret, sed aliquandiu latitaret; eo factò, in arcem sese receperunt. Romani, quos ea res fallebat, cum irrupissent, primo omnia impetu direpturi, intra ignis ambitum peruenerunt: neque cum uiderunt antè, quàm undique ab eo circumdati, in extremo discrimine fuerunt, cum desuper ab hominibus impetiti, foris ab igne afflicti, neque tutò manere, neque euadere sine periculo possent, ac telorum idæum cuitantes ad ignem compellerentur, ab igne resilientes, iaculis exponerentur, inque tanta angustia quidam utrinque & ab igne usti & ab hoste uulnerati perirent. Hæc maioris partis eorum qui in urbem uenissent fortuna fuit: pauci mortuis in ipsam flammam coniectis, trāstibusibi quasi per pontem parato effugerunt. Ignis quidem adeò inualuit, ut ne ij quidem qui in arce erant, manere illi potuerint: sed nosse ea relicta in ædificia sul terranea sese

Mulieres lege Voconia soluta.

Lex Pappia Poppæa de maritandis ordinibus.

Romanorū sub Germanico in Dalmatia res gesta. Rhetinorū stragema.

Seretium
captum.

Tiberius ite-
rum ad bellum
Dalmaticum
missus.

Silanus.
M. Lepidus.

Bato pugna
detrahitur.
Anderium a
Tiberio op-
pugnatum
& captum.

Bato suos
deserit.

se se abdidierint. Hæc ibi acta. Seretium uero, quod frustra olim Tiberius oppugnauerat, tum expugnatum est, atque alia exinde etiam loca facilius in potestatem reducta. Reliquis nihilominus resistentibus cum bellum extraheretur, ac non minima famis in Italia causa esset, iterum in Dalmatiam Tiberium Augustus misit. Is cum uideret milites moræ iam impatientes, etiam cum periculo finem bello imponere cupere, ueritus ne si unâ essent, seditionem concitarent, in tres partes copias diuisas, unam Silano, M. Lepido alteram dedit, cum reliqua ipse et Germanicus se aduersus Batonem contulerunt. Silanus et Lepidus haud difficulter suos aduersarios præliis domuerunt: Tiberius autem omnem ferè regionem peruagatus est, Batone in diuersa loca discurrente, eumque tandem in castello Anderio obsedit. Erat uero Anderium ad ipsas Salonas in munita aprimè ac inaccessa rupe ædificatum, profundis conuallibus, et in quibus essent torrentes, circum, eoque mortales omnia quæ usui essent partim iam antè comportarant, partim per montes, quos obtinebant, eò congregabant, insidias etiam positas Romanos frumentum commeatu intercludebant, ita ut Tiberius cum eos in obsidione habere uideretur, ipse obsessi mala tulerit. Cum maxime consilij dubius esset, quia obsidio inanis et periculosa, discedere inde dedecus uidebatur, tumultus militum tanto cum clamore coortus est, ut hostes qui sub arce statua habebant, perculsi terrore inde recesserint. His partim iratus, partim letus, conuocatum exercitum Tiberius uerbis quâ increpans, quâ laudans, neque fiducia auctus est, neque castra remouit: eoque in loco quietus permansit, donec Bato desperato se rem tenere posse, cum reliqua omnia ferè in potestatem hostium uenissent, essentque suæ quàm aduersæ partis copiis minores, pacem per int

per internuncios petijt: et cum non persuaderet suis ut idem facerent, eos deseruit, neque ulli postea, quamuis à multis accitus, auxilium tulit. At Tiberus reliquis qui castellum defendebant, iam inde contemptis, ratus posse se eos sine sanguine superare, loci etiam naturam nihil amplius moratus, erigere aciem in sublime aggressus est. Quia uero nulla planities suberat, neque hostes ad pugnam descenderant, ipse in conspicuo loco pro Tribunali sedens, ut inspicere quæ agerentur posset quò alacrius milites pugnaerent, ac ubi id res posceret, subueniret, quam ad rem partem exercitus (quem copiosissimum habebat) se cum reuenerat: ceteri denso agmine per obliquum primò ascendentes, post ipsius montis natura, qui præceps, ac inæqualiter multis conuallibus abruptus erat, inuicem ipsi diuisi sunt, alijque alijs maturius in superiora euaserunt. Quod ubi uidere Dalmatæ, acie super ipsius prærupta montis ante castellum instructa, multa saxa in eos fundis deiecerunt, multa deuoluerunt, alij etiam rotas, et plaustra tota plena lapidum, arcasque rotundas more eius regionis factas et saxis refertas dimiserunt, quæ multo simul omnia impetu delata magis adhuc Romanos dissipauerunt ac conturbauerunt, cum interim sagittis ac pilis multi eorum sterenerentur. Ardere ibi certamen inter pugnantibus, his euadere in altum, et occupare sublimia nitentibus, illis arce eos ac præcipientes agere conantibus, nec segnis etiam concertatio eorum qui de muro spectabant pugnam, eorumque qui Tiberio aderant, esse, utrisque suos adhortantibus, strenuos confirmantibus, cedentes increpantibus: confortantibus clamore alij alios superare, deos pro suorum propugnatorum salute comprecari, libertatemque ex eo prælio alteri, alteri pacem postulare. Verum ibi quidem Romani, quibus non contra hostium ordines tantum, sed loci

etiam naturam erat contendendum, incassum omne periculum subijissent, nisi recentibus eos summis identidem subsidijs à fuga Tiberius continuisset, ac diuersa ex parte missis qui in sublime per ambages subirent alijs militibus, hostibus terrorem iniecisset: ita fusi, ne in castellum quidem cum se recipere possent, abiectis expeditoris fugæ causa armis in montes palati sunt, eosque Romani in omnes partes insecuti (debellandi enim summa cupiditate tenebantur, neque uolebant iterum coeuntes hostes denuo ipsis posse molestiam exhibere) plerisque per sylvas latentes inuenere, ac more ferarum trucidauerunt. Deditio ne postea etiam qui in castello erant recepti sunt, ipsique Tiberius omnia quæ conuenta erant præstitit, Germanico contra eos qui adhuc in armis erant profecto, quos perfugæ (eorum autem magnus erat apud ipsos numerus) pacem componere non patiebantur. Ardubam tum, castellum hoc quoque, cepit Germanicus, non id quidem suis copijs, quibus hostem longè excellebat, munitissimum nempe, ac flumine rapido radices eius alluente totum ferme ambitum: sed perfugis cum eius loci habitatoribus pacem expetentibus seditio primum, inde conflictus inciderat, perfugas etiam mulieribus quæ Arduba erant adiuuantibus, quæ libertatis etiam contra uirorum cupidæ sententiam, quiduis potius quàm seruitutem pati statuerant; ea dimicatione inferiores facti perfugæ concesserunt, ac quidam eorum effugerunt, mulieres arreptis liberis, alie in ignem, alie in flumen præcipitauerunt. Germanico Arduba sic potito, uicina deditioem fecerunt, isque his rebus actis, ad Tiberium redijt. Postumius reliqua subegit. Sub idem tempus Bato missus ad Tiberium Sceua filio, si impunitas detur, traditurum se suosque ei pollicitus est: fidemque accepta, noctu in castra uenit, adductisque postredie

Germanico
Ardubam cepit.

Postumius.
Bato se Tiberio dedit cum suis.
Sceua.

postredie ad Tiberium pro Tribunali sedentem, nullum suum periculum deprecatus, caputque etiam tanquam abscindendum protendens, multa pro reliquis uerba purgandis habuit: iterumque à Tiberio, ut antè interrogatus, quæ de causa rebellaissent, bellumque tandiu protulissent, eadem quæ prius respondit, Romanos causam eius esse, qui ad suos greges custodiendos non canes, neque pastores, sed lupos mitterent. Hoc modo bellum id iterum confectum est, quod Romanis magna hominum, maxima pecuniæ iactura stetit, multis ad id nutritis legionibus, præda minima capta. Victoriæ nuncium attulit Germanicus, eiusque ergò Augusto & Tiberio nomen Imperatorium, ac triumphus decretus, ac inter alios honores fornices duo in Pannonia, quibus trophæa insisterent: Germanico insignia triumphalia; quod alijs etiam ducibus datum, ac Prætorij honores, utque primus secundum consulares diceret sententiam, & legibus in petendo Consulatu solutus eum citius peteret: Druso Tiberij filio, etsi is in belli nulla parte fuerat, ut in Senatū prius quàm allectus in eum ordinem esset, ueniret, ac Quæstura acta ante Prætorios sententiam diceret. His recens decretis, aduersus ex Germania allatus nuncius Triumphos eorum impedijt. Hæc uerò eodè tempore in Germania acta fuere. Loca quædam Germaniæ Romani tenebant, non simul, sed ut fortè subacta fuerant hinc inde, unde in historijs eorum nulla mentio. Iis in locis Romani milites hyberna habebant, urbes condebant, eorum mores iam barbari accipiebant. in forum conueniebant, congressusque cum ijs patatos habebant: neque tamen patriarum consuetudinum, morum immatorum, libertatis, armorumque potentie obliuipenitus fuerant. Itaque dum paulatim & uia quadam in custodia habiti ea desiscerent, mutationem uitæ suæ adeo

Finis belli.

Honores uictoriæ ergò Augusto, Tiberio, Germanico, & Druso Tiberij decreti.

Variant in Germania acceptæ claudis defectio.

Quintilius
Varus Ger-
manis mo-
lestus.

non grauatē ferebant, ut ne sentirent quidem eam. Vbi uerò Quintilius Varus Germaniæ, post administratam Syriam, præfectus, rebus ibi gubernandis susceptis instituit eam gentem subito transformare, tanquam seruituti subiectis imperare, pecuniisque ut à subditis exigere; Germani eius inceptum non tulerunt, primoribus ipsorum amissum principatum desiderantibus, uulgo consuetam rerum rationem peregrinæ dominationi antefreyente. Quia autem Romanos multos apud Rhenum, multos apud se uersari uidentes, rebellionem palam tentare non audebant, Varum ita acceperunt, ut omnibus eius iussis obtemperaturi uiderentur, proculq; eum à Rheno in Chæruscorum fines, & ad flumen Visurgin abduxerunt. Ibi summa in pace ac amicitia erga eum uiuentes, in hanc eum opinionem adduxere, quasi possent absque militum opera in seruitute contineri. Igitur Varus neq; milites, quod in hostico fieri debet, uno loco continuit, multosq; suorum petentibus infirmioribus Germaniæ populis sub nomine præsidio firmandorum oppidorum, aut latronum comprehendendorum, commeatum uic tutius subuehendorum, distribuebat. Erant inter eos qui conspirauerant, ducesq; insidiarum & belli, quod tum constabatur præcipui, Arminius & Sigimerus, semper cum Varo conuersantes, sæpiusq; coniuantes. Iam fidente rebus Varo, ac nihil mali expectante, ac non modò fidem omnem ijs qui rem ut erat suspicantes, eum ut caueret sibi monerent, abrogante, sed obiurgante etiam eos, quod à frustrà sibi timerent, ac illos in inuidiam uocarent, repente ex composito quidam ex longinquis Germani insurgunt, nipurum ut contra eos proficiscens Varus, in itinere opportunior cladi esset, cum se per amicorum regionem ire crederet, neue omnibus simul bellum mouentibus sibi caueret. Id consilium euentu appro

Arminius et
Sigimerus
duces Ger-
manorum.

approbatum fuit. Nam & exercitum abducentem eum eo hortati sunt, & ipsi ut auxilia paraturi, ac celeriter subsidio uenturi domi remanserunt: mox acceptis quæ iam in promptu certo quodam loco erant suis copijs, occisis Romanis quos antè ab eo impetratos quisque secum habebat militibus, in syluis eum iam inuis harentem assueti, repente pro subditis hostes se esse ostenderunt, ac mala Romano exercitui multa ac graua ingesserunt. Erant montes, quæ Varus tum ducebat, conuallibus crebris intercepti, ac inæquales: arbores autem densæ, ac immodicæ proceritatis, quibus Romani etiam ante hostium aduentum cædendis, uiamq; parando, & quæ opus habebant, pontibus iungendo defatigati fuerant. Currus autem & iumenta impedimentis ferendis agebant secum plurima, ut in pace: sequebantur etiam pueri ac mulieres, calonesq; magno numero, quo ipso etiam iter magis incompositum facere opus habebant. Interim pluuia cum magno uento superueniens, magis adhuc eos dissiparat, solumq; lubricum ad radices & truncos arborum redditum, gressus quàm maxime lapsui obnoxios effecerat, tum arborum summa confracta ac deiecta eos perturbabant. His difficultatibus Romanos tum conflictatos, Germani undiquaque simul per densissimas ipsas syluas, quippe callium periti, consecrati circumuenerunt, ac initio eminus tantum impetire: post cum nemo se defenderet, multi uulnerarentur, comminus congressi sunt, nempe nullo ordine, promissa suo itinere inter currus & inermes proficiscentes Romani, neque coire inter se facile poterant, ac singuli à pluribus cum inuaderentur, multa incommoda, nullo hostibus reddito, patiebantur. Locum modò ibi, ut in monte syluis obstituto, opportunum nacti, castra ficerunt, maioriq; curarum, & quibus carere possent impedimentorum parte

combusta, aut relicta, magis ordinato itinere postredie progressi sunt in locum nemore uacuum; ne hoc quidem sine suorum cade. Hinc iterum in syluas inciderunt, & cum ab adortis se hostibus conarentur defendere, haud parum hoc ipsis ad cladem contulit. Loco enim angusto orbem uolentes, ut confertim equites simul peditesq; in hostem incurrerent, multa sibi inuicem ipsi damna dederunt, multa ab arborib. passi sunt. Excepit hanc diem alia, effuso imbre & uento uehementi importuna, ut neq; procedere, neq; consistere firmiter possent: usu quoq; armorum ipsis adempto, sagittis, pilis, scutisq; madentibus, & eò nullius còmodi usus: ea hosti, quòd pleriq; leuis erant armaturæ, ac aggredi regrediq; tuto poterant, minus eueniebãt. Iam & numero aucti Germani erant, cum per multi antè ambigui uel prædæ nomine se eis adderent, quòd facilius Romanos, qui multos prioribus cladibus suorum amisserant, & circumdabat, & trucidabant: idèò Varus, alijq; primores, iam acceptis uulneribus, cum metuerent ne uel in hostium potestatem uiui uenirent, uel ab insensissimo hoste interficerentur, sibi ipsi manus attulerunt, rem duram quidem, necessariam tamen ausi. Horum audita morte, nemo iam etiam eorum quibus robur suppetebat, se defendit: sed alij ducis sui exemplum imitati sunt, alij armis abiectis cadi se præbuerunt. Itaque iam nullo metu uiri omnes equique cedebantur: omnesque Romani ea die occisione perijissent, aut capti fuissent, ni se Germani ad diripiendam prædæ conuertissent. Quo factum est, ut robustissimus quisque euaderet: ac tubicines qui cum ijs erant, signum cursus incinentes, se ab Asprenas auxilio suis missos opinionem hostibus iniecerunt, quia uideri (iam enim tenebræ se intenderant) non poterant. Ea res inhibuit ab insequendo Germanos: & Asprenas cognita re, uerè auxili-

Varus se ipsū interfecit.

Asprenas.

lium suis tulit. Postea temporis nonnulli captorum redempti sunt, concesso hoc ipsorum necessarijs, ea conditione, ut extra Italiam manerent. Augustus Variana clade audita, uestem, ut quidam memorant, lacerauit, inque magno luctu fuit propter amissum exercitum, metumque quod à Germanis & Gallis impedere uidebatur, maxime quòd eas gentes iam ipsam Italiam ac Romam petituras uerebatur, ac neque urbana iuuentus magni momenti supererat, & sociorum auxilia, quæ alicuius essent precij, afflicta erant. Nihilominus tamen ad omnia se quantum præfens rerum conditio ferebat, comparauit: & quoniam ij qui militari essent etate, dare nomina nolebant, ex ijs qui nondum annum trigesimum attigissent quintum, ex natu maioribus decimum quinquè, ut fors in quemuis incidisset, bonis priuatum ignominia notauit: postremò cum multi ne sic quidem obedirent, quosdã morte multauit. Tum collecta quantam maxime potuit ex ueteranis & libertinis per sortem multitudinem, celeriter eam manum cum Tiberio in Germaniam misit. Et quia complures Galli ac Germani Romæ obuersabantur, partim peregrinantes, partim inter stipatores recipiendi, ueritus ne quid hi noui molirentur, in insulas armatos amandauit, inermes urbe exire iussit. Hæc tum ab Augusto acta: ea quæ decreta fuerant, ludiq; omisi. Secundum hæc ubi accepit nonnullos milites superfuisse cladi, Germaniam præsidio contineri, hostem Rhenum transire non ausum, terrore liberatus rem in disquisitionem uocauit: uidebatur enim ei hoc tantum ac subitum malum non sine diuina quadam ira accidisse, suspectamque Deum uoluntatem præterea propter prodigia quæ ante, ac post eam cladem euenerant, magnoperè habebat. Etenim templum Martis in campo Martio fulmine tactum fuerat, & locusta multæ in ipsam

Augustus Variana clade conternatus.

Apparatus bellieus.

Tiberius in Germaniã missus. Galli & Germani Romæ pulsi.

Prodigia.

urbem deuolantes ab hirundinibus consumptæ: Alpium uertices in se inuicē corruiere, tresq; igneas columnas emississe nisi: coelum sepius ardere apparuerat: multi simul cometæ effulserant: hastæ à septentrione lata in Romanorum castra decidere existimatæ: circa aras eorum apes ceram sinxerant, quadam Victoriæ statua in Germania hostem spectans, ad Italiam obuersa: etiã circa aquilas in exercitu militum inane certamen fuerat, quasi Barbari irrupissent. Anno sequenti Tiberius ædem Concordiæ sacrauit, in scripto suo et fratris Drusi uita pridem functi nonnibus. M. Aemilio Lepido, Statilio Tauro Consulibus, Tiberius et Germanicus, cui pro Consule erat imperium, impressionem in Germaniam fecerunt: ac populati nonnullas partes, nullo tamen neque praelio uicerunt, cum nemo manum consereret, neque ullum populum subegerunt: ueriti enim ne rursus cladem acciperent, haud ita procul à Rheno discesserant, sed prope eum usq; ad autumnum morati, ludis in honorem natalium Augusti actis, ac ministerio Centurionum edito equestri certamine, in Italiam reuersi sunt. Romæ Drusus Cæsar, Tiberij F. Quæstor erat: Prætores sedecim, tot enim cum magistratum petierant, quorum offendere nullum Augustus in ijs rebus constitutus uolebat: posterioribus autem deinceps multis annis tantum XII. fuere. Vatis interdicitum ab Augusto est, ne uel absentibus arbitris, uel coram alijs de morte prædicerent: quanquam ipse pro se adeo nihil esset sollicitus, ut publicè stellarum constitutione sub qua in lucem erat editus, proposuerit. Subditis quoq; suo Imperio edixit, ne cui præfectorum tempore eius magistratus, aut intra LX. diem post discessum eius ullum honorem offerrent: quod nonnulli laudibus sibi et honoribus in prouincia adornatis, multa ea occasione facinora mala patra

Concordiæ templum. An. V. C. 764. Tiberij et Germanici in Germaniam profectio.

Drusus Quæstor.

Diuinationibus modus præscriptus.

patrarent. Legatis tunc etiam tres Senatores responsa dederunt: et equitibus (quod mirum uideri posset) dimicandi ludis gladiatorijs licentia data: in causa fuit, quod nonnulli ignominiam ei rei propositam pro nihilo ducebant: itaque cum edictum nihil prodesset, maiorq; poena ad deterrendos eos iam requireretur, permissum fuit ut dimicarent, quod pro ignominia morte afficerentur: nihilo enim minus dimicauerunt, præcipuè cum eorum certamina magno studio uiserentur, ita ut Augustus quoque Prætoribus qui præmia distribuiebant adesset. Post Consulatum Germanicus, nondum gesta Prætura, accepit, ac toto anno gessit non dignitatis causa, sed quia idem etiamnum ab alijs quibusdam fiebat, nulla re memorabili gesta, nisi quod potiores tulit partes, cum ipsius collega C. Capito obiter tantum numeraretur. At uerò Augustus senectute iam grauis, Germanicum Senatui, Senatuum Tiberio scripto commendauit: quod ipse quidem (uoce enim destituebatur) non recitauit, sed Germanicus, uti consueuerat: petijt deinde à Senatu excusatione belli Germania prælati, ne ipsum posthac domi suæ salutarèt, neue in malam partem acciperent, si deinceps non conuiuaretur cū eis, nam frequenter eum salutare, præsertim quoties Senatus ageretur, in foro, in Curia intrantem, abeuntēque, ac iam in ipso etiam Palatio sedentem, cubantēq; moris erat non Senatoribus modò, sed equitibus quoque, et plebeis nonnullis. Neq; uerò à cura Reipublicæ Augustus ideo animum auertit, quin et equitibus ius petendi Tribunatus plebis concederet, et famosorum libellorum, quos ad traducendos homines à quibusdam conscribi acceperat, cõquisitionem fieri iuberet, repertos in urbe ab Aedilibus, extra urbem à singulorum locorum præfectis comburi mandaret, in autores eorum quosdam

Equitibus gladiatorijs ludis pugnare concessum.

An. V. C. 765. Germanicus Consul. Edictum de famosis libellis.

Lex de exu-
lū luxu in-
hibendo.

animaduerneret. Quod per multi extorres, alij extra loca in quæ expositi fuerant, uersabatur, alij in ijs ipsis delicatius uiuebāt, edixit ne quis eorū quibus aqua & igni esset interdictū, in cōtinenti, aut insula ulla nisi quæ quinquaginta millia passū ab cōtinente distaret, excepta Co, Rhodo, Sardinia & Lesbo (quas mihi nō liquet cur eximias habuerit) degeret, neue aliqūd trajcere, aut plures naues quā unā onerariam mille amphoras capientem, & duas acturias, neue seruos aut libertos super uiginti haberet, ne plus quingentis millibus nummū possideret: minatus pœnam & ipsis exulibus, & ijs qui contra has leges in ulla re ipsis auxilio fuissent. Hæ tum leges ab eo (quæ quidē in historia referri mereatur) latæ sunt, ludique extraordinarij ab histrionib. & equitib. acti, Martisq; ludi in foro Augusti (quia Circum Tiberis stagno occupauerat) cum equorū decursu quodam & uenatione celebrati. Hi iterum facti ludi sunt, & in Circo ijs Germanicus ducentos leones occidit, porticusque Liuiæ in honorem C. & L. Cæs. edificata, tum dedicata fuit. L. Munatio, C. Silio Consulibus, Augustus quintum in decennium gubernationem Reipublicæ inuitus scilicet accepit, Tiberio Tribuniciam potestatem prorogauit, Druso Ti. F. potestatem. Consulatus tertio anno, etiam non gesta Prætura, petendi concessit: sibi autem propter senectutem, cuius causa rarissimè in Senatum ueniebat, cōliarios annuos uiginti petijt, cum antè in senos menses quindenos accepisset. decretum porro est, ut quæcunque Augustus cum his, Consulibusque & designatis Consulibus, cum adopticijs suis nepotibus, ac reliquis quos quocūq; tempore assumpsisset, deliberans statuisset, rata non minus quā in Curia si statuta fuissent, haberentur. Hæc ex Senatus consulto, sicut antè re ipsa habebat, adeptus, ple-

rum

rumq; etiam decumbens sententiam dixit. Quia uerò uigesima pensio adeo omnibus ferè molesta erat, ut uideretur aliquid noui motus exciaturā, misso in Senatum bello, aliorum redituum excogitandorum negociū eis delitit: nō ut abrogaret id tributi genus, sed ut nullū aliud eo probabilius ipsis inueniretibus, id ipsum uel ab inuitis absque sua inuidia confirmaretur: ne uerò si Germanicus Drususque sententiam tulissent, eam suo iussu pronuntiatam Senatus suspicaretur, ac indiscussam approbaret, uetuit ne quam sententiam ij dicerent. Multis ea re in Senatu sermonibus agitata, nonnullisque etiam sibi per literas indicatis, cum quiduis eos facilius quā uigesimalam toleraturos intelligeret, in agros & domos pensionem transtulit, ac confestim, non ostenso quantum aut quo pendendum cuilibet modo foret, alios aliò demisit, qui priuatorum ac ciuitatum facultates describerent: ut cū singuli maiorem iacturam uerentur, mallent uigesimalam pendere. idque eius cōsiliū ita res ipsa probauit. Enim uerò Augustalibus ludis, quibus natalis Augusti celebrabatur, mente quidam uir captus in sede Iulio Cæsari posita seipsum collocauit, coronamque eius arreptam suo capiti imposuit: idque, quod res erat, uidebatur Augusto aliquid portendere. Namque anno, insequenti, Sex. Apuleio, Sex. Pompeio Consulibus, in Campaniam profectus Augustus, exhibito Neapoli spectaculo, Nole morti concessit. Prodigia quæ id ei prædicarent, neque minima, neque obscura euenerant. Sol totus defecerat: magna pars cœli ardere uisa fuerat: ignita ligna de cœlo cade-re apparuerant: crimita & sanguinolentæ stelle fulserant: cū Senatus indictus esset ut pro salute Augusti uota conciperentur, Curia clausa inuenta erat, eique insidens bubo cecinerat: fulmen in statuam eius in Capitolio positam de-

Pensionis
genus.

An. V. C.
767.

Augusti
mots.
Prodigia
mortē Au-
gusti Antec-
cedentia.

tam delatū primā nominis Cæsaris literā deleuerat. ideo uates eum centesima post die diuinæ naturæ cuiusdam participem fore dixerant, eo id coniectati, quod litera C. apud Latinos centenarium numerum designat, reliqua nominis pars AESAR Heruscorum lingua Deum significat. Hæc ostenta Augusto adhuc in uiuis morante acciderunt. Posteris autem Consulum quoque, & Sergij Sulpicij Galbæ euentus in omen tractus est: quorum illi tum Augusto genere iuncti magistratū gessissent, cum factus is fungeretur: Galba autem qui imperio deinde potitus est, ipsis Calædis eius anni Ianuarijs uirilem togam sumpsisset, isque quia primus post Augusti genus finitum ex reliquis unus Romanorum summam rerum obtinuit, data est occasio sermoni quorundam, quasi tum ea non casu, sed diuino quodam consilio euenissent. Cæterum Augustus ex morbo decessit, suspecta nonnihil Liuiæ, quasi eius fraude obiisset. Etenim ad Agrippam Augustus clam uxore in insulam transmiserat, uisusque erat omnino cum eo in gratiam rediisse. Veritam itaque Liuiam, ne eum reduceret Augustus ac Imperium ei traderet, ficus quasdam in arboribus adhuc pendentes, quas sua manu Augustus decerptas comedere consueuisset, ueneno infecisse, eique medicatas carpendas obtulisse, ipsam sanas edisserunt. Siue ea causa morbi, siue alia fuit, id sane constat, conuocatis socijs, ac quæ opus essent dictis tandem hæc uerba protulisse: Romani se terream accepisse, lapideam relinquere. quo non edificiorum elegantiam, sed firmitatem imperij innuere uoluit: applausum quoque ab ijs, ueluti mimo aliquo finito ludiones solebant, poposcit, omnem humanæ uitæ partem eo subsannans. Vita excessit xiiii. Kal. Septembris, qua die quondam primum Consulatum inierat. uixit annos L x v. menses decem,

Galba uirilem togam sumit.

Liuiæ suspecta, quasi ueneno Augustum sustulisset.

Augustus Agrippæ recociliatus.

Roma lapidea. Plautus.

sem, dies xxvi. siquidem natus est ix. Ka. Octobris. Solus summum imperium gessit à uictoria apud Actium, annos (quibus tamen xiiii. dies desunt) xliiii. Mors eius non confestim innotuit. Nam Liuiæ metuens ne Tiberio in Dalmatia adhuc uersante aliquid noui existeret, usque ad eius aduentū eam clam habuit, ut quidem plerique & fide digniores autores tradunt: neque enim desunt, qui adfuisse ægrotanti Augusto Tiberium, ab eoque mandata quædam accepisse perhibeant. Corpus Augusti Nola ad Romam usque primores singularum ciuitatum per ordinem gestauerunt: ab equitibus exceptum, noctu urbi illatum est. Postridie Senatus habitus est: in eū reliqui Senatores equestri habitu, Magistratus Senatorio, prætextis demptis, uenerunt, Tiberius, filiusque eius Drusus, pullam forensi more paratam amicti uestem, thure ipsi quoque rem sacram fecerunt, tibicine omnino. Concedit uerò Senatorum multitudo, solito quisque loco: Consules autem inferius alter in Prætorijs, alter in Tribunorum plebis subsellijs. Tum Tiberio impunitas data, quod cadauer (prohibitum enim hoc erat) tetigisset ac comitatus fuisset: post testamentum Augusti Polybius quidam ex Cæsaris libertis recitauit, quasi non conueniens id à Senatore legi. In testamento (sicuti quidam memorie tradiderunt) ex herede Tiberius, ex triente Liuiæ hæres instituebatur. nam Augustus ut suorum quoque aliqua honorū pars ad Liuiam peruenire posset, à Senatu petierat, ut tantum etiam præter legum præscripta legare ei posset. Bona autem, & pecuniam multa multis non necessarijs modo suis, sed nihil ad se pertinentibus etiam, neque Senatoribus tantum, equitibusque, sed regibus etiam legauit: populo quadringentis sestertiū, militibus prætorianis singulis millia nummum, urbanis quingenos sestertium.

Liuiæ in celanda morte Augusti astus.

Corpus Augusti ut Romam delatum.

Cadauer recitare religioni est, Polybius.

Testamentum Augusti & legata.

stertios, reliquæ urbana multitudini uirum trecentos; pueris etiam, quorum parentum, ipsis adhuc teneram ætatem agentibus, hereditates adierat, paternas facultates cum redditibus iussit reddi, simul ac uirilem ætatem attigissent: quod idem superstes etiam obseruauerat, ut si cuius heres fieret, cui liberi essent, omnino his paterna bona uel statim, si adulti essent, uel post omnia restitueret. At qui ea bonitate erga aliorum liberos utebatur, tamen suam suam in patriam non reduxit, quamuis donatione eam dignatus, inque suo sepulcro humari prohibuit. Illati sunt præterea in Senatum libri quatuor, quos Drusus recitauit. Primo continebantur de funere suo mandata: altero enumeratio rerum à se gestarum, quam incidi in columnas æneas, ac statui eas ante suum sacrarium iubebat: tertius summam militum, reddituum, impendiorum publicorum, pecuniæ in thesauris, aliisque id genus ad principatum pertinentia indicabat. quarto præcepta et consilia Tiberio ac Reipublicæ data, interque alia, ne multos manmitterent, ne nimirum uaria turba urbs impleretur: neue multos iure ciuitatis donarent, quod uidelicet ipsi multa haberent suis subditis potiora: ut Rempublicam omnibus qui prudentia ac rerum gerendarum peritia essent præditi, committerent, neque uni alicui eam totam crederent, ne uel tyrannidem is affectaret, uel eo aduersa passo Respublica corrueret: ut contenti præsentis fortuna non cuperent fines imperij proferre, quippe cum diffusculter imperium tantum seruari possit, periculum fore, ne plura appetendo, parua quoque amitterent. Hoc eum non uerbis modo, sed re etiam seruasse constat. namque: etsi plurima barbarorum sui iuris poterat efficere, nunquam tamen uoluit. Secundum hæc funus eius factum est. Leuis erat ex auro et ebore constructus, purpureis stragulis, au-

Quatuor libri Augusti.

Præcepta Reipublicæ feliciter gerendæ.

Funus Augusti.

lis, auroque ijs intertextis, ornatus. in eius infima parte cadauer arcæ cuidam inclusum latebat: imago autem eius cerea, habitu triumphali, conspiciebatur. hanc à Palatio ducebant Consules designati. altera aurea ex Curia, tertia in curru triumphali ducebatur. Post hæc, auro ipsius, ac cognatorum uita functorum (excepta Iulij Cæsaris, qui inter Semideos erat relatus) aliorumque qui Romæ unquam factis suis præclari fuissent imagines, initio à Romulo factæ, ferebantur: inter quas Pompeij quoque Magni imago quædam, omnesque nationes quas subegisset, cum suo ipsarum cultu effictæ cernebantur. hæc reliqua omnia, quæ supra commemorauimus subsecuta sunt. Feretro posito ad rostra, pro illis Drusus quandam orationem de scripto recitauit: cæterum pro rostris Iulij Tiberius ex Senatusconsulto ad populum in hæc propemodum uerba perorauit:

Quæ priuatim ab homine cognato de Diuo Augusto dicenda fuerunt, à Druso dicta sunt. Quoniam autem eum, idque merito, publica etiam aliqua uoce Senatus dignatus est, id muneri mihi iniunctum iure esse satis scio. cui enim laudatio hæc rectius quàm mihi, filio eius successori que mandata fuisset? Veruntamen non futuram meam orationem longè et uestra uoluntate, et Augusti dignitate inferiorem, confidere nequaquã possum. Quæ si apud externos mihi esset habenda, uehemèter utiq; timuissim, ne meis ijs uerbis intenti, ex ijs res quoque illius gestas aestimaturi essent: nunc me id consolatur, quod apud uos dicendum est, qui eas omnes compertas habetis, qui ipsi experti eas estis, qui propter eas hac eum laudatione dignum censuistis. Non enim meis ex dictis de uirtute eius iudicium facietis, sed ex his, quorum consensu estis, meum sermonem adiuuabitis: et quod ei dixerit, ex memoria præ-

Pompeij magni imago in funere Augusti data.

Rostra Iulia.

Tiberij in funere Augusti oratio.

Exordium à difficultate orationis futuræ, quæ & beneuolentiâ captat, & non nihil attentionis mouet.

præteritorum addetis. Ita hæc collaudatio à uobis omnibus ex æquo proficiscetur, me ueluti in choro quodam capita tantum indicante, uobis reliqua succinētibus. Neque ueveor, ne uel tenuitatem uirium mearum damnaturi, quia cupiditati uestræ satisfacere nequeo, uel uirtuti eius uestram excedenti inuisuris sitis: cum nemo nesciat, ne si omnes quidem in unum homines conueniant, dignis eum laudibus exornaturos, et uos de palma ei libenter concedere, non id inuidentes, quod nemo uestrum cum eo conferri possit, sed ipsa etiam eius præstantia gaudentes. quanto enim uobis maior Augustus appareat, tanto plura uos ab eo accepisse beneficia uidebimini, ut non excellentia eius liuorem, sed merita reuerentiam apud uos pariant. Incipiam autem ab eâ etate eius, qua ille ad Rem publicam gerendam accessit, hoc est, à prima eius adolescentia: id enim ex maximis Augusti factis est, quod primum pueritiam egressus, initio adolescentiæ, cum prius tempus, dum feliciter Respublica à diuo Iulio administrabatur, disciplinæ capiendæ intentus uixisset, simul hic insidijs circumuentus, respublica conturbata fuit, et ultus est patris necem abundè et uobis maximè opus habentibus, opitulatus est, nō multitudinem inimicorum ueritus, non magnitudine rerum territus, non etate sua trepidans. Quid horū simile Alexander ille Macedo, quid Romulus uester egerunt, qui potissimum iuuenes præclaras res gessisse censentur: quanquam hos quidem omitto, ne ipsa comparatione apud uos hæc mecum ex æquo cognita habentes, detrahere aliquid uirtuti Augusti existimer. Vni Herculi eiuſque operibus fortassis rectè eum componere posse uidear: quanquam hic quoque tantum me institutum meum frustrabitur, quantum intereſt, quod Hercules Angues puer elisit, quod uir ceruum quendam, et

Augusti a-
doleſcētia.

Alexander.
Romulus.

Herculi Au-
gusti præ-
ponit.

aprum,

aprum, adeoq; leonem, inuitus hoc et imperio adactus interfecit: nos ter non inter seras, sed uiros belligerando, et leges sanciendo Rempublicā palam seruauit, sibi que splendorem parauit. Ob hæc etenim eum et Prætorum, et Consulem fecistis, eâ etate, qua multi militiam quocumque recusant. Hoc fuit Augusto uitæ in Republica agenda, ac proinde mea de eo orationis principium. Post hæc cum uideret secum maximam ac potissimam S. P. Q. R. partem consentire, esse tamen quosdam factiosos, quorum opera Lepidus, Antonius, Sex. Pompeius, Brutus, Cassiusque uterentur, metuens ne multis simul ciuilibus bellis urbs occupata diuelleretur ac exhauriretur, ita ut nullo modo se colligere denuo posset, prudētissimè ac summa cum Romani populi utilitate ea confecit. Iunctis enim sibi potentissimis seditionum, ac ipsi Romæ imminentibus, eorum auxilio reliquos debellauit: quibus de medio sublatis, ab istis quoque nos liberauit, cum et inuitus quosdam illis concedendos propter maioris partis salutem, et ita cum singulis agere statuisset, ne simul contra uniuersos esset bellandum, unde ipse quidem priuatim nullum commodum, uos aperte maximum esis adepti. Verum quid multis eius in ciuilibus ac exteris bellis facta commemorare iuuat, quorum altera utinam nunquam accidissent, alteris parta bona utilitatem euidentius quam ullo possit sermone fieri demonstrant: deinde cum pleraque fortuna accepta, ferantur, ac multorum ciuium, sociorumque auxilio confecta, cum ijs communicandam eorum causam reddant, possintq; fortassis etiam cum aliorum rebus gestis comparari. Igitur ijs præteritis, quæ uariè scripta ac expressa legere uiderè que uiuis potest: quæ ipsius maximè Augusti sunt opera, à nullo unquam hominum edita, quibusque ciuitatem nostram non tantum ex mul-

Qua arte se
ditiosos ex-
ciderit Au-
gustus.

Reiectione
à ciuilibus
bellis ad po-
steriora trā-
sit.

Augusti in
aduersarios
bonitas.

Sociis in
dulcissimi
Augustus.

tis ac multiplicibus periculis exemit, uerū opulentio-
rem etiam potentio-remque effecit, ea exponam, & gloriam
ipsi eximiam, & senioribus uestrum uoluptatem reprae-
hensionis uacuam, & iunioribus documentum accuratum
formae ac constitutionis Reipublicae allatura. Proinde Au-
gustus, quem has ipsas ob causas hoc cognomeno digna-
ti estis, ubi primum ciuilibus bellis defunctus fuit, cum
egisset & tulisset omnia non sua ex sententia, sed ut fato
uisum fuerat, principio plerosque eorum, qui contra ipsum
arma tulissent, praetuliisque superfuissent, salute donauit,
nihil imitatus Syllam, qui Felicis cognomen tulit: quos ne
singulos recenseam, Sossium, Scaurum Sex. Pompeij fra-
trem, ipsumque adeo Lepidum quis nescit, qui tantum tem-
poris casui suo superuixit, ac per omnem uitam suam Pon-
tifax Maximus permansit. Deinde eos, qui suas partes
fuisse secuti, multis ac ingentibus donis ornatos, nihil
per superbiam aut libidinem agere passus est: noxius enim
hic quoque praeter alios Maccenatem, Agrippamque, ut
ne referre me eos opus sit. Haec autem duo nemo alius in
se habuit. Equidem noui quosdam fuisse, qui inimicis par-
cerent, alios qui incontinentiam amicorum suorum coer-
cerent: atqui nemo qui utrumque simul faceret, reper-
tus est. Sylla quidem & Marius, etiam in liberos aduersa-
riorum suorum saeuierunt, ut mentionem minorum his ho-
minum nullam faciam: Pompeius & Caesar ab eo quidem
se continuerunt ferre, uerum amicos multa ab ipsorum mo-
ribus aliena agere passi sunt. Augustus ita utrumque miscuit,
ut & inimicis uictis clades uictoriae cesserit, & suis felix
uirtus reddita sua fuerit. His actis, omnibusque factiosis
sua humanitate pacatis, militibus uictoribus per benefi-
cia ad moderationem adductis, cum posset militum, armo-
rum, pecuniae auxilio dominus uniuersarum sui tempo-
ris re

ris rerum esse, noluit: sed boni medici exemplo cum cor-
pus egrotum acceptum, ad sanitatem reduxisset, omnia
uobis bonae uoletudini restituta reddidit. Id quantum sit,
inde potestis conijcere, quod a maioribus nostris Pom-
peius & Metellus, qui eodem tempore floruit, laudati
sint, quia exercitus quibus bella gesserant, sponte sua di-
miserunt. Quibus si laudi fuit, copijs haud magnis, & ad-
certum tempus commissis, cum haberent etiam aduersa-
rios, qui aliter eos agere passuri non fuissent, ultra cessis-
se: quis iam Augusti magnanimitatem uerbis exaequet,
qui cum omnes uestros tot tantosque exercitus, omnem
uim pecuniae longe maximam in sua potestate teneret,
ac neque metueret quenquam, neque suspectum haberet,
cum liceret ei omnibus id laudantibus soli rerum potiri,
tamen noluit, sed arma, prouincias, pecuniam in medium
deposuit? Quapropter recte uos prudenterque egistis,
non passi eum priuam uitam ducere: sed satis intelligen-
tes, popularem Reipublicae formam tantis iam rebus ne-
quaquam aptam, ac unius adeo uiri sub principatu pos-
se incolumen manere, id uerbis praeter uobis tulistis, nolle uos
ad liberum legum usum reuerti, cum re ipsa nolletis in se-
ditiones recidere, ideoque Augustum, cuius in ipsis rebus
periculum fecissetis, praetulistis, eumque ad tempus utique
aliquod uobis ut praesesset coegistis. In quo cum magis
etiam quam ante eius uirtutem experti essetis, iterum, ac
tertium inde, quartumque & quintum uel eum eodem compu-
listis, ut Reipublicae in administratione perseueraret. Ne-
que id quidem iniuria: quis enim non cupiat citra ullum
suum laborem saluus esse, absque periculo felicitate poti-
ri, bonis Reipublicae perfui, a curis quae pro ea geruntur
uacuus? Quis autem fuit, qui suam unicam domum melius
rexit, quam Augustus tot moribus praesuit? Hic

Laudat fa-
ctum Augu-
sti, quod
Reipub.
reddidit.
Metellus Cre-
ticus.

Augusti su-
mam in Re-
pub. potesta-
tem haben-
tis, optimi
Imperium.

cum difficiles & bellicosas provincias custodiendas seruandasque in se recepisset, pacatas & unde nihil erat periculi, uobis restituit: tot perpetuos milites ad defendendum uos alens, fecit ut ne cui uestrum uim afferrent, sed contra externos essent custodes quam maxime terribiles, erga uos autem inermes. Præterea neque Senatoribus fortunam sortis in obtinendis imperijs ademit, & præmia insuper uirtutis addidit: in deliberationibus neque suffragij ius abstulit, & securitatem libertatis adiecit: à populo translatam difficultate disceptationum in iudiciorum diligentiam, Comitiorum maiestatem conseruauit, in ijsq; docuit pro contentione liberalitate uti: ac ex ipsa petitione honorum ambitum tollens, in eius locum uerum honorum studium induxit. Iam suas facultates modeste au gens, in communem omnium eas utilitatem impendit: publicorum bonorum tanquam priorum curam habuit, ijsdem ueluti alienis abstinuit: instauratis omnibus quæ iam ruinam minabantur operibus, nullum eorum qui ea extruxerant, suâ gloria spoliavit: multa noua suo & aliorum nomine aut edificauit, aut alijs edificanda mandauit, in omnibus ut ad publicum commodum respiciens, ita honorem inde uenientem nulli priuatim inuidens. Suorum facinora inexorabili uindicta persequens, clementer aliorum peccata tractauit: qui uirtute aliqua essent præditi, eos facile passus sibi æquari, ex ijs quorum insidijs esset impetitus in eos tantum animaduertit, quorum uita ne ipsis quidem utilis erat, reliquis eum sese præbuit, ut multo tempore nemo neque uerè neque falso structarum insidiarum insimularetur. Perniciem sane aliquando ei fuisse creatam mirum minimè est, cum ne dii quidem ipsi omnibus placeant: at boni principis uirtus non ex aliorum flagitijs sed ex ipsorum factis iudicari debet. Di-

xi, Quir

xi, Quirites, maxima ac pulcherrima, idq; carptim, cum ad enumeranda exactè omnia per multa dies requirantur: atque mihi quidem constat, cum hæc tantum ex me audieritis, ipsos uos reliquorum omnium ex his recordaturos, ut ea quoque dixisse quodammodo uidear, cum alias quoque non ostentationis causa hæc oratio ad uos instituta sit, sed ut multa ac bona eius facta immortalē apud animos uestris gloriam ei concilient. Quis enim Senator eius memoriam non retineat? ex quorum ordine cum indignum quemque, qui per seditioes multi in eo ordine uersabantur, remouisset, reliquos hac ipsa re decorauit, splendorem eorum aucto censu auxit, largitione pecunie locupletauit, in dicendis sententijs sibi æquauit, quorum in colligio fuit, quibus cum de rebus maximis ac apprime necessarijs semper uel in curia, uel domi suæ, ubi id senectus & ualetudo flagitabant, alijs alijs adhibitis communiuicauit. Quis eius ex reliquis Romanis obliuiscatur? quibus ædificia, pecunias, ludos, spectacula, immunitatē, abundantiam rerum ad uitæ usum facientium, securitatem non à flagitiosis modo hominibus, sed ab his quoque, quæ fortuito noctu aut interdum accidere possunt, parauit. Quis sociorum? quibus periculi expertem libertatem, indemnam societatem præstitit. Quis subditorum? quorum neminem neque iniuria est, neque damno affectus. Quis deniq; effluere ex suo animo patiatum eum uirum, qui sibi pauper, Reipub. diues, parcus in re sua familiari, erga alios liberalis fuit: qui pro uobis semper omnes labores & pericula sustinuit, uos ne ea quidem molestia, ut abeuntem deduceretis, aut redcunti obuiam iretis, grauare uoluit? qui festis diebus domum suam etiam populum accepit, reliquis diebus in ipsa Curia Senatū salutauit? Quis memoriam abijciat multitudinis & diligentiae latarum ab eo legum?

Summatim
egregia Au
gusti facta
recensetu

quæ iniuria affectis satis consolationis, iniustis poenâ non atrocio- rem humanis moribus proponunt? Quis munerum maritis, ac liberos habentibus cõstitutor? Quis præmiorum militibus citra aliorum detrimentum concessorum? Quis, quod cõtensus his, quæ semel necessitate ita postulâ te adepti fuissetis, noluit præterea alia à nobis queri, ne- dũ extedere imperiũ cuperemus, etiã antè parta amittere- mus? Quis, quod amicorũ gaudia doloresq; seriãq; & ioc- cos cũ ijs nõquã non cõmunia habuit? Quod omnibus qui- cunq; utile aliquid excogitare possent, liberè id edifferen- di licentiam fecit? Quod libero ore loquentes laudavit, adulantes odio habuit? multa ex suis facultatibus, multis largitus, omnia sibi ab his, quibus esset proles, legata, liberis eorum restituit? qua tandem hæc obliuione abo- lenda sunt? Itaque ob hæc merito ipsum principem & patrem Reipublicæ fecistis, multis honoribus, multis Consulatibus extulistis, ac postremò semideum, ac im- mortalem esse statulistis. Proinde neque lugere eum no- bis conuenit sed corpus eius naturæ nunc reddere: ani- mum autem, ut Dei, perpetuò colere. Hæc cum reci- tassent de scripto Tiberius, firetrum ijdem qui antè sub- latum triumphali porta ex Senatusconsulto extulerunt. Aderant ducendo funeri Senatus, equitesque cum con- iugibus, Prætorianique milites, ac ferè omnes qui tum Romæ agebãt homines. Postquã cadaver rogo in Cam- po Martio impositum fuit, primum omnes pontifices eum circumierunt, deinde equites, tum legionarij reliquique milites, & ij demum qui custodia præfuerant, omnia præ- mia quæ ob suã quondam egregia in bello facta ab ipso accepissent, super eum conijcientes. Post hæc Centuriones acceptis facibus, iussu Senatus rogum succenderunt: eo ab- sumpto, aquila ex eo emissã euolauit, quasi animum Au- gusti

Funus Au- gusti duci- tur.

Aquila.

gusti in cœlum ferens. His peractis, reliqui discesserunt. Liuia autem cum equitum primis eo in loco quinque dies morata, ossa eius legit, ac in monumento condidit. Luxe- re uiri eum haud multos dies, mulieres autem integrum annum, quod decretum erat. Ceterum re ipsa, tum quidem pauci ipsum luxerunt, postea tẽporis omnes. Fuerat quip- pe erga omnes in alloquijs benignus, multos pecunia iua- uerat, summo in honore amicos habuerat, & ex liber- tate ipsorum in dicendo maximam capiebat uoluptatem. Cuius documentum est id, quod cum Athenodorus ali- quando in curru confecto pro muliere quadam in ædes eius adductus, ex eo strictum tenens gladium prosilisset, dixissetq; ei: Non ergo metuis ne quis hoc modo ueniens te interficiat: tantum ab ira absuit Augustus, ut gratias potius ei egerit. Neque id modò memoratur, sed iniurias quoque eum acceptas non immodica ira profecutum, si- demque etiam indignis seruasse. Corocottam quendam la- trocinij in Hispania uigentem, primum in tanta ira ha- buit, ut præmium ei qui uirum istum sibi adduxisset de- cies festertium promiserit: deinde ultrò eum ad se uenien- tem neque poena affecit, & ea quam dixi pecunia ditauit. Luctum quoque id auxit, quod unius principatum popu- lari imperio ita temperauerat, ut & libertatem Roma- nis suam seruauerit, & ornatum securitatẽq; addiderit, ut absque populi contumacia, absque tyrannorum super- bia, in modesta libertate, & sub unius innoxia potestate, in regno sine seruitute, & in populari reipublica statu sine seditionibus uixerint. Quod si qui eorum quæ bellis ciuilibus acciderant reminiscerentur, ea tamen necessitati rerum imputabant, omnemq; eius animum ex eo tempo- re, quo solus haud dubiè rerum fuit potitus, spectandũ ar- bitrabantur, magnum scilicet in his discrimen cerneba-

Liuia ossa le- git. Luctus.

Athenodo- ri increpa- tionem Au- gustus equi- tum tulit.

Fides & hu- manitas ei- us in Corocot- tam.

tur, quod in omnibus eius actionibus deprehendi, si quis accuratè eas inspiciat, posset. De quibus omnibus hoc quasi caput scribendū duxi, omnes eum seditiosos cocruisse, Rempublicam in optimam formam conuertisse, eamq; firmo imperio rexisse, ut si quid etiam uolentius (quod fieri plerunq; in rebus inuitatis solet) actum sit, eius culpa iustius ipsis rebus quàm ei impingi debuerit. Ad gloriã uerò Augusto haud minimum momenti etiam diuturnitas principatus attulit. Nam pleriq; & potētissimi uirorum, qui imperiū penes populum esse uellent, iam tum oppetierant: posteriores huius reipublicæ status ignari, ac in præfenti tantum educati, non modò non indignè eam ferebant, cui adfueti nimirum essent, sed gratã etiam habebant, quã uidelicet meliorem ac tutiorem ea uidebant, de qua auditu accepissent. Hæc etsi ita superstite adhuc Augusto pro certis haberent, tamē certius adhuc post eius excessum cogno-
 uere. Nam omnes mortales non tam rebus secundis suam felicitatem sentiunt, quàm malis conflictati eam desiderat. Quod idem de Augusto euenit, quem deinde Tiberiū haud ipsius similem experti, requirebant. Poterat iã tum unusquisq; prudens mutationē præsentis status cōiectari. Etenim Pompeius Consul cum Augusti corpus apportantibus obuiam ex urbe contenderet, effenso crure cum eo in urbē gestatus fuit: bubo iterū prima ea die, qua Senatus à morte Augusti habitus fuit, Curie insidēs, firalem cantū multum ediderat. Tanta profectò fuit inter Augustum & Tiberium dissimilitudo, ut suspicio quosdam tenuerit, consultiò Tiberium ab Augusto, satis eum qualis esset cognoscen-
 te successorem ordinatū, quò magis ipsius gloria floureret. Verum hi rumores seriùs in uulgus dari cœperunt. Tum uerò immortalitatem ei tribuerunt, flamineq; & sacerdotem Liniam (quæ tunc Iulie etiam, Augustæq; cognomen-
 ta

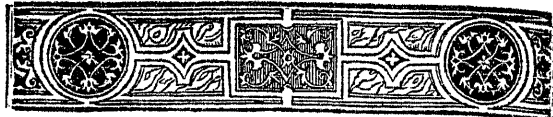
Homines suam felicitatem non agnoscunt, nisi amissã. Omina.

Cur Augustus Tiberiū sibi successerit. Augusto diuini honores tribuuntur.

mēta acceperat) cōstituerūt, liſtorèq; uti eã in sacrificijs permiserūt. Cæteriū Liua Numerio cuidã Attico, Senatori & Prætorio, decies sestertiū dono dedit, quòd iurauerat uidisse se Augustū in cœlū adscēdentē, quẽ admodū antiquitus Romulū Proculus uidisse perhibetur. Decretum quoq; Romæ Augusto sacrariū à Senatu, à Liua autem & Tiberio factū: alibi quoq; multis locis ei sana extracta sunt à populis partim uolētibus, partim inuitis, Nolæq; domus in qua deceſſiſſet, in templū mutata. Dum eius Romæ tēplum ædificabatur, aureã ipsius imaginem in æde Martis lecto impositã collocauerūt, omniq; eã cultu, qua in posterū essent usuri, uenerati sunt. Decretū porrò est, ne qua eius imago ullo in funere ferretur, ut natalicijs eius ludis Cōsules, quẽ admodum Martis fieri solitū, præmia certaminum proponerent, Augustalia Tribuni plebis, tanquam sacri celebrarent, iique omnia reliqua eo quo consueuerant fieri more peregerunt, ueste triumphali ludis Circensibus usi, currum tamen non conscenderunt. Præter hæc in Palatio Liua peculiare ludos in honorem Augusti fecit, qui ipsi quoque secundo loco ab Imperatoribus ipsis exhibentur. Hæc ergo sunt, quæ in honorem Augusti, uerbo quidem Senatus, re ipsa Tiberius ac Liua statuerunt. Alijs enim alia statuentibus, placuit hæc in libellos inscripta Tiberio offerre, ut eligeret quæ uellet. Liuie porrò nomen addidi, quòd ipsa etiam, quasi Imperatrix, rebus sese inſeſit. Eo tempore plebs tumultuata est, cum Augustalibus quidam histrio nollet pro constituta mercede in theatrum intrare: nec finis ante turbatum fuit, quàm ea ipsa die tribuni plebis coacto Senatu, precibus impetrarunt ut liceret sibi maiores aliquanto quàm legibus permitteretur, sumptus facere. Hæc Augusti tempore eueniunt.

Liua Iulia Augusta. Numerius Atticus Proculus imitatur.

Plebs ob histriionem tumultuatur.

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER QVIN.

quagesimus septimus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

- De Tiberio.
Vt Cappadocia à Romanis gubernari cœperit.
De morte Germanici, & Drusi Cæs.
Vndecim hæc annis gesta sunt, Consulibus.
- An. V.C.
768. Druso Cæsare Ti. F.
C. Norbano C. F. Flacco.
769. T. Statilio T. F. Sifenna Tauro.
L. Scribonio L. F. Libone.
770. C. Cæcilio C. F. R. ufo.
L. Pomponiano L. F. Flacco.
771. T. Cæsare, Augusti F. II I.
Germanico Cæsare, Ti. F. II I.
772. M. Iunio M. F. Silano.
L. Norbano C. F. Flacco: vel Balbo.
773. M. Valerio M. F. Messala.
M. Aurelio M. F. Corra.
774. Ti. Cæsare Augusti F. II II I.
Druso Iulio Ti. F. I I.
775. D. Haterio Q. F. Agrippa.
C. Sulpicio Galba.
776. C. Asinio C. F. Pollione.
C. Antistio C. F. Vetere.
777. Ser. Cornelio. Ser. F. Cethego.
Vitellio L. F. Vatrone.
778. M. Asinio M. F. Agrippa.
Cossio Cornelio Cossi F. Lentulo.

TIBE

TIBERIVS patricio natus fuit gene-
re, liberaliterque educatus, ingenij pe-
culiaris. Nam neque præ se ferebat quæ
cuperet, & sermone ab animi sui sen-
tentia diuersissimo utebatur, negando
quæcunque desideraret, annuendo ijs quæ odio haberet,
iratum se cum minime succenseret, equo animo esse cum
maximè indignaretur, simulabat: nimirum quos suppli-
cio afficeret, ijs misericordiam ostentabat, inensum se ijs
quos uenia prosequeretur exhibebat, inimicissimos ferè
ultu quàm maximè beneuolo, amicissimos summè ab-
alienato intuebatur: denique principis animum nemini
cognitum esse debere censebat, dicere solitus eum intelle-
ctum multorum ac magnorum causam esse malorum, con-
trà dissimulato, plura ac maiora commoda parari. Ac si
quidem hæc tantum in Tiberio fuissent, nemo certè eorū,
qui cum ipso rem haberent, caucere sibi ab eo potuisset, cū
omnia contrario atque ijs sentiret modo accipientes, ea
quæ is nolebat, uelle, & non cupere ipsum quæ maximè
appetebat, iudicaret: nunc autem adeò commoueba-
tur animo, si quis eius sententiam affectus deprehende-
retur, ut multos haud aliam ullam ob rem necauerit: ut
iam periculosum esset non intelligere qui ipsius esset ani-
mus, (etenim multi dictis eius, non uoluntati assensu, infor-
tunium inuenerat) periculosius etiam intelligere, hi enim
quasi institutum eius explorassent, idque odio haberent
suspectabantur. Itaque is solummodo (quod rarissime fit)
tutus ferme erat, qui neq; ignoraret ingenium eius neq;
argueret, is enim neque credendo decipiebatur, neque in-
odium eius ostendendo se uoluntatem eius sentire incur-
rebat. Erat quippe maxime difficultatis dictis eius uel
refragari, uel ad stipulari, cum ipse aliud fieri uellet, aliud
iuberet

Tiberij in-
genij sub-
dolum, & si
simulata o-
mnia, ac dis-
simulata.

iuberet, essentq; utrobique qui ab eo discreparent, quorum his ueritatis, illis opinionis causa irasceretur. His itaque artibus instructus Tiberius, statim ad exercitus & provincias Nola tanquam Imperator literas dedit, Imperatorem quidem se non appellans: nam id nomen cum alijs sibi decretum, non adsumpserat: ut neque cognomen Augusti, cuius hereditatem ceperat. Iam uero stipatores circum se habens, auxilium à Senatu petijt, ne quam uim in corpore Augusti humando pateretur, scilicet ueritus, ne qui id raptum in foro, ut Iulij pridem Cæsaris, cremaret: ibi cum quidam hanc eius petitionem faceret notans, sententiam tulisset, ut ei præsidium, quo nimium careret, adderetur, intellecta sanna, non suos, sed Reipublicæ militiam esse respondit. Porro autem cum pro imperio omnia ageret, negauit eo opus sibi esse, primumque totum id paratum propter ætatem, (annos iam LV I. natus uisusq; imbecillitatem (quippe in tenebris plurimum, minimum inter diu uidebat) uerbis recusauit: post socios imperij ac collegas petijt: non quidem cum quibus omnia regeret, quod sit ubi rerum potestas in manus paucorum deuenit, sed diuiso imperio in tres partes, unam sibi sumere uolebat, reliquas alijs relinquebat. Ceterum partes istæ, prima Romanæ & Italiæ complectebatur, altera exercitus, tertia subditos. Hanc sententiam cum uehementer urgeret, nihilominus tamen reliqui contradicebant, solique omnia desirebant: at Asinius Gallus, qui paternam semper in dicendo libertatem plus etiam quam sibi expetiret usurpabat: Elige, inquit, quam uelis partem. Ad ea Tiberius: Qui nam fieri possit, ut idem & diuideret eandem rem, & partem sibi eius eligeret? Ibi Gallus sentiens quò mali deuenisset, demulcere eum uerbis cupiens, non eò id à se questum fuisse, dixit, quò tertiam aliquam partem

Tiberius ut initio Imperij se gefecerit.

Tiberius Imperium an nos habens sè, & cæcuties accepit.

Diuisio Imperij R.

Asinij Gallus in Tiberij libertas.

tem Tiberius haberet, sed ut ostenderet, Rempublicam diuidi non posse. Non tamen leniuit hominem, quin multa ac grauius ab eo perpeffus, tandem iugularetur, iam pridem inuisus, quòd priorem eius coniugem in matrimonium duxisset, Drusumque filij instar haberet. Neque natura tantum sua, ac uoluntate hæc Tiberius egit, sed quòd legiones etiam Pannonicas Germanicasq; suspectas haberet, Germanicumque ijs charum, qui tum Germania præerat, metueret; nam Italicas quidem iuramento ab Augusto demonstrato sibi mature obstrinxerat. Illas uero metuens in utranque partem cunctabatur, ut si quid illæ turbantes preualerent, priuatim uicturus utique incolumis esset: quam ob rem se penumero morbum simulauit, ac se domi cõtinuit, ne quid expresse agere aut dicere opus haberet. Sane accepi eum, quia Liuiam inuito Augusto ipsi Imperium parasse ferebatur, hæc ita finxisse, ne à Liuiæ cui erat admodum infensus) sed à Senatu, coactus etiam quia omnibus uirtute anteciret, id accepisse uideretur, id quoq; traditum, quòd hominum animos à se alienos uideret, cunctatum tempus traxisse, ut cum spem fecisset ultrò se imperio cessurum, à nouis rebus alios detineret, donec eo ipse prorsus esset potitus. Verum ego hæc non tam in causa fuisse puto, cur hac ratione uteretur, quam ipsius animi studium, motumque exercitus. Etenim Agrippam statim à Nola missa percussore necauit, iniussuq; suo eandem patratam dicens, minatus etiam ei qui fecisset, non tamen ultus est, sed sermonibus hominum uarijs locum dedit: alijs eum ab Augusto sub mortem interfectum, alijs, suo pte consilio Centurionem, cuius custodiæ mandatus fuerat, nouas res agitati necè attulisse, alijs, Liuiæ, non Tiberij mandato cæsum comminiscens. At Germanicum uehementer metuebat. in Pannonia quidem etiam

Asinius Gallus Tiberij priorè uxorem duxit, Germanicum Tiberius metuit.

Tiberius Agrippam Posthumum necari iubet.

Seditio mi-
litum in Pā-
nonia.

Iunius Ble-
sus.

Drusus ut fe-
dicionem
placauerit.

Iunz defe-
ctus.

Militum in
Germania
seditio.

Germani-
cus ut Im-
perii obla-
tum respue-
rit, & seditio-
nem cō-
posuerit.

etiam militum tumultus coortus fuerat. Hi simul atq; de obitu Augusti cognouere, in unum oppidum conuenerunt; eoque potiti, multa seditiose egerunt; ac inter alia praestitum quoque sibi Iunium Blaesum trucidare intendere, seruos eius comprehensos cruciauerunt: summa fuit, ut missionem militum a sedecim annis, stipendiique in singulos dies denarium, praemia statim in ipsis castris persolui sibi poscerent, minantes, nisi impetrassent, sollicitata ad defensionem prouincia, Romam petituros. Aegre eis a Blaesopersuasum est, ut legatos pro se ad Tiberium mitterent, quia spem conceperant in mutatione Imperij se aut illum territorios, aut alij summam rerum in manus daturus. Inde Druso cum Praetorij militibus ad eos profectus, quia is nihil ipsis confirmaret, rursus tumultu cocitato, quosdam qui cum eo erant, consauciauerunt, ipsum ea nocte effugere posset, armati circumfederunt. Caeterum deliquio Lunae animis cōsternati, ut omissa, alios ad Tiberium legatos misere. Interim tempestate ingenti coorta, eiusque causa singulis in sua hyberna redeuntibus, ferocissimus quisq; a Druso tanquam alius rei causa accitus, in tabernaculo eius ab his quos secum Drusus adduxerat necati sunt: reliqui ita pacati, ut seditiois autores quosdam ad supplicium tradiderint. Hic finis Pannonicae, seditiois. At in Germania milites, quorum ad id bellum eo ingens copia missa fuerat: cum Germanicum & ipsam quoque Caesarem esse, & longe Tiberio praestantiores uiderent, nihil moderatē egerunt, sed eadem obtendentes, traducto Tiberio, Germanico nomen Imperatoris obtulerunt: cumque is multis uerbis habitis non potuisset eos sedare, ac tādē gladium quasi manus sibi ipsi illaturus strinxisset, lugubrem clamorem sustulerunt, ac quidam ipsorum suo porrecto gladio, Hunc ergo, inquit, accipe, acutior tuo est: ita

est: ita Germanicus quod res rediisset uidēs, seipsum interficere non ausus est, quia praesertim finem seditiois nihil magis futurum metueret, literis tamen compositis, quasi Tiberius eas misisset, doni quod Augustus eis legasset, duplum exoluit quasi Tiberij iussu, & ueteranos dimisit, quorum maxima pars ex urbana multitudine constabat, quam Augustus post Varianam cladem conscripserat. Ad hunc modum ea tunc seditio resedit. Postea uerō quam a Tiberio missi legati Senatores aduenerunt, (quibus clam Tiberius ea modo quae uellet Germanicum scire, dixerat, quod satis compertum habebat eos Germanico omnia ipsius consilia indicaturos, ideoque praeter ista, quasi nihil aliud mente agerent, neque ipsos, neque Germanicum quicquam scrutari uolebat) milites intellecta arte, qua usus fuerat Germanicus, existimantesque ideo legatos missos, ut eius acta rescinderent, ita rursus tumultuati sunt, ut parum a caede legatorum abfuerint: Germanicoq; instantes, uxorem eius Agrippinam, Agrippae & Iuliae Augusti F. ac filium Caium (cui Caligula cognomen dedcrant, quod plerumque in exercitu educatus, militari pro urbeo pedum tegmine uteretur) emissos aliquod ab ipso comprehenderunt, Agrippinaque, quae tum iterum ferebat, ei praecanti reddita, Caium detinuerunt. Post aliquantum temporis cum nihil consequerentur, ultra finem turbarum fecerunt: adeoque immutati sunt, ut sponte sua turbulentissimum quenque corripuerint, ac alios ipsi necauerint, alios in medium productos, ut maiori parti placuisset uel interfecerint, uel dimiserint. Germanicus ueritus ne denud turbarent, in hostium terram duxit, ibique & negocium eis, & uictum abundantem ex alienis bonis exhibuit. Poterat, siquidem uoluisset, is uir imperio potiri, adeo omnis Romanorum subditorumque beneuolentia

Agrippina
Germanici
uxor.]

C. Caligula.

Tiberio
Germani-
cus sus-
cep-
tus.

uolētia in eum inclinabat. Eius rei causa Tiberius ipsum laudauit, multasq; ad eum & Agrippinam amice scripsit literas: at uerò actionibus eius nequaquã delectatus fuit, magis iam eum metuens, ut qui militum animos sibi deuinciret. Ut enim sibi ipse conscius erat aliter se agere atq; sentire, ita Germanico quoque diuersum ab his que egisset consilium subesse suspicabatur. Neque minus Agrippinam suspectam habebat, mulierem eam, cuius spiritus generis excellentiæ responderent. Enim uerò omninò dissimulans omnem in eos similitatem, laudato in Senatu multis uerbis Germanico, sacrificia propter eius acta, ut Drusi etiam fieri, iussit: militibus in Pannonia tantundem, quantum is Germanicis dederat, donauit: in posterum autem non nisi uiginti annis militassent, missionem ijs qui extra Italiam merebant, concessit. Postquam nulli iam motus annunciabantur, omnis tutò res Romana in principatum ipsius consentiebat, ita demum missa dissimulatione imperium coepit, idque ad hunc modum, quandiu uixit Germanicus, administrauit. Suo arbitrio nihil aut per pauca agebat: de rebus etiam minutissimis ad Senatum referebat, posito in foro tribunali, in quo sedens ius diceret, semper consiliarios Augusti exemplo habebat, neque tamen nisi communicata prius re etiam cum ceteris, quicquam serium peragebat: proposita sua in medium sententia, non tantum omnibus contra dicere liberum relinquebat, sed ferebat etiam aliquando contraria suæ sententiæ decreta fieri: nam ipse quoque sæpenumero suffragium dicebat. Et enim Drusus itidem ut reliqui modò primus, modò post alios sententiam ferebat: & Tiberius aliquando silentium tenebat: aliquando primus, aut alijs posterior, uel ultimus etiam omnium, quadam apertè pronuntiabat, plerumque, ne uideretur libertatem

Tiberius
quàm se mo-
deratè ges-
serit initio,
& uiuente
Germani-
co.

libertatem alijs adimere, dicere solebat, se si sententiam laturus fuisset, hoc uel illo modo dicturum fuisse: id etsi eandem cum altero uim habebat, nihil tamen impedi-
bat, quo minus reliqui etiam quid ipsis placeret expone-
rent: quin sæpius diuersum ab ipsius sententia posterio-
res probauerunt, ac sæpenumero nihil cuiquam succen-
sente ipso obtinuerunt. Ius quo dixi modo dabat: magis
stratum quoque iudicia uel uocatus ab ijs uel ultrò ac-
cedebat, eos suo quenque loco sedere sinens, ipse in suba-
sellis è regione positus confidens, quid ipse sentiret pri-
mo loco dicebat. Eodem modo in alijs quoque se rebus
gererat. Nam neque dominum se à libero homine, nec
Imperatorem, nisi à militibus, uocari patiebatur, Patris
patriæ nomen planè recusabat: Augusti nomen nõ qui-
dem usurpabat (neque enim id sibi unquam decerni con-
cessit) audiens tamen, aut scriptum legens ferebat, id-
que etiam quoties ad regem aliquem literas daret, ad-
scribebat. Omnino autem Cesaris, & quandoque pro-
pter res à Germanico gestas, Germanici, Principisq; Se-
natus more antiquo nomen sibi tribuebat, sæpius dicens,
dominum se seruorum, Imperatorem militum, principem
ceterorum esse: & quoties casus ita tulisset, precari so-
litus est tantum sibi uitæ & imperij tempus, quantum Rei-
publicæ conduceret. Adeò popularis erat in omni re, ut
neque præter consuetudinem quicquam fieri natali suo,
neque per suam fortunam iurare cuiquam permisit:
neque si quis eam iurasset, ac periurij reus ageretur, id
prosecutus est. Utq; omnia in unum caput contrahã, quod
de Augusto in hunc usque diem semper Cal. Ianuarij, ac
de omnib. qui post eum fuerunt alicuius precij Imperato-
res fieri consuevit, ut acta eorum, & que acturi sint hi
qui adhuc in uiuis sunt, omnia iuramento populi appro-

Nomina,
quib. Tibe-
rius uteba-
tur.

Calendæ Ia
quaræ.

Impietas in
Imperato-
res.

betur, id quoque initio de se fieri Tiberius non permisit, quã-
uis in Augusti acta et ipse iurauerit, et sacramento reli-
quos adegerit. Quod ut manifestius redderet, ipsis Calē-
dis in suburbano exactis, ac neque in Curia, neque omnino in
urbe uisus ea die, deinde ingressus, priuatim fidem dedit.
Fuit et alia causa, cur iis Calendis extra urbem esset, ne-
pe ne hominibus anni auspicio et festo die occupatis nego-
cium præberet, neue strenas ab iis acciperet, quod Augu-
stus fecisse improbabat: quia ea res multa molestia, mul-
tiq; in rependendo sumptus esset. Prætere à eo tempore ne
que templum ullum sibi proprium extrui, neque se in alio ul-
lo coli passus est, edicto etiam palam, ne quis priuatus,
neue urbs ulla statuas ipsi poneret, iniussu suo: sed addi-
derat, nunquam se id concessurum. iniurias aliorum, im-
pietatemue in se (iam enim impietatis nomen id generis
peccatis tribuebatur, multisque ob eam dies dicebatur)
penitus dissimulabat, neque ullam accusationem huiusmo-
di propter se factam admittebat, quamuis ea in re honori
Augusti studeret. Initio quidem neminem Augusti causa
in iudicium tractum puniuit: multosque accusatos quod
per ipsius fortunam peccassent, absoluit, quamuis poste-
rioribus temporibus multos morte affecerit. Ad hæc Au-
gustum eo etiam coluit, quod ædificia ab eo inchoata nec-
dum absoluta, perfecit, Augustiq; nomen iis inscripsit: sta-
tuas et fana ei à populis aut priuatis facta partim ipse
dedicauit, partim sacrandæ Pontificibus iniunxit. Quem
inscribendi morem non in Augusti tantum operibus, sed
et in aliis obseruauit, quæ refectione indigebant: quæ
cum omnia instaurasset (nihil enim de nouo edificauit,
præter Augusti templum) nullum eorum suo, omnia eorum
qui primum ea extruxissent nomine inscripsit. Minimos
uero sumptus pro se, plurimos pro Republica faciebat,
omnia

omnia propemodum publica opera aut reficiendo, aut
exornando: multa quoque ciuitatibus et priuatis homi-
nibus suppeditabat. Senatores multos ad egestatem reda-
ctos, ac ob id eo ordine cedere uolentes, locupletauit, non
tamen nisi adhibito examine: multis Senatu propter lu-
xuriam aut paupertatem cuius rationem edere probabi-
lem nullam possent motis. Si quid alicui largiebatur, id
confestim numerari se inspiciente iubebat, magna adhibi-
ta cura ne idem sibi quod Augusto eueniret, cuius munere-
rum permagnam partem dispensatores detrahere consue-
uerant. Hæc omnia non aliunde quam ex constitutis re-
ditibus insumebantur: nam eo quidem tempore neminem
pecuniæ causa necauit, aut bona cuiusquam publicauit,
neque prouinciam ullam expilauit. Certè Aemilio Recto,
cum is pecuniæ maiorem constituta summam ex Aegyp-
to (nam ei præerat) misisset, rescripsit se tonderi suas
oues, non ad uiuum usque radi uelle. Præbebat se etiam
ad congressus et alloquia benignum: inde Senatores si-
mul omnes se salutare iussit, ne certando de priore aditu
se inuicem truderent. Denique tanta utebatur clemetia, ut
cum aliquando Rhodiorum magistratus data ad eum epi-
stola, non solum scripsissent illud consuetum, quod uota ipsi fa-
cerent, celeriter eos excitos, quasi male multaturus, cum
id quod decrat adiecissent, indemnes dimiserit. Quasi in-
populari Reipublicæ si uiueret imperio, ita magistratus
quous tempore honorabat, etiam Consulibus assur-
gens: cumque eos conuiuio acciperet, ingredientibus apud
ianuam excipiebat, abeuntes prosequeretur. Si quan-
do curru ueheretur, comitari se non modò patricium, sed
ne primariorum quidem equitum illum sinebat. Cum fe-
sti dies essent, aut aliquid simile, quo multitudo occupa-
ta esset futura, uesperis ueniens ad Casariorum quen-

Aemilio Re-
cto quod
prouincia
compilaf-
set, à Tib.
obiurgat.

Rhodiorum
error.

quam qui eo loci, ubi conuentus populi esset futurus, habitaret, noctem ibi exegit, ut expeditissime et quam minimo labore homines ipsum accedere possent; se penumero etiam equestres ludos de liberti domo spectauit. Frequenter enim ad spectacula ueniebat, in honorem eorum qui hæc edebant, utque multitudinem ornaret, ac una ea celebrare uideretur, ipse exhibendis eis neque per se, neque cum aliis gloriam captans. Ad eam equalitati in omnibus rebus studebat, ut cum populus histriionem quendam manumitti cuperet, non prius ad sensus sit, quam domini precium eius accipientis uoluntate id fieret. Amicis perinde ac priuatus aderat, eos et in iudiciis defendebat, et rem sacram unam faciebat, egrotantesque nullo secum adducto presidio inuisebat, etiam in funere cuiusdam funebrem orationem habuit. Matrem quoque adhortabatur ad hæc eadem agenda, quantum eius decorum pateretur, partim ut ipsum imitaretur, partim ne immo dico fastu sese ea efferret: quippe quæ superbia omnes priores feminas longo interuallo post se reliquerat, que Senatum ac de populo qui uellent domum ad se salutadâ uenire admittebat, idque ipsum in publicos cõmentarios referri curaret. Quinetiam epistolis Tiberij nomen matris aliquandiu adscriptum fuit, literæque ad Tiberium date, Liuiæ etiam inscribebantur: ac nisi quod in concilium, ad exercitum, inque conciones uenire non fuit ausa, cetera omnia quasi ipsa imperium teneret, agere audebat: etenim Augusto incolumi plurimum potuerat, ipsaque se Tiberio Imperium dedisse ferebat: id eoque non a quata modo potestate cum eo regere, sed priores ipso gerere uolebat. Hinc multa extra consuetudinem populi Rom. introducta, inuentique haud pauci, qui matrem patriæ ac genitricem appellandam censerent; alij Tiberio ab ipsa nomine habend

habendum, nimirum à matre uocatum, ut Græci à patre, que indignè ferens Tiberius, et decretos illi, exceptis minimis, honores improbauit, neque insolens quicquam agere permisit. Statuam quandam Augusto Liuiæ dedicatare, ac propterea Patricios et equites cum eorum uxoribus conuiuio accipere statuerat. Tiberius neque dedicationem ei nisi Senatusconsulto concessam permisit: et uiris ipse epulum, illa tantum mulieribus eo iubente præbuit. Postremo ab omnibus actionibus publicis ei remotæ, rei familiaris curationem mandauit, qua ipsa cum molesta ipsi esset, peregrinationes instituit, omnique modo se illi subtraxit: neque minima Capreas secedendi causa mater ipsi fuit. Hæc de Liuiæ traduntur. Ceterum Tiberius cum seuerum se iis quibus aliquod crimen obiceretur præberet, Drusum quoque filium suum hominem impurissimum, et extremæ seueritiæ, (nam gladiis quoque acutissimis ab eo nomen inditum, ut Drusiani uocarentur) et odio habuit, et priuatum publicæque se penumero obiurgauit: idque aliquando multis presentibus ei dixit, non illum se uiuo quicquam per uim aut libidinem perpetraturum: si conatus fuisset, esse eturum se, ut ne se defuncto quidem. Nimirum aliquandiu moderatissime Tiberius uixit, ac ne reliquos etiam libidinibus obsequi passus est, multis ob id supplicio coercitis. idemque cum Senatus poenam iis qui luxuriarentur constituere uellet, improbauit: eo addito, præstare singulos certa ratione castigari, quam commune omnibus supplicium irrogari, sic enim in presenti: quosdam metu dedecoris sibi temperaturos, ne uitia eorum palam fierent; ubi uero semel legem natura uicisset, nemini eam cura futuram. Gestabant eo tempore permulti uiri etiam uestem purpuream, quanquam uetitum id esset iam pridem: id neque repræhendit in

Drusi malicia, & Tiberij in eum seueritas.

Mutatio Ti-
berij in pe-
lius.

quoquam Tiberius, neque multavit: tantum ludis cum plueret, pulla ipse penula indutus effecit, ne quis etiam alius uestem inconcessam usurparet. Hæc ita ab eo acta sunt, quandiu in uiuis mansit Germanicus: eo autem defuncto plurimum immutatus est, siue quod cum animū ab initio gerens, qualem postea ostendit, ita se composuerit dum Germanicus uita frueretur, quem principatui imminentem ante oculos habebat, siue quod aduersario sublato ab egregia natura in uitia cursum deflexerit. Proinde autem quæ unoquoque tempore memoratu digna euenierint, exponam. Druso Tiberij F. C. Norbano Consuli, legatum populo ab Augusto persoluit, ob huiusmodi factum. Cumi funus quoddam per forum efferretur, accessit quidam, et mortuo in aurem quidam insurravit: interrogatusque ab his qui uiderant, quid nam dixisset, indicare eum Augusto iussisse respondit, nihil dum eius nomine quenquam accepisse: hunc, quo ipse cum nuncium perferret (id enim illudens dicebat) statim interfecit Tiberius, ceteris mox satisfacit, uirum diuisis septuagenis quinque denariis. Quidam hoc priore anno actum affirmant. Cum duo quidam equites gladiatorio spectaculo, quod Drusus suo et Germanici nomine dabat, congregi uellent, ipse pugnam non inspexit: altero caso, alterum dimicare prætereuenit. Aliæ item pugne ludis equestribus in honorem natalis Augusti factis editæ, nonnullæ feræ occisæ sunt, idque per multos annos ita factum. Crete præfecto defuncto uita, Questori et legato in insula in reliquum tempus mandata. Cum multi, quibus sorte prouinciæ obtigissent, diu Romæ et in Italia commorarentur, ita ut eorum antecessores diutius quam conueniebat in prouinciis manerent, ante Calendas Iunias illos discedere in prouincias iussit. Nepote eius, quem ex Druso habeb

Anno V. C.
768.

Intempesti-
ua libertas.

habebat, mortuo, nihil consuetorum agere intermisit, principi curam Reipublicæ propter priuatum infortunium relinquendam non putans, reliquosque hortans, ne mortuorum causa uiuentium quoque officia desererent. Cum Tiberis multas urbis partes corripuisset, aded ut nauigaretur in urbe; hoc quoque in prodigium ab aliis tractum est, ut cætera quæ tum acciderunt, magni terræ motus, quibus pars quoque muri corruit, multa fulmina, quibus unum etiam uasis illæsis absumptum est: ipse uero existimans ex abundantia hoc aquarum fieri, mandauit, ut quouis tempore quinque Senatores, quos fors ei officio destinasset, curarent ne uel astate deficeret, uel hyeme abundaret Tiberis, sed quàm maximè æqualis semper flueret. At Drusus quæ Consulatus ei cum collega erant communia munera, priuati instar obiuit, heresque a quodam dictus, unus ex funus eius effrentibus fuit. Ira tam graui erat, ut uerbera etiam illustri cuidam equiti insixerit, indeque sit Castor cognominatus: aded in temulentiam effusus, ut cum noctu cum stipatoribus suis cogentur, aquam eis poscentibus, calidam infundi iusserit: in tantum deditus histrionibus, ut eos ad tumultuandum, legesque Tiberij de eis latas detrectandum concitauerit. Sifenæ Statilio Tauro, L. Libone Consulibus, Tiberius edixit, ne quis uir serica ueste uteretur, ne quis aurea uasa nisi ad rem sacram haberet; dubitantibus nonnullis an argenteis etiam, quæ aureis emblematis celata essent, interdixisset, facturus etiam hac de re edictum, emblematum uocabulum in eo poni, quia Græcum esset, prohibuit, quamquam Latinum, quo id interpretaretur, nullum esset. Idem Centurionem in iudicio testimonium Græcè dicturum non tulit, quâuis eo ipso in loco multas causas Græca lingua dictas ipse audiisset, multas ipse interrogasset, ita

Tiberis citra-
ratores in-
stituti.

Fulminis
natura.

Drusii uitiæ
Castor.

Anno V. C.
769.
Lex uestiaria.

Tiberij Lati-
næ lingue
studiosus.

L. Scribonij
Libonis in-
teritus.

Vibij Rufi
fastus.

Ciceronis
uxor.

In Mathe-
maticos de-
cretum.

Tribb. pl.
potestas sub
Tiberio.

que haud consentaneum id eius factum. L. Scribonium Li-
bonem patricium adolescentem, tentatarum nouarum re-
rum insimulatum, quandiu is firma fuit ualeudine, non
uocauit in ius, at morbo lethali correptum, in lectica o-
perta, cuiusmodi Senatorum uxoribus in usu sunt, in Se-
natum inferri iussit: cumque is dilato iudicio sibi ipsi con-
scita morte damnationem praeuertisset, etiam defunctum
reum peregit, eius pecuniam accusatoribus dedit, suppli-
cationes non sibi modo, sed Augusto etiam, & Iulio, ut
olim statutum fuerat, decerni fecit. At Vibio Ruso initio
crimini datum ab eo non est, quod Caesaris sellam eam ha-
beret in qua is semper sederat, in qua etiam occisus fuit: id
enim consulto Vibius faciebat, ac Ciceronis uxorem in
matrimonio habebat; utroque gloriabundus, aut orator
scilicet propter coniugem, aut Caesar propter sellam fu-
turus: quod adeo inculpatum tulit, ut Consulatum etiam
sit adeptus. Porro Tiberius etsi Thrasyllo ad fidem uteba-
tur, ac singulis diebus uaticinia accipiebat, tamen re accu-
rate considerata, cum aliquando per somnum iussus esset
cuidam argentum dare, hominem interemit, quod intel-
ligebat sibi per magicam artem demonem immissum fuis-
se: reliquos omnes Astrologos, magos, aut quicumque a-
lio quopiam modo diuinationes exercerent, externos ne-
cauit: ciues qui etiamnum neglecto priore edicto, quo
prohibitum fuerat usu harum artium omnibus qui in ur-
be essent, tractare huiusmodi res deferrentur, extorres
egit: qui uero destitissent, impunitatem consequerantur.
Quod nisi Tribunus plebis intercessisset, etiam contra quam
censuerat Tiberius, omnes ciues impunitatem tulissent:
unde formae praecipue Reipublicae popularis imago uide-
ri potuit. nam sententia Drusi & Tiberij ad stipulata sen-
tentiae Cn. Calpurnij Pisonis uicerat, sed Tribunus ple-
bis eis

bis eis praeualuit. Quia ij qui hoc anno Quaestores fue-
re, ad prouincias non sufficiebant, emisi sunt etiam in
eas quidam ex prioris anni Quaestoribus: id deinde etiam
quoties usus esset factum. Cum publicorum commentario-
rum quidam omnino perissent, quidam uetustate iam e-
uandii fierent, tribus Senatoribus negocium eos qui ex-
tarent describendi, reliquosque conquirendi mandatum
est: incendio correptis quibusdam non Tiberius modo,
sed Liuia etiam succurrit. Eodem anno Clemens quidam
seruus Agrippae, nec ab similibus ei. Agrippam se esse fin-
xit, in Galliamque profectus, multos ibi, multos etiam in
Italia sibi adiunxit: denique Romam quoque, ad aui sui im-
perium recuperandum contendit. Itaque tumultu pro-
pterea in urbe coorto, multisque ei accedentibus, sapien-
ter eum Tiberius per quosdam, qui ipsi quoque eius se fa-
ctionis socium simularent, in suam potestatem redegit:
deinde cum quaestione eum subiecisset, ut conscios facino-
ris ederet, neque is quenuquam nominaret, interrogauit,
quoniam modo Agrippa esset factus: eodem, inquit ille, quo
tu Caesar. Sequenti anno C. Caecilius Rufus, L. Pompo-
nius Flaccus Consulum nomen gesserunt. Tiberius stre-
nam a quibusdam oblatam non accepit: eaque de re edi-
ctum proposuit, in eo uoce non Latina usus. eius cum in-
mentem ipsi noctu uenisset, ut erat elegantiae in loquedo
perquam diligens, omnes qui Latinae linguae proprietate
studiose obseruaret, ad se uocauit. Ibi Ateio Capitone di-
cite, tamen nemo ante ipsum eo uocabulo usus fuisset,
nunc nihilominus in Tiberij gratiam inter antiqua refe-
rendum: Marcellus quidam subdidit, hominibus Caesarem
ciuitatem Romanam dare posse, diuinationibus non posse:
eam eius immoderatam libertatem aequo animo Tiberius
tulit. Ceterum Cappadociae regem Archeluum, in sensus

Publici co-
mentarij i-
terum ex-
scripti.

Clemes A-
grippam se
iactat, & se-
ditionem
moliatur.

Tiberio scd
mare ietus.
De strenis
edictum.

Ateius Ca-
pito.

Marcelli in
Tib. liber-
tas.

Archelaus a
Tiberio ad

causam dicendam Romanam vocatus.

ei, quia cum olim sibi is supplicasset, suoque patrocinio usus cum ab incolis apud Augustum accusaretur fuisset, Rhodi se neglexisset, at Catum in Asiam uenientem officiose coluisset, in simulatum quasi nouis rebus studeret, et uocauit Romanam, ac Senatus iudicio tradidit, hominem non senectute modo extrema, sed podagra etiam confectum uehementi, ac delirare creditum: Et quidem aliquando uere mente alienatus fuerat, ita ut tutor regno eius ab Augusto tum datus fuerit: tunc uero satis sanus, impotem se animi simulabat, saltem in hoc praesidium salutis quaerens. Neque euitasset mortem, nisi quis mendax de ipso testimonium tulisset: dixisse Archelaum, ubi domum rediisset, ostensurum se Tiberio, nec uos sibi esse idrisum exciuit, ac Tiberium a necando eo retraxit, qui tum adeo male affecto corpore erat, ut in lectica contexta in Curiam illatus fuerit, (concessus enim erat uiris etiam harum usus, ut qui per ualeitudinem aliter non possent, eo modo in Senatum adueherentur, idque tum a Tiberio factum) prospectansque ex eo nonnulla disseruerit. Archelaus uero tum euitato periculo, nihilominus paulo post obiit, ac inde Cappadocia quoque Romanorum iuris effecta, equisque regenda data. Urbibus Asiae, terra tremore concussis, Praetorius uir cum quinque lictoribus praefectus, multa eis tributis pecunia remissa, multa a Tiberio donata: qui dum uirtutibus deditus fuit, alieni abstinentissimus, ne hereditates quidem a cognatis sibi relictas adit, in urbes et priuatos homines magnam uim pecuniae impendit, neque inde aut honorem aut laudem admisit: nunquam solis legatis urbium aut prouinciarum responsum dedit, sed multos, praecipue qui earum aliquando praefecti fuissent, in consilium adhibuit. At Germanicus expeditione in Germanos prospera, ad Oceanum usque pro-

Germanicus ad Oceanum

Archelai mors. Cappadocia fit Romanorum prouincia. Tiberij liberalitas.

cessit: barbarisque uideuictis, ossa eorum qui cum Varo ceciderant lecta humauit, signaque militaria recepit. Cum instaret Tiberio Senatus, ac mensem Nouembrem (nam XVI. Calend. Decembris natus fuit) cuperet ab eo Tiberium nominare: Quid, inquit, facietis, si tresdecim Caesaris fiant? Marco Iunio Silano, Lucio Norbano Consulibus, ipsa prima anni die, prodigium haud exiguum euenit, quo scilicet Germanici casus praedicebatur. Norbanus enim Consul tuba canere sedulus, ac multus in ea re, cum tum quoque diluculo multis ad domum eius iam confluentibus eam inflaret, omnium animos perturbauit, quasi signum belli Consul incuisset. Iani quoque statua corruit. Neque parum mouit animos hominum oraculum quod iam pro Sibyllino habitum, nihil quidem ad isthaec, sed ad nostra tempora pertinens, in hanc sententiam:

Post tercentum reuolutis protinus annis
Roma intestina perdetur seditione,
Et furor exinim Sybariticus afferet urbi.

Hoc carmen Tiberius ut falsum cauillatus, omnes libros uaticinos inspexit, aliosque probauit, alios reiecit. Germanici mors, summae delectationi Tiberio ac Liuiæ fuit, summo omnibus aliis dolori. Fuit enim et corporis forma, et animi bonis, institutioneque iuxta et robore, clementia et modestia praestantissimus, neque egit quicquam uel ad Drusi spectans inuidiam, uel quod Tiberius culpae posset: sanè sepe numero Imperium cum posset adipisci, aspernatus est. Obiit autem Antiocheæ Cui. Pisonis et Plancinae fraude: etenim uiuo adhuc ipso, in ea quam inhabitabat domo, ossa hominum de-

fossa,

usque progreditur.

Tib. mensem sibi cognominam respuit. Anno V.C. 772. Prodigium.

Oraculum Sibyllinum.

Germanici interitus.

Cn. Pise. Plancina.

Pisonis in-
teritus.
Tiberius in
deterius cō-
mutatus.
Cruelitas
eius.

Tiberi⁹ A-
strologia a-
bitur in
hominum
perniciem.

Galbæ Tibe-
ri⁹ Imperiū
prædicat.

L. Aeli⁹ Seia-
nus admini-
ster crudeli-
tatis⁹ Tibe-
rii.
M. Gabius
Apicius lu-
xuriosus.

fossa, laminæq; plumbeæ diris imprecationibus cum no-
mine eius repertæ fuerant. Piso ob necem Germanici ab
ipso Tiberio in Senatum uocatus, dilatione impetrata si-
bi ipsi manus intulit. Enim uero Tiberius, cum iam nemo
esset qui principatui imminens uitam eius obseruaret, cū
antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia
mutatus est. Imperauit crudeliter, uiolati numinis postu-
lari iussit non modò qui contra Augustum, sed iam etiam
qui contra ipsum aut matrem quicquam egissent, locuti-
que essent incommodius. Neque quæstiones modò tum
seruorum in capita dominorum habebantur, sed liberi e-
tiam ciuēque tormentis subdebantur: accusatores, &
qui falso testimonio reos præfissent, facultates damnato-
rum fortiebantur, augebanturque in super magistratibus
& honoribus. Multos etiam indagato eorum natiuitatis
die ac hora, indēque mores & fortunam eorum scrutatus,
si quid adesse excellens, aut quod imperium sperare iu-
beret, deprehenderetur, protinus interficiebat. Ad eò sa-
nè fatum uniuscuiusque præstantissimorum uirorum in-
dagabat, ac certò cognoscebat, ut Galbæ etiam, qui po-
sterioribus temporibus Imperator factus, tum fortè u-
xorem duxerat, obuiam factus dixerit, eum quoque ali-
quando Imperium gustaturum: abstinuit autem eius cæ-
de, quia hoc quoque in satis Galbæ erat, ut quidem ego
sentio: ut ipse Tiberius dicebat, quòd se iam defuncto,
multo post tempore esset Imperio potiturus Galba. Ad
hæc omnia adiutorem administrumque habuit prom-
ptissimum, L. Aelium Seij Strabonis filium, Seianum, qui
puericiam suam M. Gabio Apicio profituerat: ei qui
luxuria ad eò omnes homines superauit, ut cum aliquan-
do inire rationem uellet, quantum iam prodegisset, quā-
tūmque restaret, cum superesse adhuc centies sestertium
reperis-

reperisset, magno mœrore correptus, quasi fame sibi pe-
reundum foret, mortem sibi consciuerit. Hic Seianus ali-
quando cum patre suo Prætorii cohortibus præfuit:
postquam eo in Aegyptum misso, solus eas gubernauit,
eum aliis modis eas instituit, tum quia antè per centurias
diuisi, quemadmodum nocturni custodes, alij alio in loco
morabantur, intra una omnes castra conduxit, ut simul
celeriter omnes mandata accipere possent, omnibusq; in-
de terrori essent. Igitur eum Tiberius propter morum si-
militudinem adsumptum, Prætorii honoribus (qui nemi-
ni antehac eius conditionis hominum obtigerant) orna-
uit, consiliariòq; & ministro in omnibus rebus usus est.
Cum Tiberius in quarto suo Consulatu Drusum 11. Con-
sulem collegam haberet, statim ex hoc ipso homines Dru-
so perniciem uaticinati sunt: neque enim ullus eius in Cō-
sulatu collega nisi uiolenta morte obierat, exēplo Quin-
tilij Vari, Cn. Pisonis, ipsiusque Germanici, hoc nimirum
fatum Tiberij uitæ obtigerat: ita Drusus quoque, &
Seianus postea, collegæ eius, ad eundem modum perie-
rūt. Tiberio ab urbe absente C. Lutorius Priscus, eques,
magni alioquin nominis poeta, qui in Germanici mortem
insigne carmen composuerat, ac magnam pro eo pecu-
niam acceperat, accusatus est quòd per morbum Drusi
carmen in mortem eius scripsisset, eiusque rei causa à Se-
nato condemnatus obiit. Aegrè id Tiberio latum, non q-
is supplicio esset affectus, sed quòd Senatus aliquem sine
sua sententia damnasset, ideòque Senatusconsultum fieri
iussit, ne quis à Senatu damnatus intra diem decimū ne-
cetur, neue sententia contra eum lata ante id tempus
publicaretur: quo uidelicet absens etiam de eorum sentē-
tia cognoscere, & iudiciū ferre posset. Finito suo Consu-
latu Romam rediit, Consulēsq; patrocinari aliquib. cu-
pient

Ei⁹ interit⁹.
Prætoriani
milites in
vnum locū
conducti.

Anno V.C.
784.

Tiberij col-
legæ omnes
mala mor-
te perierūt.
C. Lutorij
Prisci cas⁹.

S. C. de diffe-
rendis sup-
plicis.

Consulibus patrociniis interdictur.

Histriones Roma pulsi.

Seiani statua & aurozitas.

Architecti in erigenda turate porticu solertia.

Vitrum ductile.

Druso veneno à Seiano necatus.

pientes eo dicto uetuit, quòd se, si Consul esset, id facturum negabat. Cum Prætor quispiam impius in Tiberium factò aut uerbo fuisse accusaretur, & egressus Curia, uestem magistratui propriam deposuisset, priuatimq; se accusari iussisset, magno dolore Tiberius motus, in posterum eum missum fecit. Histriones Tiberius Roma exturbauit, atq; ea interdixit, quia & mulieres ignominia afficerent, & turbas darent. Cùm multos alios post mortem statuis & publico funere cohonestasset, Seiani etiam uiui statuam in theatro posuit; inde multa eiusdem imagines à multis factæ, frequenter à Senatu ac populo laudatus, manè ad domum eius illustres uiri, ipsiq; Consules adsidue uentitare, cum eo & quæ priuatim à Tiberio quisque petiturus erat, & de quibus publicè acturi essent, communi care, in summa nihil horum sine Seiano agi. Fodem tempore cùm porticus maxima Romæ in alterum latum inclinasset, mirum in modum erecta est. Architectus quidam (cuius ne nomen quidem notum est, quòd inuidens miri artificij Tiberius in libros id referri prohibuit) firmatis undique fundamētis eius, ne moueri possent, reliqua omnia uelleribus & centonibus circumdedit, ac porticum laqueis ab omni parte alligatam, multorum hominum ac machinarum impulsu in pristinum positum restituit; hoc & miratus est Tiberius, & inuidit, ideòq; pecunia hominè donatum urbe eiecit. Atque is rursus ad principem accedens, supplexq; factus uirum poculum consultò abiecit, fractumque manibus rursus refecit, sperans eo se ueniam impetraturum, uerum necari ob id iussus est. At filius Tiberij Drusus ueneno extinctus est. Nam Seianus potentia ac autoritate sua exturgescens, homo alioquin fistuosus, etiam Drusum aggressus iam erat, eique colaphum aliquando intenderat; inde Drusum iuxta, ac Tiberium timens,

mens, simulque existimans si iuuenem sustulisset, facile se in sua senem manu habiturum, uenenum Druso per famulos eius, uxoremq; eius, cum qua consuetudinem ipse adulterij habebat, (Liulla nomen fuisse tradit aliqui) exhibuit. Nec uacauit suspitione Tiberius, quia neq; ægroante, neq; mortuo filio quicquam præter consuetudinem egisset, aut alios pati sinisset: cui suspitioni fidem ea derogat, quòd ita statuerat in omnibus huiusmodi casibus agere, quòd filium unicum ac sibi natum maximè diligebat, & mortis eius autoribus aut statim, aut post supplicium irrogauit. Tum quidem in Senatum uenit Tiberius, filioq; ut par erat laudato, domum se recepit. Interdixit etiam iis, quibus aqua & igni esset interdictum, testamenti compositione, quòd interdictum hodie ualeat. Aelium Saturninum, quòd is de ipso carmina quedam famosa scripsisset, in Senatum adduxit, damnatumq; de Capitolio precipitauit. Multa id genus alia scribere habere, si omnia persequi instituissem. Ut paucis omnia complectar, multum huiusmodi de causis ab eo sunt occisi, tum complures ob hanc, quòd dum singula accuratè inquirens, quæ de se in malam partem essent dicta, nullum in hominem cadere uitium potuit, quòd non ipse de sese predicaret: etenim si quis in arcano cum uno aliquo colloctus in Tiberium quicquam dixisset, id in publicum ab ipso raptum est, ac in publicos adeò commentarios relatum: multa quoque ipse affinxit nunquam à quoquam dicta, sed quorum ipse sibi conscius esset, quòd iustius irasci putaretur. Inde euenit ut propter quæ alios quasi impios puniret, ea ipse omnia in sese admiserit, risuque præterea se exponeret, dum quæ inficias ibant alij se protulisse, ea affirmando ipse, adiurandoq; uerius se ipsum ledebat. Quapropter fuerit qui eum in funere suspicarentur, uerum reli-

Liullaxor Drusi, adultera Seiani.

Exulibus testamentum facere, non licet. Tiberio sua ipsius uitia publicat. Aelij Saturnini inuentus.

quar

Capito in
exilium a-
ctus.

quarum omnium rerum optima administratio eius, eam alienatæ mentis opinionem diluit. Senatori cuidam luxuriose uiuenti, tutorem, quasi pupillus si esset, dedit. Capitonem Asiæ curatorem in Senatum introduxit, obliuiscensque inter alia crimina quibus se Imperatorem tulisset, militibus usum fuisse, in exiliū misit. Neque enim iis qui Imperatoris pecuniis tractandis erant constituti præter defensorum reddituum exactiōem, & controuersiarum in foro secundum leges priuatorum modo disceptationem quicquam concessum erat. Hæc Tiberij actionum diuersitas. Decem annis Imperij eius exactis, ad resumendum id nihil decreto opus habuit: neque enim in decennia intercisum, quod Augustus fecerat, eum gerere statuerat. Ludi tamen decennales facti. Crematius Cordus manus sibi ipsi inferre propter offensum Seianum coactus fuit. Ad eò nihil in eo uiro iam ingrauescentis ætatis, uitaq; honestissimè actæ, crimini obuium fuit, ut historiæ causa, quam de rebus ab Augusto gestis quondam composuerat, ac ipse Augustus legerat, postulatus sit, quia Castum & Brutum laudasset, populum ac Senatum perstrinxisset, Casarem & Augustum etsi nullo maledicto, non tamen immodicis laudibus affecisset. Hæc enim uitio dabatur, atque ob hæc mortem appetiit, librique eius in urbe inuenti per Aediles, foris per præfectos, cremati sunt: postea tamen temporis iterum editi (nam eos cum alijs, tum Marcia filia eius occultauerat) maiori studio ob casum Cordi sunt excepti. Eo tempore Tiberius exercitiæ cohortium Prætorianarum Senatoribus tanquam uires ærum ignorantibus ostentauit, ut robore earum ac multitudinem cognita, eo magis ipsum metuerent. Hæc tum, quæ in historia mentione digna sint, acta. Cyzicenis præterea libertas iterum adempta, quòd Romanos quosdam in uincul

Ludi decen-
nales.
Cremucij
Cordi inter-
ritus.

Marcia.

Cyzicenis
adempta li-
bertas.

uincula duxissent, inchoatumq; Augusto sanum non perfecissent. Erat animus Tiberio eum quoq; necare, qui cū domo statuum ipsius aliquam uendidisset, (nam eo crimine postulatus quidam erat) nisi Consul ipsum primum omnium sententiam rogando effecisset, ut cum puderet ipsum in sui gratiam quippiam censere, suo suffragio eum absolueret. Lentulum unum ex Senatoribus, hominem natura mansuetum, ac tum magno admodum natu, accusauit quidam quòd insidias Imperatori tetendisset: ad id Lentulus (aderat enim) cachinnum sustulit. Tiberius autem tumultuante nonnihil Senatu, uita se iam dignum amplius negauit: ubi Lentulus quoque ipsi insensus esset.

Lentuli Se-
natoris con-
stantia.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-
quagesimus octauus, Gulielmo Xy-
landro Augustano
interprete.

VR id tempus Roma discessit, neque unquam in urbem redijt, quanquam subinde uenturū se polliceretur. Jam Latiaris quidam, Sabini uiri inter Romanos præcipui socius, in gratiam Seiani, in culmine suæ domus occultatis quibusdam Senatoribus, occasione colloquij Sabino oblata, dictisq; ijs quæ solebat eò hominē per-

Tiberij Ro-
ma secedit.
Sabinus ca-
lumnia &
fraude La-
tiaris perit.

traxit, ut omnia quæ sentiret, liberè enunciatet. Hic enim sycophantis mos est, ut conuicijs proscindere aliquem, & arcani quippiam efferre ipsi incipiant, ut audiens alter, ipse quoque simile aliquid enunciando, crimini obnoxius fiat, nam illis quidem hoc absque periculo licet, nimium ex pacto id facientibus, non quòd ita sentiant, sed ut aliorum sensum expiscentur: at hi si uel minimum præter quàm licitum est uerbulum emittant, pœnas dant, quod tunc etiam factum. Nam ea ipsa die in carcerem coniectus est Sabinus, deinde indicta causa necatus, corpus eius in Gemonias proiectum, ac post in flumen missum. Eius casus atrocitatem adauxit canis Sabini, qui cum eo in carcerem iuit, morienti affuit, denique cum eo in fluuium se præcipitauit. Eodem tempore Liuia quoque morti concessit, cum uixisset annos LXXXVI: eam neque decumbentem morbo inuisit Tiberius, neque defunctæ exequias celebrauit, neque præter funus publicum, imaginæque & alia leuia ullum ei honorem tribuit, decerni ei cælestem religionem palàm prohibuit. Ceterum Senatus non contentus ijs quæ Tiberius ei decernenda scripisset, lucrum mulieribus in totum annum indixit, (laudato interim tamen Tiberio, quòd ne tum quidem à Reipublicæ administratione se abstineret) arcum quoque ei, nulli unquam id mulieri datum, decreuerunt: scilicet quòd multis ipsorum salutem attulisset, quòd multorum liberos educaisset, multos in elocandis filiabus adiunisset: unde nonnulli matrem patriæ eam cognominauerunt. Condita est in Mausoleo Augusti, ferunturque cum alia eius scite sapienterque dicta, tum quòd obuiam sibi factos quondam uitros nudos, cum ea de causa iam essent necandi, ita eripuerit morti, quòd diceret pudicis mulieribus hos nihil à statu differre: interroganti cuidam, Quàm ratione Augustum

sycophantis
priuilegia.Gemonias.
Canis fides.

Liuiæ mors.

Honores.

Apophtegma
Liuiæ

Augustum ita in suam potestatem redegisset, respondit: Exquisita pudicitia, omnia eius madata lubenter exequendo, nullas eius res scrutando, lusus eius uenereos neque persequendo, & dissimulando. Arcus uerò ei non est extrusus: nam Tiberius, cum puderet eum uerbis Senatusconsultum irritum facere, pollicitus se eum suis sumptibus edificaturum, eo modo rescidit: quia neque publicis impensis fieri passus est, neque suis ipse fecit. Porro Scianus magis etiam elatus est, decretumque fuit, ut publice eius natalis celebraretur: (nam numerum quidem statuarum quas ei Patricij, equites, tribus, ac primarij uiri posuerunt, inire nemo possit) legatosque ad ipsum, perinde atque etiam ad Tiberium seorsim Senatus, seorsim equites, ac plebs ex Tribb. & Aedilibus suis miserunt, pro eis iunctim uota & rem diuinam fecerunt, ac per eorum fortunam iuramenta conceperunt. Ceterum Gallum Asinium Tiberius propter ductam ab eo uxorem suam, ac libertatem dicendi de imperio usurpatam, capto tempore adortus est. Cum enim is legatus ad Tiberium uenisset, conuiuio acceptus, comiterque habitus est, literæque ad Senatum simul à Tiberio missæ, quib. eum accusabat: ita res inexpectata, ac inusitata Gallo accidit, ut eadem die Tiberij conuiuia esset, cum eoque amicè compotaret, & in Senatu damnaretur, misso etiam ad hoc Prætorè, qui eum uinctum ad supplicium duceret. Ac Tiberius his actis, ubi quæ lata esset sententia cognouit, ne mortis quidem copiâ Gallo eam appetenti permisit: sed, quo diutius malè haberet, ac multo tempore ignominia simul & metu constiteretur, bono animo ut esset hortatus, in libera custodia usque ad suum in urbem aduentum haberi iussit: ita Gallus semper à Consulibus, aut si Tiberius Consulatum gereret, à Prætoribus adseruabatur: non profectò ne effugeret, sed ne mori posset: neque ei

Asinius Gal-
lus in miser-
timam cus-
todiam à Ti-
berio cois-
tus.

aut seruus ullus aderat, aut colloquebatur quisquam, neque uidebat quenquam, nisi cum ad sumendum cibum cogebatur; qui sanè eiusmodi erat, ut neque uoluptatem ullam robur ue adferret, neque mori eum sineret. Hæc uerò erat extrema miseria, qua alios quoque per multos Tiberius afflixit. Ad hunc modum amicorum eius quendam in uincula condiderat, deinde de eo necando illata mentione, renuit, quòd nondum se cum eo in gratiam rediisse diceret. Alium quendam cum grauissimis tormentis excruciasset, deinde cognito eum immeritò accusatum, summa celeritate occidit, grauiora passum perhibens, quam ut commodè uiuere posset. Syriacus nullius criminis neque reus, neque accusatus, doctrinæq; insignis, unam hanc causam habuit cur iugularetur, quòd eum Galli amicitia usum Tiberius dicebat. At Seianus subinde ingrauescere ac maiorem terrorem sui offerre. iamque & Senatus & reliqui Tiberio spreto, ei tanquam imperatori animum aduertere. De quo ubi rescituit Tiberius, ac ueritus ne Imperium rectè ei deferretur, rem neque parui faciendam, neque negligendam duxit: quia uerò prætorianos milites Seianus sibi summè deuinxerat, Senatorum alios beneficijs, nonnullos spe, quosdam metu sibi adiunxerat, & in omnium qui cum Tiberio erant, ita se insinuaerat amicitiam, ut de omnibus eius actis statim resciret, nihil eorum quæ ipse egisset quicquam ad Tiberium deferret, idè palàm nihil conatus est. Alia igitur uia eum aggressus, statim Consulè designauit: cur aruinq; suarum partium nominauit, Seianumque suum nominans, sepe idrepetijt, idem hoc etiam ad S. P. Q. R. scribens. Quo credito decepti Romani, omnibus eis locis æreas statuas coniunctim posuerunt, in literis unà utriusq; nomen scripserunt, amborum currus aureos in theatrum inuexerunt:

Tiberij in
humanitas,
Syriacus.

Tiberis que
moliri con
tra Seianum
cœperit.

denique

denique decretum est, ut ad quinquennium Coss. simul ij constituerentur, utrique cum Romam intrarent, obuiam procederetur: denique ad statuas etiam Seiani, tanquam Tiberij solebant, sacrificarunt. Interim multi illustres uiri peribant, inter quos unus fuit C. Geminius Rufus: is impietatis in Tiberium reus factus, testamentum suum in Seianum intulit, recitauitq; ostendens se hereditatem ei cum liberis suis communem reliquisse: tum molliciei culpatus, antequam sententiæ ferrentur, domum discessit, audiensq; Quæstorem ad supplicium sumendum uenisse, uulnus sibi ingessit, eoque ostenso Quæstori, nunciare iussit Senatui, uirum se mori. Vxor etiam eius Publia Prisca in ius uocata, in Curiam uenit, ibiq; se pugione, quem occultum attulerat, interfecit. Enim uerò Seianus factu, potentiæque adeò efferebatur iam, ut (quo paucis rem expediam) se ipsum pro Imperatore, Tiberium pro insule rectore quendam habuerit, quòd in insula cui Capræ nomè Tiberius agebat. Hinc studia erga eum, & luctationes propter inuicem eius, cum metuerent singuli, non modò ne non uiderentur ab eo, sed etiam ne postremi, omnium, ac præcipuè procerum & uerba & nutus accuratè obseruante. Nam qui propria dignitate aliqua eminent, neque salutationes istas ab alijs requirunt, neque omittas uitio uertunt, conscij nimirum sibi, non hoc contemptu sui fieri: at qui adsciticijs ornamentis utuntur, summopere ea, tanquam ad perfectionem suæ dignitatis necessaria, desiderant: ac nisi consequantur, tanquam probro iniuriæ affecti animis commouentur. Idè magis huiusmodi homines quam ipsi ferè Imperatores, sunt obseruandi, quòd apud hos uirtutis habetur peccatorum gratiam facere: apud illos quod delinquitur, imbecillitatem suam arguere creditur, face- reque ad firmendam magnæ potentiæ opinionem, ut ea

C. Gemini
Rufi interi-
tus.

Publia Pri-
sca.

Tiberius Ca-
præ degit.

Insolentia
eorum, qui
indigni cui
aliqua sunt
potentia.

Omina Seiano exitium significatia

persequantur ulsciscanturque. Calendis quibusdam, frequentibus omnibus in domum Seiani convenientibus, leuis in aula in quam salutantes admittebat, multitudine insidentium totus confractus est: progredientemque ipso ex domo, felis per medios discurrit: cumque in Capitolio sacrificasset, ac inde in forum descenderet, serui eius stipatores cum propter turbam eum sequi non possent, in viam quæ ad carcerem ducit diuerterunt, ac per scalas Gemonias descendentes lapsi deciderunt: augurium deinde captanti, nulla avis secunda apparuit, corui autem circumuolantes, obstrepentesque ei, confertim ad carcerem deuolarunt, ac super eam confederunt. Hæc neque à Seiano, neque ab alio ullo pro prodigijs sunt habita: uidelicet ad presentia respiciens, nemo ne Deo quidem futuram tantam breui mutationem prædicenti credidisset. Itaque adulationis pleni omnes eius fortunam iurabāt, collegamque cum Tiberio non iam in Consulatu, sed in summa rerum administranda inuuentes destinabant. Quorum est nihil iam Tiberium latebat, id tamen agitabat, qua ratione eum è medio tolleret: ac non inueniens, quomodo id tutò posset manifestò peragere, mirabili usus est consilio, ad eius reliquorumque omnia consilia percipienda. Continenter multa ac uaria de se ad Senatum ac Seianum scribebat, modò se male affectum ac tantum non mori, modò bona ualitudine uti, uenturumque Romam: Seianum aliàs laudibus extollere, interdum deprimere, amicorum Seiani alios honore, alios ignominia propter eum afficere. Itaque Seianus et superbiæ et metus in medio, utriusque plenus, semper animi pendere, neque metu adductus ad nouas res consurgere audere, cum adhuc in honore haberetur, neque rursus ex confidentia quicquam conari, quia diminutio erat de ipsius potentia facta: reliqui itidem omnes,

Astus Tiberij in euercendo Seiano.

innes, cum breui temporis spacio diuersissimos nuncios acciperent, ac neque suspicere iam Seianum, neque contemnere certi essent, Tiberijque mortem iuxta aduētumque expectarent, ancipites hærebant. Non ea modò Seianum turbabant, sed longè magis, quòd ex ipsius statua initio sumus copiosus emerferat, deinde capite eius statuæ sublatò, ut posset inspicere quidnam rei esset, serpens magnus exiuerat: rursusque alio capite imposito, cum propter hæc res sacram facere uellet Seianus (nam inter alia, sibi quoque sacrificabat) inuentus est finis capiti statuæ circumiectus: et ipse litans uiderat simulacrum Fortune (quod Tullij quondam Romanorum regis fuisse ferebatur, ipse domi suæ gratissimum habebat) sese auertere,

Omina & prodigia Seiano facta.

ac deinde alij etiam unà egressi. Reliqui etsi hæc suspicabantur, tamen quia animum Tiberij ignorabant, eius uanitatem, rerumque inconstantiam expendentes, in utranque partem propendebant, priuatimque suæ incolumitatis rationes ineuntes, palàm Seianum colebant, eo magis, quòd Tiberius cum eo et ipsum, et filium eius sacerdotes fecerat: ideo ei proconsulare imperium dederunt, addito ut omnes Consules exemplo eius magistratum gererent. Tiberius cum sacerdotijs Caium Caligulam exornasset, ad se tamen non uocauit, quin etiam petenti ut liceret sibi in Capaniam uenire, quia sponsa sibi pacta agrotaret, domi manere iussit, quòd ipse etiam statim esset uenturus. Hæc Seianum deuò abalienauerunt, et quòd Tiberius Caium cum sacerdotem fecisset, collaudauerat, ac non nihil præ se ferebat quasi cum esset Imperij successorem relicturus: neque se à molendis nouis rebus continuisset, præsertim tam promptis ad exequenda quæcunque mandasset militibus, nisi

Caius Caligula à Tiberio ornatus.

maxima populū affectum uoluptate ex his quæ de Caiō dicta essent memoria partis eius Germanici intellexisset: & prius opinatus populū quoque suis rebus fauere, postquam tum sensit eos Caij studiosos, ægrè tulit, poenitentiaque correptus est, quod non in Consulatu aliquid conatus esset. Reliquos & hæc mouerunt, & quod Tiberius inimicum quendam Seiani ante decennium ad regendam Hispaniam electum, ac tum certas ob causas in ius uocatum absoluisset, alijs quoque qui prouincias administraturi, aut aliud quodcunque publicum officium obituri essent, impunitatem eo tempore definiens, quodque datus ad Senatum de morte Neronis literis, Seianum nudè, nullo addito eorum quos moris habebat titulo, nominauisset: edixisset etiam, ne cui homini sacrificaretur, (atqui Seiano res sacra fieri solebat) neue in suum honorem quicquam decerneretur (quippe multa Seiano decernebantur) quod iam antè interdictum, tum propter Seianū repetebatur: neque enim id concessurus alteri erat Tiberius, quod sibi ipsi non permisisset. Hæc effecerunt, ut contemptus Seiani apud populū adeò augetur, ut iam nõ occultè ab eo se subtraherent, cumq; desererent. Tiberius ubi hæc cognouit, sumpto animo, ratusque se auxiliarijs etiam populo ac Senatu usurum, quo magis improuiso hominem adoriretur, rumore sparsa, quasi Tribuniciam potestatem Seiano esset daturus, per literas cum apud Seianum accusauit, easque perferendas dedit Næuio Sertorio Macroni, quem iam antè occultè cohortibus Prætorijs præfecerat, & quæ agenda essent docuerat. Is noctu Romam uenit, tanquam aliud ob negocium, mandata cum Memmio Regulo tum Consule (nam collega eius Seiano fauebat) & Gracino Lacone nocturnorum uigilum custode communicat. sub auroram in Palatium ascendit, (Se-

Nero Germanici F.

Næuius Sertorius Macro.

Memmius Regulus Cōs. in Gracino aco.

natus

natus enim in Apollinis templo indictus erat) cumq; in Seianum nondum eā ingressum incidisset, tristèmq; ob non datas ad se à Tiberio literas inuenisset, consolatur remotis arbitris, ac dicit, ferre se ei Tribuniciam potestatem. Eo magna letitia perfusus Seianus in curiam insiluit. At Macro militibus Prætorianis, qui circum Seianum & Curiam erant, in castra ablegatis, cum prius se eis à Tiberio præfectum esse ostendisset, seque literas ferre ab eo, quibus præmia ipsis quædam darentur, in eorum locum nocturnos custodes templo circumfudit: ipse tum ingressus, literisque Senatui exhibitis, egressus inde, antè quam ea recitaretur, custodiam eius loci Gracino mandauit, ipse in castra ne quid ibi turbaretur contendit. Interim epistola recitatur bene longa, in qua nihil confertim contra Seianum continebatur, sed alie principio res, deinde breuis eius infectatio, tum rursus aliud quiddam, iterumque aliud contra Seianum: in fine duos Senatores Seiani familiares plectendos, Seianum in custodia habendum dicebat. Neque enim palam eum necari iubebat, non quod hoc nollet, sed quia uerebatur, ne quem id tumultum pareret, quin etiam ad se alterum Consulū uocabat, quasi ne tutò quidem ipse iter facere posset. Videre uerò erat, aut dirèq; multa ac uaria, quæ hæc secum literæ attulerunt. Nam antè quam ea recitaretur, laudare Seianū Senatus, ut Tribunicia potestati accepturū, acclamare, spes quisque suas præcipere animo, ostentare quæ Seiano daturus esset: postquam nihil eorum quæ sperarant, contraria omnia inuenta sunt: ibi uerò hæsitatio, & secundum eā officia coarctari, ac quidam eorum qui Seiano assidebant, consurgere: (quem enim paulò antè amicum habere magni duxerant, cum eo ne sedem quidem iam communem habere dignabantur) deinde Prætores ac Tribuni plebis

Epistola. Tiberij ad Senatum contra Seianū.

circundare eum, ne profiliens foras aliquid turbaturum daret. Et dedisset haud dubie, si initio graui aliqua subito oratione ictus fuisset: nunc singula quae recitabatur, quasi sola & leuia praetermittens, ac omnino uel nihil de se, aut certe non extrema perscripta esse sperans, commoratus loco suo est. Regulo cum ad se uocante, non audiens dicto fuit, neque id quidem factu, (iam enim animo deiectus erat) sed quod parere insolens ipsi esset: iterum, ac tertium in clamanti manu portenta, Seiane ades huc, id modo interrogauit an ipse uocaretur. Demum cum surgeret, Laco ingressus ante eum adstitit. Perlecta ad finem epistola, omnes uno ore clamore & maledictis Seianum incesse, pars iniuriam ab eo passi, alij quibus terrorem obtulerat, nonnulli eo amicitiam, quam cum eo habuissent, oblitantes, quidam mutatione eius fortunae leti. At uero Regulus neque omnes sententiam interrogauit, neque capitis anquisiuit, ueritus ne suffragijs uariaretur, ac inde tumultus existeret: uno censere iussu, acceptoque qui in uincula ducendum assentiretur, Seianum aede ductum, commitantibus magistratibus reliquis, & Lacone, in carcerem traxit. Is uero casus humanam imbecillitatem egregie ob oculos ponit, monetque nusquam inflatè se gerere. Quem enim manè ut praestantio rem se, uniuersi ad Curiam comminati fuere, tunc quasi nequaquam se meliorem in carcerem rapuerunt: quem coronis antè dignati fuerat, eitu uincula induxerunt: quem tanquam dominum stipauerat, cum fugitui instar custodierunt, tegimenque obuelanti sese detraxerunt, alapis ingestis: quem antè praetexta purpura ueste decorauerat, cui genua flexerant, ac ut Deo sacrisi cauerat, eum tum ad mortem duxerunt. Populus quoque irruens, multo ei clamore hos quibus mortem intulerat exprobrauit, spes quas sibi propositas habuerat ludibrio iactauit

Seianus in
uincula
ductus.

cc

cc

Et ait: omnes eius statuas deiecit, cofregit, raptauit, quasi ipsum si ea contumelia mulctarent. Ita spectator eorum quae passurus esset Seianus fuit, dum in carcerem conijctur. Nulla interiecta mora, eadem die prope carcerem in aede Concordiae conuenit Senatus, cum hunc sensum populi, Praetorios milites nullos adesse uiderent, ac morte eum damnarunt. Itaque capite mulctatus, in Gemonias proiectus est, eumque totum triduum populus ludibrio habitum in Tiberim misit: liberi eius ex Senatus consulto necati sunt. filia, quam pactus erat Claudij filio, constuprata prius à carnifice, quasi impium esset uirginem in carcere perire. Verum Apicata uxor Seiani damnata non fuit. Haec librorum morte suorum audita, eorumque in scabulis corpora intuita, digressa inde libellum composuit, in quo continebatur quo modo Drusus esset interfectus, accusatioque Liuillae uxoris eius, propter quam uir ipsi in sensus nuncium remisserat: eo ad Tiberium libello misso, uita seipsam priuauit. Quo Tiberius lecto, reque ut acta esset perspecta, reliquos omnes Drusianae cedis reos, & ipsam Liuillam interfecit: accepi tamen hoc etiam, ipsam Liuillam propter eius matrem Antoniam pepercisse, Antoniam uero ipsam sua sponte Liuiam inedia necasse. Sed haec post paulo facta. Tum uero ingens in urbe tumultus exstitit, nam quoscunque apud Seianum ualuisse populus, ideoque iniurios alij fuisse uidit, eos trucidauit: milites quoque indignantes se propter gratiam Seiani suspectos esse, sibi que nocturnos custodes antehaberi propter fidem aduersum imperatorem, incendia & direptiones fecerunt: quamquam omnes qui cum magistratu essent urbis custodiam mandato Tiberij suscepissent. Ne Senatus quidem quietus fuit: sed qui Seiano studuerant, uehementer metu poenae turbabantur: & qui alios antè detulerant, aut falsis

Seianus morte affectus.

Apicata Seiani uxor.

Liuillae interitus.
Antonij in filiam seueritas.

Tumultus in urbe post necem Seiani.

Decreta fa-
cta propter
Seiani exi-
tum.

falsis testimonijs opprefferant, metuebant sibi, ne in Scia-
ni, non Tiberij gratiam id egisse censerentur. Pauci ani-
mo securo erant, quibus nihil horum aderat, & fore cle-
mentio rem Tiberium sperabat: quippe, ut ad solet fieri, ea
quæ acciderant, in Scianum iam sublatum conferebant,
nihil, aut per pauca Tiberio imputabant, pleraque aut igna-
ro eo, aut inuito acta dicentes. Hi priuatorum erant af-
fectus. Publicè autem decreuerunt, ut quoniam domino
exonerati essent, nemo Scianum lugeret, ut Libertatis effi-
gies in foro poneretur, si stus dies ab omnibus magistrati-
bus & Pontificibus (quod nunquam antè factum) celebra-
retur: dies quo is pœnas morte dedisset, annuis Circen-
sibus ludis & uenationibus per quatuor collegia Pontifi-
cum & Augusti sacerdotes ornandus indiceretur, ne hoc
quidem prius usitatum: ita quem immodicis ac nouis ho-
noribus ad perniciem prouexerant, in eum Dijs quoque
nouos cultus statuerunt. Equidem satis ipsis liquebat,
istos Seiano præsertim furoris sui causam præbuisse, ita-
que edicto prohibuerunt extemplo, ne quis nimis honori-
bus in posterum afficeretur, neque per quencquam alium
quàm per Imperatorem iuramenta fierent: quæ etsi diui-
no quodam consilio tum decreuerunt, tamen haud ita mul-
to post Macronem & Laconem adulati sunt, pecuniam
eis, & honores, huic Quæstorios, illi Prætorios tribuna-
tes, permissoque ut in spectaculis sibi adsiderent, ludisque
uotiuus prætexta uterentur. Verùm hi territi recenti ex-
emplo, eos honores repudiarunt. Tiberio quoque decreta
multa, ut Patris patria nomen ferre inciperet, ut natalis
eius decem equorum certamine, & epulo Senatui dato
honoraretur: horum nihil admisit, iterum prohibito, ne quid
huiusmodi decerneretur. Hæc Romæ acta. Porro Tibe-
rius eatenus in magna sollicitudine uersatus, ne Roma oca-
cupata

Macro erLa
co à Senatu
honorati.

cupata Seianus contra se quoque nauigaret, parauerat
lembos ut si quid huiusmodi euenisset, effugere posset: mæ-
daueratque, ut quidam referunt, Macroni, si quis grauior
motus incidisset, ut Drusum ad populum & Senatū pro-
duceret, Imperatorēque constitueret: audito interitu Seia-
ni, ut par fuit, gaudio affectus, tamen legationem ea dere-
missam non admisit, quamuis multi Senatores, multi e-
quites, ac de plebe, ut antè quoque, legati essent: quine-
tiam Consulē Regulum, semper sui studiosum, coque
uententem ut tuto ipsum Romam, quod per literas pcti-
set, adduceret, repulit. Adhunc modum Seianus, inter om-
nes qui ante aut post illum, solo Plautiano excepto, eum
magistratum gessissent, summam ad potentiam euectus,
obijt. Cæterum propinqui eius & amici, ac reliqui omnes,
qui eum antè adulati fuerant, honoresque decreuerant, po-
stulati sunt, ac plerique condemnati propter ea ob quæ
prius in aliorum inuidia fuerant, damnantibus eos cæteris
propter ea quæ ipsi ante statuissent, per multi etiam eorū
qui superioribus temporibus causa dicta absoluti fue-
rant, tunc in iudicium retracti, reique peracti sunt, quasi
tum in Seiani gratiam causa stetissent. Atque adeo si cui
nullum aliud obijci poterat crimen, satis erat ad irrogan-
dā pœnā, quod amicus Seiani fuisset: quasi uerò non Tibe-
rius quoque cum amauerit, ac propter hunc reliqui. Inter
alios delatores huiusmodi criminum ij quoque erant, qui
maximè prius Seianum coluissent: hi enim cum sui similes cer-
tò cognoscerent, neque in inquirendo, neque in conuin-
cendo, quicquam laboris habebant, ipsique salutem inde
suam, pecuniamque ac honores sperantes, eos aut accusa-
bant, aut testimonio urgebant. Atqui eorum spes irritæ
omnino fuerunt: ipsam nimirum, quæ alijs obijciebant,
criminibus obnoxij, partim ob hæc, partim ob proditos
amicos

Plautianus.

Iudicia &
neces pro-
pter Seianum.

amicos poenas luebant. Eorum qui rei erant facti quidam praesentes accusati sunt, & se defenderunt, & quidam magna in eo libertate usi sunt: reliqui damnationem uoluntaria morte praeuenterunt, hac potissimum de causa, ne contumeliā & cruciatus pati opus haberent. (Omnes enim qui huiusmodi criminis iudicabantur, non equites modo, sed Senatores etiam, non uir tantum, sed & mulieres, in carcerem unā trudebantur: damnatique aut ibi pledebantur, aut à rupe Tarpeia eos Tribuni plebis, uel ipsi etiam Consules praecipitabant. omnium corpora in forum proieciuntur, inde in profluentem mittebantur.) tum ob hoc etiam, ut ad liberos suos hereditas perueniret. Paucorum enim qui se ante diem iudicij ipsi interfecissent, bona publicata sunt, quod Tiberius homines ad consciscendam sibi ipsis mortem alliciebat, ne ipse eos necasse uideretur: quasi uerò non longè grauius sit, adigere aliquem ad manus sibi ipsi inferendas, quàm speculatori eum tradere. At qui non de seipsis statuisent, eorum bona ut plurimum in fiscum redigebantur, exigua planè aut nulla parte accusatoribus data. Erat enim pecuniæ, quàm cænarum attentior Tiberius, qui etiam pro ducenda centesima pensione, centesimam instituit, omniumque hereditates, qui eum hæredem dixissent, adiit. nuncupatus autem fuit hæres à plurimis, etiam ijs ferè qui se ipsi interfecissent, ut Seianus quoque dum in uiuis erat, ferè ab omnibus hæres nuncupatus fuerat. Eodem consilio, quo uitam ultrò relinquendum bonis abstinuit, etiam omnia crimina ad senatum deferri iussit, ut ipse omni culpa uacare uideretur, Senatus autem iudicij faciendis seipsum damnaret. Vnde cum uiderent seipsum exitij causam esse, facile intellexerunt, priora quoque ista non Seiani, sed Tiberij fuisse acta: quippe non modò ij qui alios reos.

fecerant, ipsi in iudicium uocabantur: sed hi quoque qui suis sententijs alios damnauerant, uicissim ipsi damnabantur. Ita Tiberius nemini parcebat, uerum omnibus ad omnium perniciem utebatur, neminem amicum constanter habens. sed Seianorum criminum persecutione nullo discrimine noxa & innocentia, securitasque & metus habebantur. Visus est tandem uelle sancire obliuionem omnium eorum, quæ præterito tempore acta essent, cū & lugere Seianum ijs qui uellent permitteret, & interdiceret, ne quis luctu quenquam prohiberet etiam de alijs, quod sæpenuerò erat decretum: non tamen eam obliuionem re quoque confirmauit, sed paululum moratus, mox propter Seianum & alia crimina in permultos animaduertit, incesti crimine & parricidijs propinquarum obiectis. Eo rerum statu, ut nemo iam inficijs ire posset, quin carnem quoque Tiberij uorare cuperet, tamen sequenti anno, C. Domitio, & Camillo Scriboniano Consulibus, res apprimè ridicula accidit. Cum enim iam permultos annos lege statutum fuisset, ne uirum Senatus Calendis Ianuarijs in acta Imperatoris iuraret, sed uno iuramentum præeunte, reliqui adsentirent, sicut supra demonstratum est, eo anno secus factum, & sua omnes sponte, nemine cogente seorsim unusquisque fidem dederunt, quasi eò melius præstito iuramento: Initio enim, ut dixi, ac per aliquot annos neminem omnino passus erat in ea quæ ad Imperium suum facerent iurare. Quin & adhuc risu dignior res euenit. Decreuerunt enim ut Tiberius ex suo ordine deligeret quotquot uellet, ac uiginti ex ijs, quos fors tulisset, quoties in Curiam intraret custodes sui haberet, gladijs armatos: nimirum cum extra Curiam omnia militari præsidio essent munita, priuatus autem homo nemo Curiam iniret, propter quemnam alium, quàm seipsum, ad quos

fecerant, ipsi in iudicium uocabantur: sed hi quoque qui suis sententijs alios damnauerant, uicissim ipsi damnabantur. Ita Tiberius nemini parcebat, uerum omnibus ad omnium perniciem utebatur, neminem amicum constanter habens. sed Seianorum criminum persecutione nullo discrimine noxa & innocentia, securitasque & metus habebantur. Visus est tandem uelle sancire obliuionem omnium eorum, quæ præterito tempore acta essent, cū & lugere Seianum ijs qui uellent permitteret, & interdiceret, ne quis luctu quenquam prohiberet etiam de alijs, quod sæpenuerò erat decretum: non tamen eam obliuionem re quoque confirmauit, sed paululum moratus, mox propter Seianum & alia crimina in permultos animaduertit, incesti crimine & parricidijs propinquarum obiectis. Eo rerum statu, ut nemo iam inficijs ire posset, quin carnem quoque Tiberij uorare cuperet, tamen sequenti anno, C. Domitio, & Camillo Scriboniano Consulibus, res apprimè ridicula accidit. Cum enim iam permultos annos lege statutum fuisset, ne uirum Senatus Calendis Ianuarijs in acta Imperatoris iuraret, sed uno iuramentum præeunte, reliqui adsentirent, sicut supra demonstratum est, eo anno secus factum, & sua omnes sponte, nemine cogente seorsim unusquisque fidem dederunt, quasi eò melius præstito iuramento: Initio enim, ut dixi, ac per aliquot annos neminem omnino passus erat in ea quæ ad Imperium suum facerent iurare. Quin & adhuc risu dignior res euenit. Decreuerunt enim ut Tiberius ex suo ordine deligeret quotquot uellet, ac uiginti ex ijs, quos fors tulisset, quoties in Curiam intraret custodes sui haberet, gladijs armatos: nimirum cum extra Curiam omnia militari præsidio essent munita, priuatus autem homo nemo Curiam iniret, propter quemnam alium, quàm seipsum, ad quos

Crudelitas
& iniustitia
Tiberij.

An. V. C.
781.

Iuratum in
acta Imperatoris
nullo modo.

Ridiculum
Senatus de
Tiberio decretum.

Auaritia Tiberij.
Centesima
pensio.

ad quos nimirum tanquam inimicos ingrederetur, eam ipsi custodia addiderunt: Tiberius laudato Senatu, benevolentiaque ergo gratijs actis, rem ipsam ut insolentem auersatus est, neque enim eum stoliditatis deuenerat, ut ijs ipsis quos odisset, et a quibus maxime odio haberetur, gladios daret. Sanè ex his ipsis rebus suspectans eos, (omne enim id quod propter ueritatem adulandi causa fit, in suspitione incurrit) multum ualere iussis eorum decretis, pretorios milites ipse, quanquam Seiano fauisse sciret, oratione et pecunia honorauit, quibus promptioribus contra Senatum uti posset. Laudauit tamen iterum Senatum, cum decreuissent, ut militibus istis stipendium ex aerario solueretur. Tam uero accuratus erat in decipiendis uicissim suo sermone Senatoribus, ac re ipsa sibi conciliandis militibus, ut Iunium Galenum Gallionem, qui sententiam dixisset, ut milites Tiberij exactis stipendijs in subsellijs equitum spectacula uiderent, in exiliu miserit, hoc ipso crimine, quod is militibus persuadere uoluisse uidebatur, ut Reipub. potius quam Tiberio studerent, neque eo contentus supplicio, cum Lesbium ire cum accepisset, tunc ibi uita Amoenitati eum subtraxit, et magistratibus, ut Asinium Prudentem Gallum, custodiendum dedit. Utque et Senatui et militibus euidentius ostenderet, quid de utriusque sentiret, a Senatu paulo post petijt, contenti essent cum Macronem secum, et Tribunos militum in Curiam introducere, id sibi satis fore: at uero ne his quidem indigebat, certus nunquam in urbem reuerti, sed et odium illorum et militum beneuolentiam notabat. Concessi sunt hoc Senatores: nam Senatus consulto addiderunt, excutiendos esse qui in Senatum ueniret, ne quis eorum pugionem sub ala haberet. id Senatus consultum anno insequenti factum. Tum uero et alijs familiaribus Seiani pepercit, et L. Seiano Praetori,

Marcòque

Marcòque Terentio equiti. Seianus Floralibus ad ridendum Tiberium (caluus enim erat) omnia caluorum ministerio ad noctem usque peregerat, lumen quoque discedetibus a theatro per puerorum rasis capitibus quaeque nullia praebuerat: id Tiberius adeo nulla ira persequutus est, ut omnino se certiores factum dissimulauerit, quamquam inde tractum fuit, ut omnes calui Seiani dicerentur. At Varro in ius uocatus propter amicitiam Seiani, tantum a negando absuit, ut ostenderit maximo se cum studio coluisse, quem ipse Tiberius in tanto habuerit honore: Qui si rectè, inquit, fecit eius amicitia utens, neque ego quidem quicquam peccaui: sin Imperator, qui omnia explorata habet, deceptus fuit, quid mirum me quoque in errorem unum tractum, cum conueniens nobis sit, omnes eos quos is honore dignatur, amare, nihil anxios quales ij sint, unumque hunc amicitiae eorum terminum statuente, quod Imperatori probantur. Hanc ob excusationem absolutus est Senatorum suffragijs, accusatoresque eius uerbis increpati, ad stipulante etiam Tiberio. Idem L. Pisonem, urbis praefectum, defunctum publico funere decorauit, quod alijs quoque largiebatur. Lucium ei Quaestorem suffecit, quem dudum exercitui destinatum Romae detinuerat, idemque cum multis alijs egerat, nihil quidem ijs opus habens, tantum ut honores eis tribuere uideretur. Interim Vetrastio Pollione Aegypti praefecto uita functo, ex Caesarianis libertis cuidam Ibero ad certum tempus provinciam mandauit. Ex Consulibus alter Domitius, toto anno gessit magistratum: habebat enim in matrimonio Agrippinam, Germanici filiam: in locum alterius alij alijs suffecti pro arbitrio Tiberij, alijs longius, alijs breuius tempus eius honoris constituentis, idque ipsum alijs contrahentis, alijs prorogantis: nam etiam si

F f

L. Scianus
Praetor Ti-
berij calui-
ciu irridet.

M. Terentij
libertas in
fata Seia-
nia amicitia.

L. Pisonis
mors.

Vetrastius
Pollio.

Tiberij ma-
gistratus ua-
rie constituit.

Iunij Gal-
lionis casus.

quem ad totum annum Consulem creasset, mox eo deposito, alium, iterumque alium subinde subrogabat, eo modo Consulatus frere toto imperij eius tempore habitus. Eorum uero, qui ceteros magistratus peterent, electos quot uidebatur, in Senatum misit, alios commendans, uique omnium suffragia auferebant, alios petitioni, professionique et sorti permittens: tum ad populum plebemque qui utroque modo candidati erant magistratum progressi, anti- qui ritus causa, (cuius nunc etiam imago extat) designabantur. Quod si qui aliquando deficerent, aut immodica contentione efferrentur, pauciores solito constituebantur. Anno insequenti, cum Sergius Galba, is qui deinde Imperator factus est, et L. Cornelius Sylla Consulium nomen haberent, x v. Praetores fuerunt, idque multis annis accidit, ut nonnunquam x v. nonnunquam uno aut duobus plures paucioresue fierent. Ceterum Tiberius etsi appropinquauerat Romae, et in locis circumiacentibus uersatus fuerat, ac intra quatuor M. passuum ab urbe abesset, non tamen eam inuit, quanquam filias quoque Germanici reliquas, et filiam Drusi Iuliam nuptum dedisset: idcircoque ne ciuitas quidem eas nuptias celebrauit festo die, sed Senatus quoque eo die ac iudicia habita sunt. Magna autem cura obseruabat Tiberius eos dies quibus Senatus conueniebat, ne uel tardius ueniret, uel maturius discederet: eaque de re multa ipsis quoque Consulibus scripsit, recitari literas iussit, ut in reliquis etiam negocijs solebat, quasi non posset ad ipsum Senatum literas dare. Mittebat autem in Senatum non modo libellos sibi a delatoribus exhibitos, sed et ea quae erant quaestionibus a Macrone cognita: ita ut praeter condemnationem nihil requireretur. At postquam Vibulenus Agrippa eques in ipsa Curia hausto quod ex annulo deprompserat uene-

no mor

An. V. C. 786.

Tiberius Romae appropinquat, non tamé intrat. Iulia Drusi filia.

Macro Tiberij quæstor. Vibuleni Agrippæ obitus Neruæ motus

no mortuus est, Neruæque consuetudinem Tiberij non ferens praeterire, (causae ei erant cum alie, tum quod a Cassare latae leges de contractibus is renouaturus erat, causam angusta fidei et multorum tumultuum praebituras) multum hortante Tiberio ut animum suum explicaret, nullo dato responso abstinentia uitam finiuit: ibi deum motus Tiberius rem foenerariam modo statuto temperauit, milliciesque sestertium Reipublicae largitus est, quae pecuniam Senatorij ordinis uiri indigentibus citra usuram ad tres annos mutuò darent. Vna item die eos qui inter delatores praecipui erant omnes occidi iussit, ac cum unus, qui aliquando Centurio fuerat, indicium de aliquo deferret, omnibus militariibus ea re interdixit, cum equitibus et Senatoribus eam concessisset. Haec laudi Tiberio fuerunt iuxta, ac spreti qui propterea decernebatur honores. Ceterum ob libidines, quibus promiscue in nobilissimos utriusque sexus effusus erat, male audiebat. Vnum exemplum referam, fuit inter amicos Tiberij Sex. Marius, tantis inde diuitijs ac potentia auctus, ut iratus cuidam uicinorum, biduo eum conuiuiam habuerit, ac priori die domum illius penitus subuerterit, postridie ampliore ac splendidiorē refecerit: ignaroque a quo id factum esset, utrumque confessus simul dictis ostenderit. eam sibi et ulciscendi, et gratias referendi adesse facultatem. Is Marius cum formosam filiam aliquò ablegasset, ne eam Tiberius pollueret, incesti cum ea commisi accusatus est, ac cum filia perijt. Ob huiusmodi flagitia turpitudinis incusabatur: at ob Drusum et Agrippinam necatos, crudelitatis. Etenim cum quae prius id genus perpetrata erant, omnia homines Sciano accepta referrent, eoque sublato saluas res fore sperarent. postquam de eorum quoque cede rescuerunt, quodque non modo in Mausoleo conditi eorum reliquias prohibuisset, sed occurrari

Tiberius for- nus immi- nuit.

Delatores una die om- nes occisi.

Libidines Tiberij. Sex. Marij potentia & interitus.

Drusus & Agrippina a Tiberio necati.

Munatiæ
Plancinæ in
teritus.

Caium Cali
gulam Tibe
rius ad Im
perium pro
mouet.

Tiberius ne
potē suum
Tiberiū cur
neglexerit.

Tiberij o
dium in po
steritatem.

Priamus Ti
berio felix.

etiam in terram defossas iussisset, ne inueniri possent: summo dolore icti fuerunt. At Agrippinæ obitus, Munatiæ Plancinæ necem traxit, quamuis ei iam antè Tiberius infensus, non Germanici, sed alia de causa, tamen usura uitæ frui passus fuerat, ne eius mors Agrippinæ gaudio esset. Caium quoque Cæsarem non inter primos Quæstorem fecit, attamen ad reliquos magistratus quinquennio quam leges ferrent maturius se cum euecturum pollicitus, orato etiam Senatu, ne cum multis ac intempestiuis honoribus extollerent, quam rectam uitæ cursu non tenendi esset occasionem habiturus. Erat ipsi nepos etiam nomine Tiberius, uerum eo & propter ætatem (puer enim erat adhuc) & propter suspicionem, quod non credebatur Druſi sanguine natus, neglecto, Caio tanquam Imperij potituro deditus erat, eo magis, quod Tiberium haud diu uicturum, ac ab ipso Caio interemptum iri compertum habebat: nihil enim eorum quæ Caio essent euentura ignorabat: & quodam tempore ei cum Teberio litiganti, Tu quidem, inquit, hunc occides, te uerò alij. Enim uerò neque alium quenquam sanguine sibi coniunctiorem habebat, & sciens Caium pessimè uicturum, haud illibenter Imperium ei fertur tradidisse, ut & sua facinora Caij grauioribus flagitijs occultarentur, ac reliqua pars Senatus, nobilissimus quisque etiam post suam mortem interficeretur. Sæpe uerò recitasse memoratur antiquum hoc:

Me misceatur igne terra mortuo.

Priamum quoque crebrò beatum dixit, cuius interitus cum exitio patriæ & regni totius fuisset coniunctus. Equidem quæ eo tempore euenerunt, fidem ijs faciunt quæ de eo scripta ita sunt. Tantus enim sub Tiberio Senatorum, ne reliquos dicam, numerus periit, ut forte ducti prouinciarum præfecti, Prætorij quidem per

tricin

triennium, Consulares per sexennium præfuerint, cum non suppeterent successores: ne iam electos ab ipso referam, quibus in plurimos annos imperium prorogauit. Inter eos qui tum necati sunt, Asinius etiam Galus fuit, cum quo uix tandem (ita enim ipse Tiberius dicebat) in gratiam redierat: adeo enim res redierat, ut uita pro supplicio, mors pro beneficio essent. Vicesimo anno Imperij, cum frequens in Albano & Tusculi esset, in urbem non uenit. Sed Consules L. Vitellius, & Fabius Priscus, decennium nuncupauere, tanquam ei, ut Augusto usitatum, tunc Imperium prorogarent. Verum hi ludos decennales simul & celebrarunt, & pœnas dederunt. Nam reorum iam nullus absoluebatur, omnes damnabantur, plerique ex literis Tiberij, & quæ quæstionibus actis Macro comperisse ferebat, reliqui ex ijs, quæ Tiberium & Macronem uelle suspicabantur: rumorque uagabatur, ideo ipsum Romam non ingredi, ne præsentis damnationes pudori essent. Alij igitur à carnificibus necabantur, alij sibi mortem ipsi consciscabant: inter quos Pomponius Labeo, qui à Prætura Mysiæ octo annos præfuerat, cum unà cum uxore, quod se pecunia corrumpi passus esset, arcesseretur, uoluntariae mortis eam sociam habuit. At M. Aemilius Scaurus neque prouinciæ malè administratæ, neque donorum acceptorum reus, ob Tragœdiam à se scriptam postulatus, grauiora his quæ composuerat mala perpeſsus est. Atræus Carmini titulus erat: eius subditorum quendam monebat Euripideis istis uerbis, ut stultitiam imperantis ferret. Id cognitum Tiberius, in se conditum poema dicebat, Atræique se propter patrata parricidia nomine notatum, sed Aiacem se de Scauro facturum: compulsiq; ad sibi ipsi inferendas manus hominem, non hoc obiecto, sed adulterio Liuille.

Asinij Galli
mors.

An. V. C.
787.

Crudelitas
Tiberij.

Pomponius
Labeo seip
sum inter
fecit.
M. Aemilij
Scauri inter
ritus.
Atræus Tra
gœdia.

Liuille mul
tis exitij
causa.

Drusum se
quidam ia-
cians, tur-
bas mouet.
An. V. C.
788.
Caij Caligu-
læ nuptiæ.
Fulcinij
Trionis in-
tericus.

Tiberius cõ
uicia sibi fa-
cti publicat
Sabini Pop-
pæi interi-
tus.

Regulus.

Artabanus
Parthus Ar-
meniam in-
uadit.
Arfaces.
Phraates.
Mithridates
Iberus.

Multi enim propter hanc, alij uero, alij confictio crimine
pœnas dederant. Eo Romæ rerum euentu, ne subditi qui-
dem quieuerunt. Drusum quidam se adolescens iactabat:
is per Græciam & Ioniam uisus, ab urbibus ultrò acceptus,
& auxilio firmatus, in Syriam haud dubiè uenisset, exer-
citusq; occupasset, nisi quis eum agnitum detinuisset, &
ad Tiberium misisset. Secuti Consules C. Gallus, M. Ser-
uilius. Tiberius Antij nuptias Caij Caligulæ celebrauit.
Nam ne harum quidem nuptiarum causa Romam uenire
uolebat, quia Fulcinius Trio, qui amicus quondam Seida-
ni, ipsi propter quadruplicationes gratissimus, die dicta
metuens accusatores, uita seipsum exuerat, multis in
testamento suo in ipsum Tiberium, multis in Macro-
nem conuicijs relictis. Id testamentum cum non auderent
publicare, ipse ubi quid scriptum in eo esset cognouit,
in Senatum afferri iussit: minime conuicia ista curans,
qui occultas etiam de se querelas sepius in uulgus edi-
tanquam laudes suas, uolebat. Hæc certè ipsa quoque
quæ Drusus in tantis miserijs & malis uerba protulisset,
ad Senatum scripta misit. Poppæus porro Sabinus, qui
ad id usque temporis per omnem ferè Tiberij principa-
tum Mysiæ utriq; & Macedonia præfuerat, gratissimum
habuit nece sibi ultrò conscita, iudicia omnia euitare. Et
in præfectura Regulus successit: nam Macedonia, & si
quibusdam credimus, Achaia extra sortem prouinciæ da-
bantur. Sub idem tempus Artabanus Parthiæ rex mor-
tuo Artaxa, filio suo Arfaci Armeniam dedit, idq; cum à
Tiberio impune tulisset, Cappadociam quoque attenta-
uit, & superbius Parthos tractauit. Itaque nonnulli dese-
cerunt ab eo, & misis ad Tiberium legatis, regem sibi
unum ex obsidibus petierunt. His statim Tiberius Phraa-
tem, eo in itinere mortuo, Teridatem regij & ipsum ge-
neris

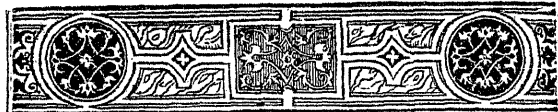
neris misit: cui ut expeditius regnum adire liceret, Mi-
thridati Ibero scripsit, Armeniam inuaderet, ut Artaba-
nus dum filio opitularetur, domo abstraheretur, atq; ita fa-
ctum est. Neque tamen diu Teridates regnum tenuit: ete-
nim Scytharum auxilio eum Artabanus non magno labo-
re expulit. Armenia autem Mithridati data est, filio, ut ui-
detur, Mithridatis Iberi, fratri Pharasmanis, qui et in re-
gno Iberiæ successit. Sex. Papinio, Q. Plautio Consulibus,
Tiberis multas urbis partes aqua repleuit, ita ut nau-
ibus periret, incendio lōge plura propter Circum &
Auentinum perierunt: itaq; Tiberius nullies sestertium ijs
qui damnum inde tulissent leuandis impendit. Quod si
Aegyptiæ etiam res ad Romanos attinent, eo anno ibi
Phœnix apparuit. Hæc omnia uisa sunt mortem Tiberij
prænunciare. Nam tunc Thrasyllus, Tiberius autem an-
no insequenti Cn. Proculo, Pontio Nigrino Consulibus
mortem obiit. Ceterum Macro per multis, ac inter eos
Domitio insidias tetenderat, criminibus & questionibus
falso paratis: qui omnes morte multati fuissent, nisi Thra-
syllus sapientissimè Tiberium tractasset. Quippe cum
diem & horam suæ mortis præcise indicasset, Tiberium
decem adhuc annos uicturum affirmauit, ut spe longio-
ris uitæ eorum necem non properaret. Neque id consilium
irritum fuit: nam Tiberius existimans fore, ut per ocium
posset omnia quæ statuisset perficere, nihil festinauit: ne-
que offensus est, cum Senatus iudicium distulisset, quia
rei questionibus contradixissent. Etenim quædam mulier
cum seipsam sauciaisset, in Curiam illata est, atque inde in
carcerem abducta obiit. L. Arruntius ætate & moribus
grauis, mortem sibi consciuit, quanquam iam ægotan-
te Tiberio, ita ut spes nulla morbo leuatu iri esset: tamen
quia Caij maliciam norat, maluit antè quàm cum expe-

Pharasma-
nes.
An. V. C.
Tiberis in-
dario.
Incedium.
Phœnix ui-
tus.
Thrasylli
obitus.
An. V. C.
790.
Macrohis
insidias in-
multos iri-
ta.
Tiberij spe
longioris ui-
tæ à Thra-
sylo dece-
ptus.

L. Arruntij
obitus.

riretur, uita concedere, non posse se in senectute sua do-
 minum, eumque talem, ferre dicens. Reliqui partim iam
 damnati, quia tamen intra decimum diem morte afficere
 eos prohibitum erat, partim cum graui morbo Tiberium
 conflictari nunciatum esset, dilato iudicio euaserunt. Mi-
 seni mortuus est Tiberius, antè quàm de ijs causis rescia-
 ret, cum diu iam agrotus, tamen sperans ad id tempus
 quod Thrasyllus prædixerat se uicturum, neque medi-
 cos consulisset, neque uictus rationem mutasset, sed se-
 penumerò, ut senectute & morbo haud acrisensim tabe-
 scens, imbecillitatem cum ualetudine mutasset. Eò mul-
 tis alijs, Caio autem in primis modò spem moriturus, mo-
 dò metum uicturus obiecerat. Ideò Caius metuens, ne
 uerè ualetudinem recuperaret, cibum petenti negauit,
 scilicet damnatum si obtulisset, laturo: iniectisque multis
 ac densis uestimentis, tanquam calefactione egenti, suffo-
 cavit eum, nonnihil etiam Macronis auxilio usus, qui
 adolescenti iam obsequabatur, male tum affecto Tiberio,
 eumque antè in amorem uxoris suæ Enniæ Thrasyllæ
 pellexerat. Quod ipsum suspicatus ita esse Tiberius, Be-
 netu, dixerat, qui sole occidente relicto, ad orientem
 te confers. Ita Tiberius, homo multis uirtutibus, multis
 uitijs præditus, utrisque peculiariter usus, mortuus est
 VII. Cal. Aprilis. Vixit annos LXXVII. menses qua-
 tuor, dies nouem. Imperauit annos XXII. menses VII.
 ac dies totidem. Publico funere elatus est, habita oratione
 in laudem ipsius à Caio.

DIONIS

Mors Tibe-
rij.Caligula
mortè Tibe-
rij, accele-
rat.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus nonus, Gulielmo Xy-
 landro Augustano in-
 terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

De Caio Cæsare Caligula.

Vt templum Augusti dedicatum fuerit.

Quomodo Mauritiæ à Romanis regi cæperint.

De Caij Cæsaris morte.

Anni reliqua parte hæc gesta, C. Accerronio, & Pontio Nigri-
no Cossuum tribus alijs, quibus Consularum gessere,791. M. Aquila C. F. Iulianus,
P. Nonius M. F. Asprenas.792. C. Cæsar Germanicus I I.
L. Apronius L. F. Celianus, siue Cestianus.

793. C. Cæsar I I. I. solus.

794. C. Cæsar I I. I. I.

Cn. Sentius Cn. F. Saturninus.

Hic annus non annumeratur, quia pleraque eius acta in libro
LX. referuntur.

An. V. C.

TIBERIO successit Caius, Germanici
 & Agrippinæ filius, quem Germani-
 cum quoque, & Caligulam dictum fuis-
 se ostendimus. Reliquerat sanè Tiberius
 nepoti suo Tiberio principatum, sed
 Caius testamentum id per Macronem in Senatum misit,
 idque Consulatum, reliquorumque antè ad hoc præparato-
 rum sententijs irritum iudicari fecit, tanquã ab homine metis
 impote conditum, qui Imperium puero, cui ne in Curia esset
 per ætatè aditus, legasset. Ita Tiberium imperio tunc exutum,

C. Caligula
 Imperium
 excipit.
 Tiberij te-
 stamentum
 irritum fa-
 ctum.

Ff 5

Tiberius
Drusi F. à
Caligula
imperio &
vita spolia-
tur.

Liuiæ testa-
mentum à
Tiberio ir-
rità factū.

Liberalitas
Caligulae.

post adoptatū sibi, occidit. Quamquam Tiberius eandem sententiā suam multis modis perscripserat, quasi vires ita habiturā, quae omnia scripta in Senatu tūc sunt à Macro-
ne recitata: sed nihil consilij aduersum ingrattitudinem hominum & uim posterorum ualet. Ita Tiberio ea euen-
runt, quae ipse matri suae fecerat, nisi quod is nemini quic-
quā legatorum eius testamento dedit: atque ipse alijs le-
gasset, excepto nepote, omnia persoluta omnibus sunt, euidenti indicio, omnem de testamento actionem nepotis eius causa adornatam fuisse: nam cum satis compertum Caius haberet testamenti eius sententiam, possetque id suppressere, tamen quia multi erant conscij, ipse inuidiam eam subiturus, maluit Senatus auxilio id euertere, quam occultare, eique culpam imputari. Caterū legata omnia quasi ex suo omnibus persoluens, liberalitatis apud homines opinionem sibi parauit. Itaque statim exercitio Praetoriarum cohortium coram Senatu edito, lega-
tum ijs distribuit, mille in singulos nummos, additis totidem à se populo quadringentes quinquagies sestertium (id enim legatum erat) ac uiritim sexagenos denarios, quos cum ipse uirilem togam acciperet non persoluerat, cum foenoris causa additis quindenis denarijs numerauit: urbanis militibus, & nocturnis custodibus, tum legio-
nibus extra Italiam, & urbanis alijs militibus qui in oppidis minoribus erant, similiter legatum representa-
uit, urbanis scilicet uiritim quingenos sestertios, reliquis trecentos. Liuiæ quoque testamento legata excoluit: potuissetq; magnificus & animo alto praeditus haberi, si reliquas etiam pecunias convenientibus impendijs absumpsisset: (nam etsi metu populi & militum nonnihil ad hec facienda esset compulsus, tamen magis uoluntas in causa fuit, cum non his modo, sed priuatis etiam, nec à Tibe-
rio tan

rio tantum, sed à proauia quoque sua legata omnia per-
solueret.) nunc statim reuocatis histrionibus, equis, gla-
diatoribusque & alijs huiusmodi rebus immodicè pecu-
niā impendens, & thesauros maximos breuissimo tempore exhaustit, & demonstrauit priora quoq; ista non iudicio, sed prodigalitate à se facta fuisse. Quippe uicies ter mil-
lies sestertium (alij tradunt uicies semel millicies sestertium, ac CCCXX. in super sestertia) cū accepisset in thesauris, nullam eius summæ partem in tertium annum seruauit, quin altero statim anno magna inopia laborauit: eodemq; modo alijs omnibus in rebus usus est. Nam cum initio se maxime popularem ostentasset, adeo ut nihil ad Senatum aut populum scripserit, neque ullum imperatoris nomen usurpauerit, mox ita Regios mores sumpsit, ut omnia quae tanto imperij sui tempore Augustus, uix ea quidem, & singulatim sibi decreta accepit, quorum nonnulla Tiberius quoq; recusauit, omnia uno die arripuit, tantum patris nomine, neque in longum tempus, dilato. Adulterijs fuit inquitatissimus, uxores unam pactam alijs, reliquas ab aliorum coniugio auulsas habuit, easq; deinde omnes unica excepta odit, ne hanc quidem si diutius uixisset, odij immunem passurus. In matrem, fratres, & uiamque Antoniam permulta pietate usus est: nam hanc Augustam statim, & sacerdotem Augusti fecit, omnesque Vestalium honores tribuit: eosdē sororibus quoque suis dedit, utque sibi in ludis equestribus spectandis assiderent, ut uota quae quotannis magistratus & pontifices pro ipsius & publica salute nuncupant, ac iuramentum quod in eius imperium praestatur, ad eas etiam spectarent: ossa matris & fratrum defunctorum ipse eò nauē aduectus sua manu legit, & Romā allata in Augusti sepulcro condidit, praetextam amictus, ac listoribus ornatus tanquam in triumpho

Prodigali-
tas Caij.
Histrion es
reduci.

Ingens sum-
ma pecuniæ
à Caijo bre-
uissimo tem-
pore profu-
sa.

Caij Monar-
chicus factus.

Caij Adul-
teria.

Pietas in
suos.

Impietas in
eisdem.
Antoniz
mors.

Tiberij exe
quie à Ca
io nullo or
naui acta.

Caius in o
mnibus si
bimet con
trarius.

in triumpho quodam: omnia contra eos decreta, aboleuit, insidiatores eorum omnes supplicio affecit, in exilium eorum causa pulsos reuocauit. Hæc tamen omnia, extremis in auiam & sorores flagitijs contaminauit. Auiam enim, quod esset ab ea uerbis correptus, ad mortem uoluntariam cõpulsit: sorores suas omnes uitauit, ac duas in insulam quandam exposuit, tertia morte id præuertit: ipsum Tiberium, quem auum suum appellabat, cui omnes Augusto oblatos honores decerni petebat, cum hi non statim essent decreti (nam ad ipsius aduentum patres eam rem extraxerant, nondum satis eius sententia perspecta honores neque dare, neque adimere Tiberio ausi) nulla alia re quam publica sepultura decorauit, noctu eius corpore in urbem allato, & manè proposito: quam enim funebre habuit orationem, ea non tam Tiberij laudes, quam Augusti & Germanici memoriæ apud populum renouationem, sui que commendationem continuit. Ad eò autem contrarius sibi ipsi in omni re fuit, ut cum libidines Tiberij, & parricidia conuicijs agitaasset, non imitatus modo ea fuerit, sed excesserit: & quæ in eo laudauit, nequam secutus est. Primus omnium contumelijs & probris Tiberium proscidit, unde alij rem gratam se Caio facturos rati, libertate dicendi magis temeraria usi sunt: deinde ita laudibus eum extulit, ut nonnullos dictorum causa multa uerit: iuxta & eos propter maledicta tanquam inimicos Tiberij, & qui eum laudassent, quasi amicos, odio habuit. Maiestatis legem sustulit, ita tamen, ut per multos ob id crimen necauerit, ut horum etiam, qui contra patrem, matrem, fratresque suos conspirassent, tamen si iram his remisisset, & combussisset literas eorum perhiberet: & sane literas nonnullas aboleuerat, non tamè ipsa inimicorum manu scriptas, in quibus ad conuincendum eos euidentia

dentia erant argumenta, sed ab his rescripta exemplaria. Idem cum initio prohibuisset, ne qua sui effigies fieret, deinde ad statuas sibi ponendas ita delapsus est: ut passus sit decretum de sacrificando fortune ipsius in columna incidendi, iusseritque templa sibi extrui, & rem sacram, tanquam Deo, fieri. Modò frequentia hominũ, modò solitudine gaudebat: siue peteretur aliquid, siue nemo quicquam eum posceret, stomachabatur: res quasdam celeritate summa aggressus, aliquoties ignauissimè tractauit: pecuniam ut profudit, ita turpissimis rationibus consecit: adulatoribus & libero ore loquentibus ex æquo gaudebat ac succedebat: multorum in se grauiores iniurias cæde ultus est: amicorum alios nimia adulatione, alios immodicis iniurijs habuit: ita nemo erat, qui sciret quo pacto cum eo loqui aut agere deberet: ac si quis prosperè id fecit, magis fortuna quam consilio hoc assecutus est. Tali ergo Romani tunc traditi sunt Imperatori, ut Tiberij acta, quam molestissima ea, tantum à uitijs Caij abstulerint, quantum ab Augusti uirtutibus Tiberius. Nam Tiberius ipse Imperium gerebat, alijsque ministris ad suam uoluntatè exequendam utebatur: Caius ab aurigis gladiatoribusque regebatur, seruus histrionum & scenicorum hominum. Appellem quidem, Tragædorum ea etate principem, semper & in publico secum habuit, deinde seorsim ipse, seorsim histriones, omnia ea quæ huiusmodi homines potentiam nacti agere ausint, peregerunt: quæ ad eam rem pertinebant, ipse preciosissimè quacunque occasione suppedi tauit ac constituit, coegitque etiam prætores ac Consules, ut ea pararent: itaque ferè quotidie fabula aliqua acta fuit, Principiò ipse spectatorem tantum se, ac auditorem præbuit, ac studio suo, quasi unus è turba hominum, aut fauit cuidam, aut restitit, ita ut aliquando aduersarijs iratus ad

Caius Tiberio deterior.

Caius mancipatus ludicris. Appelles.

tus ad spectaculum non uenerit. Procedente tēpore mul-
 tos imitatus est uarijs in rebus, cum multis certauit: nam
 & aurigauit, & pugnavit, & saltauit, & Tragœdiam
 egit, semper hæc tractans. Semel noctu primoribus Pa-
 trum quasi ad necessariam deliberationē uocatis, coram
 saltauit. Eo anno quo Tiberius obiit, & ipse principatum
 cepit, primum Senatores, presentibus in Curia equitib.
 etiam, ac nonnullis de plebe, multis uerbis adulatus est, cō-
 municaturum se cum eis imperium, omniāque ad placitū
 eorum acturum, filiumque se, & alumnū eorum dicitans.
 Agebat tum ætatis annum x x v. quinque adhuc ad eum
 explendum mensibus & diebus quatuor indigens: deinde
 eos qui in carcere erant dimisit, inter quos fuit Q. Pom-
 ponius, septem totos annos à Consulatu suo ibi miserè ha-
 bitus: actiones læsæ maiestatis, quibus urbem maximè ue-
 xari uidebat, sustulit: libellosque de ijs à Tiberio relictos
 cōgestos exussit, ut quidem præ se ferebat: addens eò id à
 se factum, ut ne si omnino quidem uellet propter matrem
 aut fratres quenquam ulcisci, id posset. Ob hæc laudatus,
 quia spes erat uera hæc eum promittere, neque posse per
 etatem suam aliud sentire quàm dicere, auxit spes homi-
 num, iussitq; Saturnalia per quinque dies agi: accepitq;
 ab omnibus ijs quibus frumentum ex publico dabatur, o-
 bolum pro eo denario, quem ad imagines ei faciendas cō-
 ferebant. Confestim ei Consulatus abrogatus, Proclo &
 Nigrino decretus est, utque eum deinceps quotannis ge-
 reret: neque uerò ea recepit, sed cum sex mensibus ij (ad
 hoc enim tempus Consulatum acceperant) Consules fuis-
 sent, ipse deinde Consulatum iniit, collega adsumpto Clau-
 dio patruo. Is Claudius ad id usque tempus in equestri
 ordine uixerat, & ab eo missus legatus ad Caium post
 mortem Tiberij, tunc primum, annos iam natus x l v i.
 Senator

Caligula
 promissa ad
 Senatū.
 Q. Pompe-
 nius.

Saturnalia.

Consulatus
 Caij & Clau-
 dij Cæsarij.
 An. V. C.
 790.

Claudius.

Senator unā Consulque factus est. Bene hæc egisse Caius
 creditus, initio Cōsulatus eam ad Senatū habuit oratio-
 nem, singula Tiberij uitia pestrinando, & multa de se
 pollicendo, ut Senatus ueritus ne mutaretur, Senatus con-
 sulto facto iusserit quotannis eam recitari. Deinde Caius
 habitu triumphali templum Augusti dedicauit, nobilissi-
 mis pueris ætate florentibus cum uirginibus eiusdem or-
 dinis hymnum canentibus: epulæque Senatoribus, &
 earum uxoribus, ac populo datum, uariāque spectacula
 edita. Nam & omnis generis musica introducta, & equi
 certauerunt duabus diebus, priore uicis, posteriore (na-
 talis enim erat Caij) uicis quater: ea fuit dies pridie Ca-
 lend. Septembris: dñq; posthac etiam quoties uoluit, Ca-
 ius fecit, cum antè tantum duodecies certaretur. Vise quo-
 que tum c c c c. ac totidem alie feræ Africae sunt inter-
 fectæ. Patricij pueri Troiā luserunt: sex equis tractus est
 currus triumphalis quo Caius uehebatur, nunquam an-
 tē usitatum. Ipse autem metas aurigis non constituit, sed
 præsidens cum sororibus & collegis in sacerdotio Augu-
 stali spectauit. Ac ne qua ulli excusatio esset non ueniendū
 in theatrū, (nam ægerrimè id ferebat, si quis abesset, aut
 spectaculo nondum finito discederet) iustitium indixit, lu-
 ctus inhibuit, ita ut liceret uiduis nubere intra constitu-
 tum quondam tempus, siquidem non essent prægnantes;
 interdixit etiam id, quod aliàs receptum erat, ut obuij in
 uijs Imperatorem salutarent, quo nimirum facilius ad
 theatrum iri posset. Permisit etiam, ut qui uellent discal-
 ceati spectarent, deductum ab antiquo more, quo iudicia
 etiam ita æstate obire dabatur: atque ipse etiam Augu-
 stus sæpe ludis æstiuis ita interfuerat, à Tiberio omissum.
 Tunc etiam primum Senatoribus ne nudis asseribus infa-
 derent, puluina subditi, usūque pileorum. Thessalicoa

Augusti te-
 plum dedi-
 catum.

rwim

rum concessus in theatris, ne solis ardore laborarent: qui sicubi esset uehementior, diribitorio pro theatro usi sunt. Hæc in Consulatu egit Caius, quem gessit duos menses, ac dies x. I. reliquam semestris temporis partē ijs, qui iam antè ad id designati fuerant, tradidit. Post morbo confli-
 ctatus mortem euasit: at Tiberiū, qui iam ex ephebis ex-
 cesserat, ac princeps iuuentutis creatus fuerat, quemque
 adoptauerat etiam, interfecit, eo crimine oneratum, quod
 mortē ipsius optasset ac sperasset: eodēq; prætextu mul-
 tos etiam alios uitæ spoliavit. Qui enim Antiocho Antio-
 chi filio Commagenem paternum regnum adiectis Cili-
 ciæ maritimis dabat, qui Agrippam Herodis nepotem
 uinculis, que ei à Tiberio fuerant indita, liberabat, & qui
 principatum ei reddebat, idem fratrem, imò uerò filium
 suum non modò paternis bonis, sed uitæ etiam priuauit:
 ne cōsulio per literas quidem Senatu. Idēque cum alijs
 multis egit. Atq; ita Tiberius, quod insidiatus esset Caio
 per occasionem morbi, cæsus fuit. Sed P. Afranius Potitus
 plebeius homo, qui stulta adulatione inductus non mo-
 dō uolens, sed iureiurando etiam sese obstrinxerat uitæ
 cessurum, si Caius reualuisset: Ataniusque Secūdus eques,
 qui promiserat se depugnaturum gladiatorijs ludis, salu-
 te Caio reddita: uterque spe pecuniæ à Caio accipiendæ,
 uitam suam pro eius anima se daturum pollicitus, coacti
 sunt promissum persolvere, ne pericuri se alligatēt. At so-
 cer Caij M. Silanus, neque receperat quicquam in se, neq;
 iurauerat, tamen molestus ei propter uirtutem & adfiri-
 tatem, ideoque ludibrio habitus, manus sibi intulit. Hunc
 in tanto honore Tiberius habuerat, ut nunquam ferre sen-
 tentiam de causa in qua facta ab eo fuisset prouocatio, uo-
 luerit: uerū ei omnes huiusmodi causas remisit. Caius
 uerò cum alijs magnis cum contumelijs affecerat (quan-
 quam

Tiberius
 Drusi P. Ti.
 N. à Caio
 occisus.

Antiochus.
 Agrippa He-
 rodis ne-
 pos.

P. Afranius
 Potitus, & A-
 tanius Secū-
 di interitus.

M. Silanus
 Socer Caij
 uitam mor-
 te uolunta-
 ria mutat.

quam tam benè de eo sentiens, ut auream pecudem uoca-
 ret) tum ne primus sententiam diceret (qui ei honos ab
 omnibus Consulibus propter aetatem & dignationem ha-
 bebatur) antiquauit eam consuetudinem, quas is qui de
 re aliqua ad senatum retulisset, sententiam aliquem Con-
 sularē primo aut secundo loco, ut uisum ei fuisset, ro-
 gabat: instituitque ut Consulares æquo iure cum reliquis
 secundum ordinem magistratus sui censerent. Filia quo-
 que eius eiecta, Corneliā Orestillam, sponso C. Calpurnio
 Pisoni ex ipsis nuptiis (intererat enim) ereptam du-
 xit, uerum ante exitum secundi mensis, eam ad Pisonem
 relegauit: quod coissent medio tempore: Pisoni conce-
 sit ut secum decem seruos abduceret: cumque is plures
 peteret, liberum fecit ut haberet quot uellet, addito toti-
 dem ei milites adfuturos. Anno sequenti Consules ex
 his qui designati fuerant, facti sunt M. Aquilius Iulianus,
 & P. Nonius Asprenas: atque hi quidem in acta Tiberij
 non iurauere, ideoque ea irrita habita sunt (neq; enim ul-
 lus imperator ea recēset, cum in sua acta iuratur) uerum
 de Augusto & Caio reliqua pro more facta, iuratumq;
 ab omnibus, Caiū se eiusq; sorores seipsas & liberis suis
 antehabituos, uotāq; pro iis omnibus concepta. Prima
 anni die Machaon quidam seruus ad puluinem Iouis Ca-
 pitolini ascendit, multaq; & dira uaticinatus, catellum
 quem secum intulerat, ac post se ipsum iugulauit. Caius
 autem hæc egregiè & laude digna fecit. Rationes publi-
 carū pecuniarum iam inde à secessione Tiberij non uul-
 gatas, exemplo Augusti omnes conscripsit & edidit: incē-
 diū auxilio militum restinxit, damnumq; passis opitula-
 tus est: cum ordo equestris diminutus esset, ex omni suo ea-
 tiam extra Italiam imperio multos affinitatibus & opi-
 bus auctos primores in eū allegit, quibusdāq; eorū usum

Consulari-
 bꝰ dignitas
 sua adēpta,
 Caij secūda
 vxor Corne-
 lia Orestil-
 la.
 C. Pisonis
 & Orestillæ
 exilium.
 Anno V. C.
 791.

Tiberij acta
 rescindun-
 tur.

Machaonis
 prædictiones.

Caij lauda-
 bilia facta.

Comitia po-
pulo reddi-
ta.
Centesima
sublate.
Tesseræ pic-
tae.

Caij mala
facinora.

Crudelitas
Caij.

uestis Senatoria, antequam magistratū illum gessissent, quo in Senatum aditus paratur, concessit, ut spem Senatoria dignitatis haberent adipiscenda. ante id solis patri-
ciis permissum. Comitia quoq; populo plebique reddidit, abrogatis Tiberij ea de re constitutionibus; tributum cētesimarum sustulit; ludis Gymnicis tesseras proiecit in uulgus, quas qui arripuissent, eos multis donis affecit. Fuere hæc grata hominibus deterioribus; at prudentibus dolore attulerunt, cogitantibus si rursus in multitudi-
nis potestate magistratus fierent, absumptisque iis que essent ærario pecuniis, etiam pensiones peculiare cessarent, multa mala euentura. Contra hæc eius facta ab omnibus culpabantur. Gladiatorium operam à plurimis posebat, impetrato hoc à Senatu, & non modò uirum cum uiro, sed quasi acie quoque eos confertim committebat. Liber à legibus omnia agebat ex animo suo, nec abatq; cum alios multos, tum XXXVI. equites, qui partim suas facultates decoxerant, partim armis dimicarent: neq; tam atrox uisum id facinus propter numerum, quanquam esset seuum, quam quod summam ex istis cadibus uoluptatem cepit, sanguinis effusi spectaculo citra facietatem intentus. Eadem à crudelitate profectum est, quod aliquādo deficientibus iis, qui ad belluas damnabantur, iussit ex turba que tabulis ad stabat quosdā abripi, & feris proici, præcis ante linguas, ne clamare aut accusare quicquam possent. Quendam illustrem equitem digladiari coegit, quasi in matrem ipsius Agrippinam eius inu-
ria extante, uictoremque accusatoribus tradidit, & interfecit: patrem eius innoxium in cauea inclusum, ut per multos alios, interemit. Exhibuit autem spectacula ista primum in Septi, effosso omni loco eo, & aqua repleto, ut unam nauim introducere possit. post alibi etiā maxi-

ma

ma ædificia demolitus, tabulata fixit, contempto Tauri amphitheatro. Hæc ei, & sumptus, cædesque uitio datae sunt: itaq; præterea, quod Macronem ac Enniam, neque amoris huius, neque illius beneficiorū, quibus etiā ipsum Imperium consecutus fuerat, ad mortem uoluntariam addegit (quanquam Ægypto Macroni mandata) & ea infamia oneravit, cuius ipse maxima in parte futurus esset, obiecto nimirum eo crimine, quod stuprorū cōciliatores fuissent. Multi autem alij pars damnati, pars ante iudicium occidebantur, prætextu propter parentes & fratres Caij, ac eos qui propter hos peruissent, re ipsa propter diuitias. Erant enim exhausti iam thesauri, neq; ei quicquam satis. Hi uerò conuincuntur uel falsis testibus, uel literis, quas se prius cremasse Caius dixerat: aliis mortis causam morbus, quo priore anno Caius laborarat, sororisue Drusillæ obitus ferebat. nā præter alia id quoq; supplicium inueniebat, si quis iis diebus cōuiuio quenquā accepisset, aut salutaasset, aut lauisset. Drusillæ maritus fuit M. Lepidus, cum quo mutui stupri consuetudo erat Caij, sed rem quoque frater cum ea habebat: tunc mortuū maritus laudauit, publicam sepulturam frater tribuit, ac Prætoriani milites cum suo tribuno, ac seorsim equester ordo, seorsim patricij pueri Troie decursione circū tumulū eius obcquitârūt. Decreta ei omnia que Liuiæ, ac insuper ut immortalis haberetur, aurea in Curia effigies eius poneretur, ut in foro imago Veneris statura eius æqualis collocaretur, iisdemq; honorib. coleretur, peculiare sanum ei ædificaretur: itaq; statuis sacris nō modò uiri, sed mulieres etiam uenerarentur, ut mulieres eam iurarent, quoties aliquid sacramento confirmarēt: ut natali eius die ludi Megalensium similes fierent, epulūq; Senatui & equitibus daretur. Itaq; tūc Pâthea uocata est, & di-

Macro &
Ennia ad
mortē ada-
ti à Caio.

Drusilla
Caij soror,
eius mors,
honorisque
habiti, & ce-
des ob eam
editæ.
M. Lepidus,
Honores
defunctæ
Drusillæ tri-
buti.

Pâthea.

Liuius Geminus se Drusillam vidisse in coelum ire adieuerat.

Caius Lolliam Paulinam Regulo adempta ducit. Soæmus. Cotys.

Rhymetalces. Polemo.

Flauij Vespasiani Aedilitas. Omen.

Anno V.C. 792. I. I. Consulatus Caij.

uinis honoribus per omnes urbes culta. At Liuius Geminus Senator, vidisse se eam in coelum adscendentem, ac cum Diis conuersantem iuravit, perniciem sibi liberisque, si uanum id afferuisset, imprecatus: uocatisque ad hoc testibus cum aliis Diis, tum ipsa Drusilla: ob id donatus est decies sestertium. si honores ei à fratre habiti, ludique tum erant edendi, neque eo tempore, quasi nefas, neque postea facti. Omnes autem homines in culpam incurrebant, siue moesti siue leti esse sentirentur, nam et lugere eam, quippe deam, et non lugere, nimirum hominem, uitio dabatur. Quid tum euenerit, ex hoc uno colligi potest, quod quidam ob aquam calidam uenditam impietatis reus factus, et à Caio trucidatus fuit. Paucis interpositis diebus Caius Lolliam Paulinam duxit, coacto eius marito Memmio Regulo, ut eam sibi traderet, ne præter leges uidelicet non desponsam duceret; atque hanc quoque statim missam fecit. Interim Soæmo Arabum Ituræorum regnum, Cotyi Armeniam minorem, ac deinde nonnullas Arabiæ partes, Rhymetalci Cotyis ditionem, Polemoni Polemonis filio paternum imperium ex Senatusconsulto uidelicet tribuit. Ipse in foro pro tribunali in sella inter Consules sedens, cortinis sericis, ut quidam prodidere, utebatur: ac cum forte multum cenam in angiporto quodam uidisset, insit id in uestem Flauij Vespasiani, cui tum Aedili purgandorum angiportuum cura incumbebat, conici. id sic actum, ad præsens obseruatum à nemine est: sed post eum Vespasianus res perturbatas suscepisset ac constituisset, uisum fuit haud sine Deum uoluntate actum fuisse, sed Caius ei propalam urbem componendam dedisse. Post hæc iterum Consul, Louis Flamini uenit in Curia iurare: (hi enim, ut sub Tiberio etiam, seorsim tum iuramentum inibant) ipse et occipiens magistratum,

gestratum, et deponens itidem ut reliqui de tribunali, quod priore maius erat factum, iusurandum dedit: gestoque per XXX. dies magistratu, ac sex mensibus L. Apronio collegæ cœcessis, abiit Consulatu. Successore Sabino Maximo, tum præfecto urbis. Hoc, et paulo inferiori tempore, multi procerum damnati, (multi enim etiã è carcere dimissi, ob hæc ipsa, propter quæ à Tiberio in uincula coniecti fuerant, poenas dederunt) multi alij gladiatoria dimicatione perierunt, neque præter cedes quicquam erat. Neque enim iam multitudini Caius quicquã gratificabatur, sed omnibus eius cupiditatibus resistebat, atque ipsi contra omni eius uoluntati refragabantur, eratque tum uidere et audire ea quæ is iratus, illi repugnantes loquerentur ac facerent, quanquam nulla similitudine. nam præter uerba, et gestus quibus animum suum exprimeret, populus nihil poterat, cum Caius multos inter spectandum arreptos, multos à theatro domum reuertentes apprehendens obruncaret. Causa iræ potissima fuit, quod negligentius ad spectacula conueniebant, scilicet uexati eo, et aliàs alio tempore, quam edixisset, ac sepe noctu etiã eo ueniret, et quia non semper eosdem quos ipse, probabant, nonnunquam etiam inuisos ei. Id quoque ægerrimè tulit, quod eum prædicantes, Iuuenem Augustum in clamarent: non fortunas suas laudari, quod iuuenis id imperium obtineret, sed reprehendi se, qui ea ætate tantum principatum gereret existimans. Minatus certè aliquando populo, optauit unicam omnibus ceruicem. Etenim tum eo exasperato, ut solebat, plebs indignata, spectacula negligebat, et in delatores se conuertebat, magno eos cum clamore inquirens. Quare iratus Cæsar, nullo responso, aliis ludorum mandata curatione, in Campaniam abiit. Reuersus inde ad Drusillæ natalicia, effigiem eius ele-

L. Apronius Consul. Sabinius Maximus. Cædes Caij. nr.

Caius propter neglecta spectacula fuit. Iuuenem se uocari Caij ægrè fert.

Vna populo toti ceruicem Caius optat.

Drusillæ natalicia.

phantis impositam bigis in theatrum inuexit, spectaculū populo bidui gratuito exhibuit, ac priore die præter equestria certamina, CCCC. uisæ sunt necate, posteriore totidem Africanæ feræ: etiam Gymnicis certaminibus multis in locis exhibitis, epulumque populo, Senatoribus, & eorum uxoribus donum datum. * *

Caius quibus rationibus pecuniam parauerit, Gladiatores venditi.

Has igitur quasi planè inops, cædes edebat. Inuenta ei etiam alia pecuniæ parandæ ratio. Gladiatores qui suaseruissent, Consulibus, & Prætoribus non uolentibus modo, sed etiam inuitissimis coactis in ludis, præsertim uerò iis in quos fors incidisset (reduxit enim morem antiquū, ut duo Prætores gladiatorum munus fortirentur) precio iniquissimo uendidit, ipse absidens in foro, & auctionans. Multi quoque aliunde aduenientes eos emebant, maxime quòd maiorem etiam quàm legibus permuttebatur numerum gladiatorum habere iis qui uellent concedebat, ac ipse sæpe intererat uenditioni. Itaque alij quòd opus haberent iis, alij ut rem principi gratam facerent, plerique qui diuites censebantur, ea occasione in sumere partem suarum facultatum, ut pauperiores facti salui essent, uolentes, magna eos pecunia comparabant: quanquam horum quoque, ut equorum etiam, & aurigarum sibi aduersantium optimos ac præclarissimos quenque ueneno sustulit. *

Batrachis, Prasinus.

Incitatus e-
quas Caii,
quæto in ho-
nore habi-
tus.

Summopere autem ei qui batrachidem (uestimēti hoc genus est, coloris uiridis) gestabat, ac Prasinus à colore porri dicebatur, intentus erat, adeò ut locus in quo solebat aurigationem exercere, etiamnum ab eo Caianus dicebatur: quendam suorum equorum, incitatum nomine, ad cœnam quoque adhibebat, & ei in auro hordecum apponebat, & in poculis aureis uinū propinabat, salutē eius ac fortunam iurabat, Consulēque se eum creaturū pollicebatur,

tebatur, facturus si diutius uiuisset. Ad conficiendā porro pecuniam, edictum fuit, ut quicumque in uiuis essent, qui ante heredem sibi Tiberium destinaissent, ij morte sua bona Caiō legarent: nam ne præter leges has hereditates ac dona accipere uideretur, cum neque uxorem tunc saltē, neque liberos haberet, Senatus consultum adhibitum fuit. Cæterum absque eo omnia ea bona, quæ centuriones à patris sui triumpho alij quàm Imperatori legassent, in suas facultates redegit. Cum ne hæc sufficerent, tertium genus pecuniæ conficiendæ inuenit. Cn. Domitius Corbulo Senator cum sub Tiberio uias malè habitas uideret, semper earum curatoribus negocium faceſſebat, etiam Senatu propterea molisus. Huius opera Caius omnibus quicumque uias curandas unquam habuissent, ac pecunias ad eam rem accepiſſent, non uiuis modo sed & mortuis insidias struxit, eosque, & quibus hi quicquid faciendum locassent, quia eam pecuniam non impendissent uiarum refectioni, multauit. Id tum Corbuloni Consulatum attulit, post sub Claudio crimini datum est, diesque ob id dictus: nam Claudius neque exegit multam quæ adhuc debebatur, & quod solutum eius nomine fuerat partim ex arario depromptum, partim ab ipso Corbulone postulatum, multatis reddidit. Verum hi tum singuli, atque omnes alij expilabantur quocumque artificio, nemine locuplete, uir mulierue esset indifferens, in urbe indemni relicto. Si cui enim prouectioris ætatis uita concedebatur, at patre uel auo, matre uel auia nominata Caius, fructus bonorum uiuentis etiamnum percipiebat, defunctorum hæreditates adibat. Ad id usque temporis cum Tiberiū semper & apud omnes homines maledictis lacerasset, qui quidem facerent non modò non culpasset, uerum etiam gauisus esset, tunc primum in Curiam ingressus, multis

Cn. Domitius Corbulo nouæ extractionis Caiō auctor.

Claudij incitatus.

Caius Tiberium laudat, & in Senatum inuehitur.

Tiberij sibi responsio.

Maieſtatis crimen reuocat.

uerbis eum collaudauit, ut qui immeritò traduceretur: sibi quidem, nimirum Imperatori, hoc quoque permissum, at ipsos iniuste, suum quondam principem ita accipere: deinde recensito singulatim iis qui sub eo perierat, ostendit, ut quidem uideri uolebat, plerisque causam exitij Senatorum fuisse: alios quod accusassent, alios quod falso testimonio onerassent, uniuersos, quia damnassent. Ea omnia recitatis per libertos libellis, quos se pridem combussisse dixerat, demonstrauit. His subiunxit, Tiberio, si quid iniuste egisset, non honores uiuò habendos, multò minus ea quæ de eo sepe numero dixissent ac statuissent, mutanda fuisse: uerum ipsos & Tiberio stolidè usos, & Scianum inſlauisse, corruptumque à se necasse, id eoque ne sibi quidem ab ipsis quicquam boni expectandum. Ad hæc Tiberium sibi respondentem introduxit in hanc sententiam: Tu uerò Caij rectè hæc & uerè omnia, id eoque caue ne quem horum diligas, neue ulli parcas: omnes enim te oderunt, mortem tuam in uotis habent, nec abintque te si possint. Ne tu igitur cogita quid ipsis gratum agas, neque eorum de te sermones cura, sed uoluptatè modò ac securitatem tuam, tanquam iustissimam omnium rem, considerata enim & nihil mali patieris, & omnibus iucundis rebus perfrueris, & ab iis uelint nolint honoraberis. Ast alteram illam uiam secutus, nihil re consequeris, tantum uerbis inani gloria affectus, ac nihilo prestans, iniuriis circumuentus, inhonesta morte peribis. Nemo enim hominum spontè principi subest, sed metu eo aigitur, ut eum colat: fiducia uerò auctus, in firmiorem ulscitur. His uerbis habitis Caius, maieſtatis crimina reuocauit, rursumque ea tabulis æneis incidit iussit, ipse festinatò è Curia se proripiens, eodem die in suburbana abiit. At Senatus, populusque in magno esse metu, reputates & quàm

sæpe Ti

sæpe Tiberium uerbis incusassent, & quantum in eius oratione mutationis à priorè fuisset. Actum quidem præterrore & maieſticia nihil potuerunt loqui aut censere: postridie rursus conuenerunt, ac multas eilaudes, tanquàm ueracissimo ac piissimo, tribuentes, maximasque fassi gratias, quod uiuere eos possus fuisset, quotannis ea die qua hæc recitata erant, sacrificare eius clemetia decreuerunt, & iis diebus qui in Palatio festi celebrabantur, ita ut ueretur in Capitolium imago eius aurea, canentibus eam carmine nobilissimis pueris, ouationemque ei quasi hostibus deuictis dederunt. Hæc ipsa ad singulas deinde occasiones auxerunt. Verum Caius, rem haud magnam esse censens, si equo per continentem terram inueheretur, ouationem eam spreuit, at per mare equo uehi intendit, ponte iniecto ei maris parti, quæ est inter Puteolos ac Baulos. is locus est eregiòne urbis situs, & distant inter se Bauli ac Puteoli nullibus passuum tribus ac quadrante. Ad eum pontem conuectæ sunt naues partim, aliæ fabricatæ, cum quæ in tanta celeritate comportatæ essent, nõ sufficerent, quàmquam omnibus quæ haberi poterant conquisitis. Vnde & fames uehemens Italiam, ac maximè Romanam inuasit. Non uerò tantum transitus causa pons paratus fuit, sed diuersoria etiam in eo effecta sunt, quibus etiam aqua dulcis affluebat. Omnibus perfectis, thoracem qui Alexandri fuerat, sic enim perhibebat) & supra eum clamydè fericam purpurei coloris, multo auro, multisque gemmis Indici ornata induit, gladioque se accinxit, & clypeum sumposuit, querna corona capiti imposita. Tum sacra re Neptuno ac Diis aliis facta, & Lio: i etiam, ne qua iniuriæ, ut aiebat, premeretur, pontem à Baulis ingressus est, ac in urbem, quasi in hostes celeriter irruit: ibi quieti die insequentem se cum deisset, quasi à prælio fessus, per ipsum

Caij ouatio in ponte ad Baulos.

Alexandri thorax.

Lio: i sacri ficat Caius.

Darius.

Cōcio Calj.

pontem curru reuectus est, tunica auro intertexta amictus, ductus ab equis, qui in certaminibus uictoriam præsertim obtinebant. Sequebantur autem cum inter reliquum apparatus spolia, & Darius Arfacidarum generis, unus ex obsidibus Parthicis, tum amici eius ac socij in curribus, uestibus floridis, ac exercitus etiam reliquus, singuli peculiariter ornati. Et quia opus erat nimirum eum tanta expeditione facta, ac tanta uictoria impetrata concionem habere, suggestum conscendit in medio pontis nauibus impositum, ac primo se ut eximia conatū iactauit, deinde milites ut periclitatos ac fatigatos laudauit: hoc inter alia gloriatus, se pedibus mare percurrisse. Congiario deinde dato, post ipse in ponte tanquam in insula aliqua, reliquis in aliis nauibus stationem habentes, diei reliquum & totam noctem epulati sunt, multo ex ponte igni, multo ex montibus affulgente: nam loco in Lunæ formam curuato, undique ignis quasi in theatro quodam uidebatur, ita ut omnem tenebrarum sensum eriperet, ita noctem quoque in diem conuertere, ueluti mare in terram, uolebat. Postquam ad satietatem usque cibo & potu sese ingurgitauit, multos amicorum de ponte in mare proiecit, multos nauibus rostratis circumuectus submersit, ita ut perierint nonnulli, plerisque quanquam ebriis euadentibus, quod eo loci mare placidissimum ac minime turbulentum erat. Hoc ipso inflatus, Neptuno se timorem incussisse dixit, Dario & Xerxe non nisi Iudibrij causa memorato, qui a longè plus maris ipse ponte instrauisset. Hic finis fuit pontis eius, qui ipse etiam multis causa necis fuit, cum omni in eum pecunia absumpta, multo iam pluribus propter opes perniciem crearet. Iudicia peragebat partim solus, partim toto Senatu adhibito, nonnulla Senatus priuatim, sed ab eo tamen ad Caium

prouocatio erat frequens: sententiæ Senatus alio modo quam Caij edebantur, qui nomina damnatorum proponebat, scilicet ueritus ne ij effugeret. Supplicio affecti sunt rei uel in carcere, uel de Capitolio præcipitati, uel morte damnationem præuenerunt: ne pulsus urbe quidem securitas erat, sed multi eorū in itinere, aut exilio perierunt. Singulis accuratè recensendis lectori frustra molestiam exhibere, non est operæ. Caluissius Sabinus præcipuus inter Senatores, cum recens à Pannoniæ administratione rediisset, mulierque eius Cornelia, postulati (uitio huic dabatur excubias, ac exercitia militaria insperxisse) morte spontanea iudicium anteuerterunt. Idem fecit Titius Rufus, cui obiectum erat quia dixisset, Senatum aliter sentire ac loqui. Iunius Priscus Prætor prætextu aliorum criminum, propter diuitias damnatus est: Caiusque intellecto fortunas eius cædem non meruisse, mirabili oratione usus est, dicens se ab eo deceptum, frustra que eū obuisse, qui potuerit uiuere. Inter res eius tēporis Domitius Afer periculum inopinatum, mirabiliori salute mutauit. In sensus ei alioquin Caius, quod a principe Tiberio mulierem quandam Agrippinæ matris sue necessariam in ius uocasset, (quo sanè tempore Agrippinæ obuiam fortè factus, uia decesserat, idque ea pudore factum intelligens, uocatum compellarat, ac bono animo esse iusserat, non enim eum sibi horum causam esse, sed Agamemnonem:) eo autem tempore Caij imaginem ponens, in scriptione ostenderat, Caium annum iam agentem uicesimum septimum, alterum Consulatum gerere. id quasi ab eo etiam sibi & leges spretas exprobrante, molestè accepit Caius, eiusque rei causa, unde Domitius honorem sibi sperabat, in Curiam pertraxit, ac orationem contra eum de scripto prolixà habuit. Quippe alioquin oēs arte dicendi præ

Cædes à
Caijo patra-
ta.Caluissij Sa-
bini, & Cor-
neliæ in-
teritus.

Titij Rufi.

Iunij Prisci.

Domitijs A-
fer quæ arte
præfens pe-
riculū effu-
gerit.

di præstare cupiens, Domitium eloquentem sciens, suæ perare satagebat: ac profecto morte eum multasset, si studio certare intendisset. nunc Domitius nihil respondens, nihil se purgans, sed mirari se uim orationis Caii, eaq; obstupefactum simulans, ac orationem eius per singulas partes repetens, quasi auditor, non si reus esset, laudansq;: deinde cum iussus esset dicere pro se, ad deprecationem et querelas se contulit, denique humi se prosternit, ac supplicauit Caio quasi oratorem magis eum, quam Cæsarem metuens. Quæ uidens is audiensq;: letitia perfusus fuit, sperans se orationis apparatu eum uicisse, atque ob id, ac Callisti in gratiam liberti sui, quem plurimi faciebat, et quem deemerat Domitius, iræ suæ finem posuit: ac postmodò à Callisto incusatus, quòd hominem eum in ius traxisset, non debuisse à se eam orationem occultari dixit. Ita Domitius amissæ eloquentiæ suæ damnatus, incolumis fuit. L. uerò Annius Seneca omnes sui temporis Romanos, multosq; alios sapientia præstans, penè interit, neq; ullo suo peccato, neq; opinione peccasti, sed quòd causam aliquam in Senatu, præsentè Caio egregiè egisset: eum Caius, iam damnatù dimisit. fidè mulieri cuidam qua utebatur habens, quæ eum tunc laborare, nec diu superuicturū affirmarat. Domitiū porò Consulatum constituit, Consulibus abrogato magistratu, et ferias in suum natalem non indixissent, cum Prætores concursionem equestrem exhibuissent, uenationemque, solitum id, quotannis, quòdque propter Augusti de Antonio uictorias diem festū pro more egissent. Et calumnia circumueniendorum Consulum causa, ab Antonio potius quàm ab Augusto genus trahere uideri uolebat: hoc quoque iis quibus cum sermones conferret dicens, in alterutram omnino partem Consules peccaturos, siue propter

Callist⁹ Caij
libertus.

L. Annij Se-
necæ peri-
culum.

Domitius
Consul.

pter calamitatem Antonij sacrificarent, siue rem sacram pro Augusti uictoria omitterent. Itaque eo ipso die magistratu eos, fractis antè fascibus, detrusit, quare tantus alterum eorum moeror corripuit, ut seipsum confoderet. Domitium autem collegam Caius ipse sibi re, uerbo populus elegit. Reddiderat enim Comitiorum ius populo, cum iam longo tempore nihil liberè decreuissent, ideoque seigniores ad agendum quicquam pro sua dignitate essent, cumque raro plures quàm eligi possent, magistratus peteret, aut sibi plures essent, ipsi inter se compararent: ita forma status in republica popularis conseruabatur, res ab erat, ideoque ipse rursus Caius Comitia sustulit. Porò deinceps omnia, ut sub Tiberio, ordinata sunt, prætores tum x. aliàs ut res tulerat, plures paucioresue creati. Adeò autè in uniuersum inuides ac suspiciosus erat Caius in omni re, ut Carinam secundum oratorem non alia de causa in exilium egerit, quàm quæ cõtra tyrānos exercitij causa declamasset. Quia L. Piso, Cn. Pisonis et Plancina filius Africam regebat, ueritus ne is ad nouas res consergeret, homo animi plenus, ac præterea copias magnas et ciuiles et peregrinas habiturus, in duas partes prouincia diuisa, exercitus alteri, et Numidas mādauit, atq; ita hodie etiam fit. Iam omnes in Italia Romæq; absumptæ erant pecuniæ, unde omnino quicquam haberi potuisset: neque ibi præterea ulla pecuniæ conquirenda ratio alicuius momenti quæ esset, reperiri poterat, urgentibus interim uehementissimè sumptibus. Igitur Caius in Galliam abiit, Germanici belli obtentu usus, quòd is populus aliquid noui motus dedisset: ipse in animo habens Gallias quoque opibus florètes, et Hispaniam expilare. Abitum suum non palàm ostendit, sed in suburbium progressus, inde subito discessit, abductis secum multis saltatoribus,

Comitiorū
ius populo
redditum
quale.

Carinna Se-
cundus O-
rator in exi-
liū missus.
L. Piso.
Africa in
duas prouin-
cias diuisio.
Caij in Gal-
liam profe-
ctio, pecu-
niæ paratæ
causa.

Gallia à
Caiō expi-
lata.

Caius Prin-
cipatus in-
strumenta
vendit.

Copie Caij

tatoribus, gladiatoribus, mulieribus, ac reliquo luxus fa-
mulicio. In Galliam cum uenisset, hostium terram nullo
maleficio infestauit, ultra transitum à se Rhenum parum
per progressus, inde statim reuersus: tum quasi in Britan-
niā iturus motis castris, ab ipso Oceano rediit, iratus etiā
legatis si quid rei gessissent: at subditos, foederatos, ciues
que mirum in modum afflixit. Horum alios, qui locuple-
tes essent, quacunque excogitata causa pecunijs spolia-
bat, cum dona ei tamen à priuatis ac ciuitatibus ultra
maxima ferrentur: alios nouarum rerum, aut inficiarum
sibi paratarum in simulatos necabat, eratque omnibus ijs
commune crimen diuitiæ. Horum facultates dum uende-
ret, multo plus eo quoque pecuniæ consciebat. nam om-
nes cogebantur omnia longè iniquissimo precio emere,
ut demonstratum est. Quo inductus, in instrumenta etiam
principatus pulcherrima & preciosissima Romæ allata di-
uendit, in eorum æstimatione etiam possessorum priuati-
norum gloriam uendens: singulis enim addebat. Hoc pa-
tris mei fuit, hoc matris, aut proauis: hoc Antonius in
Aegypto usus est, hoc Augustus de uictoria parauit si-
mul ostendens necessitatem emptionis, ut iam nemo aus-
deret diuitiarum opinionem de sese præbere. Nihil tamen
inde diuitiarum ei partum, cum sumptus faceret pro mo-
re suo multos, Lugduni quoque nonnullis editis spectacu-
listum uerò in milites. Collegerat ducenta, aut ut alij as-
serunt, ducenta quinquaginta millia militum, ab usque
est septimum Imperator appellatus, cum neque unquam
collatis signis uicisset, neque omnino quenquam ex ho-
stibus occidisset. Paucos omnino hostium in fraudem in-
ductos ceperat. at suorum magnam partem perdidit
rat, alios singulatim obtruncans, alios toto agmine trun-
cidans. Videns enim aliquando turbam seu captiuo-

rum

rum seu aliorum quorundam, tritum illud inquit, à caluo ad
caluum usque omnes occidit. Aleam quondam ludens, au-
ditoque deesse pecuniā, Gallorum cæsus indices poposcit:
iussique ex ijs locupletissimis necari, ad collutores reuer-
sus, paucos ipsos ludere denarios inquit, at se iam nunc ad-
sexies milles sestertium coegisse. Atque hi quidem nullam
de causa necati sunt, uniusque eorum Iulius sacerdos, fas-
tis quidem pecuniæ possidens, non tamè immensis diuitiis
mortem meritus, cognomēti similitudine mortē inuenit:
ita tum omnia citra iudicium etiam fiebant. Reliquos
qui cæsi sint, nominatim referre singulos non est ope-
ra, illos dicam, quorum mentionem historia requirit.
Lentulum Gætulicum cum alijs rebus illustrem, tum ad-
ministrata per decennium Germania occidi Caius inquit,
quod militum beneuolentiam sibi parasset. Lepidum, eum
cum quo mutui supri consuetudinem fecerat, maritum
Drusillam, qui cum Agrippina etiam ac Liuilla rem post-
Caium habuit, cui quinquennio antè quàm legibus per-
mitteretur magistratus addire concesserat, quem princi-
patus sui successorem se destinaisse promiserat, interfecit,
ac militibus donatiuum eam ob rem, quasi hostibus super-
ratis, dedit: pugionesque tres Romam Marti ultiore sa-
crandos misit: sorores suas, quod cum coïssent, in
Pōrtias insulas relegauit, cum multe eas impietatis ac libidi-
nis apud Senatū per literas accusauisset, Agrippinam quo-
que ossa eius in urna dedit, iussitque ut ea in sinu per om-
nem uiam Romam usque deferret. Cuiusque per multi-
sororibus sui in gratiam decreti essent honores, ue-
tuit cuiquam suorum cognatorum ullum honorem de-
ferri. Hæc tum ita ad Senatū perscripsit, quasi graui-
bus insidijs elapsus, alias solitus simulare, in magnis se ui-
tâ periculis & miseris agere. Senatores acceptis literis,

cum

A' caluo ad
caluū vsq;
Alea Caij.

Iulius sa-
cerdos.

Lentul' Gæ-
tulicus.
M. Lepidi
interitus.

Sorores suas
Caij depor-
tat Pontiam.

cum alia nonnulla, tum ut urbem ouans Caius miret, censuerunt, legatosque qui ei hæc nuntiarent sorte ductos miserunt, laudium uero delectum suffragis, id Caius iniquo animo tulit, ita ut rursus edixerit, ne cui suorum cognatorum quicquam laudis aut honoris tribueretur. iam sibi non meritos honores oblatos succensuit, solitus semper ea quæ darentur; nihili pendere, ac si parua essent ei decreta contemptu eorum irasci: sin magna, itidem stomachari, quasi maiorum licentia dempta sibi. Neque enim uolebat uideri, quasi in Senatus potestate quicquam esset, quod ad suum honorem fierent, aut sibi illos aliquid largiri, quorum uis esset minor, ideoque sibi ab ijs decreta se penumero non quasi augmenta sui splendoris, sed imminutionem potentie suæ suggillabat. Ita affectus, Senatui obirascabatur, sicubi non æquantia suam dignitatem censuissent, homo animi impotentis, & cui non facile esset satisfacere. Ita tunc quoque legatos quasi speculatum suum missos non omnes, sed paucos electos ad se admisit, reliquis antè quam in Galliam uenirent, discedere iussis; neque admittis ullum honorem habuit, quin imò Claudium etiam necasset, nisi eum contempsisset ob socordiam, quam partim natura, partim simulatione multam præ se ferebat. Alios postea temporis legatos, eosque plures (nam inter alia paucitatem quoque priorum culpa uerat) missos, nuncianteque multa in eius honorem statuta esse, leto animo excepit, obuiam quoque eis progressus; ob quæ iterum alij ei honores habiti. Ad præsens uero exturbata Paulina, ut sterili, sed re uera, quia satietas eius ipsum ceperat, Miloniam Cesoniam duxit, adulterio prius sibi cognitam, quam tunc uxorem ducere statuit, quia grauida erat, ut tricesimo die pater ex ea fieret. Hæ res Romanos turbabant, nec minus multitudo eorum, qui propter sorores Caij, ac

Caij arrogãtia.

Claudij socordia.

Paulina repudiata Miloniam Cesoniam ducit Caius.

Caij, ac occisorum amicitias in iudicium pertraherentur, ut Aediles quoque & Prætores quidã coacti sint magistratu posito causam dicere. Aestus quoque urbem afflicxit tantus, ut uela supra forum suspendi opus fuerit. Fuit inter eos qui tum exilio plectebantur Tigillinus etiam Sophonius, propter commissum cum Agrippina adulterium pulsus. Caterum non hæc tantum doloris afferebant Romanæ, quantum metus, fore ut crudelitas ac libido Caij magis adhuc aufereret: præcipue quoddam ferebatur Agrippæ ei ac Antiochum reges adesse, qui eum ad tyrannidem intruerent. Itaque Consule eo tertium, nemo Tribunus plebis aut Prætor ausus fuit conuocare Senatum. Collegam enim Caius non habebat, non quidem (sicut putant quidam) data opera id ab eo factum: sed eo qui designatus fuerat, mortuo, tam breui spacio in concione alius ei subrogari non potuerat. Erat porrò officij Prætorum, ut per absentiam Consulum, omnia horum munia obirent. In ne uiderentur Imperatoris aliquo munere fungi, omisis ijs quæ agenda essent, cum frequentibus Senatoribus in Capitolium adscenderunt, rem sacram ibi fecerunt, Caij sellam in templo positam adorarunt, ac argentum, ex more qui sub Augusto inualuit, quasi præsentem obtulerunt: (quod insequenti etiam anno factum est) deinde in Curia conuenere, a nemine aduocati: nullaque re acta, diem totum eo laudando, uotisque pro eo nuncupandis absumperunt: tanto id diutius agentes, ut quoniam neque charum eum habebant, neque saluum cupiebant, sententiam eo suam occultarent. Tertio die edicto omnium Prætorum ad uota peragenda conueniunt, sed neque tum, neque post quicquam statuerunt, donec nunciatum est, die duodecima Caium magistratu sese abdicasse: tunc ocepto consulari iij qui designati erant, officio suo functi sunt: decretumque

Aestus.

Tigillinus Sophonius. Agrippa. Antiochus.

An. V. C. 773. Consulatus Caij tertius

Senatus & Magistratus Caio absentem ut aduolati sunt.

H b

inter alia, ut natalibus Tiberij & Drusillæ eadem quæ Augusti natalicio festo fierent: ludi quoque in orchestra exhibiti, ac spectacula, & statuæ Caij ac Drusillæ positæ, dedicatæq;. Hæc ex rescripto Caij acta, soliti ea quæ decerni uellet, pauca quidem uniuerso Senatui, pleraque Consulibus scribere, ac nonnunquam mandare, ut in Senatu recitarentur. Cæterum Caius Ptolemæum Iubæ filium euocauit, ac cum cognouisset de eius diuitijs, necauit: nonnullosque etiam præterea alios. Eodem tempore ad Oceanum profectus, tanquam in Britanniam bellum translaturus, in acie omnes milites suos propter littus collocauit, ipse triremi conscensa paululum à terra auctus redijt, ac deinde alto in suggesto confidens, signum pugnae militibus dedit, clasticumque canere iussit, ac subito mandauit, ut conchylia legerent. His partis spolijs (nimium exuuijs hostium ad triumphum indigens) animum sustulit, quasi ipsum qui Oceanum subegisset, donatisque militibus, conchylia hæc Romam attulit, ut ibi quoque prædam suam ostentaret. At Senatus neque ut quiesceret, cum eum magnificè de ea re sentire audiret, neque rursus ut eum laudaret, certus animi esse: quippe magnæ laudes, honoresq; immodici nulli, aut exiguae certè rei gestæ tributi, traducere eam modò, ac suggillare existimantur. Vt in urbem Caius aduenit, parum absuit, quin uniuersum Senatum necaret, quia non diuinos ipsi honores decreuerant: populum conuocauit, ac de sublimi loco multum argenti auriq; in eos proiecit, cuius direptione multi perierunt, cum, ut quidam tradunt, ferramenta exigua eis immiscuerit. Cassium porrò Becillinum occidi iussit, patremque eius Capi-tonem cædi intercesse, neque ullo delicto, neque crimine eius extante: interrogantemque an conuiuere sibi concederet, ipsum etiam necari imperauit. Fuit quidam Caius in omnibus

Caius Ptolemæum Iubæ filium occidit. Ridicula Caij in Britanniam expeditione, & conchyliorum captura.

Laus paruum rerum.

Cassii Becillini & Capitonis interitus.

omnibus atrocissimis rebus administer, nomine Protogenes, solitus duos libellos semper circumferre, gladij ac pugionis titulis insignitos: hic in Curiam fortè quasi aliud propter negocium ingressus, cum omnes, ut solet, eum alloquerentur, ac dextram iungerent, Scribonium Proculum infesto uultu intuitus: Quid, inquit, tu me etiam salutas, tanto Imperatoris odio flagrans? id reliqui audientes, Senatorem eum circumfusi discerpserunt. Eo facinore delectatus Caius, in gratiam se cum Senatu redire dixit. Tum ei decretum, ut in tribunali excelso in ipsa quoque Curia omnibus alijs sublimior sederet, ac ibi quoque militari præsidio uteretur. Proinde alijs eum Heroem, alijs Deum uocantibus uehementi insania correptus est. Iam antè quoq; humano fastigio altior haberi uolebat, seq; cū Luna coire, & à Victoria coronatum esse uideri: nouem se fingebat, eaq; occasione cum multis alijs mulieribus, tum uerò cum sororibus congressum esse præ se ferebat: saepe Iuno, Diana, Venusq; fiebat, mutato cum nomine etiam omni habitu. Inde aliquando muliebri ornatu conspiciebatur, crateram ac thyrsum gerens: modò uiriliter compositus clauam & leonis pellem gestabat, aliàs barbatus conspiciebatur, aliàs imberbis: nunc tridentè tenens, nunc fulmen uibrans: iam uirgini bellatrici se adsimulabat, mox in mulierem transformabatur: deniq; compositione uesitus & ornatu imposto sibi ac circumiecto mirificè uariabatur, quiduis potius quàm homo uideri cupiens. Forte quaedam accidit, ut Gallus quidam eum pro excelso Tribunali sub specie Iouis ius dantem uideret, ac rideret uiso: cū Caius uocatum percotatus est, quid nam ipsi esse uideretur? Magnum, respondit ille (uerba enim eius psonam) deliramentum. Idq; impune tulit, quòd esset sutor: nam huiusmodi homines, facilius uulgarium, quàm aliqua dignita-

Protogenis libelli gladius & pugio. Scribonius Proculus à Senatoribus discerptus.

Caius in omnibus sedes transmutat.

Gallus cuiusdam sutoris in Caium scisma.

Libertas huiusmodi faciliè teritur.

te præstantium libertatem tolerant. Hoc habitu se indu-
bat, cum Deum se fingere uellet, supplicationesque ei, uo-
ta & sacrificia pro singulorum ratione fiebant. Aliquan-
do serico uestitu, aut triumphali ornatu inter populum
uersabatur; paucos osculabatur, plerisque etiam Senato-
rum, manum tantum, aut pedem adorandum porrigebat; ac
quibus id amicitie ab eo oblatum fuisset, in Senatu gra-
tias ei agebant, cum quotidie eum saltatoribus oscula da-
re omnes uiderent. Adulabantur eum autem etiam hi, qui
in summa erant existimatione. Fuit inter eos etiam L. Vi-
tellius, neque ignobilis, neque insipiens homo, præsertim
Syria à se gubernata insignis. Nam inter alia egregie
acta, Artabanum, qui Armeniam impune aggressus, Sy-
riam quoque inuadere instituerat, obuiam ei repente ad
Euphraten factus exterruerat, ita ut in colloquium ueni-
ret, ac sacrificare eum Augusti & Caii statuis coegerat,
pacis conditiones quæ ex usu Romanis essent dederat, libe-
rosque eius obsides acceperat. Is ergò Vitellius à Caio ac-
citus, ut interficeretur, (eadem ei causa periculi erat, quæ
antè effecerat, ut rex Parthorum à suis pelleretur, quippe
inuidia ei odium, metus insidias parauerat) eo modo se
neque eripuit. Composuerat se longè quàm gloria eius ferret
humiliori habitu, Caiique pedibus aduolutus, effusus lachry-
mis, ac eum multis diuinis honoribus demulcens, uouensque
si incolumis euassisset, se ei sacrificaturum: ita hominem
emolliit ac sibi placauit, ut non modò ueniam ab eo conse-
queretur, sed & inter præcipuos posthac amicos habere-
tur. Aliquando Caius rem sibi esse cum L. una dixit, per-
contatusque est Vitellium, uidisset ne se cum Dea congregi-
tum Vitellius quasi attonitus, oculis in terram demissis, tre-
mens exigua uoce: Solis, inquit, Domine uobis Dijs licet
inuicem uidere: eoque factio initio Vitellius, omnes re-
liquos

Oscula Caij

L. Vitellius
rem contra
Artabanu
præclare ge-
sit.

L. Vitellius
quem admo-
dum Caium
adularus sit,

Asutum Vi-
tellij ad
Caium re-
sponsum.

liquos adulando superauit. Caius uerò ulterius prouectus,
Romæ sibi templum extruxit: ac in Capitolio quidem
mansorem sibi edificauerat, ut posset cum Ioue, sic
enim ferebat, conuersari: sed indignum putans se in eo
contubernio posteriores ferre, incusato simul Ioue, quòd
Capitolium occupauisset, ipse in Palatio sibi properato
templum posuit. In quo cum statuisset Olympij Iouis si-
mulacrum suam in effigiem commutatam collocare, neque
posset id perficere: (nam nauis ad id aduehendum parata
fulminibus absumpta fuit, exauditusque multus risus, quo-
ties quis sacrarium eius tacturus accederet) minatus ei,
aliud sanum sibi instituit. Ergò diuisa in duas partes æde
Castoris, quæ erat in foro Romano, ingressam per media
Gemnorum simulacra in Palatium struxit, dicens, uelle
se sibi ianitores esse: Iouis & Leda filios: tum se Dialectem
appellans, sacerdotes addidit Casoniam uxorem suam, Clau-
dium, aliosque ditissimos, centies sestertium à singulis eo no-
mine accipiens. Ipse etiam sui sacerdos fuit, equumque suum
collegam adsciuit: immolabantur autem ei singulis diebus
aues delicatæ ac magni præcij. Machinam habebat, qua to-
nitribus obstreperet, ac contra fulgur a fulguraret: ac quo-
ties fulmen decidisset, lapidem ei aculabatur; semper Ho-
mericum illud addens:

Tollito me, uel ego te.

Is proinde Deus, is Iupiter, ut tacitam omnino quàm
turpissimas rationes pecuniæ conficiendæ excogitauit,
tamen lupanaria ab eo in ipso Palatio posita, in ijsque
ad libidinem suam prostitutas primarias feminas, pue-
rosque clarissimorum uirorum, ac inde exactam ab om-
nibus pecuniam uel sponte, uel inuitis, tamen eam ne
indignè quid ferre uiderentur, conferentibus, quis silen-

Templum
Caij Romæ.

Iouis Olympij
simulacrum
Caius
Romani uel
here conas-
tur.

Sacerdotes
Caij.

Equus sacer-
dos Caij.
Fulgura con-
tinent Caius.
Iliad. 23.

Lupanaria
Caij & auaritia.

Conspiratio
contra Caium
Cassius Chæ-
rea.
Cornelii Sa-
binus.
Callistus.
Eparchus.
Oraculum
Caii datur.

Apollonius
Caii pernici-
em prædi-
cit.

Pomponi
Secundus
Consul.

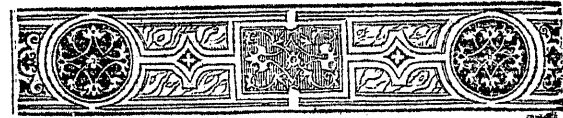
Caius Cali-
gula cruci-
datur.

tio inuoluat? Idem uoluntate se in auro & argento ad hunc modum collecto identidem solebat. Itaque ubi ad extremum insanie euasit, Cassius Chærea, & Cornelius Sabinus, Tribuni Prætoriorum militum, insidias ei struxerunt, ipsaque eadem eius suis manibus peregerunt, fuerunt enim alij quoque coniurationis participes, ac consocij, inter quos Callistus & Eparchus. Chærea uir erat antiquis moribus præditus, ac præterea odij in Caium causam peculiarem habebat, mollis ab eo uocatus, cum esset fortissimus: ac si quando tesserae petendæ munus ad ipsum deuenisset, Cupidinem ei Caius, aut Venerem, aut aliud quippiam id genus dare solitus erat. Haud multo ante oraculo Caius monitus fuerat, ut sibi à Cassio caueret: ideo C. Cassium, qui tum Asiæ præerat, in suspitione habens, quod genus à Cassio Caesaris interfecitore ducebat, uinctum ad se adduci iusserat, cum tamen oraculum Cassium Chæream innueret. Et Apollonius quidam Aegyptius domi Caii quid euenturum esset, prædixerat: missusque ideo Romam, adductus est ad eum ipsa die cædis, dilatusque, ut de quo paulo post supplicium esset sumendum, ita saluus euasit. Porro cædes ita acta est. Festum quoddam in Palatio Caius celebrabat, ac spectaculum edebat, ibique ipse etiam edens ac bibens, reliquis epulum dabat. Ibi Pomponius Secundus Cos. ad pedes eius adsidens cibum capiebat, ac subinde demisso capite eos exosculabatur. Postquam uero saltare etiam, & fabulam agere Caius instituit, Chærea cum suis rem extrahendam porro non rati, obseruauerunt è theatro exeuntem, ut pueros spectaret, quos nobilissimos ex Græcia & Ionia ad canendum carmen de se compositum accerserat, deprehensumque in angiportu obruncauerunt. Cum cecidisset Caius, nemo eorum qui aderant, à uulnerando etiam cadauere eius abstinuit, ac quidem

quidem carnes quoque eius gustarunt. Confestim uxor quoque eius, & filia necatæ sunt. Ita Caius cum tribus annis, mensibus nouem, diebus uiginti octo ea quæ retulimus egisset, re ipsa comperit se non esse deum. Venitque ijs qui cædi aderant in mentem eius, quod ad populum quondam dixerat: Utinam unam omnes ceruicem haberetis: ostenderuntque ei multas sibi manus, unicam ipsi ceruicem esse. Cum autem Prætoriana cohorte tumultuarentur, ac quaererent, quis Caium occidisset, mira ratione eos sedauit Valerius Asiaticus, uir Consularis, cum in locum unde conspici posset progressus, exclamauisset: Utinam ego ipsum interfecissem: qua uoce territi milites, turbamur finem fecerunt.

Vxor & filia
Caii cæ-
duntur.

Valerius A-
siaticus Cō-
sularis.

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER SEXA-

gesimus, Gulielmo Xylan-
dro Augustano in-
terprete.

CAIO ita ut dixi mortuo, Consules dimissis in omnes urbis partes custodiibus, Senatum in Capitolium uocarunt. Ibi sententijs discrepatum, cum alij populo summam Reipublica restituendam, alij unum principem habendum censerent, atque hi rursus alius alij principatum deferret: ita re infecta, reliquum dici & nox

Quomodo
Claudius re-
rum & Im-
perij potit⁹
fit, ure, ini-
tudo se gesta-
rit.

tota absorpta. Interim milites quidam rapinae causa Palatium ingressi, Claudium (is quia cum Caio agebat, tum multum metuens se abdiderat) in obscuro, angulo occultatum inuenientes, primum protraxerunt, alium quendam esse, ac secum aliquid absconditum habere arbitrati, mox cognitam, Imperatorem salutauerunt, ac in castra duxerunt: ibi omnium consensu militum ei, orto nimirum Imperatorio genere, ac bono uiro, Imperium est tributum. Consules cum aliquandiu missis tribunis plebis ei edixissent, ne principatum caperent, sed sub populi, Senatusque, & legum potestate esset, postquam a suis quoque militibus deserisse uiderunt, ipsi quoque assensu sunt, ac Imperium ei decreuerunt. Ita Tiberius Claudius Nero Germanicus, Crusi filius, Liviae nepos, Imperator factus est, cum praeter Consulatum, nullum unquam imperium gessisset: annuum agebat aetatis quinquagesimum. Animi bonus non destituebatur, ita institutus, ut quaedam etiam scripserit. At corpus ei morbis obnoxium, tremore capitis & manuum laborabat, uoce quoque male affecta: itaque non omnia ipse sua uoce pronunciabat, de quibus in Senatu referret, sed recitanda fratre Quaestori, idque praesens ipse initio dabat, sedens plerumque ipse, si ita usu ueniret, recitabat. Primus hic inter Romanos lectica operata usus est, ac inde ea non Imperatores modo, sed nos quoque, qui Consulatum gessimus, uehimur, cum ante Augustus & Tiberius lecticis tantum gestarentur, quibus nostro tempore nonnunquam mulieres uehuntur. Enimvero ei hoc non perinde uitio datum est, ut libertorum & mulierum consuetudo: nam inter eius similes nemo unquam euidentiùs a famulis & mulieribus se regi passus est. Nimirum a puero inter sinistram ualetudinem, & multum timorem educatus, ita ut maiorem quam ipsi inesset simplicitatem (quod ipse etiam in Senatu

Mores & educatio Claudij.

Lecticarum usus.

natu aliquando confessus est) praese ferre opus habuerit, praeterea quod diu cum Livia uia, diu cum Antonia matre, & libertis uixisset, ac cum multis mulieribus rem habuisset, nihil in se uere liberum habebat: sed quanquam in omnes Romanos ac subditos eorum imperium teneret, tamen mancipium erat. Maxime autem fraus ei parabatur in computationibus ac re Venerea, quibus utriusque immodice deditus, iis occasione facillime circumuentebatur. Inerat ei & timiditas, qua saepe percussus, nihil sani consilij capere potuit. Quod ipsum adiumento fuit iis, qui Claudium sibi mancipauerant, ut faciliùs quae uellent consequerentur. nam & ei terrorem incussum in suam rem uertebant, & tantum reliquis metum iniiciebant, ut (quod rem totam paucis complectar) multi ab ipsis & Claudio ad coenam eadem die uocati, hoc quasi aliam ob causam neglecto ad illos commeauerint. His ferè Claudius erat moribus. At tamen multa quoque recte egit, cum suis compos praedictis uitis uacaret. Porro eius actiones singulatim persequar. Decretos sibi honores statim accepit, nomine tantum patris patrie dilato: attamen uix tricesimo demum die in Senatum uenit. Cum enim uideret quo pacto Caius periisset, audiretque à Senatu multos tanquam se meliores quibus Imperium daretur destinari, nequaquam animi fidens, exquisita usus est custodia: iussitque omnes ad se accessuros uiros mulierisque excusati, ne quem pugionem secum ferrent, omnibusque in conuiuiis aliquos milites adstantes habuit, quod ab illo demonstratum, hodieque durat, at explorationem uestium accedentium Vespasianus aboleuit. At Cheream Claudius, quam ei mors Caij esset gratissima, quosdamque alios necauit: non gratias ei agens, quod ipse facinore ad Imperium euectus esset: sed iratus ei, qui ausus fuisset Principem

Quae initio Imperij egerit Claudius.

Caij Chereae & Sabi niinteritus.

Sabini interitus.

trucidare, ac eminus de sua ipse securitate sollicitus. Thraseam autem non ulciscendi Caij pretextu sustulit, sed eū sibi quoque exitium machinari causatus. Sabinus eius mortem ultrō comitatus est: superesse ei non ferens. At reliquis, qui aut palam Reipublicæ formam popularem expectijissent, aut uidebantur principatum adepturi fuisse, non modò omnem offensæ memoriā remisit, sed honoribus etiam eos, ac magistratibus ornauit: non modò uerbis omnium antè actorum ijs ueniam tribuens, exemplo, ut aiebat, Atheniensem, sed re quoque. Similiter maiestatis accusationes et literis, et ipso quoque factò aboleuit, neque præteritorum, neque posteriorum causa huiusmodi criminum quopiam punito. Qui priuatum ipsum iniuria aut cõtumelia lesissent, (quod multi fecerāt, hominem nullius precij existimantes, ac Tibrij et Caij gratiam captantes) eorum neminem ficto crimine ultus est: sed si quis alterius quoque facinoris reus fieret, supplicium propter se quoque sumpsit. Pensiones à Caio institutas, et reliqua eius acta quæ reprehensionem merebantur, antiquauit: non quidem simul, sed sensim per occasiones. In exilium ab eo immeritò missos, interque eos etiam sorores eius Agrippinam et Iuliam reduxit, ac bona ijs restituit. Cū in carcere permulti essent, dimissis ijs qui propter maiestatis crimen aut aliud id genus in cum coniecti essent, in fontes alios exempla statuit, habita diligentissima inquisitione, ne uel noxij propter calumnijs circumuentos absoluerentur, uel hi propter illos perirēt. Quotidie promodum, uel cum uniuerso Senatu, uel solus ipse, plerūque in foro, quandoque alibi pro Tribunali de causis cognoscebat, renouato more de adfessoribus principis, qui ab eo tempore, quo in insulam Tiberius secessit, intercederat: sæpenumero autem cum Cõsulibus ac Prætoribus, ijs præ

Maiestatis crimen abolitum.

Claudius sorores Caij ab exilio reducit.

ijs præsertim qui ærario præerāt, iudicia obibat, ac pauca causas alijs iudicibus cõmittebat. Venena, quæ à Caio parata, multa inuenta erant, librosque Protogenis, (quem ipsum quidē interemit) et literas quas cremauisse se Caius simulauerat, tum in Palatio inuentas, Senatoribus ostensas, legendasque exhibitas ijs à quibus et contra quos scriptæ erant, combussit. Cum Senatus Caium ignominia notare uellet, ei Senatusconsulto intercessit, ipse tantum eius statuas omnes noctu sustulit: hinc Caij nomen nõ est in numero Imperatorum, quorum nos in iuramentis et uotis concipiendis mentionem facimus, ut nec Tibrij, cum tamen ea ignominia neutri ex Senatusconsulto contigerit. Claudius rescisis ijs, quæ à Caio, aut ab alijs propter eum malè essent statuta, Druso patri, et Antonie matri ludos equestres eorum natalibus insituit, translatis ijs ludis, qui in eos dies incidissent in aliud tempus, ne simul fierent: uitam Liuiam præter hunc honorem, etiam immortalitati adseruit, dedicauitque eius effigiem in templo Augusti, ac rem sacram ei fieri à Vestalibus mandauit, mulieresque per nomen eius iurare iussit. Hos honores parentibus suis tribuens, ipse nihil præter nomina imperij accepit: quæ enim equestria certamina Calendis Augusti (qui est natalis Claudij) exhibentur, instituta sunt propterea, quòd ea die Martis edes consecrata fuit. Vsus porrò in alijs quoque rebus eadem est moderatio, edixitque ne quis ipsum adoraret, ne quis ipsi sacrificaret, acclamationes crebras istas et nimias inhibuit, imaginem sui unam modò argentæam, statuasque duas ex ære et lapide initio sibi decretas admisit: inutiles uidelicet hos sumptus esse, ac magno damno, magnis turbis urbi eos stare, cum omnem etiam aedes, omnia opera statuarum et donariorum essent plena: itaque de his etiam se quid esset statuendum, consiliu

Venena à Caio parata. Protogenis interitus.

Per Caij et Tibrij nomina non iuratur.

Pietas in suos Claudij.

Liuiæ immortalitas decretæ.

Natalis Claudij.

lium capturum. Prætoribus porro prohibuit, ne munera gladiatoria daret, ac si quis alius ea præberet, ne uel scripto uel dicto pro sua salute facta perhiberet. Hæc omnia ita ex animo, non fide egit, ut cætera quoque consenserint. Filias duas eodem anno, unam L. unio Silano, alteram Cn. Pompeio Magno nuptum tradens, nihil à uulgari consuetudine eximium fecit, quin & ipse ea die de iure respondit, & Senatus actus est: generis suis tum in uiginti uiris magistratum gerere, post urbis præfectos ferijs esse, ac serò tandem permisit, ut quinque annis maturius solito cæteros magistratus peterent. Huic Põpeio Caligula nomen Magni ademerat, ac parum absuit, quin eius causa eum necaret, contempto tamen propter teneram adhuc ætatem uitam concesserat, cognomine ablato: haud sibi tutum esse dicens, Magni aliquem cognomentum ferretat Claudius ei & appellationem restituit, & filiam in matrimonio collocauit. Humaniter hæc à Claudio acta. Nec minus id, quòd in Curia cum Consules suis de subsellijs alloquendi ipsius causa descenderent, ipse quoque surrexit, obuiamque ijs uenit. Neapoli sanè omnino tanquam priuatus uixit, cum ipse ac familia eius Græca uicibus ratione uteretur, ac in Musis ipse ludistogã, & soleas, Gymnicis purpuram & auream coronam ferret. Quin & pecuniaria rem mirifice tractabat. Nã & strenuè obligationem, sub Augusto & Cato usurpatam edicto sustulit, ac ne quis se hæredè nominaret, qui cognatos quoscunque haberet, prohibuit, multa etiam bona quæ Tiberio & Caio secus legata essent, ijs qui superessent, aut liberis eorum reddidit. Cum statutum esset, ut ludi, si quid in ijs præter cõsuetudinem accidisset, instauraretur, (ut supra demonstrauimus) ac inde eueniret, ut sæpe tertium, quartum, adeoque nonnunquã decimum ij reppererentur, partim

Filiarum
Claudij
nuptiarum.
L. unius
Silani.
Cn. Põpeio
Magno.

Caligula
Magni
cognomine
Põpeio
admisit.

Claudij
uicem
Neapoli.

De ludis
Claudij
cõstitutio.

sim fortuito casu, plerunque uerò studio eorum ad quos inde captura redibat, legem tulit, ut Circenses ludi per unum diem tantum reficerentur: quanquã re ipsa id quoque ne temerè fieret, impedijt, cum eorum artifices spe magni alicuius lucri præcisa nihil consulto peccarent. Cum Iudæi ad eò iterum Romæ frequentes fierent, ut difficulter sine tumultu propter multitudinem urbe possent exigi, non eiecit quidem eos, patrijs tamen legibus uitam tolerantibus non passus est conuenire. Instituta quoque à Caio conciliabula dissoluit. Et quia intelligebat nihil profici, si qua re uulgo interdiceretur, nisi uita quoque eius quotidiana transformaretur, cauponum tabernas in quas coeuntes potabát, demolitus est, edixitque, ne quis carnè elixã aut aquã calidam uenderet, in quosdamque contra delinquentes animaduertit. Restituit etiam urbibus statuas, quas Caius abstulerat, templumque suum Geminis, & memoriam theatri Pompeio, scenæ addita inscriptione nominis Tiberij, qui eam incendio haustam refecerat, ac suum, non instauracionis, sed dedicationis causa nomè adiecit, nulli alio operi inscriptum. Ludis ueste triumphali, quanquam decretum id sibi, non usque ad finem usus est, sed mox ea deposita, reliqua in prætexta purpura toga peregit. In orchestram introduxit inter alios uiros etiam equites ac mulieres, quales Caij principatu saltare solebant, non quòd ijs delectaretur, sed ut præterita argueret. Nam posthac certè nemo eorũ in scena uisus est dum Claudius uiueret: pueri quoque quos ad Pyrrhicam saltationem Caius euocauerat, semel dumtaxat ea saltata, ciuitate donati, ac ablegati sunt. Alij deinde ex famulis Claudij saltarunt. Hæc in theatro, in Circo autem semel camelis duodecim equi certarunt, ursæ cccc. totidemque Africae seræ trucidatæ sunt: spectauerant iam antè seorsim sin

Iudæi
cohibiti.

Collegia
prohibita,
Tabernæ
cauponum.

sim singuli ordines, Patriciorum, Equitum & plebeiorum, ex eo tempore, quo lex de eo lata fuit, non tamen certi loci singulis attributi erant: sed tunc Claudius ea subsellia Patricijs destinavit, quæ nunc quoque sunt, concesso etiã si qui alibi neſte plebeia ſpectare uellent. His actis Senatũ cum uxoribus, equitesque & tribus epulo exceperunt. Deinde Antiocho Commagenem, quam ei idem dederat, ademeratque Caius, reſtituit: Mithridatem Iberum, quẽ Caius euocatum in uincula condiderat, domum ad recipiendum regnum remiſit: alij cuidam Mithridati, qui genus à magno illo Mithridate deducebat, Boſporum largitus eſt, pro eo Polemoni parte Ciliciæ data Agrippæ, qui ſe in potiundo principatu adiuerat, Palæſtino, regniũ auxit, honores Conſulares tribuit, fratrique eius Herodi Prætoriã dignitatem & principatum quendam conceſſit: in Senatũque ingredi eos, ac gratias ipſis Græcè agi mandauit. Hæ Claudij erant actiões, laudatæ ab omnibus. Cæterũ alia his abſimilia à libertis eius, ac uxore Valeria Meſſalina agebantur. Hæc Iuliam, Germanici filiam, indignè ferens non honorari ſe ab illa, non adulari, formæque eius æmula, ac quod ſæpius ſolæ cum Claudio agebat, extorrens egit, paratis cum alijs, tũ adulteriũ crimini bus, ob quæ Seneca etiam in exiliũ pulſus eſt. Neque multo poſt Iuliam eadem necauit. At Senatus Claudio perſuaſit, ut propter res in Mauritania geſtas, honores triumphales acciperet, non modò ab ipſo non geſtas ſed ne ſub eius quidem Imperio. Eodem anno Sulpicius Galba Chattos uicit, ac P. Gabinius Marſos: qui inter alia quæ laudi ipſi eſſent militarem aquilam, quæ ſola à clade Varians adhuc ſupererat, recuperauit, quibus utriſque uerum Imperatoris nomen Claudio partum eſt. Anno inſequenti Mauri iterum bellum mouentes, oppreſſi ſunt,

Suetonio

Antiochus,
Commagenes.
Mithridates Iberus.
Boſporanus.
Polemo.
Agrippa.
Herodes.

Meſſalina
in Iuliam
odium.

Senecæ exilium.

Mauritania ſubaſta.
Galba Chattos uincit.
P. Gabinius.

Suetonio Paulino uiro Prætorio eorum regionem uſque ad Atlantem populante. Eandẽ ob cauſam Cn. Sidius Græta poſt eum expeditione facta rectè aduerſus Salabũ ducentem eorum contendit, eumque ſemel atque iterum uicit. Qui cum relictis quibusdam ad limites, qui inſequentes arcerent, ad arenosa conſugeret, auſus eſt Sidius inſectari eum, ac parte exercitus poſita in ſubſidijs, proceſſit aqua ſecum quantã potuit portata: uerũ ea abſumpta, cũ nulla alia ſuppeteret, in ſumma hæſit difficultate, Barbaris durantibus, eo quod ſitim diutiſſimè tolerare adſueuiſſent, ac peritia locorum aquam inuenirent. Romanis uerò neque progredi iam, neque regredi integrum erat: cum quidam indigenarum cõſœderatorum Sidio autor fuit, ut incantationibus & magica arte uteretur, affirmans ſæpius ſe eo modo plurimam aquam eliciſſe: cũ paruſſet, tanta conſeſtim aqua uis cœlitus fluxit, ut & ſitim exercitus reſtingueret, & hoſtes perterrefaceret, diuinum auxilium Romanis ad eſſe opinantes. Itaque ultrò pacis conditiones acceperunt. His actis Claudius Mauritaniam ſubditã in duas partes diuiſit, Tingitanam & Caſarienſem, duobus ijs equitibus præpoſitis. Eodẽ tempore finitimi Barbaricum Numidiæ quaſdam partes inſeſtaſſent, uicti bello ſunt, ac Numidia pacata. Conſulatum gerebat tum Claudius, collegam habens C. Largum, cui Conſulatum in totum annum prorogauit: ipſe tum quoque duos tantum meſes cum geſſit, in Auguſti acta iurare alios iuſſit, ac ipſe quoque fidem dedit: neque enim paſſus eſt quenquam in ſua iurare acta, & Conſulatu ſe abdicans, itidem ut alij iuramentum præſtitit, ſolitus id omnibus ſuis conſularibus facere. Tunc etiam Calend. Ianuar. cum recitarentur ex Senatusconſulto orationes quædam Auguſti & Tiberij, ita ut uſque ad ueſperam Senatus detine-

rectur,

Suetonius
Paulinus.
Cn. Sidius Græta res cõtra
Mauros geſſit.
Salabus.

Incantationibus aqua elicitur.

Mauritania duplex.
Tingitana.
Caſarienſis.

An. V. C.
795.

Exactores
debitorum
Reipubli-
ca.
Annona ra-
tionēs vt
explicarit
Claudius.

Portus à
Claudio fa-
bricatus.

Fucini lacus
emissio
in Tiberim
tentata.

retur, finem imposuit, dicens satis esse, eas in tabulis inci-
di. Cum quidā Praetores administrando aerario prepositi
culparētur officij malē acti, non quidē id persecutus est,
sed uenditiones quasdam locationesque ipse inspexit, cor-
rexique si quid minus rectē agi censeret idēque crebrō
facilitauit. Eo tempore non idem numerus Praetorum ob-
seruabatur, cū XIIII. aut XV III. aut medio inter hos
numero crearentur, pro ut res tulisset. Constituit etiam
tres uiros praetorios, qui debita Reipublica exigerent,
iisque lictores et alios ministros addidit. Fame ingēti ex-
orta, non modō ad praesens tempus copiae alimentorum,
uerum in perpetuum etiam prospexit. Nam frumentum
quo Roma utitur, omne propemodum aliunde aduehe-
batur; at cum loca circum ostia Tiberis neque tuta nauibus
appellendis essent, neque portus opportunos haberēt,
efficiebatur ut maris imperium parū Romanis prodes-
set, cum praeter ea quae aestate subueherentur, ac in gra-
narijs conderentur, hyeme nihil supportaretur; ac si quis
id tentaret, magno periculo ei hoc stare. Id intelligens
Claudius, instituit portum ibi fabricari, cumque archite-
cti interrogati, quanti sumptus eius operis essent futuri,
tantos respōdissent, quantos ipse facere nollet: sperantes
impendij magnitudine audita ipsum à proposito destitu-
rū; nihil deterritus, rem in animum suum induxit, perse-
cūtq; ex magnanimitate ac potentia Romana dignam. Ef-
fodit continentem haud exiguo spacio, ambitamque omnē
crepidine lapidum firmavit, ac in eū locū mare accepit;
deinde ex utraq; huius loci parte aggeres in ipso mari
magnos iecit, multū ijs maris cōplexus est, ibiq; insulam
effecit, imposita turri, unde noctu ignes emicantes signū
nautis darent. Idq; opus ab eo in extructum, portus no-
mē hodie quoque retinet. At in Fucino lacu, qui in Mar-
fis

sis est, in Tiberim emittendo, ut et locus circa eum la-
cum agricultura aptus, et Tiberis magis adhuc nauiga-
bilis fieret, inanes sumptus fecit. Multas tulit Leges, quae
rum plerasque commemorare super sedeo. Inter alias
fuit, ut sorte ducti praefecti, quia tum diu in urbe moraban-
tur, ante Calend. April. in prouincias abirent; tum ne ele-
cti ei gratias in Senatu agerent, quod pro more faciebant,
dicens non eos sibi gratiam debere, quasi uerō ambitione
eum honorem obtinissent, sed se ipsis qui eum in princi-
patu administrando promptē adiuuarent; pollicitus etiam
uberiores laudes, si bene praefuissent. Qui propter mor-
bum non possent esse Senatores, eis ueniam dedit: qui-
busdam equitibus Tribunatum plebis permisit, reliquos
autem omnes coegit in Senatum, quoties uocarentur, ue-
nire: ac qui non paruissent ita obiurgauit, ut quidam
horum necem sibi constiterint. Alioquin facili et bo-
nus iis erat, ut agrotantes inuiserit etiam, dies festos agen-
tib. adfuerit. Cum quidam Tribunus plebis publice ser-
uum suum percussisset, nihil aliud in eum statuit, quam
quod ministros ademit, restituitque eos non post multum
temporis. Seruum suum alium, qui quendam illustrem ui-
rum probro affecisset, in forum missum flagris concidit.
In Curia si Senatores diutius stetitissent, ipse quoque surre-
xit: nam (ut dixi) propter infirmitatem sedens, plerumque
si quid rogaretur, de scripto respondebat. L. Sylla, cum is
propter senium in suo subsellio quaedam audire non po-
tuisset, ac ideo surrexisset, permisit ut in Praetorijs subsel-
lijs sederet. Qua die prioris anni Imperator fuit creatus,
ipse quidem nihil praeter consuetudinem egit, nisi quod
Praetorianis militibus uirum centenos nummos distri-
buit, repetijtque deinceps quotannis idem: at Praetores
quidam (neque omnes, sed quibus esset uolentibus, id

Leges Clau-
dij.

Bonitas
Claudij.

L. Sylla ho-
norat Clau-
dij.

Britannicus
Claudij F.

Iudis Gladiatori-
bus ad-
dius.

Augusti sta-
tua traslata.

Messalinae
liberti Clau-
dium ad cae-
des exercen-
das instigat

enim licentia habebant) sua sponte, nullo decreto, eum diem, ac natalem Messalinae publice celebrarunt. Utebatur omnino ea moderatione, ut nato quoque sibi filio, qui tum quidem Ti. Claudius Germanicus; post Britannicus appellatus est, nihil splendide egerit, ac neque ei Augusti, neque Messalinae Augustae nomen dari passus sit. Munera autem gladiatoria contemneret edebat, quibus adeo gaudebat, ut uitio ei cesserit. Peribant uero paucissimae bestiae, multi homines uel inter se pugnando, uel a feris cnekti. Odio acri persequebatur. Claudius seruos, libertosque, qui sub Tiberio et Caio dominis suis perniciem machinati essent, aut delationibus alios circumuenissent, uel falsa testimonia tulissent: ideo plerisque hoc modo perdebant, reliquos alio modo plectebat, aut dominis puniendos suis tradebat. Equidem eorum qui ita in publico perirent, tantus fuit numerus, ut Augusti statuam eo loco positam iusserit alio transferri, ne uel semper inspiceret caedes, uel semper uelata esset. Risumque meruit eo facto Claudius, quod sese iis exaturaret spectaculis, quae aeneam omnique sensu cassam statuam uidere nollet. Delectabatur autem eo praesertim, si inter prandium, medio munere, caesos homines intueretur, quanquam leonem homines uo rare doctum, ideoque multitudini apprimè placentem occidisset, quasi non conueniret oculis Romanis tale spectaculum. Quia uero populo in ijs spectaculis promiscue aderat, ac quae uellet praebat, rarissime praconibus utens, ac pleraque asserculis inscriptis significans, eo magno opere laudabatur. Eni uero suetus sanguine et caedibus impleri, prouior etiam ad reliquas neces inde factus fuit. quarum potissimum causa penes eius familiam, et Messalinam fuit. Nam si quem uellent occidere, metum Claudio incutiebant, atque ita potestatem ab eo agendi pro arbitrio

trio suo accipiebant. Se penumero repente consternatus, ideo necari aliquem cum iussisset, post cum se collegisset, et ad mentis sanitatem redisset, eundem requirebat, facinorisque cogniti dolore et poenitentia corripiebatur. Eorum caedum a C. Appio Silano initium sumptum est. Hinc quasi opera eius indigens, hominem nobilissimum, Hispaniaeque eo tempore praefectum acciuit, matremque ei Messalinae coniugio iunxit, eumque inter amicissimos propinquissimosque aliquandiu habuit, post subito interfecit, quod Messalinam, concubitu eius (erat enim extremae libidinis ac impudicitiae foemina) recusato, ac per eam Narcissum libertum principis offendisset. Narcissus qui neque uerum, neque probabile ullum crimen obijcere Silano poterat, finxit in somnis uidisse se Claudium manu eius occisum idque ei adhuc in lecto cubanti tremebundus narrauit, excepitque sermonem Messalinae, et uerbis exaggerauit: ita in somnium Appio mortem attulit. Eo interfecto, nihil iam sibi de Claudio boni Romani pollicebantur: iccirco statim cum alij, tum Annius Vinicianus insidias parauerunt, unus eorum qui post exitum Caij digni principatu habiti fuerant, ideoque perniciem sibi metuens. Is cum nullis esset instructus uiribus, Furium Camillum Scribonianum Dalmatiae praefectum, copias multas urbanas ac peregrinas habentem ad societatem defectionis per nuncios pellexit, iam tum id ipsum animo agitantem, quod ipse quoque Imperio dignus esset iudicatus. Ad hunc id agentem multi Senatores ac equites se contulerunt.

* * Milites enim, cum eis Camillus nomen populi obtenderet, ac pristinae libertatis restitutionem polliceretur, ueriti ne iterum molestias ac mutationes tolerandas haberent, dicto ei audientes non fuerunt. Itaque eos metuens Camillus, in Isam insulam

Caedes a Claudio edita.
C. Appius Silanus ut Messalinae & Narcissi dolo perierit. Messalinae impudicitia.

Annius Vinicianus & Furius Camillus Scribonianus contra Claudium instigant.

Camillus a militibus desertus perit.

delatus est, ibique mortem uoluntariam oppetiit. At Claudius, qui eatenus in tanto metu fuerat, ut paratus ultrò ei principatu cedere esset, recepto tum animo, militibus cum alijs donis gratias egit, tum effecit, ut urbanae legiones septima & undecima, Claudianae, fideles, & a Senatu nominarentur. Insidiarum autem conscios conquisiuit, ac ea causa per multos, interque eos Praetorem quendam, postquam is se magistratu abdicasset, necauit: multi & Vinicianus ipse, manus sibi attulerunt. Hac arrepta occasione Messalina, Narcissusq;, & reliqui liberti, à nullo extremo facinore abstinerunt: indicibus usi sunt etiam seruis ac libertis contra suos dominos, eosdemque, & ingenuos quoque multos, non peregrinos modò, sed ciues etiã, eosq; nò de plebe modò, sed equites etiam patriciosque quaestionibus subiecerunt, quanquam initio principatus Claudius iurauerat, nemini se libero tormenta adhibeturum. Hoc modo multi uiri morte affecti, multae mulieres, aliae in carcere, aliae ad tribunal protractae captiuarum instar, & earum quoque in Gemonias proiecta corpora, cum eorum qui extra urbem necarentur, corpora tandem eò mitterentur. Quidam tamen nocentissimorum partim gratia, partim pecunia, Messalinae & Narcissi sociorumq; interuentu mortem uitarunt. Liberis necatorum impunitas omnibus, bona etiam quibusdam paterna concessa. Iudicia peragebantur in Curia, Claudio etiãq; praefectis & libertis praesentibus: referebat ipse ad Senatum, in medio Consulium sella curuli aut in subsellijs sedens, tum ipse sedile consuetum occupabat, ac ijs sellae ponebantur. Eo modo & illustrissimi uiri iudicabantur. At Galesus quidam Camilli libertus in Curiam introductus, multa libera uoce protulit: unum uerò praesertim memoriam meretur, quòd interrogatus à Narcisso in medium pro-

Viniciani interitus.

Iudicia.

Galesi in Narcissum scormana.

egresso, quid nam acturus fuisset, si Camillus reru potitus esset? Quid, inquit, nisi ei à tergo astans tacuissimè? Arria alio facto insignis facta. Haec coniunx Caecina Consulis, neque uiuere eo perempto statuit, (quòd sanè potuisset non absque honore, Messalina coniugitissima) & ipsam trepidantem confirmauit: arrepto quippe gladio se sauciauit, ei que eum porrigens: Viden, inquit, puer me non dolere? Hi laudem inuenerunt, quia continetibus malis eò res deuolutae erant, ut uirtus nulla alia, quam fortiter mori, haberetur. Claudius sanè ita huius & aliorum facinorum ultioni intentus fuit, ut pro tessera quoque hunc Graecum uersum suis militibus dederit:

— Hunc nos
Vleisci, quicumque prior nos ledat, oportet.

Arria fortitudo & fides in mari tum.
Caecina.

Odyss. 22.

Multa quoque huiusmodi ad milites & Senatum dicta spargebat Graeca, risu ab ijs qui intelligerent excepta. Eodem tempore Tribuni plebis, uno ex eorum collegio defuncto, quanquam praesentibus Consulibus, ipsi Senatum sufficiens alterius causa conuocarunt. Post haec Claudius I I I. Consul, multa sacrificia, multas ferias abrogauit: nam maior anni pars ijs absumebatur, non sine magno Reipub. detrimento. Igitur eas & reliqua omnia quae poterat, contraxit. Quae Caius quibusdam nullo iure aut causa dederat, repetijt, adempta ab eo uiarum curatoribus per Corbulonem, restituit: prouinciarum praefectis forte constitutis, qui etiamnum in urbe moras trahebant, ut ante mediantem Aprilem discederent Roma, imperauit. Lycijs ad caedem usq; Romanoru quorundam tum multum an do progressos, in seruitutem redegit, & Pamphyliae adiecit. De qua re cum in Curia cognosceret, legatum quendam, Lycium quidem origine, Romanum tamen natum, Latine interrogauit, ac non intelligenti quid quaesuisset, ci-

An. V. C. 796.

Feris immunita.

Lycijs libertas adempta. In eos qui ius ciuitatis haberent, linguam nò tenentes eius.

Ciuitatis
iuris uariè a-
dèpsum &
datum.

uitatis ius ademit, dicens Romanum eum esse non debere, qui sermonem eum nesciret. Multos alios quoque indignos, ciuitate spoliavit, multis alijs singulatim, aut conferatim eam dedit, absq; etiã discrimine. Quia enim ferè omnibus in rebus Romani peregrinis potiores habebantur, multi ciuitatis ius ab ipso petebant, multi à Messalina ac familia eius redimebant. Itaque ius illud magna quondã pecunia uenditum, adeò tunc uile factum est, ut rumor insinuauerit, posse id uel uitreorum uasorum fragmentis pro precio datis parari. Hac de causa dictarijs agitatùs Claudius, eo contrã laudem inuenit, quòd cum multi deferrentur, qui Claudij nomine non uterentur, aut testamento ei nihil legarent, quasi utrunque ijs qui ciuitate ab eo donati essent, factò opus esset, edixit, ne quis horum causa accuseretur. Proinde Messalina, libertique Claudiani ita non ius modò ciuitatis, exercitiũque regendorum, & procuratorum, ac præfectorum officia uendebant: sed reliquarum etiam omnium institutam exercebant, ut uenales omnes res magno iam precio essent, adeò ut Claudius coactus fuerit in Campum Martium conducto populo, ipse pro tribunali rerum precia indicare. Porò in castris chlamydem indutus munus gladiatorum exhibuit, natalem autem filij eius Prætores iniussu spectaculo & epulo decorauerunt, quod postmodò etiam ab ijs qui uellent factum est. Interim Messalina cum ipsa libidine uiuebat, tum alias mulieres ad impudicitiam coegbat, multasq; in ipso ut Palatio in presentia ac conspectu maritorum adulteria committerent, adegit: qui ipsi in carcere obsequabantur, eos honoribus ac magistratibus ornabat: qui uerò se in id flagitij non demittebant, eos odio habebat, ac exitum afferebat. Hæc tot & tanta scelera diu Claudium latuerunt, cui ancillas Messalina componebat thero, ac eos qui

Messalinæ
& Narcissus
potentia.

Messalinæ
libido.

Claudij
ignorantia.

indiciũ

indiciũ aliquid deferre possent, beneficijs aut supplicijs præuertebat: ita Catonium quoque iustum, militibus Prætorianis præfectum, cum Claudio aperire quippiam flagitij uellet, nec præuenit: Iuliam quoque filiam Drusi Tiberio nati, quæ uxor Neronis, Germanici filij, fuerat, æmulatione ducta, ac alteram Iuliam Germanici filiam interfecit. Tunc etiam eques quidam, insidiarum Claudio factarum insimulatus, de rupe Tarpeia per Cos. & Tribunos plebis deiectus est. Dum hæc Romæ geruntur, eodem ferè tempore A. Plautius, Senator, uir clarissimus, in Britanniam exercitum duxit, Berico, qui per se ditionem insula exturbatus fuerat, Claudio ita persuadente. Plautius tum Prætor, difficulter exercitum à Gallia abduxit, indignè ferentem, quòd extra orbem terrarum bellum esset gerendum, multumq; temporis cunctandò extrahentem. Ast ubi Narcissus à Claudio missus tribunãl Plautij adscendere, & exercitum alloqui instituit, tum maiori indignatione milites accensi, conclamauère eonfestim tritum illud, id Saturnalia, (mos enim est Saturnalibus, ut id festum habitu dominorum serui celebrent,) statimq; uolentes Plautium secuti sunt. Copijs in tres partes distractis, ne uno loco appellentes prohiberi littore possent, retrò acti à uento in transmissione nonnihil molestiæ senserunt: animo tamen recepto, quia fax ab ortu solis ad occidentem, quã nauigabant, discurrisset, insulam aduecti sunt, nemine prohibente. Britanni enim cum ob ea quæ narraui, eos non aduenturos credidissent, non conuenerant: ideòque non congressi, in paludes se ac soluas abdiderunt, spe Romanos mora extrahendi, ut re infecta discedere cogentur, sicut Iulio Casari acciderat. Proinde Plautius ijs indagandis multum laboris exhaustit. Postquam inuenit, (erant autem nò liberi, sed regibus di-

Catonij Iu-
sti interius,
&c

Duarum Iu-
liarum.

A. Plautij in
Britanniam
expeditio.
Bericus.

Narcissus à
militibus ex-
pulsus.
Saturnalia.

uersis subiecti) primo Cataractum, post Togodumnum Cynobellini filios uicit, patre ante mortuo. Fugientibus his, partem Bodunnorum in fidem accepit, qui Catuelanis parebant: praesidioque ibi relicto, ad fluvium quendam progressus est: quem quia sine ponte non posse à Romanis transiri Barbari credebant, socordius in altera eius parte castra habebant. Igitur Plautius Germanos misit, solitos etiam rapidissima flumina facile in armis transire. Hi hostem inopinatum inuadentes, neminem uirum sauciarunt, equis tantum qui currus traherent, uulneratis, quibus turbatis ne sessores quidem constare ualebant. Tum Plautius Vespasianum (qui summo post Imperio potitus est) huiusque fratrem Sabinum legatum misit, qui ipsi etiam traiecto amne, per multos Barbaros improviso interfecerunt. Neque uerò reliqui fugae se dederunt, sed postero die praelium incerta uictoria conseruerunt, donec C. Sidius Geta cum propè in hostium potestatem uenisset, ita eos uicit, ut ei propterea honores triumphales, quam Consul non fuisset, dati sint. Inde se barbari ad fluvium Tamesin, quæ is in Oceanum se exonerat, eoque affluente stagnat, receperunt, eumque facile transierunt, locorum quæ firma et peruia essent gnari: eos Romani insequentes periclitati sunt, mox cum Germani iterum tranauissent, ac superiori loco per pontem quidam transgressi essent, undiq; Barbaris circumfusi magnam stragem ediderunt, reliquos uerò inconsultius consectantes, in paludes inuias inciderunt, multosq; suorum amiserunt. His de causis, et quia Togodumni interitu non modò nihil remiserant Britanni, sed acrius ad uindicandam eius cladem bellum parabant, ueritus Plautius ultra non processit, sed custodia eorum quæ tenuisset posita, Claudium accersit: iussus id facere, si quid uolentius eueniret, ad quam expeditionem

Cataractus.
Togodumnus.
Cynobellinus.
Bodunni.
Cauellani.
Germani
sindicatores

Flauius Vespasianus.
Sabinus.

C. Sidius Geta.

Tamesis fluvius.

peditionem cum omnia multa parata erant, tum elephantum contracti. Claudius accepto nuncio, res urbanas, ac milites etiam Vitellio collegæ suo, (cui Consulatum itidem ut sibi ad sex menses dederat) mandauit, ipse ab urbe Ostiam deuectus navigio, inde Massiliam est, reliquosq; itinere partim terra, partim mari factò, ad Oceanum uenit, transiitq; in Britanniam, et ad copias ad Tamesin se expectantes perrexit. Quibus ad se receptis, transgressus fluvium, cum Barbaris, qui ad eius aduentum conuenerant, signis collatis dimicauit, uictoriaque potitus est, et Camalodunum Cynobellini regiam cepit, multosque inde uel alios deditioe in suam potestatem accepit. Ob hæc aliquoties Imperator dictus est, contra institutum Romanorum, neque enim sæpius quam semel licet uno de bello id nomen adsumere. Porro Britannis Claudius arma ademit, Plautioque eos regendos, subigendosq; reliquos mandauit, ipse Romam contendit, generis suis Pompeio et Silano cum nuncio uictoriae præmissis. Senatus rebus gestis cognitis, Britannici cognomen ei, triumphum, ludos annuos, arcum trophæa ferentem in urbe, æliumque in Gallia: (unde in Britanniam traiecerat,) filio idem cognomen, ut quasi proprio suo nomine Britannicus diceretur, Messalinæ primum in consessu locum, ut Liuiæ quondam, utq; carpento ueheretur, decreuerunt. Contra Caij memoriæ ægrè ferentes, omne æreum numisma quod eius imaginem haberet, cõflari iusserunt: id quidem factum, non tamen æs in meliorem usum conuersum, quia Messalina ex eo Mnesteris histriionis statuas fecit, hanc ei sue consuetudinis gratiâ referes, quia is ante Caiò quoq; familiaris fuerat. Huius Mnesteris amore flagrans Messalina, cum nullo modo neq; pollicitis neq; minis ad concubitum pellicere posset, cum marito locuta est, petens ut sibi

Vitellius
Consul.

Camalodunum.

Imperato-
ris nomen.

Honores
Claudio de-
creti.
Ærea Caij
numismata
confata.

Mnesteris
histriionis
statuæ Mef-
salina factæ.

Messalina
quo dolo
Mnesteris
concubitu
potita.

eum parere cogeret, quasi alia in re eius indiges: itaque cum Claudius ei mādasset, ut Messalina in omnibus quae iussisset, morem gereret, coijt cum ea Mnesther, quasi id quoque ab eo iussus. Eodem modo permultis cum alijs egit Messalina, ita adulteria perpetrans, quasi conscio & permittente Claudio. Ceterum Britanniae parte aliqua subacta, Romam redijt Claudius C. Crispo I. T. Statilio Consulibus, Sexto quam discederet mense, sedecim tantum diebus in Britania actis, triumphauitq; cum reliquis pro more agēs, tum per gradus in Capitolio genibus ascendens, leuantibus cum utrinq; generis. Tribuit autem non Consularibus modò, qui ea in militia affuissent, sed Senatoribus quoque alijs triumphalia insignia, solitus hoc etiam in minimis rebus profuse agere. Rubrio autem Pollioni praefecto suo imaginem quoque, ac sedem inter Senatores quoties ipsum in Curiam comitauisset, concessit: ac ne nouum id facere uideretur, dixit Augustum hoc idem Valerio cuidam Liguri tribuisse. Laconem qui prius uigilibus praefuerat, tum Galliam procurabat, his iisdem ac Consularibus praeterca honoribus ornauit. Deinde ludos triumphales edidit, accepta ad id Consulis potestate. Hi ludi in duobus simul theatris exhibitifunt, ac saepius ipso à spectaculis digressio, alij ea curarunt: equorum certamina tot promissit, quot dies ille admitteret, plura tamen quam decem non fuere. nam inter equorum cursum uerse cedebantur, athleta certabant, pueri ex Asia uocati pyrrhicam saltabant. Alios propter hanc uictoriam ludos artifices scenici fecerunt, cum Senatus id concessisset. Hæc propter triumphum Britannicum acta: ac quo libentius, reliqui se dederent, decretum est ut omnia pacta quae Claudius aut eius legati icissent, rata essent, quasi à S. P. Q. R. facta. Achaiam & Macedoniam

An. V. C.
397.
Triumphus
Claedij.
Rubrius
Pollio.

Laco.

Ludi trium
phales.

Pyrrhica
saltatio.

1318

iam inde à principatu Tiberij à praefectis electis administratas, sorti reddidit. Praetores qui Pecunia publicae curae praefuissent, abrogauit, Quaestoribus eo munere, ut antiquitus institutum fuerat, mandato: non quidem ut annui ij essent (sicut olim & Quaestores, & hi deinde Praetores fuerant) sed ut duo ad triennium ei negotio praesentent: atque hi statim Praetores deinde creabantur, pecuniamq; pro eo ac uisi fuissent suum munus obiisse, accipiebant. Praefecturas autem Italiae extra Romam omnes aboleuit, ac Quaestoribus mandauit: Praetoribus quaedam iudicia, à Consulibus olim cognita, commisit: militibus, quia ex lege uxores habere nequibant, ius maritorum concessit. M. Iulio Cottio paternum principatum, quem ad Alpes sui nominis habebat, adauxit, tunc primum eum regem appellans. Rhodios libertate priuauit, quod Romanos quosdam in crucem sustulissent. Vmbonium Stalionem praefectum Baticae accitum, Senatu mouit, quod in Mauritania militantibus parum frumenti misisset: hoc ei crimen obtentum, cum ob id plecteretur, quia libertos quosdam offendisset. Atque is quidem Silio omnem suam suppellectilem proscripsit copiosam & elegantem, quasi omnem diuenditurus, nihil tamen uendidit quam uestem Senatoriam, ostendens nihil sibi mali accidisse, ac posse se priuatum bene uiuere. Nundinae quoque tum propter sacrificium in alium diem translatae: id ipsum aliis quoque sepe factum. Annus insequens M. Vintidium iterum, Statilium Coruinum habuit Consules. Tunc Claudius omnia solita iuramenta praestauit, reliquos uirum iurare prohibuit, atque ita ut olim, unus ex Praetoribus, Tribunus plebis, ac reliquis collegijs pro omnibus iusurandum dixit, quod per multos annos seruatum est. Quonia quidam uero urbs imaginibus replebatur (licebat

Circa magi
stratus que-
dam à Clau-
dio immu-
tata.

M. Iulius
Cottius.

Rhodiis li-
bertas a-
dempta.
Vmbonij Si-
liois calus.

Nundinae
translatæ.
An. V. C.
798.

Statuas pon-
endi mo-
dus impera-
tus.

enim

enim omnibus qui uellent pictura, ære, lapideq; suam efficiam publicare) plerasq; earum loco mouit Claudius indicto ne quis in posterum priuatus iniussu Senatus hoc ageret, nisi quis opus aliquod edificasset aut refecisset, his ac eorum cognatis permittēbat, ut ijs in locis memoriam sui ponerēt. Cum Præfectum quendam prouinciæ propter dona capta exilio puniret, omnia que is præfecturæ tempore acquisiuisset, in publicum redegit, ac ne subterfugere iudicium Præfecti possent, nulli statim unum post alterum imperium dedit. Decretum quidem id iam antè fuerat, ut alij post alios citra excusationē sorte in prouincias mitterentur, ac ne quis exacto officio aliam ex alia peregrinationem susciperet, ne uidelicet delicta uel imperijs, uel peregrinationibus continentib; impunita redderentur, uerum exoleuerat iam. Claudius uerò utrunque tam diligenter seruauit, ut ne suorum consiliariorum ullum passus sit statim prouinciam ad se pertinentem sortiri, quanquam nonnullos pateretur biennio toto præesse, ac aliquando delectos in eas mitteret. Qui peregrinationē extra Italiam petebant, concedebat quidem ijs non consulto Senatu, tamen ut ij lege abesse uiderentur, iubebat Senatusconsultum fieri. Verum id in posteriore demum anno factum est. Eo uerò tempore ludos uotiuos, quos suæ expeditionis causa promiserat, edidit, plebique quæ ex publico frumentum accipiebat, in singula capita trecentos sestertios diuisit, quanquam fuere qui plus acciperent, & nonnulli mille ducētos quinquaginta adepti sunt. Eam pecuniam non ipse omnem distribuit, sed partem generi eius, cum plures in dies se largitio profferret, quibus ipse ius uolebat dicere. Saturnalibus quintum diem, ad Caio additum, ac ademptū deinde, restituit. Quia uerò natali suo defectus solis futurus erat, ueritus ne quis inde

Donatiū
Claudij.

Claudius
solis defectū
& eius causas
prædicit.

tumultus

tumultus existeret, cum alia quoque, R¹igia quedā accidissent, publicè edidit non modò futurum id deliquium, sed tempus etiam, quantitatemque eius, causasq; ob quas necessariò euenturum esset. Causæ sunt huiusmodi. Luna infra solem (ut certum habetur) siue proximè ei subiecta, siue Mercurio etiam, Veneriq; supposita, mouetur in longitudinem ac altitudinem, quemadmodum & Sol uidetur cursum habere suum: sed præterea etiam in latitudinem, quod Soli nequaquā conuenit. Proinde Luna si respectu aspectus nostri rectā sub Solem ueniat, ac infra eius radios currat, splendorem eius qui in terram deferretur, hominum alijs magis, alijs minus occultat, nequaquā uerò eum obscurat: nimirum cum Sol semper proprium lumen obtineat, neque unquam id amittat. unde his etiam quibus Luna non ita opponitur, ut Solem obtēgat, integer uidetur. Hoc ita Soli accidit, ac tum ita sub Claudio editum est. Porro Luna (neque enim alienum fuerit de ea quoque loqui, quando semel eum sermonem attigimus) deficit, quoties è regione opposita Soli (quod ei in plenilunio, sicut Soli deliquium in coniunctione obtingit) in umbram terræ, quæ habet metæ seu turbinis figuram, incidit. Fit hoc, cum in medio latitudinis suæ mouetur, ac tunc luce quam à Sole accipit destituta, ipsa per se qualis sit apparet. Circumactò hoc anno, Valerius Asiaticus iterum, M. Silanus Consulatum acceperunt. Silanus tempus magistratui suo præscriptum exegit. Asiaticus autem ad Consulatum toto anno gerendum destinatus (quod alijs etiam euenit) ultrò se eo abdicauit non sine exemplo id quidem. Veruntamen alijs inopia causam præbuit, cum sumptus ludorum Circensium immodicè excreuissent, quia uicis quater certabatur: Asiaticum ipse diuitiæ mouerunt, quas cum magnas possideret

Causæ
eclipsium
Solis
& Lunæ.

An. V. C.
799.

sideret, ne præterea non propter secundum Consulatam molestus, inuidiaque uorum obnoxius foret, de mittere se sponte sua statuit, quod tutior à periculis esset. Verum id ei consilium irritum fuit, ac propter suam opulentiam perijt. Vinicius uir illustris nihil quidem à Claudio passus est, cum se ocio et cura suarum rerum seruaret: at à Messalina, cui suspectus erat, quoniam ea uxorem eius Iuliam occiderat, indignante insuper quòd coitum suum recussasset, ueneno necatus est, publicoque funere et laudatione (multis enim ea concedebantur) ornatus. Verum Afinius Gallus, Drusi frater uterinus, insidiatus quidem est Claudio, non tamen morte, sed exilio multatus: fortassis propterea etiam, quòd neque exercitum parauerat, neque pecuniam contraxerat, sed multum eum insania quasi generis causa in Romanos uolentes imperium habituro, ad ferociam prouexerat, potissimum autem idèò, quòd statura minima, ac deformitate summa præditus, despicere tur, ac risum magis quàm periculù mereretur. Laudi hæc summe Claudio fuerunt, ac profectò id quoque, cum quidam libertus Tribuno plebis patronum suum deferret, ac contra eum licitorem peteret, acciperetque, indignatus, hunc et eius socios supplicio affecit, edixitque, ne quis auxilium eis qui contra dominos ita agerent, ferret: qui tulisset, eum ius alios accusandi amissurum. Atqui contra egrè omnes ferebāt, mulieris eum, et libertorum suorum esse mancipium, potissimum ubi in gladiatorio quodam certamine Sabinum Gallie sub Caio præsidem perdere Claudio aliisque cupientibus, eum (erat enim adulter ipsius) Messalina eripuit. Eadem Messalina quoque non sine omnium dolore detinebat Mnesterem, abstractum à theatro, ac quoties cur non saltaret, mentionem populus faceret, miratus Claudius id esset, excusaretque inter alia,

M. Vinicius Iulie maritus à Messalina ueneno necatus.

Afinius Gallus à Claudio insidiatus relegatur.

Claudius uxoris et famulorum mancipiū. Sabinus.

Mnester Messalinæ adulter.

alia, cum secum non esse. Etenim crederes uerè eum que fierent ignorare, dolebant solum ita, nescire quid in regia rerum gereretur, que iam hostibus etiam innotuissent, indicare tamen ea nolebant, uerecundia Messalinæ: et Mnesterij parcentes, qui non minus populo propter artem, quam formæ causa Messalinæ gratus erat. Tam egregius uerò artifex saltandi erat, ut cum ab eo magno populus studio cõtenderet, ut quandam fabulam præstantem ageret, è scena prospexerit, dixeritque, non posse se id facere, quia cum Oreste dormiisset. Claudius porrò, cum causæ innumera disceptaretur, ac qui se casuros sua timebant, uadimonium desererent, edicto testatus est, se contra absentes etiam intra certum diem pronüciaturū, idque re confirmauit. Annus sequens Claudium IIII, L. Vitellium III. Consules habuit, Anno Romæ octingentesimo. Mouit tum Senatu aliquos Claudius, quorum plerique non inuiti, sed libenter propter egestatem exciderunt. Et cum Surdinius quidam Gallus, cui ad Senatoriū ordinem tuendum opes sufficiebant, Carthaginem migraret, celeriter eum Claudius reuocauit, aureisque se eum compedibus ligaturum dixit: ergò dignitate à primcipe illigatus, Romæ mansit. Porrò in alienorum libertorum scelera grauitè animaduertens Claudius, ita suis indulsit, ut cum quidam Pantomimus in theatro uulgatum illud protulisset:

Tolerariæ nequit beatus uerbero,

uniuersusque populus in Polybium eius libertum intueretur, ac Polybius clamaret, dictum esse ab eodem poeta:

Reges quoque extitere de capraris,

impunè id tulerit. Quibusdam de latis, quasi insidias ipsi struxissent, contempti reliqui, quia diceret non eodem modo

An. V. C. 800.

Surdinius Gallus.

Auræ compedes.

Polybij Claudij liberti licentia.

Claudij vox.

Valerij Agri modo de pulice ac ^{ca} vindictam expetendam: Asiaticus autē apud er ^{usam} dicere iussus, parū absuit quin euaderet. Inficias enim ibat, neque se quenquam horum, qui contra ipsum producti essent testes, agnoscere dicebat: tum miles qui se consilii eius interfuisse perhibebat, iussus Asiaticum demonstrare, caluum quendam fortē adstātem indicauit: ea re in risum uersa multum, Claudioq; iam de' absoluendo Asiatico cogitante, Vitellius Messalina gratificans, oratum ait se ab Asiatico, ut liceret sibi qua uellet morte perire: ita demum Claudius existimans conscientia uictum eum se ipsum morte damnasse, hominem interfecit. Eodem anno apud Theram insulam parua insula enata est, antē nō uisa. Quia multi seruos egrotantes nulla cura dignabantur, sed domibus eiciebant legem tulit Princeps, ut qui ita exturbati ad sanitatē rediissent, liberi essent. In Britannia circumdato à Barbaris Vespasiano, & in extremo periculo uersantem, Titus filius eius patri metuens, coronam hostium incredibili audacia disiecit, fugientesque infecutus cecidit. Plautius Britannici belli causa, quod egregiē id gessisset consecrassetque, à Claudio laudatus est, ac triumphauit. At Cn. Domitius Corbulo in Germania exercitui præfectus, milites exercuit, ac Barbaros, in primis autem Chaucos uexauit, cuius ubi uirtutem ac studia Claudius cognouit, non passus maiora augmenta accipere, ex hostico reuocauit. Et redijt Corbulo dicto parens, hac tantum uoce emissā, felices fuisse quondam exercituum duces: quo ostenderet priscis illis licuisse citra periculum præclare rem gerere, suæ uirtuti Imperatoris inuidiam præpositus, nihilo minus eas in exercitijs habuit, cumq; pax esset, eorum opera fossam à Rheno ad Mosam perduxit

Vitellius ca
lūnia Asia-
ticum mor-
ti tradit.

Insula ena-
ta.
De seruis e-
grotis.

Tirus patrē
Vespasianū
eripit.

Cn. Domi-
tij Corbulo
nis in Ger-
mania res
gestæ.
Chauci.

Fossā inter
Mosam &
Rhenum.

duxit, longam ad milia passuum xx. ne ij fluij estuante Oceano refluente stagnarent. Messalina uerò adulterijs & stupris non contenta, (tam enim etiam in lupanari in Palatio sese & alias primarias sceminas prostituebat) maritos quoque simul multos, scilicet lege quadā habere cupiuit. Ideo C. Silio nupsit, nuptiasque magno sumptu parauit, regiāque ei donauit, præciosissimis quibusq; Claudij rebus in eam congestis, denique Consulem eum designauit. Hæc omnibus audita uisūque, solus Claudius ignorabat. Quippe rei frumētaria explicāde causa Ossiā iuerat: Messalina uerò relicta Romæ simulatione morbi, magnum cōuiuiū instruxerat, in eoque summa cū libidine luxuriata fuerat. Narcissus Claudio ab ea sciuncto pellicum ministerio omnē rem aperit. Ergo reuersus in urbē Claudius, Mnesterem et multos alios trucidauit, ipsamq; deinde Messalinā: pauloque post fratris sui filiā Agrippinam, matrē Domitij Neronis, uxorē duxit, forma insignē, & quæ ad eū ut patrū crebro cōmearet, solāque cū eo esset, bladius accepta, quā fratris filiā decet. Agrippina ubi primum in regiā uenit, mulier tractādis negociis aptissima, Claudium statim sui iuris effecit, quique eius beneuolētia utebatur, alios metu, alios beneficijs sibi deuinxit. Claudio, quanquam ipse ex se natos liberos haberet, persuasit ut filiū suū adoptaret, eūque ad gerēdū Imperiū instruxit sub præceptore Seneca, collegitque ei inefabiles diuitias, nihil sordidissimum etiā ac minimū, quod ad pecuniā parādā faceret, omittēs, omnes quacumque ratione locupletes demerēdo, multos propter opes interrimendo. Emulatione impulsā nōnullas etiam illustres sceminas morte affecit, inter quas Lollia paulinā, quod spem ea nuptiarū Claudij aliquam habuisset. Huius occisi se caput allatum sibi, cum non agnosceret, sua manu os

Messalina
stupra &
nuptiæ cū
C. Silio.

Narcissus
index rei.
Claudius
Mnesterem
& Messali-
nam cædit
Nuptiæ
Claudij cū
Agrippina.

Nero adop-
tatur à Clau-
dio.

Seneca.
Lollia pau-
linā Agrip-
pinæ tollit.

eius aperuit, dentesque peculiare quippiam habentes in-
 spexit. Mox in Messalinā plane cōmutata est, præsertim,
 cum Senatus ei honores quosdā, utque carpento ludis ue-
 heretur, decreuit. Quo tēpore Claudius Neronē Agrip-
 pine filium adoptavit, generum quoque eum sibi fecit,
 filia tamen prius adoptanda in aliam familiam tradita, ne
 sororem fratri coniungere existimaretur. Eo tempore
 haud leue prodigium accidit, cum ea die ardere cælum
 uideretur. In palude quadam Claudius exhibere naua-
 lem pugnam cupiebat, cinxeratque eam ligneo muro, fi-
 xeratque tabulata, cōueniēte ad spectādum immēsa mul-
 titudine. Vestitum quisque suo arbitrio, militarē Clau-
 dius & Nero gestabant, Agrippina chlamidē auro in-
 tertextam induerat. Quibus depugnandum fuit, morte
 damnati erant: utrinque naues quinquaginta habebant,
 partium alteri Rodiorū, alteri Siculorū nomē. Primum
 utrique in unum congregati, Claudium his uerbis cōpel-
 lauere. Aue Imperator, morituri te salutant: post eum
 salutem non impetrarent, sed nihilo minus pugnā naua-
 lem conferere iuberentur, tantum nauibus ordines inui-
 uicem peruadentes, non ante ad manus uenerunt, quam
 ui coacti mutuo se trucidarunt. Cæterum Narcissus uti
 ludibrio habebat Claudium, ut fama sit, cum Bithyni ius
 dicente Claudio multis clamoribus Iunium Cilonem mu-
 nerum haud mediocriter captorum accusarent, qui præ-
 fectus ipsis fuerat, Claudiusque præ turba non intelligēs
 quid uellent, assistentes interrogaret, quidnam dicerent
 Bithyni, Narcissum mentitum respondisse, agere eos
 gratias Iunio: idque credentem Principem subdidisse.
 Præsit ergo adhuc eis biennū. Porro Agrippina publicē
 quoque per sepe de Republica respondentī, aut legatos
 audienti Claudio adsuit, in proprio tribunali locata,
 maxi-

Nero gener
 vitrici.

Ardor cæli.
 Naualis pu-
 gna spectā-
 culū a Clau-
 dio editū.

Iulius Cilo
 mendatio
 Narcissi fer-
 uatus.

maximum id spectaculum. Iulio Galico oratori causam
 agenti iratus, in Tyberim iuxta ipse iurisdictionē exer-
 cens, eum abijci iussit: Vnde extat perelegans Domitij
 Afri, patroni rerum suo tempore præstantissimi iocus,
 cuius auxilium cum quidam imploraret, à Galico desti-
 tutus: Quis, inquit, tibi indicauit, me natatorē Galico
 meliorem esse? Enimuerò Claudius Agrippine actio-
 bus, quas quidē comperisset, iam insensus, filiumque suū
 requirēs Britannicum, (quē ipsa consulto plerunque a-
 spectui subducebat, Neroni filio suo ex priori marito Do-
 mitio, omni modo imperium parans) nec ferēs modò que
 fiebant, consilia Agrippinæ deprimendæ, filiumq; suum
 successorē imperij relinquendi rationes cogitabat. Quod
 ea sentiens, metuque percussa, ueneno cōsilia eius præ-
 uenire statuit. Et quoniam unum, quod plurimo semper
 ingerebat, ac cætera uictus ratio, qua ad sui custodiam
 Imperatores utuntur, ne Lederetur obstabat, Locustam
 famosam ueneficiorum causa mulierem ad se uocauit, ue-
 nenumque eius opera immedicabile præparatum, boleto
 insudit: proinde ipsa de reliquis comedens, medicatum
 Claudio, maximum uidelicet, & pulcerrimum, mādū-
 candum exhibuit. Hoc pacto circumuentus insidijs ille,
 è cōuiuio quasi temulentia oppressus elatus est quod erat
 ipsi frequens: noctu autem amissa loquendi audiendique
 omni facultate diem clausit, III Idus Octobris, cū uixisset
 annos LXIII, imperasset XIII, mensesq; præterea VIII.
 dies XX. Ut efficere hoc posset Agrippina, Narcissum
 in Campaniam, quasi aduersus podagram aquis eius re-
 gionis usurum amandauerat, attentissimum domini sui
 cum custodem, & quo præfente nunquam id facinus per-
 petrare potuisset, ipsius quoque interitus Claudij obitū
 subsecutus est. Fuit is Narcissus hominum ea tempestate
 potētissimus

Iulius Gal-
 cus orator.

Domitij
 Afri iocus.

Locusta ue-
 nefica.

Claudij ab
 Agrippina
 ueneno nec-
 catur.

Aquæ
 Campaniæ

Narcissi
 opulentiæ
 & obitus.

potētissimus ut qui amplius quater millies sestertium pos-
 sederit, quæ urbes regesque coluerint: idemque iā instāte
 percussore, egregiū factū edidit, crematus omnibus Clau-
 dij literis quibus secreta contra Agrippinā ac nonnullos
 alios continebantur, quæ in sua ipse potestate, principi à
 libellis quod esset, habebat. Hic fuit Claudio uita exitus,
 nimirum à Cometa tandiu uiso, pluuia sanguinolenta,
 fulmine in signa pratorianorum militum delato, spon-
 tanea templi Iouis Victoris apertione, examine apum in
 castris congregato, ac morte singulorum ex omnibus
 magistratibus hominum præmonstratus. Sepultura, et
 alij honores ei qui Augusto, omnes cōtigerūt. Agrippi-
 na autem ac Nero lugere se eum, quem necauerant, sti-
 mulauere, euexeruntque in cœlum, quem è conuiuio
 extulerāt. Vnde L. Iulij Gallionis, qui frater fuit Senecæ,
 urbanissimum extat dictum. Scripsit quidem Seneca
 etiam librum, ἀποολογικῆς τῆς ψυχῆς titulo, quasi diceret de
 immortalitate fungo parat: sed Gallionis locus memora-
 tur, paucissimis uerbis plurima ambiens. cum enim eos
 qui in carcere necantur, magnis uncis in forum carnifices,
 ac inde in profluentem protraherent, unco Claudium in
 cœlum raptum dixit. Neque illud Neronis memoria in-
 dignum, qui fungos deorum cibum esse dicebat, quoniam
 Claudius etiam boleti esu Deus esset factus.

Prodigia
 quæ mortē
 Claudij por-
 tenderunt.

L. Iulij Gal-
 lionis de
 morte Clau-
 dij locus
 Senecæ li-
 ber de mor-
 te Claudij.

Neronis de
 fungis face-
 re dictum

FINIS DIONIS ROMANÆ
 Historiæ, Gulielmo Xylandro
 Augusto interprete.